БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
1
СУББОТА
№ 77 (8845).
Өртээ 2 кон.

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

Бистиң чуртувус, совет кижи бүрүзү ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр беш чыл оюн төлептиг утмуурунга улам сорук киргеп. Бүгү-ле черде ажыл-иш кашаңгызындан-даа артык кайнынган, коммунизминиң материал-техниктиг баазазын тургузары, социалистиг экономиканы улам хөгжүдери аззаш чарыш калбарып турар.

Социалистиг чарыш — бот-туг, чогаадыкчы херек-тир. Ону шын организастап билир херек, чаржыры аззаре үнелиг ажыл-херек аззаш демисемири, чаартып чогаадыры, чедиишкиннерже улам-на бурунгаарлаары болуур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаа техниканы ажыглаарын эжидер, эртеминиң чедиишкиннерин, мурнакчы дүжүлгээни будурүлгеге шинчээдир талазы-биле хемчегеерни алыр херек. Партийниг-организастыг болгаш политиктиг-кижизидилге ажылын кайда эмин тургускан болдур, ында коргузуглер аззаре болуурун практика улам бадытнап турар.

«Элегес», «Кок-Тей», «Мөңгетей», «Бурунгаар» совхозтарның. Дүржүлгэ станциязының, Бии-Хемде «Хадың», Эрзинде «Мөрен» колхозтарның ажыл-ишчилери эртиен чыл-гы чедиишкиннерин быжыглавыпкаан, 1972 чылда база бе-шин коргузуглуг болурунга бүүрелдиглер. Оң болгаш еске-даа мурнакчы ажыл-агыйларның эки коргузуглери яа-чайгаар эвес, баттуг удурулгалың, ында партия, профсоюзтар, комсомол организациялар-ының кижизидикчи ажы-лының түңнелинде чедип алдынганы билдингир. Эрткен чылын Таңдының, Кызыл хөөрай Советиниң колхозтары болгаш совхозтары эки ажылпаазының, алган социалистиг хү-зээлгезин күүседиринге үлеерлиг болганын демдеглээри чугула.

Республиканың кодээ ишчилери бо чылын тодаргай планнарны төлевилеп, улам бедиткен социалистиг хүзээлгени алган. Бирги кварталда күрүнеге сүт болгаш эът садарының планын «Тоора-Хем» совхоз хуусаа бетинде ажыр күүседкен. «Алдан-Маадыр», «Бурунгаар», «Элегес» болгаш «Кок-Тей» совхозтарның малчыннары эът, сүт садарын база чедиишкиннинг күүседкен. Часкы хөөү ажылынга белеткеп-леп Каа-Хемде «Тилелиг» колхоз, Бии-Хемде «Саян», Таңдыда «Элегес» совхозтар болгаш аске-даа ажыл-агыйлар организастыг чөрүдүп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның социалистиг хүзээлгелери фермаларның, бригадаларның, ол ышкаш ажылчын, колхозчу бүрүзүнүң, инженер-техниктиг ажылдакчыларның гус бүрү социалистиг хүзээлгезинге үндезилеттингеп, чогаадыкчы ёзу-биле тургустунган болуур. Ол болза бөр машина-техниканы будурумчүүр, арга-нурлавырны шын ажыглаарынче, күш-ажылды организастаарын эжидеринче, продукцияның шынарын бедиринче угланган турар үүрүлүг.

Бирги кварталда ажылдың түңнелин ёзугаар алырга, чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары ажыл-херекти четпес башкарганындан, ында партия, профсоюзтар организациялары социалистиг чарышты үре-түмелдиг калбартырынче кошкан киичээнгей салганындан олар чүгле хүзээлгезин чедип күүседпээн эвес, харын мурнуга планныг ажаалдазын безин ыракта чедип боттандырбаан. Оң чылдагыны чүдел? Хомудаашкын үн колхозтуң азы совхозтуң экономика талазы-биле кошкаанда эвес, а ажыл-ишчи башкарылганың четпезинде, киижизидикчи болгаш организаторлуг ажылдың нуду деңнелде тургустунганында.

Моон чижезинге «Бүрен» совхозту болгаш оң чаржып турар кошаазы «Тилелге» колхозту эйтып болуур. Девискээрин, аграр-бойдузун болгаш экономика байдалын ап иверге, өварның кайызы-даа демей. Мындыг түрбүже совхоз үргүлчү-ле хөөүдэн келген. Эрткен чылын күрүнеге сүт, эът, тараа садарының планын күүсетпээн. Бо чылдың бирги кварталында коргузуглери «Тилелге» колхозтан база ыраакта нуду болбушаан.

База бир чижек. Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхоз мурнуку чылдарда шыыран ажыл-агыйларга санадып турган, а сөөлгү үеде чаржып турары «Саян» совхозтан аззаң хөй тала-биле хөөүдэп турар. Ол ышкаш «Кызыл тук» совхозтуң бода мал фермазында социалистиг чарыштың хүзээлгелерин ынчагга азып деңгеевээн, ажыл ажылдың байдаалы, коргузуглери биилинмес. Шак ындыг байдал «Дөң-Терезин» болгаш «Тыва» совхозтарда база бар, ындыг четпестерни чайгадырынга партия организациялары аззаттыг хемчегни айбайын келгени ынчап-даа таарыштпас.

Чаңдың колхозтарда, совхозтарда партия организацияла-ры хүнүүн айтырыглары-биле өйлешкеш, организаторлуг болгаш киижизидикчи ажылды кошкадып турары шын эвес. Ажылдың будурүлгүлүү, продукцияның эки шынары аззаш демисел социалистиг чарыштың ноа негелдезиниң бирээзи. Ол ышкаш ажылдың культуразын бедидер, күш-ажылдың чурумун быжыдар, даандырган ажылга киижи бүрүзүнүң ботхарыысалгазын нүштелдирер херек. Социалистиг хүзээлгени чедиишкинниг нүүседири — колхозчу, ажылчын бүрүзүнүң аңдарының херээ, коммунистерниң болгаш комсомолчуларның чугула сорулгазы болуур.

Чылдың баштайгы кварталы дооступ турар, колхоз болгаш совхоз бүрүзү планның, алган хүзээлгезиниң нүүселдезин тус бүрү түңнээр. Партия, профсоюзтар организациялары бо талазы-биле тодаргай хемчегни ап чорудар үүрүлүг. Аразында чарыштыг фермаларның, бригадаларның, харын кижи бүрүзүнүң-даа алган хүзээлгелери канчаар нүүсеттингенин хынаар, мурнакчыларның дүржүлгазын пропагандалаар, илерээн четпестерни чайладыр. Ол бүгүнү тус бүрү коллективтерниң хүралдарынга чугаалаамын турары ажыктыг. Бо талазы-биле кесну агитацияны чер болганга калбартыры чугула.

Кодээ ишчилерниң, ылаңгыя тараажыларның мурнунда амгы соңгаарлаттынмас чугула сорулга салдынып турар. Часкы хөөү ажылының эгелээр үези келген, аңаа белеткелди: техника септелгезин, үрезинни четчелээрин база арыглаарын, тарылга шөлдеринче чеминшчидилге сөөртүрүн, суггарылга бугаларын кылырын дүрген доозар. Ол ышкаш хөөү турлагларын таарымчалыг белеткээр, ажылдың график планын чогаадып тургузар херек.

Кайда-даа, бүгү-ле черде ажыл-иш Совет Эвилелиниң алдарлыг бемен чыл оюнга утмуштур калбарып турар. Малчын-даа, механизатор-даа кижи бүрүзү чаагаймыдылганың ниити херээ аззш. Төрээн чуртка улам-на хөй тараану болгаш мал ажылының продуктуларын белеткеп будурери аззш могаг чок ажылдаарын илередип турар. Ол бүгүнү, үнелиг ажыл-иштиг социалистиг чарыш улам сорук киирер.

А. ПОТЫЛИЦЫНА.

СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый киллизинниң эргелекчизиниң ораалакчызы.

Эрзин районуң «Коммунизмче орук» колхозта комсомол комитеди бо чылын мал солдаашкынының үезинде 34 аныктарны сакманиктээри-биле хой бригадаларынче чорутkан. Колхозтуң торүүр 9282 хойларыпдан 2854 хой төрөөн, оон 2858 хураганнары менди доругун турар. Малдың чаш толуп менди камгалап өстүрериниге колхозтуң комсомолчу аныктарындан сакманиктер С. Болдырмаа, С. Тангыт, Р. Түмен олар кызымак ажылдап, ээн сакманиктерге санадып келгеннер.

ЧУРУКТА: сакманиктер Сандан Болдырмаа.

СУЛЬДУМ ЧАЖЫН-ООЛДУҢ фотозу.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде коммунист Юрий Деревягинниң удуртканы бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты төлептиг эдилеп турар. Пассажирлер сөөртүрүнүң ай, квартал планнарын бригада кежигүнүери доктаамал ажыр күүседип, ажылдың культураазын бедидеринче киичээнгей салып турар. Ол хересте бригадирниң үлүг улуг.

ЧУРУКТА: Ю. М. Деревягин.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КВАРТАЛДЫЫН АЖЫРГАН

ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюн төлептиг уткуурунуң чарыжы «Тыва даг-дүгүү» комбинаттың ажыл-ишчилерин шалыпчы ажылдаарынче сорук киирген. Олар бо чылдың бирги кварталының планын март 25-те ажыр күүседипкенин рапорттааннар.

Тыванын бо улуг бүдүрүлгезин бирги кварталда 8 мүң 700 тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаарын сес мүң 800 тоннага боттандыргаш, пландан ажыр продукция бүдүрерин чедиишкинниг уламчылап турар. Ол-ла үеннин дургузунда бир миллион 350 мүң тонна даг массазын чүдүрери бир миллион 392 мүң тонна четкен.

Часкы тарылгага белеткел

ТАРААЛАҢ РАЙОН

Тараалаң районнарның бирээзи — Таңдыда часкы хөөү ажылдарынга белеткелдиң дугайын «Шынның» Тыва радиозу-биле кады кылган рейдизинге март айның эгезинде чыруткан. Эрткен үезиң иштинде ол талазы-биле кандыг ажыл-лар чоруттунганын, бо чылдың часкы тарылгазы районга кандыг онзагай түүлдерлиг болуурун районнуң кодээ ажылагый эргелелиниң кол агроному И. Е. Андреев бистиң корреспондентивис-биле интервыюлунга чугаалап берген.

— Эрткен чылын агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа, силерниң районнуң ажыл-агыйлары багай эвес дүжүттүү ап. ниитизи-биле 84617 тонна тараану ажаан алган. Эки дүжүттүү остүрүп алыр дээш кандыг хемчеглерни ап турар силер, Иван Ефимович?

— Бистиң ажыл-агыйларывыстың бо чылын боттарынга алган социалистиг хүзээлгелерин эрткен чылдыынаан ораанчок бедик. Кысказы-биле, ол даарга харыысалгалыг хүзээлгелер. Га бүрүзүнээ 12 центнер дүжүттү алыр, күрүнеге 38400 тонна тараану садар, мал чемин четчер кылдыр белеткеп алыр дээш оон-даа ыңай. Ынчангаш бедик дүжүттү магадылаар сорулгабиле амгы үеде ажыл-агыйларның тараа тоолөриниде 45 мүң тонна органиктиг чеминчидилге төктүнгеп, часкы үеде аңаа немей 5 мүң тонна хире одекти төгер. Часкылар чайын 3 мүң тонна хире минералдыг чеминчидилгени төгери кордүнгеп. Ынчангаш силерниң айтырыыңарга тарылының бир талазы бо-дур.

Бедик дүжүттү магадылаарынга база бир чүүл чүүл— үрезинин шын, бүүрү белеткеп алыры болган. Бо хүннерге чедир бүгү районда үрезинниң 78,7 хуузу чажар шынарынга чедир арыглаттынган, а оон 34 хуузу 1—2 классты. Районда 3500 тонна сула база арбай үрезинниң чажар шынарынга чедир салгынналдыг курсадыры үргүлчүлеввиттаан. «Можөгей» совхоз биле Көдээ ажыл-агыйның Дүржүлгэ станциязында үрезин хорааналашкыны эгелээн. Чоокку хүннерде арткан ажыл-агыйлар олче кирээр.

Бүгүдеге билдингир аргалардан техниканы часкы хөөү ажылдарынга белеп шылын алыры чүгүлә. Бо талазы-биле март айның эгезинде чорутtунган хынаалдаларда илерээп четпестер колдуунда чайлаттынган.

— Часкы тарылга эгелээринге чедир кайы хонук арткан. Дүжүттүң салым-чолунга ол улуг ужур-дүзелдүг. От талазы-биле кандыг агротехниктиг хемчеглерни ап чорудар деп турар силер?

— Бирээде, чөрүн ажыглаарының культуразын экижилеринче кичээнгей салып турар бис. Көдээ ажыл-агый культураларының түвээлдээзі тарылга хөлчештирилгезинче» шилчирииң болгаш ону дүрген шиңгээдип алырының планы-биле дүржүп турар бе даарга тус-тус ажыл-агыйлар айы-биле тодаргай көрүп турар бис. Ийиде, хорааның хат алыр чоруктан камгалаар талазы-биле хемчеглерни ап чорудары чүгүлә. Районда 42 мүң га тараа шөлү хатка алдын турар. Амгы үеде бисте 37 мүң га шөл диливдектей тарыыр системаже киргеп. Ынчалзаадаа бистиң байдалывыска ол системаны ажыглаары хат үргедөшкиниивден хорааның бүрүү камгалап шыдавайн турар. Ынчангаш бо чылын 25 мүң га шолге чер аидарылганын болгаш таштырылганы чүгле хат үргедөшкиниивге удур кожут машиналары-биле чорудар. 9 бригаданы тургузар бис. Чогуур саанныг мындыг машиналарның чагыын киргеп.

Ол ышкаш бо чылын диливдектей тарыыр системада чайын аңдарган черинң шыгын каток-биле базырар арганы шеңеп коор деп турар бис. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, ол арга таарымчалыг болгу дет.

— Хорааның хат алырындан аңгыда районда хорааның кандыг үргедөшкинии барыа? Оон-биле демисел чорудуп турар бе, Иван Ефимович?

— Йөө. Бистиң районда суг үргедөшкиниивге таваржып турар черлер бар апарган. Оон неңгерен турар черлерни доңмер болуп турар. Шилгү черлерге бис йилерни кежиздир чардырар арганы ажыглаар деп турар бис. Мындыг таварылгада бистиң байдалывыска каток ажыглаагы таарымчалыг болуп турар. Дүржүлгэ станциязында чер ажылынын киллизинин 3 чыл дургузунда чорудуп келген дүржүлгазындан алгаш коорге, тараа кулак тыртып турар үеде болгаш оон соон дарый каток-биле таптай бастырары таазы дүжүттү 1,5—2 центнер хөйнү алыр арганы берип турар. Ынчангаш бо агротехниктиг арганы калбаа-биле ажыглаар апаар бис. Бо талазы-биле районда 30 комплект каток чедиишпейн турары шаптыктыг.

— Иван Ефимович, силерде бок үнүттер-биле демисел кайы чире чорун турарыл?

— Черии чазын чаштырар мурнуда ажылдан кылырыдаа, чайын аңдарган черинде-даа үүле дүүшпиктер-биле, шөлдерниң бок үнүттүүнүң хире-чергезин бырымаалавайн чорудуп келгениивис кайчап-даа таарышпас. Ынчангаш бо чылын ол сорулгага ажыглаары-биле культиваторларның белеткелин шыңгы контрольга алган бис. Дүшпиктерни агротаттарга үүле чиик каток-биле кожуп ажылаар апаар.

— Мал чемниң белеткелиниң талазы-биле чүнү чугаалап болур силер?

— Бо чылын бис 36 мүң тонна ситеглин, силостуң ногаан массазын 127800 тоннаны, 28400 тонна тараа мал чемин белеткеп алыр ужурлуг бис. Мал чеми культураларын кукурузавын дүжүүдү бисте күлүү болуп артпышаан. Оны авеозолап ажаарын каггап чорун: багай салдар чедирип турар. Ол частырыгны бо чылын одиң алыр бис. Оон ыңай кукурузаны үүле оон бодуруун сеңлказы-биле чаштырбайн кедгенивис багай салдар чедирген деп санап турар бис. Чеминшидилгени ой-шаанда төгери, одурүглар яразын ажыллап кылыры хөөн ышкаш агротехниктиг хемчеглерни ап чорудуп тургаш, оон бодук дүжүдүн чедип алыр бис.

Республиканың тараалаң үлүг районнарының бирээзи— Таңды часкы хөөү ажылдарынга шак ынчаар белеткенип турар.

Апрель 15—коммунистиг субботник хүнү

Кайда-даа белеткел

ЧАДААНА. Чөөн-Хемчик районунуң үлүстүр будурүлгелеринде, колхозтарында болгаш совхозтарында коммунистиг субботникке идепкейлиг киржири-биле белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудуп турар. Районнуң субботник эртиреринің штавы ол хүн кандыг ажылдарны кылырын, аңаа чеже кижи киржирин тодаргаткан.

Баштайгы санаашкын-биле алырга, ниитизи-биле 4130 кижи субботникке киржир.

Будурүлгелериниң, тудугларының ажыл-ишчилери болгаш мадчыннар боттарының коллективтеринге, фермаларынга, колонналарынга ажылдаар. Тудуг ажылдарынга ийи мүң хире кижи киржир. «Алдан-Маадыр» совхозтан 116 кижи мал кажааларын тударынга, сеңтээринге дузалажыр. Дыка хөй ажыл-агыйларның ишчилери 408 кубометр тудуг зажын белеткээр.

Часкы хөөү ажылдарынга киржир техниканы хынап, белеткээринге механизаторлар киржир. 100 ажыг кижи суггарылга бугаларын сеңтээринге ажылдаар.

Хөөрай, суурларыңы чаштаңжыдарынга түс-түс чурттакчылар, өөредиичилер киржир. Чөөн-Хемчикчилер тоскуу беш чылдың фондузунче 7.700 рубльди шилчидер.

* * *

САМАГАЛДАЙ. Коммунистиг субботникке «Тос-Хем» совхозтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары идепкейлиг киржир. Амгы үеде бисте 37 мүң га шөл диливдектей тарыыр системаже киргеп. Ынчалзаадаа бистиң байдалывыска ол системаны ажыглаары хат үргедөшкиниивден хорааның бүрүү камгалап шыдавайн турар. Ынчангаш бо чылын 25 мүң га шолге чер аидарылганын болгаш таштырылганы чүгле хат үргедөшкиниивге удур кожут машиналары-биле чорудар. 9 бригаданы тургузар бис. Чогуур саанныг мындыг машиналарның чагыын киргеп.

Ол ышкаш бо чылын диливдектей тарыыр системада чайын аңдарган черинң шыгын каток-биле базырар арганы шеңеп коор деп турар бис. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, ол арга таарымчалыг болгу дет.

— Хорааның хат алырындан аңгыда районда хорааның кандыг үргедөшкиниивге барыа? Оон-биле демисел чорудуп турар бе, Иван Ефимович?

— Йөө. Бистиң районда суг үргедөшкиниивге таваржып турар черлер бар апарган. Оон неңгерен турар черлерни доңмер болуп турар. Шилгү черлерге бис йилерни кежиздир чардырар арганы ажыглаар деп турар бис. Мындыг таварылгада бистиң байдалывыска каток ажыглаагы таарымчалыг болуп турар. Дүржүлгэ станциязында чер ажылынын киллизинин 3 чыл дургузунда чорудуп келген дүржүлгазындан алгаш коорге, тараа кулак тыртып турар үеде болгаш оон соон дарый каток-биле таптай бастырары таазы дүжүттү 1,5—2 центнер хөйнү алыр арганы берип турар. Ынчангаш бо агротехниктиг арганы калбаа-биле ажыглаар апаар бис. Бо талазы-биле районда 30 комплект каток чедиишпейн турары шаптыктыг.

— Иван Ефимович, силерде бок үнүттер-биле демисел кайы чире чорун турарыл?

— Черии чазын чаштырар мурнуда ажылдан кылырыдаа, чайын аңдарган черинде-даа үүле дүүшпиктер-биле, шөлдерниң бок үнүттүүнүң хире-чергезин бырымаалавайн чорудуп келгениивис кайчап-даа таарышпас. Ынчангаш бо чылын ол сорулгага ажыглаары-биле культиваторларның белеткелин шыңгы контрольга алган бис. Дүшпиктерни агротаттарга үүле чиик каток-биле кожуп ажылаар апаар.

— Мал чемниң белеткелиниң талазы-биле чүнү чугаалап болур силер?

— Бо чылын бис 36 мүң тонна ситеглин, силостуң ногаан массазын 127800 тоннаны, 28400 тонна тараа мал чемин белеткеп алыр ужурлуг бис. Мал чеми культураларын кукурузавын дүжүүдү бисте күлүү болуп артпышаан. Оны авеозолап ажаарын каггап чорун: багай салдар чедирип турар. Ол частырыгны бо чылын одиң алыр бис. Оон ыңай кукурузаны үүле оон бодуруун сеңлказы-биле чаштырбайн кедгенивис багай салдар чедирген деп санап турар бис. Чеминшидилгени ой-шаанда төгери, одурүглар яразын ажыллап кылыры хөөн ышкаш агротехниктиг хемчеглерни ап чорудуп тургаш, оон бодук дүжүдүн чедип алыр бис.

Республиканың тараалаң үлүг районнарының бирээзи— Таңды часкы хөөү ажылдарынга шак ынчаар белеткенип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа болдуп эрткен хуралынга Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыларында 1972 чылда суггаттыг черлерни ажыглаарынга болгаш суггарылганы чорударынга белеткелдериниң дугайында райүүском даргазы Б. Б. Чодуктуң илеткелии ап, чугаалашкан, ол талазы-биле шиитпирии хүлээп алган.

1971 чылда «Чыраа-Бажы» совхоз суггаттыг черлердей бир гадан-ыа 4,2 центнер кыыл-тас, картофельди — 11 центнерии, «Большевик» совхоз 5,8 центнер кыыл-тасты, 10 центнер ногаа дүжүдүн алган, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз кукурузаның ногаан массазын 14,2 центнерии ап турда, кожазында күрүнеии, сорт, участогу кыыл-тасты 1 гадан 20,2 центнерии, арбайны — 29, кукурузаны — 400 центнерии алган. Бо дээрге, үстүнде ады үнген ажыл-агыйлар суггаттыг черлерии чоп ажыглавайн турарын хереглеп турар. Районда суггарылгаже кичээнгей салбайн келгенин мындыг чижек бадыткап турар: эрткен чылын суггаттыг 3100 га чер суггартымайн барган. оон ангыда 1400 га черни курукторуп каан. Ындыг четпестер-түрбүже, районнуң ажыл-агыйларында бо чылын база катап 1265 га чер тарылгаге кирбейн барган.

Күскү суггарылганы ажыглаарының эргелары турбүже, ону чорутпайн турарын турала айыткан. Бо кыжын «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар болгаш аске-даа ажыл-агыйлар булуктандыраарының аргазын ажыглаваан, харны ылыртыдыраарының талазы-биле белеткел ажылдарын чорутkан. Суггарыгчыларның четчелээшкинии ёреңгей чоруп келген, олардың өөредилгезин, хандырылгазын ,организаставаан.

Ол бүгү четпестерни дүрген чайладып, апрель 1-ге чедир тургускулчулар звеноларын, бригадаларын бүрүү четчелээрин, оларга бедик дүжүттү азырының, суггарылганы чорударының тодаргай ооваалдаларын бээрин, чепсек-херексел-биле, ядык-хөө-биле хандырарын Чөөн-Хемчик райүүскомунга болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларывга Министрлер Чөвүлелин даасканда.

Улуг-Хемден медээлер

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). СЭКП Улуг-Хем райкомунуң чанында лекторлар бөлүүнүң кежигүнериең «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел үеэниде» СЭКП ТК-ның доктаалың ажылчы чөвүлелиниң калбаа-биле таныштырар ажылда идепкейлиг киржип турарлар.

Олар колхоз, совхозтарның төвүнге, салбырларга, фермаларга лекция, беседаларны эрттиреп, түс черлерге байырлалга толептиг үжураажырыбиле кандыг белеткел ажылдарын чорударын чугаалааннар.

Партияның Төп Комитединиң доктаалың ажыл-ишчилерге тайылбырлап, таныштырар ажылда 700 ажыг агитатор, политинформатор хаара туттунган.

* * *

Чодураа суурга Жданов аттыг болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда пропагандистерниң, лекторларның, информаторларның семинары болуп эрткен. Анаа идеология ажылдакчыларының ССРЭниң тургустунганының 50 чылынга белеткел үеэниде чорудар хемчегларининң дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Делегей байдалының дугайында» лекцияны партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидизиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. Митин номчаан.

Семинарның түңнелинде туржулга солчулгаазы болган. Жданов аттыг совхозта парткомсекретары О. Дүмбүү көскү агитация талазы-биле парткомнуң кылып турар ажылын чыылганнарга чугаалап берген.

Б. МААДЫ.

Ленинчи орук-биле

Москва, партияның Төп Комитединге... Москва, Кремль, СЭКП-ниң XXIV съездизинге...

Кажан аңаа партия съездизи ажылдап турда, ажылчы чоннар коллективтеринден, түс-түс коммунистерден болгаш партия кежигүнүү эвесдээ кижилерден чүс-чүс мүң рапорттар, телеграммалар, чагаалар келип турган.

В. И. Ленинниң Төп музейинде ол документилерниң чүгле чамдыктарын делгеп көргүскен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң боолу эрткенивиден бээр бир чыл болганынын бо хүннеринде аңаа баргаң кижилер ындыг рапорттарның одуруларын катап-катап көрүп, номчуп турар.

Ынчан Ленинградтың «Электросила» каттыжышкынының коллективи съездиге мынчаар айыткаан:

— Эрткен беш чылда дыка парыв электри машиналарын кылып үндүрген бис, оларның арапында 200, 300, 500, 800 болгаш бир миллион киловатт күчүлүг турбогенераторлар бар...

— Барыын Сибирьын хөгжүдер талазы-биле партияның даалгазы хуусаа бетинде күүсеттингенин Тюмень областың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниге айыткап тур.

Шил адаанда партия съездизиниге чоруткан байырлыг чагаалар. Ол документилер-биле кады шаанда. Москванын Прохоров чануфактуразының ажылчыннары-биле ужуражымшкынының үезинде, 1921 чылда Ленинниң мынча дээш чугаалаан база бижип каан:

«Бистиң бо бүгү чедиишкиннеривис болза, делегейдеги эң-не кайгамчыгтыг күшке— ажылчыннарның болгаш тараачын-нарның күжүнге даянып турарымысты көргүзүп турар-дыр».

Задза — 1971—1975 чылдарын эң улуг тудугларының карта-чуруу. Ында чоокку чылдарда бистиң чуртка чүү кылырын айтып каан.

СЭКП ТК-ның Чиигизиниң секретары эът Л. И. Брежневтиң съездиге кылган илеткелиниң съездиниң хүлээп алганы шиитпирлеринде болгаш резолюцияларында чоокку чылдарда кылып чорудар ажылды тодарган айыткан болгаш ол документилер ук музейде кол черии эзлеп турар.

Ол төөгүдүт съездиниң эгелээн түңүнден бээр эрткен чыл чуртту улам хөгжүдер талазы-биле ук съездиниң хүлээп алган программазы чедиишкиннер болганын көргүскен. Амгы үеде совет улус госку беш чылдың онаалгаларын хуусаадан эрте күүседир бистиң хөй национальдыг ог-булевистиң Партызалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыштыг калбартып турар. Ындыг чарыштың ажылында дыка хөй коллективтер 1971 чылдың март-апрель айларында партияга айыткан турган түүлдерин шүүтүүнү күүседир аргалыг болган. Чижээ, «Электросила» каттыжышкынының коллективи госку беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш «Беш чылды 4 чылда» деп сыйгырыгнын аңаа-биле ажылдап турар. Ынчангаш чоокта чаа ол каттыжышкынының конструкторлары 1 миллион 200 мүң киловатт күчүлүг турбогенераторнуң төлевилелин ажылдап кылганнар. Ындыг машинаны бо беш чылга кылып үндүрер деп турар.

Сургуттуң сонгу талазындан он километр хире черде нефть-биле байлак Когалым дээр черни геологтар тыпкан, дутайында дыңнадыг Тюменьден келген. Ол ышкаш Урьевскиге ажылдап турган кижилер дыка хөй нефтиниг, чаа байлак черни база тыпканнар. Ынчангаш ам Тюмень областа 60 кезек черде нефть-биле байлак черлер тывылганы ол боолу турар.

Эш Л. И. Брежневтиң ССРЭниң профсоюзтериниң XV съездизинге чугаалаан совет улустуң чаа күш-ажылчы коллективиниң хайыктыргаш.

Ажылчын эңгы, тараачыннар, интеллигенция съездизиниң шиитпирлерин бүрүү-биле деткип турарлы, госку беш чылдың эки эгелээни СЭКПниң XXIV съездизиниң планнарын шуптуузуп амыдырала ыяап-ла боттанып ээрээн тодаргайы-биле тергиндеп турар-дыр.

В. КНЯЗЕВ,
СЭТА-ның корр.

Чер—бистиң байлаавыс

ГЕКТАР БҮРҮЗҮН ЧЕТЧЕ АЖЫГЛААР

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган соругларын күүседири көдээ ажыл-агый бүдүрүлгениң үндезини — чери бүрүү, чоңгут болган хумагалыг ажыг-лаарыдан коңчуг хамаарлыр. Тоску беш чылдың башта-йгы чылында бистиң республикавыс колхозтары болган совхозтары ол негелдерни канчаар күүсеткенин?

Дыка хөй колхозтар болган совхозтар чер ажылының культуразын бедитиккенин демдеглээр хөрек. Республикада нимнан-биле тараалга шоолу 5,1 мүң гектарга- ковүдээн, курукка чөрлерни, шоолуг продуктулуг эвес сиген шөлдерни база одарларны шингээдиринге күсели-биле оңу чедип алган.

Хорээнүң хат алырына удур демиселди чорудары-биле 119.195 гектар черге тараавы дилиндектей тараан, курукка чөрлерни аңдарарда база ол арганы ажыглаан, 18.353 га черге тарыганы хорээнүң хат алырына удур сеялкалар-биле чоруткан, 62.050 гектарга тарылга мурнуңуп таптай бастырышкынын кылган. 51 гектарга мяш курижаан тарын олуруткан. 6 мүң гектар хире черниң дажын аштап, деңгеликтиринг одура кестирип, чадаң үңүштерни турган.

Эрткен чылдың төөчүзүнге чедир республиканың ажыл-агыйларынга 424.335 гектарга 247 тарылга эолчештирилгезин киирген, ол болза бүгү тарылга шолуңүң 89 хуузу болуп турар. Бо чылын тарылга эолчештирилгезин чеде колхозка болган бир совхозка киирер.

Бодаарга, черни ажыглап турарывыс эки кылдыр салгындырар. Ынчалзажок ыракта-ла индыг эвес. Черни ажыглаарында дыка хөй улуг четпестер бар. Чижээ, тарылга эолчештирилгезин киирген шолдуң 42,8 хуузу. Маңаа бирги эолчегде тус-тус ажыл-агыйларның кол агрономнары «бүрүүзүг. Олар тарылга эолчештирилгезин ам-даа чедир үнелевейн турар. Ынчаарга экономика талазы-биле үндезилеттинген тарылга эолчештирилгезин шингээдип алыр чорук чер ажылының культуразын бедидиринге шинтиргиг фактор болгай. Шингээдип алган тарылга эолчештирилгезе, эки үрезин, хорээнүң чогүүр үезинде болбаазырадыры, чемиичидилгени ажыглаары — дүжүттү бедидиринүң ынаыштыг магадылалы дээрэн тускай эртемнигнер кезээде уттас үжүрлүг.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн дыка бедидиринүң аргалары амгы үеде бистиң республиканың ажыл-агыйларында бар бе? Бар болбайн аан. 27 колхозтуң 15-инге, 32 совхозтуң 28-инге тарылга эолчештирилгезин киирген. Ынчаарга тараа культураларын, ногаалларны болган картофельди колдап бүдүрүп турар бүгү-ле ажыл-агыйларга тарылга эолчештирилгезин киирген. Артыкаа ажыл-агыйларга тарылга эолчештирилгезин чоокку ийи чылдарда киирген турар. Республиканың барын-да бүгү колхозтарынга болган совхозтарынга чөрлерниң хорээнүн шинчилеп көөрүн чоруткан болгаш агрохимиктиг партаналарны ажыл-агыйларга тыпсып берген. Тараа культуралар-ның эргежок чугула санның үреэлиннери бар, оларның иштинде аңаа-бүрү сорттуң дээди репродукция үреэлиннери бүдүн чартык муң тонна ажыг.

Мал чемин бүдүрериң ковүдедириңге, сиген шөлдерни база одарларны экижиддириге хереглээр люцернаның, доңникти 58 тонна үреэнии республикада бар, оңу бистиң ажыл-агыйларывыс бүдүргеп. 60 тонна могар үреэнии Хакасиядан. Хөй чылдыг жончяктың 260 тонна үреэнии Павлодардан садып алган, республикаже кинр сөөртүр фондуну тускайлап берген болгаш 15 тонна люцерна, 41 тонна судан сиген, 5 тонна шынаа овсяницазының үреэнии сөөртүп алган.

КОЛХОЗТАРНЫҢ болгаш совхозтарның шөлдериңге чыл бүрүде-ле 300—350 муң тонна одекта сөөртүп төп болуур арга бар. Республикаже ынвералдыг чеминчидилгелерни төө турар. Кызыл-тас шөлдериңге бок үңүштерге удур чылдыңа гербицидтерни чаштырып турар. Чүгле чажар шынарынга чедир арыглап белеткээн, райончуткан үреэнинерни чаштырып турар. Ооң түңнели дораан-на илереңү келген.

Бир эвес «Саян» совхоз 1969 чылда гектар черден ортумаабиле 8,7 центнер тараавы алган болза, дараазында чылын 15,8 центнерни алган. Агаар-бөдүүстүң байдалы таарымча чок эрткен чылын бөзин гектар черден 10,2 центнер тараавы алган. Ол совхоз мал чеми культураларының-дан чагаа дүжүдүн чыл бүрүде ап турар. Ооң түңнелиңде эрткен чылын «Саян» совхозтуң бүгүле ядырлары орулгалыг болган. Ол совхозтуң директору В. Г. Пащенко-даа, кол агроному В. Н. Винников-даа кезээде чаа чүүлдү дилеп, дээре дүржулгаңы хайдыңган чоруур. Чижээ, эрткен чылын ол ажыл-агыйга мал чеминиң баазазын быжыглаар соругла-биле шоолуг продуктулуг эвес сиген шөлдерниң алганы тарылга эолчештирилгезин хүлээп көрбейн турар.

«Тыва суг түдүг» трестиң боттандырып турары культура-техниктиг база мелиорация ажыыдарын чорудуп турарында, ажыглагга дүжааган соонда ол черлерни ажыглап турарында ам-даа четпестер хөй. Эрткен чылын республиканың ажыл-агыйлары мындыг черлерни 1670 гектарны алган. Ол дээрге планда көрдүнгенинден дыка эвээш. 400 гектар хире шолге чаа суттарылга бугаларын түдар база эргиерин чаартыг кылыр үжүрлүг турган болза, херек кырында чүгле 92 гектар черниң бугазын кылган. Суун кургадыр черлерни алыр болза, планнаттынган 500 гектарның чаңгызы-даа дужаатпынмаан.

Чижээ, чамдык ажыл-агыйларда культура-техниктиг ажыыдарның байдалы мындыг болуп турар. Бий-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозка ол ажылдарны 400 га хире шолге 1969 чылда-ла эгелээн. Күрүшениң 35 муң рубль түңнүг хорецгизин чарыгдаан, ынчалзажок херекти эчизиңге чедирбээн. Черлерни ажыглалга киирер үжүрлүг турган, херек кырында оңу харын-даа ажыглалдан үндүрген, чүге дээрге ук черлерде ширектер, чадаң ыяштар болгаш оскe-даа түүдер ковүдээн.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозка культура-техниктиг ажыыдарны дорт чыл дургузунда чорудуп келген. 25 муң рубльди чарыгдаан. Планнаттынган 300 гектарның чүгле 100 газын ажыглалга киирген. «Найырал», «Кара-Хаак» совхозтарда байдал база-ла ындыг.

Культура-техниктиг ажыыдарны чогуур үезинде база эки шынарлыг кылдыр чорударга, ажыл-агыйлар од черлерден элбек немелдеңи ап турар болгай. Чижээ, Таңды районда «Россия» совхозка 500 гектар тулаага культура-техниктиг хемчегларни чоруткан соонда, 1971 чылда суда тараап, гектардан 200 центнер ногаан массаны алган. Ол-ла ажыл-агый шоолуг продуктулуг эвес сиген шолүүге база оларга 500 гектар люцернаны тараап, эрткен чылын гектардан 20 центнер эки шынарлыг сигенни алган. Каа-Хемде «Ленинчи орук» колхоз одарларны экижиддер соругла-биле Шапшың даг йилеринге 428 гектар суланы тараан. Ооң ногаан массазының дүжүдү гектардан 30—40 центнер болган.

Гектар чер бүрүүн канчаар үгаавыладыг ажыглап болуруи ол ажыл-агыйларның чижээ бала катап көргүүн турар-дыр.

РЕСПУБЛИКАДА ажыглаттынмайн аңаа куругун чыдар черлер ам-даа хөй. Ооң шолуг 17,7 муң гектар, ооң иштинде 6 муң гектары сугтаттыг чер. Бо черлер ам харын-даа бок үңүштүң тараи пентерээр черлери болу берген. Күрүштүрүлга андырылгазының планын күүсетшээнинің үжүрүндэн 2332 гектар тарылга шолуг ажыглаттынмаан. Ынчангаш эрткен чылын 20 муң ажыг гектар тарылга шолуг ажыглалга киргээни ол-дур. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, хөй чыткан, продукция бербоор. Ажыглаап чүве болза, ол шөлден тараанын болгаш мал чемин чежеин немей ап болбас дең!

Сугтаттыг черлерни ажыглаарында-даа четпестер эвээш эвес. Сугтаттыг 44,2 муң гектар черниң 40 муң гектарын шингээдип алган. Каа-Хемде «Ленинчи орук» колхозтуң 428 гектар люцернаны тараанда, эрткен чылын гектардан 20 центнер эки шынарлыг сигенни алган. Каа-Хемде «Ленинчи орук» колхоз одарларны экижиддер соругла-биле Шапшың даг йилеринге 428 гектар суланы тараан. Ооң ногаан массазының дүжүдү гектардан 30—40 центнер болган.

Гектар чер бүрүүн канчаар үгаавыладыг ажыглап болуруи ол ажыл-агыйларның чижээ бала катап көргүүн турар-дыр.

РЕСПУБЛИКАДА ажыглаттынмайн аңаа куругун чыдар черлер ам-даа хөй. Ооң шолуг 17,7 муң гектар, ооң иштинде 6 муң гектары сугтаттыг чер. Бо черлер ам харын-даа бок үңүштүң тараи пентерээр черлери болу берген. Күрүштүрүлга андырылгазының планын күүсетшээнинің үжүрүндэн 2332 гектар тарылга шолуг ажыглаттынмаан. Ынчангаш эрткен чылын 20 муң ажыг гектар тарылга шолуг ажыглалга киргээни ол-дур. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, хөй чыткан, продукция бербоор. Ажыглаап чүве болза, ол шөлден тараанын болгаш мал чемин чежеин немей ап болбас дең!

Сугтаттыг черлерни ажыглаарында-даа четпестер эвээш эвес. Сугтаттыг 44,2 муң гектар черниң 40 муң гектарын шингээдип алганы тарылга эолчештирилгезин хүлээп көрбейн турар.

Чайгы үеде сугтаттыганы 23,7 муң гектарга чаңгыска катап чорудуп турар. Эрткен чылын чүгле 3,4 муң гектарны ийи катап сугтарган.

Наймырал» совхоз сугтаттыг черлерни ажыл-агыйлары эвес көрүн турарының ужамындан эрткен чылын 2461 га сугтаттыг шөлдең дүжүттү шуут албаан. Ол ажыл-агыйдан сугтарылтага ажылдаар үжүрлүг 40 сугтарыкчыдан чүгле 10—15 кижи ажылдап турган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң тараажылары черни чөп ажылдаар дугайында онза сагыш салып турар. Олар чаштырышкыны болгаш сугтарылганы чогуур ейүңде кылып, органиктиг база минералдыг чеминчидилгелерни төп, тараалларын тарын өстүрериниң агротехниказын экижидип турар. Ооң түңнелиңде олар эрткен чылын гектар бүрүзүнден 12,4 центнер тараны алган. Оларның чанында кожазы «Сут-Хөл» совхоз сугтаттыг черни ажыглаарынче шоолуг сагыш салбаан, ынчангаш гектардан чүгле 8,3 центнерни алган.

Хорээнүң хат болгаш суг үрээр чорукка удур демиселди коңчуг кошкак чорудуп турарын онзалап айтыр херек. Оон түрүжүк, эрткен чылын чамдык ажыл-агыйлар камгалал дилиндектерин бөзин аңдарып каапкан. Чижээ, Чөөп-Хемчик районда 6300 га, «Межегей» совхозта 684 га, Яданов аттыг совхозта—316 га. Дүржулга станциязында 3186 га камгалал дилиндектерин тарын каапкан. Ол чорук хорээнүң хат алырын улам-на күштелдирген.

Чер — бистиң байлаавыс. Ону чер-ле болганда ажыл-агыйжы хумагалал-биле ажыглап турар бе? Чер-ле болганда эвес. Бугалар шазында, оруктар хажыылында тарыттынмайн артыкаа чөрлер эвээш эвес. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда тарыттынмаан ындыг чөрлер дыка хөй.

Автооруктар кылырда болгаш септээдре чер ажыглалын хажыдын турары ховар эвес. Чижээ, Каа-Хем районнуң орук эргелели «Бүрен» совхозка хамаарыкшыл турар 8,5 гектар үнүш-дүжүттүгүр шолдуг орук кылырда кара тураазы-биле эолеп алган. Таңды районнуң ыяш ажыл-агый черн «Коммунизмниң херели» колхозтуң 40 га болгаш «Элегес» совхозтуң 100 га шолуглге ыяш аймаан кара тураазы-биле тарын олуруткан.

Бо чүүдү колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездиниг чер ажыглалының дугайында Л. И. Брежневтиң ынаыдыг. состери-биле доозары күзенчиг-дир: «Хорээнүң камгалаары — ол дээрге бистиң бүгү ниитилелривистиң херээдир. Черни кандыг-даа янзы үрээр чорукту ниитилелге удур үүлгедиг кылдыр көрээ чогуур. Черни үреглеп, ону тоомча чок көрүп, ооң үңүш-дүжүттүгүрүн бедиптейн турар индыг ниитилер чөнүүн чаагай амыдыралыңың алыс материалдыг үндезинин үреп турарэ.

Донецк областтың ажылчы чөнвар депутаттарының Ивапольск көдээ болгаш Краспоторск суур Советтериниң кыйгырыын бистиң республиканың Дүрген көдээ Соведи деткээн. Ону ажыл-агый бүрүзүнге чугаалажып көргеш, чер ажыттарын экижиддер талазыбиле боттуг хемчегларни ажыыдап кылгаш, амыдыралга боттандырары—үениң сонгаарлатпынмас соругаазы болуп турар.

Н. СЫЧЕВ,
республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң улуг инженер-чер тургузукчузу.

Малчыннарның чедишкини

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Кызыл туктуг Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары тоску беш чылдың ийиги чылының планныг опаалгазын хуусаа бетинде күүседир база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар бөдүүргаи социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап тураралар.

Районнуң саанчылары, хойжулары, инек кадарчылары сүт, эът бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының бирги квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ажыл-агыйлар күрүнеге 488 тонна сүт садар тургаш, 32 тоннаны ажыр берген. 282 тонна эът дужаар даазгазын 290 тонна чедирген.

«Октябрь 30 чылы», «Тиилелге» колхозтарның малчыннары көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле өске ажыл-агыйлардан дээре көргүзүглерни чедип алган.

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

СЕПТЕЛГЕНИҢ ТЕРГИИННЕРИ

Часкы тарылгага белеткел ажылы Таңдыда «Межегей» совхозтуң төп мастерскаязында хүнүүн-не үзүктел чок уламчылап турар. Бо хүннерде 80 трактордуң септеп доозар дээш дайынчы сорулга-ам күүсеттингенинин кырында келген.

Андазыннарны сеялкаларны культиваторларны эки шынарлыг кылдыр септээн. Тус-тус септекчилерниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни тодарадып, шанал-макталга киирип турар. Чарышка тиилекчи болуп келген, макталдыг кижилерге токарь Василий Садовой хамаарыжыр. Ол кезектер, эәриилдер чондуруп белеткээриниң хүнде үлүүн 120—130 хуу чедир күүседип турар.

Бригадир Донгак Чылбак-оолдуң трактор моторлары септээр бригадазының механизаторлары 60 ажыг демир «хаттың чүрээн» септээн. Оларның ажылгалга киргени аңгыланы марканың тракторларын ажыл-агыйның тарылга шөлдериңде чедирген.

Септекчилериң бо бригадазында совхозтуң хоочун механизатору Александр Суханов үрелген кезектерни септеп кылырынга мергежилдиг чоруун көргүзүп турар. Межегейниң делгем шөлдерин чардырып тарыырынга ажылган турар хөй техника аймаан септээринге эш Суханов төлептиг үлүүн киирген.

ЧУРУКТАРДА: Мотор септекчилери Александр Суханов (алдында чурукта) Донгак Чылбак-оол олар.

О. ОНДАРНЫҢ фотолары.

Бүдүштүг кижи

«49-82 ТВА» дугаарлыг ак автобусту эки билир-даа чадавас боор силер. Ол чылдың кайы-даа үелеринде Нарынга, Мугур-Аксынга, Тарлагга болгаш республиканың сүүр бүрүзүнге бо-ла чедип келир ышкажыгай. Ол автобустуң доктаар чери автовокзалдар эвес, культураның одаа—клуб чаны болбас ийикпе. Үк автобустуң бараанын көрүп каап, арат чон, ажы-төл ала чайгаар-ла хөглүг-омак хөлзеп, артистер келген-дир. Концерт бе азы шин бе?»—дижип айтырышпышаан, бөлдүнүп-ле келир. Ак автобусту хөлге кылган артистер Тываның ажыл-ишчилеринге чеже катап аалдап чедип, аян тудуп, бараан болбаан дээр. Бо удаада үк автобустуң чолаачызы—кирбей кара салдыг, үзүн дурт-сынныг, аныяк кижини силернин-биле танышпырар бодадым.

«Эки аътка—аа хөй, эки кижээ—эш хөй» деп үлегер чугаа бүрүнү-биле республиканың хөгжүм-шии театрының чолаачызы - Иван Лукич Хорунжийге хамааржып болур. Шынап-ла артистерниң аңгы-аңгы бөлүктери көдээже ойнап чоруур дей бергенде, Хорунжийниң автобузун хунаажы бээри таварылга эвес. Ол көллектитвте макталдыг болгаш эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган, чоргаарланып болур кижи.

Иван Лукич театрга чолаачылаа-ла сес чыл болуп турар. Үстүнде чугаалаанывыс автобуска чеди чыл кандыг-даа капитал септелге чокка ажылдап келген. Ол ай сайында-ла кывар-чаар түүлү камнап ап, мурнакчы чолаачыга санадып келген.

Хорунжийниң «хөлгези» бо-ла болгай. Билбес кижи ол автобусту шуут чаа деп көөр. Кажан эрткен километрин көрүпкеш, камныг эдилеп келгенин база кайгай бээр. Эки аътты эзэн өөр, чүген дээш дериг-херекселдерин каастап, дерип алган болур ышкажыгай, а Хорунжий база-ла ындыг. Торгу кежегелиг сонгаларда, хүрең-кызыл салбактар сагланайнын турар. Автобустуң ишти ары-силиг. Харын-даа дүгүйларын безин хевирлии кончуг кылдыр үгулзалай будуп каан.

Тывада чамдык суурларның аразы дыка ырак. Чижек кылдыр Тес-Хемден Өвүр чедир, Мугур-Аксындан Хандагайты чедир оруктарны сактыптарга-ла четчир. Оруктар кадыр-берт, ырак-үзүн-даа болза, Иван Лукичиниң буруузу-биле шии азы концерт болбайн барган таварылга чок. «Серемчиде — хор чок» дижирин бадыткаан ышкаш, ол командировка чоруурунуң мурнунда автобузун ыяк кылдыр хынап алыр. Кандыг-бир кезээ үүлелип бар чыдар болза, олла дораан тып, кылын алгаш, ам оруун уламчылап чоруптар.

Артистер көдээге ойнап чораан үеде, Иван Лукич чүгле чолаачы эвес, электрик, контролёр дээш өске-даа ажылдарны кылып чоруур. Ол идепкейлиг хөй-ниитичи. Чоокта чаа ону театрда улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнүнге сонгаан.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

МОСКВА. Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводу бодунуң будуруглге күчүзүн улгатырып турар. Чоокта чаа ында автоматтыг эптелге комплекизин амыглалда киирген.

Ол чаа цехтиң будуруңүч күчүзү «Москвич» деп автомобильди будуруп үндүрериң ийи катап көвудедир арганы бээр.

ЧУРУНТА: эптелге кылыр чаа цехтиң кол конвейери.

В. КУНОВТУҢ болгаш **В. БУДАННЫҢ** фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛ ТҮЛҮКТҮГ

Тоску беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эртирер дээш Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң № 1 хову-трактор бригадазы белеткел ажылын хынамчалыг чорудуп келген.

Бригада бо чылын 2260 гектар черни тарыыр планныг. Ооң иштинден 840 гектарга кызыл-тас, 920 гектарга чаңгыс чыдыг сиген, 470 гектарга куруузуз болгаш ооң арткаңынга картофель, ногаа аймаа тарыыр. Черни эрткен чылын белеткен алган бие.

Часкы хову ажылынга киирер техника белеткээ. 18 трактор, 4 сеялка, 16 андазын, 48 плинр септеттингеп. Бригадага механизаторлар четчир. Тарылга чорударының планы кыздыңнан. Бригаданың кежигүнеринге ажылды тус-туста хувааган.

Чер ажылын сайзыратканзавбекшилдиг дужуттү өстүрүп алырынче кол кичээнгейни салган бис. Тарылга шолуунче 2300 тонна одекти токтувус. 85 тонна минералдыг чеминчидилге бар. Суггарылга бугаларының дөстеринде дошту довурактап, эргизип аштап бугаларның үнпарын чазап кылып турар.

Агротехниканың чурумнарын шыгыы сагып, органиктиг болгаш минералдыг чеминчидилгелерни ажылган турган, ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл болур оюнга белек кылдыр бедик дүжүттү өстүрүп алырын бистиң бригадавыс хүлээгген. Культура айбы-биле бир гектардан: 16 центнер кызыл-тас, кукурузаның ногаан массазын 130 центнерни, чаңгыс чылдыг сингенни 15 центнерни, картофель болган ногаанны 90—90 центнерни ажаап алыр бис.

Б. САЛЧАК.
бригадир.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң тараажылары суггарылга бугаларының аштаглазын, септелгезин чоруда берген. Базырак адаанда буганың доозында дошту бузуп аштаам, суг бадарыга белеп кылдыр кылган.

Үрезиннерни чажар шынарынга чедир арыглап белеткээш, хыналадазын кылган, тараа культураларының 390 тонна үрезинниг хорааннаан. Ээр-Хавакта хову турлаанда чуртталга бажыңын, столовая-ны, кызыл-булуңну септээп, чугайлан каан. Колхозтуң механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада организастыг эртирерин планнаан.

А. КАНЧЫЫР.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының М. Делгер-оол биле К. Сарбаа удуртқан звенолары суггарылга бугаларының дөстерин довурактап, бугалар үнпарында бокторны, ыяштарны аштап турар. Беш буганың дөстеринде 80 куб-метр довурак тоттүнген. Ол километр хире буга үнпарын аштаан. Хараганныгга болгаш Кызыл-Тургуга бугалар дөстеринде, үнпарында дошталы довуракгаары доозулган. Кызыл-Тургунуң суггаттыг черлеринге 200 гектар кукуруза тарымыр. Салбырның механизаторлары тарылга шөлдерниче одек соорттүгезин үргүлүлеп турарлар.

Г. ХИРБЭЭ.

Көдээ суур болгаш культура амыдыралы

Чаартылганың базымнары

Иван Кырганович Даваалай бо черге коллективтиг ажылагый үндезилеттинерниң мурнуундан бээр чурттап келген, хоочун ишчи.

— Идепкейлиг коммунист, совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы — деп, партбюро секретары Степан Пильзенович Кумаажик биске сүмелээн чүве.

Суг-Бажы топ фермага барып, Иван Кыргановичиле чугаалажыр аргалыг болган бис. Күш-ажылдың хоочунуиле бистиң аравыста болган чугаа Бүрен-Хем суур болган оон ажыл-ишчи бөдүүн кижилериниң дугайында репортажтың эгези болган.

Эргим номчукчу, Иван Кыргановичиниң төөгүп чугаалааны ёзугаар дөртен чылдар үезинче хая көрдүүлүүр. Баштай маңаа МЧАЭ турган чүведир. Бир муң тос чүс дөртен чеди чылда колхоз тургустунган. Коллективтиг ажыл-агыйның төвү ынчаардагы Зубовка суур ол. (Ук сууржугаштыр маңаа чурттап турган орус тараачынның ады-биле адап турган).

— Каш-ла бажыңныг сууржугаш турду. Өглер база хөй. Хензиг ыяш бажыңга колхозтуң конторазы турган. Чоорту бичии школаны тудуп алдывыс. Суму даргазының опаагынын ёзугаар Бүрен-Хем бажыңдан шапактыг аътчар-биле чудук сөөртүр чүве болгай. Арат чоннуң соруктуг, чүткүлдүүн чүү дээрил. Ынчаарда ону артында «удуг ыяш сөөртүр» дижир чүве. Чаа амыдыралдың, коллективтиг иштиң артык күштүү бисти чалгынналдырган — деп, Иван Кырганович сактып чугаалап олур.

Чаңгыс чер чурттугларывыс — орус тараачыннар-биле кады бир деминг колхозташтывыс. Баштайгы бергедээшкинерни-даа оларның-биле кады ажыл эрткен бис. Олар, ылаңгыя чер ажылынга онзагай сундуулуг, дружулалыг улус. Шагдан бээр-ле каш мал-биле туттунчуп чораан болгаш, бистер, тыва араттар бүгү-ле чүүлдерге орус эштеривистен өөренип ап,— «сургуулдап» келдивис. Бо колхозка баштайгы базымнардан кады ажылдап келген хоочун өөрүмнүң аразындан П. А. Астрахановтеп (ам пенсионер), П. К. Миков (ам-даа ажылдавышаан) дээш оскелерни-даа сактып олур мен.

Каш-ла гектар черге тараа тарыыр турдувус. Ону сайзырадып болбаазырадыр чүве кайдал—машина, техника хөвар турду. Ажык-орулга базала хире-лиг. Мен бодум үргүлчү-ле мал бригадирлеп чораан, 1960 чылдан бээр бо фермада кадарчылап ажылдап тур мен...

— Ийе, адыр, Иван Кыргановнч, доктаап көр. Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозта бөгүнгү амыдырал, ажылгыш дугайында чугаалажып көрээли...

Төп ферма. Иван Даваалайның ажылдап турар участогу бо. Чаа төрүттүнген чаш бызааларыны чеди-сес ай болгуже аваларынга эмзирбишаан, семирти азыраар. Ам ооң кадында 104 инек бар. Бежен ажыг чаш бызааны ажаап доруктуруп турар. Коммунист Иван Даваалайның күш-ажылчы коргузүү бедик: эрткен чылын 100 баш инекке онааштыр 97 бызааны камгалап алган (совхозтуң хүлээлгези 85, а ооң социалистиг хүлээлгези —90 бызаа турган). Бо чылын ол 95 бызааны ажаап өстүрбүшаан, хүн бүрү 700 грамм немелде деңзини чедип ап тура, 12 тонна ажыг эттти дужаар сорулгалыг. Эрткен чылын ооң хүлээлгезин 9 тонна турган, ону 14 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

— Мурнакчы, үлегерлиг ажыл-ишчиниң үндезини чүдел?— деп инек кадарчызындан айтырар болза ол мынча деп харыылаар:

— Бирээде, ферманда күш-ажылды шын организастаанында. Ийиде, материалдыг сонуургалды өөренип көрүп, деткип турарында. Үште, малчыннарның амыдырал, культура негелдерини эки хандырганында. Хууда харыысалга база чугула болбайн аап.

Бүзүредиг, шын харыыдыр. Фермаңың ажыл-ишчилери культурлуг, арыг-шевер чурттап турарлар. Кызыл-булуң, чувар-бажың, контора туттунган. Бызаа ажаакчылары, кадарчылар хостуг пактарында кызыл-булуңга чыглып келир. Лекция, беседа, концерт болгулаар. Кызылдың, Москваның теледамчыдылгаларын хүн бүрү көөр арга бар. Бистиң улуг Төрээн чурт-тувуста болгаш даштыкыда бооп турар чугула болуушкуннар ферма ажылчыннарының кичээнгейинден дашкаарлавайн турар.

— Чамдыкта Москваның Кызыл шөлдү, ССРЭ-ниң УАЧД-ден ооның чүүлдерни дамчыда бээрге, бодумну база-ла ында турган ышкаш кылдыр сактып көөр мен. Каш чылдар мурнунда кайгамчык чараш Москваны, кижи магадап көрүп хаммас улуг делгелгени көөр аас-кежиктиг болган мен. Моөң күш-ажылчы улуг-хуумуу эш-өөр үнелеп көргеш, делгелгеже чорудуп турганы ол — деп, Иван Кыргановнч хөөреп олурду.

Дөртен чылдар үезинде Бүрен-Хемниң чурумалын Иван Кыргановичтеп кансы дынналаан бис. Богүнгү Бүрен-Хем суур-биле чүгүртү-даа бол таныжыптаалыңар. Хем эриин дургаар шөйлүп баткан Енисей кудумчузунда улуг делгем контора, көдээ Совет, чаа Культура бажыңы, аалчылар бажыңы, столовая, магазиннер дээш албан организация черлери, тудуглар-ла хөй. Ийи каът даш школаның тудуун бо чылдың төнчүзүнде база доозуптар.

Чоокта чаа ажыгаалга киргеи кайгамчык улуг Культура бажыңы суурда эң чараш, амгы үениң аяны-биле кылган тудугларның бирээзи. Культура бажыңының директору Анатолий Федорович Котельниковка баштадып алгаш, экскурсиялай каапталлы. Бажыңның даштында улуг чуруун кааспалгалар, лозунг, бижиктер кымның-даа кичээнгейин дораан хаара туда бээр. Ужик ажыл кирип көөрүнгелеле делгем фойе, маңаа хөй-ле кижи оюн-тоглаа эрттирип болур. Улуг зал. 300 кижи олурар. Сценазы делгем.

Сценада репетиция чоруп тур. Бүрен-Хем сес чыл школаанының өөреникчилери школачыларның бот-тывынгыр уран чүүлүүнүң район көрүүдезинге белеткенип турганы ол. Ол-ла кежээ улустуң хөгжүм хереселдериниң оркестрининң элчелиг кичээли база эрткен.

Бирги каътта спорт залы, биллиард ойнаар өрээл база бар. Кезек чада-биле үнүп көөрүнге — болгумнер кичээлдээр өрээлдер, библиотека, делгем номчулга залы. Ажылишчи хүн соонда культурлуг дыштанып дээш бүрен-хемчилер мында чыглып келгилээн. Кана баарын бодуң шилип аар сен. Кино көөр, ном номчуур бе, спорт залы база-ла күзелдиглериниң эргезинде...

Даг эдээ кудумчу база-ла чаартынып турар. Ам мында малчыннар кудумчуу деп адаар болук бажыңнар дистинчи чыскаалыкан. Алды бажыңның дөртү ажыглалда киргеи. Ийизи удавас доостур. Эзлчеглиг кадатче киргеи хөй-жулар маңаа чурттаар.

Бо-ла кудумчуда чурттап турар, совхозтуң сураглыг чолаачызы Кардн Бимбиниң бажыңында кире дүжээл. Өг-бүленің ээлери ажылдан, уруглары школадан чедип келгилээн. Олар он ажыг чылдар дургузунда төрээн совхозунга бараан бооп ажылдан келгеннер: бирээзи чолаачы, бажыңның херээжен ээзан — Карди Нацзатмаа огородчулар звенозунда. Өг-бүде сес кыстыг, бир оолдуг. Эң улуг уруу Кызылдың башкы институдунда өөренип кирген. Улуг оглу ачазының изин салган — чолаачы болуру-биле өөренип турар. Оскелери — школада, чамдыктары ам-даа бичии.

Кардилерниң чурттап олурары культурлуг, арыг-силиг, дөрт өрээл бажыңның иштики дериг-хереселдери шыырак. Телевизор, соодукчудан эгелээш, бүгү-ле чүүлдер бүрүн четчир.

Бүрен-Хемде совхозтуң адын «Бурунгаар» деп адааны база ужурлуг. Аас-кежиктиг, хостуг амыдырал-чурттаганың ёзалуг ээлери — бөгүнгү совет кижилер даартагы хүнче бүзүредиг бурунгаар чоруп олурар. Ат-биле амыдыралдың судалы база дүгжүп турар көрбес бе.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: Чаа культура бажыңы.

ДЕЛГЕМ ОРУКТУ—ЧАА ЧАҢЧЫЛДАРГА

Бүрен-Хем көдээ Советн (даргазы Е. С. Катшина) болган «Бурунгаар» совхозтуң хөй-нимтя организацияларының инициативазы-биле чаа чаңчылдар, байырлалдарны демдеглеп эрттирип турарын чөрле эки деп санап болур. Кандыг чаа чаңчылдарыл ол?

Уруглар — бистиң аас-кежиннис, келир үевис. Олар аныяк өг-бүленің өөрүшкүзүү, чоргаараалы. Силерниң өг-бүленген дижик. Ада-иениң өөрүшкүзүү, бо өг-бүленің амыдыралында база бир көскү болуушкуну уттувдурбас, онзагай кылдыр демдеглээри кымның сеткил-сагыжын өөртпезил. Чаа төрүттүнген чаш уругларны байырлалдыг ёзу-биле бүрүткеп, ада-иеге байыр чедирген бижик тыпсырын бисте чурумчуткан.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк өскенин кижизиндерн богүнгү чугула айтырыгларның бирээзи болгай. Совет Армиянның хүрээлеңинге шериг албанын эрттирер аныяк оолдарны байырлалдыы-биле үдеп чорудары бисте эки чаңчыл апаран. Төрээн чуртун камгалаары— кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Шериг албанынче аттанып чорун турар чаңгыс суур чурттуларывыска адаларның болгаш хүндүлүг улуг кижилериниң чагыг сөзүн сөглеп, чылыыбиле үдээр бис. Шак мындыг үдээшкинерни калбаа-биле чарлап, байырлалдыг ёзу-биле эрттирип турар. Келир үениң дайынчыларынга чагыгны дайынның, күш-ажылдың хоочунчары бээр. Шак ындыг үделгеге совхозтуң хөй-нимтяи калбаа-биле киржир. Шериг албанынче келдирткеннерге тураскаалдыг белекчигештерни тыпсыр. Эрткен нүүн тос оолду шериг албатывче байырлалдыы-биле үдедивис.

Өг-бүле тудуп чурттаары бистиң кижи бүрүзүнүң амыдыралында уттундурбас болуушкуннарының бирээзи. Чаа өглешки турар аныяктарга херечилелдерни байырлалдыы-биле тыпсып турар. Чүгле эрткен чылын безин он беш аныяк өг-бүлени, олардың иштиңден дөрт өг-бүлени байырлалдыы-биле бүрүткээн. Хөй-нимтя организацияларының төлээлери аныяктарга байыр чедирип, эки күзээшкиннерни кылыр. Оолдуң, кыстың сагыш-сеткилинге ол бүгү уттундурбас бооп артып кавар.

Чаа чаңчылдар, ёзулалдар дугайында чугаалап тура бодумнуң дөрт харыылап турарым херээженнер төвүзелиннің ажылында өске эп-өөрге дузалыг болгу дег чамдык чүүлдерни чугаалаксадым. Бистиң хөй-хөй херээженнивис совхоз бүдүрүлгезинде, ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында хаара туттунган. Ылаңгыя мал ажылында хөй кижи бар. Хөй малдан, хаваң, бызаа ажаап турар ажыл-ишчи херээженнеривиске чоргаарланыр бис.

Бистиң херээженнер төвүзелиң (шупту он бир кижи) тодаргай ажыл планын ёзугаар ажылдап турар. Кижи бүрүзү ажылды хуваажын алган, кайы-бир участокту харыылап турар. Совхозтуң бүгү ажылчыннары-биле бир дөмей социалистиг хүлээлгени база алган бис.

Бүгү-нимтя өөредилгезиниң талазы-биле төвүледиң бүгү кежигүннерин туская девискээрлерге хувааган. Ук ажылды көдээ Советтиң тос оолду шериг албатывче байырлалдыы-биле үдедивис.

Өг-бүле тудуп чурттаары бистиң кижи бүрүзүнүң амыдыралында уттундурбас болуушкуннарының бирээзи. Чаа өглешки турар аныяктарга херечилелдерни байырлалдыы-биле тыпсып турар. Чүгле эрткен чылын безин он беш аныяк өг-бүлени, олардың иштиңден дөрт өг-бүлени байырлалдыы-биле бүрүткээн. Хөй-нимтя организацияларының төлээлери аныяктарга байыр чедирип, эки күзээшкиннерни кылыр. Оолдуң, кыстың сагыш-сеткилинге ол бүгү уттундурбас бооп артып кавар.

Чаа чаңчылдар, ёзулалдар дугайында чугаалап тура бодумнуң дөрт харыылап турарым херээженнер төвүзелиннің ажылында өске эп-өөрге дузалыг болгу дег чамдык чүүлдерни чугаалаксадым. Бистиң хөй-хөй херээженнивис совхоз бүдүрүлгезинде, ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында хаара туттунган. Ылаңгыя мал ажылында хөй кижи бар. Хөй малдан, хаваң, бызаа ажаап турар ажыл-ишчи херээженнеривиске чоргаарланыр бис.

Бистиң херээженнер төвүзелиң (шупту он бир кижи) тодаргай ажыл планын ёзугаар ажылдап турар. Кижи бүрүзү ажылды хуваажын алган, кайы-бир участокту харыылап турар. Совхозтуң бүгү ажылчыннары-биле бир дөмей социалистиг хүлээлгени база алган бис.

Бүгү-нимтя өөредилгезиниң талазы-биле төвүледиң бүгү кежигүннерин туская девискээрлерге хувааган. Ук ажылды көдээ Советтиң

Херээженнерниң арезындан М. Е. Прокудина, К. А. Пашинина, О. Б. Чондан, А. С. Базыр, М. О. Салчак дээш өске-даа он-он мурнакчы, эптүзапастарны чоргаарал-биле адап болур. Ынчаарга херээжен кижи бүрүзү олар дег болзун дээш, ажылды ам-даа шудургу чорудар бис.

З. МАЛЫШЕВА,
совхозта херээженнер төвүзелиннің даргазы.

Бүрен-Хемниң көдээ Культура бажыңында улустуң хөгжүм хереселдериниң база нимти болгаш ийи-чаңгыстың ырларының бөлгүмнери ажылдап турар. Оларның кичээли доктаатты нган хүннерде чурум ёзугаар эртип турар. Суурнуң бот-тывынгыр уран чүүлге сонуургалдыг аныяк өскени ында киржип турар.

ЧУРУКТА: улустуң хөгжүм хереселдериниң бөлгүмүнүң кичээли чоруп тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Күш-ажыл—элбекшилдиң үндезини

Төрээн совхозумга трактористеп ажылдаа-ла он дөрт чыл чеде бердим. Бо аразында колхозувус совхоз кылдыр эде организастаттынган. Эң-не баштай трактурист бооп ажылдап эгелээним үе-биле дединей бодап көөрге, сайзырал-даа магалыг-дыр. Көдээ суурнуң хевир-шинчизин карапка көзүлдүр-ле чаартынып олурар. Чүгле сөөлгү пүп-үш чылдарны безин бодаарга кайгамчык. Совхозувус ынчан чаа-ла тургустунду.

Тудуг-суурувустуң чаартынып турары кижи бүрүзүнге өөрүнчүг. Шагда трактор, машина тургузар гараж безин четчир эвес, эртен эрте машина, трактор эргискен одаглар ында-ында чайынналр чүве боор. Ам «одагланмастаан» бис.

Магалыг улуг гараж бар. Машина, техника четчир. Моңээ быжыглаан трактор-биле часкы, күскү сезоннарда чер андарар, чайын сиген кезер, кыжын мал чеми сөөртүр — шак мынчаар-ла ажылдап турар бис. Бо чылын мээң трактору сентелге чокка ажылдаар. Ам төп фермада быжыглаттынган ажылдап тур мен. Удавас часкы тарылга эгелээр. База катап-ла хаймышкынның ажыл-ишче кириптер бис.

Совхоз ажылчыннарының материалдыг, культурлуг деңнеи бедээп. Оран-бажың четчир. Хуузунда бажыңы чок механизаторларга чаа чаагайжыды туттунган бажыңнарны совхоз тудуп берип турар. Бис хууда бажыңдыг бис. Ол биске четчир. Бистиң Бүрен-Хем суурнуң бажыңнарында газты кирген. Ону доктаамал садыш ап, солуп турар бис. Черле ынчаш бүгү байдал хоорайныңдан дудавас. Бисте телевизор, соодукчу, хеп чуур машина дээш оске-даа дериг-хереселдер шупту четчир. Электри энергиязын доктаамал ажыглап турар бис.

Чымыштыг ажыл хүнү эрте бээр. Бис өг-бүлевис иштиңиле чаа Культура бажыңына кино аазы ковцерт көөр, лекция, беседа дыңнаар дээш аныктыг солуп үүлдер-ле хөй. Аныяк өскен спорт залындан черле үнүксевес оор-дур. Кожа суурларның аныяктары бистиң Культура бажыңына келгилээр. Улуг, делгем клубтуг бооргa артистер-даа имыр чүве-дир. Хөгжүм-шин театрының чаа тургускан шинлерин өскелерден мурнай көөр-дүр бис. Ол оваа-ла чоннуң культуразын бедидеринге, хостуг үе-шагның шын, чеп ажыглаарынга дузалыг.

Оглувус Совет Армиянның хүрээлеңинден чаа халажып келген. Ол база-ла төрээн совхозувуда үүлүн киирип ажылдап тур. Кызывыс Надежда Кызылдың эмчи училищезинде өөренип турар. Өөредилгезин дооскаш, төрээн суурунга көөп ажылдаар күзелдиг.

Моңээ ада-нем база-ла бо чер чурттуг улус. Аваң пенсионер, мал кадарып ажылдап чораан. Ажы-төлү бистер төрээн совхозувустуң өдүрүлгезинде баган эвес ажылдап чор бис. Күш-ажыл — элбекшилдиң үндезини дээринге ханы бүзүреп, ону херек кырында көрүп чор мен. Тракторист-механизаторнуң анда-мынр ортумак ажыл төлевири ийи чүс руоль хире. Ынчаарга бистиң совхозувус эът угланышкынның болза-даа, чер ажылын эки санаырадып, күрүнеге хөй тараанны дужаап турар. Эрткен чылды ап көрээли. Шудургу ажыл-ишпиң түңнелинде РСФСР-ниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады биске тывыскан.

Аңаа совхозтуң тараажылары-биле бистер төлептиг үлүүзүстү кииргеи бис. Эрткен чылын мээң социалистиг хүлээлтем ындыг турган: 700 гектар чымчак черни ындарар, а совхозтуу — 500 гектар болгай. Ук хүлээлгени 800 гектар кылдыр ажыр күүсеткеш, бирги черни алган мен. Бо чылын оон-даа эки амыдаар сорулга салдынган.

Эки ажылдаарынга төлевир-даа бедик, амыдырал-чурттага-даа улам чаагайжып олурар. Материалдыг совуургалче, ылаңгыя сөөлгү чылдарда онзагай кичээнгей салып турары черле чөптүг. Бети дээрге немелде төлевирни ап көрээли. Чыл дургузунда ажылдай алган ажымынның он беш хуузун сапап бээрге база бир муң рубль ажыг болур чүве. Хамык ужур төлевирде эвес, харын ажылга харысалга, богүн дүүгүдеп, даарта богүнден улам эки ажылдаар-дыр деп чүве киэи бүрүзүн сорук киирип турар. Ынчангаш ажылдың шынарынче сагыш салымышкын улуг.

М. АҢЧЫ,
совхозта механизатор.

КУЛЬТУРЛУГ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ТӨВҮ

Оон бээр ийи ай чедип чор боор. Амгы үениң аян-шинчизи-биле тудкан улуг тудуг — чаа Культура бажыңы ССРЭ-ниң 50 чылынга үтүштүр кайчаардаа аажок улуг чаагай белек болган. «Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууңга» деп бистиң партиявыстың кыйгырыынның амыдыралга боттанылгазының көскү чижээ бо-дур деп көдээниң ажылишчилери санап турэр.

Чаа Культура бажыңы ажылчыннарның болгаш көдээ интеллигенцияның культурлуг дыштанылгазының төвү болу берген. Маңаа кежээниң-не янзы-бүрү солун чүүлдерни эрттирип турар. Чүгле чоокта бооп эрткилээн оюн, концерттерни безин салаа базып санаар болзувусса, оларның саны ковудээн. Күрүненің ыры болгаш тавцының «Саян» ансамбли, хөгжүм-шин театрының «Ромео биле Джульетта» база «Юстина» деп шинлери, совхозтуң болгаш кожа ажыл-агыйларның бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүглери болгаш бистиң республикада аалдап келген эстрада бөлүктериниң концерттери дээш, черле кайызын ол дээр.

Оон аңгыда улустуң хөгжүм хереселдериниң оркестрининң база вокал болгаш инииты ырлың болгумнүүң кичээлдерн доктаатты нган чуруи ёзугаар бооп эртип турар. Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге белеткел калбарган. Программаның кол озээ бөлгүмнерниң доктаамал өөренип турар күүселделери, ол ышкаш ийи-чаңгыстың номерлерн болур.

Бот-тывынгыр уран чүүлде кимнар киржип турарыл? Оларның аразында аныяктар, наазы-хары догүй бергеннер, ажылчыннар, албан-хаакчылар-даа бар. Совхозтуң төп фермазының ажылчыннары барык он шаа кижи бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң доктаамал киржикчилерн апарган. Оларның аразында Демеев Бады-Сагаан, Базыр Сат, Галина Аңчы дээш оскелер-даа бар. Бүрен-Хем суурнуң хоочун бот-тывынгыр артнзи Демек Дыжылаа, көдээ Совет ажылдакчызы А. Никитина, башкылар З. Малышева, С. Салчак, М. Будуп ышкаш идепкейлиглер база ырлап, таңцылап турарлар.

Программаның кол уг-шин — ССРЭ-ниң 50 чылы, Коммунистиг партия, Төрээн чурт темаазы бооп турар. Бот-чогаадылгалар, улустарның найыралынга холбашкан тема көскү черни ээлей берген. Концертке кедер хеп-сынны даарадып турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдү сайзырадыр, чоннуң чогаадыкчы идепкейин көдүрер, хөгжүм хереселдери-биле хандырар — бо бүгү айтырыгларны совхоз дирекциязы, партком, көдээ Совет онза чугулалап корген. Үрер хөгжүм оркестрниң бүдүн комплектизин биске садып берген. Харын специалистер чедиппес чорук бистиң долу күш-биле ажылдаарывыска шаптыктыг бооп турар.

Көрүлдеге белеткенирнге бүгү-ле тавырымчалыг байдал бисте тургустунган. Репетиция эрттирер тускай өрээлдер, делгем сцена, фойе бистиң эргевисте.

Культура бажыңына кежээлерде чүгле кино, концерт корген кижилер чыглып кээп турарындан аңгыда, делгем спорт залынга спортчу оюннар черле үзүлбес. Хүндүс маңаа сес чыл школаавының өөренчилери кичээлдээр, а кежээлерде суурнуң тус-тус кудумчуларының аразында баскетбол, волейбол маргылдаалары орайга чедир үргүлчүлээр. Хостуг үе-шактыг культурлуг дыштанып, чеп ажыглаарынга материалдыг баала база шинтпирлиг ролду ойнаар деп чүве көскү-дүр. Маңаа келгеннер библиотекадан ном, журнал ап номчуп, улуг залга кино, концерт көрүп, спорт залынга маргылдаалар эрттирип, фойеге телевизор көрүп болур. Биллиард дээш оске-даа оюннар сонуургаар болзунарза, ол база-ла силерниң эргенерде.

Чаа Культура бажыңын ам-даа чедир дериир болгаш оске-даа чамдык ажылдарны чорударын планнап турар.

Н. СУНДУЙ,
Культура бажыңында уран чүүл удуртукчузу.

КАЙЫЗЫ-ДАА МЕХАНИК

Кежээликтей апарган. Аалчылар бажыңынга радио дыңнап, номчуттунуп олура, хостуг шагымны ажыглап. Культура бажыңынче базып каан мен.

Кино эгелээринге чедир амдаа эрте. Маңаа келгеш киномехаништер-биле ужураштым. Эр, херээжен ийи кижи — кайызы-даа механиктер. Көрүкчүлериниң чыглып кээрин манап, аппарат хереселдерин таарыштырып белеткээн турлар. Ажылга хынамчахыг улус-тур деп дораан эскерген мен.

Таныжып чугаалажырымга, бир өг-бүле иштп—Нагорныйлар дээран-дир. Василий Емельянович Нагорный киномеханиглиге 14 чыл ажылдаан. Маңаа келгеш үш чыл чеде берген. Ооң дузалакчызы —Клавдия Александровна Нагорная.

Кино көргүзериниң бүгү планнарын ажыр күүседип турар. Көрүкчүлериниң кииога сонуургалы улут. Чүге дээрге Нагорныйлар идепкейлиг, ажылга харысалгалыг улус деп чон мактап турар. Ажылдың шынары, кинону чарлап тарадып турары, чон-биле харылзаа эки болганда кылган ниш түңнелдиг болбайн каавчаар.

Нагорныйлар чаа киноларны чамдыкта Кызылдан безин кээп ап турарлар. Көрүкчүнүң негелдези, сонуургалы улгаткан дээрзин олар билир.

Ш. ИВАНОВ.

Бичии бүрен-хемчилерге таарымчалыг

Даг эдээ кудумчузунуң устүү чарыында ак-ногаан өңнүг улуг бажың бар. Маңаа баштай келгем кижи чырык соңгаларлыг, каш аңгы өрээлдерлиг делгем бажыңда кымнар чурттап турар деп-даа бодаар ыйнаан. «Бурунгаарео совхозтуң ясли-сады ол-ла болгай.

Бүрен-Хем суурнуң бичии чурттакчыларынга таарымчалыг бүгү-ле байдалды ында тургускан. Бистиң совхозувус эът угланышкынныг ажылагый, ында кол адыр мал ажылы. Ынчангаш малчыннарның ажы-төлүү бо бажыңның доктаамал чурттакчылары апарганын чугаалаар хереек.

Ясли-садта алдан хире бичии чаштар бар. оларның үштүң бир хуузу—малчыннар уруглары. Оларны дүн-түн чок ажаап өөредип, кижизидип турар бис. Чамдык өг-бүлелерден 2—3 чедир уруглар бар. Оларның ада-иелери хой-жумар, хаваң, бызаа ажлакчылары. Хойжуу Балай-оолдуң Эмма болгаш Оюмаа дээр ийи кызы кадарчы Будупейниң Игорь болгаш Витя деп ийи оглу, хаваң ажлакчызы Монгуштуң Эдик болгаш Радик деп оолдары салыш амыр культурлуг өзүп, доруглуп турар.

Бистиң совхозта чамдык малчыннарны ээлчегдиг кадатче шилчидип эгелээн. Ынчан биске-даа, уругларга-даа улам таарымчалыг болур. Чүге дээрге уругларны ада-иезн-биле кады бир демнеп кижизидер апаар бис.

Бисте хензиг бичиилерден эгелээш, школа назыны чедер чоокшулаан уруглар бар. Оларны кижизидикчилер Андросова, Шикунова олар тускай программа ёзугаар ниэзлевдип, өөредип турар. Бичиилер чуруурунеа, ырлап, танцылаарынга сонуургалдыг. Бисте ойнаарактар, чамдык биске-даа, уруглар-даа улам таарымчалыг болур. Чүге дээрге уруглар ада-иезн-биле кады бир демнеп кижизидер апаар бис.

Эът аймаа дээш өске-даа продуктулар-биле совхоз бисти эки хандырып турар. Өске чүгула чүүлдерни магазинден ап турар бис.

Уруглардың эргевинде телевизор, пианино база бар. Культурлуг чараш ажы-чаңга, билиглерниң эге чаңчылдарынга өөренирнмге ук чүүлдер база ужур-дүшүлмү-ла болгай. Уруглар арыг чаарга селүүстеп ойнаарынга ынактар. Кыжын бичии шанактар-биле чуңгулаар, чайык чадаг-тергежигештерлиг ойнаарлар.

Ясли-сад дамчыштыр өөредип, кижизиткен уругларны школага өөредири чиик дээрзи кымга-даа билдингир. Бистиң кижизиттиргеннериве Бүрен-Хем сес чыл школазының эге класстарының эжнин ажыл кирип турар. Эрткен өөредилге чылында тос уругну школаже үдээн бис.

М. ПРОКУДИНА,
ясли-сад эргелекчизи.

Пионериянын 50 чылынга

Адаларнын салгалы

ССРЭ-ниң тургустунганывын 50 чыл оюнуң байырлалынга белеткел ажылдары районнуң бүгү комсомол организацияларывда калбарган. Февральда «Револючуу, дайынчы болгаш күш-ажылчы аддарывың оруу-биле» деп походтуң «Алдар» деп экспедициязывың айыл районга эртиргеп. Ол үениң иштинде дайынның, күш-ажылдың хоочуннары болгаш бүдүрүлгенниң мурнакчылары-биле 31 ужуражышкынны организастаан. «Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Чүдүмович Дамдынбиле ужуражылга бедик деңнелге арткан. Культуравын хоочун ажылдакчызы уран түүлдүң хөгжүлдезинге авыяктарга бодунуң амыдыралындан чижектерин киирип турган, кижизидилге ужур-утказыг, солун кылдыр чугаалап берген. Олурушканнарның талазындан айтырыглар арбын-на болган. Ужуражылга соонда хоочун артист лямбите, быжаанчыга болгаш өскедээ хөгжүм херекселдеринге бодунуң шаандан бээр чоңга бараалгадып чорааны чамдык аялгаларын чылганнарга ойнап бергеп.

Ол чижектиг солун, дөштүг ужуражылгаларны Чыраа-Бажының, Алдан-Маадырның авыяктары бедик деңнелге эртиргилээн. Солун ажылдарны «Октябрь» 30 чылы колхозтуң авыяктары шыда төөгүнүң болгаш культуравың тураскаадарын камгалаар ниитилелдиң эге организациязының даргазы Куулар Орустуң удуртулгазы-биле чорудуп турар. Ала-чүрттүң Улуг дайынның киржикчилери, баштайгы аревчилер болгаш өскедээ алдар-суралгыг кижилериң төөгүзүн тодарадыр ажылдарны чорудуп турар. Тодараттынган аттарны түскай самбырага адыр аайы-биле сиилбип бижиирин планнаан.

Бо хүннерде Бүгү-завилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының болгаш ССРЭ-ниң чартык үүс чыл оюнга белеткел ажылдары районнуң школаларында хайнымышкынның чорун турар. «Кызыл исчилериң» отрядтары «Алдар» экспедициянын походун багай эвес эртиргеп. Хорум-Даг сес чыл школазының пионерлери ол суурнуң баштайгы аревчилери Дамбыйна Монгуш Айыржановичбиле солун ужуражылга эртиргеп. Ийме ортумак школазынга хоочун аревчи Ондар Конгар-оолдуң, Суг-Аксы школазынга Ада-чүрттүң Улуг дайынының киржикчизин пенсионер Үйнук-оол Довгактың ужуражылгалары школачыларның сеткил-сагыжынга үттүндүрбес болуп арткан.

«Алдар» экспедициянын походу чүтле ужуражылгаларбиле кызыгаарлаттынмаан. Походтуң үезинде хой-хөй чаа экспонаттар школаларның музейлеринде демонстрилээн. Экспонаттар талазы-биле байлак көрүштүг музей-булуңну Чадаананың № 1 школазының өөреникчилери дерип тургускан. Музей-булушта темалыг класс шактарын, отряд сборларын, а чамдык үелерде төөгү кичээлдерин белеп эртиргеп, кижизидилге ажылынга калбаа-биле ажыглап турар. Ол школада «Аныяк дайынчының университедин» үш чыл улаштыр ажылдап турар. Университет шериг-техниктиг болгаш шериг-политиктиг йиң утланыышкынныг. Ооң «адыгжы» деп бөлгүмүнде 5—6 класстарның өөреникчилери хаара туттунган. Эрткен чылын ол бөлгүмүнүң 6 дыпакчыларындан 6 кижи «аныяк адыгжы», 4 кижи «часпас адыгжы» деп аттарны чедип алганнар. Школага университеттиң дыпакчыларының күжү-биле организастаан «Аданарның оруу — оолдарының оруу» деп темалыг кежээ бедик деңнелге эрткен. Сөөлгү йиң чыл иштинде дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле 32 ужуражылганы ол школа организастаан. Школада шериг-партиоттуг кижизидилге ажылын башкы Достай-оол Ховалыг билдиндир удуртуп турар. № 2 школага аныяк армейжилериң парадын чыл бүрүде эртирер апарган. Ол школаның өөреникчилери Совет Армиянын дайынчылары-биле доктаамал чүгаа харылдаалыг. Районнуң школаларында кижизи-биле 8 музей, 12 дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның булуннарын тургускулаан.

Пионерлерниң болгаш школачыларның ханыл болгаш шериг-патриоттуг оюну «Заница» Чадаананың № 1, 2, Чыраа-Бажы школазында бедик деңнелге эртип турар.

Сөөлгү чылдарда «Кызыл исчилериң» киржикчилери чүрттүң төп хоорайларывче экскурсияларны доктаамал чорудуп турар апарган. Шушевское суурже экскурсия организаставаан школа районда ховар. Чадаананың №1,2 школаларының өөреникчилери Ленинград, Москва, Ульяновск деэш ышкаш ленинчи черлерже экскурсияларны, чоруткулаап, үнелиг материалдарны чыып алгылаан. Кышкы дыштанылга үезинде № 1 школаның 30 өөреникчизи Москваже экскурсиялаап келген. Бажың-Алаактың пионерлери Украинаның пионердери-биле чагаалажышкынны чорудуп турар. Ындыг чижектерин хөйнү айтып болур.

«Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның оруу-биле» деп походтуң түнелиин чыл бүрүнүң июнь айда аныяктарның район слёдунга түнней турар. Ол слёттарны кандыг-бир төөгүлүг черлерге эртиргени чугумучуткан. Чижээ, 1970 чылда Алдан-Маадырның Кара-Даг, Оргу-Шолге, а эрткен чылын Чадаана хоорай төөгүнге организастап эртиргени аныяктарга дөштиг-даа, солун-даа болган.

Чамдык чедишкиннер бардаа болза, аныяктарны дайынны, күш-ажылчы чанчылдарга кижизидер ажылды комсомол райкому комкак удуртуп турарын мивиир ужурлуг. Амдыгаа чедир районга дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының слёдуп эртирбээн, ооң төвүлелин тургуспаан. Чамдык школаларның музей-булуңнары хаалгыг турары таарымча чок.

Комсомол райкомунуң чоокта чаа эрткен актив хуралывга Бүгү-завилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуурувун түскай хемчегларын хүлээп алган. Ону амыдырапта боттандырары-биле ажылдап турар бис.

Х. МОНГУШ,
ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

Шүлүк кыдыраажындан

Калмык АССР-ниң улустуң шүлүкчүүр Давид Кугультиновтуң шүлүктери совет болгаш дашткы номчукчузарга оюн билдингир. Ол болза бодунуң «Мен сөөң чанкыдың мен» деп аттыг шүлүктериниң чыынды ному дээш, РСФСР-ниң М. Горький аттыг Күрүне шаңналының лауреады болган.

Ук шүлүкчүүң 50 харлаанын чоокта чаа деңгээлеп эртиргеп, ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу ону Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан.

Моон адаанда ооң ийи шүлүүн парладывыс.

Давид КУГУЛЬТИНОВ

КИЖИЛЕРНИҢ БҮЗҮРЕЛИ

Амгы хүнүң бөлүк чаңынаан сылдыстары
Азаргавчыг отчугаш дег чырып турда,
Шыдалымга бүзүреним эвээш-даа бол,
Шыдавыже олче чүткүп, холум суундум.
«Чедип болур кижи-дир»—деп улус сөглээн,
Черле кавчаар дидимненип базып ордум.
Бүзүреңден сагыш-сеткил сергеп келгеш,
Бүгү чүктү эгинге каап, чүктээр апаар.
Ирги сөстү сөңнөөр дөштиг дилеп чор мен.
Өске улус биске бүрүн идегээри—
Өзүлдевис текпинжи-дир, чалгыны-дыр.

ЧОННУҢ СӨЗҮ

Чоннуң сөзү—мөңгеде оңмас эртине дег,
Чөк дээн мерген утаан-бодал байлакшылы.
Аңаа боттуң адаргалы хайныгар бол,
Алыс сөстүң даңзызын оон билип.
Сырында ушкан куш чөөгү даштының дыңнаар,
Сылдыстарның чивеңнээрин, тода көөрүн.
Чүрээ беэни тыныштыглар согуу болур
Чүүдэн бодуңу шынарларын шинээп чор мен.
Чажымдан-на амданың ап чаңчыкканың
Чаагай сөстер оорушкуң боон мөңге сиңгеп.
«Туман, будут уткуй көрге эртеридеп
Турупкан аът далдараар» дээр. Шынзыкпанар.

Оруузундан очулдурган В. СЕРЕН-ООЛ.

СОЛУН КӨРГЕШ...

Шүлүк парлаан солуң көргеш,
Шимирт кыннар күжүр чүрээм.
Алым дилээш тышпайн баргаш,
Арным кызыр ужуру чүл?

Шунур каккаш, чоңгаа чудум
Шугум ышкаш, хөңү болур.
Чогаалдарым катап шүттеш,
Чоңга сунар, күзелдиг мен.

О. АРАКЧАА.

Дыштаныр хүннерде

Субботада хөгжүм-шиин театрынга «Кады ажылдап турган кижилер» деп шин 19.30 шакта эгелээр. Комплекстиг экспедициянын культура бажыңынга Геологтар хүнүнге түрэскээтиган байырлыг бежээ 18 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга хоорайның бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа 14 шакта эгелээр. «Спартак» эки тура инитилелиниң организастазы хоорайның бирги чери дээш II разрядчыларның шыдыраа маргылдаазы 14 шакта болур.

Улуг-хүндө хөгжүм-шиин театрынга «Юстина» деп шин 19.30 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга хоорайның бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа 12 шакта үргүлчүлээр.

Кодар ажыл-агый техникумунуң спорт залынга хоорайның бирги чери дээш баскетболга маргылдаа 11 шакта эгелээр. Хоорайның бирги чери дээш шыдыраага маргылдаа эртенгинин 11 шактан эгелеп үргүлчүлээр.

телевидение

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программаазы. 12.05—Сөөлгү медээлер. 12.15—«Музыкалыг биосөө». 12.45—Экономика-математиктиг хемчегларга болгаш санаага техникаазын ажыглап турган улус ажыл-агыйының эргелеп башкарарының айтырыглары. «Эртем техниктиг информациянын күрүве системазы». ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүве комитединиң кежигүнү В. Б. Арутюнов дамчыдылганы чорудар. 13—15—Школачыларга. «Алдын шайба» клубтуң шаңналы дээш. Түнней маргылдаа. Ижевскиден дамчыдылга. (Бижидилге). 14—15—Эфирже — «Чалыы назын». «Алло, талантылыгларны диилеп тур бис!». Пермьден дамчыдылга. Пермьнин, Красноярскинин Читаның, Уфаның, Томскинин 14 шакта болур.

Улуг-хүндө хөгжүм-шиин театрынга «Юстина» деп шин 19.30 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга хоорайның бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа 12 шакта үргүлчүлээр.

Кодар ажыл-агый техникумунуң спорт залынга хоорайның бирги чери дээш баскетболга маргылдаа 11 шакта эгелээр. Хоорайның бирги чери дээш шыдыраага маргылдаа эртенгинин 11 шактан эгелеп үргүлчүлээр.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Спортчу панорама». Дамчыдылга. 20.00 — «Залчег». Телефильм.

МОСКВАДАН

21.00—Красноярскинин электроаппаратчылар заводунуң танцы ансамблиниң концерти. 21.35 — «Кинопанорама». Бүгү-завилелдиң шүүмүүлелдиг «Фитиль» журналының 10 чыл оюнга. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.40—«Аңаа шериг Дедовтуң чайы». Уран-чечен телефильм.

агаар

Бүгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын углашышкынытыг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелериге 0—5 градус чылыр.

Кызыыра булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Редакторнуң орлазычызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ». «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 9.50, «Рудобель республика» 11.25, (13.20, 15.15, 17, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ». «Күзелдиң автомады» 11.20. «Хем мыдыңда кызыгаар» 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ынаныгмадым болгаш өлүмүүн хроникалы» 9, 13.50, 18.40. «Том Сойерниң ужуралдары. Индейжи Джонуң өлгени» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.50, 15.40, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК». «Элдептиг орайда» 11, «Оваа дидим чорук» 13.15, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чагааны парлаан соонда...

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажы суурнуң чурттакчыларын хлеб-биле хандырып турары үзүктелишкинниг болуп келгенинин дутайында шүгүмчүлел № 55 «Шынга» үнген.

Солунга парлаттынган шүгүмчүлелге хамаарыштыр Улуг-Хем район Соведининиң үүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы П. Мышанскийниң редакциягa дыңнатканы:

Эрткен чылдың ноябрь, декабрь айларда хлебти чедир быжырбайн турганындан үзүктелип турганы шын. Бо чылын ол четпестерни чайлаткан. Суурнуң чурттакчыларын хлеб-биле доктаамал хандырып турар апарган.

* * *

Оя-ла районнуң Баян-Кол суурга хлеб-булочка садыглаар ларёкту тургузар дутайында хуучулар санал-оналды киирип турза-даа, райпо баштаар чери 1969 чылдан бээр амга чедир шиитпирлеп чадап турарының дутайында чагаа солунга парлаттынган.

Аңаа хамаарыштыр база-ла П. Мышанскийниң биске дыңнатканы:

«Х Улуг хурал» колхозтуң удуртукчулары ларёк тургузар оран-бажыңны бээр болза ынчан райпо ларёкту Баян-Кол суурга ажыдып болур аргалыг.

Комсомолчу Тоспан Серемяа «Тыва кобальт» комбинатта бедик мергежилдиг лаборантыларның бирозун. Ол бодунуң кылган ажылын эки шынарлыг, ак сеткилдиг күүседип турар. Серемяа хөйнинтиниң ажылының база идепкейлиг киржикчизин. Ол Хову-Аксы суур Советиниң депутады.

ЧУРУКТА: С. Тоспан.

П. ПОХЛЕБАЕВТИҢ фотолы.

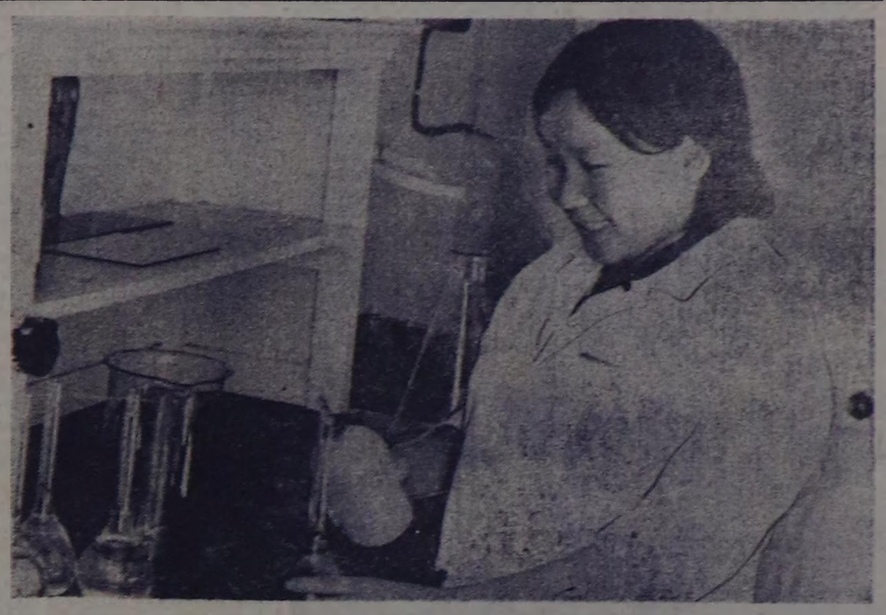

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

Кадрлар көвүдеп турар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Сөөлгү алды чылдар дургузунда МАР-ның үлетпүрү, транспорту, кодээ ажыл-агыйы болгаш улус ажыл-агыйының эске-даа адырлары мергежилдиг 20 муң ажыг ажылчыннарны ажылга хүлээп алган.

Моолга национал үлетпүрүү мергежилдиг кадрлар-биле хандырар сорулганы барыындаалаан. 20 профессионал-техниктиг училищени ажыткан, оларга ооглар, кыстар 70 янзы-бүрү түскай мергежилдиг шингээдип ап турар. Училищелерни амгы үеним дериибиле дераэв. Сургуулдарның теоретиктиг билгилерин бүдүрүлгеге шуут ажыл-биле холбаштырып турар. Үлетпүр бүдүрүлгелер, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый каттыжышкыннары болгаш күрэжыл-агыйлар чогуур түскай эртемперинин аайы-биле өөредилге черлерин шефтеп турар.

Совет улус профтехниктиг өөредилгенин системазын хөгжүдер болгаш мергежилдиг национал кадрларны белеткээр талазы-биле улуг дузаламчыны акы-дүңма Моолга көргүзүп турар. Муң-муң ажылчыннар Совет Эвилелиннге өөредилгени эрткен.

ДЮПОННУҢ ӨНЧҮЗҮН НАЦИОНАЛИЗАСТААР ДЕП ШИИГПИРЛЭЭН

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң чазаа Дюпоннарның америк монополиязынга хамаарышкан үш химия бүдүрүлгезин национализастаар дугайын чарлаан.

Чили чазак ол бүдүрүлгелерниң бир миллион доллар үнелиг хөреңгизин үлетпүр хогжүлдениң корпорациязын дамчыштыр садып алыр дээш.

Эде тургузарының планы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон конгресске бижик чорудуп, АКШ-та эргечагырганың үүсекчи органнарының системазын эде тургузар дугайында саналды киирген.

Амгы иштики херектер, садыг, күш-ажыл, кадык камгалалы, чырыдышкын болгаш социал хандырылга, чуртталга тудуу болгаш хоорай хөгжүлдеэн министерстволарын база транспорт министерстволун дүжүрери эргежок чугула деп, президент саналын турар. Ол министерстволарның орнунга дорт чаа министерстволун: чурт хогжүлдезиниң министерстволун, эконом ктиг хөгжүлдениң министерстволун болгаш кижи курлавырларының министерстволун тургузарын саналдап турар. Чер ажылының министерстволун база эде тургузар дээш.

Саналдап турар планымның сорулгазы болза чазак аппарадын эң ажыктыг кылырыында болур деп, ол айтыкаа.

Соңгукчуларга кыйгырыг

РИМ. (СЭТА). Бо чылдың май 7—8-те парламентиге хүүсаа бетинде болур соңгулдага холбаштыр ИКП-ниң Даргазы Л. Лонгонуң болгаш партияның Чиягине секретары Э. Берлингуэрниң соңгукчуларга кыйгырыгын «Унита» солунга парлаан. Италияның Коммунистиг партиязының сорулгазы болза, хостуг, хамаарышпас болгаш демократтыг Италияга социализм дээш демисежири болур дээрэнин кыйгырыгга чугаалаан.

Чурттуң парламентизиге ооң мурнунда болган соңгулдага 8,5 миллион ажыг кижи ИКП-ниң кандидаттары дээш бадылаан.

Реакцияның чөңгээлерин болгаш кара сагыштыг кажарлаашкынарын ниити күш-биле сойгаларар, өске-даа чөөн үелдиг күштер-биле дем кадып алгаш, чурттуң чаартарын чедип алыр толээде ИКП-ниң политиказын калбаа-биле чедиргир кылдыр танылбырлаар, ооң идеяларын чоңнуң бүгү болуктеринге чедир иептеердир деп коммунистерни, ажылчы чоннарны кыйгырган.

Соңгулда мурнунуң кампаниязы чорун турда чурттаболуушкуннарның дугайын чоңга эң билдингир болгаш боттуу-биле дыңнадыр сорулганы бадымдаалаан «Унита» солунну болгаш ИКП-ниң өскелээ парлалга үндүрүлгелерин ядепкейлиг тарадыр деп Л. Лонго, Э. Берлингуэр бүгү коммунистерни, партиянын бүгү талалакчыларын кыйгырган.

Анджела Дэвис чугаалап тур

САН-ХОСЕ. (Калифорния штат). СЭТА-ның корр. Э. Баскаковтуң дамчытканы:

Ында боон турар судка Анджела Дэвис сес ап, чүве чугаалаашаан, ону бүрүүладыш турарын шын эвес деп шиитпирлиг-биле бадыткаан.

«Анджела Дэвистиң херээ» дээр чүүл болза, коммунист—негрии шажылаар сорулгабиле организастаан политиктиг сүлээ, хоозун бүрүүдадышкын-дыр деп эрес-дидим америк патриот медеглээн.

Анджела Дэвисти «олурукчу чорукка киришкен» деп хоозун бүү-биле бүрүүдадыш турары билдингир болгай. 1970 чылдың август 7-де Калифорниянын Сан-Рафел хоорайның суд залынга негр шимчээшкинниң үш активчилерин хостаар дээш элээн каш негриерниң кылган аткылажышкынынга ол киришкен деп бүрүүдадыш турары база билдингир.

Ол болуушкун соонда кажан-бир шагда Анджела Дэвистиң адынга дацылаан хол боозу чытпаа, ынчангаш Калифорнияның эрге-чагыргалары ындыг таварылганы боттарының политик талазы-биле удурланыкчызын шажылаар чыдагаан кылын алганнар. Ынчан Анджела Дэвис ацаа турбаан деп чүвени америк парлалга безин бижип турар. Ынчалза-даа Калифорнияның прокуратуразы ону «оңза айыылдыг үүлгедикчи» деп санап, «дээди хемчег-биле шиидерии» негеп, бүгү назынында кара-бажыңга хорудаар дээш судтап турар.

Анджела Дэвис ындыг аткылажышкынга «капдыг-даа холбаа чогуу» шиитпирлинбиле медеглээш, ону ынчаар бүрүүладыш турарын шын эвес деп чугаалаан.

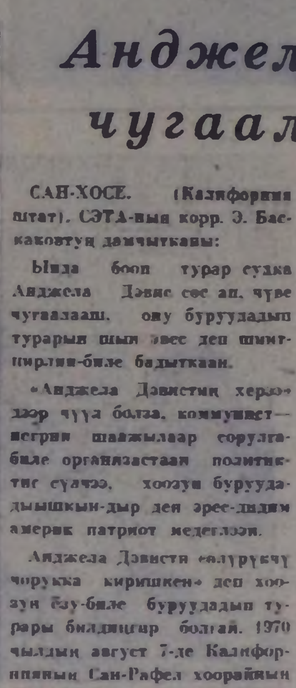

Америк дерилер ооңургавайн турар. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланыкчыларны коргудуп, девидедирин оралдашпышаан. олар дайынга удур шимчээшкинниң шажынчы Филип Берриган баштадыр болук киржикчилеринге удур «херекти» нүүлбиле чогаадып алган. Президент Никсонуң национал айыыл чок чоруктуң талазы-биле түскай дузалакчызы Г. Киссинджерни оорлап алыр болган Вашингтонуң чазак бажыңнарының одаага системазын буза тепсир сорулга-биле «сүлчээнин» кылган деп оларны бүрүүдаткан.

Гаррисбергте (Пенсильвания штат) үргүлчүлеп турар бо бужар-чүдек суд дээргe, америк чазактың Мурнуу-Чөөн Азияда угаап-сарыыл чок, авантюристи угланышкынының бүрүү шаап турар база бир болук шүгүмчүлекчилерге удур эрге-чагыргаларның кара туразында ажылаар дээр оралдажышкынындан өске чүү-даа эвес-тир.

ЧУРУКТА: полицейжиниң Филип Берриганны судче аппар чорууру.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ИНДИЙ-КЫДАТТЫҢ ФРОНТУЛАРЫНДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Индий-Кыдаттың фронтуларындан патриотчу күштериниң дайынчы чедишкиннериниң дугайында дыңнадыглар үргүлчү кээп турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарывың улусчу чепсектиг күштери Сайгонуң чалча шериглериниң Хөө хоорай девискээрияде быжыглаан турушкарын март 24, 25 болгаш 26 хүнеринде үзүк-соксаал чок атакалап турган. Ол үеде патриоттар дайынның 400 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген. 11 дайынчы машиналарны узуткаан, 2 самолёттуг дүжүр аткан. Куанчы деп можуга хосталаныг улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайынның диригк үүжүнге болгаш техниказынга удурт когаралды база таварыштырган.

Ол ышкаш Мекоң хем унунга патриоттуг күштер америк-сайгон шериглерге удур тулчуушкуннарга база улуг чедишкиннерин чедип алган. Олар март 11-де Камау можуга боо-чепсек болгаш кывар чүүл шыгжаан 20 складты чаза тевискен. Складтары камгалап турган шериглерни шуутузуп узуткаан.

Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалы патриоттарның шаап халдаашкынчыларын агаардан согуушкуу-биле суларадырын орландажып турар. Ынчангаш АКШ-тың самолёттары чүтле сөөлгү ийи хүнде безин Мурнуу Вьетнамның хостаттынган девискээрлеринче 16 удаа ужудуушкун кылган.

Камбоджага национал хостаганның улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Мурнуу Вьетнам-биле кыымгаардан ырак эвесте турар сайгончу интервентилериниң туружун ракеталар-биле боозаан.

Пномпеньден сонгу болган чөөн талаларда дайын чорудулгалары үзүк-соксаал чок боон, патриоттар дайынчыларга удурт согуушкуунну таварыштырып турар. Камбоджа кызыгаарынга болган Почентонта шериг-агаар базазынга март 20-ден 21-ке дүнезинде хосталга күштериниң күштүг шаап халдаашкынларының түнелиинде дайынның 600 ажыг солдаттары болгаш офицерлери өлүрткеп, бир радиостанцияны болгаш 6 ковругуну чаза тевискеп, 20 дайынчы машиналарны, боочепсектиг болгаш кыпар чүүлдүг хөй складтарны узуткаан. Почентонг аэропортуна командылал черин чыскаалдан үндүрген.

Лаостуң патриоттары дайын чорудулгаларының кол-кол черлеринде база-ла улус чедишкиннинг ходелбишаан. Ынчангаш улусчу-хосталгалыг шеригниң күчүзүг ракета-минометтер адыышкыннарының түнелиинде Лонгчеңг базада бир аэродром шуут ажылдаваайн турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, дажы № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культуроа киллизинин 23-54, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче подгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00278.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫЛАР!

1925 чылдан үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 2 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 78 (8846). Өртээ 2 нан.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу болгаш кедээ ажыл-агый база белетиелдер ажылчыннарының болгаш аяган-хаанчыларының профэвилелиниң Төп Комитеди, колхозтарның, совхозтарның болгаш кедээ ажыл-агыйның эске-даа будурүлге черлериниң тоску беш чылдың бирги чылында кедээ ажыл-агый продукциязын будурер болгаш күрүмеге садар, өрүлгаларны болгаш ажыктыг чорукту улгаттырар, нушажылдың будурүичүлүүн бедидер талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарлыының түңнелерин үндүрген.

660 колхозтарны, совхозтарны болгаш кедээ ажыл-агыйның эске-даа күрүне будурүлгелерин болгаш организацияларын тиилекчилер деп санаан. Оларга ССРЭ-ниң Министрлер чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш Кедээ ажыл-агый база белетиелдер ажылчыннарының болгаш аяган-хаанчыларының профэвилелиниң ТК-зының шилчимир Кызыл туктарын, а оң ышкаш акша шаңналдарын тывыскан.

(СЭТА).

ЧААРТЫНГАН БУРУНГУ ЧЕРДЕ

Совет Тываның удуг будурүлгезиниң төөү—Ак-Довурак хоорай Хемчик хемниң делгемнерин аяа киирткен. Чаартынган черинң чарап чаагай чурумалыы сес-биле бижип, саазыга чуруп четпес ыяап сагындырып келир. Чаачаа хой каът тудутгары дээрже бедип үнген, ол оңаагай булуңну көргеш кижи сеткилиниң ханызындан чечен сестери-биле чуруп мактаксаар, харын-даа шүлүк бижип ырлаксаар. Чурукчу кижи хандап-даа калбак саазын болза, амаа сагышка киирбеспин, ол-ла хемөөр дужүрүпсе деп бодап келир. Ында тудугжуларның, беш каът чурттарга бажыңнарының болгаш өскедээ объектилерниң ак-көк, кызыл-сарыг өңнерин сиилбиврип урап-мерген чурукчуңуң бийири-дө билзинем.

Аныяк чурукчу эш Уйнукейниң Ак-Довурак хоорайдан экелген чуруктарын көрүүлүлер. Даглыг хемниң базында ийи ог. Ооң чанында бистиң үевистиң сайзырааган улуг тудугларын көргүскен. Шаанда болган амгы байдалды моон дещеп көөр бис. Ак-Довуракның постоянный суурда туткан хой каът чурттарга бажыңнары. Аданда чурукта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийнги эдлээнин тудуу. Ол-ла тудугларны Тываның өзүп орар ажылчын ангыланың төлээлери Сергей Сендажи, Данзырык Каддар-оол, Дмитров Монге-Налын улуг Тооэн чүргүвүстүң чүкчүгүнден келген оңнүктериниң шалынчы күш-ажылы Совет Эвилелиниң 50 чыл болуг улуг байырлалынга тураскаатывар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРНЫ Уйнукей Сенда-Баир чураан.

ТЫВАДА ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ ЭГЕЛЭЭН

ШЫК БАЗЫРЫЫШКЫНЫ

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районнуң совхоз ажылчыннары болгаш колхозчулары тоску беш чылдың ийиги чылында чаагай дүжүттү өстүрүп алыр бедиткен хүлээлгени алгаш, часкы хову ажылдарынга багай эвес белеткелди чоруткан.

«Тээли» совхозтуң девискээринде час дүшкен, чер эрээн. Ынчангаш районда бир дугаарында шык базырыышкынынче кирген. Баштайгы ийи хүнде 200 ажыг гектар шөлдүң шыгы базыртынган. Аңаа кол культура кызыл-тасты чажары көрдүнген.

«Мурнакчы» колхозтуң механизаторлары илииртээшкинче база кирген. Баштайгы ийи хүнде Чаңгыс-Терек ховузунда чүс хире гектар шөлдүң шыгын базырган.

• • •

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң колхоз болгаш совхозтары часкы хову ажылдарынче кирген.

«Дөн-Терезин» совхозтуң механизаторлары Алдыы Дулаан-Кара белинде шенелде шык базырыышкының эгелээн. Агаарның чылыг болуп турарындан часкы хову ажылдарын калбартып чорударын шинтпирлээн.

«Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери Ээр-Хавак кырында болгаш Аксы-Барлык суурнуң чанында чеди агрегат илииртээшкинни дүүн эгелээн. Баштайгы чүс ажыг гектарның шыгы базыртынган. Дуржулгалыг трактористер Ооржак Саарбай, Борис Күжүгет олар шөлче бир дугаарында илииртеп кирген.

Кызыл-тас тарыыр шөлде минералдыг чемишчидилгени чаштырарын дөрт агрегат чорудуп турар. Олар дүүн 52 гектарга минералдыг чемишчидилгени төккен. Бо ажылды мергежилдиг механизаторлар Александр Саая, Олег Өлчей, Моңгуш Кызыл-оол оларга дааскан.

Ажыл-иш баштайгы хүннерде организастыг эгелээн, техниканың үрелиишкини болбаан.

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ

«Улут-Хая» совхозтуң малы менди болган хүр кыштаглап турар. Март 27-де медээ ёзугаар алырга, совхозтуң бо чылын төрүүр 18.700 хоюнуң дең иезин ооладкан, хураганы бүрүп, эки доругуп турар.

Максим Чаш-оолдуң, Владимир Чигжиттиң, Дүүш Даянын-оолдуң, Кызыл-оол Кенденнин бага өске-даа малчыннарның кодан хою хүр, баштайгы хураганнары барык дегдиер болган.

О. ТАВАА.

Улут-Хем район.

• • •

Хертек Мантеевич Баадан «Мурнакчы» колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, хоюнуң малчын. Сөөлгү беш чылда ооң ортунак көргүзүү төрүүр чүс хойдан 90—95 хураган.

Бай-Тайга район.

САРЫЫКЧЫ ӨГ-БҮЛЕ

— Шаар малга болган инекке бодаарга сарыыктың дошкуну кончуг, младшыя бызаалаар үезинде кижиге хөгүлеп, каже бээрин бодаар. Ынчангаш оларның төрүүр үезинде дүн, хүн чок хайгаарап чүве болгай—деп, Кескек Дамбаевна Донгай чугаалап олурду. Шынап-ла малчыннның сөлүн аарыя турары-ла чөп. Оларның малдан сарыыктың бызаалаар үези чоокшулаан.

Кескек Дамбаевна көкүл үзээ Донгак Доскаарович Донгай биле төрээн колхозунга сарыык малдаандын бээр сес чыл болган. Бо үеде сарыыктың өскө малдардан онзагай байдалдарын олар билип, арга дуржулгазы улгаткан. Малчыннар чыл бүрүде бедик көргүзүүлерни чедип ап келген.

1970 чылдың төрүүр 100 баш сарыыктан 85 бызаавы, эрткен чылын 92 бышты менди кылгалап ап, колхозунуң хой мүң малынга дөмей үзүп бергенер. Ыраккы Моңгун-Тайга районнуң «Малчык» колхозунуң башкаар чери Донгайларның өг-бүлезиниң кызымак, шудургу ажыл-ишин бедиш-биле үнелеп, орденнер белектер-биле каш удаа шаңналаан.

ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг үткүдүр дээш Донгайларның өг-бүлезиниң бедиткен хүлээлгезин алган. Тоску беш чылдың ийиги чылында чүс сарыыктан 100 бызаавы алыр дээш социалистиг чарлыкче сарыыкчы.

Х. Очурму кыйысырааннар.

Ш. КАНДАН.

ЧАСКЫ АЖЫЛДАРНЫҢ ҮЕЗИ КЕЛГЕН, А БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛБААН

«Шын» солуннуң болгаш Тыва радионуң каттышкан рейдизи

Улут-Хем — республиканың тараадан районнарының бирээзи. Ооң ажыл-агыйларында часка белеткел кандыгыл? Бо талазы-биле «Шынның» болгаш Тываның радиокомитединиң каттышкан рейдизин чоруткан. Бир дугаарында техника септелгезинин байдалын районнуң кедээ «ажыл-агый эргелелининң кол инженери Геннадий Владимирович Черепановтан сонуургадывыс. Ол биске мынча диди:

— Районнуң ажыл-агыйларын часкы хову ажылдарынга бедиргеш, септеер ужурлуг турган. Ооң 192-зин септеп, белеткеп алган. Ам-даа 22 трактор септелгеде хевээр. «Улут-Хая» совхозта 9 трактор, «Найырал» — 10 трактор белен эвес.

«Техника септелгези ам-даа доозулбаан» дээн кол инженерниң үстүнде харыылыга бис мырыкай бүзүревейн баргаш, кайгап айтырдывыс:

— Орта чүве бе, Геннадий Владимирович? Септелге кавчап черле мынчага доозулбаяы ол? Час дээрге келген шыкаскы!

— Час келгени шын. Ынчалзажок септеттинмээн тракторлар бары ылаптыг чүве. Моон мынчага чедир үзамылыг келген ужуру ол чугула ажылды организас чок чоруткандыда. Ооң аңгыда, артык келектер чогу база шаптыктаан. Бир кол чылдагаан «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбыры септелгени оожум, багай шынарлыг кылып турорында-дыр. Ооң мастерскаязында ам-даа 7 трактор септеттинмээн.

Ооң соонда эргелединг кол агроному Георгий Иокентьевич Ларионовка баргаш, районнуң ажыл-агыйларының үезин-биле хандыртынганың чугаалап бээрин диледнивис.

Кол агрономнуң харыызындан алырга, районда бар үезиниң чүгле 42 хуузу чажар шынарынга чедир белеткеттингеп. ам-даа арбайның 321 тонна, сулавың 392 тонна, чаңгыс чылдыг сигеннерниң 352 тонна, кукурузавың 83 тонна үезинин янзы-бүрү черлерден соорткуп алыры негеттинип турар.

Байдал мындыг турда, бо районнуң ажыл-агыйларын часкы хову ажылдарынга белен деп болур бе мынчал? Районнуң удургур органнары, ылангыя кедээ ажыл-агый эргелели чүнү бодап турарыл? Эрткен 1971 чылдың дуржулгазындан өөредилгилиг түңнел кылбаан мышаажыл. Чөр ажылының талазы-биле эрткен чылдың түңнели ол районга мындыг болган. Район ниитизи-биле гектар чердеп 3.2 центнер ортумак дүжүттү алган, 5600 тонна тараапы күрүнеге садар тургаш, чүгле 100 тоннаны дужаапа, ниитизиниң малынга четчир чем тараапы уруп албаан, үезин-биле хандыртынмаан. Районнуң күрүнеге садар тараазының доктаамал планы 4600 тонна. А район ону 6000 тонна кылдыр бо чылып ажыр күүседирин хүлээнген.

Бо чылын улуг-хемчилер күрүне планын күүседир, гектар чер бүрүзүнден: суттатчымыдан 15 центнер, суттат чогуулган—9,8 центнер дүжүтту алырын хүлээлгезинде биижээн. Моону херек кырынга боттандырар дээрзиниң бызыг магадылалы бар бе? Ону тодарадыры-биле рейд бригадазы районнуң ийи улут тараалаң ажыл-агыйларынга баарын чөрээн.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫ ЭЭН

«УТКА 25 чылы» совхоз техника септелгезин шалынкын болгаш аки шынарлыг чорукан черлериниң бирээзи.Ында тракторлар-даа, кедээ ажыл-агый машиналары-даа белениниң шугумунда тургустунган. Совхоз үезин-биле база хандыртынган.

Ам хову турлаанга амыдырал хайнывкан турар ужурлуг. Бо талазы-биле байдалды совхозтуң кол агроному эш Молоевтен сонуурган айтырдывыс.

— Техника септелгезин, үезин белеткелин доозуп алырынче кол кичээнгей салгаш, хову турлагларын кайлаң четтикпээн бис—деп, ол билинди. — Ону белеткеринче чаа кирип тур бис.

Карак-биле коор дашкеш, ол ажыл-агыйның Ээр-Хавакта хову турлаанга бардывыс. Ында ырыяай сайт дээр саскан безин чок мындыг. Чүгле чаңгыс таныыл аңак бар.

— Чем белеткээр ярославин иечказынга от салырга, ыяштыр чүве-дир—деп, таныыл Давырын чугаалады.—Ону безин эде ыяшы, септеваанер-дир. Элдеп улус бо.

Турлагда техника аймаавдан 3—4 ширээр коюулду. Ол ыяшкаш «УТКА 25 чылыгыны» Кара-Чыраада болгаш Улут-Ховуда хову турлагларын базада белен эвес. Улут-Хову турлаан эске черже бокүрер ужурлуг. Аңаа ам-даа хол дегбээн. Ол турлагны кижи хүрттээр кылдыр белеткээри сөөлгү үезинде биижээн. Совхозтуң директиязы механизаторларны каяа чүрттадыр деп бодап турар ирги?

ТРАКТОРЛАР КЕЛБЭЭН

«Найырал» совхоз — Улут-Хемде эң-не тараадан ажылагый. Чүгле тараа культураларын безин аңаа бо чылын сентябрьдың эң-не чечен чүве — септелгеге. Ынчаарга эң-не чечен чүве — септелгенин ыяштарының багайы.

Кызыл-Даг салбырының эргелекчизи Чыгжит Чараш-оол биске мынча диди:

— Механизаторларывыс-даа четчир. Олар ССРЭ-ниң 50 чыл болуг улуг байырлалынга тураскаатывар ажылдаан 28 нацияның кижилери бо чылдың бирги кварталының планын март 25-те күүседипкеп. Олар чүртка 8 муң 800 тонна бедик сорттуг даг-дүгүн берген. Үүрмектеп сорттаар комплексте тергиин дирткеп ишчилерни база адаалыдар. Тыва оол Моңгуш Хүлер-оол, татар Марпя Мутаалимова, башкир кыс Муталия Кутдузова дээш кымнарны чок дээр! Оңнүктерниң шалынчы күш-ажылы Совет Эвилелиниң 50 чыл болуг улуг байырлалынга тураскаатывар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТАРНЫ Уйнукей Сенда-Баир чураан.

Бо ажыл-агыйда хову турлагларын төрү белеткеп алган, оларда механизаторлар кадр эгелей бергеп. Кедээ ажыл-агыйның кожуг машиналарын чедирген. А кол тырттар күш — тракторлар ам-даа сураг. Олар совхоз төвү — Чаа-Хөл суурнуң машина-трактор мастерскаязындан үнүп чадап турүп берген.

Эң-не хой суттаттыг чер «Найырал» совхозта. Маңаа демдеглеп каар эки чүве—суттатчыларның семинарын Кызыл-Даг суурга даа айтырганы болур. Ынчалзажок турда чогуур 40 суттарыкчыдан 26 кижи бар. Оларны ам-даа эргежок чугула чүүлдер-биле хандырбаан. Эрткен чылын совхоз суттаттыг 2400 ажыг гектар шөлдеп чаңгыс адыыдан тарпа албаан болгай. Ол чүл дээрге суттатты бөгөй организастаанының түңнелидир. Бо чылын ол чорук база катаптаар чадавас. Ол дугайын суттатка белеткелдиң амгы байдалы хереченлеп турар.

Чер суттарырынга ажыглаар «ДДА-100М» деп болбаанын үш машинаны совхоз 1970 чылда алган. Оларның бирозининг-не орта 10 муң рубль чедип турар. Ол болбаанын техниканы канчаар ажыглаш турарыл? Үш машинаның 2-си барык-да саадан үнген бирээзиниң сут чаптырар чалгыны сынган, а өскелериниң трактөрүвүц мотору үрелген. Ол машиналарның кезиктерин ам «тонап» калыкан. Бирээзи Аймырлыг ховузунда чаасказыргай апарган турар. Ооң будуу безин онмаан, кыланайнын турар, а ол хиреле зарыядерин, кезиктерин үштүп апаргаш. Техниканы шак мынчаар ээ-харыысалга чок эдилеп турда, удусчу контролёрлар чүнү көрүп турарыл? деп айтырыг тургустунуп келир.

«Найырал» совхозка ам-даа дыка хөй үезин херек. Оны Абакандан болгаш Кызылдан сөөртүп алыр ужурлуг. Ынчаарга совхозтуң бодунда ову сөөртүр транспорт чедишпес. Бо мырыңай берге айтырыг.

Үстүнде көргүскен каш фактылардан безин алырга, часка белеткел дугайында СЭКП обкомунуң бюросунуң доктаалын Улут-Хем райкому, райкүүском болгаш ооң кедээ ажыл-агый эргелеан четпес күүседип турары тодаргайлыр. Часкы хүн — чылды чемгерер деп үлегер чугаа бар. Ынчангаш хүн бүрүзүн халас ортпрбес дээш, часкы тарылгага бүгү-ле чүвени белеткеп алган турар ужурлуг. Ховуларда хар эрип эгелеэн. Шык базырар уе келген. Бар четпестерни дүргеп чайладырынче районнуң партия, совет болгаш хой-ниити организары база кичээнгейни салыры негеттинип турар.

ЧУРУКТА: Аймырлыг ховузунда кагдынган «ДДА-100М» деп суттарыга машиназы.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КАТТЫШКАН РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮҮНЕРИ:

С. ДЕКАБРЬ, Н. ВАНЬКОВ — радио комитединиң корреспондентилери; Д. АРАКЧАА — районнуң удусчу контроль комитединиң кежигүү; К. АРАКЧАА — «Шынның» корреспондентизи.

Чарышты организастаарын экижидер дээш

Үлетпүр бүдүүлгелерде, албан организацияларда болгаш колхозтар, совхозтарда социалистиг чарыштың амгы үеде экижидер талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң докладынга үндезилеттинген болгай. Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери, чүнүү-даа мурнунда коммунистер ук доктаал-биле тодаргай танышып көргеш, мурнунда ону организастап турганывыста кандыг четпестер тургания сайгарган бис. Чарышты организастаарында кол чепестер турган дээрзин хүралдарга партия кежигүнери чугаалаан. Ылаңгыя бо талазы-биле мурнунда ёзу барымдаалар чоруктар тургания коммунистер чөптүү-биле принципиалдыг шүүмүлүзээн.

Ынчангаш бистиң ажылагыйның коммунистери бо чылын боттарынга социалистиг хүлээлгелерни, чарыштың негелделерин ажылдап кылырда, партия Төп Комитединиң үстүнде айыттынган докладында негелделерге дүүштүр кылган. Моон мурнунда орта кандыг четпестер турганы?

Социалистиг чарыштың негелделерин кижи бүрүзүнге, ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге чедирер деп, парткомга дүгүржүп алыр. Апаа үндезилээш, тускай эртемнигаерге, бригадирлерге түс-түзүнда фермалар, бригадаларга ол ажылды кылып эккээри-биле даазга бергеш аъткарар турган бис. Оон түнелинде чамдык кижилер чаржып турар азы хүлээлге ааран кижиниң холуунуң үжүүн салдырып ап, кандыг кижилер-биле чарыш салып, кандыг хүлээлге ап турарын тодаргай айтып алган илдир. А бир чамдыызы кижилер-биле ажылдап билбезинин харазында эренгеблеп, ону чугулага көрбейн, боттары чогаадып алган келгилээр турган.

Оон түнелинде демги малчыннар боттарының хүлээлгелерин, продукция бүдүрер дээш чүнү кылырын билбес болгулаар. Өскээр чугаалаарга, олар боттарының мурнунда тодаргай салып алган соруглаазы чок болу бээр турган. Шак ындыг байдалга социалистиг чарыштың дээштининиң кандыг магадылалы турар боор.

Социалистиг чарыштың биске база бир четпес талазы болгаш, чарышты организастап алгаш, оон түнелин чогуур үеэнинде үндүрүп, массаларга ону дыннадып, ону нептередир ажыл чоруттунмайн келгени болгур. Чаржып турар түс-түс кижилерниң, бригадалар болгаш салбырларның кайызы, кандыг көргүзүттерлиг болуп тиилээнин тодарадыр, оларның алган продуктуларын деңнеп, шынарын аналиэтээр ажыл чедир кылдынмайн келген болгаш ол түнелдерни 5, 10 хонуктап үндүрбейн тургандан социалистиг чарыш саазын кырынга артып каап келген.

Чарыштың дээштиг болгаш үре-түнелдиг болурунга оон киржикчилерни шаңнап-мактаары чугула. Бир-тээ мурнунда өй-ойлеп оон түнелни үшмейн келген болганда, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң материалдыг соңуургалын бедидер бо эки талазы база ажыглаттынмайн келгени чугаажок. Ындыг чорук кижилериниң социалистиг чарышка, оон түнелинге соңуургалын дөгейлендирер.

Үстүнде көргүскеним кол четпестер еске эш-оорүн, ажыл-агыйларның практиказынга база таваржы бээр турган чадавас боор. Ынчангаш бистиң партия организацияларывыста, совхозтуң бригадалар, фермалар, салбырларында амгы үеде социалистиг чарышты организастаарының аргазын эде көрүп, ону улаштына массалыг бодудурар дээш бүгү хемчеглерни ап чорудуп турар бис. Чижээ, 1972 чылда социалистиг чарыжывыстың негелделерин ажылдап кылырда, эрткен ажыл-агый чылының түнелдерни үндүргеш, орта тиилекчи болган колдективтерни, түс-түс мурнакчыларны шаңнап, мактап, көргүзүттерлиң кижи бүрүзүнге чедингир тайылбырлаан бис. Чаа хүлээлгелерни шуут-даа ажыл-ишчи бүрүзүнге чедирип, оларның хууда саналгаалын тодаргай ап туруп кылган. Ажыл-агыйның ниити социалистиг хүлээлгелерин бригада, салбыр, ферма болгаш мрак-узакта малчын бүрүзүнге тарадып чоруткан.

Малчын бүрүзүнүң бодунга алган хүлээлгезин бижээш, бажыңында аскылаан. Ам кайыын-даа келген кижи ук малчын кымның-биле чарыштыын, кандыг хүлээлгелерни алганын оон билип ап болур.

Чарышка ажылчыннарның материалдыг совуургалын бедидер соруга-биле бо чылын тиилекчилерге шаңналдарның шынарын экижиткен бис. Оон чамдыктарын борта көргүзүп көрейн. Механизаторларның ортузунга социалистиг чарыштың тиилекчизинге «Восход» деп мотоцикли, оон ийиги черин эәлээнин дээш халас турисчи путёвканы, үшкүү дээш — 150 рубльдиң акша шаңналын тыпсыры көрдүнген. Малчыннарның социалистиг чарыжының тиилекчизинге 200, ийиги черн дээш — 150, үшкүү дээш — 100 рубльдиң баранның тыпсыр. Тиилекчи бригадага партюмунуң, директяның, көдээ Советтиң болгаш ажылчын комитединиң шилчиир Кызыл тугун, ийи удуг майгынны, а ийиги черн дээш — шилчиир Кызыл тук болгаш 100 рубльди алыр.

Шак мындыг тодаргай хемчеглерни алганы түс-түс кижилериниң бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алырынче идигни берген. Чижээ, саанчы Дажы Даңдаш-Кара чылда бир инектен-не 1300 литр сүттү саап, бодунга быжыглаттынган 18 инээнин быжааларын мөңги алырын хүлээнгеп. Хойжу Моңгалбин Саар «төрүүр 100 хонодан-на 105 хураганны мөңги ап, бир хойга онааштыр 3 кг дүктү кыргыырын, 15 тонна ситенни боду белеткеп алырын хүлээнгеш, социалистиг чарышка Александр Карманы кыйгырган. Ындыг хүлээлгелерни алгылаан ажыл-ишчилер бисте эвээш эвес. Ону херек кырында боттандырып ягелээн. Бо сан-чурагайлар бистиң ажылагыйга бедик болуп турары билдингир. Ынчалза-даа ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съеэдиниг СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев чедишкиннер дүүвү хемчээлиниден бөгүн ажыг, бөгүнгүзүүдеп даартагыы артык турары чугула деп айыткан болгай.

Ынчангаш социалистиг чарышты улам-на дээштиг, бистиң ниитилелдистиң буруугаар хогжүддезинге улам-на идиглиг болуун дээш, ону ынчаар организастап турарывыс дугайында дуржулганы солчуру чёрле артык эвес боор деп идегедим. Эш-оор солуп арнынга бо талазы-биле боттарының бодаддарын, арга-сүмезин, дуржулгаын бижнир боор деп идегедивис.

Э. ЧООДУ,
«Тее-Хем» совхозта партком секретары.

Совет Тыванық хоочун тудугжуларының бирээзи, Ленин орденниң эзилекчизи Оюн Лагбаевич Калзаң тудугга ажылдаандан бээр бө чылын 31 чыл болур. Ол хире үр үеник иштинде ол хөй тудугжу мергежилди шиңгээдип ап, дыка хөй аныяктарны аңаа өөретиен. Оларның иштинде ам безим Ленин орденниң эзилекчилери Оормак Комбуй-оол, Семён Сандан ышкаш ат-сураглыг, дуржулгалыг тудугжулар бар.

Оюн Лагбаевич ам Кызылдың он ийиги кварталында № 2 чуртталга бамыңының тудуунда ажылдап, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуурунга белетженип турар.

ЧУРУКТА: О. Л. Калзаң.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Немелде деңзи—чугула айтырыг

Семиртилге совхозу — «Совет Тываның» коллективи эрткен чылын багай эвес көргүзүлүг болган. Ниитизи-биле 465 тонна немелде деңзи адыр планның 101,5 хуу күүседткен. Бо талазы-биле үлегерлиг ажылдап турарларны айтыры өөрүнүг. Чижээ, хоочун малчын Ашак-оол Даңдар эрткен чылын 309 центнер, бо чылдың январьда 12 центнер немелде деңзилиг болган. Оон амгы семиртин дужаагаа 131 шарыжыктарының биразаи-ле 325 кг болуп турган. Аныяк малды эки семиртикеи дээш совхозка ол 10130 рубль шаңнал төлевир орулгавы киирген.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң кежигүнү Ооржак Херелдиң көргүзүү мактанчыг. Оон эрткен чылын дужаагаи 210 баш аныяк инектерниң 80 хуузу тергиин семис болган, ниити алган немелде деңзиин 13,6 тонна, а ылаңгаи 2,5 тонна ашкан. Чиңге-Дагда оон кыштаа малга таарымчалыг, көргүзүтлери база эки. Бүрен-Хем көдээ Советтиң депутады коммунист Наскыл Кара-оол «Бистиң эң эки өгге эккелгени ол боор» — деп, демги өгге баштай кире бергеш, ынчаар бодадывыс. Ынчалза-даа «Чаа орук» колхозтуң он шаа малчынарының өглерин кезээш, еске-даа өглер база-да ындыг арыг-сеглиг, каас-шиник дээрзинге бүзүредивис.

Ынчалзажок Эрзин районда хойжуларның амгы өглерин он чыл мурнунда турган өглер-биле деңнээр арга чок болбайн ам. Чижээ, «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Сотпа Биченнин өөнге чоокшулап кээргеи, ужу-кыдыы көзүлбес хову ортузунда бичии, шевергин, мокур-ак бажынчыгаш-даа турган шыкаш кылдыр сагындырар. Ол өгнүң болуунуң арыгсилнин, иштининн шевергин, шиннин көөрге, харын-даа бажын байдалынга домейлешкек.

Үк өгнүң бүгү-зе иштин хевпе-биле дүй шыпкан, а ханаларын каас хаалыг нос-биле шаккан. Долгандыр, ханалар чанында. чемоданнарны, каас угулаалыг аптараларны кезек-кезек кылдыр салгылаан, ынчаарга оларның аразында амгы үеник бажын эт-херекселин: ийи демир орунну, чавыс хеп шкавын, аяк-сава долган чем шкавын таарыштыр эттей салгылаан. Дер бажында — транзистор, оон чанында номнар, чаа · келген солуннар. Оларның чанында керосин лампазын азып каан.

Оранмаа мынчаар чугаалап олурар:

— Ам чурттаары магалыгдыр! Амыдыралдың кайы хире эки апарганын сөс-биле чугаалаар арга чок-тур. Бүгүле чүвени малчыннарга экжеп берип турар, сүтүн безин экжеп турар. Чүтле концерт, кино-да шоолуг келбес-тир. Оны чүтле чайын көөр, а кыжын болдунмас мшкажыл.

Ирак-узак одарларда, өглерде чурттаи турар малчыннар безин культура амыдыралынче чүткүп турар. «Чаа орук» колхозтуң ийиги хойжу бригадазының бригадири Ынаалай Кинаа республиканың бот-тывынгыр ураи-чүүл көрүдезинге идепкейлиг киришкен. Эки ырлаалы дээш шаңнал безин алган. Ол-ла бригаданың хойжузу Сагаан Ак-кыс көрүдеге киришкеш, база-да шаңнаткан.

Ынчалзажок өг черле ынгыл ол айтырыгны аңаа үндезилээш, шиитпирлээр арга чок.

Өгле доктаамал чурттаи турар малчын кижи черле канчаарга-даа суурнуң хайныккан угаан-бодал, культура амыдыралындан дыка хожудап каар.

Мөренде бир хойжунуң кыргаи иези 68 харлыг Ынаалай Кинаа суурда чаа бажын алган, ынаар көжер деп турар.

— Ам бо кышты өгге эртиргеш, чазын шаап-ла суурда алган бажыңымче көжүп киирер мен — деп, Кинаа чугаалады. — Уруум бирги классха бадар, ону өөредир мен.

Хойжу Чаш-оол Шулуунуң өөнде ийи уруг бар. Ол база-да бо чылын суурда бажында көжер бодап турар.

Ынчалзажок районда ам-даа хөй-хөй хойжу өг-бүлелерге чурттаар бажыннар туттунмаан. Оларның дугайын бир дугаарында бодаар херек.

Оон ангыда ногаа аймаан ап көрээлиңер. Ындыг продукчуулар кижи бүрүзүнге херек.

ЭРЗИННИҢ АК ӨГЛЕРИ

— Шунтузу-да ак өглерлиг улус-тур мон... — деп, кады чораан ажимге чугаалады.

Ол хүлүмзүреишаан, мынча ыдыы:

— Эң-не бай дээн байларга безин мындыг шиник өглер турбаан болдур ийин. Шаанда байлар номну, радиону, солуннарны билир эвес.

Районнуң үлүртүлгазы, оон садыг организацияларының өгде чурттаи турар малчыннарның амыдырал байдалдарын экижидер дээш эвээш эвес чүүлдерни кылганы каракка илдең.

Өглерде чурттаи турар кижилерниң амыдырал байдалдарын экижидери-биле болдунар бүгү-зе чүүдерни кылыр ужурлуг бис. Ынчалза-даа ол чугула соругга оон-биле шиитпирлеттинге бербес. Өг дээрге ог-ле болгай. Өгнү канчаар-даа каастап, шимеп тургаш, хойжуларга амыдыралчы эргежок чугула ог черле ынчаар, кижилерниң өлүп турар угаан-бодал негелделерин, оларга таарымчалыг байдалды тургузарын, амыдыралды болур-чогууру-биле организастаарын хандырарының болдунар аргазын бербейн турар. Ылаңгыя уруглarга дыка берге. Оларны суурларда ясилиерге болгаш уруглар садтарынга дүн-хүн чок тургузары болдунмас. Ынчангаш оларның дыка хөйү ада-иези-биле өглерде чурттаи турар. Демги Ынаалай Кинаанын уруглары чеди, оларның ужу ада-иези-биле кады өгде чурттаи турар. Тамара 6, Амыр 4 харлаан, а Айлан чүгле 10 айлыг. Кыжын соокта өгге уругну чуурбезин берге болгай. Суугта от салып каапда, өг иштн чылыг турар, а бичии-ле одавайн баарга, соой бээр. Ынаалай Кинаа суурда чаа бажын алган, ынаар көжер деп турар.

— Ам бо кышты өгге эртиргеш, чазын шаап-ла суурда алган бажыңымче көжүп киирер мен — деп, Кинаа чугаалады. — Уруум бирги классха бадар, ону өөредир мен.

Хойжу Чаш-оол Шулуунуң өөнде ийи уруг бар. Ол база-да бо чылын суурда бажында көжер бодап турар.

Ынчалзажок районда ам-даа хөй-хөй хойжу өг-бүлелерге чурттаар бажыннар туттунмаан. Оларның дугайын бир дугаарында бодаар херек.

Оон ангыда ногаа аймаан ап көрээлиңер. Ындыг продукчуулар кижи бүрүзүнге херек.

Шаанда ногаа аймаан Эрзиннин чону танывас чораан. А ам ногаа аймаан өг-бүле бүрүзү чемге хереглеп турар апарган. Ол чүүлдер малчыннарга-даа эргежок чугула. Ынчаарга ол продукчуларны өгге кыжын канчап кадагалаарыл?

Хойжунуң чуртталгазын электрижидериниң айтырыында өг шиитпирлеп шыдавас. Ынчаарга радиоприемниктерда эпти-ле ыыттавайн баргылаар: чамдыкта батарея эргижиргээн, а чамдыкта ол садыг четкизинде чок-даа болгулаардыр.

Бүгү малчыннарны — хойжуларны, инек кадарчыларын, чылгычыларны, инижилерни суурларга доктаамал чурттаарынче, ийи ээлчеглиг ажылче шилчидерини бо беш чылда доозар шиитпирни СЭКП Тыва обкомунуң IX пленуму хүлээп алган болгай. Бо чугула социал-политиктиг хемчеглерни республиканың ажыл-агыйларында боттандырып ягелеп турар. Ол соругага күүгне материалдыг акша-хөреңгини тускайлап берген. Малчын өг-бүле бүрүзү бажын түлүп база эт-херексел салып алыры-биле чогуур түнүт чаалынны ап болур.

Бо чугула айтырыгны Эрзин районда кедергей ооҗум шиитпирлеп турар. Хойжу өг-бүлелерден суурларда бажыңпарже шилчээнин кончуг эвээш. «Малчыннар суурларга барып бажынга чурттаар хонуу чок, олар өгге чурттап чанчыккан» деп сылдаглаарының кандыгдаа үнезин-барымдаазы чок. Бөгүн өглерде чурттап турар кырган-даа, чалыы-даа бүгү тывалар бажыннарга чурттаарын- күзеп, ол дугайын чугаалажып турарлар. Ынчангаш бо айтырыгны шиитпирлээриниң психологтуг бергедээшкини чок. Херек кырында боттуг еске бергелер бар: ол дээрге районда эргежок чугула түлүт баазазының кошкаа, колхозтарда тудугжу кадрларның челишпеби, тудуг материалдарының чегейи, районнуң ыракузак булунда турары-дыр.

Ынчангаш Эрзин районнуң удуртукчулары, колхозтар харгазары, тускай эртемнигаер малчыннарны суурларга доктаамал чурттаарынче, ийи ээлчеглиг ажылдаарынче шилчидерини, чугула айтырыгны шиитпирлээриниче оңза кичээнгейин салыр ужурлуг.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ.

Чаагай сеткил чалгын болган

Металлургтар хоорайжыгаиы Хову-Аксынга чораап, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжуву Анатолий Глуховка ужураштым.

— Соолгу үеде ындыг ажыл-херектерни бүдүрдүңер, Анатолий Петрович? — деп айтырдым.

— Билбес эвес силер, тудуп-ла турар мындыг бис. Соолгу айларда кылган ажылывыс бо ийи-деп, ол чугаалаш, бистиң чанывыста 6 болгаш 7 дугаарлардыг бажыңнарже айыткаш:—Кайызынга-даа 12 өг-бүле чурттаар ийи бажыңны дужаагаи бис. Мында металлургтар шагда-ла чурттай бергеи. Эрткен чылын бистиң бригаданың оолдары черле эки ажылдаан. Чыл планын 130 хуу күүседткеш, тудуг участогунуң бригадаларының социалистиг чарыжынга бирги черни алдывыс.

Анатолий Петровичиниң бригадазының бо хүннерде чогум үүнү кылып турарын сонуургай бердим.

Участоктуң үш бригадазының тудугжулары частың чылыг хүннеринге улам хей-аът киргеш, ийи бөлээн сывыртыкпан ажылдаан тур. Кайызынга-даа 12 өг-бүле чурттаар үш бажыңны үш бригада тудуп эгелээн. Ортузунда бажыңда Анатолий Глуховтуң бригадазы болду.

Чада-биле үнгеш, тудугжуларга баргаш, чугаавыс улаштыладывыс:

— Доктаатгынган норма ёзугаар бир бажыңның ханазын салырын үш ай дургузунда кылыр чүве. Бистер январь 25-те ханаңны баштайгы мыжын салган бис, а ук ажылды март 20-де доостувус.

— А эрткен үш айның бүдүрүлге планы чогум кайы хире күүседтингеиил? — деп сонуургадым. Бистиң чанывыска турган нормировщик Валентина Баутинова бригадирден мурнай мынча диди:

— Анатолий Петровичиниң бригадазында 14 тудугжу бар. Олар бирги кварталдың планын ажыр күүседткеи.

— Бистиң бригаданың планын күүседиринге мурнакчылар биче эвес үлүгү киирип турар — деп, Анатолий Петрович улаштылай берди. Оларга Станислав Константинов, Александр Дядун, Анатолий Казаринов, Николай Серет-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Бригаданың эң аныяк тудугжузу Анатолий Казаринов таптыг ийи чыл бурунгаар бо бригадага келгеш, мергежилди шиңгээдип алган, хоочуннар-биле деңге ажылдап турар.

Тудугжу Николай Серет-оол тудугга ам 20 чыл ажыл, дыка хөй аныяктарны тудугжунуң херээнге өөреткеи.

Коммунист Анатолий Глуховка удурткан бригаданың кежигүнерн ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин эде көргеш, бо чылдың планын декабрьның 5-те күүседирин хүлээгеп.

Чаагай сеткилге чалгыннаткан бригадир, сураглыг тудугжу Анатолий Петрович Глуховтуң бригадазының кежигүнериниң сөглээн сөзү ажыл-иши-биле дүгжүп турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: бригаданың тудугжузу Николай СЕРЕТ-ООЛ. Авторнуң фотозу.

СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!

Эрзин районнуң төвү-даа, ол ышкаш колхозтар суурларында-даа улам чаагайжып, чаа-чаа бажыңнар немежип турар. Ынчаарга районнуң экономиктиг амыдыралының үндезини — мал ажылы, а мал ажылында кол ниичи — хойжу. Районнуң байлаан үргүзүп турар күш-ажылдың ол кол кижизи бөгүн-даа суурда эвес, а өгде чурттап турар.

Ынчалзажок Эрзин районда хойжуларның амгы өглерин он чыл мурнунда турган өглер-биле деңнээр арга чок болбайн ам. Чижээ, «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Сотпа Биченнин өөнге чоокшулап кээргеи, ужу-кыдыы көзүлбес хову ортузунда бичии, шевергин, мокур-ак бажынчыгаш-даа турган шыкаш кылдыр сагындырар. Ол өгнүң болуунуң арыгсилнин, иштининн шевергин, шиннин көөрге, харын-даа бажын байдалынга домейлешкек.

Үк өгнүң бүгү-зе иштин хевпе-биле дүй шыпкан, а ханаларын каас хаалыг нос-биле шаккан. Долгандыр, ханалар чанында. чемоданнарны, каас угулаалыг аптараларны кезек-кезек кылдыр салгылаан, ынчаарга оларның аразында амгы үеник бажын эт-херексслин: ийи демир орунну, чавыс хеп шкавын, аяк-сава долган чем шкавын таарыштыр эттей салгылаан. Дер бажында — транзистор, оон чанында номнар, чаа · келген солуннар. Оларның чанында керосин лампазын азып каан.

«Бистиң эң эки өгге эккелгени ол боор» — деп, демги өгге баштай кире бергеш, ынчаар бодадывыс. Ынчалза-даа «Чаа орук» колхозтуң он шаа малчынарының өглерин кезээш, еске-даа өглер база-да ындыг арыг-сеглиг, каас-шиник дээрзинге бүзүредивис.

Ынчалзажок Эрзин районда хойжуларның амгы өглерин он чыл мурнунда турган өглер-биле деңнээр арга чок болбайн ам. Чижээ, «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Сотпа Биченнин өөнге чоокшулап кээргеи, ужу-кыдыы көзүлбес хову ортузунда бичии, шевергин, мокур-ак бажынчыгаш-даа турган шыкаш кылдыр сагындырар. Ол өгнүң болуунуң арыгсилнин, иштининн шевергин, шиннин көөрге, харын-даа бажын байдалынга домейлешкек.

Үк өгнүң бүгү-зе иштин хевпе-биле дүй шыпкан, а ханаларын каас хаалыг нос-биле шаккан. Долгандыр, ханалар чанында. чемоданнарны, каас угулаалыг аптараларны кезек-кезек кылдыр салгылаан, ынчаарга оларның аразында амгы үеник бажын эт-херексслин: ийи демир орунну, чавыс хеп шкавын, аяк-сава долган чем шкавын таарыштыр эттей салгылаан. Дер бажында — транзистор, оон чанында номнар, чаа · келген солуннар. Оларның чанында керосин лампазын азып каан.

Оранмаа мынчаар чугаалап олурар:

— Ам чурттаары магалыгдыр! Амыдыралдың кайы хире эки апарганын сөс-биле чугаалаар арга чок-тур. Бүгүле чүвени малчыннарга экжеп берип турар, сүтүн безин экжеп турар. Чүтле концерт, кино-да шоолуг келбес-тир. Оны чүтле чайын көөр, а кыжын болдунмас мшкажыл.

Ирак-узак одарларда, өглерде чурттаи турар малчыннар безин культура амыдыралынче чүткүп турар. «Чаа орук» колхозтуң ийиги хойжу бригадазының бригадири Ынаалай Кинаа республиканың бот-тывынгыр ураи-чүүл көрүдезинге идепкейлиг киришкен. Эки ырлаалы дээш шаңнал безин алган. Ол-ла бригаданың хойжузу Сагаан Ак-кыс көрүдеге киришкеш, база-да шаңнаткан.

Ынчалзажок өг черле ынгыл ол айтырыгны аңаа үндезилээш, шиитпирлээр арга чок.

Өгле доктаамал чурттаи турар малчын кижи черле канчаарга-даа суурнуң хайныккан угаан-бодал, культура амыдыралындан дыка хожудап каар.

Мөренде бир хойжунуң кыргаи иези 68 харлыг Ынаалай Кинаа суурда чаа бажын алган, ынаар көжер деп турар.

— Ам бо кышты өгге эртиргеш, чазын шаап-ла суурда алган бажыңымче көжүп киирер мен — деп, Кинаа чугаалады. — Уруум бирги классха бадар, ону өөредир мен.

Хойжу Чаш-оол Шулуунуң өөнде ийи уруг бар. Ол база-да бо чылын суурда бажында көжер бодап турар.

Ынчалзажок районда ам-даа хөй-хөй хойжу өг-бүлелерге чурттаар бажыннар туттунмаан. Оларның дугайын бир дугаарында бодаар херек.

Оон ангыда ногаа аймаан ап көрээлиңер. Ындыг продукчуулар кижи бүрүзүнге херек.

Шаанда ногаа аймаан Эрзиннин чону танывас чораан. А ам ногаа аймаан өг-бүле бүрүзү чемге хереглеп турар апарган. Ол чүүлдер малчыннарга-даа эргежок чугула. Ынчаарга ол продукчуларны өгге кыжын канчап кадагалаарыл?

Хойжунуң чуртталгазын электрижидериниң айтырыында өг шиитпирлеп шыдавас. Ынчаарга радиоприемниктерда эпти-ле ыыттавайн баргылаар: чамдыкта батарея эргижиргээн, а чамдыкта ол садыг четкизинде чок-даа болгулаардыр.

Бүгү малчыннарны — хойжуларны, инек кадарчыларын, чылгычыларны, инижилерни суурларга доктаамал чурттаарынче, ийи ээлчеглиг ажылче шилчидерини бо беш чылда доозар шиитпирни СЭКП Тыва обкомунуң IX пленуму хүлээп алган болгай. Бо чугула социал-политиктиг хемчеглерни республиканың ажыл-агыйларында боттандырып ягелеп турар. Ол соругага күүгне материалдыг акша-хөреңгини тускайлап берген. Малчын өг-бүле бүрүзү бажын түлүп база эт-херексел салып алыры-биле чогуур түнүт чаалынны ап болур.

Бо чугула айтырыгны Эрзин районда кедергей ооҗум шиитпирлеп турар. Хойжу өг-бүлелерден суурларда бажыңпарже шилчээнин кончуг эвээш. «Малчыннар суурларга барып бажынга чурттаар хонуу чок, олар өгге чурттап чанчыккан» деп сылдаглаарының кандыгдаа үнезин-барымдаазы чок. Бөгүн өглерде чурттап турар кырган-даа, чалыы-даа бүгү тывалар бажыннарга чурттаарын- күзеп, ол дугайын чугаалажып турарлар. Ынчангаш бо айтырыгны шиитпирлээриниң психологтуг бергедээшкини чок. Херек кырында боттуг еске бергелер бар: ол дээрге районда эргежок чугула түлүт баазазының кошкаа, колхозтарда тудугжу кадрларның челишпеби, тудуг материалдарының чегейи, районнуң ыракузак булунда турары-дыр.

Ынчангаш Эрзин районнуң удуртукчулары, колхозтар харгазары, тускай эртемнигаер малчыннарны суурларга доктаамал чурттаарынче, ийи ээлчеглиг ажылдаарынче шилчидерини, чугула айтырыгны шиитпирлээриниче оңза кичээнгейин салыр ужурлуг.

А. ЕМЕЛЬЯНОВ.

ЧУРУКТА: (оң талдан) улуг геолог Виктор Зайков, дилеп тывар өтүүдүн улуртукчузу Елизавета Зайкова, улуг геофизик Иван Бардниченко, инженер-геолог Петр Ковалев. Бо белүүтө кирип турар шинчилекчилер база макталдыг. Кызыыан аныяжи дээш коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Шинчилел ыылырда аныгжаар, чер өрүмнээр станоктү тургузарынга белеткеп турар үеде бо үстүнде чурукту Е. ПИРУМОВ тырттырган.

Бөгүн — Геологтар хүнү

ТУДУГ ИНДУСТРИЯЗЫНГА

Геологтарны хүндүткел болгаш чоргаарал-биле орук изекчилери дең турар бис. Чүге дээрге кижи не бастыын черлерге кокпа оруктарны изеп, черниң казымал байлактарын олар шинчилеп тып, ооң курлавырын саналп турааннар. Геологтарның эгелеп баштай майгын каккан черлери эртинелеп кижиге берип, ында хоорай, суурлар, фабрика, заводтар тыптып келгилеэр.

Бүгү Сибирьниң девискээри дет. Тыва чер база эртине даштар, минералдар-биле байлак. Геологтарның шинчилеп тыпкыны кобальт, никель, даг-дүгү, хөмүр-даш, тудуг материалдары ыыкаш казымал байлактарының базазынга аныяк республикада хөмүр-даш, даг үлетпүрү сайзыраан. Бо беш чылда тудуг материалдарының үлетпүрү база шапкын хөгжүүр.

Тываның геологтарының эрес-шудургу ажылын Төрээн чурт бедик-биле үнезеп, республикада комплекетиг геологи-шинчилел экспедициязын эрткен чылын «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаннаан. Дыка хөй геологтарның, геофизиктериң, чер өрүмнээр станоктар башкарыкчыларының, проходчиктериң ак сеткилдиг ажыл-ижин демдеглеп, чазактың орден-хавыяаларын тывыскан. Оларның арказында чер өрүмнээр маастер С. Туменхо, геолог Н. Шестопалов, хоочуи геофизик М. Балашов Ленин, Октябрь Революциязы, Күш-ажылчы Кызыл Тук орденнер-биле шаннаткан.

Эрткен сезонда Тываның геологтары ажылын чедиишкинниг улам чедип, саанның даг-дүгү курлавырын үлетпүрге ажыглаарынга белеткеп, шинчилелдерин кылган.

Республикада тудуг материалдарын шинчилеп тып, ооң курлавырын тодарадып турар Улуг-Хем болүүлүн начальнигы Е. И. ПИРУМОВТУҢ материалын бөгүн, баймырлал хүнүнде, номчукчуга бараалгаттывыс.

Тываның «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының коллективи хөй жылдыг ажылды кылып турар. Геологтарның шудургу дилеп тывымышкыннарының ачызында «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттары, хөмүр-даш будүрүлгелери ажылдап, Төрээн чуртка үнелиг продукцияны берип турар. Экспедицияның бөлүктери үнелиг минералдарны, ховар металдарны тывар, шинчилээр талазы-биле улуг ажылды кылып келген. Өске бөлүктерге бодааргa, бистиң Улуг-Хем болүүвүс республиканың тудугжуларынга чоокку үеде ажыглаар тудуг материалдарын тып, оларның шынарын, курлавырын илередип, шинчилелди кылып турар. Бистиң ажылывыс республиканың тудуг материалдарының үлетпүрү-биле сырый харыысаалыг, оларның пегелде-хереглелдерин барымдаалап турар бис.

Тывада тууйбу, бетон, цемент кылыр дой-довурак, чугай, сай, даш элбек. Бистиң бөлүк тургустунга-ла 10 чыл болган. Ол үенин иштинде 32 кезек черде тудуг материалдарының курлавырларын ажыткан.

Моон мурнунда республиканың бүгү девискээриниден (административтиг районнарда) тудуг материалдарын дилеп, шинчилеп турган бис. Ам ажылды 3 кол угланышкынче мөөнеп, эде тургустувус. Кызылда тудуг материалдарының улуг комбинады ажылдап эгелээн болгай. Бо беш чылда Элегее-Аксынга тууйбу заводу ажыглалга кирер. Ону барымдаалаш, республика найысылының чоок-кавызында чигзет курлавырының шинчилелин уламчылап турар бис. Кызыл-Хавактың, Оңгар-Ховунун дой-довурааа элбек курлавырлыг, шынары база эки. Кызыл-Хавакта дой-довурак-биле Элегее-Аксынга турар будүрүлгелени хөй чылдарда хандырып болуруун шинчиледдер бадыткаан. Моон соңгаар-даа шинчилелди уламчылаар апаар.

Чоокку келир үеле Шагаан-Арыг хоорайны көжүрер чүве болганда, ында улуг тудуг калбарар. Ынчангаш ында хереглээр материалдарның четпир курлавырын чоок-кавыта тургузары чугула. Хайыраканы кавыда чугай дажы, цемент будурелиниң чиг-эзи, керамзит кылыр дой-довурак хөй.

Ак-Довурак — улуг тудугнун төвү. Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунга хереглиг-ниг-эттиг база шинчилеп турар бис. Дой-довурак карьерлерин будүрүлгелерже чоокшуладыр сорулганы бодап, оларны ажыглаарының эптиг аргаларын база кичээнгейге ап турар бис.

Тудуг материалдары дилеп гывар, шинчилээр геологтар чүгээ геологияны, черниң тургузуун, шинчилеп чорударының чаа аргаларын эки билир ужурлуг эвес, а тудуг материалдарын белеткээриниң технологиязын база эки билирлер. Бистиң бөлүктө улуг техник-геолог М. П. Медведева, улуг геолог Г. Г. Дороненко, геолог Н. М. Овсюг бодик мергежилдиг специалистер. Оларның үре-түнелдиг ажылының ачызында республикада тудуг индустриязының чигээри элээн шинчилеттинген.

Дой-довурак, чугай болгаш өске-даа материалдарның шынарын тодарадырда шенелде кылыр чүүлдерни чүрттүп улуг заводтарынче, чижээ, Киевче, Воронежче чорудуп турар бис. Ында шенелде заводтарынга туйбуну, керамзит сайны, паледдерни, бетон кылыгларны болгаш цементини кылып, ооң шынарын тодарадыр. Элээн хөй материал кылыр болганда, бир янзы хевирнин дой-довураан безин хары угда 60—90 тонна чедир чорудуп турар.

Бо чылы сезонувус март 20-де эгелээн. Кызыл чоогунда чер өрүмнээр станокта ажылчыннар, геологтар шинчилелин уламчылаан. Мурнуусута сорулга улуг: Саында даг-дүгүн ажыглап эгелээр үе ырак эвес. Ынчангаш ында тудар будүрүлгеге, ажылчын суурга ажыглаар тудуг материалдарын ол чоок-кавыдан тывар бодалдыг бис. Тудугга алебастрдан белеткээн кылыглар хөйү-биле негеттинип турар. Ынчангаш гипс тывар шинчилелди уламчылаар бис.

ЧУРУКТА: Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының партия начальниги Сергей Сергеевич Куликов ол партияның ажылын 1960 чылдан эгелеп удуртуп келген. Делгемнернин үүжезин тодарадып тываринга изиг күзелдиглер чылдын-на чаачаа тывыштарлыг ээп кээп турар. Олар черниң геология-шинчилел картазын тургузуп, даг-дүгү болгаш өске-даа үнелиг байлактарының чыдар девискээрин шинчилээрин каш чыл уламчылааннар.

Эш Куликовтуң удуртқан партиязы чогаадыкчы аргаларны ажыглап турар партия болуп, шаннал-макталдыг үнелээшкиннерге каш удаа кирген.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Хүлээлгезин күүсетпээни, ажыл шагын үскени дээш ажылдан үндүреринің чуруму кандыгыл?

1971 чылдың декабрь 9-та РСФСР-ниң Дээди Советиниң сесси чыжынның ийиги сессиязынга РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында хоойлуларының чаа Кодексизин бедиглаар дугайында Хоойлуну хүлээп алганы бүгүдеге билдингир. Ол Кодекс бо чылдың апрель 1-деп эгелеп күштүг болгай. Ажылчыннарның, албан-хаакчыларның күш-ажыл магадылалын улам күштелдиреринче утланган ол Хоойлуның эң чугула принциптеринге иштинде бодуңуң албан-хүлээлгезин күүсетпээн азы ажыл шагы үскен дээш ажылдакчыны ажылдан үндүреринің чурумнарын база быжыглаан.

Ол кандыг таварылгаларда болурул?

Хоойлуның 33-ну үүлүүнүң 3-кү пунктузунда айыткыны: бир эвес ажылчын азы албан-хаакчы кижи кандыг-даа чылдагаан чокка ажыл шагы үзер азы ажыл шагының үезинде эзирик келир болза;

ооң 4-ну пунктузунда айыткыны: бир эвес ажылчын азы албан-хаакчы кижи кандыг-даа чылдагаан чокка ажыл шагы үзер азы ажыл шагының үезинде эзирик келир болза;

ынчангаш күш-ажылдың чурумун хажыткыны дээш ажылдакчыны ажылдан үндүрүп. күш-ажыл дугайында керээни үзүп болурун бо ийи пунктуда айыткан.

Ылаңгыя ажыл шагында ажылдакчы эзирик келир болза ону ажылдан үндүрүп болурун чүге айыткыны амгы үениң негелдезинге ёзулуг-ла дүүшкеин бүгү кижилерге билдингир.

Хоойлуда айыткының ёзугаар ажылдакчыны ажылдан чогум канчаар үндүрерил?

Баштаар черниң шинтпирибиле Хоойлугa үндезилээш, ону ажылдан үндүрер таварылгада ыяап-ла профэвилел организациязының чөпшээрели-биле боттандырар. Бир эвес баштаар чер Хоойлуның 60 чүүлүн хажыдар болза, суд черн ол кижини ажылынга катап киирер апаар. Ажылдакчывы ажылдан үндүрерде 1965 чылдың январь 8-те үндүрген ВЦСПС-тиң доктаалының база барымдаалаары чугула. Будүрүлге черн, хөй-ниити организациялары, эш хуузунун суулу өске аргаларны ажыглаан. күш-ажылдың чурумун сагыыаан кижилер-биле кижиндилгеге алза чогуур бүгү хемчеглерни ажыглаан соонда ооң түңнелдерни кандыг болганын өөренип көргеш, профэвилел организациязы баштаар черни деткип болуруп ук доктаалда айыткан.

Ажылдакчыны ажылынган үндүрерде ону ук албан-дужаалга арттырары будүрүлгенің ажылынга шаптык-моондактыг болу бээр таварылгада үндүрүп болуруп ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленумунуң 1957 чылдың сентябрь 13-те доктаалында айыткан.

Бир эвес ажылдакчы бодуңуң албан-хүлээлгезин чаңгыс удаа күүсетпейн баар болза, ону күш-ажыл дугайында Хоойлуның 33-ну үүлүүнүң 3-кү пунктузу-биле ажылдан үндүрер барымдаа турбас. Чижээ, чолаачы кижи кандыг бир чылдагаанга сылдаан айыткан маршрутче чорбейн барган дижик. Бо таварылгада Хоойлуну ооң чаңгыс удаа сагыыаны ол болур. Мындыг чорук дээш ажылдакчыга баштаар чер аны хөй-ниити организациязы кандыг-бир хемчегни хүлээдир. Ол-ла чолаачы бир чыл иштинде күш-ажылдың сагыыга-чурумун 2-деп хөй удаа үрээн болза, күш-ажылдың сагыыга-чурумун хөй удаа үрээн дээш 33-кү үүлүдүң 3-кү пунктузу-биле ону ажылдан үндүрүп болур.

Үстүнде пунктуну ёзугаар ажыдакчыны хемчет алырда ооң мурнунда ол кижиге хүлээткеш, хуусаазы эрте бергеи хемчегдерни азы солуттуган доңгулдаларны барымдаалавас. Бир эвес бир удаа доңгудда алган соонда ажылдакчы чыл иштинде күш-ажылдың сагыыга-чурумун хажыпгайн ак сеткилдиг ажылдап, кандыг-даа доңгудда албаан болза, аңаа хүлээткеп эң баштайгы доңгулданың хуусаазы эртиен деп көргеш, ону доңгуттурбаан кылдыр саналр.

Ажылдакчының күш-ажыл дугайында Хоойлуну хажыткан хөрээ баштаар черге билдинген соонда бир ай эрте бергенде, күш-ажыл дугайында Хоойлуну ооң үрээн хүнүнден эгелээш, 6 ай эрткен соонда аңаа хамаарыштыр кандыг-даа доңгудда хүлээлип болбас. Ынчангаш ажылдакчыга хүлээткеп доңгулданың хуусаазы эрте бергеи турда күш-ажылдың сагыыга-чурумун дараазында удавда үрээни дээш ону 33-ну үүлүдүң 3-кү пунктузун ёзугаар ажылдан үндүрген болза, ындыг хемчегни суд черн шын эвес деп көөр апаар. Айыткан үүл-биле ажылдан үндүрерде күш-ажыл дугайында Хоойлуну сагыыаан бууруулуг чорду дээш ажылдакчыны ажылдан үндүрүп болур, а ажылдакчы кижи кандыг-бир чылдагаан ужурунда албан-хүлээлгезин күүсетпээн болза, ону ажылдан үндүрер барымдаа чок. Чижээ, Ягубин деп кижиниң ажыл үезинде удаан дээш ажылдан үндүртеини ССРЭ-ниң Дээди судунуң негелде хереглериниң суд коллегиязының бир доктаалында шын эвес деп саналр. Үүле дизе баштаар черниң даалгазыны ёзугаар ол кижи үш эзирег иштинде солушпайн ажылдаанындан могап турушкан.

Кызыл хоорайның улус суду Кызылдың пассажирлер АТБ-зинниң чолаачызы Р. Штенбергти ажылдан шын эвес үндүргеи деп көргеи. Чолаачы он шак иштинде үргүлүү ажылдаан, ооң соонда ажыл шагындан артыкка ажылдаар дугайында администрациянын айтышкынын күүседириндеп чөптүү-биле ойталаан болгаи.

Күш-ажыл дугайында Хоойлуну, үреп, ажыл шагын үскени дээш ажылдан үндүрерде кандыг таварылгаларны барымдаалаарыл?

Кым бир кижи чеже үе иштинде ажылдаар дугайынга керээ чарбайн ажылга киргеш, баштаар черге сагындырбайн ол ажылды каапканда азы баштаар черге дыннатсада Хоойлу ёзугаар 2 неделяда ажылдаар хуусаазының бетинде ажылын чөпшээрел чокка каапгар болза;

ажылга киреерде чеже үениң иштинде ажылдаар дугайында мерээ чарып алгаш, ол ажылды керээде айыткан үениң бетинде каапгар болза;

дээди, ортумак өөредилге черлерин база тускай мергежил бедидер училищелер доосканнар өөредилгезин дооскаанының соонда ажылдаарыбиле келген черниге ыяап-ла ажылдаар хуусаазының бетинде ажылын каапкан таварылгада ону боттандырып болур.

Ажылдакчыны үр үеде аарып турганы, бичии урутаары аарып турганы ыыкаш чыыдагаанарга үндезилеп ажыл шагы үскен дээш ажылдан үндүрер барымдаа турбас. Чеди хар чедир назылыг уругдуг херээжен кижи командировкаларындан ойталаар болза, ону күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээн деп санавас. Сес хар чедир назылыг урутларыңг не кижини үүле бодуңуң чөпшээрелин ёзугаар командировкаладырын Хоойлуда айыткан.

Ажылдакчының ажыл шагының үезинде ажылдан чорааны, ажылга озалдап келгени, ажылынга харыысалга чогу. Хоойлуну сагыыаны ол болур, ынчалза-даа ажыл шагын үскени ол эвес. Ажылдакчы ажылга азырык келир болза, ажыл шагын үскен деп көөр. Ажыл шагының эгезинде азы төнчүзүнде-даа азырык келгени маңаа бир домей. Ажылдакчының азырык келгенин эмчининң актызы-биле шынаыдар апаар. Ону шыңгыы чугаалажып ажылындан ыяап-ла үндүрген турары албан.

Күш-ажыл дугайында Хоойлуну хажыткан ажылдакчыны кайы-бир ажылче шилчидиптерге аңаа ажылдаарындан ооң ойталаан таварылгазын Хоойлу үрээн деп санавас. Бир эвес ажылдакчызы дүрүм ёзугаар өске ажылче шилчидерге ону күүседиринден ойталаар болза, Хоойлуну сагыыайн ажыл шагын үскеп кыдыр саналр. Улут-хүнде ажылдаарындан ойталаан таварылганы күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээн деп санавас. Улут-хүнде ажылдаар дугайында профэвилел комитединиң чөпшээрешкенин ёзугаар баштаар чер дужаал үндүргеш, кажан, кандыг хүнде ажылдакчыларга дыштанып хүннү бээрин айтып каан турда, ажылдакчы кижи ажылдаарындан ойталаан болза, бо дээрин бүгү талалыг сайгарар ужурлуг.

Күш-ажыл дугайында Хоойлу күш-ажылдың эргелерин дүрүмчүдүп бижыглаары-биле чергелештир ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга харыысалгалыг хүлээлгелерни оналп турар.

Б. ЧЫМБА,
Кызыл хоорайның улус судунуң шинтккечизи.

Ленинский путь

60 ХҮННЕРДЕ

ЧУГУЛА ЭГЕЛЭЭШКИН

Чепсегленнишкинниң империалистиг күштериниң эдерее будүрүп үндүрериң соксадырын чедип алыр дээш шинтпирлин-биле демисеживи — бир чыл бурунгаар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдан кылганы тайбың программазының бир кол түүлү боон турар. Ол ышкаш чепсегленнишкинниң дүжүрер талазы-биле XXIV съездиниң саналы эң чугула түүл болуру херек кырында бадыткаттынган. Ынчаарга чепсегленнишкинни дүжүрер дугайында чугаалажыр бүгү делегей конференциязың чыыдырар дугайында ССРЭ-ниң саналны делегейниң чер болганында калбаа-биле деткип турар. Социалистиг чурттарның эгелээшкинин ёзугаар бактериологтуг чепсекти хоруур дугайында дугуржулганы база белеткээн. Эрткен чылдың күзүнүде ССРЭ биле АКШ-тың аразында чарган ядролуг дайынның өөскүп үнүп болур айыылын болдурбас дугайында дугуржулга база дыка ажыктыг боон турар. Ынчангаш Совет Эвилели — ядролуг чепсекти өске-даа күрүнелер ыыдыг дугуржулгага киржир болза чогуур деп санаан турар.

Дайын чорудуулдарының чепсектиң кандыг-даа хемиктиг хевирлерин ажыглаарын болдурбазының дугайында айтырыг дээрге, чепсегленнишкинни кыыгаарлаш, шегледири-биле холбашкан эң чугула айтырыгларның бирээн боон турар. КНО-ның Код Аесамблеязының XXVI сессиязы социалистиг чурттарның саналын ёзугаар химиктиг чепсекти будүрүп үндүрериң болгаш ажыглаарын долузу-биле хорутдаар дугайында дугуржулганы дүрген-не чедип алыр сорулга-биле чугаалажышкынарны үргүлчүзүринче чепсегленнишкинниң дүжүрер талазы-биле Женева комитединиң эрткен чылдың ноябрь айда кыйгырган болгай. Ынчаарга ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар чепсегленнишкинниң дүжүрер талазы-биле комитет кежигүнерн күрүнелер химиктиг чепсекти ажыглаан кыымын, будүрүп үндүрериң болгаш курлавырларын хоруур болгаш ону узуткарыының дугайында дугуржулганың төлевилелин ол комитетке чугаалажып өөрү-биле киирген. Ол санал чепсегленнишкинни бүрүүбиле, бүгү-ниити дүжүрер чорудуу моон соңгаар-даа чедип алыр дээш дениселге деткимче болур ужурлуг деп ол чурттар саналр.

Үстүнде айтыкан документиге химиктиг чепсекти шуут хоруп, ажылгаарын болдурбае дугайында чүүлдерни тодаргайы-биле коргүүлүр турар. Ол төлевилелдя ёзугаар алырга, дугуржулгага киришкен күрүне бүрүлү тайбың ажыл-ишке хереглеттинмес химиктиг чепсекти кажан-даа, кандыг-даа үеде ажылдан кыыбас, бүдүрүп үндүрбес, курлавырлаваас, кандыг-бир черден садыы албае болгаш кайы-даа хемчелдни-биле кадагалап, магадылаваас ужурлуг боон турар. Химиктиг чепсекти ажыглаар чорук кижиниң арыя-нүүрүнге чер-де таарышпас чорук деп санавышпаан, ону ажыглаар чорукту черде болдурбас ужурлуг.

ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның кирген дугуржулга төлевилелин дыка хөй күрүнелер болгаш делегейниң хөй-ниитининиң калбак төлээлекчилери деткип турарын даштыкыдан медээлер хереглеп турар. Ол чер-ле билдингир-дир. Дайынның химиктиг чепсекти будүрүп үндүрери, ооң курлавырын мөөнеэрн улустар аразынга идегелдн кошкадыр, делегей байдалын шыңгымадыр деп үүле кымга-даа билдингир болгай.

ССРЭ болгаш өске-даа социалистиг чурттар боттарының даштыкы болгаш кампалал политиказын чорударда чамдык империалистиг күрүнелерде чепсекти эдерее будүрүп турарын база барымдаалап көрүп турары билдингир болгай. Чижээ, амгы үеде Вашингтонда чугаалажып көрүп турар чаа бюджет ёзугаар шериг чарыгдалдарын мурнукузунда дыка хөй болдырарын негеп турары ооң херечизи-дир. Ол ышкаш АКШ бодуңуң НАТО талазы-биле авиалечиларинден шериг чарыгдалдарынга акша ёзэрин көвүдеприң база үргүлчү негеп турар. Ынчалза-даа империалистиг күштериниң моон соңгаар-даа чепсегленнишкинни улам улгаттырарынче үүткүүлүн делегейниң хөй-ниитининиң улам күштүг-биле бүрүү шаап турар.

Химиктиг чепсекти хоруур дугайында ССРЭ-ниң болгаш өске-даа аңы-дуңма чурттарның чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке киирген саналы — ёзулуг тайбың нүүдэл политика болур. Ынчангаш ол улустарның күзел-соруун, барымдаалаан, бүгү-ниитининиң тайбыңнына таарышкан политика болур.

Ю. КОРНИЛОВ,
СЭТА-ның хайгаракчызы.

АГРЕССОРЛАРГА ӨЛҮМНҮГ СОГУУ

ХАНОЙ. (СЭТА). Индий-Кыдаттың фронтулуундан патриоттарның чеднишкиннериниң дугайында медээлер хүнбүгү кээп турар.

Лаостан келген медээни ёзугаар алырга, улусчу-хосталга шеринниң дайынчылары Самтхонг-Лонгченг девискээринге март 10-дан 16-га чедир генерал Ванг Паонуң болгаш таиланд саттынакчыларның «тускай күштериниң» 900 ажыг солдаттарын тыскаалдан үндүрүп. 13 америк вертолёттарны дүжүр адып, үреглээн.

Ынчангаш Лаостуң девискээринге дүжүр аткан америк самолеттарның болгаш вертолёттарның ниити саны ам 2.332 четкен.

Мурнуу Вьетнамның аңгыаңгы районнарында патриоттуг күштер дайынга согуункүпүн база кошкатпайн турар. Үлусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары март 21-ден 22-же дүнезинде Бенче можута дайынның 200 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүргеп. балыглаан азы тудуп алган. 11 шериг машинаарын узуткаан болгаш хөй санныг дайынчы шериг-херекселдерни чок кылган.

Марттың үзеңде хосталга күштери Мурнуу Вьетнамның сонгу талазында сайгончу шериглериң сес базаларынче күштүг шаап халчаашкыннарны кылгылаан. Дайынга дыка улуг чидиргеге таварышкан.

Хөө девискээринде кадыгдошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевиттаан. Сөөлгү хүнперде сайгончу коруум-чуруумуй шериглерн аңаа 500 хире кижизин олуртken болгаш 1.000 ажыг кижизин балыглаткан.

Камбоджага улусчу чепсектиг күштериниң дайынчыларының күштүг шаап халчаашкыннарының түңнелинде дайынның 100 ажыг солдаттары олуртken болгаш балыглаткан.

Барыын Германиниың тайбыга ынакшылдыг чону болгаш дешилгелиг кижилери Москвага болгаш Варшавага ат салган керээлерни дүрген-не күштүг болдуруп, бадылдырын негээн демиселди калбертып турар.

ЧУРУКТА: пацизм үезинде буруудаттырып, сүрдүрүп турган кижилер Эвилелиниң активчилери Франкфурт-на-Майниың кудумчузунда хуудустарны тараадып турары. Ол организациянын тургустунганындан бээр 25 чыл болган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

РСФСР-ниң хүнү

Ден эргелиг акы-дүнма совет республикаларының биргизи — деп мындыг девиз-биле Москвага, ССРЭ-ниң Революция музейинге РСФСР-ниң хүнү боон эрткен.

Ол хүн музейге барганнар Россияның алдарлыг революстуг орууның дугайын чугаалап турар делгиирлерни көргеи.

Музейинин алдарының бирээзинге партияның хоочун кежигүннери-биле, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери болгаи литература база ураң-түүл ажылдакчылары-биле ужуражыышкыны болган. Олар ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатканы чедишкинниер дугайын, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет дайынчыларның капчаар түүлүп турганының дугайын чугаалаан. Ленин, партия, Россия дугайында ырлар кежээге чаңгыланып турган.

Музейнин планында — эске республикаларның хүннерин база эртиперин көрүп турар.

СЭТА-ның корр.

Бурятияның баштайгы эртемдени

УЛАН-УДЭ. (СЭТА-ның корр). ССРЭ-нин Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бүрят филиалының эртемденцериниң конференциязы Буратияга эртемниң үндезининиң салыкчызы — Доржи Банзаровтуң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болганынга тураскаатканган. Ол конференцияга эртемденниң ажылдарының болгаш Буратияга эртемниң хөгжүлдезининиң тоогузунуң дугайында 20 хире иштелдер болгаш дыңнадыглар болган.

Эрткен чүс чылдың ортаүезинде Д. Банзаров дээди эртем чедип алган карачаңгыс бүрят турган. Амгы үеде республиканың эртем аймак черлериниң болгаш дээди өредилге черлеринде эртемниң 200 докторлары болгаш кандидаттары, мун ажыг эртем ажылдакчылары бар апарган.

Хореограф-педагогтар ужуражыышкыны

Чүрттүн хореографиязы училищелериниң педагогтарының Бүтүү-эвилел семинары Пермьде азыттынган. Москвадан болган Ленинградтан, Еревандан, Ригадан болгаи өске-даа хоорайлардан барган залчылар классиктиг танцының өредириниң арга-методтары-биле солушканнар.

Ыңдыг ужуражыышкын кылыр черни оон шилип алганы таварылга эвес. Пермьниң хореографиязының училищезинде артист аныяктар кижизидер талазы-биле дүржүлга улуг боон турар. Балетмейстерлериниң болгаи балет артистериниң чоокта чаа Москвага болуп арткан Бүтүү-эвилел конкурсунга Пермьниң хореографиязының училищезинин доозукчуу И. Павлова бир-ле дугаарында киришкен-даа болза, тиилээн болгай.

СЭТА-ның корр.

АВАМ ЫШКАШ ЧЕМГЕРИКЧИМ

Чер чок болза, амыдырал кайын турар.
Чечевтер-даа кайын үнүп келирел аан...
Ажы-төлүң күштүг кыдыр азыраи каар,
Авам ышкаш чемгерикчим—эргим черим.

Амыр оскен бүин чолдуг хову, шөлү
Алдын бажын сагландыдыр ойнай бээрге,
Ажыл-ишчи чүс-чүс холдар оскүмайн,
Алар түдүп кавайлаи аар. Шимээн чидер.

Азыракчым — делген ховум кезек дыш ап,
Аккыр чоорган эштиниткеш, удуп калыр.
Оюн эрээп, оттуруксан хүүлээн хат,
Олча хайган эзир ышкаш, эргитилээр.

Чырык хүнүүң хереллери чиртип кээрге,
Шыг-шыг кыиган даваш үпер, делгемнер боо
Четтикпестеи баажын аанга, бусту тыныл,
Чедиш кел деп чалаа, кый деп чыткан дег боор.

Кан-шөй аъттар «киштегилеп» шошкуптарга,
Кара «чаъштар» чалгыслар боон шойгүп чой баар.
Калбак хову мичаи иштеи, сергек ырдаи,
Катны-хөгдеи катаи база диимиттелир.

Кара булут хайыразы—чаъсчыгашты,
Аттыи келгеи кылаңнаикан суглариы-даа
Кара-күрең үлдүргеи хөрүүн ижеер,
Арбай, тараа хөлбеи ноган чалгыи үнер.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

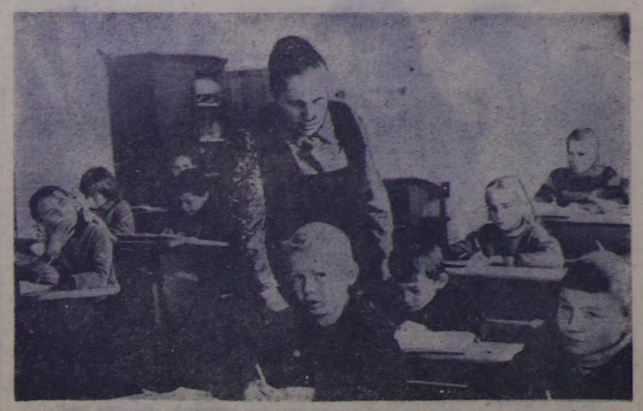

Каа-Хем районуңуң Кок-Хаакта сес чыл школазының 1—3 класының удурткучу башкызы Мария Павловна Кузьмина хөй чылда ажылдан келген дуржулгалыг башкы. Оон удурукаиы класстары эрткен уе-дүүларда өредилге түүнели-биле эки көргүүзүлүг болган.

ЧУРУКТА: башкы М. П. Кузьминаның кичээл эрттирии турары.

Н. ДЕМЕННИҢ фотозу.

КЫЗЫЛ-ХАЯ КЫШТААМ БО-ДУР

Кызыл-кызыл хаяларың чаңгылары.
Кымның ырыы чаржалаттыр ырлаштаан дээр.
Кырлаң-кырлаи оргаларың кыргылары.
Кымның малын кыштаи менди ажырбаан дээр.
Мээстерде кадар оъду алдын сарыг,
Мээң эргим Кызыл-Хая кыштаам бо тур.
Коъзи аърга — Кызыл-Хая одээн орта
Кожаракаи деп ядыы арат чүрттаи чораан.
Ыйгылактың бажы-биле ажар артты
Ынчаи улус Кошкар-Арт деп адай бергеи.

Өгбелерим ажыг кыпты ажыл чорлаи
Өзүчей хээлиг Кызыл-Хая кыштаам бо тур.
Чер-Аастыгның бажы коствр туман-шаңныг —
Чежеежейиң соок-даа турда, кыштагга маа
«Чудаан» дириг — хенче, дотпе азыраттыс.
Чывар четпес, бидаа доннас эвчек тыртпас.
Колхозумнуң кодаи сүрүүн кадарзаа
Коячуг эптиг Кызыл-Хая кыштаам бо тур.

О. ТАС-ООЛ.
хөйжү.

Чылгычы

Айың чыры саарлып баткаи
Ажык делгем ховуларда
Сериин кежээ ырыи ырлап
Чеваи чоруур кайы дээр сен?
— Четтикпестеи бажың сабаан
Челер аъттыг чылгычы-дыр.
Чайгы данның сырынында
Чаактарын сүйбаттырган,
Эрээи шокар чечектерде
Эжиндиргеи солуун кым
— Савай базып, сүтлүк дайбаан
Салк аъттыг чылгычы-дыр.
Чыккылама кышкы дүне,
Чывар-биле чаржың,
сүржүүн,
Кажаа сыңмас сүрүүн
Харагазаан эрее кым боор?
— Чындыңадыр челзип келир
Чыраа аъттыг чылгычы-дыр.

Б. ДОЮВДҮП.

Кааспалга делгелгези

Ростов-Великий хоорай музейиниң салбыры — Борисоглебск Кремлиниде орус каасталга делгелгези ажыттынган. Ында ийи чүс ажыг түүлдерни — бажың ханазының, суугунуң, ажык-соңганың каасталгазы — үгүүлээ-чүруктарын делгеп салган.

XVII чүс чылдың баштайгы чартының орус мастерлериниң сиилбин кылган түүлдери-биле делгелге ажыттынар. Ол каасталга кылыпларындан дайын түлүчүшкүннарын, дириг амытаннарның өвүр-хевирлерин, үңүштерин бүрүчечектерни көрүп болур. Ярославльдың мастери Алексей Егоровтуң чазап кылган каасталга түүдери-биле делгелге доостур.

СЭТА-ның корр.
Ярославль.

Программада совет музыка

Ереванның музыка сонуургакчылары ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң үрер хөгжүмүнүң оюнун чылыы-биле үткүп, сонуургаан. РСФСР-ниң ураң түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Назаровка удуртаан ол коллектив дыңнакчыларга чаа программаны сонуургаткан.

Д. Шостаковичиниң «Байырлыг аалгалары», А. Хачатурянның, В. Соловьёв-Седойның, С. Баласанянның болган өске-даа совет авторларның музыка чогаалдары концерт үезинде чаңгыланып турган.

СЭТА-ның корр.

Поляр дүнези эрткен

ЯКУТСК. (СЭТА). «Северный полюс-20» дээр, эртемшинчилел станциязының турүп турары дожуунуң кыйынче аъш-чемник, чылыг идик-хепти, эртем дериг-херекселдерин Арктиканың Черский суурундан аппарып дүжүрүп эгелээн. Шинчээчилерге чап-чаа катчимисти болган ноганы, төрелдеринден чагаалары болташ белектерни чедирип берген.

Амгы үеде станцияның лагери киломотр санында-да Сонгу полюсче чоокшулап бар чылар. Ынчангаш эртемденнер болгаш түскай эртеминиглер полярлыг ур кыштың соонда эртем шинчиледелери кылыр таарымчалыг үеже шилчээнер.

Поляр дүнези эрткен

ЯКУТСК. (СЭТА). «Северный полюс-20» дээр, эртемшинчилел станциязының турүп турары дожуунуң кыйынче аъш-чемник, чылыг идик-хепти, эртем дериг-херекселдерин Арктиканың Черский суурундан аппарып дүжүрүп эгелээн. Шинчээчилерге чап-чаа катчимисти болган ноганы, төрелдеринден чагаалары болташ белектерни чедирип берген.

Амгы үеде станцияның лагери киломотр санында-да Сонгу полюсче чоокшулап бар чылар. Ынчангаш эртемденнер болгаш түскай эртеминиглер полярлыг ур кыштың соонда эртем шинчиледелери кылыр таарымчалыг үеже шилчээнер.

АЭРОФЛОТ: 87 миллион пассажир

Апрель 1-ден эгелээш Аэрофлоттуң чүрт иштинин болгаш дашпыкының-даа агаар оруктарыга чаа расписание әзүгаар үмүдуушкуну эгелээн. Ында барын үш муң рейстерни көрүп турар. Бо чылын-үмудукчулар 87 миллион пассажирлерни болгаш ийи миллион тонна амыг чүктү, почтаны дамчыглаар.

Хамазаы үжар чүүл министриниң ораалачызы Н. П. Быков ол дугайын март 31-де болган парлалга конференциязынга дыңнаткан. Бо чаа расписанмени мурнундагызындан ажыг, бүдүн чыл дургузунда электроннуг саналга машиназының дүзазы-биле түргүскан. Оон ачызында самолёттарны болгаш вертолёттарны ажыглаарын эң амыитыг кылдыр көрүп, сеөртүр чүктериниң хемчээлин барымдаалаар аргаыг болган.

Ол ышкаш 60 ажыг чаа үжар үүүл оруктарын ажылдар деп турар. Оларның аразында Братск—Симферополь, Фрунзе—Хабаровск, Красноярск — Краснодар дээш ышкаш агаар оруктары тургустунган. Петропавловск—Камчатский болгаш Якутскиден мурнуу түктүң аржаан сугларынче дорт харылзаа база тургустунар.

Дыка хөй агаар оруктарынга самолёттар ужудуушкуну база көвүдээр. Олар дээрге молдуунда-ла Ыраккы Соңгу чүктүң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң хөөрайларын чүрттүң мурнуу чүгүнде районнары-биле харылзаштырар оруктар болур. Үшкү квартал—аэрофлоттуң ажыылында эң дүшкүүрлүг үе болур. Чижээ, август айда 12 миллион кижи самолёт-биле ужудар. Ол дээрге, бүгү 1959 чылдың дургузунда сеөртккен кижилерниң саны-дыр.

Чүрттаар эразының шугуумнары база чедишкинниг кылдарын турар. Оларның үзүн дурту амгы үеде 300 муң километр апаа берген. Совет Эвилели ам даштыны 63 күрүнеяер-биле харылзажып турар. Планда Чиияже ужудуушкун эгелээр, Югославия-биле агаар харылзаазын кылбартыр, чамдык африк чүрттар-биле чаа-чаа агаар оруктарын ажыдар дугайында чугаламчылышкынар кылырын көрүп турар.

СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

телевидение

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Совлгу медээлер. 12.15—Школачыларга. «Будилышко». 12.45—«Кадыкшылга». Эртем тайылбырлыг программа. 13.45—Н. Ершов—«Моегенниг аътчыстаң». СССР-ниң үзүгүүн артиан Б. Чирков юмчуур. Үшкү дамчыдылга. 13.45—«Дас холуңүн чажыдыр». Уран-чечен фильм. 15.15—«Богүн—Геологтуң хүнү». ССРЭ-ниң геология министри академик А. В. Сидоренко дамчыдылгага киржиир. 15.45—«Геологтар, силериин чагыынар ёзугаар». Концерт. 16.30—«Кино аян-чорукчуларның клубу».

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Бичии чаңы». Уругларга дамчыдылга. 17.50—Уругларга фильм. 18.10—«Геолог эртеи черде». Документалдыг фильм. 18.25—«Геологтуң хүнү». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.15—«Ынакшылыг хоруглуг». Уран-чечен фильм. Венгрия. 20.35—«АКШ: барыын үзел аймылды». Адыы дугаар дамчыдылга. «Хоозуи болган боттуг үүлдер». Бүгү-эвилелдиң радиозунуң болгаш телевидениезиниң политиктиг тайылбырлачызы Валентин Зорин дамчыдылганы чорудар. 21.10—Музыкалыг юмчулга «А. Скрябин дугайында этюд». 22.00—«Театр чараалының чанында». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15—«Чериин кижизи». Телефильм. 19.45—Телемедээлер (тыва дылга). 20.00—Чараалдыг. рекламалар. 20.05—«Роидо». Музыкалыг телефильм. 20.15—«Байгамчыктыг шыгжаг». Буратииның Ленин орденнүг опера болгаш балет театрының коргүүүү. 21.45—23.00—«Оюнүү-биле». Уран-чечен фильм

Редакторуңуң ораалачызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

Хөгжүм шии театрынга

Апрель 5, 6, 7, 8, 9 хүнеринде А. Н. Островскийниң «БАЛЬЗАМИНОВТУҢ КАДАЙЛАНГАНЫ» — деп комедиязы болур. Эгелээри кежээкиниң 7 шак 30-де.

Коллективтиг чагыларыны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хайгымыга болган таварылга» 9.40, «Рудобель республика» 11.25, 13.20, 15.15, 17, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Суг дүвүүде акваланглер» 11.20, «Хем ыдыында—кызыгаар» 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыцды 9, 12.30, «Ынакшыл болган олүм дугайында хроника» 14.30, 18.40, 20.50, «Хоорай романызы» 10.40, 16.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элдептиг орапда» 11.30, «Онза дядим чорук» 13.15, 15, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

АПРЕЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Херек үүлгедикчиэи «Уэмбли» стадионда» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.20, 13, 15.40, 18.20, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшыл болган олүм дугайында хроника» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Диигө деп черлик ыт» 9.30, 11.20, «Рудобель республика» 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хем ыдыында—кызыгаар» 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

СЭКП-ниң Таңды райкому болгаш райкүүском, «Тилелгее» совхозтуң партия комитеди, дирекциязы, ажылчын комитеди болгаш Кур чер кодээ Советиниң күүскому Кур чер кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы, Таңды район Советиниң депутады, СЭКП кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи

Монгуш Делбирович
МОНГУШ-ООЛДУҢ

элекке мочээни-биле холбаштыр оон өг-булезиинге, дөргүлөрелериие хаиы кажыдалы илергейлеп тур.

Чүк-чүктен бедик, кадыр сыннар хүрээлээн Бай-Тайга девискээриинге эрте частың үр маиаткан, күзевчии аалчы дег, чылыг хүннери каш-ла хонукта үргүлүүлеп турда, ажыктыг, соок хат-шуурган чер алыспайн барган: база катаи соон, хар чаан, хадың эгелээи. Орукта, шөлдерде, дагларда дүне чаттаи чаи харыы бүргеи, соок хүннүң коишкан хадыг дувуседиир боорай шаап чор. Тээли—Шүй арааның оруунуң оңгулачиилиг черлериниң кылын хөрүүүне дугуйларын эжиндирген автобус, дерт дамдылап турар кылдыр албыктыр Хадың кааикап аът ышкаиы, «бачыдап» чорчур. Радиатордың суг коргуткайдыр хайның кээрге, чоллаачы машиназын доктаатканы, ыпаар хөрүүк харыы долдур дыгыи каарга, катап дораан-на хайның келгеш, кырында дуглаар халдының аидара октап, автобус иштии, чүвар-бажында дет, бүстелдирии кээр.**

Коммунист Серен хып дээи аныяңдап эгелеп, бодуңүн төрээн суурун тудушкан ортумак салгалдың кижилериниң бирээзи. Ол 1964 чылдан бээр бригадир. Туранга тудут, сүргүүлүн дооскан.

— Март сестеи бээр шору чылыг хүннер турган чүве. Час көнчүү эки болур боор деп бодап турдувус. Сагыыт дег чүве кайда дээр сеи, бодур, кудай база катаи чүдерей берген. Хат-шуурган малга, тудут ыяжы белетикээриие, тудут кылырына дээи чүү чүвеге шаптыктавас дээр...

Автобус оруккa ара доктаап чораан колхоз товуүне чедип келди. Бо-ла болгай Шүй суур. Шаандан тура-ла маңаа

«СЭТА фото-71» делгелгеден. «Бодуңүң деңзизинге сеткили ханган» деп фотоэтюд. В. Буданның чураан чуруу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МУРНАКЧЫ УЧАСТОКТА

келгеш, «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-херээ-биле таныжылганы тудугдан эгелээр чадыгының сантыи келгеш, шыкты мурнай-ла тудут бригадазының бригадирин сураглалым...

Кадыр хавактыг, чазык ыпырайлыг, кижи ортүзү четседао, ораичок аныяксыг костур, чүгүртүлеңээни сергеи каректарлыг эп — бригадир Хертек Комбужаевна Сереңбиле ийилээи, конторага кыска беседа соонда, чугаазыстыи үргүлүүлевишаан, суурнуң кол кудумчузунуң үстүү талазынга чаа тудут шолуунге кылапташкыи ор бөс.

Коммунист Серен хып дээи аныяңдап эгелеп, бодуңүң төрээн суурун тудушкан ортумак салгалдың кижилериниң бирээзи. Ол 1964 чылдан бээр бригадир. Туранга тудут, сүргүүлүн дооскан.

— Март сестеи бээр шору чылыг хүннер турган чүве. Час көнчүү эки болур боор деп бодап турдувус. Сагыыт дег чүве кайда дээр сеи, бодур, кудай база катаи чүдерей берген. Хат-шуурган малга, тудут ыяжы белетикээриие, тудут кылырына дээи чүү чүвеге шаптыктавас дээр...

Автобус оруккa ара доктаап чораан колхоз товуүне чедип келди. Бо-ла болгай Шүй суур. Шаандан тура-ла маңаа чылың доозар ужурлуг бис— диидир.

Тудут ыяжы белетикээри-биле чергелештир суурнуң кузьтура, үргүлүг албан черлериниң, школаның, эмнелеяиң, будурүзге черлериниң, ковторанның одаар ыяжыи белетикээр талазы-биле шүйүүлер бо кыжын кажаигызындында артык күжеиниикиниит, түтүкүл-соруктуг ажылдаан. Оорүүчүг үүүл болза, одалгага хереглеттинер ыяштыг үстүүде чугаалаан бүгү албан, будурүзге, оорединге, эмнеге черлериниң шуптузуига четчир кылдыр белетикеи алыр шооскаиы болуур. Колхоз баштаар чери, партия, комсомол организациязы шаапдан төрүүр шүйүүларга чаңчыл болган чүүлга херектерге — тудут материалдары болгаш одаар түүл белетикээриие чоину эки мобилизастаи шыдаан. Чаа бет чылдың ййиги чылының бо кыжынында база шүйүүлер өскелерге үлегери көргүзер адыи сыкпаанар: 3293 кубометр оттуулар ыяш белеп!

Колхозка бо чылың 2500 кубометр түүт материалдарын белетикээри корлугген. Ыяш белетикечилериниң күжеиниикиниит ажылдаанының болгаш суур чонуиуң шефтаашкыниинде ачызы-биле 1900 кубометр тудут ыяжын белеткээн, оон 980 кубометрин тудут шоодериие сөөрүүн алган. Тудутга хереглээр чүтайны болгаш түүйбүүе тудут бригадазы чүгле боттарының күжү-биле белеткеп ап турар.

**Түс черинең соок хат шуурганының шаптыктаашкыларын турза-даа, кыжык үеде тудут ажылдары чаңчыс-даа хүн соксаваап. Бажыңнарының заваан салырын чер эрий бээрге кылыр дээш, хаиаларың садырын үргүлүүлеп

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЛЫҢЫЗЫҢАР!

1925 чылдан үнделиттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
4
ВТОРНИК
№ 79 (8847).
Өртээ 2 коп.

Күжениишкиннеривисти каттыштырбышаан

(ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Г. ГУСАКТЫҢ интервьюзу)

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Густав Гусактың интервьюзуну Тоң телевиденне апрель 2-нин кежээнинде дамчыткан.

Варшава Керээшиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң Прага чөвүлел хуралының шиитпирлери социалистиг күрүнелериниң улустарының арга-ажыктарынга тааржып турар деп, бодунуң интервьюзунга эш Г. Гусак чугаалаан. Ол чөвүлел хуралдың түңнелдерин, хамыктың мурнунда Европага тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажыл-агыныга дүтайында Декларацияны бистиң бүгү улузувус улуг изеглеп болган деткиишкип-биле уткала деп ол онзалап демиселээн. Чөвүлел хуралдың түңнелдерин деткип турар бис, чүге дээрге СЭКПниң XXIV съездиниң тайбың дүтайында хүлээп алган аажок улуг программалыңга, чер делегейниң улустары тайбыныың совет программазы деп дүрүм бүгүлер адаан программага ол түңнелдер дүжүп турар. ЧКПниң XIV съездиниң ол программага болгунуң хандыкшылдыың болгаш оны деткип турарының дүгайын медеглээн. Бистиң деткиишкиннивис ЧССРниң бүгү даштыкы политиказынаан илергейлеттинер. Чехословакия делегейге бодунуң ажыл-чорудулгазын Совет Эвилели-биле, социализмниң ескеваа акы-дүңма чурттарыбиле дүүштүр чорудуп турар. Күжениишкиннеривисти каттыштырбышаан, Европага болган делегейниң ескеваа черлеринге тайбыныы идепкейлиг камгалалдарының политиказын, улустарның хоспалгазыг болган хамаарышпас чорудуп камгалалдарының политиказын, делегей айтырыгларын тайбың шиитпирлээринің политиказын чорудуп турар бис.

Прага чөвүлел хуралының соонда делегей байдалын эш Л. И. Брежнев совет профсоюзледдериниң XV съезлизинге чугаазынга коңчуг тодаргай коргускен деп, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары чугаалаан. Европаның түрүл турар айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринге оруунга таарымчалыг түүлүр болганын ол демделээн. Барыын чүкте чамдык күштер таарыштыр тайбың шиитпирлээшкинге аңгаа шаптыктап турарын эш Л. И. Брежнев сагындырган. Европага тайбың болган айыыл чок чорук дээш демиселге соруулгаларны тодаратқан деп, Г. Гусак чугаалаан. Бөгүнгү байдалды Л. И. Брежневтиң аналиттеп көргүскенинге бүрүп чоппаараежин турар болгаш Европага тайбың дээш идепкейлиг демиселдиң соруулгаларын деткип турар бис.

Тайбың дээш демиселдиң чоокку үедеги программазында ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында, Польшаның болгаш ГФР-ниң аразында кереелерни күштүг болдуруп бадылдыры ышкаш, ыңдыг чамдык тодаргай соруулгалар кирип турар деп, эш Г. Гусак демделээн. ГФР-де түрүл турар бүгү-де айгырыгларга болгаш бергелер турзажок, кереелерни күштүг болдуруп бадылдар дээш ажыл чедиишкинниг хоостур боор деп идеген турар бис. Ол үеэрге Европага тайбыныче чүткүл салып турар күштериниң, Европа диттө түрүп турар байдалды чөптүг үнелеп турар болгаш дайын сөөңдагы байдалды күш-биле азы оске каныг-бир арга-биле өскертир дээр эрги орадлажышкыннардан ейталап турар күштериниң тиилелгезин болдур.

Бистиң биле ГФР-ниң аразында турар ажык айтырыгларны шиитпирлээринге бодтарывыстың талавыстан күжениишкиннерни салып турар бис. Ол айтырыглар хамыктың мурнунда Мюнхен хүтүрүжулгазын мырныай эгезиңден түра күш чок кылдыр көрген турары болур. Варшава Керээшиниң киржикчилери бүгү Күрүнелериниң Политиктиг Консультативтиг комитединиң Прага чөвүлел хуралы Чехословакияның туружун деткээнинге коңчуг өөрүп турар бис. Ол өйү келген айтырыгны ГФР-ниң чазаа-биле үзе шиитпирлеп, чаагай кежилбээ харылзааларны бүртүүлбиле катап түрүлүп ыңдаптар боор бис дээрзинге идеген турар бис.

Айыыл чок черүктүг болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле шиитпирлеринге ам бүгү-де үзаарымчалыг байдалдар Европада тургустунган деп, Г. Гусак медеглээн. Европаны тайбыныың болгаш кады ажылдажылганың диин болдурарынче үгланган күжениишкиннер чедиишкиннит калбарып, хөлжүүр дээрзинге бүүдүлдиг бис. Прага чөвүлел хуралының түңнелдери амыралга бөлүнген турзун дээш, ол түңнелдер бистиң улустарывыстың-даа. Европаның бүгү улустарының-даа чаагай черүүнга бараан болган турзун дээш ЧКП биле ЧССР-ниң чазаа бөлүктеринден хамаарышкан бүгү чүүдерни кылып турар.

Чехословакияда социалистиг тургузуушкунуң амгы үечадазын Г. Гусак тодаргайлап көргүскен. Оон-биле холбаштыр оон чугаалааны болза:

Чехословакияда социалистиг тургузугнуң базазының үнделиглээш, политиктиг сырый каттыжышкын, экономика талазы-биле туруштуг болур чорук болгаш чехослевак улус ажыл-агыйының чаа, демнеттөгүлдеш, ажыдырал деннелиниң безинишкини болгаш бистиң интернационалчы харылзадарывысты бүрүн кадаа тургузары чедип алзынган.

ЧКП-ниң XIV съездизи бистиң партивысха болгаш ниитилелиивиске хөгжүлдениң кризистиг үе-чадазын улуттаан, ол кризистен түңнелдерни үндүрген болгаш чогуур кичээвиргилерни кылган, партияның мурнуңга келир үениң соруулгаларын кедүрген болгаш Чехословакияга со-

(Төнчүзү 3-нү арыында).

БАЙ-ТАЙГАЖЫЛАР ҮЛҮҮН КИИРЕР

Коммунистиг субботник — бистиң Төрээн чурттувустуң мазыралыг төөгүзү-биле хөлбашкан чаагай чанчыл. Ленин-нуң куш-ажыыны инициативазын В. И. Ленин коммунизминиң дириг өзүмнери кылдыр санавышаан, баштайгы субботниктерни Улуг эгелээшкин деп адаан. Бо чылдың коммунистиг субботнигин эрткен чылдарныы ышкаш база-ла онзагай байдалга зотер. Ону В. И. Ленинниң төвүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл иңнга алдарнытқан.

Куш-ажыылың байырлалы — субботник хүнүнге чедип каш хонук алтнан. Ол хүннерде кандыг ажылдарны кылыры, аңаа чеже хире күжү, техника күжү болгаш дериг хереселдээ негеттинерин бистиң Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары, албан организация черлери, школалар коллективтери тодарадып, хынамчалыг белетиниип турар. Коллективтерде субботникти белетиззериниң болгаш эрттиреринниң штабтары тургустунгулаан.

Чөөкта чаа район штабының хөлчегиниг хуралынга ажыл-агыйларның, албан организацияларның удуртукчуларының бө чугула ажылга белетиелининиң дугайында информацияларын дыңнаан, район төвүнде чамдык организацияларның ажылдаар участоктарын таарыштырган. Белетиеп ажылдарны «Кара-Хөл» колхозта, «Тээли» совхозтуң салбыырларында, районнуң ажыдырал хандырылга комбинадында, хереглеечилер ниитилелиинде, Тээли ортуман, Шуйнуң кадыышылга шөвээрлериниң коллективтеринде организастыг чөрүп турар.

Ол хүн «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери 800 баш хей кирер 2 чаа камааны Шивилиглерге тудар. Суипантың тараа, сиген шөлдериниң бугазының дөстерин септээр, аңаа хереглээр 50 кубометр даштыг. 200 кубометр одаар ыяшты белетиззер, бөга малдың 2 камаалаарын септээр. Даспы-Аксы суурнуң болгаш бригада төптеринниң арыг-шөвеерине, чазагайжыдылгазынга хамаарышкан оске-даа хей ажылдарны кылыр. Аңда 9 автомашина, 3 трактор ажылдаар, 300 ажыг кижи киржир. Ол бүгүнү колхозтуң экономиказын быжыглаарынче мөөңнизин. Оон иштинден 400 рубльди беш чылдың фондузунга шилчидерин шиитпирлээннер.

Районнуң хереглеечилер ниитилелиинин ажылчыннары, албан-хаанчылары ол хүн шуптузу коммунистиг субботникче үнүп, аңаа ажылдааш, 232 рубльди беш чылдың фондузунче киирерин хүлээнгеннер.

«Тээли» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан 500 хире кижи коммунистиг субботникке ажылдаар. Совхозтуң ажыл-ишчилери ол хүн нөөлө ажыл-агыйның хей продуктуларын (эттти, суттуг) бүдүрерин ниитилээн, ажыл шагын эң долу ажыглаарының үлегер-чижеглиг хүнү болдурарын чедип алыр сорулганы салган. Хөвү ажылдарынга (черни, үрезинни, техниканы белетиззеринге) хей ыяшту үндүрери нөөдүнген. Ажыл-агыйның саңбырларында, фермазында, бригадаларында бо талазы-биле белеткеп ажылдары калбарган. Ажыл шагын долу, чеп ажыглаанындан киргеп 520 рубльди беш чылдың фондузунга киирер.

«Мурнакчы» колхозтуң парткому болгаш колхоз баштаар чери коммунистиг субботниктиң хүнүнде куш-ажылдың будурукчулуун бедидериниче кол кичээнгейни үтпаңдырган. Чүгле куш-ажылдың будурукчулуун бедиткенинден киргеп 200 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер. Тудуг материалдарын, одаар ыяшты белетиззери, Шуйнуң, Базарак-Аданың бута дестерин септээри, сиген, тараз шөлдерин суттарары, өөң дажын, хараганын таштаары планнаттынган.

Субботникти эрттиреринең талазы-биле район штабынга келген сан, медээлерни ёзугаар алырга, апрель 15-те колхозтарга, совхозка, албан организациялар черлеринге 2800 ажыг кижи коммунистиг субботникче үнер, 50 хире автомашина, 20 ажыг трактор ажылдаар, ол хүн кылдыктан ажылдардан 2600 ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин көрүп турар.

Чоруттунган ажылдар-биле кады кылыр чүүлдер эм-даа хей. Улуг эгелээшкинни уламчылаар дээн куш-ажылчы кадарлуушкун районнуң ажыл-ишчилерин улам хей-аът киирип турар. Бай-тайгажылар коммунистиг субботникче чамгыс кижи дег, бир деминг үнүп, хей ажыл-херектиң будурери чигзининг чок дээрзин мөөң мурнунда эрткен субботниктерниң дуржулгазы бүзүредип турар. Ынчангаш кылыр ажылгаар тодаратқынган чүве төлээде, ам хамыр үмүр кижилерни организастап, үгнап башкарарында-дыр. Партия, совет, ажыл-агый органнары, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары коммунистиг субботниктиң умур-утказын ажылчы чоннарга хандыр тайылбырлап, өөң белеткелдерин улам нүүдүлдирер хүлээлгелиг.

Коммунистиг субботникке бистиң будурген бүгү-ле ажылниживис улуг башкы Ленининиң нөмналын амыдыралга ботгандырарынга чаагай үлүг-хуувус. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл өөмга куш-ажылчы салыышкынывыс болур.

К. СЕВЕК,
СЭКП райкомунуң нүүтү секретары, субботниктиң район штабының даргазы.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕ

Эртен, кежээ, орук-чиргек доңда, ыяш чүдүрген, токпак сөөртүвеп автомашиналар, чок даваа чоок чүдүктар төрепчилээн тракторлар уурук-суурукту шуужуп-ла турган. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи моок мурнунда хожудангай ажылдыг участок турган. Четпес ажызы дээш ук коллективти шүгүмчүдеп-даа турган. Эрткен чылдан эгелеп ыяш участогунуң ажылы экижээн. Ам мынза кайы-даа дезке баарга, ажыл хайнымышкынныг, кижилер сорук киринишкинниг ажылдан турор.

Шуурмактың ажыл-ишчилериниң будурген продукциязын Тываның дыка хей районнары ажыглаан турар. «Тыва көдүү тудуг» трестиң автобазазының толаачылары дөрт кырлай дилип белеткеен тудуг ыяжын сөөртүп ап турза, участок начальниги Д. Сюндюр-биле ужуражып, коллективтиң ажыл-херээн сонуурган бис.

— Бистиң продукциябысты Чадаананың 483, Шагаалай-Арыгның 586, Бай-Хаактың 585, Барыын-Хемчиктиң 741 дутаар көжүп чоруур механизастаттынган колонналары болгаш Кызылдың будурүлге коллективтеринден бээр ап турар. Участок моога мурвундa, шынап-да, хожудап турган. Арага-дарыга хандытар, күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээлер-биле шыңгыы демиселчорудуп, хемчеглер алган соонда ажылы чүүлүп теп эгелээн. Маңза бежен-алдан чедир кижи ажылдап турган болза, ам чүс бежен кижи чеде берген. Ам мывда доктаамал ажылчын өлек тургустунган. Эрткен ажыл-агыя чыяында түңнел эки болган. Бо чылды база эки эгелеливис, бирги кварталдың ыяш белеткээр даалгаавын хүүгаа бетинде ажыр күүсеттивис. Мурнакчыларның савы база өскен—деп, начальник чоргаадал-биле дыңнатты.

Ю. Зуевтиң удуртуп турары бригада (үстүнде чуруктa) чүге тудуг ыяжын эвес, а пиколаларга, албан черлериве одаар токпак база белеткеп турар болду. Токпактың шандан ажыр каккаш, үндүр сөөртүүн база доогкай. Ыланғыя март айда, орук-чиргек чүгээр доң турда бескен болган токпактан белеткээн ыяштары үндүр сөөртүүр дээш бригада кежигүннери эки ажылдаан.

Ыаш курзавыры Шуурмактың аргазында хөй. Белеткээн ыяштың будуун, артычызарын база черге катбайн, овааай чыып турар. Ыяш кежикчилериниң ажылынан чедиишкиниг ажыл бажы хамаажыр дээрзин бригадир эш Ю. Зуев чугаалап турган. Ыяш ужурукчуларындан Иван Лопсан (адаанда чуруктa) терминң эки ажылдап турар. «Дружба» хөрээнин эптей таарыштырып, бөгүн чидиндн алгаш, узуп бедик ыяштарны коргужудар кезии киринтеринге белеп.

— Коллективтиң деминг ижин организастаар талазыбиле адаан хемчеглерни администрация, партия, профсоюзтың организациялары-биле кадыаң чоруткан — деп, эш Сюндюр чугаалай-дыр. Ылаңгыя кижилериниң маңза доктаамал ажылдаарын чедип алыр дээш, оларның материалдыг соңуургалын көдүрүп, бригадалар, пехтер аразында социалистиг чарыштыг дээштиг организастаан, бригада бүрүзүнүң кылыр ажылын план ёзугаар турүзүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Мурнуда маңза столовая чок турган, ам ажылчыннарга таарымчалыг чиик ортектиг чемнит ажылчын столованы организастаан, пех бүрүзүнде ажылчыннарның кылыр ижин, планын бижээш, көскү черде ескылаан.

Мурнакчылар көвүдээн деп чугаалаан болгай бис. Оларга ыяш деликчилери сураглыг адыышкылар Шумовтар, тракторист, ыяш дажыкчызы Александр Кабанов, чолаачы Иван Кирилловский, тракторист Николай Коваленко, эстакада ажылчыны Иван Заверткин, учётчик Галина Таранова болгаш оон-даа өскелер хамаажыр.

Хожудашкындан үнүүгүн бо коллективтиң кежигүннери бо чылдың планын декабрь 25-те күүседир соруга салган. Шуурмакчылар — интернационалчы коллектив. Мында орустар, тывалар, украиннер, татарлар, алтайлар, буряттар дээш кымнарны чок дээр. Олар чаңгыс ог-буденің кежигүннери, ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чыл ооң чаа күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүүр дээш каш дапкыр күженниишкинбиле ажылдап турар.

Д. ЭНДАН.

А. Пономаренүүн фотолары.

КЫЗЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНГА

Кызылдың тудуг объектилеринге апрель 15-те ажыл-ишхайныштыкының болур. Ол хүн 1343 тудугжу объектилерге хана салып, шеверлел кылып, монтаждаар хереселдерни эптеп-тургузуп ажылдаар. Ол ышкаш хоорайдан тудугларга 1098 кижи ажылдап келир. Олар беш чылдың фондузунче 1775 рубльди киирер хүлээлгелиг. Оон 3950-ни тудугжулар боттарының шилчилер сорулгалыг. Тудугларда чер ажылдарының хемчээли улуг. Ынчангаш ажылчыннарның кол күүнү ыяаш мөөңнээр. 5475 кубометр чер ажылын, суургалыг болгаш оске-даа автокраннар, механизмнер 200 машина-өдүлгени ажылдап кылыр ужурлуг.

«Тыва тудуг» тресте коммунистиг субботникти эрттиреринин штабы, партком тудугга ажылдаар кижилерни материалдар, техника, хереселдер-биле хамаарыр ээш баш удур ажылдап турар даарзии тресте партком секретары В. К. Казак ынаатқан.

ШЫК ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

Соок болгаш хар чок болган кыш Липецк областың чер ажылдыгларынга коргүйүгүүнсес болган. Добринск районнуң Ильич аттыг колхозунуң трактористери мурнап эрзин тараа шөлдериниң шыгын базырып эгелээн. Олар үш хүн иштинде бо ажылды дооскан болгаш чаштырылганы эгелээн. Культураар чаштырарынга бет-алды ажыл хүнү пегеттинер.

— Бо кыпкы соок күзүн чашкан чамдык тарааларны үрээн. Ынчангаш оларны катап тарыыр чымыт неметкен. Оны барымдаалаан, участоктарже техниканы чорударының планын тургускан. Чажар тараалариың: кыжыл-тастың, арбайның болгаш оске-даа культураларның үреэнниң чаңгаш республиканың бүгү ажыл-агыйларында мал чеми культураларының шөлдерин эде көргеп. Кукуруза болгаш чаңгыс чыдыг сигеннер тарыыр шөлдерин улгаттырган, оларының 18 хире хуузун севаж болгаш витаминниг далган кылыр диперзиге тускайлаан. Суланы болгаш арбайны барык бүгү-де черлерде вика, чочак-тараа, соя, тарымал тоорук-биле холуштыр чашкан. Ол ышкаш судан дээр сигенни, кукурузаны, тыквапы тараан шөл дыка калбарган.

ЧАШТЫРЫЛГАНЫ ДООСКАН

КИШИНЕВ. (СЭТА-ның корр.). Молдавияда эрте чажар тараа болгаш тараа-бобы культураларының чажыддагы доозулган. Суланы, арбайны болгаш чочак-тараапы түс муң гектар ажыт шөлде чажып тараан. Ол ышкаш чаңгыс чыдыг сигеннер тарыыр шөлдерин чартык кезии база тарып доозулган.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары мал чеми бүдүрерин көвүдеир болгаш оларның шынарын эжиидер дээш демисежип турар. Ынчетчирп-биле белеткээн бис — деп, колхоз даргазы П. А. Маяин чугаалап турер.

Бо черниң тараажыларының дуржулгазы байтак. Олар сөөлгү чылдарда элбек дужуттуг өстүрүп келгеннер. Ынчетчирлер бо чылын Курскиниң «Россия» совхозунуң чер ажылдыгларының эгелиипкинин деткиишаан, гектардана 24 центнер кыжыл-тасты, 390 центнер чигир свеклаазын өстүрүп алырын хүлээгген.

Областың өске-даа ажылагыйларының ишчилери частыг организастыг, белеткеидиг уткаан. Шык базырышкынны чер болганда калбарган.

(СЭТА-ның корр.).

ЛИПЕЦК.

СОЛУННУ ӨРҮП ТУРДА...

ЧАА МЕДЭЭЛЕР.

★ ЛЕНИНГРАД. Карл Маркс аттыг каттыжышкынның машина тудугжулары хөмден ядиктер кылыр талазы-биле чаа чартык автоматтыг шугумнарны массалыбиле будүрүп эгелээнгеге киришкеп. Бир ыңдыг шугум ээлчегде 750 эң ядиктерни кылыр арганыг.

★ КЫЗЫЛ. Найысылалдың түүйбу заводу чыл эгелеңнеден бээр республиканың тудугларынга планнаан ажыр миллион түүйбуну бергеп. П. Черепанов, Л. Апрышкина, Д. Доможаков олар удуртқан бригадалар найыралдыг ажылдан турар. Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, күш-ажылдың будүрүкчүлүү дыка бедүүн.

★ ЭЛИСТА. Хөөнү химиктиг арга-биле аштаар болгаш будүүр Калмыкияда баштайгы фабрика ында ажыттылган. Чаа будүрүлге чылда 100 муң рубльдиң ачы-дузалыг ажылчы чоннарга коргузер. Беш чылдың тоңчүзүнде республиканың бүгү районнарының топтеринге амыдырал хандырылга комбинаттарын тудар.

★ КОЗЕЛЬСК. (Калуга областа). Козельскиниң механика заводу ГАЗ-52 болгаш ГАЗ-66 деп машиналарның шассизинге тургускан бөжүп чоруур мастерскаяларны будүрүп эгелеэн. Оларны ховуларга ажылдап турар тракторларга, комбайннарга болгаш оске-даа машиналарга дуза чедирериниг ажыглаар. Баштайгы 200 көжүп чоруур автомастерскаяны чурттуң ямызбүрү районнарынче чоруткан.

КҮН АЙТЫРЫЫ—КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ

Партия хооркомунуң чанында экономиктиг чөвүлелдиң даргазы П. В. Кардеев «Куш-ажылдың будүрүкчүлүү — будүрүлгениң ажыктыың бедидериниң үндезини» деп илеткелди. Каа-Хем хөмүрдаш разрезиниң кол инженериниң орелакчызы Д. Д. Сарыкай «Куш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары», Кызылдың түүйбу заводунуң директору С. Г. Краснопёров «Куш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткени дээш моральдыг болгаш материалдыг деткимче хемчеглери», Даарыңгы комбинадының кол инженери Т. А. Пургина «Куш-ажылдың будүрүкчүлүү болгаш продукциянын шынары» деп адаринчи илеткелдерни СЭКП Кызыл хооркомунга болгаш экономиктиг конференцияга кылган.

Хоорайның үлетүүр будүрүлгелери, тудуг, транспорт организациялары тоску беш чылдың баштайгы чылының планның даалгаарын чедиишкинниг күүсеткеп. 2988 муң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр будүрген, сайгарылга планның 106,8 хуу күүсеткен.

Олар беш чылдың ийнги чылын база эки эгелеп, эрткен ийи айларның планның даалгаарын күүсеткеп. 290 муң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр сайгарган, куш-ажылдың будүрүкчүлүүн 6,5 хуу бедиткен.

Будүрүлге планнарының күүселдеринде чамдык чедишкиннер бар-даа болза, чамдык будүрүлге, организацияның черлери үзүктелиишкиниг ажылдап, бедик будүрүкчүдүг дериг-хереселдериниң, чаа техниканың күчүзүнүң чүгле чартык кезии ажыглаан, оларның аалчылыг ажылдаарын чедип алгаш турарын конференцияга илеткеткен. Хоорайның сүт, хлеб, пиво, балык заводтары, «Тыва тудуг» трестиң үлетүүр будүрүлгелер, тудуг материалдар комбинаттары, төп электри станциязы бо чылдың эрткен ийи айларының будүрүлге планнарын күүсеткээн болгаш продукция будүрерин эрткен чылдың ол үезиниден дыка кудулаткан.

Найысылалдың үлетүүр будүрүлгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының фонд эгиидиглеэн оожум өөүп, а чамдык будүрүлгелериниң харын-даа кудулаан турар. Чижээ, кол фондуларның эгиидиглеэн 1970 чылдыңдан эрткен чылын 15,8 хуу кудулаан.

Ниитилел будүрүлгезиниң өзүлдезин чедип алырының болгаш ооң ажыктыың бедидериниң кол фактору болза куш-ажылдың будүрүкчүлүү болур. Ооң өзүлдезин чедип алырының кол курлавыры дөйкүш үвер. Хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарды болгаш автоматчыдарды болур. Ыңдыг түрбүже. Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агый будүрүлгелиниң, хлеб, алгы заводтарында, үлетүүр будүрүлгелер комбинадында ажылчыннарның үштүң бир кезии хол-биле ажылдап турар. Куш-ажылдың энергия-биле хандырылгазы «Тыва тудуг» трестиң Кызылда үлетүүр будүрүлгелер комбинадында 1970 чыл-биле деңнээрге, эрткен чылын 23 хуу кызырылган, а ол ажыл Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агыйынга ол-ла үеле 10 хуу эвээжээн.

Найысылалдың будүрүлгелеринге куш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерине шаптыктап турар бир четпес түвө болза, куш-ажылдың сагыга-чурумунуң кошкаа, ажыл шагын будүрүкчүлүүт эвес ажыглап турары болур. «Тыва тудуг» трестиң Кызылда үлетүүр будүрүлгелер комбинадының пилорамазында ажылдап турар бригадалар хүндө сес шактың орнунга 6 шак үе иштинде ажыктыг ажылдап турарын тускай хыналда тодаратқан. Ажылчыннар хөй үе-шактың пилорамалар ядеринге, ажылга эртеп, дүштеги чем соонда озалдап келирээге үндүрүп турар.

Ажылга озалдап келир, чыдагаан чок ажыл шагы үзер чоруттар-биле демисел кошкак. Чижээ, Кызылдың хлеб заводунга 1970 чылда 172 кижи-хүнүү чидирген болза, эрткен чылын 580 кижи-хүнүү чидирип, ону үлам көвүдеткеп. Кызылдың будүрүлгелеринге эрткен чылын ниитизи-биле 14 муң кижи-хүнүү чидирген болгаш оон үржуудан 250 рубльдиң продукциязын чедип бербээн.

Планның даалгаарны доктаамал, күүсеткп, будүрүлгелиниң ажыктыын бедидер аргаларлавыглар хоорайның үлетүүр будүрүлгелеринде, тудуг, транспорт организацияларывында бар. Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң чаа системазынче үш чыл мурнуңда шилчээн соонда, Кызылдың түүйбу заводунуң ажыл-чорудулгазы шуудан, орулгадыг будүрүлгеге аварган. Бо чылдың бирги кварталында завод эрткен чылдың ол үеэн-биле деңнээрге, үштүң бир кезиниден хөй түүйбуну будүрген, барааның продукциязын сайгарар планын 38 хуу ажыр күүсеткеп ийикке, азы 1969 чыл-биле деңнээрге, оон 2 катап көвүдеткеп.

Заводтуң будүрер түүйбузуның шынары экижээн. 1969 чылда 75 маркалыг түүйбу түгле 50 хуу болуп турган болза, 1972 чылдың бирги кварталында 100 маркалыг түүйбу 90 хуу ашкан, а арткаңы 75 маркалыг түүйбу болуп турар. Куш-ажылдың будүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, бо чылдың бирги кварталында 25,6 хуу азы 1969 чылдың ол үеэн-биле деңнээрге, 70 хуу бедээн.

Ол улуг куш-ажылчы тиилелге дээрге, ыяш партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының кижизидикчи, организаторлуг ажылады чүткүлдүг боттандырыы, социалистиг чарыштыг дээштиг организастап, моральдыг болгаш материалдыг деткимче хемчеглерни база ажылдан кылган. Социалистиг чарышка бирги черни эзээн хептекчилер бригадазынга 100, салыкчылар, бригадазынга 50 рубль шаңналдарны тыпсыр.

Ан. ДАРЖАА,
(«Шынның» корр.).

СЭКП ОБКОМУНУҢ XI ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРИН АМЫДЫРАЛГА!

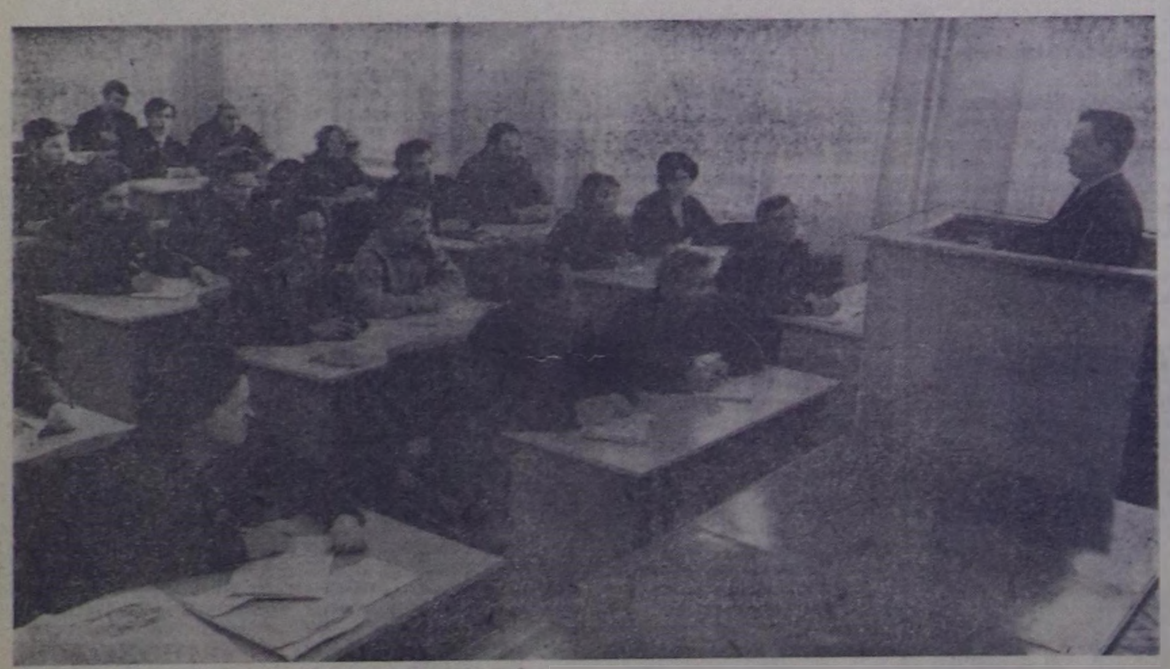

Кызылда марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыннакчылары бо хүннерде зачёттарны, экзаменнерни дужаап эгелээннер.

Бо чурукта журналистика салбырының дыннакчыларының кичээлдеп турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Пропагандистер чугаалап тур

Дуржулгамдан

Пропагандист кижиниң кол соруглазы — кичээл бүрүзүнде өөредир темазын амыдырал-биле холбаары болур. Бир эвес кичээлге өөренген тема бүрүзү мындыг инзылыг бижиг холбаалыг болза, аныяк кижиниң марксизм-ленинизм теориязын шингээдип алырынга улуг дузазы чедирер.

Политөөредилгени пропагандист кижи амыдырал-биле холбаавас болза, оон кандыгдаа түңнел үнмес, халас үе эртингенин ол. Кичээлдиң шагын эрттирип, амыдыралдан ырак сөстер чугаалаарга дыннакчыларга-даа, пропагандистерге-даа солуп эвес болур.

А бир эвес кичээл үезинде дыннакчыларның салыр айтырыглары ковүдеп, сагыжын өйүп чоруур бодалдарын өөрүбиле үлежип, өске эш-өөрүнүң бодалдары-биле бодунуун деннеп, шын, мегени илередип алыр болза, ол кичээл амыдырал-биле холбаалыг, дыннакчыларга-даа, пропагандискедаа ажыктыг болур. Ол соруглаты чедип алыры-биле бистиң политшколавыста даразында ажылдарны чорудуп турар:

Бирээде, политшколаның программазында темаларны ажыл-агыйбыыс-биле холбаштырарын кызып турар бис. Ону кылырда рефераттар белеткээр дыннакчының тускай артемчиге дүүштүр теманы бээр. Ону ынчаар кылырга ийи дакпыр ажыктыг болур: теорияның уттундура берген чамдык айтырыгларын сактып ээр база ажылында четпестерни боду илередип, оларны чайладыр аргаларны боду тып алыр. Оон чижээнге бо кичээлдерни киирип болур. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринив дугайында темага бүдүрүлге килдизинив технологу Т. Хардина, планнаашкын дугайында темага плановик Л. Чуева болгаш өскелердаа ындыг кичээлдерни кылган. Т. Хардина республиканың районнарында хлеб пекарняларының ажылында четпестерни илереткеш, оларны адер ажыктыг сүмелерни киирген. Чижээлээрге, «УТКА 25 чылы» совхозта рабкооптуң чаа пекарнизының үш муң ажыг акша карылгалыг болганын анализтеп көргеш, дрожжи хайындырар машинаны тургузарын сүмелээн. Бо хүнерде ол ажылды кылып эгелээн.

Ийиде, реферат белеткээн кижи бүрүзү теорияны сайгарышаан. Тыва АССР-ниң азы хереглекчилер ниитилелдериниң амыдыралындан чижектерни, саннарны киирер ужурлуг. Ону база дыннакчылар күүседип турар. Ол талазы-биле «оонта чаа үнген «Тыва АССР-ниң ажыл-агыйы» деп статистиктиг чыынды ковчуг улуг дузаны пропагандистерге чедирген.

Үште, политөөредилгениң бир кол соруглазы — аныяк өскениң билиглерже чүткүлүн күштелдирери болур. Дээди-даа, ортумак-даа эртемниг кижилериниң билиг дээш чүткүлүнге кызыгаар турбас ужурлуг. Бир эвес дээди артем чедип алгаш, оон ынай билиглерже чүткүвес болза, ол амыдыралдан чыпып калган кижи апаар.

Бистиң политшколавыс үш чыл ажылдан турар. Ону дооскаш, чурттуң ангы-ангы институттарында бот-өөредилге-биле өөренип турарларның саны чылдан, чылче ковүдеп турар. Оларга Л. Елигечева, В. Кузнецова, Т. Хардина болгаш өскелер-даа хамаажыр. Оон ынай-марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өөренип турарлар база бар.

Дөрттө, бөлүмүнүң дыннакчылары чүгле ажыл-агый талазы-биле бот-боттарын аки билир турган. Комсомол организациязының секретары Н. Масленникова-биле аныяктарның эң-найыралдыг коллективин тургузар деп шиитпирлээн бис. Бо талазы-биле хосту үеви аныяктар кады эрттирип, бот-боттарын ажылдан ангыда, амыдырал-чурттаалгада кандыгыл деп үвенип хандыр билиишсин дээш янзы-бүрү ажылдарны чоруткан бис. Хөгжүм-шии театрынга үш катап шии көрген бис, киноте-атр, каток база баргыладывыс. Кызыл хоорайның садыг ажылдакчыларының аразында болган хаак маргылдаазынга хууда-даа, команда-даа талазы-биле бирги черии ап, профсвилел обкомунуң Хүндүлел бижии, өртектиг шаңналдар-биле шаңнаткан бис.

Политөөредилгени амыдырал-биле холбаштырар дээш шак мындыг утланыышкынпарлыг ажылдап турар бис. Оон-даа ынай чаа түүлдерни дыннакчылар-биле сүмележип, комсомол комитеди-биле бир деминг ажылдап турар бис.

Ч. МОНГУШ.
респотребсоюзта пропагандист.

ЗАЧЁТТАРНЫ ДУЖААГАН

Тес-Хем райкүүскомнуң чанында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир дөрт чыл хуусаалыг политшколаның пропагандизинде ажылдап турар мен. Ук школаның 4-кү чылы ам дооступ турар, дыннакчылардан зачёттарны хүлээп алган. Политшколада ниитизи-биле 23 дыннакчы өөренип турар болгаш зачёттарны колдуу шупту чедишкининг дужаганнар.

Пропагандистиң хүндүлүг база харыысалгалыг ажылынга ниитизи-биле 10 чыл ажыг, а бо школага 5 чыл ажыг ажылдап келдим. Мээң ажылымга баштайгы үеде бергелер турган. Ынчаарда аргадуржулга, ниити билиг четпес, өөредилге номнары, көргүзүг материалдары чедишпес, харын-даа чок болур үелер турган, өөренир чер белен эвес, дериттинмээн таварылгалар база тургулаан. Дыннакчыларның чамдыкызы четче келбес, эрткен теманы бот-кичээл-биле быжыглавас, конспект кылбас, оон уламыдан билии кошкак тургулаан.

Пропагандистиң арга-дуржулгазын бедидери-биле республикага болуп турар семинарларга, курстарга база район товүүге арттирип турар семинарларга, дуржулга солчуушкуннарынга озалдавайн киржип, оон практиктиг дузаны ап турган мен. Ол ышкаш солуннарны, журналдарны болгаш өске-даа пропагандистиң арга-мергежилгеге үжүрдүзалыг литератураны, санчурагайларны түрүлүү ажыглап, номчуп, үшта бижип ап турар мен. Оон түңнелинде баштайгы бергелер ажып эртивген. Кызымаккай эки белеткенип, көргүзүг материалдарын, чурттуң, районнуң амыдыралындан сан-факттарны ажыглап турар апарган мен. Оон түңнелинде дыннакчыларның эртем-билиин бедидип алыр дээш чүткүлүг бедээн, кичээлдерге кээри идепкейжээн. Кичээлдерге доктаамал кээп турар дыннакчылар бисте хөй. Оларга И. Сарыг-оол, М. Ламажап, С. Тюлюш, Н. Монгуш, Ч. Мындрия, Ш. Кок-оол, В. Чөмбүрүн, А. Шалык, Ю. Ондар оларны хамаарыштырып болур.

Мен маңаа бодумнуң башкылап турарым политэкономия кичээлдеринге канчаар белеткеп турарымны база чугаалаар бодадым. Бир-зе дугаарында дараазында келир кичээлге өөренир темага дүүштүр херектээр материалдарны: солун, сеткүүлдерден, район амыдыралындан сан-чурагайларны бар хирези-биле чыыр. Белеткедги кичээл болур хүнде эвес, йин, үш хонук бурунгаар бодамчалыг кылып эгелээр. Литератураны номчуур, билдинмес түүлдерни катап сайгарып, марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын танывыш көөр. Билдинмес азы тывазынче очулдуртунмас состерни словарьларны ажыглап тургаш, дыннакчыларга тайылбырлаар.

Өөренир темага хамаарыштыр баштай кичээлдиң планын тургузуп алыр, кол-кол айтырыгларны тургузар, конспектини бижиир. Кичээлдиң чорудулгазында организастыг кезээп эрттиргеш, эрткен кичээлде чүү өөренгенин кысказы-биле дыннакчылардан айтырып хынаар. Чаа теманың тайылбырын коргүзүг материалдарының (чуруктар, альбомнар, диаграммалар) дузазы-биле чорудар. Берге деп көрдүнген түүлдерге үр үеви чарыгдаар. Тайылбыр берип тургаш, дыннакчыларның идепкейлиг болурунче доктаамал кичээнгейни салыр, оларның айтырыгларын тайылбыр берип турар аразында уламдыктырбайн харыылаар. Кичээлдиң төнчүүнде мурнунда эрткен кичээлдиң допчу утказын ийи, үш айтырыглар салып, бижиглээр. Бажында опаалганы бээрде чүү номчуза чугулазын чугаалап, эрткен теманы конспектилеп алырын негээрин чурумчуткан бис. Чамдык билдингир темаларны дыннакчылар бот-тары белеткеп, өскелерге дыннакчының харыызынга немеп чугаалаарлар.

Политшколада башкылап турарымның дуржулгазы мындыг.

Ч. ШУЛУУ-МААДЫР,
пропагандист.

Лекторлар

«Билиг» ниитилелиниң Улуг-Хем райомнуң Чаа-Хөл суурда эге организациязында 26 лектор улуг сөөлүргал-биле ажылдап турар.

1971 чыл—партияның XXIV съездизиниң чылы. Ол чылын суурнуң лекторлары 150 лекция номчуур планныг тургаш, 210 лекцияны номчаннар. Лекцияларны 9513 кижи дыңнаан. Лекторларның иштинде бодунуң ажылын эки билир, идепкейлиг кижилер бар. Оларның бирээзинге аныяк лектор Ж. Биче-оол хамаарлыр. Ол чүгле эки лектор эвес, а харын талантылыг хөй-ниитичи. Оон агитбригадазы өөренирчилери-биле Чаа-Хөлдүң кайы-бир суурунга, хову бригадаларынга, фермаларынга лекцияны номчаан, оон соонда сөлүн концерттерге киришкен турары өөрүнчүг. Оон эки ажылдап турарын барымдаалааш, эрткен чылын оны суурнуң лекторлар бөлүүнүң оралакчы даргазынга соңгаан. Ол ам ССРЭниң 50 чылынга турасиаатиан «Улуг найырадың кежээзи» деп теманы белеткеп турар.

1972 чылдың март эгезинде эш Биче-оол Чаа-Хөл школазының өөренирчилери-биле Үрбүнге болгаш Кара-Таяга концерттерни көргүзүп, ажаа база-ла «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалы» деп солун лекцияны кылган.

Идепкейлиг лекторларга эмчи В. Некашёвту, совхоз директору Е. Трошевти, ол ышкаш улуг эмчи У. Чамзырыкны, школа директору А. Кошкарованы, кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы М. Сотпаны адап болур.

Бистиң лекторлар бөлүүнүң бюро кежигүнү пенсионер подполковник В. Китайкин 22 чыл иштинде чонга лекция номчуп, бараан бээп келген. Ол кырып назыраан-даа болза могаг чок ажылдап турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи школачылар болгаш улуг-даа улусбиле умуражыгаларны кылып турар. Бистиң районда 250 ажыг фронтучулар бар. Оларның хөй иезии Чаа-Хөлде. Орус, тыва, хакас, бурят, украин болгаш өске-даа националдың төлээлери фронтучулар бисте ажылдап турар. Чаа-Хөлде эки турачылар Очур, Сундуй улар чөн-биле үргүлүчү умуражыгаларны чүгле Чаа-Хөлге эвес, а Улуг-Хем районнуң өске-даа суурларынга организастап турарлар. Олар умуражыгаларга сактыышкынналарын чугаалаарындан ажыгда лекция, бесседаны номчуп турарлар.

Лекторлар бөлүүнге чаа кижини киирерде, аңаа баш удур янзы-бүрү организастыг айтырыгларны база лекция, бесседаны кыдыртып, оон ажылынга сайгарылганы организастаап, оон сөөлүнде кежигүнге киирип турар бис. Ынчангаш лектор кадрларның шынары эки. Бистиң лекторларывыстың составын тодарадырга мындыг: шупту 26 кижи. Олардан 20 кижи партия кежигүнү, 3 кижи комсомолчу. Моон алгаш көөрге, кадрлар шын шилиттинген, ынчангаш чедишкининиң чашыды мындадыр.

Бо юбилейлиг чылда бистиң лекторлар көрдүнген планын чүгле сан талазы-биле эвес, а шынар талазы-биле эки биттандырарын хүлээнгеннер.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнуң темазынга 9 лекцияларны бөгүнге чедир бистиң лекторларывыс чонга номчаан.

В. КЫЗЫЛ-ООЛ,
«Найырал» совхозта ажыкчын корреспондентилер бөлүүнүң удуртукчузу.

Специалистиң сүмези

Бызааны кылымал сүт-биле азыраары

Партия болгаш чазак ажылчы чонларның чаагай байдалының дугайында кайгамчык улуг сагыш салышкынын илередип турар. Совет кижилер чыл келген тудум-на улам культурлуг болгаш бай-шыдалгыр чурттап, аъш-чем продуктуларының талазы-биле оларның хереглелдери улам өзүп турар.

Чурттуң кодээ ажыл-агыйын, ызангыш мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң тодаргай оруктарын СЭКП-ниң XXIV съездизи тодаргай айыткан. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин ковүдеривиге үндезилээш, аъш-чем продуктуларынга чурттакчы чонуң хереглелиниң байдалын экижидери чедип алдынар.

Продукция бүдүрерин ковүдеривиниң соруглазы малдың баш санын өстүрбүшаап, оон продуктулуун бедидерин-даа иеген турар. Ниитиниң мал ажылын хөгжүдерде, ажылагыйларга малдың чаш төлүн шын ажаан доруктурары болгаш камгалап адыры улуг роль дүт.

Чаш бызаа дугайында сагыш салышкын, инектер боос чорда-ла эгелээр. Инектер боос чоруур үезинде эки чемгерилгени, ажаалганы болгаш азыралды организастаар херек. Бызааларның бир дугаар чемгерилгезин оларның төрүттүнгенинин соонда, бир шактан соңгаардатпайн чорудар. Аа-сүт-биле бызааны эрте чемгерген тудум-на, чаа төрүттүнгеп бызааның шөйүндүлеринден таактар арны бөөр, ижин кемдээшкиннери болбас дээрзин бызаа ажаакчызы билир ужурлуг. Аа-сүттүг кадык бызааларга бир конукта 4—5, кошкак бызааларга 6-дан эвээш эвес катап ижиртир. Дөртку хүнүнден эгелээш, бир конукта чалаң сүттү 4—5 литр кылдыр нормалаар. Хүн бүрүде-ле бызааларга ижиртир чалаң сүттүң хемчээли чартык литрлеп өзүп орар болгаш чоорту 6—7 литр чедир көвүдээр.

Бызаа төрүттүнгеш, 12 хонган соонда, ону кылымал сүт-биле азырап эгелээр. Маңаа чогум-на ол дугайын тодаргайы-биле таныжып көрээлидер. Чүге дээрге, ол дугайын тодаргай тайылбырлап бээрин хөй-хөй ажыл-агыйларның бызаа ажаакчылары дилеп турар. Ынчангаш бо үүлдү бижидим. Аңаа сүт-биле бызааны азырап өстүрери бызаа ажаакчызы бүрүзүнге билдингир болгай. А кылымал сүттү алыр болза, ол нарын херек. Ону тускай рецепт ёзугаар белеткээр. Бызааның назының барымдаалап ижиртир нормазын шыңгыы сагыры база эргежок чугула.

Бызааны азырап өстүрериниң бот-үнезин чиигедир база сүттүң күрүнеге садарын ковүдедир соруглга-биле республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу колхоз, совхозтарга 12—15 хонук назылыг бызааларны тускай рецепт ёзугаар кылган кылымал сүт-биле чемгереринче шилчидерин сүмелеп турар. Кылымал сүттүң составында сояның хоюг далганы, хлорлуг кобальт, күгүрлүг ажыг демир, күгүрлүг ажыг чес, «биовит 80» деп препарат кирер.

Бызаага чалаң сүт орнуна ижиртир кылымал сүттү белеткээринге херек 100 кг курлаг холумакты дараазында составтыг рецепт ёзугаар тургузар.

Холуур чүүлдери	хуузу	кг-биле
Чочак-тараа далганы	15	15
Кызыл-тас далганы	43,8	43,8
Соя далганы	35	35
Мал чеминге хереглээр чутай	3,2	3,2
Дус (водтуг)	3,0	3,0
Хлорлуг кобальт	—	0,5 гр.
Күгүрлүг ажыг демир	—	8,0 гр.
Күгүрлүг ажыг чес	—	4,0 гр.
«Биовит-80»	—	180 гр.
Шупту	100 хуу	100 кг.

Ында тускай холумактан бир литр кылымал сүттү белеткээринге: 130 грамм үстүнде холумактарны 200 грамм балык үзүнге, 700 грамм изиг сутта азы сиген хандызынга эзилдиргеш, эки холуштур былгаашаа, 36—38 градус чылыг турда, бызаага ижиртир. Кылымал сүттү бызаа санынга чедер, чүгле чаңгыс катап ижиртир кылдыр, бээринив мурнунда белеткээр. Ынчангаш бызаага ижиртир санында-ла чаа кылымал сүттү белеткээр. Кылымал сүттү белеткеп турар үеде саваларның база холумактың арыг-шеверин чедип алыр. Сүтпү, сиген хандызын холуурунуң мурнунда шүүреп алыр. Балык үзүн эң соолүнде холуур.

Бызааларны кылымал сүт-биле чемгерериниче шилчидип турар үеде, ижиртириниң дараазында схемазын ажыглаар:

Бызааның назыны (хонук-биле)	Ижиртириниң хемчээли (кг-биле)	
	Чалаң сүт	Кылымал сүт
10	4,5	—
11	4,5	—
12	4,0	0,5
13	3,5	1,0
14	3,0	1,5
15—20	3,0	1,5
21	2,5	2,0
22	2,0	2,5
27—28	1,5	3,0
29	1,0	3,5
30	0,5	4,0
31	—	4,5
32—33	—	5,0
36	—	6,0

Оон ыңай кылымал сүттү хүнде-ле сүт-биле азыраарының бүгү үезинив дургузунда норма ёзугаар бээрин үргүлчүлээр.

Мында чугаа болза, чүгле кылымал сүт-биле чалаң сүттү солуур дугайында болуп турар. Оон аңгыда сигенни, тараа чарбазын, холукссаалыг чемнерни, ногаан сигенни бызааларга көрдүнген норма ёзугаар чемгерер.

Кылымал сүттү Бии-Хем районда «Кызыл тараачы» колхоз—10 чыл хире үениң иштинде ажыглап келген. Ол колхоз бир тонна кылымал сүт кылыры-биле 200 кг тыртыкан сүтке, балык үзүнге чочак-тараа, арбай, кызыл-тас далганын чогуур хемчээлин ёзугаар холуп турар болгаш хүнде бир бызаага 12-15 кг чедир берип турар. Колхоз бүдүргеп сүдүнүң 75-80 хуузун күрүнеге дужаап турар. Ол ышкаш «Саян» совхоз база-ла кылымал сүттү ажыглап турар.

Кылымал сүт-биле бызааларны азыраар чорук ажылагыйларга экономиктиг улуг үре-түңнелди берип турар. Кылымал сүттү ажыглаарга, күрүнеге садар сүт хөй болур. Оон колхозтар болгаш совхозтар хөй оруктаны ап турар. Кылымал сүттүң ажыы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Ону чогуур негелде ёзугаар эки шынарлыг кылдыр кылып белеткээш, оон-биле бызааларны чемгерерге, хонукта эң-не хөй немелде деңзи аздынып турар. Оон чижээн дараазында санныардан көрүп болур.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозта Ирина Исаева 900 грамм, «Кызыл тараачы» колхозта Кымыскаяк Салчак—741 грамм, Сургаакчы Күжүгет—717 грамм, Таня Кызыл-оол—684 грамм, «Хадың» колхозунда Анна Каинтулина — 830 грамм, Таңдының «Межегей» совхозта Анна Болат—850 грамм, Агрепина Бушуева—794 грамм, «Тиилелге» совхозта Чечекмаа Моңгуш—816 грамм, Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозта Күзен Сарыглар—780 грамм немелде деңзинин бир бызаадан хонукта чедип ап турар. Бо деп-шилгелиг арганың ажыктыы моон тодаргай-дыр.

Ч. ОЙДУПАА,
зоотехник.

АГИТАТОР САДЫГЖЫ

Седи Ондар ортумак школа дооскаш, чолаачылар курузунга өөренип киргеп. Курсту дооскаш, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунга чолаачылай бергеп.

Совхозтуң дирекциязы-биле Арыг-Бажы ажылчын кооперациязының баштаар черии дугурушкаш, Ондарны автолавка садыгжызынга ажылдай бергеп. Совхозтуң малчынарының коданнарынга чедип, хүн бүрүнүң хереглелдерин үзүктелдирбейн садып келгеп.

Чолаачы-садыгжы Хорум-Даг салбырның хойжу бригаларының кадарчыларын кежип, аъш-чем болгаш үлетпүр бараннарын чедирип садып турар.

Бо чылдың бирги кварталында алган хүлээлгезин март 15-те күүсеткеш, планнан ажыр үш муң рубльдиң бараанын малчыннарга сатхан.

Коммунист Ондар партийжи даалгаларны ой-шаанда күүседип, салбырда партия эге организациязынга отчёдун берип турар. Мурнакчы агитаторларның бирээзи, политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир бөлүүмде өөренип турар.

Мурнакчы чолаачы-садыгжыны рабкооптуң баштаар черии мактап, шаңнап келгеп. Чоокта чаа хол шагы-биле база шаңнаан. Оон чуруу рабкооптуң хүндүлел самбразында.

Б. САРЫГЛАР.

Малчыннының чугаазы

«Тиилелге» совхозтуң төвүнден ырак эвесте орук кыймында дөң ажылдыр аалга келдивис. Кежээликтей апарган. Ынчалза-даа хой кажаазындан дөрт кижи биспи уткуй үнүп келди. Малчыннарның ажылын чаа-ла доозуп, хоюн кажаалап, хураганнарын үзүп турганы иде.

Аалдың ээзи делгем эгиннерлиг эр бистиң-биле мендилештп. Хойжу Балдыш-оол Доңдуп-оолович Ооржак ол. Бо совхозка келгеп бир чыл тудугга ажылдаан, оон соонда хой ажылынче шилчээнин, ам бо ажылынга 8 чыл болу бергенин малчын чугаалай-дыр.

Этээнден тура-ла тыва уксаалыг хойлар алган. Бо хойларның продуктулуу хиреллг болур-дур деп малчын чугаалады. 1967 чылда төрүүр үүе хойга онааштыр 95 хураган, бир хойдан-на 3 килограмм 700 грамм дүк алган болза, 1970 чылда үүе хойдан 119 хураган, бир башка онааштыр 2 килограмм ажыг дүк алган.

— Эрткен чылын хоюнну эки семиртип, чайлагладып алган мен. Чемин база шыырак белеткеп алдым. Ынчалза-даа түңнелим сагыжымга четпээн. Төрүүр үүе хойга онааштыр хүлээлгем безин күүсеттинмээн — 97 хураган, бир баш хойдан 2 килограмм 800 грамм дүк болду. Бо хойларның продуктулуу эвээш болуп турары кышкы кажаанда. Ону далаш туткан, чартыы чер кажаа чүве. Чаш хураганнарга, төрүүр хойларга өл-шыгы аажок.

Малчынның кажаазын барып көөр дээш кады чоруттувус. Бир ужунда чаа төрүттүнген хураганнарны бир ажы, шору дорута бергениерин оске ужунда тургускан, ортузунда киреп эжик аксында төрүүр хойларны үзүп каан, дапкыжы аажок.

Чаш-даа, дорута берген-даа хураганнарның эрес-шоваазы аажок, боттарының үзүктеринде дешкилежии тургулаар. Бо коданда ентеп-даа четчир, дус, сула, сөөк далганы, хураганнарга бөөр көк сиген дээш чем-не хөй. Сүтпү үргүлчү чылыдып берип турары хураганнарның өзүлдезинге дыка дузалыг. Кысказы-биле чугаалаарта, Балдыш-оол Ооржак хой малды ажаап, азырап билир, оларның дөпгилде семиртилгези дээш сагыш човангыр.

Чоокта чаа совхозтуң малчыннары боттарының хуралынга бо чылгы социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Орта Балдыш-оол Доңдуп-оолович төрүүр үүе хоюндан-на 100 хураганы мендп дорукгурар, бир баш хойга онааштыр 3 килограмм 100 грамм дүктү кыргыыр деп бедиткеп хүлээлгезин алган. Бо хүлээлгезин ол күүседип шыдаар дагзы барын малының байдалы хереченлеп турар. Бистиң чоруп турганывыс үезинде безин оон коданында 385 хой ооладанган, оларның 102-зи ийистээн, а бир хой үш хураган төрээн, хураганнар шупту мендп доругуп турар.

— Арткан төрүүр хойларывының сезеги дунгужун төрүүр аныяк хойлар чүве. Олардан шала чигзиниш турар мен. Чогум амдыызында олардан бакыраан чүве чок. Ынчалза-даа малга ажылдап келген чылдарымда чыгдырган дуржулгадан алгаш өөрге, бир коданга чаңгыс түзүн, чаңгыс уксаалыг болгаш ныы-хары деп хойлар тургузары таарымчалыг ийин. Ол дугайында «Шын» солунга кодүрүп турар айтырыг түүлдүг. Бистиң совхозтуң тускай эртемниглери хойларны шак ындыг чурумга киирер болза чогуур.

Хойнуң уксаазын экижидер, оон продуктулуун бедидер, чаш төлүн четче алыр талазы-биле хойжу Б. Ооржак ышкаш бодуун ажыл-ишчилериниң үнелиг саналдарын, дуржулгазын тускай эртемниглер өөренип көөр болза экп. Совхозтуң ниити хүлээлгезин бир баш хойдан-на ортумаа-биле 3 килограмм дүктү кыргыыр дээнин ол чугаалаап, хойларның уксаазын экижитпейн турарын харааадан чугаалады.

О. НАМЧЫЛАК.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХҮЛЭЭП АЛГАН. ДААСКАН. ХОСТААН

Таңды районнуң «Россия» совхозунуң Каскал салбыры мурнунда мал семиртир ферма турда ажыл-агый-даа хайныккан, оон-тоглаа-даа диңмирээр, ажылдап, чурттаарга омак-хөлүг, өөрүнчүг, солун-даа турган. Соолгу үеде салбыр эзизирээн. Клубка неделяда чаңгыс катап кино үнер, оон өске кандыг-даа лекция, беседа, культура-массалыг ажыл болбастаан. Эртелекчи Иван Хуурак ажыл-даа чоруттпас, чүгле ұналың алырынга ойлешкепин Каскалдың чурттакчылары редакцияга бижээн.

Ол дугайында СЭКП Таңды-райкомунуң секретары Д. ООРЖАКТЫҢ редакцияга дыннаткапы:

СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш район Советиниң күүскомунуң шиитпирибиле бо айтырыгга хамаарыштыр доктаал хүлээп алган, бир ай хуусаа иштинде четпестерни эдип, ажылдавайн турар чамдык кижилерни ажылга таарыштыр киирерин совхозтуң удуртукчуларынга дааскан.

Клуб эртелекчизи турган Иван Хуурактыны ажылындан хостаан.

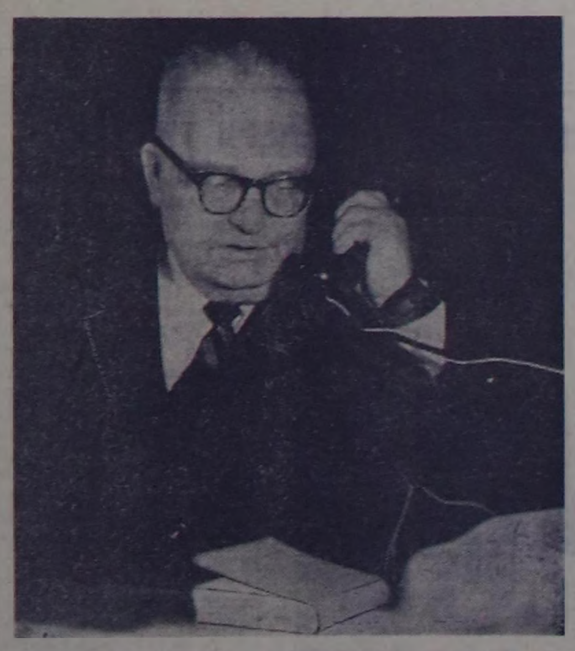

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң начальныгы В. Н. Старовский.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

АГЫМ ДЕГ ХӨГЖҮЛДЕНИ АЛГЕБРА-БИЛЕ ХЫНАВЫШААН...

чоңу ийи катан ковудээн, азы ам үеде 246,3 миллион кижи болуп турар. Бүгү чоннуҢ чартыктан хөй кезии 29 жардан куду аныяк кижилер болур. БистиҢ чуртувусту ёзулуг-да аныяктарыҢ чурту деп симзе пенсионерлер болгаш улгады берген кижилер хомудавас боор (Бодум база алданы ыракта аныра берген болгай мен).

— Ооң-биле кады узун наныгларыҢ саны доктаамал өөн турар але, Владимир Никонович?

— Ындыг харын. Ажылчы чоннарыҢ кадык камгалалын бодунга алган бирги чурт — Совет Эвилели. Амгы үеде делегейде 2,5 миллион эмчи бар, ооң иштинден 699 муң кижи, азы дөрттүң бир кезииниҢ хөйү ССРЭ-де болгай. Ол муң чурттакчыга онаштыр бисте 28 эмчи бар, бо дээрге, эң хөгжүлделиг капиталистиг чурттарыныҢ ыракта хөй. Чоннуң орутумак назыны 70 хар болуп турда, бистиҢ чуртувустуң ёзулуг-ла ажыл-агыйының адырларының хөгжүлдезин, совет кижиниҢ амыдыралының чаагай чорууның бедиишкинин сан-чурагайбиле көргүзер. Бо чүүлдерни чыс санында үндүрер «ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы» деп статистика номунга парлап турар, бо чылын үнер юбилейлиг үндүрүлгеге оны улам көскү болгаш тодазы-биле көргүзер. ССРЭ-ниң Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында Төп Статистика Эргелелиниң начальныгы Владимир Никонович СТАРОВСКИЙ СЭТА-ныҢ корреспондентиэл-биле беседазында ол номнуҢ амгы үндүрүлгезиниң чамдык кезектерине таймыбыр бээри-биле эгелээн.

— Чурттуң кол-ла байлаа— кижилер. Ынчангаш бо номну база-ла чаңчыл ёзугаар чоннуң санының дугайында медээ-биле ажыктаан. Эрткен 50 чылдарда Совет ЭвилелиниҢ интеллигентилер миллион четпес турган болза, ам 30 миллион ашкан. СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ шиитпирлерин ёзугаар бо беш чылда бүгү нийти орутумак өөредилгеже шилчиир, дээди, тускай орутумак эртемниг специалистерни белеткээри улам нөвүдээр.

— Номнуң бир кезек арыннарында чоннуң национал составының дугайын чугаалап турарын...

— Шын, шын. Совет Эвилели — чүс ажыг дең эргелиг нациялардан болгаш бичe улустардан тургустунган. Миллион ажыг чурттакчылыг националдарының саны 22 беш чүс муңдан миллион чедир чурттакчылыг националдар — 3, чүс муңдан беш чүс муң чедир чурттакчылыг националдар — 25. Орочилер, кеттер, ительменнер, удегейлер, чижектиг бичe улустарның бирээзинде-ле 1500 кижи чурттап турар. Оларның шуптузу коммунизм тургузуушкунунга үлүг кирип турар. Оларның культуразының, чаагай чорууның деңнели бедип турар. Национал айтырыг талазы-биле марксизм-ленинчи өөредилгени шыңгалданы практика кырынга тутказ, а ленинчи национал политика долу тиилелгени чедип алган.

Чурттуң кол статистиги чоннуң санының дугайында чамдык саннарны шуут доктаадын алган шээжи-биле билир кижи болду. Ол, 1920 чылда Россияның чоннуң чартыктан хөй кезии марксизм-ленинизм өөредилгезиниҢ шыңгалданы практика кырынга тутказ, а ленинчи национал политика долу тиилелгени чедип алган.

Чурттуң кол статистиги чоннуң санының дугайында чамдык саннарны шуут доктаадын алган шээжи-биле билир кижи болду. Ол, 1920 чылда Россияның чоннуң чартыктан хөй кезии 3, чүс муңдан беш чүс муң чедир чурттакчылыг националдар — 25. Орочилер, кеттер, ительменнер, удегейлер, чижектиг бичe улустарның бирээзинде-ле 1500 кижи чурттап турар. Оларның шуптузу коммунизм тургузуушкунунга үлүг кирип турар. Оларның культуразының, чаагай чорууның деңнели бедип турар. Национал айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң XXII, XXIII, XXIV съездилериниң делегады, ацаа СЭКП-ниҢ Төп ревизия комиссиязының кежигүнүнге сонгуткан. Үш чыш улаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Ооң намдары — бүгү коми черниң намдары ол.

— Төрээн черимге үжен чылда чедип шыдаваан мен. Ажыл ындыг. Бо үениң иштинде Коми АССР-ниң хөгжүлдезин дыка-ла хайгаарап келдим, ынчалза-даа карак-биле көрген чүвем мени магадаткан. Бистер биччиивисте черивистиң кедилиг келир үезин күзеп чордувус, а херек кырында байдалды алырга, бистиҢ күзелиивистен артык амыдырал боттанган болду. Вычегданың эриинде канчаар-даа аажок улут мяш үлетпүр комплекизи тургустунган. Газ, нефтиниҢ күчүлүг хоорза шугумнары делгем девискээрни кежиндир шөйлүү-ле чоруткулаан. Башкайы совет чизе үезинде Коми АССР-ниҢ девискээрине беш муң чурттакчылыг Усть-Сысолск деп (амгы Сыктывкар) хоорай турган. Ам Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерлиг автономнуг республиканың найысылалында 130 муң кижи чурттап турар. Поляр куржааның ындында Воркута хоорай Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан. Совет бежен чылдарның дургузунда Коми АССР-ге үлетпүр продукциязын бүдүрери барык 500 катаң өскен! Ыраккы Соңгу чүктүң бойдус байлаан шиңгээдин алырынга, коми черниң улут чаартыгаларынга бүгү чурт моральдыг болгаш материалдыг курлавырлары-биле кирипкен. Совет Социалистиг Республикаларның улут Эвилелиниге каттышкан бүгү улустарның акыдуңма найыралы, бүгү нациларның болгаш бичe улустарның харам чок дузалажылы Ыраккы Соңгу чүктүң экономиказының болгаш культуразының бедик көдүрүлүшкүнүн хандырган. Ам соңгу чүкчүлериниҢ продукциязы чурттуң бүгү бүлүңнарынче болгаш даштыкыже чоруп турар. Воркутаның кывыгыр хөмүр-дажы, Ухтаның нефтизи, Буктыланың газы, Сыктывкарның саазының болгаш целлюлозазы, Жешартаның шуугайы көскү апарган.

Чугаамны каш сан-биле быжыглаар бодадым. 1922 чылда бистиң чуртувуска 4,7 миллион тонна нефтини, 11,3 миллион тонна хөмүр-даштыны тыпкан. Ам чаңгыс Коми АССР чылда 6,2 миллион тонна нефтини, 21,9 миллион тонна хөмүр-даштыны тып турар. 50 чыл бурунгаар бүгү совет чуртка бир миллиард киловатт-шак электри энергизин ажылдап кылган. СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ Директиваларын ёзугаар Печорага күүдүг ГРЭС-ти тудуп эгелээр. Маңаа хамаарыштыр мынды чүвени сактып тур мен. Ынчаарда Усть-Сысолскиге бичии күүдүг баштайгы электри станциязы ажылдап эгелээн чүве. Бистиң ог-бүлевистиң үш өрөзиниң чырыдары-биле чаңгыс лампочка берген... Коми АССР-ниҢ ажылчы чоннарын еске улустарның ханы кады ажылдажылгазы-биле чырыдышкын, өртем, культура хөгжүлдезинге улут чедиишкиннерни чедип алган. Республикада ССРЭ-ниң Өртемнер академиязының салбыры, индустриалдыг болгаш педагогика институттары ажылдап турар, бо чылын Күрүве университеди ажыттынар. Мындыг янылыг эскерилгелер чүгле коми республикада эвес, бүгү чурта болгулаан. Ол дугайы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаан юбилейлиг статистика номунга тодаргайы-биле чырыдар. Автономнуг республикалар, областар болгаш национал округтар талазы-биле долу медээлерни ол номга бирле дугаар парлаар.

— Номда хөй-ле медээлер бар, ынчангаш статистика бүгү-ле чүвени билир-дир деп бодаар башка кирер-дир, ол шын бе?

— Ындыг бадыткаашкын шыныг болурунга чоок. Совет статистика болза будуңдеге, материалдыг чаагай чорукта, өртемде, культурада, чырыдышкында, кадык камгалалында, социал хандырылгада, өг-бүле бюджединде, амыдырал хандырылгазында политикалыг талазы-биле өзүлдезиниҢ перспективаларын, күш-ажылчы курлавырларны болгаш өскедаа чүүлдерни чүгле шыныы-биле көргүзүп турар. Бо бүгү медээлер чүгле планнаашкын органнарынга, күрүне албан болгаш будуңдеге черлеринге херектиг эвес, харын пропагандистерге, политинформаторларга, номчукчуларга херектиг.

В. ЛЕБЕДЕВ,
СЭТА-ныҢ корр.

делегей бо хуннерде

Күжениишкиннеривисти каттыштырбышаан

(ЧКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары эш Г. ГУСАКТЫҢ интервьюзу)

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

циалистиг нийтилелдиң бүгү талалыг хөгжүлдезиниҢ программазын тодаргайлаан.

ЧКП-ниҢ XIV съездизиниҢ айытканы, беш чылдың экономиктиг программазы чедиишкиннерни күүсеттинип турар. 1971 чылда — чаа беш чылдың баштайгы чылында — чуртка үлетпүр бүдүрүлгезиниҢ хемчээли планда көрдүгениннең бедик болган. Ооң 90 ажыг хуузун колдуунда-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган чедип алган.

Бистиң экономикавистың бүрүнгаар хөгжүлдезин херечилээн ол бүгү чедиишкиннер-биле чергелештир, бисте четпестер база эвээш эвес, оларның дугайын бистиң партиявыска-даа, калбак хөй-нийтиниҢ өртүзүнга-даа ажыы-биле чугаалап турар бис.

ЧКП ТК-ныҢ февраль пленуму бүгү улус ажыл-агыйының ажыктыын бедиперинiң эргежок чугулазын демделээн. Бүгү курлавырларны ажыглаары, күш-ажылды организастаарын экижидери, камналганың чүрүмүн нептередири, хөй-нийти шугумнары-биле — политика, экономика, өртем, амыдыралдың бүгү адырларының талазы-биле калбак болгаш шапкын хөгжүп турар. Чижээ, бис националдар аразының харылзааларының талазы-биле ленинчи национал политиканың боттанышкынының дурзулгазындан хөй чүвени алган биске. Совет Эвилелинде национал тургузуушкуннуң дурзулгазы федералдыг принципиерге чех болгаш словак улустарның аразында харылзааларны быжыглаарынга биске дузалаан. Бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң болур. Биске бо чыл оюн байырлаары дээрге, интернационалчы акы-дүмалышкы чоруктуң ленинчи принциви бистиң чуртувустуң улустарының болгаш националдарының аразында харылзааларга-даа база акы-дүмаа еске-даа бүгү улустар-биле харылзааларга-даа улам чайыннандыр боттанган турарынга идиг болган турар ужурлуг.

Бистиң бот-боттарывыстың аразында кады ажылдажылгавыстың перспективалары херек кырында кызыгаар чок. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлели акы-дүмаа күрүнелериниҢ социалистиг интеграциязының үр үени барымдаалаан перспективтиг программазын хүлээп алган. Үк программа келир үеде улуг кеделиг чүүлдерни чехословак-совет экономиктиг кады ажылдажылганың мурнунга база ажыыл турар. ССРЭ-нин бар турар политиктиг болгаш экономиктиг аажок улуг күчүзүнге даянып болур бис. Бо бүгү болза Чехословакияның чоннуның эң калбак бөлүктериниҢ хан-дамырындан сонуургалдыг болуп турары бистиң экономиктиг кады ажылдажылгавыстың улам ынай ханылаарының магадыгыл болуп турар.

Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга, найырал болгаш эвилел — ол болза Чехословакияның Коммунистиг партиязының, чехословак күрүнениҢ политиказының кол чүүлү болур ужурдан эш Г. Гусак демделээн. ДелегейниҢ ийиги дайыныңың сөөлүнде тыптып келгени «Совет Эвилели-биле моңге үелерде» деп лозунну Чехословакияның Компартиязының улуттукчузу Клемент Готвальд чарлаан болгаш хөй миллион чехтериниҢ, словактарның сеткил-сагыжының илерели, бистиң улустарывыстың аразында кады ажылдажылганың доктаамал принциви болу берген.

Социалистиг лагерьниҢ чурттарының чаңгыс эви, хамыктың мурнунда социализмниҢ делегейде баштайгы чурту, эң күчүлүг, эң сайзырангай социалистиг күрүне Совет Эвилелинге хамаарылга — бо чаңгыс эң, бо хамаарылга социализмниҢ бүгү делегей системазының чедиишкининиҢ магадылалы болур дээрзин эш Г. Гусак түнелинде демделээн. Ол дугайын эрткен чылдарның бүгү дурзулгазы хереченип турар. Кажан социализмниҢ келир үезиниҢ дугайын бодаанывыста ол дээрге кара чаңгыс шын орук болур деп чүвени база билип турар бис. Ооң ужурунда социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эви чайгылыш чок быжыгып турзуп келгенин хөгжүдеринге улуг кичээнгей салып турар. Чоокта чаа Сенегалга национал өөредилге талазы-биле чаартымышкыны кылган. Ооң сорулгазы өөредилге программазын Африканың байдалынга таарыштырары, чурттуң хөгжүдезинге ооң ужур-дузазын улгаттырары болур. Дакарның университединде дыка сайзырап турар. Ам мында чүгле даштыкы кижилер эвес, харын-даа африкан профессорлар база көвүдеп турар. Ол университеттиң төөгүзүнде эң-не баштай сенегал Сейду Мадани Си ооң ректору болган. 1970 чылда Сенегалдың ацы-ацы дылдарынга өөредилге чорударын албан ёзулуубиле шинтпирлээн боон турар. Чер-черниҢ кол-кол дылдарынга таарыштыр бижиктиг чогаадыл тургускан. Амгы үеде сенегал радио чурттуң бичии улустарының дылдарынга дамчыдылганы база кылып турар.

Совет Эвилели бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээринче болгаш өөредилгени хөгжүдеринге улуг кичээнгей салып турар. Чоокта чаа Сенегалга национал өөредилге талазы-биле чаартымышкыны кылган. Ооң сорулгазы өөредилге программазын Африканың байдалынга таарыштырары, чурттуң хөгжүдезинге ооң ужур-дузазын улгаттырары болур. Дакарның университединде дыка сайзырап турар. Ам мында чүгле даштыкы кижилер эвес, харын-даа африкан профессорлар база көвүдеп турар. Ол университеттиң төөгүзүнде эң-не баштай сенегал Сейду Мадани Си ооң ректору болган. 1970 чылда Сенегалдың ацы-ацы дылдарынга өөредилге чорударын албан ёзулуубиле шинтпирлээн боон турар. Чер-черниҢ кол-кол дылдарынга таарыштыр бижиктиг чогаадыл тургускан. Амгы үеде сенегал радио чурттуң бичии улустарының дылдарынга дамчыдылганы база кылып турар.

Совет Эвилели бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээринiң талазы-биле Сенегалга улуг дузаны көргүзүп турар. Бистиң чурт чылдың-на Совет ЭвилелиниҢ дээди өөредилге черлериниге 30 ажыг стипендияны Сенегалга берип турар. Амгы үеде ССРЭниҢ дээди өөредилге черлериниге чүс хире сенегалдар өөренип турар. Ол республикада дыка хөй совет башкылар база ажылдап турар. Совет ихтиологтар, балык үлетпүрүҢ тускай эртемниглери сенегалдар-биле дурзулгазын солчуп турар. Бистиң геологтарывыс Чөөн Сенегал девискээринде алдының курлавырларын шинчилеп чоруп турарлар. Ол геологтуг болуктүн сырый харылзаалары тудуп, ацы-дүмаа хоорайлар боон турар.

Сенегал чүгле Совет Эвилели-биле эвес, харын социалистиг өске-даа чурттар-биле эң-найыралчы харылзаазын улам быжыглап турар. Сенегал эрткен чылын Болгария, Румыния, Венгрия, Польша, Югославия-биле экономика, транспорт болгаш культура дээш, социалистиг чурттарның дем кадыш хөделирин улам тода таарыштыр чорудар дээш бүгү чүвени кылып турар бис.

Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязы-биле, социализм чурттарының ацы-дүмаа еске-даа партиялары-биле, делегейниҢ коммунистиг болгаш ажылчын партияларының хөй нуруузу-биле чаңгыс эптиг хөделип турар бис. Социалистиг дем каттыштырылгазының чедиишкиннери, социализм идеяларының тиилелгелиг базымнары — ол дээрге маргыш чок фактылар-дыр. ДелегейниҢ социалистиг дем каттыштырылгазы, марксизм-ленинизмниҢ идеялары бистиң планетада төөгүнүҢ чорудулгазынга улам улуг салдарны чедирип турар деп, Г. Гусак медеглээн. Социалистиг лагерьниҢ чаңгыс эви дээш, делегейниҢ коммунистиг шимчээшкининиҢ чаңгыс эви дээш, бүгү антиимпериалистиг фронтунуҢ чаңгыс эви дээш туржуп турар бис. Келир үеде да бо орук-биле чайгылыш чок чоруур бис. Чехословакияда бистер марксизм-ленинизмниҢ туруштарында, пролетарҗы интернационализмниҢ туруштарында быжыг туруп турар бис. Бистиң компартиязывыстың, күрүнелеривистиң, Совет ЭвилелиниҢ болгаш Чехословакияның улустарының аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хүн келген түдүм-на быжыгып турар.

(СЭТА).

Бөгүн — Венгрияның национал байырлалы — Хосталганың хүнү (1945 ч.)

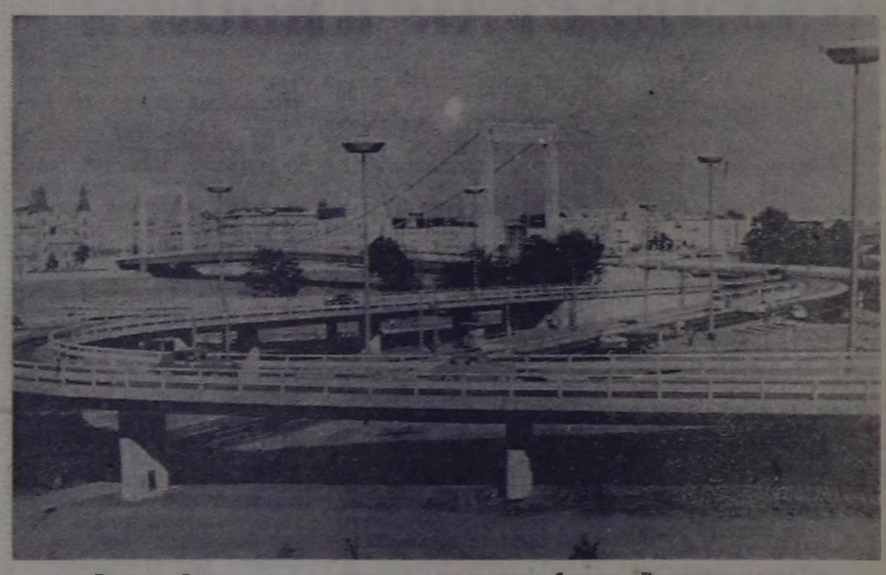

Венгр найысылалдың эң көрүнүтүг черлериниҢ бирээзи, БудапештиҢ чурттакчыларының чоргаараалы—Дунайны кежиндир Эржебет деп көвүрүг. Ону сөөлүг чылдарда кылган.

МТИ-СЭТА-ныҢ фотозу.

МООЛ ЧОГААЛЧЫЛАР ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ныҢ корр. К. Болдоновтуң дыннатканы болза:

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга моол чогаалчылар ажыл-херекчи ёзу-биле белеткенип турар. Ынчангаш оларның ол байырлалга уткуштур парлап үндүрер деп турар чечен чугаалар болгаш очерктер, шүлүктер болгаш тускай чүүлдер чыындызын «Моол чогаалчылар Советтер чуртунуҢ дугайында» деп адаан.

Дыка хөй моол чогаалчылар ,боттарының чаа чогаалдарында бистиң ийи улуетуп акы-дүмаа найыралының, бузулбас дайынчы кады ажылдажылгазының дугайын тооҗуп турар. Бо чылын МАР-ныҢ болгаш ССРЭ-ниҢ улустарының найыралының алдарлыг арыннарын көргүскен чогаалдар — Ж. Лодойнуң романы, П. Бадарчының шүлүктери, Ч. Хламеурунуң шүлүктер чыындызы, Д. Пүрэвдоржтуң шүлүктери болгаш өске-даа чогаалдар парлаттынып үнер деп турар. Моол чогаалчылар, очулдуруучулар болгаш ном парлаар чер ажылдакчылары орус классиктиг болгаш амгы совет литература-биле боттарының номчукчуларын таныштырар дээш дыка улуг ажылды кылып турар. Бо чылын МАР-ныҢ күрүнениҢ ном үндүрер чери хөй националдыг совет литератураның чогаалчыларының дыка хөй чогаалдарын база парлап үндүрер.

Апрель 4 — Сенегал Республиканың хамаарышпас чоруунуң хүнү

ХОСТАЛГАНЫҢ ОН ИЙИ ЧЫЛЫ

Сенегал улус апрель 4-тө боттарының национал байырлалы — Хамаарышпас чорук хүнүн демделээр. Сенегалдар 12 чыл мурнунда колониалдыг кулданыышкынның кинчизин үзе шапкан болгаш ногаан-сарыг-кызыл оңнуг тук чурт кырынга бирле дугаарында киискин үнген. Сенегал Республика — шаанда Францияның колониязы турган. Ол Африка диптиң барын талазында турар. Шагшаанда ооң Америкаже карабажың-корабльдер эштин үнүп, Европаның дириг баран садыглакчылары оларга чүс-чүс муң кара кештиг кулдарны чүдүрүп алгаш, америк чер эезиринге чедирип берип турган.

Сенегалды колдуунда-ла «Арахис чурту» деп адаар. Шынап-ла «чер тооруу» өскедаа африк күрүнелерге кофе, какао, гвоздика ышкаш — экспорттуң кол чүүлү боон турар. Сенегалдың экономиказының хожудангай чоруу — колониалдыг үе-чаданың артмышкыны боон турар. Дыка хөй чыл дургузунда экономиканы чаңгыс талалыг хөгжүдүп келгенинiң түнелинде сенегал чоннуң аъш-чемге ажылгаар кол продуктулары болур ристи, соргову болгаш африк чиңге-тарааны дыка улуг өртек-үне-биле даштыкыдан садып алыр ужурга таваржып турган. Ынчангаш Сенегалдың чазаа амгы үеде чуруттуң көдээ ажыл-агыйының хожудангай чоруун чоорту узуткаар дээш хемчет ап турар. Сенегалдың удуртукчулары орулганың хөй нуруузун берип турар арахистиң онзалап көрбушаан, кодээ ажыл-агыйга чаа-чаа культураларны нептередир болгаш чоннуң чуруттуң бодунуң аъш-чеми-биле бүгү хандырар дээш ораалдажып турар. Ол сорулга-биле рис шөлдерин калбартып, хөвеч тарыларын, чигир кыргыжын өстүрерин болгаш мал ажылын хөгжүдүп турар.

Сенегал 1960 чылда политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алган үеден бээр үлетпүрүү хөгжүдер талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг болган. Ында элээн каш балык консервалаар заводтарны тутказ, кодээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадып кылыр талазы-биле элээн каш бүдүрүлгелер туттунуп турар. Бодунуң тарып алган хөвеҢнеринден тускай африкан угуулзаалардыг пестер кылыры-биле мырынай чоокта чаа бир фабриканы база ажыглалга киирген.

Национал экономикага балык үлетпүрү база чугула черни эзелеп турар. Ооң ачызында дыка хөй чурттакчылар кежээниҢ-не балык-биле рис хоолаан «Тьебу-Дьен» дээр чемни столга салыр эвес, харынында балык консерваларын болгаш доңурган балык эъдин Африканың дыка хөй чурттарынчо үндүр садар арталыг болуп турар. Шаанда олар улуг өртектиг балык продуктуларын Барыын Европаның чурттарындан садып алыр ужурга таваржып турган болгай.

Колониалдыг үениҢ уржундан болган экономика болгаш культура талазы-биле хожудангай чорукту узуткаарынга база индустриализацияны кылырынга тускай эртемниглер херек деп чүвени Л. С. Сенгориуң чазаа билип турар. Чогум-на ооң ужурунда ол национал кадрларны белеткээринiң талазы-биле Сенегалга улуг дузаны көргүзүп турар. Бистиң чурт чылдың-на Совет ЭвилелиниҢ дээди өөредилге черлериниге 30 ажыг стипендияны Сенегалга берип турар. Амгы үеде ССРЭниҢ дээди өөредилге черлериниге чүс хире сенегалдар өөренип турар. Ол республикада дыка хөй совет башкылар база ажылдап турар. Совет ихтиологтар, балык үлетпүрүҢ тускай эртемниглери сенегалдар-биле дуржулгазын солчуп турар. Бистиң геологтарывыс Чөөн Сенегал девискээринде алдының курлавырларын шинчилеп чоруп турарлар. Ол геологтуг болуктүн сырый харылзаалары тудуп, ацы-дүмаа хоорайлар боон турар.

Сенегал чүгле Совет Эвилели-биле эвес, харын социалистиг өске-даа чурттар-биле эң-найыралчы харылзаазын улам быжыглап турар. Сенегал эрткен чылын Болгария, Румыния, Венгрия, Польша, Югославия-биле экономика, транспорт болгаш культура талазы-биле алзаң каш дугуржулгаларны чаргай.

Сенегалдың бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглаарының херээнге чедиишкиннери, колониализмге, сөөк-язы ылгаар чорукка удур, Африка диптеги национал-хосталгалыг демиселдиң ооң детки турары, а ол ышкаш Сенегалдың социалистиг чурттар-биле харылзаазын быжыглап турарынга Барыын чүктүң монополистиг болгаш неоколониалистиг бөлүктери бужурганы, ында таарышпайн турар. НАТО кежигүнү чурттарның күзелин ёзугаар, оларның дуразы-биле үүлгедиишкиннерни кылып турар португали колониизаторларның ол республикага удур чепсектиг халдаашкыннарын чогум-на ооң-биле холбаштыр көрүп турар. Гвинея-биле (Бисау) кыымгаарда мурнуу чүктүң Казаманс можунуң онон сенегал суурларын болгаш чурттакчылыг черлерни португали шериг самолёттары үрегдеп каашкан. Агаардан ындыг араатанныг халдаашкынның түнелинде чүс-чүс кижи балыгланган ааы өлген боон турар. Гвинеядан (Бисау) дезии келген 70 муң кижи португал солдаттарның өлүрүкчү үүлгедиишкиннеринден Сенегалда чаштынып турарлар. Ынчалза-даа империалистер ындыг боо-чепсектиг чоңгээлээшкиннер, халдаашкыннар-биле Сенегалдың даштыкы политиктиг утланышкынын өскертип шыдаваан.

— Бичии сигенчигеш даштыг-чамныг довурактыг черден үнгеш, сөөлүнде барып күчүзүг ыяш кылдыр өзе бээри дег, Сенегал чаа амыдыралды тургузар орук-биле базым бүрүзүнде-ле улут чедиишкиннииг бурунгаарлап бар чоруур. Ооң мурнунда чүгле политиктиг эвес, харын-даа экономиктиг-даа хамаарышпас чорукту чедип алырының тодаргай болгаш берге сорулгазы туруп турар. Ол чоокта ёзулуг хосталга-даа турбас ужурдут деп сенегалдар билип турар. Ынчангаш сенегал улус ол эчиге сорулганы чедип алырынга долу шинтпирлиг, оларны шилип алган оруундан чүү-даа будуларуун шыдавас. Аныяк республика быжыг туруштуг болгаш моңге чоруктуң дескээ — африкан баобабты бодунуң национал сүлдези кылдыр шилип алганы база таварылга эвес.

ДАКАР.

ШЫН

Дөртқу арын ⊗ 1972 ч. апрель 4

ШИИТПИРЛЕР СОРУК КИИРГЕН

Партияның XXIV съездиниң тоогулуг шиитпирлери республиканың библиотекаларының ажылын чогаалыкчыл бедиэ деңнелче кодурериңге улуг салдарны чедирип турар. Съездиниң материалдарын болгаш чаа бөп чылдың солун-лаашкын материалдарын бо библиотека коску агитацияны калбак-биле ажылгаан. «Чуртуң тиилелгелиг балымы» деп дедлегнеги номчуга залында тургускан. Ында «Ленинчи оруктиле», «Бөш чылдың балымнары», «Чаа ёзу-биле башкарыл тур бис» деп алдырлар киргеп.

Бай-Тайга, Улуг-Хем болгаш Барыын-Хемчиктиң район библиотекалары «Төрээн чуртуңну ажыл-ижин-биле алдаржыт» деп аас журналларын эрттиргилээн. Барыын-Хемчиктиң район библиотеказынга «Чуртуң тиилелгелиг балымы» деп дедлегнени номчуга залында тургускан. Ында «Ленинчи оруктиле», «Бөш чылдың балымнары», «Чаа ёзу-биле башкарыл тур бис» деп алдырлар киргеп.

Кызылдың Н. К. Крупская аттыг библиотеказының ажылында үлегерлиг эки чүүлдер бой. «Куш-ажылчы чаңгыс минутаның үнези» деп аас журналын ааранылга комбинадынга эрттиргеп. Чүгаа болза колдуунда ус-шактың чоп ажылгалары, ону камнарды дээш оске-даа чүүдерже углаанган. Баштай беседа эрткеп. Оон соонда комбинатта комсомол организациязының секретары Т. Скрыль ажыл шагын чоп ажылдарынга аныяктарның киржиргенин дугайын чугаалаан. Аас журналының түңнелиниг мурнакчы ажылчыннар санал бергилээн.

Будурулгени хогжүдериниг камналгалыг болгаш хуматтыг болдур чорук коску черни эдээр үжүрлүг. Ажыл шагын чоп ажылдар дугайында улуг туғаа болган. Будурулгенин ажыктыын бөлдер. куш-ажылды организастаарын экижизер дугайында ажыктыг салдар ынчаан хөйү-биле ылаңгыя.

«Ук номнар силерниң ажылынарга дузалаар» деп ном делгелгезин база эрттиргеп. Ук делгелгеден 35 номну бижиктеп.

Съездиниң материалдарын пропагандалаарынга бо библиотека коску агитацияны калбак-биле ажылгаан. «Чуртуң тиилелгелиг балымы» деп дедлегнени номчуга залында тургускан. Ында «Ленинчи оруктиле», «Бөш чылдың балымнары», «Чаа ёзу-биле башкарыл тур бис» деп алдырлар киргеп.

Кызылдың Н. К. Крупская аттыг библиотеказы бо ажылды эки чорудуп турар. «Ажыктар эвилелдериниң сорулгалары», «Улуг эгелээшкин», «Коммунизмге «чөөнниээриниң» үргулар зары» деп номнарга делгелгелерни организастаан. Ук библиотекага хамаарыжыр школаларга, будурулгелерге библиография допчуладарын чорутқан. «Ленин — пропагандист болгаш агитатор» деп делгелгени номчугга залынга организастаан.

Улуг-Хемниң район библиотеказы (эргелекчизи Т. Никитина) Ленин дугайында литературага пропагандизин кол чүүл кылдыр көрүп турар. Номчугаринин планнарын тургускан. «Ленинниң аныяктарга чагыттарлыг», «Ленин сеңээ чагаан» дээш ленинчи темага хамаарышкан номнар пропагандизын түс-түс номчукчулар болгаш массалыг хемчеглер таварыштыр калбарткан. Бо библиотека чыл дургузунда 982 номну (ленинчи темага хамаарышкан) бижиткеп.

Бай-Тайга, Тожунуң район библиотекалары үстүнде темага хамаарышкан массалыг ажылды эки чорудуп турар.

«Ленин болгаш амгы үе» деп тема партияның XXIV съездиниң материалдарын пропагандалаары-биле холбаштырып турар. Мында «Ленин болгаш амгы үе» деп тема кол черни эдээп турар.

Комсомолчуларның ленинниң зачёттарны чедишкининг дужаарынга библиотекалар өөрүп эвес ажылдарны чорудуп келгеп. Бо талазы-биле номчулгалар, консультациялар эрткилээн.

Кызылдың Н. К. Крупская аттыг библиотеказы бо ажылды эки чорудуп турар. «Ажыктар эвилелдериниң сорулгалары», «Улуг эгелээшкин», «Коммунизмге «чөөнниээриниң» үргулар зары» деп номнарга делгелгелерни организастаан. Ук библиотекага хамаарыжыр школаларга, будурулгелерге библиография допчуладарын чорутқан. «Ленин — пропагандист болгаш агитатор» деп делгелгени номчугга залынга организастаан.

Улуг-Хемниң район библиотеказы (эргелекчизи Т. Никитина) Ленин дугайында литературага пропагандизин кол чүүл кылдыр көрүп турар. Номчугаринин планнарын тургускан. «Ленинниң аныяктарга чагыттарлыг», «Ленин сеңээ чагаан» дээш ленинчи темага хамаарышкан номнар пропагандизын түс-түс номчукчулар болгаш массалыг хемчеглер таварыштыр калбарткан. Бо библиотека чыл дургузунда 982 номну (ленинчи темага хамаарышкан) бижиткеп.

Бай-Тайга, Тожунуң район библиотекалары үстүнде темага хамаарышкан массалыг ажылды эки чорудуп турар.

«Ленин болгаш амгы үе» деп тема партияның XXIV съездиниң материалдарын пропагандалаары-биле холбаштырып турар. Мында «Ленин болгаш амгы үе» деп тема кол черни эдээп турар.

Комсомолчуларның ленинниң зачёттарны чедишкининг дужаарынга библиотекалар өөрүп эвес ажылдарны чорудуп келгеп. Бо талазы-биле номчулгалар, консультациялар эрткилээн.

Кызылдың Н. К. Крупская аттыг библиотеказы бо ажылды эки чорудуп турар. «Ажыктар эвилелдериниң сорулгалары», «Улуг эгелээшкин», «Коммунизмге «чөөнниээриниң» үргулар зары» деп номнарга делгелгелерни организастаан. Ук библиотекага хамаарыжыр школаларга, будурулгелерге библиография допчуладарын чорутқан. «Ленин — пропагандист болгаш агитатор» деп делгелгени номчугга залынга организастаан.

Улуг-Хемниң район библиотекалары

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 5 СРЕДА № 80 (8845) Өртээ 2 кап.

РАЙКОМ БОЛГАШ КОЛХОЗТУҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ

Партияның кодээ эге организацияларының шуут-ла колхоз, совхоз бүдүрүлгезинде хаара түттүнгеш кижилер ортузунга ажылдан, партияның политиказын ажылчы чонпар ортузунга төлептин-биле боттандырып, организастыг ажылды чорудуп турар. Оларның даймычы шинээзинден болгаш идепкейлиг ажылындан, ажыл-херекти биздилии-биле башаварындан бистиң планнарывыстың күүседезин улуу-биле хамааржыр. Партияның кодээ эге организацияларын бижыглавр, оларның ролюн бедидер, эргелерин, хүлээлгелерин болгаш ажыл-чорудулгазын калбартыр талазы-биле СЭКП Төп Комитедиң докладчамал сагыш салып келген.

СЭКП-ниң район комитеттери партия эге, салбыр, бригада организацияларының, болүктериниң ажылын кичээнгейлиг анализтеп, дуржулгазын докладчамал сайгарып, олар туруштуг, шудургу чорууп коргүзүп, ооң түңнелинде кодээ ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге шиитпирлиг салдарны чедирин дээш хемчегларни ап турар. Олар ажыл-агыйны удуртуп-башкарыпкы, кижилер-биле ажылдаарының дуржулгазын чыл бүрүде байдыгып турар.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң колхозтарда партия организацияларын удуртуп турарының дуржулгазында ооредиглиг түүлдер хой. Бо болза кодээ ажыл-агый талазы-биле республиканың бир улуг районнарының бирээзин. Тараа бүдүрениң болгаш садарының республика планының үштүн бир хуузун ол күүседип, мал ажылындан алыр продукциязы бүдүрер талазы-биле база чугула черни эзлеп турар. Ында районуң беш колхозтары боттарының улуг-хуузун төлептин-биле киирип, планныг даалгаларын чедишкинниг күүседип, чамдыктары республикада мурнакчы ажыл-агыйларның санында кирген.

Колхозтарда партия эге организациялары ажыл-херекче хамылап кирип, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрениң дециелин бедидерин чедип алырынче ишчилерни хаара түдүп келген. Эге организацияларның дайынчы шинээзин бедидер айтырыг СЭКП райкомунуң ажыл планында чугула черни эзлеп турар. Соолгу үеде райкомнуң биорозунга малчынарны суурларга докладчамал чурттадырынче шилчидер дугайында СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлерин ажыл-агыйларда боттандырып турарының. «Коммунизмче орук» биле «Октябрь 14 чылы» колхозтарда партия хүрээлениниң ойуделиниг болгаш ынык коммунистер-биле ажылдың. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын пропагандалаар талазы-биле «Тиилелге» колхозта партия организациязының ажылының дугайында дээш, ооске-даа айтырыгларны чугаалажып корген. Ында отчётчарны ол колхозтарда парторганизацияның секретарылары кылган. Айтырыгларны белеткээринге активчилерни хөйү-биле киириштирип, кижилерниң санал-оналдарынга үндезилеттингеш шиитпирлерни хүлээп ап, оларның күүселдезин организастаавы — парторганизацияларның дайынчы шинээзин бедиткен.

Парторганизациялар амгы үеде колхозтарның экономиказын хамыпы-биле сайгарып, оон чогуур түңнелдерни үндүрүп, ону быжыглаарывыңг аргаларын докладчамал айтып турар. «Ленинчи орук» колхозта экономиктиг ажылдың байдалының, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мергенде сүт-бараан фермазының ажылын экижидер хемчегларниң, «Октябрь 30 чылы» колхозта кыштагаазавкыының байдалының дугайында айтырыгларны райкомнуң бюрозунга база чугаалашкан. Район күрүнеге эът болгаш сүт садарыының бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде ажыр күүседип, районнуң партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин ажыл-херекке боттандырарынче ажылчы чонпарны хаара түдүп турар.

Районнуң партия организациязының дайынчы шинээзи партияның эге организацияларының, бүгү коммунистериниң ажыл-чорудулгазыпдан, идепкейиндеп хамааржыр. Каа-Хем районунуң «Тиилелге» колхозта партия эге организацияны ажыл-агыйны хогжүдеринге улуг салыышкынны киирип турар. Колхоз эрткен чылын күрүнениң планныг даалгаларын долузу-биле күүседип, малга быжыг чем-суурлуг түргузар дээш социалистиг чарыштың эгезекчиин болуп, бүдүн чартык чылда хереглеттинер мал чемин белеткеп алгаш, малын хүр, чагаг кыш ажырар аргалыг болган. Ында хой эвес составтыг эге организацияда колхозтуң адырлар айыыла таарыштыр ийи партболүктер түргузар дуржулга база бар. Ындыг практика ажыктыг дээрзин ооң чижээ-биле түргусқулап турган ооске-даа черлерде ындыг партболүктериниң ажыл-чорудулгазы бадыткап турар. Колхозта экономиктиг аваллыг эки түргустунган болгаш ажыл-агыйны шын башкарарынга улуг идегин берип турар.

Парторганизацияларның дайынчы шинээзин хөй түүлдерден хамааржыр. Анаа бир чугула чүве — эге организацияны кым удуртуп турарындан хамааржыр. Колхозта коммунистериниң ажыл-чорудулгазының түңнели партбюронуң секретарының идепкейиндеп болгаш политика талазы-биле дадыкканындан, ажыл-агыйның адырларын болгаш шинда байдалды ханы билириндеп болур. Кодээде эге организацияларның удуртукчулары партияның директиваларын болгаш үстүкү организацияның айтырыкшыларын чугаа чок күүседириниче коммунистерни организастап шыдаар, удуртуп билир толептиг, дуржулгалыг кижилер болур. Ындыгларга Каа-Хемде «Тиилелге» колхозта парторганизациязының секретары Николай Дамбаевич Моңгуш, Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң — Кенден Доспашович Ооржак, «Революцияның чалбыжы» колхозтуң — Никифор Петрович Кононенко, Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң — Доңгак Демдекович Мижит-оол болгаш ооске-даа эштер хамааржыр.

Партияның кодээ эге организацияларын тодаргай удуртуп турарының чижектерин СЭКП-ниң Бии-Хем райкомундан көрүп болур. Боттарының организакчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазын чогаадыкчы ёзуу-биле сайзырадыгайжыдып, олар ховуларга болгаш фермаларга күш-ажылчы хүн бүргүзүп шалынчы хүн кылдыр ажылдаарын чедип алыр дээш, ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаар дээш күжениишкинни салып турар.

Партия райкомнарының, кодээде эге организацияларга ажылагый айтырыгларын чедишкинниг шиитпирлээринге, ажылчы чонпарны кижизидеринге айтырыгларынга дээштиг, тазырымчалыг арга-хевирлерни ажылдап кылгаш. Ынчалзада ам-даа чамдык партия комитеттериниң ажылында четпестер хой дээрзин демдеглевес аргажок. СЭКП-ниң Эрзин, Тес-Хем, Чоон-Хемчик райкомнары мал бажың ветүрер, ооң продуктулуун бедидер айтырыгларны хаяпы-биле аналызтевейн, ооң чогуур түңнелдерни үндүрбейн турар, чер ажылын хогжүдеринче кичээнгейни кошкай салып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң кодээ ажыл-агыйның бүгү адырларын улам ыдай кодуреги айыткан болгай. Ону чедишкинниг планнарын, колхозтарда парторганизацияларның ажылының стилин улам сайзыраңгайжыдарындан, дайынчы арга-шинээзинден улуу-биле хамааржыр апаар. Ынчангаш ажылдың бо талазынче докладчамал кичээнгей салыр херек.

Индияның даштыкы херектер министри Москвада

Индия Республикавың даштыкы херектер министри Сваран Сингх Совет чазагтың аалчызы боюп апрель 3-те Москвада келген.

Эп-найыралдыг ийи чурттуң күрүве туктары-биле шимээн Шереметьево аэродромга Сваран Сингхти СССР-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш албанның ооске-даа кижилери барып уткуп алгаавар.

(СЭТА).

★

«Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының коллективи бо хүннерде СССР Элселиниң аддарлыг бежен чыл оюн төлептиг уткуур дээш улуг сорук киргеш ажылдап турар. Фермаяың мурнакчыларының бирээзи бызаа ажаакчызы Самдан Торлаа (үстүвде чурукта) бо чылгы чаш бызаларны эки азырап турар.

Самдан Торлаага хамаарышкан бызаларның немелде дециэзи хонукта ортумаа-биле 700—800 грамм болуп турар. Ол ышкаш аныяк коммунист Туран хоорай Советиниң депутады Седипей Лоя база-ла мурнакчы сааначыларның бирээзи. (Адаанда чурукта).

А. МОНГУШТУН фотозу.

★

Чаа медээлер

ЛЬВОВ. Кулов дээр суурда алгы-кеш болбаазыралдыр заводтуң удуушкунунда технологтуг дериг-херекселдер көөп эгелээн. Ындыг будүрүлге — Украинаның барын талазында эң баштай кылдының турары ол.

ФРУНЗЕ. Кантының цемент-шифер комбинадының коллективи Киргизияның сонгу талазында эң улуг сүт хөолбээнин тудугжуларынче чаа продукция — дыка быжыг гидроцементтиниг баштайгы эшелонун чүдүрүп чоруткан. Бо беш чылдың төнчүлүүде чүс метр хире тереңнеп, недүлүүр ужурлуг кылымал далайның плотиназынга бо чылдың 27 муң тонна цементтиг тогер ужуралуг.

КАУНАС. Волганың автозаводунуң демдээ Каунаста көстүп келген. Ында чылдың-на «Жигули» дээр 15 муң автомобильдерни сеңгээр заводтуң тудуп эгелээн. Анаа «Жигулиниң болгаш ооң артык кезектерин садар магазин база турар.

СЭТА-ның корр.

Күш-ажылдың байырлалынга уткуштур

Кайгамчыктыг хүнге ажылчын белеткел чурттаа чоруп турар. Апрель 15-те совет кижилерниң беш чыл планын күүседиринге боттуг салыышкынын киирериниче үткүүр оларның коллективтиг болгаш тус-тузунда алган хүлээлгелеринде тодаргай илереп турар.

Баштайгы медээлерни ёзугаар алырга. Минскиге 600 муң ажыг кижи субботникке киржикир. Барык 7 миллиой рубльдиң продукциязын будүрүп үндүрер, ооң иштинде 200 трактор, 100 муң подшипник, 9,5 муң шак, хөй-хөй соодукчулар. «Минск-32» дээр сөөлгө машинаны. 50 муң хире ажеш идик бар. «Гомсельмаш» заводтуң коллективи силос ажаар 50 комбайнны будүрүп үндүрер дугайында созуп берген. Брест областың ажылчы чонпары 2,5 миллиов ажыг рубльдиң продукциязын будүрүп үндүрерин планнаан.

Чөөн Сибирьниң эң улуг тудуу — Братскгэстройвуң коллективи субботникке белеткениң турар. 40 муң хире тудугжулар болгаш монтажниктер, үлетпүр будүрүлгелериниң ажыл-ишчилери Братскиниң ыяш үлетпүр комплектизиниң, алюминий заводунуң, чурттаага бажыңнарының тудуунга ажылдаар. Олар 550 муң рубльдиң тудугмонтаж ажылдарын күүседир. Тудугвуң хөй-хөй албан-хаакчылары шөлдерже темишидилгелерин сөөртүр болгаш үреэнге хереглээр картофельди ылгап арыглаар талазы-биле дузаламчыны Кобляковск совхозтуң ажылышчыларынга көргүзер.

Калуга областың үлетпүр будүрүлгелери плавдан ажыр чүс-чүс муң рубльдиң продукциязын будүрүп үндүрер. Камнап алган материалдар-биле транспорт машиналарын, автомобиль электродерилгезин, янзы-бүрү приборларны, улустуң хереглеп бараанналарын будүрер.

Мелитопольда (Запорожье область) мотор заводунга «Запорожец» автомобильдериниң 320 агрегадын, ооң хөй савпыг артык кезектерин кылыр. Чиик үлетпүрүүн будүрүлгелериниг хереглээр элээн машкаш машиналарны болгаш автоматтыг шугумнарны, хөй-хөй компрессорларны, соодукчу тургузулгаларны белеткээр. Мелитопольчулар беш чылдың фондузунга 1 миллиоң 400 муң рубльди киирер, ол болза арткан чылда субботниктиниңден дыка хөй.

1919 чылда Москва-Сортировочная депоюуң ажылчыннарының эгезэшкинин база бир дугаарында деткээн Брянск-2 демир-орук бедидиринин коллективи алды тепловозту болгаш электровозту, 240 чүүк магонуун септээрин, 200 метр узун дурттуг демир-орук шугумун кылырын хүлээнген. Ол хүн локомотив депоюуң машинистери посвдилерни камнап алган одаар чүүл болгаш электроэнергия-биле чорудар дээн.

Апрель 15-те Забайкальск оруктуң бүгү локомотив парыгы камнап алган одаар чүүл-биле ажылдаар.

СЭТА-ның корр.

„Билиг" ниитилелиниң республика конференциязы

Дүүн Кызылга республиканың «БИЛИГ» ниитилел организациязының X отчёт-сонгулдалыг конференциязы болуп орткен. Анаа республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин ажыл-чорудулгазының дугайында клеткледи ниитилелдиг баштаар черинин даргазы эп В. А. Копеёл кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Кодээ ажыл-агый министерствозунда эге организациязының даргазы, делегат эп А. Г. Тяпина, Ак-Довуракты эмнелгезинде эге организациязының даргазы, делегат эп В. П. Осипова, Эрзиниң «Чаа Орук» колхозта эге организациязындан делегат эп К. Ч. Эрешчин, философия артемнеринин кандидады эп М. А. Чугуев, Бии-Хемде «Билиг» ниитилел организациязының секретары делегат эп Я. С. Глухеньки, ревоенкоматта эге организациязындан делегат эп С. Б. Хисамедимов, Чадаананың № 1 школада организациядан делегат эп Д. Д. Ховалыг, ВЛКСМ Барыын-Хемчик райкомунуң секретары эп М. Т. Сая, Каа-Хемде «Билиг» ниитилел организациязының секретары Б. К. Губанов, Улуг-Хем районнан келген делегат эп Б. Т. Маады СЭКП обкомунуң секретары эп К. С. Шойгу савал бергенвер.

Конференция республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин болгаш ревизия комиссиязының чаа составын сонгаан. Баштаар черинин даргазынга эп В. А. Копеёл, харыысалгалыг секретарынга эп А. С. Поляков одар сонгутканнар.

Часкы хову ажылдарынга уткуштур

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС ДЭЭШ

Часкы хову ажылдары эгелээринге чедир санныг хоюктар арткан. Жданов аттыг совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганынга бээр 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш чарыпка кириштингеш, часкы тарыллага бүгү талалыг белеткээнин турар. Бо чылын совхозтуң шөлдеринге 5300 га тараа болгаш мал чеми культураларны остүрер.

Бо белен эвес сорулга дээрэ билдингир. Тарылганы шыырлыг болгаш ой-шаанда чорутканындан келир күзүл-кыр дүжүттүң салым-хуузу шиитпирлеттинер. Ынчангаш тистиң тараажыларывыс, механизаторларывыс болгаш тускай артемнерибис эртеси чылын дүжүт дээш демселге турган четпестерни ынчыгы апализтеп, ооң чылдагаавнарын дилеп, тып келгеннер. Тараа болгаш мал чеми культураларның бир гадаа алаа чогуур дүжүдү күүсетинмейн барганы агротехниктиг чурумнарның бүрүн салыттынмаанын хереченлеп турар. Чайгы база күскү чер ацдарылгазының планын совхоз күүседип келзе-даа, ону ажылдап кылырын, черниң ажыглалын экижидер хемчегларни кошкаткан. Үрезиниве шынары эки болза-даа, ооң хой кезиин чалып удур алдарган черге чаштырганындан дүжүт куду болган.

Шөлдерниң бок үнүштери-биле демисел бисте кошкак. Ооң уламындан хөрүүн үреп, үнүштү сиген-чашпаа үлеп көөр. Шөлдерге өдек тогеринин планны онаалдазын күүсетпейн келгенивис четпес. Шак мынчыг четпестер тараа культураларының бот-үнезин улаштырган.

Эрткен чылын 1500 га черге самолёт-биле гербицидтэ чаштырганы биске улуг дузаны чедирген.

Часкы ажылдарга техника белеткээри бисте база багай эвес. Септезе чогуур 22 трактор-пуң чүгле ийизи, 4 сеялка, 4 дущильник арткан. Бо хүннерде ол белеп болу бээр. Часкы тарылганы ийи эзлеттинер-биле чорударынга биске 56 механизатор херек. Оларны бүрүн четчелеп алтан бис. Тараажыларга болгаш механизаторларга тевримчалыг байдалды тургузар сорулга-биле Арыг-Узуу бригадазының хоюу турлаавче бир бажыңны кожургеп, электри чырыын киирер, чүпар-бажыңны тударын көрүп турар бис.

Суттаттыг черлерни чон ажыглаарывыңче кичээнгей салып, 29 кижи составтыг ийи звеноюу үскеп, оларга тодаргай опаалдаларны бергилээн. Суттарыкчыларның материалдыг сонуургалын бедидер дээш, оларга немелде төлевир бээринең чурумун доктаадып, ону оларның шупчузуга таныштырган.

Мал чеми культураларны остүрериниң кичээнгейин коштатпас дээш шиитпирлээн бис. Сигеп шөлдериниң баш бурунгаар ажаалгазын, суттарылгазын эрткен чылдан бээр эки эгелээн бис. Ону бо чылын уламчылап чорудар хемчегларни ажылдап кылдыгнан.

Үрезин белеткеги бо хүннерде дооступ турар. ооң 90 ажыг хуузу чажар шыырывыс чедир арыглаттынган болгаш үрезин хорунаашкынывыче кирер дээн турар. Үрезия хорунаашкынынга киржир кижилерниң эмчи ишчилгезин, оларның өөредилгезин эрттиргеп.

Часкы тарылга үезинде тракторларны звеноларга ажылдадыр, техниканың ажаалдаын тускай эдикчи-мастерлер кылыр эрткен чылдың дурижулгазын ажыглаары корлуттеп. Механизаторларның, тараажыларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган, ооң түңнелин бөш хонуктап үелүреринге чурумчуткан. Бүгү сезон үезинде тиилекчи болуп келген мурнакчылар Азас хөлге дыштанып хаяк путёвкалар алыр.

Совхозта партия эге организацияларының ажыл планнарынга үндезилээш, часкы хову ажылдарының үезинде чорудар позитмассалыг ажылдарның планын партком дадылаан. Ждановчулар часкы тарылгага бүрүн белеткелдиг ужуражып турар.

Д. ДУГУР-СЕРЕН, совхозтуң директору.

КАЙДА, КАНДЫГ ЧОРУП ТУРАРЫЛ?

«УТКА 25 чылы» совхозтуң № 1 хову бригадазы 1100 га черге чаңгыс чылдыг сигенерни тарыыр, ооң 60 хуузу суттат-биле хандыртынар деп, бистиң бижикчибис Т. Очуроол бижип турар. Суттатчы бир звеноюу тургускан, ооң удуртукчузунга дуржулгалыг суттарыкчы Түлүп Агырмаа ны быжыглаан. Звенога «С-100» деп бир трактороу берген болгаш суттатчыларны идиктер-биле, дериг-херексел-биле хандырган. Амгы үеде суттатчылар Хүүле унунда буга дожуун булуун аштап, довуракпан эгелээн.

«Улуг-Хая» совхозта часка техника белеткелиниң дугайын Көк-Чыраадан пенсионер О. Тавва бижээн. Ажылагында септелгеге кирзе чогуур 50 трактордуң 42-зи септеттингеш, 33 сеялка бүрүн белеп.

Совхозтуң Арыг-Бажы салбырында № 1, 2 бригадалар часкы тарылгага белеткелди эки чорутканын бижикчи демделээн. Салбырның механизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады эш Доглуг-Эликтиң удуртулгазы-биле М. Хуурак-оол, Ф. Очук-Кара оларның бригадаларының кежигүннери септелгеге социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Ында септезе чогуур 19 трактор, 16 авдазын, 26 сеялка белеп.

Ол ышкаш Хендерге салбырның № 5 бригадазы техника септелгезин үлегерлиг чорутканын чагаада айыткан. Техника белеткелиг салбыр механизи Т. Бора-Тараа, бригадир К. Комбу олар эки организастан шыдаан.

Чедишкиннер-биле чергелештир часкы хову ажылдарының белеткелинде бар четпестерни бижикчи илередип турар. Совхозтуң Хайырлыкан салбырының № 4 хову бригадазында техника септелгези саадап турарын, Көк-Чыраада № 2 бригадада байдал ооң дээредеишин келгенин ол бижээн.

Совхозтуң хову турлаглаарында ниити чурттага бажыңнарының септелгезин чорудуп, орун-дөжекти четчир кылдыр белеткээнин ында айыткан.

Эгелеп киripкен

Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозтуң механизаторлары ыпык базырыышкынынче районга бир дугаарында, апрель 2-де эгелеп киripкен. Колхозтуң Хайырлыг бригадазында ийи агрегат ол ажылды чорудуп турар. Ийиүш хүнде чоруткан ол шөлдериниң түңнелин көргеп, колхозтуң механизаторлары илиртээшкинни массалыг киripтерлер.

Районга ыпык базырыышкынының шенелдезин ийи дугаарында «Бурунгаар» совхоз чоруда берген. Ооң механизаторлары илиртээшкинни Кара-Суг деп черде чорудуп турар.

З. ШИН.

Техниктиг деннел. Эки шынарлыг продукция

Бистиң республиканың эът болгаш сүт үлетпүрүүнүң коллективтери партиниң XXIV съездиниң тоолгулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бедик көдүрүүшкүнүт ажылдап турар. Бо талазы-биле кандыг ажылдарны кылырын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың ноябрь айда хүлээп алганы «Эът болгаш сүт үлетпүрүүнүң будүрүлге-техниктиг базазын хөгжүдер дугайында» доктаалында тодаргай айыткан.

Эът болгаш сүт будүрүлгелериниң бир нол сорулгазы болза, үлүзээп ап турар малды, кушторны база сүттү чогуур хуусазында хүлээп алыры, ону комплекстиг болбаазырадыры болур. Ол ышкаш козла кичээнгейни шынтыг продукция будүрериниң хемчээлин көвүдедиринче, ооң ассортиментизин калбартырынче, шынарын экижидеринче угладыпкар апаар. Планнаттынган чит-эттиң курлавырларынга хамаарыштыр тоску беш чылда эттиг 42 хуу, колбаса кылыгларын 34 хуу, эът-тен кылган консерваларны 46 хуу көвүдедир былып үндүрери көрдүнген.

1971—1975 чылдарда эът, сүт продуктуларын будүрүп үндүрериниң хемчээли 1,4 катап улгадыр. Бо үениң дургузунда эттиг будүрери 2,7 млн. тонна, колбаса кылыглары 700 муң тонна ажыг, чалаң сүт продукциязын 1975 чылда 24,4 млн. тонна чедир будүрүп үндүрери планда киргеи.

Чүгле бистиң республиканың эът болгаш сүт будүрүлгелери тоску беш чылдың төнчүзүнде 11500 тонна эттиг, 1270 тонна колбаса кылыгларын, 15 муң тонна янзы-бүрү сүт продуктуларын база 550 тонна сагжагны будүрер. Ол ышкаш эвээн каш чаа хевирниң аш-чем продуктуларын будүрериниң шинтелдин алыр. Бо ажылдарны чедип алырда, амгы туруп турар будүрүлгелерни чаа техника-биле чепсеглээри, будүрүлгеге мурнакчы дүржүлгелы пештередири чугула. Будүрүлгелериниң күчүзүн улгаттырыр, ооң ажыктыгын, кушажылдың будүрүкчүлүүн бедидип, иштики курлавырларны чоп ажыглап турганын, планда көрдүнген бедик сорулгаларны күүседир херек.

Сөөлгү чылдарда бистиң республикада сүт болгаш эът будүрүлгелериниң саны чоорту демежин, ооң техниктиг дериишкинин алаш бедип турар. Тоску беш чылда Кызылдың эът комбинадының күчүзүн улгаттырары, ооң реконструкциязын кылыры база Кызыл-Мажалыкка сүт заводунуң болгаш эът комбинадының тудуун эгелээри көрдүнген.

Эът комбинадында эргижээн чамдык дериг-херекселдерим эрткен чылын солаан болгаш будүрүлгени механизастаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Шээр мал эъдин болбаазырадып кылыр мал согар эрги техтиң септелгезин, эде дериишкинин бүрүн доозкаш, аңаа механизастаап шугумну тургускан. Ол чорук цехке күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 2,4 катап бедидер арганы бергеи. Ооң мурнунда бир ээлчегде 500 чедир баш шээр малды соп, эъдин болбаазырадып кылып турган болза, ам ээлчегде 1200 башты согар болгаш эътти болбаазырадыр арга тургустунган. Ол ышкаш кушнарын негеи туткаш, ону ажыглалга киргеи.

Сүт комбинадының будүрүлгелериге оларның күүзүн улгаттырар, эрги аппаратураларны чаа дериг-херекселдер-биле солуур, оларның септелгезин үндезинин-биле чаартыр ажылдарны кылган. Кызыл-Мажалыктың, Шагаан-Арыгның, Кызылдың сүт заводтарының капитал септелгезин кылып, чаа дериглерни тургускан. Шагаан-Арыгның сүт заводунуң будүрүлге шөлүн алгадып, кожа чаа бажыңны туткаш, чаа херекселдерни тургускан. Ол ышкаш Кызылдың сүт заводунуң каналиазациязын чаартқан. Шалазын болгаш вентиляциязын чаартқан, эргижирей берген чамдык аппаратураларны, херекселдерни солаап, ооң орнунга чаа, быжыг херекселдерни тургускан. Ук хемчеглериниң түннелинде эът, сүт будүрүлгелеринде күш-ажылдың сагылга-чуруму экижин, ооң будүрүкчүлүү бедип, будүрүлгениң ажыктыы улгадып, коллективтер мурнунда салдынган планның онаалдаларны хуусаа бетинде күүседип турар апарган.

Чыл келген тудум-на будүрүп турар нинти продукциязының хемчээли эът, сүт будүрүлгелеринде ээүп турар чорук ол будүрүлгелериниң будүрүкчү күжүн улам ынай улгаттырарын негеп турар. 1972 чылда Кызылдың эът комбинадының чамдык цехтеринге чаа механизмнерни тургузары, хол-биле кылып турар чамдык ажылдарны механизастары көрдүнген. Мал кежин дуза кылыр техти, делгемчидери, аңаа шуушкак шугумну тургузары көрдүнген. Ынчан мал кежин чогуур үезинде эки шынарлыг кылдыр белеткээри, ооң үредилер чоруун ээлчедирип чедип алдынар. Ооң ыңгыда шээр малдың өкпе-баар дээш чергелиг ъдын болбаазырадып кылырын механизастаары-биле «ФОК-Б» деп дериглп садып алырын планнаан, ооң өртээ 5 муң рубль, а эът комбинады ол дериглп ажыглалга киргеп, 60 муң хире рубльдиң орудазын немей алыр апаар.

Республиканың сүт комбинадының будүрүлгелеринге бо чылын чамдык чаа техниканы ажыглалга киирип, ажылдаар талазы-биле организастехниктиг хемчеглериниң планын ажылдап кылгаш бадылаан. Ында ээжегей кылыр цехти база аппараттар негеп эде кылырын, саржаг белеткээр «ММ-2006», сава чуур «ФМ-360» деп машинаны, саржаны деңзи айны-биле савалаар «АРМ» деп автоматты болгаш өске-даа чүүлдерни кылып тургузары көрдүнген.

Республиканың эът, сүт үлетпүрүүнүң будүрүлгелериниң материал-техниктиг базазын сайзырадыр, ооң будүрүкчүлүүн болгаш ажыктыын бедидериниң база бар курлавырларны шын ажыглаарының, камналга чурумун күштелдиреринниң болгаш чылданың планын күүседириниң айтырыглары доктаамал турар ужурлуг.

Будүрүлгениң ажыктыын бедидериниң бир кол фактору — күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын күүседири болуур. Ону чедишкиннинг шиитпирээрде, будүрүлгеге эртем-техниканың чедишкиннерин дүрген иенгередип, ажыл шагы үзер чорук-биле болгаш дериг-херекселдиң ажыглаттынмайн аңаа турар чоруу-биле шыгны демиселди чорудуп, күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаары чугула. Күш-ажылдың будүрүкчүлүү биле шалыңның өзүлделиниң дүүшкен болуурун чедип алыры, ажылдаарыга таарымчалыг байдалды тургузары — ам бистиң мурнубузга соңгаарладып болбас сорулгалар ол.

Чыл дургузунда эът, сүт комбинаттарынга продукциязыны дең-дески эккеп дужаар болза, будүрүлгениң күүзүн чогуур үезинде шын ажыглап, ук продукциязга чоннуң хереглелин хандырарынга улуг идигни бээр. Ынчангаш колхоз, совхозтар-биле дорт ажыл-агыйжы харылзаларны бүтүү талалыг калбартып, дужаагаи малдың деңзизин болгаш эттиң шынарын барымдаалап тургаш, савакшыга кылыр системаны боттандырары чугула. Ооң ыңгыда будүрүлгениң болгаш ажыл-агыйның транспорт-биле хандырылгазының байдалын барымдаалап, малды ажыл-агыйларга хүлээп алырын чедип алыры — келир үениң бир нол сорулгазы. Ол ышкаш контрактация керээлериниң организаччы ролюн бедидери, чиг-этти бээриниң графигин сагырын чедип алыры будүрүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларның хүлээлгелиглер болуур.

Республиканың эът, сүт будүрүлгелериниң ажыл-ишчилери планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, ССРЭ-ниң тургустуглганындан бээр 50 чыл ооң толептиг утхуур дээш күжениишкиниг ажылдаар хүлээлгелиглер.

С. ТАНАА,
СЭКП обкомунуң чиик, ашчем үлетпүрүүнүң болгаш садыг кылдыгының эргелекчизи.

Күш-ажыл кижини кадаатаар, мактанга, хүндүткелге чедирер. Хөндергейде кырганнар бажыңының столованының повары Шойгу Делгер-ооловна Салчак чээрби чыгаа чылда поварлап келген, дуржулгалыг ажылчын. Маңаа ажылдап келген үезинде коллективтиң, кырганнарның мактанын ап келген.

Хой кижиге чем белеткээри харымсалгалыг болгаш мергежил негеттинер. Бир эвес чем шын эвес, үрей белеткеттинген болза катап кылдынмас. Ниитиң белеткээн чемнерге кырганнарның чамдыктары таарышпас, оларның күзелинге таарыжыр чемнерни аңгыаңгы белеткээр апаар. Шойгу Делгер-ооловна дузалакчызы Ламажап Ак-кысовна Ондар-биле кырганнарның күзелин, хереглелдерин ёзугаар чемнерни белеткеп берип турар. Столованың чеми янзы-бүрү, шынары бедик, белеткээн чемнерни хынап көргеи эмчилер эки деп үнелелди берип турар.

Поварның күш-ажылын кырганнар бажыңының администрациязы, коллектив каш удаа демдеглеп, өртектиг шаңналдарны тыпсып келген. Кырганнар бажыңының коллективи болгаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Хөндергей сайбырының ажылчыннары күш-ажылчы Шойгу Делгер-ооловна Салчакка улуг идегелди көргүзүп, Чөөн-Хемчик район Советиниң депутадынга соңгаан.

Сайбырда партия, профсоюзтар, комсомол организацидары-биле, кереэженнер чөвүлелиг-биле харылзаанны түзүп, депутат хүлээлгезиниң күүседип турар. Соңгукчулары-биле ужуражып, район Советиниң шиитпирин күүседиринче ажылчы чонну организастап келген. Депутат соңгукчуларының чагыгларын күүседир талаза-биле организастыг ажылдарны чорудуп, күүседир организациялардан негелдеп кылып, херек апарганда районнуң партия, совет органнарынга айтырыгны тургузуп, шиитпирледип турар. Ажылчы чоннуң негелде хомудаларын ой-шаанда сайгарып, төгүүр харылзарны берип келген.

Күш-ажылчы бөдүүн ишчи Шойгу Делгер-ооловна хөй уругларны кижизиткеи. Улут уруу медицина училищезин доозкаш, Чадаана хоорайда район эмнелгезинде ажылдап турар. Оглу агроном, бир уруу садыг-кооператив училищезиниң поварлар салбырында өөренип турар. Өскелери янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренип турарлар.

Шойгу Салчактың кады ажылдап турар ажы Ламажап Ондар бээн хөй уругларның авазы. Ооң уругларының чамдыктары эртем-билигни чедип алган, ажылдап, өскелери өөренип турарлар. Коммунист Ондар коллективтиң, кырганнарның макталын, хүндүткелин ап чоруур. Кырганнар бажыңының администрациязы оңу наш удаа өртектиг түүлдер болгаш мактал бижиктер-биле шаңнаан.

Х. ОЧУР.

БӨДҮҮН ИШЧИЛЕР

Күнгүртүг суурнуң чурттакчылары ону хүндүлээр. Ону Сергей Максимович Балдак дээр. Аныл-иишинге эрес-мөзээ, бедик мергежилдиг чоланачы сельпода ажылдап турар. Даанган ажылынга харыысалгалыг шалыпчы суурда бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүмүнүң идепкейлиг киржикчизи.

ЧУРУКТА: С. М. Балдак.

Н. БРЕДИХИНИҢ фотозу.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозта хойжуларның ортузунда калбарган социалистиг чарышка 1971 чылда Ховалыг Дазар-оол эки көргүзүүлүг болуп, төрүүр 100 хойдан 91 хураганны, 1 хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алган.

Ховалыг Дазар-оолду бедик көргүзүү дээш, колхозтуң баштаар черинден 74 акшаның радиоприёмниги-биле шаңнаан. Амгы үеде ооң коданында хою түлүктен төрүп турар. Төрээн 312 хоюндан 322 хураганны мендп доруктуруп турар. Ол 1972 чылда 100 хойдан 98 хураганны мендп доруктурарын, чартык нарын дүктүг хойдан 2,5 кг дүмбү кыргып, мал чемнин боду белеткеп алырын хүлээнип алган.

ЧУРУКТА: Ховалыг Дазар-оол.

Т. ЧЫРТАК-ООЛДУҢ фотозу.

СҮМЕЛЕЖИП ТУРГАШ...

Бии-Хемниң партия райкому партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдың арга, методтарын сайзырадыпкайындар, массаларбиле харылзаанны удам быжыглаар дээш бодунуң ажылынга чаа чүүлдерни ажыглап турар апарган. Районнуң партия организациязының ийи чыл бурунгаар бодуп эрткен конференциязынга хүлээп алган доктаалдың бир нуктузунда, кижилер-биле ажылды тодаргай тургузарын, чоннуң негеде сонуургалдарын доктаамал өөренип көөрүн база массалар-биле харылзаанны быжыглаарын партия райкомунга дааскан.

Ону боттандырары-биле райкомнуң бюрозундан партийжи информациязыны күштелдирер деп шиитпирлээн. Райком эге организациялардан информация алырындан аңгыда, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң болгаш амыдыралдың өске-даа айтырыгларының талазы-биле бодунуң ап чорудуп турар хемчеглерин эге организациялардың коммунистеринге дыннадыр, олар-биле сүмележир, оларның санал-оналдарын кичээнгейге алыр хемчеглерни боттандырып эгелээн. Бо айтырыгның талазы-биле бюро нөжүүнүнүң ой-ойлеп партия организацияларының хүралдарынга информацияларны кылып турарлар.

Март айның сөөлгү хүннериниң бирээзинде «Хадын» колхозта партия организациязынга ыңдыг хурал эрткеи. Кежээкиниң 6 шак четпээнде колхозтуң коммунисгерп библиотеканың номчузга залынга чыгып келдинзер, оларның арагында ээвээн хөй кижи ыраккы кыштаглардан келгеи, бо чоокта ужурашпаан улус ажыл, амыдыралының дугайын сөөрешкеи турлар.

Хурал эгелээн. Партия организациязының секретары эш М. Биче-Уруг хүралдың хүн чурумун бадылаткаш, «Партия райкомунуң ажылының дугайында» информация кылыры-биле СЭКП райкомунуң бирги секретары эш М. Харченкога сөс берди.

Секретарының доочу болгаш тодаргай чугаазындан районда болгаш тус-тус ажыл-агыйларда ажыл-иштиң ниити байдалын, беш чылдың ийнги чылында алдынган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар боттанып турарын болгаш ооң-даа өске айтырыгларны чыгырганнар кичээнгейлиг дыңнап орлар.

— Эштер, бистиң районувус көдээ ажыл-агыйны көдүрер, ыанигын малдың продуктузут чоруун бедидер талазы-биле чамдык көргүзүүлерни чедип ап турар. Чижээлээрге, күрүнеге дужаап турар бода малывыстың бирээзинин-не дириг денгиин 328 кг. боон турар-дыр. Ол дээрге, эрткен чылда тургаңындан 13 кг бедээн. Сүт будүрериниң ниити хемчээли эрткен чылдың ол үезинден база көвүдээн. Бо болгаш өске-даа чедишкиннер колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының кызымаккай күш-ажылының түнелинде чедип алдынган.

Эртиен конференциянга кадрлар-биле ажылды акижидерин коммунистер негеп болгай. Ону күүседир дээш партия райкому чамдык ажылдарны кылган. Амгы үеде районнуң бүгү коммунистериниң 44 хуузу көдээ ажыл-агый будүрүлгезинде хавра туттунган, ооң ыңгыда 220 ажыг комсомолчу база ында ажылдап турар. Сааичылардан 70 кижи бир инектен чылда 2 муң ажыг кг. сүттү, хойжулардан 34 кижи бир хойдан-на 3 кг. ажыг дүктү ап турар.

ХУРАЛДАН РЕПОРТАЖ

Интеллигенция, ыланғыы көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле ажыл база тодаргай апарган. Эрткен күзүн район төвүнге интеллигенциянын слёдун эрттирген, ацаа улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларындан 250 ажыг кижи киришкеп.

СЭКП райкомунуң ап чорудуп турар хемчеглерни доңчулап чугаалаарга ыңдыг-дыр. Ынчалзажок бистиң ажылывыста база силерниң парторганизациялардың ажыдында четпестер ам-даа бар деп чугаалаш, эш Харченко колхозтуң ажыл, амыдыралында чедир кылдынмаан чүүлдерни илередип, ССР Заиделиниң тургустуглганындан бээр 50 чыл болур юбилеинге алдар кылдыр алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир талазы-биле районнуң ажылчы чоннарының мурнунда туруп турар сорулгаларга доктаагаи.

Эш М. Харченковуң кылган информациязынга хамаарыштыр болгаи саналдарның утказы кыштагдаашкынны эки доозуп, көдээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедир дээш партия райкомунуң ажылчы чоннарының мурнунда туруп турар сорулгаларга доктаагаи.

Эш М. Харченковуң кылган информациязынга хамаарыштыр болгаи саналдарның утказы кыштагдаашкынны эки доозуп, көдээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедир дээш партия райкому чамдык ажылдарны кылган. Амгы үеде районнуң бүгү коммунистериниң 44 хуузу көдээ ажыл-агый будүрүлгезинде хавра туттунган, ооң ыңгыда 220 ажыг комсомолчу база ында ажылдап турар. Сааичылардан 70 кижи бир инектен чылда 2 муң ажыг кг. сүттү, хойжулардан 34 кижи бир хойдан-на 3 кг. ажыг дүктү ап турар.

Эртем конференциянга кадрлар-биле ажылды акижидерин коммунистер негеп болгай. Ону күүсед

БУРУНГААР УЛУГ ХӨГЖҮЛДЕ

ССРЭ-ниң тургустуниланының 50 чыл ооңга белетиел чер болганда хайныышкыныг чоруп турар үеде бистиң республиканың экономика болгаш культура тургузуушкунуның айтырыгларынче номчукчуларның сонуургалы удагдын турар. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр чамдык бееделдаряы лекторларга, политинформаторларга, илетиелчилерге дуза кылдыр редакция парлап эгеледи.

Бирги бо бееседада республиканың экономиказының, культуразының 1945—1965 чылдарда хөгжүлдезин көргүскен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи национал политиказы тыва улуска бодунуң амыдыралын үндезинин-биле өскертир, культура болгаш улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерни чедип алырынга бүтүү-ле аргежок чугула чүүлдерни берген.

Ол республиканың улус ажыл-агыйының кол адырларының чүгле ийи он чыл иштинде хөгжүлдезинден бээп эң тодаазы-биле көстүп келир.

Ол чылдарда Совет Тываның экономиказының кол адыры көдээ ажыл-агый боон хевээр артып турган. 1945 чылда тараачын болгаш арат ажыл-агыйларның чүгле 20 хуузу 21 көдээ ажыл-агый артельдериниг болгаш 123 мчазерге хаара туттунган турган.

Көдээ ажыл-агыйны коллективизастаары 1953 чылда доозулган. Көшкүн чораан тыва

	Хемчээли	1946	1950	1955	1960	1965
Сүт	муң тонна	—	0,1	6,3	13,1	23,3
Эът	—«—	3,6	3,5	5,9	16,0	17,1
Дүк	тонна	172	280	593	1558	2029

Тываның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде коскү чүүл болаа — чер ажылының шапкын хөгжүн келгени болур. Чер ажылынга тараа бүдүрүлгезининден аңыда ногаа, картофель тарылгазы болгаш өске-даа, шаанда араттарга билдинмес турган адырлар хөгжөөн.

Тарылга шөлдери чыл келген түпүм өзүп келген.

Бүгү тарылга шөлдери 1965 чылда 1945 чылга удур 5,8 катап, оон иштинде тараа культураының — 4,5, картофель болгаш погааның — 4, мал чеми культураларның — 134,7 катап өскен.

1965 чылда тараа культураларның ниити дүжүдүн 1945 чылга деңнээрге 4,2, картофельдиң 15,1 катап улгаткан. Колхоз, совхозтарга тараа бүдүрерин улгаттырганы чүрттакчы чоннуң озүп турар хереглелдерин долу хандырарынга улуг салдарлыг болган.

Чер ажылының өзүлдези малдың чем-суурун быжыглаар болгаш мал ажылының кол адыры — хой ажылын болгаш эткир мал ажылын улам быжыг үндезинге хөгжүдер арганы берген.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан.

1944 чылда көдээге 42 трактор, 2 тараа комбайны, 11 чүк машиназы турган болза, 1965 чылда колхоз, совхозтарның хову-шөлдеринге 2508 тракторлар, 1105 тараа комбайннары, 1708 чүк машиналары болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа хой-хой машина-техниказы ажылдан турган.

Көдээ ажыл-агыйны техника-биле чепсегээзин чер ажылының кол-кол бүдүрүлге чорудулгаларын, мал ажылында чамдык ажылдарны механиазастаар арганы берип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, оон түңнелинде көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүрүлгезин каш катап улгаттырарын хандырган. Республиканың көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли 1965 чылда 64,3 млн. рубль азы 1953 чыл-биле деңнээрге 2,6 катап улуг болган.

Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыны чыл келген тудум өзүп келген.

	муң рубль
1946—1950 чылдарда	2440
1951—1955 —«—	10110
1956—1960 —«—	46850
1961—1965 —«—	92670

Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга ол үе иштинде хой-хой мал кажааларын, машина-трактор мастерскаяларын, гаражтарны болгаш өске-даа бүдүрүлге объектилерин тутkан. Бир эвес 1950 чылда колхозтарның болгаш совхозтарның кол фондулары 4,4 млн. рубль өртектиг турган болза, 1965 чылда — 75,6 млн. рубль апарган азы 17,2 катап өскен. Көдээ суурларга чырык, делгем школалар, клубтар, уруглар ясли-садтары, эмнелгелер, хлеб бышыраар черлер болгаш магазиннер тургустунган.

Көдээниң ажыл-ишчилериве он-он муң чурттакларга бажыңнарын тутkан. Колхозчуларның чурттаар бажыңнарын тударынга күрүне дединг эгиттирес чээли кылдыр хой түңнүг акша-хөреңгини үндүрүп берген.

Болгулаан улут чаартылгаларны көдээ ишчилер боттарының төрээн колхозунуң, совхозунуң, суурунуң амыдыралындан-даа тода көрүп, уламчылаан турарлар.

Шаанда тыва дылдың бүгү сес фондуэзунга «үлетпүр» деп сос безин чок турган.

Совет Тываның баштайгы чылында оон үлетпүр хөгжүлдезиниң дөчнеди ынчаарда ажылдан турган үлетпүр-бүдүрүлге черлерин салаа базып санап каарга-ла билдине бээр, ол болза — 71 ажылчының алгы заводу, 45 ажылчының кыш комбинады, 40 ажылчының аш-чем комбинады, 73 ажылчының сапык мастерскаязы, 104 ажылчының даарныла комбинады, 2 кижи ажылдан турган металл-септелге мастерскаязы, ниити күчүзү 330,5 квт. шак 7 электри станциялары.

Үлетпүрүнүң кол-кол продукциязының бүдүрериниң озулдезин дараазында чурагайлар тода көргүзүп турар:

	1945	1965
Электроэнергия (млн. квт. шак)	0,9	99,9
Хомүр-даш (муң тонна)	6,5	284
Тудуг туйбузу (млн. кезек)	0,6	
		18,9
Дилер ыяш материалдары (муң кубометр)	4	153
Хөм идик (муң әжеш)	10	35
Кидис идик —«—	8	57
Колбаса кылыглары (тонна)	42	648
Долган (муң тонна)	1	15,9
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары (тонна)	5770	22805
Кондитер кылыглары (тонна)	35	692

Улут Совет Эвилелиниң составынга кирип турда, Тываның үлетпүрү бичии хемчээлдиг ус-тывыш бүдүрүлгелериндең тургустунган турган болза, чээрби чыл эрткенде Тывага 40 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш оларның иштинде амгы үениң индустриалдыг бүдүрүлгелери база бар апарган.

Республиканга улуг үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери тывылган, индустрия республиканың бүгү-ле районнарында нептерээн. Геологтуг-шинчилел ажылдарын доктаамал чорутканының түңнелинде ажыктыг казымал байлактарның курлавырларын Төрээн чуртка, коммунизм тургузуушкунунуң херээнге бараан болдурган. Даг-дүгүн, дуста, чугайны тыва черде хөйүг-биле тып эгелээн. Хомүр-дашты шаандагы шахталарда (уургайларда) эвес, а оон дыка улуг, бүдүрүкчүлүг бүдүрүлгелерде — Чадааның болгаш Каа-Хемниң хомүр-даш разрезтеринде казып турар апарган.

Индустриалдыг Тываның улуг тудугларының баштайгысы — Ак-Довуракты даг-дүгү комбинады 1964 чылда ажыглалга киргең.

Шаанда аграрлыг турган Тыва аграр-индустриалдыг республика апарган.

Транспорт болгаш харылзаа шапкын хөгжүлдени алган. Фактылар бо. 1944 чылда республиканың автотранспорт организациялары 70 чүк машиналарлыг болгаш ат паркты турган. Оларның күжү-биле 21,6 муң тонна чүк сөөртүнген, оон 10 муң тонназын автотранспорт-биле сөөрткен.

1945—1965 чылдарда чүк сөөртүлгези 910, пассажирлер дажыглаары — 186 катап өскен, чүк машиналарының саны 128-тен 4636, автобустарның — 5-тен 236 четкен. Автомобиль оруктары 800 км. турган болза, 1965 чылда 4400 км. апарган.

1945 чылда агаар транспортун ажыглавайн турган, а 1965 чылда 1950 чылга деңнээрге, агаар транспорту-биле чүк сөөртүрү 32 катап, пассажирлер дажыглаары 50 катап өскен.

Сут транспорту хөгжүп эгелээн.

Бүгү район төптөрин, колхоз, совхозтарның төп суурларын, салбырларын болгаш фермаларын радионжуткан, телефончуткан. 1945—1965 чылдарда харылзаа черлериниң саны 20-ден 87, телефон аппараттары — 495-тен 3609, радиоточкалары — 1,8 муңдан 30,5 муң чедир өскен.

Совет күрүне ажылчы чоннарның кадыын камгалаарынче болгаш экижидериче улуг кичээнгейни салып келген. 1945 чылдан 1966 чылга чедир чурттакчы чоннуң чүс муң кижи бүрүзүнге онаалтыр эмнелге оруннарының саны 345-тен 1220, эмчилер саны 25-тен 194 чедир көвүдээн. Халас эмнедип алырындан аңыда ажылчыннар болгаш колхозчулар санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга, туристи базаларга болгаш өске-даа дыштанылга черлеринге дыштанып база эмнедип турарлар. Тывада эмнелге-профилактиктиг болгаш санаторий-эпидемиологтуг албан черлериниң, тускай диспансерлериниң калбак четкизи тургустунган.

Бедик мергежилдиг кадрларны белеткээр болгаш оларны-биле эмнелге албан черлерин хандырар дугайында партия болгаш чазак улуг сагыш салышкынны салып турар.

Үндезин чурттакчы чоннуң иштиндеп медицина кадрларын белеткээри чедиишкиннигчоруп келген. Бир эвес 1944 чылда Тывага чүгле чаңгыс дээди эртемниг тыва эмчи кижи турган болза ам хөй-хөй эмчилер республиканың бүгү районнарында тускай мергежилдер аайы-биле ажылдап турар апарган.

Пенсия хандырылгазынга акша-хөреңги дыка улгаткан, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-биле чергелештир колхозчулар база пенсия ап турар апарган.

1945 чылда Кызылга (31 орунnут) болгаш Шагаан-Арыгга (4 орунnут) ниитизавбиле 35 орунnут 2 аалчылар бажыңнары, ол-ла хоорайларга (Шагаан-Арыгга 8 олуттут) ниитизавбиле 82 олуттут 2 чунар-бажың, Кызылга 90 орунnут 1 уруглар садиги турган.

Чээрби чыл болгаш, байдал канчап барганыл? Республикага 282 орунnут 6 аалчылар бажыңнары, 6656 орунnут 93 уруглар ясли-садиктери, 45 чунар-бажыңнар бар апарган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага культура шалыпкын хөгжөөн. Бижик билбес чорукту узуткааны, бүгү ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырганы культура революциязының чугула түңнели болган.

Совет Тываның баштайгы чылдарында-ла башкы училищези (1945 ч.), көдээ ажылагый техникумуу (1946 ч.) болгаш эмчи училищези (1948 ч.) ажыттынган. Сөөлүүредир республика төвүүр база 2 тускай ортумак өөредилге черлери — политехниктиг техникум (1964 ч.), уран чүүл училищезин (1969 ч.) ажылдап эгелээн.

1952 чылда Кызылга ажыттынган ийи чыл хуусаалыг башкы институту 1956 чылда Күрүнеңиң педагогика институту кылдыр чаарты тургустунган. Институтта дыл, физика-математика болгаш биология-химия факультеттери бар.

1965—1966 өөредилге чылында башкы институтуна болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниге 3800 кижи өөренип турган.

Чылдың-на школаларның доозукчулары Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң, Свердловскиниң, Омскиниң, Красноярскиниң, Томскиниң, Иркутскиниң, Улан-Удэниң болгаш өске-даа хоорайларның дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринче өөренип чорун турар.

1945 чылда бүгү Тывага чүгле 69 клубтар, 20 кино тургузулгалары, 66 библиотекалар турган. Чээрби чыл эрткенде культура бажыңнарының болгаш клубтарның саны 169, кино тургузулгаларының—195, библиотекаларның—128, ында номнарның саны 1 млн. 438 муң четкен.

Тива АССР-ниң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдези совет күрүнеңиң харам чокка берип турары капитал салыышкынның ачызында боттанган.

Ол капитал салыышкыннар чылдан чылче улам көвүдеп келген.

1964 чылдың октябрьда республиканы Ленин ордени-биле шаңналааны — экономиказың болгаш культуразың бүгү-ле адырларында Совет Тываның ажылчы чоннарының күш-ажылчы чедиишкиннерин бедии-биле үнелээнииниң херечиин болур. Улус ажыл-агыйының хөй яазы адырларында чүс-чүс кижилерниң төлептиг күш-ажылын 1966 чылда чазаантың шаңналдары-биле демдеглээн, а эң шилгараапнарга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты Ленин ордени-биле база «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медаль-биле кады тывыскан. Ол дээрге Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң хоочун даргазы П. В. Астафьев, Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң анчызы Э. Д. Даржаа, Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу Д. М. Чола олар-дыр. 1958 чылда — Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң хойжузу У. Ш. Кандан, Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу О. Ч. Лопсаңчап база маадырлар болган.

Үстүнде көргүскен фактылардан дараазында түңнел болду-ла чайгаар үнүп келир: республиканың ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң бүгү улустарының аңы-дүңма дузаламчызының, деткимчезиниң ачызында экономика болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Д. ТИННЕЙ,
республиканың Күрүлеп даргазының оралакчызы.

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Минскиниң радиозаводунуң футлярлар цехиниге болган аварияның чылдагаанарын болгаш байдалдарын истеп тодаратканының дугайында чазак комиссиязының илеткелин дыпсаан болгаш ол айтырыг талазы-биле докталл хүлээп алган.

Цехтиң вентиляция системазын төлевилеп чогаадырының үезинде болдурган чазыгларының, а ол ышкаш ук системаны ажыглаарының үезинде техниканы озал-ондакка таварыштырбазының дүрүмнерин сагыыр чорукту харыысалга чок көргенинин түңнелинде ол авария болу бергенин комиссия тодаратkан.

Күрүнеңин Ленинградта төлевилеп институдунуң директору В. В. Никитинни болгаш Минскиниң радиозаводунуң директору Л. Г. Захаренкону боттарының албан-хүлээлгелерин күүседир чорукту кедергей харыысалга чок көргенин дээш ажылынган дүжүрген болгаш партиялаң үндүрген. Радиоүлетпүр министерствозунуң Кол эргелелиниң начальныгы Э. И. Сакстыг ажылындан дүжүргеш, аңаа ыңгыы доңгулда берген.

Удуртулгага четпестерни болдурганы, заводтуң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга контрольду хандырарының болгаш күш-ажылдың айыыл чок байдалдарын организастаарының чөгүүр хемчеглерин албааны дээш министриниң оралакчызы В. Е. Немцовту доңгуткан, а министриниң оралакчызы Н. Г. Фёдоровту шыңгыы доңгуткан.

Удуртулганы сулаладып, күрүнеңин сагыыга-чурумун коштатkаны болгаш кадрлардан негелдеми кудулатkаны дээш радиоүлетпүр министри В. Д. Калмыковту доңгуткан.

Буруулугларны кеземче харыысалгазынга киирериниң истелгезин прокуратура органнары чорудуп турар.

ШЫДЫРАА КӨЖҮ ДЕГ

Мал ажылын хөгжүдерде, аңаа четчир чем баазаны белеткээринден аңыда, малды таарымчалыг нажаа-хораа-биле хандырары чугула. Бо айтырыгны чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары шын эвес шиитпирлеп турар.

Моон чижээнге «Барлык» совхозта байдалды көргүзүп болур. Совхозтуң дирекциязы, ээоветеринарии ажылдакчыларын чугаалашkаш, Адыр-Мажалыкка делгем ниек кажаазын 1970 чылда тутkан, аңаа эвээш эвес күштү болгаш чарыгдалды үндүргени билдингир.

Дараазында чылын, ук кажааны өскээр көжүрерин шиитпирлээн. Чүге дээрге ол чер мал одарынга таарымча чок болган деп чылдагаан тыныган. 1971 чылда ол узуну 70 метр улут кажааны Шолде-Мажалыкка көжүрүп тутkан. Ол база-ла белен эвес шүүдел.

1972 чылда ук кажааны база катап өскээр көжүрер ужурга таварышkан. Шолде-Мажалык болза совхозтуң хол тараалаң черн, сигеп шөлдери база мында, аңаа сүт-бараан фермазы туруп болбас апарган. Ам ол кажааны бускаш, бо чылдың мартта Аксы-Барлыкче көжүрүп эгелээн.

Бир эвес ук кажааны эгелеп кылыр үеде эки боданган, бүгү тала-биле өөренип көргөн болза, мындыг улут шүүдел үнмес, чарыгдал болбас турган ийик.

Удуртукчу бүрүзү СЭКП Төп Комитединиң, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң камналгага база хамаарыштыр үндүрген доктаалын боттандырар хүлээлгелиг. «Барлык» совхозтуң дирекциязы, мында партком болгаш профсоюзтар организациялары бо айтырыгже кичээнгей салбайн келгени канчап-даа таарыпас.

А. КҮДЕРЕК.
Барыын-Хемчик район.

Контролёрлар семинары

Совхозта улусчу контролёрларның ажылын экижидеринге оларның семинарын эрттиргеи. Оон ажылынга «Улуг-Хая» совхозтуң девискээринде партия эге организацияларының секретарьлары, салбырлар эргелекчилери, бригадирлер, тускай эртемниглер киришкеп.

Улусчу контролёрларның сорулгаларының, ажыл-ишчиниң дугайында лекцияларны районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы М. Доржу-Сумба, совхоз директору В. Курмутов болгаш өскелердеа номчаан.

Контролёрлар боттарының ажылының дуржулгазын база солушкан.

О. ТАВАА.
Улуг-Хем район.

Буруу шапкан

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың революстуг Түр чазааның толээлериниң бирээзи Ле Ван Сау «Соңгу болгаш Мурнуу-даа Вьетнамны бомбалаарын улам күштелдирер дугайында» АКШ-тың кыжаныышкыныы шиитпирлик-биле буруу шапкан.

Ындыг кыжаныышкыны дайынны калбартып, үргүлчүлээринче болгаш Вьетнам дугайында Парижте боон турар човүлел хуралдың ажыыны соңгаарладып үзеринче АКШ-тың чүткүүн хереченип турар-дыр деп, ол Франс Пресс агентилеге интервьюзунга демдеглээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың шериг кезектерин чепсээн дүжүргеи девискээрлериниң мурнуу талазында тулчуушкуннарда киржип турар дугайында америк пропагандаңың хоозун мөге чулчуруушкуюун Ле Ван Сау база сойгалап илерткеи. Ындыг хоозун чулчуруушкун «Соңгу Вьетнамны бомбалаарын катап эгелээр дээш америк кыжаныышкынга» ажыктыг боон турары билдингир деп, ол чугаалаан.

АКШ-тың чаңгыс тала-биле соксатkаны Париж човүлел хуралдың ажыыны доп-дораан катап эгелээрин революстуг Түр чазактың толээлери негеп турарын ол база айтыkан.

Дайзынга күштүг согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан кээп турар медээлер ёзугаар алырга, национал хосталга күштери америк-сайгон шериглериниң туруштарынче шаап халдаашkынын үргүлчүлеп турар.

Куангчи-Майлок хоорай чоогунда дайзынның база бир камгалалдыг чери буза шаптырган. Ол ышкаш ук хоорайның мурнуу талазында чалча шериглериниң камгалалдыг туружун патриоттар ракета, үгер-боо-биле база чылча шапкан.

Апрель 3-түң хүнүнде сайгончу шериглер Куангчи можунуң үш хоорайын: можу товун, а ол ышкаш оон чоогунда Донгха болгаш Камло хоорайларны арай бооpда камгалап алганнар. Ынчалаа-даа дайзынның шериглери патриоттарның күштүг согуушкунларынга шылаппайн, оларны база кварының кырында келген. Ынчангаш Куангчи дээр шериг базазын колдуунда кожүрүп аппарганнар.

«В-52» дээр аар бомбардировщиктер апрель 3-түң дүнеринде Куангчи можуже күштүг халдаашkынын үргүлчүлээш, хосталга күштериниң холунда турар девискээрлерже 500 тонна хемчээлдиг бомбаларны октаан.

Патриоттар апрель 3-түң хүнүнде үш америк вертолёттуболгаш бир самолёттуду дүжүр аткан. Олар бүзээлеттиргеи сайгончу шериглерге деткимче кылырын ораладажып турган.

Мурнуу Вьетнамның өскеда можуларында шыңгыы тулчуушкуннар база чоруп турар. Төп девискээрниң № 14 оруунуң чоогунда бир аэродромну патриоттар бооланнар. Апрель эгезинден тура хосталгавың национал чепсектиг күштериниң дайынчылары Плейку болгаш Контум дээр хоорайларның кыдыынга дайынналарның туруштарынче үзүк-соксаал чокка шаап халдап турар.

Ол ышкаш хосталга күштериниң дайынчылары Тхыатхиен можунуң Хюэ хоорайындан чүгле 25 километр черде лаймн чорудулгаынга база чедиишкиннинг үргүлчүлеп турар. Ынчангаш чаңгыс апрель 1-нин хүнүнде безин аңаа дайзынның 120 кижизи олуртkен азы балыглатkан.

Тайнынь можуга патриоттуг күштер Сайгондан барык чүс километр хире черде бир базазыны болгаш камгалалдыг черни залеп алгаш, ону чедиишкиннинг камгалап турарлар.

Делегей 60 хүннерде

ФКП-ниң XVI съездизи доозулган

ХЕЛЬСИНКИ. СЭТА-ның корреспондентилери Л. Соляков биле Э. Кииса оларның' даңчытkаны болза:

Финляндияның Коммунистиг партиязының XVI съездизи бодунуң ажылын Хельсинкиге доозкан. 50 муң фин коммунистерни толээлээн барык 500 делегат съездиниң ажылынга киришкен. Съездиниң 800 аалчыларының аразында 17 чурттуң аңы-дүңма коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегациялары, оон иштинде СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. Я. Пельше баштадыр СЭКП-ниң делегациязы бар турган.

Съездиниң ажылдап келгенинде үш хүнүнүң дургузунда делегаттар ФКП ТК-ның отчёт илеткелин, «ФКП-ниң чаңгыс эвин быжыглаар болгаш оон массалыг баазазын калбартыр дугайында» илеткелди, «Финляндияның Коммунистиг партиязының чоокку үеде сорулгалары» деп политиктиг документтерни чүүлдүг деп санаан болгаш иштики политиктиг байдал дугайында резолюцияны, а ол ышкаш «Улустарга тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш» деп меделгелди хүлээп алган.

Фин коммунистерниң шуулганы ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дээш, улуг капиталга удур демиселге ажылчын ацгыны сырый каттыштырарының херээнге ФКП-ниң тодаргай сорулгаларын айыткан.

Съезд Финляндияның коммунистерининиң национал болгаш интернационалчы сорулгаларының тудуш холбаалыын коргускен, ФКП 1969 чылда коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының документтилеринде айыткан принциптерге үндезилээш, аңы-дүңма бүгү партиялар-биле кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниитиевропа чөвүлел хуралын дүрген чылдырары дээш саналдаан. Финляндия бодунуң талазындан ол чөвүлел хуралдың практиктиг белеткелин дүрген эгелээринге бүгү хемчег-биле дузалаар ужурлуг деп, съездиниң меделгелинде демдеглээн.

ФКП-ниң съездиниң ыйтынаң улустуң болгаш Индий-Кыдаттың оске-даа улустарының маадырлыг демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин күштелдирериче партияның кежигүннерин болгаш фин улусту кыйгырган. ФКП Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың революстуг Түр чазааның тайбың программазын деткип, Индий-Кыдаттан америк шериглерин дораан үндүрерин негээн.

Фин коммунистер араб күрүнелериниң ажелеткен девискээрлериниден бүгү израиль шериглерин үндүрерин болгаш Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын 1967 чылдың ноябрьда КНО-нуң Ийыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязынга үндезилээш, таарыштыр шиитпирлээрин негээн.

Съезд чепсегленишкинни эдерер бүдүрерин сонсадыр болгаш чепсегленишкиннерни кызырар дугайында саналды деткип, ол сорулганы барымдаалаш, чепсегленишкинни дүжүрер дугаймда конференцияны бүгү күрүнелериниң киржилгези-биле чылдырарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Түңнел хуралга партияның удуртукчу органнарын сонгаан.

ФКП-ниң Даргазынга Аарне Сааринен база катап сонгуткан. Оралакчы даргаларынга Тайсто Сяпясало биле Олави Ханнинен, Чиңгине секретарынга Арво Аалто сонгуткан. Партияның мурнуунга улуг ачы-хавыяалары дээш Вилле Песси биле Хертта Куусинен ФКП-ниң хүндүүт даргаларынга сонгуткан.

Съезд эрес-маадыр америк патриот, АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-ның кежигүнү Анджела Дэвиске эң-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн телеграмманы чоруткан.

Фин коммунистериниң XVI съездиниң ажылы «Интернационалды» ырлап күүсеткени-биле доозулган.

База бирээни ажыр аткан

ЛОНДОН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-хосталга армиязының дайынчылары Мурнуу Лаостуң агаарынга «АС-130» дээр база бир улуг америк шериг-транспорт самолёдун ажыр аткан. Ол болза эрткен неделяда Лаостуң агаарынга ажыр аткан ийиги ындыг самолёт болган. Март 29-та бир ындыг самолётту Чепон хоорайның чоогунга ажыр аткан. Бо дөрт моторлуг самолёттуң 15 кижи составтыг экипажы парашюттар-биле черже ажыр аргалыг болган.

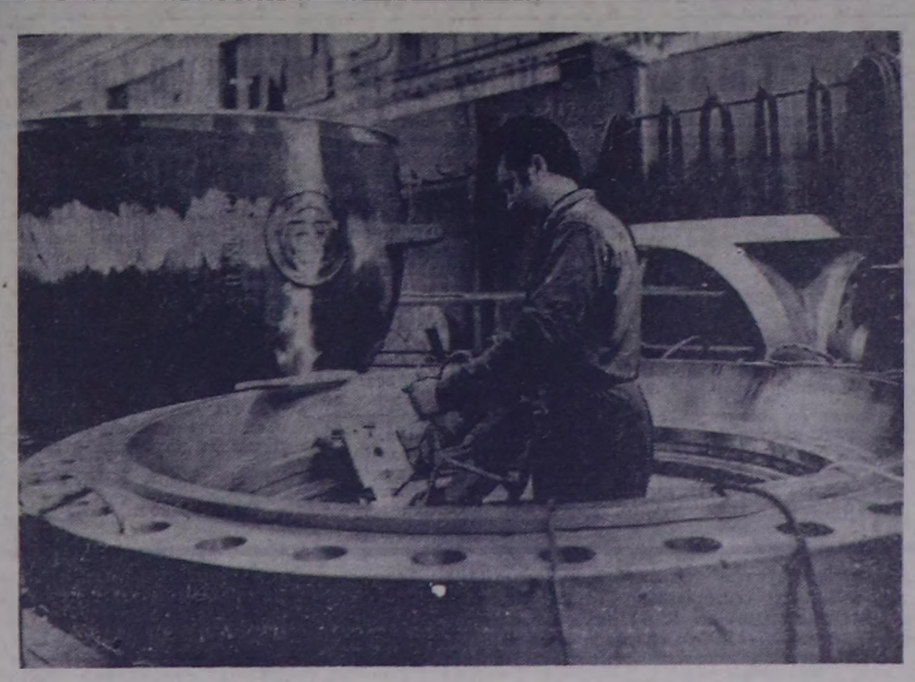

Чехословакияның девискээринде күчүлүг газ дамчыдылгазының тудуун кылып турар. Совет газ ол дамчыдылга-биле ЧССР-ниң, ГДР-ниң, а ол ышкаш Барымн Европаның чурттарының хереглекчилеринге чеде бээр. Оон тудуунга Чехияның болгаш Словакияның улуг тудуг организацияларын, Праганың, Остраваның болгаш өске-даа хоорайларының үлетпүр бүдүрүлгелерин киришкеп.

ЧУРУКТА: Бланскода ЧКД заводтуң цехинде ажылчын Рудольф Павлон газ дамчыдылгазынга ажыглаар чээрбиги еферн клапанның кезээн ажылдап кылып тур.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Улустуң музыка

аас чогаалы

ӨӨРЕНИР, ШИНЧИЛЭЭР

Тыва улустуң музыка талазы-биле аас чогаалын өөренири, ону чыыры, сайгарып көөрү чүтүла айтырыгларын бирээзи. Маңаа сонуургал чыл тудум улгадып турарының ужуру-даа ыыда. База бир чүтүла чүүл бо бүгүнү өөренип сайгарар специалист кадрларны белеткээри. Тываның музыка аас чогаалын улустуң амыдыралының оске талалары-биле бир деңге холбаштырып, оон уран-чечен опзатай чүүлдерин эртем талазы-биле өөренири кончуг чүгүла.

Музыка талазы-биле эртемниң кол адыры хөгжүм аас чогаалы боон турар. Композиторнуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга музыка талазы-биле аас чогаалы эң-не удуг салдарлыг, ужур-дузалыг.

Тываның эртем-шинчилел институдунда аас чогаалының чыын бижикчилери улустуң ырларының созуң база аялгазын көдээ черлерден бижидип турар. Назы-харын улгады берген күүседикчилер колдуунда ук ырларны күүседип турары илереэп. Моон алгаш көөрге үе-шагдан бөөр ырлажып келгөн улустуң чаңчыл болган ырлары чоорту чидип бөөр чыдар аян бар.

Улустуң аас чогаалынга хамаарыжыр ырларны билир кижилер эвээжезе-даа, бистиң институттуң ажылдакчылары янзы-бүрү, харын-даа мооң мурнунда билдинмейн турган, ырларны чоидан хөйү-биле бижидип ап турар.

Чоокта чаа Эрзин районга чораап ол черде ат-сураа алгаан ыраажылар-биле харылзажып, кожамыктар аялгадары болгаш тываларның эрги ырларының дугайын сонуургап таныштым. К. Шойжун, Ч. Чимитхөө ышкаш ыраажылар-биле чугаалажырымга, олар кожамыктар ырларарыпдан дадагалзаар болганнар.

Назы-харын кижи ортузунда бергеннер кайы-хамаан-чок ырлаары, ылаңгыя кожамыктаары, таарымча чок деп ол черниң улузу санап турар. Чүгле улуг баймралдарда кудумчутта ыыткыр ырлажып болур.

Тыва улус үжүк-бижик үндезилеттинер ырак мурнундала ырдарлыг чораан. Оларның культуразының, амыдырал байдалының, хоталга болган хамаарышпас чорук дээш деминселиниң дугайын тодаргай херечилеп турар шиниг барымдаа ыры ол. Тывалар ырга ынак улус. Олар ажылдап, дыштавыл, хөглеп турган-даа ырлажыр. Дүштүк кыстың чажыт өрүп туре бээрге ооң эш-өөрү ырлажып хөглеп тургулаан.

Бисте ырлар янзы-бүрү, оларның бирээзи оскезинден улам онза ышкаш сагындырар. Улустуң ырларында оларның күзел-чүткүлү илереттинген. Ыры база-ла оске-даа чүүлдер ышкаш салгалдан салгалче дамчып келген сагыш-сеткил байлаа. Ынчангаш тыва музыканы сайзырадырда улустуң ырларындан өөренири кончуг чүгүла. Музыка талазы-биле аас чогаалын боттывыңгыр ураң чүүл коллективтери барык-ла ажыглавайн турар. «Саян» ансамбліниң ураң чүүл удуртукчулары композитор А. Чыргал-оол, Ф. Лесников болгаш өске-даа профессионал авторлар бо талазы-биле ажылдап турары эки.

Композитор кижи бодунуң республиказының аас чогаалын хандыр билбес болза, ооң чогаалдарынга ажыглаар улустуң ырлары чеже-даа онзагай болза, музыкантының ажылдарында улусчу аян четпес болгулаар. Чамдык таварылгада ырлар тыва аянын мырыңай чидириптер таварылгалар безин бар.

З. НУРСАТ,
эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

Республика башкыларының СССР-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаадткан педагогиктиг номчулгалары школаларга өөредилге-кижизидилге ажылын мооң соңгаар ажыктарынга ужур-дузалыг болган.

Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, педагогика эртемнериниң кандидады С. М. Коптева өөреникчилерни бижыг болгаш хаяы билиг-биле чепсегдээринге орус дылды билиринниң ажыктыының дугайында ол бодунуң савалынга чугаалаан. Орус дылдың башкылаашкыны тыва школаларда куду деңнелдиг болганындан, өөреникчилерниң физикага, математикага, химияга билии чавыс.

Республиканың педагогика номчулгаларынга Чаа-Хөлдүң, Сарыг-Сеңтиң, Кызыл хоорайның ортумак школаларының башкылары идепкейлиг киришкенин Кызылдың башкылар билиң бедидер институттуң директорунуң оралакчызы А. Ойдап-оол демдеглээн.

Эртемнер аайы-биле номчулгалар база болган. Мен физика башкыларының номчулгаларынга кирипттим. Өөреникчилерни физика эртеминге сонуургалын кодуруринге бодалгаларны ажыглап турарым дугайында оске школаларның физика башкылары-биле дуржулгам солуттум. Кичээлдерге, класстан дашкаар ажылдарга, темалыг кежээлерге физиканың бодалгаларын ажыглап турар мен. Физика кичээлдеринге амыдырал-биле холбашкан бодалгалар өөреникчилерге бойдуста болуп турар болуушкуннарны, таныпбырлап чаңчыгарыпга кончуг ажыктыг. Оны бодаары өөреникчилерниң кичээлгейин, тура-соруун, бодамчылыг, утаалгыр-сагыгыр чорукка кижизидеринге кончуг чугула. База ол ышкаш физика биле техника харылаазын тодаргай чижек-биле коргуп, ооң-моң ажыл-ижиниң чүүлдерин көрүп, ынаар-биле ажылдаарынга, ажыктыг сүмелерни берип турар. Ол ышкаш аныяк натуралистер кодээ ажыл-агыйны улуг сонуургал-биле өөренирине чүткүлүн салган. Бо талазы-биле эң-не идепкейлиниң 6 «б» класстың өөреникчилерин көргүскен. Олар фенологтуг хайгаралдарны чорудуп, «Юйнат» деп хана солуну база үндүрүп келген.

Аныяк натуралистер башкы Морган Сержиниң удуртулгазы-биле төрээн колхозунуң амыдыралын ханызы-биле өөренип турарлар.

Н. ТУЛИНА.

Физика кичээлдеринге эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин өөреникчилерге канчаар таныштырып турарының дугайында Кызылдың № 2 школазының башкызы В. Казанкова дуржулгазын солуштуг. Ооң дуржулгазы солуп. Башкының өөреникчилери эртем, техниканың чаа ажыдыышкынналарының дугайында демдеглел кылыр кидираашты кылып адган. Мындыг ажылды чорудары ажылык оскенин техникага хандыкшыдар болгаш школа дооскан соонда профессия шилип алырынга дузалыын башкы В. Казанкова чугаалаан.

Физика башкылары арга-дуржулгазын солушкан, ол ажылды ажыктарынга практиктиг дузалы чедирери чугаажок.

К. БИЧЕ-ООЛ,
Чаа-Хөл школазының физика башкызы.

Ворошиловградтан Красноденче орукта шин болгаш бетондан кыяган каас-шимек бажыңны тутканы. Туризи болгаш экскурсиялар талазы-биле область чөвүлелиниң турист баазазын ол бажыңда тургускан. 242 орунчуг «Турист» деп аалчылар бажыңы, 200 олуттуг ресторан, албан бажыңнары бар. Беш иезт бажыңда бирээзинге-ле 2—3 кижи чыдар өөскүлээ бар. Кинозал, столовая, делгем фойе. 1973 чылдан эгелээш комплекстиге Бүгү-завилелдиң туристчи маршрудун кожар. Аян-чорукка хандыкшылыдыглар чурттуң бүгү черлериниңден аңаа келир.

ЧУРУКТА: турист баазазының ниити хевири.

Р. АЗРИЕЛЬДИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Аалчык Кара-Сал 1963 чылда башкы училищезин чедиишкинниг ооскаш, Мугур-Аксы 8 чыл школазынга башкылаан эгелээн. Ол, ажыктан келген чылдарының дургузунда өөреникчилерге хаяы болгаш бижыг билигаерни берип келген. Аалчык Кара-Сал 1971—1972 өөредилге чылында белеткел классын хүзээп алган. Ында 34 кижи бар. Оларның хөй кезии 4—5 деңдектерге өөренип турар.

Хөй-ниитичи, коммунист башкы Аалчык Кара-Сал класзынга 100 хуу өөредилгени чедип ап турар.

ЧУРУКТА: Аалчык Кара-сал кичээл үезинде.

Х. ОВУДАҢНЫҢ фотозу.

АНЫЯК НАТУРАЛИСТЕР

Чөөн-Хемчик районнуң Хөр-Тайга школазы бойдус-чурумалының талазы-биле кайгамчыктыг черде турар. Боду бүткен бойдус-чурумал кижиниң сеткил-сагыжын чайгаар-ла хөлледи бээр.

Төрээн черни хайгаарап өөредир талазы-биле бо школаның аныяк натуралистери солун болгаш янзы-бүрү ажылдарны чорудуп келген. Оларны башкы Экер-оол Куулар удуртуп турар.

Хөр-Тайга школазында аныяк натуралистер иогаан үнүштериниң камгалакчылары — кушташтар даарыя эки билир. Ынчангаш олар кушташтарны боттарынга чаңчыктырып ап, чемгерип хайгаарап турарлар. Иогаан үнүштерни камгалаар талазы-биле идепкейлиг аныяк натуралистерге Борис Монгуш, Давид Түлүш, Галя Ондар болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Мөгөн-Бүреп 8 чыл школазының өөреникчилери боттарының шефке алган № 1 хойжу бригадага улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, Белек-оол Саая, Мапа Саая авайларны каактан ажаарынга, кажаа иштин арыглаарынга, түс-туста улуг-хуузун каириптирген. Оларның оске өөрлери база-ла хойжу бригадага суглап берип, солун программалыг концерттерни көргүскен.

Мурнакчы хойжу Борбак-оол Иргит өөреникчилерни бодунуң бригадазынга ажылдаары-биле чалавышаан, мал ажылының хөгжүлдезиниң перспективтиг планы-биле таныштырган.

Өөреникчилер төрээн колхозунга ынак. Ынчангаш колхоштуң экономиказы эң-не чыл сайын планының күүселдээш болгаш колхоштуң экономиказы, тоску беш чылдың планы-биле өөреникчилерни таныштырган.

Колхоштуң түскай эртемнигилери болгаш хойжулары өөреникчилерни хөй ажылынга өөредип, оларга ажыктыг сүмелерни берип турар. Ол ышкаш аныяк натуралистер кодээ ажыл-агыйны улуг сонуургал-биле өөренирине чүткүлүн салган. Бо талазы-биле эң-не идепкейлиниң 6 «б» класстың өөреникчилерин көргүскен. Олар фенологтуг хайгаралдарны чорудуп, «Юйнат» деп хана солуну база үндүрүп келген.

Аныяк натуралистер башкы Морган Сержиниң удуртулгазы-биле төрээн колхозунуң амыдыралын ханызы-биле өөренип турарлар.

Н. ТУЛИНА.

КҮШ-АЖЫЛДЫ МАГАДЫЛААН

Кижи болгаш хоойлу

РСФСР-ниң Дээди Соединин эрткен чылдың декабрьда хүлээп алганы РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында Хоойлуларының чаа Колекизи бо чылдың апрель 1-ден эгелеп күштүг болган. Аңаа хамаарыштыр юристиң консультациязын мында парлаан.

РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында Хоойлуларының чаа Колекизи Россия Федерациязының күш-ажыл хоойлужулдугазында кол черни эзелеп турар. Чаа Кодекс дараазындан 18 эгеден тургустунган:

ниити байдал, коллективтиг керээ, күш-ажыл керээзи, ажыл шагы, дыштанылга, ажыл төлевири, күш-ажыл нормазы болган кылган ажылдың докталткан өртээ, компенсация болгаш магадылал, күш-ажылдың сагылга-чурумуну, күш-ажыл камгалалы, херээженнерниң күш-ажылы, аныяктарның күш-ажылы, ажылдавышаан өөренип турар ажылчын, албан-хаакчыларга тыпсыр чиигелделер, күш-ажыл маргылдаазы, профэвилелдери, ажылчын албан-хаакчыларның бүдүрүлгелерни башкарарынга киржилгези, күрүненин социал хандырылгазы, күш-ажыл дугайында хоойлужулдугавы сагыры дээш хайгаарал болгаш контроль.

Үстүнде айытынган эгелернин чүүл бүрүзү хамаатыларның эргелерин магадылаарын күштелиреринче үлаган. Чижээ, Кодекстин ийиги чүүлүнде ажылчын, албан-хаакчыларның күш-ажыл талазы-биле кол эрге, хүлээлгелерин быжыглаан. Оон иштинде ССРЭ хамаатыларының Конституция ёзугаар эргелерин улам быжыглаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыры, улустуң өнчүзүнге камналгалыг болуру, доктаатқан күш-ажыл нормазын күүседири бүгү ажылчын, албан-хаакчыларның хүлээлгези болур дээрзин ында айытқан.

Социал-культура болгаш чуртталга-амыдыран хандырылгазынга хамаарыштыр чиигелделерни, артык эргелерни тыпсырын дурумчуткен. Бүдүрүлгеге албан-хүлээлгелерин үлегерлиг күүседип турар, социалистиг чарышка эки чедиишкиннерлиг, хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажылдап келген кижилер оңза үнелеп эргелиг, Санаторийлерге, дыштанылга, бажыңнарыңга баар путёвкаларны оларга хамыкты мурнай бээр, чуртталга байдалын экижилери-биле олурар бажың-балгат-биле мурнай хандырарын шинтирлээр. Ак сеткилдиг эвес ажылдап, ажыл шагы үзер, ажылды чүү каралап база үрей кылыр, чалгаа, ажылга ызырынмас ажылдакчыларга ындыг чиигелделерни тыпсырын кызыгаарлаары азы шуут тывыспазын көргеп.

«Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дугайында» эге чаа Хоойлуларда бар. Щынчы, ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың чурумун сагыры, администрацияның айтышкынын чогуур үезинде күүседири, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукцияның шынарын экижидери, технологтуг чурумну, күш-ажыл камгалалының талазы-биле негелделерни, бүдүрүлгенин арыг-шеверии болгаш техниканың айыыл чок, чоруун сагыры, социалистиг өнчүнүң камгалаары болгаш быжыглаары ажылчын, албан-хаакчыларның хүлээлгези болурун ында айытқан. Ажылдакчыларга шаннал, макталды тыпсырын дурумчуткен.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээни дээш ажылдан үндүрериңге чедир хемчег алырының чурумнарын чаа Хоойлуларда тодаргай айытқан.

«Ажылга хүлээп алырының магадылалы» деп чаа чүүл бо Хоойлуларда бар. Ажылга хүлээп алырындан чөптүг чылдагаан чокка ойталаар чорукту хоруур дээрзин ында айытқан. Ажылчын, албан-хаакчыларны өске ажылче шилчидерде чамдык өскерлиишкиннерни чаа Хоойлуда киирген. Өске ажылче түр шилчидерде ажылчын, албан-хаакчыларның чөпшээрели чокка чылдын иштинде бир ай чедир хуусаалыг шилчидип болур. Күш-ажылдың керээзинде көрүнмээн ажылды күүседирии ажылчын, албан-хаакчылардан администрация чери негээр эрге чок.

Эрги Хоойлулар ёзугаар ийи ай дургузунда ааран ажылдакчылар ажылынга хевээр артар турган болгай. Чаа Хоойлуларда ол хуусаанны дөрт ай чедир узатқан. Херээженнерге бөжүүр мурнунда болгаш бөжаан соонда бээр шелээнин маңаа санавас. Ажылдап турган кемдээп азы профессионал аарыгның уржуундан күш-ажыл кылыр аргазын чидиргенде оон кадыы сегиже чедир азы инвалид болуру тургустунгуже ажылдаар чери хевээр артар.

Профэвилел организациязының негелдезин ёзугаар ажылдан үндүрген таварылгада ажылдакчы үстүнде турар профэвилел организиче хомудан болурун чаа Хоойлуларда көргөн. Ажылдакчыларның эки дыштанып эргезин хандырар дээш шелээни акша компенсациязы-биле солуурун хораан. Ажылдакчыга шалының төлевейн кыска үеде шелээ берип болурун чаа Хоойлуда бир-де дугаар көргөн. Ажыл хүнүн неделяда 41 шактан, ажыл шагындан дашкаар ажылдаадырыын ийи хүн улаштыр 4 шактан, чылда 120 шактан ажылын болбазын дүрүмчүткен.

Кодекстин 49-гу чүүлүн ёзугаар хүнде долу эвес ажыл хүнүнде ажылдан болур байдалды тургузуп, ажылдаан шагы-биле шалының төлеп бээрин кордүнген. Шелээ алырынга, ажыл стажын саналарынга ол кандыг-даа кызыгаарлаашкын болбас. Инвалидтерниң, бажың ээлери херээженнерниң, пенсионерлерниң будурүлгеге ажылдаарынга ол эптиг байдалды тургузар.

Мурнунда Хоойлу ёзугаар чамдык ажылдакчыларны ажылдан үндүрерде ийи неделя бурунгаар сагындырар алыйи неделяның акша дузаламчызын төлөөр турган. Чаа Хоойлулар-биле ам чүгле ийи неделяның дузаламчызын төлөөр.

Күш-ажыл маргылдаазының дугайында эдээн өскерилгелерни киирген. Ажылчын, албан-хаакчылар профэвилел комитединиң чөпшээрели-биле ажылдан үндүрткен дугайында судка дорт негелде киирериң докталткан. Моон мурнунда ажылдан шын эвес үндүртken таварылгага ажылдаваан үезин 20 хонук ажыл хүнүнүң хемчээлинге төлөөр турган болза, ам үш ай чедир үениң хемчээлинге төлөөр. Ажылчын ийикке албан-хаакчы кижини ажылдан дүрүм чок үндүргенинге бүрүүлүг албан-хүжаалдыг кижи албан черинге чедирген когарадды моон мурнундаазындан улуг хемчээлбиле, тодаргайларга үш ай-ның шалыны хире хемчээлге агыдып бээрин көргеп.

Херээженнерниң ажылдаар эргезин бүрүн хандырарының дугайын чаа Хоойлуларда тодаргай айытқан. Саатлыг херээженнерни, чаш уруг эмзирер иелерни, бир хар чедир уругларлыг херээженнерни ажылдан үндүрериң хораан. Саатлыг херээженнерниң ап турган ортумак шалының эмчиниң түңнелин ёзугаар хевээр арттырган чиик ажылче шилчидер.

«Аныяктарның күш-ажылы» деп эгеде аныяктарның эргежыктарын камгалаң турар. 18 харлаа биче назылыгларга дүнеки, ажыл шагындан дашкаар аар ажылдар кылдырарын хораан, оларны ажылдан үндүрер таварылгага профэвилел комитединиң, назы четпестер херектериниң талазы-биле район комиссиязының чөпшээрелин алырын айытқан.

«Өөренмишаан ажылдап турар ажылчын, албан-хаакчыларга тыпсыр чиигелделер». Бо эгеде кежээки школаларның өөренирикчилериниң ажылдавышаан өөренирииге таарымчалыг байдалдарны бүрүнү-биле тургузуп бээрин, ажыл төлевирин хевээр арттырарын айытқан. Профтехучилище, техникум, дээди өөредилге черидоскан специалисти оон мергежилиниге таажыр ажылбиле ыяап-ла хандырар.

Чаа Хоойлулар хамаатыларның дыштанылгазынче, кандыг камгалаарынче оңза сагыш салып, үре-түнелдиг ажылдан болур аргазын хевек кырында магадылап турар. Күш-ажылчы эргелерниң болгаш күш-ажылчы хүлээлгелериниң чангыс аай болуру — бистиң амыдыралывыстың эң чүгүла принцивии ол болур.

Хоойлуларны хажык чокка сагыш күүседири — хамаатыны бүрүзүнүң хүлээлгези.

Б. БЮРБЮ,
Тыва АССР-ниң Дээди судунуң коллегия кежигүнү.

Юристиң консультациязы

Бистиң бот-тывынгыр уран чүүлүвүс

Бистиң совхозта уран чүүлге сонуургалдыг кижилерниң саны чыл келген түдүм-на көвүдеп турар. Оон тодаргай чижээн санаар, көргүзүглер бадыткаан. 1971 чылда совхозка үш агитбригада хөөп турлагларында механизаторларга, ырак-узак коданнарда малчынарга, дыштанылга черлери Чедер, Дус-Хол, кожавыста суулар Межегей, Сосновка, Элегес, Кочетов, Бай-Хаак болгаш өске-даа черлерге бот-тарының белеткеп алганы солун программалыг концерттерин көргүскээнге. 1971 чылда 115 концертти. 28 шиинн ажылчы чонга бараалгаткан.

Эрткен чылын район төвү—Бай-Хаак суурга болуп эрткен колхоз, совхозтар, коллективтериниң уран чүүл көрүлдезинге бирги черни алган бис.

ССРЭ-ниң тургустуганынын-дан бээр 50 чыл болуп оонга алдар болдурган, бистиң суурга болуп эрткен уран чүүл көрүлдезинге чеди коллектив кириишкен. Оларның иштинден бирги черни сүт-бараан фермазы алган. Оон удуртукчулары О. Ондар, Э. Кендеп бо коллективтиң уран чүүл киржикчилериниң ажылын эки башкарып турар.

Бистиң бо совхозта амгы үеде алды чүс ажыл кижи кудумчу, квартал, өг-буде концерттеринде, бот-тывынгыр уран чүүлде хаара туттунган. Бот-тывынгыр уран чүүлге саанчыларның, механизаторларның киржилгези эки.

Көрүлдеге тиилекчи болуп шилиттинген коллективтерни, кварталдарны, кудумчуларны совхозта партком, ажылчын комитеди, комсомол комитеди өртектиг чүүлдер-биле шаңпан, мактап турар. Ынчангаш бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге Кызыл-Тас оюн, Каадыр-оол Монгуш, Оттукоол Ондар, Шургу Сарыглар, Наташа Монгуш, Александр Монгуш болгаш өске-даа оюн кижилер идепкейлиг чоруун көргүзүп келгеп.

Совхозтуң Культура башкыдыда шиинин, хөйүүн мырыныш, таңдының бөлүүмнери доктаамал ажылдан турар. Оон киржекчилери — янзыбүрү профессияның кижилери.

Ады-ажу темалыг кежээлер, байырлалдар эрттиреринге сонуургалдыг бис. Бо чылын бистиң Культура бажыңыга бир байырлал онзагай солун болган. Оң байырлал үезинде ийик-хөптериниң, аш-чемнериниң делгелгези болган национал оюнар — тевек, кажык, баг кагары, кар-гыраа, сыгыт салыры чыыгаан чонның сонуургалын хайыыктырган.

Бо эки чаңчылдарны бистиң «Тиилелге» совхозтуң ажылынчылары улуу-биле деткээн.

Б. КҮЖҮГЕТ.

Танды район.

телевидение

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

17.05—**«АКШ: барыын үзел аймылдыт».** «Хоолуң болгаш боттуг үүлдер». Бүгү-эвилелдиң радиозуунуң болгаш телевидениезиниң политиктиг тайылбырлакчызы Валентин Зорин дамчыдылганы чоруудар. 17.50 — **«Таңчылаарынче чалаалга».** 18.10 — Совлгу медээлер. 18.15—**ССРЭ-ниң бут бомбүүге чемпионады. «Заря»** (Ворошиловград) — **«Динамо»** (Киев). Ворошиловградтан дамчыдылга. Ийиги залчээ. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15 — Мультфильм 19.25 — **«Ус-чергениң биографиязы».** Дамчыдылга. 20.00—**«Экрандан чаңчылганы муузыка».** Кыска фильм. 20.10—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.30 — Г. Успенский — **«Растеряевтиң кудумчузу».** Телешиниң баштайгы үндүрүлгези. Бирги кезээ. 21.35—**ССРЭ-ниң спортчу гимнастикага чемпионады.** Киевтеп дамчыдылга. (Бижидилге). 23.00—23.30 — **«Үе».** Информастыг программа.

алаар

Бөгүн республикага шокар будуттаар, чагбас. Барыын уганымышкынның хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0, өскелериңге 5—10 градус чылыг болуур. Кызылга эдир будуттаар, чагбас. Хаттыг дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг.

Редактөрүүн ораапчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «25 дугаарлыг камерадан уруг» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рудобель республика» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Динго деп черлик ыт» 9.30, 11.20, «Байырлыг, коге-бугалар» 13.40, 15.30, «Дуэктаткан Шанаву» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Инакшыл болгаш өлүм дугайында хроника» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЙЫҢЫ: «Ханаанны чок кылганы» (1-ги, 2-ги кезектери) 20 шакта.

Республиканың тудуглары чалап тур

Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле организар республиканың чаа тудугларынга ажылчыннар хүлээп алырын чардап тур.

Хүлээп алырының негелделери болза:

Ийи чыл хуусаалыг күш-ажыл керээзин ажылчыннар чараан таварылгада, «Тыва кодэ тудуг» трестиң тудуг организациялары дараазында чарыгдалдарны толоор:

— Дөрт хуусаада үзүктеп боор, эгитпес 200 рубль түңнүг дуэаламчы;

— Чурттан турган черинден көжүрер чарыгдалдар.

Хандырар чүүлдери болза:

— Бот кижилерни чаагай-ыттынган ниити чуртталга бажыңнарынга оруп-дожек-биле;

— Ажылчын ийик-хөп болгаш хер-херекселдер-биле.

Аныяк ажылчыннарны ажылдатпышаан, ажылчын тускай мергежилдерге өөредирии организастаар.

Ажылдарын күүсеп кижилер дараазында документтерни боттарынга ап алыр: чурттан турар черинден үндүр бижиктеп паспорт, шериг биледи болгаш күш-ажыл дептери.

Келир черлери: Кызыл хоорай, Шегикин-Кравченко кудумчузу, бажың № 38, Күш-ажыл курлавырларын ажыглаар эргелиг чер. Чадаана хоорайга болгаш Кызыл-Мажалык суурга райкүүскомга келгеп, ажылга тургузарынга бүдүреттирген кижиге даңгыладыр, оон өске районнарга райкүүскомзарга келир.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл Шегикин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораапчыларының 35-24, пропаганда, кылдыгының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдыгының 37-13, культура кылдыгының 23-54, өөрэ ажылагый кылдыгының 21-47, үлегүр кылдыгының 22-64, чагга кылдыгының 41-27, информация база совет тургузуг кылдыгының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шегикин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00415.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫКАР!

1925 чылдан үнелеп эдилгеннер

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 6 ЧЕТВЕРГ № 81 (6649). Өртээ 2 кеп.

ЭШ Э. ХОНЕККЕР МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның чаагай дуствар Германияның Социалистиг чаңчыл аай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Э. Хонеккер шайыралчы аян чорук кылып, апрель 4-те Москвада келгеп.

Внуково аэродромга эш Э. Хонеккерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның секретары эш К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның киллис эргелекчиниң орлакчызы эш А. И. Блатов уткаан.

ГДР-ниң ССРЭ-де элчизин эш Х. Биттнер база уткаан.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВ С. СИНГХТИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Апрель 4-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Индияның даштыкы херектер министри С. Сингхти хүлээп алган.

Найыралчы болгаш чүректиң ханызындан байдалга эрткен ужуражыышкынын үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Индияның арасында пайыралды база кады ажылдажылганы улам шын хөгжүдүп, бижыглаарының айтырыгларын чугаалажып көргеп. Шлаңгыя 1971 чылда чарган тайбын, пайырал болгаш кады ажылдажылга дутайында совет-индий кереэ Совет Эвилелиниң болгаш Индияның арасында харылзааларга шынар талазы-биле чаа үе-чада болуп, оларны хөгжүдүлерине улам-на таарымчалыг перспективаларны тургузуп турар дээрин демдеглээн.

Ужуражыышкын үезинде кайызынга-даа сонуургалдыг делегейниң чамдык айтырыгларын база чугаалажып көргеп. Моон-биле кады оны-ла кичээнгейни Индостан чартык ортулукта байдалче салган.

Ужуражыышкынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Индияның Даштыкы херектер министерствозунуң даштыкы херектер талазы-биле секретары Т. Н. Кауль, Индияның Совет Эвилелиниде элчизин К. Ш. Шелванкар киришкеп.

А. Н. КОСЫГИН С. СИНГХТИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Апрель 4-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингхти Кремльге хүлээп алган.

Чүректиң ханызындан болгаш билчиишкиниң байдалынга эрткен беседага совет-индий харылзааларны улам хөгжүдүрүнүң, Индостан чартык ортулукта амгы байдалдың айтырыгларының талазы-биле саналга-оналдарның солчуутагы болгаң. Кайызынга-даа сонуургалдыг делегейниң өскөдаа айтырыгларын база чугаалажып көргеп.

Беседага совет таладан ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, индий таладан Индияның Даштыкы херектер министерствозунуң даштыкы херектер талазы-биле секретары Т. Н. Кауль, Индияның Совет Эвилелиниде элчизин К. Ш. Шелванкар киришкеп.

(СЭТА).

ЧАСКЫ ХҮН ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР

Кодаа ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын бижыглаарынга партияның болгаш чазаттың хүн бүрү сагыш салымышкынының база дузалажылганы, кодаа ажыл-агый органнарының талазындан ап турар хемчеглериниң түңнелинде, бистиң республиканың ажыл-агыйлары тоску беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталында чогумчалыг түңнелдерни чедип алган. Колхозтар болгаш совхозтар бирги кварталда эттиг база сүттүг бүдүрелиниң, ону күрүнеге садарының планнарын күүсеткеп.

Ам часкы хөвү ажылдарын чорударының үези келгеп. 1972 чылда республиканың ажыл-агыйлары чазын чаштырар культураларны 353,7 муң гага тарыар. Оон иштинде тараа аймаа 236,4 муң га, мал чеми культуралар — 115 муң га, картофель — 1500 га, ногаалар 649 га.

Од хире ужур хемчээлдиг ажылды күүседир төлөөде, хөвү ажылдарынга 1715 трактор ну, 1205 андазынны, 13 [illegible]ны, 262 хире культиваторну болгаш хөрүн болбаа[illegible]лар өске-даа техниканы белеткеп алыр херек.

Техниканы белеткеп алырындан аңгыда, үрелиниринң, кадрларны белеткеп алыры, хөрзүнге ол-шыктың базырышкынын чогуур үезинде чорудары, хөрзүнү чаштырылга мурнунда болбаазырадыры болгаш бүгү культураларны шынарлыг чаштырары база-ла чугула. Хөрүнүң белеткээринде чугула чүүл болза, часкы чер аңдарылгазы болур. Республиканга 117 муң га черни чазын удур аңдарар, ол болза тарылга шолүүнүң 34,3 хуузу. Чазын удур аңдарар черлер Барыын-Хемчиктиг ажыл-агыйларында тарылга шолүүнүң 51 хуузу, Бай-Тайгада — 61,8 хуузу, Каа-Хемде — 37,1 хуузу, Тее-Хемде — 64 хуузу, Эрзинде — 74 хуузу болгаш Өвүрде 92 хуузу болуп турар. Ынчангаш чазын удур аңдарар черлери хой ажыл-агыйлар часкы аңдарылганы чер эриири билек-ле саадашкын чокка чорудары эргежок чугула.

Часкы үеде эң чугула чүве болза, хөрзүнге ол-шыкты чогуур үезинде базырары болур. Ынчангаш дой-довуракты болгаш сарыг довуракты черлерде куруктурган база күзүн аңдарган шөлдерни хөрүн эриири билек шыгын базырын илиртээр ужурлуг. Ынчаарга хөрзүнү элезинелчек черлерни илиртевишаан, катоктар-биле довураан таптай бастырары эргежок чугула. Хөрүнүң хат ап турар черлерни «БИГ-3» деп илиирлер-биле илиртээр.

Республиканың элээн каш ажыл-агыйлары ол-шыкты базырарынче кирипкеп. Ынчангаш колхозтарның болгаш совхозтарның түскай эртемнилгези хөрзүнүүң байдалын кичээнгейлиг хайгаараары база ол-шыктың бүдээлып үнелиң болдурбазы чугула. Республиканга нииитизи-биле 223 муң га шөлдүң шыгын базырар. Таңды районга ол ажылды 76,6 муң гага, Улуг-Хемге 36,3 муң гага, Каа-Хемге — 31,7 муң гага, Бии-Хемге — 27,3 муң гага чорудар ужурлуг.

Кодаа ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң технологиязының чарлыбас кезээ болза, бок үнүштерге удур демнеселдя чорудар болгаш үрелиниң бир дескы, шыпарлыг кылдыр чажар сорулга-биле чаштырылга мурнунуң болбаазырадылгазын эки чорудары болур.

Чаштырылгының эгелээриниң мурнунда бүгү-ле сеялка агрегаттарын орук назар хереккелдер-биле бүрүн четчелээр херек. Аңаа чогуур ынчангайн салыы туреэш ажыл-агыйларга тарылга эки шынарлыг, оорталаашкын чок чоруттуганын эрткен чылдың түңнели көргүскеп. Чижээ, Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң бүгү ажыл-агыйларынга эрткен чылын чаштырышкын агрегаттарын орук назар хереккелдер-биле четчелээн. Ынчаарга тараалар үнүп келгенде хынап көөрге, орук назар хереккелдериг агрегаттар-биле чаштырган шөлдерде куруг чер чок, бир дески болганы илереэн. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик: болгаш Тее-Хем районнарның колхозтары база совхозтары чаштырылга агрегаттарынга орук назар хереккелди дерип алырынче чыл бүрүде кичээнгей салбайн, ынчангаш шөлдерни ооргаладып, чамдык черлерни чаштырбайн куруг арттырып каан турган.

Ам бо хүннерде техниканың белеминя база хынап, агрегаттарны трактористер-биле, сүг чаштырар хереккелдерни машинистер-биле четчелеп, оларга чаштырар черлерни бижыглап, чажарырга четчир санныг үрезинни болгаш хереглеттинмер кывар-чаар материалдарны салбырларга, бригадаларга, участоктарга соортуп чедирери эргежок чугула.

Бир эвес Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Таңды районнарның колхозтары, совхозтары боттарын үрезин-биле хандыртынып алган болза, ынчаарга Эрзин, Тее-Хем, Өвүр база Улуг-Хем районнарының ажыл-агыйлары үрезин материалы-биле амдаа хандыртынмаан. «УТКА 25 чылы», «Найырал» болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар суланың база арбайның ам-даа хөй үрезинни соортуп албаан. Ынчаарга Кызылдың сайгарылга базазы 3,5 муң тонна хире сула үрезинни Минусинскиден соортуп эккелбээн, а ол аразында орук малгаштанып, үрелип эгелээн.

Бо хүннерде часкы тарылганы чорударынга бүгү-ле белеткелдерни дожарының соңгаарлаттынмас хемчеглерни алыр херек. Ол болза ам республиканың чер ажылдыгларының кол сорулгазы болур. Часкы хүн чылды чемгерер деп чугаалажыры таварылга эвес. Оны барымдаалаш, механизаторлар, чер ажылдыглар болгаш оларның командирлери — агропомнар часкы тарылга-биле холбашкан ажылдарның бүгү комплексизин эң-не тааржыр агротехниктиг хуусаалларда бедик шынарлыг чорудар сорулгалыг. ССРЭ-ниң 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш, бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң чер ажылының талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседиринге магадылалы чүгле шыла.

СЭКП райкомнары, райкүүсомнар, кодаа ажыл-агый эргелелери, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглерге часкы хөвү ажылдарын кыска хуусаалларда агротехниктиг бедик дешелге эртирери-биле ол чугула кампанияже бүгү-ле күштерни мобилизастеар хүлээлгелиг.

БҮРҮН ТОДАРАТКАН

Тее-Хем районнуң ажылчиилери күш-ажылчы бажырлал—коммунистиг субботникке белеткелди дооскан болгаш кыдыр ажылдарның хемчээнии бүрүн тодаратканы.

Ол хүн 2132 кижи коммунистиг субботникче үнер. Районнуң бир совхозунуң болгаш ийи колхозунуң ажылчилери—шуптуг 1145 кижи ол үүн аңгы-аңгы участоктарга ажылдаар. Малчыннар болгаш сакмаанчиктер ол хүнүүн шалының беш чыл фондузунче ажылчидер деп шиитиргеэн. Оон аңгыда 590 кубометр токпакты одаар ыяпка белеткээр. Ийи километр беш үс метр огород кажаазын тудар. Кодаа ажыл-агый ажылдакчылары 3386 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Районда будүрүлге организациялары болгаш күрүне аппаратарынга чиңгедир талазы-биле чогуур хемчеглерни алыр. Будүрүлгелерге, тудугларга, колхозтарга, совхозтарга, культура-чыргыдыышкын албан черлерниге, школаларга ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатказы делегеглерни организастаар. фотомонтажтарны кылыр, тематиктиг кежээлерни эрттирер.

«Дең эргелиглерийң эвилели» деп кино-фестивальды, депутат хүнүн, пролетарлыг интернационализмниң принципчиниң ёзулуг бадыткалы болур ССРЭ-ниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыышкын дугайында теоретиктиг эртем-конференциязын эрттирери кордунген.

«Асбест дээш» солуга база радио дамчыдылгазынга ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин колектив-терииң база тус-тус ажыл-ишчилериниң күүседип турарының дутайында делегереягей чырыдар. Ак-Довуракка база район төвүнге радио лекторийин тургузар, ССРЭ-ниң улустарының пайдалыының дугайында лекцияларны ноучугур.

Культура-чыргыдыышкын чөрлериниге бөт-тывыгыр үрэй чүүл көргүзелериң, эвилелдешкен республикаларның чогаалчыларының чогаалдарынга ноучугла конференциялары эрттирер.

Башкир чогаалчы Мустай Каримниң «Ай туттуруушкунуун дүнеэминде» деп шинээн, С. К. Токаның «Чоннуң оглу» деп тооҗуун шинжиткевин көргүзериң улустуң театр планнаан.

«В. И. Ленинниң помнарын — өг-бүле бүргүзүнге» деп доҗуңнуң адаа-биле В. И. Ленинниң чогаалдарын чон ортузунга тарадырынның аймак организастаар эрттирер. Өске-даа чорудар тодаргай хемчеглерни чугаалажып, от дутайында доктаалды бюрога хүлээп алган.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Коммунистиг субботникке бистиң киржилгевис дутайында партия организациязының аажок хуралынга келген кижи хөй болган. Саналонал-даа ажылдар-даа тодаргай. Эш-өөрүнүң сорук киирикчи сестерии дынналт, бүгү чүрттүң патриотчу херээнге сеткил-сагыштың ханызындан киржиксээн келир.

ССРЭ-ниң 50 чылынга болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатказа субботникте Кызылда тудуг материалдарының комбинадының ажыл-ишчилери идепкейлиг чогаадыкчы энергия-биле ажылдаар планныг. Комбинаттың 200 ажыл кижилиг коллективи ол хүн бет чыл фондузунче 300 рубльди шилчидерии хүлээнгеп. Бистиң хептээр цегинисте 50 кижи ажылдап турар. Шуптузунче субботникте кап лакшыр күжениишкин-биле ажылдап, 50 кубометр эштелчыгган демир-бетон кылыгларны, 3 муң рубльдиг бараанныг бетонун тудугларже чорударын шиитирледнинс.

Б. ЧОРБАА,
ажылчын.

СЭТА-ның дыңнадыы

КОСМОСТА „МОЛНИЯ-1“ БОЛГАШ „МАС“

1972 чылдың апрель 4-те Совет Эвилели бир чедирикчи ракета-биле харылзааның эдиг-чегиг эдериичиин «Молния-1»-ни болгаш франпуз «МАС» деп спутникти салып үндүргеп.

Спутниктерниң Черии долгашырының үези 11 так 45 минута, орбитаның ийленчээ—65,6 градус.

Харылзааның «Молния-1» спутнигин ырак чердерге төлефон-телеграф радио харылзааның системаларын ажылгаарын хандырарынга, а ол ышкаш «Орбита» четкизининг Ыраккы Сөөгү чүкте, Сибирьде, Ыраккы Чөөк чүите болгаш Ортаакы Азияда турар пунктуларынче ССРЭ-ниң Төп телевидение программазын дамчыдарынга ажыглаттынар үскүлүг.

Телевидение программазын дамчыдарынга болгаш ырак-ка хөй шугумнуг радио харылзааның тударынга таарыштырган аппаратурадан ацтыда спутниктиң кырында командылад хемчээшкин аппаратуразы, а ол ышкаш — спутникти башкарып, таарыштырар системаларын база тургускан.

Алган медээ дүүлүг алырга, спутниктиң аппаратуразы тогумчалыг ажылдап турар.

«Молния-1»-ни дамчыштыр харылзаа сеанзынын айыткан программа дүүлүг кылыр.

«МАС» деп франпуз спутник космос делегенииң байдалдарында чүүл-бүрү хүн батареяларының ажылдаарын шинчилээринге ажыглаттынвор.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозунга районнуң ажылчы чонунарының ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерин чугаалажыкаш, хүлээп алган.

Бүгү организакчы болгаш политиктиг ажылдарны ажыглагай база культура тургузуушкунунуң сорулгаларын алдынган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиргиче угландырар.

Районнуң партия, совет, профсөвилел, комсомол организациялары социалистиг чарыйты калбартыр, будүрүлгенин ажыктыын бедидер, иштики курааныларны долу ажыглаар продукциянын шынарын бедидер, бот-тывынгыр ажылдаар салыына чиңгедир талазы-биле чогуур хемчеглерни алыр. Будүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, культура-чыргыдыышкын албан черлерниге, школаларга ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатказа делегеглерни организастаар. фотомонтажтарны кылыр, тематиктиг кежээлерни эрттирер.

«Дең эргелиглерийң эвилели» деп кино-фестивальды, депутат хүнүн, пролетарлыг интернационализмниң принципчиниң ёзулуг бадыткалы болур ССРЭ-ниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыышкын дугайында теоретиктиг эртем-конференциязын эрттирери кордунген.

«Асбест дээш» солуга база радио дамчыдылгазынга ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин колектив-терииң база тус-тус ажыл-ишчилериниң күүседип турарының дутайында делегереягей чырыдар. Ак-Довуракка база район төвүнге радио лекторийин тургузар, ССРЭ-ниң улустарының пайдалыының дугайында лекцияларны ноучугур.

Культура-чыргыдыышкын чөрлериниге бөт-тывынгыр үрэй чүүл көргүзелериң, эвилелдешкен республикаларның чогаалчыларының чогаалдарынга ноучугла конференциялары эрттирер.

Башкир чогаалчы Мустай Каримниң «Ай туттуруушкунуун дүнеэминде» деп шинээн, С. К. Токаның «Чоннуң оглу» деп тооҗуун шинжиткевин көргүзериң улустуң театр планнаан.

«В. И. Ленинниң помнарын — өг-бүле бүргүзүнге» деп доҗуңнуң адаа-биле В. И. Ленинниң чогаалдарын чон ортузунга тарадырынның аймак организастаар эрттирер. Өске-даа чорудар тодаргай хемчеглерни чугаалажып, от дутайында доктаалды бюрога хүлээп алган.

Часкы тарылга

ШЫК БАЗЫРЫЫШКЫНЫ

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың ийиги чылында Бай-Тайганың тараажылары суттаттыг черниң гектарындаа-на 15 центнер, суттаг чок шолдүң гектарындаа-на 12 центнер тарааны өстүрүп алырын хүлээнгеп. Ам хүлээлге хоозун аазаашкын эвес дээрии амгы түңнел бизим тодаргай херечилеп турар. Ам төрүттүнген хураганнарыны бедик алырга, 100-тен 95 чедип турар. Төрүүр хойлар бригадада ам-даа хөй болгай.

— Бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле силерде мурнакчы хойжулар кымнарыл?—деп, бригадирден айтырдывыс.

— Бисте чугаалап болур мурнакчы хойжулар эвээш эвес — деп, Монгуш Самдакович харылады.— Моңгуш Седип-оолду ап көрээлиңер. Ол—хоочун хойжу. Баштай Монгуш Седип-оол 100-тен 100-ту алыр деп хүлээнип турда, чамдык кижилер аңда-арай-ла бүзүревейн турду. Ам аңаа бүзүрээр ужурга таварышкап. Хойжу бодунуң соңгузунге ээ болуп шыдаан. Моңгуш Седип-оол төрүүр 100 хойга оналаштыг 108 хураганны доруктурүп тур. Коммунист хойжу Дмитрий Доржу бо бригада төвүнде. Ол 90-ны алырын хүлээзегеп, 99 хураганны камгалап алган. Ол ышкаш тогду хойлар кадарын турар Шаңмак Полит-оолдуң коргузүү база эки. Оон 100-тен алыр планы 80 хураган болгай. А херек кырында бөгүп 85 хураганны алган-дыр. Шадыгларны оон ынай-даа адап болур.

Коданда хойларның, хураганнарның өткен үүү чижээр түвс. Ийи улуг кажаадан үш кодан хой түс-түзүнде үзүктеп каан чадагай кажааларда үүп келген. Коданнарның ээлери болгаш оларның дузалакчылары — сакманчиктер хураганнарны иелериге тыпсып эмзирип киргипкеп.

Одон шаңы дөгүй берген дүрт ашак кижи, бир оолче көргеш, кыйырды оң.

— Мартаа! Бертинде чаш хураган иезин тыпнайн барып-тыр. Иезинге барып эмзир.

Оон Хертек Оюмаан бпске чугаалай-дыр:

— Бо коданны мен харылаар кижи мен. Бо оол мээң оглум-дур шиңа. Менээ дузалакчы кадарлы болуп ажылдай берди. Моңу хойжу кылдыр өөредирим ол.

— Коданыңарда чеже хой барыл?

— 556 хойлуг мен. Төрүүр хойлар чүве. Амдыызында 100-ке оналаштыр 87 хураган чедип тур. Хорамча чок, хураганнар мендии доругуп турлар. Ам час дужуп, хүн карма чылын келген, хөйлар-даа, хураганнар-даа белен тоовас. Ынчалзажок ажыл күженишкининг хевээр. Демиселя үргулчүленишаан.

Дараазында узун кажаага чеде бердивис. Ында база-ла ыыт-шимээн, чай чок ажыл. Шаңмак биле Доржу тус-тус хойларының аразында хайгаарап чоруп турлар. Сакманчиктер ол-бо хойларның хураганнарын эмзирген, мырыңай чай чок.

— Сөөң кажаанче маңа хураганым кире халып бериптир, көрем ол—деп, Дмитрий Доржу кожазында кажаада хөй оңчалап турган Шаңмакка чугаалады.

— Кайын сээңин деп бо, Маңа хураганым ышкажыл—деп, Шаңмак харылады.

— Чок, маңнил-дир. Дугаарын кордаан.

— Оо, шынап-ла ыыдыгдыр.

Турлатвың кедезинде Ак-Хаяның кара назынынче баштайгы хойлар оттаарып-биле шүжүкүп үвүптүлер. Хойжуларның эртенги ажылы чайланып чорда, оларны бис чанцыс черге чурукка тыртырып алдывыс.

ЧУРУКТА: (олатай талазындан) хойжулар Ш. Полит-оол, Х. Оюмаан, Д. Доржу болгаш бригадир М. Чаш-оол.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» түскай корр.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Ак-Хая турлааңда

Репортаж

Малчыннарның часкы ижи

ЭРТЕНГИ хүн даг кырында хараң үнүп келгеп, хары ала-шокар кылдыр карандылап эрий берген ховуның кырынче болдуңу чылыг хереддерии дескизештир чажын бадырыпкап. Эрткен чылгы кургаг сиген аразынга дүнеп хонган хамнаарак хүн хереллиге уткуштур бир дутаарында-ла аяс дөрже ужуп үнтеп, аяннаг ырызын тоолаачыг кылдыр бадыра берген. Хүүле тайгазының кылчең бажында доштапы берген ак-ыңгы хар хүн караанга кыланайндыр чайнай берген.

АРЫГ-УЗУУ баар оруктан ырак эвестс элээн каш бажыңнар, аажок узуп кажаалар көстүп тур.

— «УТКА 25 чылы» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының турлаа бо-ла болгай—деп, бистиң-биле кады чорлан Допгак Дамдынчапович чугаалады.— Эң дөрт бригада бо. Маңаа кире дужуштээлинер.

Хой кажааларының чанында улус-ла долу. Хойжуларның чымыштыг ижии дан-биле кады-ла эгелээп болду. Арган-дорган хойларны ажылап чемгерер, хураганнарны эмзирер. Бээр чемни белеткээр дээш, ажыл-ла хой.

Чолдавсымаар сыныт, хүнге хүрерти додута берген арынныг, бажының дүгү буураара берген, чазык шыраиныг, аваанныг-тудуңгуру аажок эрииң чанынга чеде

даргай хереллеп турар. Бо турлаг кодан-кодан хойларны оодлаар үезинде болуп эккеп төөн чүве-дир. Кыжын олар өске кыштагларга тургап. Ам удавас чазаглап, тарадып коюп чоруй баар.

— Оолдаан хой хөй бе?

— Төрээн хой 2769 баш, а оон 2794 хураган мендии доругуп тур.

— Бригаданың хойжуларының алган хүлээлгезин чугаалап көрүңерем, Моңгуш Самдаковнч.

— Совхозтан бадылап берген план 100 хойдан 85 хураган, бир хойдан 3,3 кг дүк алыр. Бригаданың хойжулары боттарының болдунар ар-галарын сайлап көргеш, ССРЭ-ниң 50 чыл оюпга төлептиг бедек-биле ужуражыр дээш, төрүүр 100 хойга оналаштыр 95-тен эккеш эвес хураганны, бир хойдан 3,5 кг дүктүг алырын хүлээнгеннер. Ол хүлээлге хоозун аазаашкын эвес дээрии амгы түңнел бизим тодаргай хереллеп турар. Ам төрүттүнген хураганнарны бедик алырга, 100-тен 95 чедип турар. Төрүүр хойлар бригадада ам-даа хөй болгай.

— Бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле силерде мурнакчы хойжулар кымнарыл?—деп, бригадирден айтырдывыс.

— Бисте чугаалап болур мурнакчы хойжулар эвээш эвес — деп, Моңгуш Самдаковнч харылады.— Моңгуш Седип-оолду ап көрээлиңер. Ол—хоочун хойжу. Баштай Монгуш Седип-оол 100-тен 100-ту алыр деп хүлээнип турда, чамдык кижилер аңда-арай-ла бүзүревейн турду. Ам аңаа бүзүрээр ужурга таварышкап. Хойжу бодунуң соңгузунге ээ болуп шыдаан. Моңгуш Седип-оол төрүүр 100 хойга оналаштыр 108 хураганны доруктурүп тур. Коммунист хойжу Дмитрий Доржу бо бригада төвүнде. Ол 90-ны алырын хүлээзегеп, 99 хураганны камгалап алган. Ол ышкаш тогду хойлар кадарын турар Шаңмак Полит-оолдуң коргузүү база эки. Оон 100-тен алыр планы 80 хураган болгай. А херек кырында бөгүп 85 хураганны алган-дыр. Шадыгларны оон ынай-даа адап болур.

Коданда хойларның, хураганнарның өткен үүү чижээр түвс. Ийи улуг кажаадан үш кодан хой түс-түзүнде үзүктеп каан чадагай кажааларда үүп келген. Коданнарның ээлери болгаш оларның дузалакчылары — сакманчиктер хураганнарны иелериге тыпсып эмзирип киргипкеп.

Одон шаңы дөгүй берген дүрт ашак кижи, бир оолче көргеш, кыйырды оң.

— Мартаа! Бертинде чаш хураган иезин тыпнайн барып-тыр. Иезинге барып эмзир.

Оон Хертек Оюмаан бпске чугаалай-дыр:

— Бо коданны мен харылаар кижи мен. Бо оол мээң оглум-дур шиңа. Менээ дузалакчы кадарлы болуп ажылдай берди. Моңу хойжу кылдыр өөредирим ол.

— Коданыңарда чеже хой барыл?

— 556 хойлуг мен. Төрүүр хойлар чүве. Амдыызында 100-ке оналаштыр 87 хураган чедип тур. Хорамча чок, хураганнар мендии доругуп турлар. Ам час дужуп, хүн карма чылын келген, хөйлар-даа, хураганнар-даа белен тоовас. Ынчалзажок ажыл күженишкининг хевээр. Демиселя үргулчүленишаан.

Дараазында узун кажаага чеде бердивис. Ында база-ла ыыт-шимээн, чай чок ажыл. Шаңмак биле Доржу тус-тус хойларының аразында хайгаарап чоруп турлар. Сакманчиктер ол-бо хойларның хураганнарын эмзирген, мырыңай чай чок.

— Сөөң кажаанче маңа хураганым кире халып бериптир, көрем ол—деп, Дмитрий Доржу кожазында кажаада хөй оңчалап турган Шаңмакка чугаалады.

— Кайын сээңин деп бо, Маңа хураганым ышкажыл—деп, Шаңмак харылады.

— Чок, маңнил-дир. Дугаарын кордаан.

— Оо, шынап-ла ыыдыгдыр.

Турлатвың кедезинде Ак-Хаяның кара назынынче баштайгы хойлар оттаарып-биле шүжүкүп үвүптүлер. Хойжуларның эртенги ажылы чайланып чорда, оларны бис чанцыс черге чурукка тыртырып алдывыс.

ЧУРУКТА: (олатай талазындан) хойжулар Ш. Полит-оол, Х. Оюмаан, Д. Доржу болгаш бригадир М. Чаш-оол.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» түскай корр.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

БИРГИ КВАРТАЛДА КҮРҮНЕГЕ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН САДАР ПЛАННЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Районнар	Сүт хуу-биле	Эт хуу-биле
1. Тожу	150,0	130,0
2. Каа-Хем	118,9	115,1
3. Тее-Хем	117,0	39,2
4. Эрзин	116,6	103,3
5. Кызыл х/е	113,8	120,9
6. Өвүр	110,4	89,4
7. Таңды	109,5	110,6
8. Барыын-Хемчик	107,0	108,4
9. Бии-Хем	106,9	118,1
10. Бай-Тайга	105,7	78,1
11. Чөөн-Хемчик	103,1	100,1
12. Улут-Хем	95,2	130,7
13. Моңгуш-Тайга	—	—
Республикада	107,7	108,0
Эрткен чылдың ол үезинде	130,7	109,7

ТАЙЫЛБЫР. Бир эвес Каа-Хемниң, Таңдының, Тожуның, Барыын-Хемчиктиң, Бии-Хемниң, Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары ышкаш эки ажылдаан, үндүргеп шиитиргинин, алган хүлээлгезинин күүселдеэн дээш шудургу демисешкеп болза, республиканың сүт, эт садар талазы-биле коргузуу амгыдындан ыракта болуп турган.

Эрзин биле Тее-Хемниң байдалында кавдыг-даа ылгал чок, ол хиреде эт садарының бирги кварталда планын Эрзин—103,3 хуу, а Тее-Хем үүгле—39,2 хуу күүсеткеп. База бир чижек. Сүт садарын Чөөн-Хемчик—103,1 хуу, а Улут-Хем үүгле — 95,2 хуу күүсеткеп.

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» докталымында мынчаар айыткан: «Экономиктиг белетиел дээрге, ажыл-агыйны чорударының дериелиин бедидериниң, будурулгенин эргелеп башкарарынга. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң улус ажылагыйын хөгжүдүрүнүң талазы-биле айыткан программазын боттандырып чорударынга ажылчы чонарының инициативазын бедидериниң чугула чүүл боон турар».

Бо докталады күүседир талазы-биле районда чамдык ажылдар кылдынган. Ыланғыя партия, комсомолдуң политиктиг өөредилгезинде экономиктиг билиглерни шиңгээдип алыр талазы-биле чонуң чамдык кезии хаара туттуп-ган. Чүтле партия өөредилгезиниң системазында 600 ажыг дыңнакчы экономиктиг билиглерни шиңгээдип ап турар.

Партия, комсомол өөредилгезин база өске-даа хөй-ниитии организациялары «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарда партия организациялары (партком секретарлары эштер Д. Хертек, Г. Канчымыр-оол) билдиилии-биле удуртуп турарлар. Ында өөредилге багай эвес чорун турар, кичээл үзүп турар пай-чаңгыс дыңнакчылар-биле ажылды экижидип, пропагандистер-биле бижыг холбаалыг ажылдап, өөредилгеге хамаарышкан айтырыгларны партия болгаш комсомол хуралдарынга удаадараа чугаалажып турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Сут-Аксы суурунда экономиктиг билиглерниң үндезинниерин совхозтуң экономиказын комсомолчу эш М. Барынмаа пай-чыл башкылап турар. Ол школаның дыңнакчылары партия өөредилгезиниң эге ынеозун бо өөредилге чылында доозарлар. Пропагандист М. Барынмаа теоретиктиг айтырыгларны практика-биле холбаштырып турар.

Ол ышкаш «Тыва» совхозтуң Тээ-Хая суурунда экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир школаның бирги чылын коммунист эш О. Чан-оол башкылап, кичээлдерни солун кылдыр эртирип турар. Эш О. Чан-оолда дааргалар хөй-даа болза, пропагандист хүзээлгезин эки күүседип турар.

Үстүнде айыттынган школаларда семинар кичээлдерни үе-шаанда эрттирип, зачёттарны темалар аайы-биле хүзээп ап турарындан дыңнакчыларның совуургалы улуг, кичээлдерге киржилгези идепшей-лиг.

Экономиктиг өөредилгеде быдынган ажылдар-биле чергелештир районда ам-даа чедир кылдынмайн турар чүүлдер бар. Партия, комсомол өөредилгезинден ангыда чонну массалыы-биле экономиктиг билиглерге өөредир ажыл мракта четпес чоруттуун турар. Экономика темаларынга лекциялар номчулгазы чоруп тура-даа, ол сан талазы-биле эвээш, шынары куду.

Партия болгаш профсоюзтуң организациялары коммунистиг күш-ажылдың школаларын чогуур дериелиинге чедир организастап тургуспаан, чамдык черлерде, ылаңгыя, «Тыва», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда (партком секретарлары эштер Б. Монгуш, А. Ондар) коммунистиг күш-ажылдың школаларын шуут организаставаан. Партия, комсомол өөредилгези СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта багай чоруп турар. Бо совхозтуң Хөндергей салбырында экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир школа озалдан эгелээн хирезинде ам-даа кичээлдер үстүп турар. Бо талазы-биле совхозта партком секретары эш Ондарны СЭКП райкомуның бюрозунга январь айда дыңнаан. Оон сөөлүнде байдал тур үеде экижээн. сөөлгү үеде кичээлдер база катап үстүп турарын барымдаалаш, өөредилге дугайында айтырыгны бүгү коммунистерниң хуралынга чугаалажыры-биле тургузуп турар.

Политчырдымышкынының өөредилге чылы удавас доостур. Ынчангаш чер-черде партия организацияларынга өөредилге чылын организастыг төндүрериң, келир өөредилге чылынга быжыг комплектованиези кылырын, чонну экономиктиг билиглер-биле чеп-сегизээринге өөредилгениң массалыг хевирлерин ажыглаарын сүмелеп, таймылбыр ажылын чорудуп эгелээн бис. Чоокта чаа СЭКП райкомуның бюрозунга «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның докталаын «Сүт-Хөл» совхозтуң партия организациязы канчаар күүседип турарының дугайында партком секретары эш В. Сат-тың илеткелии дыңнаан.

Б. КАРАСАЛ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомуның пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң орлакчызы.

ХОЙЖУ

Сертен-оол Монгуштан хөй стажтыг хойжу «Сүт-Хөл» совхозта барык чок. Өөнүң кереэжен ээзи Доос Кастыковна-биле кады олар 1955 чылдан бээр хой малдап келгеш, бо чылдарның дургузунда чаңгыс-даа катап багай ажылдаан деп, чемеледнип көрбээн. Харын-даа хөй удаа мурнакчыларның одуруунга санадып келген. Эрткен сескн беш чылдың түнелдерин маңаа баштай чижекке ап болуп. 300 баштан кудулавас төрүүр хойну чыл бүрүде кадарып келгеш, чылдың-на төрүүр чүс хойга онааштыр 95-тен 100 ажыг хураганны камгалаан, бир хойдан-на 2 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргын ап келген. Бет чыл дургузунда оон ындыг янзы-бүрү өнчаменди доруктурган хураганы 1500 баш четкен, кыргаан дүгү 3 тонна ашкан.

Тоску беш чылдың баштайгы чылында Сертен-оол Делгер-оолович база-ла өөрүнчүг коргузүтлерни чедип алган: төрүүр 100 хоюндан 103 хураганны менди өстүрүп, бир баш хойдан-на 2 килограмм ажыг дүктү кыргаан.

Бо кыжын хойжу Кызыл-Тайганың Көк-Чарык-Аксы деп черде кыштаан. Ам оон кодаңында төрүүр 294 хойнуң 285-жи оолдаан. Оларның 288 хураганы хүр чаагай доругуп турар.

Бо үр үеның иштинде чедиишкинниг ажылдап турарының аргазы чүдел дээрзин оон айтыраргa, малчын кыска харылаар:

— Малды эки ажаап, ону камгалап каректап чоруурүндан хамаарыр чүве бо.

Шыпап-ла Сертен-оол Монгуш ниитиниң малын хөй продуктуут болуп, өнча-менди турары дээш могаар-шылаарын билбес, кызымаккай кижи. Чазын кадарган хоюн кыргыдың, чугдурган дораан Сүт-Хөлдүң көкүүт-шыктыг тайгаларынче чайлагладың үндүргеш, орта будун чай дургузунда семиртип алыры чанчыл болган. Бышка удур одек-кыштаан белеткээрде өске күш ханавас, бодунуң күжү-биле кылыр. Хойга болгаш хураганга бээр сигении ол чылдынна 10—15 тоннаны боду белеткээш, күзүн ыяап-ла кыштаанга сөөртүп чедирип алыр. Малчынның кызымаккай чүткүүдүүнден оон кадарган хоюндан хорамчага безин таваржыр мал турбас. Бо кыжын база-ла оон хойлары семис-шыырак кыштаан.

Сертен-оол биле Доос Монгуштар чүтле мурнакчы хойжулар болуп турар эвес, харын-даа беш уругунуң үлегерлиг ада-иези. Олар бежеле школада эки өөренип турар. Ажыл-иженге, амыдырал-чуртталгазынга оларның ыңдыг чүткүүдүг чоруун үнелеп көргеш, чуртташтары Доос Кастыковна Монгушту Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга сонгуп алганнар. Ол улуг идегелди Доос Монгуш ак сеткилдиг күүседип, сонгукчуларының мурнунга отчёдун берип турар.

Сертен-оол Монгуштуң амыдыралынга бо чылын база бир уттундурбас болуушкун — ону СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат кылдыр хүзээп алганы болур. Коммунистер — эш-өөрүнүн аңа көргүскен идегелин шудургу ажыл-херээ-биле бадыткаар дээш улам сорук кирген ажылдап турар.

Д. ОНДАР.

Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозунуң саанчызы Саяна Шимит ол амыялында ам он чеди чыл болган. Колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы ону хөй удаа шаңнал мактап нөлгеп.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчы Саяна Шимит.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

Кыштаглардан медээлер

• • •

Ол-ла районуң «Чаа оруг» колхозунуң хойжу бригадаларында малдың чаш төлүн менди алыр дээш чарыш дээштиг чоруп келген. Эш Хорлуу Викинге удурткан № 3 хойжу бригада бо талазы-биле мурнап турар болгаш бо хүнүерге чедир төрээн 2745 хойдан 2778 хураганны менди алган. Олар хорамча чок, эки доругуп турар. Эш Ыңдалай Кинага удурткан № 2 хойжу бригадада 2368 хой оолдаан, оон 2365 хураган менди алдынган. Эш Соян Алдын-оолдуң удурткаңы № 1 бригада 2763 хойдан 2777 хураган онча менди доругуп турар. Мурнакчы хойжулар С. Бады, Х. Свертов, М. Чинмит, Д. Эзир-оол, С. Седип, С. Биче, Д. Доржу, Д. Дамдын-оол, Д. Долзат, Ш. Комбуй болгаш өскелер-даа ам безин төрүүр чүс хойга онаашыыр 100—103 чедир хураганны менди камгалап алганнар.

С. КОМБУ.

• • •

УЛУТ-ХЕМ. «УТКА 25 чылы» совхозтуң мал кыштаглаашкынында бар четпестерни чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталынга аймыктан болгай. Ол докталады боттандырар дээш ажыл-агыйда элээп хемчегларни ап чоруткан.

Чижээ, Арыг-Үзүү, Арыскан салбырларының артыкшыдыг мал чемин онза бергедеп турар Ак-Турут салбырыңга чедирген. Таңды районда савак пресстеп турар ажылчыннарга немей кижилерни, 3 прессти, 3 тракторну чоруткан. Прессе бүрүзү үнде 6 тонна норманың орнуна 7,5—8 тонна чедирип турар апарган болгаш совхозтуң Ак-Туруг, Иштии-Хем, Арыскан салбырларында бо хүнүерде 1400 тонна савак чедиртингеп.

Мал чемин фермаларда, коданнарда рацион ёзугаар чаргдап, камналгазын экижиткен, ол талазы-биле демиселди улусчу контрольдуң салбырлар, фермаларда болуп-жери күштелдиргеп.

Т. ОЧУР-ООЛ.

• • •

ТОЖУ. Районуң албан организация, будурулге черлери «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилеринге чайын болза мал чеминиң белеткелинге, кыжын—мал кыштаглаашкынынга улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, эрткен нүүрүн хүн бүрүнүң шеф дузалам чызынган хаяска кезип, саравтап хүзээткен.

Амгы үеде малчын коданнарга, фермаларга дуза чедиришкини уламчылавышаан. Оон ийи-ле чижектен көргүзүп керейн.

Районуң чурттагга-коммунал ажыл-агый конторазы эвээш кижилиг организация. Олар совхозтуң Ээр-Хашта хойжузу эш Лузужуктуң кыштаан шефке алган. Чоокта чаа ол конторанын бөлүк ажылдакчылары хойжунуң кажаазының көрженин бир хүн хооржуп берген. Малчын орта улуу-биле өөрүп четтирленин илергейлээн.

Азас ортумак школаның башкылары, ажылчыннары директор Татьяна Коддуң удурткулгазы-биле Таңмалыг деп черде хойжу С. Седип-оолдуң кыштаанга база-ла ыңдыг шефтээшкинин кылган. Школа коллективи малчынга ол хүн улуг дузаны чедиргеннер.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

«Найырал» совхозтуң Кызыл-Дагда малчын Уйнук Дажының коданында төрээн 330 хойнуң 332 хураганы шупту менди. Анай Мөнделе сакманщик хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип, макталдыг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: У. Дажы биле А. Мөнделе.

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

Туружувус чайгылыш чок

Лектор булуңу

Бистиң партиявыстың болгаш чүртүвүстүң даштыкы политиктиг ажыд-чорудулгазынга бир чүгула черни кыдат айтырыы эзелеп турар.

Маочуларның даштыкы политиказының кол шугуму — Совет Эвилелинге удур демисел, социалистиг кады ажылдажылганы чара кирери, национал-хостаалгалыг шимчээшкинни кошкадыры болуп келген. Саттынакчы чоруктуң түнелинде империализминиң агрессчи күштери-биле сулчээ тургустунган.

Кыдатның КНО-да төлээлекчилериниң туружу делегейнин хөй чурттарының киленнээшкинин болдурган. Кыдат төлээлекчилер АКШ-тың делегациязы-биле эвилелдежип алган, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң саналынга удурланган. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле азия-африка чурттарының резолюциязын бадылаарындан АКШ-биле кады халагаззаан. Индий-пакистан айтырыын чугаалажырынга АКШ-тың талалакчызы болган.

Маоистер Пакистанның реакционерлериниң, СЕАТО-нуң империалистиг блогунуң киржикчизи күрүнелериниң талазынга турушкан. Олар КНО-нуң индирип Бангладештин, Индияның, Совет Эвилелинниң политиказынга удур нүгүлдээшкин кылырынга ажыглап турарлар.

Индий-пакистан чөрүлдээлериниң үезинде Кыдат пакистан самолёттарны бодунуң девискээрин дамчыштыр чөөн чүкче эрттирип турган болгаш пакистанның реаксылыг күштерин пулемёттар, автоматтар, ланчылар, миномёттар-биле хандырып турган. Кажан дайын чорудулгазы түлүктеп, америк шериг корабльдери Индияның мурнуу кызыгаарларынга чоокшулап келгенде КҮР бодунуң шериглерин Индияның сонгу талакы кызыгаарынга мөөннеп. АКШ-биле күжүн каттыштырган. Кыдат улуттукчуларын империализм-биле сулчээлежип турарының тодаргай чижээ ындыг.

Маочу удуртукчуларның сөзү биле ажыл-херээ кайы хире каржып турарыл деп чүвени КҮР-нуң КНО-га киржилгезинден делегейнин улустары көрүп турар. «Пекиннин даштыкы политиказы өске улустарны базымчалаарынче углаңган болгаш хөгжүп турар күрүнелериниң арге-ажыктарынга хора чедирип турар деп чүвени кыдат төлээлекчилериниң КНО-га чугаазын анализтеп көргеш, азия-африка чурттарының төлээлекчилери ындыг түнелди кылган» деп Ливанның «Ашшааб» солуну бижээн.

Кыдат удуртулганын Индостан талазы-биле политиказы буурап дүшкенинин соонда, АКШ-тың президентизиниң Кыдатка чорааныңын соонда Кыдатта антисоветчи кампания улам калбарган. «Кол дайзын» деп санап турары ССРЭ-ни атакалаары-биле «ийиги чергенин — дайзыны» АКШ-биле эвилелдежип турар чорук делегей революциязының эрге-ажыынга дүгжүп турар деп хоозун чулчуруушкунну чонга бүзүредирин кыдат удуртукчулар оралдажып, чогум-на оон ужурумда Вашингтон-биле чоокшулашкан.

«Никсонның эвилеп, чылыг хүлээп алганы дээрге, АКШ Пекинниң кол дайзыны эвес апарганын хереченлеп турар», деп «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Никсон Чжоу Энь-лай-биле кады 40 шак чугаалашканын журналистер санаан. Чүнүн дугайында чугаалажышкыннар болганы кымга-даа билдинмес арткан. Ынчалза-даа чамдык чүүлдернин билдинип турарын алырга, кыдат талй АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын буруу шаварын «уттупкан» болгаш банглалеш улустың «Ашшааб» солуну бижээн.

Кыдат удуртулганын Индостан талазы-биле политиказы буурап дүшкенинин соонда, АКШ-тың президентизиниң Кыдатка чорааныңын соонда Кыдатта антисоветчи кампания улам калбарган. «Кол дайзын» деп санап турары ССРЭ-ни атакалаары-биле «ийиги чергенин — дайзыны» АКШ-биле эвилелдежип турар чорук делегей революциязының эрге-ажыынга дүгжүп турар деп хоозун чулчуруушкунну чонга бүзүредирин кыдат удуртукчулар оралдажып, чогум-на оон ужурумда Вашингтон-биле чоокшулашкан.

«Никсонның эвилеп, чылыг хүлээп алганы дээрге, АКШ Пекинниң кол дайзыны эвес апарганын хереченлеп турар», деп «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Никсон Чжоу Энь-лай-биле кады 40 шак чугаалашканын журналистер санаан. Чүнүн дугайында чугаалажышкыннар болганы кымга-даа билдинмес арткан. Ынчалза-даа чамдык чүүлдернин билдинип турарын алырга, кыдат талй АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын буруу шаварын «уттупкан» болгаш банглалеш улустың «Ашшааб» солуну бижээн.

Кыдатның КНО-да төлээлекчилериниң туружу делегейнин хөй чурттарының киленнээшкинин болдурган. Кыдат төлээлекчилер АКШ-тың делегациязы-биле эвилелдежип алган, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң саналынга удурланган. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле азия-африка чурттарының резолюциязын бадылаарындан АКШ-биле кады халагаззаан. Индий-пакистан айтырыын чугаалажырынга АКШ-тың талалакчызы болган.

Маоистер Пакистанның реакционерлериниң, СЕАТО-нуң империалистиг блогунуң киржикчизи күрүнелериниң талазынга турушкан. Олар КНО-нуң индирип Бангладештин, Индияның, Совет Эвилелинниң политиказынга удур нүгүлдээшкин кылырынга ажыглап турарлар.

Индий-пакистан чөрүлдээлериниң үезинде Кыдат пакистан самолёттарны бодунуң девискээрин дамчыштыр чөөн чүкче эрттирип турган болгаш пакистанның реаксылыг күштерин пулемёттар, автоматтар, ланчылар, миномёттар-биле хандырып турган. Кажан дайын чорудулгазы түлүктеп, америк шериг корабльдери Индияның мурнуу кызыгаарларынга чоокшулап келгенде КҮР бодунуң шериглерин Индияның сонгу талакы кызыгаарынга мөөннеп. АКШ-биле күжүн каттыштырган. Кыдат удуртукчуларын империализм-биле сулчээлежип турарының тодаргай чижээ ындыг.

Маочу удуртукчуларның сөзү биле ажыл-херээ кайы хире каржып турарыл деп чүвени КҮР-нуң КНО-га киржилгезинден делегейнин улустары көрүп турар. «Пекиннин даштыкы политиказы өске улустарны базымчалаарынче углаңган болгаш хөгжүп турар күрүнелериниң арге-ажыктарынга хора чедирип турар деп чүвени кыдат төлээлекчилериниң КНО-га чугаазын анализтеп көргеш, азия-африка чурттарының төлээлекчилери ындыг түнелди кылган» деп Ливанның

УЛАМ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

(Республиканың «Билиг» ниитилел организациязының X конференциязы)

Оюн Осурович Тумат Өвүр районуң «Торгалыг» совхозунуң мурнакчы чылгычызы. Эрткен чылын торүүр 100 беге онаалтыр 95 кузуунну менди алган. Тоску беш чылдың ийиги чылында 100 баш беге онаалтыр 100 кузуун алырын, 15 тонна сиген белеткээрин хүлээнген.

Аныяк кадарчының чылгыны хүр-чаагай чыл ажыл туурар. Тумат — совхозтуң Кара-Тал бригадазында комсомол организациязының секретары.

ЧУРУКТА: чылгычы Оюн-оол ТУМАТ.

Д. ТАНГАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

УДУРТУЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

«Большевик» колхоз мурнаку чылдарда Барын-Хемчик районнуң дээре ажыл-агыйларының бирээзи, түлүг-суурдаа чаагайжыдарының, мал болгаш чер-даа ажылының талазы-биле көргүзүглери багай эвес болуп келген. Ам ол ажыл-агыйда байдал кандыгыл?

«Большевиктиң» экономиказының кол адыры мал ажылы болуп турда, колхоз баштаар чери, оон зооветажылдакчылары олче кошкак кичээнгей салып келген. Моон уламындан эрткен чылын төрүүр чүс баш малга онаалтыр чүгле 59 быжаа, 75 күлүн, 81 хураган алган. 1175 хой кызыраан. Янзы-бүрү чылдагаандан 115 мыйыстыг бода мал, 1124 шээр мал өлген, кадарчыларның харыысалга чогунган 34 мыйыстыг бөда мал, 275 шээр мал читкен. Ол бүгүнү эътче пилчидерге 52 тонна азы 55 мүн рубль каржа болган.

Чайгы семиртилгени, күскү болгаш кышкы /одарладыышкынны багай организастап, мал чемнери белеткээр планны ыракта чедип күүсетпейн келген. Моон уламындан малдың күжү арган, продуктулуу чавыс болуп турар. Чижээ, хойдан ортумак кыргылда үчүле 1250 грамм лук. бир хойнуң дириг дензизи дөңгүп-ле 37 кг болуп турар. Инектиң сүүү база чавыс болбушаан, күрүнеге саткан мыйыстыг бода малдың ортумак хириг дензизи 256 кг.

Ак-Хем болгаш Чаа-Адыр өшкү өстүрериңге таарымчалыг оран. Шак ынчаар тааарымчалыг одар турбуже, ол колхоз өшкүзүн алды чыл бүрүнгаар узуткап каапкан. Оон кожазы «Мурнакчы» колхозтуң өшкүзү чыл бүрү өзүп. Хырын үксаазы улам сайзырап, ангорларындан хөй оруглганы ап турарын большевикчилер өөрүнүп көөрү чугула.

Колхозтуң тарылга шөлүнүн барык 60 хуузу суггаттыг черде. Ол таарымчалыг арганы чөчче ажыглавайн, чер ажылының культуразы дээш дээштиг демисел чоруттайн турарындан эрткен чылын гектардан үчүле 4.4 центнер тараа, 5.9 центнер ногаа, 16.3 центнер картофель алган. Мал чемнери культураларның дүжүү база төгенчиг болган. Моон уламындан колхоз күрүнеге үчүле мал ажылының продуктуларын садарын күүсетпээн эвес, тараа садарын база үскен.

Ажыл-агыйжы эвес ол бүгү четпестерниң үржүүндан колхоз эртken чылын 489 мүн рубль орулга алыр планын үчүле 50,5 хуу күүсеткен. Оон иштинден сүттүң бараанның чоруунун талазы-биле 10,9 мүн рубль, тараа сайгарылгазының талазы-биле 37,9 мүн рубль каржалыг болган. Байдал мынды турда, продукциянын шынары күүлап, оон бот-үнези бедип турбайн.

Колхозтуң экономиказында шак ыңдыг хожудаашкынның чылдагааны чүдел? Ол болза хамыктың мурнунда ажылнышчи эвес удуртулганың үржүүндө, даандырган ажыл-херек дээш бот-харыысалганы кошкатканында. Маңаа колхоз баштаар черинiң даргазы О. Сарыглар, бригадир-зоотехник С. Хирлигбей, мал эмчизи С. Хүреш-оол, инженер С. Сыргынмай олар шуут хамааржыр. Кол-ла чүве кижилер, малчынар ортузунга ажылдың багай тургустунганында, оларны таарыжыр ажылга шын шилиир, өөредип кижизиндер, даандырган ажыл-херекке бот-харыысалганы бедидер хемчегларни кошкак боттандырып турарында. Моон соңгаар ол талазы-биле кичээнгей салыры чугула.

Тараа барда эът-даа, сүттээ элбек болур. Чер ажылының культуразын улам бедидер, ылангыя оон ажыглалын, үнүш-дүжүткүдүн экижидер, чаа шөлдерни немей калбартыр, тарылга эвлештирилгезин боттандырар херек. Бо талазы-биле чемишчидилгени шын ажыглаарынче, суггарылганы улам калбартырынче онза сагыш салыр.

Тоску беш чылдың ийиги чылында колхозтуң ажылагый, культура хөгжүлдези эрткен чылдан чүгээртеп, чамдык тала-биле бурунгаар базымнарлыг болуп турар. Совет Эвилелиниң алдарлыг бежен чыл юбилейин төлептиг үткүүрүнге социалистиг чарыш большевикчилерни улам сорук киирген. Оон чедиишкинниг болуру партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылдан кол хамааржыр.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Мурнакчы механизаторлар

ҮЖЕН ЧЫЛ АШКАН

Т. Ө. Хомушку 1938 чылда трактористер курузун дооскаш, Кызыл-Мажалыкка, ынчаардагы МТС-ке ажылдап кирген. «Большевик» колхозтуң тракторизинге 1949 чылдан эгелээн, оон тарылга шөлү ынчаарда чүгле 70 гектар турган, а ам 3050 гектар ажыг.

Тойлу-Хаа Өктекович чамдык чылдарда 1850 гектар чедир чымчак аңдарылганы ажылдап турган. Бо аразында ол элээн хөй аныяк механизаторларны өөреткен. Үжен чыл ажыг стажтыг хөөчун трактористиң хөрээнде чазактың орден, медальдары чайнап чоруур.

Х. ОТУГАШ.

АЖЫЛЫНГА МАСТЕР

«Саян» совхозтуң Ленинка салбырында тракторист Н. Р. Кек ол ажылынга 1950 чылдан бээр маштадып келген.

Николай Романович ажылга кызыыан, амыдыралга үлегерлиг кижи. Салбырда улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү, дружинник, көдээ Советтиң депутадынга наш удаа соңуттурган. Коммунист эш Көктүң удуртkан бригадазы часкы тарылгага белеткелин ам барык дооскан.

Б. СУРУН.

Эртken вторниге Кызылга республиканың «Билиг» ниитилелиниң организациязының X конференциязы болуп эртken. Ада-ук организацияның ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди «Билиг» ниитилелиниң республика организациязының баштаар черинiң даргазы эш В. А. Копеел кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң партияның пропаганда болгаш агитас-массалыг ажылының амгы үе-чадада чугула ролюнүн дугайын оваалап демдеглээн. Отчёт илеткелдиң талазы-биле хүлээп алган резолюциязында биизээн болза: «СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдарын болгаш шиитпирлерин ажылчы хонналарга хаңызы-биле тайылбырлаары — партияның идеологчүт ажылынга сөөлгү үеде база бир кол черни эзлээр ужурлуг».

Съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырышаан, ниитилелдиң республика организациязының баштаар чери бодунуң ажылчорудулгазынга кол кичээнгейни лекция пропагандазының тематиказын калбартырынче база түс-түс лекторларның идей-теоретиктиг деңнелин бедидеринче утландырып келген. СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдарында теоретиктиг айтырыгларны чөп ортузунга тайылбырлап чедирер талазы-биле лекторларга боттуг дузаны республиканың эртемденнери болгаш эртем ажылдакчылары көргүзүп турарлар.

Съезд тематиказының талазы-биле лекторийлер Кызылда болгаш чамдык районнарда ажылдап турар. «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Чаа беш чыл — коммунизм тургузуушкунунда чугула үе-чадада», «Төрээн чуртуңну күш-ажыл-биле алдаржыт», «Коммунистиг ниитилелдиң кижизин» дээш оон-даа өске темаларга хамаарыштыр аас журналдарын тургускан болгаш съезд материалдарының талазы-биле тематиктиг 818 кежээни эрттиргеп.

Республика организациязының президиумуу район организацияларынга практиктиг дузаны көргүскен соонда, съезд материалдарын чер-черде канчаар пропагандалап турарының дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга каш удаа чугаалажып келген.

Ниитилелдиң район организацияларының партия райкомнарының удуртулгазы-биле лекция пропагандазын калбартыр херекке багай эвес түңнелдерни чедип ап турарлар. Чижээлээрге, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарда лекция пропагандазы багай эвес деңнелде тургустунган. Бай-Тайга районнуң Шуйда эге организациязының (эш М. Д. Сая) ажылының дүржүлгезинде эки түүлдер хөй. Организацияның 34 кежигүнүнден 30 кижи чонга лекцияларны доктаамал номчуп турар. Кежигүннерин дөрт секцияга (педагогика, делегей байдалы, көдээ ажыл-агый болгаш атеизм) хувааган. Төрелдер лекторийниң ажылы багай эвес, атеистер клубун организастаан. Аныяктарны даймнчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга киижизидериниң талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынып турар. Ынчангаш эге организацияларның эразында нөрүүдеге бо организациянның бирги черни алганы тааарылга эвес.

Лекторларның теоретиктиг болгаш методиктиг белеткелин бедидеринче доктаамал кичээнгейлеп салып турар. Эрткен болгаш бо чылдың бирги кварталында лекторларның республика семинарын 5 удаа, а районнарга 65 удаа эрттиргеп. Янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле 28 лекцияны ажылдап кылган, оларның оң үжүн тыва дылче очулдурган. Съезд материалдарының талазы-биле 7 лекцияны чогаалдып кылган.

Партия Төп Комитединиң «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидериниң дугайында» болгаш «Ажылчы хонналарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» доктаалдары эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дүржүлгаларны база экономиканың айтырыгларын ханы пропагандалаар талазы-биле «Билиг» ниитилелиниң организацияларының мурнунга улуг сорулгаларны салган.

Бистиң организацияларывыс бо талазы-биле чамдык ажылдарны боттандырган. Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый темазынга хамаарыштыр номчуп турар лекцияларның саны көвүдээн, шынары экижээн. Чижээлээрге, ийи чыл мурнунда турганы-биле деңнээрге көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле номчуттунган лекцияларның саны ийи матан көвүдээн. Республиканың автоэргелел черинiң, комплекстиг геология экспедициязының ниитилел организацияларының экономика болгаш эртем-техника пропагандазының талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып турарлар. Бо организацияларда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның саны доктаамал өзүп турар. Чоокта чаа экономика айтырыгларынга лекция номчуп турар лекторларның республика семинарын эрттиргеп.

Ындыг болза-даа ниитилелдиң республика организациязының баштаар черинiң ажылында чамдык четпестерниң барын илеткелчи болгаш санал берген эптер демдеглээнер. Ниитилелдиң Улут-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр болгаш Тожу районнарда организацияларының оон мурнунда чыл-биле деңнээрге 1971 чылда эвээш лекцияны номчаан, номчуттунуп турар лекцияларның тематиказы кызыы болуп турар.

Организацияның баштаар чери болгаш оон СЭКП төөгүзү база философия талазы-биле эртем-методика чөвүдели (эш Дубровёкий) партияның XXIV съездиниң материалдарындан теория айтырыгларын чон ортузунга хаңызы-биле тайылбырлаарын чедип албаан. Марксизм-ленинчи философияның, эртеминг коммунизмниң айтырыглары базала четпес пропагандылаттынып турар.

Бистиң республикавыста дүржүлгалыг лекторлар эвээш эвес. Чижээлээрге, Каа-Хемде С. Янименко, Ш. Сересдар, Чөөн-Хемчикте А. Самбу, О. Ховалыг, Тес-Хемде Э. Чооду, Улут-Хемде И. Кылыв-оол, В. Кызыя-оол, Эрзинде Т. Топовдуп, А. Монгуш, Бай-Тайгада К. Сарыглар болгаш оон-даа өскелер партийжи сес-биле ажылчы хонналарны чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирип турарлар. Оларның дүржүлгазын нептередир, аныяк лекторларны белеткээр ажылдың кошкак тургустунганын делегат эш М. Д. Сая болгаш оон-даа өскелер конференциязга чугаалааннар.

Лекция пропагандазының бир чугула сорулгазы болза, чаа ниитилелдиң кижилерин хевирлеп кижизидери болур. Ынчалзажок кижизидилге айтырыгларынга, атеизм темазынга хамаарыштыр лекция, беседаларның эвээш номчуттунуп турарын конференциядан демдеглээн. Ылаңгыя атеизм темазынга хамаарыштыр номчуттунган лекциялар көвүчүт эвээш. Лекция пропагандазын чурттакчы чоннуң келектерин барымдаалап чорударының чугулазын конференциядан санал бергеннер демдеглээннер.

«Билиг» ниитилелиниң республика организациязының X конференциязы отчёттуг илеткелдиң талазы-биле деңгеренгей доктаалды хүлээп алган. Тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оонга телептиг ужуражыр дээш Тываның ажылчы чоннарының салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседирингe лекторларның кирер үлүң болгаш оларның келир үедеги сорулгаларын ол доктаалда айыткан.

Конференция ниитилелдиң организациязының удуртур органнарын болгаш ССРЭ-ниң база Россия Федерациязының «Билиг» ниитилелдеринiң конференциязынга баар делегаттарны соңгаан.

С. МААДЫ.

делегей бо хүннерде

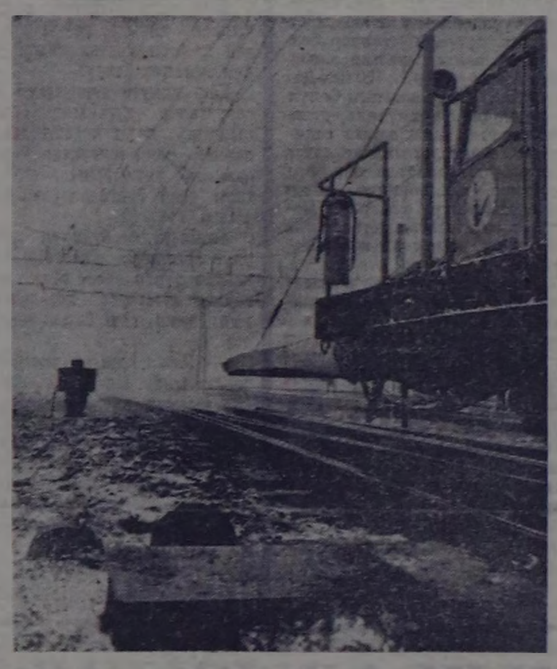

Будапештиң демир-оруктарында стрелкаларның харын аштаарынга түскай тургузулганы ажыглап турар. Ук тургузулганың ажылдап үндүрер изиңг газы рельстерже аңнаш, ында харны эргизер. Ынчангаш бир шакта машина ындыг арга-биле 25—28 стрелканың харын аштаар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

ШЫНЧЫ ЧОРУКТУҢ ДАҢГЫРААН

БУДАПЕШТ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Филипповтуң дамчыткаңы болза:

Венгр найысылалдың Парадтар шөлү байырлаа шинчи кирген. Ону кызыл болгаш национал кызыл-ак-ногаан өңнүг чүс-чүс туктар каастаан. Бажыңнарның баарындан аскан транспарантылар апрель 4-ту — Совет Армияның Венгрияны немец-фашистиг эвилекчилерден хостаан хүнүн, бузулбас совет-венгр найыралды алдаржыдып йөрээзген.

Апрель 4-те Будапештиниң 30 мүң ажыг оолдар, кыстары Владимир Ильич Ленинниң тураскаалынга чедип келген. ВСАП-тың, венгр чазактың удуртучуларының, венгр ажылчын шимчээшкинниниң хөөчүн ажылдамчыларының мурнунга олар боттарының адаарының ажыл-херээниң шынчы уламчылаачыларын болурун, партияның белгаш улустуң көрээнге, пролетарлы интернационализминиң идеалдарынга шынчы болурун байырлаадыы-биле мадагазын.

Митингиниң киришкилериниң мурнунга Венгрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң Будапешт хоорюмунуң бирги секретары Андраш Чилеи чүве чугаалаан. Венгр улустуң салым-чолу, оон кедмиг келир үези Совет Эвилели-биле, социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы-биле шуут хөлбашкан дээрзин ол демдеглээн.

Апрель 4-те Венгрияның оске-даа хоорайларының аныяк комсомолчулары партияга болгаш улусиа шынчы чоруунуң даңгыраан база берген.

ТАРЫЛГА ДООСТУР ЧЕТКЕН

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның чер ажылдыглары чазын чажар кызыл-тастың тарылгазын дооскан.

Бо чылын чехословак шөлдерниң ажыл-ишчилери ниитизи-биле ада-чурт бүдүүлгезинiң 100 мүн хире чаа машиназын болгаш агрегадын, даштыкыдан, колдуунда ССРЭ-ден, ГДР-ден, Польшадан 20 мүн ажыг көдээ ажыл-агый машиназын алыр. Бедик бүдүүлүүлүг, камналгалыг болгаш ажыглал шынары тергиин эки совет көдээ ажыл-агый техниказы ында чаагай аллары чедип алган.

ЧССР-де тарылганың чедиишкинниг чорудулгазы дээрге, Чехословакияның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң чүрттүн улуг ажылагыйының ажыктыын улам ынай бүгү талалыг бедиринче ЧКП ТК-ның февраль (1972 чыл) пленумунуң кыйгырыынга харыызы-дыр. ЧССР-ниң көдээ ажыл-агый кооперативтериниң бо айда болур VIII съездизинге белеткелге боттуг салыышкын-дыр. ЧКП-ниң XIV съездизинiң шиитпирлерин ёзугаар чехословак бешки беш чылдың (1971—1975) чылдарында ЧССР-де көдээ ажыл-агый бүдүүлгезинiң хемчээли 14 хуу өзер ужурлуг.

ШЫҢГЫЫ СОГУГ

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангчи болгаш Тхыатхиен можуларга март 30-ден апрель 3-ке чедир үеде шаап халдаашкынныг улуг тулчуушкуннар чорун турда Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайымының 6,500 солдадын санын үндүргеп, беш америк самолёттуг дужүр аткан, дайзының 100 танкызын болгаш шериг машиназын хунаап алгаш, чок кылган, 3 шериг суднозун суг дүвүнче киирген.

ХАРЫЛЗААНЫ ЭКИЖИДЕР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Ганди Пакистан-биле харылзаазын чогумчалыг болдурарын Индия орландажып турар деп чугаалаан. Чүрттүн парламентизиниң депутаттарынга чүве чугаалап турган, Ганди бистер ол даапп чайгылыш чок туржуп турар бис деп айыткан. Ынчангаш ПТИ агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, индий-пакистан харылзааларны чогумчалыг болдурар дугайында чугаалажышкыннарны кылыры-биле амгы үеде Индия биле Пакистанның аразында дөрт харылзаа тургустугунын Индира Ганди база демдеглээн. Индий-пакистан харылзааларның бүгү айтырыгларын «эп-найырал болгаш кады ажылдажылганың эргежижиктарынга дүүштүр» чугаалажып көөрүн Индия күзеп турарын Ганди база айыткан. Бир эвес Пакистанның, Индияның болгаш Бангладештиң аразынга кады ажылдажылганың болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының харылзааларын ыяк тургузар болза, ол чурттарның кайызынга-даа «күчү-шыдалдыг болурунга ажыктыг ийик» деп индий чазактың баштыны чугаалаан.

АГААР ДАЙЫНЫН КҮШТЕЛДИРИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вашингтонга президент Р. Никсон күрүне секретары У. Роджерс-биле, камгалал министри М. Лэйрд-биле болгаш штабтар начальниктериниң комитединиң даргазы адмирал Т. Мурер-биле чөвүлежиишкинни кылган. Ол чөвүлежилгеге Вьетнамда байдалдың дугайын чугаалажып көрген деп ында дыңнадып турар. Ол-ла сорулга-биле президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле түскай дузалакчызы Г. Киссинджер «көделиишкинниң түскай бөлүүнүң» хуралын база чыыдырган бооп турар. Вьетнамда байдалдың шыңгыыраашкынын ол черниң хайгаракчылары Парижде чөвүлел хуралдан АКШ-тың ойталаашкыны-биле болгаш Индий-Кыдаттың чурттарынче америк ужар түүлүүн халдаашкынының улам күштелдиргени-биле холбаштыр көрүп турар.

Америк чазак «америк ужар түүлүүн болгаш шериглериниң Вьетнамга моон-даа соңгаар хөделиишкиннеринге бүгү аргаларны берип турар» деп Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Р. Зиглер медеглээн. Ынчангаш ол агаар дайынын калбартыр дугайында шиитпирни ылап-ла бадыткаан.

Америк информация агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, амгы үеде «Китти хок», «Констеллейшн» дээр авианосецтери Тонкин мугулдурунче чөрүдүпкан. Ол ышкап «В-52» дээр бомбардировщиктерни дайынчы байдалда киирген дугайын база дыңнадып турар.

«Нью-Йорк таймс» солун редакция түүлүнде Вьетнамза агаар дайынын улам күштелиргени-биле холбаштыр шынгыы дувүрээзиннiң дугайын бижээн. «Ол чорук «Мурнуу Вьетнамның черинге айыылдыг байдалды орталандырып, экижидерниңге дуза болбас-даа» деп ол солун бижээн. Америк шериг күчүзүн ынчаар ажыглаар болза айтырыгны чугаалажышкынынарның аргазы-биле шиитпирлээр чорукту улам узамдыктырар апаар дээрзин «Нью-Йорк таймс» демдеглээн.

МЕГЕ СУД

САН-ХОСЕ. (СЭТА-ның түскай корр.). Буруңгаар депшилгелиг хөй-нинти Анджела Дэвисти түр хуусаада хостаарын чедип алганының болгаш америк коммуниске удур суд чорудулгазының политиктиг байдалын сойгалап илереткенiниң соонда, суд эрге-чагыргалары тактиказын дүвү-далаш-биле өскертир ужурга таварышкан. Анджела Дэвисти болгаш АКШ-та политика талазы-биле өске-даа хоруглаттырганнарны хостаары дээш каттышкан национал комитеттиң ында парлап үндүрген медеглелинде ынчаар чугаалап турар. Ынчангаш прокурор ам суд чорудулгазының политиктиг утка-шынарының дугайын ыыттавайн, «Анджела Дэвистиң хераа» дээрге, шуут-ла кем-херек үүлгедиништинiн-дир деп көргүзерин оралдажып турар апарган.

Ялалакчы А. Харрис судка сөөлгү чугаазынга ол «бодунуң ынакшып турганы бир херектенiн хостаар сорулгабиле... сүлчээлежиишкинге киришкен» деп хоозун бурууладыышкынны кылырын оралдашкан.

Анджела Дэвис болза политиктиг үзел-бодалдары дээш хоруглаттырганнарны хостаары болгаш АКШ-та политиктиг үзел-бодалдары дээш кижилерни истеп-сүрер чорукту соксадыры дээш эрес-дидимм-биле, могаг чок демисежип келгени билдингир болгай. Ынчангаш ол коммунист кижи болганда, террорлуг тактикага шуут удур болбушаан, ажыдчы чоннарның массалыг шимчээшкинниниң талалакчызы бооп турар.

Чижээ, ол эрес-дидим коммунист «соледат алышкыларны» хостаары дээш шимчээшкинге идепкейлиг киржип, хамаатты эргелер дээш демиселчилерни политика талазы-биле истеп-сүрериңге удурланырының хуралдарынга болгаш митингилеринге киржип турган.

Сөөлгү хүннерде судка өчүк берген «буруудадыышкын херечилери» Анджела Дэвис хууда эрге-ажыын хараап, «хоруглаттырганнарны боо-чепсектин дузазы-биле хостап алырының ораллажыышкынын кылган» дээрзин бадыткаар ужурлуг деп прокурор кордап турар. Амгы үеде беш херечилерниң өчүүн алган, ынчалзаадаа олар шуптузу 1970 чылдың августуң 7-де негр шимчээшкинiниң бир бөлүк актывчилери боттарының туттурган эштерин хостап алыр дээш лидим оралдажыышкынны кылганнар дээрзимден өске чүүдаа чугаалап шыдаваннар. Ынчангаш чаңгыс-даа херечи, оларның-биле кады полиция капитаны Г. Тиг болгаш фоторепортер Дж. Кин-даа, «августуң 7-де болуушкунга» Анджела Дэвистиң «киришкенiниң» хензиг-даа бадыткаашкынын кылып шыдаваннар.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары америк-сайгончу шериглерниң турар черлериниче хуудустарны октап, дайзынның солдаттарынын өртүзүнга пропагандаңы үргүлчү кылып турар.

ЧУРУКТА: Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң миномётчулары сургаалдалыг хуудустарны түскай хола иштинче суңнаш, сайгончу шериглерниң турар черинче адарынга белеткеп турлар.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

Өөредиглиг семинар

Профзвилелдериниң область чөвүлелиниң профкурстары база кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профзвилел обкомунуң организастаазы-биле республиканың совхозтарының ажылчын комитеттериниң дараалаларының семинары болуп эртиен.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга ажылчын комитеттериниң хүлээлгелери болгаш соруулгаларының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Семинарның киржикчилери Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң ажылы-биле танышып чоранн.

Совхозтуң мурнакчы надарчыларының бирээзи Дамба-Сурүң Онай-оолович Хөөлүгниң ажыл-ижи-биле танышып эгелеливис.

— Хой оолдаашкыны түлүптел эгелеп тур. Дөрт хонукта 125 хой төрээн. Оларны түскай намаада тургускан бис, а бо төрүүр хөйлар дээш, надарчы чемгерип турган хойларын эргилдир көргеш, намааже бисти здертип кимре берди.

Намаа иштн шевергин, делгем, чырык, чылыг. Төрээн хой бүрүзү түскай өрээлчигештерлиг. Намаанның иштин тараа савакы-биле ыяын ыылдыр дөжей салгакын көргеш, чамдык кишилер магадап, а чамдыктары бистиңге бөлээ малга дөжээр хөрен чок оларга бээр чүвевис хирелиг-ле болдур ийин — деп харамнанырдаа сагыштыглар бар.

— Бисте мал чеми четчир. Тараа савакын хереглээр ажыл-агыйларга аларр шаа-биле берип түрээр бис. Ону малга дөжээрге чылыг, арыг болур — деп, совхозта ажылчын комитединиң даргазы Павел Усков тайылбырлады. Аалчыларның кичээнгейин өрээлчигештерде хой бүрүзүнде-ле ийи-ийи хураганнар хаара туда бергеи.

Дамба-Сурүн Онай-оолович чоргаарал-биле тайылбырлап, чугаалай-ыр.

— Хойларымның 27-зи ийистээн, а бир хоюм үш ийисти берди. Ынчангаш хураганнарымның саны ам 153 чеже берди. Эрткен чылын 100 хойга өнааштыр 95 хураган алыр планныг турган, 105 хураганны камгалап алган мен. Бо чылын база-ла планныг сорулгамны амыр күүседип болурунуң аргазы бар дээрзин баштайгы бо дөрт хонук көргүзүп тур. Ноя-ла чүве кызып, чаш төлду мөңги камгалап алыры артыкаа. Кажаа иштин чаңгыс аай тургузары, хураганнарны ой-шаанда эмзирери, хойларны эки чемгерери, суггарары төлду мөңги камгалап алырынга улуг салдарлыг. Бо бүгүнү чаңгыс кижи кайын ыылып күш төөрер боор. Ынчангаш биске санизащиттээри-биле үш кижини совхозтан берген.

Дуржулгалыг малчыннарның кышкы үеде мал суггарылгазын организастап турарын сонуургаан бис.

Суг кудар улуг цистернаны чартыынга чедир черге хөөп алыр. Ону доодур суг йуткаш, кезек нада аксын ажын чаалтар. Ынчан сугнуң ыыры дөжүп, доштаалы бээр. Ол үеде ыырында аксын хаггаш, адаанда крандан элээн сугну аксыптар. Доңа берген чуга дош-биле сыыган бады берген сугнуң аразынга агаар хозун тургузуптар. Ынчангаш ол суг дош адаанда нара суг ышнаш төнгүшеге чедир дөңмас.

Чүгле суг аксын алырда кранны эргизип ап турар. Катап суг кударда цистернаның аксында дөңган чуга дошту кандыг-даа бергедээшкин чонна ол идиптер. Оон база-па сугну доодур йуткаш, дениг-ле арганы ажыглаар. Мындыг арга-биле Дамба-Сурүн Онай-оловович ийи чыл иштинде дөңган дош эргизип, ону соктап бичии-даа артык үе чарыгдаавайн турарын көргүзүп, тайылбырлап берди.

Оөң соонда совхозтуң техника септээр мастерскаазынга чонның культурлуг дыштанылгазының төөв — ыяывунга чорду-вус. Ында ажылдап турар кижилер-биле чугаалажып, чаа салын чүүлдерни биижп алдывыс.

Түңнелинде совхозтуң ыяывунга чыглып алгаш, аргадурмуга солуушуп, ыяаңгыя социалистиг чарышты канчаар организастап, түңнелин үндүрүп турарының ноябяктивтит мөрээлер, будүрүлгениң донтаамал ажылдаар хураадарының дугайында база сан-хөө болгаш өскө-даа айтырыгларның талазы-биле «Межегей» совхозтуң директору В. Кенүшпе, ажылчын комитеттиң даргазы П. Усков оларр чүве чугаалаан.

Семинарны ынчаар организастаары солун болгаш иөөн соңгаар ажылдаарынга боттуг дузаны бээрим оөң киржикчилери демдеглээн.

К. БИЖЕК.

Час шуут чедип келген, а хем транспортуның кидин-түдүк ажылы удавас эгелээр. СЭТА-ның корреспондентизи чоокта чаа Москваның судно түдүп, септээр заводувга чоранн: оөң ажылчыннары чыл эгезинден бээр шалынчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Амгы үеде судноларны планнаан хуусавыылдан ырактв эрге септээр дээш ажыл кидин-түдүк. Судноларны олар чүгле «эки» деп демдек-биле дүжаар дээш чарып калбарган. Судно түдүкчузары бо чылын эрткен чылдыынган хөй судноларны түдүп тургузарын аазаап, оларны ам доозар чыгаан.

ЧУРУКТА: суг кыры-биле маңнаар «Заря» хевирлиг теплоходтар сугже экизидирип киргеринге шуут белеп.

В. ЗУФАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Түңнел чүну көргүскенил?

Эрткен дыштавылга хүннерлвде Бай-Тайга районнуң школаларының чаңчыл болган бот-тывыытыр уран чүүл көрүлдезиниң болгаш уран-шевер-лерниң делгээлерин Тээли суурга организастаа эрттирген. Анаа школа бүрүзүнден көргүскен концерттерниң программазын В. И. Ленин аттыг пионер организациязының болгаш Совет Эвилелиниң тургустуунганының 50 чыл ойнуга турескааткан. Шүй ортумак школазының «Ленинчи орук-биле» деп уран-чечен болгаш музыкалыг композициязы көрүкчүлерни сонуургаткан.

Тээлиниң № 3 сес чыл школазы бо көрүлдеге кажаныышпаа-даа аргык ээн, бедик утка-шынарлыг концертти белеткээн. Бай-Тал ортумак болгаш Шүйнүң кадыкшылга школалары концерттериң программаларын көрүлдезиниң негелдезинге дүүштүр таарымчалыг тургусканнар. Концертке кедер хептерин школа бүрүзү программа аайы-биле таварыштыр шилээн. Школачыларның уран чүүл көрүлдезиниң жюри түңнээш, ортумак болган сес чыл школаларының аайы-биле бирги, ийиги черлериниң шаңналдарын тывыскан. Ортумак школалар талазы-биле бирги черни Шүй, ийиги-ниин Бай-Тал ортумак школалары, сес чылдардан бирги черни Тээли № 3, ийиги-ниин — Шүйнүң кадыкшылга школалары алганнар. Ук школаларга комсомол райкомунуң дипломнарын, Хүндүлел бижиктерин болгаш ортектиг шаңналдарны тывыскан. Бот-тывыытыр уран чүүлге идепкейлиг дыка хөй школачылардың Хүндүлел бижиктер болгаш белектер-биле шаңналаан.

Школачыларның бот-тывыытыр уран чүүл көрүлдезин эрткен чылдарга деңнээрге чавыс түңнелдиг болганын жюри демдеглээн. Бай-Тал ортумак школазы көрүлдеге концертти эки белеткээн-даа болза, бодунуң школазының иштинде классчар аразының көрүлдезиниң эрттирбээн. Ол дээрге ук школада башкылар коллективиниң талазындан уран чүүлге урулгарлыг соңуургалын хамыладырын болдаавайн, ону чүгле тур үениң хөрээ кылдыр көрүп турарын жюри чөптүг шүүмүлүзээн.

Школачыларның хол-биле кылган чүүлдериниң делгелгезин Тээли ортумак школазынга организастаан. Бай-Тал, Кызыл-Даг ортумак школаларының делгелгелерин дээре деп саналн. Хол-биле кылган чүүлдер делгелгезинче школалар кичээнгей салбаан, өскээр чугаалаарга, урулгарның уран-шевер талаптызын хөгжүдер, ону тывар ажылче чамдык школалар болгаш ортектиг салып турарын делгелге бадыткаан. Делгеттинген чүүлдериниң хөй кезии чүрүктар, даврааи чүүлдер болган саазындан кылган ажылдар болуп турар. Кызыл-Даг ортумак школазының болүк өөреникчилериниң чопар-дашкан кылган ажылдарын саналаска, чазап, кылган ажылдар чамдык школаларда ийи-бирде хире, өскелеринде шүүт чок. Ямзы-бүрүү хевирниң модельдерни кылган чогаадыкчы ажылдар мырынай көзүлбеспээн.

Көрүлдениң чавыс деңнээлиг болганының кол чылдагааны районнуң дыка хөй школаларында уран чүүлдүү ыны-бүрүү хевирлерниң доктаамал ажылдавайн, техниктиг болгүминерни организастаавайн келгенинден болуп турары биидингир. Ынчангаш школачыларның уран талаптызын хөгжүдер дээш ямзы-бүрүү аргаларны ажыглаан, иүженишкинниң ажылдарын көрүлдениң түңнелдерн көргүскен.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

АК ЧАЪС

(Новелла)

«Шынның» конкурузунга

Хем кыдыы шынааны шыва үнүп терең сигенни ыраатаа, бедик черден топтап көрүп турарга, чиилгир иогаан чалбыышка дөмей.

Чаш хаактар салгын-сырынга, сымырашкан дег, баштарын аай-дедир мөгейгиледп турдулар...

Ынчан аныяктар өртүзүнга ажылдап турган мен. Сигеп келиидезинии ыяг-түлүк үеэн чүве.

Арыг-Бажының сигенчилер бригадазынга чедип келириниске, дал-дүүш чаа-ла ажа дүжүп турду.

Кадыыр таптап олурган аяак-биле амыр-меңги солуштувус.

— Мында, колдуу-ла аныяктар сиген кезии турарлар. Устуу ферманың саанчы уруглары әртен инектерни саап каап, маңаа дузалажып хүнзөш, кежээки саалда үезинде чаныптарлар, мен бо бригаданың повары болгаш кадыыр таптаар кижизи — мен — деп, ашак шынааже көрбүшаан, чугаалай-дыр.

— Сигенчилер дүштеп каапканы ол бе? — деп, райкомнуң төлээзи айтырды.

— Дем-не. Чемненип каапталар. Кудай чүдерээш, сараатгар тургузарынга саат болуп тур ийин бо. Ам база түвении аяны өскерлип бар чор — дээш, дээрнин соонче көрду.

Шынап-ла, салбаргай кара булуттар бот-боттарынче чалашканыыг, сыы кырында бөкперлежип эгедей берип-тирлер.

Аяак-биле байырлашкаш, сигенчилерге келдивис.

Ферманың саанчы кыстарындан аңгыда, район төвүнден шефтеп келген аныяк өскен энмежок болду.

Каш минута дургузууда кол сорулгалар дугайында беседа кылгаш, кады чораан даргаларым мени аныяктар бригадазынга арттырып каап, боттары өске бригадаларже хаптылар.

Ажыл-үүле бүдүүн турар үлүс аразынга келгеш, аваа кайган турар авес, оода сигеп каккан кыстарга дузалажырдыр дээш, каш базып чөрүмда:

— Элээн каш чалдан үндүр долгаптынар ам, дарга — дээн бир кыстың үнү дыңналды.

— Ойт, чиктиниин, Кара. дарга кижини — деп бирээзи удураиды.

«Дарга» деп, сос дыңнаап, сигеп хона берип-тир мен.

Кыстарның чанынга чеде бергеш:

— Сиген кезерим пат кижи-ле болгай мен, дүнмалар, кыжырывас силер керем дээш, бирээзиниң кадыырын алгаш, костюмну үштүп, билектеримни сывыртымып каапкаш, үргүнүн эгелеп бар чораан чалын куду карбан бадыытым.

Соомда кыстар авар бижирежи-дирлер:

— Медээжек кезер харгалыр.

— Бистиң бо Бора-Шай чурттуг кижи дээнигай.

— Солуннарга материалдар бижип турар кижи ол бе?

— Ол-дур.

— Ой далайым. Кижи-даа тогаадыш кааптайн-на...

— Бистиң фермавыска база баар мен дээп-дир.

— Бажан?

— Ынчаш. Бистин-биле кады...

Ийиги чалдың бажынга үүп чоруувуста, «Кудай оңу хуузанда, күү чаъс-даа кудуп келир» деп шулукчүүнүң сөглээни дег, ак чаъс саара берди.

— Саанчылар чаңын болур. Өскелери ам-даа кеспин — деп, бригадир чугаалады.

Фермада аныяктарның амыдыралы-биле танышар, комсомол хуралы эрттирер дээнимни бригадирге чугаалап каап, оларга чедип келдим.

Саанчылар шуптузу ушкаштыг. Чүгле дем менээ кадыырын бергеи кыс маан өртегде аъдымче көрүп каан тур.

Кыстарның уруу:

— Даргага ушкажывыт, Бара — деп бе.

Үрүт менче дидими-биле көрүп кагды.

— Ушкажыр кижилер чок болза, маан-биле ушкажын алынар, дүнмам — дээш, аъдымны өскелгеш, азертей каапты.

Ол аразында саанчылар арлы берип-тирлер.

Бараны азерге олурту кааптаан, ушкажы каапты...

Чаъс улам-па кедереп, кызанналштар кызыы хөрүктеп каап сывырындак демирлер дег, булуттарны шугуннап каап, динчиргеишкиннер кулактарны уяктадыр мөөрежип-ле тур...

Ферма көстүп келгеле, Карадан айтырдым:

— Баш инек саап турар силер, Бара?

— Он.

— Сүткүрү кандыгыл?

— Болдуу-ла дүнгүш хунажыннар ийин, дарга.

Ынчаш көргей-ле силер — дей-дир.

— Мени дарга дивейн көрүнер, Бара.

— Чүге? Дарга кижини дарга дивейн, саанчы дээр авес мен — дээш, үруг тадыла-ды каттыргылаан, бурунгалар үзеш даарге, аъдывыс дүнгаларын катап-ла маңнын өгелей берди...

Караның бажынына сугга дүшкеи өргелер дег апаргылаан кирип келдивис.

Ийи хире харлыг оол Караже шурай берди...

— Адыр, оглум, хевим как мээн көрбес сен бе? Дүнгаяпы түү. Яремаа, мен хевим солуттувайын — дээш, мурнун көжегелеп каан орунда барды.

Дерде, хавада хооже коре бердим.

Кара-биле кежа, мээн үем шериг хептиг аныяк өр олур.

Шайлап олура, Карадан айтырдым:

— Чечен-оолдун (Караның оглунуң ады ол) ачазы шеригде бе?

— Йөе, шеригде. Күзүн хажаның келир. Мында шолаэлеп чораан барды — дээш, хоюа чурруктарже чоргаарааябиле көрду.

* * *

Бежээки саалда дооступ турда, кудай аястыг. Сыннар кырында будуттар ашкан хүнүүн хередери-биле каастанып, — будуттүнүп алдылар.

Бүгү бойдус кудайының ак чаъзы-биле чүнүүп каапкан. Оөң-биле кады бистер база-да чүнүүп алдывыс.

Кээн хүннерде хемиренир хем, ам шуугап эгеледи...

Саалда соонда, ферманың аныяктарын чыып алгаш, хуралчыгаан эрттирдивис. Аныяктарның соңуургаан айтырыгларын харыылап бергеш, бригадаже хөптүм.

Сылдыстар чегчи бергилээнмер. Чедишкен ай барыын сынналрның кырынче эрыг мөңгүн саарып, турганзыг тавыыбиле чылын бар чорду.

Ынаар-ла тулаа талазындан аныяк эрнээ ыры чайгы дүнге аян түүл берди:

«Кызыл — даажы кестүп чыдар.
Кырган Солчур кымның чуртуя?
Кыстың, оолдуң ойну болган.
Кызыл чаактыг кымның ажыл?».

Аныяк өскенниң аныяраа дээш чүткүлүп, аас-кежиктиг келир үезин бодап келгеш:

«Чурттаары эки-дир, чурттаага эки-дир» дээп шулукчүүнүң чалгынныг сөстерин сактып, аъдымның мунгаш дынын шеле каапгарыкка, чүгеннин мөңгүн чылдыргыштары даартагы аныяраалче кыйгы салганзыг, демнин-биле кынгыяр диштилер...

Монгуш ДОРЖУ.

Спорт ДЕТКИМЧЕ, ДУЗАЛАМЧЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

«Күш-культураны болгаш спортту будүрүлге бүрүзүнге, албан черниге күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, аарыл-аржыыр чоруктарны болдурбас, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эки дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле хемчеглерниң чарылбас кезии кылдыр вентередир чоруктуң хандырарын партия, совет, профзвилел, комсомол, күш-культура болгаш ажыл-агый организацияларынга дагзыр» деп СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң спортту хогжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында «доктаалында айтыкан.

Ону амыдырала боттандырар талазы-биле Таңды район-нуң «Элегес» совхозтуң партхому, дирекциязы, ажылчын комитеди сөөлгү үеде чамдык хемчеглерни ап чоруткан.

Спортту хогжүдериниң чүгула үндезининиң бирээзи — спорт базазының экижиглерниче кичээнгейни бөөштай салгаш. Аваа чарыгдаар хереглиин дирекция чылдың-на берип келген, чүгле эрткен чылын 3900 рубльдың үндүрүп берген. Бодүүн стадионну дерип кылган, ында суг насосуун тургускан. Ол стадионну чайгы үеде суггарырынга, кышкы үеде каток кылып алырынга таарымчалыг болган. 1500 рубльдиң түреп хевизиин садын алган бис. Ол ышкаш хаак, коньки болгаш оске-даа эргежок чүгүлда дерип-хереккелдер совхозтуң спорт комитединде бар. Ийи дүтаарында, күш-культура болгаш спортче ажыл-агыйның кижилерин хандыкшыдары чүгүла болуу берген. Баштайгы үеде хол, бут бөмбүүнү, хоккейни, коңькини билир аныяктарны эвилелден алгаш, эң хүүзүнүң ужуражылгазын организастаан. өскелерни аваа хандыкшыдар хемчеглерни ап эгелээн бис. Чоортү оөң соңуургакчылары көвүдеп келген, оларның эң идепкейлиглерни хой-ниитичи тренерлер кылдыр ажылдаар кылдыр дүтүржүп, чугаалатка-ш, секцияларны организыстаан.

Бо ажыл баштайгы үезинде хөвүвейн турганы билдингир. Айыткан хүннеринде кижилер эвээш келир, оөң уламында кичээлдер болбайн өөвр таварылгалар тургулаан.

Ам совхозта хол, бут бөмбүүвүн, баскетболдун, хоккут хүрештин секцияларының ажылдап турар. Кышкы үеде хоккейнин, хаактын секцияларын база турган.

Оларның иштинден хоккут хүреш секциязы ам-не хөй киржичилиг. Ында 60 хире кижи бар. Аваа хандыкшылларның саны көвүдеп орар. Оөң белеткелин Культура базыының залында неделяда ийи удаа эрттирип турар. Хоккут хүреште 12 хардан орун бичии школачылардан 18 хар чедир аныяктар хаара гуттуган. Секцияны хой-ниитичи тренерлер, дүржүлгалыг могелер Андрей Черепанов, Владимир Нордуп-оол, Олег Бакай-оол олар удуртуп, аныяктарны хоккут хүрештиң органдарынга, тактиказынга өөредип турар. Могелериниң мергежилги коскүү-биле өзуп орар. Олар район төвүнге болган республиканга болуп тургулаан маргылдааларга, эң хүүзүнүң ужуражылгаларынга киржикеп, багай эвес түңнелдиг болгулаан. Чоокта чаа Хову-Аксының могелери-биле эң хүүзүнүң ужуражылгазынга дениин аайы-биле бирги черлерни А. Черепанов, В. Нордуп-оол, А. Головавов, В. Кузьмин олар алган. Совхозтуң могелери баштайгы чедишкинниерни улам быжыглап, хоккут хүрештн улам массалыг болдурар, мергежилги бедидерлер хемчеглерни ап турар.

Совхозтуң хоккейжилери (тренери В. Решетников), хол бөмбүкчүлери (тренери, човаачы Н. Юганов) районга болгулаан маргылдааларга идепкейлиг киржип, кашп удаа таңнадып, мактаткан.

Күш-культура ажылын совхозка экижидер хемчеглерни ап чорутканындаа спортчуң ямзы-бүрүү хевирлеринге разрядтыг кижилерниң саны чедөө чедир өскен.

Совхозтуң бирги черн дээш хол, бут бөмбүүнге, баскетболга, хоккут хүрешке, тывa хүрешке, хоккейге маргылдааларны эрттирип турар. Оөң киржикчилериниң саны чылдың-на көвүдеп орар.

Совхозтуң партия комитединиң, дирекциязының деткимче-дузаламчызының, боттуг удуртулгазының ачызында үстүнде айыткан чамдык хемчеглер боттангаан.

Маргылдаалар эрттиреринге, аваа барын киржиринге, белеткелдер чорударынга совхозтуң удуртукчуларын (директору Ф. Зверева, партком секретары Д. Монгуш) удуралып көрбээн. Харын-даа боттары түү хереглеттиниерин сонуургап, кажан херек болганда ажыктыг дузазын чедирер. Маргылдаага киржир спортчуларга тускай автобусту үндүрүп бээри чанчыл болу берген. Мындыг сагыш салышкыны турда, биетин талаастан спортчу мергежилги бедидер, совхозувустуң адын камгалаар дээш маргылдааларга чанчыл болуп келген бис. Ону ченип ап-даа турдувус.

Мындыг эки түүлду мында мактап чугаалаар бодадым. Республиканың «Спартак» ски туро спорт ниитилелиниин бирги черн дээш Кызылга Улан-Удэниң, Абаканның, Кемеровонуң, Новокузнецкиниң ор шыырак могелери киржир дугайында медээ дыңналы берген. Шыырак дүржүлгалыг могелериниң арга, мергежилин көөрү-биле совхозтуң могелерин ынаар чорударын дирекциядан дилээн бис. Күзелмиэтэ хандырган. Спортту хогжүдер талазы-биле сагыш салышкыннын кол үлегелиниң бирээзи ол.

Совхозтуң спортчулары 1972 чылда секцияларын ажылын улам экижидер, аваа улам хой кижилерни хаара тудар, мергежилди бедидер соруулганы салгап. Спорт базазын улам быжыглаар. Стадионну долгандыр херимнэрня дугуруушкан. ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чылынга түрасканган чайгы спартакиадага хынамчалыг белеткеиир. ГТО-нуң чаа комплексинин ужур-дузазын чон ортузунга пропагандалаар, порналарын дужаар хемчеглерни алыр бис.

К. ВЛАДИМИРОВ, совхозта хой-ниитичи тренер.

ООҢ КҮЗЕЛИ ЫНДЫГ

Владимир Костерин совхозта спорт ажылын экижидер дээш биче эвес салышкынын киирип турар кижилерниң бирээзи дээп республиканга болган хураддарга болгаш совхозтуң удуртукчуларындан дыңнаан мен. Оөң хой-ниитичи эгелээшкин-биле тренерлерни сүмелээн. Илегел коргүүл турар чүве болганда, оөң ойталаар артам чок болган. 1968 чылдан бээр спортка хандыкшылдыг эң-ворум-биле кады бар билицмин өскелерге дамчыдып бээр дээш ажылдап келдим. Сөөлгү үеде хоспут күреш секциязында тренерлеп, тур мен — деп доңчу, билдингир харыылады. Оөң-биле чергелештир бут бөмбүкчүлериниң командазын база удуртуп келгем.

— Бистиң совхозтуң спорт комитеди бодувуң ажылын экижидер хемчеглерни ап келгеп. Олче дыка хөй эштерни хаара тутkан. Хоспут күрешке, бут бөмбүүнге, хоккейге шнак кижи мен. Маргылдааларга-даа киржип, чамдыкта багай эвес түңнелдерни-даа чедип ап турдуи. Мени хой-ниитп эгелээшкин-биле тренерлерни сүмелээн. Илегел коргүүл турар чүве болганда, оөн ойталаар артам чок болган. 1968 чылдан бээр спортка хандыкшылдыг эң-ворум-биле кады бар билицмин өскелерге дамчыдып бээр дээш ажылдап келдим. Сөөлгү үеде хоспут күреш секциязында тренерлеп, тур мен — деп доңчу, билдингир харыылады. Оөң-биле чергелештир бут бөмбүкчүлериниң командазын база удуртуп келгем.

Аныяктарны хоспут күрешке хөйүү-биле хаара тударынга эң хүүзүнүң ужуражылгаларына, көргүзүлгүт хүрештерни организастап келгеп. Оң шнакаш кижиниң кадыынга, будүрүкчүдүг ажылдарынга спорттуң ажык-дузазының дугайында беседаларны хой удаа чорутkан.

Совхозка шыырак могелерни, бут бөмбүкчүдерни белеткеирнпге биче эвес салышкынын эң Костерин киирген. Ажыл-агыйның бут бөмбүүнүң командазы районга болган маргылдааларга, эң хүүзүнүң ужуражылгаларынга хой удаа тиилекчи болган.

Хоспут үе-шагын спорт херээге берген, хой-ниитичи тренериң кызымак чорууп, ёки ажылын партия комитединде, дирекция мактап түрары товарылга эвес.

Владимир Костеринин эпнөөгү хүндүлээр. Ону оөвашкаш ажылынга кызымаа, хой-ниитининң херээже идепкейлип, удуг болгаш биче кижилерге эптш-авилеп чорүү-биле чедип алган.

Ол хоспут күрешке бирги, бут бөмбүүнге, хоккейге ийиги разрядтыг спортчуу. Бодүнүң мергежилин бедидеринбиле белеткелди кыш, чай чок хынамчалыг чорудуп турар. Оөң уламындан чыл келген гудум-на спортчу көргүзүлгелерни коскүү-биле бедип орар. Бо чылын «Урожай» ёки түре спорт ниитилелиниң хоспут күреш талазы-биле бирги черни дээш республика маргылдаазынга кирнпкеш, бодунуң денизизиниге (62 кг) үшкү черни алган. Ол спорттуң бо хевиринге Таңды районнуң чемпионну.

Владимир Костеринин органнзаторлук чоруун мактаар ужурлуг. Кандыг-бир маргылдааны организастаарда азы кайы бир черге эң хүүзүнүң ужуражылгазын кымыр дээнде, аваа белеткелди хынамчалыг чорудар, команда кежигүннерге ыяап-ла киришкей турарын чедип алыр. Кузазинн чедип албаанда оөң сагыш-сеткил ооржурган, аваа орбас. Шак мындыг быжыг тура-соруктуг, түткүдүг кижи аяктта-даа, амыдыралда-даа телептиг болбас аргажок.

Эш Костерин спорт базазын экижидерниче кол кичээнгейни салып турар. Спорт залын совхозка тудар айтырганы фогуур чергерге тургускан. Ынчалза-даа бо чылын ону тудары көрдүмээн, чоокку үеде кылыр хемчегдерни ажыры-биле дугурушкан.

Күш-культура болгаш спорт ажылын көдүүтө экижидерниң улуг ужур-дузалыын ханызы-биле билир кижи болду. Бир талазында, аныяктарны көдүү чергерге быжыглаар, оларны совхоз будүрүлгелиниге идепкейлиг киргиштирер, оске талазында, удуктуп хоспут шагын ажыктыг эртгиреринге дузалаар, чүрүм үрлер чоруктарны эвээжлер дээш оөн-даа оске.

Владимир Костерин чүгле спортчу эвес харын, бот-тывыытыр уран чүүл болгүмүнде талаптыглыг танцылаар кижиниң бирээзи. Эртиен чылын республика наңысылалынга болгаи уран чүүлдүң түнзел көрүлдезинге идепкейлиг киргишкеп.

Хоспут үезинде спортка, бот-тывыытыр уран чүүлге киржир оөң кузели ында.

Х. ТААН-ООЛ.

Таңды район.

Хойжуие

Анчылова Державина Тюлюш Өөүр районнуң «Горкалы» совхозунуң тойжуу. Үзерби ийи чыл дургузууда ниитилиниң малын камгалап, малдың баш саный остурериниге, оөң продуктулуг чоруун бедидеринге күш-ажылчы үлүүн киирип келген.

Кадарчының коданында төрүүр 337 хой бар, 290 хой доңаанган, хураганнар денги өзүп турар. 1972 чылда төрүүр 100 хойдан 95 хураган, хой бүрүүнүден 2,5 кг дүк алыр, чайгы одарлаашкынны организастыг эрттиргеш, хой бүрүзүнүң дириг дениизин 45 ке чедирер үлегелеттиг. Тюлюш чыл санында-ла мал чениң белеткеп ап келген. Бо чылын 20 тонна силенни кезии алыр планныг.

Кадарчы ие чеди уругну бөлээн кижилердин, өөредип көөр. Улуг оглу Кыылдың музыка школазын доозан, Чаа-Суурда клуб эрелекчизи, бир уруу мурнакчы сакманщик, район Советиниң депутады. Ийи оглу совхозтуң малчыннары, бир оол шериг албанында, хөйнер уруу Чаа-Суур школазында өөренип турар. Тюлюштуң үүлдары сээлы—дег, ниитининң херээ оозун билинип, кужун берип чоруурлар.

С. БЮРБЮ.

телевидение

АПРЕЛЬ 6-ДА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15—Телемедээлер (тыва дылга). 19.30—Чарлаалар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.40—Европа чурттарының кубоктарының эдилекчилериниң кубогу. «Динамо»—(Берлин)—«Динамо»—(Москва). Берлиндеп дамчыдылга. (Бииидилге). 21.10 — Г. Успенский — «Растеряпнің кудумчуузу». Телешшиниң баштайгы үндүрүлгези. Ийиги болгаш үшкү кезек. 23.00—«Ут». Информастыг программа. 23.30—00.10 «Объектив» фото-сонуургактарга дамчыдылга.

аагаар

Бөгүн республикага шөкар булуттаар, чагбас. Барыын утланыышкынның хаттыг күжү секундада 5—10 метр чедер. Аагарның температуразы дагдыг районнарга 0—5, арткаларынга 6—14 градус чылыг болур.

Кызылга одур булуттаар, чагбас. Барыын утланыышкынның хаттыг күжү секундада 5—10 метр чедер. Аагарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

Редакторнуң орлалчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «25 дугаар камерадан уруг» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Дузактаткан шанаву» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Байырлыг, кежегугалар» 9.30, «Аныяк гвардия» (1-ги, 2-ги кезектери) 11.20, 14.30. «Херек үүлгедиичиям «Узмбли» стадионда» 17.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл болгаш өлүм дугайында хроника» 15, 20.00. «Кара Тюльпан» 16.50, 18.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЙЫШЫ: «Элдептиг ораида» 16.30, «Хем ыыдында кызыгаар» 18.30, 20.30 шактарда.

«КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Оваа дидим чорук» 19.21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалчыларының 35-24, пропаганда киидизинин 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партижи ажыдырал киидизинин 37-13, культура киидизинин 23-54, хөрээ ажылактый киидизинин 21-47, үлегүүр киидизинин 22-64, чагаа киидизинин 21-27, информация база совет тургузуу киидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганы 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографазызы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00421.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

Төлээлекчилерниң 1925 чылдан

ШЫН

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
7
ПЯТНИЦА
№ 52 (8650).
Өртээ 2 нев.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Совет партия-чазак төлээлери Иракче чорупкан

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак төлээлери Москвадан Иракче апрель 6-да чорупкан. Ол төлээлер Сонгу Румейлде баштайгы национал улуг нефть үлеттүрүүн дужаары-биле холбашкан байырлалга барып киржир.

Эштер Д. С. Полянский, М. С. Соломенцев болгаш албанын эске-даа кижилери төлээлерни Внуково аэродромунга барып үдеп каан.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

КЕЛИР КҮСТҮҢ ДУЖУДУНГЕ

Куйбышевтиң азот-түк заводунда чаа-чаа күчүдерни ажыглалга киирери графиктен дыка мурнап турар. Оон ачызында чыл эгезинден бээр планнан ажыр сес мун тонна ажыг минералдыг чемнишчилиглиг бүдүрүп үлүрер аргалыг болган.

Беш чылдың ийиги чылында көдээ ажыл-агыйга планнан дашкаар 75 мун тонна азоттуг чемнишчидилгени бээр деп химиктер шинтипирээн.

СЭТА-ның корр.

КУЙБЫШЕВ.

ЧАА ДАЛАЙ ТУРГУСТУНАР

Карадарья хемниң унунда дүвелер Андижанның суг шыгжамырының тудуунда бетон салыр ажылдарга шаптыктан шыдавайн төрар. Ниитизи-биле 7500 дөрбелчин метр шөлдү брезент шывыг-биле дуглап каан болгаш чогуур температура чаңгыс хемчээлде турар. Шып каан чер ниттинче түскай машиналар-биле үрдүрүп, киирип турар чылыг агаар бетонның кадын, бижыгарынга дүвелээр. Анаа бетонну Братск ГЭС-ке салганы ышкаш—дөрт миллион хире кубометрни кудар апаар. Шывыгларны чайын база хевээр арттырар.

Плотинаның тургузуу дыка нарын. Ол дээ хемниң унунда кыпы кашталга 115 метр бедик, бир километр хире узун дурттуг плотина туруптар.

Андижанның гидро-белдирин тудуп тургузарынга 160 үлеттүр бүдүрүлгелери, үжен ажыг төлевилел болгаш эртем-шинчилел институттары киржип турар. Россия Федерациязының хоорайлары — Мурманскиден Хабаровскиге чедир—эң чугула технологтуг дериг-херекселдер-биле ол тудугуну хандырар. Украина анаа дадарбас кацпы, Казахстан—арматуралы, Армения — электри моторларлы, Туркмения — түрттүлерни, Балтий чоогунуң республикалары—автоматика херекселдерни бээр.

Оон тудугжулары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар болдурган чарышка киришкеп, бо чылын Карадарьяны боом, дутпаар болгаш ону чаа үнүп акыын бадырган турарын хүлээптеннер.

Андижанның суг шыгжамырының хемчээли—1,7 миллиард кубометр болур. Кижиниң холу-биле кылдыгаан далайның арыг суу Узбекистанның болгаш Киргизиниң хову-шөлдеринге ажыглаттынар. Оон ачызында амгы үеник 400 мун гектар ажыг шөлүн суг-биле хандырарын акыжидер болгаш 44 мун гектар кур черни суттарып, ажыглаар аргалыг болдур.

М. РАХИМОВ,
СЭТА-ның корр.

АНДИЖАН.

Материалдыг элбекшилди тургузар дээш

Бистиң чуртувуста коммунистиг субботникти чыл бүрүде организастыг, бедик деңнелге эртирери чанчыл апарган. Анаа албан, организация, бүдүрүлге черлери калбаа-биле кириштинаан, коммунистиг тургузуушкунга ажыглаар хөй-хөй түүнүг акша-хөреңгини беш чылдарның фондузунче шилчидип турар.

Ам болур субботникке чедир каш-ла хонук арткан. Ынчангаш Кызыл хоорайда ол субботникти ажылын организастыг-биле башкарар штаб түзүлүп, албан организацияларның, бүдүрүлгелериниң, өөредилге черлериниң, школаларның кызыл чогуур ажылдарының хемчээлин тодаратқаш, оларга дыңнатқан.

Маңаа чижек кылдыр Тываның көдээ ажыл-агый техникумун ап көрээл. Оон директору Дмитрий Аннисимович Колесников субботникке хамаарыштыр мынчаар чугаалай-дыр:

— Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге бистиң кидээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары белеткел ажылдарын шагда-ла эгелээн. Ол хүн ажыглаар херекселдерни бүрүн четчелээн. Субботникке бистен 360 ажыг сургуулдар болгаш башкылар киржир. Кызыл чогуур ажылдар мынчаар: тайгадан 150 дээ ыяшты тургаш, өөреним корпустуң чамында олуртур. Бир мун чадан ыяшты тарып олуртқаш, 5 мун ынзы-бүрү чечектерни тарыыр. Газоннарга сиген тарылгазын чорудар, оларны долгандыр кажаалаар, а чамдык херимнерге септелгени чорудар. Чечек тарыыр клумбаларны кылгаш, оон чугайлаашкынын дарый кылыр.

Ажылчы чонуңу агаарлап, дыштанныры Кызылдың Гастелло аттыг парыгынга оңгарларны каскаш, анаа 25 дээ ыяшты олуртур.

Улуг-Хем ыяш үлеттүр ажыл-агыйы субботник хүнүнде 150 кубометр ыяшты кезип белеткээш, өөртүп алыр болгаш 80 кубометр дилиг материалны белеткээр. ол ажыл-агый 5 мун ажыг рубль хемчээлдиг ажылды бүдүргеш, тоску беш чылдың фондузунга 500 рубльдиг шилчидер.

Кызыл хоорайның эът комбинадының ажылчыннары 20 мун рубльдиг продукциязын бүдүргеш, 400 рубльди тоску беш чылдың фондузунче шилчидер деп шинтипирлээннер.

Кызылдың сүт, хлеб заводтарының, «Тыва тудуг» треһының, аэропорттуң авиаторлары, тулуг аргелелиниң коллективтери пинтизи-биле ийи мун ажыг рубльди тоску беш чылдың фондузунга киригиштирер.

Апрель 15-те— Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинче Кызыл хоорайның түе-түе бүдүрүлге, албан организация, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринден, школаларындан пинтизи-биле 25300 кижи үигеш, 27 мун рубль түүнүг ажылды боттандырар.

Кан-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, республиканың типографиязының, топ электри станциязының болгаш хоорайның эске-даа бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылчыннары субботникке идепкейлиг киржир сорулганы салган.

Бо хүннерде коммунистиг субботник хүнүнде ыяшты чогуур ажыллар тодарадыпкан. Хоорайның бүдүрүлге, албан организация, өөредилге черлериниң кылган ажылдарының дугайында тодаргай үчүүт түскай бүрүткел ёзугаар хоорай штабының кежигүнери чорутпушаан, оон күүселдезин хынаар. Субботник хүнүнде түскай түдуг участоктарына, объектилеринге хайгааралды чоруларын штабтың кежигүннериниң даскаш.

К. ТАБУРАК.

Ажылды тодараткан

Өвүр районнуң бүдүрүлге, совхоз, колхоктарының, албан организация черлериниң коллективтери коммунистиг субботник хүнү — апрель 15-те кылыр ажылдарын тодарадып алган, белеткел ажылдарын калбарты бергеп.

Тудуг-септелге участогунуң коллективи апрель 15-те бодунга кызыл-бүдүң тудуп алырын шинтипирлээн. Субботникке 65 тудугжу киржир болгаш 900 рубльдиг ажылын күүседир. Бригада бүрүзүнүң кылыр ажылын тодарадып алган. Апрель 15-те тудугжу бүрүзү 14 рубльдиг ажылын кылыры планнаттынган. Ол дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап бедиир дээни ол.

«Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери Улаатайда, Хам-Дытта, Бора-Шайда хойжу бригадаларга бирээзинге-ле 500 хой турар 3 кажаа тудар ыяшты кезип белеткээр. Суурда чурттап турар колхозчулар тарап, сиген шөлдерин кажаалаарынга хереглээр ыяш кезип белеткээр болгаш суур чаагайжыдылгазынга ажылдаар.

Коммунистиг субботникке районнуң хереглел кооперациязының коллективиниң 80 ажыг кижи ажылдаар. Субботник хүнүнде 80 кубометр оттуглар ыяшты белеткээрни болгаш Хавдагайты суурнуң чаагайжыдылгазынга киржирин планнаан. Апрель 15-те районнуң бүгү садыг четкилериниң ажылдакчылары ажылчы чонуңу садыг хандырылгазынга бараан болурун шинтипирлеп алган, хынамчалыг белеткенип турар.

Хавдагайты ортумак школаның өөренирлериниң башкыларының удуртулгазы-биле 4 тонна демир-дес айлаан чыыр. Школаның коллективи класстарга, интернатка, столоваяга ариг-шевер ажылын чорутпушаан, суур чаагайжыдылгазынга ажылдаарын дуржуп алган.

Ажыл-агый, албан черлериниң коллективтери күш-ажылдың байырлалы—коммунистиг субботникти политиктиг көдүрүлүшкүн-биле организастыг эртирер дээш, белеткелдерни участок бүрүзүнде калбарткан. Транспорт, кижи күжү каяа ажылдаары шаңнаттынган, чепсек-херекселди чөтчелеп турар. Коммунистиг субботник В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаал кылдыр эртерин өөрүжүлер ханызы-биле билип, субботник хүнүңүң ажыл төлевирин беш чылдың фондузунче шилчидерин шинтипирлээн.

В. ОЧУР-ООЛ.

ШЫН УГЛАНЫЫШКЫН

Коммунистиг субботникти эртирериниң республика штабының эдчеглиг хуралы болган. Анаа Кызыл хоорайның, Улуг-Хем районнуң ажылчы төвнарының субботнике белеткелиниң дугайын чугаалажып көрген.

— Күш-ажылдың байырлалынга 30 мун кызылчылар киржир — деп, хоорай штабының даргазы А. И. Стрельников хуралга чугаалаан.— Кызылчылар ол хүн кылыр ажылының түңү үжен сес мун ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер. Эрткен чылын болган коммунистиг субботник үезинде ажылдаан түңнел ол 16 мун рубль хөй болурун баш бурунгаар савап көргеп. Амгы үеде кызылчылар коммунистиг субботникке идепкейлиг белеткенип турар. Найысылалда бүдүрүлгелериниң, организацияларның удуртукчуларының хуралын Кызыл хоорай штабы эрттирген. Субботник хүнүнде кижилер кандыг ажылдарны кылырынче, оон түңнелдерни эң-не бедик болган турарын чедип алырынча коллектив бүрүзү кичээлгейин угландырып турар. Кызылдың № 3 АТБ-зиниң коллективинде белеткел эң-не үлегерлиг. Ажылдың тодаргай планын тургускан, кескү агитацияны эки дериг белеткээн. Ынчалза-даа № 1 АТБ, орук-тудуг участогу, пассажирлер АТБ-зи, түүйбу заводу, эът комбинады шыпкаш коллективтерде кескү агитацияны белеткээри чогуур деңнелде эвес болуп турарын хуралга айыткан.

Улуг-Хемниң ажылчы төвнарының күш-ажыл байырлалынга белеткелиниң районов штабының даргазы П. Д. Мышанский дыңнаткан. Коммунистиг субботникке Шагаал-Арыг хоорайның 3000 ажылчы төвү киржир. Олар шупту төлевирлиг ажылдарны кылыр. Шагаан-арыгжылар — боттарының ажылдаар черлеринге, көдээ суурларның чурттакчылары — тараа, сиген шөлдериниң дажын, богун арыглаар, фермаларже мал чеми сөөртүр, кажаалар септээр.

— Баштайгы коммунистиг субботниктерниң патриотчу, шалыпчы чаагай херээ бо хүннерде-даа улам чаа күш-биле хайыгар ужурлуг—деп, республика штабының даргазы Т. Ч. Норбу чугаалаан.

В. ПАНТЮХОВ.

Кыстар бригадазы

Кызыдың Комсомольская кудумчузунда 5 каът улуг баскын бедик үнүп келген. Аңында төверелчилер, монтажниктер ажылдап турар. Орта эшкчо-ле хөй кыстар киржип турар, оларның сообилде балыштым. Найысылалда алдарлыг тудутжуларның бригозы, комсомолчу-аныяктарның коммунистиг күпажых бригадазының удургучузу Е. С. Краснобаевага ужуражып келдим. Кыстар өөрү-биле амыр-менди-ин солушкаш, бригадириниң чанында чыгыыр келдим. 8 шак четкелек.

— Кым чогуз?

— Шупту-вус-тур бис.

— Эгелээ, чис бе, кыстар! —дээш, Агафья Николаевна Райкова ажылдаар өрөлиниче утпаптым. Кыстар база тарай берди. Бригадирге шаптыктавазын бодап, келген хөрээм ужурун чугаалаш, кажан чугаалажып болурун айтырдым. 15—20 минута чугаалажып болурун дыңнатты.

— Хүдээлгелер күүселдезин кайы хире боом тур, Екатерина Семеновна?— дээрим биле, ол чазык-чаагай хөөрен берди.

ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар болдурган чарышка киржип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарыпче тудугжу өөрүп кыыгырып, хүлээлге алган бригада сөзүн быжыы-биле задап турар болду.

«Ай санында планны 2 хонук бурунгаар күүседир» деп ол хүлээлгеде бижээрн. Оон бээр бир ай эрткен. Байдал кандыгыл дээрзин сонуургадым. Марттың планын шеверлекчилер март 23-те күүседипкен.

Ынчангаш планның күүселдезин 118 хуу болган. Январь, февраль айларның көргүзүү база шыырак болган. Квартал планы чедишкининг күүсеттингеп.

— Бригадавыс эң-найыралдыг, дениг. Ынчангаш планда, хүлээлге-даа күүсеттинип турар. Планның ажылынга кызымак, мергежилди бедидериниң аргаларын дилеп, ону тып чоруур кижилерге деңнежиксээр, олардан үлегер алырын оралдажыр сеткилдиг бис. Чижээ, шеверлекчи мастерлер Ондар Кок-кыс, Агафья Райкова шалыпкын-даа, ажыды бедик ыяшгыг-даа. Солга эвилеп башкары чөрелеп ырын ажылдарыны Анна Подлубных биле Алла Хомушку кылып турар. Олар бригада тургустунганының эгезинден бээр ажылдап келген. Чоонта чаа бисче келген аныяк шеверлекчилер Рита Кёвез, Лида Ондар, Вера Чотпай база ажылга дүрген чанчыга бердилер—деп, бригадир чугаалады.

Бир кижи-ле хүнде 13 дөрбелчин метр хананы штукатурлаар норманы шеверлекчилерниң хөй пурузуу амыр күүседип турарын участок мастери Е. М. Иванпова дыңнатты.

Марттың механизастаан звенону тургузарын база хүлээлгеде айытқан. Ону сонуургааш, айтырарыгга, Екатерина Семеновна бир өрөлче мени эдертип чедирди. Хоюдуну планы дамчыштыр сордурган, хаваже чыпшыр шаварын механизастаан. Ол ажылды дөрт кижи харылап турар. Механизастаан ажылдың бүдүрүкчүлүү ход-биле кылырындан каш катап бедик. Ынчала-даа малгаштаан хананы лескилээри, хоюглаары ам-дал механизастаттынмаан. № 43 тудуг эргелелиниң бүдүрүлге-техниктиг киллизин бо ажылче кичээнгейлиг күштелдирери күзелчиг.

Бажының штукатурлаарын бо айның 20-21-де доозкаш, чугайлап, соңга, шаланы бүдүп киргиптер.

Ажылга шаптык кадың турар бир түүлге хомудалып бригадир илереттир. Штукатур ажылынга чугай холумактыг хоюдут ажыглаар ужурлуг. Тудуг эргелели шеверлекчилерни цемент холумактыг хоюдуг-биле хандырып турар. Ыллдагааны чүдел дээрге Тываның түдуг материалдары белеткээр бүдүрүлгелериниң чугай чок болуп турары (!?). Чугай дажы-биле кайгамчык байлак республика бодуңуң тудутларын мындыг продукциязы-биле хандырып шыдавайн турары дег, ажыл-агыйжы эвес чорук кайдал!

Ажыдыында чедишпес, оон кадында мрактан улуг шүүдел-биле соөртүп экелген цементтиг штукатур ажылыга ажыглап турары окта шын эвес.

Цементтиг хоюдут дораанга кадя бээр, оон-биле хана дескилээрге, ажыл чылбас, темп оожум болуруун, хөй күш үнүрериин бригадир чугаалаан, чугай бүдүрер организациялар планны күүседип, ол материалды четче бээрни күзедип. Ол-даа чөптүг санал.

М. ДУЛУШ.

«Шынның» түскай корреспондентизи.

Республикада техника септелгези

(1972 чылдың апрель 1-де медээ, хуу-биле)

Районнар	Трактор	Андазазы	Сеялка
1. Кызыл х/с	101,2	75,5	58,3
2. Таңды	101,1	108,3	101,7
3. Тес-Хем	100,0	106,8	68,9
4. Барыын-Хемчик	97,5	97,5	101,7
5. Каа-Хем	96,6	91,3	93,8
6. Бии-Хем	94,8	93,6	98,4
7. Улуг-Хем	94,4	104,6	105,8
8. Бай-Тайга	89,5	118,2	125,0
9. Чөөн-Хемчик	85,2	97,7	99,4
10. Эрзин	73,5	77,8	62,5
11. Өвүр	66,7	44,4	100,0
12. Тожу	32,0	275,0	100,0
13. Мөңгүн-Тайга	30,0	50,0	—
Ниитизи-биле Эрткен чылдың ол үезинде	92,9	98,4	96,1
	95,5	102,9	95,9

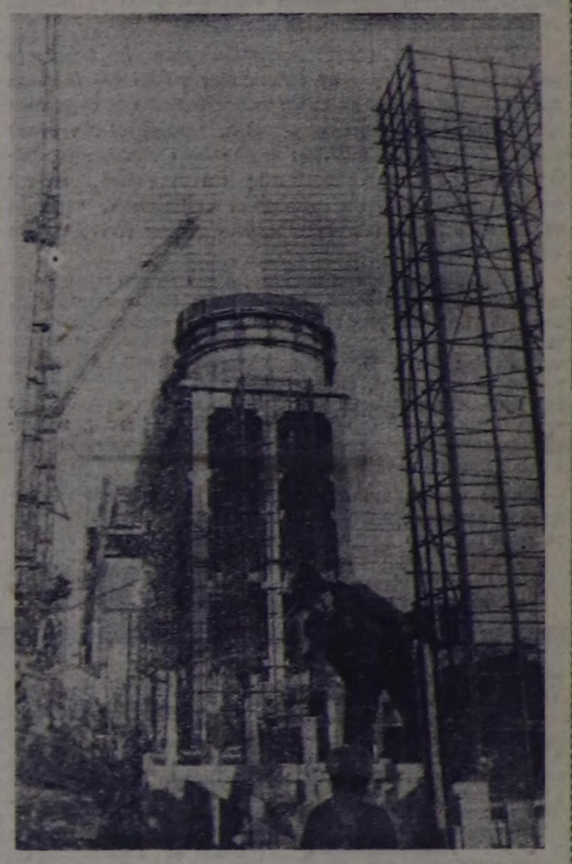

Белгород областа Лебединскиниң арыглал комбинадын Курскиниң магнит аномалиязының кургавырынга үндезилээн тудуп тургузуп турар. Анаа чыл санында-за оң-оң миллион тонна кварциттиг арыглап, болбаазырадыр.

Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуунуң тудугжулары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар кылдыр шалыпчы өзу-биле ажылдавышаан, комбинаттың кол-оод тудугларын хуусаазындан эрте тудуп доозар дээш чарыштыг калбарткан.

ЧУРУКТА: Лебединск комбинадының арыглал фабриказының адаглаштарын эптеп, тургузуп турары.

О. СИЗОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникази).

Белеткел уламчылап турар

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Коммунистиг субботник эрттирериниң район штабы Эрзин районнуң ажылчы чонуң апрель 15-те кандыг ажыктыг ажылдарны кылырын тодарадып, чеже хире кижи киржирин санап көргеп. Баштайгы санаашкын-биле алырга, коммунистиг субботникке 2351 кижи киржир. Олар ажыл-агыйларга мал кажааларын тудар, септээр, оларга ыяш белеткээр, суурлар чаагайжыдылгазынга калбаа-биле киржир болгаш оске-даа ажылдарны кылыр.

Эрзин районнуң ажыл-ишчилери субботник хүнүнде ажылдаан ажыгларындан 2150 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин шинтипирээн.

Коммунистиг субботникке районнуң школачылары идепкейлиг киржир. Олар 20 тонна хире демир кескиндизин чыырып хүлээгеннер.

«Коммунизмче орук» колхозтан 300 кижи бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, 500 рубльди тоску беш чылдың фондузунче шилчидер сорулганы салган.

Эрзин районнуң чер болганында күш-ажылдың байырлалынга бүгү талалыг белеткелдиг ужуражыр дээш ажыл уламчылап турар.

А. ХЕРТЕК.
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ҮЛҮҮН КИИРЕР

Улуг-Хем ыяш үлеттүр ажыл-агыйының ыяш дилдирер цехиниң ажылчыннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр апрель 15-те болур субботникке идепкейлиг киржирлер.

Апрель 15-те цехтиң ажылчыннары 80 кубометр дилиг материалдарын бүдүрер. № 1 школаның үстүкү класстарындан 50 кижи келп, цехтиң дөмпскээрин аптаң арыглаарынга дузалажыр.

Улуг-Хем ыяш үлеттүр ажыл-агыйының мебель цехиниң ажылчыннары субботникте 300 рубльди ажылдаан беш чыл фондузунче киирер.

В. САГАН-ООЛ.

ШУПТУ КИРЖИР

Бистиң Төрөл чуртувустуң маадырлыг төөгүү-биле холбашкан чаагай чанчыл—Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинде Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң ажылчилери хөй ажылдарны кылып чорудар. Анаа 500 ажыг кижи киржир.

Совхозтуң төвү Торгалыг суурга тудар үрүглар садыын тудуунга кирер 220 кубометр даштыг, мал кажааларын септээрине хереглээр 280 кубометр тудуг ыяжыв белеткээри кордүнген. Ол ышкаш ажыл-агыйның малчыннарының кыштагларында базыннарын чугайлап, кажааларның көрженин хоорарынга, суур чаагайжыдылгазынга хөй кижилер ажылдаар.

Н. ДАМДЫН.

Кижи бүдүзү ажылдаар

Коммунистиг субботник хүнүнде кылыр ажылдарның хемчээлин Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозта күш-ажылдың байырлалын эрттирер штабтың кежигүннери тодаратқан. Ажыл-агыйдан пинтизи-биле 350 кижи апрель 15-те ажылдаар. Олар суурже электри шуугуу кирер чагылар тургузар, ойгарлар казарынга, мал кажаалары тударынга, септээринге, суур чаагайжыдылгазынга болгаш оске-даа ажыктыг ажылдарны кылыр.

«Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың фондузунчо 500 рубльди шилчидерин шинтипирээннер.

Районнуң хереглекчилер ниитилелгинин коллективи 87 кижи алды болуп алган, хоорай чаагайжыдылгазынга киржир. Райпо ажылдакчылары беш чылдың фондузунче 250 рубльден эвээш эвес хөреңгини киирери-биле субботник хүнүнде эң-не бүдүрүкчүдүг ажылдаарын хүлээгеннер.

«Тыва» совхозта болгаш райпода тургустунган субботник эрттирериниң штабтары кижи бүрүзү ол хүн кандыг-бир ажылды кылган турзун дээш белеткелди чорудуп турар.

Кижи бүдүзү ажылдаар

Коммунистиг субботник хүнүнде кылыр ажылдарның хемчээлин Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозта күш-ажылдың байырлалын эрттирер штабтың кежигүннери тодаратқан. Ажыл-агыйдан пинтизи-биле 350 кижи апрель 15-те ажылдаар. Олар суурже электри шуугуу кирер чагылар тургузар, ойгарлар казарынга, мал кажаалары тударынга, септээринге, суур чаагайжыдылгазынга болгаш оске-даа ажыктыг ажылдарны кылыр.

«Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың фондузунчо 500 рубльди шилчидерин шинтипирээннер.

Районнуң хереглекчилер ниитилелгинин коллективи 87 кижи алды болуп алган, хоорай чаагайжыдылгазынга киржир. Райпо ажылдакчылары беш чылдың фондузунче 250 рубльден эвээш эвес хөреңгини киирери-биле субботник хүнүнде эң-не бүдүрүкчүдүг ажылдаарын хүлээгеннер.

«Тыва» совхозта болгаш райпода тургустунган субботник эрттирериниң штабтары кижи бүрүзү ол хүн кандыг-бир ажылды кылган турзун дээш белеткелди чорудуп турар.

Беш чылдың күш-ажылчы базымы

Планны ажырган

Тоску беш чылдың ийиги чыымның планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир бала ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл рюң төлептиг уткуур дээш алган социалистиг хүлээлгелерни Тываның тараа продуктулар эргелелиниң үлеттүр бүдүрүлгелери чедишкининг күүседип турарлар.

Эргелел бирги кварталда сорттуг далган бүдүрер планын 138,8 хуу, малга холушкак чемнер бүдүрерин 111,8 хуу күүсеткен. Продукция сайгарар онаалгалын 143 хуу боттандырган. Далган бүдүрер талазы-биле Кызылдың сайгарылга базазының, Чадаананың тараа хүлээп алыр черинин пехтери, малга холушкак чемнер бүдүрер талазы-биле Турапның болгаш Кызылдың пехтери шылгараннар.

Социалистиг чарыштың мурнакчылары коллектив сеңмээ көөдеп турар. Оларга Кызылдан—Александр Чашин, Владимир Шарафутдинов, Чадаанадан — Анатолий Корбут, Николай Монгуш, Алексей Сат болгаш оске-даа хөй-хөй эштер хамаарыр. Мурнакчыларның кызымаккай, ак сеткилдиг ажылының ачызында бүдүрүлгелериниң планнарын ажыр күүсеттингеп. Бирги кварталдың онаалгазындан ажыр 700 тонна сорттуг далганы, 232 тонна мал чемни бүдүргеп.

Бирги кварталда социалистиг чарыштың түңнелинде Кызылдың сайгарылга базазы эргелелге тиилекчи болган.

Амгы үеде коллективтер В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаалкан апрель 15-те болур коммунистиг субботникке организастыг киржирибиле хынамчалыг белеткенип турар. Баштайгы санаашкын-биле алырга ол хүн 5 мун ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрер. Ажылдаан хөреңгиниң хөй кезилп тоску беш чылдың фондузунче шилчидип бээр сорулганы салганнар.

Ч. ДОЛПАН,
республиканың тараа продуктулар эргелелиниң колпиженери.

Эът, сүт садарын көвүдеткен

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары бо чылдың бирги кварталында кызымак ажылдаан.

Районнуң сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары сүт бүдүрер болгаш күүнеге садар талазы-биле планныг онаалгазын ажыр боттандырган. Күүнеге сүт садар даалгазын 121 хуу күүсеткен азы планнан ажыр 845 центнер сүттүг дужаагаан.

Малчыннар күүнеге эът садарының планын 110,4 хуу күүседип, квартал онаалгазындан ажыр 342 центнер эътти күүнеге сатқан.

Күүнеге эът, сүт садарының талазы-биле «Искра», Ленин аттыг колхозтарның, «Алдан-Маадыр», «Чирге-Бажы» совхозтарның ажыл-ишчилери планныг онаалгазын ыракта ажыр күүседип, чедишкининг ажылдаан.

М. СЕВЕН.

Чарыштың мурнакчылары

Эрткен субботада Тес-Хем районнуң төвүнде Күш-ажылчы алдарның тутуун чаныңа митинг болган. Анаа СЭКП райкомунуң бирги секретары М. Ш. Артаев чүве чугаалаан, бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың мурнакчылары болганнарга байыр чедиргеп.

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалгазын эрткен чылдың бо үезинде турганындан 12 хуу көвүдедип, квартал планын чедишкининг күүсеткен. Ынчангаш бирги кварталда чарыштың мурнакчылары болганнарга байыр чедиргеп.

Бо чылдың бирги кварталын Шүүрмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи күш-ажылчы чедишкиннер-биле дооскан. Барааның продукция будүрериниң квартал планын 129 хуу, оон иштинде ыяш дилерни — 164 хуу күүсеткеш. Тес-Хем районнуң будүрүлге черлериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчиги болуп үнген. Ол коллективке СЭКП райкомунуң болгаш райүүскомунуң шилчиир Кызыл тутуг тыыскыр деп шинтипирээн.

А. ЛЕМБРЕЛЬ.

ЧЕДИШКИНИҢ ДООСКАН

Депшилгелиг арганы — тудуг-суурнуң хөгжүлдезинге!

ПЛАННЫ КҮҮСЕДИР БИС

КАМНАЛГАНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Аныяк хоорай Ак-Довуракта ажылдап турар «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелиниң коллективи тоску беш чылдың ийиги чылында 5635 муң рубль капитал салыышкынларын шиңгээдир соруулгалыг. Ол дээрге арткен чылын планнаанындан барык 1215 муң рубль хөй-дүр, ынчалза-даа ону чедиишкинниг боттандырар арга-курлавырлар бисте барын эрткен чылдың дүржүлгазы бадыткап турар.

Ынчаарда бир кижиге онаалтыр 4130 рубльдиң ажылын кылыр планныг тургаш, ону херек кырында 4979 рубль кылдыр күүсеткен болгаш тудугжулар тудуг-монтаж ажылдарының планныг даалгаларын ажыр күүсеткен, эске-даа техника-экономиктиг көргүзүглер эки-зээн, немелде орулганы алган. ССРЭ-ниң Аар тудуг министерствозунуң эргелелдериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка бистиң коллектив идепкейлиг киржип, эрткен чылдың дөртку кварталында ол чарышка ийиги черни эзлээн.

Чаа беш чылдың ийиги чылын коллектив база эки эргелээн. Чылдың баштайгы кварталының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседип, план ёзугаар бир миллион 175 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону бир миллион 278 муң рубль кылдыр күүсеткен, а бодунуң күжүбиле кылыр ажылдарының планын 129 хуу күүсеткен.

Тудуг-монтаж ажылдарының темпизин шапкынчыдар дээш тудуг материалдары-биле хандырар организацияларның үзүктел чок хандырылгазын чедип алган бис.

Амгы үеде эргелелде 31 бригада ажылдап, ооң 27-зи комплекстиг болуп турар. Бо чылын олар 4520 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, 3350 муң рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирер планныг. Ынчангаш бригадаларны эзээн каш тудугларда тарадыр тургускулаан болгаш оларның ажылының темпизин шапкынчыдар хемчеглерни ап турар бис.

Ол тудугларның иштинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлүүзиниң бажыңы ышкаш улуг хемчээлдиг тудуглар бар. Культура ордузун, 140 оруннуг уруглар садын, 10 кижи ажылдаар магазинин, ниитизи-биле 3500 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын болгаш өске-даа тудугларны бо чылын ажыглалга киирерин планнаан.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш чер болганда калбарып, тургузукчу ажыл-ишти хайныккан. Ленин орденниң эдилекчизи Данзырык Калдар-ооллуң, дүржүлгалыг тудугжу Салчак Кара-ооллуң удуртқан бригадаларының планныг даалгаларын кодунген хуусаазындан мурнап күүседип, түс-түс бригадаларның аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчилер болуп, шалыпкын ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Эргелел ниитизи-биле планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседип турар-даа болза, күш-ажылды организастаарында, хөй күш үнер, хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарында болгаш автоматчыдарында четпестер, чедир кылдынмаан түүлдер чок деп болбас. Тоску беш чылдың кол соруулгаларының бирээзи болза, капитал тудугнуң кол немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күүсели-биле чедип алыр деп СЭКП-ниң XXIV съездизин айыткан, ынчангаш бо айтырыгны ажыл-ишчи ёзу-биле шиңгүдүрээри хүнүң айтырыгы апарган.

Ынчангаш бригадаларны эзээн каш тудугларда тарадыр тургускулаан болгаш оларның ажылының темпизин шапкынчыдар хемчеглерни ап турар бис

ЭВИЛЕЛДИҢ ЧҮРЭЭ, МААДЫР ХООРАЙ

Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва дугайында чугаа

Найысылалдың В. В. Куйбышев аттыг электрозаводунуң коллективин беш чылдың ийиги чылың күш-ажылчы кодурлүүшкүи-биле эгелээн. Чуртуң колхозтарынче болгаш совхозтарынче чүс-чүс электри машиналарын, электри тогунуң күжүн эвээжедир трансформаторларны чоруткан. Завод улуг ажыл-агыйынга электри подстанцияларын белеткеп чоруткан.

ЧУРУКТА: электрозаводтуң ажылчыннары (солагай таладады) М. В. Мамычев, Н. М. Самсонов, В. В. Артюхин, М. Г. Довгань.

В. БУДАННЫҢ болгаш В. КУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

„Москва“ гостиницазы, 424-кү өрээл

«Кежээки Москва» солунуң ажылдакчылары «Москва» гостиницаның таварышкан-на өрээлинге киртеш, ооң түр чурттакчылары-биле номчукчуларны таныштырар бодаан. Найысылал-биле атташ ол гостиницаның 424-кү өрээли.

Анаа кезек үениң иштинде Литвадан келген энергетик В. Буланас, Молдавияда Рыбницаның цемент заводунуң ажылчыны, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. Жигачев, Узбекистанда Энгельс аттыг колхозтуң даргазы Ф. Касымова, украин иоекү ыраажы, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляев болгаш өскелер-даа хонуп, доктаагаи болду...

Оларның чамдыктары москвачыларны магадаткан. Фатима Касымованың даргалаан колхозу ССРЭ-ниң УАЧД-зинге 18 чыл улаштыр киржип турар. Ук колхозта 27 национальдарның улустары ажылдап турар. А Фатима боду дээрге элдеп салымныг кижи. 9 харлыында өскүс калган. Уруглар ыыры, азы муңгаралы көргенде ооң чүрээнин чыырлы бээр ужуру-даа ыда. Фатима Ада-чурттуң дайынының чылдарында башкарылган Зеки Чанчылдың эгези ол-ла болгай. Ам Касымованың уругларынга 18, алдыны — бодунуу, оң ийи оол, уругну азырап алган. Ургуларының уругларын 72.

«Уруглары хөй кижиниң утаан-бодалы улуг болур» деп чөвө чүк улустарының үлегер чугаазында айтып турар. Фатима Касымова улгадын келгеш водзө ажыл-агый институдун доосказ, ам өөредилгени аспирантурага улаштыларын шинтпирлеп алган.

Гостиницаның анаа-ла бир номери... Барык-ла неделя хире болгаш-ла ооң чурттакчылары солчуп турар. «Дээргі мындаагыларның таазы» деп телефильмниң сценарийиниң автору, Георгий Северский чоокта чаа ол номерге доктаагаи болду. Ол кижиниң биографиязы фильмниң тоожулап турар чылдарында эгелээн. Кивода Юра дээр ооллуң хуу-салымы чогаалчының амыдыралче оруунуң эгези-биле домейлешкек. Юра-биле бир домей. Северскийни Киевтиң чекистери азырап алган болган баштай заводка ажылдадып, ооң соонда бодунуң хүрээлецинге хүлээп алган.

РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Г. Северский бодунуң чогаалдыкчы планнарын москвачыларга таныштыргал. Фильм үнүп эгелээн соонда ол муң-муң чагааларны алган. Телекөрүкчүлер капитан Кольцовтуң ооң ыйгы салым-чолун сонуурган турар. Ам түр ады «Капитан Кольцов» деп хөй сериялыг кинофильмни белеткеп турар. «Дээргі мындаагыларның хаазының» маадырлары-биле ужуражыышкыннар удавас болур.

Москва — келген кижилерге чүрекке чоок хоорай. Москва — чүнүң-даа мурнунда мээң өңнүүм деп ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Гуляев чугаалаан. Найысылаадың көрүкчүлериниң мурнунга ырлаары — кайгамчык таалал, ооң-биле кады улуг харыысалга-дыр деп ол уламчылаан.

424-кү өрээлге кад эвилдиреикчилери, кодээниң иштилери, эртемденнер, артистер, чогаалчылар, хөй-хөй мергежилдериниң кижилери доктаап, дыштанып, хонуп турган. «Москва» гостиницаның бо номериниң соңгазындан бүгү чурт көстүп турар ышкаш сагындырар-дыр.

Г. ДАВЫДОВ.

ЛЕНИН ПРОСПЕКТИЗИ, БАЖЫҢ № 6

Ленин проспектизи — найысыладың кол магистральдарының бирээзи. Амгы үениң чүс-чүс чурталга бажыңнары, магазиннериниң оттар чайнаан витриналары, кафелер... Бистиң хоорайывыстың шупту магистральдары ындыг харын. Ынчалза-даа Ленин проспективи найысылалдың өске кудумчуларындан онзагай ылгалдыг: ол — эртемниң магистралы. Ында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, он-он эртемшинчилел институттары, дээди өөредилге черлери туруп турар.

Оларның бирээзи-биле танышаалы. 6 дугаар бажыңга киреэл. Ол болза Кан болгаш эвилдиргилер институду. Институттуң ректору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, техника эртемнериниң доктору, профессор Петр Иванович Полухиниң чугаалап турары болза:

— В. И. Ленинниң инициативазын ёзугаар туругскан, Москваның Күш-ажылдың Кызыл тук орденниг кан болгаш эвилдиргилер институду Ада-чурт металлургиязының инженерлерин болгаш эртем кадрларын белеткээринин ёзулуг төвү апарган. Институтту дооскан 25 мун инженерлерниң, 1700 докторларның болгаш эртем кандидаттарының аразында заводтар болгаш институттар директорлары, партия ажылдакчылары, улуг эртемденнер кайы хөй. Олар Карпат даглары-биле, Сахалинниң, Камчатканың тейлеринге чедир девискээрде ажылдап турар.

Бистиң институтта хөй национальдарның төлээлекчилери өөренип турар. Ында казахтар, орустар, украиннер, белорустар, узбектер, грузиннер, арминнар, татарлар өөренип турар. Институттуң доозукчулары чурттуң анзы-бүрү металлургия төптеринде ажылдап турар. Хөй-хөй хоорайлар-биле харылзаалыг бис, аныяк салгалдың кижилерин ооң ап турар бис. Волгоградта, Запорожьеде, Усть-Каменогорскиде, Бекабадта болгаш өске-даа черлерде институтка белеткел талазы-биле курстарны организастаан. Олар бистиң ажылдап кылган программавысты ёзугаар кичеэлеп турар. Хүлээп алырының үнүүшкүнүүр комиссиялары киреринин экзаменнерин хүлээп алыры-биле ол хоорайларже бо чыл-биле дерт чыл улаштыр чоруп турар. Москвада, институттуң чанында хүндүе өөренир белеткел салбыры бар. Ам ында анзы-бүрү республикаларның төлээлекчилери 250 ажыг кижи өөренип турар.

Мергежил бедидери-биле систе ажыткан факультетке металлургия институттарының башкылары кээп өөренип турар. Кара болгаш өңнүг металлургия үлетпүрүнүң удурткучу ажылдакчылары тускай факультетке мергежилин бедидип турар. Чыл санында-ла 600 хире кижи белеткелди эртип турар.

Бистиң институт — чурттуң металлургия институттарының аразында кол черни эзлеп турар, ынчангаш бистиң ажылдап кылган планывыг база программавыс-биле ажылдап турар институттар-биле доктаамал харылзааларны түлүп турар бис. Оларның-биле дуржулга солчуушкунунуң конференцияларын ховар эвес эртирип турар. Ындыг конференцияны эрткен чылын Днепропетровскиге эртиргеи.

Эң күчүлүг домналарны болгаш мартеннерни, баштайгы совет блюмингини ажылдап кылырынга, кан эвилдиреринге кислородту нептередиринге, чаа материалдарны, эвилдиргилерни тургузарынга улуг үлүгнү бистиң институт киргеи. Институттуң эртемденнери бүдүрүлге-биле доктаамал харылзажыш, эртем болгаш практиканың харылзаазын быжыглап турар.

Түгле сөөлгү дөрт чылда 106 эртем шинчилелин үлетпүрге дамчыдып бергеи болгаш улуг ажыл-агыйынга шингээткен. Ону шингээткениниң алган ажык он-он миллион рубль, азы чарыгдаан 1 рубльге онаалтыр алган ажык 5,6 рубль болган.

Чагыгларын күүсеидип турарывыс бүдүрүлгелериниң аразында чурттуң даг байлаа арыглаар, металлургия база машина тудуг комбинаттары, заводтары бар. Оларга Москваның «Кадыр болгаш Маска», «Станколит» заводтары, Казахстанда, Норильскиде улуг комбинаттар, Магнитогорскиниң, Караганданың, Барыын Сибирьниң, Череповецтиң металлургия комбинаттары болгаш өскелер-даа хамаарыр. Чагыкчыларның географиязы бүгү чурттуң хөме алган.

Бистиң эртемденнеривис «Запорожсталь» заводка улуг ажылды кылган. Канны үзүктел чок бүдүрер агрегаттың тудуун ында дооскан. Домна суугузунга хереглээр чиг-эттиң чаа хевирин алыр ажылды Соколов-Сарбайның даг байлаа арыглаар комбинадында чорудуп турар. Ону ажыглаан соонда домна суугуларының бүдүрүкчүлүү 10—15 хуу бедиир. Эртемденнер өске-даа улуг үжүр-дүзелиг ажылдарны кылып турар. Үстүкү курстарның студентилериниң шинчилел ажылдары аажок улуг дүзаны чедирип турар.

Профессорларның, студентилериниң, эртем ажылдакчыларының болгаш аспирантыларның эртем-шинчилел ажылдары институттуң кол соруглазы — специалистер белеткээринин шынарын экижидер ажылдың чугула негелдезин апарган. Доктаамал чогаадыкчы ажыл, дээди өөредилге черлериниң эртем-шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидеринин эруктарын дилеп, ыывары — дээди школа ажылдакчыларының мурнунга СЭКП-нин XXIV съездизинин салган соруглаларын чедиишкинниг боттандырарының үндезини болур.

КУЛЬТУРАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

«Национал кадрларны өстүрген, улустарның социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразының чечектелиишкини кедип алдынган».

(«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыылынга белеткеп дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалындан).

Бистиң хөй национальдыг культуравыстың чечектелиишкинниң символу апарган ССР Эвилелиниң Улуг театрынга, Бичө театрга, Москвада уран чүүлдүң академиктиг театрынга барыксавас кижилер бистиң чуртувуста ховар-ла боор.

Улуг театрга орус улустуң уран чүүлдүң сүүглыг ажылдакчыларындан аңгыда эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилери дең эргелиг ойнап турар. Тенорлар Д. Ангуладзениң, Д. Бадридзениң, баритон Д. Гамрекелиниң, хореографияның кайгамчык мастери В. Чабукининиң чогаадыкчы, бедик мергежилдиг көргүүлгелери аңаа болган. П. Лисициананың үлүүнге онаашкан чедиишкин үттүндурбас. Украин, белорус, молдав черлер .театрга Ирина болгаш Леокадий Масленниковтарны, Звездинин болгаш Смоленскийни, Борисенкону болгаш Огиивцевти берген. Бүгү чурттуң ыраажылары, белет аныяктары, дирижерлар совет культураның улуг төвү — Москваже эти-ле кээп турар. Ол таварылга эвес. Совет кижилериниң культураже сундугуушкуну ол хире күштүг. Ригадан, Алма-Атадан, Киевтен, Ташкентиден келгеш, Москвада чедиишкиниинг ойнап турар талантылыг күүседикчилер хөй. Ында-бүрү республикалардан кээп, ооңгоглаа көргүүлүн турар артистерниң, дирижерларның, солистериниң талантызы москвачы көрүкчүлерге-даа, күүседикчилерниң боттарынга-даа улуг болуушкун. Украиннер, казахтар, эстоннар, молдаванар, буряттар, тывалар — оң-оң улустарның төлээлекчилери боттарының мергежилин, талантызын москвачыларга күзелдин-биле бараалгадып турарлар.

Совет чурттуң культурузут амыдыралынга найысылалдың театрларының чедирип турар салдарының, оларның харылзаазының дугайында хөйну чугаалап болур.

Шин артизи мен. Чүгле Улуг театр-биле кызыгаарлаттынып каарга сагыжымга четпес мшкаш болду. Мендээ эртим апарган Бичө театрның коллективиниң дугайында каш сөс чугаалаары артык эвес боор. Ооң эгези орус культурага, орус уран чүүлге үндезилеттинип, тургустунгандаа болза амгы Бичө театр, ооң артистери, ооң репертуары бистиң хөй национальдыг чуртувустуң символу апарган. Акы-дуңма республикаларның хоорайларынга болгаш суурларынга эвээш эвес катап шин, оюн көргүскен бис. Анаа бисти кезээде чылы-биле уткуп ап, бистиң уран чүүлүвүске кызыгаар чок ынакшылын илергейлеп кээр турду. Ол дээш четтирдивис, өңнүктер!

Найысылалда ең улуг кино студиялар, уран чүүлдүң өөредилге черлери, музейлер, библиотекалар бар, оларны Бүгү-эвилелдиң культура төптери дең адап болур. Москва акы-дуңма республикаларның декадаларының, неделяларының киржикчилерин чылыы-биле хүлээп ап турар. Чүгле эрткен чылдың чайынында ССРЭ-ниң УАЧД-ге улустарның 150 уран чүүл ансамблдери оюн көргүскен. Чогаадыкчы коллективтерниң, ааңгы-ааңгы мастерлериниң, совет уран чүүлдүң кайгамчыктыг төлээлекчилериниң чогаадыкчы отчёттарын, делгелгелерин, конкурстарын, көрүүлдерин Москвага эртирип турар. Улуг Октябрьның 50 чылын, В. И. Ленинниң төрүттүүгениинден бээр 100 чыл болган оюн демдеглээни совет хөй национал улустарның ёзулуг байырлалы болган!

Уран чүүл кадрларын белеткээр өөредилге черлериниң улуг ролюн демдеглээри чугула. Театр уран чүүлүнүң И. В. Луначарский аттыг күрүне институдунуң доозукчуларының талантызы-биле Казаньга, Фрунзеге, Уфага, Махачкалага, Душанбеге, Ашхабадка-даа танышып болур. Башкирлер, дагестаннар, каракалпактар, кыргыстар, молдаванар, татарлар, таджиктер болгаш өске-даа национальдарның, бичө улустарның төлээлекчилери көскү педагогтарның удуртугазыбже бо институттуң национал студияларынга өөренип турган. Күрүнекиң Щепкин аттыг театр училищезинде казахтар, туркменнер... өөренип турар.

Москваның театрлар чарладдарындан акы-дуңма республикаларның композиторларының, драматургтарының чогаалдары-биле танышып болур. ССРЭ-ниң тургустугазының 50 чылынга тураскаагаи драматургия болгаш театр уран чүүлүнүң фестивалы улуг болуушкун болур. Чогаадыкчы коллективтерниң, тус-тус кижилерниң көргүүлгелери болур. Бо бүгү чүүлдер бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас чаңгыс эвиниң хереечизи болур.

М. ЦАРЕВ,
ССРЭ-ниң улустуң артизи, Бүгү-россиянның театр башкызы чериниң даргазы.

СЛОВАРЬНЫҢ ТУРГУСТУНАРЫ

Хилиң кара баштыг ниих ооллуң самбырага бижээн «Нафк тохтть фурдь» деп узун сөзүн орус дылче очулдурарга «Дружба» азы тывалаарга «Найырал» дээни ол. Сөстер очулдурарынга хереглээр словарьларны «Совет энциклопедия» деп ном үндүрер чер парлап турар.

Бистиң чуртувустуң 243 миллион кижилиг хөй национальдыг өг-бүлези найыралдыг чурттап турар. 100 ажыг национальдыг болгаш бичө улустарның кижилери ооң долу эргелиг кежигүннери. Совет эрге-чагырганың чылдарында бижик билбес чорукту долузу-биле узуткаан. Ыраккы Чөөн чүктүң, Соңгу Кавказ, Урал болгаш Алтай, Ак далай болгаш Байкал хөлбиле тудуштуруп турар.

Чурттуң «Кыпыл соңгун» деп фирма поездизи 30 чыл ажыг үениң иштинде Москвыны болгаш Ленинградты — Улуг Октябрьның социалистиг революциязының навайын тудуштуруп келген. Москва — Ленинград аразының оруунга демир-оруктуң чаа техниказын үргүлчү шенеп турар. Бо оруккa улавас ең дүрген маңнаар «Аврора» деп экспресс маңнап эгелээр. Ол Ленинград — Москва аразының 650 км. уаун оруун 4 шак 59 минутада эртер.

Казань вокзалында поездилерни Коммунистиг субботниктиң ең баштай эгелээн черп — Москва-Сортировочная депонуң локомотивтеринге кошкан. Ынчангаш Комсомол шөлүүнүң вокзалдарын хандырып турар локомотив депозуровна Головкина аңаа 40 ажыг чыл ажылдаан кижи, бистиң чуртувусна 1933 чылдан бээр үнүп келген янзыбүрү карттыг словарьларны ол коргускүзеди.

Авар-калмык-у й г у р-о р у с словарь бо-ла болгай. Ону 30 чыл бурунгаар парлаан. Ооң чанында татар, марий, мордва, таджик дылдар словары. Бодунуң ажылдап келген үеинде словарьлар редакциязы ССРЭ-ниң улустарының 45 дылынга словарьларны парлап, эвилелдешкен, автономнуң республикаларже чоруткан. Словарь чогаадыры шинчилел кылыры-биле дөмей. Дыл эртемнигиниң коллективинде ирак, моол, түрк, фин-угор дылды шинчилээр специалистер бар.

— Редакциинең сөөлгү ажылдарында бичө улустарның, бижик-билигин мыдыгыла үр эвесте чедип алган улустарның очулга словарьларын парлап кылганы хамаарыр деп, Ольга Владимировна чугаалады. Ам орус-коряк, ненец-орус, ниих-орус, эскимос-орус словарьларны парлап үндүрген. Эскимос-орус словарьның үндүрүгезин биске ең үнелиг, ол болза Е. С. Рубцованың хөй чылдарда кылган шинчилел ажылының түңнели-дир. Гренландияда, Канадада, Аляскада чурттап турар эскимостарда сес курлавыры бо хире хөй ышкыг словарь чок болгай.

Чоокта чаа үндүрген ниих-орус словарьны орус эртемден Валентина Савельева болгаш ниих, төөгү эртемнериниң кандидады Чүнер Таксами чогаадып кылган.

Очулга словарьни совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувустуң барык бүгү улустары алган. 1969 чылда таджик дылдың ийи томнуг таймылбыр словарьын үндүрген. Ында X чүс чылдан 1917 чылга чедир үениң хаара тутказ. Амгы Таджикистанга тураскаагаи ындыг хевирлиг словарьны белеткеп турар. ССРЭ-ниң улустарының фразеология словарьын үндүрерин планнап турар.

Редакциинең коллективи «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын совет кижилер-биле бир домей улуг кодурлүүшкүи-биле угаан. Ол хүнге алдар кылдыр юбилейлиг үндүрүгелерни кылырын планнап турар.

А. БОЛОТИН.

ҮШ ВОКЗАЛДЫҢ ШӨЛҮ

Комсомол шөлүү — үш вокзалдың шөлү деп адап турар. Чылдың кайы-даа үениндe анаа келиринерге кижилер долган турар, ында-бүрү дылдарга чугаа дыңналмыр. Түгле эрткен чылын Казань, Ярославль, Ленинград вокзалдары 18 миллион аалчыны хүлээп алган. Ол хире пассажирни үдеп чоруткан.

Ыракче чоруп турар экспресстерниң аттары шокарадиаар: «Туркменистан», «Башкирия», «Казахстан», «Киргизия», «Узбекистан», «Эстония». «Татарстан» деп дүрген чоруур поездилер Москваны эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның кайысылалдары, Ыракны Чөөн чүк, Соңгу Кавказ, Урал болгаш Алтай, Ак далай болгаш Байкал хөлбиле тудуштуруп турар.

Чурттуң «Кыпыл соңгун» деп фирма поездизи 30 чыл ажыг үениң иштинде Москваны болгаш Ленинградты — Улуг Октябрьның социалистиг революциязының навайын тудуштуруп келген. Москва — Ленинград аразының оруунга демир-оруктуң чаа техниказын үргүлчү шенеп турар. Бо оруккa улавас ең дүрген маңнаар «Аврора» деп экспресс маңнап эгелээр. Ол Ленинград — Москва аразының 650 км. уаун оруун 4 шак 59 минутада эртер.

Казань вокзалында поездилерни Коммунистиг субботниктиң ең баштай эгелээн черп — Москва-Сортировочная депонуң локомотивтеринге кошкан. Ынчангаш Комсомол шөлүүнүң вокзалдарын хандырып турар локомотив депозуныг коллективтери апрель 15-те болур коммунистиг субботниктиң күш-ажылдың улуг байырлалы кылдыр демдеглээрине белеткеннип турар. Ол хүн машинистер Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Резчиков, А. Богданов, А. Соколов, В. Ефимов, А. Морозов, Я. Мокашев болгаш өске-даа чүс-чүс кижилер поездилерни кампан алган электри энергиязы-биле чорудар болгаш планнаан ажыр он-он мун тонна чүктү сөөртүрлер.

Ындыг-ла үр эвес үе эртерге Комсомол шөлү улам чараш апаар. Чаартына бергеи Ярославль вокзалының соон дарый Казань болгаш Ленинград вокзалдары чаартыны түттүнар.

С. АКЖИГИТОВ.

АГААР ОРУУНУҢ ХААЛГАЗЫ

Найысылалдың аэропорттарын агаар оруунуң хаалгалары дижип турар. Москва ол хаалгаларның данчыштыр бо чылын чурттуң анзы-бүрү булуңнарынче 5 миллион 200 мун пассажирни, 100 мун тонна ажыг чүүктерни болгаш почтаны чорудар. Внуководан болгаш Домодедоводан үжүп үнүп турар самолёттар хонукта 350 ажыг рейси кылып турар.

«ТУ-154» деп чаа лайнер Минералдыг Суглаже баштайгы рейси кылды. Ону Внуково аэродромдан удеп чоруткан. Ол самолёттуң эдиктирин, чогуур «кондициязынга» чедирип алыр дээш найысылалдың үжудукчулары хөй-ле чүүлдерни кылган.

«ТУ-154» самолётка чүүк чүдүрериниң тааржыткыр тускай контейнер системазын Аэрофлоттуң ең баштай боттандырган. Ол чорук чүдүрер болгаш бүгүрер ажылдарга үе-шактың каанаа алыр арганы берип турар.

Внуковонуң үжудукчулары түлеп азы чаашкын-даа болуп турда самолёттуң хондырарының автоматчыткан системазын ындыг чуртта ең баштай шингээдип ап эгелээн. Ынчангаш бо чылын экипажтарның 85 хуузу агаар-бойдустуң карын байдалынга үжүп шыдаар.

«Агаар бакыраанз, «Үжударын сонгаарлаткаш» дээр кылык хаймыдырар соотер шинчаар үезинде өөрензин.

Аэрофлот — маадырлыг чоруктуң школазы. Ында Совет Эвилелиниң Маадырлары болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары дең бедик аттыг 200 ажыг кижи, ССРЭ-ниң алдарлыг үжудукчулары болгаш штурманнары аттыг 235 кижи ажылдап турар. Оларның дыка хөйүн Москваның аэропорттарында «иир бижээнге. Үжудуштиң херээнниң Н. Шапкин, Н. Усачов, Г. Быков, Г. Бенкунский чижектиг мастерлери мында ажылдап турар.

Д. БАРИЛОВ,
ССРЭ-ниң алдарлыг үжудукчузу.

Москваның он-он ог-бүзелери хүнүүн-не чаа бажыңнарже көжүп кирип турар. Матвеевкага чоокта чаа-ла бажыңнар тудуп эгелээн болгаш, ону ам ноорге хөй шаят бажыңнарлыг, кинотеатрлыг, школалыг, магазиннериг... улуг чурталга району болу берген. Анаа үеде ында бир муң ог-бүле чурттаар шепелде бажыңны тудуп турар. Ону төгеригтей тударын планнаан.

ЧУРУКТА: шепелде бажыңныын тудуу.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүгү-делегейниң кадыкшыл хүнү

«Силерниң чүрээңер—кадыкшылыңар ол»

Апрель 7—Бүгү-делегейниң кадыкшыл хүнү. Ону Бүгү-делегейниң кадык камгалал организациязының идепкейи-биле чыл бүрүде демдегээрин доктаатқан. Бо хүн медицинаның ажылдакчылары, делегейниң хой-пиптизи кадыкшылды камгалаарының аң-не чугула айтырыгларынче онза кичээвейни салып турар.

Ол чугула айтырыгларның бирээзи — кижиниң чүрээ. «Силерниң чүрээңер — силерниң кадыкшылыңар» деп лозунну Бүгү-делегейниң кадык камгалал организациязы бо чылын идип үндүрүп, кичээнгейни бо айтырыгже угландырган.

Чүрек болгаш дамырлар аарыглары ам-даа аң нарын айтырыг болуп турар. Хөлүн арттыр шимченип хөделбес, чадаг кылаштавас, спортка хандыкпывас чорук кижилерниң кадыңга хоралыг. Ол атеросклероз деп аарыгны тывылдырар болгаш кижиниң хөлүн арттыр семирттир. Ынчалза-даа хөлүн арттыр күш талазы-биле хөделир чорук кадыкшылга бүгүле таварылгаларда ажыктыг деп база болбас.

Ону канчаар таарыштырза экил? Бир талазында — чүректи камнаары, өске талазында — аарыг кижиниң хөделбес чоруунуң уламындан тыптыр аарыгны бап удур чайладыры эргежок чугула.

Аарыгның байдалын ёзугаар эмчиниң сүмези ажыглаңы болур. Чүректиң ажылдаары норма-чижектиг болуун билзе чогуур.

Ханы четпеетээн, ынчалзада-да ол аарыы степокардияже шилчий бербээн кижилер болгаш кадык кижилер спортка хандыкшыыр, селгүүстээр, сула шимчээшкиниер кылыр чиир, бачымнаар. Чүректиң шыңганнарының үрелген черлери шуут сандан үнер. Чүректиң согары үрелир, тыныш бачыдай бээр. Шак бо таварылгада чүректиң инфаркт миокарда (чүрек шыңганнарының чамдык кезектери өлүгленир) аарыы тыптыр. Ындыг аарыгта таварышкан кижиниң аарыы янзы-бүрү хевир-биле нарыыдап болур. Ону тускай палатага чыттырар, эмчи хайгааралынга доктаамал эмнээр. Аарыг кижи шимчеп болбас. Хүн чурумун кажан өскертип болуру ооң кадыныың байдалындан билдинер. Аарыгның күштелген үези эртип, аарыг кижи кылаштап эгелээн соонда эмчиниң хайгааралы-биле хөделип шимчээрин таарыштырып алыр.

Бир эвес аарыг сегий берзе, чартык чыл хире үениң иштинде доктаамал шеңелде шимчээшкиниерин кылып, чоорту күш-ажылче, бодуңуң амыдыралыңың мурнундагы хевиривче ол кирип болур.

ССРЭ-де соолгу чылдарда чүректиң ханы четпеетээр аарыгны ылаңыялдыг эмнээри чедиишкиниг хөгжүп турар. Шинчилел ажылдарының техниказы өскенинден ачызында чүректен эът-боттуң мөчүлеривче хан түгүрер улуг хан дамырының чиңгелээн черлерин илередип, хирургияның янзы-бүрү аргалары-биле ону эмнеп болур апаргаш.

Амгы үеде медицина артемнериниң чедиишкиннери чүрек-дамыр аарыгларын чедиишкиниг эмнээрин улам сайзырадыпайыдыр арганы берип турар.

Ю. АНТОНОВ,
республиканың санитар-чыдыышкын бажыңының кол эмчизи.

Бо чылдың апрель 7-ден 27-ге чедир шайбалыг хоккей талазы-биле 1972 чылдың бирги чери дээш делегей маргылдазы боор эртер. Чурукта ол маргылдааның демдээ. ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

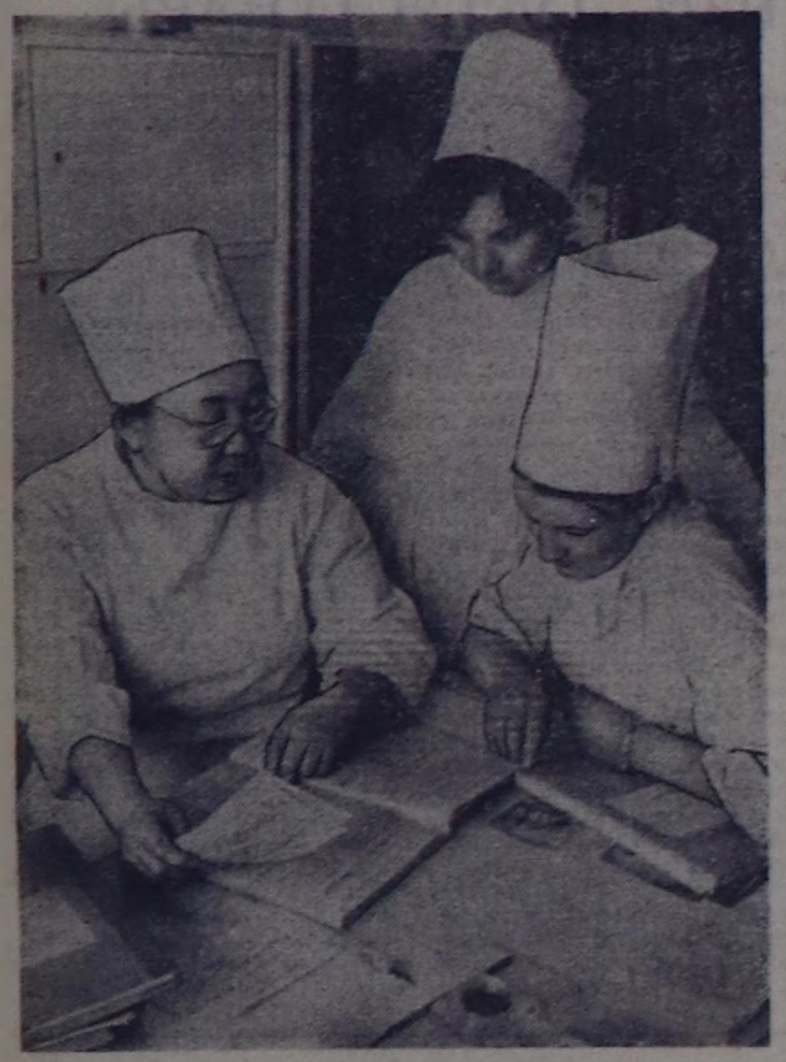

— Кызылдың амгы № 2 школазы ынчан ТАР-ның каттышкан школазы турган. Бо школага өөренип, баштайгы тускай эртемниг эмчи сестралар болур аас-кежик биске таварышкан. Аңаа бир дугаар ажыттынган, дөрт чыл хуусаалыг фельдшер-акушер салбырынга өөренип турганнарга медицина талазы-биле чаладып келген тускай эртемниглер ханы билигин берген. Ол школазы дооскаңам чылдан эгелээш, эмчи сестразынга ажылдап келдим. Улуг сестра болуп ажылдаанымдан бээр чээрби ийи чыл четкен. Медицина шугумунга ажылдаанымдан бээр удавас 30 чыл болур—деп республика эмнелгезиниң улуг сестразы Тамара Допур-ооловна Чимба чугаалады.

Чонуң кадыкшылын камгалаарының херээже билиин, мергежилин бараалгадып келген кижилериниң бирээзинге Тамара Допур-ооловна Чимбаны чоргаарал-биле адап болур бис.

Амгы үеде ооң кылыр ажылы үе-шак барымдаалавас, харыысалгалыг. Эмнелгеде сестраларның ажылын контрольга алыр, удуртур, кижизидилге ажылын чорудар, сестраларга хамаарышкан эт-херекселдерни хүлээдир, ону кампыг адилээринге аныяктарны чаңчыктырар болгаш өске-даа.

Ол эмнелгеде сестралар човүлелиниң удуртукчузу. Човүлел план ёзугаар ажылдап, кызылчыларның, республиканың колхоз, совхозтарындан, чурттакчылыг суурларындан келген аарыг кижилерни капчаар хүлээп ап турарын човүлелге чугаалажып келген. Теоретиктиг конференцияны айда бир удаа эрттирип турар. Ош Чимба ындыг конференцияларга 40 ажыг айтырыгны боду белеткээн. Февральда чигир аарының дугайында конференцияны эрттирген. Ол темага хамаарышыр чугула саналдарны эмчилер, сестралар бергилээн.

Сестраларның политиктиг билиин бедидер политбөлүмү ажылдап турар. Ооң кичээлдерн айда ийи удаа доктаамал эртип келген. Дыңнакчыларны хаара тударынга эш Чимба организакчы үүлүн киргеп.

Ырак-узактан келген улуг, биче назылыг кижилер эмнелгеге келгеш, улуг сестрага арга-сүмени айтырып бо-ла келир. Оларга ол күзелдинбиле дузалаар, чамдык нарын айтырыгларны улуг эмчилерге чедип тургаш, шиитпирээринге дузалажыр.

Кызылдың чурттакчыларын он бир участокка үскен. Сестраларны, эмчилерни аңаа хуваагаң. Кайы участокта кижи аараан болдур, ону участок сестразын дамчыштыр билип ап, чогуур хемчээп ап турар. Далар болгаш чүстери аараан, чигир аарыглыг кижилерге халас эмнелге фондузун тургускан. Ол фондуну Тамара Допур-ооловна эргелеп, аарыг улуска улуг дузаны чедирип келген.

Медицинаның хоочун ажылдакчызы коммунист эш Чимба коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профвиилел обкомунуң президиум кежигүнү. Ооң хөрөөнде «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль болгаш ленинчи юбилей медалы чайнап чоруур. Профессионал эвилелдериниң Төп Човүлелиниң Хүндүлел билиин-биле база шаңналган.

ЧУРУКТА: улуг сестра Т. Д. Чимба (солагай талазында) сестралар М. Шахматова, Л. Богатова оларга сүме кадып. олурары.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Давид КУГУЛЬТИНОВ

ЧАСКЫ ХҮНДЕ

Часкы хүнге дегеленген
ыяш-даштың
Чараш-шаанак хуулуп турар.
маңалыың көр.
Кыштың кылын кужуның
казырыы дег
Кылын хыраа чаштай бээрге.
дыт-даа, нош-даа...
Шынган аъдын дыңнаткылап,
самнап туру.
Бойдузувус шак ол байдаа
өзү саргып,
Бораанныг-даа, шуурганныг-
даа
сооктарда—
Ажы-төлүн — бойдус оңу
бүрүлерин
Ава кижи ишпиг чораан
өстүрген дег,
Аа сүдүн белеткээн дег
камнап кыштаан.
Өртемчейге эргим төлүн
божуп алгаш,
Өөрүшкүнүң сеткилиге
өөпейлеткеш,
Амыр-дыжын тыпкан ышкаш,
сеткил ханып—
Ам кээп көрем—эгиннери
бедик, делгем.
Кажан-даа бол, каяа-даа бол
хүнүгүр часты
Хандыкпыядыг шүлүктүүлер
өткүт ыраажар.
Уран сөстү гимн ышкаш
кожуп алгаш,
Олар ышкаш алган-бөрээн
шыдаар мен бе?
Чогум оңу бодап келгеш,
дидимнеңип,
Чогаал бижиир чагыргага
аллывыттым!
Бүткен чаашкын, дамды
даажын эскергештиң,
Куштар үнүп, шимчээн доштуу
дыңнап каалтың.
Чаңгыс бодум көрүп, дыңнаан
ышкаш болдум,
Чамбы дипке чап-чаа биитеп
ышкаш болдум.
Одуругулар боттары-ла
шүүжүп турду,
Ооң үжүн чемелеткейн
бижип чор мен.
Хөйү билир дакпырзаашкын
дивес-ле боор,
Хөөнүм, сеткиим арыг болгаш,
бижип чор мен:
Чамбы дип-даа, ыяш-даш-даа
бадыткап тур,
Частар дээрге кижилер дег,
дөмейлешпос!
Октаргайга бүгү үүве
чаа, чараш,
Олар үүгле амгы частың
мөзүүр-дүр.
Харын үүгле амгы часка
мөзүү болган
Хайнаышкынны бижииринге
сөзүм белеп.

Орузундан С. САМБАЛЮНДУП
очулдурган.

АКЫСКЫ ЭКРАНГА

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

16.35—«Кадыкшылга». Делегейниң кадыкшылга хүнүнүң эртем тайылбырлыг программа. «Совет кардиологиязының чедиишкиннериниң дугайында». Бирги дамчыдылга. 17.20—«Чонда незаможелеттиниң түрер ыдыы». Композитор А. Петровтуң ырылары. 18.00—18.10—Чаңсаар. 18.10 — Соолгу медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.25—Телемедээлер (чүрү дылга). 18.40— «Дүрүзүлер дугайында эртем». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.00— «Кадыкшылга». Дамчыдылга. 19.20 — «Ташкент сөөрүкүүр чүртүп түрер». Кыска фильм. 19.40 — «Экономиктиг бөлүктерни — бүгү ажылчы чонларга». Дамчыдылга. 19.55 — Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.05— «Билдиртпее аңнаш». Уран-чечен фильм. 21.45— ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Отс концертте. 23.00— «Ут». Информастыг программа. 23.30—02.25 — Чаңсаар. 02.25—04.30—Шайбалыг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ—ГФР. Прагадан дамчыдылга. Чаңсарда соолгу медээлер.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, чаглас. Барылып уламнышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 1—6, өскелеринге 10—15 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чаглас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 12—15 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы
Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедиги дээр» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дилезиңерге тывар силер» 9.30, 15.20, «25 дугаар камерадан уруг» 11.20, 13.40, «Херек үүгедикчизи «Уэмбли» стадионда» (1 болгаш 2-ги кинолар) 17.50, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Донуртунган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шулбустуң чалчазы» 15.00, 20.30, «Рудобель республика» 16.50, 18.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Эрткен үе-биле узуражылга» 18.30, «Хем ындында кызыгаар» 20.30 шактарда.

Делегей бо хүннерде

Чарыш калбарып турар

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи Ч. Намжиловтуң дамчыткаңы болза:

Чаа беш чылдың ийиги чылының даалгаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш аксы-дүжма Моолдуң бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында улам калбарган. Улап-Баторнуң үлетпүр комбинадымың пестекпен фабриказының мурнакчы ажылчыны Б. Гунжиламның өгедээшкинин деткивишаан, 35 мун хире ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер бедиткен хүдээлелерни алган. 200 ажыг бүдүрүлге коллективтери Налайхи шахтада МАР-ның Күш-ажыл Маадыры А. Орпогбай баштаан үшкү участоктуң шахтёрларының инициативазын деткээн. Шахтага техниканы болгаш механизмнерни чөп ажыглаанының, күш-ажылды организастаарын экижиткенинин түңнелинде «кара алдын» тывыжы каш катап көвүдээн.

Планнаашкының болгаш экономиктиг идиг бериишкинин чаа системазын калбаабиле нептередип турар. Эртем болгаш техника, чаартылга болгаш чогаадылга талазы-биле бюроларны хөй-хөй бүдүрүлгелерде тургускан. Чүгле бо чылын безин пландан ажыр 37 миллион ажыг төгерикти продукциязын бүдүрүп үндүрер. Тудуп турар 130 объектини айыткан хүүсалыктан эрте ажыглалга киирер дээн. Бүдүрүп үндүрер продукцияның шынары база экижип турар.

МАР-ның үлетпүрүн сайгара тургузарының географиязында боттуг өскерилгелер бооп турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарының дүзазы-биле чурттуп соңгу талазында Дархан болгаш Сүхэ-Батор, барыын талазында Ульгий, чөөн талазында Чойбалсан дээн ышкаш чаа үлетпүр төптери тургустунуп турар. Ам МАР-ның үлетпүрү чурттуң бүгү шиитилел продуктузунуң үштүң бир кезиинден ажыын берип турар. Бүгү улус ажыл-агыйының кол бүдүрүлге фондуларының дөрттүң бир кезиинден ажыы оон үлүүге оналажып турар.

Патриоттарның чедиишкини

ПАРИЖ. (СЭТА). Соңгу беш хүнде Мурнуу Вьетнамның национал хосталгазының күштери артык күштерлиг давазында удур шаап халдаашкынны чоруткаш, улуг чедиишкиннерни чедип алган. Мурнуу Вьетнам Республикаңың революстуг Түр чазааның Вьетнам талазы-биле Парижде чөвүлел хуралында делегациязының төлээлекчизи Ли Ван Сау СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында ол дугайын медеглээн. Национал хосталга күштериниң дайынчы белеңниң дугайын АКШ-ка ядыкейлиг деткиткен сайгон чалчаларның ашырыышкыннарын хереченлеп, оон-биле кады чалча ёзу-чурумнуң солдаттарының моральды талазы-биле бүрүн сандыраң бойлаанын көргүзүп турар деп, төлээлекчи демдеглээн.

Хамааты чөп хосталга күштериниң тиилелгелиг шаап халдаашкынын чёр болганга деткип турар. Чалча ёзу-чурумнуң хөй-хөй шериг кезектери болган «хамааты камгалалдың» дээр кезектер дүжүп бээр ийикше, алы чоннуң талазынче шилчип кээп турар деп, ол медеглээн.

Дерзии бомбалаашкын үргүлчүлээн

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк шериг-агаар күштериниң хыдыкчы бомбалакчы самолёттары апрель 3 болгаш 4-те ВДР-ниң агаар делгеминче 9 удаа халдаан. Ол дугайын Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Вьетнамда америк шериг командалалының төлээлекчизиниң медеглелии барымдаалаан. Сайгондан дыцпаткан. Америк самолёттар Вьетнам Демократтыг Республиканың демилитаризастаан зонаның соңгу талазында девискээрин бооваан.

Эргелерин камгалаар дээш

ТОКИО. (СЭТА). Боттарының амыдыралчы эргелерин камгалаары-биле ажылчы чоннарның часкы демисели хүн келген тудум-на улам күштелии турар. Японияның күрүне демир-оруктарының ажылчыннар профэвилелиниң бежен муң кежигүнү «чурумнарны шыңгыы сагып ажылдаар» деп девиз-биле бир янзы ажыл соксадыышкының чарлаан. Хөй санныг саавырларны болгаш айтышкынчыларны ыпчаар сагыр чорук чүрттүп чүгула оруктарында шимчээшкинниң оожумнаарынга дораан чедирген. Демиселдиң бо хелири күрүне демир-оруктарының администрациязының чорудуп турары капиталистиг «будүрүлге чаартылгазын» ажылчыннарның канчаар коргеныыл уламыдан тыптып келгени.

110 муң ажылчыннарны ажылдан үндүрерин баш бурунгаар көрүп турар «радионализациянның» он чыл хуусаалыг түскай планын 1969 чылда администрация чогаадып кылган турган. Бо планы ёзугаар машинистиг дузалакчызын кыскырган, поездлериниң шимчээшкинниниң графиктерин дакпыжаткан, ажылчыннарның күш-ажылын шайкынчыдып турар. Окинавадан эгидер дугайында япон-америк дугуржулгага ат салганынга удур демир-орукчуларның эрткен чылгы демиселинге киришкен профэвидел активчилериниң хамаарыштыр администрацияның дерзии хемчегелеринге удурланышкынның демдээ кылдыр бо ажыл соксадышкының база чорудуп турар. «Ажыл сандараткан» дээш буруддаттырган 225 кижиден 22 кижини ажылдан үндүргеп, 108 кижини эвээш төлевирлиг ажылче шилчиткеп. Демир-орукчулар боттарының эргелерин камгалаарынга бүрүн шиитиргилиг.

Чыскаалды тарадыр сывырган

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Мендоса хоорайынга полиция болгаш шериглер чыскаалдың 15 муң кирилекчизин тарадыр сывырган. Аргентинаның күш-ажылдың бүгү-нитә конфедерациязының кыйгырыын ёзугаар ук чыскаалды чуртта өртектериниң өзүлдезинге, хамыктың мурнунда электроэнергия хөлезинин 300 хуу улгатырганынга удуртканышкынның демдээ кылдыр организастаан.

Түс черинң школаларының башкылары чыскаалчыларны деткип, ажыл төлевирлиг бедидерин болгаш өөредиге программаларын эле көөрүн негевиткеп, ажыл соксадышкының чарлаан.

Баштайгы медээлер-биле алырга, 1 кижи өлүрткен болгаш 10 кижи балыглаткан. Хоорайда дайын байдалын чарлаан болгаш «шериг кижилерже база полицияже халдаашкын дээш» шаажылап өлүрер дугайында айтышкынны берген.

Дайынны калбартып турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американың Каттыжкан Штаттары Индий-Кытайдың чурттарынга удур агаар дайынын калбартып турар. Америк парламентиниң дыцнадыларын ёзугаар алырга, президент Никсон «В-52» дээр стратегиг бомбалакчы самолёттарын Индий-Кытайдың чоогунда базаларже немей чорудар дугайында дужаалды берген. Ам АКШ-та базалардан индыг чөөрби бомбалакчы самолёттуң чорудар деп турарын информация бөлүктери медээлээн.

Чоннуң кичээнгейинге

Кызыл садыг чери чонга кызыл-тасты болгаш чарбалап каан кызыл-тасты садыг турар.

Арыг кызыл-тастың бир центнериниң ортээ 20 рубль.

Чарбалап каан кызыл-тастың бир центнериниң ортээ 16 рубль 72 копеек.

Кызылдың колхоз рыногунуң девискээринде 29 дугаар парёктан бо продуктуларны садыг ап болур.

Ларёк эртенгиниң 8 шактан дүштекиниң 12 шакка чедир ажылдаар.

Дыштанар хүнү — воскресенье.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң талазы-биле курстрахованиениң инспекциялары хамаатыларның ажыл-агыйларынга төлевирлиг ышаң-ла страхованиениң страхование төлевирлеринин түдүн савап, страхование хереглелдерин тыпсын турар.

Хамаатылар! Страхование төлевирлерин кириңер!

Төлевирлерин кедээ черлерге бедээ Советтерге, хоорайга күрбанкыже, аймакта кассазынга, курстрахованиенинг инспекторларынга болгаш агентилерниже кирер.

Курстрахованиенин эргелели.

Хөгжүм-шии театрынга

Апрель 5, 6, 7, 8, 9 хүннеринде А. Н. Островскийниң «БАЛЬЗАМИНОВТУҢ КАДАЙЛАНГАНЫ» деп комедиязы болур. Эгелээри кежээнинг 7 шак 30-да.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

АКШ. САН-ХОСЕДЕ (КАЛИФОРНИЯ ШТАТТА) америк коммунист Анджела Давистиң «херээже» көөр суд эгелээн. «Өлүрүкчү чорукка кириишкен» деп хоозун ёзубиле буруудадып турары билдингир болгай. Калифорнияның бүтпес идегеттери суд кежигүнерип колдуунда-ла соок-даа мягакчылары байшыырак ак кеш-ле кижилерден четчелээш, ол хоозун суттуң түңнелин баш удур-ла билдингир кылыр дээш оралажышкынны кылгап.

Ынчалза-даа Анджела (ЧУРУКТА ОРТУЗУНДА) базым бүргүзүде бодунуң өөнүктериниң болгаш талалакчыларының деткимчезин ап турар болганда, деп эвес демиселге ышаң-ла тиилеп үнеряне долу бүзүредиг.

ЧУРУКТА: удаас суддуң элчегиг хуралы эгелээр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, «Сад» ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузут киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00428.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

Үнделип эдилгеннеринден 1925 чылда

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 8 СУББОТА № 83. (8854.) Өртээ 2 нөм.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ ИРАКТА

БАГДАД (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштадыр совет партия-чазак делегациязы Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузалашкынын Иракка көргүзүп, чаа национал нефть тывыш черин ажыглалга дужаары-биле ховаа башкан байырлаалдарга киржип-биле апрель 6-да Багдадка чеде бергеш..

Багдадтың делегей аэродромуга үндүлүг совет ыяштыны Иракның Араб социалистиг чаартылга (БААС) партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиргиче секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Саддам Хусейн, БААС партияның национал болгаш Регионалдыг удуртулгазының кежигүнелери, чазактың кежигүнери, Курдистанның Демократтыг партиязының болгаш Иракның Коммунистиг партиязының удуртулгазының кежигүнелери, чүрттүп күрүне болгаш хой-ниитиг черле ажыл-агыйларының оскулуктары утка-биле.

Совет Эвилелиниң болгаш Ирак Республиканың күрүне гимнерин ажыглалары чаңгыланып турган. А. Н. Косыгин биле Саддам Хусейн үндүлел таңмылыгның чыскаалының баары-биле эртикен.

Ооң дараазында совет партия-чазак делегациязының баштыгы А. Н. Косыгин Саддам Хусейнге үнелиг алгаш, анаа гускайлаан резиденциязинге чоруткан.

Ирак пайысыгалдың чечектерин болгаш ирак-совет пайыралга алдар болдургаш лозунгаларны тудуп алгаш кудумчуларже үнген чүрттакчыдары совет залчылар оруккаа чоруп турда оларга илгиг байырын чедирип турган.

БАГДАД (СЭТА-ның тускай корр.). Апрель 6-да хүнүң ийиги чартымында совет партия-чазак делегациязының баштыгы СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Ирак Республикавын Президентиниң, Иракның Араб социалистиг чаартылга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиргиче секретары, Ирак Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң Даргазы Ахмед Хасан Бакрга барып чораан.

А. Н. Косыгин Иракның Араб социалистиг чаартылга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиргиче секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Саддам Хусейн-биле бааа ужурашкан.

Бо ужураашыгларга совет партия-чазак делегациязының кежигүннери болгаш албанның иске-даа кижилери олурушкан.

Чылыг, пайыралчы байдалга эртикен беседалар үезинде ийи талага солуургадыг алдын хей айтырыгларның таазы-биле санал-оналдарын солчулгазы болган.

Ужураашыгларның варианын мурнуу чарында совет партия-чазак делегациязының баштыгы Багдадта Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган.

Кежээ Ирак Республиканың Президентиниң Ахмед Хасан Бакр совет партия-чазак делегациязынга алдар болдургаш пайлалганы тургускан.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДУГАЙЫНДА ИНФОРМАСТЫГ ДЫННАДЫГ

Дүүн Кызылга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен. Пленумга дараазында хүн айтырыгларын чугаалашкан:

1. Капитал тудугну экижидер талазы-биле республиканың партия организациялар-ының сорулгалары.

2. СЭКП обкомунуң III болгаш IV пленумнарының аразында партияның область комитединиң ажыл-чорудулгазының дугайында.

Бирги айтырыг талазы-биле иштекелди СЭКП обкомунуң секретары **В. И. Попов**, ийиги айтырыг талазы-биле дыннадыгны СЭКП обкомунуң ийиги секретары **В. Н. Филиппов** хылган.

Капитал тудуг дугайында иштекел талазы-биле санал бөлүмге дараазында эштер киришкен: Кызыл хооркүүскомунуң даргазы **С. Х. Красный**, «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи **Ч-Д. Б. Ондар**, № 48 тудуг эргелелиниң Ак-Довуракта участогунуң бригадири **З. Д. Салчак**, «Тыва сеттелгетудуг» трестиң эргелекчизи **М. П. Емельяницев**, Таңды райкүүскомунуң даргазы **Ш. П. Куулар**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш**. «Кызыл тудуг» эргелелинде дашчы **В. В. Новоселкин**, «Тыва даг-дүтүг» комбинаттың директору **В. А. Ухов**, Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунда хөйжү бригада бригадири **О. Ч. Оюмаа**, «Тыва көдөлү тудугда» партком секретары **Н. Е. Конохов**, РСФСР-ниң чүрттелга-коммунал ажыл-агыйының министриниң оралакчызы **Л. Н. Шамунов**, РСФСР-ниң тудуг материалдарының үлеттирүүнүң министриниң оралакчызы **А. К. Мордвинцев**, РСФСР-ниң тудуг материалдарының үлеттирүүнүң Главсбытының начальниги **П. Я. Титаренко**, Главкрасноярскстройтрестиң начальнигиниң оралакчызы **А. А. Бабенко**, Главвостокэнергонуң начальнигиниң оралакчызы **С. А. Мансуров**. Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ниң инструктору **Н. Ф. Симанжин** киришкен.

Республикага капитал тудугну улам хөгжүдер талазы-биле партия организациларының сорулгаларынга хамаарышкан доктаалды пленум хүлээп алган.

(Пленумнуң ажылынын дугайында дедерегей отчёту солунуң дараазындагы дугаарында парлаар).

КОММУНИСТИГ СУББОТНИККЕ БЕЛЕТКЕЛДЕР

НИИТИ ФОНДУГА

Коммунистиг субботникке Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип, апрель 15-те ажылдаан акшаларының хөй нуруулуг тоску беш чылдың фондузунче шилчидерин дугуруштыр-каннар. Шынаргаш ол үеде кижи ажылдаарын, чүүлдарын баш бурунгаар санаан кергеш.

Күш-ажылдың байырлалынын хүнүнде совхозтан шиитпир-биле 500 ажыг кижи ажылдаар-гыйның янзы-бүрү участокторунга ажылдаар. Олар Майгүүреже бирээн-ле алдыг чүс баш киреп ийи хой кажаазын, бир түрттелге бажыңын тудар, суггарылга бүдаларывыңнуун, дезүе аштаар болгаш суур чаагайжыдыгазыңга киржир.

Алдан-маадыржылар беш чыл фондузунче 800 рубльдан шилчидип, боттарының күш-ажылчы үдүүн киперин гинатпирлээнер.

Ленин аттыг колхозта коммунистиг субботник эртиреп иткаш кылыр ажылдарны тодаратқан. Апрель 15-те колхозтан 200 ажыг кижи ажылдап үнер. Колхозулар часкы хөвү ажылдарынга киржир техниканы, дерт-херекселдерни хынап, белеткээр. Дыка хөй кижи суурнуң күдүмчуларынга сай төгер, шиитпар олуртуп.

Колхозтуң ажыл-ишчилери беш чыл фондузунга 150 рубльдан киперер.

М. СЕВЕН.

* * *

Бо чылгы коммунистиг субботникке Бай-Хем районнуң ажыл-агыларында, будуруда, албан организациялардың-дан шиитпир-биле 90 ажыг коллективтер киржип кордүнген. Район иштынга киреп, баштанчы медээлерни ёзулаар алырга, эрткен чылдыңдан 2750 рубль хөй түңнүг акшаны беш чылдың фондузунга киирер.

Баш удур кылган саналгаларны барымдаалаарга, субботниктиң түс-түс киржикчилериниң болгаш коллективтерниң онаштыр ажылдан алыр акша-көрешти база эрткен чылдыңдан хөй болуп турар. Чер-черде штабтарның киирип келген медээлеринде бир кижа-ле ол хүн 3—4 рубль хемчелдиг ажылды будуреп. Эң-не хөй түңнүг — 2 мүң 530 рубльдан «Саян» совхоз. 402 рубльдан — бот-оруглага-чарыглалыг көжүн чоруур мехколонна киирер. Районда субботникке белеткеп бедик дедиелде чоруп турар.

* * *

Бүгү чүрттә ышкап, «Кара-Хаак» совхозтуң коллективи коммунистиг субботникти организастыр, ёзулуг күш-ажылчы байырлал кылдыр Партия комитединиң секретары А. Ш. Барынның редакциязынга дыдыраткаңы болза:

— Апрельдиң 15-те кымнар, кажа ажылдаарыл, чүүл кылырын планнаан чугаалашкан. Кол күштүг совхозтуң ногаа ажылынче, младгын шөлүү долгандыр кажаалаарывче утпаңдырар. Кажаа кылырынга — 75 кижи, рассада, иске-даа унуттер өстүрүнге — 30 хире кижи ажылдаар. Беш чыл фондузунга 150 рубльдан шилчидер.

Субботниктиң түс-түс киржикчилериниң болгаш коллективтерниң онаштыр ажылдан алыр акша-көрешти база эрткен чылдыңдан хөй болуп турар. Чер-черде штабтарның киирип келген медээлеринде бир кижа-ле ол хүн 3—4 рубль хемчелдиг ажылды будуреп. Эң-не хөй түңнүг — 2 мүң 530 рубльдан «Саян» совхоз. 402 рубльдан — бот-оруглага-чарыглалыг көжүн чоруур мехколонна киирер. Районда субботникке белеткеп бедик дедиелде чоруп турар.

* * *

Бүгү чүрттә ышкап, «Кара-Хаак» совхозтуң коллективи коммунистиг субботникти организастыр, ёзулуг күш-ажылчы байырлал кылдыр Партия комитединиң секретары А. Ш. Барынның редакциязынга дыдыраткаңы болза:

— Апрельдиң 15-те кымнар, кажа ажылдаарыл, чүүл кылырын планнаан чугаалашкан. Кол күштүг совхозтуң ногаа ажылынче, младгын шөлүү долгандыр кажаалаарывче утпаңдырар. Кажаа кылырынга — 75 кижи, рассада, иске-даа унуттер өстүрүнге — 30 хире кижи ажылдаар. Беш чыл фондузунга 150 рубльдан шилчидер.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ЧАДААНА. (Телефон-биле). СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском бирги кварталдың социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын будурер болгаш күрүнеге садар талазы-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери эки ажылдарын демделгээн. Олар күрүнеге сүт садарының планын 130, хуу, эт дужаарының онаалгазын 139,8 хуу күүседткен. Совхозту бирги кварталда ажыл-агыйлар аразынга социалистиг чарыпитый тиилекчиин деп санаан, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырын шиитпиргээн.

Үлеттирүү будурулгелериниңден хлеб заводу бирги черни алган. Коллектив эрткен чылдың бо үезинге дедиээре продукция будурерин 3,6 хуу көвүдеткен. Заводка партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырын доктаткан.

Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун «Искра» колхозтуң Кызыл-Хавак сүт-бараан фермазынга тураскаадын көдүргеп.

Часкы хову ажылдары

ДҮЖҮТ ЧАСТАН ЭГЕЛЭЭР

Каа-Хем районнуң «Тилелге» колхозунуң механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылынга белеткелдерни ой-шаанда доозкаш, хову турлаанга кежүп чеде берген. Тарылгага кирер бүгү техника белеп, чүтле хар эриивейн чыткан.

Мартта хар эрип, чаңдык та-

* * *

Улут-Хем район бо чылын тараанның ниити чылдааның 31096 тонна чедирер. Ол дээрге, эрткен чылдыңдан 1200 тонна хөй болуп турар. Күрүнеге 6 муң тонна тараану дужаар.

Сорулга улут. Оны күүседирик механизаторлардан улуг-биле хамаарыжыр.

Бо хүнүерде хову-шөлдерже органиктиг чемиткидилге

* * *

ХАНДАГАЙ. (Телефон-биле). Овур районнуң колхозтары болгаш совхозу часкы хову ажылдарын кыска хуусаала, бедик агротехниктиг деңнелге чорудары-биле хынаачылыг белеткеңнип турар.

Ажыл-агыларда часкы хову ажылдарынга киржир техниканың сеттелгелериниң коллуу доозулгаш. Чөөнкү хүнүерде колхозтарга болгаш совхозка механизаторларның хураты

рылга шөлдерни кышкы «шугалактан» адырылган. Механизаторлар саваннарыны болгаш иске-даа үүлдерни шөлдерден чайладып, шык базырар дугайында айтыышкыны маңаа турганнар.

Чүкшүт баарында 240 гектар черниң шыгын базырар айтыышкынны механизатор-

* * *

сөөртүлели кадбарган. Ол чугула ажыл «Күш-ажылдың хостуур» совхозта чедиишкинияг чоруп турар.

* * *

Апрельдиң хүнүери көрүүнү чылдыңган. Хову-шөлдерниң эдээри — механизаторлар і трактор агрегаттарын турлаларда чедиртилей бергилээп. Олар часкы тарылганы чогуур үезинде чорудар

* * *

болур. Аңаа черни камгалаар, чөп ажыглаар база техниканы төптүр, будурүүлүг ажылдар дугайында чугаалажып, сорулгаларны тодарадыр.

Суггатты черлерге тараа тарырын ковүдедиришче районнуң тараажылары бо чылын кичеңнейин салган. Шынчаатсат суггарылга бүдаларын алтыдарының хемчелдерин ап эгелээн. Чадаавада суггарылга системазының эргелелиг эки шынарлыг эртиреп механизаторларга, агрономнарга болгаш ховунуң бүгү ажыл-ишчилериге харысалгалыг шылгалда дээрги билдингир.

Бо чылын районнуң колхоз, совхозтары шөлдерге 11.200 тонна ниринди өдек «тогерин планнаан. Оорган түлге 2000 тоннаны шөлдерде сөөртүп чедиргеш, тараттайын-даа овааай төп каан. Бо ажыл «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда оңза хөкүдээн. Кандыг-даа ажылдың үре-түңнелдии санында эвес, шынарындаан хамаарыжыр. Кыштадың янзы-бүрү саваң болгаш концентратчин турган явектин доң одээн шөлге аппарып төп каарга,оорган кандыг чемиткидилге болур дээрги хандыр бодаяын ыэрае чогуур. Ирииди эвес, аңаа доң инек одээн шөлдерге төп каарга күзүн барын тараа арамындаан янзы-бүрү бок үнүттер үнүп турарын эрткен чылдерниң практиказы бадыткаан. Шөлдерге 315 тонна минералдыг чемиткидилге тегер планнаан мынчага чедир чаңгыс-даа тонналы токтунмазы.

«Барлык» совхоз болгаш «Большевик» колхоз тараа, мал чеми, ногаа культураларының барык-ла 60—70 хуузун суггаттыг шөлдерге тарыпр. Ынчаш турбуже, Барлыктың суггарылга системазының белеткели, младгыя бүдаларлөстерниң дожуп, үш метр хаңы бүдаар иштинде дошту, ивдә дүй дүшкүлээн эдээнивдуурактың аштаарын амдыгааштаан эгелээри-биле «Барлыктың» суггарылга системазының эргелели (начальнигни эң Горожников), № 741 кожун чоруур механизастанколонна (начальнигни эң Постников), районнуң көдээ ажыл-агый эргелели (начальнигни эң Хангаев). «Барлык» совхозтуң болгаш «Большевик» колхозтуң удуртукчулары аштер Сарыглар, Даваа

* * *

шиитпирлиг хемчеглер албайн турар.

Суггарылга үезинде күлактар, арыктар дуртаар калбак демирлер азы шиитпар, суггатчыларга резин шликтер четчир санныг кылдыр белеткеттинмээн. Кайы-даа колхоз, совхоз суггатчылар звеноларының составын четчеден тургуспаан, суггатчыларның өөредилгезин эрттирбээн болгаш оларның социалистиг хүлөглелерин ажылдан кылбаан.

Эрткен чылын суггарылгага кошкак кичеэнгей салып турганының түңнелинде район шиитпир-биле тараа болгаш мал чеми, ногаа культураларның гектар бүрүзүнден ол чавыс дужут алганын районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчулары утпаңнар. Маңнангаш, оорган шынгыы түңнел үндүрүп, суггарылгага кичеэнгейни күштелдирип чогуур.

Колхоз, совхозтар механизатор кадрлар-биле четчир санныг хандыртынган. Тараа культураларының, кукуруза болгаш чаңгыс чылдыг сигенперниң үрезиниринің шынары чавыс-даа бол, олаң бүтээр аргылаң белеткээн. Ам хорааналарын чорудуп турар. Картофель үрезинин кайы-даа ажыл-агыйда четпес. Ону кожалы Хакас областың колхоз, совхозтарында-даа барын алырын дугуруштыр-кан. Ам ону чогуур үезин эрттирбейн сөөртүп алыр талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчулары сагыш салыр херек.

Ам дээрезинде хову турлаларында партияжа политмассалыг ажыл эгелеккээ, кескү агитацияа көдүүшээ. Бам хонган хову турлаларынга хөй санныг механизаторлар, чолаачылар, суггатчылар дүн хүн дивеңа хайнымышкынны ажылдап эгелээр. Бо хүннерде хову турлаларын механизаторларны күш-ажылче сорук киир кыйгырып турар лозунгар, плакаттар, көрүнүг самбыралары шиметтиммээн. Кызыл-булуңнарга чаа солуннарны, журналдарны, номнарны болгаш хөлшыдыра даңза, иске-даа чүүлдерни делгээр херек.

Агитхуудустарны үндүрерде, мурнунда чылларда шыкаш, 10 хонуктуң түңнелин маңаа олурарын амгы үезинге негелдези-биле дүүшпес. Кым мурнап, кым соңнап турарын дораан плердир төлөдөр, агитхуудустарны хүн бүрү үндүрери эргежок чугула.

Бо бүгү чүүлдерни партия организациялары башкарып удуртур. Часкы тарылганың басым хүннеринде политинформаторларның, агитаторларның бастын пропагандистерниң алыылдаар чери кабинеттер эвес, а хову турлагдары болтур ужурлуг.

ИДЕГЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Ийи таланың бодалы-биле алырга Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингхтың Совет Эвилелиниге кылаган аян-чоруу ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында ыяштыралдың харылзаалардың улам ыяш хөгжүдериниң, Азияга болган бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктары дээш делегей арениазында үреттүнелдиг кадыг ажылдажылгаш херээнге баргаш болур.

* * *

Индиявың даштыкы херектер министри Сваран Сингх Совет казактың аалчызы болуп, Москвага чоруур турган соонда апрель 5-то тергээ чүрттүне чавыыкан.

Ыяштыралды ийи чүрттүң күрүне туктары-биле шимээн Шереметьево аэродромга Сваран Сингхти ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш албанның иске-даа кижилери үдээп.

(СЭТА).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙДАЛГА

Индияның даштыкы херектер министри Сваран Сингх Совет казактың аалчызы болуп, апрель 5-тен 5-ке чедир Москвага аян-чоруу кылган. СЭКП ТК-ниң Чиргиче секретары Л. И. Брежнев ону хүлээп алган. Сваран Сингх ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле ужуражкан. С. Сингх ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле бесседалар кылган.

Чылыг болган чүректин ханызындан байдалга эртикен ужуралышкыннар болган беседалар үезинде совет-индий харылзаалардың делегеергей айтырыгларын, Индостан чартык ортулукта байдалдарны, а ол ышкаш кайызынга-даа сонуургалдыг делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажып көрген даараан хүлээп алган дыңнадыгда демделгээн.

Совет-индий харылзааларны улам ыяш хөгжүдеринге, Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразында политика, экономика, эртем-техника болгаш иске-даа адырлар талазы-биле кады ажылдажылгаларны калбартырыгга боттарының шиитпирлиин ийи тала күүзел ханызынгыны-биле демдээн.

Индостан чартык ортулукта байдалдарны чугаалажып көөр үезинде ийи тала бодевискээрде тургустуун келген айтырыгларны Индияның, Бангладештиң болгаш Пакистаның казактарының аразынга шуут чугаалажышкынынарны чорудуп турган политика талазы-биле дүрген тайбың таарыштыр шиитпирлээри дээш саналдаан.

Санал-оналдарның болган солчулгазы делегейниң делегеергей чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Индияның туруштарының дүүжүн турарын бадыткаан.

ТАРААЖЫЛАРГА ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ШЫЛГАЛДА ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Барыын-Хемчиктиң черинде час бодувун эргелинде кирген Марттың ийиги чартыындан эгелеп районнуң тараа будурулгезинин кол черлери — Барлыктың, Эрзи-Барлыктың, Үзүт, Бичэ-Аянгатылар аксыңы, Каро-Доңнуң болгаш Үттүт-Хаяның шөлдеринде хар эриен. Ынчаш болза-даа бо хүнүерде районнуң девискээринде ол хар чаары үргүлчүлеп турар. Хемчик, Ак, Алаш, Аянгаты хемнер бо чылын савалын ажыр булуктаан. Бо чорук чазын, чаңын тараа, сиген шөлдерни суггарырынга сутнуң курлавырын ковүдедиривле таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Апрель 1-де байдал-биле алырга, районнуң колхоз, совхозтары тракторлар септээрини плавын 88,6 хуу, трактор аңдазыннарын 98,2 хуу, семяларны 95 хуу болгаш кулыктаторларны 25 хуу күүсеткен. Ынчангаш ам-даа чедир кылың, септээр чүүлдер хөй.

— Часкы тарылганы түлүктеп эгелей бергеш хүнүерде техниканы чогум каңгыг байдалды болур чүве пёмк септелгенин шынарында четпестер ам безин плереп эгелээн деп, совхоз директорлары эптер С. И. Илешков, В. Д. Даваа олар бистерниң-биле бесседага чугааланнар. «Сельхозтехника» салбырының мастерскаязынга септеп «Шекпээр» совхозтуң 2 трактору дагыы септеп эгелээн. Шөлдүг таварылгалар иске-даа ажыл-агыйларда бар.

«Барлык» совхозтуң төп, Аксы Барлык, «Шекпээр» совхозтуң Каро-Доңде, Бичэ-Аянгаты аксында хову-турлагларында чүрттәлгә бажыңнарының, столовайларның болгаш кызыл-булуңнарның септелгенин дооскаш, шөлдер техниканы чоруулуп эгелээн.

«Шекпээр» совхозтуң Бичэ-Тей, Бичэ-Аянгаты салбырларының механизаторлары март 31-де шык базырыышкынынче 6 агрегаттыг эгелеп киришпинер. Ол хар чаары бо ажылды шуудалып чорударынга шаптыктап турар.

Часкы тарылганы кыска хуусаала, бедик агротехниктиг деңнелге эки шынарлыг эртиреп механизаторларга, агрономнарга болгаш ховунуң бүгү ажыл-ишчилеринге харысалгалыг шылгалда дээрги билдингир.

Бо чылын районнуң колхоз, совхозтары шөлдерге 11.200 тонна ниринди өдек «тогерин планнаан. Оорган түлге 2000 тоннаны шөлдерде сөөртүп чедиргеш, тараттайын-даа овааай төп каан. Бо ажыл «Барлык», «Шекпээр» совхозтарда оңза хөкүдээн. Кандыг-даа ажылдың үре-түңнелдии санында эвес, шынарындаан хамаарыжыр. Кыштадың янзы-бүрү саваң болгаш концентратчин турган явектин доң одээн шөлге аппарып төп каарга,оорган кандыг чемиткидилге болур дээрги хандыр бодаяын ыэрае чогуур. Ирииди эвес, аңаа доң инек одээн шөлдерге төп каарга күзүн барын тараа арамындаан янзы-бүрү бок үнүттер үнүп турарын эрткен чылдерниң практиказы бадыткаан. Шөлдерге 315 тонна минералдыг чемиткидилге тегер планнаан мынчага чедир чаңгыс-даа тонналы токтунмазы.

«Барлык» совхоз болгаш «Большевик» колхоз тараа, мал чеми, ногаа культураларының барык-ла 60—70 хуузун суггаттыг шөлдерге тарыпр. Ынчаш турбуже, Барлыктың суггарылга системазының белеткели, младгыя бүдаларлөстерниң дожуп, үш метр хаңы бүдаар иштинде дошту, ивдә дүй дүшкүлээн эдээнивдуурактың аштаарын амдыгааштаан эгелээри-биле «Барлыктың» суггарылга системазының эргелели (начальнигни эң Горожников), № 741 кожун чоруур механизастанколонна (начальнигни эң Постников), районнуң көдээ ажыл-агый эргелели (начальнигни эң Хангаев). «Барлык» совхозтуң болгаш «Большевик» колхозтуң удуртукчулары аштер Сарыглар, Даваа

* * *

шиитпирлиг хемчеглер албайн турар.

Суггарылга үезинде күлактар, арыктар дуртаар калбак демирлер азы шиитпар, суггатчыларга резин шликтер четчир санныг кылдыр белеткеттинмээн. Кайы-даа колхоз, совхоз суггатчылар звеноларының составын четчеден тургуспаан, суггатчыларның өөредилгезин эрттирбээн болгаш оларның социалистиг хүлөглелерин ажылдан кылбаан.

Эрткен чылын суггарылгага кошкак кичеэнгей салып турганының түңнелинде район шиитпир-биле тараа болгаш мал чеми, ногаа культураларның гектар бүрүзүнден ол чавыс дужут алганын районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчулары утпаңнар. Маңнангаш, оорган шынгыы түңнел үндүрүп, суггарылгага кичеэнгейни күштелдирип чогуур.

Колхоз, совхозтар механизатор кадрлар-биле четчир санныг хандыртынган. Тараа культураларының, кукуруза болгаш чаңгыс чылдыг сигенперниң үрезиниринің шынары чавыс-даа бол, олаң бүтээр аргылаң белеткээн. Ам хорааналарын чорудуп турар. Картофель үрезинин кайы-даа ажыл-агыйда четпес. Ону кожалы Хакас областың колхоз, совхозтарында-даа барын алырын дугуруштыр-кан. Ам ону чогуур үезин эрттирбейн сөөртүп алыр талазы-биле ажыл-агыйларның удуртукчулары сагыш салыр херек.

Ам дээрезинде хову турлаларында партияжа политмассалыг ажыл эгелеккээ, кескү агитацияа көдүүшээ. Бам хонган хову турлаларынга хөй санныг механизаторлар, чолаачылар, суггатчылар дүн хүн дивеңа хайнымышкынны ажылдап эгелээр. Бо хүннерде хову турлаларын механизаторларны күш-ажылче сорук киир кыйгырып турар лозунгар, плакаттар, көрүнүг самбыралары шиметтиммээн. Кызыл-булуңнарга чаа солуннарны, журналдарны, номнарны болгаш хөлшыдыра даңза, иске-даа үүлдерни делгээр херек.

Агитхуудустарны үндүрерде, мурнунда чылларда шыкаш, 10 хонуктуң түңнелин маңаа олурарын амгы үезинге негелдези-биле дүүшпес. Кым мурнап, кым соңнап турарын дораан плердир төлөдөр, агитхуудустарны хүн бүрү үндүрери эргежок чугула.

Бо бүгү чүүлдерни партия организациялары башкарып удуртур. Часкы тарылганың басым хүннеринде политинформаторларның, агитаторларның бастын пропагандистерниң алыылдаар чери кабинеттер эвес, а хову турлагдары болтур ужурлуг.

Районнуң колхоз, совхозтары тоску беш чылдың ийиги чылының бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садарының планын чедиишкинниг күүсеткеннер. Часкы тарылганы кыска хуусаа иштинде бедик шынарлыг эртиреп дээрге мал, чер ажылынын продукциязын будурерин ковүдедир болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлөглелерин күүседириниң харысалгалыг шылгалдазы-дыр.

Үстүнде илерээн, четпестерин доп-дораан чайладырының хемчеглерин районнуң партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары алыр хүлөглелиг.

Ооң башка чүс маңнавас болгай. Ам безин шык базырыышкыны шөлдерде эгелей бергеп-дир. Ооң соонда удавас чаштырыгаже кирер апаар. А ынчаш болганда бүгү-ле чүүлдер бедип турар ужурлуг.

А. КУВШИНОВ, районнуң үзүсөө контроль комитединиң даргазы. **Т. ТАЛГАНЧЫК** «Шынның» корреспондентизи.

Үлегпүрнүң чаа төөү болу берген Ак-Довурак хоорайны түлүп, аңаа эвилел ужур-дузалыг бүдүрүлгени ажытынаы Совет Эвилелиниң аны-дуңма улустарының улуг чедишкини. Хөй национал кижилер чурттаан бө хоорайда «Тыва даг-дугу» комбинаттың бүдүрүлгелери бүгү-ниитиниң социалистиг чарыкынга киржип, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол чедишкиннерни улам быжыглап, ССРЭ-ниң 50 чылынга төлептиг ужураашыр дээш ол коллективтерниң ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын моон сонуургаңар.

★ ☆ ★

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙИН ДЕМДЕГЛЕВИШААН, БИСТЕР БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРЫН ЭДЕРЕР — КЫЛГАН АЖЫЛ-ХЕРЭЭВИСТИ ТҮҢНЕВИШААН, ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА БӨГҮНГҮ БОЛГАШ ДААРТАГЫ СОРУЛГАВЫСЧЕ КӨРНҮР УЖУРЛУГ БИС.

(«ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалындан).

КОММУНИСТИГ АЖЫЛ-ИШКЕ

Тоску беш чыл. Ооң планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседиринің талазы-биле москвачыларның болгаш ленинградчыларның эки эгелээшкиннери ак-довуракчыларны күш-ажылче сорук киирген. Ам «Тыва даг-дугу» комбинаттың дагжылары, арыглакчылары болгаш автотранспортчулары ССРЭ-ниң 50 чыл болур юбилейинге төлептиг ужураашыр дээш чарыштыг улам калбарткан.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективиниң бедик адын чедип алырының чарыжында киржип турарларның одуруунда шиитпи-биле 1150 кижилиг 29 цехтер, эйлчеглер, бригадалар, экипажтар бар. Чоокку үеге чедир коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты 531 мурнакчы катап бадыткаан.

Аңгы-аңгы коллективтер болгаш түс-түс кижилер беш чылдың ийиги чылында кылып күүседир тускай планнарлыг, бедиткен хүлээлгелерлиг. Күш-ажылдың сагыыга-чуруму быжыккан, айлар, кварталдар планнарын ажыр күүседип турар 11 коллектив шалыпчы болуп, ол бедик атты чедип алган.

СЭКП Төп Комитединиң «Социалистиг чарыштыг организастаарын улам экижидер дугайында» доктаалында чарыштыг чаа чогаадыкчы аргалар-биле башкарарын айытыкан. Ону удуртулга болдурган, цехтер аразының чарыжының түңнелин ай савының 10 үезинде, а комбинаттың ажыл-ижиниң түңнелин айның 20 үезинде үндүрүп турарын амыдыралга боттандырып эгелээн бис. Тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. Мурнакчыларның аттарын хүндүлел самбыразынга киирип, оларга тураскаатказ хана солунарны, «Молниянын» үндүрүп, күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайын үргүлчү дыңнадыр.

Эрткен чылдың дөрткү кварталының чарыжынга «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт цеги бирги черни алган. Аңаа шилчиир тукту болгаш 600 рубльдиг шаңналын тывыскан. Транспортчулар кызыр ажылдың бот-үнеэнин планнаанындан 0,6 хуу чингеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү 21,9 хуу өскен. Ийиги черде—энергопех болган. Бо коллективтиң көргүзүү база бедик болуп, 500 рубльдиг шаңналын алган.

1972 чылдың эгезинден «Эң эки электрослесарь», «Эң эки электромонтёр» дээш чижектиг мергежил айны-биле конкурсту эрттиреринң көрген. Ооң кол соруглазы аныяк ажыл-ишчилерни социалистиг чарышче эвилелдээри, шудургу ажылдаарынче хей-аът киирери болур.

Профэвилелдериниң XV съездизинге тураскаатказ чарышка комбинаттың бүдүрүлгелери бедик көргүзүглерлиг болган. Март 25-те даг-дугу бүдүрүп үндүреринің бирги квартал планы күүсеттинген. Тодаргайларга, үш ай дургузунда 8 мүң 700 тонна сорттуг даг-дугу арыглаар турган, ону 8 мүң 800 тонна чедирген. Продукция сайгарары, электря энергиязын, кывар чүүлүг камнаң алырының талазы-биле соруглалар база беш хонук бурунгаар чедишкиннииг болганган. Съезд үргүлчүлеп келген хүннеринде даг-дугунуң арыглакчылары эдилчег онаалгаларын 102 хуудан кудулаттайн келген. Ол съездиниң ажыттынар хүнүнде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Деспи Дүктен-оолдуң эдлчээ планнаан ажыр хөй продукцияны белеткээн. Олар планнаан аңгыда 2749 рубль өртектүг сес тонна бедик сорттуг даг-дугуң складка дужаатаннар.

Совет Эвилелиниң чүк-чүгүлеп чедип кээп, демнеп ажылдап, ниирадлыг чурттаан турар чогаадыкчы болган чаартыкчы ажыл-херектериниң төлептиг эгелекчилерин мадал хөйү-биле адап болур. Хөй националдыг комсомолчу-аныяктар эдлчегларининң, бригадаларының эки үлегер-чижектиглериниң биразынга септелге-механика цегинде Николай Пановтуң бригадазы хамаарыжыр. Бригаданың кежигүнерн даалгазын 150—160 хуу чедир күүседип турарлар. Коммунистиг ажыл-иш дээш эвил, демнеп катканнарның ССРЭ-ниң чартык чүс чыл болур ооңга тураскаатказ чогаадыкчы салыышкыннары, эгелээшкиннери хөй талалыг. Комбинаттың аныяктары «Шалыпчы ажыл-иштиң, чогаадыкчыганы, дилеп тывыышкынарыы — беш чылга!» деп көргүлеге киржип эгелээн. Ооң тодаргай илерээшкинин В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге болган ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар болдурган апрель 15-те эртер коммунистиг субботник хүнүнде чайынаанчаа-биле илерээр. Ол хүн комбинаттың дагжылары, арыглакчылары, транспортчулары күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидип турган, муң-муң рубльдиг акшазын беш чыл фондузунче киирерзер.

Л. ФИЛИППОВА,
«Тыва даг-бүгү» комбинатта каттышкан профэвилелдер комитединиң инструктору.

ЧУРУКТА: «Тыва даг-дугу» комбинаттың руданы үүрмектеп сорттаар комплексизиниң чаңгыс эп-найыралдыг шалыпчылары Саая Опан-ныс, Музгалии Кутдусова, Евгения Мозгова.

Беш чылга хууда салыышкын

Тоску беш чыл планының салым-хуузу ажылдап турар кижи бүгүдезиниң боттуг салыышкынындан, күжениишкининдек, чогаадыкчы идепкейинден хамаарыжыр дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизи онзалап айытkан. Ону бистиң алдарлыг ажылчым аңгыыс чүүдүүгүнүп деткээн болгаш хей-хей будүрүлгелерде «беш чылга сээң салыышкының» деп шилчээшкин калбарган. Ажылчыннық хууда беш чыл планы, даалгазы, хүлээлгези

АЖЫЛЧЫН ООЛ

чергелеш чүүлдерни бистиң комбинатта база боттандырып турар. Ону бистиң цехте бир ажылчыннық чижээ-биле көргүзүп болур.

Даг-дугу комбинадының септелге-механиктиг цегининң комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары болур деп соруглаганы салган.

Бригаданың септекчилериниң бирээзи— Борис Григорьевич Устинов коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш девискеп турар. Ол 1970 чылдан эгелеп цехте слесарьлап турар. Ооң бээр Борис бодун эки специалист кылдыр көргүскен. Аңаа баандырган ажылды дүрген, шынарлыг кылыр дээш кызып, беш чылдың ийиги чылында даалганы хуусаа бетинде күүседир күзел-соруктуг ажылдап турар.

Бористиң хууда план-хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Беш чылдың ийиги чылының онаалгазын 1972 чылдың октябрь 1-ге чедир, а тоску беш чылдың планын — дөрт чылда күүседир». Ол хүлээлгелер практиктиг ажыл-херектер-биле бадыткаттынып турар. Январь онаалгазын бригада 162 хуу, февральдыын — 135 хуу күүсеткен. Марттың планы база чедишкиннии күүсеттинген.

Бодунуң теоретиктиг билиин бедидер дээш Борис Устинов Красноярскиниң оннуг металлдар институдунда бот-ооредилге-биле кирип алган, ам ийиги курста. Ооң хууда беш чыл планында: «Институтту доозар, инженерниң дипломун алыр» деп бижээн.

Устинов — тергиин спортчу. Ол комбинат коллективиниң чорудун турар спортчу хелчегларининң идепкейлиг киржикчизи. Бодунуң бүгү биилиин, мергежилин ажылга бараалгадыры, коллективтиң хей-ниити ажылынга идепкейлиг киржилге, эш-оорунге дузалажыры—алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бодунуң практиктиг ажылынга аныяк ажылчыннық чедип алган онзагай шынары болур.

Г. ГЛУШКОВ,
СМЦ-те парторганизация секретары.

Орулга чеден муң ажыг...

Бистиң септелге-тудуг кылыр цегинис «Тыва даг-дугу» комбинат-биле кады төрүттүнүп келген. Ам бистиң коллективте инженер-техниктиг 10 ажылдакчы, 4 мастер ацы-ацы участоктарны аразында хуваажып алган ажылдап турар. Капитал тудугларны болгаш социал культураның тудугларын тутчурунга киришкен бис. Чижээ: «Даг-дугу» стадионну, 1200 дөрбелчин метр шөлдүг иогаа өстүрер теплицаны болгаш өскеда тудугну кылган бис. Ыын белеткээр участок, ыяш дилер цех, чазанар цех, асфальт завод, хөөдүг болгаш бетон цеги бистиң удуртулгавые-биле ажылдап, чедип алган чедишкиннеривисти бы-жыглап турар.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың иити күүзү чыл келген тудум улгадын орары-биле кады бистиң цегивистиң бүдүрүлге хемчээли узататкан. 1971 чылда септелге-тудуг цеги 412 муң рубль орулгалыг болган. Ам 1972 чылда 442 муң рубльдиң орулгавын алыр хүлээлгелиг бис. Бистиң коллектив сөөлгү үш чылда докгаатказ бот-үнеден ажыр чарыгдал кылбаан.

Бо чылдың бирги кварталында салган соруглавысты ажыр күүсеттивис. Ол үениң иитпинде продукцияның бот-үнезин чингедирин чедип ап, ажылчынаар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар 15-тен 40 хуу чедир шаңналды алганнар.

Бирги кварталда 64 муң рубльдиң орулгазын алыр турган, ону март 24-те ажыр боттандырып, 70 муң 300 рубльдиң орулгазын алган болдувус. Ам ийиги кварталда 155 муң рубльдиң орулгазын алыр ужурлуг бис.

Күш-ажылчы коллективтиң кижилериниң күзел-соруу — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур байырлалын төлептиг уткууру, беш чылдың ийиги чылының планын хуусаа бетинде күүседири. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни тодарадып турарывыс эки түңнелди берип турар. Капитал тудуг участогу (мастери Валентина Желтогонова) март айның планын 140 хуу күүсеткеш, бирги черни алган. Будүрүлге болгаш социал-культура тудугларын кылыр участок (мастери Любовь Савышкина) ай планын 138 хуу күүседип, ийиги черни алган. Хертек Маска-оол удуртқан септекчилер планын 150 хуу күүсеткен. Бригадаларда мурнакчылар көвүдээн. Олардың аразында шеверлекчи Елизавета Шарапова, дашчы Бобей Тарак-оол, ыяш кезикчиан Күжүгет Седен дээш, шозбанар-ла хөй. Быжыг ажыраадыглар комбинаттың бо чылда 41 муң тонна даг-дугу будурер даэш бедик хүлээлгезин боттандырарынга шалыпчы үзүүн киирерлер.

Бисте чогаадыкчылар болган чаартыкчылар ажыктыг чүүдерни кылганын база демдеглээри өөрүнчүг. Бир эдлчегде 800-тен 1200 тонна руданы үүрмектээр машинаның төлевилелин чогаатказ, ону ажыглалга киирген. Ол сорттуг даг-дугун будүрерине улуг идиглиг болган. Оон өске-даа чогаадыглалар ажыглалга киргилээн.

В. КАЛЗАЦ,
комбинатта септелге-тудуг цегининг начальныгы.

ЦЕХТЕ МУРНАКЧЫ

«Тыва даг-дугу» комбинаттың будүрүлге лабораториязында комсомолчу-аныяктар Совет Эвилелиниң 50 чылынга төлептиг ужураашының чарыжынга киржип, ай санында дээре көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Бо коллективтиң лаборантыларының хей кезии коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты катап бадыткап, хей-ниитиниң даалгаларын идепкейлиг күүседип турар.

Оларның кол хүлээлгези фабрикажже кирер руданың ол-шыгын, арыглап турар продукцияның кандыг шынарлыын тодарадып, будүрүлгениң технологтуг чорудулгазынга ажыктыг сүмелерни берип, бар четпестерни чайладып ап турарлар. Ленинчи юбилей медалы база күш-ажыл дептеринде мактал бижилгелер ооң эки ажылының херечизи. Оларның бирээзинде: «Ажылза ак сеткилдиг хамаарыжалыы, ажыдап турар черин арыг-шевер тутканы дээш акша-биле шаңнаткам».

Аккумулятор салырының арыг-шеверли өскелерге үлегер чижек болу берген. Шаледа-даа, ажылдаар столда-даа хир-чам чок, соңгаларда база хана чанында хей чечектер ээлган. Одалга аппаратуразының септекчилери, вулканизаторщиктер, мотористер боттандырган ажылды дүрген, шынарлыг кылыр дээш кызып, беш чылдың ийиги чылында даалганы хуусаа бетинде күүседир күзел-соруктуг ажылдап турар.

Бористиң хууда план-хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Беш чылдың ийиги чылының онаалгазын 1972 чылдың октябрь 1-ге чедир, а тоску беш чылдың планын — дөрт чылда күүседир». Ол хүлээлгелер практиктиг ажыл-херектер-биле бадыткаттынып турар. Январь онаалгазын бригада 162 хуу, февральдыын — 135 хуу күүсеткен. Марттың планы база чедишкиннии күүсеттинген.

Бодунуң теоретиктиг билиин бедидер дээш Борис Устинов Красноярскиниң оннуг металлдар институдунда бот-ооредилге-биле кирип алган, ам ийиги курста. Ооң хууда беш чыл планында: «Институтту доозар, инженерниң дипломун алыр» деп бижээн.

Устинов — тергиин спортчу. Ол комбинат коллективиниң чорудун турар спортчу хелчегларининң идепкейлиг киржикчизи. Бодунуң бүгү биилиин, мергежилин ажылга бараалгадыры, коллективтиң хей-ниити ажылынга идепкейлиг киржилге, эш-оорунге дузалажыры—алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бодунуң практиктиг ажылынга аныяк ажылчыннық чедип алган онзагай шынары болур.

Г. ГЛУШКОВ,
СМЦ-те парторганизация секретары.

Мергежил шилип алырынга ылап-ла кандыг-бир тускай эртем чедип алыр күзел кезээде кол рольдуг болбас. Чамдыкта ол таварылга болур. «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт цегининг аккумуляторщиги А. В. Калалиеваны мындыг болган.

Аполлинария Васильевна мынчаар чугаалаар:

— 1950 чылда Чимкент областтың кур черинге ашаалдыын путёвка сагыыр биргеи бис. Ол септелге-трактор станциязының мастерскаязынга ажылдай берген. Мээң тускай эртемимге таарыыр ажыл чок болган. Аккумуляторщиктеп ажылдай бердим. Таарыыр болган мен...

Калалиева «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт цегинде дөрт чыл ажыг ажылдап турар. Ленинчи юбилей медалы база күш-ажыл дептеринде мактал бижилгелер ооң эки ажылының херечизи. Оларның бирээзинде: «Ажылза ак сеткилдиг хамаарыжалыы, ажыдап турар черин арыг-шевер тутканы дээш акша-биле шаңнаткам».

Аккумулятор салырының арыг-шеверли өскелерге үлегер чижек болу берген. Шаледа-даа, ажылдаар столда-даа хир-чам чок, соңгаларда база хана чанында хей чечектер ээлган. Одалга аппаратуразының септекчилери, вулканизаторщиктер, мотористер боттандырган ажылды дүрген, шынарлыг кылыр дээш кызып, беш чылдың ийиги чылында даалганы хуусаа бетинде күүседир күзел-соруктуг ажылдап турар.

Бористиң хууда план-хүлээлгезинде мынчаар бижээн: «Беш чылдың ийиги чылының онаалгазын 1972 чылдың октябрь 1-ге чедир, а тоску беш чылдың планын — дөрт чылда күүседир». Ол хүлээлгелер практиктиг ажыл-херектер-биле бадыткаттынып турар. Январь онаалгазын бригада 162 хуу, февральдыын — 135 хуу күүсеткен. Марттың планы база чедишкиннии күүсеттинген.

Бодунуң теоретиктиг билиин бедидер дээш Борис Устинов Красноярскиниң оннуг металлдар институдунда бот-ооредилге-биле кирип алган, ам ийиги курста. Ооң хууда беш чыл планында: «Институтту доозар, инженерниң дипломун алыр» деп бижээн.

Устинов — тергиин спортчу. Ол комбинат коллективиниң чорудун турар спортчу хелчегларининң идепкейлиг киржикчизи. Бодунуң бүгү биилиин, мергежилин ажылга бараалгадыры, коллективтиң хей-ниити ажылынга идепкейлиг киржилге, эш-оорунге дузалажыры—алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бодунуң практиктиг ажылынга аныяк ажылчыннық чедип алган онзагай шынары болур.

Г. ГЛУШКОВ,
СМЦ-те парторганизация секретары.

Күш-ажылга кыммнак кижилер комбинаттың руданингиде хөй. Март-айның социалистиг чарыжынга мында Василий Шоюнович Даржаанның бригадазы шилгаран үнген. Бо бригаданың кежигүнерн эки шынарлыг даг рудазын чыгган, фабрикаже чүдүрүп чорударын дүргедедип, айда 380 тонналы чырын 442 тонна чедирипкен.

Будүрүлгеде хоочун дагжылардан Монгуш Дартан-оол, Монгуш Маңнай-оол болган өске-даа ажылчыннар хүнде күүседир үлүүн 150—160 хуу чедирип, макталды ап турарлар. Бо бригаданың ишчилерн ам Май мурнунуң эдлчээнче кирип, эрткен айда кылганындан улам хөй тонна руда чырын хүлээлгеннер.

БО ЧУРУКТА эш Даржаанның тнилекчи болган бригадазының дагжылары.

И. ДЕМИННИҢ фотозу.

СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЛИНИҢ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫ

Коллективтиң социал хөгжүлдезининң комплекстиг планнары болза үлетпүрүүн беш чыл планнарының кол кезээ болур. Беш чыл планының тускай кезээнде үлетпүрүүн техниктиг хөгжүлдезининң соруглазы болгаш коллективтиң будүрүлгеге чедип алыр соруглалары айытынган. Ынчангаш техниктиг хөгжүлде болза социал планны ажылдап ыыларының базазы болуп турар.

Ниитилелде болуп турар бүгү социал чаартылгалар эртем-техниктиг хөгжүлде, экономиктиг чаартылгалар-биле ханы харылзаалыг. Техниктиг дешпилгенин салдары-биле будүрүлгеге коллективтиң структура-тургузуу өскерлип, бедик мергежилдиг ажылчыннар, ажылдакчылар көвүдээр, чаа мергежилдерни шингээткен кижилер немежип турар. Ынчангаш индыг өскерлиишкинерниң хөгжүлдезин баш бурунгаар көөру чугула.

«Тыва даг-дугу» комбинат будүрүлге коллективиниң база ооң кежигүн бүрүзүнүң күш-ажылының болгаш амыдыралының социал байдалынга экономиктиг идиг берипшкининиң чугула салдарлыын барымдаалап турар. Экономиктиг бираларны ажыктыг ажыглаары-биле 1971—75 чылдарда коллективтиң социал хөгжүлдезиниң перспективтиг планын тургускан.

Тоску беш чылда сорттуг даг-дугу будүрери комбинатка 2,4 катап көвүдээр. Ол өзүлдени колдуунда-ла бедик сорттуг руда будүрер цехке күш-ажылдың будүрүкчүдүүн 50 хуу бедиткенинден болгаш бодүн руда болбаазырадыр цехти ажыгладга киргенинден чедип алыр. Белен продукцияны сайгарары 1,5 катап улгадып, техника-биле чепсегленишкинин бедиткенинден үлетпүр ажылдакчыларының саны 20 хуу көвүдээр.

1971—75 чылдарда комбинаттың социал хөгжүлдезининң перспективтиг планын күүседиринге чарыгдал 61 мдн. ажыг рубль болур. Капитал тудугга 50,5 муң рубльди үндүрерин көргеп, ооң иштинде күш-ажыл байдалын экижидеринге болгаш камгалаарынга 1,7 муң рубль, а 9,2 муң рубль чурттанга бажыңнарын болгаш социал-культура объектилерин тударынга чарыгдаттынар. Бо беш чылда 29280 дөрбелчин метр чурттанга бажыңы, ресторанныг гостиница, Постоянный суурга хөп чүүр черлиг чүпүр-бажың, коммунал хандырыгаанын чаа комбинады, 600 олуттуг Культура ордузу, эштир черлиг стадион болгаш 50 кижи дыштанар хаак базазы туттунар. Школа назыны четпээн урутларга 140 урутлар турар садикти тударын планда киргеп.

1971—75 чылдарда Ак-Довуракта даг-дугу будүрүлгезинде ажыл-ишчилерниң урутларынга таарымчалыг байдалды тургузар. 240 өөренчиги дыштанар пионер лагерин база Пионерлер бажыңын тудуп бээр.

Күш-ажылды улам механизастап, ажылчыннарның мергежилин бедидери, сайгарангайжыдары— социал үзүрдүвалыг айтырыг. Ону бзүгаар автоматчыткан болгаш механизастаан ажылче ажылчыннарның 80 хуузун хаара тудар, а машиналар болгаш механизмнер башкарар ажылчыннарның саны 37 хуу өзер. Септелге ажылдарын механизастарының децилели амгызыпдан 2,5 катап бедидир.

Комбинатка чаа мергежилге 1610 ажылчыны белеткээр болгаш 1915 ажылчын боттарының квалификациязын бедидээр.

Социал хөгжүлде планының «Күш-ажылдың байдалын экижидери болгаш комбинаттың ажылдакчыларының кадыын камгалаары» деп кезээнде агаарның доозувалыышкынын база газталыышкынын эвээжедир, ажылдаар черни чырыдар, арыг-шевер хандырылга черлерин тудар талазы-биле улуг ажылдарны планнаан. Ону бзүгаар кадыкка хоралыг участоктарда ажылдап турарларының сашы 15 хуу кызырлыр.

Социал хөгжүлдезининң планын боттандырары комбинаттың ажыл-ишчилериниң ортузунга ыыңгыы тейлилбир ажылын чорудары-биле холбашкан. Партком биле каттышкан профэвилел комитединиң хуралынга социал харылзааларны улам сайгарадырының айтырыгларын өөренир программаны тургускаан. Коммунистиг күш-ажылдың школаларынга, лекцияларга, бееседээларга, политинформацияларга социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын чырыдарын чүгүдээп турар бис.

Тоску беш чылдың бирги чылында партияның XXIV съездизиниң тоогүүлүг шиитпирлерин амыдырала боттандырар дээш «Тыва даг-дугу» комбинаттың коллективи 1971 чылдың планныг онаалгаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгезиин хуусаа бетинде — декабрь 25-те күүседип, беш чылдың ийиги чылы—1972 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. 1972 чылдың бирги кварталында профэвилелдерниң XV съездизинге квартал планын күүсеткенининң дугайын «Тыва даг-дугу» комбинат рапорттаан.

Эрткен 1971 чылда болгаш 1972 чылда социал хөгжүлде планында көрүнгеи өлөөн ажылдарны кылган болгаш кылыр. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш ак-довуракчылар бедиткен хүлээлгелерни алган. Ол социалистиг хүлээлгеин чайгылыын чоң күүседир дээрзинге бүгүрел бар. Социал хөгжүлдезиниң планында көрүнгеи 600 олуттуг Культура ордузун, профилакторийнин, 10 кижи ажылдаар садыгны, 140 урутлар турар урутлар садын, 5232 дөрбелчин метр чурттанга шөлүн бо чылын ажыглалга киирер. Ол объектилерде аялыг-ш хайыыкан.

Х. САРЫГЛАР,
«Тыва даг-дугу» комбинаттың каттышкан профэвилел комитединиң даргазы.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунда

ХООЙЛУЛАРНЫ ПРОПАГАНДАЛААР

Ажылчы чоннарны хоойлудүрүмвү сагырыпга кижизидер болгаш хоойлу-дүрүмвү быжыглаар талаам-биле Улуг-Хем райкүүскомнуң ажылының дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң хуралынга чугаалашкан.

Аңаа илеткелчи райкүүском даргазы К. А. Маспык-оол болгаш саналберген эштер Улуг-Хемниң чер-чер Советтери, ында административтиг органнар, хөй-ниитп организациялары кижизидилге ажылын, профилактика хемчегларни чогуур деңнелге ап чоруткапың демделгээн. Советтерниң сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга хоойлу-дүрүмвү сагып турарының байдалдарын чугаалажып тургулаан. Чижээ, эрткен чылын район Соединиң сессияларынга, күүском хуралдарынга бүгү-ниитп өөредилге дугайында, кодээ Совет дугайында Хоойлуларның күүседеэнинп талазы-биле Көк-Чыраа, Арыг-Узуу кодээ Советтерниң ажылын, кемниг-херектер үүлгедиишкиннерни болдурбас дээш райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң ажылының дугайын, еске-даа чугула айтырыгларны чугаалашкан. Бо бүгүнүң түңнелинде чон ортузунга хоойлу-дүрүмвү сагырыпга кижизидилгенин, профилактиктиг хемчегларниң деңнелп элээн бедээн. Административтиг органнар ажылдакчылары чер-черге 150 лекцияны номчуп, тайылбыр ажылын чоруткан.

Ап чоруткулаан хемчегларниң дээштин кандыг болганы? Пропагандаңың чамдык аргаларын ажыглап, профилактиктиг хемчегларни болур чогууру-биле ап чорутсада, оларның дээштин куду болуп турарын хуралга демделгээн. Ажылдың эки аргадуржулгаларын районга нептеретпейн турар. Район болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнарының ажылдарының стилин амгы үениң негелдеэнинп деңнелинге дургузуп, сайыраңгайжыктайн, эргижирээн практика-биле ажылдаанының түңнелинде болуп турар четпестерни Президиум хуралынга саналбергеп эштер айтып турган.

Районда кемниг херектер үүлгедир чоруптарны аналпзлеп көөрге, эртеен чылын оон мурнунда чылга бодаарга хөй болган. Хоойлу-дүрүм пропагандазының, профилактиктиг хемчегларни чамдык чергелерге кошкаткаңының хереҗиин ол болур. Административтиг органнарның хөй-ниитп организациялары-биле харылзаазы ам-даа кошкак. Ылаңгыя эш хуузунуң судтарының, улусчу дружиналарның ажылының дугайын, ажылдың дээштин чедип алыр дээш хемчегларни албайн турар.

Районга хоойлу-дүрүмвү быжыглаар, тайылбыр ажылдарын дээштиг чорударын айтыкан доктаалды Президиум хуралы хүлээп алган болгаш Улуг-Хем райкүүскомнуң (даргазы К. А. Маспык-оол) кичээнгейин ол хемчегларни боттандырарынче угландырган.

Будүрүлгелерде, организацияларда күш-ажылдың камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чорудунуң айтырыгларынче кичээнгей сула. Автомашиналарның оруктарын озал-ондак кылыр чоруу эвээш эвес.

Бо бүгү четпестер түңү көргүзүп турарыл? Хоойлу-дүрүмвү быжыглаарын хандырарынче утланган организакчы ажылды районнуң чер-чер Советтери кошкак чорудуп, бар аргаларны, эки дуржулганы нептеретпейн, ажылдың дээштин чедип алыр дээш хемчегларни албайн турар.

Районга хоойлу-дүрүмвү быжыглаар, тайылбыр ажылдарын дээштиг чорударын айтыкан доктаалды Президиумуң хуралы хүлээп алган болгаш Улуг-Хем райкүүскомунуң (даргазы К. А. Маспык-оол) кичээнгейин ол хемчегларни боттандырарынче угландырган.

ЧАГАА. БИЛДИРИИШКИН. ХОМУДАЛ

Ол-ла хуралга Мөңгүн-Тайга районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнарының хамаатыларның чагааларын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын сайгарып көрүп, хүүда айтырыгларны шлавылалдыр, чогуур өйүнде шиитпирлээринде улуг четпестерниң барын Президиум хуралынга демделгээн. Оон уламындан районнуң иштинге шиитпирлеп болур айтырыгларга чогуур харыны албаан хамаатылар республиканың үстүкү органнарынче хомудалдар киирер ужурга таваржып турар. Бо дээрге чоннуң айтырыгларынга база хереглер-биле ажылды сайзыраңгайжыдар, оларны хынаар болгаш шиитпирлээринде четпестерни чайладыр дээш сөөлгү үеде чамдык ажылдарны кылганын демделгээн. Ынчалза-даа бо чугула айтырыгларны шлавылалдыр, чогуур өйүнде шиитпирлээринде улуг четпестерниң барын Президиум хуралынга демделгээн. Оон уламындан районнуң иштинге шиитпирлеп болур айтырыгларга чогуур харыны албаан хамаатылар республиканың үстүкү органнарынче хомудалдар киирер ужурга таваржып турар. Бо дээрге чоннуң айтырыгларынга база хереглелдерниге дыңнаатыр эвес киижилерден райкүүскомнуң шыңгыы негелде чон ажылдап, четпестерни чогуур өйүнде чайлатпайн турганының хереҗиин дээрэн Президиум хуралынга саналбергеп эштер айтыкан.

Мөңгүн-Тайга районга чоннуң чагаалары, билдириишкиннери болгаш хомудалдарыбиле ажылды сайзыраңгайжыдар, оларны хынаар болгаш шиитпирлээринде четпестерни чайладыр дээш сөөлгү үеде чамдык ажылдарны кылганын демделгээн. Ынчалза-даа бо чугула айтырыгларны шлавылалдыр, чогуур өйүнде шиитпирлээринде улуг четпестерниң барын Президиум хуралынга демделгээн. Оон уламындан районнуң иштинге шиитпирлеп болур айтырыгларга чогуур харыны албаан хамаатылар республиканың үстүкү органнарынче хомудалдар киирер ужурга таваржып турар. Бо дээрге чоннуң айтырыгларынга база хереглелдерниге дыңнаатыр эвес киижилерден райкүүскомнуң шыңгыы негелде чон ажылдап, четпестерни чогуур өйүнде чайлатпайн турганының хереҗиин дээрэн Президиум хуралынга саналбергеп эштер айтыкан.

Мөңгүн-Тайга районга чоннуң чагаалары, билдириишкиннери болгаш хомудалдарыбиле ажылды сайзыраңгайжыдар, оларны хынаар болгаш шиитпирлээринде четпестерни чайладыр дээш сөөлгү үеде чамдык ажылдарны кылганын демделгээн. Ынчалза-даа бо чугула айтырыгларны шлавылалдыр, чогуур өйүнде шиитпирлээринде улуг четпестерниң барын Президиум хуралынга демделгээн. Оон уламындан районнуң иштинге шиитпирлеп болур айтырыгларга чогуур харыны албаан хамаатылар республиканың үстүкү органнарынче хомудалдар киирер ужурга таваржып турар. Бо дээрге чоннуң айтырыгларынга база хереглелдерниге дыңнаатыр эвес киижилерден райкүүскомнуң шыңгыы негелде чон ажылдап, четпестерни чогуур өйүнде чайлатпайн турганының хереҗиин дээрэн Президиум хуралынга саналбергеп эштер айтыкан.

КАРА-ШАТТА

Көдээ ишчилериниң, ылаңгыя малчыннарның бир кол сорулгазы болза мал бажын колхозунга дужаап келген. Эрткен чылын төрүүр үс хойга онаалтыр 85 хураган алган. Ынчангаш орус дыл кырында 100 хураганны алган, 2,5 кг дүктү кыргаан. 1971 чылда Данчай-оолдар төрүүр 318 хой хүлээп алган. Амгы үеде оларның кодазында 150 ажыг хой төрээн болгаш хураганнары бүрүн менди, оп ажыг хой ийистээн. Моон алгаш көөрге, 1972 чылда төрүүр үүс хойга онаалтыр 102 хураганны алыр арга бар.

Кыштагда көк сиген, будук-бүрү, дус четчир. Хой кажаазы делгем, чылыг. Хураган турар кажаанның иштп арыг-шевер, чаа төрүттүнген хураганнарга, оларның дорупа бергеннеринге, ийис хураганнарга кюпеектерни таварыштыр тургускан. Амгы үеде ында Байкара Сандакпан, Байкара Кызыл-оол олар дузалакчы кадарчы болбушаан, сакманщиктер турар.

Оюн Данчай-оол биле Севилбаа Данчай-оол оларның кайызы-даа пепсионер. Кадарчылап келгенинпң дургузында чеже амыктарны мал ажылынга мергежидип өөретпээн дээр, салгакчыларындан чылыг сөстерни чеже дыпнаваан дээр!

— Ам алдан харлыг мен. Кадыпшыл байдалым чүгээр ийин. Кадарган хөлүүсту делир чылын уруувуска, күзээвиске хүлээдиң бээр бис. Олар чылдың-на биске дузалажып, сакманщиктен келдилер. Кайызы-даа межээ уруглар чүве — деп, Севилбаа угбай чугаалап олурду.

Кадарчылап келгенинпң чылдарында бо малчыннар партия райкомунуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижиин, колхоз баштаар черинден үргүлчү шапкал-чактадып ап, мурнакчы малчыннарның одуруунга савадып келген. Оларның ак сеткилдиг куш-ажылын чазак бедик үнелээш, Ленинчи юбилей медалы-биле база шаннаан.

— ВЛКСМ Тыва обкомунуң VII пленумунуң доктаалын чүүлдүгүүпүп, аныяктарны мал ажылынче кыйгырганынга сорук киргеш, ада-иеписпи салгап, малчын болурун шиитпирлеп алган бис — деп, Валентина Данчай-оол улуг күзелдиг чугаалады.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СОФИЯ. (СЭТА). Софиниң партия-ажыл-агый активиниң чөвүлел хуралы партияның болгаш чазактың удурлашчуларының киржилгеп-биле Софияга болуп эрткен. БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков чымыгаппарының шурнуунга чүве чугаалаан. Беш чылдың планын доцдур болгаш ажыр күүседир дээш, күш-ажылдың будурүкчүлүүн болгаш будурүн үндүрер продукциянның шыпарын бедидер дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының улуг ужур-дузазын ол айытkан. Чуруттуң хөгжүлдезинин бедик темпилери болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деңнелинин бедиишкинин Болгарияның делегейге алдар-хүндүзүн быжыглаан, акы-дуңма социалистиг чуртарының шурнуунга оон интернационалчы хүзөлгезин чедиишкиннит күүседиринге таварымчалыг байдалдарын тургузуп турар дээрэн Т. Живков чугаалаан.

КАДЫКШЫЛГА ЧЕРЛЕРИ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның улусчу эрте-чагыргазы будүрүлгеде кадыкшылга черлерин хөгжүдериниге улуг кичээнгейни салып турар. Чуруттуң будүрүлгелеринде амбулаториялар ажылдап, оларны дуржулгалыг медицина специалистери-биле четчеткен. Чеди муң эмчилер будүрүлгелерде ажылчыннарны эмнелге дузалаамчызы-биле хандырып турар.

Эртеен чылда чаа аппаратура-биле дерээн чүс хире чаа поликлиниканы ажыткан.

ДЕТКИП ТУРАР

БОНН. (СЭТА). Бо хүннерде хөй-чиитиниң эң калбак кезектери, демократтыг партиялар болгаш организациялар Европага байдалды экижилерингe дузалаар керээлерни күштүг болдуруп бадылаары дээш шимчээшкинде киржип турар.

Чуртта «Хамааты эгелээшкиннин» хөй санныг комитетгери ажылдап турар. Олар ында эң чугула политиктиг документилерни деткээп кыйгырыглар алзанга ат салырын организастап, чыып, чон ортузунга калбак тайылбыр ажылын чорудуп, хуудустарны болгаш өске-даа материалдарны нептередип турар. Ол бүгү керээлерни доп-дораан күштүг ыядыр бадылаар дугайында шимчээшкинни деткиринче чонну кыйгырып турар. 100 муң ажыг кижи тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрери дээш чылдың-на аптер кампанияга киришкеш, Москвага болгаш Варшавага чарган керээлерни амыдыралга херек кырында боттандырып чорударынга чайгылыш чок шиитпирлиниин дугайын бадыткааннар.

Германияның Федеративтиг Республиказының профэвилелдериниң хөй миллион кежигүннери керээлерни күштүг болдурары дээш демиселге база эң идепкейлиг киржип турар. Ол профэвилелдери тайбынның политиказы болгаш удыртарның бот-боттарын ыяк билчири дээш шиитпирлин-биле демисежип турар дугайын барын-герман профэвилелдериниң каттыжыышкынының Май 1-ге уткуштур кыйгырыгларында айтып турар. ГФР-ниң металлистериниң профэвилели бо хүннерде керээлерни күштүг болдурарын деткиир шимчээшкинни эрттирер деп турар. Металлистерниң профэвилелиниң удурткучу ажылдакчызы Э. Эссль бундестагның депутаттары ГФР-ниң ССРЭ-биле болгаш Польша-биле керээлерин күштүг болдурарын негеп турар «ажылчыннарның күзел-соруун барымдаалап көөр ужуруг» деп медеглээн.

СОВЕТ-ЕГИПЕТ НАЙЫРАЛ НЕДЕЛЯЗЫ

КАИР. (СЭТА). Ында улустуң «Аль-Гури» дээр культура ордузунда совет-египет найыралдың неделязын байырлыы-биле ажыттнан.

Аңаа холбаштыр болган туснай ёзулалга Каирниң губернаторунуң орлаанчызы Фатхи Абу аль-Сауд чүве чугаалаан. «Египет улус совет улустуң эп-найыралчы ёзунуң харам чок дузаламчызын кажаңдаа утпас. Бистиң найыралывыс Асуанның бедик плотиназы-биле улам быжыккан болгаш бүгү талазы-биле үре-түңнелдиг ишты амылдамыга-биле тургустунган» деп, ол чугаалаан. Аңаа чыылган ажылчыннар, ус-дарганчылар, интеллигенция төлээлекчилери Фатхи Абу аль-Сауттуң ол чугаазын үргүлчүлдиг, диңмиттиг адыш часкаашкыныбиле утпааннар.

«Аль-Гури» ордузунда «ССРЭ — культура болгаш амыдырал», «Совет Армия тайбыңның камгалалында» деп делегеягелер, а оң ышкаш совет графиказының делегеягези база ажыттынган.

Неделяның программазында хөй националдыг совет мурунениң амыдыралының дугайында лекцияларны болгаш бесседаларны кылырын көргөн. Египет журналистер, культура амылдакчылары ындыг лекцияны номчуурунга калбаабиле киримир. Совет чимилерниң ажыл-иимниң болгаш чедиишкиннерниниң дугайын чугаалап турар кинофильмнер база үмер.

Египетте оюн көргүзүп чоруп турар «Иверия» деп грузин ыры-хөгжүүн ансамбли недела ажыдыышкынынга улуг концертти бараалгаткан.

БЕДИК ШАҢНАЛ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Совет херээженнер комитединиң ында чорун турар төлээлериниң башгыты, делегейде эң баштайгы херээжен-космонавт В. Николаева-Терешкова Чилиниң агаар шериниң эң дээди орденин — «Даймичы ачы-хавыяазы дээш улуг сылдыс»-биле шаңнаткан. Совет төлээлериниң алдары дээш чурттуң президентизи Сальвадор Альенденiң тургускан хүлээп алышкынының үезинде ол шаңналды Чилиниң агаар шериниң күштериниң командылакчызы генерал Сесар Руис Данко тывыскан.

ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Апрель 6-да дыка хөй америк самолёттар ВДР-ниң районнарынче халдаашкын кылганын ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде айтып турар. Оон-биле кады америк шериг корабльдери эрик кыдыкның районнарынче 500 ажыг улуг снарядтарны база адын үндүргөн. Бомбалаашкыннар болгаш бооваашкыннар түңнелинде чон ортузунда өлгенчер болгаш балыглаганнаар бар. Дыка хөй чурттарга бажыңнары үрелгеп.

Ол дээрге америк империалистерниң эң араатанзыг дайын авантюразы болбушаан. Соңгу Вьетнамны бомбалаарын болгаш бооваарын шуут соксадыр дугайында америк чазактың хүзөлгезин арынүүр чокна сагыпаан үүлгедиг болур деп медеглеледе чугаалап турар.

Чаа үүлгедиглеп кылырда америк империалистер вьетнам улусту коргудуп, оларның шынныг херек дээш демиселин чылча шаап болур деп хоозун идегелди барымдаалап турар-дыр. Ынчангаш вьетнам чазак америк империалистерниң ВДР-ге удур араатанныг үүлгедишкиннерге кидеңнээшкинин ылерет-пишаан: АКШ болунуң бүгү үүлгедишкиннери дээш харысалганы долузу-биле үүлгээр алаар — деп, шынгыы сагындырып турар.

Вьетнам Демократтыг Республика болза тускайлап, хамаарышпас, социалистиг чурт болуруп ВДР-ниң чааза база катап бадыткалдыы-биле медеглеп тур. Ынчангаш ВДР-ниң бүгү деңнелгеринге-даа дээп болбас ужурлуг. Соңгу болгаш Мурнуу-даа талада вьетнам улус халдап келген дайзыннарга шиитпирлиг ойтур шавышкын бээринге долу шиитпирлин-биле белеп деп медеглеледе айыткан.

ЧАҢГЫС ЭПЧЕ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чили коммунистериниң органы «Сигло» солуп редакция үүлүп парлап, империалистиг айыылды барымдаалаш, бүгү чили улусту патриотчу чаңгыс эпче кыйгырган. Чилиге удур Төп разведка эргелелиниң болгаш америк монополиялариның хоралакчы ажылчорудузагазының дугайында чарлаттынган документилер болза сүлчээни нацияның кандыг-бир кезээге эвес, а бүгү нацияга удур утландырган дугайын херечилеп турар деп, солуп бижээн. Бүгү чили чон экономика талазы-биле хоралакчы чоруктан качыгдап турар, бир эвес реакция бодунуң кара сагыштыг бодалдарын боттанныварын, ынчангаш ук чергелерге үүлгеп, элементтерниң ыяк-биле болгаш ыяк-биле болгаш кадыг-дошкуу демиселдиг сөөлүнде-даа бол, алызында барып Россияга Коммунаны доктаадын тургузарынга чайлаш чок чедирип кээр» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдары, т. 19, арын 252).

«Капиталды» орус дылче очулдуруп үндүргеп чорук чүүле орус улустуң эвес, а Россияның өске-даа хөй-хөй улустарының мурнакчы үзелбодалын хөгжүдеринге улуг рольду ойнаан. Ону Грузияның, Литваның, Белоруссияның, Украинаның револючу хөөнүг интеллигенциязы, аныяктары, мурнакчы ажылчыннары өөренип турганнар.

В. И. Ленин «Капиталды» өныяк чораан чылдарында-ла номчаан. «Маркстың теориязының үндезинивериниң болгаш чаа бодалдарының дугайын ол мөңээ улуг сонуургалбиле чугаалаар чораан» деп, В. И. Ленинниң утбазы Анна Ильинична бижээн.

В. И. Ленин бодунуң теоретиктиг ажылдарынга болгаш револючу ажыл-чорудугазынга «Капиталды» делгереңгейн-биле ажыглаар чораан. «Капиталды» өөренип шиитчилээринге болгаш Россияга база өске-даа чурттарга төөгү талазы-биле оларның онзагай байдалдарын барымдаалап ону ажыглаарының шылгаракчай үлегер-чижээн ол берген, аңаа үндезилээш, капитализмниң хөгжүдезинпң империалистиг үе-чадалының байдалдарынга марксисчи эртемин хөгжүткен. Чаа, социалистиг нитилел формациязының экономиктиг дүрүмнерин ажыктап.

ШУУРГАННЫҢ УРЖУКТАРЫ

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң майысылалыының таварышкыны кудуушкынныр чаъетыг болгаш долдуг шуурганның түңнелинде 40 ажыг киши өлген болгаш элээн кап чүс кижи балыгланган. Мунмун чуртталга чергелери үрелеп, энергиябиле болгаш суг-биле хандырылга чамдык чергелерде үзүлген, телефон харылзаазы ажыладавайн турар, хоорайның ажыл-агыйынга материалдыг улуг когарадыы чедирген. Ынчангаш үе чергиң эрге-чагыргалары айыылга таварышкан чонга дузалаар, үрелеп чүүлдерни катап тургузар дээш дүрген хемчегларни ап турар.

ЯДРОЛУГ ОКТАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Шотландияның Холи-Лохта «Поларис» деп ракеталар-биле чепсегленген суг адаа-биле чоруур америк хемелериниң турар черинде амгы үеде бир муң хире ядролуг дайынчы октар барырының дугайын «ядролуг чепсеити дүжүрери дээш шимчээшкин» организациязының секретары Дик Неттятон медеглээн.

КАПИТАЛ

К. МАРКСТЫҢ «КАПИТАЛЫНЫҢ» I ТОМУН ОРУС ДЫЛЧЕ ОЧУЛДУРГАШ, ПАРЛАП ҮНДҮРГЕНИНДЕН БЭЭР БӨГҮН 100 ЧЫЛ БОЛГАН.

Чүс чыл мурнунда, 1872 чылдың апрель 8-те Петербургтун ном садыгларынга улуг үжүктер-биле даштында «Капитал. Политиктиг экономияны шүүмүүлээнн» деп ном көстүп келген. Автору — Карл Маркс.

Эртемниг коммунизмниң үндезилекчиниинң шылгаранган чогаалының орус дыл кырынга баштайгы очулдурган үндүрүлгези ол болган. (СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң библиотеказында ол ном ам-даа кадагалаттынып чыдар).

«...«Капиталдың» орус дыл кырынга бүрүн белеткеп каан экземпляры Петербургтан чедип кээрге, ол болуушкун үениң чугула чаңгы-медээзи боон, Маркска, оон өг-бүлезинге болгаш-оңнуктеринге ёзулуг байырлал болган»—деп, немец ажылчын Фридрих Лесснер бижээн.

К. Маркстың ажылдары орус дыл кырынга каш удаа үнгүлээн. «Капиталдың» немец дыл кырынга баштайгы үндүрүлгези (1867 чыл) Гамбургка чырыкче үнген соонда, ылаңгыя Делегейниң Ажылчыннар Эртежилгезинин (1 Интернационал) организазакчызы болгаш удуртукчузу болур ажыл-чорудулгазының салдары-биле Маркстың ады хөй-хөй орус революсчуларга билдингир апарган. Ынчангаш орус дыл кырынга үндүрүлгээн Маркстың баштайгы ажылдары Интернационалдың документилери, тодаргайлаарга, «Тургузукчу манифезы» болган. 1871 чылда Цюрихке Маркстың «Франциязга хамааты дайыны» деп ажылы орус дыл кырынга үнген. Төөгүде баштайгы пролетаржы революция болур Париж коммуназының арга-дуржулгазын ук ажылда тодаргайлаан бижээн.

«Капиталды» орус дылче очулдурар бодалды Петербургтуң революсчу хөөн иргеп аныяктарының болгумү идип үндүргеп. Ол болгумну сураглыг орус революсчу-демократ Николай Чернышевскийниң өөреникчизи — Герман Лопатин баштап турган.

«Капиталдың» авторунуң чоогунга турар дээш, Лопатин 1870 чылдың чайынында, Маркстың чуруттап турганы Лондонга чедип келген. Олар ийилээ хөлчок найыралдажы бергеннер. Маркс бодунуң чээрби беш харлыг оңнүүнүң угаангырын болгаш билигленип бедии-биле үнелээн. «Ол хире чоокшулап, хүндүлел көргенim кижилер» эвээш чүве» деп, Лопатин дугайында Маркс ынчалдыр бижээн (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдары, т. 33, арын 403).

«Капиталдың» очулгазы чедиишкинниг чоруп турган. Авторнуң дузазы, арга-сүмелери, деткимчеин берге очулга ажылын чиигедип турган. 1870 чылдың ноябрь айның төнчүзүнге чедир Лопатин номнуң үштүң бир кезиин очулдуруп четтигипкен турган, хенертен ажылын ара каггаш, Россияже чорупкан. Оон ынаар чорупкаңының сорулгазы — Сибирь шолүнгезиндеп Николай Чернышевскийниң дургуннаң үнерин организастаары турган деп чүве сөөлүнде билдингеп. Сибирьге Лопатин туттуруп хорутдаттыргаш, 1873 чылдың чайынында барып хосталгаже үнген. Ынчалзажок «Капиталдың» очулдурар харыысалгалыг ажыл оң-ла хевээр доктаай бербээн. Ол ажылдың очулгазын Лопатинниң эжи, сураглыг орус экономист болгаш социолог Николай Даниельсон уламчылаан.

«Капиталдың» бирги томунун орус дылга очулгазын ынчан парлап каапса-даа, оон үндүрүкчүлерин дүвүредип турган айтырыг бо: хаанның цензурааы ук номну чырыкче үндүрерип чөпшээрээр ирги бе?

...Маркстың номун номчаан ийи цензорлар бо дээрге «шуут эртем талазы-биле бижээн, номчуурга «ары» кончуг, утказы билдинмес номдур, ыяыг болганда ону Россияга эвээш улус номчуур боор, олар оон утказып-даа шоолуг биилп албастар болгай» дээш «Капиталды» чырыкче үндүрерин чөпшээрепкеннер. Ынчалзажок «авторну онзалап көргүзүп турары ол кыядыр» улус бодай бербезин дээш Марксtың портредин оон ап каапкан.

Марксtың «Капиталын» мурнакчы орус интеллигенция чылыы-биле уткуп алган. «Капиталдың» идеялары студент аудиториязарже, ол үеде эвээш санныг турган ажылчын бөлгүмнерже тарап эгелээн. Ол ышкаш мурнакчы үзел-бодалдыг орус эртемденнер чон мурнунга лекцияларында оон утказын чугаалап, түүлдерге, брошюраларга болгаш номнарга бижип турганнар.

«Капиталдың» ужур-утказын ажылчыннарга тайылбырлап турган пропагандистерниң бирээзи мынча деп бижээн: «Хүнзедир ажылдаан моган-турупкан болза-даа, ажылчыннар бистиң беседаларывысты улуг сонуургалбиле дыңнап турганнар».

«Капиталга» сонуургап чүге улуг турганыл? Идеяларының революсчу күштүүнде. «Капиталда»—«эң коргунчуг снаряд...» деп авторнуң бодунуң бижээни таварылга эвес (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдары т. 31, арын 453). Марксtың өлгенинниң соонда «Капиталдың» II болгаш III томнарын (орус дылче Н. Даниельсон очулдурган) парлалгага белеткеп үндүрген өөнүү база соратнигы Фридрих Энгельс бирги томга рецензиязынга мынча деп бижээн: «Чер кырында капиталистер болгаш ажылчыннар турттан эгелээн үеден бээр ажылчыннарга бо хире ужур-дузалыг чаңгыс-даа ном көстүп көрбээн...» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдары, том 16, арын 240).

Төөгүниң болгаш статистиканың тодаргай материалдарынга даянып, оларны ажыглап турган, Маркс нитилелэкономиктиг формация болур капитализминиң алыс бүдүжүн шинчилеп, оон хөгжүдезинниң дүрүмнерин ажыдып, капитализминиң чайлаш чок буурап дужерин болгаш социалистиг нитилелдиң оон орнунга революсчу оруктан чедип келирин ол бүзүреткен.

Хаанныг эрге-чагырганың дүжүметтери болгаш жандармары ук номну чырыкче үндүрериң база садарын чөпшээрепкеннн улут алдаглал болган дээрэнн сөөлүнде кээп билип каапнар. Олар «Капиталды» эң салдарлыг номнарның бирээзин» деп санаан. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр улут үүлдер парлап үндүрген солуннарның болгаш сеткүүдерниң редакторларын ажылдан дүжүрүп, хөй-хөй акша-моңгунге штрафтап, ажылчыннар бөлгүмнерин тарадып, революционерлерни тудуп бажыңнап, шөлүп турганнар. Ынчалзажок Марксtың революсчу идеялары чүге-даа торулбайн, улам-на тарап турган.

1880 чылда Маркс «Капиталды» Россияда кайы-даа черден артык номчуп, үнелеп турар-дыр» деп сеткил ханып демделээн (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдары, т. 34, арын 380). Россияда революсчу күштер бар дээринге ол ыяк бүзүреп чораан. Хаан ёзунуң буурап дужери, Марксtың болгаш оон соратнигы Энгельстиң бодалы-биле алырга, ол дээрге «Европаның бүгү байдалынга ол улут өскерлиишкинни болдурар, ону бүгү чурттарның ажылчыннары күш-ажылды бүгү нитп хостаарынче канчаар-даа аажок улут базым кылдыр оорүшкүбиле хүлээп алырлар» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чогаалдары, т. 19, арын 146).

1881 чылда Париж коммуназының 10 чыл ооюга алдар болдурган Лондонга эрткен митингиже чоруткан оргүүдел чагаазынга олар мындыг бодалды илереткеннер: чүл дээрге Россияда болуп турар революстуг шимчээшкинни «үр

Совет Эвилелиниң улустарының 20 дылдарынга «Капитал» 188 катап үнген (нитп тиражы 6.594.000 экземпляр). «Капитал» болгаш Марксtың аңаа хамаарыштыр чартыы мынчага чедир парлалгага үнгүзөп ажылдары болгаш үүлдери К. Маркс база Ф. Энгельстиң Чогаалдарының долу чыындызының нин дугаар кезиин бүрүнү-биле тургузуп турар. Ол чүс ажыг томнар бодур. Оны амгы үеде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чанында Марксизм-ленинизмниң институду болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс адыл партиязының Төп Комитединиң чанында Марксизм-ленинизмниң институду белеткеп турар. Эртеминг коммунизмниң үндезилекчилери Маркс болгаш Энгельстиң Чогаалдарының долу чыындызының чырыкче үндүрери марксисчи-ленинчи партиялардың теоретиктиг болгаш идеологтуг ажылынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининге улут ужур-дузалыг.

XX чүс чылда делегей хөгжүдезиниң төөгүзүнүң аргадуржулгазы Марксtың «Капиталда» чугаалаан идеяларының амыдырапда боттанганының бадыткалы болуп турар. Ленинниң болгаш оон партиязының тургускапы Совет күрүне болгаш социализминиң делегей системазы Марксtың идеяларының тиилелгезиниң дириг херечизи ол.

Елизавета ОРЛОВА. (ПМА).

КОЛ ЧҮҮЛ — ШЫНАР

Школада өөренип турар өөреникчи бүрүзүнге ханы болгаш бымыг билиглер дээш Москва хоорайның мурнакчы башкыларының ныйгырыын Бай-Тайга районнуң башкылары амыдыралга боттандырары-биле чамдык ажылдарны кыйган. Ук ныйгырыгны районнуң коммунист башкыларының январьда болган хуралынга танышкаш, ону детиксэн. Тус-тус школаларга «Өөреникчи бүрүзүнге ханы болгаш бымыг билиглер бээри — бүгү-никитиниң ортумак өөредилгезин боттандырарының кол айтырыы» деп чугула чүүлдү башкыларның чөвүлел хуралдарынга чугаалашкан болгаш бо айтырыг талазы-биле тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

Бо эртикен үшкү улдуңда бистиң районнуң школаларында өөренип турар 2916 өөреникчилерден 243 өөреникчи багай өөренген. Ынчангаш район школаларының өөредилгези 91,7 хуу болган. Эртикен чылдарга бодаарга өөредилгениң шынары элээн бедээн. Ол ышкаш 4-5 демдектерге өөренип турар өөреникчилериң саны ковудээн.

Өөредилге-кижизидилгелиг амыл талазы-биле эки түңнелдерни Кызыл-Даг ортумак школазы чедип алган. Ук школаның өөредилге 94 хуу болган. Бай-Тал, Шуй ортумак школаларның өөредилге-кижизидилгелиг амылы бо өөредилге чылында коскүзүү-биле экижээн.

Үшкү улдуңда 100 хуу өөредилгени 30 класс, 39 башкы чедип алган. Үш-дөрт чыл улаштыр доктаамал эки түңнелдерни башкылар Сайдай Иргит (Тээлиниң № 2 школазы), Дойтаан Саячак (Тээлиниң № 3 школазы) чедип алганнар.

Район школаларының физика, химия олимпиадазынга дээре түңнелдерни Бай-Тал ортумак школаның өөреникчилери алган. Ол-ла школаның физика, химия башкылары Аңгыр Хертек, Чылбаа Куулар өөреникчилерни олимпиадага эки белеткээннер.

Бо өөредилге чылында Кара-Хөл сес чыл. Шуй кадыкшылга школаларында өөредилге-кижизидилгелиг амыл көшкен тургустунган. Өөредилгениң шынары чавыс. Ол школаларда башкыларның методиктиг каттыжылгазының секцияларының доктаамал ажылдавайн, школада мурнакчы башкыларның арга-дүрмүлгазын аныяк башкыларга дамчытпайн турары четпес.

Бүгү-никити ортумак өөредилгени бүрүн боттандырарда, өөредилгениң шынарын бедидери, школада никити өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузары башкылар коллективтериниң чугула соруулгазы болур.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

Бай-Тайга район.

Чагытнаа Монгушовна Хомушку бүгү амыдыралын уруглар-биле холбаштырып келген. Ол болза пионер вожатыйдаа чораан, «Барлык» совхозка комсомол организациязының секретары-даа турган. А 1950 чылда Кызылдың башкы учдулгезин доскаш, башкылай берген. Чагытнаа Монгушовна ам Кунгуртуг ортумак школазында ажылдап турар. Оон өөреникчилериниң өөредилге шынары ында эң-ве бедик.

Эки ажылы дээш, ону Ленинчи юбилей медалы-биле, комсомол Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле наградаан.

Чурукта: Ч. М. ХОМУШКУ кичээл өйүнде.

Н. Бредихиниң фотозу.

КИЖИ БҮГҮДЕЗИНИҢ НҮҮРҮНДЕ

Бойдус. Ол дээрге бистиң Төрээн чуртувус, чоннуң байлаа, оорушкуу, салым-чолу. Өскен төрээн черивиске ынакшылдан, аңаа чоргаарлдан Төрээн чуртувуска ынакшылывыс өгелээр. Бис бойдустуң эдлери бис. Ынчангаш оон кежик-хайыразын четтиреринден аңгыда ону остүрүп ковудээр, хай-халапчан камгалаар ужурлуг бис. Чүгле ынчаарда бойдус байлаа төнүп читпес, бистиң амыдыралывыстың улам кызе-шинии, утка-шынарлыг болдуруптар. Чоокта чаа бистиң солуувускага чогаалчы Степан Сарыг-оол «Бодалымның ойнарлары» деп чүүлдү бижээн болгай. Чогаалчының сеткил хайымыжкыны-биле, чамдыкта улуг дүвүрээнии-биле кодурүп турар айтырыглары «Шынның» номчукчуларының сеткил-сагыжын доюлдуруп, чүвү кызза экил, бойдус байлаан улам ковудээр дээш кандыг хемчеглер алза чогуурул дээш чижектиг бодалдарны тывылдырып келген. Өскен төрээн черниң каазын магадап, аңаа чоргаарланмышаан, оон кежик байлаан кижилиг өзу-биле, коммунистиг моральга дүүштүр чөп ажыглап, кадагалап турар бис бе? Бо айтырыгга харымылар (редакцияга келген чагааларның хой нуруузундан алырга) амдыызында четпестер дугайын чугаалап турар. Од таварылга бе? Бодап коорге, таварылга эвес.

Черил, арга-арыгны, хем-сугларны чөп ажыглаар, оон ап турарывыс кежиктэ экижидер, ковудедир, хоорай, суурларны ногаан сесерликтер кылдыр хуудургар дээш кылып турар чүүлдеривис база эвээш эвес болгай. Чагытайда өөр-өөр балыктар, Черби, Кара-Хаактың кат-чимис садтары чергелиг чүүлдер сагышка кирер-дир. Ынчалза-даа аң-мекиин, арга-машты, куштуу, балыкты төтчеглеп турарының фактыларын бижикчилер дүвүрээнии-биле илередип, ынаыг чүүлдү болдурбазын демдеглеп турар.

Бөгүн редакцияга келген чамдык чагааларның допчуларын киирээл.

УЛУГ-АЛААК ТУРЗА-ДАА...

Бойдуска дыка ынак мен. Школачы чылдарымдан эгелеп туристя кокцалар-биле хой-ле чоруп келдим. «Бодалымның ойнарлары» номчуп ора, характырымга үжүктер көрүп орааным-даа, бодалымда артыш калган чарап чурумалдарны катап эргий көрүп олурдум. Ылаңгыя Сут-Хөл, Кожээ, Ак-Хүүректиг, Кара-Хүүректиг, Хөлчүктүг, Маңчүрек ышкаш чурумалдыг онза черлерни, аржаан-хемнерни эргий бодап, чогаалчының бодуу-биле чугаалашкан дег болдум. Ол бүгү байлакты мээң чүртүп турар черимде канчаар ажыглап турарын илередийн.

Хемчик хемниң үнүнде турар Улуг-Алаак деп чер төрээн черим. «Өскен» чүртүм ол чүве. Амгы үеде ол суурумну Ак-Даш дээр. Ону өскерти аданы база-ла ужурлуг. Бо черде Хемчик ний деп адырлыг алгап Сеп. Хемчик деп атты алган. Оон аразынга конгуг улуг алаак бар боорга, ону Улуг-Алаак деп адаан. Чүртүвүс чоннуң хайыра чок ажылаанындан ол чараш атты солаан. Ам үнүштер — чыжыргана, ыт-кады, чодураа, үвелиг терек, хадың, кызыл-кат, тал колдан үнген чер чүве. Суурнуң мырыдай кыдышта чоокта чаа-ла шыргай арыг ам курган дазырлар болу берген. Оттуулар ыяштап алыр дээш час болурга-ла, суур чүртүүлер алаакче шуужүтүр.

Ынчангаш Улуг-Алаак турза-даа үрүк кезер талы-даа чок даамыр апарган деп чугаалаза чаагыг болбас ийин.

С. НААДЫМ.

Чоон-Хемчик район.

ХАЙГААРАЛДЫГ БОЛГАН БОЛЗА...

Улуг-Сердиг, Бичө-Сердиг деп ийи хемниң каттышкан белдирииде Чавыдактаар-Чалым деп дээрже бедип үве берген туруг бар. Ол чалымны куду бадып орарга, он метр хире черии чүүле чавыдактап шуйуп алгаш эртер. Ол эртып ора, ол-бо талаларыче бараадаарга үүлее чүрек сиилээр, Улуг, биче ийи Сердиг хемниң суу бир-ле бичии дамырак хевирлиг доола дөвүн кылаайыпып чыдар, а узун-узун дыттар болгаш теректер терезиннер дег сагындырар, чүгле баштары көстүр.

Ол ийи белдириниң оң талазында кара чалымның мурнуу талазы кара хөө огеп каан чүве дег, кылап-кара көстүр. Ол дээрге хая чугуазы барышкын дижир чугула эм бүдүмел-дир. Ону амгы үеде эм аймаанын холукчаазы кылдыр хереглеп турар. Бир эвес эң таарымчалыг хер-херексеелдериг келир болза, ында дыка хой хая чугу бары шуут-ла көстүп турер.

Ону каминыы-биле албайн, ийи-чаңгыс кижилер кыжын доң турда, халаңайның бадып келген үеде хая-дажын чүүре бооп турган, төтчеглекти бээу-биле алгылап турар. Моону бижип ора, хая чуктаан кижилер ам бээр сөктүп турда бээр ирги бе деп бодап-даа башка кирер-дир харын. Чоокка чедир-ле Чавыдактаар-Чалымдан бурунгаар дуранган оранга, хемниң ол-бо талакы чалымнарында тегүүмә өөр-өөр болуп үстүп алган. ошкү, хой дег үскүлешкен чоруур чорду. Ам кавдыгыз? Коозүлбес, коозүлзеда саныг. Ол дээрге аңаыр хайгаарактыы чогунда. Чүгле бистиң совхоз девискээрииде хамаанчок, районда аңаыр хайгаарактыы бар, чогуи кым-даа билбес. Хайгаралдыг турган болза, хамык байлак улам ооуп мандып турбас бе?!

О. ЧИҢМИТ.

Тес-Хем район.

ХӨРЗҮҮН ЧААГАЙ.

СУГ ХЕРЕК

Бо шагның сайзырангай магалымын тоол-биле дөңнеп болур. Улустуң ырлажыры дег: «Чеҗээп ышкаш янзы-бүрү Чечек, чимис бүргеп ышкаш» Черби, Таспы үнүнде деминг ажыл-ин хайныккан. Каш чылдар мурнунда бо черлерге колхоптар турда, Черби биле Тасындаа казып үндүрген 5 буга бар. Ам ону ажыглаваин каапканы элдеп чүве. Шаг-уе сайзырангай, «Кара-Хаак» совхозта трактор-техника, эртем-билиглиг специалистер чоопганың шаандагыды боор, хой-ле болгай.

Арыгларың демнежип каскан буталарының суу-биле тараа, сиген шөлдерии сугтарарынга четчир, хой дүжүттү ап турду. Ковүүг каяк чыдарды безин сугтаттыр ачызында гектардан-ва 20 центнер чедир дүжүттү ап турган. Кара-Хаак ынчаар ногаанны, бахчи культуралары база эки-ле өстүрүп турган ийин.

Ам көөп черии, сугну харыысаалга чок, багай ажылдан турарындан совхоз погаа өстүрер планын күүсетпээн. Кукурузаның, суданның, тараанның-даа дүжүдү багай болган.

Бо черниң хөрзүү алызындан чаагай, үвүш үүлүчел, агаар таарымчалыг чыгылак болгай. Оон эдбекшидии алыры бистеп. «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилериниң хамааржыр. Чонну совхоз директорлызы, партком әвилеедээш, демнят ходелир болза, бүгү чүве эки болуур. Тараанны, погаанны болгаш сиген шөлдерии сугтарарынга сугдаа четчир апаар.

Т. ЛОПСАҢ.

Кызыл хоорай Советии.

КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН

Бүрүдери сагыш сырынга шалырашкан ногаан ыяштарлыг кудумчуларлыг, сесерликтерлиг суурлар кижиниң кыдыышылынга чугула рольду ойнаары билдингир.

Бедю суурларга-даа, хоорайларга-даа кудумчуларны чаагайжыдар, чадың үвүштерии, ыяштарны олуртур талазы-биле улут ажылдарны кылып турар болгай. Чер-чер Советтериниң удуртулгазы-биле ыяштар олуртуглазы бүдүрүлгелер, албан черлерии, школалар чорудуп турза-да, ол ажылдың опшары-дошкак.

Бистиң районнуң Бай-Тал суурун көрээлп. Оон чаныыда талды оттуулар үүлүе ажыглап, сыгадыш каапкан. А ону катап өстүрер дээш чаш талдар олуртур хемчег алган бе? Чок, бар-даа болза, кончуг эвээш.

Кызыл-Дагда Хадыныы-Арыгның чаш ыяштарын суурна ногаанчыдылгага хереглээр дээш, дамалы-биле турун турар. Оон уламыдан чаа өзүм эвээжеп орар. Суурларга эккеп олуртказ ыяштарны сугтарар, ажаар хемчегнер четпес. Ынчап чылдың-ва чүс-чүс ыяш кадыш калыр.

Бодап көөрге, ногаан оңуктерии ажаап кадагалаарынче бичии чаштарны, өөреникчилерни хамыктырары чугула. Ол дээрге кижизидилгениң бир хевири болур. Ыяш олуртуп, «шин» артырган уруг оон озуулдезиң, чаа черге чаңчыгып үверии, үнүштүң биологиялыгга хамаарыкпкан билиглерии база пиңгээдип албайн канчаар.

Бистиң Шуй ортумак школа биле Тээлиде чаа школа бо талазы-биле түскай планныг. Ол ыяштар өөреникчи бүрүзү 8 азы 10 чыл өөрелгезиниң турасказы кылдыр школа чаныыга 2-деп эвээш эвес ыяштың тарын өстүрер. Школаның доозун тура, ол бирги классчыга тарын олуртказ ыяштарын хайгаарап турарыбиле хүлээдир. Ол ышкаш класс бүрүзү школа девискээрии арыг-шевер, ногаан турарын харыылаары-биле хуваар.

С. ЧЕДЕР-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ДУРУМНУ САГЫЫР

Ажылым аайы ыядыг, лесник кижи болгай мен. Аргарыгга кижилериниң чедирип турары эки-даа, багай-даа чүүдлерии көрүп чор мен. Районда ыяш ажыл-агыйы ыяжын кезип каапкан. аза курут девискээрдере ногаан арга ыяжөргеп турзун дээш урезиннерни чыып, тарын олуртуп турар. Ол херекке хой-ниити, ажыл-ишчи бүтүдеви киришпес болза, оон ажыы шоолуг эвес боор. Чаш ыяш тараан чергелии малмагаңга таптадып, харын-даа одарыы ынчаар ажыглап болбас дээр-даа хөөннер тургулаар чүве.

Ажыл-агыйлар тыядың-на малга хоолулуг чем белеткээр дээш будук-бүрү чыыр. Бо ажылды тыя ыяжы турар бе? Ыяштың будуун дөзүндеп одура шаппайн, будуктуң базындан камгыг кезип ап, ону хүн дегбес хелегелиг черге күргадып ажаары чугула.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Мажалык сүт-бараан фермазының чанында будук-бүрү-ле хой. Ону чайын-на кайы хамаанчок дүжүрүп каапкандан, бүрүзери кадыы, сарларгаш, тоглап калган. Совхоз ыяча тонна будук-бүрүнү белеткээн аттыг болгаш. Чогум оолу малга чем болбаан. Совхозтуң түскай эртемниглери ыяштыг харыысазга чок байдал-биле моон соңгаар эптешпес ужурлуг.

Арга-арыгны өрттеп, төтчеглекчилерден хөй-ниити

Чагаалар ам-даа шуушпушаан. Чоон-Хемчиктен эштер Ш. ДУВЕҢДЕЙ, О. БОРАШ, Кызылдан Ф. ГВОЗДОВСКИЙ база арга-арыг, бойдус камгалалының айтырыгларын бижиттилээн. Оларның харааладыы үлешпишаан, бо айтырыгны солуп дамчыштыр чүтээлээжим. савал-оналды солчуп турарывыс четпестерии эдип алырынга ыдыгын бир дээрзинге бүзүрээр бис. Республиканың ажыл-агыйларының удуртукчулары, Совет болгаш оске-даа хөй-ниити организа-ры бо талазы-биле чүүл бодап турарын, четпестерии чайладыр дээш кандыг хемчегнер ап турарын дээрээ редакция сонуургап, ол дугайын бижиирин сүмелеп турар. Харыыларны манадывыс, эштер.

ЧАА ТУДУГЛАР ЧАЛАП ТУР

Күш-ажыл кураавырларын ажыглаар органнар бистиң республиканың чаа тудугларыга ажылчыннар хүлээп алырын чарлап тур.

Хүлээп алырының негелделери болза:

Ажылчыннар 2 чыл хуусаалыг күш-ажыл керээни чергелиг таварылгада, «Тыва тудуг» трестиң тудуг организацияларының дараазында чүүлдер-биле хандырар:

— Дерт хуусаада тыпсыр, эгитпес 300 рубль түвүт дузалаачы.

— Чурттап турган черивилеп көжүрер чарыгдалдар.

— Чаагайыткан ишти чурттаага бажыннарынга бот кижилерге орув, джек-биле.

— Ажыддан кедер одык-хеп болгаш хер-херекселдер-биле.

Аныяк ажылчыннарны ажылдатышаан, ажылчын тускай мергежилдерге өөредирин органнасстаар.

Ажылдарын хүлээп кижилер чурттап турган черинден үндүр бижиттиг паспорт, черии билет болгаш күш-ажыл дептерлиг болур.

Баар черлери: Кызыл хоорайга, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 38. Күш-ажыл керээвырлар эргедеп.

Чадыана хоорайга, Кызыл-Мажалык суурга, райкүүскомнарда ажылга хүлээп алырынга бүзүреттиргеи кижилерге, оон ооскө районнарга райкүүскомнарга дорт келир.

Хөгжүм-шии театрынга

Апрель 8, 9 хүннеринде А. Н. Островскийниң «БАЛЬЗАМИНОВТУҢ КАДАЙЛАНГАНЫ» деп комедиязы болур. Эгелээри кежээкиинин 7 шак 30-де.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар

ДИРЕКЦИЯ.

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң кежигүнү, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партком секретары

Кунгаа Ортасович ХЕРТЕКТИҢ

мөчээни-биле холбаштыр СЭКП райкому, райүүском, совхозтуң парткому, дирекциязы, ажылчын комитединиң болгаш райкүүсбомнуң улуг өөредилге ишлиин оон өг-бүлезиниг болгаш төрелдеринге хамы каазыдалын илергейлеп тур.

XX чайгы олимпий оюннарының хоорайында

Келир үениң олимпий оюннары болур Мюнхенге хаагылыг спортзалын чырык эрттирер, ховар дээн крыша-биле шыпкан. Ындыс шывыг-биле Олимпий стадионунуң чамдыы кезиин, сугга эштир черии болгаш орунтарның кырын база шывар ужуруут. Ындыг шывытның ниити шөлү — 75 дөрбелчин метр.

А. УРБАННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ

ОЮН ХАЙЫМ БОЛГАН

Европа чурттарының кубоктар эдилекчилериниң футбол кубогу дээш баштайгы шүүлдэ оюнуун Москваның болгаш Берлиниң динамочуларының ужуражыышкыны 1:1 саныыр, хаайым болган.

БАЖЫН ЧАНЫНЫҢ АРЫГ-ШЕВЕРИ

Чүгле чурттап олурар бажың ниитии эвес, харын чаданы болгаш черии ниитии база эрмелөөрер ужуражыр. Чаданы хүн бүрүде аштап, а неделяда бир катап сода азы ыйба холуктуг чымыг суг-биле чуп турар. Чаданың үнер акезипга идиштиң богун аштаар сыырганнытын, азы демир четкимии ишкипе хендирдеп кылган - чадыгны белеткээр, тоң дора өзүрге-ле тылба келеңнер салыр херек. Шөөраш четкиниидаа, оон адаанда ыналаашыныи-даа богун хүн бүрүде аштап турар.

Херим ниитии арыг-шевер тургузары аажок улуг ужурдузалыг. Урутлар хүндүскү шаг-үениң улуг кезиинде дашты-гаа ойнап чоруур дээрзин бодаар херек. Бокту херим ниитиге урутлар өгүле хирге боражыр эвес харын чүүлду хөолбектери агын чыдар, сээктер, ыяырзалар ужуп, күскелер маңнажыы чоргулаар, ындыг херим ниити аарыгларның таран иеттерээр чери апаар, база ындыг аарылар хамыктың чурпунда урутларга таваржып болур.

Оон аңгыда херим ниитиниң богу, ыяырзалары, бак чыды чурттакчыларның бажыңнарының ниитинче чайлаш чок иеттерен киирер.

Оон ужурудал херим ниитиге бок хааржаан тургузары чүгула. Тоокеп чүүлду, бок херим ниитии бок-талдырар, бак чыт үндүрер, ыяырзал-езек, күске-күжүген чыылдырар чорукту болдурбас херек.

Бок хааржаан шөөраш черии чок кылдыр муңгаштаар, оон аңгыы эки эштеп кылыр. Бок хааржаанның аксын тургулаар, сээктер ужуп турар апаар, а ыттар оортан бок-сакты үндүр дажыглап туруп бээр.

Бок хааржаан чогуур үезинде божудуп, богу ковудей бээрге-ле сөөртүп чоруп турар, неделяда ийидеи эвээш эвес катап оон богун аштаар ырадыр.

Канализация чок бажыңнарга чүүнүү тогер оңгарларны кылган турар ужурлуг. Чүүнүү, тогланчы бокта болгаш оске-даа арыг эвес чүүлдерии херим ниитиге чайынаидыр төгер, тарадыр чашкынаар чорукту болдуруп черле болбас.

Чайгы үеде бок хааржактарын, чүүнүү оңгарларын, канализацияттынмаан арыглаар бажыңнарның оңгарларын он хуу хлор чугаймының эмлдирии-биле неделяда ийидеи эвээш эвес катап дезинфекциилеп турар ужурлуг.

Хөй-ниитиниң арыглаар бажыңнарының шеверии турарын, арыглаар бажыңнар болгаш чүүнүү оңгарларын чоруур үезинде аштап-арыглап турарын херим ниитиниң аштакчылы харагалаап турар.

Бир эвес херим ниитинде куш, мал кажаалары бар болза, оларның одээн чоруур үезинде аштаар дугайында салыыр чугула.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ.

кино

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедиги дээр» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «25 дугаар камерадан уруг» 9.30, 11.20, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Херек үүлгедикчизи «Үзүмбин» стадионда» (1 болгаш 2-ги киноолар) 15.00, 17.00, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хоорай романсызы» 15.00, 18.40. «Малы чурааның кижизи» 16.50, 20.30 шактарда.

телевидение

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

12.00 — «Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 12.15—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Соолгу медээлер. 13.15—Уругларга. «Дириг амытаннар делегейи». 14.00—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ-ГФР. Пропаган дамчыдылга. 2 болгаш 3 кежээ. (Бижидилге). 15.40—«Музыкалыг киноок». 16.05—Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының айтырыглары. 18.35—«Кудумчуга чүүдэа болур». Уран-чечен фильм. 17.50—Соолгу медээлер. 18.00—Дамчыдылгалар программазы. 18.05—Улустар аразының панорамазы. 18.35—«Үшелиг эртине шыгжаан ход». Уран-чечен фильм. 20.10—«Силерниң савадыкар». Дамчыдылганы О. Доброхотов чорудар. 21.00—Эфирде—«Чалыы назын». 22.00—Бут бөмбүүнге ССРЭ-ниң чемпионазы. «Карпаты» (Львов) — ЦСКА. Львовтан дамчыдылга. Ийиги кежээ. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.45—Сүүтэ эштиринииң толазы-биле делегей маргылдаазы. ССРЭ—ГФР. (Бижидилге).

ажаар

Бөгүн республиканга шокар булуттаар, чагбас. Барыын угланымшкынныг хаттың дүртеии секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температураазы даглыг черлерге 1—6, оскелериие 9—14 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүртеии секундада 5—10 метр болур. Агаарның температураазы 12—14 градус чылыг.

Редакторнуң орлаанчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орлаанчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кижи ахызагый киллизиниң 21-47, үлегпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совулелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00429.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЛЫҢАР!

1925 тылда үнелелеттиптен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 9 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 84 (8852). Өртээ 2 кеп.

„Интеркосмос-6“ ужудуушкунда

Космос делгемин тайбың сорулгага шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының программазынга дүүштүр 1972 чылдың апрель 7-де, Совет Эвилелинге чериниң «Интеркосмос-6» деп кылымал спутнигин салып үндүрген.

Спутникти дараазында параметрлиг орбитаже үндүрген:
— Чер кырынче эң чоок эртери (перигея) 203 км;
— Чер кырындан эң ырай бээри (апогея) 256 км;
— Долганырының эге үези 89 минута;
— Орбитаның йилеңээ 51,8 градус.

«Интеркосмос-6» спутникти космос хереледенишкинниң энергизазын, космос хереледенишкинниң химиктиг составын, энергетиктиг спектрин, чер чоогунуң космос делгемин-де метеорлар кезекчигештерин шинчилээринге ажыглаар.

Венгр Улус Республиканың, Моол Арат Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыниямның Социалистиг Республиказының, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың специалистериниң ажылдап кылганы техниктиг даалганы ёзугаар Совет Эвилелинге белеткээн, ниити денизин 1070 кг фотоэмульсия блоктуг болгаш ионизация калориметрин спутникте тургускан.

Венгр Улус Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың кады ажылдап кылганы болгаш белеткээн метеор будумелдерни шинчилээр аппаратуралариның комплектизин ол спутникте база тургускан.

Телеметриктиг медээлерниң даамчытказын ёзугаар алырга спутникте тургускан эртем аппаратуразы чогумчалыг ажылдап чоруур.

(СЭТА).

СЭКП-ниң Тыва область комитединиң IV пленуму

КАПИТАЛ ТУДУГНУ БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ ЧОРУДАР

Бистиң чуртта капитал тудуг калбак хемчээлдиң-биле чоруттунуп турар деп, СЭКП обкомунуң пленумунга илеткеп кылган, партия обкомунуң секретары В. И. Попов чугаалаан. Чүгле эрткен беш чылда үлетпүрүнүң 2 муң хире будурүлгелерин, энергетиктиг хөй күүлерин, транспорттуң төп дараалыктарын, коргузу-рецтинин объектилерин тутканы болгаш ажыглалга киргени. Барык 55 миллион кижи чаа квартиралары алган алы чурттарга байдалын экижиткен.

Коммунистиг партия болгаш Совет чаазак капитал тудугнуң хогжүдериниң дугайында доктаамал сагышты салып турар. Чуртта ам салдыгаа сорулганы шинтиирлеп шыдаар күүлүг тудуг индустрилзы тургустунган. Ол — улуг тудуг-монтаж организациялар-лыг, мергежилдиг кадрлардыг, тудуг машиналары болгаш механизмнер талазы-биле улуг парктыг.

Тоску беш чылда Тыва АССР-ниң тудугжуларының мурнунда улуг сорулгалар турунуп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Акшалавдырылганың бүгү үнер дестириниң талазы-биле улус ажыл-агыйынга капитал салышкынының нияти хемчээли 470 миллион рубль азы эрткен беш чылда шинээттинип алдынган акша-хоренгиден 60 хуу хөй болуп турар. Оон ангыда, республиканың колхозтарының боттарының кол фондуларын хогжүдеринге 30 миллион хире рубльди киирерин планнаан.

Тудуг материалдар үлетпүрүнүң болгаш тудуг индустрииязының бүдүрүлгелери мурнап турар темп-биле хогжүүр. Энергетиканы болгаш электри-фикацияны дээш болгаш эдээ үлетпүрүнүң, хлеб продуктузар эргелелиниң болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынының күүлерин хогжүдеринге, харыдаалавын, лимыдырал хандырылгазының болгаш садыгның будүрүлгелерин тудуунга хөй капитал салышкынын бергеп турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйының хогжүлдезинге дыка хөй түнүг акша-хоренгинин бээр.

Тоску беш чылдың баштай-ки чылында Тываның тудугжулары 103 хуу муң куб. метр ортээ-чылын тудуг ишти-дүстрииязының күүлүзүн улгатыпарыны уламчылаан. Трестиң бүдүрүлге баазаларын хогжүдеринге 2,3 миллион рубльди киирген.

Бистиң партиниистың экономиктиг политиказының ажылчынарыны ортузунга калбаа-биле пропагандазаавы, эш Чуваров, парторганизациязының секретары эш Середкина) багай эвес түннелдерни чедип алган. Ук трестиң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының программазын 113,7 хуу күүсеткен. 1970 чылга деңнээрге, ажылдың хемчээли 56,4 хуу ковудээн. Эргелелде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 20,4 хуурга өскен. «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелиниң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезинге чиигеткеннигеп 88 муң рубль оруганы алган.

Механизастаттынган дутаазы 463 (эштер Сусленников болгаш Сендажи), дугаары 586 (эштер Ширин болгаш Коваленко), дугаары 585 (эштер Леонов болгаш Попов) колонналарның, «Кызыл электротудуг» тудуг эргелелиниң (эштер Бохер болгаш Воронцов), № 14 МО-ниң (эштер Голдырев болгаш Серебренников), «Востоксантехмонтажтыц» механизастаттынган колонназының (эштер Кубышкин болгаш Струков, «Көдээ электротудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң (эштер Первухин болгаш Успова) база основала коллективтериниң ажылдакчылары багай эвес ажылдаан.

Ажыл-агыйжы арга-биле тудут орударының планын «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттар, ыяш ажыл-агый эргелели, Каа-Хемниң хемчулдуг разрези, нефть базалары, Чыргынышкын мин-истерствозу болгаш өскелерде чедиишкинниг күүсеткеп.

Республиканың тудугжулары эрткен чылын тудуг индустрииязының күүлүзүн улгатыпарыны уламчылаан. Трестерниң бүдүрүлге баазаларын хогжүдеринге 2,3 миллион рубльди киирген.

Бистиң партиниистың экономиктиг политиказының ажылчынарыны ортузунга калбаа-биле пропагандазаавы, хөй-хөй тудуг организациялар-ының ажылын экижиттирингө идигни бергеп. Хөй-хөй парткомнар болгаш партиявың эге организациялары тудуг планнарын чедиишкининг күүсеттир дугайында үн бүрү сагышты салып, материал-техниктиг бар курлавырларын эң-не боттуг ажылаарын чедип ап, тудуг объектизин чогуур өйүнде ажыглалга киирериниң хандырар, тудугнуң шыпарын бедидер, болгаш ажылчыннарның бүдүрүлге база амыдырал байдалын улам экижидер тодазы-биле эргежок чугула хемчегерни ап турарлар.

Олар боттарының ажылынга кижилерге идейлиг салаар чедиреринииң язы-бүрү хевирлерин ажыглап турар, чижээ, партия болгаш комсомол чыридышкынының четкизинге политиктиг өөредилге, экономиктиг болгаш инити билгиниг бедидери, хөй-ниити организациялардың ажылынга киништиреры, ажылчыннарның болгаш профвилелиниң хуралларын чыры, аас болгаш сөзүг агитациязы экижидери, социалистиг чарыш, коммунистиг күш-ажыл дээш деңнээл болгаш оон-даа өске.

Партиниың XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш, беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир, тудугнуң шынарын бедидер, тудуг материалдарын камнаар талазы-биле үнелиг эргелээшкинни «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң эш Шиповаленко удуртканы бригадазы мартта будүрүлгеге шылгараан. Бо бригаданың ажылчыннары беш чыл планын дөрт чыл беш ай иштинде күүседир деп хүлээлгени алган. Ам олар июнь айның үлүүнде киништир ажылдап турар.

ССРЭ-ниң профвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ниң Чиигиве секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы болгаш съездиниң материалдары-биле заводтуң ажылчыннары улам ханызы-биле танышып турар. Александра Петровна Важенинавың удуртканы (адаанда чурукта оң талазындан азырга ийи дугаарында) бригада съездиниң материалдары-биле танышып тура, ында айыткан хемчегерни амыдырапга боттандырар дээш чаа бедиткен хүлээлгени алган.

Коллективтиң удуртукчулары апрель 15-те болур коммунистиг субботникке организастыг белеткелдерни чорукан. Ажы-ажы цехтер, бригадалар ол хүнүүң планын тургузуп, түс-түс хүлээлгелерни алгылаан. Будүрүлге иштизи-биле ол хүн 60 муң түүйбуну орттедир, 55 муң түүйбуну дүжүрер деп шиитпирлээн. Анда 160 ажылчын киржир. Будүрүлгениң ажылынчыларын ол хүн ажылдаан планынындан 500 рубльди тоску беш чыл фонтузунче киирерин шиитпирлээн.

В. ЧАДАМБА.
Авторнуң фотолары.

Мурнакчы коллективте

Кызылдың түүйбу заводунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ойнги чылын күш-ажылчы чедиишкининг эгелээн. Заводтуң коллективи бирги кварталда кордүнген планындан ажыр 1 миллион эки шыварлыг түүйбуну бүдүрүп үвдүрген. Ол хире түүйбуну тудутка камнаар, ажыглаар болза үш-үш ороалдерлиг 98 аал иштиг туруттаар улуг бажыңнар тудуп ап болур.

ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга күш-ажылчы белекторлуг үжүражыр дээш, социалистиг чарыпты будүрүлгениң ажыл-ишчилери бригадалар, түс-түс кижилер аразында калбарткан. Хептекчилер петиниң бригадалар аразында социалистиг чарыжыгга коммунист Александр Машкановтуң (үстүнде чурукта) удуртканы бригадазы мартта будүрүлгеге шылгараан. Бо бригаданың ажылчыннары беш чыл планын дөрт чыл беш ай иштинде күүседир деп хүлээлгени алган. Ам олар июнь айның үлүүнде киништир ажылдап турар.

ССРЭ-ниң профвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ниң Чиигиве секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы болгаш съездиниң материалдары-биле заводтуң ажылчылары улам ханызы-биле танышып турар. Александра Петровна Важенинавың удуртканы (адаанда чурукта оң талазындан азырга ийи дугаарында) бригада съездиниң материалдары-биле танышып тура, ында айыткан хемчегерни амыдырапга боттандырар дээш чаа бедиткен хүлээлгени алган.

Коллективтиң удуртукчулары апрель 15-те болур коммунистиг субботникке организастыг белеткелдерни чорукан. Ажы-ажы цехтер, бригадалар ол хүнүүң планын тургузуп, түс-түс хүлээлгелерни алгылаан. Будүрүлге иштизи-биле ол хүн 60 муң түүйбуну орттедир, 55 муң түүйбуну дүжүрер деп шиитпирлээн. Анда 160 ажылчын киржир. Будүрүлгениң ажылынчыларын ол хүн ажылдаан планындан 500 рубльди тоску беш чыл фонтузунче киирерин шиитпирлээн.

В. ЧАДАМБА.
Авторнуң фотолары.

Апрель 15-коммунистиг субботник

ШУПТУЗУ АЖЫЛДААР

Күш-ажылдың байырлалының хүнү — апрель 15-те Чадаананың орук будүрүлге участогунуң ажылишчилери орук септээр техниканы септээринге, хоорай чаагайжыдылгазынга киржип, херимнерни кылыр. Коллективте субботник эрттиреринің штабы кижи бүрүзү ол хүн ажылга шупту тузу хаара туттунуп, будүрүкчүлүг ажылдазын дээш белеткелди ам-даа чорудуп турар.

Баш бурунгаар санап көргенибиле алырга, орукчулар беш чыл фондузунга 280 рубльди киирер.

М. СЕВЕН.

Час далаштыра берген

Республиканың улуг районнарының бирээзи — Бии-Хемниң тараа поддерииде дошталы берген хар ам-даа ывда, ында кара сооктар-биле ажыглаштыр ишкарарын көстүр. Агаар медээзин ёзугаар алырга, бо хүннерде чамдык ховуларга хар эрттеп чылыг хевертен келир хире. Ынчангаш хевертен келеп чылыг хүннер хөрзүнүң хар-дан алыр шыгыы бүстээлдырып каавыдын болур чадавас.

Бии-хемчилерни эрте дүшкен час далаштыра берген, а оларның аңаа белеткентеен кандыгыл?

Апрель 5-те Тураның Культура бажыңынга районуң механизаторлары боттарының тацчыл болган човулел хуралынга чыглың кээп, часкы хову ажылдарын эгелээриниң будүүгүүде байдалын түкпеп чугаалашкан. Орта ялеткел кылган райкүүском даргазының ораалкчызы С. А. Докучед болгаш ажыл-агыйлардан санал берген удуртукчулар, тускай эртемнигнер, механизаторлар бо талазы-биле четчестерниң ам-даа барын дүүрен чугаалаан турганнар.

Бии-Хемниң көдээ ажылишчилериниң мурнуда бо чылын улуг сорулгалар салдынган. Тарай будүрериң 29500 тонна чедирер, күрүнеге 7300 тоннаны, оон иштинде 1700 тонна тараапы планда кордүнгенинден ажыр садар. тараа культураларының бир газындан-па 12 центнер, картофельдиц — 100 центнер, погааның — 120 центнер дүжүдүн алыр деп хүлээлгезинде айтып алган. Эрткен чылдың часкы тарылгазын чамдык ажыл-агыйлар дыка орайтап эгелээн, таштырылганы шыгы бусталып үве берген курлаг хөрзүнге торуткавыпдаа дүжүт болган болган. Моңу катаптаазы-биле шык базырыышкынын дүргеп, шынарлыг чорудары тугула деп, эштер төп саваадаанар. Бо талазы-биле районнуң ажыл-агыйларынга техника септелгезинде, эдилевинде, кадагалалында бир четчестерни айтыры чугула. Районда септеге чогуур 170 тракторнуң 163-жү белеп, өскелерин чоокку хүннерде доозар. Кожуг машиналары барык белеп болу берген-даа болза, оон септеттинген шывары куду.

«Саяны» совхоз районда часкы хову ажылдарывче баштай кирип болур аргаларлыг ажыл-агый. Техниказы, үреэми, ажылчыннары четчелеттинген, хову турлагларында чепсек-хереселии чедирерии доозун турар. Ынчалдада совхозтуң кол агроному В. Н. Виняков хову турлаглары бо хүннерге чедир кижи чурттаар кылдыр белеткеп албаан деп миниин чугаалаан. Черле районнуң ажыл-агыйларында апрель 7-ге чедир чаңгыс-даа хову турлаг белеп эвес бөлүп турары дүүрелгеш.

Оп Виняковтуң бадыткап турары-биле алырга, апрель 8-тен эгелеп 30 агрегат Бергээге 1400 га черииң шыгыы базырын кирер, ыык базырыышкынын 7 ажыл хүнүнде доозар. Чер андырылгазын апрель 20-тен орай эвес эгелээр, тараалардың чаштыргылгазын май 8-ке чедир доозарын көрүп турар.

Ол ажыл-агый-биле кожа «Кызыл тараачыл» колхозтуң часка белеткели бо хүннерге чедир үргүлчүлевилээр. Сентеге чогуур 52 тракторнуң 45-жи белеп, өскелерни техниктиг хынаалаары эртип турар. № 1 бригадада кожуг машиналары сентелгеде хевээр. Хову турлаглырыга чепсек-хереселии чаа-ла чедирип эгелеп турар, поварлар, чаштырыкчылар четчелеттинмээн.

Районнуң ажыл-агыйларында часкы хову ажылдарынга белеткел талазы-биле база бир четпес чүүл — часкы суггарылга айтырыы болур. Районда 551 га черни суггарар ужурлуг турган. Суггарылгага белеткел дыка шүүлеп болуп келген. Колхозтарда, совхозтарда мынчага чедир чаңгыс-даа суггарыкчы звено тургустунмаан, хар суун доктаадыр ажылдар чорувайн келген.

Бүгү-ле ажылдарның чедиишкининг болурунга кадрлар четчелээшкини улуг рольдуг дээрии билдингир. Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларында бо айтырыг база шиитпирлеттинмээн. Чаңгыл ийи белчег-биле ажылдаар трактористер кайы-даа ажыл-агыйда чок, херээжелерин болгаш апыяктарны олче эвилелден турары четпес.

Үстүнде апытыгнап четчестерни бо арткан хонуктарда чайладып алыр, бедик коргузуглер дээш, чер ажылының культуразын экижиддер дээш хемчегерни боттандырып чорударын механизаторлар районнуң бүгү көдээ ажыл-ишчилеринге үндүрген кыйгырыыжын бижип алган.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

СОҢГУ РУМЕЙЛАДА БАЙЫРЛАЛ

БАГДАД. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштадыр совет партия-чазак делегациязы республиканың баштайгы национал улуг нефть тывыш будүрүлгезин, а ол ышкаш бо девискээрни Шатт эль-Араб хемниң эриинде Фао порт-биле харылаштырган нефть дамчыдылгазын ажыглалга киргенинге холбаштыр байырлалдарга киржиря-биле апрель 7-де Соңгу Румейлавың девискээринге аян-чорук кылган.

Соңгу Румейлага массалыг митинг болган.

Митингиге Араб социалистиг чаартылга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиигиве секретарының ораалкчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң Даргазының ораалкчызы Саддам Хуссейн түве чугаалаан, бүгүн Иракның национал төөгүзүнде шылгараактай бодуушкунну демдеглеп турар-дыр деп медеглээн. Ам Ирак бодунуң нефть байлаан шуут ажылаан эгелээн.

Иракның, Совет Эвилелиниң болгаш найыралчы өске-даа чурттарның аразында идепкейлиг кады ажылдажылганың база тудургу күш-ажылдың үш чылдарының дургузунда аажок улуг сорулга шиитпирлеттинген. Бо чедиишкин болза империйнаимни болгаш монополиязарны ашкаш типлелге. Иракның болгаш Совет Эвилелиниң аразында быжыг найыралдың, ак сеткилдиг кады ажылдажылганың демдээ, келир үеде бистиң харылзаалариывысты быжыглаарынга быжыг үндезин болур дээрзин Саддам Хуссейн демдеглээн.

Оон дараазында А. Н. Косыгин нилорге үнүп келген.

Соңгу Румейлада национал ирак нефть тывыш черлериниң тургузукчуларынга үреэтиниң ханызындан изиг байырлы дамчыдарын, Иракның национал экономиказының тургузушкунунда, чурттуң хамаарышпас чоруун быжыглаарында улуг типлелге-биле холбаштыр оларга база байыр чедирерин СЭКП ТК болгаш Совет чазак бистиң делегациязга дааскан түве деп, ол чугаалаан. Оларның күүрүнден Ирак Республиканың күш-ажылга ынакшылдыг, найыралчы улуунга байыр чедирип тур бис.

Социалнам чурттары-биле, бүгү делегейниң демпилелдиг күштери-биле араб улустарның найыралы, кады ажылдажылгазы улам быжыккан болгаш агрессиниы ойтур тавар-ынга, оон уржуктарын узуткаар дээш, Чоокку Чөөн чүкте кризисти таарыштыр шиитпирлээр дээш демиселге өзүп турар рольду ойнап турар.

Совет профвилелдериниң чоокта чаа Москвага болган XV съездизинге түве чугаалап гурган, бистиң партиявыстың ТК-ниң Чиигиве секретары Л. И. Брежнев бистиң чурттарывыстың улустарының эрге-ажыктары дээш, чоптуг чорук дээш, араб улустарның хостагаазы болгаш демпилгези дээш, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбың дээш демпилелдиг араб күрүнелер-биле харылзаалерны моон соңгаар-даа быжыглап, хогжүдер бис деп медеглээн дээрзин совет делегациязының баштыңы демдеглээн.

А. Н. Косыгин хамаарышпас чорукка, чырыткылыг келир үеликге боттарының мыктыг эргелерин камгалап турар маадырлыг ыяштам улуска болгаш Индий-Кыдаттың өскедээ улустарынга акы-дуңма изиг эп-есткил каттыштырылгазын илергейткен.

Чугаазының түнелелинде А. Н. Косыгин чаа амыдыралдың тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни ирак улусче күзээн.

Саддам Хуссейн биле А. Н. Косыгин кызыл ленталы уе кескеи болгаш Соңгу Румейлада нефть тывыш черии албан бөлүү-биле ажыктаан.

Митингиге хөй болуп совет специалистерге тураскаал мелдерни тывыскан.

СЭКП-ниң Тыва область комитединиң IV пленуму

КАПИТАЛ ТУДУГНУ БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ ЧОРУДАР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

улам экижидери тудуг ажылдарын механизастаарының деңнелиин бедидер арганы бээр. «Тыва тудуг» тресте чер ажылдарын 1971 чылда 86 хуу, «Тыва кодээ тудуттар»—79, «Тыва суг тудуттар»—98 хуу механизастаан турган. Механизацияны чоптуг ажыглаарының чижээн «Кызыл тудугчуң» эштер Фокин биле Шиповаленко удурткан бот-оруулга-чарылгалыг комплекстиг бригадаларны коргүзүп турар.

Оон-биле кады чамдык тудуг организацияларында техниканың бүтүү күүзүн ыракта-ла чедир ажыглавайн турар. Чижээ, 14 механизацияга эргелелиниң Кызыл участогунуң 21 көдүрер кранынарының чүгле үжү, Ак-Довурак участогунуң 11 кранының беш ажыл-херээ ажыглавайн турган. Ынчангаш техниканың ажыл-херээ ортузунга ажыглаар деңнелиниң бедидер аргазы бээр.

Мурнакчы технологияны ажыглавайн, бүдүрүлгени эң дешпилгелиг арга-биле организаставайн тургаш, үлегүр тудуун чорудун шыдавас. Ынчангаш тудугну кылырга хереглеттинер ажылчын күжүн, материалдарны, механизмнерни болгаш автотранспортту саналга эң бөдүүн календарь графигни безин кылбас, а кылыр-даа болза ону үргүлүү хынавайн турар. Чижээ, «Тыва тудуг» трези тудугларны ажыглагга киирериниң дугуруштунган графигин чылдың-на тургуссада-даа, ону херек кырында күүсетпейн турар. Трестиң удурлукчулары эштер Ондар, Бодня, Казак олар аазашкын кылаа-даа, ол хүлээлгезин херек кырында күүсетпейн турарлар.

Ажылчын күжүн, механизмнерни, транспортту эки ажыглаар, тудугларны материалдар-биле үзүк чок хандырарын таарыштыр организастаар, тудугнуң хуусаамны кызырар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар дизе баш удур кылдынган ажыл төлевилелиниге болгаш технологтуг карталарга үндезилээш, тудуг ажылын организастаарының чаа, дешпилгелиг арганы чугула. Ынчангаш тудугну кылырга ажыглаары чугула. Ынчангаш тудугну кылырга ажыглаары чугула. Ынчангаш тудугну кылырга ажыглаары

Республиканың херээженнер чөвүлелдеринде

ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

Чоокта чаа Гес-Хем районнун херээженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле Хараал-Тей, Өртең сүт-бараан фермаларының саанчылары, кадарчылары, бызаа ажаакчылары амыдырал-чүрүттелгелиниң, ажыл-ишиниң дуржулгазын солушкан. Аразында социалистиг чарыштыг сүт-бараан фермалары ажыл-агыйында чедер-четпес чүүлдерни илередип, бүгү талазы-биле деңнелгелерни кылып, тодаргай чүгээлашкан. Дуржулга солчуушкунунга «Чодураа» колхозтуң бала «Тес-Хем» совхозтуң инек фермаларының эргелекчилери, мурнакчы саанчылары болгаш түскай эртемниглери киришкен.

Районда сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарышка Хараал-Тей фермазы (эргелекчизи, партия райкомунуң бюро кежигүнү Баткар Чөөду) эрткен чылдың дөртки кварталда бирги черни эдепп, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчип чоруур түгүнүң эдилекчизи болбушаан. «Күш-ажылдың алдары» тукту ол фермага тураскаадып кодурген. Эрткен чылын ол ферма 1100 центнер сүт бүдүрер хүлээлге алгаш, херек кырында 1509 центнер кылдыр бүдүрүп, күрүнеге 11 т сүттүг ажыр сатkан. Чүс баш инекке онаалтыр 97 бызаны менди кампалап, доруктуруп өстүрген. Бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын 111 хуу күүсеткен. Саанчылар, инек кадарчылары инектериң ажаалдазын, чемгерилгезин эжикидип турган сүттүң саалдазын хүн бүрүде көвүдеп, бир инектен 11—12 литр чедир сүттүг саап ап турар. Төрээн инектериниң бызаалары менди доругуп өзүп турар.

Оларның-биле соцчарыштыг «Тес-Хем» совхозтуң ферманың мастери Шалык Эрээ малдың ажаалдазын, чемгерилгезин эжикидериниң дуржулгаларын тодаргай демдеглээн. Малдың кажаа-хорадазын, сүт хүлээп алыр черлерин, чурттап турар оран-бажыңын шуптузун кезип көргүлээн. Чылыг, чырык, арыг-шевер, эмге-сескелдиг болур талазы-биле харааллейжилер ажыл турар болган.

Ынчалза-даа фермаларның ажылдарында ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Саанчыларның, кадарчыларның күш-ажылын чиигедиптер, ажылдың бөдүүн механизациязы ам-даа тургустунмаан. Малдың ажаалда, чемгерилгези четпес болганы-биле сүт саалдазының деңнели куду.

Бот-боттарында бар мурнакчы дуржулгаларны нептередир, ажылда четпестерни чайладырынга квартал санында дуржулга солчуушкунун организастаары ажыктыг дээрзин саанчылар чугаалаан. Дуржулга солчуушкунунуң түңнелинде «Тес-Хем» совхозтуң сүт-бараан фермазының саанчылары хараал-тейжилерге четпес ажылдаарын хүлээнген. Кайы-даа ферма боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин ноябрь 7-ге чедир күүсеткен турарын хүлээнип турар. Хараал-Тей, Өртең фермаларының коллективтери районнуң бүгү ажыл-ишчи чону-биле бир дөмей ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл ооңга күш-ажылчы белектер-биле ужуражыр дээрзин бүүреткен.

С. МААДЫ,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

«Демиселди күштелдирер» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг материал бо чылдың март 15-те үнген соңунга парлаттынган. Ынга «Тоора-Хем» совхозтуң ивижилериниң ажылга харыысалга чөтүнүү болгаш Тожу районда беру-биле демиселдиң кошказының дугайында бижээн.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ РАЙОН СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУНУҢ ДАРГАЗЫ А. КОЛЕВТИҢ РЕДАКЦИЯГА ДЫҢНАТКАНЫ:

Беру-биле демиселди күштелдирериниң хемчээн совхозтуң дирекция чери ап чоруткан. Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнунга иви малчыннарын ам бооза-

* * *

Бо чылдың февраль 26-да үнген «Шын» солунга Танды районда «Тинилелге» совхозтуң төвүнде болгаш малчыннарында чонуң чагыткан солуунсеткүүлүүнүң, чагаа-бижиниң чедирилгезиниң байдалын анализтээн рейд парлаттынган. Төп суурда эвлиг, ээ чок ыттарның ковүдээнинден почтачының болгаш ажылчы чонун ажылдаарынга шаптыктап турарын ында айыткан.

Кур чер кодээ Советинден

биле хандырарын дилээн айтырыгны тургускан. Ол ышкаш аңныыр эргелеринден бөрү хораның бээрин дилээн.

Совхозтуң дирекция чери иви фермазының эргелекчизи Маады Алдын-оолдуң ивижилерден негелдени ношиадып, сула ажылдаанын барымдаалааш, ажылындан дүжүргөн.

* * *

бистиң редакцияга дыңнаткаңы болза:

Почта чедирилгезин эжикидер болгаш черлик ыттарны узуткаар талазы-биле хемчеглерни алган.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРГЕ АЖЫКТЫГ НОМНАР

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы **«ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — МАЛ АЖЫЛЫН ХӨГЖҮДЕРИНДЕ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫЫ»** деп темага номнарның болгаш журналдар чүүлдериниң делгелгезин дерип кылган. Ону кодээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының ажыглаарынга таарыштырган. Ол делгелгениң эң-не ажыктыг чамдык номнары-биле номчукчуларны таныштырар бодай-дыр мен.

«КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ИНТЕНСИФИКАСТААРЫНЧЕ УГЛАНЫЫШКЫЫ» деп номну ооң авторлары Н. П. Гусев болган оскелер-даа СЭКП ТК-ның июль (1970 ч.). Пленумунуң айтыышкынын барымдаалап бижээнивер. Кодээ ажылагый бүдүрүлгезин бүгү талалыг механизастаарынга база химижидеринге, черлерни калбаа-биле мелиорастаарынга, материал-техниктиг базаны бүгү хемчег-биле быжыглаарынга үндезилээн. Кодээ ажыл-агыйны хажык чок интенсифистаары ону хөгжүдеринниң кол оруу болур деп. номда бижип турар. Номнуң авторлары — ССРЭ-ниң Күрланыышкы харысалгалыг ажылдакчылары— тараа культураларының дүжүттүүн болган мал ажылының продуктулуун бедидеринниң бар болуп турар курлавырларын илередип көргүскен.

М. М. Гуктуң **«МАЛ АЖЫЛЫН ИНТЕНСИФИКАСТААРЫНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ АЙТЫРЫГЛАРЫ»** деп ному кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниң таарыштыр кылдынган. Мал ажылын интенсификастаанының үре-түңнелдиниң көргүзүглерин номда кирип, малдың продуктулуунуң деңнелин күүн-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге интенсификацияның янзы-бүрү факторларының салдарын аналитеп, сүт-күр мал ажылын интенсификастаарының кол-кол чорудулгаларын көргүзүп, мал чемн бүдүрерин интенсификастаарының чамдык айтырыгларын тайылбырлап турар.

«МАЛ АЖЫЛЫ: ДУРЖУЛГА, ДИЛЭЭШКИН, ТЫВЫЫШКЫЫ» деп чыыды ном кончут солун болуп турар. Бистиң чуртувуста мал ажылының база мал чемн бүдүрериниң хемчээлдериниң хөй-хөй айтырыгларын чыыды каара тудуп турар. Колхозтарның, совхозтарның, фермаларның удуртукчулары, кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглерни, мурнакчы малчыннар эът, сүт, чуурга болгаш оске-даа продуктулар бүдүрериниң дуржулгазының дугайын ол номда чугаалап турар. Мал ажылынга сөөлгү үеде тыптып келгеп чаа, мурнакчы чүүлдерге кол кичээнгейни салган. Малдың чем баазазын тургузар дугайында түскай белүктү номда киирген болгаш малдың уксаазының, мал ажылында чаа чүүлдер, мал чемн культуралар дугайында тодаргай тайылбырны берген. Үк ном партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый организациязының ажылдакчыларынга таарыштыр кыдынган.

Херек энергизиң мал ажылынга ажыглаар чорук хөй материалдыг чарыгдалдар чокка-ла муң-муң тонна сүттүг, эттиг, дүктүг болгаш оскедаа продуктуларны немей алырының болдунар аргазын берип турар. **«МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ФЕРМАЛАРЫНДА ХЕРЕЛДЕР»** деп номнуң авторлары Д. А. Устинов болгаш Л. П. Нечипорук олар көстүп турар хереллди болгаш ультра өкпеч хереллеңишкинин малга, кушка хереглээринниң, кышкы үеде ооң-биле бызаазының, хаван оолдарын чыдарының дугайын чугаалап турарлар.

Делгелгениң номнары билдинмес айтырыгларны кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниң шинтипирээрите дузалаар. Ол номнарны почта дамчыштыр Кызылдың ном баазазындан чагыдып ап болур.

Ю. ФУНТИКОВА.

ФРОНТУЧУ ТОЮЧУК

Сарыг-Сепке бир-ле башыңга Кызылдан теледамчыдыганы көрүп, дыңнап орган бис. Камаан республиканың хөгжүмүшүн театрының артистери К. Кудашиниң «Он бир» деп шинээин ойнай бээрге, башында каш кижи улам-на ничээнгейлиг, шимээн чөк апарган. Шиңде болуушкуннар дараалаштыр үнүп турган. Тыва эки турачы дайынчыларның бирээзи Тоючук немецтерге туттурган оларның кадыг байысаалгазының адаанга кирер болгаш аар-берге хилинчектээшиниге таварыып турган...

Ак-көк экранның эң-не хаңдыкшылдыг көрүкчүлери — үгбалышны ийи уруг бот-боттарынче, ооң соонда —ада-иезинче көргүлээш, ханы улуг тынып каап ор. Оон бирээзи оожум, ынчалза-даа сеткил дүвүренчиг аян-биле айтырды:

— Ол Тоючук бистиң Каа-Хем чурттуг кижи болган бе, авай?!

— Шын, шын!—деп, авазы харыылаан.

Кайска-даа боя, бодал бодарадыр, сагыш хайындырар ол чугаага кириштес аргам чок болду. Ынчангаш Тоючукка хамаарыштыр каш сөстү чугаалааш, ооң уланчызын ол кежээ шее кааптарын сөксеп кагдым. (Бо ышкаш төөгүнү бистиң улустуң маадырлыг оруун өвереникчилер эки билир, өверимир, истеп тывар, тодарадыр ужуралуг).

Оон бээр ай ажа берди. Демги уруглар Тоючук дугайын черле кайы хире билген ирги? Мен ам берта дайынчы Тоючук дугайында билиримни, дыңнаанымны бижип көрейн.

Тоючуктуң алыс төрээн чери—Тожунуң Моон хөл. Адазы Севээн, авазы Бак-уруг олар наш бербан малы, аңчы-моңчу мергежили-биле амыдырап чурттап чорааш, 40 чылдарның эте үезинде олуп калган чүве. Келдирлээри ынчуг болгаш, Келдир-Севээн деп атка кирген, ол хөглүг болгаш солуун ашакты таныыр, биилир кижилер ам-даа утпаан бээр. Тожунуң Моон хөл чаңы, Талым-Севээнниериң чурту ол.

Чүгле бир хар ажып чорааш чаш ооллу Севээннер Каа-Хемниң Кундустугда төрел дуңмазы Ашпайга азырандыга берип каан. Маңаа, Каа-Хемниң эриктеринге, Кундустуг өрү даглар, хемчигештер аразынга ойнап өскен, эртем-сургуун чедип албаан бөдүүн тыва оол Тоючук чээрби харлыында Адачурттуң Улуг дайынынга чорупкан. Өске бүгү тыва эки турачы дайынчылар-биле бир дөмей, Тоючук фашистерге өлүмнүг согуушкунну удаа-дараа таварыштырарынга кирижил турган. Ону төөгү чугаалап турар.

... Ам база катап демги ийи өвереникчиге ужуражы берээл.

Оларның бирээзи хавазын дүүп, бодамчалыг көрүп тура, хаңы бодал-биле сетнил-хевнүн илередип.

— Бистиң чурттуң маадырлары кайгамчык-ла-дыр. Ол Тоючук немец-фашистерге тутпаза-даа, оларга чүнү-даа сөглеп бербээн, оларны харын кырма сындыр сыйба шаап, угааның ышкындыр көргүткен.

— Ындыг мөадырлөөр дугайында хөй-хөй чүүлдү чыыр бис!—деп, бирээзи база бүзүреалдыг чугаалап турду.

Тоючуктуң азыраан ада-иези ам чөк-даа болза, ол ог-бүленип ыяңгыя дайынчының бөдүн биилир кижилер Кундустуг, Мерген ол ынчаар бар чорду. Мерген сүт-бараан фермазынга чорааш, бажының дүгү көгере берген, алдан хар ашкан, ынчалза-даа эрес-омак кырганга ужуражы бердим. Пенсионнер Маады Сыгыртаа ол болду.

— Тоючук ынчуг эрес ол чүве: моге-шыырак, аныядан турда кажээ-ле. Орус ооллар-биле найыралдыы аажок, өрүстээры сүт эмыр-ла болгай—дээш, кырган Маады шаанында шайын салып каап, нуду көре берди.— Ол фашист дайзыннарны найы хире чула шаап туржуң ирги!

— Тоючук дугайы «Он бир» деп тыва шиңде бар болгай, ону көрдүңер бе, кырган? Бо фермада безин телевизорлар бар-дыр—деп айтырдым.

— Харын, көрбээн мен, дүмакым, багай-ла болган мен. Көрген болзумза...

Мерген фермазының ажыл-чыны Салчак Моңгай-оол мынча дээн:

— Тоючук-биле кады өйнап, колдээна ажылдап-даа чордум. «Немец-фашистерге удур өлүгүн тулчур мен!» дээн ооң сөзүн чедре утпас мен.

Бистиң чурттуң чаагай чоруу дээш демиселге маадырлыы-биле өлөөннер канаан-даа уттундурбас. Оларның дугайында хенизигийне-даа бол таварыла, ужуражыла, саңтыышкын, эрес-маадыр бир чоруу безин ынчангаш бистиң сагыш-сетимливиске ол хире дээштиг.

А. СЫЫН-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Улустуң чаагай чоруунга

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ниң VIII съездиниң улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ыдай бедидерин 1971—1975 чылдарда ГДР-ниң улус ажылагыйын хөгжүдериниң беш чыл планының кол соруулгазы кылдыр тодаратkан. Бо соруулганы шинтипирээриниң база бир чугула аргазы болза ниитилел хереглелиниң фондуларын улуу-биле көвүдедири болдур. АДН агентилелдиң корреспондентизиниг берген интервьюзунга ГДР-ниң Улус палатазының Бюджет болгаш саң-хөө айтырыгларының талазыбиле комиссиязының даргазы В. Реесериң медеглээни-биле алырга, бо чылын ол соруулганга ниитилел фондуларындан 28,4 миллиард марканы азы эрткен чылдымнан 7 хуу хөлүү үндүрүп бээр. Бо акша-хөреңгилериниң дөрттүң барык бир кезиниң — 6,4 миллиард марканы улус өөредилгезиниң системазын хөгжүдериниге чарыгдаар. 1972 чылда күруне өөреникчи бүрүзүнге онаалтыр 1030 марканы азы 1971 чылдымнан 17,5 хуу хөлүү чарыгдаар.

Ниитилел фондуларындан хөй түңнерни кадык кампалалынга болгаш социал хандырылгага үндүрүп берген. Бо чылын медицина албан черлериниң штады 800 кижиге көвүдээр, 11.000 болгаш оон хөй бичии чаштар уруглар садтарынга болгаш яслилерге туруп болур. Ам республикада барык үш уругнуң бирээзи-ле школа назыны четпээн уруглар албан черлеринде турар.

ГСЧП болгаш ГДР-ниң чазаа чем продуктуларга өртектериниң, транспорт тарифтериниң, бажың хөлезизиниң деңнелин чаныс тургузар дугайында сагыш салыышкынын доктаамал салып турар. Кол аъш-чем бараанларның өртек-үнезиниң барык дөрттүң бир кезиниң ниитилел фондуларындан дуглап турар дээрзин В. Реесер медеглээн.

Эки түңнелдер

ПРАГА. (СЭТА). Соколов хөмүр-даш бассейниниң (Барыын Чехия) дагжылары бо чылдың бирги кварталын эки түңнелдер-биле дооскан. Олар чуртка пландан ажыр 25 муң тонна хөмүр-дашты берген. Шахтёрлар ыңдыг бедик түңнелдерни бүдүрүзегиниң бар курлавырларын ажыглаарының, социалистиг чарышты калбартканының, совет эштериниң дуржулгазын билдилиг ажыглаанының күсели-биле чедип алган.

Он катап көвүдээр

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бо беш чылдың чыдарында Венгрияга саналга техниказының чепсек-херекселдерин бүдүрери он катап көвүдээр. Бо адырны хөгжүдеринге 3,5 миллиард форинтниң үндүрүп берген. Экономиктиг Дузаалажылга Чөвүлелиниң өске-даа күрүнелери-биле кооперастаашкынның улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар.

Агрессорга сагындырыг

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангбинь можунуң болгаш Виньлинь зонаның апрель 6-да 10 америк самолёттуг узуткаан камгалакчыларының улуг чедишкиннери агрессорларга шыңгыы сагындырыг болур деп, «Нян зан» солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

Вьетнамның чепсектиг күштери болгаш улузу америк агрессорларның кандыг-даа чаа авантюраларын үзе шаварынга быжыг шинтипирлиг деп, солун түңнелиндё бижээн.

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА ТУЛЧУУШКУННАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның национал хосталгазының күштери Биньлонг, Фыоклонг болгаш Тайниңь можуларда дайынчы хемчеглерни үнелеп, ооң-биле бызаазының, хаван оолдарын чыдарының дугайын чугаалап турарлар.

Патриоттарның кезектери Сайгондан сөңгү талаже 60 километр ырак № 13 стратегтиг орукта туруштарны эдлеп алган. Бо орук Сайгонну Төөн Камбоджа-биле харылзаштырып турар. Биньлонг можунуң төвү — Анлок биле Локниңь хоорайларның Сайгон-биле харылзаазы үзүлген. Анлок, Локниңьни долгандыр чалча армияның туруштарын күчүлүү-биле боолап турар. Чоогунда турар аэродромнарны артиллерия-биле база боолаарын үргүлчүлевишаан. Локниңьче бааp орук-биле чаза таварып үнер дээн сайгон шериглериниң оралдажыышкыннары чедишкин чок болган. Дайзынның Локниңь хоорайны камгалап турар кезектеринге агаардан деткимче көргүзүп турган дөрт вертолёттуң бирээзин патриоттар дүжүр аткан. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Сайгондан сөңгу-барыын талаже 35 километр ырак Хаунгиа можунуң төвүнде сайгон шериглериниң туруштарынга согугларны таварыштырган.

Дыңнадыглардан билдингени-биле алырга, Төп шатта патриотчу шериглер № 5 улус шериг базазының бүзээлеп алган болгаш Контум хоорайны долгандыр кадыг-дошкун тулчуушкуннарны чорудуп турар. Хоорайдан бүгү даштыкы кижилерни көжүрүп үндүрген.

Мурнуу Вьетнамның сөңгу можуларында кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Патриоттар Бмавьет хемни улус күштери-биле кешкеш, Кунгчи хоорайның камгалалының сөңгу тылакы шугумун чаза таварып кирген. Хюэ хоорайның мурнуубарыын талакы чоогун камгалаан Бастонь шериг базазын долгандыр кадыг-дошкун тулчуушкуннар калбарган.

ВУА-ның дээди командылалының дужаалы

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ге удур АКШ-тың дайын авантюраларының күштелгенинге холбаштыр Вьетнам улус армияның Дээди командылалы ВДР-ниң бүгү чепсектиг күштеринге дайынчы дужаалды парлап үндүрген.

Сөөлгү хүннерде америк самолёттар, ооң иштинде «В-52» дээр бомбалакчы самолёттар Куангбинь можунуң болгаш Виньлинь зонаның сырый чурттакчылыг районнарынче соксаал чок мөөңнээшкин-биле халдап турар деп, дужаалда чугаалаан. Апрель 6-да АКШ-тың ужар чүүлү Куангбинь биле Хатинь можуларның хөй-хөй районнарын бомбалаан болгаш вьетнам улуска удур чаа ханныг үүлгедишкиннерни үүлгеткен.

Агрессияның чаа үүлгедиглери болза вьетнам улуска болгаш АКШ-тың агрессиязын соксадырын иеген турар делегейниң бүгү хөй-иниитизинге калчаалыг чөңгээ-дир дээрзин дужаалда демдеглээн. Бо үүлгедиглер америк империалистерниң дерзин чоруктарын, авантюризмин болгаш аймаазыралын көргүзүп турар.

Вьетнам улус армияның Дээди командылалы серемчиледи күштелдирер, Соңгу Вьетнамга удур америк империалистерниң кандыг-даа дайын авантюраларын ойтур шаварынга белеп турар, самолёттарны дүжүр адып, америк ужудукчуларны тудуп албышаан, АКШ-тың ужар чүүлүнге шинтипирлиг ойтур шавышкынны бээр деп агаарда халдаашкынга удур камгалалдың бүгү дайынчыларынга, ужар чүүл, ракета, артилдерия болгаш шериг-далай кезектерине, а ол ышкаш милициянын болгаш удусчу ополченинең отрядтарынга дужаалды берген.

Президентиниң чугаазы

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде радикалдыг партиниң онза съездиниң хуралынга чүве чугаалаан. Ам Чили бодунуң бүгү төөгүзүнүң ээ-не берге үелериниң бирээзин чурттап орттирип турар деп, ол чугаалаан. Президент бо берге үеви мындыг чүүлдер-биле тайылбырлаан: бирээде, даштыкы дайзыннар чили экономиканың боттарының оралдажышкыннарыбиле сандарадырын кордап турар, пйиде, чазакка удур оппозицияның чамдык кезии чили революцияның аштырарын кандыг-даа арга-биле, сүүлчээлеринге болгаш хорлакчы ажыл-чорудулганың аргазы-биле чедип алырын орландажып турар.

Сальвадор Альенде бодунуң баштаан чазаанның чедишкиннериниң, кол-кол бойдус байлактарын национализастаанының, банкыларның күрүне холунга шилчээнинин, аграр реформазын чорутканының дугайын чугаалаан.

Парламент-биле демиселдиң дугайын чугаалап турган, Сальвадор Альендениң демдеглээни: бир эвес бо демисел уламчылаар болза парламентиин тараалыр дугайында хоойлу төлевилелиин кирер, улус бо хоойлу төлевилелиниге хамаарыштыр саналын берген турар төлээде саналдалышкынын чорудар магат чок мен дээн.

Ийи министрниң, чөөн радикалдыг партияның кежигүнериниң чазактан үнген дугайында айтырыгга хамаарыштыр Сальвадор Альендениң медеглээни болза бо партияның удуртукчулары аңаа айтырыгларның талазыбиле боттарының үзел-бодалын хенертен оскерткен, оларның шинтипири парламентиге болур соцгуудага салдар чедирер чадап чок. Олар «оппозицияның дээрбезинче сугну кудуп турар-дыр» деп, ол демдеглээн.

Чугаазының түңнелинде Чилиниң президентизи иштики болгаш даштыкы дайзынларның чөңгээлерин барымдаалаан, башкарымчы коалициязында бактааган бүгү партияларны чаңгыс эрге кыйыртан. «Улуска аар-берге шакта революстуг харымсалганы неген тур мен» деп, ол чугаалаан.

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң чөөн радикалдыг партиязы Улусчу чаңгыс эптиң чазаанда үнер дугайында шинтипирни хүлээп алган. Ол партияда бактааган иштиция министри М. Сануеса биле даг-руда үлетүүр министри М. Юи партияның айтыышкынын ёзугаар албандан дүжер дугайында бижикти кирген. Президент Сальвадор Альенде оларның албандан дүшкенин хүлээп алган.

Дерзии халдаашкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Апрель 7-де Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнамның девискээринче халдаашкынарга 500 хире америк самолёт киришкеп. Оон ады да америк чедиги флоттуң корабльдери Соңгу Вьетнамны болгаш демилитаризастаан зонаның девискээрин боолаан. Ол дугайын Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан.

Допчузу-биле

ЛИМА. (СЭТА). Перунуң чазаа база 55 помещиктиң 1.364 гектар шинги шолдуг черин хавырар дугайында шинтипирни хүлээп алган. Помещиктериң шимчээр хөреңгизин болгаш техниказын база хавырар ужурлуг.

Помещиктериң черин, эт-хөреңгизин хавырарын аграр реформазының дугайында хоойлуга үндезилээн боттандырын турар.

Малайзияның чону

КУАЛА-ЛУМПУР. (СЭТА). Куала-Лумпурга парлан үндүргени 1970 чылдың чизе медээзин ёзугаар алырга, Малайзияның чону 10.439 муң кижи болган. Кол национал бөлүктер малайлар болуп турар. Олар бүгү чонуң 46,8 хуузу, кыдаттар 43,1 хуузу боюп турар. Чурттаа индийлер, пакистаннар, даяктар болгаш оске-даа националдарның төлөлекчилери база чурттап турар.

ЛАОС. Лаостуң патриотчу күштериниң дайынчыларынга туттурган тамдаң хезизиниичилериниң батальонунуң кезээ.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Аныяк чогаалчыларнын республика семинар-хуралынга уткуштур

АЖЫЛЧЫННЫҢ СӨЗҮ

Ачам чагыын хажытпас мен
Ажыл-ишчи бүдүштүт мен.
Алдын хүннүң херел чырыын
Аппас хевээр турауң дээр мен.

Ажыг дерим токпейн чыткаш,
Ажыр-чиир дол сүвдукпас мен.
Амыдырал каастакчызы—
Алдын холдут ажылчын мен.

Амыдырал хоолдузун
Алдап болбас, черде хоржок.
Арат-чонга бараан болуп,
Ам-даа кызыг ажылдаар мен.

О. АРАКЧАА.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН

Чоннүң хоочун салгалынын,
Чолдут оруун тайзы баспаал.
Шыдал-утаан мөге доозу—
Шынның өзээ, хөрээзи боол!

Аалдарывың шүүлген соруун —
Амгы чашка мандыдыг бээл.
Бөмбүрзекте чаптып чурттаан
Бедүүн чонга бараан болууп!

А. КАРА-КЫС.

КАРА-ДАШТА...

Чадагалын, эдер-харжаал
Чарыштырып ойнап келир.
Катқы-хөглүг оолдар, кыстар
Кара-Дашта болбазыкпе.
Чеҗээн өнүг хевин кеткеш,
Четтинчипкеш ырлажын кээр.
Чаңгыс не төлдери дег.
Чалыылар-ла Кара-Дашта.
Айның, чылдың онаалдазын
Ажырбаанда тура дүшпес
Эви, деми чаңгыс болган
Эрестер-де Кара-Дашта.
Шимээн-ааштыг комбинаттың
Синир — даштың эдлери —
Казах, тыва, орус... шунту
Ханы төрел болбазыкпе.

Ондар ОХЕМЧИК.

ЫНАКШЫЛ

Дамыратпын чанчыл-дыжы
Далай сүүнүң терезинде.
Салым-чолдуң чараш кадзы
Чаалттыпаан мөгеккилде.
Часкы бойдус чулук тыртар
Чаагай хөрүүн шеҗерде.
Салбаан чадып чечектелир
Чалым назын ынакшылда
Чүректерде ынакшылды
Чүү-даа чүве балай албас
Чүткүл, соруун бир баз кылаш.
Чүлелтер күш ынакшылда.

Бүдүүр СҮТТҮГ-ООЛ.

ДҮВҮРЕЛ

Салчак МОЛДУРГА.

Этжен хонга кичээл, чапсар
өйүн чарлап.
Ажыкти хаап, ажыткылап
кыйгыргылаар.
Экзаменнер келген түдүм,
доозукчуга
Эртем саны ораапты бооп
дам бар чыдар.
Ынчан харыы, алыр демдек,
айтырыглар.
Ылавылаан дезинде дег,
түлгашкак боор.
Башкы ыяк дыпыдын каан
кирип ышкаш,
Базып санай негелделиг,
чайгылыш чок.
Ылыг ейде өөреникти
дүжээш безин.
Кичээлде дег, чугааланы

(Доозукчуларга)

каттылаптар.
Хире-хире үйгү олчаан,
школаже
Ыдыпкы дег таварылга
хой боор чүве.
Кым болуруң, каяа барып
сургуулдаарын
Кыдыын алзы шилип ашкан
үен солуп:
Кыдыраашта конспект,
формулалар.
Кылын вом дээш, саназыры
оюнчук бе!
Эвередиг башкың безин
шак ол дүштә
Эки демдек салырындан
дыртым ышкаш.

Эң-не билир теман безин
кулак үнүк:
«Экзаменге аңдарылдың,
халак!» дээнзит.
Бачым ейде бүгү чүве
черле бачым.
Парламгада чарладдардан
карак шокар.
Болуң оюу дооскалак бол,
чүрек күүш
Болал дем-не институтче
үжутупкан боор.
Өөренгиже өөренип-даа
хыы хаңгаа.
Өлө башпыг акың, утбаң
чагыы бо-дур.
Башкы болгаш келир
хаяан эге даңы
Базып үнер школанда
эвеспе, дом!

КАЖАР ХУНА

(Басня)

Хаяларлыг мээс чарге
Кара хуна оттап турган.
Хажыызындан берү келгеш,
Халый бээр дээш, кайгай берген:
— Хавааңда ол сувур баштыг,
Кадап аяган чүкер чүвең?
— Берүлерни оттур шанчар
Моңгун уныуг селемем-дир.
Сегелиңде салбак ышкаш.
Сегелчиңнээн чүү деп чүвең?
— Зыттыг-чатыг берү чигеш,
Эрним аштаар чулгүүшүм-дүр.
«Бая-бая» дигеш, камар хуна
Бажын хаяа чык-ла кылган.
Олчазыраан бивэ берү
Ойну өрү куураш-ла дээн.
Дидим черүк, мерген угаан
Тиилеттирбес чүве болгай.

Б. ДОЮНДУП.

АНЫЯК ӨЗУМ

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң пленуму эрткен чылдың декабрьда болуп эрткен. Анаа ийи айтырыгны — чогаадыкчы аныяктарның проза болгаш шүлүк чогаалының дугайын чугаалашкан.

Совет литературунуң болгаш уран түүлүүн чедиишкиннерин улут. Анаа сураглыг чогаалчылар боттарының үлүүн киришкирип турар. Оон кырында аныяк үеверии немээр ужурлуг бис.

Тыва литература чыл санында озуп, сайзырап олурар. Оон хөгжүлдезинге хоочун чогаалчылар С. Тока, С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, О. Сагаан-оол болгаш оон-даа өскелер улуг рольдуг болганын билбес кижи чок. Тыва улуттуң «ада корбээнин оглу көөр» деп үлегер чугаазы бүгүдеге билдингир. Оң дорт сөсте каш яңзы утка бар. Бир эвес чогаалга хамаарыштыр алыр болза, улут болгаш аныяк чогаалчыларның дугайында чугаа оон үнүп кээр. Федерациялың чогаалчыларының пленумунга ол айтырыг кол черии эдээн. Башкы азы улут чогаалчы база өөреникчи азы аныяк чогаалчы дугайында, оларның түс-түс харысалгазының дугайында шынгыы чугаалажышкын болган.

Аныяктарны киржизидер, оларны деткиир, салым-чаланныгларыны депшидер, келир үеде кырганнарны хадаар чаа эдлегни белеткээр — ол дээрге улут назылыг апарган бистерниң хүлээдегвис. Ол сорулга-биле Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черн барык чыл санында чөвүлел хуралдарны, семинарларны эрттирип келген. Эрткен 1971 чылдың мөзинде, уруглар чогаалының хөгжүн турарының дугайында хуралдар солуп, чаа бодалдарны бергеп. Оолгу хуралга № 2 школаның башкызы А. А. Алдын-оолдуң саналы чогаалчыларны, башкыларны алзап бодавдыргап.

Ол хуралдың соонда хоочун башкыларга хамаарыжыр А. Арапчор, Ч. Чап, Д. Дыртык, Монгуш Эртец Монгуш Ювдеш-оол, Көк-оол Чалыын, олар түүгүнүп эгелээн болгаш мурнунда дег бижип алган эки, багай-даа чогаалдарын радиога, солуп-сетküүлге «Тургеп» дужаарын соксаткан.

Оң чүл дээрге бистиң аныяк эштеривис боттарының харысалгалыы биле бергеңнээн ачызы-дыр.

Бир эвес бистө Чогаалчылар эвилелиниң кежигүннери чүгле он дөрт болза, бижип чоруур эштериниң саны чүс ажып турар, оон иштинде бежен хире кижи докгаамал бижип, боттарының күжүн шенеп турар. Олардан М. Доржуну, Ч. Кара-Күскенни, К. Чамыянны, С. Молдурганы, Е. Танованы, А. Даржайны, К. Чаш-оолду демдеглевес артажок. Бистер, назыны улгады берген кижилер, оларга идеген турар бис.

М. Танов (Өвүр), М. Кожелдей (Чоон-Хемчик), Э. Трефилов (Хову-Аксы), Н. Салчак (Бии-Хем), С. Майнак (Бай-Тайга), А. Даржай (Кызыл), В. Серен-оол (Кызыл), Зоя Донгак (Кызыл) улуг идегелди, ынанышты берип турар.

Зоя Донгак эгелеп чоруур чогаалчы, оон кыдыраажыныы да он беш хире-ле шүлүк. Ол хөреңинде, оон сөстери, оон деңнелгелери, оон үнү өскелердең дыка ылгалдыг болган оон ышкаш чогаалчы үнер дээрзинге чиигинг чок.

Бистө бижин чоруур аныяк чогаалчыларның тозан ажыг хуузу шүлүктүлер. Ол черле дүрүм ёзугаар түүл-дүр, чогаалчыларның кол нуруузу шүлүктеп эгелээн. Ынчалза-даа бөп хире авторлар бистө прозадан эгелээн. Оларга Чамыяң Көк-оол, Светлана Мыңдыры. Дандар-оол Сарыкай суглар хамааржыр. Д. Сарыкай — журналист — геологтар дугайында чечен чугаазын чоокта чаа бижээн. Ол ам № 30 альманахта парлаттынган. Оңу помчаан ижин бүрүзү сетkил-сагыш талазы-биле таалаар, оон-биле кады өөрүүр, бистиң чогаадыкчы аныяктарда билдинзес талантылар бар-дыр дээрзин дорааш экерип каар. Ол ышнаш С. Мыңдыраның чечен чугаалары, овлагай, чаа чүве чоктаа болза, ханы утказы-биле ылгалыг турар.

Оон-биле кады бистө аныяк болгаш эгелеп чоруур чогаалчылар-биле ажыл ам-даа дыка четпестерлит. М. Танов, Б. Тоюндуп, К. Чаш-оол тускузунда вомнарлыг тургу дег, ынчалза-даа тыва Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черн. Тываның вом үндүрер черн оларны мынчага чедир эскербейн турары хомудавчыг. Н. Ооржак («Шекпээр» совхоз), М. Кожелдей шору тоожуларны бижип алган турар. Олар бичe сетkилдиг болгаш, парлаарынче сыгавайн турарын ужурунда напшада суг алган турар. Ол дугайын бистер, бижбейн турар шыкаш, ыт чок эрттирип турарывыс база ында эвес.

Донгуланып чугаалаар болза, бистө аныяк өзүм бар, оон бижиг талазы-биле шыырак, назы талазы-биле аныяк, олардан хоочуннарны салгаар шыырак чогаалчылар үнер ден улуг идегел бар. Ынчалза-даа оларны өстүрер ажыл ыракта четпес. Аныяк болгаш эгелеп чоруур чогаалчыларның барык шуптузу докгаамал ажылдавайн, тура четпезе биживейн турар. Оон аңгыда литератураның жанрларын эки билбестиң ужурунда, озат башпаан ошкү дег, проза-зе, шүлүкче, алиже, критикаже халып турар чоруктар деңгеерзи. М. Эргец, М. Юндеш-оол, Х. Серен, Д. Дыртык бижиир талазы-биле ковчуг кызымак, дыка хөйүү бижип турарлар, ынчалза-даа, амыдыралында, оон-делик, ниитизи-биле ымыраңгыг чогаалдар бербейн турарлар. Ол чүл дээрге аныяк чогаалчылар теория-биле чепсегелевес, ол дугайында литература помчувайн турарының херечизинир. Чогаалга, кандыг-даа ажылга ышкап, арга дуржулга, мергежил назына-биле кады келир. Ону эскерип, билип каан чогаалчылар С. Пюрбю, Ю. Кюнзегеп, К. Кудажы сөөлгү чылдарда парлаадынче далаштайн, быжыг кылырын орлалдажы бергени таварылга эвес.

Сөөлгү чылдарда вом үндүрер черлээн хой авторавр-

ның номнарын парлаан. Олардан Е. Танова, В. Сагаан-оол, Х. Ойдап-оол, М. Пахомов сугзар чедиишкиниг ажылдавышаан турар. А чамдык эштер, назыгны С. Күстүүр, В. Шаравии, А. Донгаа, З. Намзырай болгаш оон-даа өскелер чаңгыс-чаңгыс пом үндүрүүлээш, помчукчуларны «ымаандырган», «чедиишкинге» оожурган калган. Ч. Кара-Күске, К. Экер-оол уруглар чогаалынга салым-чаланныг тура-да, олче эки-ле хамыдавайн турар.

Литература болгаш уран чүүлдүң критиказының дугайында СЭКП Төп Комитединиң докгаалы, хоочун-даа, аныяк-даа чогаалчыларга хамаарыштыр вегелделиг болуруп, чүгле шыырак чогаалдарны бижиирин, литература херөзүде четпес түүлдерге бөтеш чок болуруң чогаалчылардан негээн. Аяаа үнелеп, ак-кара чок чугаалы кылыры-биле республиканың аныяк чогаалчыларын Тываның чогаалчылар организациязы, ВЛКСМ обкому, Культура министерствозу чылдырып турар. Ол хурал-семинарга, мен бодаарымга, теория айтырыгларын, ыланғыл композиция, сюжет дугайын колдап чугаалажыры эргежок чугула деп бодап турар мен. Оон-биле кады Совет Эвилелиниң 50 чыл болуру оюнунга белеткенир, аңаа тураскаакчан уран чүүл көрүдезинге, барыын таланы районнарга удавас эртер тыва литератураның болгаш уран чүүлдүң хүнеринге иденкейлиг киржир дугайында айтырыг хуралдың киржекчилериниң кизээгейни хаара туткан турар ужуругут.

С. СУРУН-ООЛ, чогаалчы.

Александр Штейнның чогаатkан шинзин «Эдер заседпиерге деп адаан. Ук шинчи Москвага аттыг театрга хөргүскен. Олуг совет чогаалчы Борис Лавреневке турасаан болдургаш.

Шинчи П. А. Штейн тургускан, чурукчу — РСФСР-ниң уран чүүлүкүн албаның ажылдакчызы С. С. Мандель, композитор Н. Н. Каретниковтуң музыказы.

ЧУРУКТА: шинден сцена. «Чогаалчы — ССРЭ-ниң удуртуу артизи Р. Я. Плят (солагай талазында), Говоруха-Отрок — артист Г. Л. Бортников.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ОРУУН ТЫПКАН ШҮЛҮКЧҮ

Виктор Сагаан-оол база бир ном үндүрүп ап-тыр. «Оон адын «Часкы шинчи» дээр. Номчуп таныштым. Бо номну конгуг оожум номчаап, бодалдарым хайыыр болду. Черле шымбай чогаалдар бар болду.

Сес одуруглаан чогаатkан хенелиг шүлүк дыка үткаазы ханы, созуң чечен болгаш шүлүкчү бодунуң доңчу намдарын ижин кара чокка илереткен болду. Ын ол каш одуругнуң артында үжен чылдың дургузунда чурттап, ажылдап, бодап келген ижинин чоргааралы көстүр болду.

Хып дээш-ер бооп келген дораан
Алдын кадын эгелээн мен.
Кылган ижим үнезин мен
ынчан чүгле
Акша-дыр деп соора биилп
тораан болдум.
Алдын каспан күжүм ортээ
Акша эвес болган-дыр деп.
Чүргүй-оолдуң хөрээн каастаан
сылдыс көргеш.
Чүгле ынчан ылап биилп,
чоргаараан мен.
Мен дүнгайы бо шүлүкчү номчаап, сетkилим хаваа кижи-дир мен. Акша сураваас, адын бодаар кижи, ёзулуг совет үзелбодалдың ёзугузунга утаан-сарыыл киргеп кижи мындыг чаагай шүлүктү бижип шыдаар. Катап-катап мээң бо бодазымда бир ужур бар, ол болаа мынды чүве.

«Силерниң музейде кижи кылыр ажылдаа чүү боор але? Хүнүү бадыр олуруп-олуруп чаа бээр улус силер шиинээн але? Алдан хар чеде бергеш, силерниң музейге барып ажылдааш, улуг певсия кылдыртып аар бодаан кижи мең» — деп, бир «эш» чугаалаан чүве. Кайгай берген мев. Ап турар шалыным чугаалап-ла бердим. Демги «дарга» дораан өкпелей бергеш, мынча диди: «Силерниң шалыңывар ындыг биче бе кай? Мээң техникум дооскан оглуум, совхозта бригадирлеп турар, бир айда ийи чүс чедир ап турар. Силерниң шалыңывар оон чартыы хире ышкажы!»... Ийи чарлы берген бис. Соолунде хынай-хынай кларимге, демги ол акша сүргеп «дарганың» бистиң музейге чаңгыс-даа катап бажын бакылатпаан кижи болган.

«Чурукчарже көрүп турду» деп шүлүктүң маалыры кырган солдат болувун фронтучу ажы алтай сөөк Суразакты даады сактып чоруур. Олар фашистерниң үлүзүн бүзә бомбалап турар хүн Рейстах иштинге хорун чыткан дайзынны түдүп аалгаш, эккел чорда, чурукка тырттырыпкан. Хайлыг ок ол алтай ажын өлүр даапкен. Ол шүлүктүң утказы бо. Арай далаш кижи болза, билдингир утказыг шүлүктүр, баштайгы строфаны номчуттарымга, утказы билдинге берди, оон ында номчаап чоор мен деп соора угаан болуур. Ол дээрге чазыг-дыр! Мен бо шүлүктү беш катап номчаап, бодап олурдум. Ада-чүрттүң Улуг дайнынга тулчуп чораан Тываның хамык эки турачыларының фото-чуруктарын дөгерезин болуп чылынар! Оларның доргул-төрелдери, ажы-төлү даймга чораан кижилериниң түс-түс чуруктарын дилеп тыпкаш. Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейиндиве чорудуп берииер. Дем кадыы ажылдавынар. Оларның түс-түс допчу-намдарын база кайы сумудан, кайы комгуудан аттаның үшенин кылыраашка биижигидээш, бистиве чорудуп турумар. Аргалыг болза, оларның назы-харын айтып бижиңер. Бистиң музейде ол эки турачыларның чүгле чамдыкының фото-чуруктары бар. Төөгүге кедилиг чүвеең дем кадыы кылмылынар. Шүлүкчү биске ындыг буянныг сүмеең кадыы тур!

Виктор Сагаан-оолдуң чогаалдарының бир онзагай түүлү болза шала-була дыңнаалының бижииринге хавдыкшывайн, караа-биле көргенин, чурттап эрткенин шынзыг болгаш сүрүг кылдыр ураң-чечен бижип турары деп билдим. Оон барымдаалы бо-дур:

«Ишти дишпиг», сагыжы бак.
хаалчак кижи
Эжин сугже идиптерден
далай дивес».

«Часкы шинчиде» кайгамчык чаагай шүлүктер бар, оларны дөгерезин коптаргаш-даа канчаар мен. Арай далаш чоруктун кемиядеп хоомай биилиттиве берген одуруглар база бар-дыр.

«Чаңгыс атты, бажы чуурук пет кээп дүштү, снайпер-дир».

«Тоолу кызы» «чаңгыс атты» дээрге, оон часпас адыгжылын дораан илередип турар турбуже, ол домактын сөөлүнде чиртим вомчуттунар болгаш чаңгыс ол-ла үткаазы чевенчиде-чевенчиде катаптап турар артык сөстер кире берип-тир.

Виктор Сагаан-оол сөстүң хуудаазын алынын биилп, шүлүкчүлер аалынче баар оруун тыва берген эш-тир.

М. КЕНИН-ЛОПСАВ.

МЭЭҢ АДЫМ

(ЧЕЧЕН ЧУГАА))

Мээң адымны Көк-Хуна дээр. Ол дээрге чараш, содуңдаа эвес, чажырар, базырар аргажок, кылырынчыг ат-ла болгай. Ажыы-биле чугаалаарга, мындыг болгаш дээш, тоожуп төттүнмес чыгыы хомудап, хорадап, ыңдыг аттыг мөңгө бергеви дээш ада-немге бо-да шыжыга берген чоруур мев.

Оорум-биле шывык «алтыгыраш» мунуп алгаш, шыкче углай чаржып-ла кирер бис. Капшагай, шимчевирем айлыг эвес, оорумну дораан арте маңнаан, «үзүүреткен аттарывыс» бажында-ла баар мев. Эрте бээримге, оорум адаргыл-биле, тыныш албаан, шуптуу алгыржып:

— Ээ, Көк-Хуна, хуналар черде ыңдыг боор — дишкилээп, хуналы оттуне-даа бээрлер.

А мен дээрге, моолумнуң көнгүс-ле кыскаш, мырыңай шимчей албас апаар мен. Хейде-ле, адымга шыжымын, мым келир. Оорум ортту улам-на өөскүдүп, алгыржыр-дар. Ында кижиниң аскын, боскун тудуп, дугаан алыр эвес, канчал капчаарыл. Харын-даа Кашпаз-Туруг безин:

— Ээ, Көк-Хуна, Көк-Хуна...—деп, чаңгыланып чоруй баар.

Соолунде кээп, эдер дергиивилен туттунуп, эр болуп келгеш, ук атты канчан ыңдыг адаанын ада-немден биилп алганым соонда, ам-на адымны атсыва бергон мен. Шаанда «адың кымыл» деп, ыңдыг-ыңдыг кижи айтырган болза, чажырар, базырар чораан болдур мев ийин. А ам дээрге, адымны чоргаарал-биле аддаар болу берген мев дедер. Чүге деп бе? Аваам күжүр мевейин, акамның тынын алыр дээш, аътталыпкан дээр-дир.

Ынчи чедиш келгеш, угаанын ышкынган, улус ам черле хорлок боор дижип, чегеннп турган аваамны сеткиивей кижи-дир. Ол дээрге бүгү күжүн үндүрүп, дерии тен турган, бөжудуп ыяан. Оон ачызымда мен дириг артын калган кижи-дир мен. Бир эвес Көк-Хуна ынчи эвес болза, аваам-даа, мев-даа чырык өртемчейге кайыы чоруур ийик бис... Мээң хөйүмнүң база ол ынчи кескен дивес сидер бе.

Шак-ла ынчангаш, шак ындыг, ачызыг, буянныг, авырал-кежиктиг кижиниң адынбиле мени адап каан чүве-дир ийин. Ам кээп, адымга дендин чоргаарааныр-дыр мен ийин.

Уларыбыла, чогум-на харын кижиниң адында-даа эвес, арвынын чарап эвелиңде-даа эвес чүве-дир. Хамык ужур болза, кижиниң сеткилинин чаагайында, ёзулуг-ла маадырлыг күш-ажыл-биле чонувга бараан болуруңда чүве-дир дээрзин ам бодап чоруур-дур мев. Оскен чурту, оруун чону дээш, арыг сеткилдээ сеткиир, ажылдаары дег ачы-буянныг черле чок-тур дээрзин база угаан, биилп чор мен ийин.

О. ЧИҢМИТ.

Хөгжүм-шии театрынга

Апрель 9-та А. П. Островскийниң «БАЛЬЗАМИНОВТУҢ КАДАИЛАНГАНЫ» деп комедиязы болур. Эгелээри кежээкиниң 7 шак 30-де.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

ағаар

Республикага чагбас, хатты кужу секундада 5—10 метр. Дүне даглыг районнарга 1—6, өскелериве 6—11 градус соор. Хүндүс даглыг районнарна 10—15, өскелериве 5—10 градус чылыг.

Кызылга дүне 4—6 градус соор, күндүс 15—17 градус чылыг болуур. Чагбас.

телевидение

АПРЕЛЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

13.00 — Школачыларга. «Будильник». 13.55 — «Кадыкшылга». Делегейниң кадыкшылга айы. «Совет кардиологиязының чедиишкиннери». Ийиги дамчыдылга. 14.25 — Мария Пахоменко ырлаар. 14.45 — «АКШ: политика болгаш айтырыглар». Бүгү-эвиледдиң теп радиозуун болгаш телевидениезиниң политиктиг тайылбырлакчызы А. Арзуманян дамчыдылганы чорудар. 15.20 — Э. Майов «Чаа огленгеннер». Телепьесаның баштайгы үндүрүлгези. 16.50— Хоккейге делегей чемпионады. ГФР— Финляндия. 3-ку жырээзо. Прагадан дамчыдылга. Бинзидилге. 17.25—Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Шозбайчыгаш». Дамчыдылга. 17.45 — Уругларга. Мультфильм. 17.55 — «Сыддысчыгаш». Дамчыдылга. 18.25 — «Аныяк гвардия». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — «Циркти» өдүү 19.45 — «Кино» ава-чорукчуларның клуузу. Кинорежиссёр В. Шредеров дамчыдыганы чорудар. 20.45—Мария Биешуның ырлаар. 21.10 — уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.15—22.25 — Чапсар. 22.25—«Үе». Информастыг программа. 22.55—Хоккейге делегей чемпионады. Швеция — ЧССР. 01.15—«Мында Амур хем агыы чыдар». Документалдыг фильм. 01.45 — Конперт. 0—2.25—04.45— Хоккейге делегей чемпионады. Финляндия — ССРЭ.

АПРЕЛЬ 10-ДА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15—«04». Дамчыдылга. 19.30 — «Коммунистиг субботникке үткуштур». Дамчыдылга. 19.40 — «Нейтрон чажыттарын ажыткан». Эртем тайылбырлыг фильм. 19.50—«Бистиң планеветавыс». Дамчыдылга. 20.15 — «Кино ааш-чорукчуларның альманагы № 25». 20.35 — «Экономиктиг билиглерни бүгү ажылчы чонпарга». Дамчыдылга. 20.50 — «Заводка терекпиг». Кыска фильм. 21.00 — Телемедээлер (тыва дылга). 21.15 — Чарлаалдар, рекламалар. 21.20—Конперт.

МОСКВАДАН

22.00—Бүт бөмбүүше ССРЭниң чемпионады. «Динамо» Тбилиси «Динамо» Москва. Тбилисиден дамчыдылга. 23.45—23.55 — Чапсар. 23.55—«Тараанын деңге үлешкен». Уран-чечен фильм. 01.00—«Үе». Информастыг программа. 01.30 — Медицина ажылдакчыларының бот-тывыытыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 02.30 —«Ажыттынмаан организуктар». Документалдыг телефильм. 03.15—04.45 — Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ—Швейцария. Прагадан дамчыдылга. 2 болгаш 3 кежээ. Чапсарда сөөлгү медээ дамчыдар.

Редакторнуң оралзичызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 9-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Хаан ораныңда» 9.30, «Тоол» 11.35, 13.20, 15.05, «Чедиги дээр» 16.50, 18.45, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Уругларга дириг чуруктар 9.00, 12.10, «25 дугаар камерадан уруг» 10.25, 13.40, 15.30, 17.25, 19.15, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Андрейка» 10.10, «Херек үүлгедикчизи «Узмбли» стадионда» (1 болгаш 2-ги киволар) 12.00, 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Солдат Иван Брыкин» 11.00, 12.40, «Ынакшыл делегереңе» (1 болгаш 2-ги киволар) 14.20, 20.30, «Фанфан-тюльпан» 16.50, 18.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Амфибия-кижи» 12.00, «Ынакшылдың болгаш өлүмүүн хрониказы» 14.30, 17.10 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хем ындында кыпыгаар» 13.30, 15.20, 17.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хем ындында кыпыгаар» 13.30, 15.30, 17.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 10-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Тоол» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «25 дугаар камерадан уруг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Херек үүлгедикчизи «Узмбли» стадионда» (1 болгаш 2-ги киволар) 15.00, 17.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мээң өдүүм Колька» 10.00, 11.50, «Чедиги дээр» 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ынакшылдың болгаш өлүмүүн хрониказы» 19.00, 21.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хем ындында кыпыгаар» 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Рудобель республика» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, промпаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-51, аныяк агый киллизинин 21-47, үлегер киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информадиа база совет туругуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келгейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделядр 6 катап үнеа

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00431

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттиргеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 11 ВТОРНИК № 85 (6853). Өртээ 2 нов.

Массалыг-биле киржир

Апрель 15-те бүгү чуртка болуп эртер коммунистиг субботникке үүкүштүр Кызылдың даараныла комбинадының ажыл-ишчилери кандыг белеткелдерни кылып чорудун турарын билип алыры-биле бистин корреспондентивис шында партия эге организациязының секретары, субботник эрттирер штабтың кежигүнү Н. С. Макарова-биле беседалашкан.

— Надежда Степановна, силерниң коллектив ол хүн кандыг ажыктыг ажылдарны кылып чорударыл?

— Бир-ле дугаарында комбинаттың коллективи ол субботникти В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга тураскаадып, бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнген. Даараныкчылар ол хүн колдуунда боттарының ажылын кылып, 100 хевенниг куртканы, 25 хевенниг чөөрганны, херээженнер болгаш бичии уруглар келер 400 платьены, 200 эр сорочкаларны түгле эки шынарлыг бүдүрүп үндүрерин бистиң коллективиниң даараныкчылары аазааннаар. А кезек үлүе комбинаттың девискээрин чаагайныдырынга киржир. Бүдүрүлгенин 270 ажыг ажылчыннары ол хүн коммунистиг субботникке массалыг үнер. Ажылдаан шалыпыыстан 100 рубльди төскү бөш чылдың фондузунче киперип шиитпирлээн бис.

— Субботникке белеткел үезинде коллективиске кандыг агитас-массалыг ажыдың чоруткан силер?

— Мурнуку чылдарда бистин бүдүрүлгенин ажыл-ишчилери ынчаар субботниктерге бөлүк кодуруушкунуң киржип турган. Аны хамаарышкан агитас-массалыг ажылды бүдүрүлгеде чорудуп турар бис. Оон даапшыл улуг. Ам болур субботникке бистиң коллектив чаңгыс-даа кижи артпайн шупту бүдүрүкчүлүг ажыллаарын комбинатта аскан ханы үткаар лозун, плакаттар-кыйгырып турар. Апрель 15-те болур субботник бистиң бүдүрүлгеге күш-ажылдың байырлалы кылыр эртер.

Найыралдың ёзузунга

БАГДАД. (СЭТА). Апрель тоста, Багдатта Президент ордузунуң бажыңынга Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели-биле Ирак Республиканың аразынга найырал болган кады ажылдажылга дүтайында керээге ат салган.

Совет Эвилелиниң оңуязинден Керээге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болган Ирак Республикадан — Ирак Республиканың президентиниң А. Аль-Бакр олар ат салган.

Совет таладан ёзузалга совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннери олуруушканнар.

Ирак таладан—Араб Социалистиг чаартылга партиязының регионалдыг удуртулгазының кежигүннери, албанның оске-даа кижилери олуруушканнар.

А. Н. Косыгиннин Иракта чоруп турары

БАГДАД. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Ирак Коммунистиг партияның Төп Комитединиң Бирги секретары Аяад Мухаммедко баштаткан ирак Коммунистиг партияның төлээлери-биле ужурашкан.

Чүректиг-ханыладан, эш хүүнүң ёзузунга боор эрткен беседа үезинде акы-дүшма ийи партияның сонуургап турар айтырыгларын чугаалажып көргеш.

Ол ышкаш А. Н. Косыгин Курдистанның демократтыг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү Мухаммед Махмуд Абдель Рахманга баштаткан Курдистанның демократтыг партиязының төлээлери-биле ужуражып, чылыг болгаш эп-найыралчы беседаны база кылган.

• • •

БАГДАД. (СЭТА). Иракның Араб Социалистиг чаартылга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиргиче секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Салдам Хусейн апрель тоста совет партия-чазак төлээлериниң баштаны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң алдары даапшыл дүштеки шайлалга тургускан.

Ол чылыг, эш хүүнүң байдалынга боор эрткен шайлалга совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннери, АСЧП Регионалдыг удуртулгазының кежигүннери, Курдистанның демократтыг партиязының удуртулгазының кежигүннери, Ирак Республиканың министрлери, дипломатыг төлөө черлериниң кежигүннери, Иракның сураглыг хөй-ниитти ажылдакчылары олурушканнар.

• • •

БАГДАД. (СЭТА). Совет партия-чазак төлээлериниң баштаны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин апрель тоста хүлээп алышкын кылган.

Эртем-ёлдек, найыралдыг байдалга эрткен хүлээп алышкынга совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннери, а ол ышкаш Араб Социалистиг Чаартылга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиргиче секретарының оралакчызы, Ирак Республиканың Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Салдам Хусейн, АСЧП-ниң Регионалдыг удуртулгазының кежигүннери, Ирак чазаттың министрлери, Ирак Коммунистиг партияның болгаш Курдистанның демократтыг партиязының төлээлекчилери, чүрттүн хөй-ниитин сураглыг ажылдакчылары, дипломатыг төлөө черлериниң кежигүннери олурушканнар.

БАГДАД. (СЭТА). Анагы үеде Багдатта чоруп турар Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң Төп Комитединиң Чиргиче секретары, Президент Чөвүлелиниң кежигүнү болгаш улустуң түр дээди Чөвүлелиниң даргазы Абдель Фатах Исмаилди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин апрель тоста хүлээп алган.

Совет Эвилели-биле Йемен Улус Демократтыг Республиканың аразынга найыралдыг кады ажылдажылганың айтырыгларының, а ол ышкаш ийи талага сонуургалдыг делегей айтырыгларының-даа талазы-биле санал-оналаш солушкан.

Ужуражышкын найыралдыг болгаш чугаалашкан айтырыгларны кайы-каймызының-даа билчиринде байдалынга боол эрткен.

Аныяк чогаалчыларның республика семинар-хуралы

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинде. ВЛКСМ обкому болгаш республиканың Культура министерствозу аныяк чогаалчыларның, эгелеп бижип чоруур авторларның семинар-хуралын дүүн эрттирген. Семинарның ажылынга комсомол райкомнарының, культура албан черлериниң чамдык ажылдакчылары база киришкеп. Анаа дараазында илеткелдерни дыңнаан:

Аныяк чогаалчылар-биле ажыл дугайында айтырыг талазы-биле РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинде II пленумунуң түнелдери болгаш республиканың чогаалчылар организациязының сорулгалары (илеткелди эш *С. Сурун-оол* кылган). Орус дыл кырынга бижиттинген чогаалчылар-биле ажыл дугайында илеткелди чогаалчы эш *С. Козлова* кылган.

ВЛКСМ обкомунуң секретары эш *Г. Иргит* ВЛКСМ-ниң XVI съездиниң болгаш аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезиниң сорулгалары деп илеткелди кылган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын тургузарынга чогаалчыларның, аныяк авторларның киржиптинген черлериниң чамдык ажылдакчылары база киришкеп. Анаа дараазында илеткелди чогаалчы эш *С. Козлова* кылган.

ВЛКСМ обкомунуң секретары эш *Г. Иргит* ВЛКСМ-ниң XVI съездиниң болгаш аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезиниң сорулгалары деп илеткелди кылган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын тургузарынга чогаалчыларның, аныяк авторларның киржиптинген черлериниң чамдык ажылдакчылары база киришкеп. Анаа дараазында илеткелди чогаалчы эш *С. Козлова* кылган.

Аныяк чогаалчылар-биле ажыл дугайында айтырыг талазы-биле РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинде II пленумунуң түнелдери болгаш республиканың чогаалчылар организациязының сорулгалары (илеткелди эш *С. Сурун-оол* кылган). Орус дыл кырынга бижиттинген чогаалчылар-биле ажыл дугайында илеткелди чогаалчы эш *С. Козлова* кылган.

ВЛКСМ обкомунуң секретары эш *Г. Иргит* ВЛКСМ-ниң XVI съездиниң болгаш аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезиниң сорулгалары деп илеткелди кылган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын тургузарынга чогаалчыларның, аныяк авторларның киржиптинген черлериниң чамдык ажылдакчылары база киришкеп. Анаа дарааз

Коммунистерни кижизидериниң школазы

ПАРТИЯ ХУРАЛДАРЫНЫҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Партия организацияларының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының эң чугула айтырыгларын хуралдарга көрүп, чугаалажып, шиитпирлеп турар. СЭКП Төп Комитединиң хуралдарының дээштиин болгаш ролюн бедидеривес улут кичээнгейни салып келген болгаш салыпдаа турар. Ярославль хоорайның партия организацияларында партия хуралдарын эртирип турар практиказының дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында мынча дээн: «Партия эге организацияларының дээди органы болур партийжи хуралдарының ужурдузаары бедидери, олар партияның иштики демократиязын узам ынай хөгжүдеринге, ажылда коллективтиг удуртулганың ленинчи принцибин быжыглаарынга шиитпирлиг салдарны чедирип дээш бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугулаа.

Өске бүгү черлерде ышкаш, Улуг-Хем мяш үлетүр ажыл-агыйында партия организациязы ол доктаалды амыдыралга боттандырбышаан, партийжи амыдыралдың болгаш бүдүрүлгенниң айтырыгларын шиитпирээринге партия хуралдарының ролюн болгаш дээштиин бедидеринче утпангаш чамдык ажылды чорудуп турар. Хуралдарның хүн айтырыгы утпа-шынарлыг, солуун апарган. Чижээ, үндүрген продукциянның шынарын экижидериниң, дериг-херекселдерни чоп ажыглаарының дугайында, күш-ажыл камталалының болгаш техниканы озал-ондак чок ажыглаарының дугайында база «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын болгаш өске-даа янзы-бүрү айтырыгларны чугаалажып келгеш. Ол бүгү бүдүрүлгенниң ажыктының бедидеринге ажылчынарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейни бедидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Ылаңгыя социалистиг чарышты организастаарын экижидеринче утпангаш чамдык хемчегларни коллективке алган. Бүдүрүлгенниң мурнакчылар-ының болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шинчээшкиннің киржикчилеринің саны өскен. Амгы үеде анаа ында 195 кижи киржип турар. Оларның 120-си коммунистиг күш-ажылдың шанчылгазы. Беш бригадага, бир пекке ол атты тывыскан.

Тус-тус ажылчынарның мергежилиннің айы-биле «Эң дээрэ чазаныкчы», «Эң дээре соңга кылыкчызы», «Эң дээре чоланчы, трактористи» деп аттарны тыпсып турар. Ындыгларга ажылчынар В. А. Гольцовту, В. Н. Ерошенкону, П. Р. Щербининни, И. П. Кускатеваны, С. С. Килинни, В. Х. Никифоровту, А. Кухтинни, Б. И. Букарёвту болгаш оон-даа өскелерни, хамаарыштырып болур.

Ынчалзажок болза-даа бо коллективтерде партия организацияларының хуралдарны белеткеп, эртирип база оларның шиитпирлериниң күүселдезин организастаар талазыбиле ажылы четпес. Мында партийжи иштики ажылдың болгаш партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын ыңгыры сагыырының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, тускай доктаалды хүлээп алган. Ынчалзажок оон хөй кезиинде мындыг ниити чүүдерни киирген: «...Коллективтиң кол сорулгазы деп санаар», «масса-политиктиг ажылды экижидер», «коммунистиг медереддиг болур чорукту күштелдирер», «күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар»... «Сагыш салыышкының идергейлээри дээш оон-даа өске. Өске-даа ындыг доктаалдар бар. База бир доктаалда мынчаар айытkан: «Ыяш ажылдап кылыр цехке кылган ажылдың төлевириниң хемчээлин болгаш ажылдың нормазын хынап көөр» дээп. Ында ону кымнар, кажан кылырын айытпаан.

Бо коллективте партия хуралдарының шиитпирлериниң күүселдезин организастаавайн турар деп чугаалап болбас. Бо талазы-биле чамдык ажылдар чоруттуруп турар. Ылаңгыя партия хуралының шиитпирин боттандырганының түңнелинде дилиг материалдарының цени хожудаашкынны ажыл эрткен, планын күүседип турар апарган. Мебельдер цени болгаш Чербинёк ыяш белеткээр пунктузу база хожудаашкынны ажып эрткен. Ниитизибиле коллектив бүдүрүлге талазы-биле кол көргүзүглериниң планын күүседип турар апарган.

Ооң-биле чергелештир бүдүрүлгеде парторганизацияның хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынче кошкак кичээнгей салып турар. Чижээ, эрткен чылын бир хуралга «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын чугаалашкаш, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле делгереңгей шиитпирни хүлээп алган. Ынчалзажок оон хөй кезии күүсеттинмейн артkан. Чамдык ажылчынар чарышта хаара туттунмаан. Мурнакчыларның дуржулгазын неитередиринче, коммунистиг күш-ажылдың школаларының ажыдынче кичээнгей кошкак. Бо четпестер болза партия хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынче ында партбюронуң кошкак кичээнгей салганын херечилеп турар.

Партия хуралдарының дээштиин бедидер сорулга-биле оларга чугаалашкан айтырыглар дугайында тодаргай, үндезинниг доктаалды хүлээп ап, ооң күүселдезин организастаарын болгаш контрольдаарын шиитпирлиг кижилер деп бистиң партиявыстың Төп Комитединиң айтып турар. Ол ажылга коммунистер идепкейлиг киржир, коллективтиг ажылдан кыдынган хемчеглерни күүседирингe олар идепкейлиг, шудургу чоруун көргүзер хүлээдилгилиг. Ындыг таварылгада ооң дээштиин бедик болур дээрзин утпас хөрек.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору.

Ыраккы колхозтуң херээженнери

Каттырымзаан арын шырайлыг, чүве чугаалаш-ла хүүмүзүрүп каап олурар, назыхары кижиниң чон ортузунга, суурнуң клубузунга азы кайы-бир албан организация черинге хүннүң чыгыы көрүп болур.

Ол — «Тере-Хөл» колхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы Кызыл хоорай Советиниң депутады Билчээ Бүдүевна Данзынай-дыр. Колхозтуң партком секретары-биле ийиги кварталда ажыл планын сүмележип алыры-биле келген черинге ужуражып келгеш, оонбиле хөөрежип, херээженнер чөвүлелиниң ажыл-ижиниң дугайында сонуургадывыс.

Колхозчу херээженнер ажыл-агыйның бүгү адырларында киржип, бүдүрүлгеге бодунуң улуг-хуузун салып келген. Колхоз бүдүрүлгезиниң кол үлганыышкыны — мал ажылы. Ынчангаш бирги ээлчеге күштү ынаар үлгаадырып турар. Малчыннарга бүгү тала-биле дуза чедирер сорулгалыг үнүүшкүннерни удаа-дараа чоруудуп, янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылып келген.

Иви болгаш сарлык малдарның түрлээ Балыктыг—колхозтуң төвү Жүүгүртүүдэн 120 ядыре километр черде. А Карғы — чылгының болгаш хой малдың чамдык коданнарының кыштап турар черлери, 70 ажыг километр черде. Мындыг ырак, ыраккы черлерге ужуражып келгеш, оонбиле хөөрежип, херээженнер чөвүлелиниң ажыл-ижиниң дугайында сонуургадывыс.

Колхозтуң херээженнер ажыл-агыйның бүгү адырларында киржип, бүдүрүлгеге бодунуң улуг-хуузун салып келген. Колхоз бүдүрүлгезиниң кол үлганыышкыны — мал ажылы. Ынчангаш бирги ээлчеге күштү ынаар үлгаадырып турар. Малчыннарга бүгү тала-биле дуза чедирер сорулгалыг үнүүшкүннерни удаа-дараа чоруудуп, янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылып келген.

Иви болгаш сарлык малдарның түрлээ Балыктыг—колхозтуң төвү Жүүгүртүүдэн 120 ядыре километр черде. А Карғы — чылгының болгаш хой малдың чамдык коданнарының кыштап турар черлери, 70 ажыг километр черде. Мындыг ырак, ыраккы черлерге ужуражып келгеш, оонбиле хөөрежип, херээженнер чөвүлелиниң ажыл-ижиниң дугайында сонуургадывыс.

Колхозчу

Беш чылда кылыр ажылдар

Ак-Довуракта чурттап, кады дээниг ажылдап турар хөй националдыг кижилерниң чогаадыкчы угаан-бодалы-биле, күчүлүг күшү-биле тудуп, ажыглалда киргген «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи тоску беш чылдың улуг чаагай соруглаларын чедиишкиннер боттандырып турар.

1964 чылдың сентябрь айны бистиң тудугжуларывыс, даг-жыларывыс, арыглакчыларывыс утпас. Даг-дүгү арыглаар фабрика ол чылын төлевилээн күчүзү-биле ажылдап эгелээн. Ынчаарда-ла бурунгаарлаарының соруглазын салып, техниктиг депшилгеже угланыышкынны алган бис. Ол чылда комбинат 15,5 муң тонна даг-дүгүн чуртка берген. Эртем-техниканың мурнакчы чедиишиннерингө даянып, чаа техниканы болгаш дерилгелерни, мурнакчы технологияны, механизастаашкынны, автоматчыдыганы бүдүрүлгеге шиҥгээдип аарыын чоорту боттандырган. Каш чылдар эрткенде үүрмектеп сорттаар компленстиг тудуун доозуп, ажыглаанындан комбинаттың күчүзү улгадып, 1972 чылдан эгелеп, чылда-ла 41,2 муң тонна даг-дүгүн арыглаар аргалыг болган.

Тоску беш чылда салган соруглалар комбинаттың ишчилерин маш даклыр күжениишкинниг ажылдаарынча кыйгырып турар. Бо чылдарның чугула соруглазы болза, бөдүүн черге рудаларын арыглаар улуг күчүлүг цехти ажыглалга киирери болур. Ол цех ажылдай бээрге, чылда-ла 250 муң тонна даг-дүгүн арыглаар. Хол-биле кылыр ажылдың деҥзигүүрү 1970 чылда даг-дүгү бүдүрүлгезинге 17,2 хуу турган, 1975 чылга чедир ону 5,8 хуу мудуладыр соруглалыг бис.

Комбинаттың кол участогу — рудниже күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни угландырган. Байлак руданы казып албайн тургаш, бедик шынарлыг продукция алыры берге. Ынчангаш оок карьерлерни эде деримрин, транспорттуң күчүлүг машиналарын ажыглаарын бистиң чогаадыкчы ажыл-ишчилеривис тывынгыр шиитпирлеп турар. Рудниже «ЭКТ-8и» марианың экскаваторларын, «БелАЗ-548» дээр автосамосвалдарын болгаш өске-даа хевирниң күчү-күмү улуг техниказын ажыглаарын шиҥгээдип алыр. Даг-транспорт дерилгелеринде руда үүрмектеп чуурарынга таарыштыр кылган масиалыг үүрмектелге машинаазын, черни өрүмнеп, буза тепсиишкин кылырынга дузалаар эки шынарлыг машинаны ажыглаарын долузу-биле шиҥгээдип алырга, даг ажылынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улам бедиир.

Бүгү даг ажылдарын техниктиг депшилгениң комплекстиг планын ёзугаар механизастаарын көрүп турар бис. Ынчаарда шиитпиттинген руданы хол-биле чыыры сонсаар.

Дагдан казып ап, фабрикаже эккелген руданы арыглап, янзы-бүрү сорттаар аайы-биле болбаазырадыр дээш депшилгениң чаа-чаа аргаларын ажыглаар. Бүрүнгү черниң чүс-чүс чыдаар дургузумда шыгнап келген байлак үүкезинден чөвө дог хөөг, чымчак, эң бедик сорттуг даг-дүгүн чуртка бээрин совет эртем, техниканың чедиишиннерингө даянган чогаадыкчы кижилеривис тоску беш чылда чедип алыр. Ол ышнаш руда кургадыр печканы эде кылып, чаартып, ону кыпаа чүүл-биле одаарын, белен продукцияны савалаарын, шоодай асиын хырбалаарын болгаш складче чорударын автоматчыдар. Белетизин даг-дүгүн аар чүүн машиналарынче механизастаан арга-биле чүдүреринн шиитпиргээри планнаттынган. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиг болгаш бедик сорттуг руда арыглаар цехтиң чуурган дамын дамыглаарын конвейерлиг транспорт-биле хандырар. 1975 чылдың төнчүзүнге чедир септелге-тудуг цегин долузу-биле эде кылыр, деримр. Септелге-механика цегинге бедик бүдүрүкчүлүг демир кезер чаа станоктарны тургузар. Даг ажылдарынга ажыглаар улуг, аар дерилгелерни болгаш техниканы септээрин эжиидер бис.

Бөдүүн чергениң рудазын арыглаар цехке хөй чаартылгаларны кылыр. Аңаа 46 муң кезек янзы-бүрү чаа дерилгелерни тургузар. Ону кылыптарга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда болбаазырадыр күчүзү чылда-ла 5,5 миллион тонна чедир улгадыр.

Даг-транспорт ажыл-агыйын улам сайзыралыр апаар. Аар чүүн машиналары ам-даа кемнекир. Ол ышнаш 30 машина киирер гаражты тудар. Техниктиг депшилгени барымдаалап, беш чылдың хөгжүлдезин көөрге, 1970 чылдагы деңнелден 1975 чылда продукция бүдүрүп үндүрери 1,67 катап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,46 катап, энергия-биле хандырылга 2,6 катап өзер.

А. ЧИСТЯКОВ,
комбинатта техниктиг килдистиң начальнигиниң ораалакчызы.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Хайыраканның хойжузу

«Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте № 3 хойжу бригадазының хойжузу Дүдүш Лопсановна Бюрюнмаа мурнакчы кадарчыларның бирээзи. Мурнунда чылдарда Хайыракан салбырның сүт-бераан фермазынга саавчылап турар үезинде бедик коргузүглериниг чораан.

Дүдүш Бюрюнмааның мал ажылынга кызымаккайын, дружулгалыын совхозтуң дирекциязы, партком коргеш, төрүүр хой кадарчыларынга киргген. Ходан хойну хүлээп алган чылынган эгелээш, оок коргузүглери бедик болуп келген. 1967 чылдан 1971 чылга чедир төрүүр 100 хойга онаштыр 90—102 чедир хураганнарны камгалап ап, хойдан-на 2,5—2,8 кг. дүктү кыргын келген. Сески беш чылдың түңелиинде Бюрюнмаа Күш-ажылдың Кызыл тук орденi-биле шанналган.

Кадарчы коммунист тоску беш чылдың ийиги чылында бедик хүлээлгени алган. ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 50 чыл болур оюнга белек кылдыр, төрүүр 100 хойдан 102 хураган, хойга онаштыр 2,5 кг дүк кыргын алыр. Өг-бүлеэниң күжү-биле 10 тонна сиген белеткээр, кыштаг-турлаанда кажаалардың сентен чылыглаар. Бюрюнмааның оолуң ээзи коммунист Кыргыс Капык-оолович малга үр чылда ажылдап келген дружулгалыг кижи.

Улуг-Хем районнуң коммунистери Дүдүш Лопсановна Бюрюнмаанының күш-ажылын, хөй-иитинiң ажылынга идепкейлиг киржип келгенин үнелээш, СЭКП райкомунуң пленум кежигүнүнге улаштыр соңгуп келген. Ол партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип турар.

Хайыракан салбырның малчыннары мурнакчы кадарчызын Көк-Чыраа кодээ Советтиң депутадынга соңгаан. Дүдүш Лопсановна сөңгүкүүлелиниң ышкаш ажылдаарынга-биле ужуражып, отчөдуун берип, чагыгларның күүселдезин дыннадып, оларның санал-оналдарын ап турар. Ажылчы чонунуң хандырыгазының дугайында айтырыгларны хамаарышкан организациялар болгаш кодээ Советтиң күүсkому-биле харылзажып тургаш, шиитпирлеп келген.

Кадарчының коданында төрүүр 334 хой бар. Ооладаашкын адакталы берген, чаш хураганнар онча-менди доругун турар. Мал чеминиң курлавыры бар, кажаа-хораазы чылыг, арыг-силиг.

О. ТАВАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

делегей бо хүннерде

Индий-совет найыралдың 25 чылы

ДЕЛИ. (СЭТА). 1972 чылдың апрель 13-те Индия-биле Совет Эвилелиниң аразынга дипломаттыг харылзааны тургускан хүнден бээр 25 чыл оң болур. Оон-биле холбаштыр «Нью эйдж» солун Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң секретары Н. К. Кришнаниың үүлүн парлаан. Ында коллуунда мынчаар чугаалап турар:

Бир эвес ам индий-совет найыралдың арткан 25 чыл болган үезинче хая көрүп көөр чүве болза, ол найырал Индияның хамаарышпас чорууның башгайгы хүнүнден эгелээш кайы хире чугула рольду ойнаанын билиптир.

1917 чылдың Октябрьның социалистиг Улуг революциязы бистин хосталга дээш шимчээшкинивиске улуг салдарын чедирген. Делегейниң башгайгы социалистиг күрүнези-биле Чөөн чүктүң дарлаткан улустарының хосталга дээш шимчээшкининиң аразынга сырый эвилелдиң болгаш кады хөделиишкинниң дугайында Ленининиң кодурген идеязы Индияның улустарынга база дыка улуг ужур-дүзелдүг болган. Ынчангаш соңгу 25 чыл дургузунда Совет Эвилелдиниң улуртукчулары Ленининиң ол идеязын болгаш кады ажылдажылга ханы социал утка-шынарлыг дээрзин хереченилеп турар. Ынчангаш ол найырал империализмнин болгаш неоколониализмнин күштеринге бистин удур туржурувуска дузалап-даа турар.

Индия-биле Совет Эвилелиниң аразында экономиктиг кады ажылдажылга шиитпирлиг чүүл болбушаан, күрүне секторунга үндезилээш быжыг национал индустрияны тургузуп база техниктиг тускай эртемнигдерниң дуржулгалыг национал кадрларын болгаш будүрүге удуртукчуларын белеткээр артаны хамаарышпас Индияга берген.

1971 чылда ат салган Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ бистин ийи чурт аразынга найыралды ажыглаарын, ооң ишти-хынамал, эки-сайзырал талазында ажыл-агыйларын улам сайзыралдыр апаар. Аар чүүн машиналары ам-даа кемнекир. Ол ышнаш 30 машина киирер гаражты тудар. Техниктиг депшилгени барымдаалап, беш чылдың хөгжүлдезин көөрге, 1970 чылдагы деңнелден 1975 чылда продукция бүдүрүп үндүрери 1,67 катап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,46 катап, энергия-биле хандырылга 2,6 катап өзер.

Занзибарда онза байдал

ДАР-ЭС-САЛАМ. (СЭТА). Танзанияның президентизи Джулиус Ньерере Танзанияның бирги ораалакчы президентизи болгаш Занзибарның Революстуг чөвүлелиниң даргазы Абейд Аманн Карумениң өлүрткенниниң дугайын Дар-эс-Саламга чарлаан. Афро-Ширазя партияның штаб-квартиразынга оон-биле кады турган ук партияның Чингине секретары Табит Комбо балыгланган.

Өлүрүкчүлерниң бирээзи кем-херек үүлгедиишкинниниң үезинде аттырып каан; оске үш кижи дезиң чоруй баар аргалыг болганының дугайын дыңнаткан.

МОМБАСА. СЭТА-ның корр. С. Куликтиң дыңнатканы:

Занзибарның радиозу ук черге онза байдалды чарлаанының дугайын дамчыткан. Хоорайда комендант шагын тургускан, ынчангаш оон чурттакчылары кежээкиниң 8 шак соонда кудумчуже үнмес ужурлуг. Оон-биле кады Танзанияның ол ортулук кезиинде аэродромнарны болгаш порттарны шуптузуп хаткан. Занзибарның өске черлер-биле телеграф болгаш телефон харылзаалары үзүлген.

Занзибардан сөөлгү самолёт-биле Кениянның Момбаса хоорайынга келген кижилерниң чугаалаары-биле алырга, оларның ужудуп унуттерниң мурнунда хоорайга боо даажы дыңналып, шериг машиналары маңнажып турган. Оон-биле кады Пембадан Момбасада келген балыкчылар Занзибар-биле кожа турар ол ортулукта дыка хөй шеригler келген болгаш Пембаның төп кезээнге боо даажы дыңналып турган деп чугаалаваннар.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Вьетнамның деңнежиш турар улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазы Каттышкан Штаттарда улам калбарып турар. Бир бөлүк сураглыг америк эртемденнер Вьетнамда америк агрессиядан качыгдаанарга эм түүлдерн-биле дузалаарының тускай комитединң тургускаанының дугайын чарлаан.

Он чаа комитеттиң кежигүннери «Нью-Йорк ревью оф букска» чоруткан чагаазында АКШ-тың Индий-Кыдаттың тайбың чонунга удур дайынын шиитпирлин-биле бурудадырынче американнарны кыйгырган. Ол ышкаш Мурнуу-Чөөн Азиядан америк шеригlерни шуптузуп доп-дораан, долузу-биле үндүрерин бо чуруктан көрүңер. Амгы чаа дериглн ажыглаар чорук ам продукцияны— бедик шынарлыг хөвең-саазын өстерин бүдүрүп үндүрерин ийи катап көвүдедир арганы бүдүрүлгеге бээр.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Дүшкүүрлүг чорукту чавыдылдырар

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция-га албан ужурунда аян-чорук кылып келгеш, КНО-нуң Чингине секретары К. Вальдхайм парлалга конференциязы эртиргеи. Даштыкы болгаш франшуз журналистерге чүве чугаалаваш, К. Вальдхайм амгы үеде байдал тварымчалыг апарган болгаш Европада дүшкүүрлүг чорукту улам чавырылдырып болур дугайын айтыкан. Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары бүгү делегейде байдалды экижидеринге деткимче болурун ол демдеглээн.

ГДР-ни КНО-га хүлээп алыры-биле холбаштыр салдывган айтырыга харыылаап, Чингине секретары: «Мен ийи Германияны дүргеп-не хүлээп алыры дээш туржуп турар кижи мен. Ол чорук Каттышкан Нациялар Организациязынын эрге-ажыктарынга дүгжүп-даа турар» деп медеглээн.

К. Вальдхайм Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбаштыр чүве чугаалап тура, Г. Яринтиң албан-хүлээлгези үргүлчүлээр дээрзинге совуургалдыын илереткеи. Ол ук айтырыгны тайбың ёвү-биле шиитпирлээрлиге идеген турарын илереткеп, чер бомбүрээнин ол кезээнде байдал дыка нарын болбушаан турарын демдеглээн.

Шиитпирлиг буруу шавыышкын

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың Вьетнамның демпсежин турар улузу-биле эп-сеткил каттышгырарының комитедн эң-не араатавзыг үүлгедиишкиннер дузазы-биле империалистиг соруглаларын чедип алырынче Каттышкан Штаттарның чүткүп турарынга шиитпирлин-биле удурланып турарын илереткеп.

Вашингтон Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин бомболап база боолдары-биле «вьетцамчыдарының» политиказы дээрге, Каттышкан Штаттарның агрессиязын улам калбаа-биле үргүлчүлээрин чажырар дээш кажар аргазы-дыр деп чүвени ында айтыкан.

Каттышкан Штаттарның Индий-Кыдатта кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниге удур шимчээшкинин улам күштелдиреринче Герман Демократтыг Республиканың улузуң комитет кыйгырган.

БОНН. (СЭТА). Германияның Коммунистиг партиязының Президиумуу америк шеригиниң Индий-Кыдатта дайын чорудулгазын улам калбартып турарын шыңгызы-биле буруу шапкан.

Он муң ашкан

«Найырал» совхозтуң малының 49 хууу Кызыл-Даг салбырында моонненттинген. Амгы үеде салбырда малдың ниити баш саны 34 муң чедип турар. Кызыл-дагжылар кыштан малды хүр ажырар дээш шудургу ажылдааннар.

Бо хүннерде 14 муң баш төрүүр хойнуң 9937-ан оолдаакам, оон он муң хураганны камгалап алган. Хой оолдаашкыны ам-даа үргүлчүлеевишаан.

Малчынның чымыштыг ижинге кызымак, хамаарышкан ажылынга арга дружулгазы бедик эптер бистерде кайы хөй. Аныяк малчын Лопсан Кир-оол ыштан малын хүр ажырган. Тоску беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 хойнуң чаш төлүн меңди алыр хүлээлгелиг тургаи. ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 50 чыл оюнга хамаарышкыр үндүрген СЭКП ТК-ның доктаалынга сорук киргеи малчын төрүүр 100 хойдан 105 хураганны алырын немей хүлээгеи. Оон коданында мал оолдаашкыны сөөлүүзээн, 100 баштан 107 хураганны ап Кир-оол камгалап алган. Ол ышкаш кадарчылар Сат Кара-оол, Олчамай Даш олар төрүүр 100 хойдан 101 хураганны, а Даржы Сат түстеп—түсту четче алган.

Хойжуларының 12 коданы төрүүр 100 башка онаштыр 90 хураганны алган. Чаш төл ажаап алыр талазы-биле бистиң салбырның ишти коргузуу өөрүнчүт болуп турар. Сакманшиктер А. Сюр-оол, А. Достук, Д. Комага, Е. Сонам, Т. Буден, А. Монделе, К. Бурунмаа, Н. Олчамай олар 130-дан 145 чедир хураганнарны доруктуруп өстүргеи.

Кызыл-Дагның малчыннары часкы кавыскага мал алмастыр дээш ышкы үе дет шудургу ажылдап турар.

Бо чылын күрүнеге 401 тонна эт, 53 тонна дүк дужаар улуг соруга бистиң салбырының мурнунда салдынган. ССРЭ-ниң тургустуунган хүннүден бээр 50 чылының байыр-лалы ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг үткүп, ылаңныг даалгаларын күүседир дээш кызыл-дагжылар аразында чарыштыг ажылдап турар.

Ч. ЧИГЖИТ.

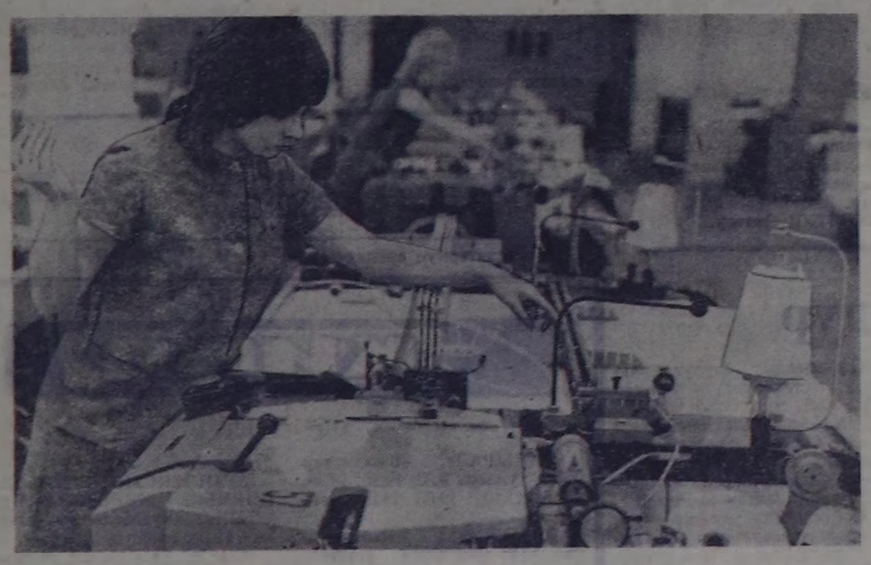

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. Эберсбахта (Дрезден округ) пөс-таавы фабриказында совет будүрүлгениң автоматтыг 128 аргыг станогун тургускан. Станоктарның бирээзинде Габриеле Лодзени бо чуруктан көрүңер. Амгы чаа дериглн ажыглаар чорук ам продукцияны— бедик шынарлыг хөвең-саазын өстерин будүрүп үндүрерин ийи катап көвүдедир арганы будүрүлгеге бээр.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

— Каосан Патет Лаонуң медеглели

ХАНОЙ. Бо чылдың март айда түлүүшкүннарның үезинде Лаостуң Улусчу хосталга шеринiиң кезектери дайзынның 2.400 хире солдаттарын болгаш офицерлерин өлүргеи азы түдүп алган деп. Каосан Патет Лаос агентилел дыңнаткаш, оларның хой кезии таиланд хөлеэзенекчилер боол турарын демдеглээн.

Лаостуң патриоттары 28 самолёттуг болгаш вертолёттуг дүжүр ётказа азы үрегдээн, дайзынның 9 машиналарын узуткаан, дыка хой санныг боо-ченсекти, оон иштинде 50 үгер-бооларны хуналп алганнар.

ДЕЛЕГЕЙ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ЧУГУЛА БОЛУУШКУННАРЫНДАН

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧАА ШАВАР ХАЛДААШКЫНЫ

Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери чурттуң янзы-бүрү районнарында күчүлүг шавар халдаашкынны бо неделяда калбарткан. Илангыя Куангчи болгаш Тхыатхиен дээр соңгу талакы ийи можуга дайзыннарга күштүг согуушкуннарны таварыштырган. Демилитаризастаан зонага болуп турар ол районга патриоттарның шавар халдаашкынны америк агрессорларны болгаш оларның чаңчыларын шуут-ла үймедипкен. Олар анаа чүве эртпес кылдыр санап турганы быжыглаан туруштарлыг болгаш тепкиш черлерлиг калбак четкилиг турган. Ынчалза-даа патриоттарның дайынчы күштерин дайзыннар чедир үнелеп көрбээннер. Ынчангаш эң-не күчүлүг дээн америк-сайгон базаларга өлүмүг согуушкунну таварыштырган.

Мурнуу вьетнам патриоттарның согуушкуннарының кайы хире күчүлүг болганын дараазындагы түүлдерден барымдаалап болур, чүл дээрге Куангчи можуже шавар халдаашкынның беш-ле хүннеринiң дургузунда безин хосталга күштери сайгончу чадаг шеригniң беш кезектерин болгаш алаан каш бронетанк кезектерин чылча шаап, он дөрт шериг базаларын эжелеп ап, он ийи артиллерия туруштарын, түс ажыг бронетранспортёрларны узуткап, хөй санныг вертолёттарны болгаш самолёттарны дүжүр аткан. Составында америк чөвүлекчилер база бактаап турар сайгончу шеригler аай-баш чок атказарлавышаан, тайбың чуруттакчы чонга болгаш оларның орапсуурларынга хамаарыштыр эң дерзин үүлгедиглерни кылып турар. Америк командылал черн тулчуушкуннар районунче аажок улуг күштерни — дөрт авианосецти, ракета чүктээр крейсерни болгаш чамдык өске-даа корабльдерни дүрген чорудуп, сайгончу шеригlерге дузалажыры-биле беш түс ажыг самолёттуг, оларның аразында түс бүрүзүнде-ле өлүмнүң 30 тонна чедир чүктүг «В-52» дээр бомбалакчы хөй санныг самолёттарны база октаан.

Сайгончу «президент» Тхиеу бодунуң шеригlерiниң байдалының бергедээнiң демдеглевишаан, соңгу талакы можуларда патриоттарның шавар халдаашкыны оон ёзу-чурумун берге байдалга таварыштырганын миннир ужурга таварышкан, Соңгу талада согуушкунары-биле чергелештир Мурнуу Вьетнамны хостаарының күштери Төп платода, Тайнинь болгаш Биньлонг можуларда, барыын талакы кызыгаарларда болгаш оон туржук Сайгонның мырынай чоогунда безин дайын чорудулгаларын идепкейлиг калбарты берген. Патриоттарның дайын чорудулгаларының аргалары «партизаннарныы дег эвес» апарган-дыр деп, Пентагонның талаадекчизи айтыр ужурга таварышкан. Шынап-ла, патриотчу күштер амгы үениң дайынчы техниказын ам калбаа-биле ажыглап турар. Олар танкыларны, артиллерияны, агаардан халдаашкынга удур чепсектерни дайын чорудулгаларынга ажыглап турар.

Вашингтонның дувүрээзиниң болгаш сагыш човаашкынының ужуру чүгле сайгончу шеригlерiниң түлчуушкун төлүнге өлүмнүт аштырышкынарга таваржып турарында эвес болдур ийин. Вьетнам айтырыгны шериг күжү-биле шиитпирлээрiн чедип алыр дээш АКШ-тың оралдажышкыннары боттанмас күзел-дир дээрзин хосталга күштерiниң чедиишкиниг халдаашкынары база дагын көргускен. Херек кырында утказы дайынны үргүлчүлээри болуп турар «вьетнамчылар» дээр чүвезинге Вашингтон код идегел салып турган. Патриоттарның шавар халдаашкыны ындыг кордалдарга күштүг согуушкунну берген.

Ындыг турбуже Индий-Кыдатта боттуг байдалды хүлээп көөрүн Вашингтон күзевейн турар. Вьетнам Демократтыг Республиканга удур чаа шериг авантюразы-биле берге байдалдан үштүвүп алырының аргазын ол дилеп турар. Америк ужар чүүлдүң ВДР-же халдаашкыннарын болгаш оон деВискээрин америк корабльдерниң боолап турарын делегейниң хөй-иитизи харын ынчалдыр үнелеп турар.

ДЕМИСЕЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

ССРЭ-биле болгаш Польша Улус Республика-биле Германияның Федеративтиг Республиказының керээлерiн күштүг болдуруп бадылаар дугайында хоойлу төлевилелиниң талазы-биле бундестагка шиитпирлиг бадылаашкынының хуусаазы чоокшулаан тудум-на, Германияның Федеративтиг Республиказында ол керээлерiнiң талалакчыларының болгаш дайзыннарының аразында демисел улам чидигленi берген. ССРЭ-нiң профэвиледерiниң XV съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээнiн ёзугаар алырга, ам ГФР болза, кады ажылдажылганын болгаш конфронтациянын аразында, күшкүүрлүг чорукту кошкадырының болгаш чидиглендиреринiң аразында, а алызында тайбың политикалының болгаш дайын политиказының аразында харылсалгалыг шилип алышкынның мурнунда турар.

Европада тайбының салым-чолунга ындыг шиитпирлээшкиннiң чугулазын ГФР-де-даа, оон дашкаар черлерде-даа улам тода билип турар апарган. «Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-нiң аразынга эки харылзаалар нииитизи-биле Европада политиктиг байдалга боттуг салдарын чедирер деп чүве бөгүн безин тодаргай апарган» деп, канцлер В. Брандт медеглээн. Шак ындыг болалды Боннуң барыын талазы эвилелчилериниң аразында база билиишкин-биле деткип турар. «Вашингтонның чогуур албан черлеринде онзалап демдеглеп турарын ёзугаар алырга, Москва болгаш Варшава-биле чарган керээлерiн ГФР күштүг болдуруп бадылаар апаар деп чүвени мурнуку хевээр Вашингтонда барымдаалап турар» деп, сөөдүлүг барыын-герман «Франкфуртер» солунның корреспондентизи АКШ-тың найысызалындан дыңнаткан.

Барыын Европаның болгаш Скандинавияның чамдык чурттарының, чижээ, Францияның, Голландияның, Данияның, Норвегияның болгаш Австрияның удуртукчулары база-ла Брандтының чазаанын Чөөн чүк политиказын тодаргай деткээн болгаш ГФР-нiң ССРЭ болгаш Польша-биле керээлерiн күштүг болдуруп бадылаан турарынга боттарының сонуургалдыын илергейлээннер.

Европаның болгаш делегейниң хөй-иитизиниң аажок хөй нуруузу бала бо керээлерни тзарымчалыг кылдыр көргеи болгаш социалистиг чурттарны хөөн чок көөр шак ындыг парлалга органнары безин үк керээлерни чүүлдүгзүнүүшкүнбиле бижип турар. Чижээ, керээлерни күштүг болдуруп бадылаарындан ойталаары Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында харылаалар хөгжүдезинге үргедекчи согуушкун болур ийик деп, Лондоннуң «Таймс» солуну бижээн.

Ындыг турбуже барыын-герман оппозициязының удуртукчулары керээлерни күштүг болдуруп бадылаарын будуддурар, ынчангаш Европага дүшкүүрлүг чорукту кошкадырыгга шаптыктаар дээр ораалдажышкыннарындан ойталавайн турар. Оларның мөзүү чок туруштодалдарын чер болганда буруу шаап турарын барымдаалаан, олар ам чүүл-бүрү кажардашкыннарже шилчип турарлар.

Ынчалзажок Барыын Германияның тайбыгга ынакшылдыг күштери ССРЭ болгаш Польша-биле керээлерни барыын-герман парламент бадылазын дээш кампаниязы улам калбартып, Европа динке тайбың амыдыралды быжыг үндезиннерин тургузарынга ол керээлерниң ужур-дүзелiзiн чонга тайылбырлап турар. Ынчангаш керээлерни күштүг болдуруп бадылаары дээш демисел шиитпирлиг үе-чадазында кирген.

В. ХАРЬКОВ, В. СЕРОВ,
(СЭТА).

ЧАА НОМ ДУГАЙЫНДА

Төрээн черге ынакшыл

ТӨРӨЭН черин дӧ кайгам-чык черлер-ле хой, мичалза-даа оске черлерге чоразып эӧп келириге, чүге-ле ийик, моон мурнунда эскерип чорбаашын оорүшку сеткилгелгинии доюдуруп, шүлүк азы ыр-биле хайныскан сеткил-сагыжыны илередиринче албадаптар, бир-ле оңзагай күш бар.

Чогаалчы Салим Сүрүң-оолдуң «Кок-кок даглар» деп чымядызында төрээн черге ынакшыл дугайында шүлүктер эвээш эвес. Оларга: «Ынаам ыңдыг», «Кок-кок даглар», «Ак», «Төрбе-Даш», «Чажырбас мен», «Ыры, Хемчик», «Төрээн черим», «Ыгыыл дугайында ыр» хамаарыкгыр. Оларның аразында «Кок-кок даглар» деп шүлүк төрээн черге ынакшыдыг хайныктырып, ураң-черин байлак аргаларыг-биле оңзалаңнып турар.

Тыванын каас бойдузунга турасказаткан дараазында одурлаар ярын чаагай дынналар:

«Хөлегелиг,
ылыы-чылыг
үн чок ышкаш.
Кок-кок даглар аразынга
төрүттүүдүм.
Сарлык доозун,
ешкү ай деп —
кадарылаап,
Чалымнарга чүүмә ышкаш
машнаң остүмә.

«Кок-кок даглардың» авторунуң төрээн чери — Ак хемниң кадыр-кашпал кызаа, түрлүг бойдузунуң чүрүмалы толаргай чүрүттүнгән. Шүлүктүнүң ураң-мергежилии мында илередип турар. Төрээн черигге сээн ынакшылын дээрге-ле — сээн ук черин-биле ханы ӧдүүш, төрел харылзаан-даг.

Салим Сүрүң-оолдуң сеткилгатыжының хайныгы, төрээн бойдузунуң чарашы, чагаһайы, чажыттарын билип, оны алдарлаашкы түрлүг чымядыг одурлардан эскерер бис:

«Кожаргадан эртиен сыын
дет, хереп алган,
Хостуг үнүк— чүрээм ырын
салып чордум.

Хөлүгүр көк,
шин-ле шамзын,
ӧлүг ышкаш.
Кок-кок даглар көөрге-ле үн
чок ышкаш.

Ырлаптар сен,
Олар сеңээ улажыптар.
Ырак-ооокче
Ырын дораан тарадыптарза
Төрээн черин ооң амыдыралын чарыгламас кезээ болгуп турар кижиниң сеткил-сагжының байдалынга хамаарыштыр ооң аайы-биле өскерилип турган ышкаш, үүлдеп коствр. Бо бодалды автор дараазында одурлаларда илередип турар:

«Кара чаңгыс
ыраажының хоңшу билир,
Кандыг хоңшун сөгдексээндар
оорган болур.
Хөлүг чорда даглар база
хөлүг ырлаар,
Көскү-хөрээң хөлзөп болза,
сен дег хөлзоор
Оларда ыр, сеңде ышкаш,
чеже-даа бар
Омак-сергек
шала муңгак—кандыг-даа
боор.

Шүлүк хемчээл талазы-биле улуг эвес, дөрт одурлуг беш строфадан тургустуган. Төрээн черге ынакшыл ышкаш кижиниң байлак, ханы сеткилин мыдыг бичии хемчээлдиг чогаалга илередип шыдаавы— шүлүкчүүнүң бедик мергежилдиин хереченил турар. «Кыска кыдыг илередин билири — талантыныың үлгезы»— деп, уруут оруг чогаалчы А. П. Чехов бижээн.

Состер эвээш болган боттарының туружун ыыап эҥээп, илередир дээш бодадалы толаазы-биле ажыдып турар болза, домак литературлуг негелдеге дүгжүү турар.

«Кок-кок даглар» состерин туравас-биле көжүрүп, солуп ыыдавас бис. Даглардың кайгамчык чурумалын каракка көзүдүр чүрүп турар тодаразыдалаары, деңнелгелериң, метафораларны ыын шилип, биилдинг ажыглаан: Хөлегелиг (бедик, сайгарак дег катаптаңнан даглар хөлегелиг), ыыын-чылын, үн чок ышкаш (даглардың ырлыкым, шөлөзиниң илерегтеи), кошкелерлиг (ядыр даглардың онзагай шивәры) оон-даа оскө.

Сарлык, ешкү, чүүмә (ядыр даглардың эрес-кашпагай дириг амытаннары) даглардың чурумалын диргизип, оларның бойдузуун улам тодарадып турар.

«Кок-кок даглар» номчукчуларны төрээн чуртуунун ёзулуг патриоттарны кыдыгзындин, төрээн черниң бойдузуунун чараашын ураң-чечени-биле номчукчуларга ажыглып берип турар.

Ниитилелге эң хөй ажыглыг чүүлдү мелелиин-биле кылып боор арганы кижи бүрүзүнге Совет күрүзе берип турар. Кижи бодузуң черинии эҥээп, салым-чолуун ээзи болуп, бүгү-ле чогаадыкчы салым-чаңалын, күжүн ажыдып ыыдаар кыдыг, бодуунуң амыдыралын ыыгаар тургузуп, чүрүтүнүң ёзулуг патроноду болур үжүрааш дээрзин шүлүкчү номчукчуга чагыг турар.

Салим Сазыгович «Кок-кок даглардың» бижинүде бойдустуң чүрүмалын куштедиринии, ацаа үдезилеп, төрээн черге ынакшыдыг бадыткан турар. А чымядыг номда киргеш өске шүлүктерден «Ынаам ыңдыг», «Ленин болган хостаага», «Аалдан чораам», «Өөрүп тур мен», «Чагаазан одурглар», «Найырал», «Өнүүктерже кыйгырыг»— интернационал а л ы болгаш патриотчу темага холбашкан.

Төрээн черге ынакшыл кижиниң эки ажыл-херектерже хей-аът киирип, кыйгырып турар, кижиниг сеткилдиң бирээзи. Шүлүкчү ону бодунуң чогаадыкчы ажылы-биле холбаштырып илереткенинге бо одурутлардан көрүп болур бис.

«Ынак Тывам даглар-биле
Ырым-үнүм хазлардан
дыңзып үнген».

Чымыды номну автор бо шүлүктүң ады-биле адааны таварыпта эвес. Салим Сүрүң-оол чогаалды бижинүде номчукчуларның мурнуңга бедик харымсалгаяы хандыг медеп-биле тургуп турар. Чоңга солуп бедик идейлиг болгаш ураң-чечен чогаалдарны бижинүп берге-даа болза, номчукчу бодалдарын, сеткилин одурүг бүрүзүнден тып номчуп олурар чогаалдарны бижип турары дээш Салим Сазыговичиге өөрүүр бис.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

Дидимнериң маргылдаазы

Эрткен воскресеньеде Хербис даанын ээзээнге хоорайның бирги черн дээш 350 болгаш 175 кубсантиметрлиг мотоциклдерге эң шыырак спортчуларның киржилгеэя-биле мотоциклистерниң кросуун Кызылдың ДОСААФ комитедэ организастап эрттиргеп.

Спорттуң бо хевирин биетин республикада соолгу чылдарда ээзээ сайзырап орар. Мотоциклистер 8,12 километр хемчээлдиг черлерге чарышканнар. Орук кадыр дагже үнер, бадар, дүрген эор, алеңгирлиг черлерде кылдыңган. Манаа күүтүг. аваацыгар, дидим спортчулар шылгаран үнери билиңнигир.

Бир дугаарымда 350 кубсантиметрлиг мотопикдерлиг спортчуларның чарыкы эгелээн. Старттан эгелээш-ле № 10 мотоциклдиг ооп эштериниден мурнаап, довуүчүктү өрү үнүп кагды. Оң бир дузаарымда 175 кубсантиметрлиг мотоциклдерниң

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылдан үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
12
СРЕДА
№ 86 (8854).
Өртээ 2 коп.

СОВЕТ-ИРАК КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

Ирак Республиканың Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) болгаш чазаанын чалаавын ёзутаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан совет партия-чазак төлөөлерин 1972 чылдың апрель 6-дан 10-га чедир Иракка албан ужурунда аян-чорук кылып чораан.

Кады кылган совет-ирак дыңнадыгда чуттаалан турары болза, совет партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери Ирак Республикага чораан үезинде ук чуртту кезип көрген болгаш ирак улустуң амыдыралчуртталгазы-биле танышкан, оларның экономика, ортем болгаш культура талазы-биле ажылы база чедиишкиннери-биле танышкар аргалыг болганнар. Оларны кана-дээ баарга оөрүшкүлүг, хүндүткел-биле уткуп, хүлээп ап турган.

Араб социалистиг чаартылга партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чиңгине секретары, Ирак Республиканың Президентизи Ахмед Хасав Аль-Бакр Президент ордузунга А. Н. Косыгинни хүлээп алган. Ол шыпкат А. Н. Косыгин-биле БААС партиязың регионалдыг удуртулгазының чиңгине секретарының оралакчызы. Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейниниң аразынга чуттаалажышкын база болган.

Чуттаалажышкынга киришкеннер: совет талаадан совет партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери.

Ирак талаадан — Араб социалистиг чаартылга (ББАС) партиязың Регионалдыг удуртулгазының кежигүннери, ирак чазактың кежигүннери.

Ийи күрүненин болгаш улустарның аразынга найыралдың база кады ажылдажылганың харылзаалараның калбартып, оон-даа улам быжыглаарынче тутку үүшаан, ындыг харылзааларны моон-даа соңгаар үлам хөгжүдер чорук Совет Эвилелинин болгаш Ирак Республиканың эрге-ажыктарынга тааражып, бүгү-политиниг тайбың херээнге барган болгаш турарын бадырымдаалаан, ийи тала Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Ирак Республиканың аразынга найырал база кады ажылдажылга дугайында керээ чарар деп шинтирлээн.

Шинчаган ол керээни 1972 чылдың апрель 9-та Багдадка чарып, ат салган. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң мурнундан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болган Ирак Республиканың мурнундан — Ирак Республиканың Президентизи Ахмед Хасан Аль-Бакр ат салганнар.

Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында ол керээ болза, ийи чурттар аразынга найыралдың харылзааларын улам быжыглаарынга чугула документ боор, ону моон-даа соңгаар калбартып, быжыглаарынга үндезинни салып, империализмге, колониализмге, сионизмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешпилге дээш демисежип турар улустарга деткимче-дуза-ламчы кылырын совет болгаш ирак талалар база медеглээн.

Талалар Чоокку Чөөн чукке хамаарыштыр айтырыгларны чугаалажып тура, Израильдиң империалистиг агрессиязының түңнелинде эжелеттиргеи араб девискээрлерин догерезин хостаар болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзутаар эргелерин хандырбас болза, Чоокку Чөөн чукке шынчы болгаш быжыг тайбың черле тургустунмас дээрзин демдеглээн. Шинчаган олар Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзутаар эргелерин катап тургузары дээш демисеилиа деткип турарын база катап бадыткаан.

Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейнге баштаткан, ирак төлөөлериң чоокта чаа найыралдыг акыдүкма чурттар Египетке болгаш Сирияга аян-чоруунуң үезинде ирак талаа империализмниң болгаш оон чалчаларының ук девискээрге үүлгедимишкинивериниң удур араб чаңгыс эътн улам сыгый каттыштырар, а ол шыпкат империализмге удур, национал хамаарышпас чорук, хосталга болгаш социал дешпилге дээш демисежип турар улустарга деткимче-дуза-ламчы совет болгаш ирак талалар база медеглээн.

Талалар Чоокку Чөөн чукке хамаарыштыр айтырыгларны чугаалажып тура, Израильдиң империалистиг агрессиязының түңнелинде эжелеттиргеи араб девискээрлерин догерезин хостаар болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзутаар эргелерин хандырбас болза, Чоокку Чөөн чукке шынчы болгаш быжыг тайбың черле тургустунмас дээрзин демдеглээн. Шинчаган олар Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзутаар эргелерин катап тургузары дээш демисеилиа деткип турарын база катап бадыткаан.

Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейнге баштаткан, ирак төлөөлериң чоокта чаа найыралдыг акыдүкма чурттар Египетке болгаш Сирияга аян-чоруунуң үезинде ирак талаа империализмниң болгаш оон чалчаларының ук девискээрге үүлгедимишкинивериниң удур араб чаңгыс эътн улам сыгый каттыштырар, а ол шыпкат империализмге удур, национал хамаарышпас чорук, хосталга болгаш социал дешпилге дээш демисежип турар улустарга деткимче-дуза-ламчы совет болгаш ирак талалар база медеглээн.

ГСЧП ТК-НЫҢ БИРГИ СЕКРЕТАРЫ Э. ХОНЕККЕРНИҢ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ ЧОРААНЫ

СЭКП ТК-ның чалаавын ёзутаар ГСЧП ТК-ның Биргн секретары Э. Хонеккер албан ёзуазунуң эвес вайыралчы аян-чоруун кылып, апрель 4-тен 10-га чедир Совет Эвилелинге чоруп турган. Совет Эвилелинге чоруп турган үезинде Э. Хонеккер Москва хоорайның база Москва областың элээн хей үлетүүр болгаш культура объектилерин-биле танышкан.

Аян-чоруктуң үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Э. Хонеккерниң аразынга чүректиң ханыышпаан эң хүүзүнүң беседалары болгулаан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер бүттарының чурттарының инитилел-политиктиг амыдыралыпп кол-кол айтырыгларының талазы-биле информациязын солчуп. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ГСЧП-ниң VIII съездизиниң шинтирлерин күүседир талазы-биле ажылда чедип алдынган түңнелдерге онзаган доктаанган.

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың аразында харылзааларны улам ыпай бүгү талалыг хөгжүдерниве улуг кичээнгейни салган. Социалистиг экономиктиг интеграциянын Комплекстиг программазында салдынган сорулгаларны барымдаалаан, узун хүүсаага үндезинээш, Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң кады ажылдажылгазын планнаарын сайзырангайжыдар талазы-биле практиктиг базымнарны кылырының эргежок чугулазын демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң Топ Комитеттериниң, чер-черде партия организацияларының аразында харылзааларның чайгылып чок хөгжүп, партия, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң дуржулгазын үре-түңнелдиг кыдыр солужарынга дузалап турарын күзел ханыышкыны-биле демдеглээн.

Беседаларның үезинде эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажып көргеи.

Европада байдалче улуг кичээнгейни салган, ында реакцыныг империалистиг күштериниң удур хөделиишкинивериң турзажок чавырылдырыышкынче түткүлүн хөгжүдүрүп үүлгедип турар. Варшава Керээлиниң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң чоокта чаа Прагага болган хуралынга айыткан шугумга дүүштүр Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның алгаи хемчеглери Европага аймыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларын боттуу-биле чугаалажып көөрүнге таарымчалыг салдарны чедирер байдалды тургузарынга чаа чугула базым болур. Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразында, Польшаның болгаш ГФР-ниң аразында керээлерни ам бадыгаары, оон дараазында Барыын Берлиң дугайында дөрт таланың дугуржулгазының, транзит дугайында ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында дугуржулганың, а ол шыпкаш Барыын Берлиниң сенаты-биле ГДР-ниң чазаанын дугуржулгазының күштүг болуру — бо бүгү социалистиг чурттарның ГФР-биле бүгү талалыг, кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгазын, харылзааларын улам ыцай чогумчударынга дузалаар, Европага тайбынны быжыглаарының херээнге чаа идиглн боор ужурлуг.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер маадырлыг кыттам улус-биле, Лаостуң болгаш Камбоджаның патриоттарыбиле Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң аңы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын бадыткаан. Соолгу үеде АКШ-тың Индий-Кытатта агрессиязының калбарганынга холбаштыр олар сеткил-сагыштың дувүрөөшкинин илерткеннер. Париж чугаалажышкынларынга удурлаган оон дарый АКШ ВДР-ниң девискээрин катап бомбалаарывың оруунче кирген. Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң улустары АКШ-тың бо агрессчи үүлгелиглерин шинтирлиг буруу шаап турар.

Чоокку Чөөн чукте тургустунган байдалга холбаштыр эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер араб күрүнелерте удур Израильдиң империалистиг агрессиязының уржуктарын ўлуткаарывың эргежок чугулазының дугайында Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың үзел-бодалдарының чангыс аанын демдеглээн.

Тайбың, демократия болгаш социал дешпилге дээш демиселге социалистиг чурттарның, бүгү революстуг күштериниң чангыс эвин болгаш кады ажылдажылганың быжыглаарынга оөрн сөңгаар-даа бүгү хемчег-биле дузалаарынга СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң шинтирлиниң санал-опаалдарының солчулгазының үезинде демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Э. Хонеккериң ужуражышкынынары чангыс эътн, ак сеткилдиг болгаш аңы-дуңма ыяйралдың байдалынга эрткеи.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ТУРЦИЯЖЕ ЧОРУПКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дергазы Н. В. Подгорный Турция Республиканың Президентизи Джевдет Сунайвың чазаанын ёзутаар албанныг аян-чоруун кылып, апрель 11-де Москвадан Анкараже чорупкан.

Внуково аэродромга Н. В. Подгорныйны эштер Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов болгаш албанныг оске-даа кижилери удаан.

(СЭТА).

КВАРТАЛ ТҮҢНЕЛИ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаткан социалистиг чарыштың кадбарткаш, Тандың райониун «Элегес» совхозунуң Каҗк сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда экн көргүзүлгелерни чедип алган.

Сүттүң ниити чыыллалының планы 893 центнер турган болза, 959,4 центнер болган. Күрүнеге 720 центнер сүт садар хүлээлге 755,5 центнер кылдыр күүсеттингеп. Саар инектерниң чемгерилгелиг шын организастаанны-биле бирги кварталда сүт саалдалы бедик болган.

Саанчылар, быжаа ажаакчылары кыштың соогунда шудургу, кымнак ажылданнар. Саанчылар боттарында быжыглаттынган болук инектериниң кварталда түс-түзүнде 86,9—91,8 центнер сүт саар хүлээлгелер алган. 91—122 центнер чедирген. Т. Монгуш, Б. Биче-кыс, И. Ондар, А. Кыргыс, А. Ондар, А. Баларчы, С. Борбак саар бир инекке онаалтыр 450-ден 580 кг сүт саптаннар.

Быжаа ажаакчылары Э. Пихаева, О. Натпит, М. Анашкина олар чаа төрүттүнген быжааларны бүрүн камгалап алгаш, быжаанын хонукта немелде дензилин 790 грамм чедирип турганнар. Кварталда быжааларның ниити немелде дензили 1,3 тонна болган.

Бистин фермавыс «Тиилелге» совхозтуң Шамбалыг сүт-бараан фермазының коллективи-биле социалистиг чарыштыг. Бирги кварталдың түңнелин чугаалажып, арга-дуржулгаларывысты солчур деп турар бис.

О. ТӨГҮС.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

БЕШ ЧЫЛ ~ КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигин эрттиреринде тараларынга белеткел дугайында кыска беседаны кылган. Эрткен чазын часкы тарылгага багай белеткелтени дүжүт өстүрүп алырынга улуг ужуктарны чедиргеи деп, ол чугаалаан. Шынаан тарылганы копчут орайтап эгелээн, техника болган үрезин белеткели салдаан. Бо чылын ону катаптавас талазы-биле партбюро болган колхоз баштаар черн дээштиг хемчеглерин ап чоруткан.

Техника септелгезин ажылдыга эрте эгелээн. Тос тракторну септеэр тургаш, ону шагда-да белеп кылып алган. Оларвыц септеттингеннин шынары мурнундагы чылдаалаан тракторларының, кожут машиналарының үүрмек септелгезин кылып дооскан, оске эштерниге улуг дузаны көргүскеннер.

Бо чылын үрезин белеткелип база ой-шаапда чоруткан. Тараа культураларының үрезинин хораннал турар. Хову турлагларын септеп, дерип дооскан. № 1 бригаданың хову турлаанда механизаторларга болгаш тараажыларга чаа чупар-бажыцны тудуп дооскан. Колхозтуң ийи бригадазының турлагларында бүгү техниканы чедиргеп, часкы тарылганы кыска хуусаада бедик шыпарлыг чорудар дээш социалистиг чарыштың негелделерин бижээп аскан, турлагларның каастала-шимелдезин эки чоруткан.

Чазын удур аңдарар ишт ээлээш болуп турар. Оң чорук тарылганы кыска хуусаада чорударынга улуг салдар чедирер чугаажок. Ам аңдарар черлерге чүүле мал чеми культураларны чажар. Ол дээрге бүгү тарылга чорудар молдуң 25-ле хуузу болуп турар. Оон иштинде чайыг мал одарлыдыр зелёнка тарыыр черлер база кирип турар.

Механизаторлар айтырыг шинтирлеттинмейн турарын секретарь чугаалаан. Бо чазын ийи элчег-биле ажылдаарынга ажыл-агыйда 6 кижи четпес. Шынчаза-даа колхозтуң механизаторлары бир тракторлуг ажылдап кылыпкының көөдедир дээш, кывар-чаар материалдарның камналгазы дээш демиселди бедик деңнелге чорудуп келген деп, ол чугаалаан. Эрткен чылын 9 кижи намналгалыг болганы дээш акша шаңналыя алган.

Беседаның төнүүзүнде «Хадыңчылары» колхозтуң бүгү ажылынакилери келир күстүң бедик дүжүдүн магадылаар, часкы тарылганы кыска хуусаада чорударынга улуг салдар чедирер чугаажок. Ам аңдарар черлерге чүүле мал чеми культураларны чажар. Ол дээрге бүгү тарылга чорудар молдуң 25-ле хуузу болуп турар. Оон иштинде чайыг мал одарлыдыр зелёнка тарыыр черлер база кирип турар.

Механизаторлар айтырыг шинтирлеттинмейн турарын секретарь чугаалаан. Бо чазын ийи элчег-биле ажылдаарынга ажыл-агыйда 6 кижи четпес. Шынчаза-даа колхозтуң механизаторлары бир тракторлуг ажылдап кылыпкының көөдедир дээш, кывар-чаар материалдарның камналгазы дээш демиселди бедик деңнелге чорудуп келген деп, ол чугаалаан. Эрткен чылын 9 кижи намналгалыг болганы дээш акша шаңналыя алган.

Беседаның төнүүзүнде «Хадыңчылары» колхозтуң бүгү ажылынакилери келир күстүң бедик дүжүдүн магадылаар, часкы тарылганы кыска хуусаада чорударынга улуг салдар чедирер чугаажок. Ам аңдарар черлерге чүүле мал чеми культураларны чажар. Ол дээрге бүгү тарылга чорудар молдуң 25-ле хуузу болуп турар. Оон иштинде чайыг мал одарлыдыр зелёнка тарыыр черлер база кирип турар.

Хадыңчылар часка белен

Бии-Хем районнуң «Хадыңчылары» колхозунда партбюро секретары М. О. Бичии-Уруг-биле бистиң корреспондентивис ужурашкаш, часкы тарылгага белеткел дугайында кыска беседаны кылган. Эрткен чазын часкы тарылгага багай белеткелтени дүжүт өстүрүп алырынга улуг ужуктарны чедиргеп деп, ол чугаалаан. Шынаан тарылганы копчут орайтап эгелээн, техника болган үрезин белеткели салдаан. Бо чылын ону катаптавас талазы-биле партбюро болган колхоз баштаар черн дээштиг хемчеглерин ап чоруткан.

Техника септелгезин ажылдыга эрте эгелээн. Тос тракторну септеэр тургаш, ону шагда-да белеп кылып алган. Оларвыц септеттингеннин шынары мурнундагы чылдаалаан тракторларының, кожут машиналарының үүрмек септелгезин кылып дооскан, оске эштерниге улуг дузаны көргүскеннер.

Бо чылын үрезин белеткелип база ой-шаапда чоруткан. Тараа культураларының үрезинин хораннал турар. Хову турлагларын септеп, дерип дооскан. № 1 бригаданың хову турлаанда механизаторларга болгаш тараажыларга чаа чупар-бажыцны тудуп дооскан. Колхозтуң ийи бригадазының турлагларында бүгү техниканы чедиргеп, часкы тарылганы кыска хуусаада бедик шыпарлыг чорудар дээш социалистиг чарыштың негелделерин бижээп аскан, турлагларның каастала-шимелдезин эки чоруткан.

Чазын удур аңдарар ишт ээлээш болуп турар. Оң чорук тарылганы кыска хуусаада чорударынга улуг салдар чедирер чугаажок. Ам аңдарар черлерге чүүле мал чеми культураларны чажар. Ол дээрге бүгү тарылга чорудар молдуң 25-ле хуузу болуп турар. Оон иштинде чайыг мал одарлыдыр зелёнка тарыыр черлер база кирип турар.

Механизаторлар айтырыг шинтирлеттинмейн турарын секретарь чугаалаан. Бо чазын ийи элчег-биле ажылдаарынга ажыл-агыйда 6 кижи четпес. Шынчаза-даа колхозтуң механизаторлары бир тракторлуг ажылдап кылыпкының көөдедир дээш, кывар-чаар материалдарның камналгазы дээш демиселди бедик деңнелге чорудуп келген деп, ол чугаалаан. Эрткен чылын 9 кижи намналгалыг болганы дээш акша шаңналыя алган.

Беседаның төнүүзүнде «Хадыңчылары» колхозтуң бүгү ажылынакилери келир күстүң бедик дүжүдүн магадылаар, часкы тарылганы кыска хуусаада чорударынга улуг салдар чедирер чугаажок. Ам аңдарар черлерге чүүле мал чеми культураларны чажар. Ол дээрге бүгү тарылга чорудар молдуң 25-ле хуузу болуп турар. Оон иштинде чайыг мал одарлыдыр зелёнка тарыыр черлер база кирип турар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Ирак Республиканың аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында

К Е Р Э Э

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болгаш Ирак Республика,

боттарының аразынга найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам хөгжүдери ийи күрүненин национал эрге-ажыктарынга таарыыр, бүгү делегейге болгаш араб чурттар девискээрлеринге тайбың херээнге, улустарның хостуг болгаш аймыл чок чоруун база суверенитедин хүндүлээриниң херээнге барган болурунга бижыы-биле бүзүрел,

тайбыцның болгаш демпилгевин бүгү күштериниң сырый каттыжышкынын быжыглаарын, оон-биле кады араб күрүнелерниң чаңгыс эвин антиимпериалистиг орук-биле быжыглаарын бижыг тайбың болгаш делегейге аймыл чок чорук дээш демисеалиң чугула ченээ кылдыр санавышаан,

империализмге, колониализмге, сионизмге болгаш резкциягга удур, улустарның хостагзы, хамаарышпас чорук болгаш социал дешпилгени дээш демисеалдың идеалдарынга сорук кирип,

амгы үениц делегей айтырыгларын кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарының аразынга таарыштыр шинтирлээр аргалын дилеп тывар ужуруг дээрзинге бүзүревишаан,

боттарынцц тайбынга ынакшылдыг дашпыкы политиказынга болгаш Каттышкан Нацнялар Организациязының Уставының үзүнче сорулгаларынга база принциптеринге пынвчызын бадыткаш,

боттарының аразында найыралдың, кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга бүзүүлөриниң харылзаларын улам калбартып, быжыглаарын күзевишаан, ындыг харылзаларны чаа, улам бедик деңнелче көдүреринге чүткүүру-биле бо керээни чарар деп шинтирлээп, моон адаанда чүүдер дугайында дугурушкан.

1-ГИ ЧҮҮЛ

Дугуржуп түрар хүндүлүг талалар ийи чурттуң болгаш оларның улустарының аразынга бузулбас найырал тургуступар болгаш күрүненин суверенитедин, девискээр талазы-биле бүдүн чоруун болгаш бот-боттарының ишгики хереглериге холгаарлавазын хүндүлеп төөрүнге үндезинээш политика, экономика, садыг, ортем-техниги, культура болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле бүгү талалыг кады ажылдажылга хөгжүүр ужуруг деп медеглеп тур.

2-ГИ ЧҮҮЛ

Боттарының улустарының социал-экономиктиг чаалаи алышкынынарын камгалап, улам хөгжүдериниг база боттарының бүгү бойдус курлавырларын ажыллаарынга оларның бүрүн эргелиин хүндүлээрии хандырар талазы-биле бүгү талалыг, сырый кады ажылдажылганы кылырын Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болгаш Ирак Республика медеглеп тур.

3-КҮ ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар хүндүлүг талалар ацгы-аңгы янитилел тургулутлуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуиланашкынының политиказын чангылыш чокка боттандырбышаан, боттарының тайбынга ынакшылдыг дашпыкы политиказын ёзутаар моон-даа соңгаар бүгү делегейге тайбың, улустар аразында дүшкүүрүүг чорукту чавырылдырары дээш, ядролуг болгаш чепсегленишкинниң аңаа-даа хевирлерин-биле катай-хаара чепсегленишкинни делегейниң шынгыы контролюнун адаа-биле бүгү-аныгы болгаш бүрүн дүжүрер дээш демисежирип үргүлчүлээр.

4-КҮ ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар хүндүлүг талалар бүгү улустарның хостуг болур чорууның болгаш деп эргеанның идеалдарын удуртулга болдурбушлаш, империализмниң болгаш колониализмниң бүгү хевирлерни база үүлгедилерин бүрүү шаап көрүп турар. Шынчаган олар моон-даа соңгаар империализмге болгаш сионизмге удур, колониализмни болгаш псоколониализмни, расизмни болгаш апартеидти бүрүү-биле, түңүлүнга чедир ыяап-ла үлуткаары дээш демиселдя чайгылыш чокка чорудуп, колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тышсыр дугайында КНО-нуң Декларациязын эң шалыпкыны-биле бүрүп боттандырып чорудары дээш демисежир.

5-КИ ЧҮҮЛ

Боттарының аразынга экономиктиг, техниктиг болгаш эртем талазы-биле кады ажылдажылганың улуг ужур-дузазын барымдаалаап, дугуржуп турар хүндүлүг талалар, үлетүүр, коддо ажыл-агый, суттарылга болгаш сут ажыл-агыйының талазы-биле, нефть база бөндүстүң оске-даа курлавырларын ажыллалга киирер, харылзаа болгаш коммуникация база экономиканың оске-даа талазы-биле, а ол шыпкат национал кадрлар белеткээр талазы-биле шидиг кады ажылдажылганы болгаш дуржулга солчуушкунун моон-даа соңгаар үлам калбартып, хамыладыр. Ол шыпкаш ийи тала деп эргелиг, бот-боттарынга ажыктыг болгаш ол таарымчалыг чоруктуң принциптеринге үндезинээп, ийи күрүне аразынга садыгжакышкынны болгаш далайга эжиндиришкинии-даа улам калбартыр.

6-ГЫ ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар хүндүлүг талалар боттарының аразында артем, ураа-чүүл, литература, ооредилге, кадык камгалалы, парлалга, радио, кино, телевидение, туризм, спорт болгаш оске-даа чүүлдер талазы-биле харылзааларны болгаш дуржулгаларны улам хөгжүдерииге деткимче көргүзер.

Ийи чурттуң улустарының бүгү талалыг амыдыралы, ажыл-ижи болгаш чедиишкиннери-биле бот-боттарын улам долу танышгыр сорулга-биле талалар болза ийи күрүненив күрүне органнарының болгаш хой-ниити организацияларының, бүдүрүлгелериниң, культура болгаш артем албан черлериниң аразынга кады ажылдажылганы болгаш дорт харылзааларны калбартырынга деткимче көргүзер.

7-ГИ ЧҮҮЛ

Тайбынны болгаш ийиш чок чорукту хандырарынга таарыштыр делегей ареназынга хөделиишкин кылырда дугуржушкунуг болур чоруктуң, а ол шыпкаш Совет Эвилелиниң биле Иракшуг аразынга политиктиг кады ажылдажылганың улуг ужур-дузазын барымдаалаш корбушаан, дугуржуп турар хүндүлүг талалар, ийи күрүненин арге-ажыктарынга холбашкан делегейниң бүгү чугула айтырыгларынын, а ол шыпкаш ийи талалыг харылзааларны улам хөгжүдериниң-даа аптырыларының талазы-биле бот-боттарының аразынга түүл-бүрү деңнелдерге консультациялары үргүлчү кылыр апаар.

8-КИ ЧҮҮЛ

Ийи таланың кайызының-даа тайбыкынга азы ниити тайбынга кыжанышкынны азы тайбынны үзээр дээр кыжаныышкынны болдурупку дег чүүл тургустунуп келген таварылгада дугуржуп турар хүндүлүг талалар, тургустунган кыжанышкынны үзүткаарының азы тайбынны катап тургузарының арге-ажыктарынга дүүштүр боттарының туруштарын дугуржур сорулга-биле бот-боттарының аразынга харылзааны доп-дораан тургузар.

9-КУ ЧҮҮЛ

Ийи чурттуң аймыл чок чоруунуң арге-ажыктарын барымдаалаш, дугуржуп турар хүндүлүг талалар боттарының камгалавыр аргазын быжыглаарының талазы-биле кады ажылдажылганы моон-даа соңгаар үргүлчүлээр.

10-ГУ ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар хүндүлүг тала бүрүзү дугуржуп турар талаларның бирээлиите удур эвилелге, күрүнелериниң кандыг-бир бөлүүлеиишкиниерине, а ол шыпкат үүлгедиишкиннерге азы хемчегдерге кирипнеп дугайын медеглеп тур.

Өске таланы шериг талазы-биле карашка-когаралга чедирип болгу деп кандыг-бир үүлгедиишкиите бодунуп девискээрни ажыгладыр чорукту болдурбазын дугуржуп турар хүндүлүг талалар хүндүлеп тур.

11-ГИ ЧҮҮЛ

Делегейде күштүг боон турар керээлер талазы-биле оларның хүлээлгелерни бо керээниң негелделерииге чөрүшпеин турарын дугуржуп турар хүндүлүг ийи тала медеглевишаан, оларга дүүшпес кандыг-даа делегей дугуржулгаларын кылбазын хүлээнип тур.

12-ГИ ЧҮҮЛ

Бо керээни он беш чыл хуусаалыг кылдыр чарып турар болгаш керээниң күштүг болур хуусаазы төөрииге чедир он ийи ай бурунгаар дугуржуп турар хүндүлүг талаларның бирээзииге оон күштүг чоруун соксалырын болдунуп күзел турарының дугайын оске бир тала бап удур дыннатпас болза, керээ харааныдагы беш чыл үеже чайгаарда улай бээр.

13-КҮ ЧҮҮЛ

Бо керээниң кандыг-бир чүүлүнге холбаштыр дугуржуп турар хүндүлүг талалар аразынга кандыг-даа чөрүлдэ туруп кээр болза, ыяйралдың, бот-боттарын хүндүлежиринин болгаш биллиринин артазы-биле ийи талалыг чурум ёзутаар ону шинтирлээр ужуруг.

14-КҮ ЧҮҮЛ

Бо керээни күштүг кылдыр бадыллар ужуруг болгаш болдунар-ла кыска хуусаада Москвага күштүг болдуруп базылаан биижиктерни солчуннан хүндүлеп эгелээш күштүг болур.

Бо керээни орус болгаш араб дылдар кырынга ийи экземплар кылдыр турустаан болгаш ийи дылда биижиктелдер домей күштүг болур.

Мону Хиджраның 1392 чылының 25-ки сафарынга дүүштүр 1972 чылдың апрель 9-та Багдадка чарган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң мурнундан
А. КОСЫГИН.

Ирак Республиканың мурнундан
А. Х. АЛЬ-БАКР.

СОВЕТТЕР БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

ҮНДҮРГЕН ШИИТПИРЛЕРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ ДЭЭШ

Хүлээп ап турар шиитпирлерниң күүселдезин организастаары Советтерниң, оларның күүскомнарының ажылчорудулгазында кол чүүл болур. Бистиң Улуг-Хем районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнары Советтиң, күүскомнуң, үстүкү органнарның шиитпирлеринин күүселдезин организастаар талазы-биле эләэп ажылды чоруткан.

Кайы-даа Советтиң күүскому ол улуг ажылдарны боду шиитпирлеп четтикпезин билдингир. Ынчангаш бодунуң ажылын чорударда доктаамал комиссияларга, депутаттар бөлүктеринге, постуларга, хөй-ниитиниң организацияларынга, ажылчы чоннарга даянып. Күүскомнуң шиитпир күүселдезин организастаар дээш ажылы ону күүседикчилерге, харылаар организацияларга, бүдүрүлгелерге болгаш түстүе кижилерге чедир дыннадып дагзыры-биле эгелээр болгай. Шиитпирни ой-шаанда хүлээп алыр болгаш ооң күүседикчилеринге чогуур күүсаазында дагзып дыннадыры күүселеңиң дээштиин, үретүннелдиин хандырар.

Чамдык чижектерни маңаа чугаалап болур. Эрткен чылдың февральда район Советинин күүскомунуң хуралы Шагаан-Арыгның сүт заводун алгыды тудар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Чеже түңнүг акша-көрецгини байын алырын, тудугну кайы организациялар чорударын, ону туттурар болгаш тудар организацияларның аразында керээни чарарының хуусаазын тодаргай айыткан. Ооң соонда райкүүском ол айтырыгже кичээнгейни кошкатпайн, шиитпирниң күүселдезин контролдаан. Тудугжуларның ажыл-ижин организастап, түңнелдерин үндүрүп, четпестерни ой-шаанда чайладыр хемчеглерни алган. Бо чылдың эгезинде сүт заводунуң алгыды тутқан чартыны ажыглалга киргеп.

Чонну хлеб болгаш өскедээ чугула хереглелдиг барааннары-биле хандырып турарында четпестерниң дугайында айтырыгны чурттакчы чоп депутаттарның мурунгa тургузуп тургулаан. Чоннуң садыг хандырылгазы болгаш кооперативтиң өнчү-хөрецгизин камгалаар дугайында айтырыгны район Советиниң үшкү сессиязынга чугаалажып көрген. Депутаттарның сессияга берген шүүмүүлелдиг саналдарынга үндезилээш, чонну хлеб-биле хандырарын экижидер хемчеглерни ажылдап кылган. Торгалыг суурга хлеб быжырар черни ажыдарын райпо баштаар черинге даасқан. Амгы үеде ол суурда хлеб быжырар чер доктаамал ажылдап эгелээн, чонну хандырары экижээн.

Ажылдап кылган хемчеглернин күүселдезинин түңнелдерин дараазында сессиялар үезинде Советке күүском илеткеп турар. Үр үеде күүсеттинмейн турар пунктуларга хамаарыштыр харылсалгалыг аштерни сессияга, күүском хуралынга дыннаарын практикалап келдинис.

Район Советинин күүскому эрткен чылын 280 ажыг айтырыгны чугаалажып көргеп, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган. Оларның күүселдезин хынаарынга күүскомнуң киидистерн, көдээ ажыл-агый эргелели, көдээ Советтерниң күүскомнары, ажылагый органнары, хөй-ниити организацияларны. Советтиң доктаамал комиссиялары киржип турар. Эрткен чылдың апрельде болган сессияга «Найырал» совхозтуң 1970 чылда сан-хөө болгаш ажылагый чорудулгазының түңнелдерин чугаалашкан. Аңаа хамаарышкан шиитпирниң күүселдезин боттандырарын райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелинге дааскан. 1971 ажыл-агый чылы дооспур билек ол эргелел совхозтуң ажылын база катап хынаан. Хөй четпестер илерээн. Оны чайладырынче угланган хемчеглерни эргелел ажылдан кылган болгаш боттандырып турар.

Эрткен чылдың майда школаларга, эмнелге болгаш культура-албан черлеринге одаар чүүл соортүрүнүн шалынчы дийи чарлаар дугайында шиитпирни хүлээп алган, күүселдезин хынаары-биле районнуң улус өредилге киидизинге, эмнелгеге, культура киидизинге дааскан. Шалынчы ай дооспурга түңнелдерни олар райкүүскомга илеткээн. Сессияларга болгаш райкүүскомнуң хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлериң хөй чүрүүзү амыдыралга боттанып турар.

Күүселдени болгаш хыналданы боттандырарының янзы-бүрү арга-хевирлерин ажыглаары ажылга эки салдарны чедирер. Бо талазы-биле райкүүскомнуң киидистерин, көдээ ажыл-агый эргелелин болгаш оскедаа организацияларны күүскомнуң хуралынга, човүлел хуралдарга үргүлүү дынnаар бис. Күүселдени хынаары-биле моон мурнунда карточкалыг системаны ажыглап турдувус. Амгы үеде бистиң республиканың Министрлер Чөвүлелиниң организастыг киидизинин сүмелээнии ёзугаар чаа майыкты практикага киирдивис. Үндүрген шиитпирлерниң ай, хүнүн, дугаарын, кандыг айтырыгга хамаарыштыр хүлээп алганын, хынаар кижиниң фамилиязын, шиитпирни күүселдир дээш кандыг хемчеглерни ап чорутканын болгаш ап чорударын ол майыкка айтыр. Майыкты ажыглап ажелээнивис ажылга таарымчалыг болуп турар. Күүселденiң хуусаазы дооспурга харысалгалыг эштер күүскомга бижимел информацияны киирер.

Депутаттарның, ажылчы чоннарның дыңнадыглары, чагаалары, хомудалдары, оларның радиога чугаазы, парлалгага бижээн материалдары хыналданың база бир хевири. Шиитпирлерниң күүселдезин боттандырарынга ол улуг идигни бээр.

Бистиң районда бир хоорай Советі, он көдээ Совет бар. Ийи-Тал көдээ Совет чоокта чаа тургустунган. Үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин хынаар талазы-биле ажылды Чаа-Хөл, Хендерге, Арыг-Үзүү көдээ Советтер (күүскомнарының даргалары М. Сотпа, Б. Оюн, М. Лобачев) сөөлгү үеде эләэп идепкейжиткен. Чижээ, Чаа-Хөл көдээ Советтин күүскому «Найырал» совхозка 300 тонна будук-бүрү чем белеткээр деп шиитпир үндүрген. Ол шиитпириниң күүселдезин боттандырарда күүском хөй-ниити организацияларының-биле кады каш удаа воскресниктерни организастап, организация болгаш өгбүле бүрүзүнге тус-тус онаалгаларны чедиргилээн. Организастыг ажылдың түңнелинде 300 тонна будук-бүрү чемни белеткээр планын 500 тонна кылдыр күүселеткен. Бо чылдың февральда Хендерге көдээ Совет школалар, эмнелге болгаш культура албан черлеринге 300 кубометр ыяш белеткээр дугайында шиитпирни үндүргеш, күүселдезин организастаанының түңнелинде 350 кубометр ыяшты белеткээрингe чонну киириштирген.

Районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнары чамдык шиитпирлериниң күүселдезин эчизинге чедир боттандырбайн баар таварылгалар эвээш авес. Чижээ, 1971 чылдың февральда райкүүском районда суггаттыг черлерни чөп ажыглаарының дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ооң күүселдезин эчизинге чедир организаставаанының уламындан районга эрткен чылын суггаттыг черлерниң бир гектарындан-на 15 центнер тараа дүжүдүн алыр тургаш, 8-ле центнерни алган. «Найырал» совхозтуң суггаттыг черлериниң гектар санындан чугле 2,5—3 центнер дүжүттүү өстүрген. Ооң ыңай, автоорук транспортунга күш-ажылдың сагыяга-чурумун быжыглаар дугайында шиитпирни райкүүском хүлээп алган турган. Ооң күүселдезин четпес организастап, контрольду чогуур деңнелге боттандырбаанындан оларның дээштии кошкак болган. Бо чылдың бирги кварталында эрткен чылдың ол үезинге бодаарга автотранспортка болган озал-ондактар саны көвей. Четпес ажылдың бир херечизи ол болур.

Шиитпирлер күүселдезин организастаар ажылды Баян-Кол, Ак-Туруг көдээ Советтериниң, Шагаан-Арыг хоорай Советиниң күүскомнары кошкак чоруткан. Чоокта чаа райкүүском Шагаан-Арыг хоорай Советиниң бо талазы-биле организастыг ажылының байдалын чугаалажып көргеш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Райкүүском шиитпир күүселдезин акижидер дээш моондаа соңгаар тодаргай хемчеглерни алыр. Советтерниң организакчы ажылын улам сайзырангайжыдып, масса-биле харылзаазын быжыглап, оларны мобилизастаарының херээнге үндүрген шиитпирлерниң күүселдези, оларны контрольдаары улуг дузаны чедирер ужурлуг.

К. МАСПЫК-ООЛ,
ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күүскомунуң даргазы.

Москваның метрополитен тудугмулары боттарының профессиязынга чоргаарланыр эргелиг. Олар 140 километр орукту тутқан.

ЧУРУКТА: чер иштинде тоннельдерниң болгаш өруктарның тудугмулары дыштанылганың минуталарында. Солагай талазындан оң талазынче № 8 Метротудуунуң тудуг-монтаж эргелелиниң слесарьлар-монтажниктери В. А. Родионов, А. А. Кузнецов, В. Ф. Моросов, бригадир А. П. Сердюк.

В. БУДАННЫҢ болгаш В. КУНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

Кадык камгалалында

Коммунистиг партияның, чазактың ада сагыш салышкынының ачызында Тывага медицина албан черлериниң калбак четкизи тургустунуп хогжээн, материал-техниктиг баазазы быжыккан.

1928 чылда Тывага кадык камгалалыга чарыгдал амгы рубль-биле 9 муң 800 турган болза, 1972 чылда 14 сая чедир оскеп болгаш ол чарыгдал күрүпеңиң күсели-биле боттанып турар. Аарыг улусту эмнелгеге чыттырып эмнээрингe күрүне хөй акша-көрецгини халас үндүрүп турар.

Бистиң республиканың кадык камгалалынга 1972 чылда чарыгдаан түңнүг чоннуң санынга хуваарга бир кижиге-ле 63 рубль онаажыр.

Ажылчы чоннар аарааны дээш эмчи бижин-биле акшаны ап, кыраапы, ог-бүлезинiң азырадыкчызын ышкынганы, хөй ажы-толдуг болганы дээш күрүшө пособизин ап турар. Ажылчын, албан-хаакчылар-ныц, колхозчуларның ажыл толевири өскөн.

Амбулаторияглыг поликлиника Тывага колдуунда 1950 чылдан бээр тускай эмнелге чери болуп ажылдап эгелээн.

1971 чылда республика эмнелгезинiң поликлиникazы 447 муң хире хүлээп алышкынны кылган. Кызылдың бир чурттакчызы-ла хүлээп алышкынга 11 удаа келгении ол болуп турар. 1930 чылда эмчи чок турган Тыва республика эм 500 хире дээди эртемниг эмчилерлиг, ооң ишти-нде 150 тыва эмчи, 2000 ажыг ортумак билиглиг эмчи ажылдакчыларлыг апарган.

Тывада 10.000 кижиге-ле чээрби дөрт эмчи онаажыр АКШ-та ол хире кижиге 18 эмчи, а чамдык штаттарда бир эмчиге 7 муңдан ажыг кижи онаажыр. Капиталистиг чурттарның улут-улус хоорайларында эмчилер чүгле орулгалыг болур черлерде ажылдап турар, ядыы кижилер эмчи дузаламчызын албайн турар болгай.

Тывада эмнелге албан-черлери чыл бүрү немежин турар. Бо чылын Кызылга эмнелге албан черлери улам ковүдээр болгаш оларны немей тудар, медицина дузаламчызының чаа хевирлерин ажыглаарынга таарымчалыг аргалар тургустунар. Амгы үеде республика эмнелгелери чыгтырын эмнээр 3000 хире орунпарлыг. Оң муң кижиге-ле 13 орун онаажыр. Аарыгларны тодарадырының болгаш эмнээрининiң чаа аргаларын ажыглаары улам экижиир. Кезип эмнээрининiң чаа аргаларын ажыглап турар. Тываның

ЧҮС ЧЫЛГА ДЕҢНЕЖИР ЧЭЭРБИ ЧЫЛ

Юрий РУБЭН, Латви ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Бир эвес дайыныың болгаш катап тургузуп-куннуң чылгарын казып кааптар болза тайбың Латвия танчыг-ла чээрби харлап турар. Бо дээрге кончуг чалыы назын-дыр. Ындыг-даа болза, республика бо чылдарның дургузуунда бүдүн чүс чылга деңнежир узун орукту эрткен. Бо дугайын латыш кижи бүрүдүнге шүлүк ышкап ыцналыр сан-чурагайлар чугаалап турар.

Латвияның үлетпүр бүдүрүлгези 1940 чылда тургап деңнелиндеп 27 катап өскен, а амгы үениң экономиказының кол угланыышкыны болур машина тудуушкуну болгаш металл болбаазыра-дыры 255 катап улгаткан! Бо бүгү чүгле чээрбе-ле чыл иштинде болу берген. Бүржуаатыг Латвия ол хире үениң дургузуунда 1913 чылдың үлетпүр бүдүрүлгезинин деңнелин безин чедип ыыдаваан. 1951—1970 чылдарда Латви ССР-ниң чурттакчы чонунуң санынга хамаарыштыр үлетпүр продукциязының чылда ортумак өсүлдези Италиядан бүдүн чартык, Франциядан болгаш Скандинавия чурттарындан ийи чартык, Англиядан бештен ажыг катап хөй болган.

Социализм чүгле продукцияның санын көвүдедир эвес, ооң шынарын база бедидер сорулгалыг. Бо талазы-биле Латвия база чедиишкиннерлиг. Советтиг Латвияның марказын бөлүк продукция делегей рынокунда сураглыг апарган. Республикага кылып үндүрген дизельдиг болгаш электрилиг шимчедикчилер, электроинструменитилер, бичии автобустар, хеп чуур машиналар, трикотаж, соодукчулар Польшада, Венгрияда, Герман Демократтыг Республикада, Чехословакияда, Кубада, Болгарияда, Румынияда, Англияда, Францияда, Афганистанда, Индияда, Иранда болгаш Африканың дыка хөй күрүнелеринде эки билдингир. Риганың В. И. Ленин аттыг электротехниктиг болгаш А. С. Попов аттыг радиозаводунуң транзисторлуг приёмниктерин 20 ажыг дөштыкы чурттарже үндүр соортуп турар. Сөөлгү чылдарда Советтиг Латвияның дөштыкыже бараан үндүрүп турар чурттарының саны үш катап өскен.

Социализмни тургузарда республикага чүгле күчүлүг үлетпүрүг тургузар эвес, көдээге базы социалистиг чаартылганы чорудар ужурлуг турган. Эң ыламгыы Прибалтика ышкаш шак ыныг «хүтор системалыг», черниң барык деп кезии байларның холунга турган черге ооң боттандырып чорудары кончуг берге сорулга болган. Социалистиг тургузуг латви тараачыннарның ядыы-түрениү чорүүн катап эгивес кылдыр улуткаан. 1950 чылда республикага коллективизация барык доозулган. Колхозтар болгаш совхозтар кончуг эки механизастаттынган бүдүрүлгелер апарган. Көдээ ажыл-агыйның энергия-бине хандыртынганы 1938 чыл-биле деңнээрге 400 катап өскен. Ам Советтиг Латвия чыл дургузунда чурттакчы чоннуң санынга хамаарыштыр 700 килограмм сүттүг бүдүрүп турар. А Францияда бо көргүзүг 650, ГФР биле Швецияда — 400 хире килограммга деп. Кижи санынга хамаарыштыр Латвияда эт бүдүрүлгези 85 килограмм, а ГФР-де — 73, Швецияда — 61 килограмм. Быдаргай хуторларның орнунга клубтарлыг, школаларлыг, медицина албан черлерлиг, магазиннерлиг чаагайжыды туттунган колхоз, совхозтарның суурлары латыш черде тургустуруп келген.

Бо хамык чаартылгалар чээрби хире чылдың дургузунда болган деп чүвени база катап чугаалап тур мен. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинге чаңгыс аай болгаш бүзүлбас кылдыр каттышкан чоруктуң кайгамчыктыг түнелп бо-дур. СЭКП Төп Комитединиң «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинің тургустунганының 50 чылынга белеткелдер дугайында» чоокта чаа хүлээп алган доктаалында: «Экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдениң деңнелиң деңнештирери болгаш көдүрери ССРЭ-ниң бүгү республикаларының дүрген болгаш бүгү талалыг дешилгезининң чүгүле фактору болган. Акы-дүнма чаңгыс аай чоруккa Совет күрүненің бүгү нацияларының болгаш биче улустарының тургузукчу энергиязы, чогаадыкчы аргалары, талантылары кайгамчык бүрүн долузу-биле илерээн».

Индустриализацияның болгаш көдээ ажылагыйны коллективизастарының планнарын республикага боттандырып чорутканы улуг социал-политиктиг ужур-дузалыг болгап. Быска хуусаа иштинде хөорайга болгаш көдээге социализмниң экономиктиг таваа салдынган, ажылчын алгы биле тараачыннарның аразында эвилели быжыккан, улуг орус улус-биле найырал баяан.

Социалистиг чаартылгалар культура революциязы чокка болдунмас. Ооң бир дугаар чедиишкини — улус өөредилгезиниң чечектелиишкини. Бүржуаатыг Латвияга хөлечиктерниң муң-муң уруглары үжүк-бижик чок артып каап чораан. Ам Латвия ССР-де бижик билбес чорук дугайында уттупкан—никтиниң ортумак өөредилгезин боттандырып эгелей берген. Өөредилгени төрээн дылының кырында чорудуп турар. Республиканың дээди өөредилге черлери чыл санында-ла үш мүң хире специалистерни белеткеп үндүрүп турар. Чижээ, Прейль районунга мурнунда дээди эртем чедип алган аас-кежиктиглерни сандаа базып санаар чораан. А ам шаанда ядыы чораан Изидор Анспоктуң беш уруглары дээди өөредилге черлерин доосканнар, оларның ийизи эртем кандидаттары апарган.

Латыш культура база чечектелип сайзыраан. Ол бүрүнгаар чаа базымны кылып, совет республикаларның, бүгү кижи төрелгетениң сагыш-сеткил талазы-биле эртинезин байыткан. Латыш чогаалчыларның чогаалдары делегейниң бежен дыылларынга очулдуртунган. Он-он театрлар, чүс-чүс культура бажыннары, клубтар, кинотеатрлар болгаш культура чырыышкынның өске-даа албан черлери чонга бараан болуп турар.

Совет эрге-чагырганың Латвияга тургустунганының соонда мөлүүкчү аңгыларны чок кылган, индустриализацияны, коллективизацияны, культура революциязын боттандырып чорутқан чорук нацияны ёзулуг чечектелиишкинге чедирип келген. ССРЭ-нин улустарының эп-найыралдыг өөрүдезинге латыштар бай шыдалдыг, хостуг болгаш аас-кежиктиг чурттай бергеннер.

Республика чаа улуг базыларны тоску беш чылда боттандырып чорудар апаар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чаа беш чыл планының Директиваларында, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң ноябрь (1971 ч.) сессиязының материалдарында ақы-дунма республикаларның экономиказын болгаш культуразын бүгү талалыг хөгжүдерин улуг ужур-дузалыг кылдыр санап турар. Латвия еске он дөрт эвилелдешкен республика ышкаш бүдүрүлгенин болгаш чонуң чаагай чоруунун бедик темпилерин боттандырып чорудар апаар.

База катап саннардан алгаш көрээлиҥер, чүге дээрге ол саннар состен артыкка чугаалап бээр болгай.

◆ Беш чыл дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 35—38 хуу өзер.

◆ Чүгле бо хуннуң эвес, а харын кезии үениң экономиказының кол угланыышкыны болур электротехника, радиотехника болгаш электроника бедик темпилиг хөгжүүр.

◆ Үлетпүрүнүң химиктиг болгаш нефтехимиктиг адырлары улам ыңайгы хөгжүлдени алыр болгаш ооң бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли бүдүн чартык өзер.

◆ Чонуңу хереглел барааннарының хемчээли 40 хуу үлегдөр.

◆ Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң хемчээлиниң чылда ортумак өсүлдези 18 хуу, а тараанның — 41 хуу өзер.

◆ Нинтилел бүдүрүлгезиниң доктаамал өсүлдезиниң түңнелиинде беш чылда чурттакчы чонуң кижи санынга онаашыр боттуг оруга 30 хире хуу үлегды бээр.

Социализм нинтилел хөгжүлдезинге бир кол шимчедикчи күш болуп, улустарның найыралынга улуг орукту ажыттап. Латвияның хөгжүлдеже оруу улам-на калбарып, шапкын апар чыдар, чүге дээрге латыш улус бурунгаар чоруп олурар совет акы-дунма улустарның, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң бүгү талалыг дузаламчыынга даянып чоруур. Бо найырал Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында берге шыгалланы эрткен болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң үезинде улам быжыгып канналган.

Нацияларның экономиктиг, социал болгаш бүгү талалыг сайзыраарынга совет нинтилел эң эки аргаларны берип турар деп чүвени чаа беш чылда Латвияның хөгжүлдези база катап бадыткап турар.

(ПМА).

Н. В. Подгорный О. Винцерге орден тывыскан

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Винцерге Октябрь Революциязы орденин апрель 10-да тывыскан. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининге, а ол ышкаш Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга акыдүнма харылзааларын калбартып, быжыглаарынга ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнгеп хүүнден бээр чеден хар хардаапы-биле холбаштыр О. Винцерни шаннаан.

Интернационалист-коммунист, Маркс-Энгельс-Ленининиң улуг идеялдары дээш демиселчи эш О. Винцерниң ачы-хавыяазын Н. В. Подгорный шанналды юбилярга тыпсын тура демдеглээн. Силерни партия кайнаар-даа чорудуп, нацистиг тергиндедиң аар-берге чылдарында чажыт ажылга-даа, коммитернге болгаш төөгүде эң баштайгы социалистиг герман күрүнениң харысалгалыг албан-ажылынга-даа томуйлаарга, бодупарның күжүдерин, билиндерин, политиктиг байлак дуржулганарны немец черге социализм херээнин тиилелгезин дээш бүрүнү-биле берип келген силер деп ол чугаалаан...

Н. В. Подгорный О. Винцерге шаңнал дээш үүректиң ханызындан байыр чедиргеп, ооң ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

О. Винцер харын сөс алгаш, СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга болгаш Совет чазакка шаңнал дээш иезин-биле өөрүп четтиргенин илередип, бо орден дээрге ооң бүгү амыдыралының демдээ болур, чүге дээрге ол революстуг ажыл-чорудулгазын Октябрьныңу социалистиг улуг революциязының өөскүп үшкен хүннеринден эгелээнин ол демдеглээн.

Байырлыг ёзулалга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш ГДР-ниң ССРЭ-де элчизи Х. Биттнер олар олурушкан. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң харыысалгалыг ажылдакчылары, ГДР-ниң элчин черинин дипломаттыг ажылдакчылары аңаа база олурушканнар.

(СЭТА).

МОСКВАДА ЧАНЫП КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгин баштадыр совет партия-чазак делегациязы апрель 10-да Иракган Москвада ээп келген. Делегация Соңгу Румейлада баштайгы улуг национал нефть тывыш черин ажыглаарга дужлаары-биле холбашкан байырлалдарга киришкен.

Внуково аэродромга делегацияны эштер К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов, М. С. Соломенцев болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

(СЭТА).

КОНВЕНЦИЯГА АТ САЛЫЫШКЫНЫ

Бактериологтуг (биологтуг) болгаш хораның чепсектерни ажылдап кылырын, бүдүрүп үндүрериң болгаш курлавырлап шыгжаарын хорутдаар. болгаш оларны узуткаар дугайында конвенцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVI сессиязы 1971 чылдың декабрь 16-да үүлдүт деп хүлээп алган болгай. Ол конвенцияны ёзулаар оны шыгжай, садагалаар чурттар Совет Эвилели, Американың Каттышкан Штаттары болгаш Великобритания болуруп ийыткан.

Ооң-биле холбаштыр апрель 10-да конвенцияга ат салыышкыны болган.

Москвага конвенцияга ооң кадагалакчылары үш күрүнелер төлөлекчилери ат салган: Совет Эвилелиниң мурнундан —ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, АКШ-тың мурнундан — Каттышкан Штаттарының Совет Эвилелинде элчизи Дж. Д. Бим, Великобританияның мурнундан — Великобританияның Совет Эвилелинде элчизи сэр Дж. Киллик олар хол үжүү салган.

Конвенцияга ат салган соонда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве чугаалаан. Ол Совет Эвилелиниң мурнундан конвенцияга ат салыышкыныңың эгелээнинге сеткил ханыышкынны илереткен. Бо конвенцияны күүседир чорук массалыг узуткаашкынның эң айыылдыг чепсээн күрүнелер шыгжамырларыядан үштүп, узуткаарын хандырар деп ол чугаалаан. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар бо дугуржулганы бедеткээринге улуг рольду ойнаан. Олар массалыг узуткаашкынны болдурар бүгү хевирниң чепсектерин хоруглаары дээш дыка хөй чыл дургузунда демисежип келген.

Польшаның, Болгарияның, Финляндияның, ГДР-ниң, Норвегияның, Чехословакияның, Венгрияның, Данияның, Канаданың, Монголдуң, Румынияның, ЮСФР-ниң, Афганистанның, Исландияның, Австрияның, Турцияның, Нидерландының, Италияның, Египет Араб Республиканың, Малайзияның, Бирма Эвилелиниң, Лаостуң, Непалдың, Мексиканың, ГФР-ниң, Чилиниң, Украин ССР-ниң, Белорус ССР-ниң, Перуның, Иранның, Швейцарияның төлөлекчилери боттарының күрүнелериниң өмүнээзинден, Чаа Зеландияның мурнундан — Великобританияның ССРЭ-де элчизин, Японияның, Австралияның, Бурундиниң, Бразилияның, Бельгияның, Цейлонуң, Эфиопияның, Гананың, Заирниң, Туниспиң, Пакистанның, Руанданың төлөлекчилери конвенцияга ат салганнар.

• • •

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бактериологтуг (биологтуг) болгаш хораның чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрүп үндүрериң болгаш журлавырлаарын хоруглаар дугайында болгаш оларны узуткаар дугайында конвенцияга ат салыышкыны апрель 10-да Вашингтонга база болган.

Конвенцияга бир дугаарында кадагалакчы чурттар төлөлекчилерге: АКШ-тың мурнундан — күрүне секретары У. Роджерс, Совет Эвилелиниң мурнундан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин, Великобританияның мурнундан — Великобританияның ССРЭ-де элчизи, Японияның, Австралияның, Бурундиниң, Бразилияның ол ышкаш өске-даа өлөн каш күрүнелериниң төлөлекчилерин конвенцияга база ат салганнар.

Ат салыр ёзулалга америк таладан АКШ-тың президентизи Р. Никсон болгаш албанның өске-даа кижилерни олурушканнар.

• • •

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның даштыкы херектер министри Дуглас-Хьюм, ССРЭ-ниң Великобританияда элчизин М. Н. Смирновский болгаш АКШ-тың Великобританияда элчизин У. Анненберг олар апрель онда бактериологтуг (биологтуг) болгаш хораның чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрүп үндүрерин болгаш курлавырлаарын хоруглаар дугайында болгаш оларны узуткаар дугайында конвенцияга ат салганнар. Ат салыр ёзулалга Англияның премьер-министри Хит олурушкан.

Ооң-даа өске 47 чурттарның дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары ол конвенцияга база ат салган.

Күзел-соруу күштүглер

САНДАН-БИЛЕ ЧАРЫШТЫГ

Март айның сөөлгү хүннериниң бирээзинде «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң партком-унга кире бердивис. Партком секретары эптиг-эзидек чаңын салбады.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур төөгүлүг байырлалынга көскү чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш калбарган чарыш кижилерни улам сорук кииргенин ол демдегледи.

Хемчик хемниң эрини каастаан тудуглар. Комбинаттың холушкак барааннар шыгжаар складының тудуу. Сергей Балбырович Сендажының, Дмитров Мөңге-Назының бригадалары мында. Узун складтың ханаларын салыры доостур четкен. Сендажының бригадазы складтың талазын бетоннаарын соксаал чок үргүлчүдээп.

— Кызыл хоорайның Семён Сандан баштаан дашчылар бригадазы-биле социалистиг чарыштыг бис. Оларның ажылхерээнинг дугайын чоокта «Шын» солундан номчуп таныштывыс. Бис аңгы-аңгы тудугларда үүрмек ажылдар кылыры-биле өйлешкеш, көскү чедиишкин чок болдувус. Кылган үүлүвүстү түүнеп көөрувуске, кызылчыларга бо удаада аштырыкын болдувус. Бо тудугга элээн үр ажылдаар бис. Апрель айда оларны ажар соруглаңы салган бис—дээш, Сергей Балбырович тудуг кылыр халбыжыш сегирип ап, бетонналашкынны уламчылай берди.

Эш Сендажының удуртқан оолдар, кыстары шуптуу 14 кижи. Олар бир хүнде-ле 85 дөрбелчин метр шөлдү бетоннап турар. Ам 3240 дөрбелчин метрни бетон-биле шыбары арткан. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин чедип алырынга шаптыктыг чүве чаа тургускан кран дээрэнн дыңнаттылар. Ол эттиң «кылаштаар» туружун дескилевээн. Ынчангаш ол чамдыкта чөрүү молдургадан-даа дора апаар.

— Дой, довурак, бетон дажыглап бээр кран чокта, будүрүкчүлүт ажылдаары болдунмас болгай. Ак-Довуракның баштайгы тудугларын кылып турувуста мындыг бергелер тургулаан чүве, оны ажып эртеринге утпавысты, кызыл күжүүстү кадып чордувусе—дээш, эш Сендажы даглар эдээнде чаптылган, каът-каът бажыңнарже эргий корду.

Оң ажыг чылдар бурунгаар бо комсомолчу шалыпчы тудутнуң чурттакта бажыңнарын, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың улут тудугларын Сендажы кылышкан. Ооң үлегери, бригадазынга сагыдга-чурум дээш негелделиг аныяк салгакчыларга — дашчыларга, бызаңчыларга үлегер-чижек, уттундурбас өөредиг болуп келген.

Ак-Довуракның баштайгы тудугжузу, С. Б. Сендажы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол Москваже аттаныптар деп баар Хоорайда хоочуннар-даа, аныяктар-даа Совет Эвилелиниң бо-ла булуңунга төрүттүнген Балбыр ашактың оглун эки-ле билир. Ооң дуңмалары эстон оол Э. И. Кивп, украин В. И. Марчук, белорус С. И. Богарцев болгаш өске-даа өңнүктери кады-ла үш мүң хире специалистерни белеткеп үндүрүп турар. Чижээ, Прейль районунга мурнунда дээди эртем чедип алган аас-кежиктиглерни сандаа базып санаар чораан. А ам шаанда ядыы чораан Изидор Анспоктуң беш уруглары дээди өөредилге черлерин доосканнар, оларның ийизи эртем кандидаттары апарган.

Латыш культура база чечектелип сайзыраан. Ол бүрүнгаар чаа базымны кылып, совет республикаларның, бүгү кижи төрелгетениң сагыш-сеткил талазы-биле эртинезин байыткан. Латыш чогаалчыларның чогаалдары делегейниң бежен дыылларынга очулдуртунган. Он-он театрлар, чүс-чүс культура бажыннары, клубтар, кинотеатрлар болгаш культура чырыышкынның өске-даа албан черлери чонга бараан болуп турар.

Совет эрге-чагырганың Латвияга тургустунганының соонда мөлүүкчү аңгыларны чок кылган, индустриализацияны, коллективизацияны, культура революциязын боттандырып чорутқан чорук нацияны ёзулуг чечектелиишкинге чедирип келген. ССРЭ-нин улустарының эп-найыралдыг өөрүдезинге латыштар бай шыдалдыг, хостуг болгаш аас-кежиктиг чурттай бергеннер.

Республика чаа улуг базыларны тоску беш чылда боттандырып чорудар апаар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чаа беш чыл планының Директиваларында, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ноябрь (1971 ч.) сессиязының материалдарында ақы-дунма республикаларның экономиказын болгаш культуразын бүгү талалыг хөгжүдерин улуг ужур-дузалыг кылдыр санап турар. Латвия еске он дөрт эвилелдешкен республика ышкаш бүдүрүлгенин болгаш чонуң чаагай чоруунун бедик темпилерин боттандырып чорудар апаар.

— Кызыл хоорайның Семён Сандан баштаан дашчылар бригадазы-биле социалистиг чарыштыг бис. Оларның ажылхерээнинг дугайын чоокта «Шын» солундан номчуп таныштывыс. Бис аңгы-аңгы тудугларда үүрмек ажылдар кылыры-биле өйлешкеш, көскү чедиишкин чок болдувус. Кылган үүлүвүстү түүнеп көөрувуске, кызылчыларга бо удаада аштырыкын болдувус. Бо тудугга элээн үр ажылдаар бис. Апрель айда оларны ажар соруглаңы салган бис—дээш, Сергей Балбырович тудут кылыр халбыжыш сегирип ап, бетоннаашкынны уламчылай берди.

Эш Сендажының удуртқан оолдар, кыстары шуптуу 14 кижи. Олар бир хүнде-ле 85 дөрбелчин метр шөлдү бетоннап турар. Ам 3240 дөрбелчин метрни бетон-биле шыбары арткан. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин чедип алырынга шаптыктыг чүве чаа тургускан кран дээрэнн дыңнаттылар. Ол эттиң «кылаштаар» туружун дескилевээн. Ынчангаш ол чамдыкта чөрүү молдургадан-даа дора апаар.

— Дой, довурак, бетон дажыглап бээр кран чокта, будүрүкчүлүт ажылдаары болдунмас болгай. Ак-Довуракның баштайгы тудугларын кылып турувуста мындыг бергелер тургулаан чүве, оны ажып эртеринге утпавысты, кызыл күжүүстү кадып чордувусе—дээш, эш Сендажы даглар эдээнде чаптылган, каът-каът бажыңнарже эргий корду.

Оң ажыг чылдар бурунгаар бо комсомолчу шалыпчы тудутнуң чурттакта бажыңнарын, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың улут тудугларын Сендажы кылышкан. Ооң үлегери, бригадазынга сагыдга-чурум дээш негелделиг аныяк салгакчыларга — дашчыларга, бызаңчыларга үлегер-чижек, уттундурбас өөредиг болуп келген.

Ак-Довуракның баштайгы тудугжузу, С. Б. Сендажы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол Москваже аттаныптар деп баар Хоорайда хоочуннар-даа, аныяктар-даа Совет Эвилелиниң бо-ла булуңунга төрүттүнген Балбыр ашактың оглун эки-ле билир. Ооң дуңмалары эстон оол Э. И. Кивп, украин В. И. Марчук, белорус С. И. Богарцев болгаш өске-даа өңнүктери кады-ла үш мүң хире специалистерни белеткеп үндүрүп турар. Чижээ, Прейль районунга мурнунда дээди эртем чедип алган аас-кежиктиглерни сандаа базып санаар чораан. А ам шаанда ядыы чораан Изидор Анспоктуң беш уруглары дээди өөредилге черлерин доосканнар, оларның ийизи эртем кандидаттары апарган.

Латыш культура база чечектелип сайзыраан. Ол бүрүнгаар чаа базымны кылып, совет республикаларның, бүгү кижи төрелгетениң сагыш-сеткил талазы-биле эртинезин байыткан. Латыш чогаалчыларның чогаалдары делегейниң бежен дыылларынга очулдуртунган. Он-он театрлар, чүс-чүс культура бажыннары, клубтар, кинотеатрлар болгаш культура чырыышкынның өске-даа албан черлери чонга бараан болуп турар.

Совет эрге-чагырганың Латвияга тургустунганының соонда мөлүүкчү аңгыларны чок кылган, индустриализацияны, коллективизацияны, культура революциязын боттандырып чорутқан чорук нацияны ёзулуг чечектелиишкинге чедирип келген. ССРЭ-нин улустарының эп-найыралдыг өөрүдезинге латыштар бай шыдалдыг, хостуг болгаш аас-кежиктиг чурттай бергеннер.

Республика чаа улуг базыларны тоску беш чылда боттандырып чорудар апаар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чаа беш чыл планының Директиваларында, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ноябрь (1971 ч.) сессиязының материалдарында ақы-дунма республикаларның экономиказын болгаш культуразын бүгү талалыг хөгжүдерин улуг ужур-дузалыг кылдыр санап турар. Латвия еске он дөрт эвилелдешкен республика ышкаш бүдүрүлгенин болгаш чонуң чаагай чоруунун бедик темпилерин боттандырып чорудар апаар.

База катап саннардан алгаш көрээлиҥер, чүге дээрге ол саннар состен артыкка чугаалап бээр болгай.

◆ Беш чыл дургузунда республиканың үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 35—38 хуу өзер.

◆ Чүгле бо хуннуң эвес, а харын кезии үениң экономиказының кол угланыышкыны болур электротехника, радиотехника болгаш электроника бедик темпилиг хөгжүүр.

◆ Үлетпүрүнүң химиктиг болгаш нефтехимиктиг адырлары улам ыңайгы хөгжүлдени алыр болгаш ооң бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли бүдүн чартык өзер.

◆ Чонуңу хереглел барааннарының хемчээли 40 хуу үлегдөр.

◆ Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң хемчээлиниң чылда ортумак өсүлдези 18 хуу, а тараанның — 41 хуу өзер.

◆ Нинтилел бүдүрүлгезиниң доктаамал өсүлдезиниң түңнелиинде беш чылда чурттакчы чонуң кижи санынга онаашыр боттуг оруга 30 хире хуу үлегды бээр.

Социализм нинтилел хөгжүлдезинге бир кол шимчедикчи күш болуп, улустарның найыралынга улуг орукту ажыттап. Латвияның хөгжүлдеже оруу улам-на калбарып, шапкын апар чыдар, чүге дээрге латыш улус бурунгаар чоруп олурар совет акы-дунма улустарның, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң бүгү талалыг дузаламчыынга даянып чоруур. Бо найырал Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында берге шыгалланы эрткен болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң үезинде улам быжыгып канналган.

Нацияларның экономиктиг, социал болгаш бүгү талалыг сайзыраарынга совет нинтилел эң эки аргаларны берип турар деп чүвени чаа беш чылда Латвияның хөгжүлдези база катап бадыткап турар.

(ПМА).

ШЫҢГАННАРЫМ ШЫЫРАК, АВАЙ

Сендажының өөренникчизи Дмитров Мөңге-Назын мурнакчы дашчы. Комсомолчуланыяктарның бригадазын ол кажы чыл удуртуп келген. Оларның бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективин деп хүндүлүг атты 1967 чылда чедип алган. Ооң удуртқан аныяктары комбинаттың ийиги эдлчээнин тудутларын. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң корпустарын, Постоянный суурның каът-каът бажыңнарын тудушкан. Тудут материалдарын канналгалыг ажыглаарының чарыжынга, ханыларны быжыг, шевергин, чараш кылдыр салыргынга каш удаа коскү чедиишкинерлиг болган.

Эш Мөңге-Назын үш чыл бурунгаар чурттуң чүк-чүгүнден комсомолчу путёвка-биле келген патриотчу аныяктарга бодунуң дугайын хөөреп органын дыңнаанымны бо удаада сактып келдим. Мөңге-Назының кыптыккан күзели, ам ооң аазы-биле чугаалашканы мээң караамга көстүп келген дег апаар ийин:

Ажыл-ишке дадыкпаан дээш,
Аактан, сургап орбаа, авай.
Шынап дидим соглээрим ол,
Шыңганнарым шыырак, авай.

Күзел-биле шыдал турда
Күрүнеме дуза кадып,
Ачам биле аван сени
Амырадыр үем келген.
Чаныыста Кара-Дашта
Чаа тудуг мени чалаан.
Оду чайнап, улам бедээп
Онзагайын көрем, авай.
Айда, чылда сырып келген
Аяктыр ширтээп адаандан
бээр
Чаштып чыдар эртинеңи
Савалаар чер ол-дур, авай.
Аар чудук, бетон-даа бол,
Ара душпес, уштар иеш.
Шыңганнарым мөчек-мөчеп,
Шыдал-күжүм четчир,
авай.
Патриотчу өңнүктерим
Маннаан ышкаш кынаын
келдя.
Фабрика кайы сеп дээш,
Маңнаптайн, шында, авай.

Кара-хүрең арны, ортумак, тырын мөге-шырак мага-бодуу, шынап-ла, демир-бетон тудутлар кылырынга чаяатыынган-даа ышкаш сагындырар. Ооң Сендажы ышкаш изиг күзел-соруктуу башгайгы ужуражылгадан билгеп мен. 1970 чылдың апрельде Постоянный суурга бип каът бажыңны тударын олар доозуп турда, тудут материалдары бир хүн үстү берген. Чүүк машиназының хөрээнге олурупкап, участокче ол чорупкан. Ооң эш-өөрү ажыл чок аңаа хүзедилер. Дараазында хүнде машиналар-даа эдерлип келген. Туулбулар, демир-бетоннар, хоюдутта хөрээннер дег, ону долганып кээр. Ооң ажыл-ишке дадыкпаан холуп өөрүшкү-маңнай-биле дыңнаңы тударлар. Дээди Советтиң ээзчеглиг улуг чыыжынга киржип, чуртувустуң амыдыралчы айтырыгларын шинтипирлешкеш келирин сеткил-сагыштың ханызындан күзээрлер. Чурттуң картазында көстүп келген аныяк хоорайны үндезилешкен кижилерниң бирээзи Москваже ужуттанырынга далажы бээр. Дуңмазарынга, өңнүктеринге ол экини күзээп, холуп чайып, аътланыптар.

ШЫҢГАННАРЫМ ШЫЫРАК, АВАЙ

Сендажының өөренникчизи Дмитров Мөңге-Назын мурнакчы дашчы. Комсомолчуланыяктарның бригадазын ол кажы чыл удуртуп келген. Оларның бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективин деп хүндүлүг атты 1967 чылда чедип алган. Ооң удуртқан аныяктары комбинаттың ийиги эдлчээнин тудутларын. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң корпустарын, Постоянный суурның каът-каът бажыңнарын тудушкан. Тудут материалдарын канналгалыг ажыглаарының чарыжынга, ханыларны быжыг, шевергин, чараш кылдыр салыргынга каш удаа коскү чедиишкинерлиг болган.

Эш Мөңге-Назын үш чыл бурунгаар чурттуң чүк-чүгүнден комсомолчу путёвка-биле келген патриотчу аныяктарга бодунуң дугайын хөөреп органын дыңнаанымны бо удаада сактып келдим. Мөңге-Назының кыптыккан күзели, ам ооң аазы-биле чугаалашканы мээң караамга көстүп келген дег апаар ийин:

Ажыл-ишке дадыкпаан дээш,
Аактан, сургап орбаа, авай.
Шынап дидим соглээрим ол,
Шыңганнарым шыырак, авай.

Күзел-биле шыдал турда
Күрүнеме дуза кадып,
Ачам биле аван сени
Амырадыр үем келген.
Чаныыста Кара-Дашта
Чаа тудуг мени чалаан.
Оду чайнап, улам бедээп
Онзагайын көрем, авай.
Айда, чылда сырып келген
Аяктыр ширтээп адаандан
бээр
Чаштып чыдар эртинеңи
Савалаар чер ол-дур, авай.
Аар чудук, бетон-даа бол,
Ара душпес, уштар иеш.
Шыңганнарым мөчек-мөчеп,
Шыдал-күжүм четчир,
авай.
Патриотчу өңнүктерим
Маннаан ышкаш кынаын
келдя.
Фабрика кайы сеп дээш,
Маңнаптайн, шында, авай.

Кара-хүрең арны, ортумак, тырын мөге-шырак мага-бодуу, шынап-ла, демир-бетон тудутлар кылырынга чаяатыынган-даа ышкаш сагындырар. Ооң Сендажы ышкаш изиг күзел-соруктуу башгайгы ужуражылгадан билгеп мен. 1970 чылдың апрельде Постоянный суурга бип каът бажыңны тударын олар доозуп турда, тудут материалдары бир хүн үстү берген. Чүүк машиназының хөрээнге олурупкап, участокче ол чорупкан. Ооң эш-өөрү ажыл чок аңаа хүзедилер. Дараазында хүнде машиналар-даа эдерлип келген. Туулбулар, демир-бетоннар, хоюдутта хөрээннер дег, ону долганып кээр. Ооң ажыл-ишке дадыкпаан холуп өөрүшкү-маңнай-биле дыңнаңы тударлар. Дээди Советтиң ээзчеглиг улуг чыыжынга киржип, чуртувустуң амыдыралчы айтырыгларын шинтипирлешкеш келирин сеткил-сагыштың ханызындан күзээрлер. Чурттуң картазында көстүп келген аныяк хоорайны үндезилешкен кижилерниң бирээзи Москваже ужуттанырынга далажы бээр. Дуңмазарынга, өңнүктеринге ол экини күзээп, холуп чайып, аътланыптар.

ШЫҢГАННАРЫМ ШЫЫРАК, АВАЙ

Сендажының өөренникчизи Дмитров Мөңге-Назын мурнакчы дашчы. Комсомолчуланыяктарның бригадазын ол кажы чыл удуртуп келген. Оларның бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективин деп хүндүлүг атты 1967 чылда чедип алган. Ооң удуртқан аныяктары комбинаттың ийиги эдлчээнин тудутларын. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң корпустарын, Постоянный суурның каът-каът бажыңнарын тудушкан. Тудут материалдарын канналгалыг ажыглаарының чарыжынга, ханыларны быжыг, шевергин, чараш кылдыр салыргынга каш удаа коскү чедиишкинерлиг болган.

Эш Мөңге-Назын үш чыл бурунгаар чурттуң чүк-чүгүнден комсомолчу путёвка-биле келген патриотчу аныяктарга бодунуң дугайын хөөреп органын дыңнаанымны бо удаада сактып келдим. Мөңге-Назының кыптыккан күзели, ам ооң аазы-биле чугаалашканы мээң караамга көстүп келген дег апаар ийин:

Ажыл-ишке дадыкпаан дээш,
Аактан, сургап орбаа, авай.
Шынап дидим соглээрим ол,
Шыңганнарым шыырак, авай.

Күзел-биле шыдал турда
Күрүнеме дуза кадып,
Ачам биле аван сени
Амырадыр үем келген.
Чаныыста Кара-Дашта
Чаа тудуг мени чалаан.
Оду чайнап, улам бедээп
Онзагайын көрем, авай.
Айда, чылда сырып келген
Аяктыр ширтээп адаандан
бээр
Чаштып чыдар эртинеңи
Савалаар чер ол-дур, авай.
Аар чудук, бетон-даа бол,
**

Илья ШКАПА

МАРКСТЫҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

(САКТЫЫШКЫН)

Алексей Максимович Горькийниң оглу Максим ачазынга дузалаары аажок. Ынчалзажок оон ол дузазы коллуунда-ла өг-бүле иштинин аар-саары янзылыг. ында-хаая чогаал ажылынга хамаарыжы бээр...

Бир катап Горький бажыныңга — ажылдаар столунга олурда оглу артындай кээп ачазының эгнинериниң кырынга ийи холун салыпкан. Ачазы оглунуң солагай холун оожум суйбаан:

— Чүнү чугаалаксай-дыр сен, Макс? — деп эргелеп адаан.

— Отту дымыдыштар бе? Соок авес-тир бе?

— Чок, ойунде -дир, оглум...

Оглу эгин кырындан холдарын-даа дүжүрбейн хөрээн ачазының бажыңга дагып алган турган. Оларның бот-бодунга ынаа, даады чоок чоруурун үнележиря оон-на илдеп...

Чогаал ажылын Горький хамыктын-ла муриунда чугула чүүл деп санаар чораан.

«Бистин бижип турар чогаалдарывыс чонга херек чок чүве болза, саазып төтчеглээн хөрөө чүл!» дээр. Горький библиотекага чораашкаш, 1930 чылдың май 4-те деп каан календарьның саргарты оңган бир арнын (ном иштинге кызыдып каан чораам боор), ап алган келген. Столга олура салы-ла соруглуу-биле столду оожум догдураткылаан:

— Дыднап көрүнерем, бо документиниң солунун!... — дээн. Олурганнар дөгере көрүнүп келгеннер. Горький оозун оглунга бергеш:

— Номчувудам, Макс, солун арынчыгаш-тыр — дээн.

Максим оны чамдык черлерин тайылбырлыышаан номчаан:

— «Маркстың аназ амыдыралынган» (ол арынның эге ады ол) деп чоок үн-биле кыйгыра номчаан. — Ам ынаннар че!

«Марке уругларының ойнунга киржип, оларның ойнап салган айтырыгларынга харылап чораан. Ол харыыларның чамдыызы баштактаныг, а чамдыктары ылап-ла төнтүг болгаш Маркстың бодунүк таарынып, чөпсүнер сетки-лии плереткен лыка сонуургаачыг. Ол харыыларның чамдыктары бо:

Максим номчуурун соксады тыртып каапш:

— Охай, эш ачакының бөгүн биске хайырлаан чеми бо ышкажы! — дээш улаштыр номчаан:

«Кижинин эң дээре мөзүзу чүл?» ..

«Бүжүн чангыс харааче маанызэри».

Максим бичии бодаңы каапкаш, медеглээн:

— Мен болза: шимпиргиг үеде ол күштү кол үгже маанызэри деп пемзэр йижи мен... Наполеон дээрзи ынча дээн ышкаш чүвейн. Ындыг бе, ачай?.. Оон ынай номчуулунарам.

«Силерниң билириңер биле аас-кежии деп чүл?»

«Демисел!»

Максим үргүлчүлээн.

«Ынак шулукчүнер кымыл?»

«Шекспир. Эсхил. Гёте».

Горький соруулу-биле столду оожум догдураткаш:

— Ол үш акы-ле... Бистин Пушкинивиске база ынак...

«Ынак тоожуччүнар?»

— «Дидро»

— Мен-не Чехов дээр ийик мен. Ынчанмыже, мында кижи кижинин амданналыында чүвейнен — деп, Максим чугаалаан.

«Ынак маадырынар?»

«Спартак, Беплер!»

— Спартак — билдингир-дир, а Беплер чүге, чүнүң-биле Марксты ашты ол? — деп Максим алаңзаан.

Горький тодаратка:

— Ындыг астроном — Курбусту шинчээчиин артемден чораан! Салдык чок маадырлыы-биле дээрни өөренип шинчилээш, ол үеазы-биле шылгарап үнген-даа. Оон салдык чок карак-кызылы Марксты магадаткан боор ийин.

«Силерниң ынак номнал созүнер?»

«Кижинии-ле шупту мелээ хары авес»

— Тулган-дыр, шынчыдыр! — деп. Максим алгырыпкан.

«Силерниң ынак кыйгырыынар?»

«Шуптузунга дадагалзаары»

— А мында оның чүү боор ачакыжым? Шуптузунга дадагалзаар аан! — деп. Максим ачазындан айгырган.

— Оңзаланыр чүве-ле хөйдүр. Макс! Дадагалзаары дээрге шинчилеп билириниң иезидир! — деп. Горький тап-биле чугаалаан.— Чүгле даш дадагалзап билбес .. А Марке кезээле-ле дадагалзап чораашкаш, кижинин социал бүдүжүн шинчилеп билир талазы-биле бүгү делегейниң философтарындаа хөйнү кылган! Эрткен үени тайылбырлап, амгыны тодарадып, келир үениң оруун айтыкан... Бо күчүтен кижи кайы хире бодүүн-дүр көрүнерем!..

«Бижилерниң мөзүзүнде силерниң улуг-ла үнелээр чүвенер чүл?»

«Бөдүүнү!»

— Маркс мындыг чораан. Ол бүгү амыдыралында ажылчын аңгыча шынчы — бердинген болгаш олар чурттагаанын чөптүг ажеге чадартып тургузуп алыр оруктуу айтып берген... Оон калында. Марксты ынаа өнүк болуп ыңдаар хире чергелиг ажы — Энгельс чораан болдур авеспе. Оон улуг ат-алдарлыы чугаа чок... — деп. Горький хандыгып тайылбырлай каапкаш. Ленинче шилчээн:

— Ийе. Маркс-биле Ленинниң аазы-чаңында демейлешкек ниити байдал хөй. Бистин Ленининвиске база-ла Маркс дег, ындыг бодүүн, биче сеткилдиг. Чыпшылаңнаар чоруукту көөр хөнүү чок. Кезээле ол-ла оруун, ол-ла шиин часпас, ол-ла эчис соруглагы-биле чоруур — Маркс-ла...

Оңулдурган **Степан САРЫГ-ООЛ.**

Ном оранында

СУРАГЛЫГ СУУР ДУГАЙЫНДА

А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказының кедзө ажыл-агый салбырында Семён Шуртаковтуң «Андросово суур» деп чаа ному киргеп. Ук ном «Кедзөден чагаалар» деп сериянып эдлеглиг ному.

Бо очеркте Андросово деп орус суур дугайында чугаалап турар. Архив документилериниң айтып турарын ёзугаар Владимир Ильич Ленинниң кырган-ачазы Николай Ульянов бо суур чурттуг деп санап турөр.

Ук очерктиң кыска ут-шин мыйдыг. Андросово суур... Ындыг суурлар бисте чүс-чүс. Оон дугайын сөөлгү үеге чедир кым-даа билбейн чораан болбайн аазы. Горький болгаш Астрахань хөөрөйзарлың архив ажылдакчыларының кызымак чүткүдүг дилээшкининиң ачызында хөй чүүлдер билдинген. Ук суур Астрахань областың Гагин районунда турар. Шак бо орус суурдан Ульяновтарның адаттоогузу укталган.

Горькийниң архивинде материалдар ёзугаар Владимир Ильичиниң кырган-ачазының ачазы болгаш оон кырган-ачазының аттары болгаш төрүттүнген үези тодаратпыңган. 1782 чылдың чизезин ёзугаар Лейниниң кырган-ачазының ачазы Василий Никитич помещик Бреховтуң хөлечии чораан деп бижээн. Чизе бүрүткелинде айтканы болза, ол 1770 чылда мочаан. Оон өг-бүлезинге кадайы Анна Семёновна болгаш 19 харлыг Самойла, 15 харлыг Порфирий, 12 харлыг Николай деп оолдары турган. Ульянов алышкылар бижиктэ билир чораан. Крепостной тараачыннар ортузунга бижик билир чорук ол шагда коңчуг товар таварылга-дыр.

Ам билдинмейн турар айтырыг — Николай Васильевич крепостной хамаарылгалыг чоруктан канчан хостаганыл? Оны салып чорудупканы ол бе азы ырак черже дезиикен бе? Дезиипеени чадавас.

Николай Васильевичиниң Астраханыга чурттаң турганын көргүзүп турар архив локументилери мында хой. Соолунде барып ол Астраханыга кадайлаңган. Бо өг-бүле Василий болгаш Илья деп оолдарлыг. Мария болгаш Федосия деп кыстарлыг чораан. Олар Астраханыга бажыңныг турганнар. Николай Васильевич болгаш оон оолдары Василий, Илья орус чер чурттуг улус деп айтып турар.

Ам база катап-ла Андросово суурже. ында «Кызыл суур» колхозче эргин көрөзл. Ульяновтарның сураглыг өг-бүлезиниң төлээлекчилери бо суурда ам-даа чурттап чоруур.

Суурну таарымчалыг черде тудуп тургускан. Суур биле бичии тейжигеп арадында хемчиген агыы чыдар. Номун автору колхоз дергазыбиле кады ховуга, шанга барып, той-кой кижилер-биле ужуражып чугаалашкан.

Автор тракторист Александр Ульянов-биле ужурашкан. «Оон хары ужен чедип чоруур. Ортумак чыннып, хүрегин додуккан ярында кичөөнгейлиг характары онзалавын көстүр». Ол шеригден халапка-да трактористеп ажылдап турар. Дайын журнунда бо суурга Ульяновтар хөй тургаанын ам сактып чугаалажыр. Ам колдуунда кырганнар арткан.

Колхозтуң өзүлде сайгыралы кайгамчык. Чаа тудуглар хөй.

Чылдар эртер. Ленинчи өөредиг чер кырынга улам калбаа-биле тараң нептереэр. Ынчан кижилер баштыңчыынын ады-биле хепаңг-даа холбаштаан бичии суурларны бөзин билир болгаш сактып чоруур. Ульяновтарның адаттоогузуун тывылганы орус суур Андросовону кижилер кажаа-даа утпас.

Ю. ТРИФОНОВА.

Күрүнемиң Кызылда педагогика институдунуң математика кафедразы III—IV—V курстарның студентилериниг «Математиканы чаа программа-биле башкылаазары» деп теоретиктиг конференцияны эрттирген. Конференцияны математика кафедразының эргелекчизи, физика-математика эртемнериниң кандидазы, доцент Х. О. Ондар амыткан.

Конференцияның ажылынга студентилерден аңгыда, хөөрөй школаларының чаа программа-биле ажылдап турар дурмуугаавыг башкылары база киришкен. Чедиги школаның башкызы К. И. Ярославцеваның «Экспериментальдыг VI класска чаа программа-биле ажылдаазары» деп илеткелин студентилер улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Математиканың чаа программазынга хамаарыштыр математика болгумунуң ажылын канчаар тургузарының дугайынга кафедра башкызы Н. Г. Попова илеткел кылган.

Ушуу школаның башкызы Л. Р. Тодышеваның «IV—V классчарга математиканы чаа программа-биле башкылаазарының онзагай чүүлдери» деп илеткели база солун болган. IV курстуң студентилери Лина Ваненинаның, Зинаида Петровамың база Ирина Кускашованың илеткелдерин эки шынарныг кылдыг көрүп, эртем ажылын кампалаан кылдыг санаан. Конференцияның түңнелинде илеткелчилерни математика номнары-биле шаңнаан.

ЧУРУКТАРДА: конференция үезинде зал; чедиги школаның башкызы К. И. Ярославцеваның илеткел кылып турары.

Б. ЧОЙГАННЫҢ фотолары.

Чукот тоожуну номчааш...

Өрткен чылын «Знамя» журналга талантылыг Чукот чогаалчы Юрий Рытхэуның «Гарпун октакчызы урут» деп тоожузун онза кичөөнгей-биле номчуп танышпышым. Ук чогаал бодунуң ураң-чечен бижиттингенинин болгаш утка-шыпарының талазы-биле сөөлгү үеде үнүп турар бистин совет чогаалдарывыс арадында база бир үнелиг эртинелериниң бирөзин деп билип турар мен. Сонгу чүк улустарының чамдык чогаалдары-биле номчуп танышкан-даа болзувусса, бо чогаалды номчаанывыс соонда Сонгу чүкте өөнүктеривис — чукчилер, эвенкилер, эскимостар, орустар болгаш оске-даа улустарның дүс черде амыдырал-чуртталгазы, ажыл-агыйы, аажы-чаңы, культуразы-биле чоок таныжа бээр бис.

Тундра... Эргип-кезип-даа төттүнмес зөө-курут черлер: материк чернистин болгаш океан далайларывыстың делгемнери, ужу-кыдыы. Кижи бодаларга аңаа улус канчаннаа чурттаң, чүнү-даа кылып ап шыдавас-даа шыкаш, мынчаза-даа Сонгу чүктүң улустары оон аттаар-бойдузунга шагдан бээр таңчыгып, чурттап келген. Тундравын үндезин чурттакчылары боттарының ол эргим, оскен төрээн Сонгу черн чоокa чурттап-даа шыдавас, оске кандыг-даа оңза черлерге баргаш, ону дораан-на сакты бээр.

Оон аңгыда бо чогаалда комсомол секретары, бир-ле дугаарында ийи дээди эртемнү кылымакшыл чоруу-биле чедип алган специалист Мария Ивановна Тагрыевнин содуи ажыл-амыдыралының, Гатлевиң салым-чолдуун дугайында, тус черниң улус чонунуң ажыл-амыдырал, ажымчаң, культуразының дугайын кижи оон билип алыр.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ТӨРЕЛДЕРНИҢ ДИЛЭЭ

Барыын-Хемчик районнуң төвү — Кызыл-Мажалык суурда 250 орунныг ийи катаң уруглар садының тудуунда тудуут-монтаж ажыылдарын 1972 чылдың январь 10-да бүрүнү-биле доозкаа. Ону көрүүге комиссиязының кежигүннери хүлээп ап, актыга ат салып, ажыглалга дужаагаан.

— Чаштарны азырап: кижилерниң магалыг чаагай бажың туттувган-дыр — деп, суурнуң чурттакчы чону, ылаңгыя төрөлдер өөрөзи сеткилин илергейлеп турганнар.

Өөрүшкү чогумчалыг болбаан. Ажылдан эгелээниңиг бирги хүнүнден эгелээш уруглар садының олалга системазы, суг дамчыдылгазы үргүлү үреляшкынге төвараяп. садык кыжын каш-даа катаң хатпыгаан. Өрөлдерниң чылымның температуразы кыжын 8—9 градустан аппас турган.

Частың чылыг үүнери эгелээн-даа болза, уруглар садының канализация системазы үрелии турарының ужурунда өрөлдер ишти коңчуг шык. ол уруглариың кадыкшылыына баган салдарлыг болбайн канчаар.

№-741 мехколониялың ажылчыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының тудуглу ышнар чок кылганы ол бе, азы уруглар садының 40 ажыг кижи составтыг хандырылга ажылдакчыларының уруглар садының канализация системазын харысалга чок ажылдап турары ол бе? Бо дугайын райкүүскомуун талазындан үзүп, тодаратказ, уругларның азыралынга болгаш кижизидилеңинге чогумчалыг байдалды тургузарын төрелдер леген турар.

Уруглар садының эргелекчизинде ажыл-агыйга организокчы болгаш чаш уруглара кижизидикчи мергежилии чок О. П. Карабинаны ажылдадып каан. Бо кижи бодуун хүүда хөрөө-биле ыңай бээр чоруурунга өөлешкен.

Оны хамаарышкан организациялар өөренип көрзе чогуур.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«Шынның» корр.

НАСЕКОМНАРГА БОЛГАШ САРГЫЛАРГА ЫЗЫРТЫПКАНДА КАНЧААРЫЛ?

Чайның чылыг хүннери келирге, ымыралар, москиттер, гулячүктер, шагар арылар, мавстар, кижиге болгаш мал-маганга-талдаар оске-даа хөн сорар хемлиг амытаннар база катап тыптып үнер болгай. Ол насекомнар биле саргылар улуг-биче кижилерге таржылгалыг човарланны тазарымчыгыр. Чамдыкта харын-дла аймылдыг малдарны, энцефалит, халымдаазыр аарыгларны бө-ла пептердеп берген турар.

Ымыралардың ымырыпкан чери кижиир болгаш аңаа кадык кеш адалынаан төверии суглаанзылар тыптып келир. Оларның ымырыпкан черлерин холуктуг спирт, тройной одеколон-биле чаар. Ынчаарга ону хора чок болдурарда салдардыг чүве ымыралардың ымырген черлериниң кижиирин намдадыры болур.

*Москиттерниң ымырыпкан чери база аажок кижиир. Ымыртыпкан чер сагып дарыыр, чамдыкта кеш кырынга быйырлап суглаанзыжыглаштар тыптып келир. Москиттерге ымыртыпкан чамдык кижилер халымдан, баазы дарыыр, маза-боду чуурулчак чылдыр сагындырар болгаш ооңдаа оске уржуктарлы болур. Москиттер ымырыптарга ымыртыпкан дижиге көрүүлер дуза баштайы дузалаачыда көрүзүп турары ышкаш ол хевээр. Тас-ары болгаш дүктүг-ары шагарга, насекомнуң шактыгныгыжында чоруур гораң балыга киргеш, оон аажок кавыынан дартыр. Шактырган чер ыжыр, кысчаш эңмектелп бээр. Чамдыкта маза-боттуң дашпыкы келектери хавааның берип болур. Маастар, арылар ымырып, шапкан черге наңматырлы спирт-биле оттургеш хевеш салгаш, ала баштайы дузаны чедирер. Оон сеңгел арылардың шаккан черинде сыныктанып чыдып калган шактыгныыш дылдарын оортан оваарлыкпас үзүлүп коптар. Ыжыы соң ыңай хавааның берге, актисептиктиг (1:1000 хемчээлдиг ривонал эңилдирии, 1:5000 хемчээлдиг фурацилин эңилдирии коргулуун ажындыы толаан оттургеш кыпкар ам) шарыг салыр, хлорлуг калький (0,5 грамм кылдыр хүнде үш катап), демепрол (0,05 грамм кылдыр хүнде 2 катап) уругларның хар-нарыынын зайы-биле чогуур хемчээлдиг кылдыр ижер.

Сарыг кадалы берген болза, эфир-биле оттурген борбек холек-биле ону көвеглээш, сарыгны оваарлыкпалы адырып көпсе чогуур.

Хан-сорар насекомнардан кижилер түс-түзүмдө камгалалыырда-кортпактаар ергелер кылдыр демиглифталат, кюзол, сүт холумактыг авоадина үзүү шийкпе хүрең үс ажылдаар, сопгаларны какпегелээр, курталга бажыңнарының хенелларын болгаш сопгаларын инсектицидтер-биле (гексохлоран, ДДТ база оон-даа оске эмнер) арчылаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САННИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Хүн айтырыы — часка белеткел

Көк-Чыраа кодзө Советтиг элчегиниг сессиязынга од Советтиң девискээринде «Улуг-Хая» совхозтуң часкы тарылгага белеткелинин дугайында айтырыгны чугаалашкап.

Аңаа, совхозтуң кол инженери Д. Бобровскийнин илеткелии дыңнап чугаалашкан. Часкы хову ажылдарыңга Арыг-Бажы салбырының № 1 болгаш № 2 бригадаларында белеткел совхозтуң оске бригадаларындан эки болганын сессиязга демделээн. Ол бригадаларда тракторлар болгаш кодзө ажыл-агый машиналарының сепгелгези эки шынарлыг болган. Үрезии арыг-даашкынын чогуур үезинде чоруткан.

Совхозта септезе чогуур 50 тракторнуң 44-үн септээп. кодзө ажыл-агый машиналарының сепгелгези доомулган. Автомашиналарга үрезии урар херекселдерии, хову турлагларын септеп доозкаан.

Часкы хову ажылдарынга уткуштур ам-даа кылып ажылдар бир. Чамдык кодзө ажыл-агый машиналарының үүрмек сепгелгерии кыска хуусаада доозары пететтиинин турар. Совхозка кодзө ажыл-агый машиналарының 4 кожуглары, 120 илпир четпес. Ам-даа 200 тонна суда, 30 тонна чинге-тараа үрезиниң сөөртүп албаан. № 2 салбырның чинге-тараа үрезиниң чажар шынарынга чедир ажыглан албаан. Тараажылар ортузунга социалистиг чарышты организастаанынга болгаш оон түңнелдерии үндүреринге эртикен чылда турган четпестерии сессиязга саналбергеп эптер демделеп. ону катаптавас дээп ап чорутса чогуур хемчеглерии айтыкан.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле шиитпирии хүлээп алган. ССРЭ-ниң туругстуунганындан бөөр 50 чыл болур оон толештиг үткүүр дээш совхозтуң тараажыларының мурииида салдынган сорудгаларны ында тодаргай айтыкан.

О. ТАВАА.
Улут-Хем район.

телевидение

АПРЕЛЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгадар программазы. 13.05—Школачыларга. «Запрчигештер ужарынга өөренип тур». Аныяк космонавтарның «Орленок» лагеринден телеочерк. 13.25—Сөөлгү медээлер. 13.45—«Аныяктарның чогаадыкчы чоруу». Концерт. 14.25—Милиционнарның ленинчи университединг. «Коммунистиг партиларның амгы үе-чадаа стратегиязы болгаш тактиказы». Философия эртемнериниң доктору А. И. Соболев дамчыдылгага киржир. 15.25—«Космостуң берге орукгары». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 16.25—«Кудай оглу Гагаринни». Н. Добронравовтуң шүлүктеринге А. Пахмутованың бөлүк ырзазы. Ю. Гуляев күүседир. 16.45—«Шүүргедекчилер». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер (орус дылга). 18.45—«Караа нөзүлбес пассажир». Хроника-документалдыг фильм. 18.55—Телемедээлер (тыва дылга). 19.10—«Юрий Гагарин».

МОСКВАДАН

20.00—«Херек кырында болган чорук». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавы В. Шаталов дамчыдылгага киржир. Бүгү-эвилелдиг радиозулуг болган Тон телевидениениң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. Фокин дамчыдылганы чорудар. 20.30—А. Бородина. «Кайгамчыктыг симфония». Бүгү-эвилелдиң радиозулуң болган телевидениениңиг симфония оркестри күүседир М. Шостакович дирижёрлаар. 21.00—Космонавтар хүвүнге турасказтка байырлыг хүрээ. Кремльдиң съездилер Ордузүндэ дамчыдылга. 22.15—Конверт. 22.55—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР—ССРЭ. Прагадан дамчыдылга. (Ийинги эдлегниң соонда 10 минута чаңчар). 01.15—«Үе». Информастыг программа. 01.45—Космонавтар хүвүнге турасказтка концерт. Кремльдиң съездилер Ордузүндэн дамчыдар. 03.15—04.45—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляндия—Швеция. 2 болгаш 3 үеже. Прагадан дамчыдылга. Чаңсарда сөөлгү медээ дамчыдар.

аңаар

Бүгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге биче чаар. Барыын-Хөлчээниң хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15 градус чылыг болуур.

Кызылга ыяхар будуттаар, чаглас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 15—15 градус чылыг.

Редакторнуң орлаңчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сылдыстар мишес» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чедиги дээр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоол» 9.30, 11.20, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Май сылдыстары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Рудобель республика» 19.00, 21.00 шактарда.

БЕЛЕК ЧАГЫКЧЫЛАРЫҢГА

Май 1-ге уткуштур уругларга белектер чагыын Кызыл садыг кылдызы эртенгинин 9 шактан 18 шакка чедир хүлээп ап турар.

Чагыкчылар Октябрьская кудумчузунда 29 бажынга келир.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаңчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыр-ынай кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көгө ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуу кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00503.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеп эгелээнден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1992 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 13 ЧЕТВЕРГ № 87 (8856). Өртээ 2 ниит

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕЗИ

Бистиң чурттуң хөй национал улустарының өнүр улуг байырлалы — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылы хүннер эртиен тудум-на чеожшулап кел чоруур. Ол кайгамчык юбилейге утиуштур чонның политиктиг болгаш күш-ажылчы кодуруүшкүнүн башкарбышаан, партия организациялары чер-черге пропагандисчи болгаш агитас-массалыг ажылды чүткүдүг кылбартып турар.

Улуг юбилейге күжениишкиннег бөлөткөдиң үезинде партия организацияларының чорудуп турар хөй талазыт дээштиг идей-политиктиг ажылы улустарның найыралын болгаш акы-дүмжалышкы чоруун улам бышыглаарынче, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин күштелдиреринче угланган. Бо талазы-биле чорудар ажылдың эң чугула угланышкынарын «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга бөлөткөя дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан. Ында ынча дээн: «Интернационалчы кижизидилгеге болза бүгү партия, совет, ажылагый, культура болгаш хөй-ниити организацияларының, төптө-даа, чер-черде-даа бистиң бүгү кадрларывыстың, республика, край, область бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге кол сорулгаларының бирээзин болур». Оон-биле кады бо ажылга амыглын ажыглыг. ССРЭ-ниң бүгү республикаларының ажылчы чоннарының революсчуу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын бүгү тала-биле ажыглаары, улустарның найыралын, социалистиг нацияларның чечектелиишкинин болгаш чөөшүлажыышкынын чорудургаларын бымыткаары совет интиилеэдиң амыдыралының бүгү талаларынга — экономикага болгаш политикага, идеологияга, моральга, культурага болгаш амыдырал хандырылгага чаагай салдарны чедирер деп чүвени көргүзер херек дээрзин ол-ла документте чугулалап айыткан.

Бистиң чуртта кайы-даа республиканың, крайның азы областың, национал округтуң ажыл-амыдыралы нацияларның болгаш улус чоннарның найыралының болгаш акы-дүмжалышкы чоруунуң, чаңгыс эвиинг үлегер-чижээн бүзүрелдиниле бадыткап турар. Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, бистиң төрээн Тывавыстың экономиказы болгаш культуразы Советтер чуртунуң хөй нацияларының болгаш улус чоннарының эгээртиннес дузалаамчызы-биле ынсна хуусаада дүрген чечектелип, сайзыраан. Амгы үеде оон хоорайларында, суурларында болгаш көдээ черлеринде бежен амыг нацияларның төлээлекчилери чаңгыс аай найыралдыг ог-бүледе чурттап, ажылдап турар дээрзин сеткил ханылышыны-биле чугаалаар үнүрлүг бис. Оларны Төрээн чуртка ынаашпыл, оон улам ынайгы чечектелиишкинин дээш чөгээдыкчы, тургузуучу күшаанын төрелдектиирип, чөөшүлаштырып турар. Оваа бүгүн ниити сорулганы — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш чаңгыс аай күзел, чүткүя-биле ажылдап туралар.

Республиканың чер-черде партия организациялары идей-политиктиг ажылдың янзы-бүрү хевирлерин болгаш аргаларын билдидин-биле ажыглаевышаан, сөөлгү чылдарда ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларынче ынчэнгейни күштелдирген. Чижээ, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райомуу эртиен чылын интернационалчы кижизидилгенин улам ыңай күштелдиреринің дугайында айтырыгны бодуүүн пленумунга чугаалашкан. Ол чорук районга болгаш ылаҥгыя ында 51 хире нацияларның төлээлекчилери чаңгыс аай найыралдыг ог-бүледе ажылдап, чурттап турар интернационалчы аныяк хөөрай — Ак-Довуракка бо чугула ажыл-херекти эжиидиреринге улуг ужур-дузалыг болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының чартык чүс чыл юбилейинге утиуштур СЭКП-ниң Кызыл хөөрөмүнүң болгаш партия райомнарының ажылдап кыраан бүгү талалыг хемчегларында интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары база улуг черни эзээн. Амгы үеде партия организациялары ону бөттандырарының хемчегларын ап турар. Чамдык черлерде интернационалчы кижизидилгениң лекторийлерин ажыткан, улустарның найыралынга тураскаатыган кежээлерни эрттирип турар. Чижээ, Сарыг-Сепке, Шагаан-Арыгга, Самагалдайга болгаш өске-даа черлерге «Бүзүлбас заилел» деп девис-биле кежээлерни союун, утка-шынарлыг организастап эрттиргилээн. Эвилелдешкен республикаларның амыдыралынга тураскаатыган кино фестивальды Кызылга чоруткан, Бии-Хемде кино лекторийни ажыткан. Кызыл хоорайның, Бии-Хеминиң, Барыын-Хемчиктиң клубтарында, библиотекаларында улустарның найыралынга, аны-дүмжалышкы чоруунга хөлбаштырган кино лекторийлерни, ном делгелгелерни организастап турар.

Ынчалза болза-даа чамдык партия организацияларында идейлиг кижизидилге ажылдың деңнели яшпак, ону чоннуң чурттап турар черининг аайы-биле доктаамал эвес чорудуп турар таварылгалар бар. Таңдының, Чөөн-Хемчиктиң, Бай-Тайганың чуруттакчылыг чамдык черлеринде политиссеспыг ажылдың яшпак тургустунганының дугайында чагаалар редакцияга иэгп турар. Ол ышкаш чамдык партия организацияларының талазындан ажылчы чоннарның, ылаҥгыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезинче чөөшүлаштырып турар.

Бүгү ажылчы чоннарны моон соңгаар-даа социалистиг интернационализмниң ёзузунга иогаг чок кижизидер, кандыг-даа хевирлер-биле илереп келир болза, национализмниң болгаш шовинизмниң, национал кызыгаарланчак болгаш думуун харазо чорудуктуң илерээшкиннеринге эртеш чок болурунуң ёзузунга, бүгү нацияларны, улус чоннарны ханызы-биле хүндүлеп көөрүнүң ёзузунга ажыл-ишчи бүрүзүн кижизидерги эргелеп чугула дээрзин бистиң партиывыс өөредип турар. Ынчангаш чугула бо ажыл-херекке партия организацияларыг идеологтуг ажылдың бүгү чепсектерин, эргаларын болгаш хевирлерин билдилии-биле ажыглаар херек. Оларга лекторийлер, теоретиктиг конференциялар, номчуулгалар, делгелгелер, уран чүүлдүң, киноларның фестивальдары, декадалары болгаш көргүзүглери, янзы-бүрү спартакиадалар, парлалга болгаш радио, телевиденне дээш өске-даа хөй чүүлдер хамаарышыр апаар.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинге хамаарыштыр партия организацияларының агитколлективтериниң, лекторлар болгаш илеткекчилер болуктериниң, культура чырыдыышкын албан черлериниң ажылын улам идепкейжидери эртежок чугула. Пропагандистео, агитаторлар болгаш илеткекчилер, политинформаторлар болгаш культураның ажылдакчылары оларга даандырган бо ажыл-херекти бедик харыысалга-биле медереп билбишаан, бистиң чедиишкиннеривистиң дугайын, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң дугайын ажылчы чоннарга хандыр тайылбырлаар хүлээлгелиглер.

Ажылчы чоннарны интернационализмниң, совет патриотизмниң ёзузунга кижизидери — бүгү партия, совет болгаш эске-даа хөй-ниити организацияларының бир зң чугула соорулгазы боюур. Ынчангаш олар пролетармы интернационализмниң идеяларын, улустарның бүзүлбас найыралының, аны-дүмжалышны чоруунуң дугайын доктаамал пропагандалап, тайылбырлаарын боттарының идей-политиктиг ажылының төөүнге тургузар умурлуглар.

Ажыл калбарган

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары хүн келген тудум-на часкы хөвү ажылдарын калбартып турар. Бо хүнге чедир районда 1300 гектар черниң шыгы базыртынган. Илиирттээшкинни «Барлык», «Шекпээр» совхозтар эки организастаан. Барлыкчылар 800 га черниң шыгын базырып, өскелерни мурнай бергеи.

Часкы хөвү ажылдарын эки шынарлыг чорудар дээш чаруш баштайгы хүннерден эгелээш, механизаторларның ортузунда калбарган. «Шекпээр» совхозтуң трактөризи Куулар Уваш-оол хүн нормазын доктамаал ажыр күүседип, мактадып турар.

Районнуң колхоз болгаш совхозтары часкы суггарылгаже кичээнгейни салган. Ында 54 кижи хаара туттунган. Олар баштайгы хүннерде 205 гектар черни суггарган.

* * *

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу бо чылын 500 гектарның шыгын базырар турган. 250 га чедирге берген. Илиирттээшкинде херээжен механизатор Хертек Сесеңмаа биле Күжүгет Маадыр эки ажылдап, онаалганы чөөкиу хүннерде доозар сорулганы салган.

Колхозтуң суггарыкчылазы Базарак бугазын суг бадыларынга белеткеп алган. Суг бадары-биле часны суггарылганы эгелээр.

* * *

ЧАДААНА. Тоскү беш чылдың ийиги чылында чаагай дүжүттү өстүрүп алыр хүлээлгезин күүседири-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң тараажылары болгаш механизаторлары часкы тарылга ажылын чорударынга багай эвес белеткенген.

Бо хүннерде беш агрегат шык базырыышкынын чорудуп турар. Олар 1056 га черни илиирттеэн. Трактөристер Монгуш Чылбак-оол, Монгуш Оргун-оол, Алексей Лүндуп олар нормазын ажыр күүседип, мактадып турар.

Совхозтуң 3 механизатору Чинге-Өөргада часкы чер андырылгазынче эгелеп кирген.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң шөлдеринче 9 агрегат шык базырып үнүпкен. Баштайгы хүннерде 500 ажыг гектар черни илиирттеэн.

М. СЕВЕН.

ШАГААН-АРЫГ. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажыл-ишчилери часкы тарылгага киржир 15 трактөрну, 14 андазыны, 9 сеялканы, 160 илиирни эки шынарлыг септеп алган. Хөвү турлаа тараажылар болгаш механизаторлар ажылдаарынга, чурттарынга таарымчалыг кылдынган. Көскү агитация-биле эки дериттеэн.

Үш агрегат шык базырыышкынынче кирген. 550 га черни механизаторлар илиирттеэн.

Тараа шөлүнүң суггарылгазын болгаш чемиишчидилгезин ажыл-ишчилер чугулага көрүп турар. 10 суггатчыны тургускан, олар Кара-Туруг бугазын септеп киргикеп. Тарылга шөлүнде 300 тонна азекти сөөртүп чедирген.

Д. ШЫНАРАП.

Илиирттеп эгелээн

Чөөн-Хемчик районнуң Лениң аттыг колхозунуң Хараганныг-Ховуда № 1 хөвү бригадазында Сат Эрес-оолдуң, Донгак Беспиин болгаш Монгуш Даш-оолдуң агрегаттары шык базырыышкынын эгелээн. Бо хүнге чедир олар 200 ажыг га черниң шыгын базырган.

Колхозтуң Сесегеге № 2 хөвү бригадазында 3 агрегат база илиирттээшкинде ажылдап турар.

Ол ышкаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Бора-Хөлде шык базырыышкынын массалыг эгелээн.

С. МОНГУШ.

Апрель 15—коммунистиг субботник

ПОЛИГРАФИСТЕРДЕ

Республика типографиязының коллективинде коммунистиг субботникке белеткелди чорудуп, апрель 15-те кылыр ажылдың планын тургускан.

Өөрүгге иегинин белеткекчилер бригадазы өөредилге номунуң үш арнын чыскаар болган он арынны эдип кылыр. 30 мун кезек тиражтыг өөредилге номунуң ийи арнын парлаар. Ол ышкаш боттарының камнап алган саалыныбиле «Тываның аныяктары» солунну болгаш радио, телевиденне черинин программазын парлаар.

В. Попова удуртқан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы 4300 кезек өөредилге номун дептерлээриниг белеткээр болгаш үш нормазын 130 хуу күүседиринге хүлээнген. Ол хүн эки шынарлыг продукциязын бүдүрүп үндүреринге шиитпирлээн.

Апрель 4-те организастаан: «Эң эки профессия дээш» конкурстуң тиилекчилери аныяктар бригадалары коммунистиг субботникке аддар болдурган чарыштa киржип турар. Дептерлээр цехтиг ажылчыннары номнуң он мун ажыг парлаар амазын дептерлеп сыгар болгаш 150 рубльдиң планкаларын кылып үндүрер. Цинкография цехи «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарның бүгү чуруктарын боттарының камнап алганы цинказы-биле кылыр.

Типографиязың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ол хүн кылыр ажылының түнелиниң тускай үндүрер, кылган ажылдың шынарын барымдаалап мурнакчыларын профвилел будуңунга киирер, хана солунга мактап бижиир болгаш хүндүлел бижик-биле шаңнаар.

Бам бүрүүгаар санап көргеии-биле алырга. 300 рубльди полиграфистер беш чылдың фондузунче шилчидер көрдүнгенил.

М. МУРЕНКОВА,
Типографияда парторгамизация секретары.

ШУПТУ БЕЛЕН

Интервью

«Межегей» совхозтуң директору Виктор Николаевич Кожушко-биле бистиң корреспондентивис ужураштаан, ол ажыл-агыйның ишчилери апрель 15-тиң коммунистиг субботнигиже канчаар белеткенип алганын чугаалаан боорин дээзин.

— Совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке баш удур-да ыяк белеткенип алган. Түс-түс салбырлар, бригадалар, фермалардан эгелээш, мырыңай кижи бүрүзүүге чедир чүвү кылырын тодаратқан бис. Ынчангаш бүгү-ле чүве баш удур кордүнген. Ам чүгле эгелеп киреп арткан. Кижилериниң тура-соруу, хей-аъды-даа бедик. Ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге бо чылын бистиң Төрөөн чуртувус ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойнуп улуг байырлалынга белеткенип турар болгай. Ынчангаш кижи-ле бүрүзү ийилгеже бодуү төлептиг белектиг ужуражырын ораалдажып турар.

— Совхозтуң ажыллыкнары коммунистиг субботник хүнүнде кандыг-кандыг ажылдарны кылырыл? Ол дугайын чугаалап көрүңерем, Виктор Николаевич.

— Трактөр-хөвү бригадаларыг ол хүн шык базырып, илиирттээшкин кылырынга ажылдаар. Чаңгыс-ла хүн 1500 ажыг гектар черниң шыгын базырарыг көрдүнгеп. Шык базырыышкынын ам бээнп бисте эгелей берген болгай. Орук кылырынга 60 тонна даш, довуракты сөөртүп тогер. 40 тонна үрезинин ырыглаш, хораннаар, мал чеминге хереглээр 10 тонна чарбаны тыртыгар. 50 ажыг тонна үрезинин хөвү турлагларынга сөөртүп чедирер. Бо дээрге чүгле кол-кол ажылдар-дыр. Совхозта субботникке киришпес кижи барык-ла турбас. Суурларда бажын эдерилеп эгелээш, бүгү-ле чурттакчылар суур чаагайжыдылгазынга ажылдаар. Оны кадаа Совет организастап турар.

Ынчангаш баштайгы санаашкын-биле алырга, коммунистиг субботник хүнүнде 500 ажыг кижи-хүнү ажылдаттыр. Бис кол кичээнгейни ол хүн ажылды организастыг эртиреринче углавдырган бис. Кижиллерге ажылды хүваап боорн, дериг-херексел-биле хандырары эргежок чугула болгай. Ынчангаш ажылдың участок бүрүзүнде харыысалгалыг тускай кижилерни тургускаадаан бис.

— Коммунистиг субботник хүнүнүң түнелиниде чеже акшаны беш чылдың фондузунче шилчидери көрдүнгенил?

— Субботникте кылын бүдүрген ажылдың материалдыг үре-түңнели улуг болур. Чүгле хөвү ажылындан бээни алырга, чаңгыс хүн 1500 га черниң шыгын базырып планнаар-дыр. Совхозта тургускан субботник штабының санап үилүрегинга баатаар алырга, чаңгыс хүннүң ажылының түнелиниде 1550 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер. Ол түң оон көвүдээри чүгаа чок.

Н. В. Подгорный Турцияда

АНКАРА. (СӨТА). ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону удеп чоруур кижилер албан ёзузунуң аян-чорууң кылып, апрель 11-де Анкарада чеде берген.

Эсенбога аэродромга совет ажылчыларыг Турцня Республиканың Президентиниң Джевдет Сунай, сенат даргазы Текин Арыбуруң, национал палаттың даргазы Сабит Осман Авдиңы, Премьер-Министр Ыхат Эрим, турцня чазактың кежигүннери, албанның өскедай кижилери уткаан.

Совет Эвилелиниң болгаш Турцня Республиканың арагында чаагай кожа-хелбээ чоруктуң база кады ажылдажылганың хамыалаарлыг улам ыңай калбартырынга болгаш хоржүдеринге дузалаар дээрзинге идегелди илерейлээри күзенчиг яйнак.

Таварылганы ажыглавышпаан, совет улустан болгаш бодумуңун хуумда өөрүүмээн Анкараның чонунга база бүгү турцня улуска байырны болгаш эң эки күзээпкиперин дамчыдары күзенчиг яйнак.

Н. В. Подгорный Д. Сунайбиле кады тускайлаан рөлегденияже чорупкан.

АНКАРА. (СӨТА). Апрель 11-де Н. В. Подгорный Турцня Республиканың баштайгы президентиниң Кемаль Ататөркүтүң мавзолейинге чораан болгаш оон хоорунге чечен салган.

Хүндүлүг көрүкчүлериниг дептериниге Н. В. Подгорныйның бижээни: «Бис чаа Турцняның үдезилекчизи Кемаль Ататөркүтүң тураскаавын ёзузунуң аян-чорууң кылын чедип келген бис.

Совет Эвилели биле Турцня — чоок кожалар. Эки, найыралчы харылзаалары тудары кожа күрүелериниг алыс чүткүлү болуп турар. Бо утаанышкынга совет-турцня харылзааларның хөгжүлдезин чүгле бистиң улустарывыстың эрге-ажылтарынга эвес, харын база делегей. тайбың быжыглаарының херээже дүжүүн турар дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Эгелээн аян-чорук Совет Эвилелиниң болгаш Турцня Республиканың арагында чаагай кожа-хелбээ чоруктуң база кады ажылдажылганың хамыалаарлыг улам ыңай калбартырынга болгаш хоржүдеринге дузалаар дээрзинге идегелди илерейлээри күзенчиг яйнак.

Таварылганы ажыглавышпаан, совет улустан болгаш бодумуңун хуумда өөрүүмээн Анкараның чонунга база бүгү турцня улуска байырны болгаш эң эки күзээпкиперин дамчыдары күзенчиг яйнак.

Н. В. Подгорный Д. Сунайбиле кады тускайлаан рөлегденияже чорупкан.

АНКАРА. (СӨТА). Апрель 11-де Н. В. Подгорный Турцня Республиканың баштайгы президентиниң Кемаль Ататөркүтүң мавзолейинге чораан болгаш оон хоорунге чечен салган.

Хүндүлүг көрүкчүлериниг дептериниге Н. В. Подгорныйның бижээни: «Бис чаа Турцняның үдезилекчизи Кемаль Ататөркүтүң тураскаавын ёзузунуң аян-чорууң кылын чедип келген бис, совет кижилер ону Турцня Республиканың шылгарангай күрүне болгаш шериг ажылдакчызы кылдыр хүндүлеп-биле тураскаан чорууп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы болгаш ону удеп чоруур кижилер К. Ататөркүтүң музейин көргеп.

Оон соонда Турцня Республиканың даштыкы херектер министерствозунуң ордузунга Н. В. Подгорныйны Анкарада турар дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары-биле таныштырган.

Апрель 11-де Н. В. Подгорный Турцня Республиканың Президентиниң Д. Сунайга ужураашкан болгаш оларның арагында өөрүүлдүг беседа болган.

Апрель 11-де, көөгө Турцня Республиканың Президентиниң Джевдет Сунай ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар болдуруп шайлаганы сонускаан.

Ол шайлалгага совет талазын Н. В. Подгорныйны удеп чоруур кижилер, а ол ышкаш совет элиниг черинин харыысалгалыг ажылдакчылары олурушкаан. Турцня талазын Премьер Министр Н. Эрим, чазак кежигүннери болгаш албанның өске-даа кижилери ава олурушканнар.

Хүндүлелдеп болгаш шайырлыг байдалга боор өөредилге үезинде Д. Сунай болгаш Н. В. Подгорный олар чүве чугаалаан.

Часкы хөвү ажылдарыг

ОҢГАР-ХОВУДА

Репортаж

КАИНААР-ДАА көөрге карартыр андарып каан хөвү. Ажжок үнүш-дүжүттүр кара хөрээн. Оны өөредилге чылдың күзүмүнде-ле андарып белеткеген. Ол хөвү чүгле кышкы үеде кылын хар-биле шугланың алгап, дыштанган чүве дег, кезек када ыржым чыткан.

Ак-көк ыш дег часкы дүүскек кырында турнугуп турупкан делгем хөвүнүң олбо хажыларында күү доозун дээрже өөрү дүвүлүүтелип үнүп турганы-дыр. Ол дээргө шык базырып, илиирттээшкин кылган тракторларның чорун турары-дыр.

Андарган шөл ортузу-биле шөйүлгөн орук донгүлештеп ашкан соонда, мурнуусута ажжок улуг тос-таима ыяп кылдыр сагындырар, оңгар ховунуң тантыг-ла ыйлылаанда, хөвү турлаанның баравны кестүп келдн. Ол болза Таңдыла «Коммунизмниң хереени» колхозтуң № 2 бригадазының турлаа-дыр. Ам ында ажыл-ияң хайнымышкыныыг.

Бис аңаа дүштеги чем доозу бергенде чедө бердивис. Хамык-ла трактөристер шык базырын чорупкан болдуг. Турлагда чүгле бригадир Михаил Кулаков биле үеткчик Оюн Дыртык-оол олар артып каан-тыр.

— Ажыл-херек кайы хире чоруп-тур?—деп, олардан сонуургап айтырдывыс.

— Кидин-не түлүктей бердивис — деп, Михаил Романович харылаавын, турлагдан ырак эвесте шиңүлчек күү доозунче хөлү-биле ажыттыы.— Доо ол, көрүдер даап, тос агрегат шуужүп алган чорун турлар.

Колхозтуң ол бригадазының механизаторлары тоскү беш чылдың ийиги чылында беш муң ажыг гектар черге көдээ ажыл-агый культураларын чаптырар. Оон яштинде кол аъш-чем культураазы — кызыл-тас 3900 га. Эрткен чылдың механизаторлар гектар чергеш тараа культураларының 13 центнер дүжүдүн алган.

— Бо чылын оон кудуладып болбас — деп, бригадир Михаил Романович чугаалаан, кажарымаар хүлүмүзүревишаан, чаңгыс чаңгыска олургаш үеткчикче көрдү.— Ындыг аз, Оюн Калбакович?

— Ынчангаш чаагай-даа деп. Дыртык-оол бригадирни деткидн.— Бо дээрге аңаа эвес, артында-ла өөредилгечыл ышкажы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл байырлалын төлептиг белек-биле үткүүр херек.

— Ынчангаш чаагай ажылдарны хынамчалыг чорудуп турарывыс бо—деп, бригадир улаштырылды.— Шык базырыышкынны коячыг чугула агротехниктиг хемчег болгай. Моңу кылыр үезин арттырып болбас. Бис хүнүүн-не шөлдериниң кеверин хайгаарап турдувус. Шык базырар илиирттээшкинни өгелөө-ле үш ховуп тур биз. Оңу он агрегат чорудуп турар. Ам муң гектар чедирер бердивис. Трактөрист оолдар бо ажылды оон шынарлыг кылдыр, кыска хуусаада доозар дээш кылымак-ла ажылдап турлар. Эртеп чер доң болур. Ынчангаш эртелеттинмес-тир. А кежээ оолдар мырыңай дүн дүшкүжеге чедир илиирттеп турлар. Оон башка хоржок болгай. Үе бистн маңаар эвес.

Механизаторларның ажылдарынга, дыштаныырынга таарымчалыг бүгү-ле чүүлдер ховуп турлаанда бар. Столоваяда амданныг аъш-чемни белеткеп турар, чурттаала өөредилерине арыг орун-дөжекти салган. Чуруктарны, плакаттарны көскү черлерде аскылаан. Аңаа улус шагаа-ла көөп, турумчуп чурттай бергенин ядеп. Турлагның шөлүнүң үрезин тараазы арыглаан, агаар-хүвеге чылдары-биле чада тап каан. Ам оон хоранналаа-

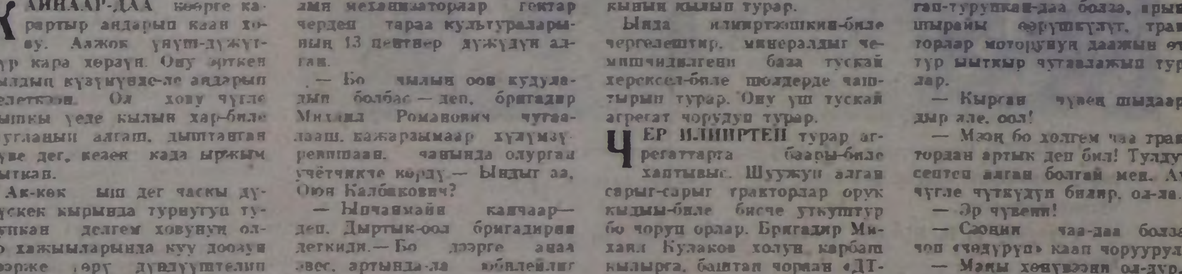

ган-турупкан-даа болза, ырыңпырайы өөрүшкүлүг, трактөрлөр моторунуң даажын өттүр ыыткыр чүтээлажыл турлар.

— Кырган чүвең шыдаардыр але, оол!

— Мээң бо холгем чаа трактөрдан артык деп бил! Тулдур септеп аваан болгай мен. Ам чүгле чүткүдүн билир, ол-ла.

— Эр чүвеин!

— Сээңнин чаа-даа болза, чоп «чедүрүп» каап чоруурул?

— Мээң хевүүвүнин ол-дур.

Таакпы тыртым бээнп четпээнде, күдер эрлер кадаттарында олурушкан. Делгем ховуну улам-на чырыбышаан, доозунуп бурулдып чоруптулар. Михаил Романович оларның соонган магадаан хевирлиг көрүп тура, чоргаар чүтээлай-дыр.

— Ажылдап турда амыр эштер боор!

— Шынаң-ла амыр эрлердир!—деп, бис аңаа чөпшээрештивис.

Оңгар-Ховуның кырында доозун турнугуп турупкан. Ында хайныкпан часкы ишти ол кайы ыраатан-на хереглеп турар.

ЧУРУКТА: шык базырын илиирттеп турар агрегаттар.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

„Элегестиң“ ховуларында

Таваралаң шөлдери Таңды-Ууланың эдээзинде чаптыгаан «Элегес» совхозтуң механизаторлары часкы ховү ажылдарын калбартып эгелээн. Тываның хоочун ажыл-агыйларының бирээзи бо совхозтуң Онгача деп черде эш А. Верщининиң удуртқаны 6 дугаар бригадазы шык базырыышкынын кылып, ангысты илиирттеп турар.

Ол ышкаш Петр Грачёвтуң трактор-ховү бригадазы шык базырыышкынын база-ла кидин-түлүк чорудуп турар. Оон божажында эш И. Глызинге удуртқан механизаторлар база-ла келир күстүң бедик дүжүдүнүң үндезинин салыр дээш дүн-хүн чок, шалынчы ёзу-биле ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

Совет ажылдакчыларның хуралы

Апрель 11-де автономнуг республикаларның Дээди Совединиң Президиумнарының болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарының болгаш облкүүскомнарның секретарьларының херектер эргелекилерининг болгаш организастыг база организаторинструктор калдыстерининг эргелекилериниң чөвүлел хуралы ажыттынган.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр Россия Федерациязының ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң организастыг-массалыг ажылын улам экижидериниң дугайында» илеткээни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги орлакчызы А. М. Школьников кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери санал-оналарын берип, бо талазы-биле ажылдың дургузунга солчуп, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга белеткел дугайын чугаалашканнар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумнарының төп албан черлериниң болгаш министерстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

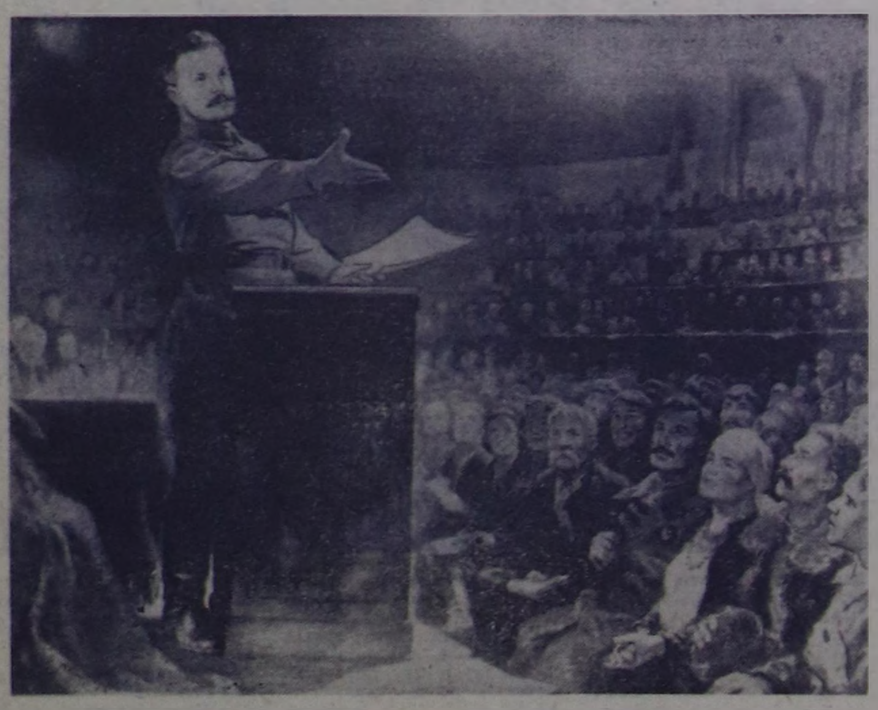

ЧУРУКТА: Советтерниң VII Бүгү-украин съездизинге М. В. Фрунзениң совет республикаларны чаңгыс аай совет күрүне кылдыр каттыштырар дугаймпда чүве чугаалаан турганы.

(Чурукчу В. В. Щеглов, ССРЭ-ниң Революция Төп музейиниң шыгжамырындан).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Донкуң карак четпес хоюларындан кара-ногаан Карпаттарга, хүнзээктиг Крымдан Чернигөвщинага чедир Совет Украина — ССРЭ-ниң эвиледдешкен он беш республикаларның бирээзи чаттылган. Оон шолу—604 муң хире дорбелчин километр, девискээриниң талазы-биле Европаның кандыг-даа чүрттүдэн улуг. Украинаның казымал байлаа агаартынмес, оон шолдери болгаш чечектелип турар садтары үнүш-дүжүттүр, хемнери калбак болгаш терең суглуг. Ол болза күүгүлүг индустрияның, бедик хөгжээн кодээ ажыл-агыйның, улусчу чаагай талантыларның болгаш кайгамчык ырларның чүрту. Бистиң республикавыс, 48 миллион украин улус улуг чаагай чеднишкиннерни коммунистерниң ленинчи партиязының, социалистиг тургузугнуң, совет улустарның найыралының ачызында чедип алган.

Бистиң чүрттувустуң өске-даа бүгү улустарынга ышнаш, украин улуска аас-кежикче оруктү Октябрьның социалистиг Улуг революциязы ажыткан. Улуг Октябрьның херээжиниң уламчылалы, социал болгаш национал дарлалды кажан-кезээде узуткаан бүгү совет улустарның күзел-соруунуң илергелээшкинин болза 1922 чылдың декабрьда Советтерниң бирги Бүгү-эвилел съездизинге дүрүм ёзугаар бадылаттынган ажылчыннар биле тараачыннарның чаңгыс хөй националдыг күрүнезинге совет республикаларның эки тура-биле каттышканы болур.

Совет улустарның күрүне эвилелин тургузарынга улуг ачы-хавыяа революциянның баштынчызы В. И. Ленинге хамаарыжыр. Национал айтырыгның талазы-биле бүдүн өөредигни ол тургускан, эвиледдешкен совет социалистиг күрүнени тургузарының төөгүлүг даргай оруктарын айтыпшаан. Коммунистиг партияның национал политиказының артемниг принциптерин ажылдап кылаан. ССР Эвилелин тургузарының ленинчи идеязын ажылчын аңгы, күш-ажылчы тараачын чон, чүрттүүн мурнаңчы интеллигенциязы иэни-биле деткээн болгаш ёзулуг бүгү улусчу каттыжышкынының шимчээшкинин кирген. Өске улустар-биле кады акы-дүнмалышкы эвилелче сырый каттыжарынче чайгылыш чок тура-соруун Совет Украинаның ажылчы чону илереткен.

ССРЭ-ни тургусканы ленинчи национал политиканың тиллелгезинниң тодаргай херечизи, пролетаржы интернационализминиң дирег боттанышкыны, совет улустарның салым-чолунга шынап-ла төөгүлүг үүжүр-дузалыг чүүл болган.

«ССРЭ-ниң тургустунганы бистиң күрүнеристиг төөгүзүвүс бодунуң политиктиг үжүр-дузазының талазы-биле болгаш социал-экономиктиг түңнелдери-биле алдарлыг черни эзлеп турарь—деп Партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниг СЭКП ТК-ның Чиргинче секретары Л. И. Брежнев айыткан.

Чүрттүүн бүгү күштерин болгаш курлавырларын каттыштырганы хаанныг ёзу-чүрүмдан болгаш капитализмден улажып келген экономиктиг болгаш культурлуг хожудавгай чорукту төөгүлүг кыска хуусаада узуткаар, чүртту индустриализастаарын болгаш кодээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазын, ёзулуг культура революциязын бөстандырар, социализмни тургузар болгаш ССР Эвилелин күчүлүг бедик хөгжүдүлиг күрүне болдурар, коммунистиг ниитилелди тургузарын калбартыр арганы совет кижилерге берген деп «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн. Күрүне чаңгыс-эвиниң ачызында Совет Төрээн чүрт улустарның хосталгаын болгаш хамаарышпас чоруун, оларның тайбың тургузукчу күш-ажылынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар тиллеттирбес камгалал күүгүү тургузуп шыдаан.

Социалистиг республикаларның эвилели болза бүгү ниитилелдиң эрге-ажыктарыбиле шын дүүштүрүп турар хөй националдыг күрүне тургузуунуң эң амыдыралчы шинээлиг болгаш сайзырангай хевирэ болур дээрэзи төөгүлүг дуржулга бүвүрелдиг көргүскен. Совет Эвилели хостут улустарның чаңгыс-эвиниң болгаш найыралының төөгүде костүп көрбээн харылзааларын ниитилештирген.

Оон дугайын Украинаның улуг оглу Тарас Шевченковун күдеп, бодап чорааны хостут шөлээн, чаа ог-бүлеге украин улус бодунуң национал күрүнезин бүгү талалыг хөгжүттекен, бодунуң бүгү черлерин катап каттыштырган, Совет Эвилелиниң бүгү политиктиг, экономиктиг болгаш камгалал күүгү шыдалы-биле, акы-дүнмалышкы улустарниң дузаламчызы-биле магадылаттынып турар республиканың долу эргеэзин быжыглаан. Төөгүлүг кыска хуусаанның иштинде Совет Украинаның ажылчы чону экономика, әртем болгаш культура талазы-биле канчаар-даа аажок улуг чедишкиннерни чедип алган. Социалистиг чыл сагаашкыны-биле чүрттээ арткен чыл бүрүзү — революция мурнундагы хөгжүлдениң оп-оң чылынга дешнежип турар хире.

Украин улус бодунуң бүгү ажыл-херектериниг болгаш чедишкиннериниг бодунуң акылары— Совет улустарның, камыктың мурнунда улуг орус улустуң дузаламчызын болгаш найыралдыг деткимчезин ап келген болгаш ап-даа турар.

«Запорожсталь», Харьковтуң трактор болгаш Новокраматорскиниң машина тудуунуң заводтары, Днепрогэс шыпкаш индустрияның индыг тигантыларын туткан баштайгы беш чылларның чылдарын сактыылы. Олар — бүгү совет улустарның чогаадыкчы ижи. Днепрогэстэ тударынга 50 национаалдың төлээлекчилери ажылдааның чугаалаарга-ла четчир. Чаа тудугларга хереглээр материалдар болгаш дериг-херекселдер бистиң чүрттувустуң бүгү черлериниң кээп турган.

Чаңгыс аай ог-бүлениң шынары онза тодаргай илереп көзүүген Ада-чүрттүүн Улуг дайынының кадыг-дошкун шыллгалдаларының аар-берге чылдары угаан-сагыштан кажан-даа арлып-чытпес. Москваның болгаш Ленинградтың тоогунга, Волгага болгаш Курски мугулдурунга, Кавказтың даглырынга болгаш Прибалтыкага Украинаның 4,5 хире миллион ооглары өске республикаларның акы-дүнма дайынчыларыбиле кады Төрээн чүрт дээш маадырлыг тулчуп турган. Орус, белорус, грузин, казах, армян болгаш өске-даа совет улустарның миллион-миллион ооглары. Украинаның черинге фашистиг эжелекчилерни чылча шаан турган. Бистиң улустарывыстың дайынчы акы-дүнмалышкы чорууп тодаратказ чүгле ийи фактыны адап корейн. Днепр дээш төөгүлүг тулчуушкунга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскаан Украинаның бирги фронтуунуң дайынчыларының арааныда 33 националдың төлээлекчилери турган. Республиканың түр эжелеттирген девискээринге партизан отрядтарынга улустуң барык 600 муң хире өжээн негекчилерни, оон иштинде Совет Эвилелиниң 60 ажыг национаалдарының болгаш биче улустарының төлээлекчилерни дайылдажып турган. Оон хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун бистин чүрттувустуң бүгү улустарының ооглары камгалап алган дээрэзин чеже-даа үе эртсе, украин улус утпас.

Улустарның найыралының улуг күжү чүгле тулчуушкуннар шөлүнге илеревээн. Ынчаардагы дувүрээлиниг шактарда орус, казах, узбек, грузин, башкир болгаш өске-даа улустар Украинавың девискээринден түр көжүрген миллион-миллион ажыл-ишчилерни боттарының черлеринге төрээн кижилери дег хүлээп ап, оларның-биле сөөлгү борбак

АКЫ-ДҮҢМАЛЫШКЫ

А. П. ЛЯШКО,
Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Чер-бистиң байлаавыс
ЧӨП АЖЫГЛААР

Донецк областың ажылчы чоннар депутаттарының Ивано-польск кодээ Соведи болгаш Краснотерск суур Соведи черни. чөп ажыгдаар дугайында кыйгырыгны үндүрген. Ону бистин республиканың Дүрген кодээ Соведи база деткээн болгай. Ынчангаш кодээ болгаш суур Советтери боттарының хамаарышкан девискээринде черлерни ажыл-агыйларның канчаар ажыглап турарынче кичээнгей салып, чоннуң байлаа болур черни ажыглаарын экижидерин чедип алыр ой келген.

Мында хамаарыштыр «Шекпээр» совхозтуң черни багай ажыглап турарын биижир бодадым. Ажыл-ишчи эвес чоруктун үржүүдүн, бар аргакурлавырны четче шиңгээдип албайн турарындан, техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглап шыдавайн келгенинден «Шекпээр» совхоз Барыын-Хемчик районда кошкак хөгжүдениг ажылагайларның бирээзи болбушаан.

Аянгатының шаандагы магалыг үнүш-дүжүттүр шөлдерни ам ажыглаттынмаастаан, суггат бугалары шуут кайтынган, анда хамаарышкан тарылга шөлдерни харагаан дүй үлээп, чадан үнүштер шыва алган. Даштыг-Кежигден Теректиг-Ховуга чедир, Көвей-Бажын, Теве-Терек ынчаар үнүш-дүжүттүр хөрзүннүг черлер бар. Чартык гектар черден шаанда безин 15—20 барба тараяны савалап ап чораан, чамдык барбага центнер тараа кирип болур болгай.

Бир эвес Оорганың, Улуг-Хөрумнуң, Мажалыктың эрги суггат бугаларын казып аштаар болза, онда төөрби ажыг чыл курукчан 400—500 гектар шөлүг тарылгага болгаш сиген кезип алырынга ажыглап болур. Ак-Мажалыктан куду 140 гектар шөлүүн хараганың 1967 чылда аштап арыглаанының түңнелинде ооң гектарындан-на 15—20 центнер чинге-тараяны үш чылын улаштыр алган, а дараазында чылдан эгелээш ол шөлдерни база каапкан. Бо болза чоннуң байлаа болур черни шын ажыглаавас чоруктун тодаргай хереч изи-дир.

Чамдык механизаторларның долганып чарар делгем ховулярже сундугар, ажылдың шынарынче (үнүштү эдбедиринче) бичээнгейни сулараар хөөннерин, кадыг шириктерни чымчадыындан, алаактарда үнүш-дүжүттүр хөрзүннүг бичe шөлдерни чарарындан чалгаараар чоруктарны моон соңгаар болдурбас херек. Тракторист 100 гектарны хөй чарыдал үндүрүп, маннадып тургаш ажылдаавы-биле гектарга онаштыр 4 центнер дүжүт, а ооң эки 40 гектарны эвээш чарыдал-шүүдел үндүрүп, хынамчалыг ажылдаанындан гектардан-на 20 центнер алган дижик, ынында ажылдың түңнели тодаргай-дыр. Черни эки болбаазырадып, шын ажыглаарга, бөөр үре-түңнели хөй болур.

Аянгатының шаанда тараалан черлери турган Борбак-Тал, Шивилиг бедиры, Оваалыг, Шокар ол ынчаар ам арга-ыяш тарып каапканы база элдеп. Тараа шөлүг чедишпейн турда, эки хөрзүннүг шөлдерни районнуң ыяш ажыл-агый чери өскээр ажыглап турары шын эвес. Ол чорук чүгле тарылга шөлүн эвес, совхозтуң мал одарын база кызамнадып келген. Ораның байлаа — ыяштыг камгалаары, тарып өстүрери база чүгула айтырыг, ынчалза-даа ону бодамчалыг, ажыктыын барымдаалап чорудар херек.

Совхозтун дирекциязы, ылангыя агрономнары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары черни чөп ажыглаарынче, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидеринче моон соңгаар кичээнгей салыры чугула. Кол айтырыг суггаттыг болгаш суггарып болур тараа, сиген шөлдерин калбартыры, чаа шөлдерни немей шиңгээдип алыры, чемишчидилгени чөп ажыглаары болур,

Чер ажылының культуразын бедиткеш, мал ажылын-даа хөгжүдүп шыдавас болгай. Тараа барда эът-даа, сүт-даа элбек болур. «Шекпээр» совхозтун удуртукчулары бо дугайын уттуп турарлаарлыр. А онда Шекпээр көдээ Совет чер ажыглалы бо хире багай болуп турда, кандыг-даа хемчег албайн турары элдептиг.

М. ЧҮЛЬДҮМ,
Кызыл-Мажалык суур Совединиң даргазы.

Кама хемниң эриинде Набережные Челнында дизельдиг автомобильдерни болгаш хөй чүк соөртүр автопоездилерни кылыр улуг заводту тудуп турар. Бо чылын септелге-инструментальдыг заводтуң дузалал цехтериниң корпузун ажыглалга киирер ужурлуг. Ол ышкаш өске-даа цехтериниң болгаш заводтарның тудуун база эгелээр.

Оон чоок-кавызынга чаа хоорайныг хөй каът бажыңнары база туттунар. Ам безин 242 муң дорбелчин метр чурталга шөлүп, 4 школаны, школа пазы четпээн уругларның 5 комбинаттарын, садыг, амыдырал хандырылга, эмнелге албан черлерин ажыглалга киирген. Ол улуг завод 1974 чылда баштайгы автомобильдерни кылып үндүрген турар.

ЧУРУКТА: Каманың автозаводунуң шуткулга заводунуң шой кылыр цехи. В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛДАРНЫ ХУВААГАН

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң колхозчулары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге турасиааткан күш-ажылдың байырлалы—ленинчи коммунистиг субботниже ыяып ажылдарын баш бурунгаар хуваагаан. Дериг-херекселдер четчелеттинген.

Субботник эрттиреринің штавы 5 кижиден тургустунган. Ол хүн 400 ажыг колхозчулар коммунистиг субботникке киржир. Колхозчулар ол хүн ажылдаан шалыңындан 565 рубльди беш чылдың фондузунче киирвээ.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

КЫМ САГЫШ ЧОВААРЫЛ?

«Торгалыг» совхозтуң төвү Торгалыг суур чурттакчы чон болгаш тудуг-суур-даа талазыбиле республикада улуг суурларның бирээзи. Ында урулар аябаи черн, ортумак школа, столовая, хлеб бижырар чер, культура бажыңы, магазиннер, эмнелге, аптека, почта өске-даа албан черлери бар. Бо хире улуг суурда чурттакчы чоннуң ижер суг хандырылгазы багай. 8 кудук бар. Оларның санитарлыг байдалы куду дециелде. Кудуктарны казып кылып турар үеде чугуур негелдезинге чедир кылбаанындан февраль-мартта оларның суу кудулап, дуруп-даа черн көстүп чыдар апаар. Оон соонда чурттакчы чон, аябаи-организация черлериниң сүт алыр черн чок болуп, 1,5 км черден доштаар, сугпаар ужурга таваржыр. Бо чорук каш чыл уламчылап келген. Мындыг берге айтырыг Торгалыг кодээ Советтиң күүскомун, организацияларның удуртукчуларын дувүретпейн турар. Чурттакчы чоннуң чөптүг амыдыралчы негелдези дээш кым сагыш човаарыл? Ол дугайында шинтирлээр үе келген.

М. КУУЛАР.
Өвүр район.

Республиканың кооператорларында
ХЫНАЛДАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Тес-Хем райпозунуң баштаар черн эртиен ажыл-агый чылында чорутқан ажылын аналистеп көрбүшаан, амгы байдалды база сайгарып көргеп.

Райпо үүрмектеп садар бараан саярилгазының чыл планын 104,6 хуу, күүсеткеп. Плавдан ажыр 180 муң рубльдиң аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын сатнаа. 5279 рубльдиң орулгазын киирген. О. Шынаа магазини, Самагалдайның аъш-чем ларёгу болгаш ном садыы чопга бараан садарының чыл планын 105—120 хуу күүгеткеп. Хереглекчилер ниитилелинге киргеп хуучу кежигүннерниң саны өскеп.

Ынчалза-даа районда 27 садыг четкизиниң чүгле 12-зи планын күүсеткеп болуп турар. Садыгны чогуур шактарында ажытпас, садыл алыкчыларга элдек эвес, каржы садыгжыларны хуралга шыгжыгны шүгүмчүдээп. Автолавка садыгжылары А. Нанчар, В. Монгалбин, Н. Тамбу оларны О. Шынаа, Ү. Шынаа болгаш Ак-Эракте малчыннарга быжыглаан турбуже, график баугаар оларга барбайн турган. Райпо баштаар черн оскедаа чеспестерни чайладыр хемчегни албаан.

Ниитиниң чемненилге черлерининг эрыг-шевери, аъш-чемниң шынары куду дециелде. Чурттакчы чонну хлеб-биле хандырары үзүктелишкиннинг. Магазиннерде эът, сүт, консерва болгаш өске-даа аъш-чем продуктуларының ассортиментиин ховар.

1970 чылга дениээрге оресамчыгдал ковудээп. Бараан складының эргелекчизи турган С. Маадыр-оол 9386 рубльди, аъш-чем складының эргелекчизи С. Кандан 11908 рубльди, автолавка эргелекчизи В. Кунгаа 2289 рубльди самчыгдаан. Ажылынга аз-харыысалга чогүн көргүскен ол кижилерден самчыгдалды толедир, оларны истелге организациязынга киирер талазы-биле райпозуң ревизия комиссиязы (даргазы эш Самдан), хөй-ниити активтери, лацузы комиссиялары багай ажылдаанын шүгүмчүдээп.

Садыг четкилериниң организациязынга септээр, оларны одаар чүүл-биле хандырар, садыгның чаа мурнакчы дружулгазын нентердир, культуразын бедидер, кадрларны шын шилир болгаш кижизидер ажылда четпестерни хуралга бүгү талалыг апализтеп көргеп.

Ажылчы чоннарны чүгула хереглелдиң барааннары-биле хандырарын, өкижидер совет садыгның культуразын бедиткеш ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болур оюнга төлөөтиг үзүрашыр соруга районнуң кооператорларының мурнунда садыгжылар.

М. БАВУУ.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Улуг-Хем районнуң хуучүдэр хуралы болуп эртиен. Райпо коллективи бараан саварының планын эрткеп чылын 105 хуу күүсеткенин райпо баштаар черинин даргазы Р. Абрамова илеткелинге чугаалаан.

Райпода мурнакчыларның саны көвүдээп. Раймаг, гастропомия, культура бараанналарының магазинин болгаш өске-даа магазиннер планның даалгаларын ажыр күүсеткилээп.

Көдээ магазиннерге эът-сүт четпес садыгжап, чамдык черлерге шуут сатпайн келген. Хлебтиң үзүктели бөөрин, бөжың иштинниң эт-хөрөөседдерин садыглавайн турарын хулээп алган.

Чаа-Хөлдүң ажылчын кооперациязында автолавка садыгжызы Ховалыг Зинкович Чечек-ооддуң дугайында чонның мактадыг эки сөстерни кижи бо-да дыңнаар.

Автолавканың чолаачы-садыгжызы Чечек-оол бараанын хулээп аскан соонда ооң-биле кады малчыннарже хаптывыс.

Сексеге оруувче киреривис мурнуу чарында кедээртен ийи аътыг кижи биече утпуштур үгланты. Чолаачы машинаның моторун ожүргеш оларны манап олурупту. Келген улус орук айбы-биле садыгжыдан хереглээн бараанларын алгаш, байырлашкаш аътланыпты. Чонның хереглелин биларь, ооң биче сеткилдин оон илдеп.

ЧОЛААЧЫ САДЫГЖЫ

— Хар улгатканындан Ак-Дагга кыштаан малчыннар кожо бергеп. Оларга барып четтикпээн мен. Ам барбас болза хоржок — дээш, ол оруун уламчылаан халдып олур. Хөртүктүг, элезининг чердерге дүжүп, бастының, үр-дө үе-шак эрттирип чораан Сексегенің Эрзеннерде одар сонуп кошкеп малчыннарга келдивис.

— Бистиң эки дээш садыгжыларывыстың бараазын бо-да болгай, бистө база тыя келгеп — дээш малчын эш Баазаң ону оорушкаүүт уткаан. Шоодай иштө далган, от, тавакпы, булочка, хлеб, ыдык болгаш өске-даа чүүддерни малчын садып алган. Эрткен чылын төрээн 495 кыс хураган хулээп алган Семис-ооддарның кыштаа ол болду. Ында малдың ыш-деңгели эки, үр кыш ажып турар. Оон чорукшаан Маназар-Тейге Байыр Чылбиттың кыштаанга келдивис. Малчын бодунуң чагыгларын ёзугаар тозап ажыг рубльдиң бараанын садын алган.

Садыгжы Чечек-оол Чаа-Хөлдүң ажылчын кооперациязынга сее чыл бурунгаар ажылдан киргеп. Малчыннарның дууда чагыын хулээп алыр тускай дептержигептиг.

— Малчын Балчий чем шкавы чагаан чүве садын алганы ол. Чамдык кижилерниң чагааны приёмниктер келгеп.

ШЫН

◆ 2-ги арын ◆ 1972 ч. апрель 13

РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИНГЕ

хлебин үлежин чиц, республикадан көжүрген бүдүрүгелерин таварыштыр туртузарыңга болгаш оларның ажылын айлап-башкарырынга дузалап турган. Чаа черге көжүрүп экелген заводтар дүрген туттунуп, фронтуга продукциянны берип турган. Чурттуң чоөп талакы районнарынга УССРниц Эртемнер академиязы, украин дээди өөредилге черлери, театрлар, тогаадычы эвилелдер ажыдаш турган. Көжүртүнген урут-дарыг онаа кичээнгей-биле бүргеткен турган. Олар идик-хептиг, тодуг-догаа болгаш өөренген туразын дээш түс черниц чону бүгү чүвени кылган. Даймының эң берге хүнеряде безин олар төрээн дылынга өөренирин организастаан.

Фашистиг Германияны тиилээри ындыг-ла беден эвес болган. Дайын чуртка канчаар-даа ажок улуг когаралды таварыштырган. Хосталганың соонда украин чер дыка берге костүр турган. 714 хоорай болгаш хоорай хевирииц суурлар, 28 муң суур хүл-ыйба болган. Республиканың улус ажыл-агыйының чок боттанып турар. Чүтле эрткен беш чылдың иштинде Украинаның чонунуң боттуг орулгалары 32 хуу өскен. Чуртталга тудуунуң, ССРЭ-де ышкаш, ындыг темнилерни делегейниц чаңгыс-даа чуртунда билбес. 1965—1970 чылдарда республикада 9 миллион ажыг бижэ — чонның бүрүк бештиң бир кезээ чаа квартираларны алган, азы чуртталга байдалын эжиктиккен.

Социализминиц улуг чаартыкчы күжү, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказы украин улустуң культуразының хөгжүлдезинден тода илерээн. Революция мурнунда чонуң 72 хуузу бижик билбес турган. Украинага ам 15 миллион хире кижи — бүрүк үш кижиниц бирээзи-ле өөренип турар. Аныктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилге дооступ турар. Республикада 803 муң оолдар болгаш кыстар өөренип турар. 139 дээди өөредилге черн бар. Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларында (а олар Украинада муң хире) 137 муң эртем ажылдакчылары ажыдаш турар.

Украин улустуң национал хевирииг, социалистиг уткашынарлыг культуразы бистиң чуртувустуң бүгү улустарының культуразы-биле тудуш харылзаа-холбаалыг хөгжүп турар. Ол чорук культураны улам утка-шынарлыг болгаш бай-байлак болдуруп турар. Совет Украинаның литературазы болгаш ураң үүлү партийжи болгаш улусчу бедик принциптерге үндезилеттинген, олар пролетарлыг интернационализминиц, совет патриотизминиц, улустарның акы-дуцма байырлыының идеялары-биле синиккен.

Украинаның үнелиг байлаа, улуг чавлап алмышкыны — ол болза Коммунистиг партияның, Совет эрге-чагырганың, социалистиг тургузуутнуң кижизиткени оон кайгамчык чаагай кижилери-дир. Боттарының утааны, боттарының холдары-биле республиканың овур-хевирин чаартпышаан, тургузуучу кижи, ажылчын кижи боду база өскерилген. Амгы үениң культуразының, эртемниң болгаш техниканың билии-биле, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң төөгүде туруп көрбээн дуржулгазы-биле ол байыттынган. Сескн беш чылдың онаалгаларын чедиишкининиг күүсеткени дээш ССРЭ-ниц орденнери болгаш медальдары-биле 163 муң хире ажылчын, колхозчу, республиканың интеллигенциязының толээлекчилери шаңнаткаш, 483 ажыл-ишчи Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары атты алганы магалыг чаагай болбайн канчаар...

Чаа ыңгылелди тургузарының оруунга совет улустарның улуг типилелгелери оларның чаңгыс эвиинге улам бижыгары социалистиг демократияны калбартыры-биле, улустуң эрге-чагырга органнарын — ажылчы чоннар депутаттарының Советтерни хөгжүдери-биле тудуш харылзаалыг. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниц тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиц доктаалында хөй националдыг күрүнеге улустарны сырый каттыштырарынга Советтерниц алдарлыг ролюн дейделээп. «Советтерниц алыс интернационалчы бүдүүжү республикаларның ажылчы чон массаларын чаңгыс-аай күрүнеге тургузарынче хайныктырган — деп, ол чугула партийжи документинде чугаалап турар. —Ажылчыннар биле тараачынар эң калбак болгаш дес-дараалашкак демократизминиц, долу национал дең эргенниц эгелеринге күрүнеги чедиишкиниит башкарып болурлар дээрзин Советтерниц ажыл-чорудулгазының дуржулгазы корггускен».

Советтер болза социализм демократиязының принциптерии мында эң долу бадыткаттынып турар улусчу эрге-чагырганың мындыг хевири болур.

Күрүнениц ажыл-хөрекгерин эргелээринче ажылчы чоннуң калбак массаларын оларны дамчыштыр интерпретирип турар. Украин ССР-ниц Дээди Советиниц 484 депутадының иштинде 146 ажылчын, 97 колхозчу бар. Республиканың 10.347 чер-чер Советтеринде бүрүк 514 муң депутат—чоннуң социттутурганнары бар. Ол болза ниитилел амыдыралының бүгү талаалыры улуг салдарны чедирип турар идепкейлиг күш-тур. Советтерниц эргелерин калбартырынче болгаш ажылын экижидеринче утланган СЭКП Төп Комитединиц сөөлгү чылдарда хүлээп алган шиитпирлери күрүне эрге-чагыргазының чер-чер органнарының ужур-дузазын улам кодүргеп, оларның ажыл-чорудулгазының демократтыг үндезиниерин хөгжүдериге дузалаан. Советтерниц ажыл-чорудулгазы улам өзүп турар идепкейлиг чоруу-биле, боттарының аргаларын долузу-биле ажыглаларынче чүткүл-биле илереттинип турар. Советтерниц доктаамал комиссияларының ажылының деңнели дыка бедээн. Украинаның чер-чер Советтеринии амгы чыжында олар 73 муң, эрткен чыштың Советтерниге турганындан 5158 хөй. Боттарының хүн бүрүдеги ажыл-чорудулгазы-биле доктаамал комиссиялар Советтер ажылының үзүктел чок болуруп хандырар, республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериге, социал сорулгаларны шиитпирээрииге эрге-чагырганың төлээлекчи органнарының салдарын күштелдирериге аргаларны калбартып турар. Советтериниц ажыл-чорудулгазы улам өзүп турар идепкейлиг чоруу-биле, боттарының аргаларын долузу-биле ажыглаларынче чүткүл-биле илереттинип турар. Советтери

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

1922 чылда Советтерниң онгу Бүгү-россия съездизинге ССРЭ-ни тургузар дугаймда резолюцияны хүлээп алган.

(Чуруукчу Ю. Е. Виноградов, ССРЭ-ниң Революциялың Төп музейиниң делгизиреривден).
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хоорай, суурларның арыг-шевери ләәш

ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫКНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Чоннуң кадыкшылың камгалаары күрүвенің бүгү органнарының, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының херээ дээрзин ССР Эвилелиниң хоойлужудулгаларының Үндезинниринде айыткан. Олмшкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалларында бистиң чуртувуска санитария болгаш кадыкшыл талазыбле улут хемчеглерни чорудары көрдүнген.

Чоннуң кадыкшылың камгалаары күрүвенің бүгү органнарының, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының херээ. Хей-янзын база маңаа улут рольду ойнаар үнүрлүт.

Хораңнуң, суг хөолбектерияның, чер иштининг сугларының хирленип, бокталы бээри-бле демисел — бо хүнөрде чугула айтырыгларның бирээзи. Чурттакчылыг черлериң чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын бедик деңгелге организастап, деңискээрлерни чогуур өйүнде арыглап аштаарынче, оларның санитарлыг деңнелин модуреринче кичээнгейни мөөңнзор херек. Бо ажыл экижээп тудум ажылчы чоннарның кадыкшылының херээ экижиир. Ижин-шөйүндүүң халдавыралыг аарыгларын эвээжээр. Ынчангаш чоннуң кадык ажылдап, чурттаарывга таарымчалыг байдалдарны тургузары коллективтериниң удуртукчуларының хоойлу бааттар хүлээлгези. Ындыг турбуже, бистиң республикада бо ажылдың байдалы дуурөнчиг болуп турар. Тес-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарның чоннуң суг-бле хандырарын экижилерни айыткан документилерни чогуур черлер хей удаа хүлээп алгылаан. Ынчаала-даа чурттакчылыг чамдык черлерге бо талазы-бле ажылдар кылдынмаанындан чурттакчы чон эки шинчилеттинмээн сугну ажыглап турар.

Кызылда суг хандырылгазының болгаш канализациянның айтырыгы четпес шинтпирлеп келгеп. Хоорайның чурттакчыларының чартыынган эвээш кезии суг дамчыдылгазының хоолайларындан келген сугларны ажыглап турар, а хирлиг сугларны Улуг-Хөмче кнр аксын келгенин маңаа чугаалаарга-да ол четчир. Найысылалга суг дамчыдылгазының болгаш канализациянның тудуун ажыглалга киирериниң планың чыл бүрүде күүсетпейн келген. Шыдажыр арга чок ыдыг четпестер-биле Кызыл хоорай Советиниң күүскому эгтежип болур бе?

Час дүжүп, бойдус дыраып келген. Чылыг үеле эрзи бокгут, хирлиг сугларда янзы-бүрү аарыгның тарадыкчылары хорзуге болгаш чер иштининг сугларында, хөолбектерге тарап пептерип болур. Ижин-шөйүндүүң халдавырлыг аарыгларын пептеретпес хемчеглерни алыр үе келген. Хоорай, суурларның арыглаашкынын чүгле чазын чорудуп чаңчыгын калганындан деңискээрлерге мөөңнели берген боктарны бо-ла көрүп болур. Оларны арыглаары — хүннүң чугула айтырыы.

1972 чылдың март айның эгезинде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Тыва АССР-ниң хоорайларының болгаш суурларының санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Чурттакчылыг черлерни өйшаанда арыглаар ажылда шыңгыы четпестерни ында демдеглээн. Район төптеринниң хей кезиниң арыглаашкынын план ёзугаар доктаалдың март 1-деп эгелеп боттандырып эгелээн.

Ол спортту улам массалыг болдурарынга, улустуң кадының быжыглаарынга, будүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш Төрээн чуртуң төлептиг камгалаарынга белеткенириңге улуг салгарны чедирер.

Чаа кирип турар спорт комплексизин мурнундазынга бодаарга, чамдык чаартылалар бар. Хамыктың мурнунда аныяктарны бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш шериг херээнге белеткээринче, хамааты камгалалының негелделерин билген турарынче кичээнгейни салган. Оон аңгыда пионерлерге болгаш дөртен хар ашкан назылыгларга чаа чадаларны немээн.

Даглап бижип турар таварылгалар ам-даа хөй. Ынчангаш амгы үеним амыдыралынче ханылап кирер үүрлүг, коммунизм тургузукчуларының өвүр-хевирии бедик идейлиг, уран-чечен кыдыр бөргүзери, социалистиг реализмниң аргазынга даянып алгаш, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының сеткил-бодалың чалгын кылып алгаш, бүгү күүнүн үндүрүп ажылдаары — бо хүнөрде чогаадыкчы ажылдакчыларының кол сорулгазы ол болур. Бо талазы-бле аныяк авторлар чедиишкинни чедип алырлар дээрзин семинар-хуралдың киржикчилери бир үн-биле демдеглеп турганнар.

С. САЛЧАК.

Чаа киржип турар спорт комплексизи мурнундазынга бодаарга, чамдык чаартылалар бар. Хамыктың мурнунда аныяктарны бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш шериг херээнге белеткээринче, хамааты камгалалының негелделерин билген турарынче кичээнгейни салган. Оон аңгыда пионерлерге болгаш дөртен хар ашкан назылыгларга чаа чадаларны немээн.

Күш-ажыл болгаш оран камгалалынга белеп болурунуң (ГТО-нуң) чаа спорт комплексизиниң амыдыралга боттандырарының эгелээни-биле, профэвилел, комсомол, күш-культура организацияларының, ДОСААФ комитеттериниң мурнунда чаа сорулгалар салдынган.

Бирээде, чаа комплексизиниң үжүр-дүзазының дугайында агитация массалыг ажылды бүгү будүрүлгелерге, колхозтарга, совхолтарга, өредилге, албан организация черлеринге калбартып чорудар, ийиде, ГТО-нуң нормаларын дүжаар ажырынга белеткел чорудар түскай планны тургузар. Ынчангаш республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң түскай хемчеглерни ажылдан кылган.

Хоорайның, районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттери, будүрүлгелерге, көдээге ГТО-нуң нормаларын хүлээп алыр комиссияларны тургузары өргежок чугула болуп турар. ГТО-нуң дүжаар үжүрлүт нормаларын чараш кылдыр бижээш, көскү черлерге азар.

Апрель, май айларда хоорайларга, районнарга күш-культураның чаа комплексизинче киреринин дугайында түскай конференцияларны эртирер. Оон аңгыда тренерлериниң, судьяларының, методистериниң болгаш спорттуң түскай артемнигленнинин семинарларын чорудары көрдүнген.

Чаа комплексиниң пропагандаларынга болгаш нормаларың түңелинде ыңгыр бай-дал тургустунган.

Бок төгөр черлерни доктаамал дезинфексилээри арыг-шеверни экижилерниге улут салдарлыг. Чууның болгаш бок төгөр база арыгланыр черлерни 7—10 хонгаш-да бир удаа хлорлуг чугай-биле, карбол кислотазы-биле гексохлоран эзилдирии-биле дезинфексилээр херек. Микробтарны болгаш сээктерни оң узуткаар, таарымча чок чыгты чайладыр, арыг-шеверни экижидер. Ынчалза-даа республикада хей-хей будүрүлгелерде, албан черлеринде дезинфексилээр херекселдериниң курлавырдары чок, кызаа чогуур дезинфекцияны чорутпайн турары четпес. Долгандыр турар түүлдерни хирлендирбес болгаш бокталдырбас дээш бо айтырыгны шиитты тургузар үе келген.

Чурттакчылыг черлерниң санитарлыг байдалын сагыш турарының контролун боттандырар талазы-биле улут аргелерни күрүвенің санитар хайгаарал черлерииге берген. Санитар-эпидемия станцияларының ажылдакчыларының негелделиг, принципиалдыг чоруун бедик деңнелге тургузарындан чурттакчылыг черлерниң санитарлыг байдалын улуг-биле хамаарыжыр. Оң айтырыгларны принципиалдыг-биле чон болганга шиитпирлээрии чедип алыр ужурлуг бис. Хоорайларның, суурларның арыг-шеверии чогуур деңнелге тургузарынче бүгү күштүү мөөңнзорни чугула.

Л. СИЗЫХ,
республиканың санитар-эпидемия станциязының кылдыс эргелекчизи. Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи.

АЖЫКТЫГ ЧӨВҮЛЕЖИЛГЕ

(АНЫЯК ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА СЕМИНАР-ХУРАЛЫНДАН)

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинии эдлчеглиг пленумунга чогаалыкты аныяктарның проза болгаш шүлүк чогаалының дугайын чугаалашкан. Бистин республиканың аныяк чогаалчыларының семинар-хуралынга ол пленумнуң түңнелинге холбашкан илеткелди С. Сүрүң-оол кылгаш, чогаалга назы-хар чок, а кижи назы-харлыг чүве болганда, салгал дамчыжары, чаа салгалды кижизидери — чугула болгаш чаагай сорулгаларның бирээзи дээрзин демдеглээн.

Бистиң аныяк салгалывыста өөренир, үлегер алыр чижектер хөй дээрзин айтып, аңаа холбаштыр бистиң хоочун чогаалчыларывыстың аттарын, чогаалдарын илеткечи адагылаш, аныяк авторларның сөөлгү чылдарда үндүрген чогаал номнарының колдуу-ла черде шору болган дээрзин демдеглээн. Чижээ, Э. Кечил-оолдуң «Дээрде капуста», Ч. Кара-Күскенин «Дамдың», А. Даржайның «Төрээн черим» болгаш өске-даа номнарны адап болур. С. Молдурга, В. Сагаан-оол, М. Доржуның сөөлгү үеде чогаадыкчы чаңдызин демдеглээр херек.

Шүлүк бижип турар аныяктарны көөрге, оларның чогаалдарында тема талазы-биле кызыы түүлдер бар. Шүлүктериниң хөй кезии ынакшылга хамаарышкан. Ынчангаш Төрээн чуртка, партияга, хамааты хүлээлгеге хамаарышкан темаларже кичээнгейни салыры чугула.

Республикада доктаамал бижип турар болгаш эгелеп чоруур 45 хире аныяк автор бар. Олардан Б. Сүттүг-оол, Н. Натпит-оол, Б. Тоюндуп, М. Танов, Н. Ооржак, З. Донгак болгаш өскелерни-даа адап болур бис. Ылангыя бо сөөлүнде үш кижи келир үеде улуг илеглди берип турар. Зоя Донгак чаа-ла бижип эгелеп чоруур, ол хирееде оон бижип турары черле уранчечен. Оон бир шүлүүн бистин бир хоочун чогаалчывыс номчааш, авторнуң ону чараш бижээнин ол онзалап демдеглээн.

Проза талазын алыр болза, Көк-оол Чамыян, Монгуш Эргеп, Хертек Серээ дээш өскеда мергежилдиглер база илереп үнүп орар. Оон-биле холбаштыр бодунуң күжүнге бүзүревейн баар чамдык эштер база бар, кыспас-даа болгулаар. Чижээ, Н. Ооржак тоожу эккелген. саналдар бергеш, ону дедир чорудуп берген улус бис, киживис ол хевээр чизе берген деп, илеткелчи база чугаалаан.

М. Кожелдей «Кызыл кыдыраам» деп тоожу чоруткан. Оон кызып ажылдаанын илдеп, шымбай чогаалды тургузупкан, ынчала-даа оон сюжет тургузуу чогуур негелдеге четпейн барган, ындыг таварылгалар черле хөй.

Сөөлгү чылдарда хөй аныяк авторлар орус дылга бижип турарлар. Ол дээрге хакас В. Тутатчиков, фин А. Койвистойнеп, армян В. Варжепетян, тывалар В. Сарыг болгаш Н. Чыргал база өскелер-даадыр. Оларны орус дыл катгыштырып турар. Э. Трефиловтуң шүлүктериниде күш-ажылдың темазы колдаан, ол эки. Бойдус чурумалыгга бижээн лириктиг шүлүктериниде безин күш-ажылдың агымы иле көстүп турар. Р. Зыковананың шүлүктер бижип турары өөрүнчүг. Оларның ам-даа өөренири, мергежилип бедиери күзенчиг.

Даглап бижип турар таварылгалар ам-даа хөй, ынчангаш амгы үеним амыдыралынче ханылап кирер үүрлүг, коммунизм тургузукчуларының өвүр-хевирии бедик идейлиг, уран-чечен кыдыр бөргүзери, социалистиг реализмниң аргазынга даянып алгаш, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының сеткил-бодалың чалгын кылып алгаш, бүгү күүнүн үндүрүп ажылдаары — бо хүнөрде чогаадыкчы ажылдакчыларының кол сорулгазы ол болур. Бо талазы-биле аныяк авторлар чедиишкинни чедип алырлар дээрзин семинар-хуралдың киржикчилери бир үн-биле демдеглеп турганнар.

С. САЛЧАК.

САЙЗЫРАДЫРЫ ЧУГУЛА

Шаандан бээр тывааларның бир ынак спортчу — орнуу аът чарыжы чоралаң. Чамдык черлерде ону улам сайзырадып пептередириниче кичээнгей салбайн турары четпес.

Чөөн-Хемчик районнуң «Суг-Хөл» совхозун ап көрээлинер. Моон мурнунда чылдарда аът чарыжы байырлалларда чаңчыл ёзугаар эртип тургап. Сөөлгү үеде совхозта ындыг маргылдаалар эвээжээн. Чеперде аъттарны мырыңай чарыштырбастаал. Спорттуң бо хевирии совхозка сайзырадыры ында спорт комитединиң хераа болур.

Н. КОМБУ.

БОРА КУЛУН

Рассказ

Кажаа кыш дүжүп, каржыланган хову хады хар-дувуну ой-чикче тырып каапкан турда, бора кулунга хай-халап таварышкан.

Ашак удуп-оттуп чыда дыңнаарга, доруг безинин киштээн ыңды кулаанга дыйыңайдыр дыңналып келген.

Күжүр Хая ашак-даа ошку кежи хөректээжин чоруй, куржанмышаан, өртеп кал кулунуг безинче маннап-ла каан. Ол мөңнээ ора оңнезин ажып, чодуруп-ле чораап, безинге арай боорда чедип көөрге, күжүр доруг аргамчы бажында хинктелген, киштээп турган, а бора кулунуң яш-даа чок.

Даң бажы шара-херс апарган кыпкан дүжүп, каржыланган хову хады баткан изин тодартай көруп чораан. «Ам чүү боор, хайырал богбамны ынчап бөрүлерге дойладып алганым ол-дур! Сегин-даа бол көөр-дүр ийин!» деп, ашак хей бөрүлер истеңнээ сапай корбуушаан, боданып халдып орган.

Даг ужу тонерге, бора кулуну бөрүлер хортуктуг ыңгылче чыгап киирген болган.

Хая ашактың эдди соон-ла чораан, кулунумну кайда-ла уже-чаза соп каапчык ирги кылдыр бодап, бөрүлериниң изин санаарга он үш болуптур.

Бөрүлер кулунну ййи чарыктап баткаш, кадыр алче чыгап келген. Кулуп чаза булгаап, бирээзиниң мырыңай чаны-биле эртерде, бөрүнүң диштери чаш балдырының мыдинге чүгле четпээп, тудумхире дүктер бору акезидан каккыртына берген чыткан.

Бөрүлер бажы дозар дээш Хараган-Даг бажынга дуранып орган анчы Допсан көрүп орарга. Хемчикти куду хей бору бир-ле бичии чүве сывырып бадып органнар. «Мындыг машнаар хүлбүс чоор бе?» дээш бодал анчының сагыжынга шокараш дээп.

Дүвү-далаш аътганы каапкаш, хем эриинде тей бажынга үне халдып көөрге, бүгү бодуу ак шаң апарган куу чүве куштадып арткен, а ооң соонда каллар аастыг тергиин улуг бок бөрү улуг ырак эвес, бо-ла келген.

Боо «так!» дээп соомда, бөрү «харт!» дээш, тас колдуундан алы чоруй, ок кадалы бергеп.

Чап кулунну кыламаа чыгап чораан араатаннар ам боттары анчы Допсанга дошка чыгадыш, соңуут-мурнуут харже, дошче шөе аңдаштаныш турганнар...

Хая ашак чоокшулап ордала бодунуң хоргадалын билгеш, анчының аъдының чанынче чоокшулап орган бора кулун пелин экиргеп, үткүй маңнай берген.

Ийи иешкинин — бс, кулунуң ыглапкан дег, киштежип, оранчып, чыттажып турарын көргеш, ййи улуг эрес кижи безин карактарын чодуп турганнар...

М. ЭРГЕП.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

17.25—Дамчыдылгалар программазы. 17.30—Медээлер. 17.40 — Спорт программазы. Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР — ССРЭ. (2-ги, 3-кү кезээ). Финляндия —Швеция (3-кү кезээ, бижидилге). 19.40—Фигурлуг чыглугаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Мивекиден дамчыдылга (бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

20.25—Телемедээлер (орус дылга) 20.40—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.55—«Херээженнің салымчолуу». Уран-чечен фильм. 22.30—С. Рахманинов — «Орус романс». 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

АЛГАЛАР

Бөгүн республикага будуттаар, чаар. Барымн утлаңышкыннаң хаттың дүргени секундада 10—15 метр, чамдык үелерде 12—18 метр чедир дыңнаар. Агаарның температуразы 13—15 градус чылыг болур.

Кызылга будуттаар, чаар. Хаттың дүргени секундада 10—15 метр, чамдык үелерде 12—18 метр чедир дыңнаар. Агаарның температуразы 10—15 градус чылыг болур.

Кызылга будуттаар, чаар. Барымн утлаңышкыннаң хаттың дүргени секундада 10—15 метр, хүнүң чамдык үелеринде 15—21 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 10—15 градус чылыг болур.

Редакторнуң ораламчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

Экранда— „САЯН“ ансамбли

Москваның Төп телевиденнезя Тываның күүзе фидарлоннязының ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң солуу концертин апрель 11-де 45 минута дургузунда дамчытканын бистиң чурттувустуң миллион-миллион телекөрүкчүлери сонуургап көрген. Ол концертиниң бижип каан дамчыдылгазы «Орбита» системалыг дамчыштыр апрель 14-те Кызылдың шагыбиле 21 шак 40 минутада эгелээр.

С. ИРГИТ.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам дугайында тоожу» 9.40, 12.30, 15.20, 18.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай романсызы» 15.00, 18.40. «Чедиги дээр» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоол» 9.30, 11.20, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик ыт Дипго» 15.00. «Мазаңдараң пары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыыкты 11.00. «Херек үүлгедикчиэн «Уэмбли» стадионда» (1 болгаш 2-ги кинозар) 20.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 16 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ынакшылдың болгаш олумнуң хрониказы» 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыыкты 16.30, «25 дугаар камералаң уруг» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, оажы № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-65, редакторнуң ораламчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылчыгый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00505.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылдан үнделип эдилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 14 ПЯТНИЦА № 88 (8856). Ортаа 2 кеп

ЭШ. Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН БОЛГАН

Апрель 12-де СЭКП ТК-ныҢ Чиргиге секретары эш Л. И. Брежнев Вьетнам Демократтыг РеспубликаныҢ Совет Эвилелинде Онаа болгаш Бүрүн эргелиг элчини эш Во Тхук Доигту хүлээп алган.

Беседа үеинде совет-вьетнам кады ажылдажылгага хамаарышкан айтырыгларыҢ талазы-биле санал-оналдарын солчулгазы болган.

Вьетнамныг Ажылчы чоннар партиялыҢ ТК-ныҢ, ВДР-ниҢ чазааның болган бүгү вьетнам улустуҢ омуразиндеэ эш Во Тхук Доит боттарының национал эргелерин кампаазары-биле ЛаостуҢ болгаш КамбоджаныҢ удустары-биле хол-хоозундан туттунчул алган дайылдажып турар вьетнам улустуҢ демисселин деткээни дээш, социалиамин тургузарыга Вьетнам Демократтыг Республикага улуг болгаш үнелиг дузалаамчызы дээш СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш аку-дүүма совет улуска сеткил-сагыштың ханызындан өөрүн четтириишкинин илергелээн.

Эш Л. И. Брежнев бодунуҢ төрээн чуртунуҢ хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун кампаалар херекке, социалиамин тургузарынга уламнын маангы чедиишкиннерин күзээн күзээшкиннерин ВьетнамныҢ Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединге, ВДР-ниҢ чазаанга болгаш аку-дүүма вьетнам улуска дамчыткан, Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязы, бүгү совет улус демисежин турар вьетнам-биле интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының уламнышкынын чайгылын чок удуртулга болдурун, аңаа дузалаамчыны болгаш деткимчени моон соңгаар-даа көргүзер. Совет кижилер АКШ-тың Индий-Кытатта агрессиязын шинтпирлиг бүрүү, шаап, ВДР-ни араатанзыг бомбалаарын саадал чок соксадырын иетеп турар.

Уйгуражышкын аку-дүүма наймаалдың болгаш чүректи ханызындан байдалга эрткен.

ДААРТА ШУПТУ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Даарта — кызыл суббота. Советтер чуртунуҢ ажылчы чоннары хостуг күш-ажылдың ёзулуг байырлалыңче — Бүгү-эвилелдиҢ коммунистиг субботнигиңче үнер. Бо чылын ону мурнуку-ла чанчылыыс-биле В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүңге база ССР ЭвилелиниҢ тургустунганының чартык чүс чыл болуп ийбилейинге тураскаадыр бис.

Совет улустуҢ эң-не үнделип эрге-ажыктарын илергейлеп турар СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ шинтпирлерин коммунизмни тургузар дээш участок, бүдүрүлге бүрүзүнде ажылдап турар күш-ажылчы кижилериҢ эгээртинес энергиязын хайыктырган, хей-аъдын кодургеи, чаа бедиктерни алырынче углап-баштап, кыйгырып турар. Партияның төлевилээн планнарын күүседиргиге чедиишкин кедигинде барып шиитиниҢ медерелдиг болгаш шудургу күш-ажылындан хамаарыжыр дээрзин билбишаан, ажылчыннар, тараачыннар, пятеллигениң бо кызыл субботада шалыпчы ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчулүүн бедидерииҢ, күш-ажылды ёзулуг коммунистиг ёзу-биле көрүүнүң үлегер-чижээн коргүзерлер.

1919 чылда Москва — Казань демир-оруунуң ажылчыларының эки тура-биле кылган баштайгы коммунистиг субботниги социалистиг шинтилел хөгжүдезинге чаа үе-чада, чаа эгелел болган. Ажылчы чоннуң од патриоттуг шимчээшкинин В. И. Ленин «Улуг эгелээшкин» деп адаан. «Чаштанчыдан — чалбыыш үнер» — ол эгелээшкин кылыкан ёрт дег, чыдаан чыче улам-на хөрлээлоп, кадыыр, маска туткан кижилериҢ хан-дамыры-биле тудушкак патриотчу херээ болуу бергеи.

Ону бадыткан турар барымдаалыры ССР ЭвилелиниҢ 50 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштыг улам калбарткан бистиҢ республиканыҢ күш-ажылчы кижилериниҢ ажыл-херектеринден көргүзүп болур. Чижээ, эртиен чылын болган коммунистиг субботникке 109 муң 400 ажыг кижи киришкен. Ооң иштинден 66 муң 800 ажыг кижи төлевирлиг ажылга ажылдаан. Ынчангаш олардың ажылдап тыпканы 116 муң 741 рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткен. Ооң-биле кады эртken чылгы болгаш ооң мурнундагы-даа субботниктер совет кижилериниҢ кайгамчык патриотчу сагыш-сеткилиниҢ, коммунизмниҢ улуг идеалдарынга оларның чайгылып чок бердингенииҢ чаңчылдыг илергейлээшкини болган.

Бо чылын В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүңге болгаш ССР ЭвилелиниҢ тургустунганының 50 чылынга тураскаатkан Бүгү-эвилелдиҢ коммунистиг субботнигиң даарта, апрель 15-те эртинер дутайында москвачылар болгаш ленинградчылардың эгелээшкинин бүгү чурт деткээн. Аңаа белеткелди бат бурунгаар хынамчалыг чорутkан. Кылыр ажылдарның планын тургускаа, кымның каяа ажылдарын тодаратkан, беш чылдың фондузунче чежө түкүүт акша-хөреңгини киирерин база саналп корген.

Маңаа хамаарышkан чижектерни бүдүрүлге, организация, колхоз, совхоз бүрүзүнден коргүзүп болур. Чижээ, Каа-ХемниҢ хөмүр-даш разрезинин коллективи субботникке кылыр ажылдарын, ооң хемчээлин, кымның каяа ажылдаарын апрельдиҢ бирги он хонуунда-да бирден-бирээ чок тодаратkан. Ам даарта экскаваторжуур болгаш чолаачылар, машинистер, септекчилер боттарының ажылчын туружун эзелептерлер. Коллективтиң инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары чаагайжыдылгага киржир, 5 топнадан эвээн эвес демир-дее аймаан чыырлар. Дагжылар 980 тоина хөмүр-дашты кажкаш, хереглекчилерже чүдүрүп чорудар дээш, ооң-даа ёскө ажылдарны кылыр. Ол разрезтиң дагжылары шинтизи-биле 10500 рубль хемчээлдиг продукцияны бүдүрери, ооң 650 рубльди беш чылдың фондузунга киирер.

Бо дээрге бистиҢ республиканыҢ үлетпүр бүдүрүлгелериниҢ аразындан алган чаңгыс барымдаа-дыр. Ындыг сан-чугаайларны кайы-даа районнардан, ажыл-агыйлардан хей-хөлүг-биле көргүзүп болур. Маңаа Таңды районда «Революцияның чалбыжы» колхозту-даа чижекке кииргей-де. Ам колхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын калбаа-биле чоруда бергеи: хөрзүнге хей шыкты сиңирер соруглабиле шык бозырыштыкты ында түлүктээр. Коммунистиг субботник хүнүңде олар ол-ла ажылын үргүлчүлээр, хей-хей колхозчулар эртken күскү савацны сарааттарынга, мал фермаларын арыглап аштаарынга, колхоз бүдүрүлгезиниҢ ёске-даа участокторынга ажылдаарлар. Баштайгы саналгакы-биле безин алырга, ол колхоз беш чыл фондузунга 600 рубльди киирери көрдүнген. «Суг-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботник хүнүңде ажылдап алыры 580 рубльди беш чыл фондузунга киирер, ол хүн 400 ажыг кижи ажылче үнер.

Биригээр чугаалаарга, коммунистиг субботниктиң республика штабы чер-черге белеткел ажылдарынче чогуур кичээлгейин салган, партия, профвидел, комсомол организацияларының деткимчели, дорт кижилгези-биле улуг организастыг ажыдды чоруткан. Бүдүрүлге, албан, организация черлериниге, колхозтарга, совхозтарга коммунистиг субботникти канчаар эртиреринге тураскаатkан хураалар, митинглер болгулаан. Ол хүн агитбуудустарны, молиняларны, хана солунналарны үндүрериң база-ла баш бурунгаар планнаан.

Ам болур коммунистиг субботник улуг ЛенининиҢ чагыларынга, бистиҢ маадырлыг революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарывыска бүгү совет кижилериҢ ынчыгыза, оларның Коммунистиг партияны болгаш ооң Төп Комитединден долгандыр сырый каттышкынын база катаа бадыткаар.

«Улуг ЛенининиҢ идеялары бистиҢ олче хей-аът киирип турар ол хүн ёзулуг коммунистиг күш-ажыл байырлалының хүнү болзун!» деп кыйгырып-биле субботникче үнер ужурлуг бис. Ынчангаш партия, профвидел, комсомол, хей-нинги организацияларының соруглазы чүл дизе, масаларның ол патриотчу кодургушкүүн удуртуп башгаары, субботниктиг организастыг бедик дединеге эрттирерик болур. Субботниктиң киржикчилерин материаллдар, чевеек-херекеелдерbиле хандырарынче, күштүг шын хуваарынче, үзүктел чок бедик бүдүрүкчүдүг ажылдаарынга эргежок чүтүлә бүгү чүүлдерин кылырынче кичээнгейин күштелдирер херек.

Даарта — чурттуң аажок улуг күш-ажылчы хүнү. Ленинчи идеялардың күжүн болгаш тиилелелиниң бүгү делегейге көргүспүшаан, бистиң совет кижилер бедик кодургушкүннүг, тура-соруктуг ажылдаарлар.

Эттер, ам даарта шупту коммунистиг субботникче!

Республиканың ажылчы чоннары! Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседирип дээш бүгү совет улустуң демисселинге төлептиг үлүгүн киирээли!

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА САЛЫЫШКЫНЫВЫС ӨЗҮП ТУРЗУН

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хем районнуң ажылчы чону Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге белеткел ажылдарын дооскан, кылыр ажылдарны тодаратkан.

Совхозтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың фондузунче 1100 рубльди шилчидерин шинтирлээн. Сөгээн созүүсту ажыл-херээнге-биле бадыткаан. коммунистиг субботник хүнүңде идепкейлиг ажылдаар бис.

* * *

Найысылал Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелери ,бо чылдың бирги кварталында эки ажылдаавнар. Планнан ажыр 445 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгорган. Ол дээрге эртken чылдың бо үезинде турганындан 12 хуу өскүлеглиг болган.

Беш чылдың чйиги чылынын баштайгы үш айларында планда көрдүгеннинден 1192 муң рубль хой продукциязы хоорайның үлетпүр черлери бүдүргеи алы эртken чылдың бо үези-биле деңнээргe 10 хуу өскен.

Планнан ажыр 1200 муң киловатт-шак электри энергиязын, 337 тонна эт продуктуларын, 6 муң тонна хөмүр-даштың болгаш өске-даа продуктуларны кызылчылар Төрээн чуртка бергеи.

* * *

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге идепкейлиг киржип, салдынган соруглаларны бүрүн күүседиргe шинтирлиин Тыва автоэргелелдиг коллективтеря илергейлеп турар. Ол хүннүң шадыцын беш чыл фондузунче киирери-биле 2040 кижи, 780 автомобиль ажылдаар. Олар Абакандың, Минусинскиниң базаларындан республикаже 1000 тонна аъш-чем болгаш үлетпүр барааннарын, тудуг материалдарын болгаш нефть продуктуларын сөөртүп эккээр. Хову-Аксының металлургия бүдүрүлгезинче 250 тонна хөмүр-дашты сөөртүп чедирер. Автобудуруулелер 55 автомашинаны бүрүнү-биле сентээп, ажылдаарынга белеткээр соруглa салдынган. Коммунистиг субботник хүнүңде 6.000 рубльди беш чыл фондузунче шилчидерин автотранспортчулар шиитирлээн.

ССР Эвилелиниң 50 чылынга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүңге тураскаатkан коммунистиг субботник хүнүңде кажанғымындан-даа бедин бүдүрүкчүдүг, организастыг чорукту көргүзүп, үлегериг ажылдаарын автотранспорт бүдүрүлгелеринге орткаллын хуралдарга чолаачылар, инженерлер, слесарьлар демдеглеп турган. Ынчангаш салдынган соруда күүсеттинер дээрзинге бүдүрел быжыг.

Ф. КРУГОВОЙ.

* * *

ДҮРГЕН СУУР. (Телефон-биле). Тандыда Тыванын кодо ажыл-агый дүржүлга станциязының ажылчын, албан-хаакчылары субботникке шупту 407 кижи киржир. Оларны 8 улуг болук кылдыр үскеш, түс-түзүнда ол хүн кылыр ажылын тодаргай хуваагаи болгаш удуртукчуларын томуйлаан. Ниитизи-биле субботникке 1143 рубльди ажылдап алыры көрдүнген болгаш ону беш чылдың фондузунга киирер.

В. НАЗЫН-ООЛ.

* * *

«ТЕС-ХЕМ» совхозтуң О. Шыдаа салбырының ажылчышкилери апрель 15-те ленинчи субботникке бүрүн киржир. Ол хүн тиилелдүүгүн ажылдаары көрдүгеи. Ооң-биле 245 рубльди ажылдап алгаш, чаа беш чылда культура-амыдырал, үргүлдер, албан черлериниң тудуглaрын сайыралырының фондузунга киришиттирер деп турар. Орта шупту 86 кижи киржир.

М. ТИРЧИН.

* * *

Б. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүңге, Совет Эвилелиниң 50 чыл болур ооңга тураскаатkан коммунистиг субботникти бедик политиктиг кодургушкүнге эрттирип, күш-ажылдың байырлалы болдурарын Эрзин районнуң бүгү ажылчы чоннары шиитирлеп алган.

«Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилери апрель 15-те № 2 хойжу бригадага 300 хураган турар чаа кажаанны. № 3 бригаданың бир эрги кажаазын ёске хөнаашче көжүрүп тудар. Тулуг бригадазы тудуг ыяжы болгаш 40 кубометр оттулар ыят белеткээр. Сүт-бараан фермазының коллективи фермаңың кажаалаарын, дезинскээрин аштаар арыглаар. Бай-Даг суурнуң чаагайжыдылгазынга 122 кижи ажылдаар. Колхозтуң механизаторлары машина-техниканы септээр. Ол хүн кылган ажыл төлевирлеринден 350 рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Ажыл-агыйларда партия, комсомол, профсоюзтар организацияларлары, кодээ Советтерниң күүскомнары субботникке уткуштур организастыг хемчегленип алган. «Мөрен» колхозтаа коммунистиг субботникке 200 ажыг кижи ажылдаар. Субботникте 6 чаа кажаа тудар болгаш 120 кубометр оттулар ыят белеткээр. Беш чыл фондузунга 400 рубльди киирер.

Районнуң тудуг участогунуң коллективи 38 кубометр тудуг дажын чыыр белеткээн, 194 рубльди фондута киирер. Амыдырал хандырылга комбинадының, районнуң коллективтери ажылчы чонларның хандырылгазынга бараан болур. Район төвүнде албан черлериниң коллективтери тайгаже үнгеш. Эрзин суурнуң чурттакчылары 500 ажыг кижи суур чаагайжыдылгазынга киржир.

Коммунистиг субботникке районнуң ажылчы чонундан 2795 кижи киржир болгаш кылган ажылтың төлевиринден беш чыл фондузунга 1800 рубльди шилчидер.

К. МАЖАА.

* * *

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге Бии-Хем районнуң Хадың сес чыл школазының коллективи болгаш үстүкү класстарның өөренчилери бүрүн киржир. Субботникти школада профвидел комитединиң даргазы Е. Горбунова, улуг вожатый Л. Дойбу организастап эрттирер.

Субботникке школадан 250 кижи ажылдаар. Башкылар, үстүкү класстарның өөренчилери «Хадың» колхозтуң тарылга шөлүнге төгер хуу болгаш куш өдээ бөлер.

Школаның левискээрииге чаагайжыдылга ажылын чоруттуштаан, класстарны арыглап шөверлээр.

Н. КЫРГЫС.

ТАРАА ХОВУЗУНДАН РЕПОРТАЖ

Субботниктиң бүдүүзүнде

«Межегейниң» № 6 бригадазының хову турлаанга механизаторлар чаа келген болзаадаа, ам бүгү-ле чүүлдер коруп-чурумчуттунган. А кол-ла чүве — кижилерниң тура-соруктуу, часкы ажылдарны кыска хуусаада эки шынарлыг доозарынче, чаңгыс хүн хамаанчок, чаңгыс шак бөлүк халас эрттирбезинче түткүн турары болур.

Бригаданың тараажыларының ажыл-херектери-биле танышкын кордувус. Бригадир Олег Алексеевич Васпалев бистиң айтырывысха мынчаар харылады:

— Бо чылын 1500 гектар кызыл-тасты, 1000 гектар чинге-тараанны тарыыр, гектар чер бүрүзүндеп 12 центнер чедир дүжүттү өстүрүп алыр соруглалыг бис. Шупгангаш бо чиик эвес дээрзин механизаторлар билип турар. Хамык-ла чүвениң баш үдур белеткеп алган бис. Бо юбилейлиг чылда бистиң механизаторларывыс чаагай дүжүттү өстүрер деп шиитирлээн.

— Даарта коммунистиг субботник болгаш. Ону канчаар эртирер деп тур силер?

— Коммунистиг субботниктиң үлүгедиинин кылып турарывыс бө— деп. Олег Алексеевич харылады. — Шөнеп коорувуске, бүгү агрегаттарның ажылдап турары эки болду. Даарта чер эриг болду, дан баскыда-ла шык базырып киритпер бис.

— Кылыр ажылдың хемчээли кандыг болуруд?

— Сес агрегат ажылдаар. Аңаа хуң нормазы-биле алырга, 480 гектар чернин шыгып базырып илиртээр ужурлуг. А бистиң механизаторларывыс чүгле норма күүседирибиле кыызгаарлаттынмайн, коммунистиг субботник хүнүңде будун чартык нормадан кудулатпас деп бодап турар. Шынчаңгаш 700 гектарны илиртеп болур.

— Даарта кижи бүрүзү коммунистиг ёзу-биле ажылдаар ужурлуг — деп. механизатор Щербаков чугаага каттышты.

— А силер хууда даарта чеже гектарның шыгын базырар бодап тур силер?

— 100 гектардан кудулатпас деп бодап тур мен.

— Эр-хей!—деп, ону бала бир механизатор деткиди...

Владимир Сугак биле Владимир Тонких олар дүштеки чемги безин келбээнвер. Ийи агрегат күү доозунну бурулатышпаан, өртенген чүве дег кара шолде союп чорун турлар. Оруқ кыдыы-биле кожаландыр хан чеде бөрияиске, Владимир Тонких эрактарун докгаадыпты.

— Че, чежени илиртеп каапкыңар?

— Нормаңы доскап, ам база бир дилиндекче киритпим—деп, Владимир Григорьевич арындан доозунну чотпушаан, чоргаар харылады— Даарта болур коммунистиг субботниктиң үзүргедиин кылып турарым бо.

— Ам кежээге чедир чежеи кылып болур силер?

— Бо эгелеп алган дилиндемни чайлыг доозар мен— деп, Владимир Тонких чугурүүнде кире бергеи хүнче корүп алган тур он.

— А бо дилиндек чеже гектарыа?

— 30 гектар ажыг...

Коммунистиг субботниктиң будүүзүнде бригаданың механизаторлары ынчаар ажылдап турду. Оларның тура-соруктуунан, хынамчалыг белеткенгенинден алырга, субботникте планнаттынганындан мракта хей чүүлдү будүрер дээрзи чигзинг чок болду.

ЧУРУКТА: № 6 бригаданың шолдеринде шык базырышкыны.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» туска й корр.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

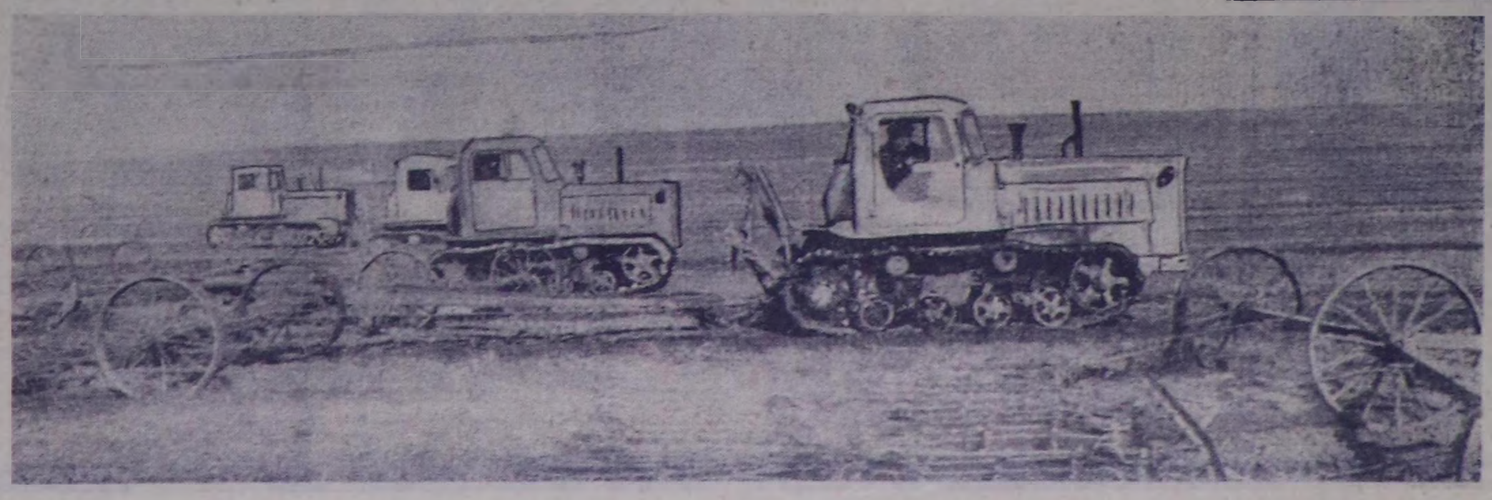

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары тарылга шөлүнче өдек соортулгезин ниитизи-биле эртken чылдан дээре организастаан. Апрельдиң эгезинде медээ ёзугаар алырга ол талазы-биле план 113,8 хуу күүсеттингеи.

Органиктиг чемишчидилге белеткеп соорту талазы-биле планны Кызыл хоорай Советининиң, Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарының ажыл-агыйлары ыракта ажыр күүсеткеп. Бир эвес шупту, оода районнарның хөй кезии мынчаар ажылдаан болза үнүш-дүжүтке улуг немере, үнелиг салыышкын болур турган.

Тарылга шөлүнче өдек соорту үүнүң планын Бии-Хемге чедир чүгле 20,0 хуу. Эрзин—20,9 хуу, Бай-Тайга — 56,8 хуу, Каа-Хем—60,4 хуу күүсеткеп. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында байдал база багай.

КОСМОНАВТИКА ХҮНҮНГЕ ХОЛБАШТЫР МОСКВАГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Космос делгемин шиңгээдип алырында шылгаранган чедиишкиннери-биле совет улус чоргаараллыр эрткен. Октябрь ужу-кыдыы чок делгемнерде шинчилеттингеи оруктарның баштайгы ажыдыкчызы биелээн Төрээн чуртуустуң алдарлыг огуу, коммунист Юрий Алексеевич Гагарин болган. Космосту шиңгээдип алыры — амгы үениң кижи төрөлгетениниң эртем талазы-биле кол чаалап алдыышкынының биргээзи. Космонавтиканың талазынга бистиң Төрээн чуртуустуң кайгамчык чедиишкиннерин бүгү делегейде үлээп көрген болгаш бедин-биле үнелээн.

Космонавтика хүнүңге холбаштыр апрель 12-де Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хурал болган. Юрий Гагариниң ужудуушкүнүнүң хүнүнден бээр 11 чыл оюн демделээн хурал киржикчилериниң аразынга космонавтика айтырыгларын-биле ажылдаан турар ажылчыннар, эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, космос техниказының тургузукчулары, Москваның партия, совет болгаш хөй-нинги организацияларының төлевилекчилери, Москва гарнизонунуң дайынчылары келген. Залда — ССРЭ-де дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, совет болгаш даштыкы журналистер.

Эттер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, К. Ф. Катушев оларны чылганнар динамитчиг адыш часкаашкынпары-биле уткаан. Президиумда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлалакчылары, ССРЭ-ниң министрлеря, ужудуучу-космонавтар.

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга, эртемменнерге, ужудукчу-космонавтарга, президиумда орган бүгү кижилерге пионерлер чечектер экелп тутсурга, залда бүгү кижилер динамитчиг адыш часкаан.

Москва хоорайның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш пайысылал гарнизонунуң дайынчыларының Космонавтика хүнүңге тураскаатkан байырлыг хуралын ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Советининиң күүскомунуң даргазы В. Д. Промыслов ажыткан.

Совет Эвилелиниң гимнизи залга чаңгыланып үнгеи.

Изеткел кылыры-биле СЭКП-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдышка сөс берген.

Индирде — токарь, ставок тудуушкунуңуң «Кызыл пролетарий» заводунуң коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадирзи А. Я. Рыбаков.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры А. А. Леонов чүве чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаавы чыгланнаар улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган.

Байырлыг хуралдың киржикчилериге үран чүүл мастерлери концерт көргүскеи.

(СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Дүүн Кызылга республиканың идеология ажылдакчыларының хуралы болуп эрткен. Аңаа «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинин айтырыгларының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң секретары эш К. С. Шойгу кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары эш С. М. Кудаин, Кызылдың башкы институдунуң проректору эш Л. Ф. Антипин, СЭКП Баа-Хем райкомунуң ийиги секретары эш Ш. Х. Сереэдар, республиканың «Билиг» ниитилелиниң организациязының харыысалгалыг секретары эш А. С. Поляков, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш М. М. Донгак, республиканың Хамаагы кангалалының начальнигиниң орлалакчызы эш Л. Н. Цебро, ВЛКСМ обкомунуң секретары эш Г. С.-М. Иргит, СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитацина килдизиниң эргелекчизи эш Ш. С. Кочега, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Х. С. Кара-оол, Тыва АССР-ниң культура министри эш М. С. Хомушну олар санал бергеннер.

Депутаттарга

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советининиң 7-ги сессиязы 1972 чылдың апрель 19-та хүндүскүнүң 3 шакта СЭКП хооркомунуң хуралдаар залынга болурун дыннадып тур.

«Хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны сессияга чугаалажыр.

ХООРКҮҮСКОМ.

БАЙЫРЛАЛДЫГ УТКУУШКУН

Краснодар крайдан пассажирлер поездизи Приморьеда барган. Кубань тараажыларның 114 ог-бүлези часны тарылганың бүдүүзүнде ол черге ажылдап, чурттаары-биле көжүп чеде бергени ол. Дубининскийниң демир-орун станциязынга оларны байырлалдыг уткаан.

Оларга чурттаяга бажыңнарын, модан кавызының участокгарын бөлгаш чигтелделиг еске-даа чүүлдерни берген. Приморьениң колхоз, совхозтарынга өвөр ажылдап киритпеер.

(СЭТА).

ОРГАНИЗАКЧЫ, КИЖИЗИДИКЧИ АЖЫЛЫВЫС

№ 1 автотранспорт бүдүрүлгези Кызылда улуг транспорт организацияларының бирээзи болуп, ында хей кижиниг коллектив амылдап турар болгаш оок ажыглалында эки дерээн септелге мастерскаяныг, деглем гаражтарныг улуг автопарк бар. Ынчангаш оок кылыр ажылдары-даа хей хемчээлдиг.

Бүдүрүлгениң дирекциязы, ында партия, профсоюзтар болгаш ооск-даа хей-нийти организацияларының организас-массалыг, кижизидиичи ажылды чүткүлдүг боттандырып, улуг ажыл-агыйны соруглаларны шиитпирлээринче коллективти мобилизастап турар. Оок түннелинде, АТБ ай, квартал, чыл планнарын туруштуг күүседирин чедип ап, найысылалдың мурнакчы коллективтериниң одуруунга быжыы-биле кирген.

Бо чылдың баштайгы кварталының планныг даалгаларын бүдүрүлге бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкиниг күүсетпиш. Кызыл хоорайның автобүдүрүлгелериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилээш, мурнакчы бригадага тыпсыр шилчиир выпелди болгаш ажыг медальдың чаалап алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. Мянишев, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зимин, мурнакчы чолаачы В. Шишкин оларга удуртқан бригадалар база шалыпчы аныдап, тескү беш чылдың ийиги чылының баштайгы кварталының планын тонна-километр талазы-биле тус-туста 150 хуу күүсетпиш.

Ындыг эки күш-ажылчы типселгелер чолаачыларны хей-аът кирген. В. Мянишев, Ю. Зимин, Г. Шустов, В. Уланов оларга удуртқан бригадалар беш чылдың планныг даалгаларын 4 чыл 4 ай иштинде, хуусаа бетинде күүседир бодиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Олар күүсеттинер дээрзин чолаачыларның сарыглуг ижи бүзуреведиг бадыткап турар.

Автобүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын шуудадып, оок инженер-техниктиг аввазының ажилиидеринге коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин бисие улуг дузаны чедирип, социалистиг чарышты дээштиг, бүгү талалыг тургузар органы берген. Амгы үеде ол шимчээшкинниде коллективтиң кежигүн бүрүзүн хаара тутқан. 242 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алган, 49 кижи ол бедик ат дээш демисемип турар.

АТБ-де амгы үеде доктаамал ажылдап турар 29 бригаданың 24-ү коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алган, артиан 5 бригада ол ат дээш демисемип турар.

Ол бедик атты тыпсып тура, бригада бүрүзүнүң экономиика-техниктиг көргүзүглериниң хүн бүрүде экижип, оок кежигүн бүрүзүмүң күш-ажылчы болгаш политиктиг идеиниң бедик өрелиинче улуг ниичээнгейин салып турар бис. Ол соруула-биле, социалистиг чарышты калбартып тургаш, моральдыг болгаш материалдыг детиилиг хемчегларын шын дүүштүрерин чугулаалап, үш чарыштың түннелинин бригадаларга айлап үндүрүп, ол дугайын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап турар.

АТБ-ниң түс-түс бригадаларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың кварталдургузунда канчаар көрүп турарының байдалын дирекциянның, партбюронуң болгаш профкомунуң каттышкан хуралынга чугаалаашып көргеш, шилчиир Кызыл выпелди болгаш ажыг шаңналдарын тиилекчи бригадаларга тыпсырын шиитпирлээн.

Коммунистиг күш-ажылдың 9 бригадазын коммунистер удуртуп, олар түс-түс коллективтеринге кижизидилге, агитас-массалыг, организаторчы ажылды чорударының эки үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Оон аңгыда, автоколонна бүрүзүнге партия, профсоюз, комсомол белүүтерин тургузарының улуг ниичээнгейин салып турар бис. Автоколонна бүрүзүнде дуржулгалыг агитаторларны быжыглаан.

Социалистиг чарыштың түннелдерин хана парлалгазынга, көргүзүг, хүндүлел самбыраварыга калбаа-биле пропагандалап көргүзеринче, ашыда бар чамдыг четпестерни сойгалап илередиринче улуг ниичээнгейни салган. АТБ-де «Чолаачы» деп хана солуннуң редактору коммунист Борис Васильевич Бухаров ол ажылды чугулага карүп, коллективтиң хей талалыг амыдыралын хаме салууга эки чырыдып келген.

Автоколонналарда хана солуннар база чедиишкиниг ажылдап, хуусаазында үнүп, четпестерны, ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс ажилерни чедиишкиниг чүгүмчүлеп турар. Чиигээ, № 3 автоколоннаның «Пресс» деп хана солуну (редактору механик В. Зимин) чээрга чаа үнген номерингге чамдык врагачыларны сойгалап илередиген. Чолаачылар Евтушенко биле Бургут олар хей шиг «кылаң каралар» салып алгаш, Арадан станциязыма дүн хүнү-биле врагалаш, ажыл күнниерни чылзып органын ында чуруп көргүскен. Врагачы чолаачы А. Кузнецов биледестедир ижип алгаш, кудумчуда соястап бар чыдарын ында чураам.

Хана парлалгазынга шүгүмчүдээн чуруы үремчилерин чүгле ынчаар сойгалап илередип турар эвес, а база ол ишкаш түс-түс автоколонналарның, бригадаларның ниити хуралдарынга чугаалажып, оларга дарыысалга онаап турар.

АТБ-ниң коммунистиг күш-ажыл бригадалары болгаш шалыпчылары бодунуң сөёдун эки күш-ажылчы чедиишкиниер-биле үтүп турар. Коммунистиг келир үени улам чоокшуладыр дээш оларның күш-ажылчы соруу моон соңгаар-даа шүүлүг хайныгып, бүтүг ажыл-херектер-биле бадыткаттыкка дээрзинге идеген болуп.

Е. СЕМЫКИН,
АТБ-де партия организациязының секретары.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1972—1975 чылдарда сад болгаш ыяш айын чорудар дугайында

Республиканың хоорайларын, чурттакчыг суурларын, школа болгаш өредилге, албан организация болгаш үлетпүр черлериниң, колхозтар болгаш совхозтар төптериниң девискээрин чаагайдыдың ногаанчыдар талазы-биле ажылдың соолгу чылдарда акижээнин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

1971 чылдың сад болгаш ыяш айынын үезинде: 44 муң ыяштыг, 50 муң чадан үүштерни олурткан, 4 парктыг, 2 садтыг кылган, 4,3 километр дурттуг суггат буганың белеткээн. Күрүненің ыяш фондузунга 2213 гектар шөлдүң ыяжын катап тургускан, совхозтарның шөлдериниг 51 гектар хову кампалалының ыяш дилиндектерин тарып олурткан.

Сад болгаш ыяш айын организастыг чорударынга Кызыл хоорайның чону, комсомолчу-аныяктары болгаш школачылары, Шагаан-Арыгның бирги, ийиги школаларының коллективтери, Арыг-Узүүнүң болгаш Элегестиң кезээ, Хову-Аксының суур Советтери, республиканың ооск-даа черлериниг коллективтер идепкейлиг киришпеен.

Баа-Хем, Тес-Хем ышкаш чамдык районнар ногаанчыдыла талазы-биле четпес кичээнгей садыл, тарымал үүштерни хайгаарал өстүрөр, ону үреглекчилерден, аарыгнардан камгалаар хемчегларни багай организастап туралын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели база онзалап айытпаан. Шак ындыг байдалдың уржуундан: суггарылганы организаставаашындан, хайгааралды сыларатпанындан чаа олурткан ыяштар өлген, мал үреглаан.

1972 чылдан эгелээш 1975 чылга чедир апрельдың 15-тен майның 15, сентябрьның 15-тен октябрьның 15 аразында хоорайлар болгаш суурлар ногаанчыдарының, школа болгаш өредилге, албан организация болгаш бүдүрүлге черлериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның хову турлагларының, фермаларының болгаш бригадаларының девискээрин чаагайжыдарының сад, ыяш айларын чыл бүрү чорударын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели шиитпирлээн. Хоорай болгаш райкүүскомнарның ногаанчыдыла талазы-биле боттандырар хемчеглерин бадылаан.

Республиканың ажылчы чонун, школаларның өреникчилерин, дээди болгаш ортумак өредилге черлериниң сургууларын, ажылчын болгаш албан-хаакчыларны бо чугула ажыл-херекке хаара тударын район, хоорай болгаш кодээ Советтерге, Бүгү-россияның бойлус камгалал ниитилелиниң республика салбырынга, ыяш ажыл-агый эргелелиге, Чырыдыышкын, Кодээ ажыл-агый, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерстводарынга болгаш хей-нийти организацияларынга хүлээткен.

1972—1975 чылдарда 13 парктарны, 26 сесерликторни, ыяш олурткан 3 парктарны кылыр. Чечек үнүп олуртулгазын чыл бүрү узам калбартыр, чурттакчылыг 57 сууржугаштарны, 180 ажыг школа, эмнедге, культура албан черлериниң чанын, турлаг, бригада төптерни чаагайжыдыр ногаанчыдар. Хоорайлар, суурлар ногаанчыдарынга олуртулга материалдарын өстүрүп тарадырын республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиге (аш Воронковка) даскан.

Сад, ыяш айын удуртур, оок түннелин чылда ийи удаа (июнь 1-де, ноябрь 1-де) үндүрер талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш Серяков башталан республика комиссиязын тургускан.

БО ЧУРУКТА: «Тыва тудуг» трестиң Кызылда үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының токары Любовь Николова нарын кезектер белеткен үндүреринин мастери апарган. Бедик шынарлыг продукция кылырының эге мергежилин ол Норильск хоорайга чедип алган.

Эш Николова күш-ажылга шалыпчы болбушаан, профсоюзтар комитединиң идепкейлиг кежигүнү, хамаарышкан даалгаларны күүседип, уран чүүл коллективинин ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол эрткен чылдың көрүлдезинге ыраажы, ортектиг шаңналды база алган.

А. ООКУРОВТУҢ фотозу.

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫ

«Идеологтут ажылдың бүгү хевирлерин улам сайзыраңгайжыдары, массаларның политиктиг кижизидилгезин болгаш чонуң культурлуг деңнелин бедидери партияның ажыл-чорудулгазынга чугула черни эзээр» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партияның идеологтут ажылының бир код хевири — хана парлалгазы болур.

Тус черниң азы коллективтиң амыдыралын тода чыртқан, ханы уткалыг, чараш, шевергин маастаттынган хана солуннар партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының ажылынга кончуг улуг дузаны чедирип, ажыл-агыйларның, бригадаларның болгаш өске-даа хей-нийти организацияларының ажылын экижидериниг улуг идигни бээр ужурлуг.

Көскү агитация болгаш хана парлалгазының ажылын экижидер соруга-биле бо чылдың январь айда СЭКП райкомунуң бюровузунга ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга турасказаткан көскү агитацияның болгаш хана парлалгазының конкурузун чарлаан тускай доктаалды хүлээп алган. Райониң партия организациялары хана парлалгазынга партийжи удуртулганы күштелдирип, ооң дээштиин чедип алыры-биле чамдык ажылдарны кылгылаан.

Районда 57 хана солун, 98 дайынчы хуудустар, янзы-бүрү темаларлыг бюллетеньнер үнүп турар.

«Мурнакчы» колхозтуң парткому (секретары М. Т. Доңгак) сөолгу үеде хана парлалгазының ажылын экижидери-биле удуртуганы күштелдирген. Парткомнуң «Коммунист», тудуг бригадазында (партия организациязының секретары К. Х. Серен) «Тудугжу» деп хана солуннарын ай санында үениң негелдезинге дүүштүр материалдарны киирип, утка-шынарлыг кылдыр каастап, кижилерге дээштиг кылдыр үндүрүп турар. Ооң-биле кады ажыл-агыйда чаа түүлдерни болгаш четпестерни өөргүскен агитхуудустар, крокодилдер болгаш улусчу контрольдуң «Масса-чонуң хыналдазында» деп дайынчы хана солуннары доктаамал үнүп турар. Колхозтуң Кызыл-Бутта № 1 хойжу бригадазының чамдык кадарчылары партия өөредилгезин каш удаа үскенин чидип-биле шүүгмүүлээн сатыралыг солуунну үндүрген соонда кадарчыларның кичээлге келиринин идепкейи экижээн. Парткомнуң редколлегия кежигүннерин шилип алганы таарымчалыг, ооң составында бижикчилер, чурукчулар болгаш чурук тырттырар кижилер киргеп.

Райпода «Кооператор», милиция, суд, прокуратура черинде «Камгалакчы» деп хана солуннарны ында редколлегиялар бедик утка-шынарлыг кылдыр, а четпестерни илеретпеен «Крокодилдорни» чидиг шүүгмүүлелдиг үндүрүп турар. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында партия организациязының «Малчын» деп хана солунунда салбырның ажыл-ишчилериниң чедиишкиниерин чырыдып, четпестерни чайладырының оруктарын тодаргайы-биле бижип турар. Районнуң кижи эмнелгези чонуң кадыкшылыг дээш пропагандаңы күштелдирип, санитар бюллетеньнерни ажыл-агыйлар, албан-организациялар бүрүзүнде доктаамал чаартып турар.

Хана парлалгазының кижизидикчи болгаш пропагандисчи ролюн чедир үнелевес, ында партийжи удуртулганы кошкадып турар партия организациялары бисте бар. Районнуң культура клубизинде партия организациязы (секретары К. С. Чамбый-оол) чыл эгезинден бо хүнге чедир чаңгыс-даа хана солун үндүрбээн. «Тээли» совхозтуң төвүнде (секретары С. Б. Кацоол), Бай-Тал салбырда (секретары О. С. Таргый), партия организациялары удуртулганы кошкатканы-биле хана солуннар доктаамал үнмес, а үндүрген солуннарның материалдары чавыс деңнелдиг болуп турар.

Чамдык партия организациялары хана солуннарны чүгле байырлалдар тавардыштыр үндүрер, байыр чедиишкиннери-биле кызыгаарлаттынып каар чоруктар бар. Чаа түүлдерни, дуржулга солужулгаларын, социалистиг чарыштың түннелдерин чырыпгайн, четпестерни чидиибиле илеретпейн турарындан оок дээштиг четпес.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Караганданың металлургия комбинадында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Аттынбек Дарибаевке удуртқан азилдирикчилер бригадазы «Запорожстальда» ажылдап турар ман азилдирикчизи сураглыг Егор Проскурининиң бирги мартен суугузунуң коллективин чарышка киирген. Ынчангаш украин ажылчыннар казахстан металлургтарның чарыжын хүлээп алганнар.

А. Дарибаев Е. Проскурин-биле ужуражыр дээш Запорожьеге барып чораан. Ынчан ман азилдирикчилери дуржулгазын өөлчүп, келир үениң планнарын чугаалажып, кады ажылдап, Найырал азилдиринин база кылганнар.

ЧУРУКТА: Найырал азилдириишкининиң маадырлары Е. Проскурин болгаш А. Дарибаев олар.

А. Запараның фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чазанылга цегинде

Херексел эт болу бүтпес.
Херек этти кижи кылыр.
Стол, сандай, солга, парта,
Ынак номум, астыр сумкам.
Оларымны каминан чор мен—

Орбас-даа мен, буспас-даа мен—деп шүлүктү эге класстарга тургаш өөренген-даа болзумза, ол ам-даа үттүндурбаан. Чээрби чыл бүрүңгээр өөренген шүлүүмүң чонуң Амыыр-ал хандырыгга министерстозунуң Туран хоорайда септелге-түдүг участогунуң чазанылга цегинге келгеш, ында ажылдап турар кижилериниң чаагай ижин көрүп тура, сагыныганым ол.

Эт-херексел кылыр чазанылга материалдарының чыды — азым-арганың чүкүүн ышкаш думчукка дораан келди. Чазаныкчылар боттарының туруштарын өөлепкен, ынак ажылынче хандаан. Үк цехтиң ажыл, амыдыралының дугайында оок начальниги Николай Захарович Глухов мынчаар каксы танышырды:

«Бистиң чазанылга цегивис чонуң амыдыралынга херектиг эт-херекселдерни кылып турар. Колдуунда-даа республиканың чөөн чүгүнде дөрт районнарны эргежок чүгүлә түүлдер-биле хандырып турар. Цехте шупту 13 чазаныкчылар бар. Олар янзы-бүрү шкафтар, столлар, сандайлар болгаш өске-даа түүлдерни түс-туста кылгылаашаш, хевир кииp каастаары-биле будукчуларга дужаап турарлар.

Цех дуза келбиже-ле чаңгыс ай түүлдерни кылбайн турар. Чүге дээрге кылдынган түүлдер чүгле саны хей, садып алыкчылар албас, анаа-ла шимчевес «хөреңги» болбас ужурдуг. Ынчанганда эт-херекселдерни чонуң чагыгларын ёзугаар кылып турар бис. Ков чүүл — шынар. Чонуң чагыглары сан чазаны-биле хей болурундан аңгыда, амыдыралга эпчиг, чаа хевиринин, чараш, таарымчалыг эт-севи болдур. Ол негелдени чазаныкчылар күүседип турар. Оон башка бистиң бүдүрген түүлдеривисти чон албайн, түүлетөп черлериниң шынарлыг кылган эт-сеивин садыл алгаш түрүп-бээр апаар.

Бистиң кылып турар түүлдеривисте хүн бүрүнүң негелделеринге дыка херек чагыглар ам-даа хей-хөйү-биле кирип турар. Чижээлээрге, малчыңарга, ан кылгынгы өлүлерге херек бичээк стол, сандайлар, аңгы-аңгы хевиринин алтаралары, чунарынга хереглеп кылган краннар херекселдер болгаш өске-даа түүлдер.

Цехте мурнакчыларның саны хей. Оларга В. Грец, В. Дружков оларны хамаарыштырып болур. Ол ышкаш В. Городецкий пенсияже үнген-даа болза, чаңчыккан ажылын дагбайн, аныяк чазаныкчыларга арга-дуржулгазын хамчыдып берип турар.

Цехтиң чазаныкчылары арткан кварталда планын чедиишкиниг күүсетпиннер. Найыралдыг коллективтиң бүдүрген эт-херекселдерин чагыткал албан организацияларга болгаш хүү кижилерге чедирип турар тускай автомашина бар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

АМЫДЫРАЛДА БАДЫТКАЛДЫГ ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувустуң улустарының улуг байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң байырлап эрттирер дугайында СЭКП ТБ-ниң докгаалы «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилерин политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнче хайныктырган.

Ындыг болуру чөптүг. Чүге дээрге дагның бедиинче үнүп бар чоруур кижиге долгандыр улам делгем кылдыр көстүр, ынчангаш ону улам бедииринче, ооң-даа артык ырак делгемнерни көөрүнче ооң күзелсоруу чайгаар-ла албадаптар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын демдеглээри дээргеле, бедик дагның бажынга үнгүже чедир эртөөн өруувусту демдеглеп көөрү-биле, ам арткан базымнарны санап хемчээри-биле домей болуп турарын чон хандыр билир.

«Чурттуң бүгү улустары Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелинге боттарының сырый каттыжышкынының кайы хире байлак үреттүннелдерни берип турарын, ол сырый каттыжышкын келир үеде кайы хире калбак аргаларны ажыдып турарын хөй чылдардагы амыдыралчы дуржулгазындан бүзүреп көрген» деп СЭКП ТК-ның доктаалында айытканы бо дугайын бадыткап турар.

Шынап-ла шаандагы феодалдыг Тываның үези-биле деңнеп бодаарга, бөгүнгү Торгалыгның хоочун чурттакчызы Дус-Даанын бедиинде үнүп келген, ышкам хөрээ ажаан, сеткил ханган, чаагай агаарны хостуг тыныш. Өвүр черниң дедгемнерин билип, көрүп олурганыг. Оон шаандагы амыдыралы — чалым хаяларга кызаалаткан хөлегелиг кашпал иштинге оон өскээн баар, базар чер чок, ортемчейде амыдырал шупту-ла ындыг ышкаш сагындырар карангыбүдүүлүк чеминмес. Түренги чурттаалгага чораанын сактыры бо хүн аңаа арай бүзүренчиг авес. Ынчалза-даа ол үзүн оруктуг эртөөн, хөйнү көрген...

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында айытқан Совет нитилелдиң социал политиктиг амыдыралында шынар талазы-биле ханы өскерилгелер культураның чечектелиишкинин Өвүр черниң амыдыралында бадыткаттынып турар фактылар болур.

Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарының өгбүлезинге Тываның каттыжып кирип турарының үезинде Торгалыгның чурттакчылары суур, кудумчу деп сөс билбес, аалдар, өглер деп чугаалажыр турган болза, ам кайдада суурларга адрезинде кудумчу адын, бажын дугаарын биживээн чагааның ээзин почтачы тып чедирери берге. Кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү нарын машина-тракторлар мастерскаазы, 25 автомашинаның гаражы, механизастаттынган кыргылда пунктузу, сүт-бараан фермазы дээш шаанда торгалыгжылларның бодавайн-даа чораны өскедаа будурулге адырлары тывылган. Электри чырыткының чүгле сураан дыннап чораан болза, ам ону бажын иштинин хеп чуур, чем хайындырар, соодар дериг-херекселдеринден эгелээш, күш-ажылга: хой кыргызыры, ыяш, демир чондурар станоктарга чедир ажыглап турар. Керзен-хөндүргени күчүлүг тракторлар, автомашиналар солаан. Чимк-караны хуузунда хөлгезин кылдыр муноп чоруур малчын, механизатор, башкылар бар, а мотоцикл болдуунда-ла мунар аът болу берген. Эдер-хааржак деп сөс уттундурган, бажын бүрүзүнде радиоприёмник, радиола, репродуктор бар.

1944 чылда Дус-Даг сумузунга бир фельдшер, ийи санитарка ажылдап турган болза, ам участок эмнелгези, 2 эмнелге пунктузары, даэди эртемниг 4, ортумак эртемниг 10 ажыг эмчилер бар. 1944 чылда 234 өөреникчиниг ийи эге школа турган болза, ам сес чыл, ортумак школалар, ясли-сад, ажылчын аныяктарның кежээки школазы тургустунган. Шында даэди, тускай ортумак эртемниг бежен ажыг башкылар ажылдап турар. Чизе-даңзы ёзугаар алырга, 1944 чылда Дус-Даг сумузунга долу эвес ортумак эртемниг 37 кижи турган болза, ам чүгле даэди эртемниг 40 тускай эртемниглер кадык камгалалының, улус өөредилгезиниң, кодээ ажыл-агыйның садыгның, культураның шугумунда ажылдап турарлар. Бүгү сумуга чаңгыс көжер кызыл-ог турган болза, ам кодээ Культура бажыңы, 3 клуб, 4 библиотека, 4 кызыл-булун, 3 көжер кино бар. Үш кезек черге турган бичии садыгларның орнунда ам ном болгаш улетпүр, аъш-чем барааннарының чеди садыы, ийи автолавка ажылдап, чонга бараан болуп турар.

Совет Эвилелиниң составынга киргениниң сөөлүнде чонуң культура амыдыралының каңчаар чаартынганын, кайы хире чечектелип хөгжээнин херечилеп турар өске-даа чижектерни хөйнү көргүзүп болур. Ынчалза-даа бо бүгү болза, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының чаагай үре-түннелин, хөй националдыг совет улустарның аңы-дунма дузаламчызының ачызын бадыткап турар фактылар болур.

Улуг байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээри совет улустуң чаагай чанчылы. «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейни толептиг уткуурубиле бедиткен хүлээлгелерни алган күжениишкинниг ажылдап турарлар. Амгы үеде кыштаглаашкынны чедиишкиниг доозар, часкы хоорту ажылларын бедик шынарлыг чорудар, планныг даалгаларны чогуур үезинде күүседир дээш ажыл күштелгеп.

Культура хөгжүлдезиниң талазы-биле тодаргай сорулгалар салдынган. Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгүроссия көрүлдезинге белеткел чоруп турар. Уран чүүлүлүг көрүлдезин чурттакчы чонуң ортузунда кудумчу, кварталдар, агитбажыннар аайы-биле чорудуп турар болгаш чонуң идепкейлиг киржилгези, улуг сонуургал-биле эртип турар. Ындыг көрүлдезер доозулган, ам район көрүлдезинге белеткел эгелээн.

Клубтарның, библиотекаларның ажылын узам экижидер, оларның материалдыг базазын быжыглаар, чон ортузунга культура-массалыг ажылдарны улам күштелдирер хемчегларни калбарткан. Школа, эмнелге, уруглар албан черлерин септээр, суур чаагайжыдылгазы болгаш өске-даа ажылдар талазы-биле тодаргай бот-хүлээлгелерни алган, графиктаннарны тургускан, ол дээш тоотарын боттандырып турар.

А. БАДЫРГЫ,
Торгалыг кодээ Советтиң даргазы.
В. ОЧУР-ООЛ,
«Шынның» штаттан аңнаар корр.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ТУРЦИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 12-нең эртәнлеге президент ордузуна ССРЭ-нең Дәәди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның болгаш Турция Республиканың Президентиза Д. Сунайның аразында чугаалажышкыннар эгелээн.

Чугаалажышкыннарга амгы делегей байдалының деңгеренгей айтырыгларының талазы-биле, ооң иштинде Европаның аймак чок чоруунуң болгаш кады ажылдажылгазының айтырыгларының, Чоокшу Чөөн чүктe байдалдың болгаш ийи талага созуургалдыг эске-даа чүгула айтырыгларың талазы-биле санал-оналларының наймаалчы солчугазы болган. Чугаалажышкыннар үргүлчүлээр.

АНКАРА (СЭТА). Апрель 12-де «Чанкая» президент ордузуга Турция Республиканың Президентизи Джевдет Сунай ССРЭ-нең Дәәди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга алдар болдурган хүлээп алыышкынны тургускан.

Хүлээп алыышкынга совет талаадан Н. В. Подгорныйны үдеп чоруур кижилер олурушкан. Турция талаадан сенат даргазы Т. Арыбурун, Национал палаттың даргазы С. Авджы, Премьер-Министр Н. Эрим, чазактың кежигүннери, политиктиг партияларның удуртукчулары, ооң иштинде Турцияның күрүве болгаш политиктиг хоочун ажылдакчызы И. Иненю, сенат кежигүнери, депутаттар, хөй-ниитичи ажылдакчылар, артемниң болгаш ураи чүүлдүң ажылдакчылары, а ол шыкаш Анкарада дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары олурушкан.

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 12-де Турцияның Даштыкы херектер министерствозунуң ордузуга ССРЭ-нең Дәәди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга Анкара хоорайның дүзүүрүн тыспырының бүлүмүнүң Даргазы Э. Барлас Н. В. Подгорныйга Муниципалитеттиң даргазы Э. Барлас Н. В. Подгорныйга байыр чедирбишаан, хүндүлүг совет аалчының Анкарада чоруп турарыңа холбаштыр сеткилиниң ханганы найысылалдың бүгү чурттакчыларының өмүнээзинден илергейлээш.

Харыы өзүңге Н. В. Подгорныйның демдеглээни болза, совет-турция харылзааларда боттуг факторларны, тодаргай чедиишкиниерни бо дүлүүр айтып турар, олар бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында эң долу, бүгү талалыг чоокшулажышкынче, оларның биличкишкинин, бүзүрелиг болгаш хүндүткелиг улам чыгай быжыглаарынче эжиктиг улам калбаа-биле ажыдар арганы берип турар. Турцияның Президентизи болгаш эске-даа удуртукчу ажылдакчылары-биле бооп турар ужуражышкыннар, беседалар совет-турция чаагай кожа-хелбээ чорукту болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында бодалдар-биле синнижкеп.

ССРЭ-нең Дәәди Советиниң Президиумунуң Даргазы Кремльдиң Улуг ордузун чуруп көргүскен фарфор вазаны Анкарамың муниципалитединиң даргазыңга тудускан. Москваның чурттакчыларындан, бүгү совет кижилерден найыралчы байырны турция найысылалдың чурттакчыларыңга, бүгү турция улуска дамчыдарын ол дилээн.

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 12-де хүнүң ийиги чартында ССРЭ-нең Дәәди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Турция Республиканың Премьер-Министри Нихат Эрим-биле ужуражышкыны болган.

Ужуражышкын үезинде албадаашкын чок, найыралчы байдалга эрткен, кайызынга-даа сонуургалдыг айтырыгларга хамаарышкан беседа болган.

КАТТЫШКАН КОМИССИЯ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандт-биле 1971 чылдың сентябрьда Крымга ужуражышкынының үезинде экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдүп-биле каттышкан комиссияны тургузар дугайында принципиалдыг дугуржулга чедип алдынганы билдингир болгай.

Сонуургалдыг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының чазактары ол комиссияның ажылдап эгелээриниң дугайын дугуржулган.

Ынчангаш ол комиссия ам ийи чурт аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг адырларга харылзааларын идепкейжидип, калбартырының аргаларын доктаамал тодарадып, тывары-биле ажылдаар. Ол бо талазы-биле идиг бээр санал-оналдарны ажылдап кылыр.

Комиссияның совет талазын ССРЭ-нең Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков баштаар. Германияның Федеративтиг Республиказының талазындан комиссияны — ГФР-ниң экономика болгаш сан министри профессор Карл Шиллер баштаар.

Комиссияның бирги сессиязы бо чылдың апрель 19-та Бонн хоорайга болур.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1972 чылдың апрель 11 № 80 МОСКВА хоорай.

АЛБАН ЗРТТИРЕРИНИҢ ДОКТААТТЫНГАН ХУУСААЗЫН ДООСКАН ШЕРИГ АЛБАННЫГЛАРНЫ ССРЭ-НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕН 1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ-ИЮНЬДА ХАЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҢ ШУУТ ШЕРИГ АЛБАНЫНГА ЗЭЛЧЕГЛИГ КЕЛДИРИИШКИНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-нең «Бүгү-нийтиг шериг хүлээлгевиниң дугайында» Хоойлузунга үндезилээш, **дужаарым болза:**

1. Чиңгине шериг албаны эрттиреринің хуусаазын 1972 чылдың июль 1-ге чедир доостур шериг албанныгларны Совет Армияның, Шериг-Далай Флодунуң, кызыгаарны болгаш ниитики шериглериниң хүрээленеринден 1972 чылдың май-июнь айларда курлавырже халаар.

2. Келдириишкин хүнүнге чедир 18 хар харлаар болгаш келдириишкинден соңгаарладыр чылдагаан чок хамаатыларны, а ол шыкаш келдиртир назы ашкан, келдириишкинден соңгаарлатқан хуусаазы төнген хамаатыларны бо дужаалдың биргн чүүлү ёзугаар шериг албанныгларны курлавыржже халаары-биле холбаштыр Совет Армиягa, Шериг-Далай Флодунга, кыыгаажы болгаш ниитики шериглерге албан-хүлээлге эрттирери-биле келдирер.

3. Бо дужаалды бүгү роталарга, батареяларга, эскадрильяларга болгаш корабльдерге чарлаар.

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО.

Чепсегледиишкинни дүжүрер талазы-биле комитетте

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Социалистиг чурттарның саналдап киргени болгаш КНО-нуң кежигүннери чурттарның хөй нуруузунуң, чепсегледиишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң бодалын илергейлээн конвенция төлевилелиниң сорулгазы болза дайын сорулгаларынга ажыглаар химиктиг будумелдерниң бүгү хевирлерин хорууру болур деп, ЧССР-ниң төлээлериниң баштыңы комитеттиң хуралынга медеглээн. Бо соңгаарлаттынмас хемчегни боттандырарын каре сагыштыг чыладактар-биле тодаргай эвес хуусаажe соңгаарладыр дээр чамдык барыын талакы чурттарның оралдажышкыннарын оратор шүгүмчүлээн.

Марокконуң болгаш Египет Араб Республиканың төлээлекчилери химиктиг чепсекти бүрүн хоруур дугайында конвенцияның төлевилелин чепсегледиишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке кирдүрери-биле киргеш социалистиг чурттарның чаа инициативазынга байыр чедирген.

Египет Араб Республиканың төлээлекчизи эр-Реда бо төлевилелдя химиктиг чепсекти хорууруңуң айтырыын шинитпирлээриниң оруунга эргилделиг үе, чугула болгаш боттуг базым дээн.

Марокконуң төлээзи Мухаммед Ларби Хаттаби социалистиг чурттарның киргеш конвенциязының төлевилелин химиктиг чепсектиң дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажышкыннарны эгелээриңе кол үндезин кылдыр хүлээп алырын чепсегледиишкинни дүжүрер талазы-биле комитеттиң кежигүннериңе саналдаан.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЭВИЛЕЛДИҢ СОВЕДИНИҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ КАТТЫШКАН ХУРАЛЫ

Апрель 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-нең Дәәди Советиниң, Эвилелдиң Советиниң болгаш Национал-дар Советиниң Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы болган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында 1970 чылдың август 12-де ат салган керээни, комиссияларның түңнел саналдарын алыры-биле ССРЭ-нең Дәәди Советиниң Президиумунуң дамчытканы ёзугаар комиссияларның кежигүннери оны чугаалажып эгелээн.

Эвилелдиң Советиниң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының Даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **И. А. Суслов**, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри **А. А. Громыко** сөс берген болгаш Совет чазактың өмүнээзинден ол чүве чугаалаан.

ССРЭ-нең болгаш ГФР-ниң аразында кереэниң кол уткаболалы болза совет-барыын-герман харылзааларда үндезин эргилдеге, оларны бүгү талалыг хөгжүдеринге эргежок чугула политиктиг үндезинни ооң тургузарында болур деп, А. А. Громыко чугаалаан. Ол чорук ССРЭ-нең болгаш ГФР-ниң улустарының-даа база ол ышкаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынче түткүлдүг эске-даа улустарының амыдыралдыңы чугула эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик.

Кереэге ат салыышкыны Совет Эвилелинге бодүүн эвес ажыл-херек болган. Бо базыныңг бүгү ужур-дузалыг, ооң принциналдыг чаа чүвени боорни үнелеп көөр төлээдe, эрткен үеже хая көрнүң, бистиң чурттувуска удур гитлердиг Германияның өөскүдүп үндүрген агрессиязының түңнелинде ССРЭ-нең болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларга кайы хире аарүүре чүктээшки боон тургының, дайын сөолүүдегн үеде олар канчаар тургустуруп келгенин сактып бодаары ажыктыг.

ГФР-ниң тургустунганының үезиниден бээр бо күрүнениң чагырыкчы болүктериниң политиказы Европаның амыыл чок чоруунуң туруштарын тура тепсиришче угланган болгаш делегейниң ийиги дайыныңыг түңнелдерин ревизиялаар сорулгаңы удуртулга болдуруп келген дээрзин А. А. Громыко удамчылап чугаалаан. Бо политика Европада байдалды үргүлчү хораннап, дипке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле европа улустарының күжениишкиниерин парыыдадып турган. 1937 чылдың кызыгаарларыңың иштинге герман рейхти катап тургузарывче ГФР-ниң ол бөлүктериниң политиказы тайбың дээш туржуп турар бүгү кижилериниң, боо-чеиссээн холга тудуп алган фашистиг агрессорларга удур демисежиш турган кижилериниң талаазындан шинитпирлиг ойтур шаңыышкынны болгаш удур хөделиишкиниерин болдурбайн барып шыдаваан. Ындыг янзылыг чүткүлдериниң Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларның хөгжүлдезинге моондактаң, ГФР-ге дүрүм ёзугаар бүзүревес чорукту чөөн-даа база барыында талага болдуруп турганы билдингир-дир.

Ол болза баш бурунгаар бууражышкынга таварышкан идегел чок политика болган. Өжээн негээриңе чилбиленип турган. Ынчалзажок төөредип турар кижилериниң, төөгүдүг хөгжүлдениң шугла ап октаананы болгаш улустың Федеративтиг Республиказы «Европада бүгү күрүнелерниң ам болгаш келир үеде кызыгаарларын, бо кереэге ат салган хүнүнде оларның канчаар шейлүү чоруканың ёзугаар, ооң иштинде Польша Улус Республиканың барының талакы кызыгаары болур Одер-Нейсте шугуминy, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Герман Демократтыг Республиканың аразында кызыгаарны буаулбас кылдыр көрүп турарэ, «олар кынга-даа чурттевискээр талазы-биле кандыг-даа негелдеен чок болгаш келир үеде-даа ындыг негелдерни салбасэ.

Бир таз, кызыгаарлар дугайында айтырыг дайынның азы тайбыңның айтырыы, Европаның аймак чок чоруунуң тон авеноzу болур ужурутта бо дээрге принциналдыг чугула чүүл-дүр. Бо айтырыгның талазы-биле талаларның чүгле тодаргай болгаш ылаптыг туружу бар турда бүзүрежиринің болгаш биличишкинниң идегелдиг үндезининге ГФР-биле харылзааларны башкарып тургузар дугайында чугаа болган туруп болур.

Совет Эвилели бо күрүнебиле бот-боттарының аразында харылзааларга бүзүрежиринің байдалын хандырар чүтүмүдүү удуртулга болдурбушаан, ГФР-ге хамаарыштыр күштү ажыглавас дугайында хүлээлгелерни алырын көрген дээрзин А. А. Громыко демдеглээн. Мооң-биле кады кереэни ёзугаар догуинаан ыңыытаарларже халдавас, Европаның боттуг чүүлүн хүлээп көөр, өске күрүнелерниң иштики херектеркинге холгаарлавас, оларның эрге-ажыктарын сагыыр, чагыс сөс-биле чугаалаарга, Европага тайбыңны быжыглаарының эргежок чугулазын илергейлээр деп хүлээлгелерни ГФР-ниң бодунга алгацыңга кичээнгейге алган. Бодунуң эдлээнде Совет Эвилели бо принциптерни кеэзээде чайгылыш чок удуртулга болдуруп келген болгаш моон соңгаардаа ынчаар кылыр бодалдыг.

Москва кереэзиниң маргыш чок ужур-дузазы болза, кереэни ёзугаар чогуур хүлээлгелерни бодунга алырының аргазы-биле нийти-европа хемчээлинге күштү ажыглаарындан ойталаарының принцивин бадыткап тургузарына ооң дузаалан турарында болур деп, А. А. Громыко демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш федеративтиг республика делегейниң бедик сайзырагай индустриялыг күрүнелерниң санынга хамаарыжып турары билдингир болгай. ССРЭ-нең болгаш ГФР-ниң үлетчүр-экономиктиг күчүлериниде, оларның национал культураларының байлактарында салдынган ол аажок улуг аргаларны боттандырып сайгарарының херээнге күжениишкиниерни каттыштырган, бистиң чурттарывыстың улустарынга, харын-даа Европаның эске-даа күрүнелериниң улустарынга кайы хире ажыктыг чүвени кылып болурунга чиганыыг турбас. Бо чугула байдалды Москва кереэзинде бүрүнү-биле барымдаалап көргеп, «экономиктиг харылзааларны, а ол ышкаш артем-техниктиг болгаш культурлуг харылзааларны кыпрыштырбышаан, оларның аразында кады ажылдажылганы экижиерингe болгаш калбартырынга» талаларның шинитпирлии кереэде илереттинген.

Чугаалажышкынар үезинде Европага хамаарышкан политика талазы-биле дыка хөй айтырыгларны ийи таланың билир чоруу чедип алдынган болгаш ону «Талаларның күзел-соруунуң дугайында дугуржулга» деп тускай документиде айыткавын А. А. Громыко ооң ыцай демдеглээн. Бо талазы-биле чугаа болза колдуунда-ла Герман Демократтыг Республика биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында харылзааларын долу эргедип чорунна үндезилээш калбартырының дугайында, ГФР-ниң болгаш ГДР-ниң КНО-га кирериңе идепкейлиг базымнар дугайында, ГФР-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында айтырыгларны Мюнхен дугуржулганын күш чок болдургаш. таарыштыр шинитпирлээр дугайында бооп турар.

Оон А. А. Громыко ССРЭ-ниң Дәәди Советиниң даштыкы херектер талазы-биле палаталарының кежигүннериңе кереэге ат салыыр хүн—1970 чылдың август үнде-12-де совет таланың алганы ГФР-ниң даштыкы херектер министриниң чагазының дугайың дыңнатнав. Ында бот-тодарадыңга айтырыгларының талазы-биле барыын-герман таланың бодаддары илереттингеп. Депутаттар ол чагаа-биле таныпканнар.

Совет Эвилелиниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының 1970 чылдың августа кылган улут базыныңың чугулаашын болгаш шынныын Москваға кереэге ат салган соонда арткен бүдүн-чартыктан хөй чыл долуу-зу-биле бадыткаан деп А. А. Громыко чугаалаан. Ынчангаш аңаа ат салган чорук Европада байдалга, ең ылаңгыя ГФР-ниң ээлээн каш социалистиг чурттар-биле харылзаазының таарымчалыг салдарын чедиргеп.

Москва кереэзиниң соон дарый ГФР-ниң Польша-биле кереэзиниге ат салган. Ол кереэ ийи чурт аразында харылзааларны чогумчалыг болдуруп, калбартыр үндезинян салып турар.

Үргүлчүлеңдиг болгаш нарын чугаалажышкынар түңнелиңде эрткен чылдың төнчүзүнде Барыын Берлин дугайында айтырыгны таарыштыр шинитпирлээрин база белеткээн.

Хамаарышпас күрүнелер ГДР биле ГФР-ниң аразында эң чугула айтырыглар талазыбиле дугуржуға база чедип алдынган. Чамдык айтырыгар талазы-биле чугаалажышкынар үргүлчүлевишаан болгаш эң ылангыя транспорт дугайында кереэ чарар дугайында чугаалажышкынар чедиишкининг бооп турар.

Ол ышкаш ГФР биле ЧССР-ниң аразында харылзаалар дугайында оларның санал-онал солчуушкуну база үргүлчүлеп турар. Хамыктың мурнунда Мюнхен дугуржулгазының күш чок, хоозун чоруунуң дугайында айтырыгларны чугаалажып көрүп турар. Ол дугуржулга дээр чүүл гитлерже Германияның башкарыы улуг үүлгедиишкинин болбушаан, делегейниң ийиги дайыныңың эгээн болганы билдингир болгай.

Москва кереэзинде айытынган принциптер нийти Европаның бүгү байдалынга кайы хире чугулал, ол ооң чүгле дорт киржикчилериңе —Совет Эвилелиниге болгаш ГФР-ге эвес, харын-даа Европаның эске-даа күрүнелериңе кайы хире ажыктыын дыка хөй барымдаалар көргүзүп турар-дыр деп А. А. Громыко демдеглээн. Кереэге ат салдынган соонда Европада байдалдың чавырлырынче утланган нийти чүткүл быжыккан, нийти-европа чөвүлел хуралын шуут белеткеп эгелээриңе таарымчалыг байдалдар тургустуунан. Москва кереэзиниге ат салганыбиле холбаштыр бооп турар чаартылгалар дээрге хоозун чүүл эвес, а эрткен үениң болгаш амгы боттуг чоруктуң-даа дуржулгазынга даянгаш, Европаның улустарын ол дынке быжыг тайбыңны хандырып ап шыдаар дээрзиңе улустар улам бүзүреп турар апарган.

Л. И. Брежневтиң канцлер Брандт-биле эрткен чылдың сентябрь айда Крымга ужуражышкынының үезиниде ССРЭ биле ГФР чүүл-бүрү адыолар талазы-биле кады ажылдажылганы үргүлчү калбартыр дугайын дугурушкан турган. Ынчангаш ийи тала маңаа хамаарышкан боттуг базымнарны кылып турар. Политика талазы-биле чугула айтырыглар дугайында доктаамал консультациия кылырының практиказы боттанып, парламент шүгүмүбиле ажыктыг харылзаалар быжыгып турар. ССРЭ-нең болгаш ГФР-ниң аразында дорт агаар оруун тургузар дугайында дугуржулгага ат салдынган. Ол ышкаш ССРЭ биле ГФР-ниң аразында садыг база экономиктиг кады ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг дугуржулганы чарар дугайында чугаалажышкыннар доозулган. Ол дугуржулганы шуут белеткеп каан болгаш дугуржуп алганын ёзугаар Москва кереэзиниң чүүлдүг ёзугаар Москва кереэзиниң чүүлдүг ёзугаар Москва кереэзиниң чүүлдүг

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары

ЧАЯАН

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреаттарының арасында Х. К. Тойбу-Хаанның адын көргеш, ийи чыл мурнунда Москваның Төп Делгелге залынга Бүгү-эвилел делгелгезин дораан-на сактып вагдым. Маневж шөлүвде улуг бажың... Прибалтикадан, Кавказтан, Ортаа Азиядан, Сибирьден, Украинадан келгилээн экспонаттар — улуг делгем чүрттө чуруур, аргыыр, чазаныр, даараныр — кандыг шеверлер чок дээр!

Ол делгелгеде Тываның экспоната́ттары база бар дээрин мурнунда дыңнаан болгаш оларны кайда-ла делгээн ирги деп дилеп базып чор мен. Эвилелдешкен республикаларның залдары аңы-аңгы. РСФСР-ден делгелге залы бо-ла болгай. Ону база аңгы-аңгы өрөдимгеп кыдыр хуваалаан. Бир бичежек залче кирип келдим. Оң талаже көрүптеримге, дилеп сураглап чораанын — Тываның чеден хар четкен мастерлериң, он хар чаа ажып чоруур оолдарның-даа кайгамчык хуузгазын даштап чазап, спилбээп ажылдары шил хаарыгактар шүтүнде бо-ла тур. Тываның экспоната́ры-биле кожа Бурятиядың, Якутияның булуңнары бар.

Делгелгеде Черан Монгушту́ң чазаан шыдыраазы. Хертек Тойбу-Хаанның кылганы хаадан харап алган турар тей-ин. Ранса Араккаанның «Хөрөөжен хам» деп ажылын. Чытан Хертектиң. Бригад Дүүтуруңуң. Сәша Ойдуптуң. Саая Хүлер-оолдуң чазааны дириг амытаннарлы—шүүтү 20 экспонат бар болду. Хамыктың мурнунда бистиң Тываны төлөөлээн уран-шеверлер кымнарыл дээрэвэ бодап тур мен. Экспонат бүрүзүнде авторның төрүттүнген чылын, кылып турар ажылын бижээн. 1960 чылда төрүттүнген өөренкилерден эгелээн, пенсия назыны ашкан кырганнар, үжеп хар ашкан. дөртеп чоокшулаан-даа уран-шеверлер бар.

Чонар-даштан чүве чазаары бисте сәлгалдар дамчып кел чоруурун көрүп болуурдур. Тыва мастерлериң ажылдарын делгээн булуңга ур-ле тур мен. Ону көргеш улустуң чүү дээрин дыңнаары мөңгө кончуг солуун болган.

— Оо, кончуг-ла чараш-тыр көрем. Чүдеп чазаан чүвелердир? «Агальмолит» дээн дир, ол чүү ирги?

— Шыдыраалариың шеверлиин көрем.

— Бо тенек чүү дээр сен, хая кырында турар, аңдарлы бербес амытан бе?!

— Ах, бызаның чаптанчыыл але?— дээн үннерни дыңнаан, ол черниң кижизидир мен, эштер деп чарлаттынар чыгны турдум. Найысылал Москвага төрөөн черивдең келген шак ындыг экспонаттарны көөрге, ону мактаан сөстерни дыңнаарга, пыкап-ла, чоргаарачыг чорлуу...

Герман Демократтыг Республикадан келген башкылар тыва мастерлериң ол делгелгете киргиллээн ажылдарын канчаар үнелээнин сөөлүнде солуудан вомчаан. Ынчан ол экспонаттарны ол-бо талазындан көрүп, магадан турган улустарны база катап сактып кедгев мен. Ол үнелел Хертек Тойбу-Хаага ийи дакпыр хамаарылгалыг. Чүге дээ, оон аңаа кирген ажылы—Тени аажок үнелээн, ийиде, аңаа Хертек Коштаевичиниң өөренкилери Р. Араккаанның, Ч. Хертектиң, школачы оолдар С. Ойдуптуң, С. Хүлер-оолдуң ажылдарын делгээн турганы башкызынга канчаан хамаарышпаазы?

Шаанда Коп-Сөөк дээрге хүрээ ламалары-биле сураг-жаан чораан булуң турган. Ам оон салым-чайгының оглу Хертек Тойбу-Хаа Тываны бүгү чүрттө, харын-даа делегейде алдаржыдып чоруур сураглыг мастер апаргаш. Улуг-биче кандыг-даа чонның область, республика алы күрүне-даа масштабы-биле чоргаарланыр кижилери чоруур, а Хертек Коштаевич бодунуң уран-шевери-биле амгы үеде бистиң тывааларның ат-сураан алгыткан кижилериң бирээзи, ынчангаш аңаа чоргаарланыр бис.

Х. К. Тойбу-Хаанны чүгле шевер иниин кылдыр чаңгыс таладыг көөр болгаш шын эвес. Чонның эрткен төөгүзүү, чолдуң амгы оруу-оон-биле тудуп. Тараажының, малчының, аңчының шевер холдары-биле чазаан чүүдери тыва улустуң моон солгаар-даа чоргаараалы болуп артар. Чүгле талантылыг болуру дээрге, хамык чүве бүткен дээри ол эвес, а кол-ла чүве ажылының утказын билири, аңаа бердингеви, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, могат-шылаг чок күш-ажылчы болуру.

Хертек Коштаевичиниң чазаан чүүлдерин көргеш, авторүң реалистиг мергежилиин бедиин, анатомияны эки билирин кижи эскерип каар. Чазанар, сиилбиир кижи шинчилекчи болбас болза хоржок. Шынап-ла, дириг амытаннарның дүрүү-хевирин чазап көргүзерде, оларның аажок чаңдының ыяк билир керек. Мастер кижи шак ынчан эки сиилбиир. Х. Тойбу-Хаанның ажылдарының тематиказы болгаш сюжеди өске мастерлерниң-биле домей. Ынчалзалаа кандыг-даа чүвеин чүгле оон бодунуң эскерип көргеин шинчилекчи аяа-биле көргүзүп турары овагай.

Тываның Күрүне шаңналының лауреады Хертек Тойбу-Хаа-биле ол бедик атты тывысканы соонда удаваанда, оон төрүттүнген черн Кызыл-Даг суурга ужурашкан бис.

— Суурнуң оргумак школазының музейи. Оон ат-сураа республикада недтерээн. Тыва АССР-ниң школаларында дээре дээн ол музейни организастап тургузарынга мастер Х. К. Тойбу-Хаа боду хол тутчуп тургаш кирашкен.

Музейде өөреникчилериниң кылган ажылын Хертек Коштаевич биске соңуургадып тайылбырлаан. 1959 чылда Хертек Тойбу-Хаа Кызыл-Даг школазынга чонар-даштан чүве чазаарының болгүмүн организастаан. Болгүмүүң кирижикчизи, сураглыг мастериң оглу Дондук ам ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң кежигүнү, ол бодунуң мергежилин бедидип, Кызыдың уран чүүл училищезинде өөренип турар. Училищеге өөревирнинин мурнунда ол Кызыл-Даг школазынга адаанның организастаан болгүмүн каш чыл уламчыдыр башкылаан. Оглу өөренип дээрге, Хертек Коштаевич ам од болгүмүвү катап удуртуп, он беш хире мергежилдиг шевер оолдарны өөредип турар.

— Оларның арасында 7—8 хире кижи ёзулуг шеверлер болдур ийин. Саша Ойдуп, Валера Ооржак, Саая Хүлер-оол дээш өске-даа оолдарны адап болур—деп, Хертек Коштаевич биске тайылбырлаан.

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты тывысканы Х. Тойбу-Хааны удам сорук киргеп. Моон соңгаарны планнары-биле ол бисти таныштырган.

— Чоокку үеде болур зона делгелгезинге 8 хире дириг амытаннын дүрүү-хевирнин чазап, сиилбиир дугайында

— Комсомол организастаанының-секретары чоокта чаа соңгуткан болгаш хурал эртирери араа дуржулга чок, аңаа дузалажыр апаар бис, оон башка ажыдаш турда шалыпкын-ва кижи. Комсомол ажылы салбырда дыка-ла сегиди. Мал ажылынче хөй-хөй комсомолчуларны, аныяктарны шүтёвка-биле чорутуун. Агитбультбригадада 36 кижи бар. Кара-Хөл, Бай-Тал, Тээли даш район девискээрин шуптуун кезээ улус бо—деп, ажылдың экижээнинге оон сегкил ханганы ядеп чугаалады.

Талантыны талант ажыдар. Хертек Коштаевич оглу Доңдуктуң талантылын ажыткандыр. Ам сураглыг мастерниң бодунуң мергежилиге өөредип турары аныяк оолдарындан кедиин барып, оон боду дег алдарлыг чазаныкчы үнер чадавас.

Кызыл-Даг суурнуң бажынарынга сайгылгаан орайкежээ соңгуг-мурнуг оже бээр. А РСФСР-ниң алдарлыг чурукчуу, Тыва АССР-ниң культуразының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, республиканың күрүне шаңналының баштайгы лауреаттарының бирээзи Хертек Коштаевич Тойбу-Хаанның бажынының чыры дүн ортузунга чедир чырыгылаар. Эгелеп алган ажылын доозуптар дээш ол хүннүң эртези, дүнүң орайы дивес.

Сарыг-Хаяның човар-даашы мастерниң холунга киргеш, дириг амытаннар болуп дирии бээр.

С. ХЕРТЕК.

Чарыштыг ийи совхозта

Улуг-Хөм районнуң «Найырал» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтары арасында социалистиг чарышты салып алган ажылдан турар. Кайы-даа совхозтуң ажыл-агыйының чедиишкиннери ажылчыннарның ортузунда чорудун турар политмассалыг болгаш кижизидилге ажылындан улуг хамааржыр. Ынчангаш Улуг-Хем районнуң партия райкому болгаш районнуң «Билиг» чинтилелиниң организациязы Арыг-Уяңнуң Культура бажыңынга ийи совхозтуң идеология ажылдакчыларының семинарын чоокта чаа эрттирген.

ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чылынга холбаштыр СЭКП ТК-ның үндүрген доктаалын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргежекчизи М. Бичө-оол таныштыргаш, ол байырлалга уткуштур бо районда белеткел ажылдарының канчаар чорун турарын ол чугаалаан.

«УТКА 25 чылы» совхозунуң бирги кварталдың түнелинде күрүвеге эът, сүт дужаар талазы-биле районда бирги черде чоруп турар. Эът-тө 90 тоннаны дужаар планныг тургаш, 141,9 тонна, а сүттүг 124 тонна кылдыр дужааган.

Часкы тарылгага белеткел дугайында ол совхозтарның ажылчын комитеттер даргалары Х. Шойдак-оол болгаш Е. Чамзырың олар дуржулга солушканнар. «Найырал» совхозтуң үш бригадаларында хову турлаглары белеткеттингеп. Нинтининиң чурттагга бажыңнарын чугайлап арылаш, орунварны, ак-чоорганнарны белеткээн. Ол ышкаш чунар-бажыңы, столовая база белеп. Көскү агитацияның яллы-бүрү хевирлери — плакаттар, стендилер, көргүзүг самбыралары, социалистиг хүлээлгелер көскү черлерде шевергин астынган. Аймырлыг бригадазында шык базырышкыны апрель 3-те эгелээн дээрэвэ ажылчын комитеттиң даргазы Е. Чамзырың семинарынын киржикчилеринге дыңнаткан.

«УТКА 25 чылы» совхозта байдал ындыг эвес. Хову турлаглары ам-даа четче белеткеттинмээн. Чоокку хүннерде хемчегларын дарый алырын ажылчын комитет даргазы Х. Шойдак-оол даанган. Ынчалзалаа совхозта ажылчыннар, бригадалар, цехтер арасында социалистиг чарышты организастаан. Совхозта 36 коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары бар. База 194 мурнакчы ажылчыннарны, малчыннарны 1014 түңнүг акшабиле шаңнаан. Ам кол соруулга часкы тарылгавы кыска хуусаада бедик шынарлыг эрттирери болуур. Апрель 3-те совхозтуң бүгү механизаторларының, хову ажылдакчыларының, повырларның, чолаачыларның ниити хуралын эрттирген. Оларга социалистиг чарыштың бүгү негелделерин таныштырган.

Бо семинарга клуб, библиотека ажылдакчылары база киришкен. Хову турлагларынга көжер библиотекаларны организастап, лекция, беседаларны, политинформацияларны эрттиреринин болгаш ону кампар планнаарынын дугайын Чаа-Хөлдүң зона библиотеказының эргелекчизи С. Анчимаа бодунуң дуржулгазын семинарга келгеннерге чугаалап берген. Библиотекарьлар Арыг-Уяңнуң суурнуң библиотеказының ажылы-биле база танышкан. Кайы-даа совхоз чүгле ажыл-агыйы талазы-биле чаржып турар эвес, а уран чүүл көрүлдезинин талазы-биле база чаржып турар. Арыг-Уяңнуң Культура бажыңының бот-тывыңгыр артистери Чаа-Хөл суурга ийи удаа аалдап чорааннар.

Бо ийи совхозтуң салбырлар арасында уран чүүл көрүлдезин апрель айда болуп эртер.

Б. КАМБАА.

Архив документилеринче сагыш салыр

Тыва АССР-ниң күрүнүң архив килдизинге тос районнарның архив килдистериниң эргелекчилериниң дөрт хүннүң семинары болуп эрткен.

Күрүне архивиниң ужурдузазының, соруулгаларының, оон ажаалда-хайгааралының тугайында лекцияларны олар дыңнап, бөгүлерниң ажылының дугайында дуржулгазын солушканнар. Ажылда бар четпестерни архив ажылдакчылары чугаалап, ону чайладырынга районнарның удуртур ажылдакчыларының сагыш салыры чугула негеттинип турарын демдеглээн. Ынангыя Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарда архив ажылы чогуур деннелге тургустунмаан. Чамдык архив ажылдакчылары эрткен чылын чон мурнуна отчёт кылбаан.

Ам районнарның колхозтарында, совхозтарында архив ажылының талазы-биле көрүлде болуп эртер. Көрүлдени бедик деннелге чорудар соруулга архив ажылдакчыларының мурнунда салдынган.

М. БАРЫНДАЙ.

БАКУ. Азербайджанның Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг нефть болгаш химияның М. Азизбеков аттыг институдуның ыры болгаш танцы ансамбли республикада болгаш оон даашаар-даа сураглыг апарган. Бөт-тывыңгыр артистер республиканың болгаш Бүгү-эвилелдиң-даа көрүлделеринге чаңгыс эвес удаа шаңнадып келген.

ЧУРУКТА: «Иннаби» дээр азербайдман танец.

Я. ХАЛИЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧА АДАРЫНЫҢ СПОРТУ

Эки белеткенир

Ча адары — спорттуң эртбурунгу хевири. Оон маргылдаазынга чон күзелдин-биле киржип, сонуурган көрүп чораан.

Спорттуң бо хевири Чехословакияда, Польшада, Англияда, АКШ-та, Скандинав чурттарында эң-не сайзыраан.

Делегейдиң Олимпий комитединиң шиитпирин ёзугаар 1972 чылда Мюнхенге болур олимпий оюнарының программазында ча адыкчыларының маргылдаазын киргеп.

Ча адарының спорту бистиң чуртувуска колдуунда 1957 чылдан бээр калбарып эгелээн. Оон бээр ча адарының спорту дургени-биле нептереп, маргылдааларны хөй-биле организастап келген. 1963 чылдан эгелээш, ча адарынга чурттуң бирги черн дээш маргылдааны чылдың-на эрттирип турар болду берген.

Ча адары кижилерге часпас адар, туттугур, күштүг болур эки шынарларны берип турар. Ча адарынга узуг ыяш, харын, эр херээжин хамаан чокка киржир болгаш аңаа тускай кара адар чер хереглеттинмес. Оон маргылдаазын болгаш белеткелин кандыг-даа стадионга, спорт шөлүнге чорудуп болур.

Ча адарын бистиң республикада тыва улустуң национал спорту кылдыр санап турар. Ол 1959 чылга чедир аягы-тенин негелдежинге дүүштүр хогжүвейн келген.

Бистиң республикага ча адарының спортун сайзырадыр-ының эгелекчилери Ч. Бавуу, В. Манаников болгаш өскелердан болган.

Мергежилдиг кадрларның болгаш дериг-херекселдериниң четпезинден ча адарының спорту массалыг болдубан келген болгаш маргылдааларга киришкен кижилериниң көргүзүглери дыка куду болуп турар.

Республиканың спорт организациялары сөөлгү үеде ча адарының спортун массалыг болдурарынче, күш-культуржуларның мергежилин бедиреринче, шынарлыг дериг-херекселдер-биле хандыртынган турарынче кичээнгейни салып келген. Ча адарын спорттуң өске хевирлери ышкаш көдээпип чурттакчы чонуңун хандыкпылдыг спорту болдурар соруулганы салып турар.

«Урожай» эки тура спорт ниитилели ча адарының спортун хогжүдер талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Элээн хөй эки шынарлыг чаларны садып алган. Ону күзелдиг кижилер, организациялар бистен садып ап болуур. Чамдык спорт дериг-херекселдери бар-даа болза, бистиң республикада тренерлер болгаш инструкторлар эвээш болуп турары. мергежилдиг ча адыкчыларын белеткээримге шантыктап турар.

Сөөлгү чылдарда кадрлар белеткеп алыр айтырыгны чугулага көрүп турар бис. 15 тренер-инструкторну семинарларга өөредип алдывыс. 1971 чылда Москваның күш-культура институдунуң ча адарының салбырынче бир кижини өөредип чоруткан. Ол тренериниң эргежок чугула мергежилин чедиишкиннинг шингээдип ап турар. Апрель 4-тен 9-ка чедир республиканың бүгү районнарының ча адарының тренер-инструкторларының семинарын эрттирген. Ча адарының спортунга чонну хандыкшыдып, өөредир талазы-биле эргежок чугула билгелерни семинарның киржикчилери алган.

Ча адарының спортун хогжүдер дугайында чамдык районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттери тодаргай хемчегларын ап турарын мактаар ужурлуг. Оларга Тожу, Чөөп-Хемчик районнар хамааржыр. Тожунуң ыяш ажыл-агыйының ажылчыны Е. Тутатчиков хөй-ниитинчи тренер. Ол секцияны тургускаш, белеткелин бүдүн чыл дургузунда чорудуп келген. Оон киржикчилериниң белеткелп багай эвес. Чамдык эштерниң көргүзүглери спорт мастерлериниң болгаш бирги разрядчыларының нормаларыбиле деңнежип турар.

Моон соңгаар ча адарының спортун хогжүдер сорулга-биле база хөй-ниитин тренерлериниң арга-дуржулгазын солуштурары-биле бо чылын майда, октябрьда «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги черн дээш маргылдааларны эртирер бис. Ол ышкаш Тываның көдээ спортчулары «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң бирги черн дээш июньда Улан-Удэге болур маргылдаага киржир.

Тываның ча адыкчылары национал спорт талазы-биле Сибирь болгаш Ыраакы Чөөн чүк улустарының спартакиадазынга база сентябрьда РСФСР-ниң бирги черн дээш маргылдаага киржир.

Үстүвде адаан харыысалгалыг маргылдааларга ча адыкчылары чедиишкиннинг киришсин дээш спорт организациялар-ының удуртукчулары, тренерлер организаторлар болган белеткел ажылдарын хынамчалыг чорудар апаар.

Б. СЫРАТ, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУНУҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫ

Кызылдың педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры бирги курска дараазыкта мергежилдер аайы-биле студентилер түлээп алырын чарлап тур:

МАТЕМАТИКА.

Орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература.

Кирериниң экзаменнерин 1972 чылдың июнь 3-тен июнь 14-ке чедир дараазында эртеминерге дужаар

Математика мергежилин шилип алганнар — математика (ааc, бижимел-биле), физика (ааc-биле), орус дыл болгаш литература (бижимел-биле);

ЧАЛАП ТУР

Орус дыл болгаш литература мергежилин шилип алганнар — орус дылга болгаш литература (ааc, бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүү (ааc-биле);

Орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература мергежилин шилип алганнар — орус дыл болгаш литература (ааc, бижимел-биле), тыва дыл болгаш литература (ааc, бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүү (ааc-биле);

БИОЛОГИЯ.

Биология тускай мергежилин шилип алганнар — биология (ааc-биле), химия (ааc-биле), физика (ааc-биле), орус дыл болгаш литература (ааc, бижимел-биле).

Бидирилишкиннерни чарлалды парлаяа хүннең эгелеп дараазында документилер-биле кады түлээп алыр: ортумак билиинниң дугайында документ (бодун), памдары, чуртташ турган черивдең шынзымлга, күш-ажыл деятериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы, ажылдап турар черивдең характеристика, бидирийишкин болгаш 3х4 хемчээлдиг дөрт фоточурук.

Шупту факультеттерге улус өөредилгезиниң системазында ажылдап турар кижилерни хүлээп алыр.

Документилерни дараазында аспесче чорудар. Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 50, институт, бот-өөредилге салбыры, тел. 20—36.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

Көдээниң бот-тывыңгыр уран чүүл көрүлдези

Уламчылавышаан

Көдээниң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективтериниң ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга турасканнар көрүлдези Өвүр районда үргүлчүлеп турар. Район төвү Хандагайты суурда бүдүргүг болгаш албан организацияларның чергелиндең район, почта, ажыдырал хандырылга комбинады, түдүз организациялары, банк болгаш сөң килдизиниң коллективтери боттарының концерттерин суурнуң чурттакчыларынга бараалгатканнар.

Чоокта чаа райкүүсконнуң ажылдакчыларының концерти болуп эрткен. Күүсконнуң килдистериниң болгаш көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының турустукан бо концерти черле солуун болган. Анда ажылдан турар аныяк шүдүлүүлериниң шүлүктери, шоодуглуг интермедия, танцы, ыыдыг төгүмүн болгаш оон-даа өске чүүлдер программада байлак. Эргелелдиң начальниги Д. Монгушту́ң бодунуң чогаатканы «Дус-Даглаа» деп шүлүүн, райкүүсконнуң культура килдизинниң ажылдакчылары В. Кечил-дин, көдээ ажыл-агыйының эргелелиниң ажылдакчылары Ш. Куулар, Н. Амбаан оларнын сыгыт, карымралыг күүстенген концертке келгеннер магадааннар.

Районнуң бот-тывыңгыр артистериниң концерттеримнең корудээн үргүлчүлеп турар.

С. МААДЫ.

Мөңгүн-тайгажыларда

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга алдар болдурган көдээ бот-тывыңгыр уран чүүлдүң республика корулдезинге белеткел Мөңгүн-Тайга районда организастыг чорун турар.

Корулдениң баштайгы залчаа колхозтарга болгаш ажылчы чоннарның өске-даа коллективтеринге болуп эртикээн. Апрельдиң 8—9 түнелеринде бот-тывыңгыр уран чүүлдүң район корулдези болган.

Концерт программазының идейлиг баа уран-чечен бенелелиниң талазы-биле «Малчын» колхозтуң бот-тывыңгыр уран чүүл коллективи эки түнелдиг болуп, бирги черни эзээн.

«Мөгөн-Бүрен» колхозтуң бот-тывыңгыр артистери ийиги черни, районнуң түдүг-септелге участогунуң уран чүүл болгуму үшкү черни эзээн.

Районнуң бот-тывыңгыр уран чүүл артистеринден республика корулдезинге барып киржир кижилер ам шилип алдынган болгаш оларның белеткелин оркомитет организастап эгелей берген.

К. МААДЫ.

телевидение

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15—«Өнүктер-даа, дайзынналар-даа». Кыска метраждыг фильм. 19.25—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга (тыва дылга). 19.55—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

20.10—Фигурлуг чуглуулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Минскиден дамчыдылга (бижидилге). 21.10—«Эртем бөгүн». Эртем-биличиг программа. 21.40—«Тываның күрүнениң «Саян» ансамбліниң концерти. 22.25—«Ye». Информастыг программа. 22.55—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляндия—ЧССР. Прагадан дамчыдылга. 23.45—23.55—Чапсар. 23.55—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Финляндия—ЧССР. (Уланчызы). 01.15—Документальдыг телефильмнериниң программазы. 01.45—Музыкалыг калейдоскоп. 02.25—04.45—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция — ССРЭ. Прагадан дамчыдылга. Часпарларда — аар атлетикага ССРЭ-ниң чемпионады. Таллинден дамчыдылга (бижидилге).

ажаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге чаар. Барыын үгланышкынның хаттың дургени секундада 10—15 метр, чамдык черлерде 15—21 метр чедир күштелир.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5, өскелеринге 8—13 градус чылыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дургени секундада 7—12 метр, хүннүң чамдык черлеринде 12—18 метр чедир дыңзыр. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

Редактөрүнүң ораалакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам дугайында тоожу» 9.40, 12.30, 15.20, 18.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хаан оранында» 10.00, 15.00, «Альба Регия» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Уругларга дириг чуруктар» 10.00, «Тоол» 11.20, 13.40, «Сыдыстар өпшес» 15.30, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Доңгуттуган» 14.40, 16.25, 18.15, «Фараон» (1 болгаш 2-ги кывулар) 20.00 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «25 дугаар камерадан уруг» 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Чедиги даар» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, партыжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агыйы килдизиниң 21-47, үлептүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 21-27, информацина база совет тургузуу килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончe долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черивдиң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00507.

Солун неделяда 6 катап үнер

ШУПТУ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
15
СУББОТА
№ 89 (9857).
Өртээ 2 шын

БӨГҮН БҮГҮ ЧУРТТУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ КОММУНИСТИГ СУББОТНИКЧЕ ҮНЕР. ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ПЛАННЫГ ДААЛГАЗЫН КҮҮСЕДИРИНГЕ, ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КҮЧҮ-ШЫДАЛЫН БЫЖЫГЛААРЫНГА МИЛЛИОН-МИЛЛИОН КИЖИЛЕР ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮН КИИРЕР. АПРЕЛЬ 15 — ЕЗУЛУГ КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХҮНҮ БОЛЗУН!

СУББОТНИКТЕ

Бежен чылдар мурнунда-ла
Совет чуртка
Берге айде, часкы хүнде
Ленин башкы
Чудук ужун кодурүнкен
иштеп чоруур
Чуруун көргеш, бодамчалыг
магадаар мен.
Ынчан озан, бокту черниң
арын-шүүрү
Амгы шагда чечектелген,
чалгынналган.
Ынак башкым желеп каан
өндүр хереэ
Ачы-чолдуг, мени шуут-ла
чалгынаштыр:
Субботникте кандыг-даа иш
даанзырал,
Содагланган, моге ышкаш,
тутчуп кылчыйн.
Чуртум, чонум келир өйже
базымының
Чогумчазын хевээр-даа бол,
дүргедешчийн.
Өле баштыг, пенсиялыг
ырганы-даа,
Өөреникчи — назы четпээн
оолантыг-даа,
Чепсегленсе, кайын мендеп
калчыр олар.
Четпен күжү ажыл үнүп
хөнүү болгай.

Виктор САГАН-ООЛ,
ажылчын.

КЫЗЫЛ СУББОТА

Т. Ч. НОРБУ,
коммунистиг субботник эрттиреринин республика штабының начальниги, облпрофчөвүлелдиң даргазы

Бөгүнгү эртен бистиң улуг чуртувустуң булуң бүрүзү байырлал шинчи киргең. Бүгү-ажылчы неделяның өске кайы-даа хүнүнде ышкаш, фабрика, заводтар продукциязын Төрээн чуртка бээр, хову-шөлдерде часкы тарылга ажылдары уламчылаар. Ынчалза-даа чер бүгүде «Шупту коммунистиг субботникче!» «Коммунистиг күш-амыдың тиилелгезинге чеде бээр бис!», «ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуулуңар!» «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» дээн кызыл доозуннар, транспарантылар, ыры-хөгжүмүнүң аялгалары, ажылчын хептерлиг, быжыг тура-соруктуг кижилериниң арын-шырайында өөрүшкүманнай бөгүнгү эртенни ылапла байырлал шинчи киришкен. Бөгүн — В. И. Ленинниң төрүттүүшен хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аллар болдурган Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги.

Бүгү совет улус-биле бир демей, Тываның ажылчы чоннары күш-ажылдың бүгү улусчу байырлалында улуг көдүрүүшкүн-биле ажылаар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, беш чылды хүүсаа бетинде доозар, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур юбилейин төлептиг уткуур дээш совет кижилер күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алыр, бөгүн күүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаар соруглары мурнунга салып турар. «Беш чыл — кижи бүгүдезинин хереэ», «Беш чылга сээн хүүда салыышкының» деп девизтерниң адаа-биле массаларның шимчээшкини бүдүрүлге, кодээ ажыл-агый, тудуг, транспорт организацияларында калбарган.

Коммунистиг субботникте бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарын, ажыл-агыйжы чоруктун, күш-ажылды коммунистиг ёзулүү-биле көөрүнүн үлегер-чижээн көргүзерин бүгү ажылчы чоннар шиитпирлээн. Чүге дээрге 50 чылдар мурнунда эгелээн бо патриотчу шимчээшкиннин угланышкыны, алыс соруглазы-биле ыңдыг. Ол чанчылга совет улус шынчы.

1919 чылдың чазында, чуртка улуг бергедээшкиннер, аш-чут турган үеде 15 мурнакчы ажылчын боттарының дыштанар хүнүнде локомотивтер сеткээр дээш Москва-Сортировочная станцияга чедип келгеннер. Олар алдар-ат, бедик төлевир-даа сурбаанналар. Чаа шиитилелдиң тургузуу дүрген тиилезин дээш ажылга үнүп келгениери ол. Ол хүн олар үш-ле паровоз сеткээннер. Ол инициативаны Коммунистиг партия, В. И. Ленин бедии-биле үнелеп, ону улуг эгелээшкин, чаа амыдыралдың өзүмү деп үнелевишаан, оон төөгүлүг улуг ужур-дузазын айыткан. «Күш-амылдың бүдүрүнчүлүүн бедидеринге, күш-амылдың чаа сагылгачурумунче шилчиринге, амыдыралга болгаш амыдыралга социалистиг негеделерни хөгжүдеринге ажылчынарның медерелдиг болгаш эки тура эгелээшкинин көргүзүп турары-биле чогум-на харын коммунистиг субботниктер төөгүлүг улуг ужур-дузалыг болуп турар» деп, В. И. Ленин «Улуг эгелээшкинге» бижээн.

Баштайгыларның эгелээн улуг хереэ ам бистиң амыдыралывыстың чарыдбас кезээ, бүгү совет улустуң хан-дамыры-биле тудуш хереэ апарган. Коммунистиг субботниктерге чылдың-на миллион-миллион кижи киржип, эң үлегерлиг, бүдүрүмчелиг ажылдарының чижээн көргүзүп турар. Чижээ, эрткен чылын партияның XXIV съездизинге болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатқан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге чурттуң кайы-даа булуңунга ышкаш, Тывага база хөй кижи киришкен. Ол хүн 66852 кижи төлевирлиг ажылга киржип, беш чылдың фондузунче 116741 рубльди шилчиткен. Ол дээрге 1970 чылдың субботнигинде ажылдаан акшазын 22,7 мун рубль хөй болганы ол.

Эрткен чылын Каа-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик районнарга, Кызылга, Ак-Довуракка болгаш Хову-Аксынга коммунистиг субботник кончуг организастыг эрткен. Чүгле «Тыва даг-дүгү» комбинат ол хүн 120 тонна бедик пынарлыг даг-дүгүн бүдүргең, анаа хүннерде комбинат 108 тонна даг-дүгүн арыглап тургаш. 17 тонна даг-дүгүн камнап алган электроэнергиянын күсеели-биле бүдүргең. Субботниктиң байдалын агитхүүлүүстарга, «Чаңныктарга» чыгыдып турганы солун. Ак-Довуракка 30 ажыг ыңдыг хүүлүүстар үнген.

Субботник эгелээр мурнунуң кыска митингилеринге, хураллырынга соруглаңы дагын катап тодаргайлаары кижилерни организастыг болуруңче мобилизастап турган, часпар аразындагы концерттер, ажыт соолуңуң байырлыг концерттери, селүүстээшкин, оон-тогдаа күш-ажылчы байырлалды улам утка-шынар киирген, бүдүрүкчүлүг ажылдарынче чөнүү хей-аът киирген.

Бо чылгы коммунистиг субботниктиң девизи «ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуурга» болуп турар. Бистиң хей национальдыг чуртувустуң төөгүлүг байырлалынга белеткел дээрге коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа бедиктерни чазалап алыры-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажыл-иш-биле холбашкан.

Коммунизмиин идепкейлиг тургузукчуларының билиг-мезерелин бедидериниң, чаа кижини кижизидериниң кайгамчык школазы болза социалистиг чарыш болуп келген. Тоску беш чылдың ийиги чылының планнарын улус ажылагыйының бүгү адырларынга хүүсаа бетинде күүсеевир, ССРЭ-ниң 50 чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуур дээш социалистиг чарыш ам кайда-даа калбарган. Алдарлыг юбилейге уткуштур тодаргай хүлээлгелерни ап, ону төлептиг күүселип турар коллективтер эвээш эвес. Кызылда тудугчулар М. Шиповаленко биле Е. Краснобаеваның бригадалары хүлээлгелерни чедишкиниг күүселип турарын Кызылын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының хөөрай следүнга дүүн демдеглээн.

Ниитилел будурүлгезинин ажыктың бедидерингe эң кол факторларның бирээзи — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери. Коммунистиг субботник — эң будурумчелиг ажылдаарының үлегер-чижээ болур дээрзин коллективтерин хүлээлгелеринде онзалап айыткаңы таварылга эвес.

Бөгүн субботникке Тываның 110 мун ажылчы чоннары, студентилер, школачылар киржир. Оларның хөй мурнуузу төлевирлиг ажылларны кылып, баш удур саналгыдыңдан алырга, 117 мун хире рубльди беш чыл фондузунга киирер. Республиканың түүт шөлдериниң бөгүн ажыл-ишке онза хайнымышкынныг болур. 4500 хире-тудугжулар чаа объектилерниң тудуунга ажылдаар, 8 мун рубльди беш чыл фондузунче киирер. Алдан организацияларның коллективтери база тудугжуларга дузалажыр. Чүгле Кызылдан безин 900 ажыг алдан-хаакчылар, ажылчыннар найысылалдың тудугларынга келир. Коммунистиг субботникке киржиптеги ажылчын болгаш профэвилел хураларынга чугаалашкан, ажылдаар черлерни, дериг-херекселерни баш удур белеткээн.

25 мун хире кызылчылар субботникке ажылдаан 38 мун рубльди улус чырыдышкынының, калык камгалалының, эртемнин хөгжүдезинин хандырар фондуже киирер. Найысылалды үлегерлиг, негаан хоорай болдурар дээш 1,6 мун ыяштыг, 4,3 мун чазан ыяштыг олуртуп, 8 км. оруктуг септеп чаагайжыдар соругланы кызылчылар ылап-ла күүселир.

Субботникте каш дакпыр энергия-биле ажылдаарынга белеңнин Мөңгүн-Тайганың, Эрзинниң малчыннары, Таңдының, Каа-Хеминиң тараажылары, Чербинниң, Ырбаннының ыяш белеткекчилери улуг болуушкунунуң будүүзүнде медегленээн. Чижээ, таңдыжылар 5 мун га черниң ыяшын бапырар, 300 ганың саваның сараатчылар, хөй-хөй кажаалларны коптарып арыглаар. Райөңдан субботникке 9600 кижи киржир, 12 мун рубльди беш чыл фондузунче шилчидер.

Барыын-Хемчиктен 15 мун кижи бөгүн ажылчын туружун ээлдээр. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руднигинин коллективи камнап алганы электроэнергия болгаш кывар-чаар түүлдер-биле ажылдаан. 15 мун ажыг тонна руданы фабрикаже чүдүрүп чоруур.

Коммунистиг субботник бо чылын эң организастыг эртер. Чүге дээрге анаа белеткелиг чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацилалары, ында штабтар хынамчалыг болгаш бүгү талалыг чоруткан.

Бүгү ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция, студентилер, школачылар коммунистиг субботникке идепкейлиг киржир дээрзинге республика штабы быжыг бүзүрелиг. Шупту коммунистиг субботникче, эштер!

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Эртине Карыга — хоочун тракторист. «Коммунизмниң херели» колхозтуң Оңгар-Ховудга тараа шөлдери кевери билек-ле бодунуң тракторунга олурупкаш, шык базырар илиптээшкинче киришкен. Бо хүн, коммунистиг субботник хүнүнде ол механизаторларның арагында чарышка мурнуку одурутда чоруп турар. Илиптээшкинге хүн нормазын Эртине бүдүн чартык кылдыр ажыр күүседип турар. (Солагай талада чурукта).

«Межегей» совхозтуң № 6 хову-трактор бригадазының механизаторлары шык базырышкынынче бир дугаарында киргең. Ам бригаданың шөлдеринде ажыл-иш хайнымышкынныг. Часкы ажылдарны дүргең болгаш шынарлыг чорудар дээш чарышка мурнакчыларның санынга Владимир Тонких киришкен турар. Оон трактору эртен дан бажындан орай дүнеге чедир-ле шөлде чоруп турар. Ол илиптээшкинге нормазын 130—150 хуу күүседип турар. (Оң талада чурукта).

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

«Улуг-Хая» совхозта

ДУРЖУЛГАЛЫГ БРИГАДИР

Зинаида Лаврентьевна Толмачева көдээ ажыл-агыйга ажылдаа-ла 18 чыл. оон иштинде ногаа ажылынга 8 чыл болган. «Улуг-Хая» совхозта оон удуртканы ногаа бригадазы эрткен чылын иштизи-биле 2901 центнер дужуругу өстүрген ийикпе азы планын 121 хуу күүселткен.

ЧАСКЫ СУГГАРЫЛГА

Баян-Колдуң Арыг-Бажы тараанын ёзулуг-ла ораны. «Улуг-Хая» совхоз оон каш чыл дургузумда байлак дужуругу ап келгең. Бо чылын аңаа беш мун ажыг гектар черге тараа культураларын тарыыр. оон иштинден кол культура — кыпыя-тас 2450 гектарны эзээр.

Тоску беш чылдың ийиги чылының иштинде бригаданың одурулгага белеткели база хынамчалыг: органиктиг болгаш минералдыг чемнишкинилге четчир, рассадаларны өстүрүп турар. ногаа шөлүү таарымчалыг черде. Бригадаза ажылынга кызымак. үлегерлиг М. Куварта, Л. Дыртыймаа, У. Лавва ышкаш эштерни демдеглээри чугула.

• • •

Часкы хову ажылынга белеткел чогуур ойүнде доозулган. Бирги болгаш ийиги бригаданың илчирбелиг 16. дугуйлуг 10 тракторлары, өскелээ кожулда машиналары шупту белеп, механизатор кадрлар база четчир. Олар бо чылын гектардан ортумаа-биле 12 центнерден кулу эвес тарааны өстүрүп алырынга бүзүрелдиг.

Апрель болгаш май айларда тайганың хар суу Баян-Колдуң аргыжылга оруун чыл бүрү мунгаштаар. Оны часкы суггарыгага чөп ажыглаар болза, «Улуг-Хая» совхоз чөп ажылынган дыка хөй орулганы алыр арганыг. Шак мындыг база өске-даа арга-курааларыны ажыглаары күзенчиг.

В. ДИМИТ.

Шык базырышкыны

Таңдыда көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының тараажылары болгаш механизаторлары бо юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга хынамчалыг белеткенгеннер. Бүгү ажыл-агыйның тараа шөлдериниде часкы хову ажылдары эгелээн.

Катоктуг луделиниң болгаш шык базырышкының 6 бригада хары утка чорудун турар. Ында ниитизи-биле 311 гектарның шыгын базырып. илиптээн.

Механизаторларның хандырылгазын эки тургускан. Бригада турлаа бүрүзүнде-ле оларның хоегут шактарда обмаар херекселерни четчелээн, көргүзүг материалдарын аскылаан. улусчу контрольдуң постуларын тургускулаан.

Ажыл-агыйда парткомнуң кежигүннерин болгаш политинформаторларны бригадаларга часкы хову ажылдарының үезинде доктаамал быжыглаан. Тараажылар ортузунга чорудар ажылдарының талазы-биле парткомдан олар тодаргай даалгаларны алганнар.

Дуржулга станциязының болгаш бригадаларның түс-түзунда социалистиг хүлээлгелерин хову турлагларының көскү черлеринде азып делгээн. Чарыштың түңнелдерин үндүрер хүннер база тодаратты-ган.

В. НАЗЫН-ООЛ,
көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының кылдыс эргелекчизи.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ТУРЦИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

АНКАРА. (СЭТА-ның тускай корр.). Апрель 13-те ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш Турция Республиказының Президентизи Д. Сунай пайыралчы байдалга эртеп чугаалажышкыннарын үргүлүүлээн. Совет Эвилелиниң болгаш Турцияның аразында политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг көдү ажылдажылгазы улам ыяш хөгжүдериниң холбашкан ийи талалыг харылзаалардың айтырыгларын чугаалажып кергеп.

АНКАРА. (СЭТА). Апрель 13-те ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Турция Республиказының Президентизи Д. Сунай-биле албан ёзузунуң чугаалажышкыннарының доозулгаң соодо Анкарадан Измирже чорупкан. Аэродромга Н. В. Подгорныйны болгаш өске-даа совет адалчыларны Д. Сунай база албанның өске-даа кижилери үдээн.

ИЗМИР. (СЭТА). Апрель 13-те ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер Измирде чеде бергеп. Аэродромга совет адалчыларны Измир вилайеттиң губернатору Намык Кемаль Шентюрк болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

А. Н. КОСЫГИНГЕ БЕСЕДА БОЛГАН

Апрель 13-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Вьетнам Демократтыг Республиканың Совет Эвилелинде элчини Во Тхуи Дангту хүлээп алган. А. Н. Косыгинниң болгаш ану-дукпа социалистиг чуттуң элчининиң аразынга найыралчы совет-вьетнам харылзаалларның айтырыгларының талазы-биле беседа болган.

Умурашпышпын чүректиң ханызындан, эш хуузунуң байдалынга эртинеп.

Кызылдың чурттаалга коммунал ажыл-агый эргелевиниң бот-оруңга-чарылгазыг участогунуң ажыл-ишчилери бөгүнгү коммунистиг субботникче шупту чаңгыс ышкаш дег ажылдап киргең. Олар тоску беш чыл планын хүүсаа бетинде күүседиринге үлүүн киирип, 326 рубльди беш чыл фондузунга шилчидер соругланы салган.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары (солагай талазындан) Л. Шоронин. Г. Елисеев. В. Савин. Н. Шоронин оларның субботникти эгелээр мурнуу чарыында ажылын сумележип турары. Оң талаңы чурукта чечек өстүрүкчүлери Л. Кимэт биле Ю. Кузьмина олар ажыл үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Найысылалдың заводтарында

Кызылда республиканың улут будүрүлгелери болур септелге заводунуң болгаш хлеб, пиво кылыр заводтарның девискээринде: «Апрель 15-те — коммунистиг субботникче!» дээн плакаттарны тодаргай бижип, коскү черде аскылаан. Найысылалдың үлегерлиг будүрүлге, албан организация черлеринде ышкаш үстүнде коллективтерниң хөй кижи киржикчилиг хураллырынга субботник хүнүнде кылыр ажин тодаратканы, беш чылдың фондузунга чежө-чеже рубльди киирерин саналгаш үндүрген.

Хлеб заводунуң ажыл-ишчилери бөгүн ниитизи-биле 250 рубльди ажылдаан, беш чылдың фондузунга киирер дээш шиитпирлээн. Концитер цехиниң начальниги Нина Петровна Демихина эдчегде 200 килограмм тортту белеткеп, ажылчы чонга баравалгадырын хүлээнген.

Пиво заводунуң коллективи 3500 рубльдиң продукциязын будүрер. Заводтуң 80 хире ажылчынының алган хүлээлгези мынчыг:

Пивону 10 муң декалитрин, ямы-бүрү суксупнарны 8 муң литрин будүрүп чылыр.

* * *

«Коммунистиг субботникке киржиптеги!» — деп лозуңнар «Тыва көдээ тудуг» трезиниң көжүп чоруур № 62 механолонналарының ямы-бүрү участоктарында — далган дээрбезиниң тудуунда. Кара-Хаакта мал кажаалының тудуунда ажылдап турар бүгү кижилерни сорук киирген. Трестиң тудугжулар коллективи 400 рубльди беш чылдың фондузунче киирер.

С. ТОВАРИШТАЙ.

Шалыпчылар слёду

Найысылалдың будүрүлге, организация черлеринде коммунистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш шалыпчыларының VI хоорай слёду дүүн Кызылга Политиктиг чырдыышкын бажыңының хуралдаар залынга «ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оон төлептиг уткуулуңар!» деп кыйгырыг-биле болуп эртеп.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң рапорттарын аңаа дыңнаан болгаш оларга шаңналдарны тывыскан. № 1 АТБ-ниң, туулбу заводунуң, «Коммунтудугчуң» СТУ, «Кок-Тей» совхозтуң коллективтери социалистиг чарышка тиилекчилер болуп, СЭКП хооркомунуң, хоорыүскомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш акша шаңналдарын чаалап алган.

Слёттуң түңнелинде, оон киржикчилеринге солун концертти көргүскен.

Бистиң корр.

НАЙЫРАЛДЫГ ӨГ-БҮЛЕНИҢ ЕЗУЗУНГА

(Республиканың идеология ажылдакчыларының хуралынга СЭКП обкомунуң секретары эш К. С. ШОЙГУНУҢ илеткелинден)

«ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докладлы партия комитеттериниң, эге организацияларының болгаш идеологияның бүгү албан, организация черлериниң мурнуга улуг сорулгаларны салган. Ол алдарлыг байырлалга холбаштыр чорудуп турар бүгү ажылдарны бистиң партиявыстың XXIV съездизиниң идейлары-биле, тоску беш чыл планында көрдүнген экономиктиг, социал-политиктиг болгаш идей-кижизидилгелиг бүгү сорулгаларны бөттандырары-биле холбаштырар херек.

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитединге Россия Федерациязында СЭКП обкомнарының секретарьларының хуралы болуп эрткен, анда ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткелдиг дугайында айтырыгны чугаалакан. Юбилейге белеткел үезинде бистиң чуртувуста беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир, масса-политиктиг ажылды улам калбартыр болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин улам экижидер талазыбыле эвээш эвес ажылдарны бөттандырып турарын ук хуралга демдеглээн.

Бистиң чуртувустуң республикаларының, хоорайларының, областарының арасында социалистиг чарыш калбарган, эвилелдешкен республикаларның экономика болгаш культура хөгжүдезинге тураскаатқан декадаларны, айларны, фестивальдарны, интернационалчы ыйыралдың кежээлерин болгаш пролетаржы интернационализмниң база совет патриотизмниң айтырыгларының талазы-биле теоретиктиг семинарларны, конференцияларны эрттирип турар. Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары партия крайкомнары болгаш обкомнарының хуралдарынга ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинге болгаш совет патриотизмге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып турар. Чижээлээрге, СЭКП Киев обкомунуң лекторийн «Ақы-дуңма чаңгыс ог-бүледэ» деп темага лекциялар иомчуурун эгелээн. Ворошиловоград область ССР Эвилелиниң юбилейинге тураскаатқан көскү агитациязының көрүндезин эгелээн. Бо хүнде Армениядa эвилелдешкен республикаларның хүннери эрттирип турар.

Тываның коммунистери, республиканың бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, алдарлыг юбилейге политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүүр белеткеннип турар. СЭКП райкомнары, парткомпары, партия эге организацияларының 50 чылга белеткелдиг планнарын чогаадып турганында болгаш опу боттандырып эгелээн. Ук планнарда интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары эвээш эвес черни эзелеп турар. Чер-черде партия организастар турарлар. Амгы үеде районнарда, библиотека ажылдакчыларының семинарлары эртип турар. Бо хүнде Кызылдың кинотеатрларында болгаш районнарда эвилелдешкен республикаларның студияларынга кылып үндүрген кинофильмнериниң темалыг көрүндезин эгелээн. «Он минута ишкинде ССРЭ-ни долгандыр» деп серидзан кинофильмнерни республиканың чурттанчылары көрүп эгелээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатқан материалдарны болгаш дамчыдыылгаларны республика солуннары, телевидение болгаш радио комитедтер калбаабиле берип турар.

Республиканың партия болгаш хөй-ниити организацияларының 50 чылга белеткелининиң үезинде бистиң чуртувустуң бүгү улустарының акы-дуңма ыйыралының ачызында чедип алдынып турар улуг чедишкиннерин калбаа-биле пропагандалап, ажылчы чоннарны күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже мобилизастап турарып эки деп демдеглээр херек. Шынап-ла Советтер чуртунуң бүгү улустарының ақы-дуңма ыйыралының ачызында Тываның ажылчы чоннары бодунуң хөгжүдезинге кайгамчык чедишкиннерни чедип алган. Оон бир тодаргай чижээ бо. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында база ақы-дуңма улустарның дузаламчызы-биле Тываның ажылчын ангыы дүрген чуртустунган болгаш дүрген өзүп сайзыраан. Чүгээ Ак-Довуракта комбинаттың муң ажыг ажылчын ажылдап турар чында хөй националдыг чаңгыс эш-сеткилдиг деткил бар, чоокта чаа-ла мал малдап, тараа тарып, ацван чораан тывалар ам ыяр индустриянның ажылчыларын апарган. М. Сундуй-оол комбинаттың тудуунга аёва ажылдың бооп киргеп. Ол ам ыяглап фабриказының кол инженериниң орлакчызы. Ажылчыннар эштер Чигир-оол, Дүктеп-оол болгаш өскелер-даа эзелеп чальниктериниге чедир депшээнер.

ССРЭ-ниң улустарының ақы-дуңма ог-бүлезинге бакталп киргеп соонда Совет Тываның экономиказынга болгаш культура тургузуушкунуга болгаш чаартылгаларны оон-даа хөйнү чугаалап болур. Чижээлээрге, 1944 чылда турганында бодаарга бистиң республикабыс амгы үеде үлеттүр продукциязын бүдүрерин 38 катап көвүдеткен. Ол үевиң дургузунда тарылга шөлү 6 катап өскен. Республика амгы үеде бүгү ишкинниң ортумак өредилгезинге шилтиирлеп турар, чүрттакчы чоннуң он муң кижизинге өнаштыр ийи чүс сургуул өреөнип турар, бистиң национал литературавыс болгаш ураң чүүлүүс шапкын хогжүдени алган.

Амгы үеде Тывада 50 ажыг нациянның кижилери бир демниг ажылдап турар. Совет Эвилелиниң бүгү республикаларындан, крайларындан болгаш областарындан база хоорайларындан бедик будурукчулуг чепсек-херекселдер болгаш техниканы база үлеттүр болгаш аъш-чем бараанныры кээп турар. А Тываның ажылчы чоннары бодунуң эзлээнде бүгү эвилелдиң экономиказынга даг-дүгүн, кобадътывы, мөңгүн суун, олуктү, эътти, тараапы болгаш өске-даа чүүлдерин киниртирип турар.

Республиканың чедишкиннериниң дугайын чугаалап турган, бистер ук чедишкиннер болза, бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының ақы-дуңма ачызында чедип алдынып турар дээрзин чоннуң калбак массаларынга тайылбырлап чедирер ужурлуг бис. Ол дээрге, интернационалчы кижизидилге дугайында айтырыгның бир чугула пеззэ бодур. Ынчалзажок, бистиң чамдык лекторларывыс, илеткелчилеривис 50 чылга белеткел дугайында чугаалаары кылып турган, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улустарының бижыг найыралының ужур-дузазының дугайын экижидерин ап турар — деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарының байырлалынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин хүүсаа бетинде күүседир дээш Каа-Хемниң ажыл-ишчилери кызымак ажылдан турар. Оон хереченнэ бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 115 хуу, сүттү 119 хуу күүсеткеин болур.

Районда 30 ажыг нацияның төлөөлекчилери ажылдап, чурттап турар. Оларның бир демниг, ыяйыралдыг күш-ажылының ачызында районуң экономиказы бижыгып, ажылчы чоннуң амыдыралының дедиеги бедип турарын эш Сереэдар сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Ажылчы чоннуң интернационалчы кижизидилгезин күштелдиреринче угланган кылдыынган чамдык ажылдарны од чугаалап, чедир кылдынмайн турар чүүлдерге доктаатқан. Индирде СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары Ш. Х. Сереэдар. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» партия ТК-ның докладаазының районуң ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлүүшкүнүн болдурган. Районнуң партия организациязы ол чугула документиниң ужур-дузазын кижи бүрүзүнге чедир таайылбырлаар хемчеглерни ап турар — деп, ол чугаалаан.

Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарының байырлалынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин хүүсаа бетинде күүседир дээш Каа-Хемниң ажыл-ишчилери кызымак ажылдан турар. Оон хереченнэ бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 115 хуу, сүттү 119 хуу күүсеткеин болур.

Районда 30 ажыг нацияның төлөөлекчилери ажылдап, чурттап турар. Оларның бир демниг, ыяйыралдыг күш-ажылының ачызында районуң экономиказы бижыгып, ажылчы чоннуң амыдыралының дедиеги бедип турарын эш Сереэдар сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

Ажылчы чоннуң интернационалчы кижизидилгезин күштелдиреринче угланган хемчеглерни кошкак боттарыңрын келгенин оратор шүүмчүлээн.

Кызылдың педагогика институдунуң проректору Л. Ф. Антипин бодунуң саналны студентилериниң интернационалчы кижизидилгезин экижидерининг айтырыгларынга тураскаатқан.

БЕДИК АТ ДЭЭШ

Фоторепортаж

Совет Эвилелиниң 50 чылына алдар болдурган социалистиг чарыштың идепкейлиг киржикчилери, ооң тиилекчилери «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүдүрүлгелеринде кайы хөй. Бо чылдың бирги кварталында продукциянын бүдүрериниң болгаш сайтарарының даалгазын ажыр күүседирикке оларның күш-ажылчы улуг үлүг-хуузу кирген. Шалыпчыларның киржилгези-биле бирги кварталда комбинат 8 муң 800 тонна ажыр бедик бөргүг орулганың мурнакчы ажыл-агыйларын даг-дүгүн Төрээн чуртка берген.

Социалистиг чарышка комбинаттың рудниктиниң болгаш арыглаар фабрикаларның коллективтери бедик көргүзүглерин чедип алган. Чарыштың тиилекчилери-биле таныжып көрээлиңер: Рудникте Василий Даржаа удуртқан бригада эки шынарлыг даг рудазын чыырының планы 380 тонна турда, ону 442 тонна чедир күүседткен. Бо чуруктарның солагай талазында ол бригаданың мурнакчы ажыл-агыйлары электрик Виктор Колосовтуң (ортузунда чуруктуң солагай талазында) ажыл-ишке кызыгаар моон өөрү үнелеп турар. Ол бо бүдүрүлгеге 1963 чылдан ажылдап эгелээш, төлептиг ишчилериниң бирзинге санадым, электриктер бригадазын удуртуп эгелээн. Ооң бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективин деп атты чедип алыр сорулга салган.

Бедик сорттуг даг-дүгү бүдүрериниң болгаш Тываның үлетпүрүнүң ниитизи-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автосептелге заводу 102 106 111
республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының 102 107 113
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң 107 101 100

1972 чылдың бирги кварталында үлетпүр продукциязының кол хевирлерин бүдүрерин натура-биле көргүзерге:

	Бүдүрген продукция	Күүседкен хуузу	Бо чылдың 1 кварталын эрткен чылдың 1 кварталы-биле деңнээрге, хуу-биле
Электроэнергия — миллион квт. шак	45,3	106	82
Хөмүр-даш — муң тонна	192	104	100,0
Тудуг туулбузу — муң кезек	6588	124	128
Тудуг чугайы — тонна-биле	300	86	110
Чыып эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер— муң кубометр	7,5	127	197
Даг-дүгү тывызы — тонна-биле	9161	109	120
Мебель — муң рубль	297	113	123
Тудуг болгаш оттузар ыяш сөөртүү — муң кубометр	125,6	111	99
Ооң иштинде тудуг ыяжы (муң кубометр)	108,2	128	100,6
Дилиг материалы — муң кубометр	34,4	139	119
Хөм пдиктер — муң ажеш	17,7	118	95
Кидис пдиктер — муң ажеш	16,4	97	103
Даарааи кылыглар — муң рубль	278	108	112
1 категориянын өкпе, баарбиле кады эът — тонна-биле	1487	110	120
Колбаса кылыглар — тонна-биле	284	105	106
Мал саржаа — тонна-биле	73	122	116
Чалаң сүт продукциязы — тонна	2739	96	95
Далган — тонна	2787	139	101
Хлеб болгаш хлеб-боова — тонна	4055	104	108
Кондитер кылыглар — тонна	148	78	68
Пиво — муң декалитр	45	100,0	3,7 катаи
Эвиртпес суксуннар — муң декалитр	22	105	122
Водка — муң декалитр	58	97	106
Дус (ажер) — тонна	2967	124	111
Туткан балык — тонна	13	130	3,2 катаи

2,5 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 7 муң тонна хөмүр-дашты, 1288 муң кезек тудуг туулбузун, 1,6 муң кубометр чыып эптээр демир-бетон конструкцияларны, 761 тонна даг-дүгүн, 9,7 муң кубометр дилиг материалын, 2,7 муң ажеш хөм пдикти, 137 тонна эътти, 14 тонна колбаса кылыгларын, 13 тонна мал саржаан планга немештир бүдүрген.

Бирги кварталда эрткен чылдың ол үезиниң хөй бүдүрген үлетпүр продукциязы болган:
Электроэнергия 10,2 миллион киловатт-шак,
Тудуг туулбузу 1447 муң кезек.
Чыып эптээр демир-бетон 3,7 муң кубометр.
Даг-дүгү (тывызы) 1575 тонна.
Эът 249 тонна.
Мал саржаа 10 тонна.
Продукциянын бот-үнезиниң планы күүседтингеп.

Бирги кварталдың планын күүседип тургаш, 6 бүдүрүлге продукцияны сайгарарының планын күүсетпээн болгаш 49 муң рубльдиң продукциязын планга чедир сайгарбаан. Ол болза, даараныла комбинады, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың саржат заводу, «Сельхозтехниканың» Улуг-Хем салбыры, Кызылда төлеателье болгаш чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Сарыг-Септе септелге-тудуг участогу-дур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бараанның продукциязының бот-үнезиниң чингедир планнарны чамдык бүдүрүлгелер күүсетпээн. Чамдык бүдүрүлгелерде ортумак ажыл төлевириниң өзүлдезиниң темпизи күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүнүң өзүлдезиниң темпилерин мурнап турар.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Тываның үлетпүрү I кварталда

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Тываның үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары ооң бүдүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле чаа чеминшиннерни чедип алганнар.

Үлетпүр продукцияларының кол хевирлерин бүдүрер талазы-биле кварталда планын улуг кезиниде күүседипкен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезин 14 хуу өскен. Кол сайгарылга болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң кол адырларынга өзүлдезиниң темпизин көргүзерге мыңдыг:

	I квартал планын күүседкенин (хуу-биле)	1971 чылдың I кварталынга удур
Республикада шупту	105	114
энергетика	—	83
одаар түүл үлетпүрү	102	101
металл ажылдап кылыры	103	107
ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	109	112
тудуг материалдар үлетпүрү	105	115
чиик үлетпүр	101	104
аъш-чем үлетпүрү	105	113

Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр, тудуг материалдарының, аъш-чемниң үлетпүрлериниң адырлары шалыпкын темпиниг хөгжүп келген.

Үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң 38 хуузун эзлеп турар 53 бүдүрүлге планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазын өзүтпээр ажыдап, I кварталда сайгарылга планын 105 хуу күүседип, планнаан ажыр 836 муң рубльдиң ялзы-бүрү продукциязын сайгарган.

I кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүдүү ниитизи-биле республикада 110 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин 10 хуу өскен. «Тыва даг-дүгү», ът комбинаттары, типография, Кызылдың туулбу болгаш автосептелге заводтарында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин эң бедик болган.

Продукциня сайгарарының, үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң өзүлдезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүнүң талазы-биле план республикада мынчаар боттанган:

	1972 чылдың I кварталынга удур		
	Сайгарылга планын күүседкенин	бүдүрүлгениң ниити хемчээли	күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эвилел ужур-дузалыг үлетпүр	103	113	109
Ооң иштинде:			
«Тыва даг-дүгү» комбинат	105	106	106
Каа-Хем хөмүр-даш разрези	102	101	105
Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	100	110	104
Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады	102	104	107
Республика ужур-дузалыг үлетпүр	106	114	110
Ооң иштинде:			
Эът комбинады	100,1	117	109
сүт комбинады	108	98	103
аъш-чем үлетпүрү	102	109	105
Кызылдың хлеб заводу	100	98	96
Чадаананың хлеб заводу	115	115	115
Ак-Довуракның хлеб заводу	101	102	102
Хову-Аксының хлеб заводу	108	113	106
пиво заводу	100	137	126
Тараа продуктудар эргелели	148	125	122
Кызылдың сайгарылга баазазы	124	124	112
Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу	270	84	118
Үстүү-Енисей балык заводу	87	94	142
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	108	166	145
типография	100	103	109
даараныла комбинады	95	89	89
алгы заводу	111	106	107
Караа четпестерниң өөредилге-бүдүрүлге чери	102	144	110
тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелели	112	260	187
Кызылдың туулбу заводу	134	137	126
Кызыл-Мажалыктың туулбу заводу	133	144	131
тудуг материалдар комбинады	100,2	13 катаи	7 катаи
«Тыва кодаа тудуг» трези	123	145	123
Ыяш ажыл-агый эргелели	102	105	97
тудуг материалдар болгаш конструкциялар заводу	103	129	114
Улуг-Хем ажыл-агый чери	110	98	111

«ШЫННЫҢ» материалдарының изи-биле

ТЕМП ООЖУМ, ШЫНАРЫ КУДУ

Мындыг эгелиг рейд бо чылдың февраль 27-де үнген солунга парлаттынган. Ында Самагалдай суурда «Сельхозтехниканың» Тес-Хем салбырының техника септелгезин оожум темп-биле чорудуп турарын илереткен.

«Сельхозтехниканың» ук салбырындан бистиң редакцияга дыңнадып турары-биле алырга:

Профкомнуң март 13-те болган хуралынга солунда бижиттингеп шүүмүлденди шиитирып көргеп. Рейд бригадазының четпестерин илереткенин чүүдүг деп хүлээп алган, ону дараай чайлатырының хемчеглерин чугаалашкан.

Контролёрнуң хүлээлгезин күүседип турган С. Бижик болгаш дизель шимчедикчилериниң эдиктирикчилин ажылындан үндүрген. Деффекторшик П. Артамоновка гомгудаа берген. Багай септээн чүүлдерни аас кылдырган. Мотор пегин слесарьлар болгаш мотор септекчилери-биле бүрүн четчелээн. Күш-ажылдың салгыга-чүрүмүн үреп турган чамдык эптер-биле ыңгыы чугаалашкан.

«Ак-Эрик» колхозтуң болгаш «Тес-Хем» совхозтуң септекчи механизаторларының чүүттаар ужуруг бажының райкүүскомнуң айтышкынын ёзугаар аска чер ээлеп апкарындан септекчилер «Сельхозтехниканың» кызыл-булуңунда сынмарлажып, амыр-ыш чок болуп келген.

«Сельхозтехникага» машина техниканың үр үеде турарының таварылгалары бар. «Ак-Эрик» колхозтуң «МТЗ-50» марказыг трактору аңаа 2 чыл болган. Колхоз баштаар чери механизаторлар чедишпезинге сылдагаашкы трактору хереглевейн турар бис — деп тайылбырлап келген. Моон соңгаар салбырга келген техниканы дарый септен, хамаарышкан черинче чорудар шиитпирин үнгүрген.

РЕДАКЦИЯДАН: Тус салбырның септекчилер аразында социалистиг чарышты организаставаанын, ында көргүзүг материалдарының чогун рейд бригадазының кежигүннери илереткен турган. Бо талазы-биле кандыг хемчег алганын «Сельхозтехниканың» салбырының харыызында айытпайн турар. Ол ышкаш механизаторларның кызыл-булуңга сынмарлажып, амыр-ыш чок болуп келгенин «Сельхозтехника» салбырының удуртукчулары райкүүскомнуң бүрүүзү кылдыр көрүп турары база шын эвес-тир.

АССОРТИМЕНТ ЭЛБЭЭН

Бо чылдың март 16-да үнген солунга Каа-Хем районда «Кызыл тук» совхозтуң малчыннарынга автолавка барбайн турарының дугайында Л. Салчактың чагаазы парлаттынган.

Ашылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазының К. ОЧУР-ООЛДУҢ редакцияга харыылааны болза:

малчыннарга автолавка барбайн турганы хынаддадан шын болуп бадыткаттынган. Совхозтуң ырак-узак одарларда малчыннарын аъш-чем болгаш чугула хереглелдиң баразаннарыбиле хандырбайн турганы дээш райпо баштаар черинин даргазы эш Переспороннини сагындырган. Амгы үеде автолавка малчыннарга чедип турар. Автолавкада бараанның ассортиментизи зябээн.

«ДУУРАЙЛААР ИРЕЙ»

Мындыг эгелиг фельетон март 18-те үнген солунга парлаттынган. Ында Эрзиниң музыка школазының башкызы Саая Бүрбээнниң өг-бүлеге төлеп чок ажыл-чагының дугайында бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң даргазының орлакчызы С. Өртеннің редакцияга бижээни болза:

С. Бүрбээнниң мурнаку үеде өг-бүле талазы-биле будуучак, арага-дарыга хандып, ажыхга мырыңмайн албан организация черлери санап ажылдан турганын авторнуң тоогулеп бижээни чөптүг.

С. Бүрбээ Эрзин район төвүнүң музыка школазының башкызында ажылдаа-ла чыл чоокшулап турар. Ол үениң иштинде коллективниң болгаш суурнуң хой-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип келгея.

Фельетонда бижиттингеп ажы-чаныңда төлеп чок четпестерин эдер талазы-биле аңаа сүмеңи берип, ооң тайылбырын дыңнап чугаалашкан.

„Кара-Хөл“ колхозта

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

«Кара-Хөл» колхозтуң төвү — Даспы-Аксы суурда бүдүрүлгенин, социал-культурааның, чурттаалганың тудуглары чыдың-на немежип турар. Ооң-биле кады Кара-Хөл көдээ Советтиң күүскому, колхоз баштаар чери, албан организация черлери, бүгү чурттакчылар суурнуң чаагайжыдылгазынче кичээнгейин салып, хөй ажылдарны кылган.

Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл овюга уткуштур суурну погаанчыдыр, чаагайжыдар планны көдээ Советтиң күүскому ажылдап кылган, суурнуң чурттакчыларының ниити хуралынга тургузуп, саналовалдарны алган. Суурну көргүүтүр кылдыр погаанчыдың чаагайжыдарын, үргүлчү арыг-шевер тургузарын кара-хөлчүлер дугурушкан.

Бо чылын суурга 1500 дөс Бирги кварталдың түңнелиниң таварышпаан, аңаа турбаан-дыр. Канеополчу болган хой-ниити даалгаларны дыңнангыр күүседип чаңчыкканы-биле олар база мактадыг.

Фабрикада профсоюзтың комитединиң даргазы Федор Иванович Теңлых хүнүң-не будурүлгениң цехтеринге барып, ажыл-ишчилериниң кайчаар ажылдап турарын сонгаар ажылдан кылган. (Эш Колосовтуң чанында ийи кыс ол) Оларның башкарып турар механизмелерин чугаалашкан.

Контролёрнуң хүлээлгезин күүседип турган С. Бижик болгаш дизель шимчедикчилериниң эдиктирикчилин ажылындан үндүрген. Деффекторшик П. Артамоновка гомгудаа берген. Багай септээн чүүлдерни аас кылдырган. Мотор пегин слесарьлар болгаш мотор септекчилери-биле бүрүн четчелээн. Күш-ажылдың салгыга-чүрүмүн үреп турган чамдык эптер-биле ыңгыы чугаалашкан.

«Ак-Эрик» колхозтуң болгаш «Тес-Хем» совхозтуң септекчи механизаторларының чүүттаар ужуруг бажының райкүүскомнуң айтышкынын ёзугаар аска чер ээлеп апкарындан септекчилер «Сельхозтехниканың» кызыл-булуңунда сынмарлажып, амыр-ыш чок болуп келген.

«Сельхозтехникага» машина техниканың үр үеде турарының таварылгалары бар. «Ак-Эрик» колхозтуң «МТЗ-50» марказыг трактору аңаа 2 чыл болган. Колхоз баштаар чери механизаторлар чедишпезинге сылдагаашкы трактору хереглевейн турар бис — деп тайылбырлап келген. Моон соңгаар салбырга келген техниканы дарый септен, хамаарышкан черинче чорудар шиитпирин үнгүрген.

РЕДАКЦИЯДАН: Тус салбырның септекчилер аразында социалистиг чарышты организаставаанын, ында көргүзүг материалдарының чогун рейд бригадазының кежигүннери илереткен турган. Бо талазы-биле кандыг хемчег алганын «Сельхозтехниканың» салбырының харыызында айытпайн турар. Ол ышкаш механизаторларның кызыл-булуңга сынмарлажып, амыр-ыш чок болуп келгенин «Сельхозтехника» салбырының удуртукчулары райкүүскомнуң бүрүүзү кылдыр көрүп турары база шын эвес-тир.

ӨШКҮ КЫРГЫЛДАЗЫ

ЧАДААНА. (Телефон-биле) «Сүт-Хөл» совхозтуң ошку кадарчылары ыштагларааш-кынны организастыг эрттирген. Амгы үеде ошку кыргылдазын чорудуп турар. 900 ошку кыргыттынган, оон 600 килограмм дүктү алган.

Ленин аттыг колхозта ошку кыргылдазы база эгелээн. Баштай кыргаан ошку бүрүзү 600 грамм дүктү берген. Амыл-уламчылап турар.

М. СЕВЕН.

ЧАА КӨВҮРҮГ

Моңгун-Тайга районнуң Моген-Бүрен-биле аргыжарынга хем дыка шаптыктап турган. Үстүү-Ыймаажының аксында чаа көвүргүнү кылган соонда аргыжарынга таарымчалыг болу берген.

Көвүргүнү тударынга «Моген-Бүрен» совхозтуң тудугжулары, район төвүнүң шефчилери улуг рольду ойнаан.

А. КАРА-КЫС.

ЫЯШ ОЛУРТУРУНГА БЕЛЕН

Ак-Туругнуң ыяш ажылагый салбыры бо чазын ыяжы кесгинген 90 гектар арга шөлүмге чаш ыяштарны тарыыр хүлээлгелиг. Ооң шөлүн күзүне андарып, белеткээн.

Ыяш олуртур техника, дериг-херекселдер бүрүнү-биле септеттинеген. Олуртуур 26 муң чаш ыяшты белеткеп алган. Ыяш олуртулгазы апрель 26-дан эгелээр.

К. КОМБУ.

АМ-НА ХАРЫЫДАН БЕРЗИН

Бай-Тайга райпозу районнуң школаларын өөредилге хереселдери-биле четпес хандырып турар. Ам 4-ку улдуунуң эгези. Райпо магазинниринде чаңгыс-даа кыдыраш чок. Ол ышкаш авторучка, будук шыны, транспортир, өөнүг-даа, бодуун-даа карандаштар база чок болуп турар.

Бо мындыг чорук үүлге бо таварылгала эвес, а доктаамал болуп келди. Чамдык бараанар ховар-даа ыйнаан. Ынчалза-даа кожавыста Барыын-Хемчиктиң магазиннеринде болгаш Кызылда бар үүлдер Тээлиге чок болгулаар-дыр.

Кыдыраштар колзе-даа шупгузуу чаңгыс аай шугумнуг болуп турарындан кайыдаа класстарның өөренинчилери ону ажыглаар ужурга таваржып турар.

Өөредилге хереселдери-биле хандырылга дутайында айтырыг чаңгыс школага эвес, бүгү школаларга хамаарыкыр. Черле ынчаш райпо үүле бистн четче хандырып школага эвес ийи турарыл? Садыг кидзиниң эргелекчизи эш Сарыг-лар, өске-даа эштер бо бараанарны чугула хереглелдиң бараанынга сапавайн, херекке албайн турарындан мындыг үүл болуу турары биледингир. Үлдүң эгелевээиде ол хереселдерни чонга садыгаар талазы-биле үүге хемчег албайн турганының дугайын садыг кидзиниң эргелекчизиниден айтырарга склад хавлчак турган деп чыддагаанвап каар бо-ла. А магазин эргелекчиниден айтырарывыска, чагыгны киирген чүве, та кажан көөр ыйнаан —деп харыы баэр.

Мындыг таварылга (база катап бижип тур мен) доктаамал болуушкун-дур.

Район төвүнде чаңгыс садыг бар. А өске суурларга оларны база чедирип садыгаавайн турар. Кыдыраап, авторучка келген деп дыңнаап, хамык өөренинчилер суурлардан Тээлиже бээн чадаг шуужуп турар таварылгалар бар. Райпо баштаар черн, респотребсоюзтуң Кызылда садыг базазының бо талазы-биле харыылап турар эштери ам-на харыдан биске берзин.

Н. БИЧЕЛДЕЙ,
Кызыл-Даг ортумак школазының өөредилге эргелекчизи.

ТООЛАЙЛЫГНЫҢ МАЛЧЫНЫ

«Малчыны» колхозтуң база бир хөөчүн кадарчызы Очур Достановна Достан он тос чыл сарлык малдан келген, улуг дуржулгалыг. Колхозунга дыка хөй биитиим остурун берген. Чыл бүрү төрүүр 100 сарлыкка онаалтыр 90-дан өрү биитиим ап келген. Чамдык чылдарда чаңгыс-даа биитиг өскүмейн, остурун ап чораан.

Достаннын сарлыктар одарладыр кол одары Берт-Ой, коданы кыштан хүр аңнаан, 118 сарлык төрээн, 118 биитиг алдыгаан! Совет Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга белек кылдыр төрүүр 100 сарлыкка онаалтыр 90 биитиг алыр сорулгалыг.

Ч. СҮРҮҢ.

Туранда белеткел

Совет пионериянын бичии отряды — Бии-Хемниң аныяк пионерлери, бүгү чуртта 23 миллион өөрү-биле бир дөмей, боттарының улуг байырлалынга эң-не дээре ажылхеректерни бараалгадып турар. Район төвү — Туран хоорайда Пионерлер бажыңы бо хүннерде аныяк ленинчилериниң ёзулуг лайынчы штабы болу берген.

Аныяк пионерлериниң байырлалынга белеткелдер кайы хире чоруп турарын Пионерлер бажыңының директорү А. Н Елкин мынчаар чугаалап турар:

— Байырлалды эрттирериибиле оргкомитетти тургускан. Ооң составында партия райкомунуң ийиги секретары П. И. Өпеш, ВЛКСМ райкомунуң секретары Е. Л. Воронцов, райкүүском даргазының орлакчызы И. Ф. Молявов, районнуң шериг комиссарының орлакчызы А. К. Цыганов болгаш оске-даа удуртукчулар кирип турар. Бистиң оргкомитет-биле кады ажылдап кылган планывысты СЭКП райкомунуң бюрозунга шагда-ла чугаалажып көрген болгаш чамдык эдилгелер-биле ону бадылаан. Эгезинде бис районнуң бүгү школаларының пионерлерни Туранга эккээр, алээзи хөй аалчыларны, районнуң пионер организациязының хоочуннарын чалаар деп корүп турган бис. Бюронуң сеназын ёзугаар хоорайга болуур улуг баймырлалга школалардан түгле аңаа киржир эргени бодунуң пионерзи ажылхеректери-биле чаалап алганнарны келдирер. Район байырлалынга киржир эрге дээш чарыш май 19-ка чедир түүнеттингеп, тиилекчилер тодараттынган турар.

Ол ажылдың кайы хире чоруп турарын хынап көөрү-биле апрельдың 17-деп ыяш школаларже үнүүшкүнүү кылыр деп турар бис. Ооң-биле кады школаларда ол байырлалды эрттирериниг кайы хире белеткенин турарын хынап көөр, практиктиг дузаны чедирер деп планнаан.

Туранга эртер байырлалга бистиң Пионерлер бажыңы белеткелди барык дооскан. Дериге-кааскалгалар чуруттунган, эмблема белен, стадионну каастаар лозун, плакатты белеткеп турар. Ол хүн пионерлериниң ялзы-бүрү дезгелгелери, школачыларның уран чүүл көрүүдезиниң түңнел концерти база болур.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур

Минск хоорай. Шөлдүң ортузунда Тиилелге тураскаалы. (СЭТА-ның фотохрониказы).

„ОРЛЁНОК“ ЭГЕЛЭЭР

ВЛКСМ ТК-ның бюрозу Бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» деп комсомолчу шеригзиткен спортчу оюннарын эрттирер дугайында шиитпир хүлээп алган. Ындыг оюннарга үстүнү классчылар, профтеховедилге, ортумак тускай ведилге черлериниң системазының сургуулдары болгаш ажыдап турар элээди уруглар кирмир ужурлуг. Оюннар үезинде шеригзиткен спортчу маргылдааларны, конкурстарны, викториналарны, эстафеталарны, походтарны, тантиктиг оюннарны, лагерьлерге чыыштарны эрттирер, Совет Чепсектиг Күштериниң твогузумүк дугайында кичээлдерни кылыр, тактика, бээдалга, чыскаал, санитария, шериг-техниктиг, күш-культура талазы-биле белеткелдерни чөрүдэр, хамаатты камгалалы-биле танышып, өөренир. Ындыг оюннар күш-культура болгаш шериг-техниктиг белеткел талазы-биле Бүгү-эвилелдиң шылгалдазынга аныяктарның идепкейлиг кирмирингге, «Күш-ажылга болгаш ССРЭ камгалаалынга белен» деп Бүгү-эвилел комплекстизиниң нормаларын чедиишкинниг дүмаарынга идиглиг болуур.

1972 чылда шеригзиткен спортчу оюннар школаларга, профессионал-техниктиг ведилге болгаш ортумак тускай ведилге черлеринге, бүдүрүлгелерге, районнарга, хоорайларга бөөп эртер. 1973 чылдан эгелээш областарга, крайларга, республикаларга түңнел оюннарны эрттирер, оң соонда Бүгү-эвилел кергүзүү болуур.

Комсомол комитеттери оюннуң кирмишкилериниң незектерни тургузар, кирмишкилериниң нигити хуралынга оюнну удуртур штабты сөңгүүр апаар.

«Орлёнок» деп Бүгү-эвилелдиң шеригзиткен спортчу оюннарын ВЛКСМ ТК-ның чанында тургускан кол штаб, а штабтың хуралының чапсарларының үезинде — чөвүлел удуртур. Оюннуң нөкөндыларчызы болгаш чөвүлелдиң даргазы — ССРЭ-ниң ушудукчу-космонавы Совет Эвилелиниң ийи дамгыр Маадыры Г. Т. Береговой.

Бүгү-эвилелдиң «Орлёнок» деп комсомолчу шеригзиткен спортчу оюннарын аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидигезин улам экижидеринге, оларны Төрээн чурттуң камгаалаарынга белетизээринге идиг бэәр ужуруур.

ТООЖУДАН ҮЗҮНДҮ

ТАЙГАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың чаагай сагыш салымшкынының ачызында бистиң чуртувуста хөй паттөөлэл улустарның оолдары, кыстары чыл бүрү чуртуун дээди өредилге черлерин доозуп, тускай эртемнээ чедип ап тураарлар. Келир үеде инженер-геолог болуурун күзээп тыва студенту оолдуң чайгы практика үезинде ужуралдарының, бодалдарының болгаш сактышкынныларының дугайында «Тайганың эртинези» деп доңчу тоожуну инженер журналист Д. САРЫКАЙ бижип доозуп турар. Ол тоожудан чамдык эгелерни парлап эгелеливис.

ФОМИЧ

Бо шагда амыдыралдың болуушкуннары кайгамчык-ла дүргеп сөңгүшкулаар-дыр. Каш-ла хөөк бурунгаар мен Москваның делгем кудумчуларынга, сессерликтеринге седүүстеп чоруп турдум. Ам бо элээригей тайгада, үе-дүштеп бээр инжи буду баспаан, хол дээп көрбээн ээм иштинде Фомич-биле шиилээп олур бис. А Фомич деп кымыл?

Тагаавда аскан кочалчыгаш адаанче кезектер чүкшүрүп олурар арагында оөң овур-хевирин чуруй каалтайн: дестегер болгаш мөрзүгүр кызыл арыннығ, ынчалза-даа чазык шырайлыг, кыштың, дөрбетер эриннерлиг, а характары сыгыр, думчуунуң баазы хертешсемээр. «Соок ирей» дег шүүжеп салдым. Сывырнын алган дүктүг билеткерин көөрге, мээң дөмектеримден чиглелевес, боду аажок мөгешыырак, а үзүңү ийи метр чыгам. Черде ынчаш улут чаагай талазы-биле ховар дээп бүдүштүг бо кижи болза, геолог Степан Фомич Макушенко-дур.

Үш хөөк бурунгаар тайгада геологтар турлаанга чедип келириге, мени Фомичиге дузалакчы кылдыр чорудупкан чүве. Бистиң баштайгы ужуражылгавыс мырыңай хөктүг болган чоор. Хамыктың мурнунда ол мээң харымны айтыргаш, оң соонда;

— Арганыңны аа, чырын кадык бе, кортпас боор сен аа?—дээш, ам кээп ара-соора:

— Адың, фамилияң кымыл?—дидир-де.

Ынчаарга мен иштимде: «бо мажаалайзыг геолог меня ыглап, базымчалаар сагыштыг-дыр, мында алзыр болбас», деп бодаан, шала доңгуй харыыладым:

— Адым Шулуу, фамилиям Ак-кыс, удавас чөрби харлаар мен. Амыдыралым иштинде чүүдеп-даа коргун чорбаан мен, кортпас-даа мен.

Фомич мээң бардам харымны хайыыра-даа какпайн эрттиривкеш:

— Сээң адыңны, фамилияны орус дылче очулдурар болза, чүү дээни ол?—деп айтырды. Оөң айтырыгга баштай каржызымаар харыы бериңкеш, арай эңчоксуна бердим:

— Шулуу дээрге моол сес очулдурарга даш дээни ол, а Ак-кыс деп фамилияны орус дылче «белая девушка» деп очулдурар ийин — дидим.

— А-ха, Даш. Чараш аттыр харын. А ана-ла даш бе, азы кандыгыл? Даштар янзыбүрү-де болгай. Мрамор, гранит, азы тальк, гравий сутсуг дигилээш аан.

Мен Фомичиге ана-ла иштиг даш дээн чүве-дийин деп кагдым. Дараазында ол:

— Фамилияңның аттырыныын аа, сен «Ак-кыс» авес, харын сыр дедир. Кара оол ышкажың үүл — дидир.

Шагда бичиимде кыргаавамдан дыңнаавын бир чүгланы сактып келгеш таймырладым:

— Мээң ачам чырык чер кырынга төрүттүнүп кээп турар үеде, тыва улус үжүк-бижип-даа чок, бүдүүлүк чорааның. Кыргап-аваның уруглары ызырнымас, божаан соонда удатпаанда бүрүүп каар турган чүве-дир. Ынчыг корчут хай-бачыттан адырлыг алырының арта-сүмезин улуг улустан айтыргга, бир кадаа «чаа төрүттүүген төлүүңү дедир кылдыр, ак болза кара деп, кыс болза оол деп адап ал, ынчаарыңга аза-четкер алзагыл, алыр дээш келген мевилеп айтырыглар салырыңга ынак демер даан.

Тайга-таксыл кезии, мин ховуң иштинде кады чорун келгеш, Фомичиниң дутайынга мындыг түүдер билип алдым: алыс чуртуу Украина, Днепр хемниң эриинге төрүттүүнүп, хары бижеп оранчок аткан, тускай эртемни геолог, ог-бүлезин дайынга чидирген олчаан амыгаа чедир бот...

книжизин тыппайн дедир чоруй бааре дээн ышкажыл. Кыргап-аваам хөөкүй ол чугаага бүзүрээш, чаа бөжаан кара оглуң Ак-кыс деп адап алган, а ол оглу кадык чаагай озуп-доругуп чуртаан чоруй барган, сөөлүнде келзе-келзе ол ат бистиң фамилиявис апаргавы ол-дур.

Фомич мээң бо чугаамны аажок сонуургап дыңнаваш, оөң соонда аваның, кыргап ада-нелериниң аттарының очулгазын, Чангыс-Ханың деп чер адын орус дылга чүү дээрин айтыргылаан.

Сөөлүнде бодап көөрүмге, Фомичиниң сеткили кончут чымчак, аажы-чаңы чаагай, бичии уругларын кижи бодуп-тур. Боду чугаакыр авес хирезиндэ, сонуургаачалы черле аажок, даңгаар-ла мевилеп айтырыглар салырыңга ынак демер даан.

Тайга-таксыл кезии, мин ховуң иштинде кады чорун келгеш, Фомичиниң дутайынга мындыг түүдер билип алдым: алыс чуртуу Украина, Днепр хемниң эриинге төрүттүүнүп, хары бижеп оранчок аткан, тускай эртемни геолог, ог-бүлезин дайынга чидирген олчаан амыгаа чедир бот...

Бис Даш-Балык деп хемчигештиң уунун өрү өскеп бар чор бис. Фомич үргүлчү-де дилегзинген йоруур, чамдыкта сай даштарын маска-биле бүза шапкылаан, бөөр-даа. Мен база оңу оттүвүп, ында-хаая даштарны алгаш, аяңнаым сүртей аңдара-дүүлере тудуп, шинчилээр-даа мен. Университеттиң лабораториязыга минералдар тодарадырым багай эвес кижи мен. Чогуу маңаа черге чыткан руданың демдектерин дүргеп эскерип каары белен эвес чүве болду. Борта тускай чанчыл болгаш үр үеде практика херек.

Эвир чылын чайын геологтар бо калбак эзим иштинде хемчигештер уунудан үнедиг ховар металлдың рудазын тып алганнар. Ол руданың чогум мөөң чыдыны, курлавырыыг чери ам-даа тывылбаан. Бис оңу дилеп чоруурувус бо. Амдыызында чүгүдээ тыпкадыыс, чүгле түүктелгилеривисте күш-хүнеливис эвээжеп, чиигеп чор, а немешкеп олча көңгүс чок.

Бо хемчигеште балыктың хөйүн каинчаар боор оңу. Карпаар-да. Дем чаа мен дузакбиле он ажыг кадыртылар шелип алдым. Фомич оларның казырыын сувуруп, иштин аштаап, муң хайындырып олур. Мээң балыктаарымны дедиин-ле сонуургаар. Боду балык дузактап билбес де. Харыя-даа ажок сонуургаш, мээң чанымга кээп, медээжок улуг мага-боду-биле сүтка балыктар ховзур боорга шугуудап «ында ыра, пэгиргек!» деп-даа турдум. Ынчаарымга ол мээң аймымдан эртпес, тенектеин бээрге, ачазы конучпкан бичии оол дег, чөптүү ажок кылаптап чоруй бээр.

Мен ам Фомичиниң мурнунга ажык-дузалыымны көргүзүп, оөң хүндүткелин чедип алырынче улуг базымны кылдым шыкаш. Дүүн кежээ Фомич чаагыны хыралташ ужа албастаан өдүрек соскаш, муң кылган, а бөгүнүү балык мүңү мөөң ачы-хавыяам-биле хайындыртынар. Ынчангаш Фомич мени мактай аарак мынча дидим:

— Эр-хей, Шулуу! Бир хүн мен, оөң дараазында сен олча тып чоруур болаувусса, хырыннарывыс үргүлчү тодуг чоруур, эътиг мүң база үспес бис.

...Хүн ажа берди. Элдептиин. Беш хөөк бурунгаар валымга бо-да демдеглелдерим эгеленп бижип олурган мен. Ам оларга улай база бир эге бижип алдым. Амыдырал хөй талалыг, солун-дур. Демдеглелдеримни моон соңгаардаа уламчылаар мен.

Д. САРЫКАЙ.

(Уламчылыг).

НАЧЫННЫҢ ООЛДАРЫ

Бүүлар Сүрүн-оол Өвүрүүн «Торгалыг» совхозага чурттаан турар. Бажан оөң ат, фамилиязын адаарывыска чангыс чер чурттугларынга безин шала арчок болгу дег сагындырар. Чүге дээрге, ону дуслагжылар Начын дижирлер. Тодаргайы-биле чугаалаарга, Күүлар Сүрүн-оол —ТАР-ның начын шөлалыг мөгелериниң бирээзи чораан.

Тывага улусчу революциянның 50 чыл оюнга тураскаатказан Наадымны республиканың чер болганынга калбалбиле демделген эртирген. Ол хүнде Кызылга болган тыва хүрештиң түңнелиниң дугайында медээни Начын радиодан дыңнап олура, ийи-үш удаа тура халып, адыштарын дүрбүттүнүп, шыдаммайн-ны олурган. «Ак майыктыг шилги аътты» шүүлген мөге — Валерий Араптанга тыпсып тур — деп чарлаарга, ол боду безин билбейн адыш часкапкан. Оон бодалынга дораан-на тос кожуун хүрежинге шүүлгеш, эвер-чүгеннинг калдар аътты алганы кирип келген...

Эрткен чайын Кызылга Наадымга хүрешкен алдан дөрт мөгениң ийизи Начынның оолдары-ла болгай. Кажан оолдары четкилеп келиргеге, оларның чедиишкин чок хүрешкенинге хөөнү чоктаалып — пат арлер-дир силер ийин, мээң үем турган болза —деп чемелеп-даа олурган. Ам канчаар, хүн ийис болгай, келир чылын-на эки тудуп көрүкерем — деп чаламыктаан-даа. Ам Начынның ол ийи оглунуң дугайында кысказы-биле таныштыраал.

1956 чылдан бээр Өвүрдеп келген сииреш бөттүг, кашпигай оолдуң хүрежири улустун сонуургалын хаара туда берген. Ынчаардагы сураглыг мөгелер Ашак-оол, Семис-оол, Дукар, Даржаа олар-биле ол мөге наймыылалга каш удаа кээп үжүрлешкен. Ол мөгени — Күүлар Шагдыр-оол даап. Чогум черинин чону аңаа-ла мөге Шагдыр дижирлер.

Шагдыр-оолдуң кол аргазы —дегээ. Оон ол идегелдиг аргазының дутайынга республиканың мөгелери мынчаар чугаалажырлар: Шагдырның будун — «эртемниг бүт» дизе ажырбаа.

Мөге Шагдыр-оол 1969 чылда МАР-ның Усба-Нур аймакка барып, база хүрежин чораан болгаш спортчу чедиишкиннерлиг болган. Ол чугле тыва хүрешке авес, а бүрят хүрешке республика спартакиадазынга каш удаа киржип, бирги болгаш ийиги черлерни ээлеп келген.

Начынның ортун оглу — Күүлар Даш-оол. Ол — республикада бир шыырак болгаш моон соңгаар-даа хөөнү идеген маңал болур мөгелериниң бирээзи.

Күүлар Даш-оол — 1969-70 чылдарда республиканың 68-тен 72 кг чедир деңзилиг мөгелериниң ийи данкыр чемпиону. Эрткен чайын ол-ла деңзизинге чүгле О. Караканың Катка октаткаш, ийиги черни алган.

Чоокта чаа Даш-оол-биле Чадаана хоорайга ужуражы бергеш, элээн хөөрештивис. Ол хүрешке хынамчалыг белеткенип турар болду. Торгалыг сүүрга тускай спорт залы чок-даа болза, клуб сценазынга хевис чаткаш, аңаа хостуг үелериниде өөрү-биле хүрежии келген.

Шагдыр-оол биле Даш-оол —кайызы-даа чалаачылар. Олар төрээн совхозунуң түгле спортчу алдарын төлептиг камгалап чоруурлар эвес, а күш-ажылчы алдарынга базала улут-хүүзун эң-өөрү-биле бир демей киирип чоруур алышкылар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

УШ РЕСПУБЛИКА КЫЗЫГААРЫНГА

Россия Федерациязының, Украинаның болгаш Белоруссияның кызыгаарларының тудушкан черинге ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга алдар кылдыр Найырал тураскаалын тудуп тургузар дээн. Брянск областтың Климов, Черников областтың — Городнянск болгаш Гомель областтың Добрушск районнарының суурларының чурттакчылары ол черге чыл-дың-на наймыыл байырлалын эрттирип турар. Эрткен күүзүн ажы-дүңма үш республикаларның авыяктары аңаа парктың тарын олурткан.

(СЭТА-ның корр.).

БРЯНСК.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Кызылдың педагогика институдунуң хостуг хүрешке чыынды командазы Ак-Довурак хоорайга көргүзүг оюннар болгаш эш хүүзүнүң ужуражылгазын эрттирип чораан.

Маргылдаанның түңнелинде команда талазы-биле бирги черни девистин ээлери алган. Сөөлгү үеде Ак-Довуракның хостуг хүрешке чыынды командазы республикага ады-суураа үнүп, шанналыг черлерни ап турар апарганын моон мурнунда солуннардан номчаан болгай бис. Командада хүрешке талантылыг аныяктарның саны хөй. Оларга Алексей Салчакты, Сергей Шаравиин, Олег Сатты болгаш өскелерни-даа адап болур.

Бо бүгү чедиишкинде хоорайның чыынды командалыының тренери, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондарның киирген улуг-хуузу биче эвес.

Эш хүүзүнүң ужуражылгазының соонда педагогика институдунуң студентилери Ак-Довуракның Культура бажыңынга хостуг хүрешке көргүзүг оюннарны хоорайның чурттакчыларынга сонуургаткан.

К. ЛАЙДЫП,
педагогика институдунда хостуг хүреш тренери.

БИЧИИ САМОЛЁТТАР ХЕРЕК БЕ?

Сөөлгү чылдарда үнден дүргеп үжар улуг самолёттар көвүдеп кел чыдар. Ынчап барган чүве болганда оожум үжар, бичии, моторлуг самолёттар ол күчүлүг машиналарның хөлегезинге чоорту чиде бээр эвес. Ыйнаан дээн аяның сезингленишкиннер чыптып келген.

Пардаганың Медээлер Агентилелиниң корреспондентизи авиаконструктор Сергей Яковлев-биле үжурашкаш, Совет Эвилелдиңге бичии самолёттарның хөгжүлдезинин дугайында каш айтырыгга харыылап бээрин дилээн.

— Силер ол чыл дургузунда бичии самолёттар чогаадып келген болгай силер. Оон аңгыда Ноя конструкторнуң оранчызы база болуп турар силер. Умар чүүлдүң бо угланышкынынга хамаарыштыр мындыг-мындыг айтырыглар барын?

— Амгы үеде самолёт тудуушкунунга бир талазы хөжүдэп калыр, өске талазы хөгжүп чоруй баар ындыг чүве турбас болгай. Совет үжарчүүл үлетпүрү бүгү-де үжар аппараттарның хөгжүлдезин бир дески чорудуп турар. Эрткен чылын болган үжар чүүл делгелгелеринге келген миллион-миллион кижилер бо дугайын аңаа бүзүреп көргенбер.

Бисте, «чиик моторлуг» самолёттар чогаадып турар үлуста, элээн каш соруга бар. Бир дугаарында, улус ажылагыйынга ажыглап турар самолёттарның парыгын чаартыр. Бо дээрге харылаага, санитар албанынга, кедээ ажыл-агыйга, таныылдаарынга ажыглаар машиналарның дугайында чугаа чоруп турары ол. Бөгүн ол ажылдарны Олег Антоновтуң удуртулазы-биле чогаадып кылган АН-2 болгаш бистиң конструктор бирозунга кылган ЯК-12 деп самолёттар күүседип турар.

Өске бир соруга— спортчу самолёттар чогаадыры болур. Бистиң чогаатканывыс ЯК-18 ПМ болгаш ПС деп самолёттарывыс дээди үдүдүшкүн талазы-биле сөөлгү чылдарда эртирген делегей чемпионаттарынга эки деп санаттынган. Ындыг-даа болза бис чаа хевирлерни база чогаадып турар бис. Үш дугаар соругавыс — ырак эвес черлерге албан чоруу кылырынга ажыглаар бичии самолёт чогаадыры болур. Амгы үеде ындыг машина эргежок чүгүлә апарган.

— Кимилерниң хүүда ажыглаар самолёттарын чогаадыр бе?

— Бистиң чуртувуста ындыг соругга амдыында салдынмайн турар чүве. Улус ажыл-агыйынга бичии самолёттарның чугулазын биле тура хөрөңгини доора чарыгдаары каржалыг апаар болгай ааң. Бодумнуң өөмүнээмден мындыг чүве немеп каайн. Самолёттуң үжудукчу кижи башкарза эки, аңаа бир боду өөренип алган кижи эвес. Самолёттуң башкарары дээрге самолётка аңаа үжары эвес деп чүвени ылгап билге эки. Хүүда самолёттарлыг кижилер бар чурттарда озал-ондак болур чорук кончуг хөй болуп турар.

— Аңгы-аңгы самолёттар чогаатса эки бе, азы чаңгыс хевирниң самолёттаа чогаатса эки бе?

— Чангыс аай модельниг болгаш янзы-бүрү ажылга ажыглаар самолёт чогаадыр мөгелерим бар. Ынчаарга ажыглаар самолёттарны бичии самолёттарга, турисчи ава-чорукка, кедээ ажыл-агыйга ажыглаар болур. Бо самолёттуң үдаваскөйү-биле үндүрүп ээлей бээр.

— Бичии самолёттарга эң чугула негелделер чүл дээрге оон умуп үнерде ындыг кончуг дүргеп эвес болуру, хамарда туруштуу болгаш башкарарда бодүүнү болгай. Бо сорулгаларны конструкторлар канчаар шимтирлеп турар ирги?

— Оңу шимтирлээрде колдуунда-ла чалгынның тургузуун өскертип тургаш чедип алыр чүве болгай. Бичии самолёттарны улус ажылагыйынга ажыглап турган эңне бодүүн аэродромнарга, чаңдыкта аңаа-ла оргу шөлге хөндүрар болгаш оон үжудуп үндүрер болуп турар. Ынчангаш самолёттарның системазын нарынчытпайн бодүүнүбиле кылыры негеттинип турар.

— Бичии самолёттарны нарын техниканы-биле чопсаглап болур бе?

— Маңаа база деңги-ле дүрүмүү сагыыр: болүүн болгаш бүзүрелдин чугула. Кандыг-бир херекселди ажыглаары машинаның каяа херегээриниэн хамаажыр. Чижээ, үжудуп өөренир самолётка болза үжудукунуң келир үеде улуг лайнерге таваржы бээри херекселдерин ажыглаар. Тускай хереглээр самолёттарга хөй херекселдерниң дээрэ чок. Үжудушкунуун айыыл чок чоруун хандырып чоруур каш саныыт приборлар болза, ол-ла. Чүгле хүндүс болгаш аяс үеде үжар спортчу самолёттарга болза, чаңгыс радиостанция-биле кызыгаарлаттынып каап болур. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, машиналарывысты херекселдер-биле нарыядырын күзевес бис.

— Бичии хемчээлдиг самолёттардан кандыг хевирлиг эң ноя болуп турарыл?

— Дөрт олуттуг самолёт эң колу ол. Үжар деңзизи 1 - 1.5 тонна, шимчедикчизиниң шыдалы 200—300 аът күүлүг. Оон хөйүүн дээрэ чок. Оон бичелээр болза самолёттуң үжар шынары база кудулай бээр.

(ПМА).

Телевидение

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдыгалар программазы. 13.05 — Медээлер. 13.15—Уругларга. «Каштанка» мультфильм. 13.40 — Хоккей талазы-биле делегей чемпионады Швеция — ССРЭ. Прагадан дамчыдылга. (2-ги, 3-кү кежээ). 15.00—Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботникинге тураскаатказан репортаж. 15.45 —. «Мурнувуста хүн» уран-чечен фильм. 17.00—Делегей болуушкуннарынга хамаарыштыган дамчыдылга. 17.30 — «Музыкалыг ужуражылгалар». Т. Кулиевтиң ырлары.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер (орус дылга). 18.15 — «Ак-көк хемниң делгемнеринде». Дамчыдылга. 19.15 — Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

19.30— Дамчыдыгалар программазы. 19.35— Медээлер. 19.45 — Фигурлуг чүгүлээшкинге ССРЭ-ниң чемпионады. Миннскиден дамчыдылга (бижидилге). 21.15— «Мурнувуста хүн» уран-чечен фильм. 22.55—«Ye». Информастыг программа. 23.25 — Концерт. 00.50 — 01.00—Чазсар. 01.00 — Документалдыг фильм. 01.30—04.45 — Спорт панорамазы.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээлеринге ёаугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Тываның барын талазында районнарга биче чаъс чаар. Барының угланышкынның хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне республикага 5—10 градус соок болган. Хүндүс ниитизи-биле Тывага 7—12 градус чылыг болуур.

Найысылал Кызылга шокар булуттаар. Чаъс чагбас. Барының угланышкынның хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне республикага 5—10 градус соок болган. Хүндүс ниитизи-биле Тывага 7—12 градус чылыг болуур.

Найысылал Кызылга шокар булуттаар. Чаъс чагбас. Барының угланышкынның хаттын дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне республикага 5—10 градус соок болган. Хүндүс ниитизи-биле Тывага 7—12 градус чылыг болуур.

Редакторнуң орлакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рустам дугайында тоожу». 9.40, 12.30, 15.20, 18.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тоол» 15.00, 17.30 — «Музыкалыг ужуражылгалар». Т. Кулиевтиң ырлары.

«ПИОНЕР»: «Огнискиниин аялгазы» 9.30, 13.40, «Сылдыстар өөпсе» 11.20, 15.30, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чедиги дээр» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

Чоннуң кичээнгейинге

Кызыл садыг чери чөвүа кызыл-таспы болгаш чарбаган каап кызыл-таспы садып турөр.

Арыг кызыл-таспың бир центнериниң өртээ 20 рубль.

Чарбаган каап кызыл-таспың бир центнериниң өртээ 16 рубль 72 көпеек.

Кызылдың колхоз рынокунуң девискээринде 29 дугаар эрөктан бо продуктуларны садып ап болуур.

Ларёк эртенгиниң 8 шактан дүштекиниң 12 шакка чедир ажыллаар.

Дыштанар хүнү — воскресенье.

БЕЛЕК ЧАГЫКЧЫЛАРЫНГА

Май 1-ге уткуштур уругларга белектер чагыын Кызыл садыг килдизи эртенгиниң 9 шактан 18 шакка чедир хүлээп ап турар.

Чагыкчылар Октябрьская кудумчузунда 29 бажыңга келир.

КЫЗЫЛ САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кедээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00607.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыҙда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АӨССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 16 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 90 (8858). Өртээ 2 кеш

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — ленинчи орук-биле коммунизмниң тиилелгезинче бурунгаар!

(СЭКП ТК-НЫҢ 1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демисеяге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткия наттыштырылгазының хүну — Май 1-зи делгерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

3. Мэңгеде дирит, интернационалчы өредиг, империализиге удур, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демисеяның туғу — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Аңы-дуңма улустарның социалистиг улуг Ада-чурту, хөй националдыг бүзүлбас дең наттыштырылгазы, пролетаржы интернационализмниң принциптериниң дирит баттанышыныңы — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

5. Владимир Ильич Ленинниң эдеы болгаш ажыл-херээ чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

6. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демисеяниңың авангардынга чоруп, массаларның идепкейлиг организаторлары болгаш кижизидикчилери болуңар!

7. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төвгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демисеңиңер! ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн беш чыл планының даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышка чаа-чаа чедип алышкынналрывыс-биле демдеглээлиңер!

8. Коммунизминиң тургузуучузу — улуг совет улуска алдар!

9. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш—Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

10. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчулары — алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

11. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчузу — совет улусчу интеллигенция делгерезин!

12. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет ниитилелдиң идей-политиктиг бүзүлбас чаңгыс эви быжыглып турзун!

13. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының улуг чаалап алышкыны — ССРЭ-ниң улустарының бүзүлбас аңы-дуңма найыралы мөңгеде чурттап, чечентелип турзун!

14. Коммунизм дээш демисеяге ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы авангарды, совет улустуң баштыңчызы болгаш организаторлары — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

15. Партияның болгаш улустуң бүзүлбас улуг чаңгыс эви делгерезин!

16. Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия хөгжүп, быжыглып, күрүнени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның идепкейи өзүп турзун!

17. Эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, коммунизминиң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

18. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизминиң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

19. Совет солдар болгаш ыыстар! Марксизм-ленинизмниң революсчу улуг өредиин, эртемниң, техниканың болгаш культураның бедиктерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш демисеячилерниң бирги одуруунга туржуңар!

20. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер

21. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белетнелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыңар, серемчилелдиг болгаш кандыг-даа агрессияны ойтур шаварынга кезээде белек болунар!

Совет Эвилелиниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Социалистиг экономиканың күчүлүг көдүрүлүшкүнүнге үндезилээш, улустуң чаагай амыдыралын улуу-биле бедидерин—бөш чылдың кол соруглазын чедиишкинниг боттандырарының магадылалы — силерниң эрес-маадырлыг күш-ажылыңарда!

Бүгү күштү партияның XXIV съездизиниң айтыкаы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң планнарын күүседиринче!

23. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көдүрүнүң үлегерлерин көргүзүп турар социалистиг чарыштың мурнакчыларынга болгаш бүдүрүлгениң чаартычыларынга алдар!

24. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чурттуң индустрия күчүзүн улам хөгжүдер болгаш быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисеңиңер! Будүрүлгениң техниктиг деңнелин болгаш ажыктыын чүткүлдүг бедидиңер!

25. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрерин көвүдедиңер, оларның ассортиментизин чаартыңар, шынарын экижидиңер, бөтүнезин чиигедиңер! Совет кижилериң хереглелин долузу-биле өренип көрүңер!

26. Тудуг ажылдакчылары! Чаа тудугларны ажыглалга киирерин шапкынчыдары дээш демисеңиңер, тудугнуң өртен-үнезин чиигедирин болгаш шынарын бедидерин чедип алыңар!

27. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Транспорттуң болгаш харылзааның чепсек-херекселдерин хөгжүдүп, сайзыраңгайжыдыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, совет кижилериң хереглелин улам долузу-биле хандырыңар!

28. Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаңар! Көдээ ажыл-агый будүрүлгезин электрижидериниң, комплекстиг механизастаарының болгаш химижиделиниң, черни мелиорастаарының темпизин шапкынчыдыңар!

29. Көдээниң ажыл-ишчилери! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг нурлавырларны ажыглаарын экижидиңер! Көдээ ажыл-агыйның бүгү культуралэрының дүмүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидиңер, продукция будүрүп үндүрерин көвүдедиңер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

30. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары! Келир үениң дүмүдүнүң үндезини — часкы-ховуда ажылдарының бедик шынарлыг болурун чедип алыңар!

31. Садыгның, итиитиниң чеминенилгезиниң, амыдырал хандырылганың болгаш коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары! Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер, оларның негелделерин улам долдур, ээ эки хандырыңар!

32. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көвүдедиңер! Сагылга-чурумнуг болгаш организастыг чорукту быжыглаңар! Ниитилелдиң өнчү-хөреңгизин ыдыктыы-биле камгалап, улам көвүдедиңер!

33. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Экономиктиг билиглерни, ажыл-агыйны чорударының болгаш башкарарының амгы аргаларын ыыгымакайы-биле шиңгээдиңер! Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, мурнакчы дүрзүлгени, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин будүрүлгеге калбаа-биле нептередиңер!

34. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидиңер! Күрүне планнарын эң эвээш күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалдар-биле күүседир дээш демисеңиңер, камналганың норум-чурумун шыңгыы сагыңар, ажыл шагының минута бүрүзүн будүрүкчүлүг ажыглаңар!

35. Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, чогаадакчылар болгаш чаартыкчылар! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедидир дээш демисеңиңер! Эртемниң будүрүлге-биле харылзаазын бүгү хемчег-биле быжыглаңар! Эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга дүрген нептередиңер!

36. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, культура ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүң партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар, бүгү нүүкүлерни болгаш мергежилиңерни коммунизм тургузукчуларын кижизидеринге бараалгадыңар!

37. Чырыдыышкын ажылдакчылары! Улус өредилгезин, бедик мергежилдиң тускай эртемниглерин белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар, өреэниичи аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидериниң херээзи экижидиңер!

38. Кадык камгалалының болгаш күш-культураның ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын экижидиңер! Күш-культураны совет кижилериң хүн бүрү амыдыралынга калбаа-биле нептередиңер!

39. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изии-биле ынакшыңар, эки өреэниңер, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдиңер! Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демисеячилер болурунга белеткениңер!

40. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды, империализмге удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш быжыг туруштуг демисеячилер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга аңы-дуңманың байыры!

41. Марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилээш, бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый наттыжыышкыны улам быжыглып турзун!

42. Социалистиг чурттарның улустарынга аңы-дуңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының төвгүлүг чаалап алыышкыны, антиимпериалистиг демисеяга шиитпирлиг күш, тайбының болгаш социал депшилгениң чөленгиижи—социализмниң делегей системазы хөгжүп, быжыглып турзун!

43. Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаары дээш, аңы-дуңмалышны харылзааларны улам хөгжүдери дээш демисеяжиңер! Социализмниң дайзыннарының чимзенишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болуңар!

Социалистиг интернационализминиң тугун бедик тудуңар!

44. Бүгү чурттарның ажылчы чоннары! Империализминиң агрессчи политиказынга удур, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисеяжиңер!

45. Монополистиг капиталга удур, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш социал-экономиктиг эргелери дээш, социалистиг идеалдарның тиилелгези дээш эрес-шудургу демиселчи—капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга аңы-дуңманың байыры!

Амгы үениң эң мурнакчы революсчу аңгызы—делегейниң ажылчын аңгызы делгерезин!

46. Колониалдыг дараалдың кинчи-бегин ап ыытааш, империализмге болгаш неоколониализмге удур, хамаарышпас чоруун быжыглаары дээш, социал хөгжүдениң депшилгелиг оруу дээш демисеяжиңер турар улустарга изиг байыр!

47. Империализмге болгаш совк-язы ыягаар чорукка удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисеяжиңер турар колония база хамаарылгалыг чурттарның улустарынга изиг байыр!

48. Революсчу күштерниң — социализминиң делегей системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң, улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демисеячилерниң күчүлүг эвилели быжыглып турзун!

49. Капиталистиг болгаш колониалдыг кулданыышкынга удур, улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш кара-бажыңнарда болгаш фашистиг минданнарда хилинчектенип чыдар эрес-дидим демисеячилерге аңы-дуңманың байыры!

Капиталга моңчудуп, бектеттиргеннерге хосталга!

50. Америк империализминиң агрессиязынга удур боттарының чурттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш коргуш чок демисеячилер — маадырлыг вьетнам улуска болгаш ооң дайынчы авангарды—Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязынга, Лаостуң болгаш Камбоджаның эрес-дидим патриоттарынга аңы-дуңманың чалбыыштыг байыры!

51. Делегейниң улустары! ВДР-ниң девисиззэрлерин агаардан бомбалаарын болгаш бооларын, Индий-Кыдатта араатанзыг дайынны доп-дораан соксадырын, Мурнуу Вьетнамдан, Лаостан болгаш Камбоджадан АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының бүгү шериглерин бүрүнү-биле, чугаа чокка үндүрерин Американың Каттышкан Штаттарындан шиитпирлин-биле негеңер!

52. Делегейниң улустары! Араб улустарның чөптүг демисели-биле эп-сеткил наттыштырылгазын быжыглаңар! Чоокку Чөөн чүкте Израильдиң агрессиязын соксадырын, эжелеткен араб девисиззэрлерден израиль шериглерни үндүрерин негеңер!

53. Араб чурттарының улустары! Империализмге болгаш реакцияга удур демисеяге бүгү революстуг, национал-демократтыг күштерниң чаңгыс эвин болгаш сырый наттыжышкынын быжыглаңар! Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал делгереп, быжыглып турзун!

54. Европа чурттарының улустары! Европа дипти күрүнелер аразынга быжыг тайбының, айыыл чок чоруктуң болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың девискээри болдурар дээш демисеяжиңер! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының дайзыннары болур реакция болгаш реваншизм күштериниң чимзенишкиннерин сойгалаңар!

55. Делегейниң улустары! Ядролуг болгаш химиктиг чепсектиң бүгү хевирлерин хорууруун негеңер! Чепсегленишкинни бүгү-нимти болгаш бүрүн дүжүрер дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дээш демисеяжиңер!

56. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисеяип турар бүгү күштерни сырый наттыштырарының политиказы — Совет Эвилелиниң ленинчи даштыны политиказы делгерезин!

57. Тайбың болгаш социализм күштериниң чөленгиижи — бистиң улуг Совет Төрээн чуртувус быжыглып база чечентелип турзун!

58. Марксизм-ленинизминиң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — ленинчи орук-биле коммунизминиң тиилелгезинче бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ

КЫЗЫЛ СУББОТАГА БҮГҮ ТЫВА КИРИШКЕН

Кызыл

Әртен эрте-ле хоорайда шизгээшкининиң хөлзээзинин аажок. Ажылчын хептерлиг тудугчулар, слесарьлар, инженерлер, албан-хаакчылар ажылдаар черлеринче чоруп турган. Таныш-коруш кижилер ужураткаш, мендилежип, байырлал-биле дээн чылыг сөстерни соруктуг солчуп турду. Сес шак четкелекте пайысылалда улуг тудуг шолуу—12-ги кварталга урер хөгжүм байырланчыг аялгаларны, марштарны чиртиледир бадырып эгелээн. Ол үеде Кызылдың туулбу заводунга коммунистиг субботникке киржири-биле келген ажылчыннарның кыска митингили болган. Найысылалдың будүрүлгелериндеп продукция бүлүрериниң болгаш сайгарарының бирги кварталда планнарын хуусаа бетинде күүсеткенин хамыкты мурнаи рапорттаан. бирги кварталда чарыштың тиилекчизи болган, СЭКП Кызыл хооркомуяуң, хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган мурнакчы коллектив коммунистиг күш-ажылдың улуг байырлалында быжыг турасоруктуг, бедик будүрүкчүлүг ажылдаар дээрзинге бүзүрелди СЭКП хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов илереткен.

Туулбу заводу мурнунга салдыпган соруглапы күүседириигге бүлүредип. Чүге дээрге субботникке ол бүгү талалыг белеткенген. 200 хире кижи ол хүн ажаа ажылдаан. Беш чыл фондузунче 500 рубль шилчидер соруга күүсеттинген. Ол дээрге бедик будүрүкчүлүг ажылдаарының үлүг үлегери-дир. Түүйбу кылыкчыларындан И. Баталованың бригадазы онза шалыпчы ажылдаан. Хүндүскүнүг 11 шакка чедир завод 25 муң хире туулбуну чүдүрүп чорутказ.

Хүндүскүнүң ийи шак үезинде ыракка Күнгуртүгдеп субботник эртпиринин штабынга оорумчүг медээ келген. Кызылга шала бораң болзадаа ыллыг хүн болган. А «Тере-Хөлге» хар чаан. хадаан. Ынчалза-даа колхозтуң ажылшпчилери чаңгыс кижи дег субботникке келген. 300 хире кижи одаар ыяш белеткээн. Беш чыл фондузунче чижегден саналарга, 700 рубльди шилчидер арга тургустунганыя ол медээ экелген. Эрхөлөр!

Тудуг материалдарының комбинадынга ажылчын хайыышкынның болган. Апрель 14-тея 15-че ажылдаан дүнеки эдчегдерден хептекчилериниң В. Быевке удурткан бригадазы, арматурщиктер бригадазы планны ажыр күүсеткенин рапорттаащ, эстафетаны дараазындагы эдчегге хүлээдип берген. Хоюдуг-бетон цехинде Е. Чершокодратенконуң бригадазы 2 шак дургузунда 20 кубометр бетоннуң будүрүлгезин хоорайның тудуглаарынче чоруткан. Евдокия Георгиевнаның чугаалаанындан, «коммунистиг ёзу-биле ажылдаар бис деп хүлээптеш, сөглээш сөстү кылевес аргажок. Мотористер А. Анфалова биле Т. Ершова, хувааКчы Т. Смирнова, шуптувус онза харыысалганы медерел билгеп. ажылдап тур бис. Эдчегде 35 кубометр бетон бөөр планывысты будун чартык катап (харын оон-даа ажа бөөр бөөр) ажыр күүседир арга бар—диди.

12-ги кварталда 280 орунпут уруглар садыгга С. Сандаанның, чуртталга бажынарының тудуунга Б. Белковтуң, Ф. Фокинниң бригадалары онза шалыпчы чоруун коргускен. Бригадаларга хоорайның албан организацияларындан дузалажыры-биле келген коллективтер — эртемчилел институдунун, хооркӱ̈скомнуң ажылдакчылары база эрес-шудургузуун көргүскен. Ф. Фокинниң бригадазының ийнги ээлчээ 120 квартиралыг бажыңның ханалын салып, барык 15 кубометр туулбуну салган. Ол дээрге 850 хире рубльлиг ажылы. Бригаданың чартыы Советтер бажыңының фундаментизин кылчып, бердинген машина-техниканы, материалдарны эки ажыглаан.

Найысылал улам апыяксып, каас-шевер апарган. Дыка хоорайжылар чаагайжыдылгага киришкев. Оруктарны дескилеп, ыяштарны оюрткулаан.

(Улаичызы 3-кү арында).

Каа-Хемниң хомур-даш разрезиниң коллективи коммунистиг субботникте хүнүнде идепкейлиг ажылдаан. Каа-хемчилер дүүн 900 тонна ажыг хомур-даштыг казып, чүдүргеп.

Машинист Николай Дресвянников келген машиналарга хомур-даштыг чүдүрүп турары (солагай талаадында).

«Кок-Тей» совхозтуң механизаторлары коммунистиг субботник хүнүнде чер чарарынга болгаш үлдүредиринге шудургу ажылдааннар.

Василий Сурыкин агрегадыбиле черни үлдүредип турары (ортузунда чурукта).

Субботниктиң күш-ажылчы хүнүнде Кызыл хоорайның коллективтериниң чүс-чүс ажыл-ишчилери Тывапың пайысылалының кудумчуларын чаагайжыдарынга идепкейлиг киришкеп. Кудумчу чаагайжыдылгазының шалыпчы ажылде республиканың Колаа ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчылары.

Чер—бистиң байлаавыс

Суггат—дүжүттү бедидериниң үндезини

Черниң ажыглалын экижидериниң дугайында айтырыгны «Шын» солуннуң арынарынга чугаалажып көрүп турар-дыр. Бо черле кончуг чугула айтырыг. Черни өске байлактар ышкаш, кижи кылып тургузуп албас-ла болгай. Оон түгле үнүш-дүжүттүрүп катап тургузуп болур. Ынчангаш черни чөп ажыглаар дугайында партия болгаш чазак оваа сагыш салып турар.

Донецк областың Ивановпольск кодээ Советиниң болгаш Красноторск суур Советиниң чер ажыглалын акижидер дугайында чүрттүң ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны үндүргеш. Оны бистиң республиканың Дүргеи кодээ Советиниң база деткээн. Маңаа холбаштыр суггаттыг черлерни чөп ажыглаарының чамдык айтырыгларынга доктаар бодай-дыр мен.

Бистиң республикада черлерни мелиорастаарын хөгжүдеринге капитал салыышкынарының хемчээли дыка өзүп турары-биле холбаштыр, чыгдаттынган хөреңгилерни кодээ ажыл-агый культураларының чавгай дүжүдүн алыры-биле кыска хуусада дедир эгидер дээш, ам бар болуп турар мелиорастаттынган черлерни ажыглаарын акижидер дугайында партия болгаш чазак оваа сагыш салып турар.

Республикада суггаттыг черлерни ажыглап турары канчаарга дыгыр? 1971 чылда суггаттыг черлерден Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары гектардан 4 центнер, Улуг-Хемниг— 4,7 центнер, Тес-Хемниг— 3,5 центнер дүжүт алган. Ол районнарга суггаттыг черлерден алыр дүжүт чыл бүрү улам-на кудуган турар. Тус-тус ажыл-агыйлардан СЭКП-ниң XXIII съездизи аттыг совхоз суггаттыг черниң гектарындан ногааларны 7,8 центнерни, картофельди—6,5 центнерни, куируузуның ногаан массазын—14 центнерни алган. Ол ышкаш «Кара-Хаак», «Барлык», «Чыраа-Бажы» совхозтарга база-ла ындыг болган. Ам суггаттыг черлерден эң бедик дүжүттү алыр дээш шинтпирлиг демиселди чорударының, суггаттыг черлерни чөп ажыглаары дээш ажыл-агыйларның удуртукчуларының харыысалгазын бедидериниң өөң келгеи.

Суггаттыг черден эвээш дүжүттү ап турарының чылдагааны чүдел дээрге, көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрүп турарының агротехниказының куду деңнелдимнде-дир. Суггат чер ажылының бедик культуразын иегеп турар. Оон башка бедик дүжүттү алыр арга чок. Ажыл-агыйларының чажып турар үрезинп шынарлыг эвес-тир. Оон ацгыда, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидиляге-рни шоолуг ажыглавайн, а ол ышкаш суттарылганы багай организастап турар. Чижээ, республикага нинтизи-биле хемнерден бүгалаш үндүрген 1,7 миллион кубометр суглуң чүгле 15—20 хуузун үнүштер суггарарынга ажыглап турар. Моон ап көөрге, суг ажыглалының коэффициентизи кончуг йуду-дур.

Суггаттыг черлерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар колхоптар, совхозтар чаагай дүжүттү ап турары хаая эвес. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхоз делгем шөлдүң гектар бүрүзүнден 16—18 центнер дүжүттү алган, а чамдык участоктарга дүжүт 25 центнер безин чедип турган.

Суггаттыларның куш-ажылын чиигедир болгаш оон бүдүрүмчүүрүн бедидер дээш соолгу чылдарда 3 муң гектар черге суглуу чаашкынналыр чаштырар дериишкиннерни тургускан. Ону ажыглап турары кончуг четпес. Маңаа дараазында чижекти көргүзүп болур. «Барлык» совхозта суг чаштырар ийи машинаның башкарыкчылары Салчак Кенден болгаш Чимит Доржу оларның кайгыынга-даа 50 гектар черни быжыглаан. Олар ол участоктарын чүгле чаңгыс катап суг чаштырып суггаргаш, соксап каан. Оон соонда ол участоктан тараа үнер хамаан чок, харын кадып калган. Чүге? Чүге дээрге, чаңгыс катап чаштырып суггарарга, хөрзүнүүң кырынга суг чүгле 5 сантиметр хире ханыладыр сидер. Черже суглуң ханылап кирери 15—20 сантиметр четсин дээр болза, дерт катап суггарары эргежок чүгула. Ынчангаш чүгле чаңгыс катап чаштырып суггарар чорук дуза бээр туржук, багай салдарлыг болур-дур.

Суггатты организастаарын экижидер төлээде, хамыктың мурнунда агрономнарның харыысалгазын бедидери эргежок чүгула. Дыка хөй агрономнар «чаашкын болур боор» деп ынангаш, суггат чорудар талазы-биле ажылдарны организастарын соңгаарладып турары чажыт эвес-ле болгай. Чаашкынга ынанып шак бо чорук багай уржуктарга чедирип турар.

Оон-биле чергелештир демдегаеве чогуур чүве болза, ажыл-агыйларда суггарылга четкилериниң үрелип, сандарап турары болур. Суггарылга системаларының эргелелдеринде болгаш «Тыва суггудуг» трестиң салбырларында четчир санныг техника бар болуп турар. Кылыр ажыл чок болганындан техника анаа турар таварылгалар ховар эвес.

Ажыл-агыйлар суггарылга четкизин септеп-селиириңге көрдүнген хөреңгилерни четче чарыгдавайн турары шын эвес. Чижээ, «Тээли» совхозка 1 га черниң суггарылга четкизин чогумчалыг тургузарынга 70 көпеекти чарыгдаары планнаттынган болза, ону оон-даа эвээшти чарыгдаан. «Найырал» совхозка 1 га черниң суггарылга четкизин септээринге 10 хире рубль негеттиниип турда, чүгле 1 рубль 25 көпеекти чарыгдаан. Суггат ышкаш шак ындыг чугула чүүлге каминалга кылыры шын эвес.

Суггаттыг черни ажыглаарын экижидер херекке сут ажыл-агый органнарының көл хүлээлгеэн болза, суггарылга четкилерин септээри-биле ажыл-агыйларның хемчетлерин чогуур үезинде шүүседири болгаш көл бутаарларны сут адырыктарынга чедир чогумчалыг тургузарын хандырары база сугну суггарылгага бээри болур.

Суггарылга улуг чарыгдалдарны иегеп турар. Ынчангаш күрүне суггарылга четкилериниң тудуушкунуңга үндүрер чарыгдалдарны чыл бүрүде улам-на көвүдедип турар. Ындыг болган төлээде, ажыл-агый бүрүзү суггаттыг черден алыр продукциниңы улам көвүдедир хүлээгелеңгей.

Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш сут ажыл-агый министерствозу суггарылга дериишкиннерин кылыр, ону септеп-селиирип талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Ынчалаажок бо чугула хереқте четпестер база-ла бар болбайн аан. Мында эң-не хараадаанчыг чүве болза, күрүненің хөй түңнүг акша-хөреңгизин чарыгдап тургаш кылган суггарылга системаларының амдаа болур-чогуур-биле ажыглаттынмайн турары-дыр. Моон соңгаар шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурбазы, суггатыг черни чогуур иегелдеге чедир ажыглаарын хандырары колхозтарның болгаш совхозтарның эң чугула сорулгазы болур.

М. ДОСТАК-ООЛ.

Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш сут ажыл-агый министри.

«Ыныңның» почтазындан

Чагаалардан одуруглар

Улуг-Хем район. «Х Улуг хураг» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хою 26 кодапда үстүнген, кыштан хүр-чаагай ажыл турар. Төрүүр хой 5900 баш. Ам оолдаан 5 муң ажыг хойнуң хураганнарын онча-менди өстүрүп алган бис.

Чаа төрүттүнген хураганнарны 68 сакманщик ажаап өстүрүп турар. Сакманщик бүрүзү 70 ажыг хураганны ажаап, чемгерип турар. Бистиң бригадавыста ам төрүүр сес чүс чыгам хой бар. Оолдаашкыны майнын бирги чартыында адактаглыр.

Тоску беш чылдың йинги чылында коданнарга чидирлер болдурбас, чаа төрүттүнген хураганнарны бүрүн камгалап алыр дээш, бистиң бригаданың хойжулары, сакманщиктеря 120 ажыг кижи күжүн салып ажылдап турарлар. Коданнарга оолдаашкын адаптарыны билек, кыргылдага белеткел агеглэр. Дүкке чидирлг болдурбас төлээде кодан, харын-даа хой бүрүзүнге хүн бүрү хынаданы чорудар апаар. Бо талазы-биле бистиң хойжуларывыс улуг дурзкулгалыг, хой ажылынга чаа киргеннерни өөредип, сүмелеп турарлар.

К. ОЙДУП-ООЛ, хойжу.

• • •

Кызыл-Даг. «Найырал» совхозтуң малы бо чылын хүр чыл ашкан, амгы үеде ылаңгыя шөөр малдың оолдаашкыны кидин түдүк. Кызыл-Дагда бирги болгаш йинги хойжу бригадада төрүүр 13300 хойнуң хөй вурузу оолдапкан.

Арааында чарыптыг ол бригадаларның көргүзүү барык демей, бирги бригадада С. Кара-оол ййигзинде Л. Кимр-оол ышкаш мурвак чы малчывнар хөй.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

• • •

Ээр-Хавак. «Тээли» совхоз түң Д. Комбужап биле К. Кызыл-оол оларның ажаалдавында 163 бызаазы бар. Оларны баштай көрген кижи моддургалар, харын-даа тыва хуваң инвектер кылдыр көрүп болур. Эки чемгерип турарындан оларның бирээзи-ле хопукта 700 грамм деңзинп немеп турар.

И. ДАҢЗЫ.

• • •

Кара-Тал. «Торгалыг» совхозтуң хойжузу Довгак Бичеоловпч Банрның кыштаа тайганың белинде. Оон кодапында төрүүр 347 хой бар, барык шүпту оолдапкан, хураганы онча-менди.

Малчынның кадайы Вера Банр дузалакчы кадарчылавышаан, 170 хураганны менди өстүрүп турар. Ол аныяк малчыннарның кайызы-даа ажылгинке оняа кызымак, чонунга мактадып турар.

Й. ДАМДЫН.

Кызымак ажылчын

Барыын Хемчик райпозунуң ажыл-агый магазинининг аштакчызы В. Гриценко ам 57 харлыг. Мурнунда столоваяга ажылдап чораап бодунуң кадынның байдалы-биле райпога ол аштакчылап киргеп. Бо үениң иштинде ажылынга ак сеткилдиин көргүзүп, коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

Мурнакчы ажылчынның эки ажылын райпо баштаар чери үнелеп көргеш районнуң Хүндүлел самбыразынга үш катап киирген. Ол—Ленинчи юбилей медалының эдилекчиэн. Аштакчылаарындан аңгыда, магазинге киирген бараанарны ассортимент аайы-биле делгээринге база күзелдин-биле киржип, садыгжыларга дузалажып турар.

С. ТАВА-САМБУ.

Чадаанаңың сүт заводунга А. А. Сат 8 чыл улаштыр лаборантылап ажылдаан. Александра Сат бо араында шилип алганы тускай мергежилин дыка эки шингээдип алган.

Аныяк кыс төрээн хоорайының болгаш бүдүрүлгезиниң хой-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип, чонунуң хүндүлелин чедип алган. Александра Алчын-ооловна—Чадаана хоорай Советиниң депутады. Ажылчы чонунуң тургускан айтырыг, негелделерин сонгаарлатпайн, чогуур үезинде шиитпирлеп турар.

ЧУРУКТА: хоорай Советиниң депутады, лаборант Александра Сат ажыл үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

Азербайджанның трубопрокат кылыр В. И. Ленин аттыг заводу бодунуң кылган чүүлдерин чүс-чүс адрестерже чорудуп турар. Сумгаитке кылган труба-хоолайлар кара алдинны казып тыварын улам көвүдедиринге дузалап турар. Ол бүдүрүлге черниң кап хоолайларын ССРЭ-ниң дашты кы садыгга дамчыштыр 17 күрүне база садып ап турар.

Беш чылдың йинги чылының программазын хуусаадан эрте доозар болгаш улус ажыл-агыйынга 4,5 муң тонна хоолайны немештир бээр деп заводтуң коллективи хүлээнип турар.

ЧУРУКТА: черже ханы өрүмнээшкин кылыр хоолайлар.

Ю. РАХИЛЬДИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Түңнелди үндүрүп, четпестерни илереткеш...

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың бирги кварталда түңнелин «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профсоюзтар комитеттери үндүрген. Совхоз тоску беш чылдың йинги чылының баштайгы кварталында күрүнеге эът садар планын 120 хуу, сүт садар планын 102,3 хуу күүсеткеп.

Совхозта коллективтерниң аразында социалистиг чарыштың эгелекчизи Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи эш Чаш-оол Кызыл-оол) сөглээн сөзүнге ээ боон, план күүседиринге күш-ажылчы үүгүн киирип, совхозтуң сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ферма бирги кварталда 500 центнер сүт садар тургаш, 604,5 центнерни саткан. Үк ферманың савычылары, кадарчылары болгаш оске-даа ажылчыннары коммунистиг куш-ажылдың коллективи деп бедик адын алдарлыы-биле шынзыдып турар дээрзин дирекция, партком болгаш местком демдеглээн. Малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер, чаш толуп менди камгалап алыр талазы-биле эки түңнелди Хайыракан салбырының хойжулары чедип алган. Салбыр бирги кварталда төрээн 10290 хонын-дан чаш хураганнарын менди камгалап алган болгаш ам-даа 8000 баш төрүүр хой бар.

Юбилейге тураскаатқан социалистиг чарыштың чалгыы-биле мал ажылының мурнакчыларының хүрээлеңи өзүп турар. Район Советиниң депутады саанчы Дугар Эникмас бодунга быжыглаан 19 инектериниң бирээзиндев-не 425 кг сүттүг саап алган, совхозтуң саанчылар аразында калбарган чарыштың тиилекчизи болган. Саанчылар Нүрсат Өлчей, Сереп Сүгежик, Сереп Анай олар сүттүң саалдазын көвүдедир талазы-биле бирги кварталда бедик көргүзүүлерлиг болган. Хойжулар Максым Чаш-оол, Шырапай Конгаа, Владимир Чигжит, Дүлүш Данзын-оол олар төрээн хойларындан чаңгыс-даа хураган, чидиряг чок менди доруктуруп келген. Сакманщик комсомолчу Любовь Конгаа 125 хураганны ажаап өстүргеш, сакманщиктер аразында нилбарган чарышка бирги черни ээлээн. Механизаторлар Валерий Хамар-оол, Николай Цыбин ажылдың планныг даалгаларын 130 хуу, шофер Климентий Ондар 120 хуу күүседип, үлегерлиг ажыл-ишкин көргүзүп турар.

Эки түңнелдер-биле чергелештир чамдык четпестер, ылаңгыя социалистиг чарышты организастаарында, удурдаан чаш хураганнарын менди камгалап алыр талазы-биле ажылдарны организастаар турар. Чижээ, республикага нинтизи-биле хемнерден бүгалаш үндүрген 1,7 миллион кубометр суглуң чүгле 15—20 хуузун үнүштер суггарарынга ажыглап турар. Моон ап көөрге, суг ажыглалының коэффициентизи кончуг йуду-дур.

Суггаттыг черлерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар колхоптар, совхозтар чаагай дүжүттү ап турары хаая эвес. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхоз делгем шөлдүң гектар бүрүзүнден 16—18 центнер дүжүттү алган, а чамдык участоктарга дүжүт 25 центнер безин чедип турган.

Суггаттыларның куш-ажылын чиигедир болгаш оон бүдүрүмчүүрүн бедидер дээш соолгу чылдарда 3 муң гектар черге суглуу чаашкынналыр чаштырар дериишкиннерни тургускан. Ону ажыглап турары кончуг четпес. Маңаа дараазында чижекти көргүзүп болур. «Барлык» совхозта суг чаштырар ийи машинаның башкарыкчылары Салчак Кенден болгаш Чимит Доржу оларның кайгыынга-даа 50 гектар черни быжыглаан. Олар ол участоктарын чүгле чаңгыс катап суг чаштырып суггаргаш, соксап каан. Оон соонда ол участоктан тараа үнер хамаан чок, харын кадып калган. Чүге? Чүге дээрге, чаңгыс катап чаштырып суггарарга, хөрзүнүүң кырынга суг чүгле 5 сантиметр хире ханыладыр сидер. Черже суглуң ханылап кирери 15—20 сантиметр четсин дээр болза, дерт катап суггарары эргежок чүгула. Ынчангаш чүгле чаңгыс катап чаштырып суггарар чорук дуза бээр туржук, багай салдарлыг болур-дур.

Суггатты организастаарын экижидер төлээде, хамыктың мурнунда агрономнарның харыысалгазын бедидери эргежок чүгула. Дыка хөй агрономнар «чаашкын болур боор» деп ынангаш, суггат чорудар талазы-биле ажылдарны организастарын соңгаарладып турары чажыт эвес-ле болгай. Чаашкынга ынанып шак бо чорук багай уржуктарга чедирип турар.

Оон-биле чергелештир демдегаеве чогуур чүве болза, ажыл-агыйларда суггарылга четкилериниң үрелип, сандарап турары болур. Суггарылга системаларының эргелелдеринде болгаш «Тыва суггудуг» трестиң салбырларында четчир санныг техника бар болуп турар. Кылыр ажыл чок болганындан техника анаа турар таварылгалар ховар эвес.

Ажыл-агыйлар суггарылга четкизин септеп-селиирип көрдүнген хөреңгилерни четче чарыгдавайн турары шын эвес. Чижээ, «Тээли» совхозка 1 га черниң суггарылга четкизин чогумчалыг тургузарынга 70 көпеекти чарыгдаары планнаттынган болза, ону оон-даа эвээшти чарыгдаан. «Найырал» совхозка 1 га черниң суггарылга четкизин септээринге 10 хире рубль негеттиниип турда, чүгле 1 рубль 25 көпеекти чарыгдаан. Суггат ышкаш шак ындыг чугула чүүлге каминалга кылыры шын эвес.

Суггаттыг черни ажыглаарын экижидер херекке сут ажыл-агый органнарының көл хүлээлгеэн болза, суггарылга четкилерин септээри-биле ажыл-агыйларның хемчетлерин чогуур үезинде шүүседири болгаш көл бутаарларны сут адырыктарынга чедир чогумчалыг тургузарын хандырары база сугну суггарылгага бээри болур.

Суггарылга улуг чарыгдалдарны иегеп турар. Ынчангаш күрүне

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арында).

Кадыг-дошкун, уттундурбас 1919 чылдың чазынында Москва-Сортировочнаяга 13 коммунистиг болгаш оларны деткип турган ийи ажылчының эгелээшкинниг совет улустуң шынчызының бадыткалы — коммунистиг субботниктер уламчылавышаан. Дүүнгү кызыл суббота бүгү чуртка ышкаш Тывага, ооң вайысылалы Кызылга күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болган. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатка коммунистиг субботникти совет патриотизмиң, акы-дуңмалышкы бижиг найыралдың байырлалы болуп демдеглеттингеп.

Улуг-Хем

Бистиң корреспондентивис Улуг-Хем районуң коммунистиг субботник эрттирер штабының даргазы П. Д. Мышавский-биле телефон дамчыштыр хандыгашкап, районнуң ажыл-ишчилери субботник хүнүнде кайы хире ажылдаанын сонуургады.

— Улуг-Хемчилер коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, бедик көдүрүлүшкүнүг ажылдаан. Эртенгинниң 8 шакта районуң бүгү ажыл-ишчилери баш бурунгаар көрдүнген ажылдаар черлеринге лозун, туктарын туткулап алгаш четкилеп келгеш, бир деминг ажылдап киргипкеннер— деп, ол дамчыткан.

Коммунистиг субботникке райондан 7.800 ажыг кижи киришкен, оларның дөрт муң ажыы толевирлиг ажылдарны кылган. Коллектив бүрүзүнүң кижилери эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаар сорулгазын чедиишкинниг күүсеткен. Хүнүң бердинген онаалгазын ажыл-ишчилериниң хөй шуруузу ажыр боттандырган. Ылангыя «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарның, «Х Улуг хурал» колхозтуң, № 586 механизаттынган колоннаның болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтериниң ишчилери эки ажылдаанын демдеглээр ужурлуг.

—Районда часкы хову ажылдары чоруп турар болгай. Ында хаара туттунган механизаторларның дугайында чүү чугаалап болур силер, Петр Дмитриевич?

— Бистиң районнуң ажыл-агыйлары колдуунда шуптуу шык базырышкынынче киргеп. Субботник хүнүнде трактористер боттарының участокторунга — тарылга шөлдерине ажылдаан. «Найырал» совхозтуң ховуларынга 14 агрегат черни илиртеп хүнзээн. Олар ниитизи-биле 5.500 гектар тарылга шөлүнүң шыгын базырган. Механизаторлар Соскан Тадар-оол, Соскал Меңниң чарыштың тиилекчилери болуп, өөрүнден хөй черни илиртээн. «Улуг-Хая» совхозтуң 11 агрегады шык базырарынга ажылдаан. «Х Улуг хурал» колхозтуң Кара-Булуң, Кара-Тал суттарылга буталарын септеп, кылырынга 300 хире кижи киржип, улуг хемчээлдиг ажылды кылган. Ол ышкаш өскеде часкы хову ажылдарынга хамаарышкан хемчегларни алган. Бо бүгү чаагай дүжүттү остүрүп алырынга биче эвес салыышкын болганын эш Мышанский айыткан.

— Улуг-хемчилер беш чылдың фондузунче чеже рубльди субботник хүнүнде киргеннил?

— Баш бурунгаар көрдүнген ажылдарны кылырынга районнуң ажыл-ишчилери организастыг киришкен түнелинде беш чылдың фондузунче 7.800 рубльди киирер.

Чөөн-Хемчик

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниден, колхозтарындан, совхозтарындан алды муң ажыг кижи коммунистиг субботникке киришкен. Олар хөмүр-даш казарынга, тудуглар кылырынга, одаар ыяш белеткээринге, шык базырышкынынга, хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга болган өске-даа ажыктыг ажылдарны кылырынга киришкен. Бо дугайында солунуң корреспондентизи М. Севен редакцияга дамчыткан.

Тудуг ажылынга ийи муң ажыг, одаар ыяш белеткээринге 170, тудуг дажы чырынга 665 кижи киришкен.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери субботник хүнүнде бүдүрүкчүдүг ажылдаан. Ийи мал кажаазын, бир чурттал быжыын тутканы, дыка хөй кубометр одаар ыяшты белеткээн. Олар тоску беш чылдың фондузунче 700 рубльди шилчидер. «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыннары болгаш пенсионер-техниктиг ажылдакчылары субботникке бир деминг киржип, улуг хемчээлдиг ажылды кылган. Ажылдаан хөрөнгизинден 800 рубльди беш чылдың фондузунче киирген.

Колхозтар, совхозтарның тарылга шөлдериниг дыка хөй агрегаттар шык базырып ажылдап хүнзээн. Механизаторлар бердинген онаалганы эки шынарлыг кылып, планын ажыр күүсеткеннер.

Чөөн-Хемчиктиң дагжылары, тудугжулары, колхозчулары, совхоз ажылчыннары, албан-хаакчылары субботник хүнүнде боттарының мурнунда салдынган ажыл-херекти чедиишкинниг шинтирлеп, тоску беш чылдың фондузунче 7.700 рубльди шилчидер.

Бии-Хем

Бии-Хем районда коммунистиг субботник эрттирер штабтың даргазы И. Ф. Моляновтуң редакцияга дыңнаткаы болза:

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга тураскаатка коммунистиг субботникке районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчилери болгаш албан организациялар, школалар коллективтери организастыг киришкен. Бо чугула ажылга ниитизи-биле дөрт муң хире кижи киришкен.

Районнуң кодээ ишчилери улуг хемчээлдиг ажылдарны кылган. Ажыл-агыйларда часкы хову ажылдарны эглээн. 16 агрегат шык базырып хүнзээн, «Саян» совхозтуң механизаторлары часкы чер ажыдырылгазынче киргеп. Аңаа ажылдаан трактористер шуптуу-ла хүн нормазын ажыр күүседи, мактатканнар. Тарылга шөлдеринче минеральдыг болгаш органиктиг чемиштидилге сөөртүрүнге дыка хөй ажыл-ишчилер киришкен.

Тудугжулар өөрте 140 орунныг, Туранда 40 орунныг уруглар садтарын, чурттарга бажыңнарын тударынга идепкейлиг ажылдаан. Эштер Гладков, Лазерев оларның удуртқан тудугжу бригадаларының кежигүннери чурттарга бажыңнарын тударынга эң-не идепкейлиг киржип, бүдүрүкчүлүг ажылдаан, өске өөрүнге үлегерин көргүскеннер.

Коммунистиг субботникке киришкен коллектив, кижи бүрүзү-ле боттарының шыдаар шаа-биле төлептиг үлүгүн киирген. «Хадын» колхозтуң көдээ интеллигенциязы уруглар, культура албан чердеринге одаары-биле 200 кубометр ыяшты белеткеп берген. Туранның чурттакчылары болган школачылары хоорай чаагайжыдарынга ажылдаан. Олар Ленин кудумчузун, Аладчурттуң Улуг дайынынга өлген дайынчыларының тураскаалыының девискээрин чаагайжыдарынга, парктың аштап, шеверлээринге киришкен.

Бии-Хем районнуң ажылчы чону коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаан хөрөнгизинден он бир муң ажыг рубльди тоску беш чылдың фондузунче шилчидер.

Хову-Аксы

«Тыва кобальт» комбинаттың дагжылары, металлургтары, энергетиктери, транспортчулары болгаш тудугжулары 1300 хире кижи коммунистиг субботник хүнүнде боттарының коллективтеринге ажылдаан. Оларның кижи бүрүзү бедик бүдүрүлге көргүзүлгелерин чедип алыр дээш аразынга социалистиг чарыштыг кылбарткан. Ол эки түнелдерни берген. Коллективтер боттарынга онаашкан кылыр ажылының хемчээлин ажыр күүсеткен.

Субботник хүнүнде электростанциязының, дат, механиктиг цехтериниң ажыл-ишчилери онаа шылгарап, үлегерлиг ажылдааннар. Тудугжулар ов ийи өг-бүле чурттаар бажыңны, хлеб заводун алгыды туларынга киришкен. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Анатолий Глуховтуң бригадазы эки көргүзүлгелиг болган.

Комбинаттың, суурлуң чаагайжыдылгазынга дыка хөй чурттакчылар-болгаш школачылар киришкен. Олар девискээрлерни аштап, арыглап, янзы-бүрү ыяштар олуртур оңгарларны казып белеткээн.

Хову-Аксының ажыл-ишчилери субботник хүнүнде ажылдаан акшазынган 1250 рубльди беш чылдың фондузунче киирер.

Ак-Довурак

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур ооңга тураскаатка коммунистиг субботник хүнүнде бистиң корреспондентивис Ак-Довурак хоорайда коммунистиг субботник штабының даргазы, хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы З. Ф. Манчина-биле беседалашкан.

— Коммунистиг күш-ажылдың байырлалы силерде канчаар эртикенил, Зоя Феоктистовна?

— Коммунистиг субботникке тураскаатка митингилер баштай бүгү тудуг объектилеринге эртикээн. Алдарлыг ажылчы чоннарны коммунистиг субботникке киришкен. Тоску беш чылдың фондузунга киирери-биле 15 муң ажыг рубльдиң ажылын олар бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга болгаш хоорай чаагайжыдылгазынга кылган. Районнуң 6000 хире школачылары чаагайжыдылгага киржип, демир кесикчилерин чыттанаар.

Колхозтарның, совхозтарның ажыл-ишчилери боттарының ажылдаар участокторунга ажылдаан. Тараа шөлдерин суттарар, чер илиртээр, бугалар аштаар, чемиштидилге сөөртүр, үрезин арыглаар ажылдарны ол хүн эң-не организастыг чорутқан. «Большевик» колхозтуң механизаторлары 130 хире га черни суттарып, 1500 ганы илиртээн. Бо ажылдар «Шекпээр», «Барлык» совхозтарның шөлдеринге кылбарткан.

Кызыл-Мажалыктың туулбу заводу 25 муң кезек туулбуну бүдүрүп, 20 муң кезек туулбуну хевээн. Район төвүнүң чурттакчы чону хоорай чаагайжыдылгазынга киришкен.

Каа-Хемдең коммунистиг субботникке 8,5 муң кижи киришкен болгаш баш бурунгаар саналгыны ёзугаар алырга 7,5 муң рубль хемчеңгиг ажылды кылган.

Каа-Хем

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Коммунистиг субботник хүнү Каа-Хем районнуң бүдүрүлгелериниге, тудугларынга, колхозтарынга болгаш совхозтарынга бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле эртикен. Район төвүнүң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке эртенгинниң сес шак чартыкта организастыг үнген. Тудуг участокторунга, өөжүп чоруур № 3 механизованга, ыяш ажыл-агый черинге, орук участогунга, ажыл-ишхайныкан. Райпо ажылдакчылары столовая болгаш магазин тудуунга киришкен.

Малчыннар, тараажылар боттарының коллективтеринге ажылдаан. Ильинка суурлуң албан-хаакчылары одаар ыяш белеткеп тайгаже үнгеннер. Районнуң механизаторлары шык базырышкынның, часкы чер ажыдырылгазын, чемиштидилге сөөртүрүн уламчылаан. Апрель 15-те 111 агрегат шык базырышкынынга ажылдаан. Субботник хүнүнге чедир районда 15 муң гектар ажыг черниң шыгын базырган.

Эрзин

Коммунистиг субботникке 3000 ажыл-ишчи киришкен. Район төвүнүң, суурларының чурттакчылары чаагайжыдылга ажылдарын чорутқан. «Коммунизмиче орук», «Чаа орук» колхозтарның ажыл-ишчилери тудуг материаллары сөөртүр, одаар ыяш белеткээр, кажаалар тудар ажылдарны организастыг кылганнар. Ол хүн районга 500 кубометр одаар ыяшты кылган, 250 кубометр тудуг ыяжын белеткээн, хөй болгаш хураганга алзаң хөй кажаалары тутқан. Эрзин районнуң ажылчы чоннары субботник хүнүнге 3300 рубльдиң ажылын кылып, ооң 1800-үн тоску беш чылдың фондузунче шилчидер.

Барыын-Хемчик

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Район штабының кежигүнү О. Монгуш апрель 15-те Барыын-Хемчик районнуң бүгү булуннарынга шалыпчы иштин хайнықканын редакцияга дыңнаткан. Районнуң 15 муң

Апрель 14-те республика пайысылалының мурнакчы коллективтеринде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары елётка чыглып, бо чылдың бирги кварталының түнелин үндүрүп, күш-ажылчы рапорттун бергеннер.

Бирги кварталда Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезп чедиишкинниг ажылдап, ниитинниң чеменилге черлериниң социалистиг чарыжынга бирги черни алган.

Ол төрээн СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитединиң болгаш хоорайның күүсекчи комитединиң шилчилер Кызыл тугун тывыскан.

Бо чуруктa партиянның Кызыл хоорай комитединиң бирги секретары В. Б. Добромыслов столоваялар болгаш рестораннар трезвинин коллективинге шилчилер Кызыл туктуң тыпсын турган үези.

Я. У. САВКИННИ ТЫВА АССР-НИҢ ДӘӘДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДӘӘДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың партия, совет органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдан келгени дээш база төрүттүнгеп хүндүлел бижии-биле Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1972 чылдың апрель 14.

Делегей бо хүннерде

АПРЕЛЬ 17 — СИРИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛААЛЫ

Апрель 17-де сирия улус чурттуп девискээринден даштыкы шеригнерин үндүргенининиң 26 чыл ооң деңдеглээр. 1918 чылдан бээр чуртка туруп келген ангы болган француз шеригнер сирия улустуң кадыг-дошкун демисселиниң болгаш бүгү делегейниң демократтыг хөй-ниитизиниң детинчезиниң түнелинде 1946 чылда Сириядан үнүп чоруур ужурга аргажоктап таварышкан.

Ол үеден бээр чурт хамаарышпас хөгжүдениң болгаш чурттуң экономиказын даштыкы монополияларның тергиндээшкинниден хостарының оруунче кирер арганы алтан.

ЧУРУКТА: САР-ның парламентизиниң Дамаскыда бажыңы.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохроникази).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Дженерал моторс» компаниянның Огайо штатта Лордстаун хоорайда автомобиль заводунуң ажылчыннарының демиселиниге эп-сёткил каттыштырып турарын эрес-дидим америк коммунист Анджела Дэвис илереткен.

Үш неделяның дургузунда шудургу демисселдиң түнелинде боттарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын барымдаалаан негелделерин хандырарын чедип алган Лордстаун хоорайның ажылчыннарынга чагаазынга Дэвис «силерниң демиселиңерни бодумнуң база демиселим кылдыр санап турар мен»— деп, мегдээн.

Ол хоорайның профэвилел кежигүннери Анджеланы ужур-дурум чок суттаарынга удуралып турарын илереткен болгай. Ынчангаш Дэвис бодунуң чагаазынга «Каттышкан Штаттарга чаа ниитилелди тургузары дээш массалыг шимчээшкин моон-даа соңгаар улам калбарөөр дээрээниге идегелин илереткен.

САДЫГ БОЛГАШ ХӨГЖҮЛДЕ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Ында КИО-нуң садыг болгаш хөгжүлде талазы-биле конференциязының (ЮНКТАД) сессиязы ажыттынган болгаш организастыг айтырыгны тутналашкан. Сессияның даргазынга чиле төлээлер баштыны Чилиниң даштыкы херектер министри Клодомиро Альмейданы соңгаан.

Совет төлээлер баштыны ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң байырлыг чагаазын номчаан.

Сессияның ажыдыышкынынга Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде чүве чугаалаан. Чаа хөгжүп эгелеп турар чурттарның империалистиг мөлчүгделге удур демиселиниң калбарып турарын онзалап демдеглээн.

АРААТАНЗЫГ ДАЙЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Вьетнам Демократтыг Республикага удур араатанзыг даймынын улам күштелдирип турар. Эң ылангыя Куангбинь, Нгеан болгаш Хатинь можуларда, а ол ышкаш Виньлинь девискээринде чурттакчылыг черлерни агаардан эң күштүг-биле бомбалап турар апарган.

Амгы үеде ВДР-ниң эриктеринде АКШ-тың 20 дайынчы корабльдери мөөңнеттинген болгаш олар Соңгу Вьетнамның девискээрлерин үргүлчү бөөлап турар.

«Куай дой ниң зан» солунуңу айтып турарыг-биле алырга, АКШ дайынны мооң мурнундагы чылдардан-даа улам күштелдирип, авианосецтерни, шериг корабльдерин, эң ылангыя В-52» дээр бомбардировщиктерни ажыглап турар. Ол самолёттар ВДР-ниң девискээринче амгыны ышкаш кажан-даа ынчаар хаңылап көрбээнин солун база айытван.

Апрель 13-те Соңгу Вьетнамга 3.472 дугаар америк самолёттуң дүжүп аткан. Вьетнам улусчу шеригниң эриг кырының артиллерияларының апрель эгезинден бээр АКШ-тың шериг корабльдерин чыыча шавымышкынга хөй удаа таварыштырган.

Көрүлдениң баштайгы ээлчээ

Совет Социалистиг Республикаларның акы-дуңма хөй напионалдыг Эвилели бо чылын бежен харлаар. Төөгүүр улуг байырлалга тураскаатка культура амыдыралында чугула болуушкуннарның бирээзин бо чылдың эгезинде чарлаан Бүгү-россияның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези болур.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң чугула сорулгазы—бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилериниң санын ковүдетпишаан, оларның талантызын улам сайзырадыры, улустуң чогаадылгазының идейлиг болгаш уран-чечен деңнелин бедидери, уран чүүлдүң бүгү жанрларын сайзырадыры дээрзин көрүлдениң негелделериниде айтып турар.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң хөй-ниити салдары, чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге ооң ролю сөөлгү чылдарда улам бедээн. Тываның хоорай, суурларының хөй санныг уран талантылыглары өг-бүле, агитквартира концерттеринден эглээш, квартал, кудумчу, түе-түе коллективтер көргүзүглеринге идепкейлиг киржип турарын богун көрүп болур.

Көрүлдениң бирги элчээн бо айның тоңчүзүнге чедир бүрүн доозарын шинтирлээн. Апрельдиң тос, он хүнниринден эглеээш, колхозтарда болгаш совхозтарда, көдээ суурларда бот-тывынгыр артистериниң концерттери чоруп турар. Баштайгы көргүзүглер Мөңге-Тайга районга эглеэн организастыг эрткен. Көрүлдениң бирги элчээнге ук райондан он ийи коллективтен үш түе ажыг кижи киришкеп.

Төөгүлүг улуг болуушкун—ССРЭ-ниң тургустунганының бежеен чыл болур оюн төлептиг уткуур болгаш партияның XXIV съездизиниң шинтирлерин амыдыралга боттандырар дээш тургузукчу ажыл-иште хаара туттунган бүгү чоннуң чогаадыкчы идепкейи бедик, ыпчангаш мурнуку чылдарга бодаарга көрүлдеге белеткел багай эвес чоруп турарын айтыры чугула. Районнарда болгаш туе-туе ажыл-агыйларда оркомитеттер көрүлдени удурткан. Чер-черде байдалдың дугайын республиканың оркомитеди бодунуң хуралдарынга дыңнап чугаалажып турар.

Көрүлдеде массалыг чоруукту демдеглеп болур. Чаңгыс суурдан безин элээн хөй коллективтер оюн-концерт көргүзүглеринге киржип турар. Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалык суурдан элээн хөй албан организацияларын чердери көрүлдеге киришкен. Овурнуң Хандагайты суурга бот-тывынгыр артистериниң концерттери организастыг эрткилээн. Бирги элчегинин концерттери Чөөн-Хемчикте, Каа-Хемде болгаш өске-даа районнарда чоруп турар.

Бирги эллигде хөй санныг бот-тывынгыр артистерни көрүлдеге киришкеп, оларның арагындан талантылыгларны илередип тывар арганы долу ажыглавы чугула. Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның массалыг киржилгезин чедип алыр дээш сагыш салыр.

Көрүлдениң негелделеринде база бир кол чүүл—көдээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазын экижидерн. Республиканың чер-черде культура албан черлери бо талазы-биле эвээш эвес ажылдарны чорудуп келген. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери, агитбригадаларның үнүүшкүннери, лекция, беседа номчулгалары, темалыг кежээлер, ужуражылгалар районнарда эртип турар. Ынчалза-даа ажылчы чоннарның культура хандырылгазын организастап турарында четпестер бар. Бии-Хем райкүүскем, ооң культура киллизи болгаш көдээ Советтер культура албан черлериниң ажылынга контрольду кошкаткан фактыларны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга демдеглээн. Культура одагларында хүн бүрү чорудар ажыл планы чок, бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмнеря доктаамал эвес ажылдап турар, ында киржикчилериниң саны эвээш. Айыттынган четпестерден түнел үндүрери чугула.

Таңдының «Элегес» совхозтан редакцияга келген чагаада мындыг одуруглар бар: «Совхозтуң клуву улуг. «Ажылдап билир болзуңза, дыштанып база бил» деп кыйгырыгны киирер эжик акызында аскан. Клубка лекция, беседа дээш солун кежээлер болбайн турар, ангы-аңгы темаларга дискуттар дугайын чугаалаан-даа хереэ чок. Хостуг үе-шакты чүгле кино көөрү-биле кызыгаарлаан. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң ажылы суза». Херектиң ужуру фактылардан тодаргай-дыр. Клуб культураның өзугдуг одаа болзуп дээш совхозта партком, ажылчын комитеди болгаш комсомол организациязы хөй-ниитизиниң калбак деткимчезинге даянып турган боттуг хемчегларни алыр ужурлуг.

Көрүлдениң баштайгы элчээн чорудуп тура, концерттерниң репертуарынче сагыш салыры кончуг чугула. Репертуарны амдан эгелеп шилип тургузары көрүлдениң дараазында үе-чадаларынга салдарлыг. Күш-ажылдың, найыралдың темазы, совет көдээниң чаа кижизиниң ажыл-херектери репертуарга көскү черни эзээлериниче сагыш салыр. ССРЭ-ниң акы-дуңмалышкы удустарының ырлары, танцылары, шүлүктери көдээ спецаларга чаңгыланыр ужурлуг.

Профессионал чогаадыкчы коллективтер көдээниң бот-тывынгыр артистеринге бүгү талалыг дузаны көргүзери чугула. Көрүлдени чарлаандан бээр бо талазы-биле чамдык хемчегler алдынган. Республиканың Культура министерствозунуң, Улусчу чогаадылга бажыңының болгаш өске-даа организацияларның специалистери районнарга, ажыл-агыйларга баргылаан. Ынчалза-даа көдээ коллективтерге доктаамал дуза чедирериниң шеф ажылы болур-чогууру-биле организастаттынмайн турарын айтыр апаар.

Көрүлденя организастыг, идейлиг бедик деңнеле эрттирериниге чер-черде партия организацияларының удуртқуу ролю кончуг улуг. Ооң-биле кады культура, профэвилел, комсомол организацияларының бир деминг ажылы база чугула. Көрүлде дээрге анаа-ла хөглээшкин эвес, чоннуң эстетиктиг, идей-политиктиг кижизидилгезиниң бир хевири болур. Ынчангаш бот-тывынгыр коллективтерге, ооң киржикчилериниң ортулунга кижизидилге ажылын доктаамал чорудар. Будурүлгениң, күш-ажылдың мурнакчылары, хөйге төлептиг кижилер чонга бараан болур, талантызын көргүзер ужурлуг.

Партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүлүшкүнге сорук киргеп бистиң республиканың көдээ ажыл-ишчилерэ улуечу талантыларының көрүлденин организастыг бедик деңнеле эрттирер дээш бүгү-ле аргамергежилиг долу ажыглаар дээрзинге чиганиңг турбас.

Шүлүк кыдыраажындан

Үүле бүтсүн, эш агроном

Адак үскен улуг хар-даа
арлы берди.
Көрбес сеп бе?
Аяс тургаш, күткан дээр дег,
чаймык дүштү.
Хөндүрген тырт!
Агроном дээр бедик атты
аалга, черге
Көргүзүп көр!
Араттар аа: «Эр хей-дир!» деп
үнезин бээр,
Көргей бис аан!
Чайгы, күскү ажарган чер
барын-на бар,
Идегээр бис!
Чашпан-сиген шымырарып
үнүп келир,
Плиртээр бис!

Үдүр чарар черин чежел,
кымнар чарар?
Шынарын көр!
Ужу-кыдыын десиялээп бе,
кажан чажар?
Шынын сөгле!
Техниканы шинээдинкен
гэирлерзен,
Часкы шагда.
Тергиннеррге үне берип,
шаннап каар сеп,
Чанчыл ыдыг!
Ондап каткан ховударыы
тараажыдып
Үүже салыр!
Он-он эштин орук айтыр
сылдыгы сеп,
Үүлеп бүтсүн, эш агроном!

Борис ЧЮДЮК.

Партизанның үнү

Черинң кежи—хөрүүнүү көр:
ойбак дежик,
Чеме даттыг демир-дестер
базып алган,
Кара кускун ында хаая
эргий ушкан,
Калбак хонү өдүг чер боон
метап, шылаан,
Чадаң ыяш төжектери
хөмүрленген,
Частышкыынын онгарлары
сугтар долган,
Төгүлген хан, ажыг дериин
кайы хире
Төрээн черже сингенин кым
чугаалаарыл?
Ханы-ханы «балыгларда»
часкы сугтар —
Хаанын өңүн соргаш, кыза
бергезинг-даа.
Булуттарже кударалдыг
карактар боон,
Муңгак көрүп, качыгдалын
сөглээп-даа дег.
Чери дээштин демисешкеп
маадырлар —
Чевеглерде караан шимгеш,
үзүвүшаан:
«Кавай болган ынак черим —
нем сеин
Кажанда-даа кагбас мен»
деп чыткап-даа дет.
Каргыш сөөрткен хайлыг
дайын орук ол-дур.
Караам-биле көрүп эрткен
партизан мен.
Делегейин тайбың чаагай
тургузар дээш,
Демисешкен чонга үнүм
калып чор мен.
Тайбың күзээн чонның чалгыы
далай болду.
Дайынзырак күчүтеинн
кынчытпас бис.
Өртедикчи чеңсээнерин
үзүткаштын.
Өлүмнерин хөөржүткеш,
чечекшинр бис!

Б. ДОЮНДУП.

ОЧЕРК

КАРА АЪТТЫГ

— Оттук Даржаевич олурар эвес, база чок шыкажыл — деп, партком секретары Ондар чугаалай-дыр. — Бригадирнин бажыңывга кирип, ажыл болгаш амыдыралы-биле таныжып көрүнер.

Бажыңга кирип келиривиске өгбүү хөрээжен ээзи Кодур Билгиновна бистн аалдээ-биле хүлээп алды. Бажың делгем-даа, эки-даа, чылыг-даа болду. Дериг-херексели база-ла шырак.

Ары-сары хүнүү бадыр «Алдан-Маадыр» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының чамдык хойжуларын кезип келгеш, моон мурнунда чылдарда көзүлбейн турган бир чаа чүүл-биле таныштым. Малчын ог, бажың бүргүзүледе «Хойжуңуң номчугажы» бар. Кижи бүргүү оон-биле номчуп танышкаш, социалистиг хүлээлгеин ап, ында дүрүмчүдүн бижип алган. Оргу-Шолдуң хойжу бригадазының бригадири Оттук Даржаевичиниң хуу хүлээлгеин-биле база-ла таныштывыс:

«Бүгү хөө—322, оон иштинде төрүүрү—300; 100 хойга оваштыр 100 хураган алыр. Малга 15 тонна сиген. 15 тонна өдек белеткээр. Хойну 3—4 удаа чуур болгаш одар солуп, боттаңнал кадарар. Кыштаглаашкынын үүрмек септелгезин, эт-херексели шыжаарын чалаглаашкын бетинде чорудар. 1 чаа хураган кажаазын тудуп алыр. От иштинин культуразын бедидер хемчегин алыр. Бо чылын социалистиг чарышка Шекпээр бригадазының кадарчызы Ооржак Бопуякты кыйгырар».

— Кодур Билгиновна, социалистиг хүлээлгенерин күүседип болурувун долу аргалары силерде бар бе?—деп, ылавылап айтырдым.

— Хүлээнирде бодаарыр, күжениирде шимчевир дээр, бар арталарывысты санап, түңнеп тургаш алган бис. Оны, шаандагы дег, баштаар черлер даарден дүжүрүп, черден үзүрүп кагбаан чүве ийин — дээш, ол биске шайын кудуп, саржаглыг далганыя сала берди.

— Бригадир чок-даа болаа, бистиң Билгиновна шыдаар дийин — деп, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары Анчымаа Донгатовна чугаавы улам хөрлээледи берди. Аваа уламчыл, Кодур Билгиновна бодалын уламчылайдыр.

— Бүгү чүве хөрээжен кижидея хамаарыкыр. Оон холун дамчып эртер, сагыжын дамчыштыр будер болдур ийин. Бодап-даа көрүнерлээп, чаш малдың шаразын аштаар, дүмчүүн сы тудары, оларны доруктуруп остүрери, бажың ажылын кызыры, ыдык-хенти аштап-арыглаары, ажы-төлдү кижизидери-даа шуптуг-ла хөрээжен кижиниң үлүүвге оваажыр-дыр. Оонбиле болумну, макталтынар, оом ээзин агартыр дивейндир мен. Хойжуңуң бүгү-ле чедиишкинин чаңыс кижиниң кырынче чүүй каап каарга, оон-биле кады демнежин орар кижиге чамдыкта хомудланчыг болгулаар чүве. Ынчалза-даа кады ыраашыпка кижи кезээде чоргаарланыр болгай. Оон ажылы — сээн ажылың, а сээн ажылың — оон ажылы деп бодап келгеш аан.

Бистер ам 11 чыл кадарчыдап келдивис. Ол үениң иштинде 100 хойга оваштыр 92-ле куду хураган албадывыс. Кол-ла чүве — кижиниң бодунда, кызымаанда, чамдык улус кажаа-хорага, өскелери малга, бир чамдыктары сиген-шырбишке ажы одарбелчиирге шаңнап олурар боор-дур. Оларда бүрүү чүл мынчаш? Бир эвес малчын бодуу кызымак болза, кажаа-хоравы эки, малы семис, мал чеми албек болур. Ол дээрге, чаагай, иштиниң малын остүрериниге хөөн чок, чүгле оон хөлегезинге бодуунуң хуу малын ажаап остүрүксеп ап чоруур ийи-чаңгыс кижилерниң бодалы — кажар аргазы-дыр. Бригадирлер болгаш удуртукчулар оны биле чогуур. Мал кадарары берге ажыл, нарын эртем-дир. Бис оны мынаар билир бис.

Ынча дээш малчынывыс бистиң мурнуувуска таваң долу эттерни салып, далган үскен үстүг мүнү улуг шаажан долдур куткулаап, тургузупту. Бистиң тывааларывыс экиргек, үнген, кирген чонунга хүндүлээчел чаагай чанчылдарын сактып, чаглыг эътти кезе бердим. Ол аразында Анчымаа Донгатовна солун чугаа хөөрей берди.

«Бир етте ийи чечен таварыкпо келген чүвең иргин. Бирээзи олура айтырган:

— Алдыы хемнеп кештиң бе? Суу сыык-тыр-бе, терең-дир бе?

— Аалдыы ылгыя болгаш билбедим — дээш, удур айтырган:

— Алдыы аалга кирдиң бе? Салган эъдп ярган-дыр бе, семис-тир бе?

Бир-ээзи:

— Кирерин кирдим, салган ъдпя бижэм чидиг болгаш билбедим» деп харылаан.

Шаптыг бижээм-биле чаглыг эът кезип чадап олурганыыны эскерип каап, хөөрен орган секретарь чүвең иргин. Улус шупту чыр-шоо дүштү.

— Эр кижиниң бижээ чидиг чоруур, эки аттың дерип чаа чоруур — деп, бистиң бурунгуларывыс ынча дижир чүве ийин—деп, Кодур Билгиновна түңнеп утаатты.

Ханада шак шагны «сөөртүп», үзүктел чок хап, сонга өттүр Оргу-Шөлдүң делгемнерн чаттылып, хүнүүн шоңнуудан хар шаг чок апарган чылбырартыр эрип, өдек кыдыы бустелып, хураганнар лепкилежип, үскүлежип, чараштары коңгуг апарган холуксаалыг көк сиген чиң турлар. Чамдыктары чылдың каан суг ижип, өскелери бичия дылдары-биле дуг чылган чоруп турлар.

Ханада аажы каан кылып кыдыраашты көре бердим. Оон даштында «Демдеглел дептериң» деп бижип каан болду. Сонуургаш, оон арыннарын ажа бердим. Ында совхозтуң салбырларының база хойжу бригадаларының эрткен чылдагы түңнелериң болгаш көргүүлериң — ъттн. сүттү, дүктү, төрүүн малды, оон алган чаш малдарны, ара салганын, чүс башка опаштыр чеже хураган, анай, быжаа алганын шуптузун айтып каап. Ол ышкаш түс-түс малчыннарның көргүүлерн база бар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Демдеглел дептеринден» совхозтуң бүгү ярны көргүүкүтелдир кестүп келир. Шынып-ла, магалыт-ла эки кылган. Республиканың бүгү-ле совхозтарынга болгаш колхозтарынга шак ыяны чанчылдарны тургузар болза, тергиин-не болур ийик!

«Демдеглел дептеринин» төнчүзүнде Чөөн-Хемчиктиң эргелел черинин кол зоотехниги Кара-оол Шомбүлүң аңаа чораан. хойжуңуң байдалы-биле таныжып каап, бижээни болза:

«Малчыныың коданында төрүүр 266 улуг хойлардан 251 хой төрөөн. оон 256 хураганы алган. Иниги байдал эки. Хураганнарны даштыгаа чемгерип турар. Сүтүү 3—4 хонгаш эккеп турар, сугүзүктелип турар. Чүүү кылза чогуурул?

Бирээде, сүтүү 2 хонгаш эккеп турааң.

Шиңде, шиин будуун эккээри чугула. Чүге дизе, хураганнар ишти варып турар.

Үште, арган хойларны үскеп, азыралга тургузар.

Дөртте, девискээрин аштаар».

— Демделгелиниген четпестер чайлаттынган бе?— деп, Кодур Билгиновнадан сонуургадым.

— Сүг-биле ажырбас, 2 хонгаш ап турар бис, арган хойдар үстүнген. дөө кажаада, шиин будуун эккелбейн-дир. Коданның девискээрин аштаай бис — дээш бистн коданның байдалы-биле таныштырды. Хураганнарның күндеңгели эки. Кажаа-хораавың коржениң коптарып каан.

Частың башкы айы эгелээр билек хүн ойбаңнадыр шовуп-да эгелээн. Кедээр карандылап чыдар дагда Монгуштуң хойлары чаттыла берген оттап чоруар. Оон чаныпда аъттыг кижи бараан харап чоргуп чор. Ол болза, бригадирниң эш кадарчызы Буқуу Монгуштуп эдлээн арттырып чоруурү ол-дур. Бир кап хонза, мээстер ак хептерин үштүп октаптар, ыжык-чылыг черлерден көк пымыралын үнүп келир. Малчаган, апай-хураган частың чаагай чемнижи чоогай бээрлер.

— Шаг кадыы ам-даа төнмээн болдур ийин—деп, хоочун хойжу Кодур Билгиновнадан сонуургадым.

Шыван-ла час кадыг бар-ла болгай. Мал часкы сарыг сүтбиле, часкы когурум-биле бир бергедээр. Оны малчыныың чүрээ кайын эндээрлеп.

«Демделгел дептеринге» Анчымаа Донгатовна бир-ле чүве бижип кагды. Оны номчуп көрдүм.

«Малчыныың коданында төрүүр 266 улуг хойлардан 251 хой төрөөн. оон 256 хураганы алган. Иниги байдал эки. Хураганнарны даштыгаа чемгерип турар. Сүтүү 3—4 хонгаш эккеп турар, сугүзүктелип турар. Чүүү кылза чогуурул?

«Малчыныың коданында ниити байдал эки-дир. 251 хой төрөөн, оон 267 хураганны алган. Малдың күш-дешеңгі база эки. Өргеледдің кол зоотехниги-ниң негелдеглерин дарый күүседир. Хойжуң дүүү дүжүп турар, ону чүве иртырбайн чыр. Арган хойларны ам-даа үзер. Шиин будуун дүрген эккелдирер. Ооржак-биле салган социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрер, коданның девискээрин арыг-силиг тургузар. Малчыларга бедик көргүүлерин, аас-кежиктн күзедиивис!».

Чоруурү-биле дыпкаар үүлү, хойжулар-биле байырлажыы турувуста, ырак эвесте бөалык эдээден кара аъттыг кижи чедзип олур.

— Оттук Даржаевич тутеүп олур, ужурашпазывыс оң-дурийин — деп партком секретары эш Ондар чугаалай-дыр — Шаңнаткан караазы-дыр.

— Чү дээш шаңнаткан кижи?—деп, малчынвже кирип чыда, сонуургап айтырдым.

— 1971 чылда совхозка мал бажыы, оон чаш төлүн мендн камгалап, хой кил дүктү кыргып, мал чемнн хөйнү кылып, кажаа-хораазын кыпкаа удур эки бөзеткеп, амыдыралы культуразын бедидип, ажы-төлүн үлегерлиг кижизидип, хой-нинти ажылынга идекшейдиг кирип, үре-түңнелдиг ажылдаары дээш конкурс чарлаттынган чүве. Оон түңнелдпде мында айтыттынган негелдеглерни чедимчелиг күүсеткеви дээш конкурстуң таиилекчизи кылдыр Монгуштуңның ог-бүлезнн саналп. Ынчаңгаш бүрүү дериг-херекселдиг кара аът-биле шаңнаан — деп, партком секретары чоргаарал-биле тайылбырлады. А партия райкомунуң секретары аш Ооржак ол дугайында чаа ыры тыптып келген дээш ырлай аарак шулуктеди:

Кара-Даштың, Оргу-Шөлдүң
Хартыгазы Кара ол-дур.
Алдан-Маадыр салгакчыны.
Аъттыг-чарлыг малчын ол-дур.

О. СУВАКПИТ.

ТАЙГАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

(Этези № 89 «Шында»).

Бир-ле чүве болган эвеспе. Аас-кежиниин бисче хүлүмаурүп көрүү каапканы ол бе, азы кандаай чүвел?..

Даш-Балыктың мырынай чер иштинде сыстың үзеп базында чедериивиске түү-даа тывылбаан. Оон адыры дамырак суг бар болган чүве, турлаган барып хүнеиинеп алган, ону үнаштыр. Бустуг-Чарык деп өлөнүн өрү чоктапкан бис. Кончуг кадыр кызаа аразы-биле баткан, шапкыны ажок, сайы дажы коюрадыр чүглүп чыдар ыяыг хемчеп болду. Эрин-биле тапты кылаштаттыямас. үргүлүү-ле ол-бо талаларынче сүзүп кежер апаар. бүжүргапчыын кавчаар силер! Мен ийи-үшдаа удаа майным кадырып ап частым. Фомич бир катап дайтактаап, тудуп чораан боозун сугже ышкыныкан. Чайан боон сыык саарыг таварышкаш, өрүлээдиг болган. Даш-Балыктың уну дээрге маңаа бодаарга чагатлыг орук-тур он...

Дүүн эртен Фомич бир даш тып алган андара-дүндере тудуп, улгаттырар шил өттүр көрүп, доңгураа-биле шыйбактап, дыка үр шинчилээп соонда мөңген кезек айтырыглар салган.

— Шулуу, бо даштың өңү кандыг-дыр?

— Ала даш-ла-дыр

— Хевири чүүү-биле дөмей-дир?

— Борбаксымаар, картошка ышкаш чүве-дир-ле.

— Канчап. ынчап барганы ол?

— Сайга дүрбүшкеш ынчап барган-дыр.

— Ындыг даштыг чүү деп адаар ийик?

— Конгломерат (Даштың адаын хоюглаиы берген даш)

— Моон-ак кезээ чүү-дүр?

— Кварц эвеспе он.

— А каразы?

— Хөмүр-биле дөмей... Габбро бе? (Кара-өңнүг минерал).

— Таптыг көр-даан! Габбро болза өңгар черже үруп каан ышкаш төгерик боор ийик чоп. Бо дээрге чинге. судалланчак-тыр.

— Билбес мен, Фомич.

— Ильменит... (Титан деп металлдыг рудаазы).

— Борта чүрээм палыт дээн.

— Фомич, руда бе?

— Руда.

— Ынчаарга... чедиишкин!?

— Амыр-дыр сен, эжиким! Бачымын көрүнерем, моон мындыг дүрген чүгле мый-ыт оолдары төрүттүвер, а олар согур боор чоор.

— Ам бо... руда?..

— Руда...руда. Руда боорга чүл ынчаш? Оон кайын келгенин билир сеп бе? Ындыг болза мөңге таптыг чугаалап берем.

Университетке профессор Соболевскийниң лекцияларын сактып келгеп. тайылбырлапла эгеледим:

— Бо даш болза чүгле суг вайы-биле кудуг чүглүп болур. Ынчаарга чыдыны оруг-дур. Ынчаар хоюглапы бергенин болаарга элээн мрактан баткан хевирлиг—

— Теория биларың шоруур. Эр-хей! Практика-биле теория чамдыкта дүүшпейн баар кончуг хайлыг чүве эвеспе, моон соңгаар ону ыяк сактып ал. Рудалыг даштар моон куду-даа бар түрган чадавас. Бис оларны эскербейн эртиринкенивис база магатчок. Ол-даа хамаан, кол-ла чүве, руда тывылган. Оон чогум чыдыны өрү дидип. Шын-дыр. Бис руда конгломерады тып алдывыс. База шын чугаалаан. Оон дораан-на-Чедиишкин!» деп аңгырарга кайын боор. Оода-ла брекчия (хаяан чаа бузулган ырадыр шинчевээн. даштың хоюглаимаан даш) тывылган болза хадырын ужурлуг ийик! Чү. чү. тывалап чүү дээр дижик сен? «Чугаа көвүдеди. аскак хой ырады» дижир ийикпе? Дүрген чоруулу. Уе чидирген хеэзис чок. Кончуг кичээнгейлиг көрүп чор, ам брекчия тывар херек!

Фомич тып алган дажывысты савызынга орааган, даштыңга будук-биле: «ОБР. № 14. Fe Т.Оз.Бустуг-Чартык 10.VII. 70 г.» деп бижээш, кармактап алды. Бис олургаи черивисти демдектеп каап шинчеп чоруптувус.

Баштай кезек када рудалыг даштар удаа-дараа тыптып чораан чүве. Оларның чамдыктары бизеңвелчек хевээр, бузулган тип шоолуг хоюглаимаан сут болгулап турган. Ынчап баарга: «Брекчия ам-на болаада эвеспе, кажап-па костүп көөр болду!» дээп бодаллар моөн дувуредип, сактырымга бичия-ле бурунгаар кылаштлар болзумза, таваржы бээр ышкаш болуп турган. Шак ынчаар аксымнаан үүм-биле бир көрүүп көөримге Фомичиниң оранчок мурнай берип-тир мен. Оон-биле децнежип алгаш таплээ чоруп-ла олур бис. От аразында дүштээр ой чедип келгеп...

Эртен оттуп көөримге Фомич чем кылып алган олур.

— Ам дедир ээп баткаш, дүүнгү арткен оруувустуң замдыызын катап ики шинчидээл—дидпр.

Дүүн дүштеки одаавыска чедир баал чүүү-даа тыппадывыс. Оон куду эртип баткап чартык километр четкелек чорувуста мөң анаа-ла дүш боол эрик кырынче үне бергеп мен. Канчаңгаш-ла көрүптеримге сиген аразында таптыг-да таажан аяк хире даш чыдыр. Ону долгандыр сай-даа чок мындыг. Дораанна танып кагдым Руда! Буаулган чери күдүр. чаа хевээр Брекчия! Бодумга эки бүзүревейн. деиги даштыг ап алгаш Фомичиге барып коргузеримге киижим дораан-на;

— Ката чыдыр? Ол черге дүрген бараал—деп бо.

Эдертип чедире бердим.

— Ылап-ла маңаа чытты бе?

— Ийе, орну бо сиген аразында ылдеп көрнаан.

Фомич ол-бо талаларынче долгавдыр көргүзээш:

— Эдептиин аа, кайын келген даш боор бо?—дидп.

Шынап-ла бо кезек черде суг эрин хавакталчак. Бистиң турар талавыс оргулап, кедээзиилеп даш чүглүп бады көөр-хире чер чок.

Ынчаарга брекчия кылаштаар буттуг эвес. адаавда сайдан хавак кырынче канчап үнүп келгеиил! Даштың чыткан черип топтап көре бээривиске, ында бо чылын үнгеп, беш сантиметр хире өзүп чоруй, сый бастырыпкаш, одуглеви берген сигеннер бар болду.

Маңаа хар майның ортан үезинде агар. Оон соонда чер ярип, от сиген үнгүже июнь ай чеде бээр. Ам июльдуң эгези. Бо даш маңаа кээп дүшкендея бээр бир ай улуг ашпаан хевирлиг. Кайын келгеии ол. чүү мында ону эккелгеиил? Эдептиг тывызык!

Фомич сугну кежилдир өске эрикче чиге көрүп алган бодаыып-ла олур оп. Ында көшкелеичек кадыр ий. Оон адаа кээп чиге одурупта ташкаи. Фомич хенертеи аваангыры сүргей тура халаап;

—Дөө талазынче кежээл—деп мыңдыг.

Сүүр даштардан халбактаыып чораш эрик кырынче үне бээривиске, одурупгуп оргулажыында көшке хоруму. Ам-на чүвеиия ужуру билдине берди. Чаа бузулган руда даштары мында эмгежок. Кадыр ийии өрү дүву-далаш-биле үнүплеттивис. Суг децнежиидеп чүс метр бедээлек чоруувуста куржаапыланчак руда каъды бо аштыг берген чыыр-ла. Кижи оорушкүзүн илередиргге ажыва бээр талаар ашак чорду деп бодаап, чүведаа ыыттавадым. Фомич руда каъдының кылыныя болгаш үзүнүп хемчээп, ийлевээп тодарадып. кезек болгаш-ла масказы-биле буза шапкат хапка суп. дыка-ла ур үреллежип келген. Оон соонда кадырның шыптыг бажынче үнгеп, дедир баларда ол черии геологтуг тургузуун чуруп алдывыс. Бо хүн ынчаар эрти.

Баштай даш тып алган аайы-ыя тыппайн тургаивывыс ужуруу мындыг чүве болуп тур: руда каъдыидан буаулган даш кадыр ийии куду оккулаштыр чүглүп баткап, адаавда оргулаштка кайтыктыр каккап, дедир оруу чаштаап сугиу кежилдир од чарыкка барып дүшкеп. Мен ову согур дүш боол тып алган кижи болдум.

Чедиишкин бе азы чүл бе? Улут-даа бол, бичс-даа бол, бир ажыдыыпкыига киришкеиим бо эвес ыйнаан? Дораа дээрде бир-ле чүве болду ыпкаш, түңнели удавас костүү бээр он. Ону маңаайн. далашкап сээк сутке дүшкея чүве дийик...

Д. САРЫКАЙ.
(Уланчылыг)

«Ревизор» Москваның сатира театрында

Москваның сатира театры П. В. Гоголдуң «Ревизор» деп шоодуглуг шииин көрүкчүлерге көргүзүп эгелээн. РСФСР-ниң улустуң артнай Валентин Плучек шиини тургускан. режиссёру — Ю. Козловский, чуруктчузу— В. Левенталь, композитору — Ю. Буцко.

ЧУРУКТА: шиидеп көргүзүүт. Мурвуу чарыында солагай таладан он талаже: Аммос Федорович Ляпкин— Тяпкин— артист Ю. М. Авшаров, Иван Александрович Хлестаков — артист А. А. Миронов, Артемий Филиппович Земляника — РСФСР-ниң улустуң артнан Г. П. Менгзет, Антон Антонович Сквозник — Двухановский – РСФСР-ниң улустуң артизи А. Д. Папанов. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Р. Фишер сотка олурган эвес бе?

Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионуу Борис Спасский-биле од аъ дээш ойнаар эргеии чедип алган америк гроссмейстер Роберт Фишер бо чылдың июнь 18-те Белград хоорайга эгелеп ойнаашн. маргылдаанын ийнги кезинии Исландияның Рейкьявик хоорайынга доозар деп ССРЭ-ниң, Югославияның, Исландияның шыдыраа федерацияларының база Шыдыраанын бүгү делегей федерацияларының (ФИДЕ) төдээлекчилёри-биле Р. Фишерниң болгаш АКШ-тың шыдыраа ассоциациязының толээлекчизи Л. Эдмондсонуң аразында үе дутуржулганы чарган турган болгай.

Дутуржулга ёзугаар Югославияның шыдыраа федерациязы ол ийи шыдыраачының аразында маргылдааны бедик децнелге эрттирер дээш улуг белеткел ажылын эгелеп турда, хедер Фишер ол дугуржулганы үреп, чаа негелде үндүргеи. Маргылдаа доостурга оон чаргылалыпта үнген акшапын артыын ийи ойнакчыга үлеп бээр болза, ойнаар мен деп ол негелв. Ат салган дугуржулгада ындыг чүүл көрдүмээн болганда. Югославияның толээлекчилери Фишерниң оозунга чөпшээрешпейн, Спасский биле Фишер аразының маргылдаанын Белградка эрттирип шыдаваын ФИДЕ-ге дыцнаткан.

Айтырыг бергедей бээрге ФИДЕ—Фишер Спасский-биле ойнаар күзелдир бе, азы оон ойтадап турар бе, ялыбуру чиксек чоруушдан ойтаалаар бе, ол дугайында харыны апрель 4-те берипп деп шиитирлиг негелдеии турускан. Фишер айытхап хуусаалларда, айытхап хоорайларга Спасский-биле ойнаарын күзеп турар деп, АКШ-тың шыдыраа ассоциациязы харыыны дораап чоруткан. Ынчаза-даа акша-мөңгүге хамаарыштыр Фишериин негелдезинин дугайында ында чүү-даа ыыттаваан болган. Шыдыраанын бүгү делегей федерациязы болгаш югослав толээлекчилер ол харыыны Фишер бодунуң негелделериявгеп ойталавайн турар болгаш Спасский-биле оон ойнаар күзели чок хиредир деп үнелеп корген. ынаңгаш югослав тала ол маргылдаанын организаставарынап ойталап турарын. ол дугайында катар кандыг-даа чугаалажыышкын кылбазын база катап ФИДЕ-ге дыцнаткан болгаи делегейнин шыдыраа овалмайы Дэвн Фишерниң демисежир эргеии казыыр херек деп саналдаан. Ынчаңгаш Фишер Спасский-биле ойнаар бе, азы ойнаар туру чок бе деп айтырыг тургустулган.

Делегейнин парлалгазы Фишериин аажы-чаңын чүдексинин көргеш, «айтырыг акшада эвес. Спасский-биле ойнаар күзел чогунда боор» деп үнелээшкинин берип турар. Оон чацгыс чер чурттуглары—американнар безин Фишериин тенек-дедир чоруурга хөөнү калган. АКШ-тын бир тергиин ойнакчызы Л. Эванс мынча дээн: «Фишер болуп бодуп-да матка олурүүн алдыр. Фишериин чаш уругтуг ялыбуру ааяылаашкынварыга хамаарыштыр ФИДЕ-ниң президентнан М. Эйве: «Ол ам ческе хире тенектеиир чүве ирги» дээн.

Фишер биле Спасский ийнии аразына маргылдаа болур бе, болбас бе деп айтырыг дугайында ФИДЕ-ниң инитпирии шыдыраага ынаштар улуг солуургал-биле маиап турыр.

(Солунналга үнүүлээн тайылбырлардан).

телевидение

АПРЕЛЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

10.00 — «Сураглыг консилиатор». Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының шиинэ. 11.45—Мультфильм.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.15—«Кадыкшылга». Эртем-популярлыг программа Дамчыдылганы эмчи Ю. Белянчикова чорудар.

12.45—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ГФР—ССРЭ. Прагадан дамчыдылга 3-кү везэ (Бижидилге). 13.30—Алыктарга. «Бирээни бижип алзыл, ийи сагыштаа». Математика олимпиадазының ийнги эолчээнин айтырыгларынга харылар.

14.30— «Кино аян-чорүктарының клуузу». 15.30— П. Карапыгна — «Вишмундир». Водевиль. Ленинградтан дамчыдылга. 16.30—Эфирде—«Чалзы назын». «Че бе, оолдар!» 18.05—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15— «Школа, өг-бүле, хөй-ниити. Дамчыдылга. 18.45—«Элээди уруг». Хроника-документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.40—Дамчыдылгалар программазы. 19.45— Ф. Лист—«Вешгр рапсодиялар». 20.00—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Карпаттар». Ийнги оон. В. И. Ленин аттыг Топ стадионнан дамчыдылга. 20.45— «Курлавырның маадыры». Ураи-чечен фильм. «ДЕФА. (ГДР). 22.15—Валентина Левковуп күүселдээи-биле орус операдардан узундулер. 23.00—23.30—«Уе». Информастыг дыкнадыг.

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер (орус дылга). 19.15—Уругларга. Мульт-фильм «Кршемнлек болгаш Вохомурка честек-катты канчаар довурналдырганыл». 19.30—«Чер ырлап тур». Телефильм. 19.45— «Кадыкшылга». Дамчыдылга. 20.05—«Чуртгуң сантиар албаны». Документалдыг кино. 20.35 — Телемедээлер (тыва дылга) 20.50—Чарлалдар, рекламалар. 20.55 — «Чөөн Сибирь». № 41. Киножурнал. 21.05—«Музыкалыг тоогу». Кинокомедия. 22.30 — «Час келген». Фильм-конверт.

МОСКВАДАН

22.55—Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР—Швеция. 01.15—«Уе». Информастыг программа. 01.45 — Софронов. — «Үениң шулуглели». Литературлуг композиция. 02.25—04.45— Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ-Финляндия. Прагадан дамчыдылга.

Редактормуң ораапчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Рустам дугаыында тооку» (1 болгаш 2-ги киволар) 9.40, 12.30, 15.20, 18.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хаан ораныида» 10.00, 11.45, 13.30. «Тоол» 15.15, 17.05, 18.55. «Адазының чоруу» 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Уругларга дириг чуруктар 9.30, 12.10. «Отпскийнин аилгазы» 10.25, 13.40, «Сылдыстар өшпес» 15.40, 17.40, 19.30, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң өнүүм Колька» 11.30, 13.15, «Альба Регпя» 15.00, 16.50, «Четнги дээр» 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Май сылдыстары» 12.00, 14.00, 16.00 шактарда.

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Таарымчаның джельтмейнера» 9.00, 10.45, 12.30, 14.15, 16.00, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сылдыстар өшпес» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чапайның замржигептери» 10.00, «Рустам дугаыында тооку» (1 болгаш 2-ги киволар) 12.00, 15.00, 17.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тоол» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Альба Регпя» 18.10, «Хамрат» (1 болгаш 2-ги киволар) 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораапчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-51 «Шын» ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректоларының 27-41. Солун келбейи барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01512.

Солун неделяда 6 катап үнер

МАЙ БИРГЕ УТКУШТУР

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге шеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни чоокшулап орар. Совет кижилер күш-ажылдың болгаш тайбыңның часкы чырыткылыг байырлалын коммунистиг тургузуушкунунуң чаа бедиктеринге, ажы-дүкпа улустарның хөй национал-дыг бүзүлбас дем каттыштырылгазы, пролетарж интернационализмниң принциптериниң дириг боттанышкынды — боттарының улуг социалистиг Ада-чурту дээш чоргаараалдың сеткил-сагыжы-биле уткуп турар. Дүүп парлап үндүргени 1972 чылдың Май 1-ге СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыглары — ленинчи партияның сорук кижирикчи сөзү хөй миллион кижилерниң күштерин болгаш чогаадыкчы энергиязын көвүдедип турар.

— СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! СЭКПНИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ ТӨӨГҮЛҮГ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАР ДЭЭШ ИДЕПКЕЙЛИГ ДЕМИСЕЖИНЕР! ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУҢГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮН БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫНЫҢ ДААЛГАЛАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ ЧАА-ЧАА ЧЕДИП АЛЫЫШКЫННАР-БИЛЕ ДЕМДЕГЛЭЭЛИЦЕР!

Бистиң маадырлыг ажылчын аңгыныс, алдарлыг колхозчу тараачыннарывыс, совет интеллигенциявыс, коммунизм тургузукчуларының күчүлүг армиязынга партияның сырый каттыштырганы Советтер чуртунуң бүтү улустары бо патриотчу чүткүл-биле чурттап турар. Партиялың иштики болгаш даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткил-биле деткип, XXIV съездиниң ажылдап кылганы чуртту улам ыдай хөгжүдериниң, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралын бедидериниң делегереңгей программазын амыдыралга чүткүлдүг боттандырбышаан, олар Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн эрес-маадырлы-биле быжыглап турар. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 102 чылынга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аддар кылдыр чоруткан Бүгү-эвилелдиг коммунистиг субботниги оны чаа күш-биле коргүскеш. Апрель 15-тиң «кызыл субботнига» ёзулуг коммунистиг күш-ажылдың бедик үлегер-чижектерин коргүзүп, улуг эгелээшкинниң ленинчи чаңчылдарын төлептиг уламчылаан.

Ажыл-агый тургузуушкунунга съездиниң негээни шынар талазы-биле чаа эргилдени хандырбышаан, биистер шуптувус бөгүн болгаш даарта дүүнгүзүндеп улам эки ажылдаарывысты барымдаалап тоску беш чыл планын чогаадыкан. Май 1-ниң бүдүүзүнде ажылчы чоннарның отряд бүрүзүнге бараалгатпышаан, партия беш чылдың код соруулгаларын шиитпирлээринге күжениишкиннерин моөцээринче оларны кыйгырып турар. Үлетпүрүүн ажылдакчылары бүдүрүлгенниң техниктиг деңнелин болгаш ажыктың бүгү хемчегбиле бедидер, улустуң хереглел барзаннарын бүдүрүп үндүрериң ковудедир, ассортиментизин чаартыр, совет кижилерниң хереглелдерин бүрүн барымдаалап көөр ужурлуг. Тудугжуларның хүлээлгези — чаа объектилерни ажыглалга киирериң дүргедедирип, ажылдарың бот-үнеэнн чигедирип болгаш шынарын экижидерин чедип алыры-дыр. Көдээниң ажыл-ишчилеринге эң чугула чүүл — бүгү культураларның дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуун өстүрериң чедип алыр, чуртка чиик ортектиг улаа хөй продукцияны бээр төлээде чериң, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг бүрлавыларны эң эки ажыглаары-дыр. Ам келир дүжүттүң үндезиннери — часкы хөвү ажылдарының бедик шынарының дугайында сагыш салыпкын бирги планга турар ужурлуг.

СЭКП Төп Комитеди күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиделиниң, күрүне планнарын эң эвээш чарыгдаларны үндүрүп турган күүседириниң, камналганың чурумун шыгыы сагыырывыс, ажыл шагының минута бүрүүн чөп ажыглаарының эргежок чугулазынче бүгү совет кижилериниң кичээнгейин утландырып турар. Ол дугайында экономиктиг белгилерни, ажыл-агыйжы болурунуң болгаш эргелеп башкарарының амгы арга-методтарын чүткүлдүг шинээдип алыр, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, журнакчы дүржүлганы, эртемниң болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле пештередир, сагыыга-чурумну болгаш организастыг чоруктуу бижиглаар херек.

Коммунистиг тургузуушкунга биистиң чедиишкиннеривистен, совет улустуң күш-ажылчы, политиктиг болгаш хөй-ниитү идепкейиниден «күш-ажылдың бүгү делегейде улуг армиязының» күчү-ыыдалдыг болуру, ооң социализмче соксаал чок шимчээшкинниниң темпизи улуу-биле хамаарыжыр.

Совет Эвилелиниң пролетарж интернационализмниң принциптеринге шынчы болбушаан, тайбыңның болгаш улустарының пайдаланыкчы, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежин турар бүгү күштерин каттыштырарының ленинчи даштыкы политиктиг угланышкынын идепкейлии-биле боттандырып чорудуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы, тайбыңның совет программазы кылдыр адаптың турар программа амыдыралда чайгылыш чок боттанып, делегей политиказының дээштиг фактору болу берген.

Бистиң партиявис болгаш улузувус делегейниң бүгү улустарының байырлалы Май 1-ниң бүдүүзүнде ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның дайынчы авангарды — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга эп-сеткилдиг интернационалчы ниит каттыштырылгазының сөстерин плереткен. Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкынын марксизм-ленининзге болгаш пролетаржы интернационализмге үндезилээш, улам быжыглар болзун! Бистер социалистиг чурттарның улустарынга акы-дүшманың байырын чедирип, антиимпериалистиг демселеге шиитпирлиг күш, тайбыңның болгаш социал деңнелгенниң чөлеңгинжи — делегейниң социалистиг системазы — чайгылыш чок хөгжүп, улам быжыглар дээрзинге бүзүрелиишкин илергейлеп турар бис. Бистер ол ышкаш улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демисежин турар бүгү кижилерге база байыр чедирип турар бис.

Богунгу делегейге хогжүлде болгаш орң даартагы-даа хүү империалистиг агрессияның болгаш делегейде дүшкүүржүүр чоруктуң аймылдыг одагларын үзүткаарындан дыка хамааржып турар. Америк империализмниң агрессиязын коргуш чокка ойтур шаап турар маадырлыг вьетнам улусту, Лаостуң болгаш Камбоджаның эрес-дидим патриоттарын совет кижилер төрээн партиязы-биле кады чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар. ВДР-ниң девискээрин агаардан бомбалаарын болгаш боолаарын, Индий-Кыдатта араатанныг дайынны доп-дораан соксадырын болгаш ол бүгү девискээрлерден АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының аг-шеригзерин шуптуун долузу-биле, чугаа чокка үндүрүпкен Советтер чуртунуң ажылчы чоннары Каттышкан Штаттардан шегеп турар. Бистиң улузувус араб улустарның шынныг деңселинге эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, Чоокку Чөөн чүкке Израильдиң агрессиязын соксадыры, эжелеттирген араб девискээрлердеги израиль шеригларын үндүрери дээш туржуп турар. Делегейде шүшкүүлүг чоруктуң чавырыдырарының удурланыкчылары — реакцияның болгаш реваншизмниң хоралыг үүлгедиишкиниерин сойгалап, илередишаан, ССРЭ болза Европа диитин быжыг тайбыңның, айыл чок чоруктуң болгаш бүрүнелер аразынга үре-түнелдиг кады ажылдажылганың чеги болдурары дээш идепкейлиг демисежип турар.

Совет улус Майның 1-ин долу күш болгаш революстуг кодурлүүшкүн-биле уткувушаан, партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттыжышкынын-биле коммунистиг идеалдарның тиилелгези дээш чаа-чаа чедиишкиннерин чедип алырынга белен боон турар. Партияның болгаш улустуң бузулбас улуг чаңгыс эви — бистиң бүтү төөгүлүг чедиишкиннеривистиң үнер дозу, келир үениң чедиишкиннериниң магадылалы болур.

— МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ — ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ БҮРҮҢГААР!

(«ПРАВДАНЫҢ» АПРЕЛЬ 17-ДЕ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 18 ВТОРНИК № 21 (8859). Өртээ 2 коп

КОММУНИЗМ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ БОЛГАШ БҮГҮ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АВАНГАРДЫ, СОВЕТ УЛУСТУҢ БАШТЫҢЧЫЗЫ БОЛГАШ ОРГАНИЗАКЧЫЗЫ — СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫ ДЕЛГЕРЕЗИН!

ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ БУЗУЛБАС УЛУГ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЕЛГЕРЕЗИН!

(1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

БЕШ ЧЫЛ — КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

Кызыл хоорайның тууйбу заводунуң коллективи субботнийн хүнүнде күжениишкиннинг ажылдаан. Олар эртенгиниң 8 шактан эгелеп продукция бүдүрүп үндүрериң болгаш тудуг кылырын соксаал чокка улаалчылааннар. Чүс-чүс тонна-биле санаттынар эки шынарлыг тууйбуларны машиналарга чүдүргеш, тудуг шөлдеринче чорударын база шалыпкын үргүлчүлээн. Оларның ажыл-иминге областың профсоюзилелдер чөвүлелиниң ажылдакчылары улуг дузазын чедирип, чаагайжыдылгага идепкейлиг киришкеннер. Субботниктиң түңнелин үндүргеш, тоску беш чылдың фондузунче 500 рубльди шилчидип, хүннүң шалыпчыларын тодарадып шаңнап, мактаан.

ЧУРУКТА: заводтуң субботниктиң идепкейлиг ажылдаан иурнакчылары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Күш-ажылчы үлүүн киирген

КЫЗЫЛ. Тараа продуктулар эргелелиниң Кызылда сайгарылга баазазының ажылчылери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың планның онаалгазын ажыр күүседип турар.

Бүдүргүлге бо чылдың бирги кварталының планның онаалгазын ажыр күүседип турар. Коллектив үш ай иштинде 512 муң рубльдиң ниитя продукциязын бүдүрер тургаш, 664 муң рубль чедирип, даалгазын 130 хуу күүседип турар.

Бо көргүзүлгелерни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден түңнелинде чедип алган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээргө, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү коллективте 5 хуу өскен.

Амгы үеде бүдүрүлгениң бригадалар, тус-тус кижилер аразында ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр деэш чарыш калбаргай. Ооң мурнуку одуруунда далган дээрбезиниң ажылчыннары чоруп турар. Ында бир хүн-дүн иштинде дөрт эселчет ажылдап турар. Оларның аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи эселчет мастери Владимир Иванович Козловтуң удуртказан ажылчыннары болуп турар. Олар эселчегде 11 тонна далган дээрбедээр хүлээлгезин 15—17 тонна чедирип келгеш.

Владимир Иванович Козлов бо бүдүрүлгеге 1958 чылдан тура ажылдап эгелээн. Ол үр чылдарда чедип алган байлак дуржулгазын эселчениң ажылчыны, комсомолчу Валентина Моревага дамчыдып берген. Ооң ачызында күш-ажылга ханыкпылыдыг аныяк ажылчын В. Морева бүдүрүлгениң мурнакчызы болу берген. Ол хүн бүрүүн планның даалгазын доктаамал 150—160 хуу күүседип турар.

Тараа продуктулар эргелелиниң сайгарылга баазазының ажылчыннары бүдүрүлгеде бар аргаларны, курлаарларны чөп ажыглап тургаш, бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының бежең чылын күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткувушаан, бо чылдың планын хуусаа бетинде күүседирин шиитпирлээннер.

Коллектив апрель 15-те болуп эрткен коммунистиг субботникке идепкейлиг киришкен. Ол хүн ажылдаан акшазындан 350 рубльди тоску беш чылдың аалчы фондузунче киргеннер.

В. ЧАДАМБА.

* * *

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Барыын-Хемчик районнуң ажылчылери күш-ажылдың байырлалының хүнүнде организастыг ажылдаан. Олар бет чылдың фондузунче он беш муң рубльди шилчиткен.

Районнуң механизаторлары болгаш тараажылары 140 га черни чарган, 628 гектар черниң шыгын балыргаан, 86 га тарылга подунуң дажын ашаан, 500 топпа хире одекти ховуларга төккен.

«Барлык» совхозтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары 900 ажыг кижи апрель 15-те улуг хемчеэлдиг ажылды кылдаан. Тоску беш чылдың фондузунче 850 рубльди киргеп. «Шекпээр» совхозтуң ажылчылери багай эвес ажылдаан, олар беш чыл фондузунче 650 рубльди шилчиткеп.

Т. ТАЛГАНЧИК.

* * *

САМАГАЛДАЙ. Тес-Хем районнуң ажылчы чону Бүгү-эвилелдиг коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, ол хүн кылыр ужурлуг планның онаалгазын ажыр боттандырган.

Субботникке районнан 3.226 кижи киришкеп, олардың ийи муң ажыы төлевирлиг ажылдарны кылган. Районнуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың фондузунче 5.097 рубльди шилчиткеп.

Коммунистиг субботник хүнүнде «Чодураа» колхозтуң колхозчулары эки ажылдаан. Олар 198 кубометр одаар мыпты, 100 кубометр тудуг ыяжын, 120 баш быжаа кирер кажаанны тутка болгаш өскедээ чүүлдерни кылган.

Район төвүнүң албан-хаакчылары, школачылары суур чаагайжыдылгага идепкейлиг киришкеп.

Д. АЛЕКСАНДРОВ.

* * *

ТЭЭЛИ. Күш-ажылдың байырлалы — коммунистиг субботникке Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозундан 654 кижи киришкеп.

Тээлижилер ол хүн бир дем-ныг, омак-хоглуг ажылдаан. Школа, эмнелге, культура албан черлерниге одаар 540 кубометр ыяпты белеткээн, хойжуларның 58 кажаазының көрженин каскан, салбырлаар, бригадалар арасында 8 ковругну сеткээн, 50 гектар черни чарган, 145 га шөлдүң шыгын базырган болгаш суурлар чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киришкеп. Совхозтуп чер болганга баш бурунгаар төлевилеттинген кылыр ужурлуг ажылдарның нормазын ажыр күүседип.

Совхозтуң ажыл-ишчилери субботник хүнүнде ажылдаан акшазындан 600 ажыг рубльди беш чылдың фондузунче шилчиткеп.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

* * *

ЧАДААНА. Коммунистиг субботникке Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозундан 503 кижи киржип, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, суур чаагайжыдылгазынга ажылдаан. Олар беш чыл фондузунче 150 рубльди шилчиткеп.

О. АРАКЧАА.

Хойжуларда

Көжерек Болат-оол чалык чанныг, тала чолдак, мадагар сынныг, үжен хар ашкалак, ыяык кижи чүве. Хойжуларның койчуг харыысалгалыг болгаш чымыштыг өйү — мал ооладаштқынының үезинде бо-ла оларга дузалашкан, сакманшиктээн турар эр-ле болгай. «Чодураа» колхозтуң Кара-Бом-Дагда кыштаглаан элээн каш хойжуларының хуралы болур дээш, анаа чеде бердивис. Кижим бо тур:

— Сакманщик ам малчын апарган ышкажыл?

— Ындыг-ла болгай — деп, аныяк хойжу чүтаалаан, хулумзүрду.— Үш чыл улаш сакманщиктеп көрдүм. Ооң соонда Иван Допаан сүтта дузалакчы кадарчыладым.

— Шырак сакманщик деп бо-ла мактаган түрүү ийик сен чоп. Түнелдериң кандыг туржук?

— Баштай 130, ооң соонда 140, а үшкү чылда 145 хураганны доруктуруп, хойжуга дужаган мен ийин.

— Ам хойжу апарган. Кандыг-дыр, чаа?

— Чүү дээр боор: берге-ледир. Эвээш-биче дуржулга бар-даа болаа, харыысалга сакманщикке бодаарга, кан катап улгаткан. Ынчалза-даа ажылды кылып киришкенде эвизинге чедирер апаар. Эрткелиг кадатта улус-ла болгай бис. Улуг хойжу хөөн кадарып чор, ам чедип көр. Хой оолдан эгелээже чедир-ле чангыстап ажылдап турдувус: хүн дургу узун турда, 7 хонук, күзүн, кыжын 5 хонгашла солчур мындыг. Ам шуптула мында бис, оглериниң херээжен эдлери, бистер боттарывыс. Беш чүс ажыг хойнуң төлүн камгалап алырда, хөй күш керек.

Хурал шалыпкын эртти. Бирги квартадда колхозтуң ажыл-херээнин дугайында парторганизацияның секретарының кыска чугаазының соонда, хойжулар санал-оналарын солуткан. Кыштагларашкын үезинде колхоз баштаар черинең талазындан кичээнгей кошкан болганын, райповуң автолавказы хаяа кээрин азы келзе-даа бараан ховар болуруп олар шүүмүүлеп турдулар.

Хурал соонда Тес-Хем районнуң радиодамчыдылгазының редактору-биле ийилээ коп малчын Ооң-биле чугаалажып, элээн кап айтырыгларны салдывыс. Ооң чамдык харыылары бо:

— «Көржең-оолдаарга» эки талаазы чүл, Бара Сымчитович?

— Бистиң кайбыыс-даа суурда бажыңныг бис. Оғнуң херээжен эдлери база ында ажылдап, уруг-дарыын школада өөредип турар. Эдлчээнин орттирип каш, чаңа бээр мен. Чунар-бажыңнап, солуң кеттинип алыр. Чамдыкта солуң концертке-даа таваржы бээр. Киноларр, лекция-даа дыңнаар. Ургларым хөй, школачылар база бар. Оларның өөреднгезин канчап сонуургаваэыл. А бажыңга ажыл? Ох кажап-даа төнер эвес. Бир неделя хире ындыг дыштаныл-ганың соонда, хой кадарып үнүттерге, сагыш-сеткилге эки-ле болдур ийин. Нам, чазактың сагыш салышкынының бир коску херечиин олдур. Анда өөрүп четтиргенин кижи канчап илередип боор!

— Кыштаглаашкыны канчаар эрттирип тур силер?

— Берге-ле кып бооп тур бо. Кыш дивес артажок: көрбес силер бе, хар ам-даа хевээр, соок. Мал чеми четчир. Сиген, хозуксаалыг чем бар. Ынчалза-даа одар таарымча чок. Бо дээрге үш чүс хире хой кыштап турган чер-дир, одарының шаа ындыг. Тайга чоогу болгаш, бо Кара-Бош-Дагның алдентиин кижи кайгаар: чылыг тургаш, дораанна соок хат келир, аяс хүн хенертен борандааш өскерлир. База бир таарымча чок чүве бар. Бистиң кыштаавыс чайладыр, күзедир өртээл апаар чүве-дир. «Тес-Хем» совхозтан күрүнеге садар мал сүрер кижилер ыяап-ла аңаа турумчуур. А одарны хөй, чүс-чүс мал са базып турар. Моңу чурумчупааже хоржок. Черле ынчап, бо хире хой малдыг коданны таарыштыр көөр болза эки чүве-дир ийин.

Бо коданда 470 хой төрээн, хураганпары менди. Малчыннар алган, социалистиг хүлээлгелерин күүседип аптарырга бүзүреп, боттарының күш-ажылын ССРЭ-ниң 50 чыл юонга тураскаадып турарын чугаалап турдулар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.

Мурнакчы садыгжылар

«УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперациязының Ак-Туругда үлетпүр болгаш аш-чем бараанларының холушкак магазининиң садыгжылары Кара-оол Монгуш, Татьяна Сарыглар 1972 чылдың бирги кварталында алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг боттандырган.

Бараан саарылгазының планнарын ай сайында ажыр күүседип келгеш, бирги кварталда 68 муң рубльдиң үлетпүр болгаш аш-чем бараанларын ажылчы чонга садар хүлээлгезин 72 муң рубль кылдыр саарган.

Плап күүседээнге кол чүве садыг алыкчыларның чагыгларын өзүгаар складтан барааннарны үндүрүп алырында. Магазинниң эргелекчизи К. Монгуш хереглекчилер-биле харылаза тудуп, оларның чагыгларын барымдаалап, рабкооптуң складындан бараанларны ап турар. Магазинде бараанларның ассортиментин элбек.

Монгуш биле Сарыглар Кызылдың садыг училищезинге доозкан, садыг талазы-биле шыырак билгиниг садыгжылар. Ак-Туругга ажылдаандан бээр беш чыл болган, чонуң идегелиг ак-сеткилдиг күүседип турарлар. Кара-оол Монгуш — Ак-Туруг кодаа Советтиң депутады, күүсконг кежигүү.

М. ЛАМА.

«Чөөн-Тей» совхозтуң № 2 бригадазының механизаторлары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл юонга алдар болдурган ныызыл субботникке киришкеп, бедик будурунчуулуг ажылдаан.

Чер чарарынга Иван Парпиц, Валерий Дендук, Анатолий Кондауров, Николай Старцев, чер улдуредиринге Григорий Романов олар хүн нормазын амыр күүсеткиляэн. Ол хүн механизаторлар 48 гектар ажыг черни чарган, 50 гектар черни таптай бастырган.

ЧУРУКТА: Н. СТАРЦЕВ биле В. ДАНИЛОВ оларның чер чарып турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СУББОТНИК ХҮНҮНДЕ

Бүгү-эвилелдиг коммунистиг субботник хүнүнде Чөөн-Хемчикте Баян-Тала сес чыл школазының өөреникчилери, башкылары болгаш ажылчыннары шуптуу 410 кижи ажылаче үнген. Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң № 1, 2 сүт-бараан фермаларының болгаш хаваи фермазының иштн-даштын арыглап аптаарынга үстүүк класстарның өөреникчилери идепкейлиг ажылдаан.

Колхозтуң быжаңчылары биле башкылар, ажылчыннар школаның чаа тудуунга ыяш чөвүп, оңгарлар казышкан. Школаның эге класстарының өөреникчилери 5 тонна демирдести чыгган.

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

* * *

Каа-Хемде Ильинка суурнуң ажыдчы чону коммунистиг субботникче бир дем-биле үнген. Малчыннар, хойжулар, тудугжулар боттарының хамаарышкан участоктарынга ажылдаан.

Школа, эмнелге болгаш өске-даа албан организацияларын чергери суур чаагайжыдылгазынга киржип, палисадниктерин сеткеп, чаартып, бок апталгазынга киришкеп. «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары суур чанында чаа тургустунган погаа тарыыр шөлдү долгандыр кажаалап, чамдыктары полге савык сараптап, чөвү турлаанга барып, авдарынгарга ялыпрлерни кожуп таарыштырган. Нииттизи-биле 400 ажыг кижи субботникке ажылдаан.

К. СЫРАТ-ООЛ.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг тепловоз

КАЛУГА. (СЭТА-ның корреспондентизи Н. Александров). Калуга областың ажылчы чоннары субботникте будурулгелерге, тудугларга, шөлдерге болгаш фермаларга шалыпкын күш-ажыл-биле демделгээн. Калуга, Киров, Спас-Деменск, Кондров, Боровск болгаш өске-даа хоорайларның муң-муң чурттакчылары тефке алган колхозтарынга болгаш совхозтарынга аймактан, часкы тарылгага белеткеп талазы-биле дузалы коргускеп.

Субботник хүнүнде Людиновскиниң тепловоз тудуг заводунуң коллективи камнап алган материалдары-биле планнан ажыр бир тепловозту будурүп үндүрген. Өске тепловозтардан ыялалыпкыл, оюу кызыл өңнүг будук-биле будаан. Тепловозата кадыыр болгаш маскалы чуруп, «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп сөстер тергеп бижээн.

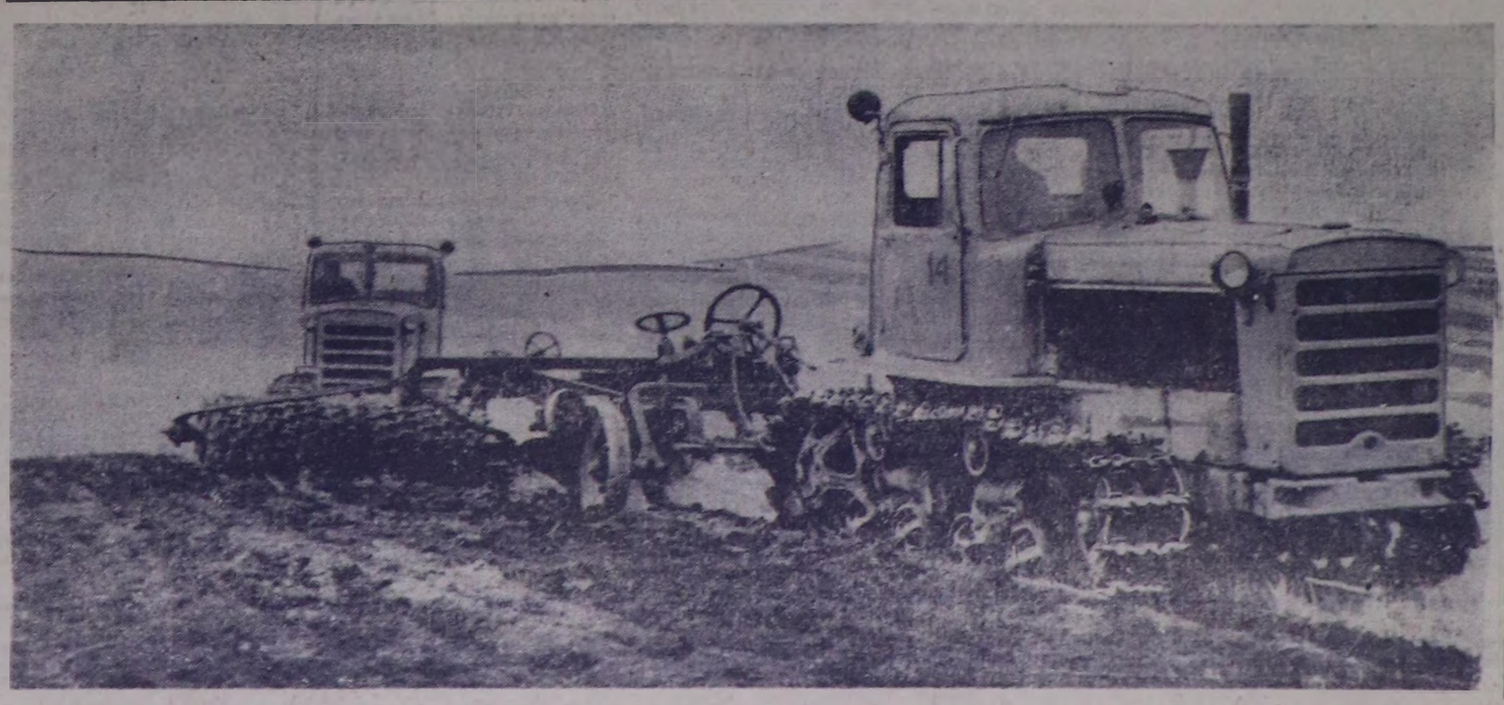

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

СЭКП-нин XXIV съезлизи: «Комсомолдун, ДОСААФ-тын, ол ышкаш өске-даа организацияларнын болгаш спорт ниитилелдериниң шугуму-биле чоруткан аныяктарны Төрээн чуртун камгалаарынга белеткээринин хемчеглери улуг ужур-дузалыг болган».

(Партияның XXIV съездизинге ,СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден).

БАШ УДУР БЕЛЕТКЭЭР

Каа-Хем районнуң шериг комиссариады партия, совет болгаш комсомол организациялары-биле кады аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып келген. Бо айтырыгны партия, комсомол, профзвилел райкомнарының бюроларында эрткен чылын каш удаа чугаалажып көргөн. Ооң түңнелинде аныяктар болгаш өреникчилер ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилге ажылының деңнели бедээн.

Эрткен чылын 6900 кижиге 276 янзы-бүрү шериг-патриоттуг темага лекция, беседа, илеткелдерни кыйган. Бо ажылга Совет Армияның курлавырда турар офицерлери идепкейлиг киришкен. Шериг хүлээлгезинден халамын азы шөлээлеп келген солдаттар, шериг училищезиниң курсантылары-биле ужуражыгга кежээлери Сарыг-Септиң № 1, 2 ортумак школаларында хөй удаа болуп эртикилээн. Ужуражыгага чаладып келгеннер Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң, солдат амыдыралдың, шериг-патриоттуг кижизидилгениң ужур-дузазының дугайын өреникчилерге солун кылдыр чугаалап берип турганнар. Оя ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери болгаш күш-амылдың шалыпчылары-биле ужуражыгалар база болгуваан.

Районда «Совет эрге-чагырга дээш» деп дөрт турасхаал база. Совет Эвилелиниң Маадырының бир турасхаалы бар. Оларны өреникчилер шефке алгаш, камнап, кадагалап, чаартып турарлар. Эрткен чылын район төвүнде тургустунган «Совет эрге-чагырга дээш» деп турасхаалдың чанынга «Алдар» деп шугум чыскаалын байырлыг байдалга эрттирген. Ол ышкаш бо турасхаалдың мурнунга шериг баар дээн аныяк өскүдарны үдээн байырлыг митингилерни эрттирери бисте чаңчыл апарган. Оларга турасхаалдың мурнунга чечектерни салып, Төрээн чуртунуң болгаш чонунуң мурнунга даңгыракты берип турарлар.

Юрий Гагариннің адын эдилээн Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазында болгаш Каа-Хемде ДОСААФ-тың спорт-техниктиг клубунда тургустунган шеригниң эге белеткелиниң пунктулары аныяк өскүдарга быжыг билиглерни берип келген. Оларда шеригниң уставын, топографияны болгаш өске-даа чугула чүүлдерни өөренип, бооцалгага кирип, дайынчы чепсектерниң тургузуун ханы билип эп турарлар.

Амгы хүннерде Каа-Хемниң шериг комиссариады аныяктар ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын улам күштедирип, өлче хөй-ниитиниң өске-даа организацияларын хаара туткан.

«СОВЕТ АРМИЯ—БИСТИҢ УЛУЗУВУС-БИЛЕ КАДЫ ЧУРТТАП ТУРАР. ООҢ КЕЗЭЭ-ДИР. БИСТЕ ШЕРИГ АЛБАНЫН ЭРТТИРЕРИ — ДАЙЫНЧЫ МЕРГЕЖИЛДИГ БОЛУРУНУҢ ЧҮГЛЕ ШКОЛАЗЫ ЭВЕС. ОЛ БОЛЗА ООҢ-БИЛЕ КАДЫ. ИДЕЙЛИГ БОЛГАШ КҮШ-ДАМЫР ДАДЫГЫЫШКЫНЫНЫҢ, САГЫЛГА-ЧУРУМНУГ БОЛГАШ ОРГАНИЗАСТЫГ БОЛУРУНУҢ ЭКИ ШКОЛАЗЫ БОЛУР» деп партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ынчангаш совет Чепсектиг күштерге албан эрттирип чоруп турар аныяк солдарны баш удур белеткээр дээш ам-даа шудургу ажылдаар үшүрлүг бис.

А. ШИШКОВ,
Каа-Хем районнуң шериг комиссарының ораалынчызы.

Репортаж

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН!

Таптыг-ла тос шак. Кызыгаарчылар команда ёзугаар чыскаалыпкан.

— Бөлүктүң дайынчылары политиктиг болгаш тактиктиг кичээлдерни эрттиреринге белен-дир! — деп, офицер Соколянский илеткеди.

Ол кызыгаарчылар-биле мендилешкеш:

— Өөредилгеже киреринг чештээреп тур мен — деп командылаан.

Үрер хөгжүм чиртиледи ойнай берген. Дайынчылар байырлаңчыг марш-биле басшыпаан, политиктиг болгаш дайынчы белеткелди эрттирер түс-түс черлеринче тарап чорупкан.

Харылзаачыларның бөлүү. Ол 1971 чылдың түңнелин ёзугаар, албан-хүлээлгени эрттирерине, өөредилгээ болгаш сагылга-чурумга кончуг эки бөлүк кылдыр округтуң командылал черинің дужаалын ёзугаар чарлаткан. Бөлүктүң дайынчылары түскай өөредилгениң ораалында чыглып келген. «Радиостанцияларның тургузуу» деп темага кичээлди эгелээн.

Шеригниң түскай өөредилге черин ындыг-ла үр эвесте дооскан улуг лейтенант Гук ораалда кичээлдеп турар эрес-кашпагай солдарның дугайын биске мынча диди:

— Бистиң бөлүктүң кызыгаржыларындан ВЛКСМ комитединиң бюро кежигүнү, бичи сержанту Рожкин, ефрейтор Овчинников, ада-иези дайынчылар Оботнин, Молодцов, Клипцов болгаш өскелер-даа Совет Армияның тергииннери дең бедик атка төлептиг болуп турар. Амгы үеде кызыгаарчыларның бүгү кичээнгейи округтуң командылал черинің бедик идегелин бадыткап, бо чылда алган хүлээлгелерин чедиишкининг күүселиринче угланган.

Оон ырак эвесте дайынчылар бөлүү бар. Ында бөгүн политиктиг өөредилгениң хүнү. Лейтенант Куклин «В. И. Ленин—Октябрь революциязының баштыңчызы, делегейде бирги социалистиг күрүненің үндезилекчизи» деп темалыг политкичээлди эрттирип тур.

Бөлүктүң дайынчылары 1971 чылда авария чок шинчээшкин дээш округта калбарган социалистиг чарыштың түңнелин ёзугаар тиилекчи болган. Тиилекчи адын салбас дээш бо чылын база күженишкининг ажыдап, бирги кварталды чедиишкининг дооскан.

«ЗИЛ-131» маркалыг автомашиналарның чолаачылары ефрейтор Лопатин, ВЛКСМ комитединиң бюро кежигүнү, СЭКП кежигүнүнге кандидат, ефрейтор Суходоев болгаш өске-даа кызыгаарчыларның дугайында мактадың сөстерин командир чугаалады.

— Кызыгааржы кижи адаа идегээн бөө-чепсекти эки билириндеп, аңгыда политика талазы-биле ханы билиглиг кижи болур ужурлуг. Бис В. И. Ленининң ажылдарын, партия съездилериниң болгаш пленумнарының документилерин конспектилеп, ханызы-биле өөренип, ленинчи зачёттарга быжыг билиглиг көргүзүп турар бис. Командылал черинден макталлы ап, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиининериниң санының улам өзүп турарынга чоргаарланыр бис — деп, ефрейтор Суходоев чугаалады.

Оон үнүп кээривиске ырак эвесте дайынчылар маңнажып келгеш турупту. Тускай шөлге барып, тактиктиг кичээлди эрттирерине белеткенген кызыгаарчылар каш-ла секунда иштинде туруштарынга олура каапкан. Дайынчыларны политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиининери, ада-иези дайынчылар Юрпалов биле Братухин олар башкарып чор.

Лейтенант Бардаков өөредилге шөлүнге келгеш, кызыгаарчыларның мурнунга дайынчы соруганы салган. Каш минута мурнунда ыяшы чыткан шөлге моторларның, окбоонуң даажы диңмиреп, дайынчы өөредилге эгелээн...

Дайынчы өөредилге довуглаган. Кызыгаарчылар команда ёзугаар чаңгыс черге чыглып келгеп.

— Салдынган соруулга күүсеттинген. Тактиктиг кичээл чогуур деннелге арткен-дир. Эр-хейлер! — деп, командир мактады. Кызыгаарчыларның арыннарындан өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү чайнап турду.

— Бо кежээ бистин дайынчыларывыс Совет Эвилелиниң Маадыры эш Ефимов, Социалистиг Күш-амылдың Маадыры эш Зюзин өлар-биле ужуражыр. Аңаа белеткел ажылын чорудуп тур бис — деп, партия бюрозунуң секретары эш Алексеев өөредилге соолунде ужуражырывыска чугаалады.

Забайкальениң кызыгаар шериг округунуң шилчинир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар Тываның кызыгаарчыларының бир хүнүн допчулай көргүзерге мынды.

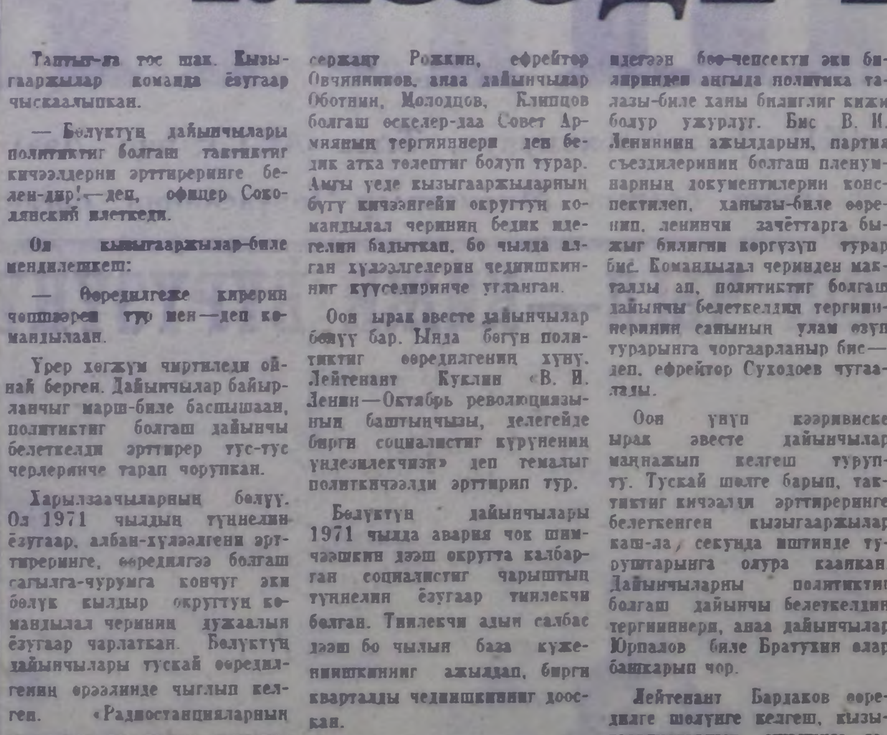

Кызыгаарчылар СССР-ниң тургустуунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткан. «Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарын камгалаар хүлээлгезин ханы билип, бир эвес кандыг-бир дайзын чоннуң гайбын күш-амылынче кыжанза шиитпирлиг согуш-күнну баарынге кезээде беден!» деп кыйгырыгның адаа-биле олар чуруттап, өөренип, ажылдап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: Социалистиг Күш-амылдың Маадыры, СССР-ниң профзвилелдериниң XV съездизиниң делегады Ю. Н. ЗЮЗИН кызыгаарчыларда.

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиининери Юрпалов биле Братухин.

Маадырлар уттундурбас

Волочаевка. Бо сөстү дыңнаан кижи дораан-на Волочаевка дээш тулчуушкуннарны көргүскен ураан-чечен киночуруктуң кадрларын сактып кээр. Чоокта чаа, Волочаевка тейинче хөй санныг экскурсантылар-биле кады чоруур аргалыг болган бис. Төөгүде артыкан бо алдарлыг черге чораан көргеп, билген чүүлдеривисти номчукчуларга сонуургадыр бодадым.

Ол хүн Хабаровскиниң демир-орук вокзалының мурнунда шөлге, перронга улустуң хойу аажок. Оларның аразында аныяктар, улуг назылыглар-даа эмгежок. Поезд келириниң мурнунда кезек аныяктар Ерофей Хабаровтуң тураскаалының чанынга чыглып, чурукка тыртырып алдывыс. Кижи бүргүзүнүң хөректеринде — кызыл бантиктер, а чамдыктарының бөрттеринде — Приамурье партизаннарының ышкаш — кызыл ленталар. «Волочаевка дээш тулчуушкуннарның киржикилеринге баймы!», «Адаларның маадырлыг чорууп салгаар бис!» деп бижээн лозунгнар эртевги салгын айы-биле кызаңгайндыр чалгын турду.

Экскурсиянын удуртуучулары хамык улусту алды одуруп, кыдыр чыскаагаш, оркестрниң үделгези-биле «Волочаевка хүннери» деп сурагларыны ырлаашпышаан, Июнь-Корань даанче углаптывыс. Волочаевка тейинде—бажыңмузей. Оон кырында бетонзап кылган улусчу революсчу шеригниң дайынчыларының овурлевнери. Амур чанының карак четпес делгемнеринче оон кайгап алган турары, колунда ыяш туткаш, өрү бединдир көдүрүп алган лавчызы — тиилелгениң символу, кара сагыш-биле бистиң черивисче киреринг күзээннерге шыпгыы сагындырыг бооп көстүп турду. (Чуруктар).

Волочаевка тейинің кырында үнүп келириниске байырлаадыг митинг эгеледи. Совет Эвилелиниң Гимнизи чаңгыланып үнген. Тейниң кырында акы-дуңма хоорүнүң чанында хүндүлүг таңнылга баштарының дүктери агаргылап калгылаан, назы-хары дөгүй берген-даа болза ам-даа шилгедек эът-ханныг, бо тулчуушкуннүң киржикилеринде, шериг гарнизонунуң аныяк дайынчыларының-даа чыскаалыпкан. Экскурсияның киржикилериниң мурнунга чүве чугаалаары-биле Волочаевка дээш тулчуушкуннарның киржикизи, Кызыл тук орденниг Волочаевка полутунуң адыгжылар салбырының командири чораан Александр Лукич Авойкинге сөс берди.

— 1921 чылдың декабрьда Ин станциязынга аштырышкынга таварышкаш, ак-гвардейжилер Волочаевка девискээринге бижыг камгалалды кылып эгелээнинер — деп, Александр Лукич чугаазын эгеледи.— Бо тейни долгандыр, оон чоок-кавы девискээрни олар теннинг демир дузактар-биле кажаалап алганнар. Оларның чепсек-херексели, күжү-даа бистен ыракта амыг, Кыштың 40 градус ажып турган соогун тоовайн, 3 хүн-дүн дургузунда Волочаевка дээш демисежин келген бис. Бистиң аталарывысты эки чепсегловген ак-гвардейжилер ойтур шаап турган. Ынчалза-даа бис тиилээринге быжыг бүзүредиг турган бис. «Волочаевкаже, бурунгаар!» деп кыйгырыгбиле бо тейже чаа булгап үнүп келген бис...» деп, ол чугаазын доосту. Тулчуушкуннар дугайында чүве чугаалаары-биле кижилер солчуула турду. Олар ол берге тулчуушкуннар дутайын, кайы хире чидиргилиг, кайы хире улуг күш-биле тиилелге чедип алдынганын сактып чугааладылар.

Бо тиилелгениң ужур-дузазы улуг. Оон соонда каш-ла ай арткенде Улустуң революсчу шеригинге сүрдүргөн интервентилер болгаш ак-гвардейжилер Ыраккы Чөөн чүктен арлып чоруур ужурга таварышканнар. Бо тиилелге дайынга эжелеттиргеп Приамурьениң болгаш Приморьениң хоорай, суурларының хосталырының оруун ажыткан.

Коммунистиг партия болгаш В. И. Ленин боду Ыраккы Чөөн чүктү хостаарынче улуг сагыш човаашкынны салып турган. Россияга турган ол берге үеде партияның Төп Комитединиң айтышкыныбиле Ыраккы Чөөн чүкче боочепсек чүдүрген поездилер шуужүп турган. Совет улустуң эң дээре оолдар, кыстары —коммунистер, комсомолчулар, аймакчыннар болгаш тараачыннар фронтуже чоруп турганнар. Волочаевка дээш тулчуушкуннар-биле дыка хөй демиселчилерниң ады холбашкан. Оларга алдарлыг шериг начальныгы В. К. Блюхер, Чөөн чүк фронтузунуң командылакчызы С. М. Серышев, партияның көскү ажылакчызы П. П. Постышев, Хабаровск чүрттүг, партизан, отрядтарының командирлери Бойко-Павлов, Шевчук, Кочнёв болгаш өске-даа хөй-хөй маадырлар хамааржыр. Бо тоогулуг тулчуушкунга Ыраккы Чөөн чүктүң бүгү областарының партизан отрядтарыбиле кады Улустуң революсчу шеригинің кезектери база кирипкен.

...Митинг тонген. Кижи бүрүзүнге билдингир апарган. Волочаевка хүннериниң дугайында ырыны оркестр күүсеткен. Ол изиг тулчуушкуннар дээш өлген дайынчыларның тураскаалынга дириг чечектерни салган. Бо тейниң кырында акы-дуңма хоорүнде Волочаевка дээш тулчуушкуннарның киржикилери, Улустуң революсчу шеригинің дайынчылары — 118 кижи мөңге «удуп» чыдар. Совет кижилер оларның тураскаалын мөңгежиткеп. «Хүннүңне бо тейже он-он, чүс-чүс, а харын-даа муң-муң кижилер кээп, оларның тураскаалынга чечектерни салып турар» деп, тураскаал — музейниң ажылдакчызы биске мынча чугаалаан чүве.

Бо тураскаалдың чанынга пионерге чаа киргеннерге кылыг галстуктарны баглаар, Ленинчи комсомолдуң хүрээленинге киргеннерге комсомол билеттерин тыпсыр. Шериг херээн эрттирери-биле чоруур дээн аныяктар Төрээн чуртун ыдыктыг камгалаалары-биле дангыраан маңаа бээрлер. Тураскаал-музейниң ишти улуг, делгем эвес-даа болза, Волочаевка тулчуушкуннары-биле холбашкан бөйлак экспонаттарлыг. Маңаа ол тулчуушкуннарның киржикилеринбиле ужуражылгалар үргүлчү эртер.

Улустуң революсчу шеринин Кол командылакчызы В. К. Блюхерниң дужаалыдан ушта бижиглеп ханада аскан болду. Ында мынча деп бижээн: «Волочаевка дээш берге тулчуушкуннарның хүннеринде чоннуң эрес-маадырлыг оолдар, кыстарындан дыка хөй кижи маадырлыы-биле өлген. Оларның аттары революция, улустуң хөрээ дээш бистиң демиселивистиң тоогузунуң эң чырык арыннарына бижиттинер ужурлуг. Өлгеннериниң мага-боттарын Июнь-Корань даанын кырынга аку-дуңма хоорүнге орнукшударын дужаадым. Ол хөөрнүң кырынга тураскаалды тудар ужурлуг». Командирниң ол дужаалы күүсеттинген. Тураскаал-музейниң демдеглелдер дептеринде чоннуң арттырып каан чылыг сөстери хөй. Даштыкы валчыларның бижээн чүүлдери база эвээш эвес. «Ыраккы Чөөн чүктүң совет аныяктары Волочаевка маадырларының херээн чедиишкинниг уламчылаар дээрзинге бүзүрээр мен» деп бижикти тураскаал-музейниң демдеглелдер дептеринде итаяи чогаалчы Клаудио Фрекасси арттырып каан.

Тейниң кырында Кызыл тук өшпес от ишкаш чазгаан турар. Чүс-чүс чылдар эртер-даа болза Волочаевка тулчуушкуннарының маадырларының бо тураскаалынче, Июнь-Корань даанче чоннуң баары кажан-даа үзүктелбес. Оларның эрес-маадырлыг чоруу — амгы үениң, келир үениң аныяктарының амыдырал-чурттагзынга үлегер-чижек болуп кээрде артар. Төөгүлүг черде амыдырал чечектелген.

М. КАЛЧАН.
Хабаровскиде партиянын дээди школазының дыңнакчызы.

Ынчан база демдеглединивис

Украинаның Черкаск областының девискээрлеринге дайынның кол-кол камгалалдарын буза таварбышаан, оларга эптиг үе-чай бербейн, ол черден үнүр сывырып чоруп турган үевис — 1944 чылдың февраль айның 22-нин хүнү турган чүве. Хостуг үеде танкадан үнүп келгеш, өрү-кудуу харагылап көргүдээримге, Украинаның часкы чымчак салгыны фронтуда аныяк оолдар, кыстарны чассытканзыг, оларның баштарының дүктерин аткаар-ишкээр сыйбап, хадып турду. Ол аразында бистин ротавыстың командири капитан Александр Шашинин полканың штавынче келдирипкен турган. Удатпаанда ол чедип келгеш: «Рота чыскаалынар!» деп командага берди. Бистер кончуг дүрген чыскаалы каапкывыс.

Командиривис биске штабтың дужаалын таныштырган, түс-түс взвод командирлеринге болгаш танк командирлеринге бодунуң дужаалын берип эгеледи. Оон мынча диди:

— Ынчаарга, ам эртен, февральдың 23-те, бистиң бүгү чурт Совет Армияның хүнүн байырлап эртер болгай, а бис база байырлап эртер ужурлуг бис — дээш, ол хүлүмзүрээш, кезек ыят чок тур. «Канчаар ыяштанып ирги бис?» деп айтырыг бистин хөлзеңип турду.

Оон ротавыстың командири биске мынчаар тайылбырлап чугаалады: —Эштер, офицерлер болгай солдаттар! Бистер Совет Армияның хүнүнге алдар кылдыр февральдың 22-де кежээкиниң 7 шак 30 минута турда дайынның мурнуку шугумунче шаап халлаашкынны кылыр бис. Соруулга болза, моон 20 км хире черде Ямболь деп хем бар. Ол хемниң бо талазында быжыглаттынган дайзынның күжүнге согугну бербишаан, бистиң үүвуста хөй чурттакчылыг 3 суурну бо дүне хостаар ужурлуг бис. Ынчангаш ам даарта, февраль 23-те, Ямболь хемнин үнүнга штабтан дужаал келгижеге камгалал түдар соруулгалыг бис.

Дужаалды күүседири-биле түс-түс туруштарывысче үнүпкен бис. Ййи чартык километр хире чорувуста дайзынның янзы-бүрү хемчээдиг үтер-бооларының, пулемёттарының, миномёттарының, автоматтарының октары ында-мында частып-ла эгеледи. Бистер-даа танкавыс, пушкавыс, пулемёт-гарывыс-биле үдүр бооладывышаан, бурунгаарлап-да ор бис. Аткызажымышкын үзүктел чок. Оон 5 км хире кончуг дүрген бурунгаарлап келдивис. Канчангаш-ла көөрүвүсче баарывыста онгудан 60 ажыг немец солдаттар холдарын көдүрбүшаан, дужүп бердилер. Безек солдаттар түттүрганнарны штабче чедирип чорупканнар.

Штабтың биске берген дужаалын ёзугаар үш суурну хостаай. Ямболь хемнин үнүнга камгалалды чаза тавараан бис. Ада-чурттуң дайынының кадыг-берге чылдарында бистер Төрээн чуртту, совет чонну камгалавышаан. Совет Армияның хүнүн 1944 чылда тиилелге-биле ынчаар демдеглеп эрттирген бис.

Х. ЧҮРГҮЙ-ООЛ.
Совет Эвилелиниң Маадыры.

Маадырлыг чорук

«АДААМДА УЛУС БАР-ДЫР...»

Оон сөөлгү сөстери магнитофон лентазында артып калган. 14 шак 45 минута 23 секунда турда Николай Осипов агаардан:

— Моторнуң ажылдавры үзүктелип эгеледи — деп илеткээн.

— Аңгылаар клапанмарны хаапкыңар!

— Хаап каан мен, үзүктелбишаан хевээр.

Самолёт соксаал чок-ла чавызап эгелээн. Чердек чаа дужаал дыңналган:

— Катапульт парашюту-биле халый беринер!

— Силерни билдим. Самолётту бичии чайлады берейн, адаамда улус бар-дыр.

Николайның сөөлгү сөстери бо. Ол 21 хардыг комсомолчу. Төрүттүнген, өскен черн Кемерово областың Прокопьевск хоорайынга тудугга ажылдап турган, аэроклубту ол дооскан.

«...Аэроклубту чедиишкининг дооскаш, шеригниң ужар чүүлүнге баарын шуут ишиттирлээн мен...» деп, ол дөпчу намдарынга бижип чораан. Ол-ла күзелин ёзугаар ужар чүүл училищезинге дооскаш, чурттуң агаар кампалалының ужудукчузу болган.

Николай алдым чаа тренировкалап ужудуп үнгем. Кана-даа часкы үеде кандыг ийик. Тараажымлар шөлдерде, а суурларының хөрээженнерни огородтарында ажылдаан, кудумчуларда чаштар эңмежок — школачыларның часкы дыштанылгазының үези... Николай бо бүгүнү көрүп, магадан чорда, моторлары ажылдавастап, самолёт чавызап эгелээн. Агартыр чугайлап каан бажыңчыгаштарлыг суур бо келген. Огородтарда ажылдап турган хөрээженнериниң, кудумчуда школачыларның самолётче кайгаан арыннары Николайга тода көстүр турган. Оо аразында амдыы чугаа рация дамчыштыр боон турган. «Халый беридер...», «Бичии чайлады берейн. Адаамда улус бар-дыр». Комсомолчу Осипов самолётту чайладып шыдаан. ынчазажок самолёттан халый бээр чай албаан. Суур ындынга самолёт кээп дүжери билек частыышкын болган.

А. КЕРАШЕВ.
Майкоп хоорай.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүзөзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сержин Достаковна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Күжүгет Ламажыковна Чылбак — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сес ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Сегбеевна Иргит — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дончатмаа Кариаевна Хертек — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Кандар Чымбаевна Хертек — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сайын Дашовна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыска Иргитовна Амбар — Бай-Тал библиотеказының ажылчыны.

Дазаа Хертековна Бадыноол — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Будаа Салчаковна Очур — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Чытымаа Сыныковна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Барынмай Мидирейовна Артына — Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Дарыймаа Дамбый-ооловна Иргит — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Дугановна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Маңдыы Ооржаковна Маадыр-оол — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Дүйгүн Матпыштайевна Матпыштай — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Долзат Ламажыковна Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Өшүү-саар Адыг-ооловна Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Болатмаа Болатовна Хертек — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Шаймар Чапайевна Чалзын — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ БИЛЕ

Кара-кыс Салчаковна Имит — Кызыл-Даг ортумак школаның ажылчыны.

Сесенмаа Донгуи-ооловна Күжүгет — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Белек Иргитовна Саая — Кызыл-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Сарыг-Тараа Хертековна Соржу — Шүйда уруглар садының ажылчыны.

Бакмаа Содунамовна Хертек — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сарыг-Тараа Иргитовна Күрен-оол — Кызыл-даг суурда өг-бүле ээзи.

Сенденмаа Камаевна Шожал — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Десшижек Чамыяновна Күжүгет — Хөвделең суурда өг-бүле ээзи.

Сес ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ичиндей Семис-ооловна Күжүгет — Хөвделең суурда өг-бүле ээзи.

Шожукт Сотпаевна Хомушку — Хөвделең суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Екатерина Васильевна Норенко — кежээки техникумуң ажылчыны.

Индырмаа Шиниовна Саая — Хөвделең суурда өг-бүле ээзи.

Тонай-кыс Аргановна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Дашовна Серээ — Хөвделең суурда өг-бүле ээзи.

Димит Херелovна Соян — «Бардыкө» совхозтуң ажылчыны.

Билчий Доңгураковна Хертек — Хөвделең суурда өг-бүле ээзи.

Анаштай Данзыновна Хомушку — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Агафья Тимофеевна Голодина — райпо ажылчыны.

Анна Косиновна Дазаа — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зоя Салчаковна Ананды — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОН

Тое ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Уйнукай Донгаковна Дадылчы — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Сүтүржеп Шангышовна Кара-Сал — Сагында уруглар садының ажылчыны.

Дукулдай Макшыпайевна Куулар — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сес ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Силинмаа Чамзырыновна Бюрбю — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Дамдыновна Даржаа — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Багын Ашаковна Кара-Сал — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Натпит Кууларовна Доңгак — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Кечил-ооловна Монгуш — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Уйнук Монгушовна Күскелоол — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Намчалбаа Дугакчаповна Тунат — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Дембирель Чүльдүмовна Шойдак — Бора-Шай медпунктузуңуң ажылчыны.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нюра Ирбис-ооловна Бирней — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Роза Түлүшовна Давыи-оол — Торгалыг ортумак школаның ажылчыны.

Кара-кыс Даваевна Дүшүн — Торгалыгда уруглар ясли-садының кижизидикчизи.

Ая-кыс Сүсүт-Көковна Иргит — Сагыы суурда өг-бүле ээзи.

Бичии-Уруг Оолановна Куулар — Сагыы суурда өг-бүле ээзи.

Кара Даржаевна Куулар — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Ранса Калгажыковна Оржак — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Мажык Кара-Саловна Очур — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Кончукпановна Сат — Бора-Шайда уруглар садының ажылчыны.

Тас Түлүшовна Чымбалаа — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОН

Сее ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Мартемьяновна Кочета — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Суван Танзыновна Куулар — Межегей суурда өг-бүле ээзи.

Чеди ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Калдар Балзановна Монгуш — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Апрель Байкараевна Ондар — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Тас Иргитовна Самбуу — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ида Карловна Гетт — райпо ажылчыны.

Аппык-кыс Бадыевна Доңгуг-оол — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Пиче-ооловна Арнак — «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.

Агрипина Степановна Макуновна — «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.

Анайбан Күдерековна Оюа — «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң колхозчузу.

Часыдай Васильевна Оюн — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Марташ Долааповна Шалык — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тое ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Елизавета Николаевна Бегза — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Сес ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сепий Санаевна Чаш-оол — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Надежда Чигжитовна Идам — Кунгуртуг сес чыл школазының повары.

Галина Сечиевна Монге — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Билчитмаа Бажеевна Тере — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургуну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Шываковна Сандак — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНДАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың март 31.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Болгарияның эртем ажылдакчылары чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг салыышкынын киирип турар. Олар экономиканың чугула хөй айтырыгларын шиитпирлеп турар. Бүгү эртем ажылдарының 75 хуузун бүдүрүлгеге неттеревип турар.

ЧУРУНТА: харыязаның эртем-шинчилел институдунуң бөлүк ажылдакчылары. Олар тазыштырылганыг сайзырағайыыткан автоматтыг телефон станциязының төлевилейин ажылдап ыяган.

Централ фото-СЭТА.

КИЛЕҢНИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң медеглел кылып, Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин агаардан болгаш далайдан арааталмыг ёзу-биле ургулуг бомбалаарын катап эгелээн америк дайынамыраптарның кеминиг үүлгедиглериге килеңниг удурланыышкынны совет хөй-ниитиниң каазак бөлүктериниң өөрүзөзинден илергейлээн.

Агрессорларның кеминиг үүлгедиглери совет киижилериниң килеңниг сеткил-сагының хайныктырган деп, медеглелде чугаалаан. Совет хөй-ниити Индий-Кыдаттың чурттарынга агрессорларның даарбачы үүлгедиглерин доп-дораан сокпакыры негеп турар.

(СЭТА).

Күчүлүг согуг

ЯЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриоттары АКШ-тың Даканта улус шеригг-агаар баазазын ракета-биле боолаан. Ооң түнелиниде 20 кире америк самолёт болган вертолёт сандаа үнген деп, АП агентилел Сайгондан дыңнаткан.

УЖУДУУШКУНДА «АПОЛЛОН-16»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 16-да Каттыышкан Штаттар Джон Янг, Чарльз Дьюк болган Томас Маттингли даар үш космонавтарлыг «Аполлон-16» космос кораблин Айже салып үндүрген.

Апрель 16-да Москваныы-биле 23 шак 28 минута турда, ол Айже угланыышкынның ужудуушкунуиче шилчээн.

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР

«ТАЙБЫҢ ШАВАР ХАЛДААШКЫН» ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң партияның XXIV съездизиниң индиринден кодургени, тайбыңның совет программазы делегейниң амгы харылзаларының чугула фактору апарган. Чер бомбузаанның эң-не янзы-бүрү политиктиг болуктериниң төлээлекчилери ам харын шак ыңдыг үүнелди кылып турарлар. ССРЭ-ниң болгаш Ирак Республиканың аразында найырал база кадыг ажылдажылга дугайында кереэнин ужур-дузазын үнелеп көрбүшаан, Франс пресс агентилел чери «ол кереэге ат салдынганы партияның чыл мурнунда болган XXIV съездиниң соонда Совет Эвилелиниң калбарты берген дипломаттыг шавар халдаашкынның ачызында чедип алдынган бүзүреллиг түлелдерииң чаа үлегер-чижээ-дир» деп онзалап демдеглээн.

Совет партия-чазак төлээлериниң Иракка чорааныңның түңнелдерин делегейниң дешилгелиг хөй-ниитизиниң хамыктың мурнунда делегей социализминиң болгаш национала-хосталгалыг шинчээшкиниинин өзүп турар сырый каттыжымышкыныны чаа бадыткалы кылдыр көрүп турар. «Кереэни чарганы чүгле ирак улустуң амыдыралынга эвес, харын бүгү араб чурттарының улустарыныы амыдыралынга тоолуглуг ач чугула болуушкун болуп турар» деп, Багдадтың «Аль-Джумхурия» солуну бижээн. «Совет-Ирак кереэ Чоокку Чөөн түкке тайбыны быжыглаарынга боттуг салыышкыны киирип, ол районнуң чурттарының ёзулуг хамаарышпас чоруун камгалап алырда болган оларның бот-эргезинге кыжанышкынны чеднимишкиниг ойтур шаварда ол чурттарга дузалазар» деп, Индияның «Пэтриот» солуну демдеглээн.

Национал хамаарышпас чоруун чаалап алган күрүнелер-биле ССРЭ-ниң ёске-даа кереэлери ышкаш, совет-ирак кереэ ийи чурттуң эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар. Совет Эвилелиниң деткимчезинбиле национал нефть ажылагыйының үндезинерин Иракка чургускаанын байырлал турарының үезинде бир кереэге ат салганы кайгамчык солуп факт-тыр. Нефть — Иракның кол байлаа-дыр. Ирак нефть делегейниң «Ирак Петролеум компании» даар ээ улуг нефть монополиязынга үптедип, ооң байымышкынының үндезини болуп келген.

Ол компаниияның Иракка кандыг-даа хамаарылга чогу биидингир болгай. Ооң акциаларының 95 хуузу сураглыг даштыкы монополияларның холунда турар. Араб күрүнелерде дешилгелиг ёзу-чуруминиин быжыглы турары ол чурттарга даштыкы монополияларның тергинделивиин болгаш күчүтүрүүшкүнүүн үезин, араб улустарны көрүштүрбес даар чоруктуң үезин, хан тогүүшкүнериниң, политиктиг коргудуушкуннарның, хээлиилээшкиниериниң үезин чок кылыр, монополияларның тура-соруун күүседип, улустуң эрге-ажыктарын садып келген чалча арге-чагыргаларның үезин чок кылыр апаар.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ БОТТУГ ДУЖҮРЕРИНГЕ САЛЫЫШКЫН

Бактериологтуг чепсекти ажылдап кылырын, бүдүрерин болгаш курлавырларын мөңнээрин хоргудаар база ол курлавырларны узуткаар дугайында дугуржулгага апрель 10-да байырладыг ат салганы тайбыңның совет программазын боттандырарының оруунга чугула базым болган. Ол даарге Азияның, Африканың, Европаның болгаш Латин Американың хөй-хөй күрүнелери-биле деминг хөделип келген социалистиг чурттарның үр болгаш идепкейлиг күжениишкиннериниң түңнели-дир. Делегейниң хөй-ниитизиниң чаңгыс эпсеткиллиг үнелеп коргенин ёзугаар алырга, Москвага, Вашингтонга болгаш Лондонга чаңгыс үеде ат салдынган ол дугуржулга чепсегленишкинин боттуг дужүрерииге салыышкын болур.

Онза аймылдыг чепсектен кижи төрелгетенин ол дугуржулга адырып ап турар-дыр деп. ГДР-ниң даштыкы харектер министри О. Винцер медеглээн.

Бактериологтуг чепсек дугайында дугуржулга — делегейниң улуг болгаш дээштиг документизи-дир. Ында чүгле политиктиг болгаш моральдыг будуштуң норма-чижиктери киирип турар эвес, харып ада-ат салган күрүнелер бактериологтуг чепсектиң бүгү-де монополиттиг курлавырларын шуут чок кылырын азы оларны тайбың сорулгаларга таарыштыр ажыглаарын оларга база хүлээдип турар. Ооң-биле чергелештир дугуржулганың киржикчилерии бактериологтуг чепсекти хоруглаар талазы-биле эргежок чугула хемчеглер көрдүнген боттарының хоойлуларын хүлээп алыр ужуруг.

Бактериологтуг чепсек дугайында дугуржулгага ат салганы чепсегленишкинни дужүреринге солуп демдеглээн.

УЗУТКААШКЫННЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ

Вашингтонның «тайбыңга хандыкпыдыг бис». дээр медеглели чогум кандыгыл деп чүвеин Индий-Кыдатта соолгу болуушкуннар бүгү делегейге база катап коргүскеп. Индий-Кыдатка «ооружралды» болдурарының аргазы «вьетнамчыдар чорук» ол-дур дээрзин коргүзер дээш тонна-тонна будукту чарыгдаам болгай. Америк бомбалаарын болгаш үтөрбоо октарының частыышкынары чаңгыс-даа хүн соксаал чокка диниреп турар үеде назыысыладып «Вашингтон пост» солуну безин «вьетнамчыдар чоруктуг» авторлары үш чыл дургузунда Индий-Кыдаттың кырынче үш миллион тонна бомбаларны октаан, ол дээрге «киижи төрелгетенниң тоогүзүнде ол хире хөй бомба октаттынмаан» деп иниилп бижир ужурга таварышкан. Ол бүгүнү «дайынны кызырары» дугайында хоозун чулчуруушкуну кылып тура-ла бүүраашкыга таваржып турган. Хосталга деп чогум чүл ол дээрзин кара-биле көрген улустуң тура-соруун сый шаап шылаар ыңдыг күш кайда-даа чок. Америк эжелекчилериң болгаш оларның чалчаларының аггрессиязын ойтур шаап турар вьетнам патриоттарның чеднишкиниери ол дугайын тодаргайы-биле чугаалап турар. «Соңгу Вьетнамга удур күштүг бомбалаашкынны кылырын катап эгелээн чорук күргаг чер кырында айыылдыг байдалды черле орталандырып шыдавас, ынчангаш америк шериг күжүн ынчаар ажыглаар болза Ханойну бүгү делегей улам күштүү-биле деткинр болгаш сагыш-сеткил каттыштырар чорукту болдурар апаар» деп «Нью-Йорк таймс» ажыы-биле миниип бижээн.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазазының тайбың талазы-биле чеди түүлдерден тургустунган саналдарынга үндезилээш, чугаалажышкынарны кылып тургаш вьетнам айтырыгны шиитпирлээн кара чаңгыс боттуг, шын арга ол болур.

АЛБАДААШКЫННЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ ШАК ДҮШКЕН

Вашингтонда америк күрүнелер организациязының Коя ассамблеязының төлчелиг сессизы боом турар. Чөөкта чаа-рының дузазы-биле дискек кырынга согуртуп, чалындырарын оралдажып турарлар. Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарын катап эгелээринин мурнунда Вьетнам талазыбиле Парижте боом турар чөвүлел хуралдан АКШ-тың төлээлериниң ойталааны ынчангаш таварылга эвес. АКШ-тың камгалал министри Лэйрдтиң ВДР «Парижке чугаалажышкыннарга белеңнип шуут identеретикижеге чедир» бомбалаашкынны үргүлчүлээр апаар деп киижаанны база таварылга эвес. Лэйрдтиң чугаалааныбиле алырга, ол дээрге Вашингтонның туралаан негелдезинге киргеп чугаалажышкыннарны кылыры ол болур.

Америк чазак Индий-Кыдаттың айтырыын дайын чорудулгазының дузазы-биле шиитпирлээрин каш удаа оралдажып келген, ынчалза-даа ол чорук ыяап-ла бүүраашкыга таваржып турган. Хосталга деп чогум чүл ол дээрзин кара-биле көрген улустуң тура-соруун сый шаап шылаар ыңдыг күш кайда-даа чок. Америк эжелекчилериң болгаш оларның чалчаларының аггрессиязын ойтур шаап турар вьетнам патриоттарның чеднишкиниери ол дугайын тодаргайы-биле чугаалап турар. «Соңгу Вьетнамга удур күштүг бомбалаашкынны кылырын катап эгелээн чорук күргаг чер кырында айыылдыг байдалды черле орталандырып шыдавас, ынчангаш америк шериг күжүн ынчаар ажыглаар болза Ханойну бүгү делегей улам күштүү-биле деткинр болгаш сагыш-сеткил каттыштырар чорукту болдурар апаар» деп «Нью-Йорк таймс» ажыы-биле миниип бижээн.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазазының тайбың талазы-биле чеди түүлдерден тургустунган саналдарынга үндезилээш, чугаалажышкыннарны кылып тургаш вьетнам айтырыын шиитпирлээн кара чаңгыс боттуг, шын арга ол болур.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

ПОЛИТИКАЗЫ ШАК ДҮШКЕН

ассамблеязының төлчелиг сессизы боом турар. Чөөкта чаа-даарын оралдажып турган.

Латин Американың чурттарынга Вашингтонның тура-соруун ёлбадап сыгаар дээш америк күрүне секретарының кылаган оралдажышкынарын дыка хөй төлээлер ойтур шаап, бурууданган. Чижээ, Перунуң даштыкы харектер министри Митель де Ла Флор Кубаны кызамдаарынын политиказынга удурланыр турарын илереткен. Ынчангаш Латин Американың күрүнелер организациязы болза ол дээрге национал-хосталгалыг шинчээшкинии базарының талазы-биле америк империализмниң аайындан ёртпес чепсээ боом турган. Кубага революциялың болгаш Чилиге улустуң чаңгыс эвининг чазаавын эрге-чагырганы холга алганының салдары-биле дыка хөй латин-америк күрүнелер бот тускайлаң хөгжүдеринг оруунче улам бүзүрелдин-биле кирип, америк монополиялардың бүгү талалыг чагыргазындан үнүп турар апарган. Чогум-на ооң үжүрүндан америк күрүнелер организациязының Кол ассамблеязының амгы бө сессизы АКШ-биле латин-америк чурттарның аразында шынгыраан чөрүлээлерлиг боом ёртип турар. Ассамблеяның ажылының баштайгы хүүнделе америк күрүнелер организациязының чингине секретары Гало Плаеса латин-америк күрүнелерни экономика талазыбиле кудланырынче болгаш оларның иштики керектеринче хөлгаарлаарынче угланган Вашингтонның политиказын шынгыы шүгүмчүлээн. Ёрткен чылдың августа айда хүлээп алган шиитпир — долларны «камгалаарының» онза хемчеглериниң дузазы-биле Каттыышкан Штаттар оске чүртзарның, ооң иштинде Латин Американың күрүнелериниң күсели-биле болуушуң-на дүжүп кирген малгажыныдан үштүнар дээш оралдажып турар деп ол демдеглээн. АКШ бодунуң барааннарының өртээн соксаал чок улам өстүрүп, латин-америк чурттарының барааннарынга өртектерин кызырып турарын ассамблеяның киржикчилери ол чуртка удурланырынче албаларын оралдажып турган.

Латин Американың чурттарынга Вашингтонның тура-соруун ёлбадап сыгаар дээш америк күрүне секретарының кылаган оралдажышкынарын дыка хөй төлээлер ойтур шаап, бурууданган. Чижээ, Перунуң даштыкы харектер министри Митель де Ла Флор Кубаны кызамдаарынын политиказынга удурланыр турарын илереткен. Ынчангаш Латин Американың күрүнелер организациязы болза ол дээрге национал-хосталгалыг шинчээшкинии базарының талазы-биле америк империализмниң аайындан ёртпес чепсээ боом турган. Кубага революциялың болгаш Чилиге улустуң чаңгыс эвининг чазаавын эрге-чагырганы холга алганының салдары-биле дыка хөй латин-америк күрүнелер бот тускайлаң хөгжүдеринг оруунче улам бүзүрелдин-биле кирип, америк монополиялардың бүгү талалыг чагыргазындан үнүп турар апарган. Чогум-на ооң үжүрүндан америк күрүнелер организациязының Кол ассамблеязының амгы бө сессизы АКШ-биле латин-америк чурттарның аразында шынгыраан чөрүлээлерлиг боом ёртип турар. Ассамблеяның ажылының баштайгы хүүнделе америк күрүнелер организациязының чингине секретары Гало Плаеса латин-америк күрүнелерни экономика талазыбиле кудланырынче болгаш оларның иштики керектеринче хөлгаарлаарынче угланган Вашингтонның политиказын шынгыы шүгүмчүлээн. Ёрткен чылдың августа айда хүлээп алган шиитпир — долларны «камгалаарының» онза хемчеглериниң дузазы-биле Каттыышкан Штаттар оске чүртзарның, ооң иштинде Латин Американың күрүнелериниң күсели-биле болуушуң-на дүжүп кирген малгажыныдан үштүнар дээш оралдажып турар деп ол демдеглээн. АКШ бодунуң барааннарының өртээн соксаал чок улам өстүрүп, латин-америк чурттарының барааннарынга өртектерин кызырып турарын ассамблеяның киржикчилери ол чуртка удурланырынче албаларын оралдажып турган.

Латин Американың чурттарынга Вашингтонның тура-соруун ёлбадап сыгаар дээш америк күрүне секретарының кылаган оралдажышкынарын дыка хөй төлээлер ойтур шаап, бурууданган. Чижээ, Перунуң даштыкы харектер министри Митель де Ла Флор Кубаны кызамдаарынын политиказынга удурланыр турарын илереткен. Ынчангаш Латин Американың күрүнелер организациязы болза ол дээрге национал-хосталгалыг шинчээшкинии базарының талазы-биле америк империализмниң аайындан ёртпес чепсээ боом турган. Кубага революциялың болгаш Чилиге улустуң чаңгыс эвининг чазаавын эрге-чагырганы холга алганының салдары-биле дыка хөй латин-америк күрүнелер бот тускайлаң хөгжүдеринг оруунче улам бүзүрелдин-биле кирип, америк монополиялардың бүгү талалыг чагыргазындан үнүп турар апарган. Чогум-на ооң үжүрүндан америк күрүнелер организациязының Кол ассамблеязының амгы бө сессизы АКШ-биле латин-америк чурттарның аразында шынгыраан чөрүлээлерлиг боом ёртип турар. Ассамблеяның ажылының баштайгы хүүнделе америк күрүнелер организациязының чингине секретары Гало Плаеса латин-америк күрүнелерни экономика талазыбиле кудланырынче болгаш оларның иштики керектеринче хөлгаарлаарынче угланган Вашингтонның политиказын шынгыы шүгүмчүлээн. Ёрткен чылдың августа айда хүлээп алган шиитпир — долларны «камгалаарының» онза хемчеглериниң дузазы-биле Каттыышкан Штаттар оске чүртзарның, ооң иштинде Латин Американың күрүнелериниң күсели-биле болуушуң-на дүжүп кирген малгажыныдан үштүнар дээш оралдажып турар деп ол демдеглээн. АКШ бодунуң барааннарының өртээн соксаал чок улам өстүрүп, латин-америк чурттарының барааннарынга өртектерин кызырып турарын ассамблеяның киржикчилери ол чуртка удурланырынче албаларын оралдажып турган.

Латин Американың чурттарынга Вашингтонның тура-соруун ёлбадап сыгаар дээш америк күрүне секретарының кылаган оралдажышкынарын дыка хөй төлээлер ойтур шаап, бурууданган. Чижээ, Перунуң даштыкы харектер министри Митель де Ла Флор Кубаны кызамдаарынын политиказынга удурланыр турарын илереткен. Ынчангаш Латин Американың күрүнелер организациязы болза ол дээрге национал-хосталгалыг шинчээшкинии базарының талазы-биле америк империализмниң аайындан ёртпес чепсээ боом турган. Кубага революциялың болгаш Чилиге улустуң чаңгыс эвининг чазаавын эрге-чагырганы холга алганының салдары-биле дыка хөй латин-америк күрүнелер бот тускайлаң хөгжүдеринг оруунче улам бүзүрелдин-биле кирип, америк монополиялардың бүгү талалыг чагыргазындан үнүп турар апарган. Чогум-на ооң үжүрүндан америк күрүнелер организациязының Кол ассамблеязының амгы бө сессизы АКШ-биле латин-америк чурттарның аразында шынгыраан чөрүлээлерлиг боом ёртип турар. Ассамблеяның ажылының баштайгы хүүнделе америк күрүнелер организациязының чингине секретары Гало Плаеса латин-америк күрүнелерни экономика талазыбиле кудланырынче болгаш оларның иштики керектеринче хөлгаарлаарынче угланган Вашингтонның политиказын шынгыы шүгүмчүлээн. Ёрткен чылдың августа айда хүлээп алган шиитпир — долларны «камгалаарының» онза хемчеглериниң дузазы-биле Каттыышкан Штаттар оске чүртзарның, ооң иштинде Латин Американың күрүнелериниң күсели-биле болуушуң-на дүжүп кирген малгажыныдан үштүнар дээш оралдажып турар деп ол демдеглээн. АКШ бодунуң барааннарының өртээн соксаал чок улам өстүрүп, латин-америк чурттарының барааннарынга өртектерин кызырып турарын ассамблеяның киржикчилери ол чуртка удурланырынче албаларын оралдажып турган.

ЧАРЫШТЫГ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРДА

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң механизаторлары, тараажылары чер ажылының культураазын бедидип турган чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш бир деминг ажылдап турар.

Совхозтуң ишчилери эртken чылын багай ажылдаш, чегенчиг дүжүттү алганынга тодаргай анализти кылган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивазарын күүседирибиле бо чылгы дүжүттүң салым-чолун шиитпирээринге күжениишкиниг ажылдазарын механизаторлар илергейлеп, «Исира» колхоз-биле, ооң бригадалары-биле аразында чарыштың негелделеринге дүүштүр ажылдаарын дугуруушкан.

Беш чылдың ийиги чылында тараа культураларын 5250 гектарга тарыыр, ооң гектар бүрүзүнге онааштыр 10,2 центнер, 3228 гектар кызыл-тастың гектарындан-на 11 центнер дүжүттү өстүрөөр. Ол ышкаш мал чеми болгаш ногаа культураларын эйбеди тарыырын, оларның дүжүтүнүр чоруун бедидерин база планнаан.

— Бистиң бригада суггатты черге 680 гектар тараа болгаш мал чеми культураларны тарыыр, тараа культураларының гектарындан-на 17 центнер дүжүттү, кукурузаның бир гектарынга онааштыр 250 центнер ногаан массаны алыр сорулга салдынган. Суггат чок черге база тарыыр бис. Суггатчыларны звеноларааш, оларга участоктарны быжыглаан, түскай хептии база херексеядьи хандырган. Сугну ажыглаа чокка ытпас дээш шыңгыы хайгаараалды тургусиан. Черни шынарлыг суггарганы, аңдарганы, чажылданы эки-миткени, органнитиг, минералдыг чемишчидилгелерни чеп ажыглааны, ажаап алыышкынны шынаржыткаңы дээш кылган ажылдың түңнел үнелелин ооң көөр. Хамык ужур чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш деминг ажылдаарында — деп, № 1 бригаданың бригадири Ооржак Дорзу чугаалаан, «Исира» колхозтуң Ооржак Зинчек-Кудакка удуртkан бригадазы-биле чаржып турарын илереткен.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң чарыштыг колхозу — «Исирада» байдалды ооң бирги хөвү бригадазының бригадири Саая Очур база-ла бөтшүгүмчүленчи ёзу-биле илередип турар. «Исира» эртken чылын черни чогаадыкчы болгаш ажыктыг ажыглаарын четпес чорутканы-биле база чавыс дүжүттү алган. Кол чылдагааны болза черни ажылдап кылырының культуразы четпезинде, ол дээш демиселдиг кошкаанда. Бо ажылче меон соңгаар кичээнгей салыры чугула. Чайгы болгаш күскү чер аңдарылгазының планы ыраңта чедир күүсеттинизээн, ооң уламынган чүгле бирги хөвү бригадазы безин 517 гектарны чазын удур аңдарып тарыыр ужурга таварышкан.

Трактерлар болгаш кадза ажыл-агый машиналарының септелгезин «Исира» колхозта багай эвес, хөвү турлагларын белетизээн, ажылчын план тургустунган, механизатор кадрлар четчир. Ол бүгүнү хөвү ажылының амгы баштайгы хүннерии илередип турар. Бо айтырыгны СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозна хамаарыштыр алырга, ында четпестер амдыгаа чедир чайлаттынмаан. Чижээ, ийкги хөвү бригадазының турлаанда ставовая, чунар-банык белеп эвес, механизатерларның орун-домаа четчелеттинмээн. Хөндергейде үшүү бригада төвүнде байдал ооң база дээредевес.

Кайда-даа бүгү ажыл-агыйның байырлалынга, Совет Эвилелиниң төөгүлүг бешен чыл юңга утказутур калбарып турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң болгаш «Исира» колхозтуң тараажылары тоску беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгезин чедишиниинг күүседип шыдаар.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

135 ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Улуг орус шүлүкчү А. С. Пушкинниң ,холу-биле бижээн тос чагааны болгаш бир чагаалды, ниитизи-биле үнелиг 37 арын бижээн чүүлдү шүлүкчүүң чогаал ажылының шинчилекчилери тыпкан болгаш ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказынга дамчыдып берген.

— Ол арыннарга бижээн чүүлдү А. С. Пушкинниң чогаалдарының чыындыларынга чара парлаанын билир турган бис, ынчалза-даа «ол чүүлдерни хөл-биле бижээн арыннар кайдаазы ам-даа билдинмес» дээн тайылбыр оларга тургулаан — деп, хөл-биле бижээн чогаалдар киилдизиниң эргелекчизи С. В. Житомирская чугаалап турар.

Ам оларны тып алганы болдур. Сөөлзүредир Бенкендорфтуң секретары апарган лицеист оол Н. Миллерге шүлүкчүүң

далаш-биле бижээн дөрт чагаажыгажын, 1834 чылдың июль 4-те В. А. Жуковскийге бижээн кончуг чугула бир чагааны, Бенкендорфтуң адынга бижээн дөрт чагааны хынамчалыг шинчилеп көрүп турар бис. Бенкендорфка сөөлгү чагааны 1836 чылдың ноябрь 21 деп демдеглээн. «А. С. Пушкиннің саазыннарының аразындан тыпкан болгаш граф Бенкендорфка 1837 чылдың февраль 11-де эккеп берген» деп, оон үстүү азыынга Миллер карандаш-биле бижээн. «Үймээн дугайында демдеглелдер» деп хөл-биле бижээн чогаалдың 17 арны оларның аразында кирген. Оон даштыкы картынга Миллер мынча деп бижээн: «Пугачёв үймээнниниң

төөгүзүнге» А. С. П-ниң бижээн тайылбырлары (оларны парлалгаже киирбейн, хаанга көргүскен).

Үстүнде адаан бүгү материалдарны Миллерниң бижээнинден дужүрүтенин ёзугаар 1859 чылдан эгелеп, аңгы-аңгы үелерде парлагылаан. Ынчангаш оларның хөл-биле бижээн хевирлери Миллериң архивинде артпан, кажан-бир шагда тыпты бээр боор деп идегел бар турган. Шүлүкчүнүң чогаал ажылының шинчилекчилери ол архивти тыварын оралдашса-даа, тып чадашканнар.

П. И. Миллер 1832 чылдан 1844 чылга чедир каргыс шагдааларның ол баштыңчызының секретарының хүлээлгезин

«Пушкиниңң паплазын» соңуургап көре берген болгаш Пушкиниңң хөлүнүң үшүүн тапып, В. И. Ленин аттыг библиотекажже телефоннаан болгаш ол демдеглелдер ылап-ла А. С. Пушкинге хамаарыжыр дээрзин тодаратқан.

— Улуг орус шүлүкчүнүң олгенииниң соонда 135 чыл эрткенде, оон хөл-биле бижээн чүүлдерин тыпкан чоруи шүлүкчүнүң амыдыралының болгаш чогаадылга ажылының сөөлгү чылдарын шинчилеп көөрүнге кончаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. П. Миллериң архивинден төөгүчүлерге болгаш литературоведтерге сонуургавышаар эске-даа документилер тывылган — деп, С. В. Житомирская түңнелинде чугаалаан.

П. КОСОЛАПОВ, СЭТА-ның корр.

АНЫЯК ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТЕР

Областың В. И. Ленин аттыг пионер организациязының бюрозунуң хуралы болган. Совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң өзугаавга аныяк ленинчилерни кижизидериниг пионер организацияларының роловун дутайын аңаа чугаалашкан.

Үстүнде айтырыг талазыбиле Эрзинде районнуң пионер организациязының удуртукчузу Ламажаа Бичө-оолдуң саналында ажыктыг солун чүүдер бар. Нарын ортумак школазында интернационалчы клубтуң ажылы солуп. Клуб сес секциялыг: чагаалакырының, пионер организацияларының амыдыралының, журажылгаларның, информацияның дээш оон-даа оске. Чагаалажылга секциязы солун ажылды чорудуп турар. Харьков, Донецк, Кустанай болгаш Орджоникидзе хоорайларның пионерлери-биле хамылзааны тургускан. Кол-лаува — аныяк оңучүүрүнүң хөл-хереңгелериниң талазыле дуржудга солчулгазы. Оңгу Осетиядан уруглар шүүктерни, ырларны чагыдып ыраан. Найырал кежээзинге четип ырларны ырлап, шүлүктерниң очулгазыны номчаан.

Эрзиниң пионерлери өртектиг конценттерни көргүскеш, тайбың фондузунче 125 рубльди шилчиткен. Ханойда уруглар госпиталыгга хереглээр эм үнүштерни чыгган.

Кызылдың пионерлериниң ажыл-херектериниң дутайын Анна Абросимова хуралга илеткээн. «Тайбың болгаш чаңгыс эп», «ССРЭ маңа ада-чурттум» деп маршруттар-биле ажылдың кол ужур-утказы уруглариың интернационалчы киижизидилгезинче углаган. Дашткыда уруглариың амыдыралын байдалын, пионер организацияларының, эвилелдешкен республикаларның тургустунган төөгүзүн, оларның культуразын, амыдырал чанчылдарын пионерлер сонуургап турар. Интернационалчы клубтарның ажылы боже углаган.

Кызылдың № 14 школазының алдыгы классчылары Азербайджан ССР-де уруглар-биле харылзаалары тургускан. Ййи чыл дургузунда чорудуп келген ажылдың түңнелинде чыышты арттырген. Уруглар азербайджаннарның хеп-сыным кеткеш, ырларын, шүлүктерин, танцыларын, оюннарын күүседкилээн.

Кызылдың барык шуутү пионер дружиналары Польшага партизан шимчээшкинниниң кирижикчизи, Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның хөй-хой орденнериниң эдилекчизи Петр Леонтьевич Мартыновбиле ужурашкан.

Хосталга, хамаарышпас чорук дээш демисежин турар улустар-биле эп-сеткил катыштырылгазын. Кызылдың пионерлери чугула деп саналтурар. Пионерлериң хөй-хой ажыл-херектери, митингилери, кежээлери болгаш делгелгелери демисежин турар Вьетнамга тураскаатынган. № 7 школаның пионерлери Вьетнамның уругларынга ойна-аарактарны чыгган чорукан. Ол ышкаш Анджела Дэвисти хостаарынче кыйгырыгган митингилер, радиодамчыдылгалар, чыыштар, шугум чыскаалдары оон төрүттүнген хүнүң-биле школа бүрүзүнге болган. Кызылдың бүгү пионерлериниң мурнуудан телеграмманы чорукан: «Тыва АССР-ниң пионерлери төрүттүнген хүнүң-биле Сиерге байыр чедирип тур. Анджела! Эрес-дидим Анджела, сээң-биле кезээде кады бис. Тайбың күзеп тур бис. Силерниң хосталыңарга бүзүреп тур бис!».

Школачыларның бот-тывыышыр уран түүл көрүддезип чап-чаа түңнээн. Школа-интернаттың. № 7, 14, 2 школаларның концерттери бедик идеялыг, интернационалчы ужур-утказыг эрткен. Ылаңгыя түңнел концерт солун эрткен. Төрээн чуртувустуң калбак делгеми, хөй дылдарда чугаалажышкыны, бистиң хөй националдыг күрүневетиг эрес-шудургу ажыл-ишчи кижизи каракка чуруттуруп көстүп келир. Хүндүлээчел тыва улус аалчыларын уткуп турар. Богүнгү чедиишкиннерни көргүзер мурнуунда аар-берге эрткен үени тодарай көргүскен. Күрүне шаңналының лауреады С. К. Токаның «Араттың созуу» тооҗуундан үзүндүнү көргүскеп...

Хөй националдыг совет өгбүленин хөймери — тыва улус улуг байырлалга акыдуңма бүгү республикаларның төлээлерин чалаан. Кызылың № 14 школазының концертиниң түңнел көргүзүүнде найыралдың, аас-кежиктиң темазы эң-не коскүзү-биле илерээн. Көрүкчүүң мурнуунда оң-баазын чечек шыпкан делгем шол. Таалапчыг аялгалар бот-боттарын солушкан. Пионерже найыралдың чечектерин танцычылар тулуп алгылаан. Өңгүр чараш хептиг оолдар, уругларның эдлигтанцылары хөйүү кайгаткан. Совет эрге-чагырга, бистиң уругларывыстың аас-кежиктиг чалыы пазының дээш ук концертке киижи бүрүзүнүң чоргаараалы хайыннаан.

Чоон-Хемчик районнуң Бажың-Алаак школазында пионернің улуг вожатыйы Вера Сүлүүнмей пионерлериниң ажыл-ижинге доктаараан. Дружинаның отряд бүрүзү бир эвилелдешкен республика-биле чагаалажып турар. Эвилелдешкен республикаларның улустарының культуразын, амыдырал байдалын өөренип танышкан, бо талазы-биле альбомнарны кылган.

ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң школа килдиҗиниң эргелекчиан Людмила Таенкова, Кызылдың № 2 школазында пионерлиң улуг вожатыйы Галина Саморокова олар ук хуралга база арга-дуржулга солушкан.

Интернационалчы киижизидилгени экижидер дутайында доктаалды хуралга хүлээп алган.

М. ЯКУШЕВА.

ПОЧТАЗЫНДАН

ГАРАЖ ЧОГУНДАН. Кыштың соогунда, чайлың иезинде Барыын-Хемчик райпозунуң херииниң иштинге мотор пандип, одаглаган чолаачылар хөй болур.

Райпозда 7 автолавка, бир ГАЗ-69, 10 чүүк машиназы, ыяш соортур «Москвич» дээш шупту 20 хире автомашина бар. Бо бүгү техниканы кадагалаар гараж чок. Чайлың иезинге, часка кууларың, соок кыжын моторларын эргиер дээш одаглапып турда үрелип баксырап түргүлаар.

1964 чылда ыяш гараж ортенгенинден 7 машина сындап үшкен. Гаражты тудуп эгелээнден бээр үр үе эрткен. Оңу ажыглалга киирери ам-даа билдинмес. Тудуғжулар тогундан аваа турбушаан. Гаражты тудуп, машино-техниканы кадагалаарынга таварымчалыг байдалды кажан түргузар ирги?

С. ТАВА-САМБУ.

* * *

СТОЛОВАЯЛАРНЫҢ ЧЕМИ ЧАҢГЫС ААЙ. Чадаананың столоваяларында кылып турар чемниң шынары куду, чаңгыс аай. Меңюде linзы-бүрү чемни бижээн болур. Чемненикчилер херек кырында айтыра бээрге тонгеп, азы кылдыпмаан дижир.

Столоваяларда горохтан, сүттен кылган мүнүт, хаваи болгаш өпек эъдиден гуляшты белеткеп турар. Оларның децлизи данзыда бижээнинге дүүшпес. Амдан чок. Лапша, рожки, вермишель, балык эъди, картошка — бо продуктулар-биле кылган чемнер чок болгулаар.

Райпозда 7 автолавка, бир ГАЗ-69, 10 чүүк машиназы, ыяш соортур «Москвич» дээш шупту 20 хире автомашина бар. Бо бүгү техниканы кадагалаар гараж чок. Чайлың иезинге, часка кууларың, соок кыжын моторларын эргиер дээш одаглапып турда үрелип баксырап түргүлаар.

1964 чылда ыяш гараж ортенгенинден 7 машина сындап үшкен. Гаражты тудуп эгелээнден бээр үр үе эрткен. Оңу ажыглалга киирери ам-даа билдинмес. Тудуғжулар тогундан аваа турбушаан. Гаражты тудуп, машино-техниканы кадагалаарынга таварымчалыг байдалды кажан түргузар ирги?

С. ТАВА-САМБУ.

* * *

СТОЛОВАЯЛАРНЫҢ ЧЕМИ ЧАҢГЫС ААЙ. Чадаананың столоваяларында кылып турар чемниң шынары куду, чаңгыс аай. Меңюде ліпзы-бүрү чемни бижээн болур. Чемненикчилер херек кырында айтыра бээрге тонгеп, азы кылдыпмаан дижир.

Столоваяларда горохтан, сүттен кылган мүнүт, хаваи болгаш өпек эъдиден гуляшты белеткеп турар. Оларның децлизи данзыда бижээнинге дүүшпес. Амдан чок. Лапша, рожки, вермишель, балык эъди, картошка — бо продуктулар-биле кылган чемнер чок болгулаар.

Столоваяларда чемниң ассортиментизин бир явыш көөр дутайында райпо баштаар черинiң даргазы эң Т. Сатка айтырыгны чон кап удаа тургусса-даа чогуур түүвел үнейип келген. Дээштиг хемчегни кажап ап чорудар ирги?

М. ДҮВЕНДЕЙ.

* * *

УЕНИ БОДААР. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хосту» совхозтуң Эйлиг-Хем саазыры мал ажыл-агыйлыг. Чурттакчы чон база хөй.

Суурнуң чурттакчылары Шагаан-Арыгдан барып далган, хлеб, идик-хеп болгаш оске-даа хереглелип садыш алыр ужурга таварыжып турар. Ол аразы 18 километр. Эйлиг-Хем магазинниниң эргелекчизи Х. Чанчыл бо талазы-биле пелеядени райпо баштаар черинге тургузуп, бараан сөөртүр машинаны дилээн. Ол айтырыгны райпо совхозче чүүй кэап, тодаргай харыы бээнп берблээн.

Эйлиг-Хем биле Шагаан-Арыг аразынга аргыжыла часкы үеде үстүр ужурга бода таварыжырын билир бис. Райпо баштаар чери боже кичээнгей салып, дарый хемчегалырын чон күзеп турар.

Д. КОМБУ.

* * *

КОНТРОЛЬГА АЛЗА. Оруу аксы чер болгаңындан «Бардык» совхозтуң столоваязыдан чемненири-биле келир аалчылар хөй болур. А столоваяның аъш-чемниң шынары куду. Чем дацзызын кесиг чердө аспаан турар.

Инек, хаваи эъттеринден кылган гуляшты кандыг-даа холукка чок болгулаар. Столоваяга эвээн сүт келир. Келген дижилерге ол чедиңпейн боор, а столовая ажылдакчылары оңу боттары үлежип ап тургаңының таварыгалары бар.

Столоваяның ажылында мындыг четпестериң чылдагаанны чүдел? Мергежилдиг кадрлар-биле хандыртынмаанында. Ында ажылчыннар ажыл шагын барымдаалавайн поварның тускай мергежилии чедип аалган кадрлар чок. Хөйниити организацияларны столоваяларда чемниң шынарын контрольдаар болза эки.

Совхозта партком, улустуң контроль болуу, ажылчын комитеди столовая ажылынче кичээнгей салыры чугула.

О. ОЧУР.

Номчукчулар шүгүмчүлеп, саналдап тур

Спорт

Кабардино-Балкар АССРниң найысылалы Нальчик хоорайга болур РСФСР-ния «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шүүлде маргылдаавынга киржири-биле бистиң республиканың «Спартак» ниитилелиниң хостуг хүрешке шилпидек командазы дүүн ужудуп чорупкан.

МӨГЕЛЕР АЪТТАНЫПКАН

Команданың составы колдуунда аныяктардан тургустунган. Хоорайның № 3 профессионал-техниктиг училищезинiң сургуулу, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериңе кандидат Владимир Седип-оол, педагогика институдунуң студентилери Александр Куидан, Николай Монгуш, Лайдып Кызыл-оол, ССРЭ-ниң спорт мастериңе кандидаттар Болат-оол Чөппек, Александр Чульдүк олар хүрежирлер.

Команданың ниити белеткели эки. Чаңгыс чер-чурттугларывыска спортчу чедиишкиннерни күзээлиер/

Н. МУМБА.

Депутаттарга

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң 7-ги сессиязы 1972 чылдың апрель 19-та үндүскүнүң 3 шакта СЭКП хооркомунуң хуралдаар залынга болуруң дыңнадып тур.

«Хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны сессияга чугаалажыр.

ХООРКҮҮСКОМ.

телевидение

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга) 19.15 — Уругларга. Мультфильм. «Кришемилек болгаш Вохомурка Мужичок-Огнивчокту кыпсыпкан». 19.25—«Ленинградтың аңша кылыр чери». Документалдыг кино. 19.45—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 20.15—«Колхида». Документалдыг кино. 20.35—Телемедээлер (тыва дылга). 20.50—Чарлаалар, рекламалар. 20.55—«Он тос харлыг турдум». Урап-чечен фильм. 22.40—23.—«Тиңу Рандвийр». Телефильм.

агаар

Богүн республикага бүргеп, чаар. Барыын углапышкынның хаттың дүргени секундада 10—15 метр, чамдык үелерде 12—18 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, оскелеринге 7—12 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг.

Редакторнуң орлакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Таварымчаның джентльменнери» 9.00, 10.45, 12.30, 14.15, 16.00, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Көвүүг чок хем» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рустам дугайында тооҗу» (1 болгаш 2-ги кинолар) 9.20, 12.10, 15.00, 17.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сылдыстар оппес» 15.00, 19.00, «Ушке шинги кадарга» 17.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Олум чок Кащей» 16.30, «Тоол» 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Альба Регия» 19.00, 21.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Май сылдыстары» 19.00, 21.00 шактарда.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, Кызыл хооркүүскөм, Тыва АССР-ноң Социал хандырылга министерствозу, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң архив килдизи, «Шын» солун редакциязының, Тыванның ном үндүрер черинiң коллективтери 1932 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсиовер

Оюн Таннаевич ШИРАПТЫҢ

үр болгаш аар ааражының соонда мөчээнге хаяы кажыдал-биле дыңнадып, оон төрелдериге болгаш чоок кижилериге кажыдалын илергейлеп тур.

Ээнзирээн тудуглар

Булуң-Терек суурга чыл сайында-ла чаа чурттарга баңкылар немежип турар. Чаа удуртарны № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонианың ажылчыннары туруп, ажыглалга киирип келген.

Булуң-Терек — «Найырал» совхозтуң база бир удуг салыры. Оон ажылчыннары мал, ер ажылын кадыг чорудуп, совхозтуң экономиказын хогудеринге, күрүненiң чагыгаалгаларын боттандырарынга удуг-хуузун киирип турарлар. Салбырның кол ажылгыйы мал болганда, чурттарга тудуун калбартыры черле улула. Чүге дээрге, малчыннарны суурлуун чурттарлагже көөрту шилчиткеш, эвилеглиг ыкчас киирер дутайында ТЭКП обкомунуң IX пленумунуң доктаалын күүседири албан болгай.

Суурда Гагарин аттыг кудумчуда бирозипте-ле ййи аал ишти чурттаар чаңгыс аай төлевилел-биле туткан баңкынар бар. Кадарчыларны суурлуун амыдыралче шилчидер сорулга-биле ол баңкынарны туткап. Ында кымнар чурттап турарын, канчаар ажыглап, кадагалап турарын ап көрээлиер.

Ййи аал ишти чурттаар бир баңкыны № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонианың ажылчыны Ч. Салчак эелеп тургаш, эрткен чылын ажыл аайы-биле көжүп чоруй барган. База бир-ниий аал ишти чурттаар баңкыга салбырның механизатору Х. Байыр-оол чурттап тургаш, кыжын оске баңкыче көже берген. Ол баңкыларда ам кым-даа чурттавайн турар. Оларның оңгалары, аалгалары, печкалары, крышалары шыпкан шиферлери үрелип бузулган, шалаларын улус хоорун аппарган. Бирозинге ййи от-буле чурттаар 4 баңкың үрелбээн-даа болза ээн турар. Салбырның баштаар черинден чурттаар баңкың диилээн улустуң саны 40 чедип турар. Чаа туткан, ээп турар баңкыларга чурттаар күзелдиглер хөй. Күрүне хөреңгизиниң кадагалалыга харыысалга чок, бар чурттарга шөлүн чоп ажыглавайн турарын үстүнде чижек хереглелип турар-дыр.

Ч. ДОВАРЫШТАЙ.

ГРУЗИН ССР. Самебо суурнуң талазындан Казбектиң хевири.

И. ДВАЛИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Консультация

Эт-хөреңги даңзылаарынга депутаттар киржир бе?

Хамаатылар боттарының аразында эт-хөреңгизин үлежип турда ону даңзылаарынга депутаттарны киржир кылдыр дагзырын районнарның, хоорайларның улус судтары ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң күүсекчи комитеттеринден негеп турар. Бо таварылгада судтуң негелдезин күүсекчи комитеттер болгаш депутаттар күүседир ужурлуг бе? Бо айтырыгны Советтер ажылдакчылары сонуургап турар. Аңаа хамаарыштыр тайылбырны бо хүнгү номерде парладывыс.

Хамаатылаарның эт-хөреңгизин даңзылаары болгаш оон өртээн доктаадыры чүлө ону хуваажып турар үеде эвес, а оске таварылгаларда бааза болуруп билзе экп. Судтуң шиитпирин болгаш шиитке-лиин ёзугаар хөреңги-биле толевир төлөөр апарганда ындыг таварылгада бооп болур. Суд күүсекчизин хөреңгиниң ээзи (төлекчи) болгаш хереглер бар турда эт-хөреңгиниң даңзылаар. Бир эвес эт-хөреңгиниң ээзи, азы огнуң пазы четкен оске кежигүннери түүлө аңаа чок турар таварылгада хөреңгини даңзылаарда бажың эргелелериниң азы ажылчы чоннар депутаттарының кодээ азы суур Советтериниң күүсекчи комитеттериниң төлөөлекчилериниң киржилгези-биле чорудар. Кодээ азы суур Советтериниң күүсекчи комитеттериниң төлөөлекчилери чаңгыс бо таварылгада аңаа ыяп-ла киржирин дүрүмде көрген. Депутатка даалга берген болаа эт-хөреңги даңзылаарынга ол киржир хүлээлгелиг.

Хамаатылаарның хөреңгизин кажан, кандыг таварылгада каңчаар үдеп болурул? Кодээ болгаш суур Советтериниң күүсекчи комитеттериниң, депутаттарның ролю кандыг болур ужурлугул?

Чаңгыс кижиниң хүүда оңгүзүнден аңдыда, ийи болгаш оон-даа хөй кижилерге хамаарышкан ниити оңчү-хөреңгиан бар болгай. Ниити оңчү-хөреңги түс-түс кижи бүрүзүнге чартыы, үштүү, дорттуң болгаш оон-даа оске кезектерден тургустунар болгаш оларның кайызынга-даа хамаарыштыр доктаатынмаан ниити болур.

Ынчаарга аңак-кадай, от-буле ээлериниң кады чурттап турган үезинде садыш, тып алган эт-хөреңгизи оларның ниити оңгүзү болур. Ындыг янзылыг тывылган түүлдер от-буленiң оске кежигүннериниге (уругларынга, азы алышкыларның, угбашкыларның болгаш оске-даа чоок төрелдериниң деп хемчээлдиг хамаарылгалыг) ниити эт-хөреңги болур. Тодаргайлаарга, ада-иезин уругларынга кады эмеглежип турган бажың түдүп алган-дыр. Кижи бүрүзүнүң аңаа киирген үлүг-хуузу турар. Ол бажың от-буле кежигүннериниң ниити эт-хөреңгизи турар. Ол бажың от-буле кежигүннериниң ниити эт-хөреңгизи. Чуртталга бажыңы, мал-маган, куштар, көдээ ажыл-агыйның үүрмек чепсек-хереселдери колхозчу орегенiң кежигүннериниң ниити хөреңгизи болур.

Оон эдилекчилери ол хөреңгини боттарының аразында човүлежип дугурушкаңы-биле чарыгдаар болгаш ажыглаарын дүрүмде айтып турар.

Ниити эт-хөреңгиден кижи бүрүзүнге опазыр үлүүн кажан тускайлап үлээр таварылга турарыл? Аңак-кадай чораан кижилер чара бадылажып турда, колхозчу орегенiң оңчү-хөреңгизин тускайлап, хуваажып турар үеде, азы кым-бир кижи ол орегенiң тускайланып үнүп турар үеде (отленип, ооренип, азы оске черже доктаамал чурттаары-биле чорупканда) ол кижиниң үлүүн тускайлап хуваар таварылга хөй болгулаар.

Ашак-кадай улус бадылажыпкын соонда кады чурттап турган үезиниң иштинде садыш, тып алган оңчү-хөреңгизин үлежир дээнде ону оларга дең кезекке хуваарын дүрүмде көрген. Бо удаада бүгү республикаларның төлөөлерин чалаан. Кызылың № 14 школазының концертиниң түңнел көргүзүүнде найыралдың чечектерин танцычылар тулуп алгылаан. Өңгүр чараш хептиг оолдар, уругларның эдлиг-танцылары хөйүү кайгаткан. Совет эрге-чагырга, бистиң уругларывыстың аас-кежиктиг чалыы пазының дээш ук концертке киижи бүрүзүнүң чоргаараалы хайыннаан.

Чоон-Хемчик районнуң Бажың-Алаак школазында пионернiң улуг вожатыйы Вера Сүлүүнмей пионерлериниң ажыл-ижинге доктаараан. Дружинаның отряд бүрүзү бир эвилелдешкен республика-биле чагаалажып турар. Эвилелдешкен республикаларның улустарының культуразын, амыдырал байдалын өөренип танышкан, бо талазы-биле альбомнарны кылган.

ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң школа килдиҗиниң эргелекчиан Людмила Таенкова, Кызылдың № 2 школазында пионерлиң улуг вожатыйы Галина Саморокова олар ук хуралга база арга-дуржулга солушкан.

Интернационалчы киижизидилгени экижидер дутайында доктаалды хуралга хүлээп алган.

М. ЯКУШЕВА.

Кижи болгаш хоойлу

Оон эдилекчилери ол хөреңгини боттарының аразында човүлежип дугурушкаңы-биле чарыгдаар болгаш ажыглаарын дүрүмде айтып турар.

Ниити эт-хөреңгиден кижи бүрүзүнге опазыр үлүүн кажан тускайлап үлээр таварылга турарыл? Аңак-кадай чораан кижилер чара бадылажып турда, колхозчу орегенiң оңчү-хөреңгизин тускайлап, хуваажып турар үеде, азы кым-бир кижи ол орегенiң тускайланып үнүп турар үеде (отленип, ооренип, азы оске черже доктаамал чурттаары-биле чорупканда) ол кижиниң үлүүн тускайлап хуваар таварылга хөй болгулаар.

Ашак-кадай улус бадылажыпкын соонда кады чурттап турган үезиниң иштинде садыш, тып алган оңчү-хөреңгизин үлежир дээнде ону оларга дең кезекке хуваарын дүрүмде көрген. Бо удаада бүгү республикаларның төлөөлерин чалаан. Кызылың № 14 школазының концертиниң түңнел көргүзүүнде найыралдың, аас-кежиктиң темазы эң-не коскүзү-биле илерээн. Көрүкчүүң мурнуунда оң-баазын чечек шыпкан делгем шол. Таалапчыг аялгалар бот-боттарын солушкан. Пионерже найыралдың чечектерин танцычылар тулуп алгылаан. Өңгүр чараш хептиг оолдар, уругларның эдлиг-танцылары хөйүү кайгаткан. Совет эрге-чагырга, бистиң уругларывыстың аас-кежиктиг чалыы пазының дээш ук концертке киижи бүрүзүнүң чоргаараалы хайыннаан.

Чоон-Хемчик районнуң Бажың-Алаак школазында пионернiң улуг вожатыйы Вера Сүлүүнмей пионерлериниң ажыл-ижинге доктаараан. Дружинаның отряд бүрүзү бир эвилелдешкен республика-биле чагаалажып турар. Эвилелдешкен республикаларның улустарының культуразын, амыдырал байдалын өөренип танышкан, бо талазы-биле альбомнарны кылган.

ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң школа килдиҗиниң эргелекчиан Людмила Таенкова, Кызылдың № 2 школазында пионерлиң улуг вожатыйы Галина Саморокова олар ук хуралга база арга-дуржулга солушкан.

Интернационалчы киижизидилгени экижидер дутайында доктаалды хуралга хүлээп алган.

М. ЯКУШЕВА.

Бир эвес колхозчу орегенiң кежигүннери боттарының аразында оңчү-хөреңгизиниң деже хиреэзи орегенiң кайы-бир кежигүнүнге бээрни экп-тура-биле дугуржуп алган болаа, бо удаада оңчү-хөреңгиниң боттары үлежип алыр. Хөреңгиниң тускайлаан дугаарында баштайгы чизе-даңзыны барымдаалаашп өрээ кежигүннерiниң назы-харыы, ажылдан турар черин тодаргайлап айыткан шыналыганы негекчиниң диилээ ёзугаар бээр хүлээлгелиг.

Ынчангаш бо таварылгада улус судтары ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң күүсекчи комитеттерин оңчү-хөреңги даңзызын тургузарын болгаш оок ортек-үнезин тодарадып тургузар дугайында албадаар эрге чок.

Ынчаарга чамдыкта херектиг ээлери боттары күүсекчи комитеттен азы депутаттан оңчү-хөреңгиин үлээрниге болгаш оок ортек-үнезин тургузуп даңзылаарынга киржирин дилеп турар. Бо дээрге депутаттың күзелиинден хамаарыжыр, депутат бодунуң эки туразы-биле киржип азы киришпейн барып болур. Оңукым-даа албадап шыдавас. Мындыг дилегнерни көөрүнге депутаттар кончуг кичээнгейлиг болур херек. Маргылдаалыг айтырыгларны чоптуг, хоойлу ёзугаар шиитпирээрининге депутаттың дузазы эргежок тутула болгаш ажыктыг болур.

А. КӨШКЕНДЕЙ, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ажылдакчызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинiң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинiң 37-13, культура киллизинiң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинiң 21-47, үлетпүр киллизинiң 22-64, чагаа киллизинiң 41-27, информация база совет тургузуг киллизинiң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванның ном үндүрер черинiң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00437

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы.

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 19 СРЕДА № 92 (8860). Өртээ 2 тиин

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛДЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА!

Апрель 15-ти — Бүгү-эвилелдиг ленинчи коммунистиг субботник хүнүн Тыванын ажылчы чоннары шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглеп артырган. Ажыл-агый болгаш культура түргузуушкүнүнүң бүгү участектарынга бодунуң түргузукчу күш-ажылы-биле Төрээн чуртунуң күчүү-шыдалын быжыглаарыята ажылчыннар, колхозчулар, албан-халыкчылар ленинчи чанчыл ёзугаар улуғ кирген. Республиканың бүгү суурларынга болгаш хөорайларынга хайнышкынның күш-ажыл калбарган.

Коммунистиг субботникке ниитизи-биле 105.871 хире киришкен. Оңар 122.601 рубльди эмылдаан болгаш беш чыл-дың фондузунче шилчиткен.

Кызыл суббота **үлетпүр бүдүрүлгелеринге** күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болуп эрткен. 8840 ажылчын болгаш инженер-техниктиг ажылдакчы ажыглаан. Олар 19.536 рубльди ажылдаан. Субботник «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарга, Каа-Хемниң хөчүр-даш разрезинге, Терлиг-Хаяның моңгун суунун бүдүрүлгезинге. Кызылдың эът комбиназынга, даараныла комбинадынга, алгы заводунга, Улуг-Хем ыяш үлетпүр бүдүрүлгезинге, автосепгелге заводунга, тудуг кезектери болгаш конструкциялар комбинадынга, типографияга онза идепкейлиг эрткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннары бөш чыл фондузунче 5727 рубльди, «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи 1250 рубльди, Каа-Хемниң хөчүр-даш разрезинин коллективи 1019 рубльди, даараныла комбинадының ажылчынары 500 рубльди, Улуг-Хем ыяш үлетпүр бүдүрүлгезинин ажылчынары 556 рубльди, ыяш ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелериниң коллективтери 532 рубльди, үлетпүр тудуг материалдар эргелелиниң коллективи 800 рубльди, чоннуң амыдырал хандырыгга министерствозунуң коллективтери 2600 рубльди шилчиткен.

Тыванын тудугжулары улуг хей-аът киришкин-биле ажылдаанвар. Ниитизи-биле 9.759 тудугжу ол хүн ажылдаан болгаш беш чыл фондузунче 23.097 рубльди шилчиткен. «Тыва кодэс тудуг», «Тыва тудуг», «Тыва сентелге-тудуг» болгаш «Тыва суг тудуг» трестер тудугларга түргузукчу ишти хайныктырган. «Кызылэстудуг» тудуг эргелелиниң Баа-Хемниң сентелге-тудуг участогунуң, «Сибэлектромонтаж», «Сибтехмонтаж» участоктарының, Республотребсоюзтун сентелге-тудуг участогунуң, «Сельхозтехника» сентелге-тудуг участогунуң бүгү ажыл-ишчилери субботникче үнгеннер.

Автомобиль транспортунуң 2550 ажыг ажылдакчылары субботникче үнген. Олар беш чылдың фондузунга 6719 рубльди киргеп. Авиатерлер, хем ажылдакчылары эки ажылдаан. Кызылдың № 2, 3 АТБ-лери, Ак-Довуракгы, Шагаан-Арыгның АТБ-лери, Кызылдың пассажирлер АТБ-зи, № 11, 12 автобаазалар, «Сельхозтехниканың» Кызылда АТБ-зи, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң болгаш харылзааның АТБ-лери беш чылдың фондузунга 330-деп 600 рубль чедир түнну киирген.

Республиканың **колхозтарындан болгаш совхозтарындан** субботникче 27775 кижи үнген. Олар беш чылдың фондузунга 43404 рубльди киирген, ооң ниитизидеп колхозчулар 16611 рубльди, совхозтар ажылдакчылары 26793 рубльди киирген. Таңды, Чаан-Хемчик, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр, Эрзин районнарның колхозчуларының, совхозтар ажылчынарының хей кезии субботникке идепкейлиг киришкен.

Республиканың бюджет организацияларының 57 мун хире ажылдакчылары беш чылга бөттарының салыышкынын база киирген. Телевирлиг янзы-бүрү ажылдарга олар 30000 рубльди ажылдап, Тываның хөорайларын, суурларын чагайжыдарынга улуг улуун киирген. Республиканың школаларының өөреникчилери, студентилер болгаш сургуулдар улуг улустар-биле кады ол улуг ишке идепкейлиг киришкен.

Коммунистиг субботник үезинде үлетпүр бүдүрүлгелери 763 тонна хөмүр-дашты казып тыпкан, 55 кубометр демирбетон кылыгларны, конструкцияларны болгаш кезектерни, 233 кубометр дилиг материалдарын, 800 рубль өртектиг мебель аймаан, 8700 рубльдиг даараныла кылыгларын, 417 эмеш хем идиктерни, 319 эмеш кидис идиктерни, 8.6 тонна ът-ты, 10 тонна долганны, 15 тонна комбикормну болгаш ооң-даа продукцияны бүдүрген. Тудугга болгаш одаарынга хереглээр 370 кубометр ыяшты белетизээн. Бүгү районнарның кодэс ажыл-ишчилери одаар ыяш белетикээринге болгаш ыяшты илүбтар, школалар, эмнелгелер, библиотекалар чаныңга сөөртүп чедиреринге идепкейлиг киришкенин демдеглээри чугула.

Апрель 15-те субботада бистин республиканың бүгүн бүрүзүнге ажыл-ишчилериң түргузукчу күш-ажылы хайныгып турган. Бүгү чуртка ышкаш, Тываның ажылчы чоннары партияны долгандыр улам сырый каттышканын, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлери, чаа беш чыл планының онаалгалары чедиишкинниг күүсеттинген түрүн дээш, ССР Эвилелиниң түргусургунының 50 чылын төлептиг уткуурунга боттуг салыышкынчы киирер дээш, бүгү чүвени кылыр дээш оларның шүүлгел чүшүлдүүн коммунистиг субботник база катап чайныннанчаа-биле көргүскен.

СЭКП обкомунуң бюрозунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профэвилелдериниң область чөвүлели чугаалажып көргеш, республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының хей нунаузу күрүнеге мал продуктулары садар планын чедиишкиниг күүсеткенин демдеглээн.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИ

1972 чылдың I кварталында мал продуктуларын бүдүрер болгаш садар талаты-биле социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область Чөвүлели чугаалажып көргеш, республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының хей нунаузу күрүнеге мал продуктулары садар планын чедиишкиниг күүсеткенин демдеглээн.

Күрүнеге мал продуктулары садар планын: сүттү — 107,7 хуу, этти — 108,0 хуу күүсеткен. Төкүнүң ажыл-ишчилериниң бо талазы-биле көргүүг ооң-даа районнардан бедик болган, сүт садарының планын 150 хуу, этти — 110,5 хуу күүсеткен. Районнуң малының баш саны өскен, сүт саалдазы бедээн, малдың өлүп хораар чоруу эвээжээн, малды будагдап самчыгдаар чорук болбастаан.

Таңды районнуң ажыл-агыйларының көргүзүү бала багай эвес, сүттү бүдүрери болгаш садары көвүдээн, мал бажы өскен, ооң чаш төлүн камгалап алыры экижээн.

Моон-биле кады, СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели республикада ниитизи-биле улуг четпестер барын бала айыткан: эът бүдүрери эртken чылдыындан кызырылган, мал бажы хорамчалыг, ооң чаш төлүн камгалап алырында чидириглер ам-даа бар. Күрүнеге сүт садарының планын Улуг-Хем район, а эът садарын Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем районнар күүсетпээн.

Кызыл хөорай Советиниң, Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында малдың өлүп хораар чоруу, будагдап самчыгдаар чорук бар болуп турар. Каа-Хем районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо талазы-биле база четпес ажылдап, ниитизиниң малынга өлүп хораар, будагдап самчыгдаар чорукту болдурбуп, эът бүдүрерин күзулаткан.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун, 500 рубль акша панналы-биле кады 1972 чылдың I кварталында мал продуктулары бүдүрерин болгаш садарын көвүдеткен, ол талазы-биле көргүзүтнү эрткен чылдыындан бедиткен Тожу районга (СЭКП райкомунуң секретары эш Бойду, райүскомунуң даргазы эш Колев) тыпсырыл СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел шиитпирлээн.

Хүннүң медээлери

Кара-Тал сүт-бараан фермазында Хаваа Чечек чүгле бөхүнүң коллективинде хүндүлелдиг эвес, «Найырал» совхозта, харын Улуг-Хем районда бээнге сураглыг кижилерниң бирээзи апарган. Эртken чылын ол бодунга быжыглаан 18 инээниң бирээзиндеп-не 1740 кг. сүттү саалган.

Бо чылдың баштайгы кварталында Хаваа Чечектиң көргүзүү база эки, фермаңың мурнакчы саавчыларының бирээзи. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, фермада парторганизацияның бюро кежигүүзү.

ЧУРУКТА: Хаваа Чечек.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

АЖЫЛ КАЛБАРГАН

Бай-Тайга районнуң «Тээли совхозунуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынга бүгү эвес белеткеннер. Совхоз 2107 га. черниң шыгын базырар турган, ооң 1704 гектарын иширтээн. Совхозтуң тарыга шөлүнүң хей нурузу Найырал селбирда. Бо чылын тараа культураларын 2040 гага, кукурузаны — 900, сигемни — 330, картофельди —15, могаа аймаан 14 гектарга тарыыр. Муз га хире черниң шыгын базырган. Ында 3 агрегат доктаамал ажылдап турар.

Селбирда суггагчыларның беш звеногун тургускан, ында 21 кижи хаара туттунган. Олар часкы суггарылганы эгелээн.

Хову ажылдакчыларның ажылдарынга, чурттарынга тааржымчалыг байдалды тургускан. Бригада төвүнде айлар херекселдериг кыдыл-булунчу, чунар-бажынны, чурттаар черлерни болгаш столовояны эки дериг белеткээн. Часкы тарылганы кыска чүүсавда доозар, камгалаанны күштелдирер, куш-ажылдың сонылга-чурумун быжыглаар болгаш ССР-ниң 50 чыл ажок төлептиг уткуурунче кыйгырып турар хаскы агитацияны-биле хову түрлөл эки деритинээн.

Тарылгага хереглээр 300 тонна кыдыл-тесты, 280 тонна суланы горанчап белеткээн, 15 тонна кукурузаны болгаш картофельди, могаа аймаанын үреэнимери четчир.

Зоя Хертектиң удуртканы 20 кижи составтыг агарой хемнөзү белеткеп ажылын доозуп турар.

Селбирниң ажыл-ишчилери часкы тарылганы кыска чүүсавда агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары-биле хову ажылдарын хүн келген түрүм-на калбартып, ооң шынарлыг болуруңче кичээнгейни салган.

Х. КАРА-ООЛ.

Кысказы-биле

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырының бир нагадылалы суттарылгаже «Барлык» совхозтуң төп салбырының тараажылары улуг киловэгейни салган. 20 суттарыкчы чедиң кезек черде часкы суггарылганы чорудуп турар.

Олар баштангы хүнүнде 280 га черни суггаргаш, Суггарыкчылар бо чылын 1500 га черни суггарар хүлээлгезин ажыр күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

М. ДЫЛАЙ.

* * *

«Улуг-Хая» совхозтуң Хевдерге салбырының механизаторлары шык базырышкынынче кирген. Ында 3 агрегат ажылдап турар. Баштайгы 5 конукта 670 га черни илиргеп.

Хоочун трактористер Валерий Маспык-оол, Белекпек Байыр-оол олар хүн бүрү заалчег нормазын 100—110 хуу күүседип турарлар.

Д. ШУЛУУ.

Ссрэ-ниң Дээди Советиниң Эвилелдиң Советиниң болгаш Националдар Советиниң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы

Апрель 17-де Кремльдин Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелдиң Советиниң болгаш Национаддар Советиниң даштыкы хереткер талазы-биле комиссияларының каттышкан ийиги хуралы болган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээ дугайында ССРЭ-ниң даштыкы хереткер министри А. А. Громыконуң дыңнадыын болгаш Эвилелдиң Советиниң база Национаддар Советиниң даштыкы хереткер талазы-биле комиссияларының кежигүннериниң саналдарын-даа дыңнадывыс деп, ол чугаалаан.

1970 чыдың августуң 12-де Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээге ат салганы соолгу чылдарда делегейге эң чугула болуушкуннарның бирээзи болганын депутаттар боттарының саналдарында демдегледилер.

Ол керээниң удат ужур-дузазы чүдел дээрге, ында ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң-даа, Европаның өске-даа чурттарының тайбыын болгаш аймыл чок чоруун хандырар дугайында сагыш салып турары болгаш.

Ол керээге совет таланың ат салганы дээрге ангы-ангы күштүг кылдыр бадылаар деп саналдаанвар.

Дараазында М. А. Суслов чүве чугаалаан.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээ дугайында ССРЭ-ниң даштыкы хереткер министри А. А. Громыконуң дыңнадыын болгаш Эвилелдиң Советиниң база Национаддар Советиниң даштыкы хереткер талазы-биле комиссияларының саналдарын-даа дыңнадывыс деп, ол чугаалаан.

1970 чыдың августуң 12-де Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээге ат салганы соолгу чылдарда делегейге эң чугула болуушкуннарның бирээзи болганын депутаттар боттарының саналдарында демдегледилер.

Ол керээниң удат ужур-дузазы чүдел дээрге, ында ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң-даа, Европаның өске-даа чурттарының тайбыын болгаш аймыл чок чоруун хандырар

„МЕЖЕГЕЙНИҢ“ КАРА-БУЛУҢ ФЕРМАЗЫНДА СҮТ БҮДҮРҮЛГЕЗИ

«Межегей» совхоз сүт бүдүрерин болгаш ол продуктуну күргүнеге садарын чыл бүрүде көвүдедип турар. Ылаңгыя ооң Кара-Булуң фермазы бо талазы-биле бедик көргүзүглерлиг. Ол ферманың саанчылары чаңгыс инекке онааштыр сүт саап алыр талазы-биле бистин республиканың рекордун тургускан.

«Межегей» совхоз бо чылдың бирги кварталында 4200 центнер сүт бүдүрер планныг тургаш, 5099 центнер азы 121,4 хуу, а күргүнеге 3850 центнер сүт садар планын 4153 центнер азы 107,9 хуу күүсеткен. Ооң иштинде Кара-Булуң фермазы 1112 центнер сүт бүдүрер планын 1473 центнер азы 134,3 хуу күүсеткен.

Инектен хөй сүттү саап алырын Кара-Булуң фермазының саанчылары канчаар чедип ап турарын, оларның ажылының дуржулгазын бо арында чугаалап турар.

Бо арынны совхозтуң коя экономизи Валентина Гурьевна Чубареваның киржилгези-биле редакцияның ажылдакчызы К. Аракчаа белеткеп кылган.

ЧУРУКТА: Кара-Булуң фермазының мурнакчы саанчылары З. В. Реодько (оң талазында) биле Г. Г. Корзун. О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

САН-ЧУРАГАЙЛАР САЙГАРЫЛГАЗЫ

«Межегей» совхозта сүт бүдүрүлгезиниң чорудулгалары-биле, соолгу чылдарның көргүзүглери-биле таныжып, экономиктиг анализтерин кылып көрээлицер.

— Сески беш чылда совхозка сүт бүдүрүлгезиниң бүгүле сан-түңнерин чылдар аайы-биле-даа көргүзүп болур мен —деп, Валентина Гурьевна беседаны эдиледи.— Ынчалзажок кедергей хөй сан-чурагайлар адаары чалгаарынчыг апаар чүве болгай. Ындыг болгавда, сески беш чыл планының эге болгаш соолгу чылын деңнештирип корүвүссе кандыгыл? Хамык чүвениң байдалы ооң билдинде бээр үжүрдүт.

— Чөпшээрешпейн канчаар, Валентина Гурьевна. Силерниң ол саналыцар түүлдүг-дур харын. Сан-чурагайлар хөлүн эрттир хөй авос болзун дээш ынчан олурар шыкажыл силер?

— Ындыг, ындыг харын.

— Иет, иет. Ынчангаш дыцваарынга белен бис.

— 1966 чылда бистиң «Межегей» совхозка ниити бүдүрген сүт 20.344 центнер турган болза, 1970 чылда 21.562 центнер болган — деп, кол экономист табылбырлады.— Беш чыл дургузун алырга, бо өөрүде ындыг-ла новчут улуг эвес болбайн аан. Ооң аңгыда инектеп саап ап турган сүттү ортумаа-биле алырга 1966 чылда—1985 кг, а 1970 чылда — 2362 кг. Мында өөрүде бары тодаргай. Чаңгыс кижи-хүнге опааштыр сүт бүдүрүлгезин ап көөр болзувусса, 1966 чылда—70 кг. 1970 чылда—79 кг. 1966 чылда бир центнер сүт бүдүрериниве 1,34 кижи-хүн үнүп турган, а 1970 чылда — 1,33 кижи-хүн чарыгдаттынган.

Ооң соонда Валентина Гурьевна совхозтуң ниити көргүзүүн Кара-Булуңнуң сүт-бараан фермазының түңнелдерин-биле сайгарып көргүзе бердим.

— Кара-Булуң фермазының беш чыл дургузунда түңнелдерин ап көөр болза мында дыка улуг оскерилгелер бардеп, Валентина Гурьевна чугаалады.— Ол ферма 1966 чылда 201 топна сүт бүдүргеи азы совхозтуң ниити сүдүнүң 10 хуузу-дур. Ынчаарга 1970 чылда ферма 567 топна сүттү бүдүргеи ийикке, азы совхозтуң ниити сүдүнүң 25,6 хуузу болган. Тодаргайларга, ол фермага беш чыл иштинде сүт бүдүрери бүдүп чартык катап көвүдээн. Көрүнеге сатказ сүттү алырга, 1966 чылда ферма 150 топнаны дужаагаи, ол дээрге совхозтуң ниити сүт планының 10,8 хуузу турган, а сески беш чылдың соолгу чылында 609 топнаны көрүнеге сатказ ийикке, азы совхоз планының 30 хуузу болган.

Бо фермага хамаарыштыр демдеглеп кагза чогуур база бир онзагай чүүл болза, мында саар инектериниң баш саны беш чыл дургузунда барык-ла чаңгыс деңнелге турда безин сүт бүдүрүлгези дыка өөрүделлиг болганы-дыр. Бо чүүл херечилеп турарын дээрге, Кара-Булуң фермазында инектиң сүткүр продуктулуу чылдын-на улам бедип турар. Маңаа саанчыларның кызымак, шудургу күш-ажылы, бедиктергежилги, тура-соруктуу улуг рольдуг болганы чугаажок.

— Ам Кара-Булуң фермазының үжүүр дээш үш саанчызының сан-көргүзүглерин сайгарып көрүлерем, Валентина Гурьевна.

— Оны анализтеп көөр болза, шынап-ла солуп. Саанчы бүргүү ынчаар ажылдаар болза, магалыг ийин. Оларның сески беш чылда ажылының түңнелин түс-тузунда көрүптээлиңер. Галина Григорьевна Корзунну алыр-дыр. Ол беш чыл дургузунда бодунга опааштан болүк инектеринден 3383 центнер сүттү саптаи. Азы ооң плавдан ажыр сагган сүдүнден совхоз 18.144 рубльдиң орулгазын алган. Ол кызымак ежыл-шинчи 1967 чылда бир инекке опааштыр 1950 литр сүт саап алыр турташ, ону 2870 литр чедирген, а 1971 чылда бир инектен-не 2270 литр сүт саап алыр планын 3039 литр чедирген. Ооң чаржын турар эштери Мария Мартыненко биле Зинаида Реодько олар база эки көргүзүглүг. Реодько беш чыл дургузунда ниитизи-биле 3382 центнер сүттү сагган азы төрээн совхозунга 19.824 рубльдиң арыг орулгазын берген. Мария Мартыненконуң киирген орулгазы — 15.729 рубль болган. Бо ийи саанчының кайызындаа сески беш чыл планының баштайгы чылында чаңгыс инекке опааштыр ол-ла даралашкаа-биле 2700—2900 литр сүттү саап алган болза, соолгу чылда инек бүргүзүнден 3531 литрни саптаннар. Бисте рекордтар ынчаар төрүттүнүп турар.

— Ынчаарга совхозтуң сүт бүдүрүлгезиниден алган ниити орулгазын чаңгыс Кара-Булуң фермазы-биле деңзигүрлеп көөрге кандыгыл?

— Мында-даа ол ферманың көргүзүү кол черин эдлеп турар— деп, кол экономист эдиледи.—Бүүрелдиг болуру-биле тодаргай саннардан көрүптээлиңер. Хөй шүүдеп турбазы-биле чүгле соолгу ийи чылды алыр-дыр. 1970 чылда совхоз сүт саткавындан ниитизи-биле 24 мүң рубльдиң орулгазын алган. А ооң иштинде 13.962 рубльдиң Кара-Булуң фермазы киирген азы 58 хуузу-дур. Ынчаарга 1971 чылда совхозтуң сүттеи алган орулгазы 26.800 рубль, ооң иштинден демги ферманың бергени — 18.514 рубль азы 69 хуузу апарган. Совхозта шупту 3 сүт-бараан фермазы барын мында демдеглеп каалыцар.

— Ол саннар солуп-дур харын. Ам түс-түс саанчыларның соолгу ийи чылда киирген орулгазын тодарадып болур бис бе? Ооң деңзигүүрү кандыгыл?

— Оны-даа корүп болур, мында берге чүве чүү боор—деэш, Валентина Гурьевна саналга машиназын сылырады баскылаан. Ону чедип алырга чиик эвес. Ынчалзажок эртекеи чылдарның практиказының көргүүп турары-биле алырга, бистиң саанчыларывыс ону чедип ап шыдаптар. Бисте бодунуң ажыл-херээниң мастери апарган, улуг арга-дружулгалыг саанчылар хөй. Доо ол шылдыг, арга-дружулгалыг болза, инектеи хөй сүттү саап алыры маргыш чок. Мооң тодаргай чижээн көрүп болур. Совхозтуң Алаак-даа, Доора-Хадың-даа фермаларында саап турар инектериниң уксаавы, ажаалдазының байдалы, чемгерер чеми бистиң бо фермавыстыы-биле дөмей-дир. Кавдыг-даа ыңгал чок. Ынчаарга сүт саалдазының түңнели кавдыгыл? Шуут сыр өскө! Бистиң мурнакчы саанчыларывыс инек бүргүзүнге опааштыр 3500—3600 кг сүт саап турда, өскө ийи фермада —2500 кг. Бо ыңгал бүгү-ле чүвени тодаргай чугаалап турар. Ынчангаш мен хамык ужур саанчыда деп олурарым ол. Ынчалза-даа инектиң сүдү эдбек болурунга саалдарлыг өскө-даа чугула факторларны хереиие албайн барып болбас.

ОЛ АРАЗЫНДА кызыл-булуңнуң эжик ажыттына берген соонда, чазадакшылгедек сыныыр, чазык шырайлыг, долбанныг кызыл-деглевейн барып болбас. Чижээ, чем баавазы, чемгерилге, ажаалда-тежээдо, агаарладымышкын, кадатты организастаары, оран-турлаг, доктаттаан үезинде саары болгаш оон-даа оске.

МЕХАНИЗАЦИЯНЫ ап көрээлиңер — деп. Махнал Михайлович зоотехникке улаштыы.— Ол чок болза, хөй сүт саап алыры шынаңгала берге. Бо фермага механиктиг саалдаиы киирген соонда, саанчылар-даа амыраан. Бо дешпилгелиг арганың ажыктыг чүвеэи-ле хөй. Мурнунда хол-биле саар турда, бир саанчыга он шаада инек быжыглаан турду. Ол хире инекти бээш мөлдукалдык саап алыр. А механиктиг арганы киирген соонда, бир саанчыга быжыглаар инек саны ийи-үш катап өскен. Ооң-биле чергелештир, саанчы саны база ол хире кызырыгаи-дыр. Саалдаиы механиластаанывың ачызы-биле күш-ажыл чимгазы, а кол-ла чүве — ооң бүдүрүкчүлүүнүң бедзээри. Баштайгы чылдарда бо фермага 30 ажыг саанчы хоя-биле инек саан турган болза, ам барык-ла он хире кижи бүгү инекти саап күш четтиргеи турар апарган. Механизацияны шиңгээткенииың түңнелинде инек саарывадап хөй кижи күжүн хостаап, совхоз бүдүрүлгезиниң өске адырларынче шилчитиген. Ынчангаш бистиң бо фермавыста чаңгыс кижи-хүнге опааштыр бүдүрген сүт ковудеп, сүттүң бот-үнези чиигеи турар.

Бригадир чугаазын соксап каарга, воотехник ацаа немеди:

— Механизацияның ажыы чүгле ооң-биле кызыгаарлатпыпас. База бир чугула чүве чүл дээрге, саанчыларның ажыл үезиниң кызырыпп турары-дыр. Чижээ, саанчы кижи эртеиги саалдага 5 шакта келгеш, ону 8 шакта доосхаш, бажыныпче чоруй баар. Кежээки саалдага хүндүс 4 шакта келгеш, ону 7 шакта доозар. Ынчангаш саанчының ажыл хүнүи—7—8 шак хире болур. Ол болза саанчының хостуг үезиниң көвүдээнин айтып турар. Хостуг үези көвүдээн тудум-на, бажыңынга бодунуң ажылын кылыр, биилиң, мергежилиң бедидериибиле вол-дептер вомчуур, хөй-иивтиниң ажылынга киржип, уруг-дарыйның өөредилге, кижизидилгезинче хайгаараар арганы апаар болгай.

— Силерниң бо фермада инекти саарындан аңгыда кандыг ажылдарны механизастаавыл?

— Чем белеткээри, суг бээри, кажаанның өдээн үндүрери база-ла механизастаттынып турар. Ынчангаш улуг күженишкин негеттинер кол-кол ажылдар колдуунда механизастаттынган болур. Бистиң бо фермавысты удавас чаартыр апаар. Ынчаарда маңаа күш-ажылдың бүгү-ле чорудулгаларын бүрүн механизастаарын планнаан.

БИР ЭВЕС ЭДБЕК чем чок турган болза, эдбек сүт-даа алдынмас ийик. Ону бистиң фермавыстың ажылының практиказы бадыткап турар. Совхоз чыл бүргүзүнде-ле малынга четчирдеп харын-даа артып турар кылдыр чулуктут чем — силосту, бодүүн чем —янзы-бүрү сигеннп болгаш саванны, холуксаалыг чем — тараа, чарба аймаи белеткеп алыр. Ылаңгыя ферманың саар инектерин барык-ла будун чыл дургузунда эргежок чугула нормаа ёзугаар хоолулуг, чулуктут чемнер-биле азыраи келир. Чайын чер одарынга кадарарыи-биле чергелештир, силосту, комбикормну доктаатказ рацион ёзугаар берип турар.

— Долу үнелиг рационну канчаар биле чогуурул?

— Ону мен таймылбырлап корейн — дээш, Фанна Антоновна харылап эгеледи.— Долу үнелиг рацион дээрге, инектиң чеже сүт берип болурунга таарыштыр, эртем ёзугу-биле саиап каан, хонукта чемгеригеиниң ындыг нормазы-дыр. Ол рацион бисте ындыг: дүн-хүн дургузунда бир инекке силосту 40 килограммны, сигеннн 5 килограммны, саванны хоодуп шыгыдын турган, 10 кг чедир бээр, концентраттарны инектиң берип турар бир килограмы сүдүнге опааштыр 300 граммны база бодунга опааштыр бир килограмны бээр. Моон алган көөрге, рационнуң составындан концентратты бээри өскерлип турар. Хөй сүт бээр инекке сүдүн барымдаалаар, концентратты хөйүү бээр, а эвээш сүт бээр азы сүдү эвээжеп турар инекке — эвээштп бээр.

— Инектерге чемни канчаар белеткеп берее экил, сонуургадып көрүлерем.

— Малга чемни магадылап, курлавырдап алыры чугула харын. А ынчалзажок ону чиртири-биле канчаар кылып белеткээри сүт бүдүрерин көвүдедиргеге кончуг хамаарылгалыг. Бистиң мында чем белеткээр тускай чер бар. Аңаа савацны хээндектээш, чымчады хайындырган, чарбаны хайындырган, чуданы кылыр. Чаа төрээн инектерге бээр сиген хандыкыи база хайындырып турар. Чымчадын, хоодун, дус болгаш өске-даа витаминниг бүдүмелдер холуп, амдан киирген чем малдың иштинге баргаш, хайлыычал, шиңгээчел болур.

Аргалыг-ла болза, малга чемни баш удур белеткеп бээри кончуг ажыктыг. Өске чамдык ажыл-агыйларның сүт-бараи фермаларында мал чемн четчирн-биле бар-даа болза, инектеи саап ап турар сүт эвээш болгулаар-дыр. Ол чүл дээрге, чемни баш удур белеткээриден шүүтсүгеш, ону инекке олчаидырыи берип турарының ужурудан чаңгыс ол-ла хемчээлдиг чем единнемнеден сүт эвээш алымны турары илдең. Ооң ыңай долу үнелиг рационну база барымдаалавайн бнар, ону хамыдыи турар таварылгалар хаяа эвес.

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң фермазының ажылдакчылары чайгы үеде инектерни чер одарынга кадарарынче улуг кичээнгейни салыы турар. Бо таварылга эвес дээрзни демдеглээе чогуур. Одарның чайгаар үнген, эки шынарлыг ногаан оът-сигеннп чөп ажыглаар чорук сүт бүдүрерни көвүдедириинге чугула курлавыры.

— Чайгы үеде чер одары кончуг чугула. Чайгаар үнген ногаан оът-сигеннн ажыглаи, саар инектерни мергежилдиг кадарып, одарладыры чиик карылгалыг албек сүт бүдүрериинң эки аргазы ол. Чер одарынга кадарып турар апарганда, инектерге силос бээри 15 килограмм чедир кыскыр. А хөөткеи чарба бээри мурнуку хевээр артар.

— Силерде чер одары кавдыг байдалдыгыл? Одарны экижидип турар бе?

ЧҮГЛЕ ЧЕРНИҢ чайгаар үнген оът-сигеннпге ынаныр болза, ындыг-ла хөй сүт немелдээн алдынмайн баар. Бисте одар шөлүнде могарны, донникти, люпернаны тараан. Чамдык участоктарга суланы-даа тарын турар. Тараан хөй чылдыг сигеннер чазын эрте-ле үүп келир. Оларны июнь айда инектер оттаи эгелээр. Сигеи тараан одарларга инекти таарыштыр кадарар. Оон үжүру мынзыг. Инектерни олче кайы-хамаан чок сүрүптер болза, оон ажыктыг үүе болбас. Чүге дээрге чиириидеи са базары хөй болур. Ону барымдаалаш, хүн бүргүзүнде-ле кадарар черни тускайлап алыр. Азы өскээр чугаалаарга, бир хүн бир участкка кадарҥаш, даарта оске участокка аппаар. Кадатты ынчаар кылырга, инектер хүннүң-не чүм оттуг чаа черге оттаар, одарның оттсигеии кайы хамаанчок таптай бастынмас.

Инектер чүгле чер одарының ногаан оът-сигеннп чиири-биле база-ла кызыгаарлатпнмайн турар. Ырак шөлдерде тарып каан, чаагай кылдыр үүп келген суланы, люпернаны кескеш, фермага азы чайгы лагерьге соортуп экпеп турар. Инектер саалда үезинде азы одардан келгеш, турлагга дыштанып турар үеиинде чаа кескен ногаан суланы, люцернаны чип турар. Бо чорук инектиң сүдүн эдбедиринге чугула ужур-дузалыг.

— Чайгы үеде кадарчыларның болгаш саанчыларның ажылын канчаар организастаавың сонуургадып көрүлерем, Михаил Михайлович.

— Июнь айдан эгелээш-ле инектерни чайгы саалда турлаанче кожуре бээр улус бис. Ындыг чайгы турлагны бисте лагерь деп адап турар. Аңаа механиктиг саалда аппарадын дерип тургузар. Лагерьни чайгы одарның төвүнге кылып алыр. Эртен болгаш кежээ саанчыларны лагерьге машина-биле чедирер. Инда шуут чок. А кол-ла чүве — инектерниң оттуг-сигеннг черде турары.

ДҮНЕКИ КАДАТ кончуг ажыктыг. Чай дээрге малды децлиер, семиртир, хөй продукт бүдүрериинң эң таарымчалыг үези болгай. Ынчангаш чайгы үеннң бүгү-ле болдувар аргаларын бүрүи ажыглаар херек. Ону барымдаалаш, бистиң Кара-Булуң фермазына чайын инекти дүне бээин кадарарын шагда-ла практикалап эгелээн. Ол хемчег чогумчалыг түңнелди берип турар.

Дүне серии, ымыраа-сээк чок, шалыц дүжүп, оът-сигеи ыңгый бээр. Ынчангаш инектиң оттаарынга кончуг таарымчалыг. Чайгы дан дургузу кыска. Эртен хүн үүп келгенде, шалыц хеп, ымыраа-сээк хөделгиже чедир, чоорту кадарып чораап, саар черинге экизэр. Чогум-на дүнеки кадатты ажыглап турар үеде инектеи хонукта ең хөй сүт алдынып турар.

Өске ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларына дүнеки кадатты чайгы үеде организастаары чугула. Ону ажыглаар болза, оларга-даа сүт саалдазы ковудээр.

Малдың продуктулуун бедидеринге уксаажыдылгаиы экижидеря улуг рольду ойнаар ужурлуг. «Межегей» совхозта ынчангаш инектерни алган албек сүт бүдүрериниң эки аргазы ол. Чер одарынга кадарып турар апарганда, инектерге силос бээри 15 килограмм чедир кыскыр. А хөөткеи чарба бээри мурнуку хевээр артар.

— Силерде чер одары кавдыг байдалдыгыл? Одарны экижидип турар бе?

ЧҮГЛЕ ЧЕРНИҢ чайгаар үнген оът-сигеннпге ынаныр болза, ындыг-ла хөй сүт немелдээн алдынмайн баар. Бисте одар шөлүнде могарны, донникти, люпернаны тараан. Чамдык участоктарга суланы-даа тарын турар. Тараан хөй чылдыг сигеннер чазын эрте-ле үүп келир. Оларны июнь айда инектер оттаи эгелээр. Сигеи тараан одарларга инекти таарыштыр кадарар. Оон үжүру мынзыг. Инектерни олче кайы-хамаан чок сүрүптер болза, оон ажыктыг үүе болбас. Чүге дээрге чиириидеи са базары хөй болур. Ону барымдаалаш, хүн бүргүзүнде-ле кадарар черни тускайлап алыр. Азы өскээр чугаалаарга, бир хүн бир участкка кадарҥаш, даарта оске участокка аппаар. Кадатты ынчаар кылырга, инектер хүннүң-не чүм оттуг чаа черге оттаар, одарның оттсигеии кайы хамаанчок таптай бастынмас.

Инектер чүгле чер одарының ногаан оът-сигеннп чиири-биле база-ла кызыгаарлатпнмайн турар. Ырак шөлдерде тарып каан, чаагай кылдыр үүп келген суланы, люпернаны кескеш, фермага азы чайгы лагерьге соортуп экпеп турар. Инектер саалда үезинде азы одардан келгеш, турлагга дыштанып турар үеиинде чаа кескен ногаан суланы, люцернаны чип турар. Бо чорук инектиң сүдүн эдбедиринге чугула ужур-дузалыг.

— Чайгы үеде кадарчыларның болгаш саанчыларның ажылын канчаар организастаавың сонуургадып көрүлерем, Михаил Михайлович.

— Июнь айдан эгелээш-ле инектерни чайгы саалда турлаанче кожуре бээр улус бис. Ындыг чайгы турлагны бисте лагерь деп адап турар. Аңаа механиктиг саалда аппарадын дерип тургузар. Лагерьни чайгы одарның төвүнге кылып алыр. Эртен болгаш кежээ саанчыларны лагерьге машина-биле чедирер. Инда шуут чок. А кол-ла чүве — инектерниң оттуг-сигеннг черде турары.

ДҮНЕКИ КАДАТ кончуг ажыктыг. Чай дээрге малды децлиер, семиртир, хөй продукт бүдүрерини

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы

(Төнчүүт. Эгези 1-ги арында).

Ынчангаш бо бүгү чүүлдер Германияның Федеративтиг Республиказынга хамаарышкан кандыг-даа базым кылырда бистиң ыяк бодап көөрүвүстү, дыка ова арымчалыг болгаш серемчилелдиг болурувусту негеп турар болбайлаан.

СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак ГФР-де байдалче, ооң чагырыкты бөлүктериниң политиказывче шыңгыы кичээнгей салып, ол чуртта политиктиг күштериниң деңзигүүр байдалын үргүлүү хайгаарап келген. Ынчангаш ГФР-ниң канцлер В. Брандтыга баштаткан чазаа Европада боттуг байдалды шыны-биле көргеш, «соок дайынның» артыышкынларын уаутказывче бодуунуң чуртунуң чонунуң хөй кезиниң түткүдүн даштыкы политиканы чорударда барымдаалап көрүп турар дээрэп соолгу чылдарда байдалдан илереп турар. ГФР-ниң чазаа керээге ат салгаш, бистиң чурттар аразында харылзааларны жижидеринде-даа болгаш Европада дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырарының-даа хөрээнге бодуунуң саңыр ыңдыг таарымчалыг аргалар бар боон турар.

Ынчалза-даа Москвага ат салган керээ бистиң чурттарывыстың ийи талалыг харылзааларындан безин артык ужур-дузалыг боон турар. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны чогумчалыг болдурары бүгү Европа дээрге чыл-чаа перспективазы база ажыдып бээр. Европаның дөшилгелиг бүгү күштериниң айыыл чок чоруктуу быжыглаары, Европаның бүтүү күрүнелериниң аразынга оларның ниитилел тургузуу хамаан чокка чаагай кожа-хелбээ догуунаашкынның болгаш кады ажылдажылганың харылзаалары тургузары дээш салыш турган сорулгаларың чедип алырынга боттуг арганы бээр.

Совет Эвилели болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы-биле болгаш бистиң бо чугаалажыш көрүп турар документивиске «Делгелгейге тайбыңны быжыглаарын болгаш дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырарының болгаш аңгы-аңгы соцпал системалыг чурттарның аразынга чаагай кожа-хелбээниң харылзааларын хөгжүдүрүнүң эрге-ажыктарынга долузу-биле таарыжып турарын керээни чаргаш соонда ортаа өскерлиишкиннер болганын болгаш ооң түпнелинде Европада политиктиг байдалдың экижип турарын ам безин демдеглеп болур бис.

Польша Улус Республика биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразынга 1970 чылдың декабрь айда керээ чарганын, 1971 чылда Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулганы чедип алганын айтырга-ла үстүнде үүл тодаргай апаар.

Барыын Берлин дугайында дугуржулга ГДР биле ГФР-ниң аразынга элээн каш чугула айтырыгларны үзе шиитпирээринге база орукту ажыдып берген.

Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, ооң айтып турар үүлдериниң утка-шынары, принциптери Европада дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырарының болгаш аңгы-аңгы соцпал системалыг чурттарның аразынга чаагай кожа-хелбээниң харылзааларын хөгжүдүрүнүң эрге-ажыктарынга долузу-биле таарыжып турарын керээни чаргаш соонда артыкы политиканың чугула сорулгазы» деп айытыпшаан, ол керээ «Европада байдалды чогумчалыг болдурарынга болгаш Европаның бүтүү күрүнелериниң аразынга тайбың харылзааларны калбарытырынга идегликтиг болуре деп көрүп турарлар.

Евроназа тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуу хандырарының эң кол айтырыы деле-гейниң ийиги дайынының түнелинде тургустунган политиканы болгаш деңискээр-даа талазы-биле боттуг үүлдерини хүлээп көрүү боон турар.

Ооң ужурундан дугуржуп турар талалар Европаның амгы үеде кыызгаарларының бузулбас чоруун барымдаалап көрүп турары база чугула. Ынчангаш олар керээниң үшкү үүлүнде кайы-даа чурттан кызыгаар талазы-биле негелде тургуспас, келир үеде ыңдыг негелдени черле кылбас болгаш Европаның бүгү күрүнелериниң кызыгаарларының бүдүн турар чоруун чайгылыш чок хүлээп көөр дээрэниң дугайын медеглээн. Польша Улус Республиканың Одер-Нейсе таварлаан кызыгаарының, а ол ышкаш Германи Демократтыг Республика биле Германияның Федеративтиг Республиканың аразында кызыгаарның-даа буулдыс чоруун ол керээде онзалап айытkан.

Ооң-биле чергелештир талалар Европага болгаш делегейге-даа айыыл чок чоруктуң бартырынга ажыктыг экономиктиг болгаш артем-техниктиг кады ажылдажылганы кылырынга, культурлуг солчуушкуннарга эки эгени салыры чугаажок. Ону ГФР-ниң бодунда база-да ынчаар үнелеп көрүп турар. Бис бодап көөрүвүске, келир үеде барып боттандырып чорударын таптыг бодап көөр ыңдыг таарымчалыг аргалар бар боон турар.

Ынчалза-даа Москвага ат салган керээ бистиң чурттарывыстың ийи талалыг харылзааларындан безин артык ужур-дузалыг боон турар. ССРЭ биле ГФР-ниң аразында харылзааларны чогумчалыг болдурары бүгү Европа дээрге чыл-чаа перспективазы база ажыдып бээр. Европаның дөшилгелиг бүгү күштериниң айыыл чок чоруктуу быжыглаары, Европаның бүтүү күрүнелериниң аразынга оларның ниитилел тургузуу хамаан чокка чаагай кожа-хелбээ догуунаашкынның болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын тургузары дээш салыш турган сорулгаларың чедип алырынга боттуг арганы бээр.

Совет Эвилели болгаш Германияның Федеративтиг Республиказы-даа бистиң бо чугаалажыш көрүп турар документивиске «Делгелгейге тайбыңны быжыглаарын болгаш дүшкүүрлүг чоруктуу чавырылдырарының болгаш аңгы-аңгы соцпал системалыг чурттарның аразынга чаагай кожа-хелбээниң харылзааларын хөгжүдүрүнүң эрге-ажыктарынга долузу-биле таарыжып турарын керээни чаргаш соонда артыкы политиканың чугула сорулгазы» деп айытыпшаан, ол керээ «Европада байдалды чогумчалыг болдурарынга болгаш Европаның бүтүү күрүнелериниң аразынга тайбың харылзааларны калбарытырынга идегликтиг болуре деп көрүп турарлар.

Евроназа тайбыңны болгаш айыыл чок чоруктуу хандырарының эң кол айтырыы деле-гейниң ийиги дайынының түнелинде тургустунган политиканы болгаш деңискээр-даа талазы-биле боттуг үүлдерини хүлээп көөрү боон турар.

Ооң ужурундан дугуржуп турар талалар Европаның амгы үеде кыызгаарларының бузулбас чоруун барымдаалап көрүп турары база чугула. Ынчангаш олар керээниң үшкү үүлүнде кайы-даа чурттан кызыгаар талазы-биле негелде тургуспас, келир үеде ыңдыг негелдени черле кылбас болгаш Европаның бүгү күрүнелериниң кызыгаарларының бүдүн турар чоруун чайгылыш чок хүлээп көөр дээрэниң дугайын медеглээн. Польша Улус Республиканың Одер-Нейсе таварлаан кызыгаарының, а ол ышкаш Германи Демократтыг Республика биле Германияның Федеративтиг Республиканың аразында кызыгаарның-даа буулдыс чоруун ол керээде онзалап айытkан.

Ооң-биле чергелештир талалар Европага болгаш делегейге-даа айыыл чок чоруктуң

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

ТАДЖИК ССР. Хоргонуң Культура бажыңының «Памир» дээр бот-тывыҥгыр танцы ансамбли.
ЧУРУКТА: доңгалар-биле танцы.

Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭКИ ДЫШТАНЫЛГА— БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ ИШ

Дыштанар ийи хүнүү жыктыг, солун болгаш күш-кылдың бүдүрүкчүгүүн бе-ҥдерииге ишчи кижиге чаа-ва күштерни немеп турар ылдыр эрттирери чугула айрыг. Тес-Хем районда штанар хүн штавын тур-ускан.

Кинога хандыкпылдыглар ргүлүү киволаар аргалыг урган. Районнуң Культура ажыңына тематиктиг план тугаар көргүзүглерге хүн-үү-ие эвээш эвес кижи ыглыр, ураи чүүлдүң бо чу-ула хевиринден хөй эки, кыктыг биллиглери, эстеч-тиг таалалды ап турар. Ынаа хамаарыштыр бир бо-ал бар. Район төвүүнүң девиз-ээрп улгатқан. Культура ба-ының бичии, чүгле ийи үс луттуг. Мурнуида чылдарда амдыкта кылып турганы ышкаш, таарышкы дег кы-ыл-булуңнарга киволар үн-үрерин организастаза чүл? Ынжээ, «Сельхозтехника» салырының кызыл-булуңуна ивю үндүрүп болур.

Январьда самагалдайжы-ар канчаар дыштанганыл? Кижи бүрүзүнүң хууда со-шуургалыр, аргаларын сана-заска, штабтың организа-тааны дыштанылганың кан-дыг-бир хевирп чок болган. Районда спорт залы чок. Ол дугайында негелдер, ылаң-гыя аныяктарның талазындан үргүлүү болгаш шыңгыы тур-густунуң келген. Ынчалаа-даа ыпдырааш, шашкы, тенииис ойнаарын организастап болбас бе?

Культура олбан черлерниге солун кежээлерни, номчулга конференцияларын, ужура-жылгаларны организастап бо-лур турган.

Февраль айда солун бо-луушкун база. ССРЭ-ниң улус-тарының найыралынга тураскаатқан кежээ болган. Ону СЭКП райкомунуң партия ор-гланизаңилзы-биле культура ажылдакчылары эллэн үр үеде белеткеп, багай эвес эрттир-ген. Кежээниң киржикчилери кончуг хөй болган. Бодамчалыг, эки белеткээрге, ындыг хевирлиг кежээлерни бедик утка-шыпарлыг, солун кылдыр эрттирип болуру мынчан козулгеи. Спорттуң кышкы хевирлериниң спартакиадазы, ыдыраа маргылдазы чүгле самагалдайжыларны эвес, районнуң оске ажыл-агыйларының киржикчилерин хаара туткан. Кодээниң бот-тывыҥгыр ураи чүүл көрүдээниҥ баштайгы ээлчээниң көргүзүглерин эгелээл. Программаның идейлиг утка-шынары, кодээ артистериҥ талантыгыының дең-нели янзы-бүрү-даа болза. ол концертерни хөй кижи көргеп.

Кварталдың үшкү айында чаңгыс-даа дыштанылга хүнү халас эртпээн. Херээжениҥ-ниң ыдыраа, шашкы, тен-нис, боодалга, башкыларның ыдыраа, өөреникчилериниң — хаак, хүреш, хоккей, маргыл-даалары, кыш үдээни, школа-чыларның ураи чүүл көрүл-дези...

Районга бир дугаар, эрттир-ген часты үткүүрүнүң байырлалы көрүкчүлерниң онза сонуургалыы болдурган. Суурнуң чамында хавак кы-рынга улус хөй чыылган. Чаты бажында шиңнал чедип аар дээш маргышканнарны, даван-даяктыг база шоодай кедип алгаш чарышканнарны көрүкчүлер хей-аът киирип хоглеп турганнар.

Март 18-те Культура ба-жыңына хүреш болган. Дең-зи аайы-биле үжен ажыг мөге хүрешкенниг көрүкчүлер коичүг сонуургаан.

Моон алгаш коорге, бо чыл-дың эрткен айларында чонну культурлуг дыштанызгаже хаара тудар ажыл бедип бар чыдар. ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга хамаарыштыр планнарда бо талазы-биле солун чүүл-дерни база киирген.

Ам чамдык четпестерни ай-тыры чугула. Бирээде, дышта-ныла хемчеглериниге хөй сан-ныг кижилерни киириштире-ринниң хемчеглерин алыр. Чажырар түве чок кижилериҥ чамдык кезии оюн-тоглага-даа, лекцияга, хуралга-даа барбайн турар. Оларның ишти-ииден дыштанылга хүннерин «декей-оолан» эрттирип ту-рарлар ээлээш эвес. Болур кежээлерии, маргылдаалары холчок дыиналгыр, чедингир кылдыр чарлаар, утка-шынары бедик, солун эрттирер, удуртукчулар хамаарышкап ажылдакчыларын олче кии-риштирер, чамдык кижилер-биле чугаалажыр... дээн ышкаш аргаларны ажыглап болгай. Ийнде. дыштанылганы район төвүнде чүгээр органи-ластап турза-даа, чер-чердс багай. Ындыг болганда, оларга боттуг дузаны чедирер, а хамаарышкан партия, совет, профсоюзлел организацииала-рындан негелдени күштелдирер. Уште, район төвүнде паркты эки дерээш, ооц ба-газаныга чайгы үеде дыштаи-ылганы ажыктыг организастаар херек.

Д. АЛЕКСАНДРОВ.

БАШТАЙГЫ ЧЫЛДАРДА

Аиы күруне филармониязы турар бажыңга ынчан клуб турган. Ынаа уруглары пионерге хүлээп ап тургулаан. Биилдиг организакчы Саша Песков пионер отрядының вожатыйынга сонгуткан. Оон дузалакчылары Мелведева болгаш Ярошенко деп ийи кыс болган.

Ынчангаш пионер отрядының тургустунганы организацияның үндезилеттингенииың эгези болган. Оске суурларга пионер организациялары оон соонда тывылгылаан. Эң идепкейлиглерни ынай-бээр чорудуп, тайылбыр ажылын калбарткан.

1925 чылдың чазынында тыва уруглар кирген баштайгы пионер отряды Кызылга тургустунган. Комсомолдуң райбюрозу оларга доктаамал дузалап, ырлар өөредип тургулаан.

1931 чылдың сентябрьда пионерлерниң баштайгы слёдун эрттирген. «Пионер бүгү ургларга үлегерлиг кижи!», «Улуг өөнүктериниң — коммунистерниң болгаш комсомолчуларның кезээде бирги дузалакчызы бол!» деп кыйгырыгларның сорук киирикчи салдары улуг болган.

Республиканың хөй-иижи амыдыралынга пионерлер идепкейлиг киржип келген. Бижик билбес черүкту узуткаар талазы-биле ажылга база киржип тургулаан.

Уруглар спортту сонуургап, түскай шолду-даа кылып алган. Футбол командазының баштайгы капитаны Гриша Грудинин турган, хоорайның аныяктарының мурнундан команданы Костя Бердов удурткан.

Пионер организациязының кол негелдеринии бирээзи оларның келээде үлегерлиг болуру.

1925 чылда баштайгы пионер лагери ажыттынган. Ынаа орус, тыва уруглар кады дыштанып, эп-найыралдыг ойнап, хөглеп турганнар. Пионер лагеринге дыштанып тур-ганнарның аразынган М. Б. Артаспы адап болур.

Кызылдың № 1 школазынга солун кежээлер, ужуражылга-лар эртип турар. Оларның аразынлан чээрби болган чеден чылдарның пионерлериниң ужуражылгазы солун арткен. Салгалдарның аразында назы талазы-биле ылгал улуг, ыпчалаа-даа чугаалажыр, сонуур-гажыр чүүлдер хөй. Ужура-жылгага келгеннерниң ара-зынга М. И. Тешукова, А. С. Бурдакова, Т. М. Петрунюк, А. В. Дятлов, В. Ш. Кок-оол дээш өскелер-даа турган. Чээр-би болгаш чеден чылдарның пионерлери түс-туста рапорт-тарын дужаган.

Баштайгы вожатыйларның бираэзп А. Ф. Сухорукова бурлавырда полковник Павел Филиповтан келген телеграмма-ны номчаан. Телеграмманың ээзи боду маиаа пионер-вожатыйынга ажылдап турган.

Ол кежээге эп-не солун чүүл — улуг назылыг пионер-лернин сактыышкыннары. Баштайгы вожатыйлар, пио-нерлер бо хүнге чедир-ле найыралын кошкатпаан. Ам-даа харылзажып, ужуражып, аны-ылар чылларын, пионер чорааи үезин сактып турарлар. Оларның аразында эртемденнер, башкылар дээш кымны чок дээр.

Бот-тывыҥгыр ураи чүүлге сонуургал улуг турган. Ааг кажаазынга безин концерт көргүскүлээр тавармалгаларны Сухорукова сактып чугаалаан. Бай-Хаак, Туран чедир чылыг чорун, концерттерни көргүзүп тургуланнар. Оларның ара-зынга В. Ш. Кок-оол база киржип чораан.

Ужуражылгага шак мынгыг дириг хереченлерниң чугаа-соолун уруглар оиза-ла сонуургаар. Болап-даа көрүнер даан биигүнгү амыдырал кандыг-дыр. Ынчан чүгле эгези салдынган турган-ыр. Совет чүрттүп пионерлери дег аас-кежиктиг уруглар кайдал. Оларның эргезинде бүгү-ле чүүлдер бар. Кончуг яки өөренир, төлептиг кижилер болур дээш бүгү күштүг салыры оларның хүлээлгези.

Баштайгы пионерлерниң ажыл-херектерииың дугайында материалдарны чыыры, оиу биларр кижилер солун-сеткүүлге бижиири черле артык эвее деп бодаар мен. Чүге дээрге пионержи байырлал удаваг болгай.

Р. ЗЫКОВА.

Көрүлде чоруп тур

Сценада—Кызылдың өөредилге черлери

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскаатқан бот-тывыҥгыр ураи чүүлдүң көрүдээзии нанысылал Кызылда база чарлаанып биларр бис. Бирги ээлчегде — хоорайның школачылар оюн көргүскеп. Ийиги ээлчегде—найысылалдың өөредилге черлери бот-тывыҥгыр ураи талантызып хөйге бараалгадып турары бо.

Республиканың хөгжүм-шиң театрының залын көрүкчүлер долдур олурупкан.

Сценаның кожегези ажыттынган соонда, Кызылда күрунеиик педагогика институдунуң бот-тывыҥгыр ураи чүүл коллективиниң концерти эгелей берди. Кызылда өөредилге черлериниң ураи чүүл көрүдезиниң педагогика институдунуң эгелээни ол. Шуптуг сезеи хире хып дээк аныяк, талаятылыг ооллар, кыстар бо көрүлдеде киржип турар.

Ниити ыр болүү «Ээлүм чок Ленин», «Ленинниң терээн чурту» деп ырларны бүүсеткеп. «Амыдырал мурнувуста», «Өскен хемим» деп ырларны уруглар ансамбли эки ырлап күүсеткенин демделээн.

Холдарында хомус тутқан бепи кыс сценага үнүп келгеш, тыва ырларныц таалаичыг, өткүт, хоюг аялгаларын аяи киирип сала бээрге, зал ишти шыпшып-на барды. Ол база-да эки үнелелди алган.

Көрүлденнің ийиги ээлчээзе жюрп даргазы Алексей Александрович Панов бистиң салган айтырыгларывыска хамаарыштыр мынчаар чугаалай-дыр:

— Бо чылын Кызылдың өөредилге черлериниң концерттериниң репертуары байлак болур дээрииге бүзүрел турган бис. Чүге дээрге, ССРЭ-ниң бүгү тургустунганыидан бээр 50 чыл болур ою репертуарга кекү черии эалээр болгай. Ынчангаш маиаа 8 өөредилге чери боттарының тус-туста белеткеп алгаиы концерттерии бараалгадыр. Оларның яштиивден башкы училищеэп биле политехникумнуң белеткели черле хаиы деп санап турар бис.

Эрткен көрүлдеге Кызылда өөредилге черлериидеи башкы училищеэи бирги, а педагогика институду ийиги черии алганын билир бис. Бо удаада педагогика институдуиуң бот-тывыҥгыр ураи чүүл коллективиниң эрткен чылдаазынга бодаарга, бо көрүлдеге кошкак белеткенгеии билдиидир. Белеткелди доктаамал, баш бурунгаар чорутиан болза, программада киргеи номерлериің күүгеидээи эки болүр ийик. Бааә бир чүүл — оларда ырыиыг танцының удуртукчулары база бар-дыр. Хеп-сын айнаап эки деп сапап болур. Бо талазы-биле көрүлдеге белеткел эки болган.

Аидыызында тодаргай түнелдер үвмээи. Көрүлде наигылүүк уламчылап турар. Эзне ураи-чечен, чогаадыкчы ёзу-биле тургускан идея талазы-биле хаиы утка-шынарлыг көргүзүглер бедик үнелелди олары чугаажок.

К. ТАБУРАК.

ЧУРУКТА: башкы институдунуң таиды бөлүү.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Пионериянын 50 чылынга

КУБОК ДӘЭШ

Эрткен воскресеньеде хоорайның комсомол комитединиң кубогу дээш бөмбүүлге навысылалдың шыырак командаларының маргылдаазы эгелээн. Ында эр улустуң 12, херээжениҥерниң 6 команда-лары киржип турар. Баштайгы хүнде башкы училищезиниң уруглары ураи чүүл училищезиниң кыстарын 2:0 санга, эмчи училищезиниң командазы педагогика институдуиуң командазын 2:1 сан-га уткулаан. Ам мурнуку одуругда башкы, эмчи училище-лериниң база № 2 школаның уруглары чорун турар.

Эр улустуң командаларыидан «Динамо 1» биле башкы училищезиниң оюну солун болгаи. Оюн 2:0 болуп дина-мочуларның тиилелгези-биле тэнгеи.

«Динамо 1», күрүнеиің пе-дагогика институдуиуң, № 2 школаның база № 35 профес-сионал-техниктиг училищеиің командалары кубокту чаалап алырын уламчылаар эргеии чедип алганнар.

И. КУВЕЗИН, маргылдаанын кол судьязы.

ХООЧУННАРЫВЫС

Хөй национадлыг улуг совет күрүнеиин юбилейин бәйырлаарынга белеткеиии турар бис. Мен маиаа Совет Тываның баштайгы чылдарын-да ажылдаары-биле кэзи тур-ган специалистер, млангыя башкылар дутайын чугаалакеаан ийик мен. Аныяк Тыва обласка кадрлар дыка хереглетиинп турган.

Тывага кадрлар белеткээри-ниң айтырыын чеди чыл болгаш ортумак школаларның баазазындан эгелээри чугула. А школаларга башкылар че-диишеийн турган болгай. Ынчангаш тыва улуска улут акызы ССРЭ кадрларны чору-дуп берип турган. Дыка хөй кадрлар боттарының кэзелби-биле ырак обласка кэзп ажылдап тургулаан. Ам безин оларның элээп хөйүн бистин республикадап көрүп болур.

Д. И. Матеря республика-ның элээп кэзп школаларыига ажылдап келген. Ол эң баш-тай Тандының Успенка эр-гелекчилеп школазынга эргелекчилеп ажылдаан. Ынаа ажылдап тура партия, совет органнарның дуза-деткиччеи-биле школага тудугуу улай ыылдыргаш, че-ди чыл школазын ажытты. Оон соонда Улуг-Хемге, Чер-биге ажылдап турган. Ынаа база-ла чаа тудугларны ыылы-рынга бодунуң салыышкынын киргеп.

Улут-Хем райкүүсконнуң секретары Н. М. Мареева биске Москвадап келген. Тандының Бай-Хаак ортумак школазынга тоогу башкылап тур-ган. Ажылынга, кыымак, хөй-ниитпчи башкыны СЭКП кежигүнүүге хүлээп алган.

А. И. Кузнецова орус дыл болгаш литература башкызы. Ол чээрби беш чыл дургузун-да башкылап келген. Аныяк башкының-башгайгы базым-ары ыраккы Барыын-Хемчикке эгелээнин билир мен. Тыва уруглары орус дылга өөредип келди, оон бээр башкы-ның ажыл-ишке мергежилли бедээн, оон өөредип киижиит-кен салгалы хөй. Алек-сандра Ивановна ам Кызыл-дың № 1 школазында ажыл-дап турар. Тамбов чурттуг хоочун башкывыс ам РСФСР-ниң школаларының алдарлы башкызы деп бедик атты база чедип алган.

Ынак Тоорэн чурттувустуң чечектелип сайзырап олурар бир будуңу — Тыва область турган үелеп эгелээш, республи-пка апарган бо хүнге чедир бистин аразыста ажылдап, чурттап, коммунизм тургусчуп турар эң өөрүвүске чоргаар-ланыр бис.

И. ПРИНЦЕВ.

телевидение

АПРЕЛЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

16 — **Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР — Швеция.** 2-ги, 3-кү келектери. **ССРЭ — Швейцария.** 3-кү кезек. (биижидиле)

КЫЗЫЛДАН

18 — Уругларга. Мультфильм. **«Кршемилан биле Вохомурка хуушурму канчаар быжырганыл».** 18.10—**«Тывызыктар планетазынче».** Телефильм. 18.20 — Телемедээлер (орус дылга). 18.30 — **«Пушкинниҥ строфалары».** Телефильм. 19.00 — Телемедээлер (тыва дылга). 19.15 — Чарлалдар, рекламалар. 19.20 — Кыска метраждыг фильм.

МОСКВАДАН

19.30 — Дамчыдыылгалар программазы. 19.35 — Медээлер. 19.45 — **Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — Финляндия.** 2-ги, 3-кү кезектери). 20.55 — **«Дюлахазта Отелло».** Уран-чечен фильм. Венгр 22.30 — **«Үе»** Информастыг программа. 23.00 — 23.30 **Делегейниҥ улустарының чогаадылгазы.**

агаар

Бүгүн республикага булуттаар, чагбас. Барыын угланышкынның хаттың дургеии секундада 15—20 метр, барыын районнарга 25 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелериге 8—13 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дургеии секундада 10—15 метр, хүнүүн чамдык үелериие 18—21 метр чедир дыизыыр. Агаарның температуразы 9—11 градус чылыг болур.

Редакторнуң орлакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тэарымчаның дженгльменнери» 9, 10.45, 12.30, 14.15, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чингачгун улуг чыяан» 15.10, «Ненің ынанчылы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.10, 20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Рустам дугайында тоому» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.20, 12.10, 15, 17.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сесии» 15, «Хамраз» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.20 шактарда.

Аңчыларның кичээнгейинге!

Аңчылар ниитилеининге хамаарышнан черлерге база аңныыр-тывыш ажыл-агый черлериниң девискээрииге 1972 чылдың апрель 22-ден май 2-ге чедир уеде кара куш аңнаарын чепшээрээн. Бир чорааш 2 кара куш алуруп болуруи чепшээрээн.

АЖЫЛЧЫН МЕРГЕЖИЛГЕ ӨӨРЕНИҢЕР!

Кызылдың № 35 ортумак профессионал-техниктиг учи-лищези 1972—73 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп-алырын чарлап тур.

ҮШ ЧЫЛ ХУУСААЛЫГ ӨӨРЕДИЛГЕГЕ ортумак школа доо-зары-биле кадыг дараазында мергежилдерге өөредир:

1. маляр,
2. дашчы-монтажник,
3. бызаңчы,
4. харылзаачы.

ЧЫЛ ХУУСААЛЫГ ӨӨРЕДИЛГЕГЕ:

1. чолаачы-автослесарь,
2. штукатур.

ИЙИ ЧЫЛ ХУУСААЛЫГ ӨӨРЕДИЛГЕГЕ:

1. автокрановщик,
2. машинист-экскоаторщик,
3. штукатур-маляр,
4. арматурщик-кадпакчы.

Училищеге 8—10 класс дооскан, 15 хардан өрү назылыг оолдар, ыыстарны хүлээп алыр. Үш чыл хуусаалыг өөредилгеге чүгле 15—16 харлыг, 8 класс дооскан оолдар, ыыстарны хүлээп алыр. Өөредилгеге хүлээп глганнарны ниити чурттапга чери, идик-хеп, хүнде үш удаа чемненилге-биле хандырар.

Училище бо чылын чаа бажыпче көжер болгаш ында эки дерээн кабинеттер, мастерскаялар, спорт залы, ниити чурт-талга чери бар. Училищеге өөренип турган үеии ниити күш-ажыл стажынга кирер санаар. Ону кончуг эки дооскан кижилер боттарының күзели-биле, ыяап албан, ажыл стажы хамаан чокка дээди болгаш түскай ортумак өөредилге черлерииче өөренип кирип болур.

Училищеде техниктиг чогаадылга, ураи чүүл бөлгүмнери, спорт секциялары (бокс, волейбол, баскетбол, национал хүреш, самбо) ажылдап турар.

Директорнуң адынга билдиришкинге дараазында документилерни номар:

1. Школа дооскан херечилел.
2. Паспорт азы төрүттүнгенинин дугайында херечилел.
3. Үйөттэи үнүүр биживткен шериг шынаылгазы.
4. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынаылгазы.
5. Ада-иезиниң хүлээлгези.
6. 3х4 см хемчээлдиг 4 фоточурук.

Училищеге хүлээп алган сургуулдар спортчу хептиг (трико, майка, трусы, кеталар), 9—10 классгарга өөренир номнарлыг келир.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефон № 21—09.

ДИРЕКЦИЯ

Олчалыг облигациялар

1966 чылда үнүүргеи күрүнеиің үш хуулут ойнаашкынныг иштики тэшкинииииң 47-ги тиражы 1972 чылдың май 15-те Караганда хоорайга болур.

Тиражтың 37 разрядтарынга моон аланда туңнуг ойнаа алышкыннар таварыкыр:

Ойнаап алыр акша хемчээли	Ойнаап алышкын саны
5000 рубль	74
2500 рубль	185
1000 рубль	740
500 рубль	4033
100 рубль	27750
50 рубль	315018

Бүгү ойнаап алышкыннарның саны 347800. Ойнаап алышкыннарның ниити түңү —18964720 рубль болур.

Бо чээли талазы-биле ойнаашкынныг тиражтарны чылдың-на 8 удаа кылып турар: февраль 15, март 30, май 15, июнь 30, август 15, сентябрь 30, ноябрь 15 болгаи декабрь 30 хүнпершде.

Тиражтарга таварыкыр ойнаап алышкыннарның саны чээ-ииниң топчузуиге чедир хевээр артар, а ойнаашкынга та-варышкан облигацияларның ортээи ойнаап алышкыннар-биле кады дедир эгидии турар болгаи дараазының тиражтарынга киришпес болганда, бо чээлиниң облигацинларын-ың ойнаап алышкыннарга таварыкыры тираж санында-ла улам ковуден турар.

Чээлиниң облигацияларын садып алыңар!

Ойнаашкынныг тиражтарга киржиңер!

СБЕРКАССАЛАР ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кежээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгал-терияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совулелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00440

БҮГҮ ЧУРТТАРИҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫҢЫЛАР!

1925 тыпкза үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
20
ЧЕТВЕРГ
№ 33 (8861).
Өртээ 2 коп

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары! Келир үениң дүжүдүнүң үндезини—часкы хову ажылдарының бедик шынарлыг болурун чедип алыңар!

(1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ЧАСКЫ АЖЫЛ-ИЖИ

Бистиң республика 1975 чылда 47,5 муң тонна эттиг, 66 муң тонна суттуг болгаш 2775 тонна дүктүг будурер ужурлуг. Көрдүнген планнарыны бөгүндүрүңерге бүгү малдың баш санын дүргеп өстүрери болгаш ооң үнсаазын эки-видери негеттинип турар. Республиканың көдээ ажыл-агый будурулгезинде мал ажылы чугула черни эзелеп, ооң иштинде хой ажылы ноң роль-ду ойнап турары билдингир. Амгы үеде чүге не колхоз, совхозтарда миллион ажыг баш шээр мал бар болгаш чыл бүрүде 2600 ажыг тонна дүктү, 280—300 муң баш хой, ешкүнү күрүнениң эът планынга садып турар азы республиканың планга садып турар эъдиниң 41—45 хуузун эзелеп келген.

1971 чылдың түңнелдери-биле алырга колхоз, совхозтарда шээр мал ажылынган кирип алган орулга 22,8 миллион ажыг рубль азы бүгү мал ажылынган кирген оруңганың 55,4 хуузу. Хой ажылын улаи шапкын сөйзырадырыгга чөөрге чаа СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы малга быжыг чем-суурну тургузарын, төлевилеттинген хой намаалыларының тудуун калбартырын, бүгү талалыг механизастазашкынны кептередирин, хойжуларның культурлуг амыдыралын улам эки-видерин болгаш оларның шалың төлевирин бодидерин көрүп турар доктаал хойжуларны сөрүк киирип турар.

Амгы үеде бистиң хойжуларывыстың кышкы ажыл-ижи адактаныр, эзлчегиинг часкы ажыл-херээ эгелеп турар. Апрель айның эгезинде байдал-биле алырга, колхоз, совхозтарда ниитизи-биле 322 муң баш хой, ешкү болдаан азы бүгү төрүүр шээр маадың ам-даа 36 хуузу арткаи болуп турар. Хойнуң кышкы азырал-төвээлинде боягаш ооң олдаашкынында 5 муң киши, 1700 хире санмаишкин ажылдап турар. Бо болза харыысалгалыг боягаш чаагай ажыл-херемни боттандырып турар, ол соруулгаларны чедишкинниг шиитпирээринге четчир санныг күш-түр.

Бирги кварталдың түңнелдери-биле алырга, дыка хой хойжулар социалистиг хүнээлгелерин күүседиринге боттуг хемчегларни ап, эки көргүзүглерни чедип алган. Оларның чижээнге төрүүр 100 хоюнга онааштыр 100—123 хураганнарны камгалап алган «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу, «Революцияның чаябыжы» колхозта Иван Сафонов, «Элегес» совхозта Оюн Самбаа, Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрьның 30 чылы» колхозта Моңгуш Ырыш, Тес-Хем районнуң «Чөдураа» колхозта Емчүр Данзурун, Борис Сырат, Бай-Тайга районнуң «Мурнанчы» колхозта Оолак Хөмушкуну болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Район болгаш аныя-агый бүрүзүнде удуртунчулар, мал ажылының туснай эртемниглери хой ажылын чогуур деңнелге чорудуп, хыналарны ей-шаанда боттандырар болгаш хойжу бүрүзү хамаарышкан ажылынга кызымакшаар чоруун уран бедидер болза, бедик көргүзүглерни чедип алыр аргажурлавырлар бар дээрзин үстүнде чижектер бадыткап турар. Ындыг турбуже чамдык районнарның ажыл-агыйларында ыдаңгыя чаш малды бүрүнү-биле кажгалап, дөруктуруп турары четпес.

Бии-Хем, Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга болгаш Өвүр районнарның колхоз, совхозтарында бо чылгы чаш хураганнарның өлүп хораар чоруу көвүдеп турар. Мал ажылының туснай эртемниглериниң болгаш иалчыннарның бо талазы-биле харыысалгазын бедидер, чаңгыс-даа хураганны хоратпас дээш олардан негелдеми күштелдирер херек.

Час дүжүп, шагның чаагай үези келген болза-даа, ажыл-агыйларның удуртунчулары, туснай эртемниглери болгаш хойжулар хөй малды кыштаглардан чазагларже көжүрерде хынамчалыг белеткелдерни кылып алырын утпаза чогуур. Чер нарарын эгелээнин-биле кады, малга суггат чедишпестей бәзр байдал тургустунуп келген. Колхоз, совхозтарның удуртунчулары, чер-черде партия организациялары мындыг байдалга таварыпп келген коданнарны элекпен чазагларже көжүреринге далашпайн, эгаар-бойдустуң байдалын өөренип көруп турғаш, оларга суг чедирилгезин организастаарынче кичээнгейни угландырар херек.

Бо ажылды чедишкинниг боттандырарынга бар кудуктарның ажыглалын экижидер, суг сөөртүр машиналары чедишпес ажыл-агыйларга оларның эзлчеглиг ажылдаарын организастаары чугула. Бо хүннерде республикада бар болуп турар 156 суг сөөртүр машинаның 51-ин өскө ажылдарга ажыглап турары шын эвес. Ындыг байдал Өвүр, Таңды, Эрзин, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның колхоз, совхозтарында бар. Бо четпестерни кыска хуусаада эдип алыр хемчеглерни боттандырары негеттинип келген.

Ооң аңгыда бо чугула үеде бар кудуктарны Бии-Хем, Эрзин, Чөөн-Хемчик болгаш Өвүр районнарда долузу-биле ажыглавайн турары канчап-даа таарышпас. Оларны ажылдадыр талазы-биле дарый хемчеглерни ап чорудары чугула. Чаш хураганнарлыг коданнарны чазагларже көжүрериниң мурнунда чазагларда камааларны чаш малга таарымчалыг кылдыр тудуп, септеп белеткеп алыр херек.

Хойжуларның часны ажыл-ишчи сорулгалары-биле чергелештир оларның кышкы өөредилгезиниң түңнелдерин амгы үеде үндүрери хүннүң чугула айтырыы болу берген. Часны хову ажылдарының чугула айтырыгларын шиитпиэлеп тура, мал ажылының соңгаэрээттынмас сорулгаларынче партия райкомнары, райкүүскомнар, ажыл-агыйларның удуртукчулары кичээнгейни кошпатпас ужурлуг.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ШЫК БАЗЫРЫЫШКЫНЫ, ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫ, СУГГАРЫЛГА

Бо чылын республиканың колхозтары болгаш совхозтары чазын чаштырар культураларны 353,7 муң гектарга тарыыр. Ол хире улуг хемчээлдиг ажылды чорудары-биле четчир сапыыг техникалары, үрезинии белеткеп, 220 муң гектар черни күрүктуруп база күзүн аңдарып алган. Амгы үеде механизаторларның сорулгазы болза хову ажылдарын организастыг чорудары болур.

Бо чылын колхозтар болгаш совхозтар хову ажылдарын мурнундагы чылдардан эдээн арте эгелээнгер. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары шык базырыышкывыгче апрельдиң эгезинде-ле кирипкен. Амгы үеде 150 муң гектар чөрге шык базырыышкынны чоруткан. Ол болза, планның 70 хуузу болуп турар.

Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарга шык базырар илиптээшкинни дыка организастыг чорудуп, ол ажылды шолдершең 55—60 хуузунга арттырген. Таңды районнуң ажыл-агыйларынга 71,9 муң гаңмц 46 муң газыгга, Каа-Хемге 31 муң гаңмц 20 мунывга, Бии-Хемге 12 муң гага, Чөөн-Хемчикке 13 муң гага, Барыын-Хемчикке 7 муң гага чернииң шыгын базырган.

Бо хүнчерде кол соруулга болза, хорээнүңүң шыгын тотуур үезинде базырары болур. Ажыл-агыйлар хорээнде болза, хорээнүңүң шыгын тотуур үезинде базырары болур. Ажыл-агыйлар хорээнде мооңнеттинген шыкты дүргеп базырган тудум-на, чаагай дүктүүн магадылалы тургустунар.

Чаштырымшкын мурнунда хорээнүң эки болбаазырадыры база часкы чер аңдарылгазы чугула ужур-дузалыг.

Колхозтар болгаш совхозтар чазын 117 муң га черни будур аңдарар планныг тургаш, 11 муң ганы аңдарган азы планның 10 хуузу күүсеттинген. Часкы аңдарылганы «Ооң», «Тиилелге», «Саян», «Межегей» совхозтар, «Революцияның чаябыжы», «Кызыл тараачын», «Коммунизминиң хереели» колхозтар организастыг чорудуп турар. Аңдарылга агрегаттарының хөй нуруузу бедик шынарлыг ажылдап, ээлчег нормалын күүседип турар.

Ажыл-агыйлар ам үрезин хорапаазакшынын кидин түлүк кылып турар. Сөөлгү медээ-биле алырга, республикага ниитизи-биле 45,8 муң тонна үрезинии хорапаадар турган, 35 муң тонналы хорапаазан азы планның 77,7 хуузу болган. Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Бай-Тайга районнарның колхозтары, совхозтары бүгү үрезинии хорапаадырын доозуп турар. Таңдыла «Революцияның чаябыжы», Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтар, «Саян» совхоз үрезинии хорапаап алган.

Бо чылын бугаларга суг келири билек-ле суттатчылар чер суттарарынче киргикеннер. Республиканың колхозларында болгаш совхозтарында ам 1305 гектар черни суггарган. Ооң 417 ганы сеген шөлүг. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында 85 кижи суттатка ажылдап, 850 ганы суггарган. Ол районнуң суттатчылары ооң-даа хөй черни суттарып болур турган. Ынчалза-даа суггарылга системазының Кызыл-Мажалык эргелеля бугаже суг бадырып бөрбөөн-биле «Большевик» колхоз ам-даа суггарылгаже киргөөн. Ынчангаш Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу практиктиг хемчегларни алыры, суггарылга четкилеп суг-биле хандырары эргежок чугула.

Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар ховуларга минералдыг чемнөөчидилгелерни төгеринче киргикеп. 1000 тонна ажыг аммиак селитразын шолдерде токкеп. Тараа культураларның үрезинии участоктарынга, хөй чылдыг сигээнер тараан шолдерге болгаш күзүн тараан көк-таранын чемгерери-биле минералдыг чемнөөчидилгелерни төп турар. «Тиилелге» совхоз минералдыг чемнөөчидилгелерни самолёт-биле чаштырып, «Саян» болгаш «Ооң» совхозтар машиналар биле токтурун турар. Республикада ниитизи-биле 9,5 муң тонна минералдыг чемнөөчидилгелерни тараа шолдерлерде токкеп. Чаштырымшкын мурнунда хорээнүң болбаазырадырга минералдыг чемнөөчидилгелерден аммиак селитразын болгаш үрезинии чаштырар үеде одурулгага борбаавидилаап суперфосфатты тогерде бодамчалыг болур херек.

Часкы чылыг хүннер эгелээри билек-ле дыка хөй ажыл-агыйлар органиктиг чемнөөчидилгелерни тогеринче база киргикеп. Республика ниитизи-биле 128 муң тонна одекти тогер планныг турган. 45 муң ажыг тонназы токкеп. Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары органиктиг чемнөөчидилгени төгерин организастыг чорудуп турар. Ынчалза-даа «Ооң», «Россия», «Бүрея», «Наныыл» деп шинаан шидыг ажыл-агыйлар» ажыдыызында одек соорту үлегеп чорутпаан турары четпес.

Чазын эрге чаштырар культураларны тарыыр үе удавас эгелээр. Черниң чылып, эриирия үргүлчү хайгаарал турар херек. Суггур чашкын эрткен азы хар таган черлерге хорааның шыгын яйнын удаа базырары эргежок чугула.

Часкы хүн — тылды чемгерер. Ынчангаш часкы, хову ажылдарын чогуур үезинде, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирери — ажыл-агыйларның удуртукчуларының, туснай эртемниглериниң ам бирге хүлээлгези. Партия, совет органнар бо чугула кампаниядың чорудулгазын доктаамал контролька алыр ужурлуг.

Таңдыда «Комбутпромның херееле» колхозтуң нинги хову бригадазында трактористка Михаил Миков нык базырып эгелээнинин башталгы хүнүнде 60 гектарны планиртээн.

Бо хүннерде М. Миков 1000 ажыг гектарның шыгын базырган.

ЧУРУКТА: Михаил Миковтуң кожулда машиназын хынап турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

АЖЫЛ КИДИН ТҮЛҮК

Чөөн-Хемчиктиң төлдеринде тракторларның болгаш кожуг машиналарының ияң тутканы таланчыг үвү, тараажылардың соруктуг ажылынга хайныккан.

Сесеге, Улуг-Хову, Баян-Дутай, Ак-Даш, Шемя, Хоидергей, Чыргакы шолдеринде часкы хову ажылдары калбаран. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары бо чылын 24859 га черниң шыгын базырар хүлээлгелиг. Бо хүнге чедир ниитизи-биле 39 агрегат 4000 гектар ажыг черниң шыгын базырган. «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарның механизаторлары мурнуку одуругда чорун турар.

Илиптээшкин-биле чергелештир районда төлдериниң часкы суттарылгазы эгелээн.

М. СЕВЕН.

ТЕС-ХЕМ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕН ЭВЕС

Бо айның бирги он хонуунуң төнчүзүнде Тес-Хем районда часкы тарылгага белеткелдя туснай комиссия хынаан. Аңаа республиканың база түс черниң туснай эртемниглери кириптеп. Хыналдадан үндүрген түңнел көрүнүүр эвес. Чаа бодунуң эргезинде кирген республиканың хой-хой ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарын түдүктеди берген. А мында кандыгыл? Районнуң девискээринде час орайтап турар-ла харын: ховуларда хар хевээр, чер ам-даа доң. Ынчалза-даа ойу келгенде түү боор, сан-ыыт ховуктар иштинде хову ажылдарын эгелеп болур аргалар бар апаар. Агаар-бойдустуң түнде байдалын көрүп алган, шөлээн орар ужур турбас. Ынчалза-даа ындыг чорук барын фактылар херечилеп турар. Ажылдал киринтеринге 70 трактор белеп, ам-даа чээрби трактор септелгеде болгаш оскезинге техниктиг ажаалга херек.

«Ак-Эрик» колхозтуң ам-даа септээр 8 трактору бар. Оларның чамдыызын кап-каш ажылар дургузунда септээп, «ооң чүзээ», хову ажылдарынче карери-безин чигаавичиг. Яндыбүрү корпустарлыг 15 ангдашының түгле 7-зин колхозтуң механизаторлары септеп алган. Бир эвес колхоз часкы тарылга шолдерин оске ажыл-агыйлардан дора белеткээнип, ооң ужурунда бүгү тарылга плединуң 88 хуузун ажыл-агыйлардан дора белеткээнип, ооң ужурунда бүгү тарылга плединуң 88 хуузун ажыл-агыйлардан дора белеткээнип, ооң бештиң бир хуузу тарылга шолдеринде чедиртингеп. Минералдыг чемнөөчидилге база четчири-биле сөөртүмээн. Үрезин хорапаапкынын чорутпайн турар.

Бо бүгү түүлер түте чедирип болуруун даап бодаан херек чок. Дүжүттүг хемчээлиг кудулаар. А ол дээрге чедир алдымнас хой-хой тонна тараа, мал чеми, халас баар муң-муң рубль болгай. Район индыг когаралга мурнунда бо-ла таварыпп келген.

Часкы кампанияга белеткеп бо хире багай чорун турарын биилп тура-ла, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели (начальниги эш С. Текеев), ооң тускай эртемниглери шыңгыы принципиалдыг негелде чок, четпестерни эдер хемчеглерни албайн келгенин шүүмүүдевес арга чок. Райнуң удуртур органнары белеткелди доктаамал контрольга албаан.

Хыналда комиссиязы районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарында белеп эвес деп түңнелди үндүрген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер, бригадирлери олурушкан хураага бүгү четпестерни кыска хуусаада эдерин айытпаан.

А. ЛЕМБРЕЛ,
«Шынның» корр.

Колхозтар чөвүлелиниң хуралы

Кызылга Тываның колхозтар чөвүлелиниң хуралы боон эрткен. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозуга боон эрткен ол хуралга көдээ ажыл-агый министри Т. Т. Лаасол «1971 чылда болгаш 1972 чылдың бирги кварталында колхозтарның ажыл-агыйжы, сан-хөө ажыл-чорудулгазының болгаш СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге холбаштыр колхоз будурулгезиң улам хогжүдер талазы-биле сорулгалар дугайында» илеткел кылган.

Тываның көдээ ажыл-агый министриниң капитал тудут талазы-биле оралакчызы эш П. И. Видяков «Малчыннарны чурттакчылыг чергелерге доктаамал чурттаарыяче шилчидер дугайында» илеткел кылган.

Көдээ ажыл-агыи эргелелдериниң начальниктери болгаш чөвүлелдиң хуралынга олурушкан колхозтар удуртукчулары чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал-оналың берген.

Колхозтар чөвүлелиниң хуралынга ажыл-агыйларның ажылында чамдык четпестерни шүүмүүлекчи ёзу-биле илереткеш, оларны чайладырының аргаларын айытпаан. Ол ышкаш колхозтар чөвүлелиниң 1972 чылда ажыл планын бадылаан.

(Бистин корр.).

СОВЕТ ТӨЛЭЭЛЕР БОННЧЕ ЧОРУПКАН

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Каттышкан комиссияның совет талазының даргазы В. И. Поняков башкадыр совет төлээлер ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында артем-техниктиг база экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле Каттышкан комиссияның бирги сессиязының ажылынга киргеннери-биле апрель 18-те Москвадан Боонче чорупкан.

Экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдери-биле Каттышкан комиссияны тургузар дугайында принципиалдыг дуржулга 1971 чылдың сентябрьда Крымга СЭКП ТК-ныҢ Чөвүлелиниң Даргазының Чөптүвө секретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң канцлери В. Брандт-биле ужуражыышкынының үезинде чедип алдынганы билдингир болгай.

Комиссия ийи чурттуң аразында экономиктиг болгаш артем-техниктиг адырлар талазы-биле харылзаалар ны, идепкейжидериниң аргаларын үргүлчү өөредип көөрү-биле ажылдаар. Ындыг идепкейжидиглеге дузалаар санавдарны ол ажылдан кылыр.

Комиссияның бирги сессиязы апрель 19-та Боонга болгаш.

(ТАСС).

Килеңнээшкин-биле буруу шапкан

Чурттуң хоорайларында митингилер эртип, оларның киржикчилери АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын килеңнээшкин-биле буруу шаап турар. Вьетнам Демократтыг Республиказының девискээрине чаа халдаашкынынар. Хайфон порту болгаш Хайфонуң чоогун бомбалап, боолаанны килеңнээшкининиң чалгыын хайыктырып үндүрген.

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Ленинград университединиң болган хой кижи олурушкан митингинииң киржикчилери америк дайынзыраактарның кеминиг үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шапкан.

Философия эртемнериниң доктору М. Я. Корняев, экономика факультединиң доценттери Н. А. Архипов, студент Сергей Силантьев ВДР-ниң девискээрин агаардан бомбалаарын калбарткан америк агрессорларның чаа үүлгедиглеринге эң-не араатаныыр, дерзин чорук болур дээрзин боттарының чугаалаарынга демдеглээн.

Индий-Кыдатта дүшкүүлүг чоруктуң чидиглелиндирбин шаап. АКШ-тың империалистери тайбың чопга удур кара туразында дерзин ажыылалды чорудуп, делегей эргелериниң бүгү норма-чижектерин дорамчылап турар деп, университеттиң ректору профессор Н. А. Беляев чугаалаан. Олар Вьетнам талазыбиле Женева дугуржулгаларын калчаалыы-биле тоомча чок корүп, делегейниң бүгү хой-ниитизинге чоңгээлеп турар-дыр. Совет улустуң сеткил-сагыжынга каячап-даажитежип болбас бо бужар-чүдек үүлгедиглерин шиитпирлиг чайладыр ужурдут.

ВДР-ни бомбалаарын доңдорааш соксадырыг негөөн резолюцияны удурланыышкын митингинииң чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

БЕЛЬЦЫ. (Молдав ССР). (СЭТА). Вьетнамда америк дайынзыраактарның чаа араатаныыр үүлгедиглерииге удурланыышкынның митингизи Бельцыяның локомотив депозунга «Индий-Кыдаттың улустарынга тайбың!» деп лозунбиле эртиген.

Америк агрессорларның араатаныыр чаа үүлгедиглери бүгү делегейни килеңнеткен деп, слесарь К. А. Комиссаров чугаалаан. Америк ужудукчулар Вьетнамның тайбың чурттакчыларынга одумну чедирип турар. Ынчалза-даа вьетнам улустуң күзел-соруузын шаап шыдавас! Бистин киижи бүрүзү Вьетнамның маадырлыг улузунга удур дузаламчыны коргузуп турар Совет чалактың чайгыыш чок даштыкы политиказын иэзи-биле деткип турар.

Тепловозтуң машинизи Б. М. Гриба, деповуң комсомол организациязының секретары М. Н. Брума болган оскелер-даа АКШ-тың агрессиязып калбарткаиын шиитпирлиг буруу шапкан.

Хүлээп алган резолюцияныга митингиниң киржикчилери Индий-Кыдаттың чурттарындан интервенциларның бүгү шеригнерин үндүрерин, Вьетнам Демократтыг Республикавыг девискээрин араатаныыр ёзу-биле бомбалаарын доп-дорааш соксадырын америк эрге-чагыргалардан негээн.

ЧОННУҢ КУЛЬТУРЛУГ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Советтер болгаш амыдырал

Ажылчы чоннарның культура-амыдырал хереглелдерин хандырары чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазынга онзагай черни эзелеп турар. Ажылчы чоннар ийи дыштанныр, беш ажыл хүнүт неделеде шилчээн уеде күш-ажылды организастаарын сайгарадгайыштылаан, чоннуң культурлуг дыштанылгазын таварымчалыг байдалга эртттирериче Ак-Довурак хоорай Советиниң күүскому ийи-чээнгейни салып келген.

Амгы уеде бистиң хоорайывыстың чурттакчыларының хостут уеде дыштанныр черлери аввэш эвес. Чижээлээрге, бүрүн дерялгелиг стадион чоннуң чыгыр бир кол чери болу берген. Футбол болгаш баскетбол ойнаар, бог катар шеддер, боо боолаар, чайганып ойнаар черлер, каток болгаш конькилээр чер шыда тургустунган. Эштир бассейниң тудуун уламчылап турар. Хаак спортуга хандыкшылдыг кижилер хоорайдан 76 км. ыракта Ак-Сут деп черде туристи базазага күзелдиниве баарлар. Хоорайның стадионуна суббота, воскресенье хүннеринде кижилер массалыы-биле дыштанып турар. Улуг кижилер хоккей маргылдаалларынга хандыкшылыдыглар. Школачылар конькилеп ойнаарынга онза ынак. Школачыларның, аныяк ооллар, кыстарның коньки маргылдаазын бо чылдың март айда эрттирген.

Ак-Довурак хооркүүскомунуң чанында дыштанныр хүн штабы ажылдап, бодунуң хуралын неделя санында эрттирип турар. Ажылчы чоннарның, школачыларның дыштанылгазының талазы-биле хемчеглерин ажылдап кылып, ажылды организастаар харыысалгалыг кижилерни томуйлаар. Штабтың составында профвилел, комсомол организацияларының, спорт инитидедилериниң болгаш хей-нинтинин телээлекчилери бар. Чоннуң культурлуг дыштанылгазы сөөлгү уеде солуп, утка-шынарлыг эртип турар апарган. Чижээлээрге, «Кыш-даа, чайгы-даа уеде ажылчы чоннарны, школачыларны дыштанылгазынга ажылдаан болгаш ниити чурттакчылар, ооллар, кыстар ийи дыштанныр черлерге оларны кылып тургузары көрдүгеп. Чоокта чаа эрткен коммунистиг субботник хүнүнде бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Чайгы уеде уругларның турысчы походтарын организастаар, хоорайның пионер лагеринге хей уруглар дыштанныр.

Чоннуң культурлуг дыштанылгазының одаглары — культура албан черлериниң ажылын акижидер дээш амдаа улуг күжөнишкинни үндүрер апаар. Клубтар, библиотекалар ажылында шиитпирлээш чогуур айтырыглар хей. Ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң тудугжулары 600 олуттуг Культура бажыңын Май 1-ге чедир ажыглалга киирер дээринге бүзүрелдиг бис. Эрткен субботник хүнүнде ак-довуракчылар Культура бажыңының ишти, даштың аштап арыглаварынга эки киришкен.

Кышкы-даа, чайгы-даа уеде ажылчыннар, албан-хаакчылар хостут үелериде хоорай даштынче массалыы-биле үнүп турар. Ынчангаш «Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели туристи болгаш спорт базаларының четкилерни дүргеп калбартыры, дериг-херекселдерни тып алыры, чоннуң массалыг дыштанып черлерин-ге, эштир черлер чоогунга ойнаар шолдерни, садыг майгыннары дээш чижектиг үүлдерни тудары чугула.

З. МАНЧЫЙНА,
Ак-Довурак хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы.

Хойжунуң индири

Хоочуннарның салгакчылары кайдал?

Шилгедек дурт-сынныг, бажының дүгүлериксей бергилээн, даады хүлүмүүрүп чоруур чазык чаңныг кижи «Өөк» совхозтуң сураглыг хойжуу К. Н. Сендажи ол болган. Ооң чоокта чаа бистиң улус Төрээн чуртувустуң наймыслалы Москвага, ССРЭ-ниң профсвилелдериниң XV съездизиниң делегады, болуп чорааны амыдыралында уттундурбас болуушкун болуп арткан.

«Өөк» совхозтуң төвү — Аржаан суурлуң мурнуу чарында мрак эвесте тей ажылдыр Хошпай деп черде хой фермазынга чеде берген бис. Ында ажыл-агыйның беш кодан хою кыштап турар. Оларның бирээзи Күжүгет Сендажи.

Күжүгет Намчылович төрээн черинге «Аксы-Барлык» колхоз турар үеде-ле хой малдап эгелээн. Ол колхоз «Барлык» совхозка каттыжа бергенде, Сендажилерни күрүшениң мүсеги-биле дуржулгалыг кижилер чедиишпейн турган хой ажылдыг, «Өөк» совхозче көжүрүп эккелген. Ынчан 1959 чыл турган. Ооң бээр-ле өөнүң херээжен ээзи Чимит Доспановна-биле кады бир кодан хой хүлээп алганнар. Чимит Доспановна 10 уругнуң иези. Чоокта чаа чазактың чарлыбиле аңаа Маадыр не деп хүндүлүг атты тывыскан.

Ам бодунуң ажыл-херээниң дугайында чугаалап бээри-биле делегадывыска сөстеп берээли.

* * *

Бистиң совхозувус хой ажылдыг, ынчангаш бо ажылга дуржулгалыг, ону билир кижилер кайы хире чугулал дээрзин билип турар мен. Черле мадды ажаан өсүтүрериге, ооң баш санын көвүдеириве кадр ажылчыннар түүдеп үнелиг. Ажаалда, хайгааралы эки болган тудум, хойнуң дүккүрү, эткири-даа, өзүүчели болгаш хорамчага таварышпазыдаа экижир.

Келген чылывыстан эгелээш-ле чиңге-нарын дүктүг хойлар алган улус бис. Чер бээр боду 500-тен 700 чедип тургулады. 600 ажа бээрге төрүүр хой бергедей бээр, оозу ончуг чорду. Ылаңгыя хой ооллаашкынының үезинде сакмашиктер бистиң ажылагыйга шуут тывылбас болуур улус бис. Ынчангаш мен хуумда бистиң совхозтуң удуртукчуларынга. хей-нинти организацияларынга мал ажылынче аныяктарны биилелдээрин санаалдап турар мен.

Ажылдан келген чылдарымның эгезинден бээр төрүүр чүс хойдан-на 90-дан өрү хураганны, бир хойдан —3 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргып ап келдим. Ылаңгыя сөөлгү чылдарның көргүзүглери эки болган: 1969 чылда 100 хойдан-на 106 хураганны, бир баштан-на 3 килограмм 500 грамм дүктү алдым, 1970 чылда 117 хураганны, 3 килограмм 550 грамм дүктү кыргаан мен. Тоску беш чылдың баштайгы чылы меңээ чедиишкинниг болган: 100 хойдан-на 116 хураганны менди доруктурдум, бир хойдан-на кыргаан дүгүм 4 кг 70 грамм четкен. Ол чедиишкиннерим дээш совхоз директизы 780 рубльдаң немелде төлевирин 6 хураган-биле кады берип шаңнаан.

Мээң кададымда бо чылын 6-гы төрүүр 428 хой бар. Моож мурнунда үргүлүү кыжын ооллдап турган чүве, ам чазын төрүүр апарган. Ам-даа ооллдап эгелевээн. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ооңга уткуштур чыл эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгени бодумга алгаш, бистиң совхозтуң Тарлаг салбырында хойжу эжим Виктор Өнержиктиң чарышче кыйгырган мен.

Чарыш салыы алгаш ботботтарын манажып орарын шын эвес деп бодаар мен. Чаржыкчымның хою ооллдап доозупкан деп дыңнадым, бичии-ле чайланып алгаш аңаа чедер, съездиге киржип, Москвага четкенимни чугаалап бээр, ооң чедиишкиннерни сонуургаар деп планнап алган мен.

Чиңге-нарын дүктүг хой-ларның бедик продуктулуу маргыш чок дээрзинге бүзүредим. Ынчалаа-даа хар кылын, соок кыжын тургузу азыраары берге, чап төлүү төрүттүнерде кызыл чанагаш болур-дур. Ынчангаш бо хойга онза хайгаарал херек.

Бистиң совхозта бир шиитпирлеттинмээн айтырыг ол болганда, хойга ажылдаар кижилер дугайында айтырыгны база катап онзаалап демдеглеп каар бодап тур мен. ВЛКСМ Тыва обкомунуң аныяктарны хой ажылынче кыйгырган эгелээшкинниниң чер-черде кайы хире боттанып турээры эки билдинмес, көзүлбейн турар. Ол айтырыгның алыс чугулазын, чогуур ой-шаанда көдүргүшеним дыка чөптүг деп санап турар мен.

К. СЕНДАЖИ,
хойжу.

Чагаа парлаттынмаза-даа

Көдээ Советке чугаалашкан

Бо чылдың эгезинде «Шын» солуннуң редакциязынга Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы суурундан чагаа келген. Чыргакы школазының өөреникчилери Эрес-оол Монгуш, Лена Чылбак-оол, Николай Конгар оларның чурум үреп, арагалап турганын болгаш көдээ клубтуң ажылында четпестерни автор бижээн.

Чурум үреп турган өөреникчилерниң херээн көдээ Советтиң күүскомунга көргеп деп, күүскомнуң даргазы О. Кара-Сал редакцияга харылаан. Клуб ажылынга четпестер турган. Сөөлгү уеде ниити күш-биле клубту көрүштүг кылдыр шимээн. Ында кварталдар аайы-биле концерттерге белеткенип, чонга удаа-дараа үндүрүп турар.

УЛУГ ДУЗА

Ленин аттыг колхозта 8 чыл школазының 1972—1973 өөредилге чылында хереглээр 1000 кубометр оттуглар ыяжын Эрзин районнуң Сарыг-Булуң көдээ Советиниң ажылчы чоннары шеф-биле белеткээрин шиитпирлээш, агитквартираларга хувааган. Шефтиң баштайгы түңнели эки болган.

Дыштанныр хүннерде ажылчы чон коллективтим-биле арга-зымнерге барып ажылдап тургаш, 650 кубометр токпакты белеткээш, школага хүлээдип берген. № 1 агитквартирага хамаарыкшы турар чурттакчылар 110 кубометр, № 3 агитквартира — 75, № 2 агитквартира — 100, № 5 агитквартира — 170, № 4 агитквартира — 60 кубометр ыяш белеткээн.

Д. САМДАН.

* * *

Каа-Хем районнуң «Тилелге» колхозунда комсомолчуланыктар бир хүннүң шевин организаставаш, Ильинка эмнелгезинге 34 кубометр оттуглар ыяшты белеткээш, херим иштинде тургузуп берген.

Шефти эмнелге пүнктузунуң эргелекчизи М. Монгуш боду удуртуп эрттирген. Токпак белеткээринге киришкен комсомолчулардан И. Лакпа, В. Багай-оол, К. Данчык, И. Мунзак олар эң идепкейлиг ажылдаан.

К. СРАТ-ООЛ.

* * *

Кара-Булуңда тараа тарыыр 200 гектар черни, 150 гектар сиген шөлүн суггарар 15 километр буганы Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң 12 кижи составтыг звенозу аштап, септеп турар. Суурда чурттап турар колхозчулар шефтеп, звенога дуза көргүзерин шиитпирээн.

Звенога шефчилер чеде бергеш, улуг ажылдарны кылып берген. Шеф күжү-биле звено хүнде 1,2 — 1,5 километр буга унун аштап, септеп, кижи бүрүзү ажыл хүнүнде 50 метр черни аштап арыглаар нормаңы 60—80 метр чедирип турар.

Буга унун аштап, септээр ажыл ам доостур чоокшулаан. Кара-Булуңнуң тараа, сиген шөлдеринче сут ага бээр. Колхозчу ажыл-ишчилерден 20 кижи звеновуң ажылынга дузалажып турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

МУРНУУ-ОСЕТИЯ АВТОНОМНУГ

ОБЛАСТЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинде

Грузин ССР-ниң составында турар Мурнуу-Осетия автономнуг область бодумуң 50 чыл ооң бөгүн байыраап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бо даглыг край таныттынмас ныдыр чаартынган. Ооң күш-ажылга ынакшылдыг удузу партияның удуртулгазыбиле улетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда, эртемнин болгаш культураның хөгжүлдезинде кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган. Область төвү Цхинвалиде Мурнуу-Осетияның, Грузияның Эртемнер академиязының төвгү, дыл, литература болгаш экономика эртем-шинчилел институду ажыдап турар, башкы институду национал интеллигенцияның кадрларын белеткеп турар. Шаанда барык бүгү чон бижик биилбес чораан черде ам чөрт чурттамчының бирээзи-ле өөренип турар. Областың үлетпүр продукциязы—электровибрация машиналарны, эмаль демир удазынмарны, мебельди, даараныга кыылыгларын болгаш өске-даа хөй чүвени бистиң чуртувустуң хөй-хөй хоорайларынче чорудуп турар.

Кодээ ажыл-агыйда үндезин чаартылгалар болгулаан. Сөөлгү чылдарда суггаттыг чөр, сад болгаш виноград ажыры хөгжүп турар. Мурнуу-Осетияның ажывчы чоннарының чедиишкиннерин, Төрээн чуртунуң чаагай чоруунга оларның эрес-мавдырлыг күш-ажылын дээди шаңнал-биле демдеглээн — область Ленин орденин тывыскан. Тоску беш чылда даглыг черниң ажыл-ишчилериниң мурнунга чаа чырыткылыг перспективалар ажыттынып турар.

ЧУРУКТА: Мурнуу-Осетия автономнуг областың найысылалы— Цхинвали. Кост Хетагуров аттыг шөлде чурттаргa баштыңы.

А. РУХАДЗЕНИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКТА: Цхинвали районнуң Дмениси суурунда колхозтуң 95 харлыг хоочун колхозчузу Владимир Николаевич Кабулов төрээн суурунуң төөгүзүүнүң дугайын пионерлерге чугаалап тур.

А. РУХАДЗЕНИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

КИЧЭЭНГЕЙНИ—САҢ-ХӨӨ ЭКОНОМИКТИГ АЖЫЛЧЕ

Тываның кооперативтиг организацияларының хей кезии тоску беш чылдың биргизии чедиишкинниг дооскан. Планныг онаалгаларын бүгү ноолдарында күүсеп, республиканың кооперативтиг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң мурнунда улуг соруулгалар салдынып турар. Чарыгдалдарны, чидиригтип калыр чоруктарның уржуу база ында. Бо бүгүнүң түңнелинде саң-хөөнүң байдалы бергедеп, садыгның ажылагый чорудулгазынга бөгай хей болган. Оларны төледип алырын четпес чоруткан. Ажыл-агый эргелекчизи Степановтуң буруузу-биле районнуң ыяш ажыл-агый черинге 6,5 муң рубль штрафты төлээн. Чүгле чаңгыс чыл иштинде кооперацияга бо хире улуг когарал болган-дыр. Ол хөрецги-биле 2 чаа магазинни түдүп ап болур ийик. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң чижектерин өске-даа хереглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлерин чөөлүрге бергеш, өртээн эгидип ап шыдаду. Бо дээрге кооперацияга улуг когарал дээрзи билдингир.

Тос-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райпоңларының, Сүт-Хөлдүң, Чыраа-Бажының ажылчын кооперацияларының, өске-даа коллективтериниң ажылында ыдыг четпестер бар. Чижээ, Барыын-Хемчик райпозу эрткен чылын садыг ажыл-агый планын күүсетсе-даа саң-хөө экономиктиг ажылды хажыдып, ажыл-агыйжы эвес болган. Баранаарны контроль чок, шын эвес сөөртүп ап, шын эвес шыгжап, таварыштыр сайгарбаанындан райпозу 400 муң рубльдиң бараанын нормадан ажыр чыдып турар. Бо байдал райпонуң саң-хөөзүн бергедээшкинге чедиргеп, күрбаңкыдан кредит алырда түскей чурумну барымдаалаар ужурга таварышкан. Хамдырыкчыларның (бааларының) бараанарының өртээн чогуур хуусазында эгитпээнинден хей түңнүт хөөнү, күрбаңныга кредит дээш хуунү 1970 чылга бодаарга хөйнү төлээн. Бараанарының чидирии, үрелии баксыраар чоруу көвүдээн. Өре-самчыгдалдарның түңнелинде куда. Бо дээрге кооперацияга улуг когарал дээрзи билдингир.

Тос-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик райпоңларының, Сүт-Хөлдүң, Чыраа-Бажының ажылчын кооперацияларында өре-самчыгдалдар көвүдээн. Олар респотребсоюзтуң ниити бараан саарылгазында чүгле 25 хуунү, а дудагдалдар талазы-биле 60 хуунү эзлеп турар. Дудагдалдар болганынга хамыктың мурнунда хереглекчилер ниитилелдериниң баштаар черлери буруулуг. Профилактиктиг хемчеглерни четпес чоруткан.

Кадрларны шилиири болгаш кижилерни чогуур деңнелде тургустунмаан. Материал талазы-биле харыысалгалыг ажылдарга таарыпшас — врагалаар, ажылынга дудагдалдарны, хажыдыышкынналарны кылып чораан кижилерни хүлээп алыр таварылга эвээш эвес. Олардан негелдеп, контрольду кошкадып, ревизиялары, хынаалдаарлы ховар чорудуп турар коллективтер бар. Чамдык черлерде таңныылдарның ажылын контрольдап турар. Садыгжыларның талазындан хей түңнүт бараанарны чээлиге бергеш, өртээн эгидип ап шыдаваан, дудагдалдар кылып, боттары харыысалга хүлээр ужурга таварышыр чоруктар база эвээш эвес. Райкүүскомга артырган. Кандыг-даа хемчегин аңаа онаавас, негелде, контроль чок чорукту. Ондар ажыглаан. Ол— үргүлүү Барыын-Хемчик районнарының удамыдаң садыгжылар удаа-дараа халажыр, санаашкынналар, ревизиялар кылыр дээш магазиннер үргүлүү хаалчак турар таварылгалар бар. Мындыг фактылардан чогуур түңнелди үндүрүп, кооперативтиг хөрецгизин камгалаарының херээн чогуур деңнелге тургузары чугула.

Хуучулар болган хереглекчилер ниитилелдериниң отчеттуг хуралдары республиканың чер болганынга болуп эрткилээн. Хуралдарның киржикчилери ажылда чедиишкиннерни, четпестерни бүгү талалыг сайгарып, соруулгаларны тодараткан. Кооперативтиг хөрецгизин камгалаар ажылдарны оперативтиг чорудары — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң садыгны хогжүдер, чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле салгап соруулгаларын күүседириге эргежок чугула самыышкын болган турарын чедип алыры чугула

А. СИДОРКИН,
Тыва респотребсоюзтуң баштаар черинин кежигүнү.

Уран-шевер мастер

КЫЗЫЛДА республиканың Хүндүлел самбыразынга мурнакчыларның чурупта-рын чаа-ла азып каан үеде чүве. Баштай черде ындыг ышкажыгай: аңаа улустуң чыгыры, сонуургавры аажок.

Бир-ле дүште самбыраның чаны-биле ортин ора, хой улус турарга, донтаай дүштүвүс. Сааңчылар, хойжулар, тудугжулар, чолаачылар, ажылчынар дээш кымнарны чок дээр. Самбырада киирген мурнакчыларны таныыр-билир кижилер оларның аттарын адагылап, оларга чоргаарланып, чугаажып турлар.

— Оо, Тана үгбай база олур, көрүңерем — деп, студент хевирлиг, долдур-ла ном-дептер, кылын кыдыраштар суп алган сумналарлыг ургуларның бирээзи чугаалай-дыр.

— Шынап-ла, але. Даараның турда, шевери тулган кижи болгай. Бай-Тайгада чок дээн шевер кижи болбас ийикпе — деп, ажының чугаазын ургуларның бирээзи деткидиг.

Бистиң мурнувуста тургаанар чоруй баарга, көөрүвүскө, Бай-Тайга районда чонуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы Тана Байыр-ооловна Ойдуптуң чуруу бар болду.

Даштындан көөрге, 50 харлоокшулап олурар хевирлиг, мөге-шыырак мага-боттуг, оожум характырлыг кижи мендеп улус чүвү айтырар ирги дээниг-даа көрүп олур.

Тана Байыр-ооловна — даараныкчы мастер. Оон бажыында даараныр машинаның даажы дыштанып хүнинерде Оны бижып, даараныкның шеверин анаан уруг магадаан. Та түге чүве, мурнунда садыг хевин-даа ол ынчаар сонуургап, магадавайн чораан.

— Авай, көрем, яне бизиниң чоогун, десивизин, кандыг шевер кижи канчаар даараарга ындыг боор дээр сен? — дээш, сонуургаан айтырыгларын тө каап, хөйлеңин аңдара-дүүдере түдүп тургап.

— Машина даараар чүве дээнигай, уруум. Ынчангаш ындыг копчут нарын — деп, иези билир-ле шаа-биле тайылбырлаан.

— Машина че? Машина маңнаар чүве дээнигай чоп?

— Чок, даараныр машина база бар чүве-дир ийин.

— Элдептиин але, демир база кижи дег даараныптар.

Ынчан оон иези сөөлүнде барып уруунуң мастер аңаарын кайын билир. Кижи мергежилин хенертен, керек чокла черден тывар деп чүве ол-дур ийин.

Сөөлүнде Тана адазының ол хөйлеңин сөккеш, канчаар бышканын хынамчалыг көрүп, солун-биле оттүндүр оон майының үлегерлеп алган. Хендирип сөп каапкаш, ине ниибиле катап-катап даарагылап, оозунга ковчуг өөрээп. Оттуңүүчел өөреникчел деп чугаанның тывылганы кайын таварыла деп. Оон бээр-ле Тананың кылган ажылы даараныкга апарган.

Дөртен чыддарны сөөлүгреди ол Бай-Тайга районуң даараныкга мастерскаязынга ажылдап киргеп. Ынчан бараан-сараан ховар үеде, район төвүүн чурттакчы чонунуң хевин-даа ол ынчаар сонуургап, магадавайн чораан.

— Авай, көрем, яне бизиниң чоогун, десивизин, кандыг шевер кижи канчаар даараарга ындыг боор дээр сен? — дээш, сонуургаан айтырыгларын тө каап, хөйлеңин аңдара-дүүдере түдүп тургап.

— Машина даараар чүве дээнигай, уруум. Ынчангаш ындыг копчут нарын — деп, иези билир-ле шаа-биле тайылбырлаан.

— Машина че? Машина маңнаар чүве дээнигай чоп?

— Чок, даараныр машина база бар чүве-дир ийин.

— Элдептиин але, демир база кижи дег даараныптар.

Ынчан оон иези сөөлүнде барып уруунуң мастер аңаарын кайын билир. Кижи мергежилин хенертен, керек чокла черден тывар деп чүве ол-дур ийин.

Сөөлүнде Тана адазының ол хөйлеңин сөккеш, канчаар бышканын хынамчалыг көрүп, солун-биле оттүндүр оон майының үлегерлеп алган. Хендирип сөп каапкаш, ине ниибиле катап-катап даарагылап, оозунга ковчуг өөрээп. Оттуңүүчел өөреникчел деп чугаанның тывылганы кайын таварыла деп. Оон бээр-ле Тананың кылган ажылы даараныкга апарган.

Бис Тана Байыр-ооловнаның бажыныңга дүүш үезинде келгеп бис. Ханада агитквартираның ажыл планы, а дорүүнде өрээлде хоолларда хөйлэ чуруктар, эмге-сескелиг салдынган эт-херекселдер.

Даараныкчы сес уругларның иези. Тана Байыр-ооловнаның шевер угун оон ажы-төлүндеп Саша дээзээн. Ол чонардаштан чазанырынга мергежээн. Оон чазаан түүдерин Москвага Бүгү-ойлеп делегелгезинге безин киирглизээн. А Тана Ойдуптуң даараныкга национал берттү болгаш хөйлеңин Москвага болган бир делгелгеге база киирген, ону делгелгенің медалы-биле шаннаан.

Кызыл-Даг суурга чораан ол хүнинерин мастер чүнү даарап турарын сонуургаан бис.

— Кадарчы Салчак Бадыр-Назының уругларының хевин даарап тур мен — дээш, ол биске ногаан-шокар пөстен бышкан хөйлеңин көргүстү. Оон мурнунда Тээлиде уругнар садының эргеленчиин биле амыдырал хандырылга комбинадының кассирининг жакет, юбкаларын даарап доосхан болду. Тээлиг суурда даараныр пех бар-ла болгай. Ынчалза-даа Тээлинин чурттакчылары безин Кызыл-Дагга кээп, Тана Байыр-ооловнага хеп даарадып ап турар. Ону чон үнелээриниң бир бадыткалы ол-дур.

Тана Ойдуп ону ажылга өөретккен мастери Хандагайтыда даараныкчы Т. Хандыжаны хүндүлеп, ону башкызы деп санап чоруур. Оон ачызыбиле Тана ам бешки разрядтың даараныкчызы апарган. Чонуң хереглээн хевин даарап бээр, чонга бараан болур деп чүве хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Магазинперде өөренип ап. Ынчалза-даа бистиң дыка хөйүвүс чүгле бодунга тааржыр хептп кедиксээр болганда, даараныкчының ажык-дузазын көре бээр болгай бис. Ол хамаанчок чамдык кижилер хевин чүгле чаңгыс мастерге даарадыр.

— Бажыңывыс баштай кончут бичии, чаңгыс-ла өрээл турган чүве. Бо суурда даараныр пускай чер база чок. Ам канчаар, комбинаттан маңаа даараныр салбырны ажыдар. Бажың-на бар болза дээрге, башкыдывысты улгаттыр бир өрээлди немей кылдырып алганывыс бо-дур ийин, мында-ла даараның олурар кижи мен. Ажыл чок олурар эвес — деп, Тана Байыр-ооловна чугаалады.

Районнуң суреглыг шевер даараныкчызы планнык сорулгаларын ай санында ажыр күүседип турар. Чагыглар хөй, оң ылаңгыя малчынвар уруглар хевин хөйүү чагыыр.

Тана Ойдуптуң Кызыл-Дагда өөреникчилери ам көвүдээн. Агитквартираны харыылап турар болгаш ол ында даараныр бөлгүмүү башкылап турар. Көдээ Советтиң депутады болганда, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, суурнуң чурттакчыларының арыг-шеверн, билиг дээш коскуу ажылдарны чоруткулаан. Чоокта чаа агитквартирага Д. Бегзинің «Өңнүктериң дугайында тоожуу» деп тоожуунга номчулга конференциязы эрттирген. Март сестн таварыштыр концертти болгаш аъш-чем делгелгезин база организастаан.

С. ХЕРТЕК.

Республиканың улусчу

контроль комитединде

ГАЗ ӨРТЭЭН ШЫН САНААР

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди республикаңың Чуртталга коммунал ажыл-агый министерствозунуң «Тыва газ» конторазының чурттакчы чонга берип турар газының мөөнүеп садар өртээниң болгаш тарифтериниң негелделерни сагып турарын хынап көргеш, ону хажыдып турар чамдык фактыларны илередип, ол дугуйында айтырыгны хуралыңга чугаалашкаш, тускай доктаалдуң хүлээп алган.

Абакан баазазы-биле 1971 чылдың январь 19-та чарган керээзин ёзугаар «Тыва газ» конторазы 54 муң рубль өртектиг 960 тонна газты артиген чылын алыр ужурлуг турган. Чогуур прейскурант ёзугаар оон бир тонназының өртээ 53 рубль болур турбуже, Абакан базазы ону 74 рубль 03 копеекке доктаатткан. Газты савалаар, чүдүрүп, дужүрер чарыгдалдарны оон мооңнеп садар өртээнге кирер саналп, ынчангаш ол чарыгдалдарны немелде төлевирге киирбес ужурлуг турбуже, Абакан базазы ону ынчаар немей санаап, бир тонна газтың өртээн 21 рубль 03 копеек артатткан болгаш чүгле арткан чылын ындыг арга-биле 26,1 муң рубльди «Тыва газ» конторазындан тыртып алган.

Бир газ баллонуң сеңтээни, каминг аддазээни дээш 9 копеек төлээр негелде бар. Ынчалза-даа «Тыва газ» контора бодунуң ажыглалында бар 38880 баллон дээш ол төлевирге арткан чылын 3,5 муң рубльди төлээр ужурлуг турган. Ынчалза-даа Абакан базазы херек кырында ол төлевирге 11,5 муң рубльди кандыг-даа үндезин чок чөрге тыртып ап. 8 муң рубльди артыкка төледип алган.

Газ сөөртүрүүнүң чарыгдалдарын саналарының тарифтерни үреп турарының чамдык фактыларын ол хыналда база илереткеп. Чижээ. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинге газ сөөртүрүүге автотранспорт ажыглаапы дээш төлевирни 1,20 коэффициент ёзугаар саналр турбуже, ону 1,35 коэффициент ёзугаар саналп, ол чылдагаан-биле АТБ-ге 1,5 муң рубльди артыкка төлеп берген. Газты мөөнүеп садарының өртээн хажыткаңындан ол автобүдүрүлгеге эртиген чылын «Тыва газ» конторазы инитизинбиле 35 муң рубльди артыкка төлеп, боду карылгалыг болган.

Газты сөөртүр автоцистерналарны Абакан-даа базазынга, «Тыва газ» конторага-даа доңналевейн келген болгап чылдың кайы-даа үезинде чаңгыс ол-ла хынапда деңзи-биле саналжып чоруп турар. Оон түңнелинде, автоцистерналар долдур куттунмас таварылгалар илерээн. Хынапда үезинде деңзилээп ийи автоцистерналга бөлий 410 кг газ дүдээн. Чурттакчы чонуң газты ажыглап турарын база шынчыл хынавайн турар.

Ол бүгү хажыдышкынарның түңнелинде, чурттакчы чонуң бир кижизинге онаштыр айда газ чарыгдалы эртиген чылын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1968 чылдың февраль 27-де үндүрген доктаалын ёзугаар 9,2 кг болур турбуже, 15,5 кг четкеп ийикпе, 20,5 муң рубль өртектиг 208,2 тонна газты доктаатткан нормадан ажыр чарыгдаан. «Тыва газ» контораның эртиген чылын карылгазы инитизи-биле 117 муң рубль болган.

Доктаатткан чурум ёзугаар саналжыр өртек болгаш тарифтер негелделерни хажыткаңы дээш «Тыва газ» контораның чамдык удуртукчу ажылдакчыларынга харыысалга онаагаан болгаш күрүнеге чедирген когаралды эгидерни доктаатткан.

Политөөредилге

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезн дээрге, чүгле бодунуң масштабының талазы-биле авес, чүнүңдаа мурнунда бодунуң идейполитиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек. Сорулга болза, бо ажылды моон ынай улам экижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле сыры холбаары болгаш партияның бүгү кежигүннерининг медерелдиг база идепкейлиг чоруун бедидеринге оон күштүг салдарлыг болурун чедип алыры болур. Ынчангаш СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому бо улуг сорулганы амыдырапга күүседир дээш чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Партия организацияларының коммунистериниң, комсомолчуларның болгаш партия кежигүнү эвес активтериниң политиктиг өөредилгеэнче кичээнгейни күштелдирген.

Эге болгаш марксизм-ленинизмниң үндезиннерни өөренир политшколаларга, теоретиктиг семинарларга өөредилге программазынан дашкаар партияның болгаш чазактың чугула шинтирлерни, экономиктиг база ажыл-агыйжы айтырыгларны өөренип турар. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шинтирлерни, «Социалистиг чарыштыг организастаарын улам экижидер дугайында» болгаш «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалдарын партия чырыдышкынында хаара түттүнген кижи бүгүдээн улут хамыкшыл-биле өөренип турар.

Марксизм-ленинчи өөредилгеэн экижидер талазы-биле улут ажылдарны районнуң чамдык партия организацияларынга ап чорутkан. Политөөредилгениң кичээлдерни «Большевик» (секретары Т. Д. Хертек), «Чыраа-Бажы» (секретары Г. Ч. Канчыыр-оол, «Сүт-Хөл» (секретары В. Ш. Сат) совхозтарда болгаш «Октябрьның 30 чылы» колхозта партия организацияларының организастыг эрттирип турар. Политөөредилгеге хамаарышкан айтырыгларны үстүнде адаанывыс партия комитеттери хуралдарынга каш улаа чугаалажып көрген.

Политөөредилгениң шынары, ажыктыг болгаш организастыг чоруу пропагандист кадрлардан кол хамааржыр. Хүлээлген ажылынга ак сеткилдиг, кичээлдерни солун, безин намдавас, Мергежилинге ол шак ындыг бердинтеп болгаш ынак. Шилип алган ажылынга хандыкшыл деп чүве ужар ишкажыгай: аңаа улустуң чыгыры, сонуургавры аажок.

Бир-ле дүште самбыраның чаны-биле ортин ора, хой улус турарга, донтаай дүштүвүс. Сааңчылар, хойжулар, тудугжулар, чолаачылар, ажылчынар дээш кымнарны чок дээр. Самбырада киирген мурнакчыларны таныыр-билир кижилер оларның аттарын адагылап, оларга чоргаарланып, чугаажып турлар.

— Оо, Тана үгбай база олур, көрүңерем — деп, студент хевирлиг, долдур-ла ном-дептер, кылын кыдыраштар суп алган сумналарлыг ургуларның бирээзи чугаалай-дыр.

— Шынап-ла, але. Даараның турда, шевери тулган кижи болгай. Бай-Тайгада чок дээн шевер кижи болбас ийикпе — деп, ажының чугаазын ургуларның бирээзи деткидиг.

Бистиң мурнувуста тургаанар чоруй баарга, көөрүвүскө, Бай-Тайга районда чонуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы Тана Байыр-ооловна Ойдуптуң чуруу бар болду.

Даштындан көөрге, 50 харлоокшулап олурар хевирлиг, мөге-шыырак мага-боттуг, оожум характырлыг кижи мендеп улус чүвү айтырар ирги дээниг-даа көрүп олур.

Тана Байыр-ооловна — даараныкчы мастер. Оон бажыында даараныр машинаның даажы дыштанып хүнинерде

Оны бижып, даараныкның шеверин анаан уруг магадаан. Та түге чүве, мурнунда садыг хевин-даа ол ынчаар сонуургап, магадавайн чораан.

— Авай, көрем, яне бизиниң чоогун, десивизин, кандыг шевер кижи канчаар даараарга ындыг боор дээр сен? — дээш, сонуургаан айтырыгларын тө каап, хөйлеңин аңдара-дүүдере түдүп тургап.

— Машина даараар чүве дээнигай, уруум. Ынчангаш ындыг копчут нарын — деп, иези билир-ле шаа-биле тайылбырлаан.

— Машина че? Машина маңнаар чүве дээнигай чоп?

— Чок, даараныр машина база бар чүве-дир ийин.

— Элдептиин але, демир база кижи дег даараныптар.

Ынчан оон иези сөөлүнде барып уруунуң мастер аңаарын кайын билир. Кижи мергежилин хенертен, керек чокла черден тывар деп чүве ол-дур ийин.

Сөөлүнде Тана адазының ол хөйлеңин сөккеш, канчаар бышканын хынамчалыг көрүп, солун-биле оттүндүр оон майының үлегерлеп алган. Хендирип сөп каапкаш, ине ниибиле катап-катап даарагылап, оозунга ковчуг өөрээп. Оттуңүүчел өөреникчел деп чугаанның тывылганы кайын таварыла деп. Оон бээр-ле Тананың кылган ажылы даараныкга апарган.

Бис Тана Байыр-ооловнаның бажыныңга дүүш үезинде келгеп бис. Ханада агитквартираның ажыл планы, а дорүүнде өрээлде хоолларда хөйлэ чуруктар, эмге-сескелиг салдынган эт-херекселдер.

Даараныкчы сес уругларның иези. Тана Байыр-ооловнаның шевер угун оон ажы-төлүндеп Саша дээзээн. Ол чонардаштан чазанырынга мергежээн. Оон чазаан түүдерин Москвага Бүгү-ойлеп делегелгезинге безин киирглизээн. А Тана Ойдуптуң даараныкга национал берттү болгаш хөйлеңин Москвага болган бир делгелгеге база киирген, ону делгелгенің медалы-биле шаннаан.

Кызыл-Даг суурга чораан ол хүнинерин мастер чүнү даарап турарын сонуургаан бис.

— Кадарчы Салчак Бадыр-Назының уругларының хевин даарап тур мен — дээш, ол биске ногаан-шокар пөстен бышкан хөйлеңин көргүстү. Оон мурнунда Тээлиде уругнар садының эргеленчиин биле амыдырал хандырылга комбинадының кассирининг жакет, юбкаларын даарап доосхан болду. Тээлиг суурда даараныр пех бар-ла болгай. Ынчалза-даа Тээлинин чурттакчылары безин Кызыл-Дагга кээп, Тана Байыр-ооловнага хеп даарадып ап турар. Ону чон үнелээриниң бир бадыткалы ол-дур.

Тана Ойдуп ону ажылга өөретккен мастери Хандагайтыда даараныкчы Т. Хандыжаны хүндүлеп, ону башкызы деп санап чоруур. Оон ачызыбиле Тана ам бешки разрядтың даараныкчызы апарган. Чонуң хереглээн хевин даарап бээр, чонга бараан болур деп чүве хүндүлүг болгаш харыысалгалыг. Магазинперде өөренип ап. Ынчалза-даа бистиң дыка хөйүвүс чүгле бодунга тааржыр хептп кедиксээр болганда, даараныкчының ажык-дузазын көре бээр болгай бис. Ол хамаанчок чамдык кижилер хевин чүгле чаңгыс мастерге даарадыр.

— Бажыңывыс баштай кончут бичии, чаңгыс-ла өрээл турган чүве. Бо суурда даараныр пускай чер база чок. Ам канчаар, комбинаттан маңаа даараныр салбырны ажыдар. Бажың-на бар болза дээрге, башкыдывысты улгаттыр бир өрээлди немей кылдырып алганывыс бо-дур ийин, мында-ла даараның олурар кижи мен. Ажыл чок олурар эвес — деп, Тана Байыр-ооловна чугаалады.

Районнуң суреглыг шевер даараныкчызы планнык сорулгаларын ай санында ажыр күүседип турар. Чагыглар хөй, оң ылаңгыя малчынвар уруглар хевин хөйүү чагыыр.

Тана Ойдуптуң Кызыл-Дагда өөреникчилери ам көвүдээн. Агитквартираны харыылап турар болгаш ол ында даараныр бөлгүмүү башкылап турар. Көдээ Советтиң депутады болганда, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, суурнуң чурттакчыларының арыг-шеверн, билиг дээш коскуу ажылдарны чоруткулаан. Чоокта чаа агитквартирага Д. Бегзинің «Өңнүктериң дугайында тоожуу» деп тоожуунга номчулга конференциязы эрттирген. Март сестн таварыштыр концертти болгаш аъш-чем делгелгезин база организастаан.

С. ХЕРТЕК.

«Найырал» совхозтуң хойжузу Х. Ч. Суктер ол ажылынга ам он чыл ашкан. Оон коданында бо чылын төрээн 317 хойнуң 333 хураганы шупту менди.

Ховалыг Чыргаловичиниң ак сеткилдиг күш-ажылын совхозтуң дирекциязы үнелеп көргеш, ону чангыс эвес удаа шаннал-макталга кирген.

ЧУРУКТА: Х. Ч. Суктер.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

Делегей бо хүннерде

ВАП ТК-НЫҢ БОЛГАШ ВДР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитеди болгаш ВДР-ниң чазаа Хайфон портту болгаш Ханойнуң чоогун америк ужар күүлүдүң бомбалаанынга холбаштыр Каттышкан Штаттарның агрессчи дайынны күштелдирөөрүнге төлептиг ойтур шавыышкынны бээр деп чурттуң чонун болгаш чепсектиг күштерин кыйгырган.

ВАП ТК-ның болгаш ВДРниң чазаанның кыйгырыында чугаалааны болза; Париж чөвүлел хуралынга америк таланың сагыштыы-биле удурланып турарынга дүүштүргеп бо араатанзыг үүлгедиглер Вьетнамның Мурнуу чүгүне агрессчи сорулгаларын чедип алырынга кордаа салбышаан, АКШ-тың дайын политиказын биеэги хевээр чорудуп турар дугайын хереченлеп турардыр. Каттышкан Штаттар дайынны «вьетнамчыдарының» политиказының бүгүн буурап дүжеринь болдурбазын оралдажып. Парижте чугаалажышкыннарны бодунуң салган негелделерин ёзугаар чорударынче ВДР-ни болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазаан албадаары-биле бодунга күштүг туруштарны хандырып алырын күзеп турар-дыр.

Канчаарга-даа дайынны калбартырының базым бүрүзү америк агрессорларны улам аар аштырышкынынарга чедирер дээрзин кыйгырыгда айыткан. Бистиң чепсектиг күштеривис болгаш чонувус демисежиринге болгаш тинлээринге бүрүн шинтирлиивисе бурунгаар эрес-маадырлыг чоруп орар. ВДР-ниң хамаарышпас чоруунга, тускай догуннаашкынынга болгаш айыл чок чоруунга чедирген когарал дээш агрессорларны ойтур шаварынга Вьетнамның Соңгу чүгүнде чон болгаш чепсектиг күштер бүрүн шинтирлиг.

Мурнуу чүктү достаар, социалистиг Соңгу чүктү камгалап алыр болгаш чурттуң тайбың каттыжарының оруулаар төлээде төрээн чурттуң хосталгаазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисеиге революсчу маадырлыг чорукту көргүзеринче ВАП ТК база ВДР-ниң чазаа вьетнам улусту болгаш оон Чепсектиг күштерин кыйгырган. Вьетнам улус Индий-Кыдат чартык ортулуктан америк империалистерни сывырып үндүрер дээш Лаостуң болгаш Камбоджаның аку-дуцма улустары-биле демин каттыштырып алгаш демисежиринге бүрүн шинтирлиг деп, кыйгырыгда чугаалаан.

ВАП ТК болгаш ВДР-ниң чазаа вьетнам улустуң чөптүг демисеии идепкейлиг деткип турары дээш сеткилсагжының ханылындан өөрүп четтирээшкинни акы-дунма социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчыны партияларынга, чазактарынга болгаш улустарынга, тайбыңче болгаш чөптүг чорукче түткүлдүг чурттарга ылергейлээн.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин үргүлчүлеп тургарынга холбаштыр хөй күрүнелериниң сагыш-сыраашкынынга совет тала каттыжып турар. Совет Эвилели чер иштинге-даа база каяа-даа ындыг шенелдерни соксадыры эргежок чугула деп санап, илередириниң болгаш идентификастаарының национал хереклелдерин ажыттаарынга үндезилээш чер иштинге ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында дугуржулганы чарарынга белеп дээрзин ССРЭниң делегациязының баштыкы А. А. Рощин чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке медеглээн.

Ялы-бүрү чурттарда, оон иштинде АКШ-та хөй-хөй бодалдарны болгаш түңнелдерни чугаалааш, совет төлээлекчи ындыг дугуржулганы чарарынга эргежок чугула үндезин бо үеде бар болуп турар деп база катаа демдеглээн. Ынчалза-даа ядролуг шенелделерни бүрүн хоруурунга АКШ-тың белеп эвес болуп турарын ол чугаалаан. Керээни сагыыры дээш контролдаар черге инспекцияларны ыяапла тургузарын негевишаан. АКШ бо чугула айтырыгны шинтирлээриниге удурланып турар-дыр.

Ядролуг шенелделерни бүрүн хоруур дугайында айтырыг Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездиниң документтеринде таймылбырлаттынган болгап ядролуг чепсекти дүжүрериниң совет программазының чардынмас кезээ болуп турар деп, А. А. Рощин демдеглээн. Совет Эвилели ядролуг чепсектиг бүгү чурттарның ындыг чепсээн дүжүрер дээш туржуп турар. Бо шугуму амыдыралга боттандырарынче тодаргай базым болза, ядролуг бөс күрүнениң конференциязын болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязын чымыдырар дугайында Совет Эвилелиниң саналдары болуп турар. Делегейниң ялы-бүрү девискээрлеринге ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында, өскениң девискээринде шериг базаларын, оон иштинде ядролуг чепсектиг базаларны узуткаар дугайында, ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруур дугайында, далай дүвүн бүрүн демилитаризастаар дугайында саналдар база чугула черни ээлээр ужурлуг. Совет Эвилели бо хемчеглерни боттандырар дээш шудургу туржуп турар деп, оратор чугаалаан.

ИРАКТЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БАГДАД. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Ирак Республиканың аразынга Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганынга холбаштыр Иракның Коммунистиг партиязы (ИКП) медеглел парлап үндүрген.

Бо керээге ат салган чорук делегейде баштайгы социалистиг күрүне-биле политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылааларны хөгжүдер дээш ирак улустуң демисеининг түңнели болган дээрзин медеглелде чугаалаан. ИКП ийи чурттуң аразында Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң улут ужур-дузазын үнелеп, деп эргеге болгап национал пускай догуннаашкынны бот-боттарының хүндүлеп көөрүнге үндезилээш, ялы-бүрү социал системалардыг хамаарышпас күрүнелериниң аразынга турар ужурлуг принциппаддыг харылааларны ол тодарадып турар деп санап турар.

Бүгү делегейниң улустарын болгаш оларның национал хамаарышпас чоруун хүндүткеп турәр. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның политиказының үндезинга болур принциптерни керээ тодаргай болгаш маргыш чок хевир-биле көргүүп турар деп, медеглелде чугаалаан.

Совет-ирак керээ ийи чурттуң улустарының аразында найыралдың бижыг харылаазаларын баксырадырын оралдажын турар реакциялыг күштериниң чимээнишкинерингe шинтирлиг харыы болур дээрзин медеглелде демдеглээн. Экономика талазы-биле алырга, керээ Иракның бүрүн хамаарышпас чорукту чедип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, экономиканың болгаш культураның бүгү адырларының талазы-биле ийи чурттуң кады ажылдажырын көрүп турар, оон ачызында Иракның социал деңшилгезиниге болгаш хөгжүдезинге чаа байдалдарны тургузуп турар. Мооң-биле холбаштыр ылаңгыя Соңгу Румейлада баштайгы улуг национал пефть тывыш черин Совет Эвилелиниң дузазы-биле ажыглалга кииргени кайгамчыктыг болгаш чугула факт болуп турар.

Иракның камгаланыр аразын быжыглаарының херээнге, империалисчи сионисчи сүрчзелерни үзе шавар дээш, Израильге эжелеткеп араб деңискээрлерни хостаар болгаш Палестинаның араб улустарының дүрүм ёзугаар эргелерни катап тургузар дээш демисеиге Иракның киирер салышкынып көвүдедириниң херээнге керээниң чугула ролюн медеглелде база демдеглээн.

Медеглелиниң түңнелинде ИКП совет-ирак керээге ат салырының херээнге Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС-тың) чугула ролюн бедип-биле үнелеп, Иракта деңшилгелиг национал фронтуның тургустунганы бо керээни амыдырапга чедиишкинниг боттандырарынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар дээрзин демдеглээн.

Үргүлчүлеңдиг ажыл соксадышкынының түңнелинде боттарының негелдезин хандырарын чедип алган шахтёрларның соонда Великобританияның тудугжуларының демиселин эгелээннер. Ынчангаш бүгү чуртта англи тудугжуларының митингилери боягаш чыскаалдары эртип, амыр төлевирни улгаттырарын негеп турар.

ЧУРУКТА: тудугжу ажылчыннарның Лондонга чыскаалы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Күш-культураны массалыг болдурар

КАЛУГА. (СЭТА-ның корреспондентизи Н. Александров). СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтирнин күүседир база күш-ажылга болгаш оран камгалалымга белеп бол деп чаа комплекстн амыдырапга боттандырары-биле холбаштыр РСФСР-ниң күш-культура организацияларының ажылының дугайында айтырыгны Калугада ажыттынган чөвүлел хуралда чугаалажып көрүп турар.

Илеткелчи — Күш-культура болгаш спорт талазы-биле республика комитединиң даргазы В. Алехин беш чылдың баштайгы чылында күш-культуржуларның одуруунга бөрүк бир миллион кижи нелешкенин дыңнаткан. Ол ышкаш разрядчы спортчулар болгаш спорт мастердери база көвүдээн.

ГТО-ның комплекстизин калбаа-биле пропагандалаарының онза чугулазын хуралдың киржикчилери айтып, оон нормаларын дужаары-биле хүн бүрүнүң кызымаккай ажылын чорударын демдеглээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаал кылдыр күш-культура болгаш спорт организацияларының Бүгүроссия көрүдде-конкурузун чарлаан.

Ажылчын аңгының келир үези

Совет Эвилелиниң профессионал-техниктиг училищелеринде опредилге чылы доостур чоокшулаан. Училищелерниң доозукчулары — бүдүн чартык миллион оолдар болгаш кыстар түүлөйлээш күш-ажылчыл амыдыралын эгелээр.

Ажылчын ангының чаа немелде күжү кандыг болурул. Оон аргалары болгаш келир үези кандыг? деп айтырыгларга харыылаан бээри-биле Пардалгавыл медээлер Агентилелиниң корреспондентизи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң профессионал-техниктиг билиглер талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы Вадим Саюшевтен дылаан. Оон харыызы бо.

Чурттуң, хоорайның, заводтуң экономиктиг, хөй-шиитиг болгаш политиктиг амыдыралынга идепкейлиг киржир дээш оолдар болгаш уругларның профессионалдыг мергежилии белидериниг ажылчын ажы-төлүн сонуургадыг. Оларда бүтү аныяк ажылчынналрының бодалгаларын ажыглаар сорулга-биле ол 1,5—2 болгаш 6 харлыг уруглар тарыышкынавыс бир-бирге катап дагынаваан, а уруг 11 харлыг турда ол сөөлгү тарыышкынды чүгле дифтерия биле столбяжка удур чорудар. Тарыышкыннарны шинчаар кылганының түпелиинде бүгү назы иштинде дифтерияга удурлаяын шылаар байдал оон организмниг тургустунар. Вакцина тарыышкынының хуусаазын шыңгыы сагыыры чугула. Чүге дээрге тарыышкын соонда чогуур үе эртерге организмниң аарыга удурлаяын иммунитединиг күжү кошкаш бээр.

Аныяк өскенниң профессионал-техниктиг билиг чедип азыры улам калбарын турарын статистика көргүзүп турар. Бир эвес 1958—1959 чылдарда биистиг училищелеривиске 800 мун хире оолдар, кыстар өөренип турган болза, ам ол сан 2,5 миллион четкен.

Социалистиг бүдүрүлгениң шапкын хогжүлдезин бедик мергежилдиг ажылчыннарның доктаамал немежин келирип иеген турар. Эртем-техниктиг революцияныг салдарындан ажылчынның күш-ажылындың чынар талазы-биле өскерлиниккиннер бар апаргаш. Чиэлээ, амгы үениң бүдүрүлгезинде ажылдап турган биистиг училищелеривистиң хөй келиишде сургуулдарның чогаадыкчы чоруун өөредилгениң бир кол чүүлүл өөскөлкилдыр санап турар. Сургуулдарны чогаадыкчы чоруктиле чоокшулаштырып таныштырары, амгы үениң бүдүрүлгелериниг организациязы болгаш экономиказы-биле таныштырары, эртемниң болгаш техниканың чедиишкинперии билири — профессионалдыг училищелериниң кол сорулгаларының бирээзи.

Өске бир сорулга — ханы билиглиг, соңуургаачал, культурлуг кижилерни белетээри. Келир үениң ажылчыннарыга түскай эртемнигирден аңгыда биологияны, астрономилиы, географияны, эстетиканы, ураи чүүлдү болгаш ниитилел тургузувуң дугайында эртемперии өөредии турар. Чаңгыс сөс-биле чүгаалаарга чүгле ак сеткилдиг иүүседиичилерни эвес, а чаа амыдыралдың тургузукчуларын, бодуңуң чүртүүнүн эдерии кижизидии турар бис.

Оолдар, кыстар чүгле эртемни чедип алыр эвес, ону херек кырында ажыглаары чугула. Совет аныяктарның ыдыг аргалары өөренип-даа, ажылдап-даа турда бар. Амгы үеде ССРЭ-де будүүлге азы түүлүг санында-да школалар, клүбтар, техниктиг чогаадылганың болгүмнери ажылдап турар.

Аныяктарның эртем-техниканга хандыкшыдыны көнчүт. Улус ажыл-агыйынга чүгле эрткен чыгыш бээин оолдар, уруглардың киирген чаартыкчы сапылдарын будүрүлгеге ажылгааныидан хөй муң акшаны каанап алган. Ол кампан алган төрелиниң бир кезии аныяктарның профессионалдыг белетеклиин экижиберинге баар.

Профтехучилищелериниң доозукчуларының дүгаймында чүгаалап тура, оларның оон ынай өөредири. Дээди билиг чедип алыр аргалары бүрүү бар деп чүвени демдеглеевейн барын болбас. Дыка хөй заводтарның болгаш тудуглариың чанында дээди болгаш ортумак өөредилге черелериниң салбырлары бар, оларны ажылдап турар аныяктар өөредиини дээш тускай ажыттыкпан клапы ол. Өөредиин турар ажылчыннар немелде чинделелдерии база алыр. Оларга төлевирлиг немелде шөлээии бээр.

Профтехучилищелериниң амгы доозукчулары ажылчыи ряларытар тывыскан аттестаттарны алгаш, чүгле амыдыралында амыдыралды чедиишкиниг эгелеп киргеш, чүгле ажылчын ангыга төлептиг немелде күш болур эвес, а бодтарының биилиин моон соңгаар-даа байыдар деп чүвеге бүдүүлээр бис.

(ПМА).

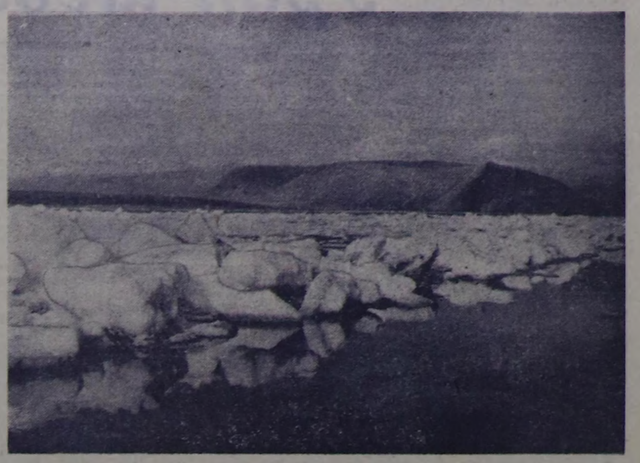

«Дош бадып турда» деп С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозуруу.

Лилия Хайдып Кызылда «Детский мир» магазининиң нурнакчы садыгжылдарының бирээзи. Ай санында бараан саарылгазының планын ол 104—105 хуу күүседип келген. Аныяк садыгжы чонга элдек чоруун көргүзүп, садыл алынчыларга таарныр бараанналрны күзелдии-биле сүмелеп, оларны культурлуг хандырып турар.

Март айда «Кызыл-садыгның» садыгжыларының аразынга болган «Эң эки садыгжы» деп ат дээш чарышка Лилия Хайдып бирги черни алган.

ЧУРУНТА: Л. Б. Хайдып.
А. МОНГУШТУҢ фотозу.

Мөгенің чедиишкини

Аныяк төрөөр бодуңуң өөренижилелиин хүрежиири-биле хемиесче үдээш, оон карак салбайн, кичээвейлиг корүп олурар. Мөгеи чедимчелиг эки чараш арга кылган болза, «Эрхей! Эзир»—деп мактаар.

«Эзир!» Чүгле чакпас сес. А оон артында оң чүү хереңилеп турар деп? Шаг-шивек чок, чилчик үстүр, төөмес-батпас белетеклериии түңнелиндө, хүрештиң чажыттарын биилеп өөредиири, маргылдаа хевизиниг хүрежии эгелей бергенинге оорүүрү ол бе? Өөренижиизин хей-аът киирип, ам-даа кыдыл хүрежиниче деткээни-даа чадавас. Шынап-ла хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Оңдар Өргелээрниң башкы институдуңга өөредии турган белеткөөн мөгелери республикага шыптарап, ооңа маргылдаалариига чедиишкиниг хүрежии турарлар.

Боогун ол тренериниң дутайында эвес, а оон белеткөөн «эзирлериниң» бирээзи. Эмей-оол Очур-оолович Ооржакты ломчукчу-биле таныштыраз.

Сес классты Алдан-Маадыр школазында чедиишкиниг доосхап, аныяк оол Ак-Довуракчыл улуг тудуун тутчуруп-биле хаптаан. Аиаа комсомолтуу-аныяктар бригадазынга ажылдап турган, ол коммунистиг күш-ажылдың шалыичызы дээ бедик атты чедип алган.

Чажыртаан кавчаар, чажыдаа тура-ла орлан-шокаа, школачы чыдарында хол, бут бомбуу, баскетбол, кыжын башпайгы республика болгаш республикадан дашкаар хүрежии чоруп турар чемпионнарын харын сопуургал-биле помчукчу апаргаи.

Хостуг хүреш-биле башпайгы таныжыкага институвага келгени-биле холбашкан. Оон эжи чаңгыс күрсчуу, ССРЭ-ниң спорт мастери Өргелээр Оңдар Эмей-оолдуң башпайгы тренери. Хостуг хүрештиң чажыттарыи, хей ялзы-бүрү аргаларын, техникамын, тактиказын аңаа өөредип киирип кеп.

Разряд чок мөгедеи ССРЭ-ниң спорт мастерине кавдяат деп хүдүлүүр аткаа чедир чадаларны ол шуптузуун бодып эрткен. Башкы институдуунуң каш дапшар чемпиону, Кызыл хоорайның, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону, республиканың үш дапшар үүрүлешкен могеи. 1968 чылдан* эгелээп ол Тыва АССР-ниң чыиды командазының кежигүнү. Тываның башпайгы республика болгаш республикадан дашкаар хүрежии чоруп турар чемпионнарын харын сопуургал-биле помчукчу апаргаи.

Хостуг хүреш-биле башпайгы таныжыкага институвага келгени-биле холбашкан. Оон эжи чаңгыс күрсчуу, ССРЭ-ниң спорт мастери Өргелээр Оңдар Эмей-оолдуң башпайгы тренери. Хостуг хүрештиң чажыттарыи, хей ялзы-бүрү аргаларын, техникамын, тактиказын аңаа өөредип киирип кеп.

Разряд чок мөгедеи ССРЭ-ниң спорт мастерине кавдяат деп хүдүлүүр аткаа чедир чадаларны ол шуптузуун бодып эрткен. Башкы институдуунуң каш дапшар чемпиону, Кызыл хоорайның, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону, республиканың үш дапшар үүрүлешкен могеи. 1968 чылдан* эгелээп ол Тыва АССР-ниң чыиды командазының кежигүнү. Тываның чоңнуң национал маатыры Салават Юлаевке турасхаткан Бүтү-эвилелдиң хостуг хүрешке маргылдаазының соөлгү хүнү ол. Чиик (52 кг) дээжилиг могеларден дөрт моге арткан. Оларның бирээзи Эмей-оол. Бо удаада ол Воронеж чүрттүг спорт мастерии-биле хүрежиир. Бир эвес ону октап алыр болза, спорт мастерииң нормазын аажыр күүсеткеиии ол болур. Шаала болгу, чүге дээрге бир талада оон төрүттүүрии хүнү 25 харлаары, бо хүнде спорт мастерииң нормазын күүседнп алыры ийи дакпыр байырлал, оорүнүүр болбазы аргажок. Шиитпирлиг хүрештаа эгелээн. Эмей-оол дегээ суккаш кайы-даа талаже аңдараарыига ынак моге. Хевиске үнүп келген, хүрештиң эгелиидеи эгелээш-ле мастерге чай алыдыргайн, бодуңуң ынак аргазын, эптиг тудужун алгаш октады-ла. Мәгер берге байлалдап арай деп үнүү. Хевистиң ортугуунга катап кээп сегирижин алдылар. Эмей-оол база-ла дегээни суккаш чоңнуң национал маатыры Салават Юлаевке турасхаткан Бүтү-эвилелдиң хостуг хүрешке маргылдаазының соөлгү хүнү ол. Чиик (52 кг) дээжилиг могеларден дөрт моге арткан. Оларның бирээзи Эмей-оол. Бо удаада ол Воронеж чүрттүг спорт мастерии-биле хүрежиир. Бир эвес ону октап алыр болза, спорт мастерииң нормазын ажыр күүсеткеиии ол болур. Шаала болгу, чүге дээрге бир талада оон төрүттүүрии хүнү 25 харлаары, бо хүнде спорт мастерииң нормазын күүседнп алыры ийи дакпыр байырлал, оорүнүүр болбазы аргажок. Шиитпирлиг хүрештаа эгелээн. Эмей-оол дегээ суккаш кайы-даа талаже аңдараарыига ынак моге. Хевиске үнүп келген, хүрештиң эгелиидеи эгелээш-ле мастерге чай алыдыргайн, бодуңуң ынак аргазын, эптиг тудужун алгаш октады-ла. Мәгер берге байлалдап арай деп үнүү. Хевистиң ортугуунга катап кээп сегирижин алдылар. Эмей-оол база-ла дегээни суккаш

Дифтерия болгаш оон профилактиказы

Шаанда дифтериядан хөй-хөй кижилер өлүп чораан. Амгы үеде совет медицинаның чедиишкиниериинң ачылыында дифтерияны тыныдыраар микроб-шагда-ла биилиие бергеи, баш удур камгалал тарыышкынны калбаа-биле кылып, сыкыртар эмиериң чедиишкининг ажыглаан турар. Бистиң республикага бо аарыга удур демиселли чорударда эмчилер-биле чоңнуң сырый харылзаалыг болуруу чугула.

Уругларның халдавырлыг аарыларыг болуур дифтерияга, коклюшка, столбякка удур тарыышкынны харыы үеда чаңгыс эм-биле (вакцина) кылып турар. Ону чорударда баштай 5—6 айлыг уругларга камгалал тарыышкынны 30—40 хоңук аралаштыр үш катаи кылыр. Оон соонда уругиуң организмииниг аарыга удурлаяыр иммунитединиг улам быжыглаар соруга-биле ол 1,5—2 болгаи 6 харлыг турда тарыышкынның бир-бирге катап дагынаваар, а уруг 11 харлыг турда ол сөөлгү тарыышкынны чүгле дифтерия биле столбякка удур чорудар. Тарыышкыннарны шинчаар кылганының түпелиинде бүгү назы иштинде дифтерияга удурлаяын шылаар байдал оон организмииге тургустунар. Вакцина тарыышкынының хуусаазын шыңгыы сагыыры чугула. Чүге дээрге тарыышкын соонда чогуур үе эртерге организмииң аарыга удурлаяын иммунитединиг күжү кошкаш бээр.

Аарыгны эрте, шын тодарадыры удуг үжүр-дүзалыг. Ада-иелер боттарының уругларыи бо аарыны чиик эртирип турар үеде «антина-дыр, ажырбас ол» дээш эскербес таварыгларлар эвээш эвес. Дифтериядан чиигги-биле аараан уруг ону бут ыырыига маннап эртиир, а оон соонда аарыг берген кедерей берип болур. Оон ангыда аарыг уруг дифтерииың үр үе иштинде оске өөрүүге тарадып болур.

Дифтерииың микробтары коичуг быжыг. Олар аарыг уруглуң чүткеи иомнарыига, ойнаарактарыига, чоттуулар аржыылыига үр үеде чыпшыиар, коичуг гоокка бедик ол пылзамыккай. Шынчаан дифтериядан аараан уруг бар бажыңны дезинфекциялаи чугула. Аарыг уруга чоокшулаан бүгү бичии уруглары лабораториига эртиир эмчи шинчилеериии болгаш чеди хопуктуң эмчи хайгаралын эрткээде ялзыже, садииче, школаже чорудуун болбас.

Дифтерииың аигина ышкаш чиик эртири азы үр үеде думчуук суу токтур байдалга эртери эң-не айыылдыг. Чүге дизе, ыичаар аараан уруглар дифтерииың эш-өөрүүге тарадып болур. Дашпыядан коорге кадык ышкаш, ыичалза-даа дифтерииың малочкаларын ергежемииден ылгап үндүрүп чоруур аарыг уруглар оон-даа айыылдыг. Ындыг уруглары тодарадыры-биле бичии уруглары ялзыларже, садиктерге хүлээп алыр мурнуида оларның думчуудан болгаи өгүүден ол чүүлдү алгап, лабораторииға хынаар.

Дифтерииың микробтары уругиуң организмииче киргеи күиүүр хорап—токсиниии ылгап үндүрер, ол хорап уругиуң өгүүге, ак оожүүге, думчуурга, караанга, кежиите тараар болгаи дамырларга, чүрекке, иерв системазынга. Бүүрекке болгаи оске-даа, организга халдаар.

Бо аарыгның эң-не удаа-даараа таварыкыр хевири — дифтерииың өскө тыыпкыы болуур. Аарыг халдаан соонда 2—7 хоиганда (аарыгның билдиимес үезиі) уругиуң өгү кыпып, ак-бора өөңүг шырыыма тывылгаи, хүи келген түлүү чоорту үүгдүр. Ыиаиган дифтерииға удур сыворотканы доп-дораан сыкыртқан таварылгада ол аарыг чиигги-биле эртер. Оңу ыичаар хемчег аябас болза, аарыг улам кедереп, кадаиваар.

Дифтерия тывар боостаага база халдап болур. Бо аарыының баштайгы демдектериг: тунук, соортүнчек, киргирээш чодул тыптып 2—3 хоиук эрткеидө аарыг уругиуң байдалы шуут бакспраар: тывары бергеэр, ол көгерип, оруига ацдарыыл-дүүлеринп, аташрлы долдур тывып алырын оралдажып эгелээр. Бо таварылгада дүрген кеиип эмиэрии ветгиниер. Аарыг чаа эрелеп турда сыворотканы сыкыртқан таварылгада ол чиигги-биле эртер болгаи кеиип эмээшкии иегеттиимес дээрзии бйлзе чогуур.

Сөөлгү чылдарда школа наныыг уруглар думчуук иштиниң дифтерияларын бо-да аарый бүүрлер. Баштай уругиуң эъди ызии эгелээр, оон соонда думчуунуң суу токтуп чоруй ол иогаан хоюг бумажже шылчиир, думчуунуң аксы хорлап, чарылгылай бээр. Аарыгиың тынтын келгеиинің баштайгы демдектерии өскериң каап дораан-ла ада-иелер эмчиии каттыштырар иинтө хереэ болуур.

Дифтерииың таиазоры — медицина ажылакчыларыиың, ада-иелериің, бүтүдеиии күжениишкиниң каттыштырар иинтө хереэ болуур.

Ю. АНТОНОВ,
республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының кол эмчизи.

«ПРАВДА» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

«Правда» солуннуң шаңналы дээш Бүтүү-эвилелдиң чиик атлетика талазы-биле кроозыиуң үшкеи маргылдазы апрель 23-те Кишииев хоорайга болур. Маргылдааны солуннуң бирги номери үдгеииидеи бээр 60 чыл ооиига болгаи ССРЭ-ниң тургустуттаныиың 50 чылыига тураскаавтаи. Аиаа каржирип-биле Тыва АССР-ниң спортчуларын дүүн үжүдүи чорупкан.

Командаиың составында республиканың эң шыырак спортчулары киргеп. Оларның аразында Улуг-Хем районуиуң «Күш-ажылдың хостуг» совхозтуңуң ажылчыны А. Чуруто, Кызылда № 11 школаның өөреиичиии В. Шамов, ааһысылалдыг № 2, 3 школаларының күш-культура башкылары Г. Тимошенко, Л. Филимонова, банкы училищезиин суругчу Г. Трубиниева болгаи өскелер-даа бар.

Тываның спортчулары бо удуг маргылдаага ийи удаа киржип турда бо.

М. БИЧЕ-ООЛ,
командаиың тренери.

Шилиндектер илереттинген

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң баскетбол талазы-биле биргии чери дээш республика маргылдазы Кызылга болуп эрткеи. Анаа эр улустуң, хөрөөженнериин дөрт-дөрт командазы киришкеи.

Үш үеи үргүлүлээп спорту чу демиселдиң түңнелиидө шилиндектер шыпырып үнгеи. Эр улустаи Кызылдың педагогика институдуиуң болдары тиилекчи болгаи. Кызылдың эмчилери ийиси, политехникумнуң сургуулдары үшкү черии алгылаан.

Хөрөөженнериен Кызылдың эмчилер командазы тергиидээ. Аныяктарның спорт школазының баскетболистери ийиси, педагогика институдуиуң кыстары үшкү черии эрээлээн.

Бирги черии алган командаларга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шилчиир кубогун, ыымпелдии, бирги черииң дипломун тывыскан.

Х. ШОЖАЛ,
«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң инструктору.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 20-ДЕ
МОСКВАДАН

18.00 — Медээлер. 18.15 — **Футбол талазы-биле делегей ужуражылгазы. ССРЭ-ниң чыиды командазы — Перуиуң чыиды командазы.** 2-ги кезээ. Киевтеи дамчыдылга (бижидилге). 19.00 — **«Оон орнунга мени боола».** Ураи-чечеи фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — Телемедээлер (орус дылга). 20.30—**«До-ре-ми».** Документалдыг фильм. 20.40—Телемедээлер (тыва дылга). 20.55—Чарлаллар, рекламалар.

МОСКВАДАН

21.00— **«Экраииың мастерлери», ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Андреев.** 22.15—22.25—Чапсар. 22.25— **«Объектив».** Чурук тыртыларында сопуургалдылгаига дамчыдылга.

22.55 — **Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ — ЧССР.** Прагадан дамчыдылга. 01.15—**«Ун».** Информастыг программа. 01.45—**Футбол талазы-биле кубок эдилекчилериниң кубогу.** Чартык финал **«Динамо»** (Москва) — **«Динамо»** (Берлин). Львовтан дамчыдылга (бижидилге).

03.15—04.45 — **Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. Швеция — Финляидия.** 3-кү кезек. Прагадан дамчыдылга.

ааһар

Богун республиканга будуттаар, чамдык черлерге бичеэр. Барыын үелеиишкиныг хаттыг дүргеи секуидада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы +дагыыт чергелерге 5-10, өскелериге 10-15 градус чылыыр.

Кызылга шокар будуттаар, чагбас. Хаттың дүргеии секуидада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы 13-15 градус чылыг болуур.

Редакторнуң ораиачызы
Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Таарымчалың дээшки мөнгиер». 9, 10.45, 12.30, 14.15, 16, 17.45, 19.30, 21.15 тактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Рустам дугайында тоожу»** (1-ги, 2-ги кезектер): 15, 17.45, 20.30; тактарда.

«ПИОНЕР»: **«Сергей Лазо»** 9.30; **«Тик мөңгиэлии»** 11.30, 13.40, 15.30, 17.30, 19.30, 21.20; тактарда.

«ВОСТОК»: **«Оорлаткан»** 15, 20.30; **«Ковруут чок хем»** 16.50, 18.40 тактарда.

Фермаларга арыг-шеверниң чурумун шыңгыы сагыыр

Сүт-бараан фермаларынга арыг-шеверниң бедик культуразы дээш демисеэшпишаан, Төрээн чуртна хөй сүттүү берээлиер! Оны чедип алырда, арыг-шеверниң моон аданда чурумнарын хажыын чокка сагыыры эргежок чугула.

1. Инектерии саар мурнуида холуларны савапнаш, эки чүүлер, арыг ак халаат кеткеп, бажыңарны аржыылдап алыңар. Инектиң кудуруун шыргыламае кыздыр шараап, эмиглерии кичээнгейлиг коор, оон соолуида оларны чүп каапкаи, арыг аржыыл-биле курлаалар чолар херек. Инектерииң эмиии чүүр сүт кутқан тускай ноччал турар ужуруут.

2. Инекти саарда салаалаарлы өттүрбейн курга хол-биле саар херек. Эмиглериии баштайгы сүдүи анчы савааже саап каапгаар, ол сүттү иинти савага кудуп болбас. Сүт-биле кады хан, ириц азы быштактаачак инектер үиүп турар болза, ол дугайын доп-дораан мал эмчизиигге дыңнадыр хереэ.

3. Саалда соолуида сүттү ол дораан соодар, чүге дээрге дораан сооткан чиг сүткө сүт ашкадар микробтарын озуурга дээш оожумнаар.

Сүттү эки чүп каапкаи арыг ковчалдарга саар херек. Саалдаиы эгеллээр мурнуида ол ковчалды пээг сүт-биле база иост овааларыига чыыр херек.

Бокту мал кажааларыиың чажыига тегеи хоруглуг.

7. Сланчылар боттары арыг-шеверниң моон аданда дуүрмеиии сатыыр ужуруут:

а) боттарының холдарын, идик-хевин хырлеидирбее, албаннаар бажыңга чораан соолуида холдарын шиап-ла чүүр. Холдарыңа шыйбактар, балыглазашкыннар бар аларда, ону доп-дораан иод-биле чаар.

б) саавчы бүрүзү ай сапыи-да эмчи шинчилеэнин эртер.

Кызыл Крест ниитилелиниң активчилери—**сүт-бараан фермаларынга арыг-шеверниң чурумнарын сагыырының үлегер-чижээн көргүзүңнер! Сүттүң бедик шынары дээш демисеңнер!**

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Республиканың тудуглары чаалап тур

Күш-ажыл курлавырларын ажылгаар талазы-биле организар республиканың чаа тудугларынга ажылгыннар хүлээп алырын чарлап тур.

Хүлээп алырының негелдери болза:

Ийи чыл хуусаалыг күш-ажыл керээииа ажылчыннар чарган таварылгада, «Тыва көдээ тудуг» трестиң тудуг организациялары дараазында чарыгдалдарны төлээр:

— Дөрт хуусаала үзүктеи бээр, эиглее 200 рубль түүиүг дузаламчы;

— Чурттан турган черииден көжүрер чарыгдалдар.

Хандырар үүлдери болза:

— Бот кижилерии чаагайлыттыган иинти чурттазга бажыңнарынга орун-дожек-биле;

— Ажылчын идик-хеп болгаи хер-хереккедер-биле.

Аныяк ажылчыннарны ажылдатқышаан, ажылчын тускай мергежилдерге оөредирии организастаар.

Ажылдаарын күзөөи кижилер дараазында документилерии бөтөөрүгө ап аамр: чурттаи турар черииден үмдүр бижиктеи паспорт, иигиир билелии болгаи күш-ажыл дептери.

Келир черлерге: Кызыл хоорай, Шетинкин-Краевенко кудумчуузу, бажыи № 38, Күш-ажыл курлавырларына ажылдаар эргелеп чери. Чадавда хоорайга болгаи Кызыл-Мажалык суурга райкүүскомга келгеи, ажылга турғузарыига бүзүрөттиргеи кижилер дапшыладыр, оон ооске районнарга райкүүскомнарга келир.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл Шетинкин-Краевенко кудумчуузу, бажыи № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 21-63, редакторнуң ораиачыларының 35-24, пропаганда кылзынииң 23-54, чарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыл-ырал кылзынииң 37-13, культурга кылзынииң 23-54 кезээ ажылгаар, кылзынииң 21-47, үлетүүр кылзынииң 22-64, чагаа кылзынииң 21-27, информация база совет турғузуут кылзынииң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефоннар төлээр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тываны ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Краевенко кудумчуузу 1). ТС — 00515

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеп эдилген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
21
ПЯТНИЦА
№ 94 (8882).
Өртээ 2 үе

Төрээн чурттуң ховуларында

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелээнииң медээлерин ёзугаар алырга, чазын чамып тарыыр культураларны 24098 мың гектарда чаштырган. Оя ышкаш кукуруузадан ажыг аңгыда тараа болгаш тараа-бөбү культураларын 13.591 мың гектарда тараан.

Чурттуң мурнуу районнарында кукуруза тарылгазы эгелээн. Чигир сөөлдээн 1880,1 мың гектарда олуртукан. Хөвек үрезинин 1420,1 мың гектарда тараан. Оя ышкаш тарымал төвүрүкту тарыыр үмүрлүг шөлдүң үшкү көзинде ону чаштырган. Чаңгыс болгаш хөй чылдарда үмер сигенинерни чамап тарыыры үргүлчүдеп турар.

Россия Федерациязының, Украинаның, Молдавияның, колхозтарында болгаш совхозтарында картофельди болгаш негаларны дыка улуг хемчээлдиг шөлде тарып, олуртукан. Час Соңгу чүүле, чөөнүлээн тудум-на өске-даа республикаларның ажыл-агыйлары оя ажыыне үлам хөйү-биле кирип турар.

Поволжьеде чылыг хүнүзүрек агаар часкы ховуларын үлам калбартыр арганы берген. Ынчангаш Соңгу Казахстың рис ажылдыг ажыл-агыйларында ажыл-ишти кидиин түлүк. Россия Федерациязының свёкла тарыыр шөлдериниң ажыыл сөөлгү неделяда үлам шапкынчаан. Оя үмелиг культураны ам 231 мың гектарда чаштырган. Чаштырылга агрегаттары кукуруза шөлдериннче база үнүпкен. Оя ышкаш сигенмер, тарымал төвүрүк болгаш өске-даа культуралар тарылгазы база шапкынчып турар.

(СЭТА).

МАЙ 1-НИҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

Шык базырыышкыны доозулган

Репортаж

Хүн аяс. Чылыы-даа ажок. Сыт дээр салгын бешки чок. Чеди-Паштың ховузу одаарга берген, мурнуузуна бо чыдыр. Мында элээн кап ажыл-агыйларның хову бригадазары бар. Ында-мында доозун бурулаар. Кан «аъттарның» чер чардырып, шык базырып чоруп турарлары ол. Чедер хөлдүң кыйны-биле хадыын оорарымска, ховуда бажыңбөлгат бараанны кесту берди. Часкы чиргилчиге бажыңнар чамдыкта мырнай тейлер дег-даа улгады бергилээр.

«Тиилелге» совхозтуң № 8 хову-трактор бригадазының төвүүге чеде бээрвиске, хамык трактордарны сеялкалар-биле кошкаш, чурум-чыскаалдыг тургускулап каан болду. Аваа бодаарга хову турлаанда ыржым-шөлээш ышкаш кыдыр сагындырар. А черек кырында ындыг эвес. Ында аваа олурар кижи чок. Механизаторлар чаштырар агрегаттарның сөөлгү хынаалдазын кылып, бүгү чүвени магадылап турганнар.

Улуг сарыг трактор чанында кезек эрлер мөөнежи бергеш турлар. Оларның чанынга барып, чүү кылып турарын көрдүвүс.

— Бо тараа чаштырар чаа машинаны сонуургап тур бис шин — деп, узуп сынныг, ындазында моге-шыырак шинчилиг, үе сиңе бөртеп каа комбинезон кеткен эр хамыкты мурнай чугаалай берди.

— Аңдарбоан аңгыс черге олчаандырым-на тараны чаштырыктар, аттыг машина боор — деп база бир тракторист чаа машинаны мактады.

Механизаторлар-биле аңаа танышкын чугаалаштывыс.

— Чаштырып киргиптерибиле директин черинден айтышкыны алыр дээш, бригадиривис суур кире бердинийин — деп, тракторист Монгуш Доржу чугаалай-дыр. Доржу 20 ажыг чыл дургузунда тракторчуң дыпын салбайн келген хөөчүн механизатор. Ол — коммунист.

— Бригада шык базырыышкыны доозунган бе?—деп. Монгуш Шырдамовичиден айтырдывыс.

— Ийе, доозунган бис. Чаңыл киргирибе ам барык-даийн хүн белеткенип келдивис. Чаштырар 9 агрегат белеп. Үрезинивис дөө чыдар ол. Тараа аймаан тарыыр шөлдеривис болбаазыраттынган. Ам чүвү маңаа турар боор. Агаар-бойдустуң байдалын алырга, таарымчалыг-ла чүвелдир бо. Изиин көрбес силер бе.

— Далаш күске сүтке дүшкеш чүве болгай—деп. Монгуш Дотой аңнаң чугаага киришти. — Далажын болбас болгай оолдар.

— Кол агропомуң тоңшаревезе хөөнү кижи болдур ийин.

— Кайын ындыг боор. Бурунгу хүн маңаа чораан, силерниң бригадаңар баштай чаштырып кирер дижик чон.

— Канчалза-даа даарта шенелдё чаштырызганы кылыр бис, оолдар—деп, өөрүнге коммунист Доржу чугаалады...

Бо бригада тоску беш чыл планының пёнги чазында тараа культураларын 2000 га черге, оон иштинде кызылтасты 2800 гага чаштырар. Механизаторлар шык базырыышкының болгаш санитарлыг байдалының талаазы-биле хемчеглер дугайында» хооркүүсомунуң даргазының оралакчызы А. И. Стрельниковтуң сессията кылган илеткелиниң депутаттар үнелиг саналдар биле демдеглээн.

Оң чугула ажылдарны чогуур деңнелге көдүрери хоорай Советиниң, оон депутаттарының, доктаамал комиссиязарының, депутат болуктериниң, күүсекомуң болган активчилериниң амгы үеде сагыш салыр бир кол айтырыы-дыр деп сессияга көргеп. Кызылчылар бо талазы-биле соолгу чылдарда дыка хөйнү кылган. Сескн беш чылда хоорай чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдылгазынга 2,6 млн. рубльди шингээткеп. Ол үениң иштинде 16800 мыштуг, 110 муң чадаң үнүштерни олурткан, муң-муң дөрбелчин метр оруктарны болгаш тротуарларны асфальтылаан, ыяш олуртур чергелерни белеткээн. Оюн Кур-Седи, Пушкин, Авиация, Студенческая, Семирацкая болгаш өске-даа кудумчуларны чаагайжыткан. Ковүрүг чаның, сессерликти кылган, паркты сеп ээлин дүргаар аллеяны тургускан. Ленин кудумчулуунуң электрочырыдылгазын чаартқан. Шагаан-Арыг уунче баар орукту чаагайжыдар, хоорайның архитектура каасталгазының талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Сүт дамчыдылгазы болган канализация четкизи калбарган. Эрткен беш чылда хоорайның хөй-ниитизи ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни олуртуп, оларны остуреринге бичё эвес күштү үндүргеп. Кызылдың автосептедге заводу, № 3 АТБ, курбанык, «Красноярскгражданпроект», № 16 ясли-сад болгаш өске-даа бүдүүлгелер, организациялар боттарының девизкээрелерин, оларга бижылаан участоктарны чаагайжыдарының элээн ажылдарны кылганын сессияга демдеглээр.

Бо бүгү чугула сорулгаларны чыл бүрүде улам идепкейжидип, янзы-бүрү талазыг болдурарының чугулазы маргыш чок. Ынчалза-даа сөөлгү үеде пайысталды чаагайжыдар, ногаанчыдар ажылдарының темпизи дыка кудулаш, аңаа хөй-ниитизин коңчуг эвээш хаара тудуп турарының уламыдан тургустуулган четпестерин сессияга шыгыы чугаалашкан. Орун-ковүрүг болгаш ногаан тудуг эргелели (начальниги В. А. Бархатов) эрткен чылын ыяштар болгаш чадаң үнүштер олурткан планын күүсетпээн. Контрольду кошкадып, ажылды багай организастаанының уламыдан хөй-ниитизиниң күжү-биле ыяштар олуртурунуң планы күүсеттинмээнин сессияга шүгүмчүлээн. Олурткан ыяштарны үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирери чугула айтырыг болуп артышаан турарын сананып берген литер чугаалаан. Чер казарының чурумун сагывайн турар. Оон түңнелинде тудуг организацияларының асфальтылаан оруктарын, тротуарларны, хөй-хөй ногаан ыяштарны үреп турар таварылгалар эвээш эвес. Эрткен чылын № 6 тудут-монтаж участогунуң, «Кызыл үлегүр тудугнуң», «Цис тудугнуң», «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң, «Тыва сүт тудутнуң» коллективтери чер казарының чурумун сагывааның түңнелинде 2830 рубль түңнүг коларалды чедиргеп. «Тыва сүт тудуг» трест, «Сельэлектро тудуг» тудут-монтаж участогу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжылышкыны, «Тыва тудуг» трестиң үлегүр будүүлгелер комбинады ышкаш чамдык коллективтерниң девизкээри көрүштүг эвес, боктуг, чаагайжыдылгазы четпес.

Хоорай Советиниң күүсекому хөй-ниити-биле кады хоорайны чаагайжыдарын, ногаанчыдарын санитарлыг байдалын эккиждерин, олуртқан болгаш өстүрген ыяштарны камгалаарын холга алыры, бо ажылдарже бүгү-ниитиин хаара тудары чугула болуп турарын сессияга санал берген депутаттар чугаалаан.

— Кызылда культураның болгаш дыштанылганың парыгы Сибирьде чурумалдыг, чайгаар бүткеш чараш черлериниң бирээзи болгай. Ону камнаар, ажыл-агыйжы бузубиле көрбейн турар-дыр бис—деп, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б-К. Ш. Долчаймаа саналынга айтыкаш, паркты санитарлыг байдалын көдүрериниче, стадионнуң дерилгезинче, Улуг-Хемниң ёрык талазынче, хоорайның тураскаалдыг черлеринче сагыш салыры кызылчыларның ниити херээ дээрзин тодаргай чугаалап, ажыктыг сүмеин киирген.

1972 чылда хоорайны чаагайжыдарынга хөй түмүт акша-хөрөңги кордүнген, оон иштинде чүгле лимиттеп дашкаар капитал салымышкынарның күсеги-биле безин бо чылын 470 муң рубльдиң сентелге-тудут ажылдарын кылыр. Чамдык кудумчуларның чаагайжыдылгазын доозар. Улуг-Хемниң ярнин чаагайжыдар, чаа аэропортка аллея тудуун эгелээр, Ленин кудумчуун болгаш Төп сессерликти чаартыр, чамдык кудумчуларның болгаш тротуарларның капитал сентелгезин кылыр болгаш өске-даа хөй ажылдарны чорудар

В. МААДЫР.

Часкы хову ажылдары

Чаштырып эгелээн

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң шөлдеринде часкы хову ажылдары түлүктээн. Механизаторлар 1600 га черни шыгын базырып, бо ажылды доозкан.

Ажыл-агый 1450 гектар черни чазын чарар. Ында 8 трактор ажылдап турар.

Апрельдиң 16-да Улуг-Ховунуп шөлдеринде «Милтури—553» сорттуң кызыл-тазын 5 агрегат чаштырып эгелээн. Баштайгы хүнүнде 200 гектарны тараан. Трактористер Саян Достак-оол, Саян Кош-оол хүн нормазын үрүлүү ажыр күүсеткеп, өске оорүш мурнап турарлар.

Колхоз тараа культураларының 1200 газын суггаттыг черлерге тарыыр. Оң шөлдерде буга-сумунарны бүрүн белеткээн. Часкы суггарылганы Доңгак Ендак-Самбуунуң удуртулгазы-биле 16 суггарыкчы чорудуп турар. Олар 210 га черни суггарган.

ССРЭ-ниң тургустуулганының 50 чылынга чедиштикинниг ужуражыр дээш социалистиг чарыш механизаторларының, суггатчыларның арагында калбарган.

Х. ОТУГАШ.

Республиканың тудугларындан күш-ажылчы медээлер

ӨВҮР. Чадаанада көжер № 463 мехколоннаның оң районда участогунуң коллективи демнеп ажылдап, бо чылдың бирги кварталында капитал салымышкынны шинчээдип алыр планны 123, чаа тудутларынын—184 хуу күүсеткеп. Участоктуң үш бригадазы планныг даазгаларны бүрүн күүсеткеп.

Комсомолчу тудугчулар Валерий Таважап, Виктор Ооржак, Сергей Балган, Борис Доңгак олар хоочун тудугжулардан чыдып калбайн, шалыпчы ажылдан турар.

Тудугжулар планныг ажылдарны хуусаа бетинде, шынарлыг кылыр дээш чарыштыг калбартыпшаан.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

УЛУГ-ХЕМ. Комсомолчу Валерий Эрес-оол Шагаан-Арыгда көжер № 586 мехколоннаның шупту 22 бригадазының бригадирлеринин эң-не аныяк, ынчалза-даа тудут ажылынга бедик мергежилдиг, эки организакчы чорчу-биле эш-оорүнүн хүндүткелип чедип эп, бригадазын мурнакчыларының одурүүнда быжыы-биле киргеп.

Оон бригадазының кежигүннери шупту комсомолчулар, ынчангаш найыралдыг, ажылга кызымак оолдар ай, квартал планнарын чедиштинниг күүседип чоцчыккан. Олар бо чылдың бирги кварталының планын бүрүн күүсеткеш, ам Май мурнуунуң күш-ажылчы эдлээнде ажылдап, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш бүгү талада-биле демисежип турар.

Аныяк бригадир В. Эрес-ооллуң чүүгү мехколоннаның Хүндүлел самбыразында киргеп, а бригаданы мактал бижик болгаш акша шаңналыбиле шаңнаан.

Ажылының темпизин шапкынчыдар, оон шыгарын экижидер соруглга-биле аныяктар бригадазы ол-ла мехколоннада Владимир Давадорунуң бригадазын социалистиг чарышка кыйгыртан.

О. ДАЖЫ.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Чадаанада көжер № 463 мехколоннада ажылдап турар С. Тастак биле К. Чимит-Доржу оларның бригадалары бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарышка тиилекчилер болуп, бирги, ийиги черлерни дараадаштыр эдлээн.

Эки күш-ажылчы көргүүлдерди дээш дуржулгалыг тудутжу С. Тастактың удуртқан бригадазынга коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тывыспышаан, акша шаңналын берген.

М. КУҢГААЖАП.

ТАНДЫ. Көжер № 585 мехколоннаның «Тиилелге» совхозта ажылдап турар сентелге-тудут участогушга Монгуш Кызыл-оолга удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазын совхозта ВЛКСМ комитединиң шинтиирин ёаттаар тургусканындан бээр квартал бичиңге ажыг үе, эртсе-даа, аныяк бызаңчылар тудут ажылынга мергежип, эки ажыл-херектерин-биле ында сурагжаан.

Аныяк бригадир М. Кызылоол боду Красноярскиниң тудуг институдунда бот-өөредилге-биле өөренип, мергежилиниң аайы-биле ажылдап турары бо-дур. Аныяктар түгле ажыл-биле кызыгаарланмайн, спортчу секцияларга өөренип, суурнуң хөй-ниитп ажылынга киржип турар. Оларның бокс секциязын ук бригаданың кежигүнү, бокска республиканың чемпиону чораан Валерий Лавай удуртуп келген.

Ам бригаданың коллективин коммунистиг бөлүк-биле чүүлтээр, ажылдаар, өөренир дээш демисежип калбартып, Май мурнуунуң күш-ажылчы эдлээнде ажылдап турар.

К. БАДАН-ООЛ.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. Районда көжер № 741 мехколоннаның түс-түс бригадаларының аразынга эрткен чылын калбарган социалистиг чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадыы эш Кызыл-оолга удуртқан бригада тиилекчи болуп, чылда планныг даазгаларын 160 хуу күүсеткен.

Бригада ол күш-ажылчы темпизин бо чылын-даа коштапайн, шалыпчы ажылдан, бирги квартална тиилекчи болган. Оон шалыпчыларының саны көвүдээн. Оларга О. Ооржак, Х. Маңган-оол, О. Кылан-оол, М. Чанзан-оол, К. Очур-оол, М. Куш-оол ышкаш дуржулгалыг тудутжуларны хамаарыштырып болуп.

М. БАДЫРАА.

ОЛ-ЛА МЕХКОЛОННАДА дуржулгалыг тудутжу эш Сарыгларга удуртқан бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип, ажылының темпизин шапкынчыдып, оон эки шынары дээш чарышты калбарткан. Оон кежигүннериниң хөй нуруузу аныяктар-даа болза, оңаашкан ажылынга мергежип, кежээки курстарга тудут талазы-биле билиин бедидип турар.

Олар эрткен чылын Кызыл-Мажалыкка 140 орунныг уруглар ясли-садын. оон котельнаазы-биле кады тутқан. Ам-гы үеде бригада азбан черининг үш кават бажыңын тудуп, ону чогуур хуусаазында ажыгаалга киирер дээш шалыпчы ажылдан турар.

С. ТАВА-САМБУ.

АКТИВ ХУРАЛЫ

Дүүн СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Тываның профэвилелдериниң кадбак активи болуп эрткен. Аңаа «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң түңнелдери болгаш Тываның профэвилел организацияларывын сорулгалары» деп илеткелдиг облпрофэвилелдиң даргазы, профэвилелдериниң XV съездизиниң делегады Т. Ч. Норбу кылган.

Илеткелдиң талазы-биле: ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оол, республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы Н. И. Бакулин, чурт үлегүрүнүң болгаш коммунал амыдырал хандырыга будүүлгелериниң ажылчыларының профэвилел обкомунуң даргазы М. Ш. Чодуй, «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи П. Ф. Кандауров, Овурлуг «Торгалыг» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. С. Сандан, «Тыва сентелге тудуг» эргелелиниң Кызылда комплексизиг бригадазының бригадири В. Г. Манаков, Таңдының «Революциянның чалбыыжы» колхозта местком даргазы, электрик М. П. Сафонов болгаш оон-даа өскелер саналдар бергеннер.

Республиканың профэвилел активизиниң хуралынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока киржип, чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң шинтиирлерин бүрүн долузу-биле үүлдүгүнүп, ону ажыл-херекке даянгыч удуртулга болдурар дугайында доктаалды болгаш ол съездиниң шинтиирлерин амыдыралда боттандырарыбиле холбашкан деңгеренгей хемчеглерни актив хуралынга хүлээп алган.

Бирги кварталдың түңнелдери

Чөөн-Хемчик районуң кодаа ажыл-ишчилери 1972-чылдың бирги кварталында алган хүлээлгелерин күүседир дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Оон тодаргай чижээ, бирги кварталда күрүмеге сүт садар планын 103,1 хуу, эттиг—100 хуу күүсеткеп.

Сүт болгаш эт бүдүрериниге «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери эң дооре түңнелдерни чедип ап, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсомунуң ажыл-агыйлар аразынга шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Моон-биле кады улуг четпестер барын бирги кварталдың түңнелдерни база көргүскен. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг база «Большевик» совхозтар күрүмеге эт садар планын күүсетсе-даа, сүт садар планын ыракта чедир күүсеткээн, сүт будүүлгезин 1971 чылдың деңнелиниң кудулаткан.

Чамдык ажыл-агыйларның дужаарган сүдү хиринг, ажыг болганындан дедир эңдер ужурга таварыжып турган. «Искра» колхозче болгаш «Большевик» совхозче 2083 кг. сүттүг дедир эрткен. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дөң-Терек, «Сүт-Хол» совхозтуң Кара-Чыраа сүт-бараан фермаларының санитарлыг байдалы кудуг, кодан девискээри арыг эвес. Шак ындыг байдалды өске-даа ажыл-агыйлардан көрүп болур. Колхозтарның, совхозтарның ветеринария ажылдакчылары сүт-бараан фермаларынга кончуг ховар баргыжаар. Ол бүгү четпестерниң уржуундан сүт заводунга кээп турар сүт хиринг болгаш ажыы улгадып турарының ужуру ында.

Районуң ажыл-агыйлары күрүмеге эт садарының планын күүсеткен-даа бол, хүлээлгеге эттиң ыыларын кудуп турлар. Оларның чанынга барып, чүү кылып турарын көрдүвүс.

— Бо тараа чаштырар чаа машинаны сонуургап тур бис шин — деп, узуп сынныг, ындазында моге-шыырак шинчилиг, үе сиңе бөртеп каа комбинезон кеткен эр хамыкты мурнай чугаалай берди.

— Аңдарбоан аңгыс черге олчаандырым-на тараны чаштырыктар, аттыг машина боор — деп база бир тракторист чаа машинаны мактады.

Механизаторлар-биле аңаа танышкын чугаалаштывыс.

— Чаштырып киргиптерибиле директин черинден айтышкыны алыр дээш, бригадиривис суур кире бердинийин — деп, тракторист Монгуш Доржу чугаалай-дыр. Доржу 20 ажыг чыл дургузунда тракторчуң дыпын салбайн келген хөөчүн механизатор. Ол — коммунист.

— Бригада шык базырыышкыны доозунган бе?—деп. Монгуш Шырдамовичиден айтырдывыс.

— Ийе, доозунган бис. Чаңыл киргирибе ам барык-даийн хүн белеткенип келдивис.

Чаштырар 9 агрегат белеп. Үрезинивис дөө чыдар ол. Тараа аймаан тарыыр шөлдеривис болбаазыраттынган. Ам чүвү маңаа турар боор. Агаар-бойдустуң байдалын алырга, таарымчалыг-ла чүвелдир бо. Изиин көрбес силер бе.

— Далаш күске сүтке дүшкеш чүве болгай—деп. Монгуш Дотой аңнаң чугаага киришти. — Далажын болбас болгай оолдар.

— Кол агропомуң тоңшаревезе хөөнү кижи болдур ийин.

— Кайын ындыг боор. Бурунгу хүн маңаа чораан, силерниң бригадаңар баштай чаштырып кирер дижик чон.

— Канчалза-даа даарта шенелдё чаштырызганы кылыр бис, оолдар—деп, өөрүнге коммунист Доржу чугаалады...

Бо бригада тоску беш чыл планының пёнги чазында тараа культураларын 2000 га черге, оон иштинде кызылтасты 2800 гага чаштырар. Механизаторлар шык базырыышкының болгаш санитарлыг байдалының талаазы-биле хемчеглер дугайында» хооркүүсомунуң даргазының оралакчызы А. И. Стрельниковтуң сессията кылган илеткелиниң депутаттар үнелиг саналдар биле демдеглээн.

Оң чугула ажылдарны чогуур деңнелге көдүрери хоорай Советиниң, оон депутаттарының, доктаамал комиссиязарының, депутат болуктериниң, күүсекомуң болган активчилериниң амгы үеде сагыш салыр бир кол айтырыы-дыр деп сессияга көргеп. Кызылчылар бо талазы-биле соолгу чылдарда дыка хөйнү кылган. Сескн беш чылда хоорай чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдылгазынга 2,6 млн. рубльди шингээткеп. Ол үениң иштинде 16800 мыштуг, 110 муң чадаң үнүштерни олурткан, муң-муң дөрбелчин метр оруктарны болгаш тротуарларны асфальтылаан, ыяш олуртур чергелерни белеткээн. Оюн Кур-Седи, Пушкин, Авиация, Студенческая, Семирацкая болгаш өске-даа кудумчуларны чаагайжыткан. Ковүрүг чаның, сессерликти кылган, паркты сеп ээлин дүргаар аллеяны тургускан. Ленин кудумчуунуң электрочырыдылгазын чаартқан. Шагаан-Арыг уунче баар орукту чаагайжыдар, хоорайның архитектура каасталгазының талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Сүт дамчыдылгазы болган канализация четкизи калбарган. Эрткен беш чылда хоорайның хөй-ниитизи ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни олуртуп, оларны остуреринге бичё эвес күштү үндүргеп. Кызылдың автосептедге заводу, № 3 АТБ, курбанык, «Красноярскгражданпроект», № 16 ясли-сад болгаш өске-даа будүүлгелер, организациялар боттарының девизкээрелерин, оларга бижылаан участоктарны чаагайжыдарының элээн ажылдарны кылганын сессияга демдеглээр.

Бо бүгү чугула сорулгаларны чыл бүрүде улам идепкейжидип, янзы-бүрү талазыг болдурарының чугулазы маргыш чок. Ынчалза-даа сөөлгү үеде пайысталды чаагайжыдар, ногаанчыдар ажылдарының темпизи дыка кудулаш, аңаа хөй-ниитизин коңчуг эвээш хаара тудуп турарының уламыдан тургустуулган четпестерин сессияга шыгыы чугаалашкан. Орун-ковүрүг болгаш ногаан тудуг эргелели (начальниги В. А. Бархатов) эрткен чылын ыяштар болгаш чадаң үнүштер олурткан планын күүсеткеп. Контрольду кошкадып, ажылды багай организастаанының уламыдан хөй-ниитизиниң күжү-биле ыяштар олуртурунуң планы күүсеттинмээнин сессияга шүгүмчүлээн. Олурткан ыяштарны үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирери чугула айтырыг болуп артышаан турарын сананып берген литер чугаалаан. Чер казарының чурумун сагывайн турар. Оон түңнелинде тудуг организацияларының асфальтылаан оруктарын, тротуарларны, хөй-хөй ногаан ыяштарны үреп турар таварылгалар эвээш эвес. Эрткен чылын № 6 тудут-монтаж участогунуң, «Кызыл үлегүр тудугнуң», «Цис тудугнуң», «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң, «Тыва сүт тудутнуң» коллективтери чер казарының чурумун сагывааның түңнелинде 2830 рубль түңнүг коларалды чедиргеп. «Тыва сүт тудуг» трест, «Сельэлектро тудуг» тудут-монтаж участогу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжылышкыны, «Тыва тудуг» трестиң үлегүр будүүлгелер комбинады ышкаш чамдык коллективтерниң девизкээри көрүштүг эвес, боктуг, чаагайжыдылгазы четпес.

Хоорай Советиниң күүсекому хөй-ниити-биле кады хоорайны чаагайжыдарын, ногаанчыдарын санитарлыг байдалын эккиждерин, олуртқан болгаш өстүрген ыяштарны камгалаарын холга алыры, бо ажылдарже бүгү-ниитиин хаара тудары чугула болуп турарын сессияга санал берген депутаттар чугаалаан.

— Кызылда культураның болгаш дыштанылганың парыгы Сибирьде чурумалдыг, чайгаар бүткеш чараш черлериниң бирээзи болгай. Ону камнаар, ажыл-агыйжы бузубиле көрбейн турар-дыр бис—деп, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б-К. Ш. Долчаймаа саналынга айтыкаш, паркты санитарлыг байдалын көдүрериче, стадионнуң дерилгезинче, Улуг-Хемниң ёрык талазынче, хоорайның тураскаалдыг черлеринче сагыш салыры кызылчыларның ниити херээ дээрзин тодаргай чугаалап, ажыктыг сүмеин киирген.

1972 чылда хоорайны чаагайжыдарынга хөй түмүт акша-хөрөңги кордүнген, оон иштинде чүгле лимиттеп дашкаар капитал салымышкынарның күсеги-биле безин бо чылын 470 муң рубльдиң сентелге-тудут ажылдарын кылыр. Чамдык кудумчуларның чаагайжыдылгазын доозар. Улуг-Хемниң ярнин чаагайжыдар, чаа аэропортка аллея тудуун эгелээр, Ленин кудумчуун болгаш Төп сессерликти чаартыр, чамдык кудумчуларның болгаш тротуарларның капитал сентелгезин кылыр болгаш өске-даа хөй ажылдарны чорудар

В. МААДЫР.

Кызылчыларның ниити херээ

Хоорай Советиниң VII сессиязы

Найыралдың керээзи

Дүүн партиямың Тыва область комитединге республиканың партия болгаш совет удуртукчуларының Моол Арат Республикадан келген аалчылар: Завхан аймактың күүсекчи эргелелиниң даргазы Аваан Содов, моол-совет найырал ниитилелиниң аймак салбырының харысалгалыг секретары А. Юндэндорж, Завхан аймактың Ургамал сумузунуң көдээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы Ням олар-биле ужуражышкыны болган. 1972 чылда совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының болгаш моол-совет найырал ниитилелиниң Завхан салбырының аразында найыралчы харылзаалариның план-керээзинге аалчылар ат салгак.

Аалчылар хоорайның будүүлгелеринге, төөгүлүг черлерге, «Көк-Тей» совхозка, Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинге база чораан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Кызыл хооркүүсомунуң даргазының оралакчызы Е. Л. Удуракина, партия хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажи, аалчылар Аваан Содов, А. Юндэндорж болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Антышев олар «Орбита» станциязында.

Идепкейни бедидер, аргаларны тывар

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин база тоску беш чылдың планныг соругаларын амыдыралга боттандырарынга боттарының улуг-хуузун киирерп-биле республиканың хөрээженнер чөвүлеллерди организакчы болган кижизидикчи анылды күштелдирбишаан, хөрээжен чоннуң аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Ооң баштайгы түңнелдерин республиканың хөрээженнер чөвүлели болган СЭКП обкомунуң хөрээженнер ортуузунга ажыл чорудар сектору бо чылдың январьда үндүрген.

Чер-черде партия организацияларының удуртулгазы болган деткимче-дузазы-биле хөрээженнер чөвүлелдериниң ажыл-херекке ролю бедип, улам идепкейжип, арга дурзукулгазы байлакшып турар. Ынчангаш социалистиг чарышка оларның хөй иуруузу идепкейлиг киржип, ооң нетелеринге багай эвес күүседкен. Маңаа бирги черни Улуг-Хем району (СЭКП райкомунуң кылдыс эргелекчиази Д. С. Ондар, районнуң хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы К. Б. Дончук), йиңги болган үшкү черлерни Эрзин биле Өвүр районнары алган. Ол районнарның хөрээженнер чөвүлелдерин республиканың хөрээженнер чөвүлелиниң Хүнзүлел дептеринге киирбишаан, бирги чер дээш 150 рубльдиң, йиңги, үшкү чер дээш 100 база 50 рубльдиң шаңналдарын тывыскан. Ол ышкаш Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Таңды районнарда чогаадыкчы ёзу-биле, эки ажылдан турар чөвүлелдерни аңаа демдеглээн.

Сөөлгү үш чылда бистиң ажылывыска агитквартиралар улуг рольдуг, чоп ортуузунга кижизидилге ажылын чорударынга таарымчалыг болуп, Бии-Хемден аңгыда республиканың бүгү черлеринде калбак нептерелдиг апарган. Оларның ажылын улам сайзыраңгайжыдар соругла-биле чамдык организастиг хемчегларин алган. Ылаңгыя эрткен чылын хөрээженнер чөвүлелдериниң даргаларының семинар-чөвүлел хуралын хөрээжен ажыл-ишчилериин чогаадыкчы ураи-шевер ажылының деңгелгезин Кызылга организастаан. Ол ышкаш Чөөн-Хемчик биле Өвүрүң, Эрзин биле Тес-Хеминиң, Бай-Тайга биле Барыын-Хемчиктиң, Өвүр биле Моңгүн-Тайганың хөрээженнер чөвүлелдериниң активтери боттарының ажылының дуржулгазын солушкан.

Хөрээженнер чөвүлелдериниң ажылынга оларның отчёт-соңгулдалыг хуралдары улуг салдарлыг болган. Хуралдарга болгулаан шүүмчүлелдиг сапелдарны сайгарып көргеш, тускай хемчегларни ажылдап кылган, амыдыралга боттандырары-биле практиктиг хемчегларни ап турар. Ол ышкаш активтиң семинарларын чүгле район төвүнге эвес, девискээр айы-биле арттырып, аңаа чөвүлелдер даргаларындан аңгыда, харын агитквартиралар удуртукчуларын база киириштирип турары таарымчалыг апарган. Ооң аңгыда хөрээжен чоннуң ажыл-мергежилиниң айы-биле слёттарны, конкурстарны эрттирип турар. Чижээ, Улуг-Хемге малчын хөрээженнериниң слёду, Кызылга садыг, столовая болган ресторан ажылдакчыларының ортуузунга «Хөглүг тывынгырларның клубун» база аныяк кыстарга «Кым тиңзэрил?» деп кежээлерни организастаавы солуп болган.

Бистиң чөвүлелдеривис чер-черде хөрээжен чоннуң өөредилгеже хаара тудар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Ылаңгыя Улуг-Хем районда бо өөредилге чылын-да аныяк болган улуг назылыг 295 хөрээженнер кежээки школазда хаара туттунган. 1296 кижи партия, комсомол чырыдышкынының системазында өөренип турар. Таңдының «Тнилелге» совхозта өөредилге комбинады элээн каш чылдарда ажылдап келген. Аңаа хөрээженнер иниги эртемнер-биле кады көдээ ажыл-агый техниказын башкарар тускай мергежилдерни чедип ап турар. Трактористер болган чолаачылар курузун 11 аныяк кыстар дооскан.

Бөй-Тайга, Эрзин районнарда агитквартиралар хөрээженнер өөредилгезин багай эвес организастап турар. Чижээ, Эрзинде партия, комсомол чырыдышкынында, коммунистиг күш-ажыл школазында, культура талазы-биле болгүмнерде 1028 кижи хаара туттунган. Бо районда «Педагогиктиг билиглериниң үндезини» деп университет ам үш чыл дургузунда ажылдап келген, ооң дыңнакчыларында не хөрээженнериниң саны өскеп.

Хөрээжен чонну иниглиниң ажыктыг күш-ажылынга калбаа-биле хаара тудар, ногаа болгаш картофель таарырынга өөредир талазы-биле бисте элээн ажылдарны чорудуп турар. Колхозтарда, совхозтарда хөрээженнериниң хөй иуруузу малчыннар, саавычылар болуп ажылдап, чайгы, күскү үеде сиген белеткээринге, хөй төрүп турар үеде малдың чаш толуп ажаап-тежээринге идепкейлиг киржип турар.

Бисте хөй-хөй активчилер хөрээженнер ортуузунга организакчы болган кижизидикчи ажылды чорударынга идепкейлиг киржип, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар. Оларга хөрээженнер чөвүлелдериниң даргалары: Таңдының район эмнелгезинде — Е. С. Абросимованы, ол районнуң «Коммунизминиң хереги» колхозта — Е. С. Бидилейни, Кызыл хоорайда — Т. А. Кротскаяны, Барыын-Хемчиктиң Биче-Тейде — О. Куулары, ол ышкаш агитквартиралар удуртукчулары: «Дөң-Терезинь» совхозта — К. С. Ооржакты, Бай-Тайганың Кызыл-Дагда — Х. Х. Лопсаңны, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр» совхозта — А. Ш. Ондарны, Тес-Хеминиң Кызыл-Чыраада — Л. М. Билчитти, Улуг-Хемниң Ак-Талда — К. С. Ондарны, Моңгүн-Тайгада идепкейлиг хөй-ниитичи — Д. М. Биче-сооду болган оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Хөй-ниитиниң корум-чуруму үрээр, уругларының өөредилгезинче, кижизидилгезинче сагыш салбас, амыдырал чурттал газының культуразын бедидерин бодавас, ажыктыг күш-ажыл кылбас, арага-дарыга хандыыр ийи-чаңгыс не-хөрээженнериниң болгаш адаларның дугайын сайгарып көөрүн Чөөн-Хемчиктиң хөрээженнер чөвүлелдери идепкейлиг чорудуп, маңаа хамаарыштыр эш хуузунуң судтарын эрттирерин практикалап турар. Ооң дээштип бедик болуп турарындан ындыг судтарның соонда чамдык кижилер боттарының четпестерин эдип ап турар.

Бисте кылып турар чамдык эки, ажыктыг түүлдер-биле кады ажыл-херекте четпестер база бар. Ылаңгыя чамдык чөвүлелдер отчётгуг хуралдарга соңгудуп алгаш, ооң соонда хөрээжен чоп ортуузунга ажыл чорутпас таварылгалар бар. Ылаңгыя Тес-Хемде хөрээженнер чөвүлелдериниң хөй иуруузунуң ажылы кошкак, олар оске черлерде эки ажылдыг хөрээженнер чөвүлелдериниң дуржулгазын боттарынга нептеретпейн турарындан чер-черлерге агитквартираларны тургузарын безин орлалдажып корбээн.

Ол ышкаш бо районда колхозчуларның «болгаш совхоз ажылчыларының ортуузунга «Оң культурлуг, үлегерлиг өг-бүле дээш» чарышты база багай организастаан. Мында нениң болган бичии чаштарның күш-ажылының база кадының камгалалының дугаайында партияның болган чазактың доктаал шиитпирлерин чоп ортуузунга кошкак тайылбырлап, оларның кавчаар күүсеттинин турарының дугайында тодаргай ажылдарны чорутпайн турар. Ооң хараазы-биле нааы-хары улгады берген хөй уругларлыг нелер пенсия алыр стажы чеде берген хиреде-ле олар ону албайн турар. Мындыг хевирииг четпестерни оске чердерден база көрүп болур.

Төөгүүг улуг баймдал — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл төлептиг уткуур соругла-биле чер-черде хөрээженнер чөвүлелдери перспективтиг планнарны ажылдап кылган болгаш социалистиг хүнээлгелерни алганнар. Чижээ, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнар, а Ак-Довурак биле Кызыл хоорай аразында болгаш оске-даа районнарның чөвүлелдери чарыштыг. Соругла чүл дээе, ону дээштиг, уре-түзүнеддиг кылдыр организастаар хемчегларни күштелдилдирерн болур.

Чоп ортуузунга политкижизидилгелиг болгаш культурамассалыг ажылдарны чорударынга агитквартираларның ажылын улам идепкейжидери, маңаа ажыл-херектиң чаа, солуң аргаларын тып, ону ажыглаары эргежок чугула.

Ооң-биле кады эң культурлуг болгаш үлегерлиг өг-бүле дээш чарыштың негелделериниң чер-черде күүселдезин организастап, аңаа контрольду күштелдирери чугула. Хөрээжен чоп ортуузунга идейлиг кижизидилге ажылының бүгү хевирлерин, ылаңгыя интернационалчы кижизидилгени бүгү талалыг калбартыр ужурлуг.

Хөрээженнер чөвүлелдериниң чорудуп турар организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазында партия, совет болгаш ажылгый организацияларны оларның инициативазын деткип, доктаамал дузаны, деткимчени көргүзер, оларның инициативазын деткирр хүүсэлгелиглер. Ындыг таварылгада олар боттарының мурнунга салдынган соругланы чедиишкиниг күүседип шыдаарлар.

Ш. ШЫЫРАП,
СЭКП обкомунуң хөрээженнер ортуузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

«Мөреп» колхозтуң хойжузу Намдал Бөмбөэ Эрзин районда мурнакчы кадарчыларның бирээзи. Ооң коданында төрүүр 333 хөй бар. 320 хөй оолдапкан, 344 хураган доругуп турар. Кадарчының коданы хүр, онча-менди кыштаан.

Намдал Бөмбөэниң бо чылгы хүлээлгези мындыг: төрүүр бүгү хойнуң хураганнарын камгалап алыр, бир хойдан-на 2,5 кг дүк кыргыр, 20 тонна сигенни, 15 тонна кургаг өдекти белеткеп алыр. Кажаа-хораазын чайын септеп белеткээр.

ЧУРУКТА: хойжу Намдал Бөмбөэ.

Ч. СУЛЬДУМНУҢ фотозу.

Сөзүн ээлээн

Улуг-Хем районда «Улут-Хая» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Ийи-Тал көдээ Советтиң депутады Шыырапай Конгаа кодан хойларын кыштан менди ажыргап ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн күш-ажылчы белектиг утхуур дээш чарышка кирбишаан, Шыырапай Конгаа төрүүр хөй бүрүзүнден толду менди камгалап алырын хүлээнген. Хойжу ам болунуң сөзүн ээлээн. Ооң коданында 348 хөй шуптузу оолдапкан. Хойжу 346 хураганны опча-менди доруктуруп турар.

Чаш хураганнарны менди доруктурарынга комсомолчу Люба Конгаа улуг дузаны чедирип турар. Ол сакманщиктеп келгеш, 100 хураганны доруктур азыраап, дужаагап. Ам-даа 25 чаш хураганны азырап турар.

О. ТАВАА.

ТӨҮҮШКҮНҮҢ КҮҮСКОМГА

Ажылчы чоннар депутатгарының Улуг-Хем район Советиниң күүскомунуң үнүүшкүнүүр баштайгы хуралы Ак-Туругга болуп эрткен. Райкүүскомнуң даргазы К. А. Маспык-оол, СЭКП райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды олар болгаш Улуг-Хем районнуң өске-даа харыысалгалыг амылдапчылары аңаа олуруушкан. Ак-Туруг көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы эш Дамбуунуң иляетнелин дыңнап, ол хуралга чугаалашкан.

Көдээ Советтиң сессияларын, күүскөм хуралдарын өйшаанда чыылдырып, амыдыралчы чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин дээш организастыг амылды элээн чорутканының чамдык чижектерин ол хуралга демдегээн. Бо чылдың эгезинден бээр сессияны бир удаа эрттирген болгаш кыштагларааткын дугайын чугаалашкан. Көдээ Советтиң күүскомунуң хуралдарында Ак-Туруг суурда садыг болгаш эмнелге черлериниң амылдарының дугайын чугаалажып, депутаттар амыда чедер-четпестерни сайгарып көрүп, чугуур шиитпирлерин хүлээп алган. Кайы-даа Советтиң амыр-чорудулгазында ажгы үеде шиитпирлер күүселдезин хынаары улуг ужур-дузалыг болгай. Ак-Туруг көдээ Советтиң күүскомунуң бо талазы-биле амылында четпестер бар. Чоннуң садыг хандырылгазын ап көрээл. Бо талазы-биле дээштиг хемчет албаан. Ак-Туруг суурда 4 магазинни Арыг-Узуунуң амылчын кооперациязы чоннуң чугула хереглелиниң барааннары-биле ыракта четпес хандырылгазын келген. Суурнуң амылчы чоннарының медицина хандырылгазын экижидер дээш көдээ Советтиң каш удаа хүлээп алган шиитпиралри көскү түңнел чок.

Амылда өске-даа четпестерни райкүүсномнуң үнүүшкүннүг хуралында саналберген эштер айыткан. Хөй-ниитиниң корум-чурумуи быжыглаары чугула айтырыг. Суурда эки туранын улусчу дружиназының, эш хуузунуң судунуң чорудуп турар профилантиктиг амылының дээштинн чедип алыры негеттинип турар. Көдээ Советтиң күүскому чоннуң киирген хомудаларынга, биидиришкиннерине чөгүүр ойүнде харыылавас чөруктар бар. Ак-Туруг школазында өөренимчилерниң өөредилгезиниң хуузун бедидер, кадыкшылга школазының санитарлыг байдалын экижидер дээш улуг амылдарны чорударынга күүсномнуң организаичы роляо база негеттинвер.

Үнүүшкүнүүр күүскөм хуралы тускай шиитпирни хүлээп алган болгаш Ак-Туруг көдээ Советтиң девискээринде школаларның, айбан черлериниң амылынче кичээнгейни күштелдирерин ында айыткан. Үндуртүнчү эштериң харыысалгазын бедидерин болгаш оларның илетнелдерин сессияларга, күүскөм хуралдарынга удаа-дараа дыңнап турарын, үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш организаичы амылды экижидерин көдээ Советтиң күүскомундан ол хурал шыңгыы негээн.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Хөй ажылында чугула айтырыг

Баш санын өстүрер

Дарган Абросим Иванович Бляиов «Тыва коммунзиергонуң» механика мастерскаязарынга доктаамал ажылдап келген, он бир ажыг чылдарның иштинде слесарь-даа, бызаңнаар-даа ажылдарны мергемилдиг кылып билир апарган. Ам ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: А. И. Бляновтуң ажылдап турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

— «Шын» солуунуң арынарынга хөй ажылында чугула айтырыгларны көдүрүп турарын канчаар үнелеп турар силер? деп, «Өөк» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи М. Б. Настык-Доржудан айтырдым.

— Хөй малды ажаап каракгаар ажылга менде эвээш-биче-даа бол, дуржугга бар апарган. Ынчангаш эштериң солунда бижип турар саналдарын, сүмелерин, арга-дуржугазын сеткил хөнүп танышжар-дыр мен. Көдүрген айтырыглардан аңгыда, бодум дугайты база бир чугула айтырыг чыыттынмайн келген деп бодаар мен. Ол дээрге хойнуң баш санын өстүрер, чаш төлүн бүрүнү-биле онча менди доруктурары болур.

— Ол талазы-биле бодунарның ажылынар дугайында чүнү чугаалап болур силер, Монгуш Балчыйович?

— Мен Улуг-Хем районнуң Демир-Сугдан 1956 чылда, чылгычылап тургаш, көжүп чедип келдим. Келген дораан төрүүр хой хүлээп алгаш, ажылдап кирген бис. Мээң ам бо кадарын турар хойларым 4-кү төрээнин бо. Чиңгенарын дүктүг хойну кыжын төрүүр кылдыр эдериштирип каарга, бистиң бо Бии-Хем районнуң байдалынга черле берге-дир. Чаш хураганның сооктан хораары, өл-шыкка алзыры болгаш янзы-бүрү аарыгларга таваржыры көвүдей бээр чүве-дир. Ынчалза-даа...

— Хоюудар кажан оолдаажаап, сакманщиктеп турар. Өөмүнүң хөрээжен эзэи Чолдак Оюновна малдың, чаш төлүн азырап-ажаар талазы-биле мергежилдиг киши, ооң-биле кады боду 8 уругнуң неэи. Ынчангаш хой оолдаашкынының түлүк үезинде безин бис өскээртен дузаламчы дилевес, боттарывыс четиге бээр бис.

Малдың баш санын хораттап, ооң ажаалда-тежээлин экижидер дээш демиселге бистиң үре-түзүнеддиг ажылывыска удуртур органнар улуу-биле үнелеп көрүп келген. Чижээ, 1969 чылда төрүүр үүс хойдан-на 111 хураганны, бир хойга онааштыр 3,8 кг дүктү кыргып алган дээш, совхоз директириязы эзер, чүгеннинг аът-биле мени шаңнап, 24 хураганны биске берген болгай. Оске-даа шаңнал-макталдарны ап келген бис.

— Демги, эгезинде чугаалаан чүүлдериңерже эглип көрээл, Монгуш Балчыйович. Хойнуң хорамча чок болур чорууп канчаар чедип ап турар силер?

— Малдың баш санының өзүлдези дээш демисел чаш хураганнарны менди доруктурарындан эгелээр деп санап турар мен. Чамдыкта берге дээн кижин безин кыжып туруп четче-менди алган чаш хураганнар частың чылыг хүннери келирге, шору доругга боргеш, анаа-на өлгүдеп каар болгулаар. Час черле кыштан дора шорулгактыг болур чүве. «Час овуузунуут» деп бурунгу улустуң чугаалаары утказыг болдур ийин, чуге дизе чаагы хүн чылыдыш турза-даа, агаар шык болур болгаш хат-шуурган база эгелээр. Ынчангаш малчын кижи чаш малды ынчан оон камгалаар, частан сезиниг болуру чугула.

Оон ыңай мал аарыгларындан хураганнарны болгаш улуг хойну-даа баш удур камгалаар хемчегларни ап чорудары чугула дээ-дээр мен. Бистиң чамдык эштерни көрүп чоруурга, ааравш өлген хойну херекке албас, ол дээрге мал эмчилериниң дорт хереэ-дир дээр хөөннүг болгулаар. Кодан хоюнуң оон ыңайгы салым-чолун бодаар болза эки. Аарыг мал тывылганын малчын бүрүзү дүвүрээзинбиле көрүп, тускай эртемнигер-биле кады аңаа удур хемчегларни ап чорудар херек.

Мээң бодумнуң ол талазыбиле онзагай арга-дуржулгадаа чок. Ынчалза-даа кадарган хоюмнуң кадык-шыырак болуруи хайгаарап, чайгы семиртилгени, кышкы ажаалданы эки чорудуп турар мен. Семис, күштүг хой агаар-бойдустуң айыылдыг уржуудин-даа, аарыг-аржыктан-даа ховар өлүп хоравр болуруи эскерип келдим. Кышкы үеде чаш малдың турар кажаазын кургаглаар, температуразы өйтавында болуруи үргүлчү хайгаараар, чемгерилгени рацион бүтүвар организастаарыиче кичээнгей салып турар мен. Малдың баш санын өстүрериниң биидиигир негелделери ол деп санаар мен.

— Бо чылын кымнын-биле чаржып турар силер, малчын?

— Чылдың-на чаржып салып турар ажым совхозтуң шыырак хойжуларының бирээзи Ооржак Дартан. Чаржып турар малчынымның хойлары ам-даа ооддавааи, майда эгелээр боор. Үргүлчү бот-боттарывыска баржып турар бис — деп, Монгуш Настык-Доржу беседавыс түңнелинде чугаалады.

Хой ажылынга хөй чылда күш-ажылы дээш Ленинчи юбилей медалының болгаш оске-даа шаңналдарның эдилекчизи М. Б. Настык-Доржуиуң бо саналдары черле чөптүг. Мал ажылының кандыгдаа адырында ооң өзүл, төрүүр чоруун бедидери бирги чергениң айтырыы болуп турары чугаажок.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

В. И. ЛЕНИН—ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ ҮНДЕЗИЛЕКЧИЗИ

Бо чылын бистиң чуртка В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнү кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң баштай тывылган ажылчын, тараачыннарның хөй национадыг социалистиг күрүнеэн — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ою — шылгарамгай төөгүүг болуушкунга белеткел-биле холбашкан канчаардаа аажок улуг күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнүүң үезинде демдегленнинип турар. Ол юбилейге уткуштур белеткел СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идеяларының база шиитпирлериниң мобилизакчы салдары-биле эртип турар.

Бистиң күрүнеливисти догуиаадып тургузарынга партия биле улустуң баштынчызы В. И. Ленин кайгамчык улут ачы-дузалыг болган. К. Маркс биле Ф. Энгельстиң идеяларын чогаадыкчы ёзу-биле сайыраткышаан, национал айтырының хаиы уткалыг номналын ол тургускан, Коммунистиг партияның национал политиказының эртемниг принциптерни ажыдап кылган.

Күрүнелериниң чүүл-бүрү хевирлерин: күл эжелел күрүнелерни, феодалдыг күрүнелерни, буржуаз күрүнелерни, а оларның аразында күүтүтен империяларны, бичии-бичии күрүнелерни делегей төөгүзүэки билир. Ынчаарга олар шупту-да аңгы талазы-биле антагонистиг иниитиледдерге тургудаан болгаш Ленинниң холу-биле мындыг эң чөптүг принциптер бижиттинген: социал болгаш национал дарлалды узуткаар, улустарның тайбыңны болгаш эң-найыралын бадыткадып тургузар. Совет күрүнениң төрүттүнүп тывылганы ол дээрге марксизм-ленинизминиң үнилеттирбес идеяларының дириг боттанылгазы-дыр.

* * *

В. И. Ленинниң идея-теоретиктиг номналының эртинезинде, СЭКП-ниң болгаш акы-дүнма коммунистиг база ажылчын партияларның документилеринде күрүнеиниң салым-чолуиуң дугайында өөредиг сиңиккен, национал-колония айтырының шиитпирлээриниң база коммунистиг иниитилелди түдүп тургузарының үезинде национал күрүнеэн хөгжүлдезиниң өрүү тодаратканы-биле ажырга, олар бир ангының талазындан өске ангыларның кырынга тергиндели, ажылчы чоннуң дыка көвей массазын мөлчүп дарлаарының чепсээ болуп турганнар.

Октябрьның Улуг революциязы капиталдың эрге-чагыргазын дүржүр октаап, чаа социалистиг күрүнени тургускан. Ол күрүнениң тугунда ооң үндезилекчизи Ленинниң холу-биле мындыг эң чөптүг принциптер бижиттинген: социал болгаш национал дарлалды узуткаар, улустарның тайбыңны болгаш эң-найыралын бадыткадып тургузар. Совет күрүнениң төрүттүнүп тывылганы ол дээрге марксизм-ленинизминиң үнилеттирбес идеяларының дириг боттанылгазы-дыр.

* * *

В. И. Ленинниң идея-теоретиктиг номналының эртинезинде, СЭКП-ниң болгаш акы-дүнма коммунистиг база ажылчын партияларның документилеринде күрүнеиниң салым-чолуиуң дугайында өөредиг сиңиккен, национал-колония айтырының шиитпирлээриниң база коммунистиг иниитилелди түдүп тургузарының үезинде национал күрүнеэн хөгжүлдезиниң өрүү тодаратканы-биле ажырга, олар бир ангының талазындан өске ангыларның кырынга тергиндели, ажылчы чоннуң дыка көвей массазын мөлчүп дарлаарының чепсээ болуп турганнар.

Октябрьның Улуг революциязы капиталдың эрге-чагыргазын дүржүр октаап, чаа социалистиг күрүнени тургускан. Ол күрүнениң тугунда ооң үндезилекчизи Ленинниң холу-биле мындыг эң чөптүг принциптер бижиттинген: социал болгаш национал дарлалды узуткаар, улустарның тайбыңны болгаш эң-найыралын бадыткадып тургузар. Совет күрүнениң төрүттүнүп тывылганы ол дээрге марксизм-ленинизминиң үнилеттирбес идеяларының дириг боттанылгазы-дыр.

* * *

В. И. Ленинниң идея-теоретиктиг номналының эртинезинде, СЭКП-ниң болгаш акы-дүнма коммунистиг база ажылчын партияларның документилеринде күрүнеиниң салым-чолуиуң дугайында өөредиг сиңиккен, национал-колония айтырының шиитпирлээриниң база коммунистиг иниитилелди түдүп тургузарының үезинде национал күрүнеэн хөгжүлдезиниң өрүү тодаратканы-биле ажырга, олар бир ангының талазындан өске ангыларның кырынга тергиндели, ажылчы чоннуң дыка көвей массазын мөлчүп дарлаарының чепсээ болуп турганнар.

Октябрьның Улуг революциязы капиталдың эрге-чагыргазын дүржүр октаап, чаа социалистиг күрүнени тургускан. Ол күрүнениң тугунда ооң үндезилекчизи Ленинниң холу-биле мындыг эң чөптүг принциптер бижиттинген: социал болгаш национал дарлалды узуткаар, улустарның тайбыңны болгаш эң-найыралын бадыткадып тургузар. Совет күрүнениң төрүттүнүп тывылганы ол дээрге марксизм-ленинизминиң үнилеттирбес идеяларының дириг боттанылгазы-дыр.

* * *

Советтер черни төптүг ажыглаар дээш демиселде

Донецк областың Ивапольск кодээ болган Краснодорск суур Советтериниң сагыш човаашкыны чер-чер Советтериниң депутаттарының, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының кичээнгейни хаара тутканы таварылга эвес. Черни камгалаар болган төптүг ажыглаар дээш ноходту организастаар дугайында кыйгырыгны олар үндүргеш. Черни камгалаар, ооң үнүш-дужүткүр чоруун көңгүдеир дээш демиселдиң Алтай крайда, Тыва АССР-де болган Калининград область канчаар чоруп турарын СЭТА-ның корреспонденти-лери дыңнадып турар.

ГЕКТАР БҮРҮЗҮ-УЧЁТТА

Алтайның Жилинск, Октябрь, Смоленск кодээ Советтериниң девискээринде турар ажыл-агыйлар эң чыдар черлерни ажыглаар, мелиорацияны хөгжүдер, хөрзүнүү хаттан, сугдан камгалаар талазы-биле беш чыл планнарын ажылдан кылган болган ботгандырып турар.

Жилинск кодээ Советте «Кызыл тук» колхозтуң специализастаттынган отрядтары шаттарда хоошпалдарны дескилеп, даалыдарны аштап, шыява, одарларны экижидип турар. Октябрь кодээ Советтө «Кулунда» совхоз хорзүн камгалаарының тарылга эвлечештирилгенин пештеретпеш, ыяштар тараан одуругларны кылып турар. Оруктар болган өске-даа черлерге төй чыдыг сигеннерни тарыыр.

Смоленск кодээ Советте «Совет Россия» совхоз суг мооцназар 46 системаны туткан. чазын эрээн хар суу доктадыр плотинаны тудуп турар. Бо кодээ Советтер эң чыдар черлерни учётка алган. Гектар шөл бүрүзүн төптүг ажыглаар дээш демиселдиң ам Алтайда калбаргаш. Ол чорук СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин болган тоску беш чыдың даалгаларын күүседириңге көскү үлүгүү киирер.

(СЭТА-ның корр).

БАРНАУЛ.

КУРЛАВЫРЛАР БАР

Тыва АССР-ниң Дүргеп кодээ Советиниң сессиязынга черниң үнезиниң дугайында айтырыгны ажыл-агыйжы ёзуубиле чугаалашкан. Оон девискээринде республикаңың кодээ ажыл-агый дүржулга станциязы — тараа болган мал продуктулары бөөр талазыбиле улуг ажыл-агый туруп турар.

Соолгу чылдарда мында черни элээп эки ажыглап турар апарган. Чер ажылымың одурулар системазын шингээдип алганының база хаттан үрелиишкиннерге удур хемчеглерни боттандырган соонда бригадаларның ап турар дүжүүд эжин каш центнерге бедээн, а чамдык участоктардан 16 центнер дүжүттү ап турар. Бо дээрге Тываның байдалынга багай эвес көргүзүг. Соолгу- ийи-үш чылдарда эвээш продукция бөөр ийи муң гектар ажыг одарларны экижидип, сигеннинер тараан, а сиген кезер черлерни үндезинин-биле экижидип тургаш 680 гектар черниң бир гектарындан-на 16—18 центнер дүжүттү ап турар апарган. Бо дээрге ооң мурнундагызындан ийи-үш катап хөй-дур.

Ынчалза-даа ажыглаттынмаан курлавырлар база бар. Мал фермаларының чоогунда, хову-трактор бригадаларының, оруктарның чанында, савапнар сараатгаан болган силос салган черлер чоогунда ажыглаттынмаан чыдар черлер кайы хөй.

Беш чыл дургузунда тараа болган мал чеми культуралар тарыыр шөлдерни бо беш чылда көвүдедир дугайында шиитпирнин Дүргеп кодээ Советы хүлээп алган. Эвээш продуктулуг одарларны экижидип, дазыдарны туруп, фермалар, оруктар чоогунда ээп чыдар черлерни шингээдип алырының күсели-биле 112 гектар черни ажыглалга немей киирер. 1200 гектар черниң дажын аштаар, 50 гектар черге ыяштарны олуртур.

(СЭТА-ның корр).

КЫЗЫЛ.

САНААШКЫННЫҢ АЖЫ

Калининград область Горький аттыг колхоз чер тургузуунуң айтырыгларын шын шиитпирлевишаан, тарылга төлүн калбартып, эрткен чылын тараанның ниити чылдазын дыка көвүдедир арталыг болган. Бо чылдың часкы тарылгазы эгелээринге чедир бок үнүттер үнген 60 гектар черни арыглап, ажыглалга киргеп.

Горький аттыг колхозтуң хамаажыын турары Зареченск кодээ Советтиң сессиязынга «Черни ажыглаарын депутаттарның доктаамал контролюнга тургузар» деп кыйгырыгшиитпирин үндүргеп. Кодээ Советтиң депутаттары колхозтуң черни ажыглап турарын специалистер-биле кады анализтеп көргеп болган чаа бөш чылда эвээш продуктулуг черлерни, одарларны ажыглалга киирер талазы-биле хемчегларни ажылдан кылган.

Кодээ Советтиң депутаттары колхозчуларның хууда огородтарының болган дузалал участоктарының культуразын бедидер талазы-биле хемчегларни база боттандырар. Суурнуң чуртакчыларының бедик сорттуг үрезиннерин садыл алырынга дузаларын колхоз баштаар черинге сүмелээн. Ол мынаан картофель олуртулгазын механизастаар ажылдарны (хуу участоктарга) чорудар. Черни төп ажыглаарының айтырыгларын областың өске-даа кодээ, суур Советтериниң сессияларынга чугаалашкан.

(СЭТА-ның корр).

КАЛИНИНГРАД.

Чаагай күзелдиң илергейлээшкини

ВОНН. (СЭТА). ССРЭ-ниң болган ГФР-ниң аразында чарган болган Москвага ат салган керээни чүүдүгүүнүн корген ССРЭ-ниң Дээди Советиниң палаталарының Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының шиитпирин Боннда калбал-биле чугаалажып турар. Комиссияларның чаңгыс үн-биле хүлээп алган түңнел саналын ийи чурттуң арасында харылзааларны экижидиргеге дузаалаар деп Совет Эвилелиниң бодунуң талазындан ак сеткилдиг бодалдымның херечиин кыдзыр үнелеп турар.

Солуннар ол дугайында информацияазын коскү черлерингe парлаан. «ССРЭ-ниң Дээди Советиниң, Эвилелдиң Советиниң болган Национналдар Советиниң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиялары керээнин бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга сүмелээн түңнел саналды чаңгыс үн-биле чүүдүгүт деп санаан» дээрзин «Зоддойче цайтунг» солун дыңнаткан.

Комиссияларның хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суеловтуң чугаазында керээнин бадылаарын үскен таварылгада чүгле Совет Эвилелиниң эвес, харын Европаның өске-даа чурттарының талазындан ГФР-ниң политиказынга бүзүрел бойлаар ийик дээш сөстерни хөй солуннар катаптаан бижээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинниң парлээлгазы ССРЭ-ниң болган ГФР-ниң аразында керээнин бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга сүмелээн Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларның ажылының түңнелдеринче улуг кичээнгейни салып турар. «Нойесе дойчланд» солун «ССРЭ-ниң болган ГФР-ниң аразында керээ Европада тайбыңнаш эрге-ажыктарынга дүргүп турар» деп бижээн. «Тайбың догуннаашкынның ленинчи принцибин амыдыралга чайгылыш чок боттанып турар» деп, «Берлинер цайтунг» солун Даштыкы херектер талазы-биле комиссияларның ажылын тайылбырлаашпаан, демдеглээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). «Телеграф» солун Москвадан келген дыңнадыгны «Дээди Советтиң комиссиялары — керээнин бадылаары дээш» деп улуг эте-биле бирги аримата парлаан. «СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов Москва керээзиниң ужурдузазы совет барыын-герман ийи таланың харылзааларының хемчээлиндеп мраква улуг деп бодалды илергейлээн. «ССРЭ-ниң болган ГФР-ниң аразында харылзааларның чогучуруу бүгү Европа дипке чаа перепективаларны ажыдын турар» деп дыңнадыгда демдеглээн.

Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының баштаар черинiң органы «Дя Вархайт» солуннуң таймбырынга демдеглээнин болза: совет-барыын-герман керээнин бадылаар дугайында айтырыгны Москвага чугаалашканы Европага тайбың хөгжүдениң хандырарынче Совет Эвилелиниң чүткулдүүнүң дугайын бүгү тодазы-биле хереченлеп турардыр.

Каттышкан комиссияның сессиязы ажыттынган

БОНН. ССРЭ-ниң болган ГФР-ниң аразында эртем-техниктиг база экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле Каттышкан комиссияның бирги сессиязы апрель 19-та Боннда ажыттынган. Каттышкан комиссияның совет талазын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазының орлакчызы В. Н. Новиков баштаан. ГФР-ниң талазындан комиссияны ГФР-ниң ажыл-агый болган сад министри К. Шиллер баштаан.

1971 чылдың сентябрьда Крымга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандт-биле ужуражышкыларының үезинде Каттышкан комиссияны тургузар дугайында принципиалдыг дугуржулга чедип алдынганы билдингир болгай.

Комиссия ийи чурттуң аразында экономиктиг болгаш эртем-техниктиг адырлар талазы-биле харылзааларны идепкейжидириниң аргаларын тургулчу өөренип көөр.

Делегацияларның ужуражыышкыны

ХАНОЙ. АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Г. Холл баштадыр Вьетнамда аян-чорук кылып чоруп турар делегациязы Вьетнаминың Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан баштаан делегациязы-биле ужурашкан.

Беседа үезинде ийи тала ийи партияның болгаш улустарының аразында харылзааларны быжыглаарының база Индий-Кытатта америк агрессиязына удур демиселге күжениишкиннерин тааржыдыр каттыштырарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкан.

(СЭТА).

Бүрүн бүзүрел

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң ажылчы чоннары боттарының чазаанга бүрүн бүзүрелдиг болгаш оны түңолугна чедир кампгалаарынга белен деп, президент Сальвадор Альенде аңаа болган хөй муң кижи киришкен митингиге демдеглээн. Чилиниң удазу чазакты деткип турар, чүге дээрге ооң боттандырып турар бүгү хемчеглери ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга бараан болуп турарын ол билир.

Чилиде революстуг чорудулганы доза таап болбас, реакциянын бүгү халдаашкынары турзажок, ол чорудулга моон соңгаар-даа хөгжүүр дээрзин президент медеглээн. С. Альенде революцияны кампгалаар дээш демиселге хүрээленин улам сырый каттыштырарынче чили улустуу кыйгырган.

Ажылчын аңгының чаңгыс эвин тургузуп, быжыглаар

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының баштаар черинiң чоокта чаа боон эрткен пленумунга партияның бюро кежигүнү, баштаар черинiң секретары Хорст Шииттиң «Барыын Берлинниң ажылчын аңгызының байдалының дугайы» деп илеткелин «Дя Вархайт» солун парлап үндүргеш.

Бо чыл чугула шиитпирлериниң чылы болуур деп, Х. Шиитт медеглээн. ССРЭ болган ПУР-биле ГФР-ниң керээлерин бадылаар дугайын чугаалап тургаш, ооң айытканы болза: барыын-герман монополиялар болган чазакка удур ХДЭ-ХСЭ партиялар бо керээлерин буидестагдан бадылаарынга, ынчангаш дөрт таланың Барыын Берлин дугайында дугуржулгазының, ГДР-ниң ГФР болган Барыын Берлин сенат-биле дугуржулгаларының күштүг болурунга бүгү аргалары-биле моондактаарын оралдажып турар. Реакциянын чимзениишкиннериниң ойтур шавышкын бөөрүнче ажылчын аңгыны ол кыйгырган.

Барыын Берлинниң ажылчы чоннарының байдалының айтырыгларынга доктаагаш, Х. Шиитт ажылчыларның боттарының экономиктиг болган социал эргелери дээш демиселиниң күштелгенин айытkан. Ажылчын аңгы монополияларның эрге-чагырганынга удур, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш демиселди сырый каттыжын алган. шиитпирлиг чорудар болза, чүгле ол байдалда бодунуң төөгүдүг хүжаалгезин күүсеңнип, бодунуң байдалының боттуу-биле экижирин чедип ап шыдаар.

Илеткелчиниң демдеглээнии-биле алырга, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязы ажыл төлевиин бедидер дээш, бүдүрүлгелерге боттарының эргелерин калбартыр дээш, өртектериниң болган бажың хөлеазынын улгатканынга удур ажылчы чоннарның демиселин деткип турар.

Бистиң партиябыстың чиигине шугуму болза монополистиг капиталга болган ооң ХДЭ партиязынга удур демиселге ажылчын аңгының ходеливишкиннериниң чаңгыс эвин тургузуп, быжыглаарында болуур дээрзин Х. Шиитт илеткелиниң түңнелинде демдеглээн.

Компартияның удурланыышкыны

ТОКИО. (СЭТА). Японияның Коммунистиг партиязы АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын дайының калбартканынга шиитпирлиг удурланыышкының илергейлээн болгаш ВДР-ниң девискээрин бомбалап турарын доп-дораан сөкедырын негээн.

ЯКП ТК-ның Президиумунуң Докгаамал бюрозунуң кежигүнү Т. Нисидзаваның медеглелинде чугаалаана болза, америк-кытат дыңнадыгда тайбыңнаш бөө принципин удурлугга болдурар дугайында дугуржулганың хоозун сөстер болуруп америк ужар чүүдүдүн Ханойну болган Хайфонну бомбалаваны көргүскен.

Делегейниң антиимпералистиг күштериниң соңгаарлаттынмас сорулгазы болза, вьетнам улустуу деткикпе-биле делегейниң чаңгыс аай ходеливишкиннерин калбартыры болуур дээрзин Т. Нисидзава чугаалаан.

Патриоттарның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Сайгондан ырак эвес — чүгле 37 километр черде Анлок хоорайда сайгон шеригнерниң камгаладыг туруштарынче чаза таварып, күштүг халдаашкын кылганнар.

Ол ышкаш патриоттар № 13 орукта дайыынның бир туружун болгаш Бенкат хоорайны ракета-миномет адыышкынынарыкка таварыштырган.

Мурнуу Вьетнамның төп девискээринде тулчуушкуннар база үргүлчүлеп турар. Анаа партриоттар Фыонгхоанг аэродромну болгаш Контум деп черни атаакалап турганнар. Ооң түңнелинде дыка хөй самолёттар, дайынчы техника үрелип, улуткатышган.

ВДР. Америк империалистер соңгу вьетнам чоннга удур араатанныг үүлгедиишкиннерин үргүлчүлевишаан. АКШ-тың ужар чүүлү Куангбинь, Хатинь болгаш Нгеан можуларның районнарының, а ол ышкаш Виньлинь девискээрииниң хөй чурттакчылыг черлерин үзүк-соксаал чоока бомбалап, боолап турарлар.

Вьетнамның Улусчу армиязының зенитчилери ол можуларже америк ужар чүүлдүн халдаашкыннарын ыладырлыы-биле ойтур шаап турарлар.

ЧУРУКТА: Нгеан можуның бот-камгалал отрядының даймычылары.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Өлурткеннерни орнукшуткан

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Полицияга араатанзыг ёзу-биле өлурткен чеди уругвай коммунисти орнукшударынга чүс муң хире кижи киришкен. Чурттуң коскү лепшилгелиг хөй-ниитичи болгаш политиктиг ажылдакчыларын өлурткеннерге ёзулал кылыры-биле келген. Оларның аразында Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары Родней Ариземенди, Калбак фронтунуң — чөөн үзелдиг күштер коалициязының күүскомунуң даргазы Либер Серенын, Уругвайның ажылчы чоннарының Национал конвентизиниң даргазы Хосе Делия бар турган.

Кажыыдал митингизинге түвө чугаалааннар араатанзыг өлурткүчү чорукту киленгээшкин-биле каргаан. Соолгу үеде чүрттүн лепшилгелиг күштериниг, хамыктың мурнунда коммунистерге удур чөнгээлиг үүлгедиишкиннерниң, кара туразында ажылаашкының болган күчүлээшкинниң күштелгенинге холбаштыр оратөрлер киленгээшкинин чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлээн.

Уругвайның ажылчы чоннарының Национал конвентизи эрге-чагырганының кара туразында ажылаашкының эң шиитпирлин-биле буруу шапкан. Национал конвент чеди коммунисти өлүргенинге удурланыышкынның демдээ кылдыр 24 шакта ажыл сөкедыышкынын чарлаан.

„Аполлон-16"-ның ужудуушкуну

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 19-та үш америк космонавтарлыг «Аполлон-16» корабль Айга чоокшулап чеде берген болган ооң чоок-кавызының орбитазынче шилчип киргеп.

Космонавтар Дж. Янг болган Ч. Дьюк ай кабиназынче ийи удаа кирип, ооң системаларын ылаыылап хынаан. Дүүн хүнүүң ийиги чартымында Дж. Янг болган Ч. Дьюк ай кабиназы-биле Айның кырынга хонар ужурлуг турган. Т. Маттингли айның чоогунда орбитага үш хонук шиитпирде өөрүн маңнап ужудар.

Космонавтар 73 шак шиитпирде Ай кырын шинчилээр планныг.

Космонавтар Айның кырында оңгарлар аразындан тыылган бе, азы метеориттер ол дүшкеп оңгарлар бе деп чүвеин тодарадыр ужурлуг.

болза совет федерацияның хөгжүдезинге чугула үе-чада болган, ССР Эвилелиниң тургустунарынга белеткел болган.

Шилип алдынган оруктуң шынныынга бүгүрээн биистиң партивис бүгү делегей ужурдузалыг сорулга — Эвилелдешкен улуг күрүнени тургузарын шиитпирлээринче Ленининиң удуртулгазы-биле чайгылыш чок, оваарымчалыг базып олурган. Федерацияның совет хевирин барымдаалаан шак ындыг күрүне эвилелии тургузарының негелдезин РКП(б)-ниң VIII съездизинге хүлээп алган партияның программазында киир бижээн турган.

Хамаарышпас совет республикаларның аразынга Октябрь тнилелгезининң соолунде боттанып келген харылзаа байдалдарның бүгү-ле дужулгазы болза, оларның политиктиг, шериг болгаш экономиктиг харылзаа долбаазын улам калбартырының чугулазын, оларның аразынга дужулгалыг харылзаа байлалдар уламна сырый болгаш идегелдиг болган турарын, ооң соолунде олар күрүне харылзааларының дээди хевири-биле, чогум-на харын чаңгыс аай эвилелдешкен күрүнени тургузары-биле солуттунган турарын бүзүредип көргүскен. Совет республикаларның сырый эвилели чокка оларның түскай догуннаашкынын империалистиг күрүнелериниң халдаашкынындан камгалаары берге, экономиктиг сырый эвилел чокта интервентилерниң болган ак-гвардейжилериниң үргеп каапы бүдүрүкчү күштерни катап тургузары, ажылчы чоннуң амыдырал байдалын экижидери канчаң-даа болдунмас деп, Ленин санаан турган. Адактың соолунде шак ындыг эвилел ниити план ёзугаар хөгжүүр чаңгыс аай социалистиг ажылагыйны тургузар арганы база бөөр деп, ол айтып турган (Ленин, Чогаалдарның долу чыындызы, том 41, арын 164).

РСФСР-ниң өске бүгү совет республикалар-биле харылзаа байдалдарынга-даа, Россия Федерациязының иштинге-даа бодунуң таарымчалыын херек кырынга шагда-ла бүзүредип көргүскен федерациял хевирин Ленин совет республикаларның күрүне каттыжышкынының чогучылыг хевири кылдыр санаан. Мында хамаарыштыр Ленининиң онзалап шыйганы болза: «Федеративтиг эвилелче улам, ооң-даа улам чүткүүрү эргежок чугула». (Ол-ла томнуң ол-да арынында). Ол түңнелдер «Национал айтырыында партияның эдлчеглиг сорулгаларының дугайында» X съездизинин шиитпирлериниң үндезини болган.

* * *

Национал айтырыының талазы-биле партияның ленинчи шугуну амыдыралга чедиишкинниг боттанып турган. Совет республикаларның аразынга улам быжыг күрүне харылзааларын хөгжүдеринiң чугулазының дугайында айтырыгны Россия Федерациязының Украинаның, Белоруссияның, Закавказ Федерациязының партия организациялары 1922 чылда партия Төп Комитединиң мурнунга тургускаанар. РКП(б) ТК-ның Политбюрозу ол-ла чылдың август айда түскай комиссия тургузар дугайында шиитпир хүлээп албышаан. РСФСР биле хамаарышпас Совет республикаларның харылзаа байдалдарының дугайында айтырыгны ТК-ның эдлчеглиг Пленумунга чугаалажыры-биле белеткеп келирин ук комиссияга дааскан. В. В. Куйбышев, Г. К. Орджоникидзе, А. Ф. Мясников, Б. Г. Мдивани, Г. И. Петровский болган партияның өске-даа ажылдакчылары шиитпир белеткээринге идепкейлиг киришкен. Комиссияның ажылын И. В. Сталин удуртkан болган докгаал төлевилелиниг «автономчудузга» дугайтыр саналды ол киирген турган.

В. И. Ленин ол үеде аарыг турган болгаш Горкилерге эмнедип чыткан. Комиссияның материалын ол сентябрь 25-те алган, ооң даартазында ТКның Политбюро кежигүннеринге чагаа чорутпушаан. «автономчудузга» дугайында саналды шыгыны шугумчулелге таварыштырган. Кол идеяны Ленин мынчаар тайылбырлаарын саналдаан: хамаарышпас совет национал республикалар Россия Федерациязынче анаа-ла элзип кирбейн, а РСФСР биле кады чаа күрүне кылдыр каттыжан турар үжулуг. Ден эргелиг болгаш түскай хамаарышпас совет республикаларны каттыштырар принципти барымдаалаан база национал күрүне тургузарының чыгдынган дужулгазын түңневишаан, Ленин деп эргелиг, түскай хамаарышпас Совет республикаларның эки түрө каттыжышкынынга үндезилеп, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургузарының идеязын ийип үндүргеп. Мынчангаш Ленин марксизмниң теориязынга, социалистиг күрүне тургузуушкунунун практиказынга улуг салыышкыны киирген; хөй националдыг күрүненiң чаа хевирин, ооң-биле кады интернационализминиң принциптеринге дүүштүр федеративтиг тургузулганың чаа хевирин тургузарын ажыдып тыпкан. РКП(б) ТК-ның Пленуму ленинчи шугумну бүрүнү-биле деткивишаан, резолюцияны ТК-ның директивазы кылдыр хүлээп алган. ССР Эвилелин тургузар дугайында дообілу төлевилелин ажылдап кылгаш, ооң соонда Советтер съездизинге көөрү-биле санал киирерин комиссияга дааскан.

1922 чылдың декабрьда республикаларга Советтериниң съездилери болуп эрткилээн. Эвилелдешкен күрүнени тургузарының эргежок чугулазының дугайында олар шуптү шиитпир хүлээп алгылаан. ССР Эвилелин тургузарының ленинчи идеязын ангы, күш-ажылчы тараачыннар, мурнакчы интеллигенция изиг-биле деткээн. Совет республикаларның эвилели болуп каттыжарының дугайында айтырыгны Советтериниң губерния, уезд болгаш волость съездилеринге, хөй кижи киржикчилиг митингилерге, хуралдарга калбаа-биле чугаалажын эрткилээн деп, СЭКП ТК-ның «ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» докгаалында демдеглеп турар.

1922 чылдың декабрь 30 төөгүлүг хүн болуп арткан. Советтериниң I Бүгү-эвилел съездизи ол хүн Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганын чарлаан. Үк съезд Декларацияны болгаш Эвилел керээзин хүлээп алган. Улустарының ден эргелиниң болгаш аңы-дүнмалышкы кады ажылдажылгазының ленинчи идеялары база пролетаржы интернационализминиң идеялары ол документилерге сингиккен. Улустарның кады ажылдажылгазын бүржуалтар чемин ап шыдаваан. Национал дарлалды дазылыдан улуткаары, улустарның бот-боттарынга идегежир чоруун чедип алыры, аңы-дүнмалышкы кады ажылдажылганың үндезинин салыры чүгле Советтер лагеринге, чурттакчы чоннуң хөй кезиин бодун долганыыр сырый каттыштырып шыпаар пролетар диктатуразының байдалынга күүсеттинер аргалыг деп Декларацияда чугаалаан.

Ол Эвилелдиң составында киржип турар күрүне бүрүзүнге ниити херектии эргежыы дээш күш-ажылдын, аңы-дүнмалышкы кады ажылдажылганың үндезинин салыры чүгле Советтер лагеринге, чурттакчы чоннуң хөй кезиин бодун долганыыр сырый каттыштырып шыпаар пролетар диктатуразының байдалынга күүсеттинер аргалыг деп Декларацияда чугаалаан.

Ол Эвилелдиң составында киржип турар күрүне бүрүзүнге ниити херектии эргежыы дээш күш-ажылдын, бот-тывынгыр чоруктун эң кыдыкы хемчээлин көргүзер, бузулбас харылзаа байдалдарның чаа үндезинивери Декларацияда болгаш Керээде салдынган. Съезд ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитедин соңгаан. Ооң бирги сессиязынга ТКБның Президиумун, ооң дөрт Даргазын — дөрт эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилерин: М. И. Калининни, Г. И. Петровскийни, Н. Н. Наримановту, А. Г. Черняковту соңгаан.

ССР Эвилелиниң тургустунганы болза, совет республикаларның бүгүү чорудулгазы-биле. Совет эрге-чагырганың интернационалчы будүжү-биле, В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партияның хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле белеткеттинген турган. Совет Эвилелиниң догуннап тургустунганы социализминиң чедиишкиннинг түдүп тургузарының, бүгү совет республикаларның экономиказын болгаш культуразын шалыпкын хөгжүдеринiң, социалистиг күрүненiң камгаланыр күчүзүн база ооң делегей ареназынга ат-алларын быжыглаарының шиитпирлиг фактору болган. Фашизм-биле өлүмүүр сегиржип алышкынга совет улус социализмни камгалап ап шыдаан.

Ленининиң чагыгларын чайгылыш чок күүсетпишаан, СЭКП социалдыг болгаш национал айтырыгларының нарын комплекизин шиитпирлээр талазы-биле делегейге төөгүлүг чедиишкиннерни чедип алган: сайзырангай социалистиг нитилел тургустугган, алаан кан улустарның талазындан капиталистиг хөгжүдениң хилинчектиг үе-чадазын ооң эртпишаан, социализмче шилчип киреринiң сорулгазын чедиишкиннинг шиитпирлеп шыдаан, кижилерниң төөгүлүг чаа нитилежигеш — совет улус догуннап тургустугган. Бот-боттарының аразында аңы-дүнмалышкы дузалажылгага, бирги өлчегге улуг орус улустуң дузаламчызынга ханмышаан, мурнунда дөхүлаштай чораан улустар сайзырангай үлетпүрүү тургузуп, ажылчын аңгының база интеллигенциянын национал кадрларын белеткеп, колхоз тургузуун быжыктырган, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразын төөгүлүг кыска үеде сайзыраткан.

Улуг Байырлал—ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын совет улус күүү-шыдалыының чечектелиишкиниин үезинде үткүп турар. Ол шилгарангай ийилей ССРЭ-ниң национаалларының болгаш улустарының чаңгыс эптиниин, ленинчи партияның толгандыр эларның сырый каттышканының, улустарының интернационализминиң болгаш эң-кайралдың принциптеринге эларның шынчызының чаа тода көргүзүү болур.

Профессор Г. ГОЛИКОВ.

СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленининия институдунуң секторунуң эргелекчизи.

Ажыл-ишке, өөредилгээ орук ажык

ЁЗУЛУГ ЭЭЛЕРНИ КИЖИЗИДЕР

Эртем-техниктиг хөгжүлдениң үезинде бистиң республиканың колхозтарынга, совхозтарынга бижыг билигликг, аныяк тускай эртемнигler хөйү-биле негеттинип турар. Көдөө ажыл-агыйның ябазыбүрүү машиналарының тургузуун, септелгени, ооң техниктиг ажыдалдазын канчаар шын чорударын эки шинчээдин алыры, ону билирге кодөө ажыл-агыйның тускай эртемниг специалистеринге-даа, трактористерге-даа эртежок чугула.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлериниде мынчаар бижээн: «Аныяк специалистерни амгы үениң билиглерп-биле ханы чепсеглээри, хөй-иннти политиктиг болган организаторлуг ажылдарыны чорударынга чаңчыктырары, өөредилге үезинде чедип алган билиглерин практикага ажыглап билир кылдыр өөредири чугула».

Ынчангаш бистиң кодөө ажыл-агый техникумунуң коллективи экономиктиг билиглернин үдезиниверни сургуулдарга ханы өөретпишаан, бүдүрүлге практиказын бедик деңгелге эртирип турар апарган.

Тываның кодөө ажыл-агый техникуму кодөө ажыл-агыйның ортумак тускай эртемниглерни белетээринге улуг роль дуг ээлеп турган. 1971 чылдың декабрьда техникум бодунуң 20 чыл оюн байырлап эртиргеп. Техникум эрткен чылдарда бодунуң бөш салбырларынга ортумак эртемниг 2475 специалисти белеткээн. Оларның арасында кодөө ажыл-агый будурулгезинде агрономнар, зоотехниктер, мал эмчилери, бухгалтерлер болгаш техник-механиктер бар. Олар ам республиканың колхоз, совхозтарында үредүүшкелдиг ажылдан турар.

Бо өөредилге чылында техникумнуң хуналдыкы салбырында 741 кижи, а бот-өөредилге-биле 494 сургуул өөренип турар.

Аныяк специалистерни эртем-билигге өөредип кижизидилгезинге 43 дээди эртемниг бешкыларның киржилгези улуг. Сургуулдар-биле улуг ажылды Александра Тихоновна Соболева чорудуп турар. Тамара Александровна Барковская бо техникумну эки дооскаш, кодөө ажыл-агый институдун доозун алган. Олар зооветеринарныг тускай эртемниглерни белеткээринге боттарының билиг-мергежилин харам чокка берип турар. Ам оларның хөй кезии колхоз, совхозтарда зоотехниктер, мал эмчилери, агровомнар апаргылаан.

Агровом кижиниң черинң ээзи деп адап турар бис. Ол чер ажыл-агыйының, растениеводствонуң, почвоведениениң, ажыл-агый будурулгезиниң чугула адырларының технологтаашкын эки билгеи турары чугула. Бедик культуралыг, чер ажылын эки бидир, эртем-биликиниг специалистерин белеткээр чаагай херекке Анастасия Ивановна Зимарина оң беш чыл дургузунда баран болган. Ол ынчаш Галина Ивановна Кузнецова кодөө ажыл-агый системазынга чөөрби чыл иштинде могаг-шыпаг чокка ажыглаан. Оларның өөредип, кижизиткен оөренчилери республиканың ажыл-агыйларында бол специалистер болуп эки ажылдавышаан, бо тоску беш чылдың үезүнде боттарының салыпшкывын киирештирип турар.

Бистиң бо техникум кодөө ажыл-агыйга ажылдаар бухгалтер эртемниг специалистерни 1959 чылда доостурган. Ол үеден бээр бо хүвеерге чедир 712 бухгалтерни белеткээн бис. Ортумак тускай эртемниг специалистерни өөредип белеткээринге бухгалтер салбырының башкылары Наталья Алексеевна Стрекнева, Мария Николаевна Ступина оларның ролю улуг болган. Чыл бүрүде сургуулдарның бүдүрүлге практиказынга боттарының үнелиг арга-дүржулгазын кадып, эки сүмелерин берип турар.

Бо өөредилге чылында хүндүскү салбырга 161 кижи, бот-өөредилге-биле 70 сургуул техникумну дооскаш, тускай мергежилдиг дипломнарын холга алган. Доозукчулардан Чечек Монгуш, Владимир Хертек, Надежда Оюн олар бот-тарының шилип алган профессияларынга бижыг, ханы билиглиин шыдалдыг үезинде кэргүскеп.

Механизация салбырының сургуулдары күрүве экзаменнерин дужаавас, а диплом төлевилеелдерин камгалаар. Ол салбырдан Альбинет Юсипов, Василий Жмак, Виктор Кутуков диплом төлевилелдерин коичуг эки камгалаан.

1971—1972 өөредилге чылында бистиң республиканың школаларын хөй-хөй оолдар, кыстар доозар үе удавас. Оларның кезии ортумак болган дээди өөредилге черлеринге кирер. Бистиң техникум кодөө ажыл-агыйны эки сайгарып билир, апаа хандынышдыг, кодөө черлерден келген аныяк оолдар, кыстарны бирги курека хүлээп алыр. Өөренириниге таармычалыг байдал бисте тургустунган.

Аныяк кижи профессияны бодунуң сагыш-сеткилинге, күзелинге таарыштыр шилип алыры чугула. Ортумак школаларда дээди өөредилге черлеринче киреринин экзаменнери чоруп турда, чамдык абитуриентилер конкурс эртип шыдавайн, шилип алган профессиязындан шуут-ла оске өөредилге черлеринче өөренирин күзей берген болгулаар. Ол черле шын эвес. Чижээ, медицина, уран чүүл училищелеринче болгаш оске-даа ортумак өөредилге черлеринче кирип чадаан, бистиң көдөө ажыл-агый техникумунче көп кирер тавармалар бар. Олар техникумга кирип алгаш, 1—2 курстарга тура өөредилгезин ара каапкан чүүлдер бары харзаданчыг. Шак мындыг чылдагаан-биле бистиң көдөө ажыл-агый техникумунуң 1971—1972 өөредилге чылында 1—2 курстардан 35 кижи өөредилгезин ара каткаш чоруткан.

Профессий шилип алыр ажылды чамдык школа коллективтери эда-иезер. хөйнинги организациялары четпес чорудуп турары моон иле-дир. Оон ангыда көдөө ажыл-агый техникумунче киреринин экзаменнерин дужаан турар чамдык өөренирилерниң оруе дылга, математикага, физикага болгаш химияга биилп копкан. Ылаңгыя Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш Барыын-Хемчик районнарның сес чыл болгаш ортумак школаларын дооскан өөренирилерни мадза хамаарыштырып болур.

Тываның кодөө ажыл-агый техникумунуң өөренирилери болгаш башкылар коллективи СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерни амыдыралга боттандырбышаан, өөредилгеге болгаш күн-ажылга бедик коргүлүтлер дээш бир демнинг эжыдап турар.

В. ПАЗЫМОВ,
көдөө ажыл-агый техникумунуң өөредилге эргелекчизи.

ГТО-ну нептередири—бүгүнниитиниң херээ

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң область чиигүлелиниң III пленуму болуп эрткен. Анда Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплексизин (ГТО-ну) нептередир дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгаларны чугаалажыш көргеп.

ГТО-ну чаа комплексизи болза, совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини, ол совет кижилерниң бүгү талазы оолдээнинге, бедик бүдүрүкчүүр ажылдарынга, Төрээн чуртуп камгалаарынга белеткеннириге болгаш хөй чылдар дургузунда чогаадыкчы идепкейлиг ажылдаарынга, кадык, ыңмырак болурунга дузалаар. Моңу амыдыралга боттандырып эгелээн, күш-культураны болгаш спортту улам ынай сайгырадыр, массалыг болдурар дээш партия болгаш чазактың чаагай сагыш салышкынының илдези болур. Бо дугайын пленумга илеткел кылган «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы В. Б. Сырат болгаш санал бергеп эштер чугаалаан.

ГТО-ну комплексизиниң боттанышкынны кадыкшыл, спорт, өөредилге, кижизидилге ажылдарының деңгелин бедидер негелдеми салып турар. Ынчангаш спорт ажылын мурнуку деңгелинден эжиждер хемчеглерин алырының чугулазын пленумга чугаалажыш көргеп.

Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга болен болуруун чаа комплексизин боттандырып эгелээнинден бээр бир ай чартык үе эрткеп. Бо аразында ГТО-ну нормаларын дужаар хемчеглерни чамдык спорт организациялары чорудуп турар. Таңды районда, Тываның көдөө ажыл-агый техникумунда дыка хөй аныяктар хаакка маныаарының нормаларын дужаагап. Орта техникумунуң 500 ажыт сургууну киришкеп, олар ГТО-ну оске нормаларын дужаарынын белеткеличе киргеннер. Үстүнде ады үнген черлерден апгы коллективтерде ГТО-ну нормаларын дужаар ажылды чорутпайн турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер четпес деп айыткан.

ГТО-ну нормаларын дужаарынга таармычалыг байдалды тургузар хемчеглерни партия, совет организацияларының детки-чеги-биле комсомол, профвиилел болгаш ажыл-агый организацияларын кыска хуусада ниитилелиниң чугула айтырыг болуу берген деп пленум санаан. Хамыктың мурнунда «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң колхозтарда, совхозтарда болгаш еске-даа черлерде күш-культура организацияларының ажылын эжиждер хемчеглерни алыр ужуралут. Күш-культура комитеттериниң материалдыг базазын быжыглаар, спорт тудугларын калбартыр, дериг-херекселдер-биле хандырар болгаш өөредилге-спорт ажылының деңгелин бедидер сорулга салдынган. «Урожай» ниитилелиниге хамаарыжыр 75 күш-культура коллективинде 5 спорт залы, хол бөмбүүнүн 63, баскетболдун 47, бут бөмбүүнүн 22 площадки бар. Спорт дериг-херекселдери дыка эжиш. Бо түүлдер чоокшулуг негелделинге четпейн турар.

Республикада күш-культура болгаш спорт ажылын эжиждеринче кичээнгейни салып турар колхозтар болгаш совхозтар элээп эвес. Оларга Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг, Бии-Хемниң «Кызыл тараачыы» колхозтарын, Таңдының «Элегес», Каа-Хемниң «Бурунгаар», Өөрүнүң «Торгалыг» совхозтарын хамаарыштырып болур. Бо ажыл-агыйларның удуртучулары, профвиилел болгаш комсомол организацияларының кодээнин пиичилериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң ужур-дузазын үнелеп турар.

Ынчалза-даа моон мурнунда болган пленумнарга актив хуралдарында күш-культура коллективтериниң ажылын эжиждер хемчеглерин дугайын да айтырыгларны каш удаа чугаалажып, чугула шиитпирлерни хүлээп ап келген. Соглоп сес ажыл-херек-биле дүүшпейн туравын пленум демделээн. Бии-Хемниң «Хөдүү» (даргазы П. Ершов), Тес-Хемниң «Ак-Эрик» (даргазы У. Эрендей) колхозтарда, Таңдының «Россия» совхозунда (директору Н. Сова) спорт ажылы багай. Материалдыг база, спорт дериг-херекселдери чок.

Чамдык күш-культура коллективтери ажыл-агый удуртучулары, профвиилел, комсомол организацияларының ажылынан улуу-биле хамаарыжыр турбуже, чамдык черлерге ады таармынаар, кижилерни томуйлап келген. Ындыг таварылга Бии-Хем районнуң «Саян», «Оок» совхозтарга тургулаан.

ГТО-ну чаа комплексизиниң ужур-дузазын, нормаларын ажылчы чоннуң ортузунга пропагандалаар, ону дужаар ажылды ам-даа четпес организастап турар бис.

Бо дугайында илеткелчи болгаш пленумга санаал бергеннер В. Комбүй (Улуг-Хем), А. Опера (Таңды), Т. Сераэ (Эрзин) болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Үстүнде айыткан четпестерниң үнүп турар чылдагаанны районнарда күш-культура болгаш спорт комитеттериниң, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң удуртучуларының ажылды негелдеге чедир чорутпайн турарында деп пленум санаан.

Чаа комплексти нептередир талазы-биле «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң сорулгаларын пленум тодаратказын. Ажылчы чоннуң ортузунга ГТО-ну дугайында тайылбыр-массалыг ажылды калбартып, анаа пропаганданың бүгү хемнирлерни ажыглаар. Күш-культураның чаа комплексизиниң нормаларын хүлээп алырынга белеткелдирер. Чөүүлдерни болгаш комиссиялары чер болганга тургузарын, семинарларны эрттирерин көргеп. Малаа хамаарыштыр доктаалды пленум хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

МЕРГЕЖИЛИМ

Хайыракан сес чыл школазын дооскаш, аалымга чедип келиримге ачам-биле бистиң аравыска чугаа болган. Каш чыл бурунгаар зоотехник болур дугайында база сүмелеминп турган бис. Черле эскерип көрүүрүмга ол мергежил мээң сетилимге тааржыр болган. Ынчангаш ачам база мени детиээн.

«Улуг-Хая» совхозка бир трактористиң чүдүрүкчүзү, дузалакчызы болуп амыдап тургаш, кодээ ажыл-агый ажылдарын элээп биле берген мен. Бо ажыл харыысалгалыг-даа, берге-даа. Оон ангыда мал ажылының дугайында чоорту эскерип, хөй чүүлдерни билип алганым мээң бо тускай эртемни улам хандыр өөренирингe база дузалаан.

Киреринiң экзаменнерин эки думаагаш, кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырынга өөрени берген мен. Аңаа өөренири солуундур. Ам ийиги курста өөренип тур мен. Бистиң бо курста 28 сургууп, чаңгыс мениң төлдери дег, эп-найыралдыг өөренип турар. Оларның иштинден Алтай Сүгдер-оол, Сергей Чыргал тус-тус эртемнерге чүгле 4—5 демдектерге өөренип, курста ишинан өөредилгелиг эштеринге өөредилге талазы-биле дузаны чедирип турар.

Часты будурүлге практиказы Таңды районнуң колхоз, совхозтарынга удавас эгелээр. Ынчан бодувустуң теоретиктиг билимивисти практика-биле холбап тургаш, хөй-хөй чүүлдерни билип албышаан, үнелиг арга-сүмени хөөчүн мал эмчилеринден, зоотехниктерден кодээ ажыл-агыйның оске-даа тускай эртемнигlеринден алыр бис.

Бистиң сорулгавыс—кодээ ажыл-агый техникумун эки доозары, ону чедип алыр дээш чүтүлүдүг өөренир, төөрияны практика-биле холбазары болур.

У. БАЙ-КАРА.

Күзел турда

Ыры болгаш музыка кижиниң амыдырал-чуртталгазындан чарылбас. Ол өөрүшкү, хөглээшкин, мунгарал-даа үезинде кезээде кижиге улуг салдарлыг, ужур-дузалыг деп чүвени бичемден бээр-ле биле берген мен. Ыры башкызы Любовь Васильевна Аникеева менээ мындыг сүмени Шагаан-Арыгның № 1 школазының 8-ки классын дооруп турумда каткан чүве. «Музыкага, ырыга, танцыга хандыкшылың, сонуургалың улуг-дур. Наташа ургуларның музыка школазынга албан кирип ал. Сураглыг композиторларның ырларын ырлап, чараш аялгаларын нота ёзугаар ойнап турар апаар сен. Аңаа өөренири сеңээ дыка солуун болур. Ол школаны дооскаш, өөредилгең оон ынай уламчыла...»

Ам оон бээр элээн чылдар эрте берген болза-да, мээң, ынак башкымның ол өртек-үнелиг чагыг сесгерни амга чедир утпайн, сактып чоруур мен. Оон сүмезин ёзугаар Бызылдың уран чүүл училищезинче кирдим. Мен ам ол училищенин 4-кү курузунда багай эвес өөренип, башкыларымның берген темаларын сайгарын өөренип, чагыгларын күүседип тур мен. Бистиң курста бежен чыгам аныяк оолдар, кыстар удавас училищени доозар. Олардың иштинден Татьяна Одинокова, Людмила Белова, Шыырааа Саая тус-тус эртемнерге чүгле 4—5 демдектерге өөренимшаан, уран чүүл училищезинин хөй-иннти ажылдарынга идепкейлиг киржип турары башкылар коллективинге өөрүнчүг.

Тускай эртем чедип алгаш, культураның шугумунга үлүүвүс кирип ажылдаар бис.

Н. НОВИКОВА.
уран чүүл училищезиниң 4-кү курузунуң сургууну.

УЛУУ-БИЛЕ ЧЕТТИРДИМ

1950—1953 чылдарда Шагаан-Арыг хоорайның ортумак школазынга өөренип турумда, өөренирилерден ылгалдыг көстүр, эрес-шоваа, спортка хандыкпыдыг оол турган. Ол оолду Орүе-оол дээр чүве.

Башкылаар билигни чедип алгаш, школаларга ажыдап, хөй уругларны өөредип, оларны түгкай болгаш дээди өөредилге черлеринге өөредири-биле, улус ажыл-агыйынга ажылдадыры-биле үдеп келдим.

Айылдыг аарыгдан аараш, каш чыл иштинде эмчилерниң хайгааралынга туруп, эмнедип чордум. Эрткен чылын аарыг кедерей бергеп, эмчилер мени кезээ эмнээр эмнелгеже чоруткан. Кезер эмчи Орүе-оол меня шинчип көргеш, кестирип эмнедиримни сүмезээре, чомпозорзом мен. Бо чыздың январьда Орүе-оол кезиишкин кылган, бергедээшкин меңээ болбаан. Кан-кадык чаныш келген мен.

Эмнелгеге келгеним хүн, мени баштай шинчээн эмчиниң фамилиязын Орүе-оол деп дыңнаан, эмчиге чыткам. Шагаан-Арыгның ортумак школазынга кады өөренип турганым эрес-шоваа, спортка ынак бичии Орүе-оолду сактым, бодап чыткан мен. Орүе-оол эмчини эмнелгенин ажылдакчылары, эмнедип турар улус Константин Ховалыгович деп адап хүндүзор. Константин Ховалыгович эмнелгенин ажылдакчыларынга, аарыг кижилерге эвилең, оларны хүндүлээр, совет кижилериң кадыкшылы дээш биликш, күжүн үндүрүп турарын эмнедип турган көрдүм.

Аарыг чидип, кадыкшылым экирий бергенде, чүвеин канчап билир, школага шаавда кады өөренип турганым Орүе-оол боон чадавас деп бодаапа, эмчиниң өөренип чораан черим, школазын дидим айтырыпкан мен. Шагаан-Арыг хоорайның ортумак школазын дооскаш, медицина институдунга өөренгеш, эмчи апарганын чугаалап бергеп.

Мени эмнеп экирткеш, чонумнуң ажыл-үүлезин будуруур арганы кылып каан эмчидерге канчап чылыг сөстү соолевес мен. Четтирдим!

С. НОРДУП-ООЛ.

Кодээниң бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлдези

Бирги ээлчегге киришкеш

Кызыл-Мажалык суурнуң культура бажыңынга албан, организацияларның, будурүлгелер болгаш школалар коллективтериниң ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур юбилейинге алдарлыктаан бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлгелерин организастап эрттирген. Көрүүлдеге 7 коллектив киришкеп.

Иниги ырлар, танцы, шүүлтүктер, кыстарның хылдыг хөгжүм ансамбльдери дээш оон-даа оске номерлерни көрүүлдеге киирген. Райпо коллективиниң белеткээни апыяктар ансамбли, № 1 көжүүн көрүүр механизастаан колоннаның хылдыг хөгжүм ансамблиң. Кызыл-Мажалык ортумак школаның башкыларының иниги ырыы болгаш райпо коллективинде ийи-чаңгыстың номерлерин чон сонуургаан.

Көрүүлдеге бирги черни ээлээн райповуң бот-тывыгыр коллективинге райкүүскомнуң культура кылдыгының Хүндүлел бижинин болгаш 70 рубль шаңналды тывыскаан. Ийиги черни ээлээн район төвүүнүң улус чырыдыышкын коллективинге райкүүскомнуң культура кылдыгының Хүндүлел бижинин болгаш 60 рубль шаңналды тывыскаан. Үшкү, дөртку черни ээлээн бүдүрүлге участогунуң болгаш № 1 КМК-ның бот-тывыгыр уран чүүл коллективтерине белектер-биле кады 30-30 рубль шаңналдарны тывыскаан.

Бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлгелерин белеткээринге идепкейлиг киришкеп болгаш түс-түс ырларны, шүүлтүктерни, ансамбльдерни болгаш түс-түс ырларның иштинде чаа чүүлдер барык-ла чок болган. Көдээниң бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлдезин ССРЭ-ниң тургустунганчының 50 чыл болур юбилейинге үткүштүр чорудуп турар болганда бистиң хөй национальдыг Төрээн чуртувустун, интернационалчыл наймыралдың, Коммунистиг партия, совет эрге-чагырга болгаш В. И. Ленинниң дуганыцда чаа-чаа ырларны, шүүлтүктерни программага кииреринче сагыш салыр апаар.

Район төвүүнде хөй кижилиг коллективтер—түүйбу заводу, № 741 КМК, иштики херектер киллизи, «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбыры, ыныс ажыл-агый черн, эмнелге бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлдезинге киришпеннер. Бо чугула ажылды чедир үвелевейн, турарывыңа чылдагаанны чүдел деп айтырыгны үстүнде демдеглээн организацияларның удуртукчулары коммунистерден СЭКП райкому шыңгыы айтырза чогуур.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Юбилейге тураскаагаан

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур оюнга тураскаатkан бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлдези Сүт-Хөлге болуп эрткен. Аңаа 3 көдээ клуб, 1 Культура бажыңының бот-тывыгыр уран чүүл коллективтери, иниги-биле 200 кижи киришкеп.

«Сүт-Хөл» совхозтуң партия болгаш ажыктың комитеттери, комсомол организациязы, Сүт-Хөл көдээ Совет көрүлдезиниң бедик деңгелге эртирериниче кичээнгейни салган. Түс-түс коллективтер багай эвес белеткеңгенин көргүскеп. Көрүлдениң түңелинде Сүт-Аксы суурда Культура бажыңы (директору Е. Куулар) бирги черни алган болгаш баян-биле шаңнаткан. Иниги черни — Кызыл-Тайганың көдээ артистери, үшкү черни — хөр-тайгажылар ээлээн. Дөртку черге Кара-Чыраның бот-тывыгыр уран чүүл коллективтери, иниги-биле 200 кижи киришкеп.

«Сүт-Хөл» совхозтуң партия болгаш ажыктың комитеттери, комсомол организациязы, Сүт-Хөл көдээ Совет көрүлдезиниң бедик деңгелге эртирериниче кичээнгейни салган. Түс-түс коллективтер багай эвес белеткеңгенин көргүскеп. Көрүлдениң түңелинде Сүт-Аксы суурда Культура бажыңының директору Е. Куулар бирги черни алган болгаш баян-биле шаңнаткан. Иниги черни — Кызыл-Тайганың көдээ артистери, үшкү черни — хөр-тайгажылар ээлээн. Дөртку черге Кара-Чыраның бот-тывыгыр уран чүүл коллективтери, иниги-биле 200 кижи киришкеп.

Көрүлдеге киирген иниги ырларның, шүүлтүктерниң, ансамбльдерниң болгаш түс-түс ырларның иштинде чаа чүүлдер барык-ла чок болган. Көдээниң бот-тывыгыр уран чүүл көрүлдезин ССРЭ-ниң тургустунганчының 50 чыл болуур юбилейинге үткүштүр чорудуп турар болганда бистиң хөй национальдыг Төрээн чуртувустун, интернационалчыл наймыралдың, Коммунистиг партия, совет эрге-чагырга болгаш В. И. Ленинниң дуганыцда чаа-чаа ырларны, шүүлтүктерни программага кииреринче сагыш салыр апаар.

Район төвүүнде хөй кижилиг коллективтер—түүйбу заводу, № 741 КМК, иштики херектер киллизи, «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбыры, ыныс ажыл-агый черн, эмнелге бот-тывыгыр уран чүүл көрүүлдезинге киришпеннер. Бо чугула ажылды чедир үвелевейн, турарывыңа чылдагаанны чүдел деп айтырыгны үстүнде демдеглээн организацияларның удуртукчулары коммунистерден СЭКП райкому шыңгыы айтырза чогуур.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Туркмен ССР. Комсомолчу Маягөзель Реджепова Карабекауль районнуң библиотеказында номчулга залын эргелекчилеп турар. Аңаа чаа номнар делгелгелерни, номчукчулар конференцияларын эрттирип турар.

ЧУРУКТА: М. Реджепова (солагай талазында) онгу класстың Тээгүзүл Мустафагүлүева-биле стенд кылып турлар.

К. НАЗАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Солун кежээ

«Школамның ат алдары дээш» деп өөренирилерниң байырлал кежээзин Сарыг-Сеп суурнуң № 1 ортумак школазынга эрттирген. Ону Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл оюнга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатkан.

Өөредилгези коичуг эки, чүрүм-сагылгазы үлегерлиг, хөй-иннтиниң ажылынга идепкейлиг өөренирилерни демделеп, оларга белектерни тывыскан. Школаның өөренирилери солуун концертти көргүскеп.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Сестн узуткаан

Апрель 12—13-те «Элегес» совхозтуң девискээринге үлүг хар чаапкан. Хөйлү Оранбал Эндыхоевич Оюн апрель 13-түң эртенинде одарга бөрү чоруп турган ис көрүп каапп, истеп чорупкан. Бөрүлерниң турлаа Оштекке чедир истээш, 7 бөрээктиг бөрүнү оолдары-биле катай узуткаан.

Ш. ХОВАЛЫГ.

Спорт

ЯКУТСК. (СЭТА-ның корр). Саппоро Олимпиадазының шаңналынга четкен Москва чурттуг хаакчы Федор Симашев Якутияның улустарының спартакиадазының программазынга киргеп 50 км. черге маңнаан, типлелгезин чедип алган. Хаак оруу өткеп, дыка берге байладып тургускан. Симашев хаагының үзүн база солаан. Россия Федерациязының оске-даа хоорайларының болгаш областарының шыырак дээш хаакчылары база аңаа киришкеп. Симашев дистанцияны 4 шак 31 минута 15 секундада эрткеп. Якутияның Чурапча деп суурунуң чуртакчызы Николай Захаров тилекчеден үгле 5 секунда озалаашп, иниги черни эзлээн.

Федор Симашев, Новосибирск чурттуг Владимир Долганов, биатлонга делегей чемпионы чораан Александр Тихонов болгаш Леонид Гагарин составтыг аалчыларының командазы 4х10 км эстафетага типлээн.

• • •

КИЕВ. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Перуның шилиндек командаларының ужуражымшкыны аңаа болган. Коруштуг болгаш чидиг демисеелге эрткен эп хуумун бо маргылдазынга совет футболистер 2:0 санга тиилээн. Бомбуктү 14-кү минутада Банишевский болгаш 18-ки минутада Коньков киир тевкеп.

телевидение

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

16.00 — Хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ—ЧССР. (2-ги, 3-ду кезектери). (Бижидилге). 17.20—17.30. Чапсар. 17.30 «Якут черниң чаартылгазы». «Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези.

КЫЗЫЛДАН

18.55 — Телемедээлер (орус дылга). 19.05 — Уругларга. Мультфильм. «Кршемилек биле Вохомурка ракган шилчитештн канчаар алганнарын».

19.15 — «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга (тыва дылга). 19.35 — Телемедээлер (тыва дылга). 19.50—Чарлаалар, рекламалар.

МОСКВАДАН

21.00—00.30 — В. И. Ленинниң төрүттүнгенден бээр 102 чыл болган оюнга тураскаатkан баймрлыг хурал. Концерт. Кремльдиң съездилер Орду-удан дамчыдылга. Чапсарда —«Ye» Информастыг программа.

аладар

Бүгүн республикага будуттаар, чагбас. Барыын угланышкынының хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, өскелериге 5—10 градус чылыг болур.

Кымылга шокар будуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 10—12 градус чылыыр.

Редакторнуң орлакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Таармычаның джентльменнери» 9, 10.45, 12.30, 14.15, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымыды. 10; «Рустам дугаймында тоожу» (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 17.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуулгазыл халат» 9.30; «Тик меридиан» 11.30, 13.40, 15.30, 17.30, 19.30, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыпакшылдың назыны» 15, 18.40, «Моррисвиль шивээниң сүмелиими». 16.50, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-51 кедээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 21-27, информашна база совет гургузуу киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче тоглаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00519.

ЛЕНИНИҢ ХЕРЭЭ МӨҢГЕДЕ ДИРИГ!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезавлеттиингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 22 СУББОТА № 35 (8863). Өртээ 2 кеп

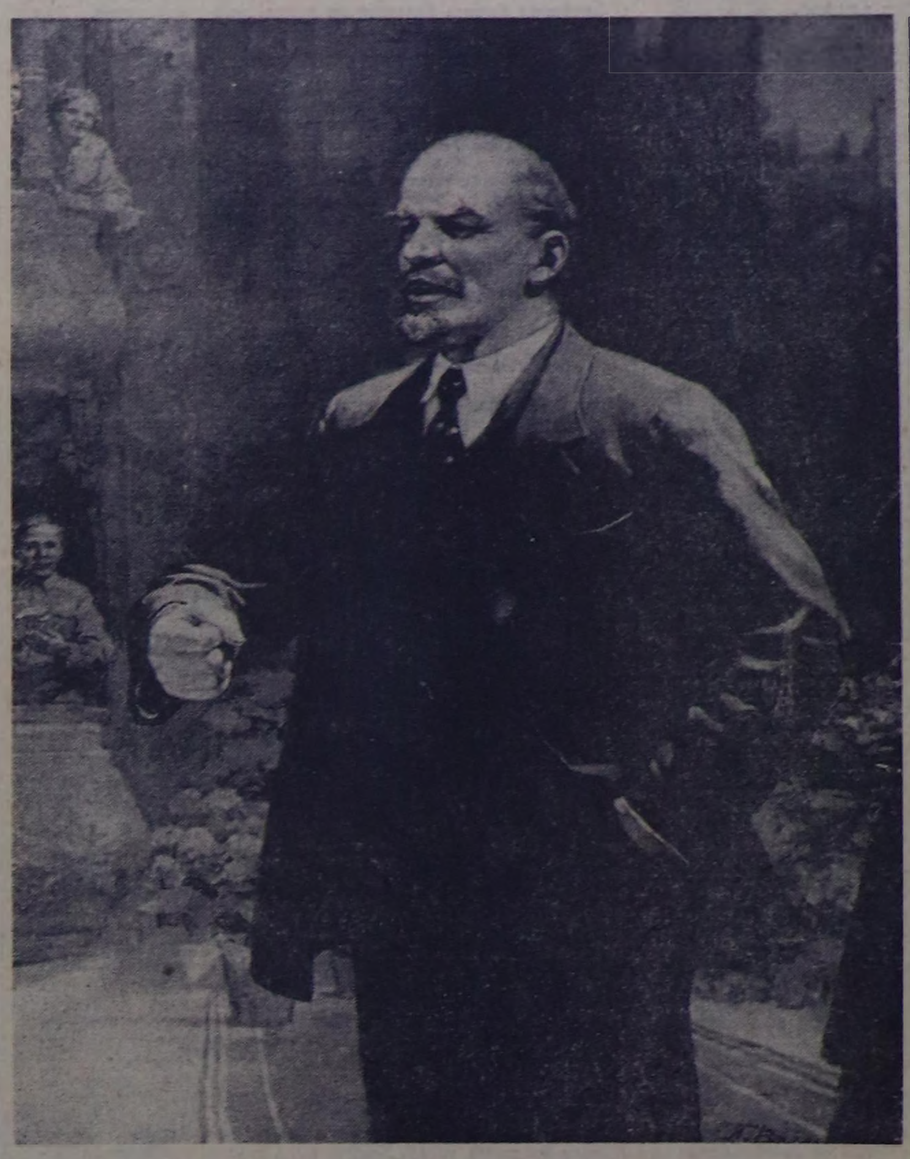

Бөгүн, апрель 22-де, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгениниң бээр 102 чыл болган ою.

«1922 чылдың ноябрь 20-де Улуг театрга В. И. Ленинниң чүве чугаалап турары». Чуруктуң автору —РСФСР-ниң улустуң чурукчузу П. В. Васильев. (СЭТА-ниң фотохрониказы).

ЛЕНИНИЗМ – КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ӨНДҮР УЛУГ ТУРГУЗУКЧУ КҮЖҮ

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 102 ЧЫЛЫНГА ХОЛБАШТЫР МОСКВАГА БОЛГАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛГА ЭШ Ф. Д. КУЛАКОВТУҢ ИЛЕТКЕЛИ

Эштер!

Владимир Ильич Ленинниң ады, ооң амыдыралы, херээ болгаш өөредиш бистиң революстуг үевистен чарылбас холбаалыг. Совет кижилер ленинчи туктуң адаа-биле коммунизмни тургузуп турар, ол-ла туктуң адаа-биле социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарында канчаар-даа аажок улут чаартылгалар боттанып турар. Ленинчи туктуң адаа-биле делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң хемчээли улам өзүп, хосталгалыг антиимпериалистиг демисел калбарып турар. Ленинизм болаа кижи төрелгетевге мөлчүгделден болгаш дарлалдан хосталыр эрукту, тайбың болгаш социал депшилге дээш, коммунистиг идеалдарның тиилелгеан дээш демиселдиң оруун чырыдын берип турар.

Бистиң чурттуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 102 чыл болганын байырлаалдыы-биле демдеглеп турар-дыр. Ону чер бөмбүрзөвиҢ бүгү-ле булуңнарында күш-ажылчы миллион-миллион кижилер база демдеглеп турар. Марксизм-ленинизмниң чаа-чаа тиилелгелерин чедип алдынып, эртемниг социализмниң салдары ниитилел хөгжүдезиниң чорудулгазынга улам озуп турар байдалдарда ленинчи хүнерин эртирип турар-дыр.

Ленинчи өөредиглиг тиилелгезиниҢ чайынаачак коргузуу, бистиң партияның ленинизмге тыныч чорууның илерек СЭКП-ниң XXIV съездиниң болган, ынчангаш ооң шиитпирп совет кижилериниң тургузукчу ажыл-чорудулгаларының дайынчы программазы болу бергеи. Съездиниң документилеринде СЭКП-ниң ап байлак дурнугулгазы, партияның коллективтиг угаан-бодалы, марксчеч-ленинчи өөредиглиг төөгү хөгжүдезиниң чаа байдалдарынга тогаадыкчы өзүбиле ажыглап билири көргүстүүген. Съездиниң шиитпиривде улустуң чаагай чорууның дугайында, бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң улам чечектелиишкинниниң дугайында ленинчи сагыш салыышкын база сиңиккеп.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң созында бир чыл бичии-ле ажыг уе эрткеп. Ынчаарга хоорайның болгаш көдээниң-даа ажыл-ишчилери, партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, профсоюлел, комсомол болгаш хөй-ниитиниң өске-даа организацилары улуг болгаш үре-түңнелдиг ажылды чорутқаи деп бөгүн бенин чугаалап болур бис.

Ол дээрге тоску беш чылдың кол соруглазын күүседиринче—социалистиг будурулгени хөгжүдеринниҢ беднк темпилерпиге, ооң ажыктыг чорууп бедидеринге, эртем-техниктиг дешпилгеге болгаш күш-ажылдың будурукчулуунуң дүрген озулдезинге үндезилеэш, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка көдүреринче углаган чайгылыш чок күжепишкинниҢ чылы болгаи.

Ол дээрге Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказының чаа-чаа чедиишкиннериниҢ. СЭКП-ниң XXIV съездизиниҢ ажылдап кылганы тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чорүү дээш демиселдиң программазын амыдырапга шудургу боттандырарының чылы болган.

Амгы уеде бистиң чурттуң ажылчын ацгызы, колхозчу тараачыннары, күш-ажылчы интеллигепциязы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюн уткуурунга улуг көдүрлүүшкүн-биле белеткеиип турар. Ол алдарлыг юбилейге белеткел ажылдары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идеяларының болгаш шиитпирлериниҢ күүзүүт салдары-биле чорун турар. ССРЭ-ниң улустары боттарының улуг байырлалыпга Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыжышкын-биле белеткеиип турарлар.

1. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседири — бүгү улустуң херээ

Эштер!

Социализмни чүгле хөй-хөй миллион кижилерниң медерелдиг күш-ажылы-биле тургузуп болур, ынчангаш чаа ниитилел улустуң эрге-ажыктарын барымдаалап, улустуң боттарының холу-биле тургустувар деп В. И. Ленин хөй удаа айтып чораан. Ону төөгүниҢ практиказы долузу-биле бадыткаан.

Ленинчи партияга удурткан ажылчы чоннарның хөй миллион массазының маадырлыг күжеиишкинниҢ азызында ССРЭ-де сайзырапгай социалистиг ниитилелди тургусткан. Бедик хөгжүделлиг социалистиг экономика— күчүлүг индустрия болгаш механизастаттынган улуг көдээ ажылагый ооң быжыг материалдыг үндезини боон турар. Бистиң улут Төрээн чуртувустуң политиктиг ат-алдары болгаш камгалал күчүзүү-даа улам озуп, быжын турар.

Ниити эчис сорулга— социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш демиселге ажылчын ангының болгаи колхозчу тараачыннарның эвилели улам быжыккан, бүгү совет ниитилелдиҢ социал-политиктиг болгаш идеяиг чаңгыс эвк быжыккан. Социализм кижилер аразынга чаа, коллективчи харылзааларны, бистиң чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының, бүгү ажылчы чоннарының аразынга аш-хуу өзүлүнүп, акы-дуңма найырадып, бот-боттарынга дузалажырының болгаш кады ажылдажылгазының харылзааларын бадыткан тургускан. Ынчангаш ооң чаа кижизинип, ниити-совет, интернационалчы аажы-чаңнары тодаргайы-биле илереп турар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганы өңдүр улуг революстуг чаалап алышкыцнарның бирээзи болган. Улуг Ленин хөй националдыг социалистиг күрүве тургузуунуң принциптерин ажылдап кылган, ооң үндезинверин салган, ону тургузарын удурткан.

Бодунуң политиктиг ужур-дузазының болгаш социал-экономиктиг түңнелдериниҢ талазы-биле ССРЭ-ниң тургустунганы бистиң күрүпенистиң төөгүзүнге пылгараңгай черии эзлеп турар. В. И. Ленин нациялардың федерацназын «национал олээнненкек чоруктап **эки тура-биле** улам бедик көдүрлүүнге өөренип алган ажылчы чоннарның **медерелдиг** болгаш эң сырый чаңгыс эвинче шилчилгени кылдыр» көрүп турган. (Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 36, арыа 73). Бистиң чуртувустуң улустары бо шилчилгени чедиишкинниг дооскан. Ленинниң баш бурунгаар көргени ыынкаш, Совет Эвилелиниң тургустунганы-биле ажылчы чоннарның күштери ынчаар-даа аажок улгаткан. Ленинниң баш бурунгаар корүп турганы ыынкаш, интернационалчы акы-дуңмалышкы чорүү чаа ниитилел тургузукчуларының чогаадыкчы энергпязывың эгээртинмес үндезини болу бергеи.

СЭКП-ниң ленинчи национал политиказы бүгү эвилелдепкеи республикаларның экономиказының көдүрлүүшкүнүн болгаш деңнелдериниҢ дескпежкин деңпежкирин хандырып, күрүненүң чаңгыс эй планын ёзугаар хөгжүп турар күчүлүг социалистиг ажыл-агыйны тургузарынга чедиргеи. Чуртгун экономиктиг эмыдыралының ниитилешкек чорувун хамылаашкыны — коммунизминиҢ материал-техниктиг баазазын тургузарының боттуг хереглелдерин илергейлеп турар дүрүн ёзугаар чорудулгэ-дыр.

Национал деп эргенеш ленинчи идеялы боттарының социалистиг Ада-чуртун тургузар талазы-биле чуртгун национяларның болгаш биче улустарының каттышкан хөтүр болгаи идеякейлиг, күш-ажылында иөөдлеттинип илерээш. Амгы уеде Совет Эвилели 15 эвилелдепкеи болгаи 20 автономнуг республикаларның, 8 автономнуг областарның болгаш 10 национал округтарның нацияларының болгаш биче улустарының чаңгыс ави бүзүлбас дем каттыштырылгазы болуп турар. Хөй национал Совет күрүпе демократтыг цептрализмге, социалистиг федерализмге, совет социалистиг демократнага үндезилеттинип хөгжүп турар. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели улустарның эки тура эвилелиниҢ эң-не амыдыралчы хевири кылдыр бодуп бүгү делегейге көргүскеп.

Республикаларда ажылчын эягының, колхозчу тараачыннарның, күш-ажылчы интеллигепциянын күчүлүг отрядтары оскеп. Социализм утаан-бодалдың дүргеп өзүлдезинге таарымчалыг байдалдарны ССРЭ-нин бүгү улустарынга хандырып бергеи. Ам бүгү совет социалистиг нациялар болгаш биче улустар калбаа-биле бинаик-билиглиг болган. Шаанда үзүк-биилин чок чораап 40 ажыг улустар ам совет байдалдарда сайзырагай литература дылдарлыг болу бергеи. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культура көстүп көрбөзин-биле чечектелген. Социалистиг нациялардың болгаш биче улустарның утаан-бодал талазы биле тоокшулаашкынының болгаш бот-боттарын байлакшыдарының дүрүм ёзугаар чорудулгазы боттанып турар. Социалистиг чаартылгаларның чылдарының дургузунда бистиң чуртувуска кижилериҢ төөгүлүг чаа ниитилели — совет улус тыптып келген.

Социал чөптүг чоруктуң ниитилели — коммунизм дугайында Маркстың — Энгельстиң — Ленинниң өөредиглиг совет улустуң күш-ажылы, энергиязы, утаан-бодалы-биле амыдыралга боттандырып, революстуларның салгалдарының эң дидим күзелшкиннери, улустуң эң-не чаагай күзел-соруктары амыдыралга боттанып турар.

Хөй национал совет улустуң бузулбас чаңгыс эвш, ажылыннарның, колхозчуларның, интеллигепциянын күш-ажылчы болгаш политиктиг бедик идеякейли совет ниитилелдиң бүгү талазыг дешпилгезиниҢ күчүлүг факторлары болуп турар.

XXIV съездиниң айтышкыннарын удурткага болдурбуиаан, партия болгаш күрүне ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын боттуу-биле өөредиглерге холбашкап хөй ишпы сорулгаларны шиитпирлээрипче экономиканың улам ханы эргиндезин боттандырып турар. Чуртгун ажыл-агыйның хөгжүдезиниҢ бо ниити углакыышкынны чүгле бо беш чылда эвес, харын база үр үениҢ перспективазы-дыр. Ол болза эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедирип, эргелеп башкарылганы болгаш планнаашкыны экижидерип, улус ажыл-агыйының бүгү звеноларының ажылывың ажыктыын бедидерип иетеп турар. Бо сорулга-биле ниитилел будурулгениҢ структуразын сайзырангайдыдыр, улустуң материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин хандырарыг-биле шуут холбаалыг адырларны дүрген хөгжүдүп турар.

Партияның экономиктиг политиказын амыдыралга боттандырыышаан, бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары беш чылдың бирги чылында дыка улуг түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр продукциязының чугула хевирлериниҢ хөй нурузун будурериниҢ болгаш сайгарарының чыл планы долдур болгаш ажыр күүсеттиигеи. Ооң алымында чуртка барык 8 миллиард рубльдиҢ продукциязын немей алган. Улустуң хереглел чүүлдерин будурери өскүреринің темпилери планда көрдүнгенимден бедик болган. КүрүнениҢ капитал салыышкынынарының планы күүсеттиигеи. Дөрт чүс хире улут заводтар болгаш фабрикалар, электростанцилары болгаш шахталар, ажыктан турар будурулгелерде хөй санныг цехтер болгаш будурулгелер ажыглалга кирген. Демир-орук, хем. автомобиль, нефть дамчыдылга транспортунуц чүк соорулгезиниң талазы-биле даалгалары ажыр күүсеттиигеи.

Экономиктиг хөгжүдениҢ кол көргүзүү болур национал орулга 1971 чылда 16 миллиард рубльге азы ыырык 6 хуу оскеп. Чоннуң амыдыралын бедидер талазы-биле эртеп чылып чоруткан хемчеглериниҢ түңнелинде чоннуң киижи сапыига онаалыгыр боттуг орулгалар 4,5 хуу оскеп. 19 миллион кижиниҢ ажыл толевири болгаш пепсиезы бедээп. Ниитилелдиң хереглел фондуларындан чинигеделер толеп бээри 7,4 хуу повудээп. Муң-муң чаа школаларны, эмнелгелерни, культура-алаан черлерни тутқан. 138 миллион дорбелчип метр чурттала шөлүн ажыглалга киирген, чүгле чаңгыс чыл иштинде безин 11 миллион совет хамаатыларның чурттала байдалын экижидер арганы ол берген.

Бо чылын социал характерлиг алаан хемчеглерни боттандырар сорулга туруп турар. Ажыл толевириниҢ эң бичии хемчээли улгадыр, чурттуң чамдык райопнарының будурулге адырларында ортумак хемчээлдиг ажыл толевиргиг ажылчыннарның болгаш албан-халкчыларның ажыл толевири болгаш шалыпы бедидер. Башкыларның, эмчилерниң, школа назы четпээн уруглар албан черлериниҢ кижизидикчилериниҢ ажыл толевири озер. Дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниҢ студентилериниҢ стипендиязы озер.

Беш чылдар эрткен түдүм-ва, чылдан чылче социализм бодунуң аргаларын улам долузу-биле илередип турар. Ленинниң чугаалаанын ёзугаар алырга, ол тургузулгүүн үезинде ниитилел будурулгезиниң шаап ёзугаар организастап турары ниитилелдиң бүгү кежигүннериниҢ чаагай чорүүн болгаш бүгү талалыг хөгжүлдезин хандырарынче углангап. Коммунистиг партия чоннуң амыдыралын экижидерип соксаал чокка чедип ап турар, партияның созу болгаш ажыл херээ түдүп холбаалы деп чүвеин совет кижи бүрүзү көрүп турар.

Чедип алган чүүлдерни толептиг-биле демдеглевишаан, бистер боттарывыстың ажылывыстың түңнелдерни ленинчи ёзу-биле боттуг үнелеп көөр, элчеглиг сорулгаларны шиитпирлеп, ленинизмниҢ идеяларын улам долузу-биле илередип, коммунизмниҢ материал-техниктиг базазын тургузуп, Ленинниң Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыжышкын-биле белеткеиип турарлар.

(Уланчызы 2-гн арында).

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском бо чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжының түңнелдерни чугаалажып көргеп. Район күрүнеге эът садарының планын 104 хуу, сүттү — 106,9 хуу күүсеткеп.

«Шекпээр» совхозтуң малчыннары эки ажылдаанын демдеглээп. Олар күрүнеге эът садарының онаалгазын 119 хуу, сүттү—117 хуу күүсеткеп. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң пилчиир Кызыл тугун ол совхозка тывыскан.

Районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермазында «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа фермазы чарышка тиилекчи болган. Коллектив бирги кварталда эрткеи чылдың деңнелинден 19 тонна хөй сүттү күрүнеге саткан.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Күнажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда күрүнеге сүт садарының даалгазын 113 хуу, эътти — 280 хуу күүсеткеш. ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун совхозка тывыскан.

Ажыл-агыйның малчыннары бо чылдың бирги чартыының күрүнеге эът садар планын 105 хуу күүседип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 102 чылын болгаш Май 1-ни күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турарлар.

Мурнуку одуругда

«Тыва тудуг» трезинниҢ Кызылда үлетпүр будурулгелер комбинадының ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында ниити продукция будурер планныг онаалгазын 103 хуу, ооң сайгарылгазын —101,5 хуу күүсеткеп, эки ажылдаан. Апрель айда бердинген онаалгазы күүседир чоокшулай берген.

ССРЭ-ниң хүргүстүнганының 50 чылының байырлалын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты комбинаттың цехтер аразында калбарткан. Бирги кварталдың түңнели-биле алырга, чарыштың мурнуку одуругунда чазанныкчылар цехинің ажылчыннары чорүп турар. Олар бирги кварталдың болгаш апрельдиң планныг даалгаларын ажыр күүсеткеп.

Цехте мурнакчыларның саны хөй. Оларга бешки разрядтың бызаучылары Константин Кравченкону, Василий Скачкоиу, Виктор Скрыльды хамаарыштырып болур.

В. ЧАДАМБА.

Малчыннарның чедиишкини

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүзээлелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Таңды районнуң «Тинлелге» совхозунуң малчыннары күженишкинниг ажылдап турарлар.

Сүт-бараан фермаларының саанчылары эки ажылдап, бо чылдың дөрт айларында күрүнеге сүт садар планын хуусаа бетинде күүсеткеп. Олар онаалгадап ажыр беш чүе центнер сүттү саткан. Социалистиг чарышка № 2 сүт-бараан фермазы тиилекчи болган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда эът садарының онаалгазын 120,5 хуу боттандырган.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнге холбаштырган Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының толээлекчилериниң болгаш хоорайның иеритөриизовунуң дайынчылары-ның байырлыг хуралы дүүн, апрель 21-де, СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чыл-дыышкын бажыңында болуп эрткеп.

Байырлыг хуралды СЭКП Кызыл хоркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыктаан.

Хуралдың киржикчилерин хүндүлүг президиумга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозуп улуг кодүрээүшкүнбиле сонгаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 102 чыл оюнуп дугайында илеткелди, СЭКП Тыва обкомунуң пйиги секретары В. И. Филиппов кылган.

Байырлыг хуралдың киржикчилерииге чаа уран-чечен кино көргүскеп.

УЛУГ ЛЕНИННИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Апрель 22 — Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеи хүнү бистиң революстуг календарывыска төөгүлүг хүн кылдыр демдеглеттинип турар. Ооң ады-биле болгаш өөредиг-биле совет улустуң, акыдуңма социалистиг чуртгарның бүгү тиилелгелери, делегейниң ажылчын ангызының улам быжыгып турар эп-сеткил катгыштырылгазы, делегейде эң улуг чаартылгалар холбашкап.

Бистиң партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи, марксизминиң генналдыг теоретиги, делегейниң ажылчын ангызының баштыңчызы, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының башкылы болгаш ооңнуң В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 102 чыл болганынга апрель 21-де Москвага боон эрткеи байырлыг хуралды турасаалаткан.

Президиумга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар үнүп келирге, чыылганнар оларны ииги адыш чаасказаашкыны-биле уткаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро бежингүү, СЭКП-ниң МХК-ниң бирги секретары В. В. Гришин байырлыг хуралды ажыктаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежингүү, СЭКП ТК-ниң секретары Ф. Д. Кулаков «Ленинизм — коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг тургузукчу күжү» деп илеткелди кылган.

(СЭТА).

Чеди-Паш ховузунда

Репортаж

«Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Пашта хову бригадазының турлаанда бо түнеерде ажылаш хаиыышкынны. Бригадада колдуунда-ла аныяктар. Ынчангаш ову комсомолчу-аныяктар бригадазы деп адап турар. Аныяктар часкы хову ажылдарынга ниити ёзу-биле белеткеиип алган. Ооң тодаргай хереглээ — шык базырыышкының чогуур үезинде, каш-ла хүн организастыг эрттиргени болур.

— Бистиң бо комсомолчу-аныяктар бригадазы юбилейлиг чылдың чазында 555 га кызыл-тасты, 1500 га чаңгыс-чылдыг сигпепнерни, 680 га кукуруланы тарыыр планныг—деп, бригаданың бригадири Алексей Абыкович Төгүт-оол биски чугаалады. Ынчангаш ажыл чиик эвес. Ону барымдаалаашкы часкы хамылдарга ыяк белеткеиип алган бис.

— Механизаторлар чеже га черниҢ шыгын базыргашыл?

— 1800 га черни илиртёвишаап, а 400 гапы лущильникбиле улдуртпишаап, шыпыл базырган—деп, бригадир харылады. Ооң ацтыда 300 га ажыг ацгысты удур ацдаргап. Бо дээрге каш-ла хонук иштинде кылган ажылдар-дыр.

— Удур ацдарар чер хөй бе?

— Ам-даа 1500 га черни чарар бис. Ажыл улуг. Ынчалза-даа чер чарарынче 2 трактор кирипкеи. Олар удатпас доозуптар.

Бригадир шык базырыышкынына бам чер андырлагазында мурнакчы ажылдан турар аныяктарны адады-Хенче Эрес-оол, Чоңдан Доржу, Борис Саңмал болгаш оскелерда часкы илиртээшкиниге чарыштың мурнакчылары болган. Чер ацдарарында ажылдап турар Кипзан Аваң-оол, комсомолчу трактористыстар Саяна Сарыг-биле Катерина Буянды олар норманы доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Ооң ынай Алексей Абыкович мынча диди:

— Тараа культураларын чажар шелдервисти ыяк белеткеп, болбазырадып алган бис. 555 га кызыл-тасты апрель 30-ге чедир чаштырып доозар бис.

— Бригаданың үрезиниң кавдыгыл?

— Үрезин белеп. 100 тонна кызыл-тас, 40 тонна чиңге-тараа үрезинин чажар шыпырынга чедир арыгдаап, хораанаш, эккеп тон каан. Чүгле чажары арткан.

Комсомолчу-аныяктар бригадазының хову турлаанда ажылдарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Аныяктарның омак-хоглуу, соруктуу аажок. Хөглүг ырлар, баштак чугаа-соот чапсар үезинде бо-ла дыыналып келир.

Бригада төвүнге дүштеки

вич ооңдарның сооңдан көрүп тура, арынга чазык хүлүмзүрүп чайбавышаап, чоргаарлаган шинчилиг чугаалаң-дыр:

— Соруктуг-ла эрлер аа! Боларда йорма күүсеткеиин турар кижи чок ийин.

Сарыг «ДТ-75»-те аныяк кыс олурупкап, ховуже дириледип ынай болду.

— Демги ооңдарның чугаалажып чораанын кыс ол-дур—деп, Алексей Абыкович уламчылады.— Ажылдап турда, Саяна ооңдарны безин ажар.

ЧУРУКТА: Чеди-Паштың комсомолчу-аныяктар бригадазының удурткучузу Алексей Төгүт-оол (солагай талазында) биле тракторист кыс Саяна Сарыг чарар черии дугуржуп турлар.

К. АРАКЧАА.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭШ Ф. Д. КУЛАКОВТУҢ ИЛЕТКЕЛИНИҢ УЛАНЧЫЗЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

пирлээриниң эң-не таарымчалыг аргаларын тывар ужурлуг бис. СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Л. И. Брежнев профсоюзилердиниң XV съездизинге чугаазынга чурттуң амгы үеде социал-экономиктиг хөгжүдеэнин бүгү талаалыг, ханы аналлатээн. Ада-чурт эртемниң болгаш техниказының хөгжүдээнинге бедик деңнелинге, колхозтарның болгаш совхозтарның быжыккан экономиказынга даянып турар. Тоску беш чылда көдээ ажыл-агыйга хөй түңнүг капитал салыышкынларын тускайлаан. Хөй санныг машинаны, минералдыг чемиштиңдилгелерни болгаш материал-техниктиг өске-даа түүлдерни бистиң индустриялыс көдээге бээр. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, удуртукчуларның болгаш специалистериниң, көдээниң бүгү ажылыышчыларының сорулгазы — шак ол улуг аргаларны, ол ышкаш ажыл-агайларның боттарының иштики курлавырларын чөп ажыттаары болур.

Часкы хову аныыдарының фронтузу хүн бүрү калбарып турар амгы үеде көдээниң ажыл-ишчилериниң сагыш салымышкыны тарылганы чедиишкиниҥ чорударынче, бедик дүжүттүг өстүрериче, дошкун кыптың чедирген каражаын дугланарынче углаган. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының хүлээлгези болза, чер болган мал ажылының бүгү продуктуларын бүдүрериниң база садарының талаазыбиле улус ажыл-агыйының планының 1972 чылда онаалгаларын адаарымы-биле күүседири болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң кедүрүл үндүргени көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң сорулгаларын күүседири ол адырны хөгжүдеринге чаа улуг базым болур, коммунистиг тургузуучукунуң бүгү чорудулгазынга таарымчалыг салдарны чедирер.

Эштер! Совет экономиказың хөгжүдээн улус ажыл-агыйының ажыдан турар бүгү звеноларының тодаргай болган чогумчалыг биле-деминг хөделиишкиннеринден, эртемге үндезилеттинген база мергежилдиг эргелеп башкарылгадан улуу-биле хамаажыр. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының системазын сайзырадгайжыдарын партия бодунуң экономиктиг политиказының кол айтырыгларының бирээзи деп көрүп турар.

XXIV съездиниң айтыканы-биле алырга, ол айтырыгны шиитпирлээрге-ле, эргелеп башкарарының органнарының эң-не ажыктыг структуразын шудургу дилеп тывары, оларның ажылында чаңгыс айланчак чорукту чайладыры, тус черниң база чүгле бодунуң бүдүрүлге албан черниҥ эрге-ажыын харааp чоруктарны ажып эртеря болур. Эргелеп башкарарының деңнелин бедидериниң эргежок чугула бир талазы болза, чаа организакчы болган электрон-саналга техниказын, харылзаажың чаа чепсек-херекселдерин калбаа-биле ажыглаары болур.

Кадрларның профессионалдыг белеткелиниче, планныг онаалгаларны чугаажок күүседиринге, күрүнениң болган күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырының, даандырган ажыл-херек дээш бедик организастыг болган хууда харылсалгалыг болурунуң, бүдүрүлгенни эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле хаара тударының ёзузунга ажылдакчы бүрүүн кижизидериниче партия хүн бүрүнүң кичээнгейин салып турар.

Социализм үезинде чурттакчы чонның улус массалары хүн бүрүдети эргелеп башкарылгага төөгүде бир-ле дугаар боттары шуут-ла киржириҥге чедир көдүрүп турар деп, ленинчи өөредиг амгы совет амыдыралда улам-на долузубиле боттанып турар. Бистиң бүгү улусчу күрүненисти быжглавышаан, партия миллион-миллион совет кижилериниң күрүнениң болгаш иитилелдиң ажыл-херектерин шуут-ла дорт шиитпирлежирине хаара тудуп турар. Планнаалыкынга, бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга, ажыл-агыйның иштики курлавырларын моонаээринге коллективтиң дорт киржилгезиниң практикада ажыглап турар болгаш шыгаттынган хевирлерин партия бүгү талаалыг сайзырадгайжыдып турар.

Ажылчы чонналың чогаадыкчы күженишкиннерин идепкейдиринің дээштиг хевирге болза социалистиг чарыш болур. Чогум-на харын социализм чарышты «ёзулуг калбак, ёзулуг массалыг хемчээлге ажыглаар, ажылчы чоннар боттарын каяа көргүүп, боттарының арга-мергежилин калбартыр, чонның араазында эгээртинмес талантыларны илередир шак ындыг ажылдың ареназынче оларның ёзулуг-ла хөй иргүүзүн хандыкпыдар...» арганы бир-ле дугаарында тургузар апаар деп, Ленин чугаалаан (Чогаалдарының долу чыындызы, том 35, арын 195).

Бистиң үевисте ол ленинчи идея хөй-хөй эгелээшкиннерде, массалыг күш-ажылчы энтузиазмде чайыннанчаа-биле боттанып турар. Ам беш чылдың ийиги чылының планын чедиишкининг күүседири дээш, ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейин төлептиг уткууру дээш шимчээшкин бүгү чуртта улам-на калбарып турар. Сөөлгү чылдарда эки чаңчыл болу берген Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги Ленининиң төрүттүнген хүнүнүң бүдүүзүнде бүгү чуртка улуг кедүрүлүшкүн-биле эрткен. Миллион-миллион совет кижилер боттарының сорук киирикчи күш-ажылы-биле «Улуг өгелээшкиннииң» ленинчи идеяларының амыдыралчызын база катап бадыткааннар.

Социалистиг чарыш дугайында Ленининиң өөредиин амыдырала боттандырбышаан, партия чарыштыг экономиктиг политиказың чугула сорулгалары-биле сырый холбаштырарын чедип ап турар. Мында чугаа болза, ооң киржикчилери чүгле бүдүрүп үндүрер чүүлдериниҥ хемчээлин көвүдедири дээш эвес, харын шынар талазы-биле көргүзүтлерни экижидери, ооң ажыктыын бедидери дээш демисежириниң дугайында чоруп турар. Ажылчын туруш бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге база иитизи-биле адыр бүрүзүнге күш-ажылчы, материалдыг болгаш сан-хөө чарыгдалдарын чиигедирп, бүдүрүлге фондуларын болгаш капитал салыышкынларын ажыглаарын экижидери, мурнакчы дуржулганы, эртем-техникавың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле болгаш дүрген нептередири, продукциияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидери — чарыштың бөгүнгү кол утганыышкыннары мындыг-дыр. Социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдери, ону организастаарын сайзырадгайжыдары бүдүрүлгениң бурунгаар дешилгезинге, социал харылзааларның хөгжүдээнинге, коммунизмниң идепкейлиг тургузукчуларын киженидеринге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг.

Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле көстүп көрбээн, канчаар-даа аажок төөгүлүг ужур-дузалыг тургузукчу сорулгаларны XXIV съезд илип үндүргеп. Ол сорулгаларны чедиишкиниҥ шиитпирлээрине совет кижилериҥ бедик медереддиг чоруу болгаш чогаадыкчы идепкейл, салдынган сорулгаларны чедип алырынга оларның шудургу болуру, бистиҥ социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының чаңгыс эптиг тура-соруу болгаш күженишкиннери негеттинер.

сорулгаларны шиитпирлээриниҥ улам ажыктыг аргаларын кады дилеп турарының, делегей ареназынга оларның коллективтиг күженишкиннериниҥ ачызында Ленининиҥ биске чагааны коммунистериҥ аразында ёзулуг интернационалчы характерп боттанып турар.

Делегей социализмин хөгжүдериниҥ болгаш быжыглаарының иитизи-биле таарымчалыг перспективаларының дугайында СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ түңнелдериниҥ шынының амыдырал долузу-биле бадыткап турар. Социализминиҥ күштерин сырый каттыштырарынче, консолидастаарынче алган угланыышкын быжыгып турар. Марксизм-ленинизмге шынчы болуру, ажы-дүнма кады ажылдажылга болгаш интернационализм — чурт бүрүзүнүң болгаш социалистиг деп каттыштыгланың долу амыдыралчы хөгжүдезинин идегелдиг үндезини болуп турар деп чүвени практиктиг дүржүлга катап-катап бүзүреткеп.

Партияның XXIV съездизиниҥ сөөлүндеги бүгү үеде бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң делегей ареназынга хайыыпкынныыг ажыл-чорудулгазы калбарган.

Делегейниҥ амгы үедеги чугула айтырыгларын боттуг, тодаргайы-биле шиитпирлеп турары, совет улустуң, делегей социализминиҥ, делегейниҥ ажылчын шимчээшкининиҥ үндезин эрге-ажыктарын принципиалдыы-биле камгалап турары, демиселлиҥ тодаргай байдалдарының бүгү талаалыг үеёдү, энтиг тактика — СЭКП-ниҥ. Совет күрүнениҥ делегей угланыышкынын илергейлеп келген болгаш илередип-даа турар чүүл ол тур. Ооң кол-кол сорулгалары тайбыга хамаарыштыр янзы-бүрү чурттарның миллион-миллион кижилериниҥ чүткүлү-биле, дүшкүүрлүг чорукту чаныыдыыдар, ээрп империалистиг дайын аландырарынга удур оларның демисели-биле дүжүүп турарындан бистиң даштыкы политиказыс күжү болгаш ажыктыы улгадып турар.

Тайбың болгаш улустарның кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хозяйствазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселлиҥ тодаргай программазын XXIV съезд ажылдап кылган болгаш хүлээп алган. Партия Төп Комитедиҥ болгаш Совет чазак съездиниҥ соонда эрткен үениҥ иштинде бистиҥ тайбың программавыска хамаарышкан бүгү кол-кол айтырыглар талазы-биле тодаргай саналдарны киирген.

Бо бүгү чүүлдер делегей ареназынга боттуг бурунгаарлаашкынга чедирип келген, чер бөмбүрээнге политиктиг байдалды экижидер талазы-биле сорулгаларже чазактарның-даа, хөй-иитиниҥ-даа кичээнгейин хаара тударына дузалаан. Совет тайбың шаап халдаашкын делегей байдалының хөгжүдээнинге салдар чедирип турар чугула фактор болу бергеп.

Бистиҥ чуртувус СЭКП-ниҥ XXIV съездиниҥ даштыкы политиктиг угланыышкынын боттандырбышаан, империалистиг агрессияның одагларын улуткаар даап, шайнаарак холгаарлаашкыннарга болгаш делегей үүлгедиишкиннеринге удур чайгылыш чок демисежип турар. Хостуг эрге, өскээртен холгаарлаашкын чокка бодунуң хуу-салымын шиитпирлээр дээш империалистиг ожелекчилерге удур демисежип турар улустарга эргежок чугула деткимчени Совет Эвилели көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа.

Бистиҥ чуртувус америк империализминиҥ агрессиязынга удур эрес-маадырлыг дайылдажып турар Вьетнамның маадырлыг улузунга, Лаостуң болгаш Камбоджаның патриоттарынга эргежок чугула дузалажмчыны болгаш деткимчени көргүзүп турар. Совет кижилер Вьетнамда америк дайынчырактарның чаа кеминг үүлгедиишкиннерин, ВДР-ниҥ девискээрин араатанзыг ёзу-биле бомбалап турарын килеңнээшкин-биле каргап, бүруу шаап турар. Совет Эвилели интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының принциптерин өскерлиг чок удуртулга болдурбушаан, маадырлыг Вьетнамның, Индий-Кыдаттың бүгү патриоттарының талазында туржуп келген болгаш туржур-даа. ССРЭ араб улустарның талазында, Израильдиҥ чагырыкчы бөлүктериниҥ эжелекчи политиказынга удур оларның чөптүг демиселиниҥ талазында туржуп турар.

Национал-хозяйствазы шимчээшкин-биле бистиҥ эп-сеткил каттыштырылгавыс быжыг үндезинге — Ленининиҥ үндезилээн принциптериҥе үндезилеттиинин тургустунуп турар. Ол принциптерни удуртулга болдурбушаан, бис агрессияның империалистиг политиказынга удур идепкейлиг хөделип турар бүгү күрүнелер-биле бүгү талаалыг кады ажылдажылгаларын быжыглаар-даа бис. Совет Эвилели хамаарышпас чоруктуң болгаш дешилгенниҥ орүү-биле чоруп орар чурттар-биле найырал ы харылзаалларны хөгжүдүп турар. Эрткен чыл дургузунда бистиҥ чуртувус Египет, Индия болгаш Ирак-биле чугула керээлерни чарган. Бо документилер политика талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Оларны бо чуртгарның улустары-биле найыралды болгаш бүгү талаалыг кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарынче утландырган, тайбың, национал болгаш социал хосталга дээш, империализмге удур демисежип турар бүгү күштериҥ турушгарын быжыглаарынга бараан болуп турар.

Совет Эвилели дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын чайгылыш чокка чедип ап, делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынче утланган идепкейлиг базымнарны кылып турар. Европа ышкаш ыңдыг чугула районга быжыг тайбыңны тургузары болгаш бот-боттарының араазынга ажыктыг, дең эргелиг кады ажылдажылганы чорудары аажок улуг ужур-дузалыг деп бистиҥ чурт санап турар.

Эрткен чылдың дургузунда бо талазы-биле чедип алдынган элээн чүгүле деңнелгенниҥ дугайын чугаалап болур бүгү арга ам бар боон турар. Совет Эвилели-биле ГФР-ниҥ болгаш Польша-биле ГФР-ниҥ араазында керээлерни күштүг кылдыр баңылаарының айтырыы амгы үедо Европаның болгаш делегейниң-даа хөй-иитизиниҥ, политиктиг ажылдакчыларның шынгыы кичээнгейин хаара тудуп турар. Бо айтырыгның канчаар шиитпирлеттингеп турарын ГФР-нин кандыг орук-биле баары көргүзер ужурдут: ол дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болгаш Европага аймыл чок чорукту быжыг системазын тургусчур бе, азы Европада боон турар ажыктыг болуушкуннардан ГФР-ни башкаландырар, ону атказар октварынче оралдажып, ооң улувуун. Европаның өске-даа улустарының национал эрге ажыктарын тоон көрбес ыңдыг күштериҥ ыдалап турар оруу-биле Барыын Германия чоруур бе деп чүве тодаргай апаар.

ССРЭ-биле ГФР-ниҥ, Польша-биле ГФР-ниҥ араазында керээлериҥ база Барыын Берлиҥ талазы-биле дөрт талаалыг дугуржулганың күштүг болуру Европаның бүгү күрүнелериниҥ болгаш улустарының эрге-ажыктарынга, Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның эрге-ажыктарынга дүтжүп, аңаа бараан болуруңга ыяк бүзүреп турар бис.

Варшава Керээзиниҥ киржикчилери күрүнелериҥ Политиктиг консультативтиг комитединиҥ бо чылдың январь айда чөвүлел хураанга хүлээп алган Декларациязында Европага быжыг тайбыңны чедип алырының бүрүү, боттуг программазы айыттынган. Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганың идепкейлиг системазын үндезилеп тургузуп болур кол-кол принциптерни ында айыткан болгай. Совет Эвилели, Варшава Керээзиниҥ киржикчилери өске-даа күрүнелериҥ иитизи-европа чөвүлел хураанын эртиреринге чедип алырда амгы үеде Европа болза бодунуң төөгүзүнде аргыделлиг үеже киргеп деп чүвени барымдаалап көрүп турар.

Аңгы-аңгы иитилеп тургузуулуг күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбээ догуунаашкынының принциптерни сагыыры дээрге бүдүн-бүдүн чурттарның болгаш улустарның салым хуузун кыжаныышкынга таварыштырын болур хоозурадыкчы дайынны болдурбазының кара чаңгыс аргазы ол деп чүвеге бүзүреп бөгүн чер болганда улам быжыгып турар. Ол ленинчи принциптерни ССРЭ быжыы-биле камгалап келген болгаш камгалап-даа турар.

Бистиҥ чурт хөй-хөй капиталистиг чурттар-биле чогумчалыг харылзаавы тудуп турар. Ол чорук чүгле биске эвес, харын бистиҥ харылзаажып турар чурттарывыска база ажыкдузалыг болуруп практика шагда-ла, бүзүредиҥ-биле бадыткаан. Оон бүгү улустар ажык-дуваны ап, оон тайбың хөрээ бижыгыы турар.

Съезд соонда эрткен чыл дургузунда Совет Эвилели капиталистиг хөй-хөй күрүнелериҥ удуртукчу ажылдакчылары-биле чугула болгаш үре-түңнелдиг чугаалажышкыннарны кылган. Тайбың догуунаашкынга үндезилээш, капиталистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы хөгжүдүп шаан, бистиҥ күрүневис өске-даа күрүнелериҥ болгаш улустарның эрге-ажыктарынга каража когарал чедирер ыңдыг дугуржулганы олар-биле кылбайн, бодунуң принциптериден хажыбайн турар. Совет Эвилели делегей ареназынга бижыг болгаш чайгылыш чок политиканы—улустарның тайбыңын, хосталгазын болгаш айыыл чок чоруун идепкейлиг камгалаарының политиказын, делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруун чидиглендирер дээр империализминиҥ бүгү, кандыг-даа ора-ажыкшыкынарынга ызаптыг ойтур шавышкын бээринин политиказын чорудуп турар. Ол-да принциптер АКШ-биле бистиҥ харылзааларывыстың база-да үндезини болуп турар.

Совет Эвилелиниҥ даштыкы политиктиг угланыышкынын, партияның болгаш күрүнениҥ делегейге бүгү ажыл-чорудулгазын улуг Ленининиҥ саналга үндезиннерге чайгылыш чок тургузуп турар. Делегейге политикавысты улустарның социал болгаш национал дарлалдан хосталыры дээш, империализмге удур демиселчилериҥ ниити херээнге совет улустуң салыышкыны кыдыр көрүп турар бис. Чогум-на харын Ленин бүгү делегейниҥ революсчуулары-биле херек кырында практиктиг, хүн бүрүниҥ эп-сеткил каттыштырылгазының интернационализминге өөретken. Ооң чагыглары СЭКП-ге ажыл-чорудулганың чайгылыш чок удуртулгазы болур.

Бистиҥ партиявыс бүгү чурттарның акы-дуңма марксисчи-ленинчи отрядтары-биле кады ажылдажылганы өскерлиг чок бижыглап турар. 1969 чылдың делегей Чөвүлел хураанының идеяларына болгаш түңнелдериҥе дүүштүр СЭКП марксизм-ленинизминиҥ, пролетаржы интернационализминиҥ принциптеринге бүгү делегейниҥ коммунистериниҥ сырый каттыжымышкының чайгылыш чок болгаш чүткүндүг чедип ап, ол принциптерден кандыг-даа чайгылышкынарга удур, барының болгаш «чөөн» ревизионизмге, национализмге болгаш шовинизмге удур шиитпирлиг демисежип турар.

Коммунистиг күштериҥ эвилели бижыг болган тудумна, социализминиҥ бедик идеяларын боттандырар дээш, ынчаң дайын — империализмге удур олариың демисели — ыңдыг чүүлдериниҥ болуп турар деп чүвени амыдырал бузүрелдиг бадыткап турар. Амгы үениҥ эң-не салдарлыг политиктиг күжү — делегейниҥ коммунистиг шимчээшкининиҥ чаартыкчы, авангардтыг ролюн улам ыңай бедидериниҥ магадылалын оон көрүп турар бис. Тайбың дээш, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш, империализмге удур демисежип турар бүгү күштериҥ фронтузун калбартырының болгаш бижыглаарының магадылалын оон көрүп турар бис.

Совет улустуң, делегейниҥ революстуг шимчээшкининиҥ мурнуңга Ленининиҥ улуг ачы-хавыяазы болза чаа хевирниҥ марксисчи партиязын—большевиктер партиязын тургусканы болур.

СЭКП — ажылчың ажгының, бүгү совет улустуң баштынчызы, эртеминг коммунизминиҥ партиязы. Ол Маркс, Энгельс, Ленининиҥ өөредининге шынчы чоруун идыктыы-биле кадагалап, революстуг теориияны чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп, байыдып турар. Ол иитилел хөгжүлдезининиҥ айтырыгларын ханы аналиатеп, политиктиг угланыышкынны ажылдап кылып, массаның шимчээшкининге тодаргай, планныг, организастыг салдарны чедирип турар.

Партия масса-биле чарылбас харылзаалыг болгаш, күштүг, а ол күштүң үндезини болгаш массаның шимчээшкининиҥ чарылбас чоруу — партиянын марксисчи-ленинчи удуртулгазында. Ол дээрге пролетар революциязының, социализм болгаш коммунизм тургузуучукунуң чайлаш чок дүрүмү-дүр. Ленинчи партияга ажылчын аңгының херээге, күш-ажылчы кижилериҥ эрге-ажыынга бараан бодуруңдан артык чүү-даа турбас дээрзин төөгүнүң дүржүлгазы бүзүрелдиг бадыткаан.

(Төнчүзү 3-кү арында).

II. Совет даштыкы политиказы ленинчи угланыышкыны

Эштер!

СЭКП-ниҥ коммунистиг тургузуучукунуң делегейниҥ революстуг чорудулгазындан, тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселден аңгылаш болбас. Ол бистиҥ партиявыстың бүгү делегей ажыл-чорудулгазындан, СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ ажылдап кылганы даштыкы политиктиг угланыышкындан тодаргай илереп турар.

Бо — ёзулуг интернационалчы болгаш тайбыңга ынакшылдыг угланыышкын болур. Ол социализмни болгаш коммунизмни тургузары-биле улустар аразында таарымчалыг байдалды хандырар, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин быжыглаарынче болгаш кады ажылдажылганы сырый каттыштырарынче угланган. Ол улустар аразында найыралды, социал болгаш национал хосталга дээш империализмге удур бүгү демиселчилер-биле кады ажылдажылганың илергейлээшкини. Ол быжыг тайбыңны болгаш делегейниҥ айыыл чок чоруун чедип алырынче, бүгү күрүнелериҥ аразында кожа-хелбээ бот-бодунга ажыктыг болгаш дең эргелиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринче утланган.

Совет профсоюзилериниҥ XV съездизинге чүве чугаалап тургаш, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партияның болгаш Совет күрүнениҥ даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының коз-кол угланыышкыннарын тодартаҥ тайыбырлаан. Тайбыңны, хосталгазы болгаш улустарның айыыл чок чоруун идепкейлиг камгалаарының политиказын чорутпушаан, делегейниҥ чугула айтырыгларының талазы-биле бистиҥ чуртувустуң эзнеп турар принциптиг туружун ол чугаалаан. Ынчаар политиканы биске Ленин чагаан. Ол политика бүгү совет кижилериҥ ынаг деткиишкинин болгаш дозу чүүлдүгүлүүшкүнүн ап турар.

Бүгү чурттарның ажылчыннарының акы-дуңма эвилелиң, оларның сырый каттыжымышкының болгаш чаңгыс эвин камгалаарынче болгаш быжыглаарынче коммунистерниҥ, демократтыг күштериҥ, бүгү прогрессивтиг хүнүң-ниҥ ажыктыг сорулгаларын чүткүүрүп, ооң ажыын-ажыктыг ужур-дузалыг болгаш ынаг-ынак харылзаалыг болуп турарын ынчаар ажыглаар.

Эштер! Ленинчи ол айтышкын эртем-техниктиг революция калбарып турар амгы үеде онза чугула. Эртеминиҥ болгаш техниканың деңнилгези — коммунизминиҥ материал-техниктиг баазазын тургузарының кол быразы болур дээрин СЭКП-ниҥ XXIV съездизинге демдеглээн. Социалистиг хозяйствазын планнаарын болгаш экономиктиг идиг бериишкинин экижидериниҥ, колхозтарга болгаш совхозтарга бот-орулгачарылганың харылзааларын быжыглаар база бүдүрүлгениҥ орулгалыг чоруун бедидер талазы-биле чугула хемчегларин ап чоруткаан.

Партияның көдээ ажыл-агый талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулгазының, колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, көдээ специалистериниҥ, үлетпүрүүн ажылдакчыларының эрес-шудургу ажыл-ижининг ачызында түңнелдер эки. Чер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрериниҥ өзүлдезининиҥ темпизи сөөлгү чылдарда шапкынчаан, колхозтарның болгаш совхозтарның материалдыг баазазы быжыккан. Хоорай биле көдээниҥ чурттакчыларының амыдырал деңнелин чоокшулаштырарынче угланган социал хемчегларин амыдырала боттандырарын чайгылыш чокка чорудуп турар. Көдээде чурттала болгаш культура-амыдырал тудуглары калбарган, социал хандырылга болгаш пенсия хандырылгазы экижээн, көдээниҥ ажыл-ишчилериниҥ материалдыг чаагай чоруу бедээн.

Тоску беш чылдың баштайгы чылында чурттуң чамдык районнарынга агаар-бойдустуң байдалы көдээ ажыл-агыйга таарымча чок турганы билдингир болгай. Ынды турбуже көдээниҥ ишчилери багай эвес түңнелдиг болганнар. 181 миллион тонна тарааны ажаап, алганы санап турганыыстан шала эвээш-даа болза, сескн беш чылдың дургузунда чыл бүрүде ортумак чылдардан 13,4 миллион тонна хөй боон турар. 7,1 млн. тонна хөвеңни белеткээн. Ол дээрге чуртка хөвең чылдаазының аң бедик хемчээли-дир.

Малдың болгаш куштуң бүгү хевирлериниҥ баш саны өскеп, мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш садын аазы көвүдээн. Мал ажылының продукциязының өзүлдези бо чылдың бирги кварталында база уламчылап турар. Эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнээрге эът, сүт болгаш дагаа чуургазын дүрүнениҥ бүдүрери көвүдээн.

Партияның XXIV съездизи көдээ ажыл-агый талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Тараанаҥ техниктиг культураларны, картофельди, ногааларны болгаш чимис аймаан бүдүрериниҥ болгаш белеткээрин көвүдедири көрдүнген. Мал ажылын сайырадырынга хөй түүлдерни ылыр ужурлуг.

Материалдыг баазаның быжыы, чурттуң экономиктиг күчүзүүнүң өскеэни — ук планнарны күүседириниҥ боттуг түүлү болур. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниҥ программазы үлетпүрүүн, Ада-чурт эртеминиҥ болгаш техниказының хөгжүдээнинге бедик деңнелинге, колхозтарның болгаш совхозтарның быжыккан экономиказынга даянып турар. Тоску беш чылда көдээ ажыл-агыйга хөй түүлүг капитал салыышкыларын тускайлаан. Хөй санныг машинаны, минералдыг чемиштиңдилгелерни болгаш материал-техниктиг өске-даа түүлдерни бистиҥ индустриялыс көдээге бээр. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, удуртукчуларның болгаш специалистериниҥ, көдээниҥ бүгү ажылышчыларының сорулгазы — шак ол улуг аргаларны, ол ышкаш ажыл-агайларның боттарының иштики курлавырларын чөп ажыттаары болур.

Часкы хову аныыдарының фронтузу хүн бүрү калбарып турар амгы үеде көдээниҥ ажыл-ишчилериниҥ сагыш салымышкыны тарылганы чедиишкиниҥ чорударынче, бедик дүжүттүг өстүрериче, дошкун кыптың чедирген каражаын дугланарынче углаган. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының хүлээлгези болза, чер болган мал ажылының бүгү продуктуларын бүдүрериниҥ база садарының талаазыбиле улус ажыл-агыйының планының 1972 чылда онаалгаларын адаарымы-биле күүседири болур.

СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ кедүрүл үндүргени көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниҥ сорулгаларын күүседири ол адырны хөгжүдеринге чаа улуг базым болур, коммунистиг тургузуучукунуң бүгү чорудулгазынга таарымчалыг салдарны чедирер.

Эштер! Совет экономиказың хөгжүдээн улус ажыл-агыйының ажыдан турар бүгү звеноларының тодаргай болган чогумчалыг биле-деминг хөделиишкиннеринден, эртемге үндезилеттингеп база мергежилдиг эргелеп башкарылгадан улуу-биле хамаажыр. Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының системазын сайзырадгайжыдарын партия бодунуң экономиктиг политиказының кол айтырыгларының бирээзи деп көрүп турар.

XXIV съездиниҥ айтыканы-биле алырга, ол айтырыгны шиитпирлээрге-ле, эргелеп башкарарының органнарының эң-не ажыктыг структуразын шудургу дилеп тывары, оларның ажылында чаңгыс айланчак чорукту чайладыры, тус черниҥ база чүгле бодунуң бүдүрүлге албан черниҥ эрге-ажыын харааp чоруктарны ажып эртеря болур. Эргелеп башкарарының деңнелин бедидериниҥ эргежок чугула бир талазы болза, чаа организакчы болган электрон-саналга техниказын, харылзаажың чаа чепсек-херекселдерин калбаа-биле ажыглаары болур.

Кадрларның профессионалдыг белеткелиниче, планныг онаалгаларны чугаажок күүседиринге, күрүнениҥ болган күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырының, даандырган ажыл-херек дээш бедик организастыг болган хууда харылсалгалыг болурунуң, бүдүрүлгенни эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле хаара тударының ёзузунга ажылдакчы бүрүүн кижизидериниче партия хүн бүрүнүң кичээнгейин салып турар.

Социализм үезинде чурттакчы чонның улус массалары хүн бүрүдети эргелеп башкарылгага төөгүде бир-ле дугаар боттары шуут-ла киржириҥге чедир көдүрүп турар деп, ленинчи өөредиг амгы совет амыдыралда улам-на долузубиле боттанып турар. Бистиҥ бүгү улусчу күрүненисти быжглавышаан, партия миллион-миллион совет кижилериҥ күрүнениҥ болгаш иитилелдиҥ ажыл-херектерин шуут-ла дорт шиитпирлежирине хаара тудуп турар. Планнаалыкынга, бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга, ажыл-агыйның иштики курлавырларын моонаээринге коллективтиҥ дорт киржилгезиниҥ практикада ажыглап турар болгаш шыгаттынган хевирлерин партия бүгү талаалыг сайзырадгайжыдып турар.

Ажылчы чонналың чогаадыкчы күженишкиннерин идепкейдиринің дээштиг хевирге болза социалистиг чарыш болур. Чогум-на харын социализм чарышты «ёзулуг калбак, ёзулуг массалыг хемчээлге ажыглаар, ажылчы чоннар боттарын каяа көргүүп, боттарының арга-мергежилин калбартыр, чонның араазында эгээртинмес талантыларны илередир шак ындыг ажылдың ареназынче оларның ёзулуг-ла хөй иргүүзүн хандыкпыдар...» арганы бир-ле дугаарында тургузар апаар деп, Ленин чугаалаан (Чогаалдарының долу чыындызы, том 35, арын 195).

Бистиҥ үевисте ол ленинчи идея хөй-хөй эгелээшкиннерде, массалыг күш-ажылчы энтузиазмде чайыннанчаа-биле боттанып турар. Ам беш чылдың ийиги чылының планын чедиишкиниҥ күүседири дээш, ССРЭ-ниҥ чартык чүс чыл юбилейин төлептиг уткууру дээш шимчээшкин бүгү чуртта улам-на калбарып турар. Сөөлгү чылдарда эки чаңчыл болу берген Бүгү-эвилелдиҥ коммунистиг субботниги Ленининиҥ төрүттүнген хүнүнүң бүдүүзүнде бүгү чуртка улуг кедүрүлүшкүн-биле эрткен. Миллион-миллион совет кижилер боттарының сорук киирикчи күш-ажылы-биле «Улуг өгелээшкиннииң» ленинчи идеяларының амыдыралчызын база катап бадыткааннар.

Социалистиг чарыш дугайында Ленининиҥ өөредиин амыдырала боттандырбышаан, партия чарыштыг экономиктиг политиказың чугула сорулгалары-биле сырый холбаштырарын чедип ап турар. Мында чугаа болза, ооң киржикчилери чүгле бүдүрүп үндүрер чүүлдериниҥ хемчээлин көвүдедири дээш эвес, харын шынар талазы-биле көргүзүтлерни экижидери, ооң ажыктыын бедидери дээш демисежириниҥ дугайында чоруп турар. Ажылчын туруш бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге база иитизи-биле адыр бүрүзүнге күш-ажылчы, материалдыг болгаш сан-хөө чарыгдалдарын чиигедирп, бүдүрүлге фондуларын болгаш капитал салыышкыларын ажыглаарын экижидери, мурнакчы дуржулганы, эртем-техниказың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле болгаш дүрген нептередири, продукциияның шынарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидери — чарыштың бөгүнгү кол утганыышкыннары мындыг-дыр. Социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүдери, ону организастаарын сайзырадгайжыдары бүдүрүлгениҥ бурунгаар дешилгезинге, социал харылзааларның хөгжүдээнинге, коммунизминиҥ идепкейлиг тургузукчуларын киженидеринге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг.

Бодунуң хемчээлиниҥ талазы-биле көстүп көрбээн, канчаар-даа аажок төөгүлүг ужур-дузалыг тургузукчу сорулгаларны XXIV съезд илип үндүргеп. Ол сорулгаларны чедиишкиниҥ шиитпирлээрине совет кижилериҥ бедик медереддиг чоруу болгаш чогаадыкчы идепкейл, салдынган сорулгаларны чедип алырынга оларның шудургу болуру, бистиҥ социалистиг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының чаңгыс эптиг тура-соруу болгаш күженишкиннери негеттинер.

ЛИТЕРАТУРА, УРАН ЧҮҮЛ БОЛГАШ АРХИТЕКТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ 1972 ЧЫЛДЫҢ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ныҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ

ДОКТААЛЫ

СЭКП Төп Комитединиҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ленинчи болгаш күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң киирген саналын чугаалажып көргеш, 1972 чылдың Ленининиҥ шаңналдарын тыпсыр дугайында доктаалыры болза:

ЛИТЕРАТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1. Иван Павлович **МЕЛЕЖУГА**, чогаалчы,—«Малгашта кижилер» болгаш «Диңмираэшкиниҥ тыныжы» деп романнары дээш.

2. Маринетта Сергеевна **ШАГИНЯНГА**, чогаалчы,—В. И. Ленининиҥ дугайында: «Оглуңуң төрүттүнгени» («Ульяновтарның өг-бүлезин»), «Бирги Бүгү-российжи», «Төөгү талазы-биле билет», «Ленинге дөрт кичээл» деп номнары дээш.

МУЗЫКА БОЛГАШ КОНЦЕРТ КҮҮСЕДИЛГЕЛИГ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫ ДЭЭШ

3. Дмитрий Борисович **КАБАЛЕВСКИЙГЕ**,

Эш. Ф. Д. КУЛАКОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Төнчүзү. Эгеси 1-ги, 2-ги арыннарда).

Революцияның ыңдыг-даа үе-чадазынга, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга партия массаны улам сырый каттыштырып, оларның чогаадыкчы энергиязын сайыралып, оларны улуг-улуг сорулгаларны шиитпирлээринче углап турар. Коммунизмни тургузуп турар чонуң төөгүлүг чогаадыкчы чоруунуң хемчээлиниң улгатканындан совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү болур СЭКП-ниң ролю, ужур-дузазы улам бедип турар.

Совет ниитилел төгүлдезиниң чаа базым бүрүзү партия организацияларының организастыг болгаш политиктиг ажылының хемчээлин бедидерин негеп турар. Ол ажылдың хевирлери болгаш аргалары, XXIV съездиниң айытканы дег, үениң негелдезинге, партия болгаш түрттүң мурнунда салдынып турар чаа улуг сорулгаларга долузу-биле дүжүр ужурлуг. Бүгү партияның кол сагыш салыр үүлү болза, ооң хүрээлелиниң дайынчы арга-шинээзин бедидери, партийжи удуртулганың стилин улам сайыраңгайжыдары, ленинчи принциптери, партийжи амыдыралдың нормаларын шыңгыы сагыры, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң бүгү организацияларының эргелеп башкарарының бүгү звеноларының тода болгаш чогумчалыг ажылдаарын хандырары болур.

XXIV съездиниң соонда, партия организациялары ооң айтыышкынарын, Төп Комитеттиң доктаалдарын күүсетпишаан, ажыл-херекти ханыза-биле көрүп, күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын улам харысалгалыг болгаш ажыл-ишчи ёзу-биле шиитпирлээр апаргаш. Бистиң планнарывыстың салым-хуузу шиитпирлеттинип турар, ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгези боттанып турар иүш-ажылчы коллективтерде политиктиг болгаш организастыг ажылче партия организацияларының хөй кичээнгейин утландырып турар.

Партия организациязы коллективтиң арын-нүүрү болур. Найыралдыг ажыл, быжыг сагылга-чурум, эш хуузунуң ыйыралдыг чоруу, болгаш бот-боттарывыс негелдеглиг болур байдалды тургузары партия организацияларындан кол хамааржыр. Партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга коллективиң амыдыралының янзы-бүрү айтырыгларын хөйүбиле киирип турар апарган. Ол дээрге бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери, административтиг ажыл-агый болгаш кижизидилгеге амыдыралга таарымчалыг байдалды тургузары, билигни, культураны болгаш профессионалдыг мергенилди бедидери ол болур.

Коммунистерниң эң бирги сорулгазы чүл дээрге, партииның болгаш чазактың директиваларын амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын чедип алыры, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргенин улам долу ажыглаары болур. Ажылдың түңнелдерин калбак сураглыг болдурары, бар четпестерни херек кырында эдип алыры-биле холбаалыг шүгүмүүлел болгаш бот-шүгүмүүлел коммунистерниң холунда шылгаттынган чепсек болуп турар.

Чаа кижини чаңчыктырып кижизидери партия ажылының эң чугула участогу-дур. Совет кижилерниң мораль-политиктиг шыварлары бистиң амыдыралывыстың бүгү социалистиг угланышкыны-биле, ниитилелде ажыл-херектерниң бүгү чорудулгазы-биле, ынчалза-даа хамытың мурнунда партияның, ооң организацияларының чогуур сорулгаже утланган, чүткүлдүг идей-кижизидилгелиг ажылы-биле сайзырап келир деп, партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айтып турар.

Бистер болза социализмниң болгаш капитализмниң аразында соксаал чок идеологтуг дайынның байдалдарында чурттап турар бис дээрэш партия онаалап демдеглеп турар. Империалистиг пропаганда дээрге ажылчы чонналрның ортузунга политиктиг бүдүш болгаш бүүрел чок болур чорукту иептередирин, акы-дуңма социалистиг чурттарның болгаш улустарның аразынга шаашкак кинр кагарын кыздыып турар. Политиктиг демагогинны болгаш чүзүн-базын даап бодаашкыннарны ол сорулгаларга калбаа-биле ажыглап турар. Антикоммунизмге удур эштеп чок демиселди бистиң партиявыс чорудуп, социалистиг ниитилел дугайында, амыдырел-чурттарының совет хевирииниң дугайында, бодунуң иштики болгаш даштыкы политиказының эчис сорулгаларының дугайында шынны калбак массаларга чедирип турар.

Коммунистиг кижизидилгениң херээн экижитпишаан, партия организацияларының артемниг мировоззрение-биле, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын ханы биляр чорук-биле массаларны чепсегледп, күш-ажылды болгаш ниитилел өөрүзүн медерелдиг көөр чорукка кижизидип турар. Коммунистиг медерелдиң хөгжүлдезиниң чарылбас талазы—пролетаржы интернационализмчиң болгаш бистиң социалистиг Төрээн чуртувуска кыызгаар чок бердинишкининиң ёзузунга совет кижилерни кижизидери болур. Эргинде артыышкынары-биле, бистиң тургузуувуска таарышпас үзелдер болгаш ажжы-чаңчылдар-биле, буржуа болгаш ревизионисчи идеология-биле принципиалдыг демиселге совет кижиниң чаа ажжы-чаңнары бадыткаттынып тургустунар.

Коммунистиг тургузуушкунуң сорулгалары, делегей кырында идеологтуг чидиг демисел, бүгү коммунистерниң идейлиг каңналышкынынче кичээнгейни күштелдирерин, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидерин партия организацияларындан негеп турар. СЭКП-ниң бүгү төөгүзү болза партия кежигүнүүң адын болгаш ужур-дузазын улам-на бедик, бедик-ле көдүрер деп ленинчи кыйгырыгны чайгылыш чок эдерип салгаарының үлегер-чижээ болур. Коммунист болуру дээрге күш-ажылга болгаш амыдырал-чурталгага үлегер-чижек болур, хөйниити амыдыралга үлегер-чижек болур дээни-дир.

XXIV съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, партия болза бистиң ниитилелливистиң амыдыралынга ажылчы чонналр депутаттарының Советтеринин ролюн болгаш ужур-дузазын бүгү хемчег-биле бедидип турар. Ам оларның ажыл-чорудулгазын экономиканы хөгжүдеринин, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарында ажыл-херектериниң байдалын экижидеринин үндезин сорулгаларын күүседиринче улам-на мөөннеп турар. Профсоюзилелдери болгаш комсомол ышкаш ыңдыг массалыг организацияларының ажыл-чорудулгазының деңнелин бедидер дугайында партия доктаамал сагыш салып турар. ССРЭ-ниң профсоюзилелдериниң чоокта чаа боон артиен XV съездизи ленинчи партияны долгандыр, профсоюзилелдериниң сырый каттышканын көргүскен, эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны волзорининг школазы, коммунизмниң школазы болур боттарының ролюн чедишкининиг күүседири-биле бүгү эртежок чугула чүвени кылырынга бистиң профсоюзилелдеривистиң белеңин база катап бадыткаан.

Эштер!

Күш-ажылдың миллион-миллион кижилериниң медерелиниге төөгү боду-ла Ленинин болгаш партиязы, Ленинин болгаш революциязы, Ленинин болгаш коммунизмни чаңгыс ай кылдыр тудуштуруп каңнаан. Ленинчи генналдыг бодал бистиң маадырлыг арткан үевисти, алдарлыг амгы үевисти, кедилиг келир үевисти чыыткан. Бүгү совет кижилериниң бодалын болгаш сеткил-сагышын илергейлеңишаан, эш Л. И. Брежневтиң чугаалаанын болза: «Ленинчи утаанның улуг энергиязы, ленинчи иэнг чүректиң кагыышкыны партияның ажыл-херектеринде чүртаи үргүлчүдеп турар. Ленинчи идеялар, ленинчи политиктиг каңналышкыын, типизэриниң ленинчи артеми — бодувустуң күштериниске бүүредип, эрес-маадырлыг чорукту болгаш сорук киришкинин, типилелгеже күзел-сорукту ап турарывыс эгээртинмес байлакшыл үндезин ол-дур».

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус Ленинниң айытқан оруу-биле, коммунизмни тургузарының оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг чоруп орар.

Бистиң бүгү типилелгелеривистиң сорук киприкчиан болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Коммунизмниң тургузукчуу — маадырлыг совет улус делгерезин!

Улуг Ленинниң ады болгаш ажыл-херээ чус-чус чылдарда чурттап турзуп!

• • •

Эш Ф. Д. Кулаковтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг, диңмиттиг адыш часиаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

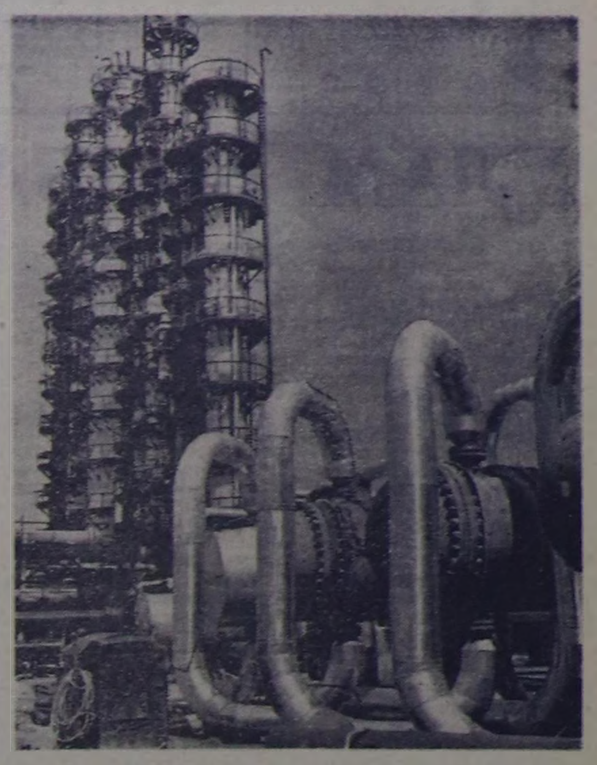

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Бүгү-эвилелдиң шалынчы тудуу — Сумгаиттың химия комбинадын бо беш чылдың төнчүзүне чедир тудуп доозар болгаш ол дөртен чүүл продукциязын будүрүп үндүрер арганы. Ленинчи генналдыг бодал бистиң маадырлыг арткан үевисти, алдарлыг амгы үевисти, кедилиг келир үевисти чыыткан. Бүгү совет кижилериниң бодалын болгаш сеткил-сагышын илергейлеңишаан, эш Л. И. Брежневтиң чугаалаанын болза: «Ленинчи утаанның улуг энергиязы, ленинчи иэнг чүректиң кагыышкыны партияның ажыл-херектеринде чүртаи үргүлчүдеп турар. Ленинчи идеялар, ленинчи политиктиг каңналышкыын, типизэриниң ленинчи артеми — бодувустуң күштериниске бүүредип, эрес-маадырлыг чорукту болгаш сорук киришкинин, типилелгеже күзел-сорукту ап турарывыс эгээртинмес байлакшыл үндезин ол-дур».

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус Ленинниң айытқан оруу-биле, коммунизмни тургузарының оруу-биле бурунгаар бүзүрелдиг чоруп орар.

Бистиң бүгү типилелгеривистиң сорук киприкчиан болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партияны делгерезин!

Коммунизмниң тургузукчуу — маадырлыг совет улус делгерезин!

Улуг Ленинниң ады болгаш ажыл-херээ чус-чус чылдарда чурттап турзуп!

• • •

Эш Ф. Д. Кулаковтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг, диңмиттиг адыш часиаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

Тываның эң тараалаң черн Таңдыда часны хову ажылдарының фронтузу калбырган. Районнуң ажыл-агыйлары 40 мун га черниң шыгын базырган. Механизаторлар часкы чер аңдарылгазын чорудуп, ам мун ажыг га черни чаргаи. Олар тарылга шолдеринде минералдыг чемнишчидилгени төп турорлар.

«Межегей» совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарынче организастыг киргеннер. Ында 8 мун га шөлдүң шыгын базырган, 300 гектар черни аңдарган. 8500 га черни «Тиилелге» совхозтуң трактористери илиртээн.

Бүгү ажыл-агыйларда хову турлагларын эки белеткээн, коскү агитацияны чаартып кылган.

К. МААДЫ.

Лектор болгаш сорулга

Партияның XXIV съездизиниң материалдары болгаш шиитпирлери СЭКП Төп Комитединиң социалистиг чарышты болгаш ажылчы чонналрның экономиктиг өөредилгезин организастаарын экижидер дугайында доктаалдары ажыл-агыйга чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынга, ажылчы чонналрны идейлиг бүзүрелге, партияның херээже шынчы болур чорукка кижизидер талазы-биле демиселге кавчаар-даа ажжок улуг ужур-дузалыг документилер болур. Районнуң «Билиг» ниитилелиниң организациялары бо документилерни чонга калбаа-биле тайылбырлаарынче кол кичээнгейни күштелдирген.

Эрзин районнуң «Билиг» ниитилел организациялары эрткен чылын план ёзугаар 500 лекцияны номчуур тургаш, 159 лекцияны хөйүү номчаан. Аңаа ниитизи-биле 35 мун ажыг кижи олурушкан. Ленинизминиң теоретиктиг айтырыгларының, социалистиг ниитилел тургузуунуң, СЭКП-ниң удуртукчу ролюнүң ескелиниң, буржуаз идеология-биле демисел, чонның кадык камгалалының дугайында лекциялар хөй номчуттурган. Лекцияларның тематиказы янзы-бүрү апарган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын болгаш шиитпирлерин районнуң ажыл-ишчилериниң ортузунга пропагандалаары лекторларның кол тематиказы болуп берген. Бо талазы-биле эрткен чылын 233 лекция номчуттунган. Ук темага лекция номчуур лекторларны партия райкомунуң бюрозунга бадылаан.

«Чаа орук» колхозта (даргазы К. Эренчина), район эмнелгезинде, партия райкомунуң чанында (даргалары С. Норбу, Д. Соян) «Билиг» ниитилел эге организациялары эки ажылдап турар. Районнуң «Билиг» ниитилели ажылын план ёзугаар чорудуп, ооң күүселдезиниң түңнелин хынап келген. Партия райкомунуң секретарылары А. Монгуш, Т. Тоюндуп, партия эге организациязының секретарылары С. Ондар, Б. Сан-Хөө, коджээ Совет даргазы Н. Этер, лекторлар; С. Комбу, Т. Отсур, О. Херлиг-оол, Ш. Сербе, М. Конгар, С. Байыр-оол, М. Далаа, Д. Ламажаа, Р. Кадар-оол болгаш ескелер-даа чон ортузунга лекция номчуур талазы-биле эки ажылдап турарлар.

Кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир районнуң «Билиг» ниитилел организациязында ам-даа четпес ажылдар бар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын болгаш шиитпирлерин чон ортузунга пропагандалаар ажыл ам-даа четпес тургустунган. Лекторларның номчуп турар лекцияларының шынарынче кошкак кичээнгейни салып турарындан лекторлар тус-тус темаларны болуур чогуурлуу-биле хандыр тайылбырлавайн, аналитевейн турар. Химия, биология, политэкономия талазы-биле лекциялар дыка эвээжеп. Эге организация бүрүзү лекция пропагандазының план ёзугаар чорудуп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар апаар.

Хөй-хөй эге организациялар лекция номчуурунуң планын күүседип турза-даа, чамдык чурттакчылыг черлерге, ыракта малчыннарга лекция пропагандазын чедир чоруткайн турор. Араганың хораазының, хоойлу-дүрүмүнүң дугайында лекцияларны номчуп турзадаа, оларның дээштинн чедип албайн келгенинден арагадарыга ханзыр, ооң уламыдан ниитизинң корум-чурумун үреэр чоруктар ам-даа бар болуп артышаан. Бир лектор хөй темага (чамдыкта 8—9 чедир) лекция номчуурга ооң шынары кудулаар. Ынчангаш лекторларны тускай мергежилиниң аайы-биле специализастаары чугула боон турар. Районда кодээ ажыл-агый колдаан турбуже, аңаа шуут хамаарышкан лекциялар чылкелген тудум эвээжеп келген. Ынчангаш моон соңгаар кодээ ажыл-агый дугайында лекцияларны хөйүү номчуурун чедип алыр бис.

Ажылчы чонның ортузунга лекция пропагандазының кол угланышкыны — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын болгаш шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш партияның, бүгү совет улустуң демиселин бүгү талалыг көргүзери болур.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга уткуштур чер-черде «Билиг» ниитилелиниң организациялары бистиң чуртувустуң бүгү улустарының ақы-дүңма найыралын, оларның ажыл-ишчи чедишкиннерин, интернационалчы кижизидилгезин болгаш өске-даа чугула айтырыгларны районнуң ажылчы чонунга чедир тайылбырлаар ажыды улам күштелдирер апаар.

Лекторлар амгы үеде ыракузак черлерде малчыннарга, хову , турлагларынга, фермаларга, суурнуң чурттакчы чонунга «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын таныштырып чоруп турар. Ол ышкаш акылунма улустарның эп-найыралынга тураскаатқан кежээлерни болгаш пролетаржы интернационалнам база совет патриотизм дугайында теоретиктиг семинарларны, конференциялары эрттирерин планнап турар бис.

С. ЧАЖЫН-ООЛ,
Эрзин районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинниң харыысалгалыг секретары.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүл Мурнуу Вьетнамны кадыг-дошкуну-биле бомбалаарын үргүлчүлеп турар. Олар Анлок, Дананг районнарын, төп девискээрде можуларны согуушкуннарга таварыштыргылаан.

Мурнуу Вьетнамның патриоттары апрель 19-түн дүнезинде дайзынның эдээн каш баазаларын, быжыглалдыг туруштарын атакалап турганнар. Сайгончу эрге-чагырганың шериглерин эрик кыдында турар Хоайан дээр хоорайны кагган, дезип чоруур ужурга таварышкан.

Ол ышкаш Хаунгиа болгаш Биньлонг можуларда тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан. Хостаганың улусчу чепсектиг күштерининң дайынчылары Анлок хоорай девискээринде сайгончу эрге-чагырганың шериглериниң камгалалыг черлеринче 1.600 ракеталарны болгаш снарядтарны алып үндүрген. Ынчангаш дайзын дириг күш болгаш техника талазыбиле улуг чидиргге таварышкан.

Мурнуу Вьетнамның Сонгу талазынга хостала күштери дайзынның «Бастонь», «Рофф», «Бирмингэм» болгаш «Оридж» дээр баазаларын ракета-миномёт-биле күштүг бооган турган. Түңнелинде «Оридж» баазаны патриоттар эдээп алганнар.

Тонкин чугулдурунда 7-ги америк флоттуң корабльдерин Вьетнамның патриоттуг Күштериниң торпедо катерлери болгаш самолёттары атакалап турганын АКШ-тың информация агентилелдери болгаш парлалгазы Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалыының медеглелинге үндезилээш, дыңнадып турар.

Америк шериг корабльдери чепсээн дүжүрген девискээрден Сонгу талаже 20-30 миль черге туруп алган, Сонгу Вьетнамның эриктеринче ракеталар болгаш снарядтар-биле бооган турза, оларже патриоттарның халдаанын дыңнадыгга айтып турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың ташкы херектер министри Виньлинь девискээринде, Хатинь, Нгеан болгаш Тханьхоа можуларда хөй чурттакчылыг районнарны америк ужар түүлдүң бомбалаанынга удурланып, ону буруу шапкан медеглел кылган. Ол араатанзыг үүлгедиишкиннер болза ВДРге удур дайын чорудулгаларын улам күштелдирерин доңдораан соксадырын АКШ-тың чагырыкчы бөлүктеринден деңгейнин хөй-ниитизи негеп турда-ла кара өжегээр бомбалаашкын-дыр деп ДХМ-ниң төлөлекчизи демдеглээн.

ВИА агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, агаар камгалалыының күштери апрель 18 болгаш 19 хүннеринде 3 америк самолёттуң дүжүр аткан, ынчангаш ВДР-ниң кырынга дүжүр аттырган америк самолёттарының ниити саны ам 3.499 четкен.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның Национал хосталга шеринниң улусчу чепсектиг күштери Кампонгтрабек хоорайны эзлеп алган. Ынчангаш Пномпеньни Сайгон-биле харылзаштырып турар стратегия талазы-биле эң чугула орукта үш хоорай ам патриоттуг күштериниң холунда кирген боон турар. Ол ышкаш Прейвенг хоорай чоок-кавызында камгалалыг чердерни дайзын база кагган чоруткан.

Лаостан кээп турар медээлер ёзугаар алырга, Улусчу-хосталга шеринниң күштери дайын чорудулгаларының түңнелинде Паксе-Пакеонг аразының оруунда эдээп каш чугула туруштарны база эдээп алганнар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери апрельдиң баштайгы чартыында шаап халдаашкыннарның түңнелинде дайзынның 30.000 хире солдаттарын өлүрген, балыглаан азы тудуп алган. Патриоттар агаарга ужуп чораан болгаш черге-даа турган 150 ажыг самолёттарны узуткаан, 1.000 ажыг дайынчы машинаны чыскаалдан үндүрген, оларның аразында 300 танктар болгаш куяктыг машиналар бар, 200 аар үгербооларны чаза тевискен азы хунаап алган, бөө-чепсектиг 100 хире складтарны буза тевискен.

В. И. Ленинге тураскааткан митинг

КАИР. (СЭТА). В. И. Ленинниң төруттүнген хүнүнден бээр 102 чыл болганы-биле холбаштыр аңаа египет найысылалдың хөй-ниитизиниң улуг митингизи болган. Митингини Араб-совет найырал ниитилелиниң баштаар черн, Совет культура төвү болгаш Гиза можузу Араб Социалистиг Эвилел организациязы чыгган.

Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң удуртукчуузунуң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди Египет Араб Республиканың премьер-министрининң оралакчызы Абдель Салям эс-Зайят кылган. Ол ышкаш Совет Эвилелиниң Египетте элчини В. М. Виноградовтуң болгаш Гиза можунуң Араб Социалистиг Эвилел организациязының секретары Абдель Фаттах Азамның чугааларын чыылганнар база улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Байырлыг митинг соонда египет национал ансамбльдиң артистери болгаш грузин ыры-хөгжүм ансамбли «Иверияның» артистериниң киржилгези-биле улуг концерт база болган.

НАЦИОНАЛ ХУРАЛДЫҢ СЕССИЯЗЫ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Ында апрель 20-де Румыниянын Социалистиг Республиказының Улуг Национал хуралының сессиязы ажылдап эгелээн. Чурттуң конституциязының чамдык үүлдерин өскертир, амгы чыыштың Улуг Национал хуралының бүрүн эргезин болгаш улусчу советтер мандадын узадыр дугайында хөөйлу төлевилелдерин деңуттатар чугаалажып көөр. Бо айтырыглар талазы-биле РСР-ниң Бүрүне Чөвүлелиниң даргазы Н. Чаушеску чүве чугаалаан.

Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-ның хуралы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-ның калбак хуралы Ханойга болган. АКШ-тың чаа агрессчи үүлгедигаериниге холбаштыр чуртта тургустунган байдалды хуралга чугаалажып көрген.

Хуралга үдээп алган резолюция Вьетнам талазы-биле цариж чөвүлел хуралын сагыштыы-биле сандарадыр турары дээш, агрессчи дайынын калбартканы дээш америк империалистерни буруу шапкан. Агрессчи дайынын калбартқан үезинде АКШ-тың ужар түүлү болган корабльдери Мурнуу база Сонгу Вьетнамның чурттакчылыг черлерин ираатанзыг ёзу-биле бомбалап, боолап турар.

Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-зы чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр дээш, АКШ-тың агрессиязынга удур шиитпиргиг демиселди чорударынче чурттуң улузун болгаш Чепсектиг күштерин ыйгырган.

Вьетнам улустуң патриотчу демиселинге ону деткип, дуза-ламчыны көргүзүп турары дээш социалистиг чурттарның чазактарынга болгаш улустарынга, чер кырынга тайбың болгаш чөптүг чорук дээш демисежип турар бүгү кижилерге сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтиришкинин резолюцияда илергейлээн.

ДЕМИСЕЛДИҢ НЕДЕЛЯЗЫ

Испанияга эрткен неделяда чугула болуушкуннар болгулаан. Астурияның ажылчын ангызы бодунуң сураглыг дайынчы чаңчылдары-биле чугула тиилелгени чедип алган: элээн шахталарның хөмүрдаш казакчылары ажыл төлевирин бедидерин болгаш чаа коллективтиг дугуржулгага ат салырын чедип алган. Мадриттиң «Фиат-Испания» дээр автокомбинадының ажылчынары Испанияда сураглыг ажылчын комиссияларының (чартык чажыт демократтыг профсоюзилелдериниң) бир активчизин ажылдан үндүрер дугайында администрацияның шиитпиргиге харыы кылдыр ажыл соксадышкынын чарлаан, завод ээлерин дүжүп бээринче албадаан. Тарраса, Сабадель, Матаро, Бильбао, Малаги хоорайларның будуулгелериниң муң-муң ажылчыннары удурланышкынның ажыл соксадышкыннарын болгаш чыскаалдарын эрттирген.

Испан ажылчы чонналрның амгы демиселиниң авангардында ажылчын комиссиялар —чартык чажыт профсоюзилел организациялары чоруп турар.

Ажылчын комиссияларның күштүүн медереп билбишаан, эрге-чагыргалар оларга удур полицейжи дерзин үүлгедиишкиннерни үүлгедип турар. «Чажыт организацияга болгаш күткүчү материалдарны тарадырыгга» киришкени дээш Мадриттиң тускай трибуналы комиссияларның активчилерн Хосе Мануэль Альварес биле Санчес Эрнандес оларны янзы-бүрү хуусавалар-да кара-бажыңга хорууруубиле шиитткен.

Эрткен чедя хонук испан университеттериниң студентилериниге демиселдиң болгаш эрес-дидим чорукка кижизидилгениң неделязы болган. Өөредилгениң системазын демократчыдар дээш оларның демиселиниң полициянның хаанын дерзин чоруу сый шаап шыдаваан. Эрткен неделяда Мадриттиң муң ажыг студентилери демиселиниң үргүлчүлээн. Ла-Палама институдуның бот-өөредилгелиг студентилери дорт хүн кичээлдерн шуут болбаан. Сан-Блас болгаш Эмбахадорес хоорайларның школаларында кичээлдер база болбаан.

Бо демиселдиң үезинде школачыларга болгаш студентилерге оларның башкыларының каттыжып турары хаая эвес. Мьерестиң университединге «коммунистиг үүрүү» тургузарынга киришкен дээш Мадриттиң трибуналы башкы Хосе Мануэль Торреви ийи чылда кара-бажыңга хорууруубиле шиитткен.

(СЭТА).

КЫЙГЫРЫГ

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының делегациязы ооң Чингине секретары Гэс Холл баштадыр аян-чорук кылып, ВДР-де чоруп турар. Делегация америк улуска кыйгырыгны үндүргеп.

Вьетнам улуска удур америк дайынзырактарның кеминг үүлгедиишкиннерин, ВДР-ни кадыг-дошкуну-биле бомбалап турарын, Мурнуу Вьетнамда тайбың чонну массалыы-биле өлүрүп турарын кыйгырыгда шиитпирлиг буруу шапкан. ВИА агентилел ол кыйгырыгны тараткан.

Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шериглерни үндүрер дээш демиселди күштелдиреринин, америк улустуң, Индий-Кыдаттың улустарының эрге-ажыктарын, бүгү кижи торелгетеининг эрге-ажыктарын барымдаалаш, дайынны соксадырын чедип алырының эргежок чугулазын кыйгырыгда демдеглээн.

Алжир Улус Демократтыг Республиканың национал экономиказын тургузарынга чедиишкиннери ооң Совет Эвилели-биле экономиктиг кадыг ажылдажылгазы-биле сырый холбаалыг. Совет тускай эртемниглериниң дузазы-биле тудуп тургускан элээн каш улуг заводтар ажылдап эгелээн болгаш чамдыктары амгы үеде ажыглалга кирер деп турар.

Аннабаның чанында «Эль-Хаджар» дээр металлургия комбинадының Конвертор цехиниң болгаш кан эзилдирер цехиниң тудуу доостур чыгаан. Ол комбинат Алжирниң бүгү экономиказынга дыка улуг ужур-дузалыг. Цехтер ажылдап эгелээн соонда комбинат чылдың-на ийи миллион тонна чедир каңны чуртка бээр аргалыг болур.

ЧУРУКТА: совет монтаж организациязының директору Вячеслав Маслов (ортузунда) «Эль-Хаджарның» цехинде совет дериг-херекселдерни алжир инженерлерге тайылбырлап тур.

С. КРУГЛОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

„Ромео биле Джульетта“ дугайында

УЛАМ БОЛБААЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ эне улуг, эң-не алдарлыг дээш театрлары, шылгаранган режиссёрлары В. Шекспириниң «Ромео биле Джульеттазын» сценага тургузарының мурнунда улуг белеткелди кылып, Шекспириниң чурттап турган үезин ханы көрөнгө тургулаан.

Ол трагедияны тургузары ышкаш, ынчы дидим ажылды кылгаш, Тываның хөгжүмшин театрының артистери, ооң режиссура болуу «Ромео биле Джульеттазы» сценажытканы улуг чедишкин болган.

Шекспириниң трагедиязын көрүкчүге таныштырары дээргеле, ооң үезинiң кижилерин көөр хөөн чок, айтыкшөөк ылгаар, кижилериниң чараш сеткил-сагыжын будаар чорукка удур чаагай сеткилдиг кижилериниң тиилелгезин көргүзери-дир. Шекспириниң чогаалдарының темаларының бүгүн база-ла чидиг болуп артпышаан.

Шиңде элдек-чымчак, шүлүлел ышкаш ларикалыг, омак-хоглуг, чараш, чаптавчыг Джульеттаның овур-хевирин аныяк артистер Дадар Барыңмаа, Ирина Лопсан олар ойнаавышаар. Арыг шынчы, уярачыг ынакшылга бердинген Джульеттаның ролюн И. Лопсан болуунуң эжиден шыырак ойнаан деп чүвени демдеглеп чогуур. И. Лопсан-Джульетта — элдек чараш, сес бүгүдези, домак бүгүдези ооң иштики сагыш-сеткилинден бердинген, арыг чаагай ынакшылды илереткени бүзүрелдүү. Джульеттаны ол ойнап үнүп келирге, ооң дүрзү-хевири, бүгү мага-боду, эмнекеек дег хоюг ак салаларының шимчээшкини — шупту ооң Ромеога күштүг ынакшылын илередип турар. И. Лопсанның Джульетталы сценага чааскан-даа, эштигдаа турда, ооң Ромеога ыпаксызының артистиң бүгү бодурлан, шимчээшкининден, кылаңындан кижи билип аң болур. И. Лопсанның сес-домакты чугаалаары билдингир, тода, домактың аянын сеткилдиң хайнымышкыны-биле чугаалап турар. Кыптыккан ынакшылдың бедиинге чедип турда, ол ынакшылдың ооң олуг бөзүрииге чедир бодуун албадаптар кылдыр шак ындыг бүзүрелдүн И. Лопсан чедир ойнаан. Джульетта олуп каар, көрүкчү кижиниң бодалыңа ооң чараш овур-хевири ол-ла хевээр чуруттунуп артып каар.

ДЖУЛЬЕТТАНЫҢ ролюн театрның мергежилдиг артистериниң бирээзи Д. Барыңмаа база көрүкчүлериниң сеткилиниге таарымчалыг ойнап, күүсеткен. Д. Барыңмаа-Джульетта дашты-кы хевир талазы-биле чараш. оңзагай-даа, ону иштинэ-биле чедимишкининг ойнаан деп болур. Ооң-биле кады бо күүседеге хамаарыштыр чамдык чедир ажылдаттынмаан чүүлдерни чугаалаар бис. Ойнаашкыны көөрге, иштики сагыш-сеткил талазы-биле арай хавы эвес байдал бар. Ромеога ооң ынакшылы сес кырында, чиик болгаш шиитпир чок, дидим, туруштуг эвес кылдыр сагындырар. Артистиң бөзө бир чедир кылбаан түүлү — ылды чугаалаары. чегей. Д. Барыңмаа-Джульетта балконга чааскаан Ромеону сактып чугаалаттынып турар черинде ооң иштики сагыш-сеткилиниң хөрүкчү бүзүрээр. Бо артистериңиң Шекспириниң үезин эки билири рольда годө илереэн. Шпага-биле ойнап билири, эки плащтарын шын ажыглаары Тибальтының овур-хевирин улам-на чидиглендиреринге деткимче болуп турар. Күүседикчилериниң дурт-сылы, шын түттунары, көөр хөөн чок кижилери-биле ойлаңнешкек, чөңгээлиг сестер-биле чугаалажыры, арыңбайының, холдарының шимчээшкиннери — шупту-ла ролюнга дүүжүп турар. Шекспириниң үезинде Тибальт ышкаш, ындыг кижилер турганлыр деп оларның ойнаавышаарын кижи эки билип алыр.

Меркуционуң ролюнда — артист Л. Солуп-оол. Бо артистиң дугайында макталдыг сестерни оске ойнап турган шиилерде тургускан ооң-биривриниң хөй рецензентилер солуннарга бижээн. Иштики сагыш-сеткилдиң хайнымышкыныңыг дүвүрээшиннерип илередириңге амыдыралыг, бүзүреничиг ойнаар талазы-биле ол шыырак кижи. Меркуционуң овур-хевирин чараш, таптавчыг, тывызык, баштак кижизиг кылдыр чедимишкининг ойнаан. Шак ындыг онзагай сагыш-сеткилдиң хайнымышкыныны үезинде ооң олурган аныяк оолду ожээнишкек чоруктуң түнелиңде олурүп каарга — хомудавчыг, бударенчыг, ол сценаны режиссёр-дээ, актёрлар-даа чедимишкининг ойнаалыңар.

Ылаңгыя Меркуцио—Л. Солуп-оол кижиниң сагыш-сеткилинден үнмес, көөргенчиг хевээр артып каар. Меркуцио олуп каар, көрүкчү кижи ооң өжээнин иеген алаа деп бодап олурар.

Ынчалза-даа артист Л. Солуп-оолдуң моон мурнунда ойнаан шиилериңде шимчээшкиннерин катаптап турар чамдык таварылгалар бар. Артист кижи чаңчылдарын шиилерге катаптап туруп бээр болза, уран мергежилл оспейн турары ол болуу бээр.

ШИҢИҢ кол маадыры — Ромеонуң ролюнда артист Х. Ширин-оол. Ролюн ол дидими-биле ойнаавы улуг чедимишкин. Чижөө, дүне када Джульеттаның балконунуң чанынга чедип келгеш, Джульеттаның балконда турарын хенертен көрүп каар. Сес чокдаа болза, ол бичии болуушкунну бүзүреничиг ойнаав. Чааскаан чугаалап турар монологтары иштики сагыш-сеткил талазы-биле аажок хайнымышкыныг. Ынчалзажок Х. Ширин-оол ам-даа хөй чүүлдерни чедир кылыр ужурлуг. Бир талазында, Ромеонуң овур-хевирин даштыкы хевирип илередириңге амыдыралыг, бүзүреничиг ойнаар талазы-биле ол шыырак кижи. Меркуционуң овур-хевирин чараш, таптавчыг, тывызык, баштак кижизиг кылдыр чедимишкининг ойнаав. Шак ындыг онзагай сагыш-сеткилдиң хайнымышкыныны үезинде ооң олурган аныяк оолду ожээнишкек хөрүктүң түнелиңде олурүп каарга — хомудавчыг, бударенчыг, ол сценаны режиссёр-дээ, актёрлар-даа чедимишкининг ойнаалыңар. Тибальт дээрге кол эвес, харыы удурлашкылыг болгаш дерзиң, ёзу-чурум чок, олурукчу кижиниң овур-хевирин болгай. Артистер шак ындыг кижилериниң овур-хевирин шын сойгалап ойнап турарынга көрүкчү бүзүреэр. Бо артистериңиң Шекспириниң үезин эки билири рольда годө илереэн. Шпага-биле ойнап билири, эки плащтарын шын ажыглаары Тибальтының овур-хевирин улам-на чидиглендиреринге деткимче болуп турар. Күүседикчилериниң дурт-сылы, шын түттунары, көөр хөөн чок кижилери-биле ойлаңнешкек, чөңгээлиг сестер-биле чугаалажыры, арыңбайының, холдарының шимчээшкиннери — шупту-ла ролюнга дүүжүп турар. Шекспириниң үезинде Тибальт ышкаш, ындыг кижилер турганлыр деп оларның ойнаавышаарын кижи эки билип алыр.

Меркуционуң ролюнда — артист Л. Солуп-оол. Бо артистиң дугайында макталдыг сестерни оске ойнап турган шиилерде тургускан ооң-биривриниң хөй рецензентилер солуннарга бижээн. Иштики сагыш-сеткилдиң хайнымышкыныны

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеттинтеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 96 (8866). Өртээ 2 нан

Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга чоруп, масса-ларның идепкейлиг организакчылары болгаш кижизидикчилери болунар!

(1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫН КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Эртем болгаш техника талазы-биле 1972 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРӘ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели ССРӘ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРӘ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң киирип келген саналын коргеш, 1972 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыры-биле доктаадыры болза:

1. Жорес Иванович **Алферовка**, физика-математика эртемнериниң доктору, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының академиги, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының А. Ф. Иоффе аттыг физика-техника институдунуң сектор эргелекчизи, ажылдың удуртукчузу, Вячеслав Михайлович **Андреевке**, Дмитрий Залманович **Гарбузовка**, Владимир Ильич **Корольковка**, физика-математика эртемнериниң кандидаттары, Дмитрий Николаевич **Третьяковка**, биче эртем ажылдакчылары, ол-ла институттуң ажылдакчылары, Василий Иванович **Швейкинге**, физика-математика эртемнериниң кандидады, эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы —полупроводниктерге тегешпейчишкиннерни шинчилээн база анаа үндезилээн чаа приборларны тургусканы дээш.

2. Вадим Васильевич **Афоеимовка**, физика-математика эртемнериниң доктору, сектор эргелекчизи, Владимир Маркович **Дукельскийге**, физика-математика эртемнериниң доктору, улуг эртем ажылдакчызы, Николай Васильевич **Федоренкога**, физика-математика эртемнериниң доктору, лаборатория эргелекчизи, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының А. Ф. Иоффе аттыг физика-техника институдунуң ажылдакчылары, Олег Борисович **Фирсовка**, физика-математика эртемнериниң доктору, Всеволод Андреевич **Беляевке**, физика-математика эртемнериниң кандидады, И. В. Курчатов аттыг атомнуг энергия институдунуң улуг эртем ажылдакчылары — «Атомнуг үекүлезиишкиннер үезинде элементтерлиг чоруулушкуннар болгаш эгелиичел эвес тарап-быдаралашкыны» деп болук ажылдары дээш, 1951—1970 чылдарда параазаан.

3. Алексей Зиновьевич **Петровка**, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының теоретиктиг физика-математика институдунуң киидиг эргелекчизи, —«Гравитация теориязында пиварпанит болуук аргалары» деп болук ажылдары дээш, Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, Иван Иванович **Хорошиловка**, ССРӘ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эргелелиниң начальныгы, — Соңгу Казахстанга болгаш Барыын Сибирьвиң ховулуг районнарынга хорафтыу хаттаа камгалаар талазы-биле хемчеглер системазы дээш.

4. Иван Матвеевич **Виноградовка**, академик, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының Математика институдунуң директору,— 1971 чылда парлаан «Санныр теориязында тригонометрия түңнериниң аргалары» деп монографиязы дээш.

5. Иван Людвигович **Кнунянца**, академик, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының органиктиг элементилер каттыжышкынының институдунуң лабораториязының эргелекчизи,— Алифатиктиг одуругнуң фторорганиктиг каттыжышкынының талазы-биле шинчиледдери дээш.

6. Владимир Иванович **Смирновка**, академик, Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединиң кафедра эргелекчизи, Георгий Самсонович **Дзоценидзеге**, академик, Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының геология институдунуң киидиг эргелекчизи, Василий Никитич **Котлярга**, геология минералогия эртемнериниң доктору, Москваның С. Орджоникидзе аттыг геология-шинчилел институдунуң кафедра эргелекчизи, — вулканогенниг формацияларның руданыг болур талазы-биле комплекс ажылдары дээш.

7. Петр Кузьмич **Анохинге**, академик, Москваның И. М. Сеченов аттыг бирги медицина институдунуң кафедра эргелекчизи,—«Бердингоп рефлекстиң биологиязы болгаш нейрофилологиязы» деп 1968 чылда парлаан монографиязы дээш.

8. Александр Иванович **Бараевке**, ВАСХНИЛ-ниң Бүгү-эвилелдиң Кедээ ажыл-агый эртемнериниң Ленин аттыг академиязының академиги, директор, ажылдың удуртукчузу, Эрвин Францевич **Госсенге**, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады, директорлуң орлакчызы, Ораан Францевич **Госсенге**, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады, директорлуң орлакчызы, Александра Алексеевна **Зайцевага**, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады, киидиг эргелекчизи, тараа ажыл-агыйның Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары, Георгий Григорьевич **Берестовскийге**, кедээ ажыл-агый эртемнериниң кандидаты, хорузуну үрезиишкиндеп камгалаар талазы-биле Павлоларның дуржулга станциязының директорунуң орлакчызы, Александр Александрович **Шпикинге**, техника эртемнериниң кандидады, кедээ ажыл-агый механизациязының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы, Иван Иванович **Хорошиловка**, ССРӘ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эргелелиниң начальныгы, — Соңгу Казахстанга болгаш Барыын Сибирьвиң ховулуг районнарынга хорафтыу хаттаа камгалаар талазы-биле хемчеглер системазы дээш.

9. Аков Аврамович **Саркисовка**, ажылдың удуртукчузу, Евгений Иванович **Озерскийге**, совхозтар ирригациязының болгаш тудугунуң талазы-биле Ортаа Азияның Кол эргелелиниң начальныгының орлакчызы, Абдураким Касимович **Касимовка**, «Таджик Кур чер тудут» трестиниң эргелекчизи чораан, Тухтамын **Баймировка**, «Аш ховуну тудугунуң» эргелел начальныгы, Дмитрий Константинович **Терентекийге**, «Средазирповодхлопок» институттуң директору, Эммануил Моисеевич **Беньяминовичиге**, ол-ла институттуң кол специализи, сугларылга талазы-биле дешпилгелиг аргаларны ажылдап кылганы болгаш пептереткеин база Аш ховуунуң Кур ховударын эң баштай комплекстиг шинчээдип алганы дээш.

10. Борис Сергеевич **Балакшиниге**, техника эртемнериниң доктору, Москваның станок тудут институдунуң кафедра эргелекчизи, ажылдың удуртукчузу, Борис Мухтарбекович **Базровка**, техника эртемнериниң кандидады, улуг эртем ажылдакчызы, Сергей Петрович **Протопоповка**, Евгений Иванович **Луцковка**, Юрий Михайлович **Соломенцевге**, Владимир Анатольевич **Тимирязевке**, техника эртемнериниң кандидаттары, доценттер, ол-ла институттуң ажылдакчылары, — башкарылганың адаптивтиг системаларын ажыглавышаан, станоктарга ажылдап кылыышкынның ылангыг болган будурукчулуг чоруун - бедидериниң чаа орустарын шинчилээп дээш.

11. Станислав Васильевич **Емельяновка**, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, башкарылга айтырыгларының (автоматика болгаш телемеханика) институдунуң директорунуң орлакчызы, Вадим Иванович **Уткинге**, техника эртемнериниң кандидады, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы —өскерилип турар структуралыг системалар теориязының талазы-биле болук ажылдары дээш.

СЭКП Төп Комитединиң Секретары Л. БРЕЖНЕВ.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. КОСЫГИН.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер министерствозунуң коллегиязы, кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчымнарының база албан-хаакчыларының профвиилелиниң ТК-зының Президиумуу 1971 чылда колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-россия социалистиг чарыжыкның түңнелдерин үзүргеп.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимир Кызыл тугун база 7000 рубль түңүг бирги шаңналды «Межегей» совхозка тыпсыр дээш.

РСФСР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң, кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчымнарының база албан-хаакчыларының профвиилелиниң ТК-зының шилчимир Кызыл тугун болгаш бирги шаңналды Бия-Хем районнуң «Хадын» колхозунга тыпсыр. Ийиги болгаш үшкү ийи шаңналды «Тиилелге», «Тээли» совхозтар, Овур районнуң «Кызыл тун» колхозу алыр.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Чажып кирипкен

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу бо ажыл-агый чылында кызыл-тастыг 4400 га, суда болгаш арбайлыг 1100 га черге тарыыр планныг. Колхозчу тараажылар бо хүннерге чедир 3200 га черниң шыгын базырган. Олар апрель 18-те кызыл тастыг чаштырыл киришкен. Баштайгы хүн 124 га черге тараа чапкан.

Часкы хову ажылдары эгелээри биле тараа шөлдеринче фосфорлуг чедирип, 300 ганы чемнишчиткен. Фосфор чаштырылгазында 5 агрегат ам-даа ажылдавышаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Д. Доойбон чемнишчидиле звеозун удуртуп турар.

Үстүнде ажылдар-биле чергелештир шык базырышкыны үргүлчүлевишаан. Колхозтуң тараажыларының мурнунда 900 га черни удур аңдарар соруулга салдынып турар. Бо хүнерде 6 трактор чер аңдарылгазынче эгелеп киргеп.

Апрель 25-те тараа культураларын массалыг-биле чажын кирер. Шунту 12 агрегат чажылдага ажылдаар.

Чоокта чаа колхозтуң механизаторларының яңгы хуралынга кижи бүргүү бедиткен хүлээлгеин алган. Тарылга кампаниязын 9—10 ажыл хүнүнде доозар дээш механизаторлар шудургу ажылдап турар.

С. КЕНДЕН, механизатор.

«Тиилелге» совхозтуң № 8 бригадазы кызыл-тастың чаштырыышкынын эгелээн. Шенелде чаштырыышкын үезинде трактористер **Ондар МАРТЫСПАЙ** (оң талазында) биле **Оормак КАЛГА** олардың «СЗС-9» деп яла сеялканы хынап турарын оң талакы чуруктa көргүскен.

* * *

Бо хүнүерде Кызыл хөрөй Советтиниң «Бек-Тей» совхозунда часкы хову ажылдары хайнымшкыныг чорүп турар. Ол ажыл-агыйның № 2 хову-трактор бригадазы тоску беш чылдың ийиги чазында 400 гектар черни удур аңдарар. Ам-быда алды трактор чер аңдарылгазын чорудуп турар. Адаанда чуруктуг **Николай КОНДРАШЕВ, ИВАН БАРБУС** болгаш **Василий ДАНИЛОВ** олар чер аңдарып турда тыртыргаш. Олар хүнде 7 га нормаңы орнунга 10 га чедирип турарлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

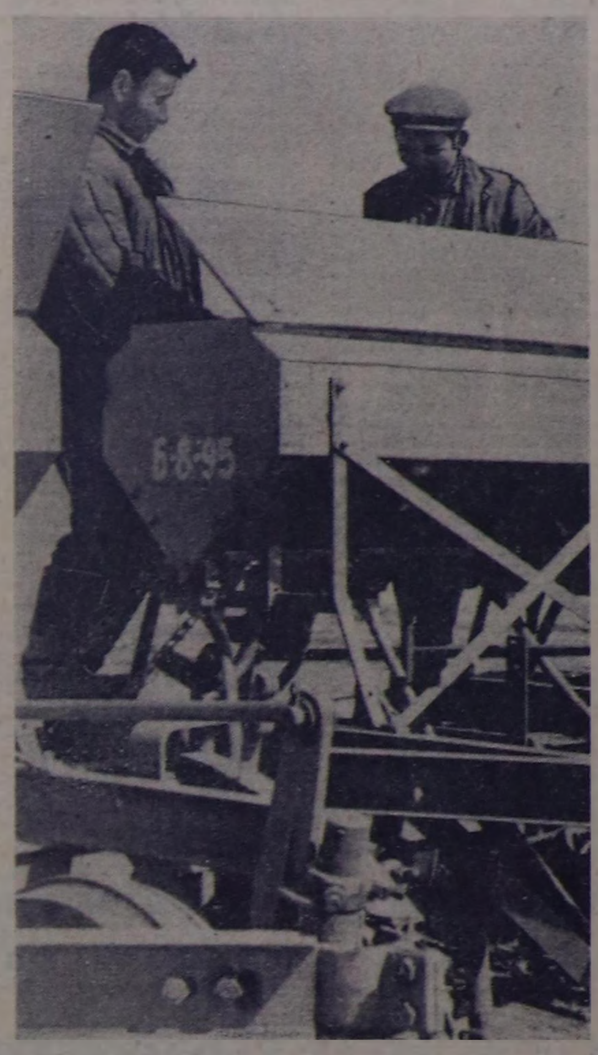

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Ленинчи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир. Кызылдың столоваялар болгаш ресторанныр трезиниң ботоорулга-чарылгадыг № 3 будурулгези ол девизтиң адаа-биле чурттап, ажылдап, багай эвес чедиишкиннерни чедип ап турар. Ылаңгыя В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн толептиг ыңгыр-ажылы-биле уткаан.

Бот-оруулга-чарылгалыг ол будурулгениң составында шиитиниң үш улуг чемненилге дерлеря — «Улуг-Хем», «Кызыл» болгаш № 12 столовая кирип турар.

Үстүнде ады үнген шиитиниң чемненилге черлери бирги квартала шиити-барган саарылгазының планын 105,9 хуу, оон шиитинде куллинарлыг белең кылыгларның темперия 104,4 хуу күүсеткеп. Кордүнген планнан ажыр 23,8 муң рубльдиң ялыг-будуу аъш-чем саартынгап. Ол үезинде шиитинде бот-оруулга-чарылгавы быжыглап, камналга алырының планын 100 хуу кылдыр күүсеткеп.

Бо чедиишкиннериниң бир чажыды — социалистиг чарыны биидилиг организастаашында. Ол будурулге бот-оруулга-чарылгалыг № 2 будурулге-биле аразында социалистиг чарыштыг. Ол-ышкаш «Кызыл» болгаш «Улуг-Хем» ресторанныр-ның цехтери, семалары бот-боттары аразында чарыын турар. Алган социалистиг үдээлгелериң кескү черлерде удаттыр биилээш ажыр коргүскеп. Социалистиг чарыштың түңнелиин квартал саныда үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып турар. Будурулгениң мурнакчылары, айланныг эъш-чем быжырарының ёзулуг мастерлериниң сөны оъун турар. Оларга дуржулгалыг поварлар А. А. Рыбалкина, Е. Е. Мапиевич, М. А. Смирнова болгаш оолдар оскелер хамаарыкшыр.

Будурулгеде той-ниитиниг ялыг-бүрү организацияларының ажылы эки тургустунган. Оон иштинде удусчу контроль бөлүү, херөжөннер чөвүлели, профвиилелдиң эге организациязы ажылдап турар. Оң талакгы социалистиг чарыштыг дээштиг организастаарының профвиилелдиң эге организациязының ролю дыка оскеп. Ону ында профвиилелдиң эге организациязының даргазы К. Т. Макшанцева биидилиг организастаа турар.

Оон аңгыда мында коммунистиг күш-ажылдың школазы база ажылдап, түскай бадылаан ыяш программа ёзулгаар өөренип турар. Оларның өөренип турар программазында Ленинниң доңчу намдары, чамдык чогаалдары, садыгның биитинниг чемненилгеининиң экономикаазын эртемге үндезилеп организастаарының кол айтырыглары, кулинарлыг чемни ыяш технологиязы ёзугаар кылырының аргалары дээш оон-даа хөй айтырыглар бар.

Бо чылдың апрель 15-те боолп арткан В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүне тураскаткан коммунистиг субботникке база шалыпчы чоруун коргускеннер.

Субботник хүнүнде столоваялар, ресторанныр-ның дежкорни аштап, арыгаарынга, киптин, даштын чугайлап, чуурунга болгаш яңгы саптарлыг арыгаашкынны чорударынга киришкеп. Ол ажыл-биле чергелештир яңгының чемненилгеининиң ажылдакчылары субботникке ажылдаан хоорайның ажылчы чонунуң ажылдап турган черлеринге белең чемнерни чедирер хүлээлгезин эки күүсеткеп. Оон ачызында немелде бараан сөөрүлгезин кызыгаар оруулганы киирип алганнар.

Бо бүгү кылып турар ажылындан аңгыда, байырладар болгаш улуг-хүнер мурнуда чонунуң аъш-чемге негелдезин өөренип көөр болгаш чагыглаамы чедир хандырар соруулга-биле кулинарлыг белең чемненинң делгелге-садының организастаа чорудуп турар.

Ленинчи ёзу-биле чурттап, ажылдап, өөренишаан, ук будурулге моон соңгаар-даа чаа-таа чедиишкиннерни чедип алырынга бүгүрелдиг.

К. САТ, садыт ажылдакчыларының профвиилел обкомунуң инструктору.

"ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН"

Мергежилдиг нимилер

Ооржак Маадыр-оол Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң хойжузу. Ол бо чылын чүе баш төрүүр хойга өнаштыр 100 хураганны доруктурар, бир баштанпа 3,1 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгелиг. Соглээн созуң күүседирип-биле идепкейлиг ажылдап турар.

Хой хүр кыш аъшкан. 358 хой төрүүн, чедизин нийстээн. Чаш хураганнар оъча-меңди доругун орар.

Мал чемп коданда четчирбиле бар.

А. ХОМУШКУ.

* * *

Моңгуш Биче-Шей Улуг-Хем районда «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының хоочун малчыны. Эрткен чылын 135 бызаавы кадарары-биле хүлээп алган. Оларга бөөр сигенни боду кезип алган, кажааларын эки шынарлыг септээн. Молдургаларының ажаалда, чемгерилгеинче доктаамал сагып салып келгенинден күжүү семис.

К. КОМБУ.

* * *

Сүт саалдалын көөдедир дээш Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң Кызыл-Хавак, Арыг-Бажы фермаларының саанчылары бүгү хемчеглерни ап көлгеп. Оон түңнелинде ажыл-агый күрүнеге сүт садарының планын 113 хуу күүсеткеп.

Саанчылар И. Анай-Хаак, С. Карасээн, М. Хураганчык социалистиг чарыштың мурнунда чорун турарлар.

М. МАЖАА.

* * *

Улуг-Хемниң үлетөгүр мыш ажыл-агый черинин дирекциязы мыш дилер шехтиң ажылчыннарының мергежилин бедидеринче кичээлгейин салып, өөренириңге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

1972 чылдың бирги кварталында ажылчыннар А. Патрушев, В. Михайлицын Новосибирск хоорайга ийи ай хуусаалыг курсту доозкаш келген. Оларның ажыл-ишке мергежили, будурукчулуг ажылдаары мурнукуазунан мракта бедээн.

В. САГАН-ООЛ.

Ильичиниң адын эдилээн колхозта

Бистиң колхозувус улуг баштыңчы Ленинниң адын эдилээн. Ол—биске улуг алдар. Аңаа чоргаарланмышаан, ол атка төлептиг болур дээш, ажыл-ишке кызыманнай, амыдырал-чурттаалгага төлептиг бөөп чурттап, ажылдап турар бис.

Бүгү совет улус-биле бир өөрөй, бистиң Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база ССРЭ-ниң түргустунганындан бээр 50 чыл өнүнга төлептиг ужураамыр дээш ажыл-агыйның участок аайы-биле бедитмен хүлээлгелерни алган, ону херек кырынга боттандырып чорудар дээш кызыман ажылдап турарлар.

Бо чылын күрүнеге 211 тонна эътти, 168 тонна сүттү, 31 тонна дүмтү, 700 тонна тараны сеазр хүлээлгелиг бис. Ол болза энир чылгы деңнелдинден тарааны 200 тоннаны, эътти 15 тоннаны, сүттү 20 тоннаны хөйнү садарын хүлээнгени болур.

Бо үстүнде алдынган хүлээлгени хуусаа бетинде күүседир дээш колхозчулар эрес-шудургу ажылдап турар. Бирги кварталдың планын эътти 104,1 хуу, сүттү 100 хуу күүсеткеп. Мал ыштаглаашкыны база-ла организастыг эртип турар. 100 хөйга онаштыр колхоз бо хүннерде 82 хураганны камгалап алган.

Колхозтуң хову ажылдакчылары бо юбилейлиг чылда 3070 га тараа культураларындан ортумаа-биле 10 центнер дүмүттү, а суггаттыг черден 15 центнер дүмүттү алырын хүлээнгеп. Эртикеп чылын белеткээн черден 2943 га шөлдүң шыгын 9 хонукта базырып доозкан бис. Ам ийиги илиртээшкинни чорудуп турар.

Хову туралаанда ниитизи-биле 55 кижи ажылдап турар. Шык базырыышкынында 6 агрегат, часны чер аңдарылгазында 5 агрегат ажылдап турар. Тараанын чатыылгазын бөгүн эгелединис.

Хову ажылында кызымак ажылдап турар механизатөрлөр бисте хөй. Х. Даңзыт-оол, О. Хураган-оол, Г. Ондар болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын 110-дан 140 хуу чедир күүседип турарлар. Чер аңдарылгазында Б. Иргит, Ш. Ондар эки ажылдап турарлар.

Колхоз эртикеп чылын ниитизи-биле 753 муң орулганы мал болгаш чер ажылынданалган, арыг орулгавыс 85 муң рубль болган.

Колхозтуң партия организациязында 62 коммунистер болгаш кандидаттар бактаап турар. Оларның иштинден 16 ниижи чер ажылында, 14 ниижи мал ажылында ажылдап турар. Оон артканнары колхозтуң аар-саар ажылында база куультура болгаш уруглар аймак черлеринде ажылдап турарлар. Колхозчу чонну мобилизастаар талазы-биле ажыл-агыйда адырлар аайы-биле коя өзек болуп турар. Чижээ, сүт-бараан фермазында Ондар Аланмык, хөйжу Сат Бегзи, трактерист Моңгуш Конгар, ошку кадарчызы Сат Дүитер дээш оон-даа өскелер бистиң мурнакчыларывысча самадып турарлар.

Колхоз бо чылын тудуг талазы-биле 200 баш инек кажаазын механизастыг кылдыр тутпаш, ажыглалга киирер. Ол-ышкаш 6 кезек черге малчыннарга бамыңнарны тудуп, ажыглалга дужаар.

Чоокта чаа бүгү чуртна болуп эртикеп Ленинчи субботникке бистиң колхозчуларывыс идепкейлиг киришкеннер. Колхозтуң ажыл-ишчилеримден 549 кижи киришкеш, колхозтуң Ленин аттыг коя кудумчузунга 300 метр черге 235 кубометр сайны төкпеп. 270 дербелчин метр черге херимнерни кылган. Ол-ышкаш 6 тонна демир-дести чыгган. Ниитизи-биле 439 рубльди ажылдап кылган.

Ам Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварыштыр апрель 22-де суурга 500 дөс ыяшты тарып олуртувус, коя кудумчуну сайлап кылырын уламчылаан бис. Ол-ышкаш уран чүүл коллективиниң улуг концертин коргүстүвүс, а апрель 19-та «Чараш кижи деп нымыл?» деп диспут эртирдивис. Ол солун эртикеп. Мынчалдыр ажылдап, чурттап турар бис.

С. ДОНГАК, партком секретары. Чөөн-Хемчик.

Тере-Хөлдуң тудугжулары

Совет улустуң төөгүдүг байырлалы — ССРЭ-ниң түргустунганындан бээр 50 чыл оон төлептиг үткүүр дээш бүгү чуртта калбарган социалистиг чарыш ыракка «Тере-Хөл» колхозтуң тудугжуларының күш-ажылчы кодурлүүшкүнүн улам-на хайныктырган. Колхозтуң тудуг бригадазының ажыл-иштиилери тоску беш чылдың ийиги чылы — 1972 чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглери-биле дооскаш дээш шалыпкын ажылдап турар.

Тудугжу бригаданың бо чылда будурер ажылдары хөй, сорулга улуг. 13 өг-бүле чурттаар бажыңны, 1500 баш хой кирер 2 кажаапы тудуп, ажыглалга киирер планныг. Оон аңгыда Күнгуртуг оргумак школазының, уруглар садының септелгезин база кылыр.

Тудуг-септелге ажылдарын чорударынга херектээр 3500 кубометр тудуг ыяжын белеткээр. 390 кубометр маңзыны дилер, 20 тонна чугайны өртедир, 8 муң туубуну кылыры бригаданың планында көрдүнген. Чазаныр мастерскаяга 40 хире аптараны, 20 өг хаалгазын, 20 столлуг, 50 сандайны болгаш өске-даа эргежок чүүлдерни херекселдерни малчыннарга кылып бээр хүлээлгелиг. Тудугнуң чыл планын октябрь 1-де бүрүн күүседир дээш Тере-Хөлдуң тудугжулары ажылдың темпизин шапкынчыктыкаш.

Тудуг ыяжын белеткээриниң планын 100 кубометрге ажыр күүсеткеш, 600 кубометрнин тудуг кылыр черлерде сөөртүп алган. 2 трактор ыяш сөөртүлгезин үргүлүлеп турар. Бригада бирги кварталда малчыннар чурттаар 8 бажыңны, 1500 баш хой кирер 2 кажаапы тудуп, ажыглалга киирген. Чугай орттелиги-биле 4 кижи составтыг звено оон дажын белеткеп киришкен.

Бригадада ажыл нормазын хүн бүрүзе күүседип, ажылдың бедик шынары дээш демисежип турар мурнакчылар эвээш эвес. Иргит Бөрбак-оол, Удуксай Найым, Василий Чалзамба, Моңге Кодан, Юрий Хаазууг чарыштың мурнуку олуруунда чорун турарлар.

А. НАМЗЫН.

Ажыл-херекти үениң негелдезинге дүүштүрер

Республиканың профэвилелдер активиниң хуралындан

Бистиң чурттуң пайысылалы — Москвага чоокта чаа болуп эрткен ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездиниң партияның болгаш улустуң бүзүлбас чаңгыс эвин, СЭКП-ниң айытканы ондүр улуг сорулгаларын күүседиргеге совет кижилериниң бүрүн долу шинтпирлиин база катап чаа күш-биле көргүскен. Бүгү чурттаазы ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннары, он-он муң ажыл-ишчилерни каттыштырып турар профэвилел организациялары ол съездиге СЭКП ТК-ниң байырлыг чагаазында, партия Төп Комитединиң Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында болгаш съездиниң шинтпирлеринде айытқан сорулгаларны ажыл-херекке хажык чок удуртулга болдурар, практика кырынга күүседир дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар.

Апрель 20-де Кызылга болуп эрткен республиканың профэвилел активиниң хуралынга «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездиниң түңнелдери болгаш республиканың профэвилел организацияларының сорулгалары» деп илеткел кылган, облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу болгаш санал берген эштер бо бүгүнүң дугайын сеткил ханыышкыны-биле домдеглээн. Оон-биле кады илеткелчи болгаш санал берген ораторлар экономиканы улам ыцай хогжүдеривге, улустуң материалдыг чагаай байдалының болгаш культуразының деңгелиг бедидеривге, чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге профэвилелдериниң улуг ролүн айытпышаан, ажыл-херектиң чеднишкиниг-даа база четпес-даа талаларын хандыр анализтээнивер.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин, тоску беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырар дээш демиселче партия организацияларының удуртулгазы-биле профэвилелдерни ажылчы чоннарның күжүн мобилизастап турар. Улуг чугула сорулгаларны чеднишкиниг шинтпирлээринге социалистиг чарыш профэвилелдериниң коо саддар чедирер арга-методу болуп моон соңгаар-даа хевээр артар деп профэвилелдериниң XV съездиниң айытқан. Ынчангаш илеткелге болгаш санаддарга бо айтырыг улуг черни ээлээн. Тоску беш чылды болгаш бо чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир, а ол ышкаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш амгы үеде улам калбарган.

Анаа киржип турарларның саны өзүп турар. Амгы үеде бисте социалистиг чарышта болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүү дээш пинчээшкинде 73 муң ажыг кижи хаара туттунган.

Тоску беш чылдың йиги чылын республиканың үлетүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери багай эвес эгелээн, үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылдың бирги кварталында ниитизи-биле бүгү көргүзүглер талазы-биле планын күүседиптер. Ам безин пландан ажыр 876 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп, сайгарган. Чамдык тудут, транспорт организациялары коммунал амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери, садыгның, ниитиниң чемнелгезиниң коллективтери багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар.

Республичаның колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдың бо үеэн биле деннээргe, 31 тонна хөй сүттү бүдүрген болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хемчеглер алдынган.

Профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев амгы беш чыл планын бис шуптү дүүн ажылдан турганывыстан бөгүн база даарта улам экн ажылдаар ужурлуг бис дээрэин барымдаалап тургускан бис деп чугулаап айытқан. Маңаа дүүштүр алыр болза, бисте хой-хөй бүдүрүлге болгаш ажыл-агый коллективтериндe, профэвилел организацияларында чедир шинтпирлеттинмейп турар айтырыглар хөй дээрэин илеткелчи болгаш санал берген эштер: республиканың көдээ ажыл-агый министиринiң бирги орлакчызы И. И. Бакулин, «Тыва септелге тудуг» эргелеэнниң Кызылда комплексниг бригадазының бригадири В. Г. Манаков, «Тыва көдээ тудут» трестиң эргелекчизи П. Ф. Кандауров, «Торгалыг» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. С. Сандан болгаш өскелер-даа чоптүү-биле шүгүмчүлээннер.

Чамдык чижектерни көрээл. Капитал салыышкынының планы түгле 35 хуу, а бүдүрүлге объектилериниң — 75 хуу күүсеттингеп. Тудут-монтаж ажыдарының планы күүсеттинмээн. Кызылдың хлеб заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Бия-Хемниң, Кызыл-Мажалыктың, Улуг-Хемниң «Сельхозтехника» салбырлары эрткен сескн беш чылдың децнелинде хевээр ажылдап турар. Республикада 8 бүдүрүлге 56 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

Көдээ ажыл-агыйда байдал база-ла дүвүренчиг бооп артпышаан. Бо чылдың бирги кварталында мыйыстыг бодадан оске, ниитиниң малының баш саны шоолуг немешпээн. Малдың олур, чидер чорду эвээжевээн. Чамдык ажыл-агыйлар часкы тарылгага болур-чогууру-биле белеткенмээн. Бо бүгү болза профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнарын, оларның черчерде хой санныг организацияларын дүвүредир ужурлуг.

Ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты үретүңнелдиг, калбак нептерелдиг кылдыр организастаар талазы-биле ажыл чамдык чөрлерде багай тургустунган. Алган социалистиг хүлээлгени күүседиринiң организастыг болгаш техниктиг хемчеглер-биле быжыглаваан болгулаар.

— Бистиң бригадавыс хүлээлгени күүседир дээш чарыштың калбартқан, ынчалзажок чамдыкта техниканың, тудут материалдарының чедишпези, смет-документацияны болур-чогууру-биле кылбааны хүлээлге күүседиринге шаптыктап турар—деп, бригадир В. Г. Манаковтуң шүгүмчүлээни маңаа чижек боор-дур.

Чамдык ажыл-агыйларда материалдыг болгаш моральдыг идиг бергишкинин мурнакчыларга хамаарыштыр шын эвес ажыглап, ол хамаанчок оларга шалыңны безин кылган ажылдың уре-түңнелин, бүдүрген продукциняның хемчээлин барымдаалавайн төлеп турарының чижектерин республиканың көдээ ажыл-агый министиринiң бирги орлакчызы эш Бакулин көргүскөн. Ындыг фактылар «Кара-Хаак», «Тинлелге» совхозтарга болгаш өскө-даа ажыл-агыйларга турган.

Хөй-хөй профэвилел комитеттери чарыштың утка-шынарынче ханылап кирбейн турар. Чижээ, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунда, Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлге комбинадында, «Шивилиг» совхозта, Тес-Хеминiң тудут септелге участогунда профкомнар чарышты ёзу барымдаалап организастап, оон күүселдезин организаставарынга болгаш түңнелдерин үндүрериңге специалистерни киириштирбейн турар.

Бүдүрүлгени хогжүдеринге, оон ажыктынын бедидеринге, ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга профэвилелдери шуут идепкейлиг киржип турар дээрэин съездиге демдеглээн. Оон бир чугула хевээрлери — коллективтиг нерээлерни чөрүп, оларның күүселдезин оргцизастаары. бүдүрүлгенiң доктавмал ажылдаар чөвүлел хуралдарының чорудулгазын сайзырадгайжыдары, чогадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылының деңгелин бедидери болур, ол талазы-биле шыңгыы партийжи чугаалар болган. Ынчангаш бо чугула ажылдарже профэвилел организациялары моон соңгаар-даа кошкаш дивес кичээнгейни салыры негеттинип турар.

Профэвилелдериниң организакчы болгаш масса-политиктиг база кижизидикчи ажылы актив хуралынга болган илеткелге болгаш санаддарга улуг черни ээлээн. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оолдуң маңаа хамаарыштыр саналы хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин хаара туткан.

— XV съездиниң делегады болуп, оон ажызынга киржир улуг аас-кежии мецээ таварышкан. Совет профэвилелдерин йиги Ленин орденибиле шаңнааны оон ажыл-чорудулгазын бедик үнелээни ол болгаш оон-биле кады аңаа улут, нарын сорулгаларны, харысалганы хүлээндирип турар-дыр—деп, ол чугаазын эгелээн. Оретор өөредилгенiң, аныяктар кижизидилгезинiң айтырыгларынга доктаагаң. Республикада Бай-Тайга, Барыын-Хемчик база өске-даа районнарда бүгү-ниити өөредилгениң хөрлүзүн дыка четпес күүседип турар. Аныяк кижи бүрүзү ортумак эртемнин чедип алыр деп лозуң бисте багай боттаныр турар. Үстүкү классчыларның, элээди аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинге чугула роль-ду ойнаар, өөренiкчилерниң бүдүрүлге бригадалары, пикола мастерскаяларының ажылы болур-чогууру-биле организастаттынмаанын чидинбиле шүгүмчүлээп, ажыл-агый болгаш профэвилел организациялары аныяктар өөредилгезинiң база кижизидилгезинiң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирери чугула деп ол айытқан.

Ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазы, күш-ажыл камгалалы, кадыкшылыг экижидери, оларның дүрүм ёзугаар эргелерин камгаалаары профэвилелдериниң кол сорулгаларының бирээзи болуп артпышаан. Илеткелчи болгаш санал берген эштер: чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал хандырыгга бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының профэвилел обкомунуң даргазы М. Ш. Чодуй, республиканың кадык камгалал министиринiң орлакчызы Ч. Д. Таспанчык, «Торгалыг» совхозта ажылчын комитединiң даргазы Т. С. Сандан болгаш өскелер-даа тодаргай чижектер-биле көргүзүп чугаалаан. Ылаңгыя эш Таспанчык профорганнар медицина албан черлеря-биле кады күш-ажыл камгалалының, аңаа ооаа-ондак болдурбазының, ажыл-ишчилериниң кадыкшылының, арыгшевер гигиенаның айтырыгларынче доктаамал сагыш салаа чогуур дээрэин айытқан.

Активтиң киржикчилери партияның шынчы дузалакчызы, ажыл-агыйлы чорудуктуң школазы, эргелеп башкарарының школазы—профэвилел организацияларының ажылын оон XV съездизиниң шинтпирлеринге, үениң негелдезинге дүүштүр тургузарының эргежок чугулазын тодаргай айытқаннар.

СЭКП ТК-ниң кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока активтиң хуралынга чүве чугаалаан. Ол профэвилелдериниң XV съездизиниң шинтпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш ёзулуг организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырынче, даандырган ажыл-херек дээш харысалганы бедидеринче, тоску беш чылдың планныг сорулгаларын күүседир база ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш ажыл-ишчилериниң күжүн олче мобилизастаарынче профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниитп организацияларының кичээнгейин үглаидырган.

Республиканың профэвилел активиниң хуралы профэвилелдериниң XV съездизиниң шинтпирлерин бүрүн долузубиле чүүлдүзүнүп, ажыл-херекке чайгылыш чок удуртулга болдурар дугайында доктаалды хүлээп алган.

СОВЕТ БУХГАЛТЕР

Бухгалтер. Оок-биле бүдүрүлге бүрүзүнге, тудут, транспорт болгаш садыг организация бүрүзүнге, совхоз болгаш колхоз бүрүзүнге, бүгү-ле албан черлеринге ужурамыр силер. Чурттуң улус ажыл-агыйында ийи миллион амыг бухгалтерлер ажылдап турар. Олар чугула болгаш харыысалгалыг амыды күүседип турарлар.

Совет күрүненiң үндезилекчизи В. И. Ленинниң бижээни болза: «Учёт биле контроль «таарыштырылгага» коммунистиг ниитилелдиң БИРГИ үе-чадазын шын ажылдадырынга негеттинер КОЛ чүве ол-дур». Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү үе-чадаларында Коммунистиг партия биле Совет күрүне ажыл-агыйны ажыктыг кылдыр удуртурунуң чайлаш чок негелдези болур учёттуу шын организастаарын улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп келген. СЭКП-ниң XXIV съездизи учёт болгаш отчёт системазын бүгү хемчег-биле экижидер соруганы салган.

Бүдүрүлгениң хемчээлдери дыка калбарган, а экономиктиг харылзаалар нарыылаан аигы үеде улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга учёттуң болгаш контрольдуң ролю улам-на өскен. Партияның көдүрген аажок улуг соруганаларын боттандырарда ажыл-чорудулганың калбак аргалары учёт ажылдакчыларының мурнунда ажыттынган. Хамыктың мурнунда бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерин, чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлду, энергияны үре-түңнелдиг ажыглаарын, күш-ажылчы чарыгдалдарны эвээжедирин чедип алырының дугайында чугаа чоруп турары ол.

Бухгалтерлерни күрүненiң контролёрлары деп чөптүү-биле адап турар болгай. Акша -хөреңгилерни, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни шын ажыглаары дээш учёттуң болгаш контрольдуң талазынга улуг эргелерни оларга берген. Төтчегленчи, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демиселге бухгалтер эптеш чок болгаш принципиалдыг болур, ындыг янзылыг фактыларны чүгле айтып каар эвес, харын оларны болдурбас хүлээлгелиг. Күштүг болуп турар хоойлу-дүрүмге чөрүшкек документилерни ол күүседип кылбайн барып болур эргелиг. Ынчаарга бүдүрүлгениң азы организацияның удурткучулары чок операцияны кылыр дугайында айтыышкын бере бээр ындыг фактылар ам-даа бар болгай.

Күрүненiң болгаш саң-хөөнүң сагылга-чуруму бүдүрүлгениң бүгү участоктарынга сагыттынган турарын чайгылыш чок хайгаараары, ол талазында чөтпестерни дүрген чайладырын, бүгү саң-амыл-агыйжы ажыл-чорудулганы экижидерин чедип алыры — бухгалтерлерниң дөрт хүлээлгези-дир. Оларның дыка хөйү ынчалдыр кылып-даа турар. Горькийниң автомобиль заводунга бухгалтер болгаш саң-хөө албанының сүмелерин боттандырганының түңнелинде хөй хөреңгилерни камнап алган. Москваның ийиги шак заводунда, найысыналдың «Большевик» болгаш «Красный Октябрь» дээр кондитер фабрикаларында, Минскиниң трактор заводунда, өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда болгаш албан черлеринде учёт ажылдакчыларының санаддарын ёзугаар экономиктиг улуг хемчеглерни боттандырып турар.

Ынчалза-даа чамдык черлерде бухгалтер учёду чаа, улам өзүп турар негелделерге ам-даа дүүшпейн турар. Социалистиг өнчүнүң кадагалалында ам-даа улуг четпестөр бар, саңхөөнүң сагылга-чурумун үрээр, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни болгаш акша-хөреңгилерни артынга чарыгдаар чүүлдерни болдуруп турар. Чижээлээрге, Химия үлетпүрүнүң министерствозунуң Шосткинскиде химия комбинадынга учёттуу сандаратканының түңнелинде контроль чок байдал тургустунган, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни оорлап турар апарган.

Учёттуң болгаш отчёттуң түңнелдери ханы экономиктиг анализтиң эрге-амыктарынга ыяап-ла дүүшкен турарын, улус ажыл-агыйын углап-баштаарын үргүлчү сайзырадгайжыдарын негеп турар. Ынчангаш бухгалтерия албан черинден үнер санмедээлер шын болгаш шаляпкын болур умурлуг. Продукцияны бүдүрүп үндүргениниң болгаш сайгарганының дугайында, чаа-чаа бүдүрүлге күүлерин ажыглалга кииргениниң база өске-даа даалгаларны күүсетқениниң дугайында отчёттуг сантүңнелдерниң чазыг чок болуру бирги чергениң умур-дузалыг апарган.

Бухгалтер — аңаа-ла сан-түңнелдер демдеглекчизи эвестир. Ол экономиктиг болуушкуннарның үре-түңнелдерин чазыг чокка санап көөр умурлуг. Чамдык санакчы ажылдакчылар планныг даалга канчаар күүсеттинип турарынче, смета болгаш чарыгдал норма-чижээ канчаар сагыттынып турарынче, саң-хөө ажыл-агый ажылдарын экижидериниң мандыг-кандыг курлавырлары амдыызында ажыглаттынмайн турарынче ам-даа эвээш кичээнгей салып турар.

Тоску беш чылда учёт-саналганы механизастаарының калбак программазы көрдүнген. Ынчангаш саналга, ылаңгыя электроннуг саналга техниказын бүдүрүлге болгаш албан черлери улам хөй-биле ап турар болганда, оларны эң таарымчалыы-биле эки ажыглаары чугула.

Амгы үениң байдалдарында бухгалтер кижиниң мергежилиниң умур-дузазы дыка улгадып турар. Оок-биле чергелештир ындыг кадрларны белеткээриниң айтырыын ам-даа оожум шинтпирлеп турарын айтыр херек. Ынчангаш улус ажыл-агыйының дээди тускай эртемниг бухгалтерлерге негелдези чүгле 40 хуу, ортумак тускай эртемниглерге — 80 хуу хандыртынган бооп турар. Моон соңгаар ындыг чорукту аңаа көрүп олуруп болбас умурлуг. Бүдүрүлге болгаш организация-даа черлери, колхозтар болгаш совхозтар бухгалтериниң тускай эртемниг өөредири-биле боттарының ажылдакчыларын дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниче чорударының аргаларын долузу-биле ажыглаан турары чугула. Ол кадрларны белеткээрин калбартыр болгаш экижидер дугайында сагыш салыры — ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунуң, а ол ышкаш аңаа сонуургалдыг төп албан черлериниң хүлээлгези болур.

Ажыл-агыйның бүгү звеноларында учётту болгаш контрольду экижидери-биле холбашкан сорулгаларны чүгле бухгалтер кадрлар шинтпирлеп шыдаар деп санаар болза, частырыг болур ийик. Ол — коллективтериниң, бүдүрүлге, министерстволар болгаш төп албан черлериниң удуртучуларының ниити херээ-дир. Ынчангаш учётту болгаш контрольду шын организастаарының, улам сайзырадгайжыдарының айтырыгларын партия организациялары соңсаал чокка хайгаарап көрген турар умурлуг. Учёт ажылдарын кыпырда удуртукчуларның болгаш кол бухгалтерлерниң быжырымчалыг, шын болуру дээш харыысалгазын бедидер, оок кадрларын бодунуң албан хүлээлгезин бедии-биле медереп билиринге, четпестерни эптеш чок көөрүнге кижизидер херек. Ажыл-агыйжы удуртукчулар болгаш партия организациялары бо чугула участок талазы-биле тывылган бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдерни ажыл-херекчи ёзу-биле деткиир, учёт ажылдакчыларының ажылынга билдилиг идиг бээр умурлуг.

Совет бухгалтер — Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ажыл-агыйжы политиказының идепкейлиг дамчыдыкчызы. Ынчангаш ол тускай эртемниглерниң улуг отрадының хүндүлүг хүлээлгези — партияның XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ниң Май бирге Кыйгырыгларында ажылчы чоннарның мурнунга салган сорулгаларны амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче күжениишкинни болгаш энергияны угландырып, күрүне планнарын болгаш даалгаларын күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалдарны эң эвээштн үндүрүп тургаш күүседир дээш демисежири, каминалга чурумун шыңгыы сагыыры, ниитиниң өнчү-хөреңгизин ыдыктыы-биле камнап, улам бэйлакшыдары болур.

(«ПРАВДА» СОЛУННУҢ МУРНУКУ ЧҮҮЛУ).

Чер-бистиң кол байлаавыс

Дүжүттү улам бедидеринче

Бистиң республикага сугаттыг черлериниң ажыглалыш экижидер болгаш бо чылдың часкы суттарылгазында сугтат бугаларын белеткээр дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын боттандырбышаан. Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары чамдык практиктыг хемчеглерни ап чоруткан. Колхозтарның болгаш совхозтарның девискээринде хөрэң-климат байдалынга хамаарыштыр агромелиоративтиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону райкүүскомунуң хуралынга чугаадашкан.

Бо чылын район ниитизи-биле 8400 гектар ажыг сугтаттыг шөлге янзы-бүрү культураларны тарыыр. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларында 236 кижиниң хаара туткан 50 хире сугтатчы звеноолар ажылдап турар. Тоску беш чылдың йиги чылында сугтаттыг шөлдүң гектар бүрүзүнде онаалтыр 12 центнер тараяны, кукурузаның 200 центнер ногаан массазын, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерниң 12—14 центнер дүжүдүн өстүрүп алырын районнуң көдээ ажыл-ишчилери хүлээнип турар. Ол сорулганы чедиишкиниг боттандырып болурунуң бүгү арга-курлавыры бар.

Сугтат бугаларын аштал арыглаар, калбартып ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган. Ол ышкаш бо чылын колхозтарга болгаш совхозтарга чаашкынналдырып сугтарар 10 агрегат база ажылдаар, сугтарылгага хамаарышкан өске-даа техника немежир.

Районнуң көдээ ажыл-агый болгаш сут ажыл-агый эргелдериниң тускай эртемниглери тус-тус колхозтарга, совхозтарга барып, ында партия, совет организациялар-биле кады сугтарыкчыларның өөредилгелиг семинарларын, дүржулга солчурунуң хуралдарын чер-черге чоруткан. Бо талаазы-биле «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтарга болган семинарлар организастыг эки эрткен.

Мурнуку чылдарга бодаарга, районнуң ажыл-агыйлары суггарыкчыларны тускай хеп болгаш чепсек херексел-биле багай эвес хандырган, ылаңгыя резина идик, хол хавы болгаш өске-даа түүддер звеноолар аайы-биле хуваттынган. Ол ышкаш суттарылга шөддерин звеноларда быжыглап онааганы ажыктыг, ол чорук ажылга бот-харысалганы бедидеривге идиглиг, кижилериниң сонуургалын хайныктырар, бедик дүжүт дээш чүткүлүн көдүрер.

Колхозтар болгаш совхозтар бо хүннерде арык-сумуннар септээр, буга дөстери моондактаар база өске-даа кол-кол ажылдарны барык дооскан. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтар часкы хар суун ажыглаан, тарылга мурнунуң суттарылгазын ээлээн калбартқан. Районнуң өске-даа ажыл-агыйлары суттатче база киргикен.

Суттарылгаже улуг кичээнгей салып, оон уламындан чыл бүрү чаагай дүжүттү өстүрүп ап турар ажыл-агыйларны айтыры чугула. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхоз эрткен чылын гектардан ортумаа-биле 12,4 центнер тараяны ажаан алган. Ол ажыл-агыйда эш Тас-оол биле эш Дөмүр-оол оларның удурткан звеноолары кайызы-даа 200 гектар кызыл-тас шөлүнүң гектар бүрүзүндеп 14—16 центнер дүжүттү алган, а Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи Сарыглар Дамбаа бодунда быжыглаан уластоктуң гектарындаңна 20 центнер кызыл-тасты өстүргеп.

Суттарыкчы-тараажылардың шак ындыг эки үлегер-чижээн «Сүт-Хөл» совхозтан болгаш Ленин аттыг колхозтан база көргүзүп болур. Ол совхозтуң Ондар Экер-оол, Ооржак Очур-оол олар боттарында быжыглаан участоктарының гектарындан-на 15 центнер кызылтасты, Ленин аттыг колхозтан Ооржак Содунам, Монгуш Дөгүс-оол олар гектар бүрүзүнге онаалтыр кукурузаның 230 центнер ногаан массазын өстүргеп.

Бир эвес ажыл-агыйларда звено, сугтарыкчы бүрүзү шак ынчаар эки үре-түңнелдиг ажылдаан болза, районнуң дүжүт талазы-биле коргүзүү бедик болур турган. Үндүрген шинтпирниң, алган хүлээлгениң күүселдезинге хыналданың кошкаандан, чамдык ажыл-агыйларда удурутулганың четпезинден, ылаңгыя суттарылгаже багай кичээнгей салганындан районнуң дүжүт талазы-биле ниити көргүзүү куду болбушаан.

«Чыраа-Бажы» совхоз эрткен чылын суттатгыг черлериниң гектарындан түгле 4,2 центнер тараа алган чорукту чүүң-биле тайылбырлап болуруш? Партияның XXII съездизи аттыг совхоз 140 гектар кукурузадан, 40 гектар картофельден чогенчиг дүжүт алган. «Большевик» болгаш «Тыва» совхозтарда, «Искра» колхозта байдал оон база дээредевес. Ажыл-ишчи эвес шак ындыг байдал-биле моон соңгаар эптежип болбас.

Ажыл-агыйларда тус бүрү хамааржып турар суттат бугаларындан аңгыда Алаштың, Чадаананың суттарылга системаларын чөп ажыглаар херек. Ол ышкаш күрүненiң күсели-биле «Октябрь 30 чылы» база «Искра» колхозтарның девискээринде суттарылга системаларын база кылын эгелээн.

Чер ажылының культуразын, оон дүжүттүүн бедяттейн чыткаш, мал ажылын хогжүдүп шыдавас. Тараа барда эът-даа, сүт-даа элбек болур. Дүжүттү бедидеринiң бир чугула хемчээ — суттатгыг шөлдерни чөп ажыглаары болур.

К. БАЙКАРА,
Чадаанада районнар аразының суттарылга эргелелиниң начальныгы.

Коммунист Иннокентий Маркелович Карпов тудуг эмылынга 20 чыл ажып турар. Оок онун Тывага — кобальт комбинадын тударынга бараалгатнан.

Эш Карповтуң удуртканы коммунистиг күш-ажыл бригадазының нежигүннери ай планын үргүлчү 120 хуу күүседип келген.

Тудугжулар бо чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн. Бирги кварталдың планын 110 хуу күүсетнен.

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн бригада төлептиг уткуур сорулгалыг. Беш чыл планының йиги чылының даалгазын декабрь 10-да күүседирин хүлээнгеш, бедик будүрүкчүлүг ажылдап турар бис — деп, бригадир чугаалаар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири И. М. Карпов.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ
сөзү болгаш фотозу.

ЧУРУКТА: Галина Вдовина—Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында мурнакчы ажылчын. Бо будүрүлгеге ол 17 чыл ажылдаан. Эш Вдовина чазанныр цехтиң ажыл-ижин будүржүп, хүнде үлүүн 150—160 хуу чедирип, продукцияны бедик шинарлыг кылдыр белеткээрин чедип ап турар. Дүржулгалыг ажылчын социалистиг чарыштың каш удаа тинлекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чедип алган.

Ф. ФЕДОРОВТУҢ фотозу.

ИСКРАЖЫЛАРДА

Колхозтуң механизаторлары, тараажылары часкы хөөү ажылынче кирери билек, Ооржак Товук хөөү турлаанга поварлап туруптар. Бо чылын бешки чазы эгелээн, мартта-ла бригада төөүнге чеде берген. Столованы боду чүгайлаан, соңга, хаалгаларын будаан, хереккелдерин эгелеп, тарыштырып алган.

Механизаторлар, тараажылар тарылгага белеткелдерни ёй-шаанда дооскаш, хөөү турлаанда чеде берген. Хөөү ажылынга кирер бүгү-ле техника, үрезин, кывар-чаар материалдар бригаданың төөүнде.

Повар Товук бодунуң чыышыгыг ажылын эгелээн, янзы-бүрү чемнерни белеткеп, механизаторларны, тараажыларны чемгерип турар. Ам дээрезинде оон ажылы чайлыг, кажан ишшертээшкин, чажылда эгелей бергенде, чемни белеткээш, агрегаттарга чедирип, механизаторларны, көжүкчуларны, чаштырыкчыларны чемгерер апаар. Ооржак Товук ынчаар ажылдаарынга чаңчыккан. Эът, дагган, ногаа аймаандан кандыгдаа чемни ол белеткеп билир.

* * *

Чыргал Дондукович Ховалыг — колхозтуң мурнакчы чолаачыларының биргээзи. Кыжын кадарчыларже мал чемин ол сөөртүр, чазын, өзүн хөөү ажылынга киржип, хөй чүүкту сөөртүп келген. Он чеди чыл иштинде оон сөөртken чүүгү муң-муң тонна-биле санаттынып турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнда юбилей медалы-биле ол шаңнаткан. Чолаачылап келген үезинде хүндүлеп бижик-биле үш катап шаңнаткан. Чыргал Ховалыг—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Кыш эгелээри билек, хойжу бригадаларның кодаңнарынче мал чемни сөөртүп, чус ажыг тонна чүүкту чедирген. Бирги кварталда чартык тонна кывар-чаар материалды комнап алган. Чыргал Ховалыгның машиназы орукта үрелип турупкан ёзөр чугаа туруп көрбээн, техниканга тергиин камныг, агар сеп-телгезин боду кылып алыр. Чолаачы эш-өөрүнүң дуржулгазын өөренип, арга-сүмезин ап чоруур. Часкы хөөү ажылы эгелээр, мурнакчы чолаачы чугула кампанияга киржип, бодунуң үлүг-хуузун киирер.

М. МАЖАА.

* * *

Колхозтуң огород бригадазы чылдан чылче чаагай дүжүттү өстүрүп, ажыл-агыйга ээвээш эвес орулганы киирип келген. Бригаданың составы 11 кижи, олар шуптүзү херээженнер. Ногаа өстүргенинге И. Кызыл-Уруг, С. Хойлаарак, Б. Монгуш олар дуржулгалыг апарган, эш-өөрүн өөредип турарлар.

Бригаданың ногаа олуртур шөлү бо чылын калбарар. Помидор, капуста, согуна болгаш өске-даа культураларны олуртуп тарыыр. Чылыдылгада олуртқан помидорларның, капусталарның озуму эки. Огородчулар тарылга шөлүнде 12 тонна ириндi өдекти төп алган, ногаа олуртур одуругларны белеткеп эгелээн.

М. ХОВАЛЫГ.
Чөөн-Хемчик район.

делегей бо хуннерде

«Марксизм-ленинизмниң өөредии бистиң демиселивистиң оруун чырыдып турар»

Ильичиге тураскааткан

АЛЖИР. (СЭТА). Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 102 чыл оюнга тураскаатткан ёзулаалдың кежээзи Алжирге болган.

Алжир кайысылаалдың хөй-ниитизиниң кежээге чыылган төлээлекчилеринге делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияны номчаан, «Дириг Ленин» деп кинофильмни көргүскен.

ЛАОСТУҢ ХОСТАЛГАН РАЙОННАРЫ. (СЭТА-ның тускай корр.). Бүгү делегейниң улустары улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүн — апрель 22-зин улуг байырлал кылдыр демдеглеп турар деп, Лаостуң Патриотчу фронтузунуң ТК-ның даргазы Суфанувонг болук совет журналистер-биле беседазынга медеглээн.

«Марисизм-ленинизмниң өөредии бистиң демиселивистиң оруун чырыдып турар. Лаос революция улуг тиилелгелерни чедип ап турар, чүге дээрге, Лаостуң Патриотчу фронтузу бодунуң демиселинге марисизм-ленинизмниң идеяларын удуртулга болдуруп турар, чүге дээрге, бо идеяларның ёзузунга кадрларывысты нижизидип турар бис. Чөптүг демиселди чорудуп турар болгаш бодувустуң тиилелгевиске бүзүрээдиг бис» деп, ол медеглээн.

БАМАКО. (СЭТА). Бамакога мали аныяктарның инициативазы-биле организастаан литература-музыка кежээзи «Ленин орус дылга чугаалап чораан ужурунда чүгле ол дылды өөренип алысаар ийик мен» деп девиз-биле эрткен. «Ленин — делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи» деп музыка-литература композициялыг кежээге Бамаконуң өөредилге черлериниң студентилери чүве чугаалаан. Орус болгаш совет композиторларның сураглыг ырлары, совет шүлүкчүлериниң шүлүктери сценадан чаңгыланып турган. Ленин дугайында документалдыг фильмнерни көргүскен.

Мали аныяктарның орус дылга сонуургалы улуг, ону өөренип турарларының саны чыл тудум-на көвүдеп турар. Бо үеде мали найысылаалда 2.600 ажыг кижи Ленинниң чуртунуң дылын өөренип турар.

Ленинчи идеяларның чырыы

РИМ. (СЭТА). Италияның депшилгелиг хөй-ниитизи Генуя конференциязының 50 чыл оюн демдеглеп турар. Делегей экономиказын экижидериниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле чыылдырган конференция аныяк Совет күрүнениң тайбың политиказын бүгү делегейге көргүзүп, оюн делегейге байдалын быжыглаарын чедип алганы совет дипломатияның улуг тиилелгези болган.

Конференцияга хүлээп алган шиитпирлериниң чугула ужур-дузазын айытпышаан, «Унита» солуунуң демдеглээни: янзы-бүрү ийи социал-экономиктиг системаның тайбың догуннаашкынының болдунарының дугайында В. И. Ленинниң ажылдап кылган кол бодалын Генуяга бир-ле дугаарында айыткан. «Ленинчи политика улустар аразынга тайбыңның принцивин амыдыралга боттандырарынга, дайынналының тыптып келир чылдагаанналрын чайладырынга чугула чүүл болган мырынай чаа байдалды делегей харылзааларынга тургускан» дээрзин «Унита» солун бижээн.

Майның Бирге уткуштур

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи В. Фесенконуң дамчытканы болза:

Куба улус күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүнүң байырлалы — Май бирже уткуштур бар чоруур.

Бо хүннерде байырлал мурнуның күш-ажылчы ээлчээнин дугайында дыннадыглар Хосталга ортулуунуң бүгү черлериниден кээп турар. Социалистиг ниитилелдин материалдыг баазазын тургузарыбиле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш могаг чок демисежиринче Кубаның ажылчы чоннарының Профтөвүнүн кыйгырыынга харыылавышаан, металлургтар болгаш балыкчылар, тудугжулар болгаш порт ажылчыннары, малчыннар, цементчилер болгаш чигир дүжүдүнүң ажаап алыкчылары социалистиг чарышка чедиишкинниң дугайын рапорттап турар.

Санта-Кларада «Агиларнорьега» дээр машина тудуушкун заводунуң коллективи чылдың бирги кварталының планын 139 хуу күүсеткеш, шалыпчы күш-ажылчы ээлчегиниң бирги одуруунда чоруп турар. Машина тудугжулары апрельдин планын байырлалга алдар кылдыр хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Бүгү ортулукту барыын талазындан чөөн талазынче кежилдир шөйлүп чоруткан автоорууның тудуунда бирги чер дээш демисел эгелээн. Ук орук чурттуң үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый чугула районнарын харылзаштырар. Орьенте можунуң ажылчы чоннары көдээ черде чоокта чаа ажыглалга киирген беш школа-интернатты электрижидерин байырлал бетинде доозар дээн.

Куба найысылал байырлалга белеткенип турар. Чүс муң ажыг ажылчы чон — адыглар профавилелдериниң ээн эки төлээлекчилери Гаванага Май бирнин чыскаалынга киржир. Кубаның национал маадыры Хосе Мартинин тураскаалының баарында — куба чоннуң байырлалдар эрттирер чанчыл болган черинде хүндүлел индиринге бүдүрүлгениң үш муң ажыг шалыпчызы, а ол ышкаш даштыкы хөй санныг аалчылар чыглыр.

Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге холбаштыр делгелгелерни бо хүннерде бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде ажыдып турар. Ындыг делгелгелерниң бирээзи — «Ленин болгаш ном» деп делгелгени чоокта чаа Гаванада ажыткан.

Маи Бирге кыйгырыг

ПРАГА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, оларга ажы-дүжманын байырын чедирип тур деп, ПБФ-тин Май бирге холбаштыр парлап үвдүрген кыйгырыында чугаалаан.

Май бири ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының чайыннаачак илергейлээшкининиң, хосталга база хамаарышпас чорук дээш, демократия болгаш тайбың дээш, империализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур демиселди чорудуп турар бистиң планетаның бүгү депшилгелиг күштериниң чангыс эвиниң байырлалы болзун деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Индий-Кыдаттың улустарының маадырлыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар, ол улустарга удур бүгү дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын негээр деп, ПБФ кыйгырган.

Израиль агрессиягa удур демиселге депшилгелиг араб улустар-биле, капиталистиг бүгү чурттарның ажылчы чоннарының монополияларга болгаш капиталистиг дарлалга удур демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын күштелдиреринин эргежок чугулазын кыйгырыгда демдеглээн.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга аажок улуг ужурдузалыг соруга болза тайбың болгаш коллективтиг айыл чок чорук дээш, улустар аразында кады ажылдажылга дээш демисежири болуп дээрзин кыйгырыгда демдеглээн.

Май бирни делегейниң ажылчын ангызының чангыс аай күзел-соруунун күүлүг көрүлдези болдурарыиче ПБФ бүгү ажылчы чоннарны болгаш оларның профэвилел организацияларын кыйгырган.

Ярмарка ажыттынган

БОНН. (СЭТА). Ганноверде делегейниң 26-гы үлетпүр ярмөрказы ажыттынган. Ында делегейниң 33 чуртунуң, оюң иштинде Совет Эвилелиниң, Польшаның, ЧССР-ниң, социалистиг өске-даа чурттарның 6.530 фирмазы киржип турар. Совет делгирде «Автоэкспорттуң», «Энергомашэкспорттуң» болгаш өске-даа алзын каш даштыкы садыг каттыжышкыннарының продукциязы бар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков баштадыр совет делегацияга ярмарканың ажыдыышкынынга кириишкен.

ГФР-ниң ажыл-агый болгаш сак министри К. Шиллер ярмарканы ажыткаш, совет делегацияга байыр чедирген. Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң экономиктиг база эртем-техниктиг харылзааларны калбартып, быжыглаар талазыбиле ап турар күжениишкиннериниң чугулазын ол демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле Каттышкан комиссия бо херекке чугула ролюн ойнаар дээрзинге бүзүрелин ол министр илергейлээн.

Чазактың саналы

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич ПУР-нуң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларны чогумчударының үндезиннериниң дугайында кеэзни балылаар деп саналды ПУР-нуң Күрүне чөвүлелинге киирген. 1970 чылдың декабрь 7-де Варшавага ук кереэге ат салган.

Улуг күш

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Хөй-ниити контролюнуң мурнакчы амылдакчыларының республиканга чөвүлел хуралы амылын доозкан. Чурттуң хөй-ниити контролёрларының 15 муң нижилиг отрядын төлээлээн чөвүлел хуралдың киржикчилери амгы үе-чадада боттарының ажыл-чорудулгазының соруулгаларын чугаалашкан. Хөй-ниити контроль партиниың болгаш республиканың чазаанның чугула шиитпирлериниң күүселдезин хынаарын организастаарының херээнге аамга улуг күш болуп турарын чөвүлел хуралдың амылы көргүскен.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаан.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары хайгыыл үезинде.

ВИА-СЭТА-ның фотозу.

Чагаалардан одуруглар

ХОВУ-АКСЫ СУУРДА чурттап орар 70 харлыг хоочун ачы Баңыр-оол Дондубаевич Кыргыс чоокта чаа Улуг-Онгаш иштин өрү чоктап, аныяк шаан сактып, аңнап кылаштап чораш, бөлүк 6 бөрүге таваржы берип-тир.

Дуржулгалыг ачы чүктеп чораан дүүргезин кавыгыр дужур соп алгаш, оларның яйнаын өлүр аткаш, бир кыс бөрүнү балыглаан. Оон иаин истеп кылаштап чораш, төрүүр дээш кылган үңгүрүн тыпкаш келген. Олчалыг болганынга өөрээн ачы малдың хораглыг дайынны — ол кыс бөрүнүң бөрзектерин өлүрер дээш сөөлүнде ол черни хайыл көөрүн шиитпирлээн.

В. БАДЫЖИК.

• • •

ШАГААН-АРЫГНЫҢ ыяш ажыл-агый черинге келир болзунарза, оон эжинде тургускан хүндүлел самбразында хүлүмзүрээн, чазык арынышырайлыг эрвиң чуруун база көөр силер. Ол болза, Кара-оол Доржу-дур.

Ол ам аңаа он бир чыл ажыг доктаамал чолаачылап, онаашкан ижинге хандыкшылдыын, төлептиг мөзү-шынарын көргүзүп, коллективиниң хүндүткелин чедип алган. Кара-оол ажылдавышаан, ийиги класстың чолаачызынга өөренип, ол курсту доозар шылгалдага чүткүлдүг белеткенип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

• • •

КОМСОМОЛЧУ ВОЛОДЯ ОЮН Кызыдың тудуг материалдар комбинадынга ажылдап кирге-ле, ам чыл четкелек. Аныяк ажылчын үш ай хуусаалыг курсту аңаа чедиишкиниг өөренип доозкаш, ажылынга хандыкшып, дүрген мергежээн. Онаашкан ижинге оон ак сеткилдиг, шалыпкын чоруун, эш-өөрү-биле эптиг, найыралдыын өөренип көргеш, ону бетонщиктер бригадиринге томуйлаан.

Оон бригадазы планныг онаалдазын ай санында бүрүн күүседип чаңчыккан болгаш ам май мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде турушкан. Хөй-ниитичи бригадирни комбинатта хана-солуунуң редколлегия кежигүнүнге бадылаан. Володя Кызыдың № 35 профессионал-техниктиг училищезиниң дашчы-бызаңчылар курузун база доозуп алган.

Б. ЧОРБАА.

⊙ ⊙ —◆— ⊙ ⊙

СУГ-АКСЫ СУУРДА херээженнер чөвүлели ында хөй-ниити организациялары болгаш культура одаглары-биле бир демниг ажылдап, бодунуң ажыл-чорудулгазынга чаа хевирлерни, арга-дүржулганы дилеп тыварын оралдажып турар. Кандыг-даа ажылды чогаадыкчы ёзу-биле кылыр болза, чаа чүүлдер ыяап-ла ажылдың кайы-бир адырынга тыптыр болгай. Ол дээрге кандыг-бир онзагай чүүл эвес, эгеленчи базымнарны кылыры-дыр.

Чижек кылдыр, чоннуң дыштанылгазынга хамаарыштыр дараазында чүүлдерни көрүп көрээли. Шыдыраа биле шашкиге соңуургалдыг херээженнер бар болгай, ынчаза-даа спорттуң ол хевирлерин херээжен чон ортузунга улам нептередиринең ажылдары ам-даа ыракта четпес дээш чүве билдингир. Херээженнер чөвүлели олче сагыш салып, улустуң соңуургалын кодүрер, шыырак ойнакчыларны илередир соругга-биле агитквартиралар аайы-биле шыдыраа болгаш шашки талазы-биле маргылдаа эрттирген. Аңаа шыдыраа талазыбиле, харылзаачы Моңгуш Өзеймаа биле пенсионер Донгак Сүттүржаа олар, башкылар Наталья Ондар биле Моңгуш Аизатпаа шашкиге тиилекчилер болган.

Херээженнер чөвүлели болгаш школаның дыл башкылары «Төрээн дылың бокталдырба» деп темалыг солуун кежээни суурнуң чурттакчыларының киржилгези-биле эрттирген.

Ч. ООРЖАК,
херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДА. «Большевик» колхозта ниитиниң малын кадарып орар дуржулгалыг малчын Идам-Сюрюн Аймызанович Саяа хостуг үелериңде бөрү аңнап чоруп каар чаңчылдыг.

Малчын биле ол аңчы мергежилдерниң аразында тудуш харылзаа-даа бар, чүге дээрге, бөрү — малдың хораглыг дайзыны, а ниитиниң малын аңаа агладып каар болза, малчын харыысалгага-даа онаажыр. Хоочун малчын Саяа бо чылдың март 19—20 хүннеринде Час-Адырның Адыр-Кара-Сугга аңнап чораш, 4 бөрүнү өлүргеи. Оларның үжү ниитиин-биле 17 оолдут кыс бөрү болган. Ынчангаш аңчы ийи-ле хүн иштинде 21 бөрүнү өлүргеии ол-дур.

Т. САЛЧАК.

• • •

ТООРА-ХЕМНИҢ аңнаыртывыш черинде ыраа-чоок тайга-даскылдар кезип, арт-сыннар ажыл. Төрээн чуртунга үнелиг хөй өлүктү тып турар кыргаи, чалыы аңчыларының аразында алдар-сураглыг эр-даа, херээжен-даа аңчылар бар. Чижээ, дуржулгалыг херээжен аңчылар Даш-Шуру Чүлдүковна Дембрел, Седип Түлеповна Балдаң олардың аттары ам бүгү Тожуда сураглыг.

Олар чүгле боттарынга онаашкан планныг даалгаларны чеңнишкинниг күүседип турар эвес, а база ол ышкаш киш, диңиг, күзен болгаш өске-даа кажар-оңтуг өлүк аңнарын истеп тып, оларның аажы-чаңын эки билир кыдыр өөренип алган байлак дуржулгазын аныяк эш-өөрүнге күзелдиг дамчыдып берип чоруурлар. Ынчангаш оларның салгакчылары А. Седип, Ч. Чөкпээден, Т. Селегеева ышкаш аныяк херээжен аңчыларның ат-суруа ам алгып турар.

Даш-Шуру Чүлдүковна бо чылын 400 рубльдиг өлүүн дужаар планныг тургаш, ону 1289 рубль кылдыр күүсеткен. Оон өлүк олчазының иштинде 19 киш, 300 ажыг диңиг бар. Ол ам ашаа К. Дажыжык-биле кады аңнаыр-тывыш черинің бир кодан ивизин онча-менди кадарып, келир аңнаыр сезонунга белеткенип турар.

О. ОНДАР-ООЛ.

Ажыглаттынмастаан курлавырлар болгаш аргалар

ЭЪТКИР УГЛАНЫЫШКЫНЧЕ ШИЛЧЭЭН, А ХЕРЕК КЫРЫНДА...

ТОРГАЛЫГ» совхоз хөй ажылын хөгжүдер углаңыышкыныңыг. Ындыг болза-даа, мыйыстыг бода мал совхозтуң мал ажылының чугула адыры болуп, оюң продукциязы ажыл-агыйның ниити орулгазының 10 хуузун берип турар. Амгы үеде совхозта 2402 баш мыйыстыг бода мал, оюң иштинде 896 төрүүр инек бар.

1968 чылдан эгелеп совхозка мыйыстыг бода малды эътким углаңыышкыныг кылдыр хөгжүдеринче шилчээн болгаш сүттү чүгле иштики хереглелдерге ажыглаар кылдыр бүдүрери көрдүнгеи. Ажыл-агыйны ынчаар тургускаңының ужуру чүдел дээрге, бир талазында, чалаң сүттү чыл дургузунда доктаамал хереглээр болгаш болбаазырадып кылыр черлер совхозтуң чоогунда чогунда болур. Ону совхоз бодунга сметана, саржаг кылдыр болбаазырадып кылырына артык чаргыдаалар үндүрер болгаш бүдүрүп турар сүттүң хемчээли эвээш, тоолуг ажык чок, харын-даа карылгалыг болуп турар. Ийи талазында, чаңгыс аай эътким углаңыышкыныче шилчээн соонда инек эъдин бүдүрери дыка көвүдээр, оюң бот-үнезии чиигедир арганы бээр болгаш күрүнеге ажыктыг, өскээр чүгээлаарга, мыйыстыг бода мал ажылын совхозтуң орулгалыг адыры болдурар дээни ол болур.

Мыйыстыг бода малды эътким углаңыышкыныче шилчиткенден бээр дөрт чыл ажып турар. А түңнели кандыг болуп турарыл?

Бир эвес мыйыстыг бода малды хөгжүдерин зоотехниктиг чуруумнар ёзугаар, эртеминиң чедиишкиннеринге, мурнакчы дүржулгага доянып, экономиктиг санаашкыннарга болгаш аналиэтерге үндезилеп чоруткан болза, салдынган соруга ажыктыг талазын бадыткаар ужурлуг турган. Ажыл-агыйны эргелеп башкарарын эртемге үндезилээр, мал ажылын күжениишкининг хөгжүдер талазы-биле партияның айтышкыннарыа амыдыралга боттандырарыиче чогуур кичээнгей салбайн, ажыл-херекти башкарарын эргижирээн метод-биле, алачайгаарлаашкынның агымыбиле чорудуп турарының түңнелинде, салдынган соруга чүгле сөс кырында арткан, а көргүзүглер барык-ла хевээр арткан.

СӨӨЛГҮ ЧЫЛДАРДА мыйыстыг бода малдың баш саны болгаш оюң продукциязы өзерден, харын эвээжеп турар. 1968 чылда совхозка инек мал 1873 баш турган болза, 1971 чылда 2586 баш четкен азы чылда ортуиак өзүлдези 4 хуу болган. Ол-ла үеде күрүнеге саткан инек эъди (дириг деңзи-биле) 544 центнер турганыидан 1106 центнер четкен азы 1968 чылда совхозтуң күрүнеге саткан бүгү ъдининиң 9,7 хуузуп инек болуп турда, оларны кайы-хамаан чокка садып, чарыгдаар чорукту болдуруп турарын айтыры чугула.

Мал ажылын интенсивтиг хөгжүдериниң айтырыын, ылаңгыя оюң продуктулуун бедидерин совхозта четпес шиитпирлеп турарын үстүнде айыткан бис. Ону дараазында чижектерге көргүзүп болур. Чүвүң-даа мурнунда эътким углаңыышкынче шилчиткен инектериң ортумак деңзии чыл келген тудум кудулап, хонукта немелде деңзиниң эвээжеп турары, центнер немелде деңзиниң болгаш центнер дириг деңзиниң бот-үнезии улам бедип, турар апарганы дүвүреачиг айтырыг.

1968 чылда совхозтуң күрүнеге саткан инектериниң бир башка онаашгыр ортумак деңзии 247 кг турган болза, 1969 чылда—243, 1970 чылда—239, 1971 чылда—235, а бо чылдың биргн кварталында 195 кг болган. Эътким углаңыышкынның инектериң хонукта ортумак немелде деңзии 1969 чылда 360 грамм турганыидан 1970 чылда—334, 1971 чылда—320 грамм чедир кудулаан. Ол-ла үениң дургузуунда бир центнер немелде деңзиниң бот-үнези 73 рубль 10 көпеек турганыидан 92 рубль 30 көпеек чедир, а бир центнер дириг деңзиниң бот-үнези 65 рубль 61 көпеек турганыидан 84 рубль 61 көпеек четкен. Эътким углаңыышкынче шилчиринииң мурнунда чылын—1967 чылда центнер дириг деңзиниң бот-үнези 55 рубль 19 көпеек, центнер немелде деңзиниң бот-үнези 35 рубль 09 көпеек турган. Оюң түңнелинде совхозтуң эътким углаңыышкынныг малга карылгазы 1969—1970 чылдарда ийи катаи оскеи.

СОВХОЗТУҢ күрүнеге берип турар мал продуктуларының шынары куду болгаш, хөй каража-когаралга таваржып турар. Бо чылдың бирги кварталында совхоз күрүнеге 127 баш инек саткан. Оларның аразында ортумактан өрү күштүү чок, а ортумак күштүү чүгле 18 баш болган. Оюң түңнелинде арган малдар саткаш, совхоз 11 баш инек азы акша-биле 6409 рубль каражалыг болган.

Сүт саалдазы черле төгенчиг. Совхозтуң иштики хереглеиинге, школа, эмнелге, урутлар албан черлерни хандырарынга четчир кылдыр сүт-бараан фермазында 70—90 саар инектерни тудуп турар. Бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрер планын совхоз чүгле 20,2 хуу, күрүнеге сдарын (колдуунда-ла чоидан саржаг садып киирген) 37,5 хуу күүсеткеи. Ажыы-биле чугаалаарга, саар инекке онаштыр айда чүгле 8—10 литр сүт саап ап турар.

Бо үстүнде айыткан фактылар чүвү айтып турарыл дээрге, бирги ээлчегде совхозтуң дирекция черн (директору эш С. Седеи), ында мал ажылының кол тускай эртемнигlерн, райкүүскомиуң көдээ ажылагый эргелеиниң, районнуң оске-даа удуртур органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары мал ажылын интенсивтиг хөгжүдер, ажыл-херекти эртемге үндезилеп башкарар дугайын чүгле чугаалап турар боордан башка, оюң байдалын хандыр анализтээр, боттуг, практиктиг хемчеглерни чорутпайн турар.

Совхозта зоотехниктиг ажылдар сандаргай байдалда. Уксаажыдылга талазы-биле тодаргай кылдыгнан ажылдар чок. Тарып боозадылга дугайында чүгле чугаа чоруп турар, сула эдержилге ала-чайгаарлаашкында. Будурукчу буталар кандыг-даа ажаалда, хайгаарал чок. Зоотехниктиг отчёт-учёттуу ёзу барымдаалап, эрегжей кылып турар. Мал аарыгларыига удур хөй аргаларны чарыгдап турза-даа, профилактиктиг ажылдарның дээштии эвээш болуп турар.

СӨӨЛГҮ чылдарда совхозка төлевилеп ёзугаар инек кажаалары түүтүнмаан, механизация талазы-биле чүү-даа кылбаан, харын мурнунда турган саалда агрегадын үргедеп тотчеглээп, бөзин чадаарда малга чем хоодуп, шыгыдып бээр бөлүүн херекселдер чок, комбикормну кургатта черге тоо, сооктелчек кудуузун сигеннн олчаан каап бээр.

Күрүнеге садар малдарны тускай үзүп, семиртир азыраар дугайын чугаалажып, доктаал, шиитпирлерге бижип турза-даа, ону херек кырында мал садар график-хуусаазы чедип келирге коданнардан шилип үскеш, садыштары чаңчы болу берген.

Будурген продукция дээш кадарчыларның болгаш оскеда ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын бедидер принципти четче ажыглавайн турар. Немелде деңзи дээш кадарчыларның кандыгдаа сонуургалы чок, чүге дээрге малды ай санында деңзилевейн турарындан кадарчылар ол дээш төлевир албайн турар. Сөөлгү үеде совхозта инек кадарар кижи тывылбастаан. Оон уламыидан кадарчы чок деп чылдагаанбиле эртжеи чылгы бызаалардың чамдыызы тускай коданга үстүмээн, нелериниң аразында ээш чоруурр.

Кадарчы кадрларны белеткээр, шилип алыр болгаш оларның-биле ажыады куду деңнелде тургусканын база контроль чогун ажыглап алгаш, чамдык кадарчылар эъткир инектерни боттарынга саап ижип, хойпактаар, кышкы үеде кадарып, хайгааравас, черге хоидуруп турар фактылар бар. Чайгы, күскү үелерде мал семиртнп одарыадыр черлерни тодаргай шилип албаанындан кадарчылар туралаан черинге-ле кара тураазыбила барып хопуп алыр.

Бир эвес «Торгалыг» совхозтуң мыйыстыг бода мал ажылында бар четпестерни чайладыр талазы-биле дарый боттуг хемчеглер аабас болза, ол чүүлдер совхозтуң тоску беш чылда планныг онаалдаларны күүседиринге шаптык болур. Бо беш чылда совхозтуң мурнунда биче эвес соругалар саидынган. 1975 чылда мыйыстыг бода малдың баш саны 2700 башка, оюң иштинде төрүүр инектерни 900 башка чедирер. Чылда инек эъдин бүдүрери 240 тонна, күрүнеге садары 140 тонна чедер. Чүрт иштиниң инектерни казактың ак-баштыг, симменталь уксаалар-биле хайнакташтырып турган акыжидер. Ол соругаларны чедип алырынга амгы үеде тургустунган байдал улуг мооидак болуп турар.

Совхоз бодунуң күжү-биле малга четчир санныг мал чемнерни—чайгаар үитеп сигенин болгаш тарымал үнүттерни, чулуктут чемнерни бүдүрүп алырының аргазы бар. Сарыг-Хөл, Ак-Чыраа девискээринде күскү, кышкы, часкы үелерде, чайын тайгаларда албекшилдиг эки одаралар бар.

«Торгалыг» совхозка мыйыстыг бода малды интенсивтиг хөгжүдерииге шаптык болуур кандыг-даа боттуг чылдагааннар чок. Бүгү-ле аргалар болгаш перспективалар бар.

М. ЭРЕС-ООЛ,
райкүүскомиуң көдээ ажыл-агый эргелеиниң экономизи.
Я. ОЧУР-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ТАЙГАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

УЖУРАЖЫЛГА

(Эгеан № 89, 90 «Шында»).

Эрткен дүне туралгже батпайн, черге одагланып хоюдувус. Бир ... ап база таваржы бергеи. Бараан Назыты деп кижи, бо черии ақыыр даамыты мея дзур болду. Мында геологтар барын билгеш, олеия хууда херектиг чедии келгеи. Акшаамыны хавыдан даш бузундузу ужулгаш:

— Таныкым бир кижи геологтарга таварышсыпза коргус дээи чүве ийин, чүү дел чүве ирги аар бо?— дээш, Фомичке тудускан.

Пирит-ле (Күгүр дажының кристаллы) чодду оозу. Даштыидан көөрге кедергей чараш, кара-иогаан оцнуг, хүнге кылаңнадыр чайнап турар. Билбес кижи оюу аар өртектиг даш дел бодаар, а могум үнеэи пат бөөр түве. Шоолуг эвес демир холуктадыг, үлетпүрге чүле күтүр үндүрүп алырыига ажыглаттывар.

Фомеи оюу топтап коргеп:

— Тыныгган черии айтып бөөр сеи бе, карта геологтар демдектеп аайн — дээрге, демгиэи кезек болаигаш:

— Ам дзөреанидге эки билбес кеп ыпар, херек апаргаа менче чагаадап чорудупгыар, адреаим бижии болзп—дээр ыидыг.

Бодаарыига Бараан ол черии билир-даа болза уиогредиогор хемиилиг. «Чазыдыпа» биске элеке ажыдып берипгерииден дадагаланып бөөр ол. Шай хайыидырып ишкеп соолуусте ийи кижиииид чугаазы шуудап, бөт-боттарынче спиипге-ле бергеннер.

— Мыиаар бир чер бар. Долганадыр оске черлерииы-хаиы мырыиай чум хекпор чыдырдэ, оонуу эрии каар. Чүге ыидыгыл ол, адаанда вулкап бар ирги бе?

— Ында үиүлзер бар бе? Мортүк довураида кара-каиа чүвелер эскеробеднидер бе? Хөйүр-даи бар чадааас-тыр.

— Үиүлзер барында-ла бар чер. Чогум мортүк довураа топтап корбөөи мея ийин.

— Ам бир бергап көрем. Үүр шитпиде дыка хаиы ввесте хомүр-даи бар болза, кыдында хорлуи эрии чыдар, чоок-кавызыиыи хары мурнай атар, өрге-күске ыидыг черлерге үиүгүзөөр боор чүве.

— Ашактар чугаалажыр, мен аиаа бүзүревес кижи мен, мыиаар бир тайгада куй бар дижир. Ооц иштиие кире бөөрге кок, иогаан, кыыл. сарыг, ааиы-бүрү оинуг чинчилер-ле эмгежок, черге тоо каап чүве дег чыгмылаар дзур. Олариын чүгле удү чок. Хуурмак чүгээ боор аа?

— Чок, ыны боор ол. Бо харын эртемге солуи хире чүве-дир. Аалың кайдал сээп? Соолуиле чайлаиын алгаи чеде берейи. Ыичаи таиттыг айтып бөөр сеи. Сталаититтэр (инпералдарыиы чугай-биле холуштүр эзилдирип тигдерден сыстып үитеи курган, кристаллдаиып турар куй) күйлар ховар болгай, сээп от черииии соиуургаар улус тыпты бөөр. Оларны спелеозогтар (куй шиичилзор эргемден кижи) дээр чүве.

— Совхозтуи бетики салгырында мен. Чедип кел харын, сүттүг шай ижер бис, хой бооп чиир бис. Оон ыиды ыыдыг чүгээ база дыцнаан мен, кижи хойлаи азыраа эзээи болганда чок боор, аиаала эстип чиде бөөр даштар турар дзөр. Шии бе оа?

— Шын, шын. Эстириинп температуразы 25-30 градус кристаллдар бар-ла болгай, я кижиииц эдэииии изии 36 градус болган дийик—ол ыиаигаш ыичаи бхар-дыр—дээш, Фомич-бопу айтырыглар садып эгелээи:

— Сээц адыи Бараан-дыр, оиу орус дызче чүү деп очудурарын?

Назыты дандазынга талкы тиккеи, кыпсыи алгаи буруладыр сорбушаап, тайылбырлады:

— Бараан дээрге фамилиядыр. Адыи Назыты деп кижи мея. Шагда бо черге Назыты деп апаан чүрттап чүвелзир. Мээц торүттүпгеи хүиүмде ол ашак адыг дааиап ааи, ыичаигаап меии ала-иеи бәүп кептееп шак ыидыг диидем, эрес аиыы болзуи дээш, Назыты деп адап алгаинар-дыр.

Фомич ам ыидыраажыи үштүп алгаи бижии олуур.

— Дүү ол хемаи чүге Даш-Базык деп-адап каанын билир сеи бе?

— Улустаи шала-бүла ыыиаарыига оон уиугла балык-ла олчаан дзиттар бар чер дзөштей. Ыидыг чүве турун бөөр бе, каидыгыл?

— Болбайн аан. Турум, туулаа сугга олген балыктарнын ээдп-ханы мурнап хаидыр, аны оиу курттар чии каапгар. Ыичаэрга казырыктыг дос кежи артар. Оон иштиие чыглып тыныган дой-малтаи соолуудс күргай бөөрге балык хевирлиг болур. Эиидиргеи хорсулчуиу хеике кудуптарга каидыг ийик, ол дег...

— Үиаа, элдеп-даа чүве-дир але...

— Бустут-Чарык деп ат каиын келгеп?

— Суу кыжыи доимас чер ол. Соокта ырактап көөрге кыры бустаапы чыдар. Ыичаигаи Бустут-Чарык дээр.

— Оон оске каидыг черлер аттары билир сеи?

— Чер бүрүүз шупту аттыг-ла болгай, чежекпп адап хаидар кижи. Ыыиаар бир хоздуу Мөиидгит-Хол дээр. Шрмажок улуг мөиидзер бар диижир. Оовак мал сүүгп ирге бөөрге мөиил будуудан ыыргаи сугбөө кииР тыртта бөөр. Улуг-Хем шыиаалыида шол оргуулгаи куу дыт турган, ол дыт ам чок. Оо кежек черии Куу-Дыт дээр. Хей-ле чүге чер азы соиуургаи чоруурсеп, ында бичии-даа оиаа чүве чок, бодуүи чүве болбаапкие. Ээ зоиимпи адып корлаап, аиаала Чалбак-Пеш. Калбак бөөрге аичылар ыичаи адап алгаинар-дыр.

— Чо-ок, оцнуг! Чер адыи солуи эвес, бодүүи бооп дээрдир сеп, сээц оол ыыы эвес. Бодүүи бөөрге харын эки-дир, артык тайылбыр херек чок, чайгаар-да биллингир, сактып ааырга база белеп. Билдиимее аттыи чүзу солуи боор? Сээц бо чүүктеп чоруур хавыцпы рюкзак дээр болгай. Чүү дээп ыидыг болуи оол?... Билбес сеи бе? Мен база билбее мея. Ыичаэрга солуи-дур бе?...

Ийи кижиимиц чугаазы тоиииегээи, соиуургаиимы азакок ааиарган. Мен оларыи араазыига хелемеччлэйи, эрээ соолууде мырыцай бүзүргаиы бердим. Фомичиииц соиуургаваас-ла чүвеэи чок кижи болгай. «Ураи дойду» деп тоол дыцнады. Назытыиы тыныкыта дзөр. Демгээи тыныкыс салыига харыыпы тып чадаап падыи бараар. Чамдыктарыи ыиги-ие душтуруп тыптар чорду.

Назыты база Фомичиден калыпнас, айтыыглар салзарга амыраи-ла турар деиердаап. Кайгал кижи ыыиаш чорду. Фомичиииц дилээи бәүтаар ол «Бүүгеи тайгаиы» ыралады. Артектэриинэ түсеи сүрүүдүи дооспаи болгаш ыидыг бе, ыралаарыиы чөвеии коичуг болган. Ыичалаа-даа Фомич оорөөи дөцмектериии часкаыын турду. Ырныц созуи очудудуруп бөөдүг дээи эзреки бергеп, соолаа-соолда деп алаактырыи чыткаи чарыыи алдыы.

Улуудуи дүи ортүүи эртпер хборешкеп, каш-даа хөпек ыпайны цжии каапгыар.

Эртеи оттүи кзорияге оцнуктер ыцй эартаап олурлар. Удатыаапда Назыты-биле бөлыразаттывыс. Фомичии ол ааллыиче чазаарда, бзар бөөи аазаап. «Кыцкы хайыраан еду чагаап, улус бар чүве тып каар сеи кореи»—деп диледи.

Назыты биетеи чарыглаш турлзгее бадыыкап. Аиаа бзргаи ол каидыг бир «полоккз» ырпдии нагздыал ыыдыг база катап ворүүер боор.

Хүвүүс шыргай шет ишпиден булаа бызаазы хөөжупаап бис. Фомич бо удаала чүгле хөл-бөөзу ап чорааи, ыичаигаап меи «бүүр хазыг келзе элдеп болдувус-даа» деп бодап, арай сеспеи чордум.

Фомичиияя хыыба чыирии кайгаар мея, та каидыг коицуг пояпее кижи чүве ийин. Хүвүзднр аскы кеипеди.

Дем чаа баштактыиы:

— Хырыыи дүп-чок кижи эвес сеи бе, Фомич?—дээриигге ол:

— Эрги христиаи шажыи помналында «аска ыирген чүве сүдезиияи бүзвартатпаа» деп айытжаи чоор—деп хаарыыдады.

...Практикам хуусаазы төлөр чоокшулаан. Аас-кежик боои Фомичиге таварышкаш, хой-ле чүве биаип алдыы. Хомудаи чок болду.

Д. САРЫКАЙ.

Прагада делегейиин болгаи Европаиың шайбалыг хоккей талазы-биле чемпионады апрель 7-деи эгелзэи болгаи 22-зе дооузугаи. Чехословакиаияыи, ССРЭ-иии, Швециаияыи, Финляидиаияыи, ГФР-иии, Швейцариаияыи шилиидек национал командалзары маргыдзаларга кирипиеп.

ЧУРУКТА: ССРЭ-иии шайбалыг хоккей талазы-биле шилиидек командазы. Б. Ув-ДА-СИННИЦ фотозу.

ЧЭЭРБИ ҮШ ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

ПРАГА. (СЭТА-ыцц түекай корреспоидептилери М. А. Абелептид болгаи В. Дворповтуц дамчыдыи турары болза:

Чехослоак Социалистт Республикаиаиың хоккейкилери —1972 чылда делегейиин болгаи Европаиың чемпиону деп бедик аттарны чазалап алгаи. Чехослоакак хоккеиистер бо бедик аттарны 1947 болгаи 1949 чылдазда чедип алган турган. Оон бөөр 23 чыл эрткеидс, ол аттарны моон-биле үш дугаар чедип алганы бо. Алдыи медалзарлыцц хуу-самы маргыдзаа дооузубаида-да шиигиргеттиие бергеп. ЧССР-иицц хоккейкилери бистиц командазыпы 5:2 ааига удуп алгаш, чемпиоп болгаи.

ССРЭ-иии командазы-биле ужуражымыцыиыц чехослоак хоккейкилер бедик дещелге эртпергеп. Ыладыыа оларныц ыратары Холечек болгаш камгалакчылар экп ойпаап. Бүгү командз камгалазга дидим, турушгуг ойпап, шайбаны бистиц хаалтаыысче узүктел ок октап турган.

Совет хоккейкилер делегейге болгаи Европага ийпги черии эзлеп, моцгүи медалзы алыр арганы болгаи.

ССРЭ-иии болгаи ЧССР-иии командаларыцыц бо ужуражымыцкыиы ийи командалардыиц аразында 53-кү ужуражымыцкыиы болур. Оп ужуражымыцкыиарга совет хоккейкилер 26-каган, а ЧССР-иии спортчузары 17 катап таилээи, 9 катап хайым кыыдыр ойпаапнар.

Соолгу ужуражымыцкыиыц киржкиииы Вацлав Недомапскийиид чугаалаап турары болза:

— Башгайы чзэрби минутала, кужүүре дыка үимээи турда, хой шайбаны киирип алгаш, оон соолда камгалакчы ды күштедирип, бодувус хазлгаыысты бар-ла хемчегзор-биле камгалазарыиче киЧээиегйии угладырган бис. Спортчу аас-кежик бистиц талаавыска турган. Холечек тергиии экзи ойпаап. Маргпец бодуиуц змыдырапыиыц иштиидс ии эки дзоп ужуражымыцкыиы эрттирген. Башгайы шайбаны кииреп, саииы ажытканым — тергиии чугула болган. Дараазында чылын Москвага болур делегей маргыдзаазыиыц киржкир боор мея дел идеген турар мея. Бистиц командаларывыс боттарыцыи ролюи солчуи турар-дыр дззе частырыг эвес боор, чүге дззе, ССРЭ-иии командазы Прагага делегей чемпиону адыи камгалаи кезгеп, а ЧССР-иии командазы кедзр чыдып Москвага бзза-ла делегей чемпиону адыи камгалаи чедс боор болгай.

ССРЭ-иии шилиидек командазыиың тренери Николай Пучков мынча дээп:

— Бистиц командаыыстыц ойпакчылзры агзртыар чылдагаан түрбее хой частырыгларыиы кыгпап. Башгайы болгаш үшкү шайбалзрны чогум-ва ыидыг частырып ужурушаи эрттирген.

...Ам оонпуц кавчаар эртпериин кысказа-биле сзктып корөөз. Чехословак хоккейкилер идеиейлит ойпап эгелээи. Олар бистиц зопавысче удаараа чаза тавармы кирбишаап, бистиц халдакчылзрывыстыц атакаларын биидзидирбпле ойтур шаап турган. Тоскупу минутада Мартинец Кузкиииц частырыыи ажыглаап. Хаалгаже чоокшулаи келгеп. шайбаны Недомаискиге дамчыдып бзөрге ол киирген. Минутп безии четпзиде ол-ла Мартинец бүрүштарзмы келгеш, шайбаны Фардута дамчылзрга ол, киирген. Сан 2:0 апаргап.

Ийиги чзэрби минутада совет хоккейждлерииц артык куву ылдеи болгаи. 24-кү минутада Мальцев харыы шайбаны киирген. Удаазаида Я. Холик үшкү шайбаны киирген. Бистиц ойпакчылрывыс шүүргаи дет атакаларыиы ыыпы турган ийиги шайбаны киирген. Ужуражымыцкыиыц тоичуузуге чедир 25 секуида артканда вратарь Третьякты алыпзы ойпакчылрыс-биле солуза-даа чогумчалыг түцнелзя бербөзи. Оон ыичаар дооузугаи.

ПРАГА. (СЭТА). ГФР-иии болгаи Швейцариаиың хоккейжилерииц ужуражымыкыны болгаи. ГФР-иицц спортчулары 5:1 сапга тиилээи, шиитаи-биле бешки черии эзлеп. Ыичаэрга- Швейцариаиың командазы соолгу черии алгаш. келир чылып «Б» болүүче шилгээп. 1973 чылда Москвага болур делегей чемпионадыига Швейцариаиың командазының орпупга Польшаиың командазы ойпаар. Чүге дззе, польша хоккейжилер бо чылып «Б» болүүпе маргыдзаага бирги черии эзлеп.

Прага чемпионадын чыгдары-биле аиа ажылдап турган журналистер делегейиид эи шилиидек командазын чаячал бүгүар адаап. Аиаа киргеиггер болгаи: вратарь —Холечек, камгалакчылар—Макач, Поспишил (шупгуу Чехословакия). халдакчылар — Викулов — Мальцев — Харламов (шупгузу ССРЭ).

ТЫВА АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ленин орденниг Оюн КАЛЗАНГА).

Үжеи беш чыл туулбу эптеп дашчыладым,
Үүле-ижим, сагышта дег, бүдүп туру.
Төрээн Тывам төөү болган — Кызылымны,
Төөгүге алдаржыдар тудугжу мен!
Балды, хирээ түткаиымда — бһзаңчы мен,
Мастеректүр апарганда, дашчы-даа мен,
Түткаиымны эгизинге чедир кылыр,
Тургузукчу тайбың иште тудугжу мен.
Чалыы Тывам төөү болган — Кызылымда
Чалыиарыыг бедик чараш тудугларда.
Доосчуп, түткан тудугларым эзиге-тускоо,
Тооллуупуп, коруп чор мен, магадчыным!

Д. ЧУЛЬДУМ-ООЛ, тудугжу.

ЧҮРЭЭМ ЫДЫК ХАНЫЗЫНГА

Хары кижи бодап чоруур — берге-ле-дир,
Карак чажы бүлдеценнии келгилээр-дир.
Чалбыраштыг баштайы мээц ынакшылым
Чартыкташпас болганыныц хомудапчыын.
Чайык соопда чодураа дег карактарыц
Чакгыс-даа бол чиге коруп чадашкап мен.
Чаным-биле эртип чоруй барганында
Чараш сыныц таалап, кайгап артыкылаар мен.
Аткап дапцың хаазы дег чүрттаганыц
Ара дозуп, шаптыктарын күзеиее мен.
Чүгле сеиээ соглеттиимээи ынакшылым
Чүрээм ыдык ханызынга чүрттап эртсип.

Зоя ДОНГАК.

Тоол

Дагаа оглу

Чайгы ишт хүнде, бирзын чеди ак-сарыг дагаазыктар авазы-биле кады хеирим халегезинде аът өлээп чазарлап, чинчилер дег кыдагар сарыг-шоиар курттучгаштарны коргуун турда, аваазы чагып-тыр:

— Мен чем дилеп кылаштайн. Силер ырады маанакы бербейн, маиаа турунар, болдарым. Хей чемге таварыжы бергимзе, силерни кыйгырыптар мен. Оруккз ойпаваиар, машина базыптар, ак черже коскулеиневеиер, дээдлиген теп аипзар.

— Ыраваг бис, авай. Ак черже-даа үимее бис—деп, аваазыига олар харыылапгырлар.

Аваазы боор удуг ак дагаа хараганнар доорау каскаиналп, чемиш хайдыиыи чоруп каап.

Ол араазында дагаазыктарыиы бирээзи болуп мактаиып, хоорел-ле үиүп-тур.

— Маиаи чоруур болгаиымда, түге ыраваг ужурлуг мен. Мээц соомдаи түгүрүүп олурупар, ак черже үиээлидер. Дөө оруккз барып, чымчак довуракка аидаастаиып ойпаалыидар.

— Бис аваавыс чагыып ыыцпаар бис. Аваавыс кыйгырбаапда моон өскээр чорбас бис—деп, өскелери дедирлепгеннер.

— Мен чоруурйи дээш. Ырадыр маиаигалдар мен. Оруккз барып, амырап ойпаардыр — дээш, демги дагаазыктаи, аваазыиыи чагыг-сөзүидэа тоовайп, илиг чергее бичии чалгыинарын авырашаавырын кылгап, тарамык ыйбаи дүктериис чиигс мойиун суурукап, борбаидыр ыдып-ла каап.

Сөс-дыинавасиай оруккз чаз-ла, чедип чорда, чиик машина «Ту-үт—ту-үт!» деп, бо-ла хииледир маиаап келген.

Күжүр сөс-дыиаівасиай корткаиындап баш сугар чертыпгайн, машина дүгүюпуз мырыиай бларыига калбарып чыдыпкап. Карак чивеп дээр аразында сөс-дыиаавасиай довурак-биле холуттуиуп каар турган, харын-даа чазап болуп, орукта хеиигпе куш оглу калбарып чытканын чолаачы ескерип каап, машиназын доктаадыпкап.

Чолаачы машиназыидап дүшкеп, күшчугапты көөргел-биле барып суубай бөөрге, сөс-дыиаавасиай ам кээп иипип, бүрт-сарт тура халаап, өөрүүче ыглай-сыктай ыдыпла каап.

Ыя араазында, харалаап, бакга бак улажып, агаарда бирле чүве сыылаан соопда, үстүүртеи кылыйтып баткап дээдлиген сөс-дыиаавасиайга хоме-ле келген.

Бүзиигг чолаачы дээлгеиии даш-биле дажап, аваазы болур ис дагаа алды-кыцкы-биле араатаидап оглуи үде кире бергеииидеи сөс-дыиаавасиай күштүр дыргактарга чүгле алыспаап.

Күжүр сөс-дыиаавасиай ыичаар дүүреи маиаап турган, тевеие дег чиигс бүтүчгаштарының бирээзии база бертип алган.

Коргупчуг айыылдар эртип, дүвүрөөзии намдаап соопда, дагаазыкшаттар сөс-дыиаавас демгээи чемелей-ле бергеииер:

—Сөс-дыиаваска ыидыг коичуг чоор! Бис аваавыстыи айтып берген черииден ыраваг-ла, ааиа-ла тайбың ойпаап турдувус. Аваи сөзүи чүге дыиавадыыл, чэ-э!

Сөс-дыиавасс дагаазыктаи аразыиыц чалгыиыиыц адаиче сыиыш кире бергеи, көрт-каиындап бүткүр болу сугда ыыт дег сирииейиип, бертик будуиуи аарыыриига базып чалап, өөзүи кодүрүп, салыпза олурган.

М. ЗРГЕП.

Суд залындан

ХАРЫЫСАЛГАНЫ ХУЛЭЭТКЕН

Тарғыйбаи Седеи-оол ийи удаа хулитаи херек үүлгеткеп, хоспалгазын казыттырып шиитпиргеи. 1965 чылда хоспалгаи. Од шиитилелге ажыктыг ажыл кылбайп, дуцмазы Кара-Баштыиың залыига амырадыкчы уоон-биле чүрттеп келгеп.

Тожу райоииуц Куштүг-Кежик фермазында Харалчыгай Тарыгганың базжыцнгга, эртиеи чыадып иоябрь 5-те хой кижи болуп арагалашкынып-оргапизастаап түцелиилеп Тарғыйбаи арага өөпелеп, дуцмазы Кара-Баштыига чалчып, боо, бижек түдуп, базымага орган кижилерии коргудуи дорамчылаан. Адыктың соолуиде Тарғыйбаи бижың хапазынга азыы каап «ГОЗ-16» деп боо-биле удуп ыытқап. Код Балдарғыиы боолап олүргеп.

Мурнунда ийи удаа хулиган херек үүлгеткеш, шиитирле-дие оон чогуур түцнеэлп ол үдүрбөзеп.

Кемиит-херек үүлгедикчиэп Седеп-оол Торжуевтя Тарғыйбаиы РСФСР-иии кезеиче Хөөйлүүлүүр 103 чүдүр-биле ов чылда хоспалгазын казып шииткеп.

Я. САЯН-ООЛ, судья.

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндурер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00527.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, дажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кидлизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийзы амыдырал кидлизиниң 37-13, культура кидлизиниң 24-54, көзөө ажылагый кидлизиниң 21-47, үлетүүр кидлизиниң 22-64, чагаа кидлизиниң 41-27, информация база совет түргузут кидлизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейп барганда 32-75 телефоиче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

телевидение

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.15— Школачыларга. «Будильник». 12.45— «Кадыкшылга». Эртем-таиылбырлыг программа. 13.15— «Кино аиы-чоруктарының клүвү». 14.15— Мультфильм. 15.30—Экрида— «Чалыы назын». «Алло, талантылараы дилеп тур бис!». Воропшловградтаи дамчыдыгга.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Үруглларга. Мультфильмнер. «Кршемилек биле Вохомурка кижеии канчаар хүлээп алганы», «Кршемилек биле Вохомурка хүи контразыи канчап үрээпил».

17.45—«Холуц сал, оцнуг». Ураи-чечеи фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Медээлер. 19.10 — «Ои үш даалга». Ураи-чечеи телефильм. 20.00— Баскетболга дезлей ужуражылгазы. ССРЭ-иии чыыдың командазы —АКШ-тың чыыдың командазы. В. И. Ленин аттыг Тоо стадиоидап дамчыдыгга.

21.40—Чечеи чогаал иомчулгазы. Ю. Нагибин болгаш РСФСР-иии алдарлыг артизи Ю. Каюров олар иомчуур.

22.10—Киножурпал. 22.20—22.30—Чапсар. 23.00 — Үе». Информастыг программа. 23.30—01.00 — «Бай дуттуг». Ураи-чечеи фильм.

агаар

Богүи республикага бүзүттеп, аднын каан турар хүи болур, чамдык черлерге чаашкын чаар. Агаарның температуразы долгаш черлерге 3—8 градус, өске артказарларга 10—15 градус чыыдг болур.

Кызылга чаашкын чагбас, агаарның температуразы 12—14 градус чыыдг болур.

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Россияның чүрээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шакгарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээц оцнуум Колька» 10.40, «Тик мерядиан» 12.30, «Хамраа» (1-ги, 2-ги кезектер). 14.30, 17.30, 20.30 шакгарда.

«ВОСТОК»: «Рустам дугайында тооэу» (1-ги, 2-ги кезектер) 10.40, 13.20, 17.50, 20.30, «Кадайлар сулгээи» 16 шакгарда.

«ПИОНЕР»: «Кызыл даштар» заставаэының чапыида» 9, 11.10, 13.20, «Таарымчаның джентльмениери» 15.20, 17.30, 19.20, 21.20 шакгарда.

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чүткүл» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шакгарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солдаттың адазы» 15, 18.40, «Төрээи хан» 16.50, 20.30 шакгарда.

«ВОСТОК»: «Тик мерядиан» 14.30, 20, 18.10, «Сайха» (1-ги, 2-ги кезектер) 20 шакгарда.

«ПИОНЕР»: «Таарымчаның джентльмениери» 9.30, 11.30, 13.30, 15.20, 17.30, 19.30, 21.20 шакгарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Рустам дугайында тооэу» (1-ги, 2-ги кезектер) 17.20, 20 шакгарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Легеида 19, 21 шакгарда.

«ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хамраа» (1-ги, 2-ги кезектерде) 17.30, 20.30 шакгарда.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп эдилгеннген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
25
ВТОРНИК
№ 97 (8865)
Өртээ 2 нан

ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛ

ВИННИЦА. (СЭТА-ның корр.). Ол хоорайның В. И. Ленинниң адын адилээн төп шөлүнде Владимир Ильичиге турасказалды ажыткан.

Хөй-нимитиниң төлээлекчилери зназ холбашкан митингиге чүве чугаалаан, улуг Ленинге бүгү делегейниң ажылчы чоннарының кызыгаар чок ынак-шылынын дугайын, оон өлүм чок идеяларының тиилелгезининң дугайын демдеглээн.

Турасказалдың базырынга чечектер салган.

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ШТАБТАРЫНЫҢ БОЛГАШ ШЕРИГ-ДАЛАЙ ФЛОТТАРЫНЫҢ КҮШТЕРИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Каттышкан командылал черинiң планын ёзугаар бо чылдың апрель 18-тен 23-не чедир Кара далайга Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Шерий-Далай флоттарының өөредилгезин эрттирген.

Оя дайынчы өөредилгеге Каттышкан Чепсектиг Күштериниң штабы, Болгарияның Улус Республиказының, Румыниянның Социалистиг Республиказының флоттарының болгаш ССРЭ-ниң Кара далай флодунуң штабтары болгаш күштери кирипшкен.

Варшава Керээзиниң киржикчилери Күрүнелерниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң Көл командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. ЯКУБОВСКИЙ дайынчы өөредилгени удуртkан.

КАПИТАЛ ТУДУГНУҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Тоску беш чыл планының күүселдезиниң талазы-биле эртикен чылдың база бо чылдың баштайгы айларының чедимишкиннерин демдеглевишаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев совет профэвилелдериниң XV съездизинге чугаазынга мынча дээн: «КАПИТАЛ ТУДУГ ЫШКАШ ЫНДЫГ ЧУГУЛА АДЫРДА БАЙДАЛ АМ-ДАА ООЖУМ ЭКИЖИП ТУРАР. 1971 ЧЫЛДА АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР КЫЛДЫР ПЛАННААН ОБЪЕКТИЛЕРНИҢ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНМЭЭН. ТУДУГНУҢ ХУУСААЛАРЫ УЗУН БОЛУП АРТПЫШААН. «ДООСТУНМААН» ДЕП АДАП ТУРАР ТУДУГЛАРЫВЫСТЫҢ САНЫ 1970 ЧЫЛДЫЫ-БИЛЕ ДЕҢНЭЭРГЕ, ХАРЫН-ДАА КӨВҮДЭЭН». Ындыг янзылыг четпестер бистиң республиканың капитал тудуунда база бар болуп турарын СЭКП обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен IV пленуму демдеглээш, ажыл-агыйның бо адырын экижидериниң хемчегларин айытkан доктаалды хүлээп алган.

Эрткен чылын капитал салыышкынчарны шиңгээдириниң планын республика 88,8 хуу күүседип. 6,9 млн. рубльди чедир ажыглаваан. Ооң 3,6 миллиону тудуг-монтаж ажылдарынга онаажыр. Тудугда четпестерниң чылдагааны болза, күш-ажылды организастаанының деңнелиниң чавызында, тудугга КЭО-ну, мурнакчы дуржулганы, эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин дес-дараалаштыр шиңгээтпейн келгенинде, кадрлар ортузунга организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылдың кошкаанда болуп турар. Капитал тудугнуң ажыктыын, ооң шынарын бедидериниң, материалдыг, күш-ажыл курлавырларны чөп ажыглаарының талазы-биле республиканың тудуг организацияларында чорудуп турар ажылдың деңнелин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге ам-даа четпес.

«Тыва тудуг», «Тыва суг тудуг» трестер, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезининң тудуг эргелели, хереглекчилер эвилелиниң база «Сельхозтехниканың» септелге-тудуг участоктары тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң, кол фондуларны ажыглалга киирериниң планнарын эрткен чылын үснен. План күүсетпес, ажылдың темпизи болгаш шынары чавыс болуп турар коллективтерниң ажыл-чорудулгазын аналиэтеп көөрге, организас-техниктиг хемчеглерниң, кижизидилге ажылының кошкаандан күш-ажылдың будурукчулуу чавыс, ажыл шагының чидирии улуг, күш-ажылдың сагыл-га-чурумунче кошкан кичээнгей салып турары илдең болуп турар.

Эрткен чылын тудугжу кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруу улуг болуп, оларның солчулгазы 57 хуу четкен. Прогулдан, аналаа туруушкундан 45,6 муң кижи-хүнүн чидирип. 1,2 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары чедир кылдыынаан.

Бо чылдың баштайгы кварталында тудуг организациялары чамдык чедиишкиннерни чедип ап, тудуг-монтаж ажылдарының планын 108,5 хуу күүсеткен ийикпе эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, өзүлде 18,1 хуу болган. Баштайгы бо базымны улам быжыглаар херек.

Тудуг будурулгезин шын организастаарынче кичээнгейни угландырып, беш чылда ажыглалга кирер ужурлуг объектилерже бүгү күштү мөөнгээри, оларны доктаатkан хуусаада тудары, чылдан чылче улаштыр «шилчиир» объектилерниң санын кызырары — хүннүң чугула айтырыы. «Доостунмаан» деп адаар тудугларны эвээжедир төлээде, капитал салыышкыннарны чөп ажыглаары, чагыкчыларның-даа, төлевилекчилерниң-даа, ооң күүсединчилериниң-даа ажылга харыысалгалыг, организастыг чоруун бедидери, оларның демин каттыштырып ажылдаары чугула. Чыл эгезинге чедир 40 миллион ажыг рубльдиң доостунмаан тудуглары, 2,4 млн. хире рубльдиң эптеп тургустунмаан дериг-херекселдери бар болган. Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, «Тыва кобальт» комбинатта тургустунмаан дерилгелер, районнар төптеринде, кедээ суурларда социал-культураның, чырыдыышкынның тудуу хөмүдэп турар объектилери кайы хөй.

Чуртта боттандырып турар ажыл-агый реформазын тудугга база нептередип шиңгээдир херек. Ол улуг херекке белеткея кошкан. Кадрларның экономиктиг өөредилгезин организастаар, тудуг эргелелдеринге экономиктиг ажылды экижидер, тудугнуң шынарын, бот-үнезин чиигедириниң айтырыгларын партия организациялары кичээнгейниң төвүнге тургузары чугула.

«Тыва тудуг» трестиң чамдык организацияларында объектилерни тударын организастаарының төлевилелин тургузуп, кеделя-хонук аайы-биле планнаашкынны чедиишкинниг ажыглап турар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели даг-дүгү арыглаар комбинаттың ийиги эзэлчээниң тудуунда технологияны сайзыраңгайжыдып, аар кезектерни завод аргазы-биле улуг-улуг белдирлер аайы-биле эптеп, күчүлүг механизмнерни ажыглап турар. «Тыва кедээ тудуг» трестиң көжүп чоруур № 463 болгаш 586 механолонналарында партия, профэвилел организациялары социалистиг чарыштың шимчедиичи күжүн чөп ажыглап, бо ажылды дээштиг тургускан.

Тудугнуң темпизин, шынарын бедидеринге шаптыктап турар чамдык бар четпестерни дарый чайладырының аргалары бар. Чүге дээрге тудугнуң будурулге-техниктиг баазаларын быжыглаарынче угланыышкын алдынган. Кадрларны быжыглаар, оларның мергежилин бедидер, ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны улам эжижидер дээш ам-даа улуг ажылды боттандырар херек.

Чылыг дүжүп, хүн дурту узаам. Тудуг ажылдары кылырынга ээ таарымчалыг уе. Ынчангаш объект бүрүзүнге бригадалар ийи эзэлчег-биле ажылдаары чугула. Ийи эзэлчегниг ажылды билдилиг организастап, эзэлчег бүрүзү долу күш-биле ажылдаан турарын чедип алыр, материалдар-техника, механизмнер-биле хандырылганы эжижидер херек.

Бистиң чуртувус бодунуң төөгүлүг улуг байырлалы — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынче уткуштур чоруп орар. Аңаа тураскаатkан социализмтиг чарыштың негелделерин бүрүн күүседир дээш тудугжуларның чогаадыкчы идепкейин бедидери чугула. Мурнакчы дуржулганың, коммунистиг күш-ажылдың школаларын дамчыштыр кадрларның билиин, мергежилин бедидип, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорунге нижизидери негеттиниип турар. Кижизидилгениң бо хевирлерин үлетпүр, коммунал кедээ-даа тудуг организациязында четпес ажыглап турарындан күш-ажылдың сагыга-чурумун үрээр, эз-харыысалга чок чоруктар бар.

Тудугжулар ортузунга лекция, бесседаларны бедик деңнелге чорудар, хүннүң чугула айтырыгларынга дүүшкен тодаргай утказылыг, чижек-барымдаалыг лекциялар, партийжи сес — мобилизанчы улуг күш дээрзин утпас херек.

Ажылчын, бригадир, прораб, мастер, өскө-даа удуртукчулар — нижи бүгүдези даандырган ажыл-херек дээш харыысалгалыг болурун ,чурттуң улус ажыл-агый планнарын күүседиринче чогаадыкчы идепкейни, энергияны мобилизастаарын партияның XXIV съездизи негээн. Ажыл-херекти аңаа дүүштүр организастап, четпестерни дарый чайладып, капитал тудугнуң ажыктыын бедидер херек.

РЕСПУБЛИКАДА ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

«Саянның» тараажыларында

Тоску беш чылдың ийиги чылында «Саян» совхозтуң тараажылары 8 муң ажыг гектар тараа культураларын чаштырар, гектардан 12 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр деп планнаан.

Совхозта часкы хову ажылдарының чоруп турарын ооң кол агроному Виктор Николаевич Винников биске дорчузу-биле чугаалады:

—Бо юбилейлиг чылдың газынында бистиң механизаторларывыстың мурнунда улуг соруглар салдынган. Тараа будурулгезин 9 муң ажыг тонна, а ону күүседе садарын барык үш муң тонна чедирер ужурлуг бис. Бо чаяк эвес соруглар. Мону өө-ренип көргеш, механизаторлар техниканы талыпкын, тыварлыг кылдыр септеп белеткеп алган. Үрезинивис

теп дооскан. Ам чаштырыш киреря-биле соялкаларны кожуп, таарыштырып тур бис.

— Чаштырышкынны каш ажыл хүнүнде доозар деп планнаан турарыл?

— Совхозта шупту беш хову-трактор бригадазы бар. Оларга чаштырылганы чаңгыс-ла хүн, хары угда чорудуп болбас. Чүге дээрге, туруп турар черлериниң агаар-бойдус байдалы аңгы-аңгы. Чижээ, Бегерээде № 1 бригада чаштырышкынче апрель 23-те киргеп. Ооң дараазында хүн № 2, 3 бригадалар чаштырып киргеп. А № 5 бригада адактың соолунде чаштырып киргеп. Ындыг болзадаа тараа культураларын 7 ажыл хүнүнде чаштырып доозар бис.

Хүн дүш четкелек турда, Виктор Николаевич Винников биске болдунуң машиназынга олурткаш, ховуже хаптыы. Ооң үнүнүң үүш-дүжүт-күр кара хөрзүнүг төлдери бо-ла болгай. Бир оортаны ажыл кыриивиске, дугуй кырында ак-как балыкчыгаш тур. Кол агроном биске таныктап эгелээн.

— Кежүп чоруур турлагдыр ийин. Маңаа ажыл доостуу бээрге, дугуйлут бажыңны трактор-биле сворткеш, чаа черже көжүп чоруптар.

Турлаг чанында ийи трактор чаржалажын алган, доозаунуң буруладын чоруп турлар.

Совхозтуң мурнакчы механизатору Виктор Глухенко биле Эшкпен Эрес-оол олар № 2 бригаданың сөөлгү төлүнүң шыгын базырын доозуп турганы ол. Бригадир Юрий Федорченко биске уткуштур чедип келди.

—Ажыл кайы хире апарды?— деп, кол агроном ооң айтырды.

— 2300 ганың шыгы базыртынган. Оолдар сөөлгү дилиндекти доозуп турлар. Бажан чаштырып киргер бис?

— Даарта киргер деп дугуруштувус. Хамык агрегаттарыпар белеп ыйнаан?

— Белеп, белеп!..

Кол агроном дараазында бригадаже чорупту. Бо хүннерде ында бичии-даа чай чок, эртен дан карацгыында турар, а кежээ дүне зөп келир.

ЧУРУКТА: «Саян» совхозтуң № 2 бригадазының төлдеринде шык базырышкыны.

К. АРАКЧАА.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ШУДУРГУ ИШ

Часкы хову ажылдары Чоон-Хемчик районнуң төлдеринде хүн бүрү улам-на калбарып турар.

2265 га черниң шыгын базырын илиртээрин «Большевик» совхозтуң беш трактор агрегаттарының башкарыкчылары доозкан. Шык базырышкынынга Сат Кимоолдуң агрегады шылгаран, 270 ажыг гектарны ялиртээш, шаңнал-мактадыг алган. Май мурнуунда күнажылчы золчээдге турушкан механизаторлар чер аңдарылгазын чедиишкиннинг үргүлчүлеп турар. Совхоз бо чазын 1243 га черни удур аңдарып, чажылда чорудар. 14 агрегат Шеминиң делгемлеринде чер аңдарылгазында ажылдап, 1170 ажыг гектарны аңдаргаң.

Черни ажылдан кылырынын шынарынче трактористер ынчээнгей салган. «ДТ-75» трактолрларның башкарыкчылары Карасал Бырыт-оол, Моцуя Чылбак-оол, Куулар Маңчыы-оол чер чарар аалчог онаалгаларын хүн бүрүнде 100—200 хуу күүседип турар. Ылаңгыя Карасал Бырыт-оол золчегде 6,9 га онаалгазын 14—16 га чедирип турар.

Ийи трактор-хову бригадазының чарыызынга Клим Люндуп бригадирлээн № 1 бригада мурнап. 1320 га черни илиртээрин баштай доозуп, 700 ажыг гаңы аңдаргаш, парткомнуң, совхоз дирекциязының, ажылчын комитединиң шилчиир Кызыл түгүн чаазап алган. Ол бригадада поварлар Анай-оол Куулар. Рая Куулар хову ишчилеринге эки шынарлыг чем белеткээринге мергежилдиин көргүскеннер.

М. Сенгилдээрге удуртkан звеновуң тараажылары чер суттарар, төлдерге органиктиг чемиштидилгелер төгер ажылды калбарткан. Дөргүе шолүнде 50 га черни суттарган, 873 тонна органиктиг чемиштидилгени токкеп.

«Сүт-Хөл» совхозта 19 сүттатчылыг 7 звено сүтпү чөп ажыглаар дээш суттарылгазы Ишкин салбырның Ивек-Даш шолүнде калбарткан. Ында ам бээли 130 ажыг га чер суттартынган. Оңдар Чамаа-биле Моштуш Кошкар-оолдуң удуртkаны звеноларның сүттатчылары быжыглаан участоктарының га бүрүзүнден 20 центнер тараа дүжүдүн алырын хүлээптеш, 40—50 га черни суттарган.

М. СЕВЕН.

8 ажыл хүнүнде

«Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының механизаторлары шын базырышкынының 8 ажыл хүнүнде доозкан. Ол үениң иштинде 3600 га черниң шыгын базырган.

Механизаторлар С. Самчы, Б. Баяуу, К. Сами-оол, Д. Семгии, Д. Соскур-оол, М. Лопсан олар бо ажылга хүн бүрү нормазын 110—131 хуу күүседип келгеннер. Олар ам чер аңдарыптазынче киргеп. Аяды ажыл хүнүнде 600 га черни аңдарар дээш механизаторлар боттарының аразында чарышты калбартманнар.

Хову турлаанда ажылдап турарларга таарымчалыг байдалды тургузар дээш партия эге организациязының болгаш кедээ Советтиң талазындан ынчээнгейни нүүштелдирген.

Ч. ЧИГЖИТ.

Май 1-ниң байырлалынга уткуштур

Чарыштың ачызында

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи бирги кварталда республиканың тудугларынга хереглээр ыяш материалдарны будүрериниң болгаш ону сайгарымның күрүне планын чедиишкиннинг күүсеткен. Ылаңгыя тудуг ыяжын будүрериниң кварталдың планын ажыл-агый 182,4 хуу күүсеткен. Чоннуң калбак хереглелиниң, культура-амыдырал бараанналарын будүрериниң темпизи база өөкең. Квартал дургузунда 88 муң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр будүргеп.

Тоску беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээр дээш чарыштың ажыл-агыйның чечктериниң болгаш ыяш белеткекчилериниң аразында калбарткан. Бирги кварталда Чербиниң ыяш белеткээр пунктузу бедик көргүзүглерни чедип ап, чарыштың тиилекчизи болган. Тиилекчиге шилчиир Кызыл түктү болгаш 200 рубльдиң акша шаңналын тывыскан. Ында Ф. Сафоновтуң удуртkаны бригада бедик будүрүкчүлүг ажылдап, планны дыка ажыр күүсеткен.

Дээре бригада, профессиң аайы-биле эң дээре ат дээш чарышты бүгү цехтерде калбарткан чорук ажылчын бүрүзүнүң чогаадыкчы идепкейни көдүргеп. Ыяш белеткелиниң эң дээре бригадага Ырбан пунктузунда А. Бухтиняң, Чербиде Ф. Сафоновтуң бригадаларын хамаарыштырган. Олар квартал планнарын 152 болгаш 136 хуу күүсеткеннер. Ыяш дилдиривкилериниң П. Щербининиң, мебель цехинде Т. Мановаяның бригадалары база чарыштың тиилекчилери болган.

Планны 208 хуу күүсеткем човаачы С. Килин, тракторист Б. Букарев, ыяш дилдиривкизи В. Ларионов, чаазалыг эт-херексел шеверлекчизи Л. Бызова профессия аайы-биле эң дээре ишчилер деп санаттырганнар.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективтериниң ам үеде Май 1-ниң байырлалын Күш-ажылчы бедик көргүзүглерниг уткууру дээш шалыпчы эзэлчег чарлаттынган. Удавас — эжиндиришкин. Ыяш салдадырынга бүгү талалыг белеткединг ужуражыр дээш ырбанчылар шудургу ажылдап турар.

Темпизин кошкатпайн, мурнакчы дуржулганы пех, бригада бүрүзүнге нептередип, күш-ажылдың будурукчулуун улам бедидип тургаш, ССР Эвилелиниң юбилейинге тураскаатkан хүлээлгелерни күүседир бис.

К. ПОЛЯКОВ, инженер.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

ССРЭ-ниң үлетпүрү бирги кварталда

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр, тоску беш чылдың ийиги чылының планын чедиишкиннинг күүседир дээш социалистиг чарышты кадбартышаан, үлетпүрүнүң ажылдакчылары 1972 чылдың бирги кварталының планын үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш кылыгларның кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле ажыр күүсеткен деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Топ Статистика Эргелелиниң дыңнадылында чугаалаан турар.

Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге, үлетпүр будурулгезиниң хемчээли 7 хуу оскен. Ол-ла үе-биле деңнээрге үлетпүрде күш-ажылдың будурукчулуу 5,5 хуу ээлдеглиг болган.

Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге үлетпүрүнүң хөй адырлары продукция будурун үндүрериниң хемчээлин ковудеткен: электроэнергетика—11 хуу, одалга үлетпүрү—6 хуу, кара болган оңпүт металлургия—6 хуу, химия болган нефтехимия үлетпүрү—2 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдан кылымышкыны—11 хуу, ыяш, ыяш ажылдан кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү—5 хуу, гудут материалдарының үлетпүрү—5 хуу, чиик үлетпүр—4 хуу, аъш-чем үлетпүрү—3 хуу. Культура-амыдыралга болгаш ажылагыйга хереглээр бараанналарны будүрери 10 хуу ковудээн.

Квартал планын иитип эвилелдиг болгаш эвилел-республикаларның бүгү үлетпүр министерстволарының база эвилелдешкен бүгү республикалар ажыр күүсеткеннер.

Иитизи-биле чүткә 1972 чылдың бирги кварталында 220 млрд. киловатт-шак электроэнергияны, 95,6 млн. тонна нефтини, 57,2 млрд. кубометр газты, 166 млн. тонна хөмүр-дашты, 22,8 млн. тонна шөйүү, 34,1 млн. тонна кәпны, 24,9 млн. тонна прокатты, 522 млн. метр кап хоолайларны, 50,7 млн. тонна демир рудазын, 16 млн. тонна (чижеглеп алган единица-биле) минералдыг чемиштидилгелерни, 3,412 муң тонна күүр кислотазын, 497 муң тонна пластиктиг массаларны болгаш синтетиктиг чуктарны, 184 муң тонна хямиктиг волокноларны, 703 млн. рубльдиң приборларны, автоматика хереклерни болгаш оларга хереглиг артык кезектерни, 248 млн. рубльдиң савалга техниканың хереклерни, 321 муң кезек автомобильдерни, 115 муң кезек тракторларны, 619 млн. рубльдиң кедээ ажыл-агый машиналарын, 1,412 муң тонна целлюлозаны, 1,146 муң тонна саазынны, 25,2 млн. тонна цементини, 1,626 млн. дөрбелчин метр саазын-ховең посту, 174 млн. дөрбелчин метр дүктен кылган посту, 196 млн. дөрбелчин метр лёңдан кылган посту, 313 млн. метр торгу посту, 4,4 млрд. рубльдиң даараан кылыгларын, 211 млн. кезек ишпик трикотаж хептэн, 111 млн. кезек даштыкы трикотаж хептэн, 168 млн. эжеп хөм ишкитэн, 2,098 муң тонна (күрүне курлавырының чыг-одиилел) эттэн, 438 млн. рубльдиң чемге хереглээр балык продукциязын, 162 муң тонна (күрүне курлавырының чыг-одиилел) саргыгны, 134 муң тонна хеп чүүр синтетиктиг чүүлдерни, 11 млн. кезек шактарны, 183 млн. кезек фарфор-ташаан савааларны, 2,146 муң кезек радиоприёмниктерни болгаш радиолаларны, 1,420 муң кезек телевизорларны, 1,227 муң кезек соодукчуларны, 820 муң кезек хеп чүүр машиналарны, 224 муң кезек мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни, 1,171 муң кезек чадаг-тергелерни болгаш моторлуг чадаг-тергелерни, 865 млн. рубльдиң мебелия будүргеп.

Эрткен чылдың бирги кварталынга бодаарга 20 млрд. киловатт-шак электроэнергияны, 5,6 млн. тонна нефтини, 3,5 млрд. кубометр газты, 4,2 млн. тонна төмүр-даштыг, 1,1 млн. тонна шөйүү, 1,5 млн. тонна каңны, 1,1 млн. тонна кара металлдың прокадын, 22 млн. метр каң хоолайларны, 1,1 млн. тонна минералдыг чемиштидилгелерни, 228 муң тонна күүр кислотазын, 20 муң тонна пластиктиг массаларны болгаш синтетиктиг чуктарны, 16 муң тонна хямиктиг волокноларны, 25 млн. рубльдиң металл кезер станоктарын, 4,6 млн. рубльдиң ларган-пресс машиналарын, 81 млн. рубльдиң приборларын, автоматика хереклерни болгаш оларга хереглиг артык кезектерни, 60 млн. рубльдиң савалга техниканың хереклерни, 7,4 муң кезек автомобильдерни болгаш автобустарны, 52 муң кезек чиик машиналарны, 22 млн. рубльдиң автомобильдерге хереглээр артык кезектерни, 61 млн. рубльдиң кедээ ажыл-агый машиналарын, 5,1 млн. рубльдиң кедээ ажыл-агый машиналарыга хереглээр артык кезектерни бир млн. тонна цементтиң хөйүү будүрүү үндүрген. Оңнуг болган ховар металлдарны, нефтехимиялың, нефть ажылдан кылымышкымның продуктуларын болгаш продукциязын өскө-даа хевирлерни будүрүү үндүрери ковудээн.

Чоннуң хереглел бараанналарын будүрери эртикен чылдың од үезинге деңнээрге дараазында хемчээлдерге ковудээн: бүгү хевирлериниң костер—94 млн. дөрбелчин метр, даараан кылыглар—137 млн. рубльге, пиштик болган даштыкы трикотаж хеп аймаа—7,7 млн. кезек, эът—159 муң тонна, сарыг—24 муң тонна, консервилер—47 млн. кезек банка, хеп чүүр синтетиктиг чүүлдер—9 муң тонна, фарфор-ташаан савалар—24 млн. кезек, соодукчулар—100 муң кезек, мебель—60 млн. рубль.

Үлетпүр планын иитилиибиле күүседип турар-даа болза, продукция будүрериң ковудедир болгаш будурулгезиниң азыктыг чоруун бедидериниң курлавырларын ам-даа долуу-биле ажыглавайн турарын ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадылында демдеглээн. Будурулгелериниң чамдыызы доктаатkан планнарын күүсетпээн. Минералдыг чемиштидилгелер, күүр кислотазы, чүүл вагоннары, ховең-саазын болган дүктен кылган костер, пиштик болган даштыкы трикотаж хептер, хөм ишкитэр, соодукчулар болган продукциялың ооң-даа өскө хевирлерни будүрүү планнары күүсеттинмээн.

Эртем-шинчилел институттары, конструктор организациялары болгаш үлетпүр будурулгелери эртемин база техниканы хөгжүдериниң колкол айтырыгларының талазы-биле эртем шинчилелдерин, төлевилел-конструкторлуг болгаш технологтуг ажылдан кылымышкынарны боттандырганнар.

1972 чылдың бирги кварталында станок тудуунга, приборлар тудуунга, электроника үлетпүрүнге, хөмүр-даштың машина тудуунга, автомобиль тудуунга, транспорттуң машина тудуунга, химияга, нефтехимияга болгаш өскөдээ ажылдарга үлетпүр продукциязының чаа хевирлерин шимчедип алырын эгелээн. Чаартыкшыл технологтуг чорудуушкунуу шимчедип алыр болгаш будурулгелерни чамдыызы моднизастаарын база автоматчыдарын боттандырып келген. Шинчилээжок эртем-шинчилел ажылдарының, эртеминиң болгаш техниканың чедиишкиннерин шимчедип алырының планнарын чамдык министерстволар, ведомстволар долуулуу-биле күүсеткеннер.

Үлетпүрүнүң ажылының техник-экономиктиг көргүзүглери экижээн. Орулга планы күүсеттинмээн.

(СЭТА).

Школаларда партия организациялары

Контрольдаарынын эргези

Бистин Төрээн чуртувустун аку-дуңмалышкы улустары бодунун төөгүзүнүң алдарлыг ою—ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болурунга уткуштур бар чыдар. Ол улут болуушкунга алдар болдуруп калбарткан социалистиг чаруш партияның XXIV съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш демиселдиң адаа-биле чоруп турар.

Тоску беш чылда бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчирип доозар, ону чаа программа болгаш өөредилге компарынга үндезилээш чорудар деп чутула сорулганы улус чырыдыышкын ажылдакчыларының мурнунга партия салган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирин ёзугаар администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени партияның эге организацияларынга база нептерткен. Ол эрге дээрге партия эге организациязының холунда эң чугула чепсек-тир, оон дузазы-биле ажыл-агый-политиктиг сорулганы шиитпирлээринге, партияның болгаш чазактың айтыышкынарын амыдралга боттандырарынга, ажылданчылардың күрүне, кооператив болгаш хуудаларның эрге-ажыктарын шын дүүштүреринге, четпестерни чайладырынга эге организациялар боттарының партийжи салдарын чедирерлер.

Школаларда партия организацияларынга ыңдыг эргени бергени өөредилге школа амыдыралының хөй талалыг ажыл-херээнге идепкейлиг салдарны чедирер арганы оларга берип турар.

Школада ажыл-херектиң байдалын ханызы-биле биливи коллективтиң амыдыралының үндезин айтырыгларынче кичээнгейни мооцпээр, уругларның коммунистиг кижизидилгезинин болгаш өөредилгезинин талазы-биле чаа, улам болбаазырааргай аргаларны тыварынга башкылар коллективтиниң инициативазын улам бедидер арганы коммунистерге бээр.

Моон-биле кады чамдык школаларда партия организацияларының секретарлары контрольдаарының эргезин четче билбейн турар чүүлдер бар. Чижээ, партия эге организациязы удуртукчуга хамаарыштыр хемчег ап, аңаа шуут хүлээдип болур бе деп айтыргылаар. Ынчаарга хамык үжүр ында эвес-ле болгай. Партийжи контрольдуң утказы болза, бистиң бүгү бүдүрүлге, культура болгаш күрүне ажыл-чорудулгавыска ажыл-херектиң байдалынга салдарны чедирери болур. Ол дээрге четпес чүүлдерни дацзылаары эвес, харын оларны болдурбас дээш хемчеглерни ап, четпес чүүл үнүп келген болза, ону чайладыры болур.

«Кижиниң кол партийжихөй-ниити хүлээдгези болза оон бүдүрүлгеге ажылы болур. Бир эвес ол кижиниг бүдүрүлге ажыл-чорудулгазы багай болгаш, оон өскези экидаа болур болза, мен ону багай коммунист дээр ийик мен» деп, М. И. Калинин чугаалап турган. Ынчангаш башкылар коллективинге коммунистиң үлегер-чижээ —кезээде билиин болбаазырааргайжыдары, чаа чүвени дилеп тып чоруурун, бодунга негелдилиг болуру болур.

Партия организацияларының контрольду боттандырарда, администрацияны холгаарлап, ону солуп, оюп каапкан болбас. Ажылдың участок бүрүзүнде байдалды оларның удуртукчуларын харыылаар дээрэн билдингир. Оон-биле кады удуртукчу кижи партия организациязынга даянып, оон саналын кичээнгейлиг көөрү оон экн шынары болур, шүгүмчүлелдерни болгаш саналдарны шыңгыы барымдаалаар. Ынчангаш партия организацияларының удуртукчуларның ролюн бедидерин чедип алыр, ону деткинр ужурлуг, а бир эвес ол ыпкындырыг кылыр болза, ону чогуур ойүнде эдер. Контрольдаарының эргези — ол дээрге, хамыктың мурнунда, администрацияның, хөй-ниити организацияларының бир аай, эптиг ажылдаарын организастаа болур.

Бо талазы-биле алырга, Кызылда № 10 школаның партия организациязы (секретары эш Н. В. Медюшкина) үлегерлиг болуп турар. Ында кол чүве —партия, профсвилел организацияларының болгаш администрацияның долузу-биле, чаңгыс аай ажылдан турары болуур, башкылар коллективи база олар-биле сырый холбаалыг. Коммунистиниң инициативазы-биле ында башкылар коллективи: «Өөренирикчилерниң бижыг болгаш хаңы билиглиг болуру дээш демиселдиң оруктары, хевирлери болгаш аргалары» деп лозуң-биле ажылдап келген. Ындыг арга-биле доктаамал ажылдаары эки түңнелдерге чедирген. Школада өөренип турарлар ам каш чыл иштинде тарап быдаравайн, хевээр арткылаан, эрткен өөредилге чылында өөредилге 98,9 хуу болган. Бүгү көргүзүлер талазыбиле ол школа — улус өөредилгезинин айтырыгларының талазы-биле партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин долу күүседиринге чоокшулап келген.

Туранда № 1, Сарыг-Септе № 2, Чадаанада № 1 болгаш Бажың-Алаакта база өске-даа черлерде мурнакчы школаларның дуржулгазындан алырга, коммунистер чоп-биле сырый холбаалыг болуп, школада үүг болуп турарын, партия кежигүнү эвестериниң сүмелерин болгаш саналдарын кичээнгейлиг көрүп турар болза, олар четпестерни дүрүмнүң бирги чартыында багай өөренгеннер 6 муң хире кижи болган. Ийнги чылга олуруптар, багай өөренир чоруктү болдурбас дээш демисел партия организацияларының, бүгү башкыларның кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Уругларга хаңы болгаш бижыг билиглиг бээри — амгы үеде школаларның кол сорулгазы. Бүгү партия организацияларының хүлээлгези күрүне талазы-биле ол чугула сорулганы чедиишкинниг күүседиринче башкылар коллективтерин мобилизастаары болур.

«Хамык ужур болза, мурнундагы дуржулганың биске ажылдап кылып каап билиишкиннери-биле кызыгаарланмайн, харын ыяап-ла улам бурупгаарлаары, улам улуг үүлдерни чедип алыры, эң-не чиик сорулгалардан эң-не берге сорулгаларже шилчирири болур. Ол чокка кандыгдаа депшилге черле болбас, социалистиг ниитилелге-даа депшилге болбас» деп ленинчи состерни утпас ужурлуг бис.

Школаларда партия организацияларының ролю улам бедип турар. Олар болза школаларның ажылын улам экижидер, бо өөредилге чылын организастыг, бедик ыпнарлыг доозар дээш демиселге коллективтиг башкарыкчылар, организакчылар болуп ажылдаар ужурлуг.

Бо чылдың декабрьда бистиң чуртту ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургуступганының 50 чыл ою демделгээр. Партия эге организацияларының хүлээлгези— ол алдарлыг болуушкунга белеткел үезинде бүгү башкылар коллективтерин өөредилге-кижизидилгелиг ажылды улам болбаазырааргайжыдарынче эвилелдээри, ийи чылда олуруптар чоруктү болдурбас дээш шимчээшкинни башкыларның ортузунга калбартыры болур.

Катап олурар чоруктү болдурбас дээш эки ажылдан турар башкылар бисте хөй. Эрткен өөредилге чылында 828 башкы өөреникчилерниң бүрүн эки өөренирин чедип алган, оларның дуржулгазын пептередир дээш, партия организациялары хемчеглерни алыры чугаажок. Башкы ажылының мурнакчылары бисте хөй. Ынчангаш ындыгларның мурнакчы дуржулгазын пептередирининг, башкы бүрүзүнүң харыысалгазын бодидерининг дузазы-биле школалар ажылының деңнелин бедидип, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарын хандырып болур.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи.

НАЙЫРАЛ—ЧАА-ЧАА

Б. А. МУРАДЯН,
Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Бистиң хөй национадыг Төрээн чуртувустуң төөгүзүү политиктиг, ужур-дузаазының болгаш социал-экономиктиг салдарының улуунуң талазыбиле эвээш эвес болуушкунларны билир. Ындыг болуушкунга ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл болур ою хамааржыр. Арменияның ажылчы чоннары ол байырлады совет улус-биле бир дөмей күш-ажылчы кодурлуушкунбиле уткуп турар.

Октябрьның социалистиг Улут революциязының типилгези национал айтырыг талазы-биле ленинчи программаны боттандырарыңыл, совет республикаларны тургузарының, чаа ниитилелди тургузарының оруунче кирген янзы-бүрү националдарның ниити эрге-ажыктарын болгаш оларны чаңгыс аай акы-дуңма өг-бүлеге каттыштырарының политиктиг кол үндезини болган.

«Чурттуң бүгү улустары оларны Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниге каттыштырганы кайы хире байлак үре-түңнелди бергенин, оон келир үеде кайы хире калбак арганы ажыдып турарын хөй чылдардагы амыдыралчы дуржулгазындан бүзүреп көргеп» деп «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустувганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында домдегээн. Моон тодаргай чижээн Арменидан көруп болур.

ССРЭ-ниң улустарының хөй национадыг өг-бүлезинге Армян ССР-ниң бактаан келгенйиниң 50 чылдарының дургузунда бистиң республика экономика болгаш мультура талазы-биле көстүп көрбээн челиишкиннерни чедип ап, хаанныг Россияның чыдып калган дүмбей булуңундан бедик хөгжүлделиг социалистиг индустриалыг, механизастаттынган көдээ ажыл-агыйлыг республика кылдыр хуулган.

Аныяк республика бодунуң баштайгы базымнарының үезинде-ле революциянның улуг баштыңчызы, Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң доктаамал сагыш човаашкынынга бүргедир авскежиктиг болган. Владимир Ильич 1920 чылдың декабрьда Арменияның Ревкомунуң кежигүннерин хүлээп алган болгаш республикада байдалдың дугайында тодаргай медээш дыңнаан. Ленин ол-ла айда совет Арменияга сац-хөө дузаламчызын көргүзер дугайында РСФСР-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң доктаалынга ат салган. Ботботтарының араазында мелилдежнишкинниг дайыннарга хоозурап, ядараан черже тараа, одаар чүүл, эм аймак сөөрткеп эштелоннар кээп эгелээн. Ол чылдарда Арменияның ажылчы чоннарынга оске-даа акы-дуңма республикалар, ылаңгыя совет Россияның чону уттундурбас улуг дузаламчыны көргүскен.

Иваново-Вознесенскиниң ажылчыннары Ленинаканче пөс аргыыр 850 станокту чорудуп бергеп, мынчаар бижээннер: «Эргим эштер! Бистиң бо белээвисти хүлээп алгаш, бодуларның пөс аргыыр үлетпүүрнерни хөгжүдер дээш найыралдыг ажылдагар!». Ам үеде Ленинаканның пөс аргыыр комбинады Закавказьеде эң улуг будүүлгелерниң бирээзи апарган, ыяаарга республиканың пөс аргыыр үлетпүүрүүң үндезиниң тургузушкан станоктарның бирээзин Ереванда Революциянын музейинин үнелиг экспонады кылдыр делгээн.

В. И. Ленинниң инициативазын ёзугаар Закавказьениң Федерациязын тургускан, ол чорук Закавказьениң улустарының акы-дуңма эвилелин быжыглаан болгаш экономиканы, культураны хөгжүдеринге оларның чедиишкиннерин хандырган. Арменияның хөгжүлдезинге оон ужур-дузазы канчаар-даа аажок улут.

Пролетаржы интернационализмниң амыдыралчы принциптериниг, ленинчи национал политиканың типилгезиниң чаа плергейлээшкини болза ССРЭ-ни тургускаңы,— дец эргеге үндезилеттинген совет республикаларның каттышканы болган. Армян ССР ССРЭ-ге Закавказье Федерациязының составы-биле кирген.

Республиканың экономиказын тургузарының чаа үеэн эгелээн. Үлетпүрүүң чаа адырларын сайзырадын эгелээн. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейинин, акы-дуңма улустарның демниг пиинин ачызында республика 1928 чылда-ла революция мурнундагы экономиктиг көргүзүлерни дыка мурнай берген.

Беш чыл планнарын чедиишкиннинг боттандырганының түңнелинде химия, энергетика, тудуг материаддарының үлетпүрүү чижектиг үлетпүрүүң чаа адырларын тургускап, машина тудуунуң эгезин салган. Арменияның индустриязының озулдезинин бедик темпизи национал кыдыг черлерниң болгаш районнарның экономика хөгжүлдезин оске сайзырагай черлерниң деңнели-биле чоокшулаштырып, деннештирер дугайында партияның национал политиказынга үндезилеттинген.

В. И. Ленинниң 1921 чылдың апрель 14-те бижээни «Азербайджанның, Грузияның, Арменияның, Дагестанның, Даг республиказының коммунист эштеринге» чагаазында айтышкынын Арменияның ажылчы чоннары чедиишкинниг күүсеткен. Программалыг ол чагаа көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге республиканың партия организацизының ажыл-чорудулгазынга улуг рольду ойнаан. Ылаңгыя суггарылганың улут капалдарын кылган, ол чорук барык 60 муң гектар черни суггарар арганы берген.

Хөй национадлыг совет күрүнениң тургузуунга, бистиң улустарывыстың бузулбас пайыралынга шыңгыы шылгалда болган Ада-чурттуң дайынының аар-берге чылдарында Арменияның индустриализация темпизи баткан эвес, харын улам чаа калбарышкыны алган. 18 улут будүүлге, ужур-дузаалыг оруктарны чугаалаваска, көдээ оруктарның тудуунуң калбарганы, оон аяктапалын экижиткени көдээ ажыл-агыйга тракторларыны, комбайннарны, өскедаа үлетпүр продукциязын база тудуг материалдарын өй-шаанда чедирерине, колхозтар, совхозтар сезоннуг ажыллардың кыска хуусаада күүседип, күрүнеге хөй чиг-этти, продукцияны бээринге, оларның хогжүлдезинге улуг быра болуп турары билдингир.

Оруктарның четкиин чүүлө калбарып турар эвес, оларны кылырының болгаш ажыглаарының чаа техниктиг деңнели болгаш негелдези бедээн. Автомобиль оруктарының талазы-биле дээди болгаш тускай ортумак эртемниг кадрларның саны элээн ковүдээн. Соолгу беш чылда дээди тускай эртемниглер үш катап өскен. Хабаровскиниң политехниктиг институдунда бээзин 24 аныяк тускай эртемниглер келген. Олардан 1969 чылда доосканнар: Н. К. Капусенко, В. П. Панов баштай № 1 орук-тудуг эргелелиниг инженерлеп турган болза, ам оларны республиканың будүүлге эргелелиниң килдистер начальниктериге дешиптеп.

Сибирьниң Куйбышев аттыг автоорук институдун 1970 чылда доосканнар Ооржак Мочак-Хаай Балгазында № 2 орук-тудуг эргелелиниң кол инженери болуп ажылдай берген. Институт доосканнар, мурнунда № 1469 орук-будүүлге участогунга кол инженерлеп турган Ю. Байыр ам Балгазында эргелелдиң план будүүлге килдизиниң начальнигинде ажылдап турар. Дээди эртемниглериниң колдуу тудуг организацияларында, төлевилел-смета бюровунда, ажыглал участокгарында инженерлер.

Ортумак тускай эртемниглер база дыка немешкен. Оруктарның ковүдээни болгаш техниктиг категориязының база үүрге-чүүнүң улгатканы дээди болгаш тускай ортумак эртемниг кадрларны ам-даа хөй-биле негеп турар. Ылаңгыя көдээ черлерде кадрлар чедишпес. Көдээ оруктарның тудуу чамдыкта куду шыпарлыг кылдынып, оон септелге, ажыглалы четпес болуп турарының чылдагаанны кадрларның чедишпезинде.

Оруктуң хоочун кадрлары бисте эвээш эвес. Олар аныяктар-биле кады чылдың хөй кезиинде шөлдерге, шыңааларга, тайгаларга ырадыр барып чурттап турган, оруктарны изен үндүрүп, чаагай херекти будүрүүн келгеннер.

Чазаатың бедик шаңналдары-биле күш-ажылын үнелеткен болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудутжузу, база хүндүлүг оруқчу деп аттарны эдилээн, социалистиг чарыштың тергиини демдекти, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп чаагай аттарны чедип алганнар бар. Эрткен беш чылдың планнарын чедиишкинниг доосканы дээш 10 кижиниң Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаңналаан. Олардан механизатор К. Х. Шадып—Ленин орден-биле, оскелери—Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер-биле шаңнаткан.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң кол инженери Виктор Сергеевич Зыкин Сибирьниң автоорук институдун 1962 чылда доосканы, шериг албатың эрттирген доранын-на Тывада кээп ажылдай берген. Ол «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан.

Бо чылын Тываның оруқчуларынга чаа отряд база немешкен. РСФСР-ниң Автоорук министерствозунуң чөпшээрелин ёзугаар Красноярскиниң автоорук техникумунга тускай бөлүкке 23 тыва оолдар, кыстарны өөреткен. Олар ону доосканы, автомобиль оруктары болгаш көвүрүүлерни тудар база ажыглаарының талазы-биле ортумак тускай эртемни чедип алган келгеннер. Олар эрткен чылгы будүрүлге практиказын эртип. Саян кырынга. Балгазын, Хандагайты, Эрзин оруктарынга билиин ажыл-херекке чүткүдүг ажыглап, кызымак чоруун көргүскеннер. Кызыл хоорай Советиниң Черби чурттуг Омак Биче-оол ол өөредилге черин кончуг эки демдектерлиг дооскан. Омак Биче-оол эки өөренмишаан, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, комсомол комитединиң бюро кежигүнү болуп турган. Ортумак тускай эртемни доосканы тыва кыстарның аразында Алдын-кыс Сарыглар дипломну эки демдекке камгалаан. Ол комсомол бөлүүнүң секретарынга үш катап соңгуткан. Ол ышкаш В. Донгак, Н. Тюлюш, Ш. Монгуш, Э. Даваалаң, М. Монгуш, М. Мяжит-Доржу, Н. Өдекей, К. Кара-Сал, С. Монгуш олар эки өөренгеннер. Аныяк тускай эртемниглер республиканың районнарынга барып ажылдаары-биле чорутканнар.

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл ою-на толептиг ужуражыр дээш оруқчуларның демиселинге олар чаа күүнү немеп, биче эвес улуг-хуувун киирери чугаажок.

Районнарның партия, совет органнарының болгаш орук ажыл-агыйларының удуртукчуларының талалыдан кадрларның ажыддаар, чуруттаарынга эргежок байдалдарны тургузуп, оларны эки ажыттаары дээш бүгү кичээнгейни салыры чугула.

О. ТОВУУ.

«Алдын дүлгүүр»

Ак-Довурак хоорайда ийи каът делгем чырык бажында «Алдын дүлгүүр» деп ясли-сад 1965 чылдан бээр ажылдап келген. Амгы үеде ол Барыын-Хемчик районда бир эки ажылдыг уруглар албан черинге санадып турар. Ясли-садта 20 ажыг напиянын 320 хире бичии чаштары омак-хөглүг өзүп турар. Оларны улуг-биче аайы-биле 12 бөлүкте үзүп тургускан. Ында чүгле кижизидикчи башкылар безин 24 кижи. Олар уруглар ажаакчылары-биле кады неделя, ай санында болуктерниң өөредилге-кижизидилге планын тургузуп, келир үениң аныяк салгалының кижизидилгези дээш билиин, күүн харам чокка берип турарлар. Ясли-садтың чүгле кижизидикчилер коллективи эвес, ол ышкаш болуктерде ада-ие комитеттери база-ла ай, квартал планын ёзугаар ажылдап турар.

Түс-түс бөлүктер аразында чарыштыг, оон түңнелин доктаамал үндүрүп турар. № 2 болуктүн кижизидикчи башкылары Г. Бибишева, А. Болтович болгаш ажаакчылар А. Омонова, А. Ильина олар уруглары чараш ажы-чаңга, үлегерлиг көрүм-чүрүмга кижизидип турар болгаш чарышка бо-ла бирги черни эзлеп, коллективтиң мактал, шанналын алган туралар.

Ясли-садтың элээди болүү пионериянын 50 чыл юбилейинге тураскаатқан байлак программалыг концертти белеткеп турар. Ясли-садтың аргелекчизи, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, коммунист Е. Галченко уруглар албан черинин коллективин эки удуртуп турар.

Т. САРЫГЛАР.

Эки кижилер дугайында

Аныяк коммунист

Бир чыл бурунгаар комсомолчу Николай Канчыыр-оолду СЭКП кежигүнүүнүң кандидадынга үлээп алган. Ынчан ол кандидат стаж эрттирер үеде оон мурнунда улуг харыысалгалыг шылгалда турар дээрэин бедии-биле медерел билип турган. Николай Канчыыр-оол партия кежигүнүүнүң бедик адын толептин-биле эдилеп шыдаар кижи дээрзин аңаа рекомендация бергеп коммунистер бүзүреллиг бадыткааннар.

Ол 1965 чылдан эгелеп Өвүрүнүң орук будүрүлге участогунга трактористеп, чоннуң чоон оруун тудуп кылырынга идепкейлиг киржип келген. Николай Сарыгларович Балгазының механизация училищезинге өөренип тура-ла орук кылыр техниканы хандыр шингээдип алгаш, ыраккы Өвүрге оон хая-даштыг оруктарын кылырынга ажыглаар тракторлуг мергежилдиг башкарар кылдыр чанчыгып алган.

Бистиң районда Торгалыгга чедир автобус оруун, ол ышкаш ыраккы Моңгүп-Тайга-биле аргыжар болгаш акыдуңма Моол Арат Республика-биле харылзажыр оруктарны Өвүрүнүң орук тудугжулары кылган. Ол бүгүнү кылырынга тракторист Канчыыр-оол идепкейлиг киржип, коллективтиң будүрүлге планын күүседиринге төлептиг үлүүн киирип келген. Оон адын районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

Аныяк коммунист чүгле будүрүлге ажылынга кызымаккай болурундан ацыда, хөй-ниитининп ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол партия эге организациязының политинформатору, коллективте комсомол эге организациязының секретары.

Күш-ажылга болгаш амыдырал-чуртталгага үлегер-чижээн коргүзүп, кандидат стажын төлептиг эрткенин барымдаалаан, орук будүрүлге участогунуң коммунистери ону бо чылын СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Партия эге организациязының шиитпирин СЭКП Өвүр райкому бадылаан.

С. СЕРИН-ООЛ.

* * *

Тракторист, депутат

Ооржак Часкылык «Дон-Терезин» совхозата шудургу күш-ажылчы, идепкейлиг хөй-ниитичи кижилериң бирээзи. Ол механизатор мергежилди чедип алгаш, он ажыг чыл трактористеп келген. Оон чазын чер аңдарган, чайып сиген кестирген, күзүн тараа ажаагап, кыжын ол бо черлерден хөмүр-даш, ыяш, одек база мал чемп соорткен чоруурун бо-ла көрүп болур.

Коммунист механизатор күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп, эзлчег болгаш хүн нормазын үргүлүү 130—190 хуу күүседири чанчыл анаргап. О. Часкылык юбилейлиг чылда тракторунун үүрмек септелгезин бодунуң күжүбиле кылып. 800 га чымчак черни ажылдап кылырын аазаап, эжи М. Көрген-оолду чарышка кыйгырган. Ам ол механизатор өөрү-биле кады келир чылдың бедик дүжүдүүн үндезинин салыр дээш часкы тарылгаже киripкен.

Ооржак Часкылык эки механизатор болурундан ацыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол кодээ Советтиң депутады. Совхоз төвүнүң Сай-Одек кварталынга хамаарышкан хөй-ниитининп кандыг-даа даалгалыг ажылын күүседиринге харыысалгалыы-биле киржип келген. Оон ацыда ол бот-тывынгыр ураң чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. Ылаңгыя шинге ойнаарынга, ырлаарынга, хомустарынга талантылыг кижилериниң бирээзи. О. Часкылык бодунуң соңгуттурганы Сай-Одек округунуң соңгукчулары-биле ой-ойде ужуражып, оларга отчёдун берип турар.

А. ДОПЧАА.

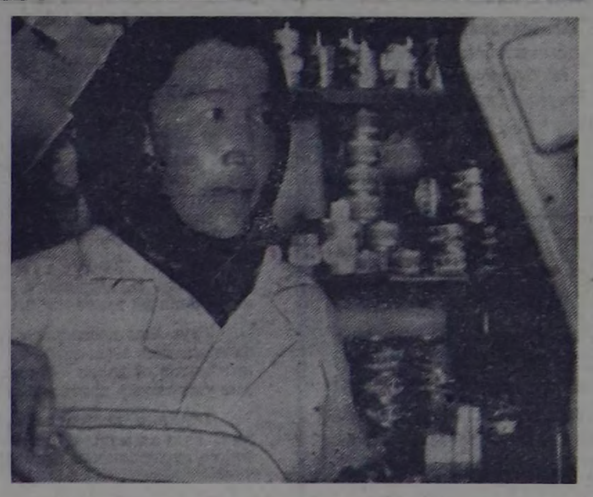

Сагаачы Делгер — Эрзинниң хереглел кооперациязында мурнакчы садыгжы. Ажылдан келген үезинде планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгезин үргүлүү ажыр боттандырып келген. Райпо баштаар чери, партия болгаш профвилел организациялары мурнакчы садыгжының күш-ажылын демделеп, өртектиг шаңналдарны тыпсып келген.

«Морен» колхозта магазинниң эргелекчи-садыгжызы хүлээлгезин ол күүседип турар. Колхозчуларның чагыгларын ёзугаар барааннарны эккеп турар. Барааннарны ылап-ла боду барып үндүрүп алыр. Ынчангаш бараанның ассортиментизи элбек болур. 1972 чылдың бирги кварталында алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседкёш, мөренчилерге пландап ажыр хөй бараанны саткан. Олар С. Делгерни мурнакчы садыгжывыс дижирлер.

ЧУРУКТА: садыгжы Сагаачы ДЕЛГЕР.

Ч. СҮЛЬДҮМНҮҢ фотозу.

Орук тудуу, ооң кадрлары

Бистиң республикада транспоруттуң кол хевирп автомобиль транспорту болуп, чүүк сөөртүлгезинниң болгаш аргыжылгашың улуг сорулгазын күүседип турар. Ынчангаш автомобиль оруктарының тудуу болгаш ажыглалы улуг ужур-дузалыг болуп, транспорт-биле кады дүрген хөгжүп турары тодаргай.

Сескн беш чылда Тыва АССР-ниң оруктарын кылыр болгаш септеп, ажыглаар үш тудуг эргелелдерн база орук ажыглалының 13 участоктары турган болза, тоску беш чылдың бирги чылында тудутнуң беш эргелелдерн болгаш орук ажыглалының 15 участоктары ажылдап турар апарган.

В. И. Ленинниң төрүттүгепиилеп бээр 100 чыл болган юбилейлиг 1970 чылда Таңдының Балгазында орук тудуунуң, Кызыл-Хаваста көвүрүглер тудуунуң чаа эргелелдерн, бистиң Төрээн чуртувустун демир-орук шугумунче Тываның ийнги «соңгазы» болур Абаза — Ак-Довуракты чазаглыг автомобиль оруу 1971 чылда ажыглалга киргени-биле ийи орук ажыглал участоктары тургустунган.

Совет Эвилелиниң бүгү напияларының деңнелинге чедир тыва улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын дүрген хогжүдер дээш, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының ачызында улус ажыл-агыйының оске адырларында ышкаш орук ажыл-агыйы Ада-чурт улетпүрүүң чаа техниказыбиле хандыртының турар. Күчүлүг бульдозерлер, экскаваторлар, скреперлер, автогрейдерлер, автокраннар, тракторлар, самосвалдар болгаш оске-даа хөй янзы орук машиналары кадыр-берт тайга, сыннарны одуртур казып, дескилеп, шыңааларны, ховуларны кежилдир чалдап, сайлап автомобиль оруктарын тудар, септеэр болгаш ажаап, ажыглаар бүгү ажылдарны күүседип турар болгаш холбиле кылыр күш-ажылды механизмнер солаан.

Күрүне болгаш республика ужур-дузаалыг оруктарны чугаалаваска, көдээ оруктарның тудуунуң калбарганы, оон аяктапалын экижиткени көдээ ажыл-агыйга тракторларыны, комбайннарны, өскедаа үлетпүр продукциязын база тудуг материалдарын өй-шаанда чедирерине, колхозтар, совхозтар сезоннуг ажыллардың кыска хуусаада күүседип, күрүнеге хөй чиг-этти, продукцияны бээринге, оларның хогжүлдезинге улуг быра болуп турары билдингир.

Оруктарның четкиин чүүлө калбарып турар эвес, оларны кылырының болгаш ажыглаарының чаа техниктиг деңнели болгаш негелдези бедээн. Автомобиль оруктарының талазы-биле дээди болгаш тускай ортумак эртемниг кадрларның саны элээн ковүдээн. Соолгу беш чылда дээди тускай эртемниглер үш катап өскен. Хабаровскиниң политехниктиг институдунда бээзин 24 аныяк тускай эртемниглер келген. Олардан 1969 чылда доосканнар: Н. К. Капусенко, В. П. Панов баштай № 1 орук-тудуг эргелелиниг инженерлеп турган болза, ам оларны республиканың будүрүлге эргелелиниң килдистер начальниктериге дешиптеп.

Сибирьниң Куйбышев аттыг автоорук институдун 1970 чылда доосканнар Ооржак Мочак-Хаай Балгазында № 2 орук-тудуг эргелелиниң кол инженери болуп ажылдай берген. Институт доосканнар, мурнунда № 1469 орук-будүрүлге участогунга кол инженерлеп турган Ю. Байыр ам Балгазында эргелелдиң план будүрүлге килдизиниң начальнигинде ажылдап турар. Дээди эртемниглериниң колдуу тудуг организацияларында, төлевилел-смета бюровунда, ажыглаал участокгарында инженерлер.

Ортумак тускай эртемниглер база дыка немешкен. Оруктарның ковүдээни болгаш техниктиг категориязының база үүрге-чүүнүң улгатканы дээди болгаш тускай ортумак эртемниг кадрларны ам-даа хөй-биле негеп турар. Ылаңгыя көдээ черлерде кадрлар чедишпес. Көдээ оруктарның тудуу чамдыкта куду шыпарлыг кылдынып, оон септелге, ажыглалы четпес болуп турарының чылдагаанны кадрларның чедишпезинде.

Оруктуң хоочун кадрлары бисте эвээш эвес. Олар аныяктар-биле кады чылдың хөй кезиинде шөлдерге, шыңааларга, тайгаларга ырадыр барып чурттап турган, оруктарны изен үндүрүп, чаагай херекти будүрүүн келгеннер.

Чазаатың бедик шаңналдары-биле күш-ажылын үнелеткен болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудутжузу, база хүндүлүг оруқчу деп аттарны эдилээн, социалистиг чарыштың тергиини демдекти, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп чаагай аттарны чедип алганнар бар. Эрткен беш чылдың планнарын чедиишкинниг доосканы дээш 10 кижиниң Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан. Олардан механизатор К. Х. Шадып—Ленин орден-биле, оскелери—Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер-биле шаңнаткан.

№ 1 орук-тудуг эргелелиниң кол инженери Виктор Сергеевич Зыкин Сибирьниң автоорук институдун 1962 чылда доосканы, шериг албатың эрттирген доранын-на Тывада кээп ажылдай берген. Ол «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан.

Бо чылын Тываның оруқчуларынга чаа отряд база немешкен. РСФСР-ниң Автоорук министерствозунуң чөпшээрелин ёзугаар Красноярскиниң автоорук техникумунга тускай бөлүкке 23 тыва оолдар, кыстарны өөреткен. Олар ону доосканы, автомобиль оруктары болгаш көвүрүглерни тудар база ажыглаарының талазы-биле ортумак тускай эртемни чедип алган келгеннер. Олар эрткен чылгы будүрүлге практиказын эртип. Саян кырынга. Балгазын, Хандагайты, Эрзин оруктарынга билиин ажыл-херекке чүткүдүг ажыглап, кызымак чоруун көргүскеннер. Кызыл хоорай Советиниң Черби чурттуг Омак Биче-оол ол өөредилге черин кончуг эки демдектерлиг дооскан. Омак Биче-оол эки өөренмишаан, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, комсомол комитединиң бюро кежигүнү болуп турган. Ортумак тускай эртемни доосканы тыва кыстарның аразында Алдын-кыс Сарыглар дипломну эки демдекке камгалаан. Ол комсомол бөлүүнүң секретарынга үш катап соңгуткан. Ол ышкаш В. Донгак, Н. Тюлюш, Ш. Монгуш, Э. Даваалаң, М. Монгуш, М. Мяжит-Доржу, Н. Өдекей, К. Кара-Сал, С. Монгуш олар эки өөренгеннер. Аныяк тускай эртемниглер республиканың районнарынга барып ажылдаары-биле чорутканнар.

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл ою-на толептиг ужуражыр дээш оруқчуларның демиселинге олар чаа күүнү немеп, биче эвес улуг-хуувун киирери чугаажок.

Районнарның партия, совет органнарының болгаш орук ажыл-агыйларының удуртукчуларының талалыдан кадрларның ажыддаар, чуруттаарынга эргежок байдалдарны тургузуп, оларны эки ажыттаары дээш бүгү кичээнгейни салыры чугула.

О. ТОВУУ.

АГАР-АРЫЗЫНДА БРИГАДА

Апрельдин бирги чартыы төнзе-даа, Агар-Арызының хары мунгаш хевээр, оруктарны, одарларны дүй хөртүктеп каапкан, чүгле далбыйлар сөөртken дилиндектер карарып чыдар. Эрткен чылын хар эрте эрип калган, кадарчыларның коданнары суггаттан бергедеп, суг айтырыы бирги чергении турган.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунун № 3 хойжу бригадазының 3700 баш ажыг хою Агар-Арызында кыштаан. Бригада колхозтуң ниити фондузундан четчир хемчээлдиг 220 тонна янзы-бүрү чемни алган. Бригаданың девискээринде хар чүм хевээр, кадарчылар шыңгыы шылгалданы эрттирип, амыр-дыш дивейн ажылдап турар. Ам-даа күжениишкин-не херек, ажылдаар-ла, ажылдаар-ла, кадарчыларның бодалы, соруу ындыг.

Бригаданың кадарчылары бирги кварталдың түңнелин чугаалажып көргеп. Төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураган алдынган ийикпе, азы социалистиг чарышка айыткан сан-биле дең болган. Бригаданың хойлары барык-ла шупту оолдашкан, чамдык коданнарда төрүүр 20-30 хире хой арткан.

Чамдык кадарчыларның көргүзүү бедик болган. Доожаа төрээн 350 хоюнун 369 хураганын бүрүн камгалап алган. Кадарчы Бармит төрүүр 100 хойга онааштыр 92 хураганны өстүрүп алган. Сакманщиктер күжениишкининг ажылдааннар. Хоочун сакманщик Сувалчай 125 хураганны ажаап өстүрген. Аныяк сакманщик Сундуй 165 хураганны өстүрүп доруктургаш, чүгле бригадада эвес, харын колхозта эң дээре сакманщикке санаткан. Сакманщиктерниң кызымаккай күш-ажылын кадарчылар бедии-биле үнелеп турарлар.

Бирги кварталдың түңнелин кадарчылар чугаалажып көргеш, бригадазының ажылында четпестерни илереткен. Чамдык кадарчыларның харыысалга чогу-биле 39 улуг хой, 86 хураган өлүп хораан.

Амгы күжениишкининг ажыл-биле чергелештир кыргылдага болгаш чайлаглаашкынга белеткел ажылдарын эки чорударын кадарчылар дугуржуп алганнар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынын» корр.

ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ҮНДЕЗИНИ

дээ ажыл-агыйдың ишчилери 7326 тракторну, 4688 чүк машиназын, 5510 андазынны, тараа ажаар 1016 комбайнны, 952 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни болгаш оске-даа хөй материалдарны, кылыгларны, машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, транспорт чепсек-херекселин оске республикалардан алгаш. Бо чүүлдерни Арменияда бүдүрбейн турар болгай-ла.

Тараа болгаш мал ажылының чамдык продуктуларын Россия Федерациязындан, Казах болгаш Украин ССР-лерден ап турар бис.

Эвилелдешкен республикалар-биле аксы-дуңма кады ажылдажылгалар чүгле үлетпүр бүдүрүлгезин индустриалижастаар, техниктиг дешилгени боттандырар арганы Арменияга берген эвес, харын продукциянның дыка хөй хевирлериниң шыпарын ишти эвилелдиң болгаш делегейниң эң дээре стандарттарының деңнелиңге чедирер арганы берген.

Совет улустарның бузулбас ог-бүлезиниң дең эргелиг кежигүнү армян улус коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга ботларының күш-ажылчы үлүүн база киңирип турар.

Арменияның улус ажыл-агыйы эвилелдешкен республикаларның аразында социалистиг күш-ажыл хуваалдазынга дүүштүр хөгжүп, чурттуң ишти-лел бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң чаңгыс аай чорудулагазының чарылбас кежээ болуп турар. Армения ишти эвилел бүдүрүлгезиниң оцнүт металлургия, химия үлетпүрү, машина тудуу, тудуг материалдарының үлетпүрү, а од ышкаш чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү сайзыраан республика болуп, кирип турар.

Бистер чурттуң оске экономиктиг районнарынче кара болгаш рафинирлээн чести, алюминий прокадын болгаш фольганы, молибден, цинк, коргулчуп концентраттарын, үнелиг металлдарны, селенни, теллурну болгаш оске-даа хомар металлдарны чорудуп турар бис. Тоску беш чылда өнүг металлургияның чаа адырын — алдын тывыжын организастаар. Химия үлетпүрүнүң ассортиментизин яңзы-бүрү болуп турар. Республика оске республикаларже синтетиктиг каучукту, винлацетатты, поливинил спиртти, химиктиг волокнону, синтетиктиг корундуну, резина-техниктиг кылыгларны, автомашиналарны, чес ажындызын, азоттуг чемишчидилгелерни чорудуп турар.

Арменияның индустриязында аксы-дуңма республикаларның киржилгези чокка тургустунган болгаш хөгжүп турар ыңдыг адыр чок деп чүвени онзалап демдеглекседи. Армян заводтарның бүдүрүп турары токарь, фрезер болгаш чондурулга станоктарын бүгү эвилелдешкен республикаларже, даштыкыже чорудуп турар. А ол станоктуң төлевилелиниң, кезектерин туртузарынга чурттуң дыка хөй бүдүрүлгелерин киришкен.

Арменияның станок тудуунуң бир онзагай чүүлү болза ооң географиязының алгыы болур. Бо адырның бүдүрүлгелерин Ереванда, Кироваканда, Чаренцаванда, Октемберянда ажылдап турар. «Бичии хоорайларның» индустриязы хөгжүп эгелеп турар үеде кадрлар белеткели биске бергедей берген. Маңаа улуг дузаны Ленинградтың Ильич болгаш Свердлов аттыг заводтары, Москваның инструмент заводу болгаш чурттуң оске-даа бүдүрүлгелери улуг дузаны чедирген.

Ыңдыг яңгылыг чижектерни улус ажыл-агыйының өске-даа адырларындан көрүп болур. Ынчангаш бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының найыралы бүгү күштеринден, бүгү чедиишкиннериниң сыягын дивес үңдезинни болуп турар. ССРЭ-ниң улустарының найыралының чечектелиишкинниниң кижилерни хайныктырып келир чижектерин хүн бүрүдеги амыдыралдан көргүзүп болур.

Маңаа хамаарыштыр бир чижекти көргүзейн. Арменияның эртинези — Севан деп даг көлүн камгалап арттырар сорулга-биле Арпа — Севан аразынга 48 км узун өдүгүү тударынга 17 националдарның толээлекчилери киржип турар. Бот-бодунга дузалажып, деткижеп бо найыралдыг коллективтиг амыдыралының хоойлузу апарган. Арпа — Севан одуңнуң тудуу — эвилелдешкен республикаларның эрге-ажыктарынга дүүштүр Совет күрүнениң сагыш човаашкынының бир хереченин. Арменияның энергетика баазазы тус черниң курлавырларын ажыглаарынга үндезилеттинген турган. Ол курлавыр улус ажыл-агыйының хереглелиң хандырарынга 50 чылдар үезинде-ле эвээжей берген. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың дузаламчызының ачызында бо айтырыгны шиитпирлээн: чылыг-биле ажылдаар улуг электри станцияларын туткан, Воротан ГЭС-ти тудуп турар, атомнуг электри станциязын тударын шалыпкын темп-биле чоруп турар. Ам үеде республикада 6 миллиард киловатт-шак, азы революция мурнундагы Россияның бүдүрүп турганындан үш катап хөй энергияны бүдүрүп турар. Республика Закавказьениң чаңгыс аай энергосистемазында киргени-биле магадылалды база ап турар.

Бистиң чуртувустуң улустарының улам ыңайгы чоокшулажыышкынынга республикалар аразының экономиктиг харылаавлары чаагай салдарны чедирип турар. Аксы-дуңма республикаларның хоорайларының, районнарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының аразында социалистиг чарыш экп чаңчыл апарган. Киевтиң, Тбилисиниң, Бакунуң болгаш Ереванның, Ленинаканның, Кировабадтың болгаш Кутаисиниң, Рустави-ниң болгаш Сумгаиттиң аразында социалистиг чарыш элээн иш чылдарның иштинде үргүлчүлеп келген.

Улустарның аксы-дуңма найыралы республикавың эртеминиң чечектелиишкинниниң шиитпирлиг рольду ойнаан. Бөгүн Арменияда 100 эртем институттары ажылдап турар. Оларның шинчилеелдеринге кибернетиканың болгаш ядролуг физиканың айтырыглары, ыраккы Октаргайларның шинчилээшкини, биофизика, радиофизика, математика айтырыглары хамааржыр. Арменияның эртемденнериниң ажылдары ССРЭ-деп дашкаар черлерде бээш сураглыг апарган. Оларның хөй Москваның, Ленинградтың, Минскиниң, Одессаның, Тартунуң болгаш Казаньның университеттеринге өөренип турган.

Бөгүнгү Армения — эртембилиглиг чоннуң республиказы. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында 22 муң инженер, .25 муң техник ажылдап турар.

Чаа беш чылды эгелеп тура, бис Совет Арменияның бот-догуннаашкынының ийиги бежен чылынче базып киришкен бис. Улуг Совет Эвилелиниң аксы-дуңма өг-бүлезинге каттыжып киргеш, армян улус ёзулуг хосталганы, бодунуң күрүне догуннаашкынын, национал культураның чечектелиишкинин чедип алган. Армян улус бодунуң хуу-салымын улуг орус-биле, бистиң хөй националдыг күрүневистиң оске-даа улустары-биле, Коммунистиг партия-биле кезээ шагда мөңге доңнаштырган.

Юбилейин демдеглеп эртиреринге эң дээре аргазы — кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырары болур деп Владимир Ильич Ленин айтып чораан. А бистиң мурнувуста кайгамчык улуг соруглалар туруп турар. Тоску беш чылда Армян ССР-виң ажылчы чоннарының мурнунда улуг перспективалар тургустунган. 1971—1975 чылдарда республиканы хөгжүдерининг улус ажыл-агый планнарын ёзулаар үлетпүрге ниити продукция бүдүрериниң хемчээли 1,6 катап өзер. Зодскиниң алдын тывыш болгаш Раздан-ның даг-химия комбинаттары 1975 чылда ажыглалга кирер. Атомнуг электри станциязының күүүзү 815 муң киловатт ийи реакторун ажыглалга киирерин база көрүп турар. Өске-даа электри станциялары токту берип эгелээр.

1975 чылда кодээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 1970 чылга деңнээрге 32 хуу өзер. Беш чыл иштинде күрүненің капитал салыышкыннарының түүү 4,3 миллиард рубль болур.

«Бо тоогүүр улуг болуушкуннуң юбилейин социалистиг чарыштың чаа вөдүрлүүшкүнү-биле, чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткуп, демдеглээринче ажылчын аңгыны, колхозчу тараачыннарны, интеллигенцияны, совет бүгү ажылчы чоннарны партия кыйгырып турар» деп совет профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында чугаазынга демдеглээн. Арменияның ажылчы чоннары совет улустарының найыралының чыыткылыг байырлалын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, тоску беш чылдың ийиги чылының планнарын чедиишкиниг күүседир дээш көдүрлүүшкүн-биле уткуп турар. Ол алдарлыг юбилей болза социалистиг нацияларның болгаш бичe улустарның Коммунистиг партиянының, ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттыжышкынының, чаңгыс эвиниң, аксы-дуңмалышкы чоруунуң база бир тодаргай хереченин болуп эртер.

Совет улустарның бузулбас найыралы — коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа тиилелгелериниң үндезини.

ЧУРУКТА: Совет Арменияның найысылалы эрте-бурунгу Ереван хоорай. Владимир Ильич Ленин аттыг шол. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Апастасия Ильинична Шамбурова—Улуг-Хем үлетпүрүяш ажыл-агый черниң мебель цегининг хоочун ажылчыны. Ол 17 чыл иштинде станок башкарып, ажылдап келген. Ооң кылган продукциязын диваннар, шифоньерлер, шкафтар болгаш оске-даа чүүлдер кылырынга ажыглап турар. Бүдүрүлгениң мурнакчызы ай бүрүзүнүң планныг даалгазын 150—160 хуу күүседип турар. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: А. И. Шамбурога.

Ф. ФЕДОРОВТУҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Съезд ажылын дооскан

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Ада-чурт фронтузунуң VII съездизин ажылын дооскап. Ооң түңнел хуралынга Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, БУР-нуң Күрүпе Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков делегеренгей чүве чугаалаан.

Съезд Ада-чурт Фронтузунуң Национал Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын чүүлдүг деп сонаан болгаш элээн каш документилерни. ооң иштинде Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дугайында айтырыг талазыбле декларацияны хүлээп алган. Съездидеп Национал Чөвүлелдиң чаа составын сооңгаан.

ПАРИЖ. Англияның, Данияның, Норвегияның болгаш Ирландияның «иштин рынокка» каттыжып киреринің дугайында айтырыг талазыбле санал-онал алышкының Францияга боол эрткен. Ол рынокка каттыжары дээш бюллетеньнери үрелбээн деп санаан 10.601.654 кижи азы сонгукчуларның 67,86 хуузу бадылаан. 5.020 кижи, азы сонгукчуларның 32,14 хуузу удур бадылаан болгаш 40 хуужу бадылаашкынга киришпээн.

ЛОНДОН. Белфаст чурттуг 11 харлыг Фрэнсис Рауптрини англи солдаттар араатанзыбле олургеп. Ол «резина октан» балыгланган соонда эмнелгеге баргаш мөчээн. Корүп турган кижилериң хереченлеп турары-биле алырга. бир англи солдат ол бичии оолдуң шуут бажынче чиге шыгаагаш, боолашкан.

Англияның камгалал министерствозу «резина окту» болгаш «Си-Эс» газты чыскаалганнарны тарадырынга таарыштырган «хора чок» чүүлдер деп санап турарын кижи кайгаар.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Ажылчыннарга удур шиитпир

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың Квебек можузунуң хоойлу үндүрер хуралы ук черниң эрге-чагыргаларының негелдезин ёзугаар ажыл соксадыышкыны кылып турар 210 муң кижилерни доп-дораан ажылче киреринн хүлээндирип турар шиитпирни хүлээп алган.

Ол-ла хоойлу төлевилелиң ёзугаар алыр болза, муниципалдыг бүдүрүлгелер ажылчыларының болгаш албан-хаакчыларының ажыл соксадырын ийи чыл дургузунда хорун каан. Ону барымдаалапас болза дыка хөй акшага торгаар болгаш оске-даа кеземче-хемчегларын алыр.

Канаданың ажылчын шимчээшкинниниң тоогүзүнде турун көрбээн ол ажыл соксадыышкынын ам-даа үргүлчүлээрипче профэвилелдериниң баштаар черлери кыйгырган.

ДӨПЧҮ МЕДЭЭЛЕР

ТУТКАН

Берге тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның бүгү деңнээриниде дөрт неделя чорун келген. Хосталганы улусчу чепсектиг күштериниң демилитаризастаан зонадан элээн мурнуу талага марттың тоңчүзүнде эгелээн шавар халдаашкыннары ам Мурнуу Вьетнамның бүгү районнарын хаара туткан. Дайынчы инициативаны чедиишкиниг калбартыышаан, чалча армияга чаа-чаа согуушкуннарны таарыштырбышаан, вьетнам патриоттар Сайгонну долгандыр дээрбекти улам-на чыыр бар чыдар.

Сайгонуң берге байдалда кире берген чалчаларынга дуза чедирерин оралдашкаш, америк командылап чери кедергей аар «В-52» дээр бомбалакчы самолёттарын баштадыр бодуңуң шериг-агаар күштерининг чаа-чаа каттыжышкынпарын тулчуушкунче киирип туруп берген. Ам америк ужар-чүүл Мурнуу Вьетнамче үнде-ле самолёттарның 500 ажыг ужудуушкуннарын кылып турар. Чедиги америк флоттуң саны марттың тоңчүзүнде бээр ийи катап оскен, корабльдериниң артиллериязы эрик кавыязының районнарын бооп турар. Мурнуу Вьетнамны америк агрессорлар тагдап бээр мындыг күжениишкининг бомбалап корбээн деп, даштыкы парлялга айтып турар. Ынчаарга агаар дайының шак мынчалдыр дерзин ёау-биле калбартканы безин патриоттарның тавар халдаашкыннарын ара доктаадыр шипек чок болуу берген.

Америк боолар-биле чепсеглеттинген болгаш америк улар чүүлге агаардан детектиргеп, миллион солдаттыг чалча армия Индий-Кыдатта америк эрге-ажыктарны камгалап турар сайгончу ёау-чурумнуң догуннаашкынын хандырып шыдаптар боор деп, Вашингтон кордап турар. «Вьетнамчыдар» дээр бакка сураткаан политика база ацаа үндезилеттеп болгай. Ынчаарга дайынны «вьетнамчыдарны» база дагын «америкавчыдылга-биле» демнештирип, тодаргайлаарга, анаа шуут америк киржилгеш калбартпас болза, хоржок хире-дир деп, Вашингтонуң бодалы ам шак ыңдыг. Халапты айыылдан адырлып алырының аргазы чүде ирги? деп, чүвени чөптүг бодаар хөй-хөй американнар ам айтырып турар апарган.

«Сөңгү Вьетнамны бомбалаарын соксадыр дугайын Вашингтон 1968 чылда аазаан хирезинде, ам дээрге шагының согуннарын дорт чыл мурнуда турган черлеринге дедир барып тургускаш, Сөңгү Вьетнамны докгаамал бомбалап киринкеп-дир» деп Нью-Йорк таймс солун бижээн. Хайфон портту болгаш Ханойнуң чоок-кавыын америк ужар чүүдүң араатанныг ёаубиле бомбалап турарын буруу шапшыштаан, «шак ол сарыыл чок базым америк генералдар болгаш политиктер буўрап-дүжүүшкүн стратегиязын шудургу эдерип бар чыдарының дугайын хереченлеп турар-дыр» деп ол солуп айыткан.

Агрессорларның берге байдалдан үптүнүп алыры пыпап-ла варыыдаан. Вьетнам улуска удур дээрбеңи үүлгедиглерни калбартып турган, сорулгазын чедип алыр дээр америк араатанныңын идегедп, ВДР-ни коргудар болгаш сүртедир дээр оралдажышкынпары хей чүве-дир. Вьетнам улус ыңдыг яңгылыг коргудуушкуннарны шиитпирлиг ойтур шаап турар. Бодунуң хереңниң чөптүүге, агрессорну ттилеп үлерингө ол быжыг бүзүредиг. Делегейниң тайбыгна ынакшылдыг бүгүле күштери демисежип турар Вьетнам-биле кады болгай деп, Хапойнуң «Нян Зан» солуну онзалап демдеглээн.

А. СТУПАК, В. ВАВИЛОВ, В. ХАРКОВ. (СЭТА).

Космонавтар Айда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космонавтар Дж. Янг болгаш Ч. Дьюк олар Ай кырынга шинчилелдерни кылганнар. Олар баштай кабинадан үнгеш, эртем приборларын тургускаш, тускай машинага олуруп алгаш Флэг кратерге четкеш, Ай довураанның хевирлерни чыгтан.

Ооң соонда олар Слук кратерге четкен. Ол кратериниң барык 90 хуузу чидиг кыдыгларлыг даш-биле долдунганын космонавтар эскерген. Олар ол чоок-кавыга шинчилеп ажылдарын кылгаш, ай кабиназынга чедип келген. Космонавтар баштайгы удаа 7 хире шак дургузунда Ай кырынга аяп-чорук кылган.

Ай кырынга хонары баштайгы көрүп турганындан барык алды шак озалдаан болганда, ужудуушкуннуң удуртукчулары космонавтарның Айга турарының болгаш «Аполлон-16»-ның ужудуушкунуңуң программазын өскерткеп.

Ужудуушкуннуң программазының оскерилгезиниң ужурудап «Аполлон-16»-ның экипажы Оожум океан девискээринге апрель 27-де, Москваның-биле 23 шак 30 минута турда кээп хонар ужурдут.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк космонавтарның апрель 23-те кежээ Ай кырынче 2-ги үвүүшкүнү 7 шак 23 минута үргүлчүлээп болгаш Стоув дээр даг баарынга баргаш, Ай довураанның хевирлерни чыгтан, оң девискээрни чурукка тыртыргаш. Олар ук даг кырынче 220 метр бедикче үнгеннер. «Ай машиназының» чамдык чүүлдери үрелээ-дээ, космонавтар салдынган сорулганы күүсеткен.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 23-те америк космонавтар Дж. Янг болгаш Ч. Дьюк сөөлгү үшкү үвүүшкүнү кылганнар. Олар Ай кырынга 5 шак аяп-чорук кылыр болгаш Норт Рей дээр кратерге чедер сорулгалыг.

Үлүүн киирип турар

Дадар Даржаевич Бегзи—Бай-Хаак ортумак школазын дооскаш, тускай мергежил чедип алыры-биле Кызылда № 3 кодээ ажыл-агый училищезинге өөрешип турган. Чыл хуусаалыг курска өөренгеш, үшкү класстың тракторист-машинизи эргеин чедип алган.

Чаа мергежилди чедип алган апыяк оол Тацды районда «Коммунизмниң херели» колхозка трактористей берген. Колхозка бир чыл ажыллаан, билинип бедидери-биле Ачинскиниң башкы техникумунуң механизация салбырынга өөренип кирген. Техникумну дооскаш, кодээ ажыл-агый машиназының мастери атты алган.

Шериг албанындан халажып чаңып келгеш, Кызылда автошколага башкылай бергеп. Маңаа башкылаанындан бээр алды чыл болган, бо аразында хөй чолаачыларны белеткээринге үлүүн киирген. Ооң башкылап турар курузунда 38 кижи экп өөренип турар. Коммунист башкы билиин сургуулдарга дамчыдып бээр дээш экп белеткеннип, кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип турар. Ооң башкылап келген чылдарында автошколаны 500 ажыг ооллар, кыстар доозуп үнген, республиканың колхозтарында, совхозтарында, автотранспорт бүдүрүлгелеринде болгаш албан организацияларда ажылдап турарлар.

О. ХЕРТЕК.

Эш хуузунуң суду

Эрзиниң колхозтарында, совхозтарында, албан-организация черлеринде эш хуузунуң судтары чон ортузунга кижизидилге ажылынга чогуур салдарны чедирип келген. Партия, Советтер, профэвилел, комсомол болгаш хөй-ниитиниң оске-даа организацияларының-биле харылзаалы туду, доктаамал ажылдап турар эш хуузунуң судтары хой.

Чижээ, Эрзин райпозунда К. Калзанын улурткапы эш хуузунуң суду коллективтиг ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга социалистиг хөйлу-дүрүмүү быжыглаар, кооперативтиг оңчү-хореңгизин камгалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун сагыырын экижидер талазыбле элээн ажыыды кылган. Эш Калза бо харыысалгалыг ажылга 1969 чылдан бээр ак сеткилдиг ажылдап. дуржулгазы бедип, ажылдың арга-методун сайзырангайжыткан. Эш хуузунуң судунуң ажылынга Л. Сундуй, Д. Дамчанов, У. Алдын-оол, Б. Бора олар идепкейлиг киржип, ажылдың дээштинин чедип алырынче кичээнгейни моөцпээп. Сөөлгү чылдарда райпозда сагылга-чурум үүлүр чоруктар ховартаан, садыг ажылында оре-самчыгдалдар барык чок болуп турар. Ай, квартал планнарын багай эвес күүседип келген.

М. КОНГАР.

Эрзин район.

ЧААГАЙ КОЖА-ХЕЛБЭЭ ДОГУННААШКЫННЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ДҮҮШТҮР

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Турцияга чорааны болгаш ол аян-чоруктуң түңнелинде хүлээп алдыган документилер — Декларация биле Совет-турци кады кылган дыцпадыг — тайбыцның, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кады ажылдажылганың совет политиказының чайгылыш чок шынчыының чаа хереченин болган. Ийи чурттуң аразында чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның чаңчылдарын принциптерде чарлаттынган чүүлдерни Турцияның хөй-ниитизивинг калбак болуктери сеткил ханыышкын-биле уткувушаан, Совет Эвилелиби-ле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарны болгаш калбартын хөгжүдерни турци улустуң национал эрге-ажыктарынга дүүжүп турар деп санаан.

Ийи чурттуң аразында экономиктиг болгаш садыг харылзааларының сөөлгү чылдарда чедиишкинниг хөгжүп турарын Н. В. Подгорныйның Анкарага, Измирге болгаш Стамбулга чоруп турган хүнеринде турци парлалга демдеглээн. Чурттуң индустриализастаарының херээнге чугула салыышкын болур чамдык үлетпүр бүдүрүлгелерин Совет Эвилелиниң киржилгези болгаш деткимчези-биле Турцияда тудуп турар. Ийи чурттуң кайызынга-даа ажыктыг совет-турци садыглажышкын хемчээли сөөлгү чылдарда каш катап оскен. Турция бодунуң национал экономиказын тургузарынга эргежок чугула машиналарны болгаш дериглерни Совет Эвилелиниден ап турар. Бистиң улус ажыл-агыйывыска херек бараанналарны: ховенни, дүктүмалды, цитрустарны, бокситтерни болгаш оске-даа үлетпүр чиг-эдиин Турциядан ап турар бис.

Совет Эвилели-биле ажыктыг, чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганың үлам хөгжүп турарынга турци хөй-ниити байыр чедирип турар.

ОРУК БЕЛДИРИНДЕ ПАКИСТАН

Чурттуң хоойлу үндүрер дээди органы — Национал ассамблеязының сессиязы Пакистанның найысылалы Исламбадка болган. Пакистанның түр конституциязын ол бодылаан. Дайын байдалын апрель 21-деп эгелээп күш чок болдуруп турарының дугайын президент чарлаан. Ол базымнарның сорулгазы чүл дээрге генерал Яхья Ханның чагыргазының түңнелинде чурттуң таваржы бергени кризистиг байдалдан ону адырып алыры, Пакистанда иштики байдалды орталандырары болур.

Күштүг болуп киргеп түр конституциязга дүүштүр эргелеп чагырарының президент хевири чуртта хевээр арткан. Хоойлу үндүрер дээди эргечагырга парламент, а күүсекчи эрге-чагырга президент болу берген. Бодунуң баштаан чазаанның составын президент бодунуң шилип алганы-биле тургузар.

Яхья Ханның шериг эргечагыргазының чурттуң иштики-даа, даштыкы-даа политиказында арттырып каан аар уржуктарын ажып эртерин кызытпышаан, амыы үеде Пакистан бодунуң хогжүдезиниң нарын, эргелеглиг үе-чадазында турар. Пакистан хөй-ниитиниң үлам-на калбак болуктери чуртка социал-экономиктиг хапы чаартылгаларны боттандырар дээш, иштилел амыдыралын демократчыдар дээш база Индостан чартыг ортулукта тургустунган байдалды чөптүг көорүнге үндезилеттинген боттуг даштыкы политиканы чорудар дээш туржуп турар.

Хой-ниитиниң болгаш дыка күштүг парламент оппозициязының чыыдыы-биле З. А. Бхуттонуң чаваа чер реформазын чорударын, аар үлетпүрүнүң 31 бүдүрүлгезинге күрүне контролюн тургузарын, страхованиениг 43 компаниязын национализастаарын чарлаан, чамдык базымнарны кылган. Сес чыл школазынга бо чылдың октябрь бирден эгелеп халас өөредилге чорудар болган. Ынчалза-да пакистан чазак бодунуң шиитпирлерин дидим күүседип кирбээн.

Чурттуң дыка хөй национал нарын айтырыгларын шиитпирлээрде Индия-биле харылзааларны экижидери, Бангладештиң хамаарышпас чоруун хүлээп көөрү база СЕНТО болгаш СЕАТО дээр блоктардан Пакистанның үнген туралары, Индостанның бүгү күрүнелериниң аразынга найыралдың, кады ажылдажылганың харылзааларын тургузары эргежок чугула деп, чурттуң демократтыг күштери, улузунуң ажок хөй нуруузу санап турар.

БҮГҮ РАЙОННАРЫНЫ ХААРА ТУТКАН

Берге тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның бүгү деңнээриниде дөрт неделя чорун келген. Хосталганы улусчу чепсектиг күштериниң демилитаризастаан зонадан элээн мурнуу талага марттың тоңчүзүнде эгелээн шавар халдаашкынпары ам Мурнуу Вьетнамның бүгү районнарын хаара туткан. Дайынчы инициативаны чедиишкиниг калбартыышаан, чалча армияга чаа-чаа согуушкуннарны таарыштырбышаан, вьетнам

Бистиң консультациявыс

ДЕПУТАТТЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Депутаттарның хүн бүруде ажылынга бир чугула чүве — депутаттың негелдези (запрозу) болур. Ону каяан, канчаар ажыглаза эжиз? Бо дугайында депчу консультацияны бөгүнгү солунда парладывыс.

Бистиң республиканың бүгү чер-чер Советтери 1971 чылда депутаттың негелдезин (запрозун) 72 катап ажыглаан. Оон иштинде Кызыл хоорай болган Бай-Тайга, Каа-Хем Монгун-Тайга, Таңды район Советтери бир-бир катап, Улут-Хем район Соведи ийи катап, Ак-Довурак хоорай Соведи 6 катап (республикада ан-не хөйнүү), Туран хоорай Соведи бир катап, көдээ Советтер 58 катап ажыглаан. Тодаргайларга, эрткен чылын чер-чер Советтериниң сессияларывыга санал берген 2082 депутаттың чүгле 72-ан негелде (запрос) киирген болуп турар.

Негелдеви Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнар Советтери болган ол район-нарда көдээ Советтер эрткен чылын чаңгыс-даа катап ажыглаваан чорук четпес. Бо дээштиг чепсекти депутаттар каяа, кажан ажыглаза эжил?

Район болган хоорай Советтериниң депутаттарының негелде киирер эргезин эрткен чылдың декабрьда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыжының үшкү сессиязында хүлээп алган «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» болган «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң дугайында» Хоойлууларда дүрүмчүдүп айыткан. Чижээ, «Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң дугайында» Хоойлуның 82-ги түүлүнде мынча деп айыткан:

«Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң депутады азы болүк депутаттар район Совединиң эргезинге хамаарышкан кандыг-даа айтырыг талазы-биле күүсекчи комитеттиң, оон киллистериниң болган эргелелдериниң, район девискээринде туруп турар колхозтарның, совхозтарның, будүүлгелериниң, албан черлериниң болган өске-даа организацияларның удуртукчуларынга негелдейн сессияга тургузар эргелиг.

Депутаттың тургускан негелдезиниң район Совединиң күүскому, негелдеге хамаарылгалыг оон киллистериниң болган эргелелдериниң, колхозтарның, совхозтарның, будүүлгелериниң, албан черлериниң болган өске-даа организацияларның удуртукчулары Советтиң сессиязынга харыны бөэри албан. Харыга белеткенирге элээп үе эргежок чугула апарганда, район Совединиң докгаатказы хуусаавының иштинде харылап бөэр, ону сессияга база ыяап-ла дыңнадыр. Депутаттың тургускан негелдезиниң талазы-биле район Соведи шиитпир хүлээп алыр».

Хоойлуның бо түүлүн республиканың чамдык район Советтери чедир ажыглавайн турар. Монгун-Тайга район Совединиң күүскому депутаттың киирген бир негелдезинң күүседир талазы-биле шиитпирин күүскомга хүлээп алган оон соонда сессияга киирип, ол шиитпирин күштүг болдурup бадылаткаш, бо Хоойлуның 82-ги түүлүнде шуут үрээн. Ужуру болза, депутаттың негелдезин сессияның хүн айтырыгынга кииргеш, тускай шиитпирин хүлээп алыр ужурдуг турган. Бо удаада күүском частырыгны кылган.

Хоорай Совединиң депутаттарының болгаш депутаттар болуктериниң сессияга негелде киирер эргезин «Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлуунуң 84 түүлүнде дүрүмчүдүп айыткан.

Депутаттар боттарының негелделерин чүгле күүскомга эвес, харын Советтиң депутаттыг-хөөрүнде турар коллективтериниң удуртукчуларынче чорудары эки түнелди бөэр. Ылаңгыя көдээ болгаш суур Советтери боттары килдистер болгаш эргелелдер чок болган. Ынчангаш колхозтарның, школаларның, эмнелгелериниң садыг болгаш оон-даа өске албан черлериниң ажылының дугайында депутаттың негелдезин ол организациялардың удуртукчуларынга киирери чогумчалыг. Депутат болуунуң негелдезин сессияда олуруп турар удуртукчуларга киирип база болур. 1971 чылда Таңды район Совединиң тудуг, үлетпүр, транспорт болгаш харылаза талазы-биле докгаамал комиссиязының даргазы А. И. Ваняа телефон станциязының болгаш ажылдап турарының болгаш солун, сеткүүл, чагаа, бижиктерни олалдадып турарының чылдагаавын болгаш бо талазы-биле кандыг хемчеглерни ап чорударын тайылбырлаарын районнуң харыяза белдириниң начальнигни Н. Слепыщиндеп негелдеп. Депутаттың киирген негелдезин сессиянның хүн айтырыгынга киирбеш, чугаалажып көөрүнге ол эттинг. Негелдени сессия болуруның мурнунда киирип база болур. Бо таварылгада депутат болуунуң негелдезин ону харылаар күүскомче, азы оон киллистериче, эргелелдеринче баш бурушгаар чорудар. Бижимел негелдени күүскомга кажан кииргени хамаарылга чокка сессия үеинде чарлап дыңнадыр. Негелдени өске депутатларның чугаалажып көөрүнге таарымчалыг байдалды ол бөэр. Бир эвес депутаттың негелдезин сессиянның хүн айтырыгынга киирбеш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Оон күүселдезин ол-ла чылдың октябрь 20-де болган сессияга район Совединиң докгаамал комиссиязы илеткээн. Оон аңгыда, район азы хоорай Совединиң депутаттары боттарының негелделерин Советтиң күүскомунуң киллистериниң, эргелелдеринің эргелекчилеринге база киирер. Депутат болуунуң инициативазы-биле азы сокгукчуларының дилээн ёзугаар чүгле сессия үеинде эвес, харын аваа-даа үеде албан-дужаалдыг кижилерге дилег киирер эргелиг. Депутаттың негелде киирер эргези — оон бүрүн эргелелиниң илеээпкини. Ол чорук күүскомнуң, оон киллистериниң болган эргелелдеринің удуртукчуларының талазындан депутаттың киирген негелдезинге харыны ол-ла сессия үеинде ыяап-ла бөэрни негеп турар.

Амгы үеде Советтериниң сессиялдарының ажылы чаңгыс хуның иштинде дооступ турар болгай. Од кыска хуусаа. Депутаттарның Советке киирген негелделеринге тодаргай харыы бөэринге белеткенип алырынга, ону тодарадырынга уе чедишпейн барып болур. Ону бөрүмдээлээп аваа чогуур хуусааны күүскомга сессия докгаадын бөэр. Ол хуусааның иштинде депутаттың киирген негелдезинге харыны бөэр хүлээлгелиг. Депутаттың негелдезин ёзугаар кажан, кандыг ажылдар кылдыңының ээдчеглиг сессия эгелээр мурнунда дыңнадып турары таарымчалыг.

Депутаттың негелдезин сессияга тургузар чүве болганда ол дугайында санал-шүүгүмчүделди кылыр болгаш тускай шиитпирни сессия хүлээп алыр. Азы ону күүседир дугайында хемчеглерни тогаадыр, айтыкан четпестерни чайладыры-биле хемчег алырын күүскомга дагзыр.

Совет болгаш күүсекчи комитет үстүнде турар Советке чагыртып турар болганда, үеткү Советтиң депутаттары адаанда турар күүскомга негелде киирер эргелиг.

Депутат болуунуң негелдезин кажан, кайа тургузарыл? Негелдени сессия болуп турда бе азы оон мурнунда киирер бе? Бижимели-биле бе азы аас-биле бе? Маңаа кол чүве болза, депутаттың негелделер киирер эргезин хандырары болур. Негелдени бижимел болгаш аас-биле, сессия чорун турган үеде-даа киирип болур. Ынчалзажок негелдени сессия ажыттынары билек киирзе эки. Чүге дизе, ол негелдени сессиянның хүн айтырыгынга киирбеш, чугаалажып көөрүнге ол эттинг. Негелдени сессия болуруның мурнунда киирип база болур. Бо таварылгада депутат болуунуң негелдезин ону харылаар күүскомче, азы оон киллистериче, эргелелдеринче баш бурушгаар чорудар. Бижимел негелдени күүскомга кажан кииргени хамаарылга чокка сессия үеинде чарлап дыңнадыр. Негелдени өске депутатларның чугаалажып көөрүнге таарымчалыг байдалды ол бөэр. Бир эвес депутаттың негелдезин сессиянның хүн айтырыгынга киирбеш, тускай шиитпирни хүлээп алган. Оон күүселдезин ол-ла чылдың октябрь 20-де болган сессияга район Совединиң докгаамал комиссиязы илеткээн. Оон аңгыда, район азы хоорай Совединиң депутаттары боттарының негелделерин Советтиң күүскомунуң киллистериниң, эргелелдеринің эргелекчилеринге база киирер. Депутат болуунуң инициативазы-биле азы сокгукчуларының дилээн ёзугаар чүгле сессия үеинде эвес, харын аваа-даа үеде албан-дужаалдыг кижилерге дилег киирер эргелиг. Депутаттың негелде киирер эргези — оон бүрүн эргелелиниң илеээпкини. Ол чорук күүскомнуң, оон киллистериниң болган эргелелдеринің удуртукчуларының талазындан депутаттың киирген негелдезинге харыны ол-ла сессия үеинде ыяап-ла бөэрни негеп турар.

Делгем мастерскаяда маска тутқан өөреникчилер изит-түүлүк ажылдаан тур. Бир чамдык оолдар Георгий Петровичиден ыяшты намчаар уттазиниң дугайында айтырыг салган турзырын эскерип кагдым.

Күш-ажыл кичээлинге өөреникчилер табуреткаларны, стулдарны, диванчыгаштарны, столчугаштарны кылып турар. Чечек сагыр 50 ажыг хаармаичыгаштарны база кылганнар.

Кызыдың № 1 школазында күш-ажыл башкызы Георгий Петрович Симаков 18 чыл дургузунда эки ажыядап, өзүп олурар сагганчыларны күш-ажылга өөредип кижизидериниң талазы-биле чедишкинниг боол турарын хөй удаа демдеглеп келген.

ЧУРУКТА: Георгий Петрович Симаков бодуунуң өөреникчилери-биле кичээл үезинде.

Сөзу болгаш фотозу А. СОКУРОВТУУ.

Доозукчуларга

КЫМ БОЛУРУЛ?

Эрги-Барлык ортумак школазының башкылар коллективи школаның 8—10 классчарының өөреникчилериниң кежээзин чоокта чаа организастап эрттирген. Ол кежээге «Большевик» колхозтуң тускай артемнигилери, эмчилер, башкылар болгаш суурда хөй-иитти алган черлериниң удуртукчулары киришкен. Аңаа профессияны шын шилип алырының дуганыында чугаа болган.

Школаның башкызы Сесилиа Ооржак бо талазы-биле илеткел кылган. Бодуруп күзели-биле шилип алган кыдыг профессияны чоңга, иитилеглер эң-не ажыктыг болдуларны чугула дээрэзи илеткелчи чугаалаан. «Большевик» колхозтуң бухгалтери Александра Кара-Сал, участок эмнелгеанның кол эмчизи Эрес-оол Даржал, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, тракторист Очаа Доңгак болгаш өскелердээ өөренип чораан школачы чылдарыяда кандыг профессияны шилип, тускай артем чедип алганын, од артемнеринге ам канчаар чоргаараанын, чоңга бараан боол чоруурун чугаалавышаал, школа доозар өөреникчилерге ажыктыг сүмелерни бергеннер.

Бистиң аравыста чамдык аныяктар профессияны шын эвес шилип алганындан кандыг-бир дээди яшкыле ортумак өөредилге черинче кирип алгаш, ону дооспайн ара каапкар азы ол өөредилго черин доопун аваа-даа, чедип алган тускай артемин иитилеглеп ажыктыг кыдыг азыглавайн, доора будады бөэр таварылгалар бар. Ол чүл дээрге, тускай артемниг кижини белеткээн дээш хөй чыл иштинде күрүсениң үндүрген чарыгдалын, ада-иелиниң дузаламчызын кыдыг кижилер кымга-даа ажык чок кылдыр чашкавнап турары олдур.

Ол дугайын кежээниң киржикчилери тодаргай чижектерге көргүзүп чугааланнар. Эрги-Барлык чурттуг К. Тываның көдээ ажыл-агый техникумунга кирип алгаш, аңаа бир чыл ажыг өөренип чоруй ону капташ, садыг-кооператив школазынга киргеш, база бир чыл болганда оон үнгеп, өөредилгезин шуут каптаан.

Чамдык аныяктар ортумак школаны доосканы, дээди, ортумак өөредилге черлеринге киреринің экзаменнерин тудуп шыдавайн баргаш, үлетпүр будүүлгеге-даа, колхоз, совхозтарга-даа ажылдавайн, баргыдаар таварылгалар база бар.

Кандыг-даа ажыл бүрүзү—бистиң чуртувуста хүндүлүг, иитилеглеп ажыктыг дээрэзи кежээниң киржикчилеринден дыңнаан.

Овгу классчың өөреникчилери Галя Сендеш, Вера Хертек, Саша Хомушку, Николай Хирлиг-оол кежээге чүве чугаалаан, кандыг эртемге хандыктылдыын, каяа өөренир күзелдиин илереткеннер.

О. ХОМУШКУ.

Спорттан

Штангистер маргылдаазы

Штанга көдүрериниң талазы-биле Тыва АССР-ниң бирги чери ээзи маргылдаа Кызылга эрткен дыштанып хүннерде болган. Аңаа «Спартак», «Урожай», «Динамо», «Трудовые резервы» эки тура спорт иитилеглериниң эң шыырай штангистери киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде республика чемпионнары илереттингеп. Деңзи аайы-биле бирги черлерни башы институдунуң студентизи Александр Бартан, районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының амылдакчызы Игорь Паршин. Кызылда эвчи Иван Никитин. № 2 автотранспорт будүүлгезиниң чолаачызы Иван Серебряков, күш-культура диспансериниң кол эмчизи Евгений Черногривов. Н шериг кежээниң төлээзи Виктор Сушко, политехникумнуң сургууулу Анатолий Михайлов, нуль цикл эргелелиниң амылдакчызы Геннадий Нагаев олар алганнар.

Чартыы ортумак деңзиге, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Е. Черногривов идип көдүрерингге республика рекордун чаарткан. Ол 137,5 килограммны көдүрген.

Ортумак деңзиге, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат В. Сушко чоорту көдүрерингге республиканың рекордун тургускан. Мурнунда эш Волковтуң тургускан рекорду 120 килограмм турган болза, В. Сушко 130 килограмм чедирген. Ол—спорт мастериниң нормазындан 10 килограмм ашкан.

Эштер Черногривов, Сушко олар боттарының деңзилеринге штанга көдүрериниң үш хевириниң ниити түңү-биле республика рекордун чаартнаан.

Команда талазы-биле «Спартактың» № 1 командазы тиилеңчи болуп үнгеш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубагу, бирги чергениң диплому, вымпел-биле шаңнаткан. «Спартактың» № 2, «Урожайның» спортчулары ийиги, үшкү черлерни эзэлээн.

Деңзи аайы-биле бирги черни алган штангистерге маналга бижиктерни, өртектиг белектерни тывыскан.

Т. ХЕРТЕК.

Баскетболга

Лужниктерниң спорт ордузунга совет болгаш америк спортчуларының баскетболга маргылдаазы ийи удаа болган. Москваның шилиндек командазы АКШ-тың олимпий командазынга 84:91 санга үттурган. ССРЭ клубтарының шилиндек командазы АКШ-тың баскетболчуларын 100:83 санга үткан.

(СЭТА).

Хуу аттар дугайында

Хуу аттарны өөренип, шинчилээриниң чугулазын чамдык эп-аргалар «Шын» солунга бижиглээн.

Дыл эртемниң ономастика деп кезии дылда бүгү хуу аттарны өөренир, оон материалдары чоннуң болгаш дыядың төөгүзү-биле сырый холбашкан.

Ономастика хөй адырлыг эртем. Тыва хуу аттарның тыптыш келгенин улут эвес чүүлге долу көргүзери берге. Ынчангаш ономастиканың бир адыры — антропонимкалыы — кижилерниң хуу аттарының төөгүзүн сонуурган көрөлиңер.

Тыва хуу аттарның тыптыш келгенинің, утказының болгаш тургузуунуң аайы-биле үш улуг болукке чарып болур: чиңгине тыва аттар, сарыг шажын-биле холбашкан тыва аттар, орус дылдан үлегерлеп алган тыва аттар.

Феодалдыг Тывага сарыг шажының роли коңчуг улуг турган. Будүүлүк чыдып калган чоп аалы-төөгүн адаанда бөзин лама-хамнарны чалаар. Оон түңнелинде дыка хөй тыва хуу аттар бурганнарның (Шогаал, Долгар, Долчап, Очур, Соржу), кыдыктыг номнарның (Дажы-Сеспе, Мандырыкчы, Чадамба) аттары-биле адаттынган. Чамдык тыва аттар уругнуң төрүттүвеп хүнүн илереткен чоруур. Чижээлерге, Даваа — понедельник, Бүрбү — четверг, Баазан—Серея — узун вазы дээш аттар база-ла моол-тибет уктуг болуп турар.

Дыка хөй тыва херээжең аттар «маа» деп кожумакты дузалы-биле чогаатты ган. «Маа» деп кожумак — «өө» дээш тибет сөс, аны үеде-даа утка уттундыргаш, кожумак болуп чоруур, чижээлерге, Сержимаа, Парыңмаа, Кара-маа, Байырмаа, Сайлыкмаа.

Сарыг шажының дүмбаал аттары хуу тыва аттарже пилчээн таварылгалар база бар. Ындыг иитти аттар хуу атче пилчиңде «оол» деп сөстүң дузалы-биле тургустунган. Чижээлерге, Кымзат-оол, Чаңгы-оол, Хам-оол, Хелин-оол дээш ышкаш.

Бичилерге ат тыпсыры чугула айтырыгларның бирээзи, ынчангаш моңу хаңы өөренип көөрү чугула. Чиңгине тыва хуу кижи аттары утказының болгаш тургустунганының-биле янзы-бүрү болуп турар. Чамдык тыва аттар оол, уруг, кыс деп сөстерниң дузазы-биле тургустунар, чижээлерге: Чылгычы-оол, Анчы-оол, Кара-кыс, Бичө-Урут, Сарыг-оол, Адар-оол.

Күштүт, чараш, байлак, орлан, шоваа, кашпагай дүргеп болгуруп күзел тывыскан аттарга Чараш-оол, Орлан-оол, Мерген-оол, Дүргеп-оол, Байлаккай дээн чижектиг аттар хамаарыжыр. А чамдык тыва хуу аттар—Суотуул, Вижикей, Бижээчи, Хередмаа, Уттаан, Мерген-оол, Маадыр-оол — бижик-биилгинин, иле-реткен утказы аттар-дыр.

Даш-оол, Хүлер-оол, Арыылаң, Чечекмаа, Назып, Моңгө дээш чергелиг аттар хан-даш, демир дег бижыг, күштүт, узун назылап, моңгеде чурттаалыг районнарга 12—17, өскелерге 7—12 градус чылыг болуур.

Кызылга шокар будуттаар, чагбас. Харлың дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 15—17 градус чылыг.

Редакторнуң орлакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

Улуг байырлалдар, сонгуулда, хөөйлүү азы хүнер аттары-биле адаан аттар база бар: Мартыйнаа, Март-оол, Октябрь, Май-оол, Победа-оол, Сонгуулда, Сагылга, Чурум.

Космос делгемнериниң шинчилелдери-биле холбашкан аттарлыг улустар база бар. Аңаа Ай-суу, Марс-оол, Сыздыс-оол, Шолбан дээн ышкаш аттар хамаарыжыр.

Амгы тыва аттарның аразында ортумак салгалдың кижилеринде коммунист, коммуна, солдат деп интернационал сөстерден болгаш шеригниң, партия чазактың көскү ажылдакчыларының фамилиялары-биле адаан тыва аттар база бар. Чижээлерге, Киров, Калинин, Чапаев, Щорс-оол.

Тыва маадырлыг тоолдарда моол чүдүлгеден үктелип тыныглаан моол-тыва аттарны хөйнүү ажыглап турар. Чижээлерге, Дарыйгы, Бовду-Салы, Сагаан, Күлүгүн, Сержи, Бөрылга, Самбайлык, Аңыжы, Шавы, Эреней. Ындыг дээш ышкаш аттар бурганнар аттарындан болгаш чүдүлгеге үзкур-үткалыг сөстерден тыптыш тургустунган.

Тыва аттарның аразында кайгаң чиктигиниң, чагбасының илереткен утка-шынарлыг аттар база бар. Чижээлерге, Эдеппей, Чогенчигбей. Бистиң бурунгуларывыстың аттарының аразында овур-хевирлиг, дүрүү байдалынга таарыштыр тывыскан аттар база бар. Чижээ, Мыйыстыг-кара, Барза-Келбес, Ай-Ваптыг, Кош-Кулак, Орге-Кудуруу дээш оон-даа өске. Бо аттарның утка-шынар талазы-биле чевени биилингир.

Шавда бистиң чыдып калган будүүлүк тыва чонувус «аза-бук» оларның чаш урутказының кичээлгей салбазы азы оон аларын кортсун дээш утка-шынар чок, чараш өвес аттарны тыпсып турганнар. Чижээ, Бижек, Сүтс, Одекпеп дээш өске-даа.

1947 чылда ниити паспортизация үезинде фамилиялыг, ады, аазының ады кандыг болза чогуурун чедир таймылбырлаваанывыш, билбөзининг үзкурунда чамдык будулгаавынныг-даа, каттырынчыг-даа аттар документтерде биижиттингилеп. Чижээ, Хөйлүк, Соколов, Бараан, Чистяков.

Тыва терел болуктериниң аттары Даргат, Чооду, Бараан, Доңгак дээш чижектиг аттарның бирээзинге ады кылдыр, а бирээзинге фамилиязы кылдыр паспортта биижиттирип алган чүүлдер база бар. Чижээ, Бараан Шаңнамович Даргат дээш оон-даа өске.

Сөөлгү үеде чаа төрүттүнген кижиге ат тыпсырывыш чугуллаып улус биилир апарганының үзкурунда, олуп орар чаш салгалга чараш, утказыг аттарны тыпсырының бүгү аргалары бисте бар. Чиңгине тыва чаа аттарда Аяна, Эрес, Орлан, Мерген дээн чергелиг аттар хөй. Амгы ыяык салгалдың хөй нурузуу орус аттаралыг.

Б. ХҮЛЕР.

Азас ортумак школазының башкызы.

Тожу район.

ЧААСКААН БУРУУЛУГ БЕ?

«1972 чылдың февраль 25-те кежээ, 7 шакта Левин болгаш Чүлдүм кудумчуларның белдири-биле эртип бар чораан хамаатты Шаработниин № 21—85 ГАЗ-69 машинабиле аар кемдеди бастырганындан айыылга таварышкан киши ол-ла черинге олген. Машинаның чолаачызы аңаа дуза чедирериң бодавайн, доктаавайн-даа аэропортче шиглей конгуг дүрген халды берген». Милицияның дежурныы тускай деидегелдер журналынга ындыг сестерии медээ ёзугаар бижээн.

Каш минута эрткенде дежурныйга өске бир медээ келген. Кочетов кудумчуузунуң парк чанында № 21—85 ГАЗ-69 машина кудумчу шимчээлекиниинең чүрүмүв каржызыбиле үреэш, оруктуг солагай талазынче ээй халдып ора, кел чораан автобуска барып үскеп. Машина автобустуң оң талазынче чаштап чоруй өске кудумчута эртип чыткан «Икарус» деп автобус-биле үскүлешкеп. Оруунга таварышкан бүгү-ле шимчээлекиниге ол хире айыылдыг болган ГАЗ-69 үрелгеш, шимчевес турупкан. Оон үрелик кабиназындан харылаза эргелелиниң АТБ-зиниң эзирик чолаачызы И. В. Власову ужулган. Кеминг-херек үүлгеткеп чолаачы кеземче харыысалгазынче киргеп.

Ынчаарга бо айыылдыг болуушкунну бүгү талалыг аналиатеп көөр болза, айыыллыг кемнинг-херек үүлгединишкини болбайн барып болур турган яйык. Ынчалза-даа аңаа чоорту салдар чедиргеп үржуктар чолаачыны кемнинг-херек үүлгединишкинниге билдиртпейн чедиргеп тодаргай. Оон бир кол чылдагаавы — чолаачының эзирик машина башкарып чорданын эскет чоккз сагыш амыр эртпиин турганында. Чегистерии тоомча чоккз арттирер чорук черде айыылдыг.

Бо болуушкун мынчаар эгелээн. Республиканың харыысаа эргелелиниң Самагалдайга командировкалап баргаң болук инженердери даалгазын күүсеткеш, бо чылдың февраль 25-те Кызылга чедип келген. Радио болгаш телевиденде белдүүнүң улут инженерин Ю. С. Каблуковтуң тайылбырлаавы мындыг:

«Пятница хүнү чүве. Кызылче үнүптеривис мурнуу чарыында столоваяга кире дүшкеп, бежээлээн бир шыл водка иштивис. Чолаачы Власов база бистиң кампаниявыска киришкеп. База бир шыл водка садып алгаш, ону Балгазынче баар орукка ижип чордувус».

Электрохарыысаа албаныыңың инженери эш Головко байысаалга протоколунга ээлээп тодаргай чугаалап берген:

«Столоваяга 2 шыл водка ишкен бис. Ону ишкенивистен ангыда Власов оон ыяй ижип болбос ужурлуг деп бодаап, бодум хүүмээ оон-биле шуут шиглээн мен».

Фактыларны сайгарып көөрге Власовту оруккз болгаш Кызылга бээп арагаладып чораан кижилер бар. Кызылга келгеш, Власов машинаазын гаражка тургузуп каарынче далашпаан. Харылзаа эргелелиниң хериимниң иштиилеп ону киире бергеп. Инженер-лер Каблуков, Головко олар-биле кады чолаачы материал-техниктиг хандырылга ковтороазының начальнигни Постниковтуң кабинединге киргеш, база 2 шыл водка ишкеннер. Оон соонда Постников биле Головко оларны бажыңнарынга чедирер деп Власов шиитпирлеп алган.

Оон ынай чүү болганыл? Од дугайын эш Головкоюң тайылбырлаавы-биле алыртз, кежээ алды шак чартыкта олар соолгу арагалаан черинден үнүпкеп. Гагарин кудумчуузундан Ленин кудумчуузунче машина ээпкеш, шакта 50 км. дүрген хемчеэлдиг халдын орган. Кажан Чүлдүм кудумчуузунуң белдириве чоокпуулап олурда бир эр кижи оруктуг эртип бар чорааны көзүлгеп. «Оюу машинавыстан 50 метр хире черге корген мен. Машинавыстың дүргенин болгаш эртип бар чорааш кижибиле ол араның хемчеэлин бодарымга машина оюу таварыпкы дет болгаш» деп Головко чугаалап турар.

Бүгү чүвенин ол хире дүргеп, ийи бодаан хиреэнде оларның кайызы-даа айыылды чайладырын ораладыпаан, бир удур аваангыр хемчег албаан. Власов машинаны хепертеп доктаадыптарын безин ораладыпаан. Оон түңнелинде киши бастырыш лар кемнинг-херекти ол үүлгеткеп.

Эштер Головко болган Постников оларның, оон ыяй тайылбырлаанды эдептеп:

«Власовту милицияже чорудуп деп чугааладывыс. Ынчалза-даа ол биске чүү-даа харыылавайн, машинаның дүргеп маңнаарын ооскуматтаап болгаш улаштыр халдып-ла турган. Парк чанында машинадан дүжүп тура миилиңге бирии кор деп Власовту сүмелээн бис, ол баар болуп аалаан чүве».

Арагалаан үзаан-сарыылын ооскуган Власовтуң аалашкынынга кынчаа бүүрел болур турганнар бе?!

Власов үүлгедимишкинин оон ыяй уламчылаан: автомашиназын хоорай автобустарыбиле ийи катап үскүлеттирген.

Бригаданың Самагалдайже командировкалап чораанының дугайкы үстүнде чугаалаан бис. Ол бригаданың эң улуу, харылзаа эргелелиниң начальнигниниң орлакчызы А. В. Щепаножкий бодуунуң тайылбырынга чүү дээнил?

«Бажым ынчан дыка аарып чораан чүве. Ынчангаш чолаачының эзирин эскербээн мен. Шупту эдээр ишкап болганнар. Үүлге Балгазынга келгеп Головко, Каблуков. Мироноп олар болгап чолаачы Власов оларның эзирин эскердим. Оларны коңчуг, оске машина келдиртир деп шиитцирлеп алган мен. Ынчалаадаа кады чораан үлүүм мени дилеп, чолаачывыс улуг эзирик эвес ышкажыл, оожум чораш Кызылга чеде берээлиңер дишкеннер».

Маңаа тайылбырның хөрөө чок ышкажыл. Чолаачы эзирик, кандыг-бир айыылга машина таваржы берип болур деп чүвени аңаа чораан кижилерден кым-даа херекке албаанны ол-дур.

Оруккз олар чорун орган үеде безин Власов рульду долган четтикпейн уткуй кел чыткан бир машинага машинаазын чиңги-биле дегзинкеп таварылга база бар. Чогуи-ва ыпчаң аңаа олургаң кижилер боттарының принципиалдыг чоруун көргүскен болза эки турган. Автомашиналыг «сел-түүстанциязының» кирижкичилериниң бирээзи эш Сороколыхтың ол дугайында чугаалазы-биле алырга, оруккз оларның машиназы чүзк машиназы-биле дегзинтерге машинаның дораан тургускаш хынаан көргүзээн. Үрелик, ыяшбас чер чок боорга оруун үламчылаан чорупканнар. Олар-биле кады чораан эш Афонькина чолаачыны коңчуп, темелээн, а оолдар ону баштактаның эрттиргеннер.

Бо кижилериниң берген тайылбырларывыдан кандыг түңнел үндүрүп болурул? Болуушкунну эгезиндеп тура-ла кым-даа ыяшгыныы-биле медереэзи болгаш оон айыылдыг үржукка чедирип болурун эскербээн. Харынаала Кызылга шупту амыр-менди чедип келгеп, автомашинаны гаражка тургузуп каарынче далашпайн, бажыңнарынга чедиртип алырын бодаан. Арагалаашкыдың түңнели халаптыг болуп чолаачы Власов аар кеминг херекти үүлгеткеп болгаш суд харыысалгазынга киргеп.

Бо болуушкунга ол чүгле чаасказа бүрүүлүт бе, ынчаш?

Л. КУРГАНСКИЙ.

милицияның капитаны, Кызыл хоорхүүскомунуң иштики херектер килдиниң начальнигиниң орлакчызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныыларал киллизинин 27-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче домнаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—09176.

телевидение

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээдер (орус дылга). 19.15 — Урутларга. Мультфильм. «Крпенялек биле Волкмурка» эртине шыгжаан черни канчап тып алганы». 19.20—«Экономиктиг билиглерни бүгү ажылчы чоннарга». Дамчыдылга (тыва дылга). 19.30—«Магнитка. Магнитострой, Магнитогорск». Документалдыг фильм. 19.45—«Партия амыдыралы» Дамчыдылга (орус дылга). 20.05—«Рильск дутаймның эртинези». Документалдыг фильм. 20.15—«Спорттуң хайгаарал» Дамчыдылга (тыва дылга). 20.40—Телемедээлер (тыва дылга). 20.55—Чарлаллар, рекламалар. 21.00—«Хаалгачы» Уран-чечен фильм. 22.10—23.00—Концерт.

алдар

Бөгүн республикага будуттаар, чагбас. Харлың утказыышкынныг хаттың дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагылга солуур.

КИНО

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чүткүл» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Македон кулалы» 15, 18.40. «Үгү үүндүс коступ келир» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Халдакчы бомбардировщиктиң хрониказы» 15.30, 19.10. «Мээң ынак кижим» 17.20, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таарымчаның джентльменнери» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.20 шактарда.

«ОНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыынды 16.30, «Рустам дугаймда тоожу» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Сайха» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.30 шактарда.

«ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛ ОЮ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Көрүүг чок хем» 19, 21 шактарда.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделиттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 26 СРЕДА № 98 (8806). Өртээ 2 коп

Часкы хову ажылдары

Хөрзүннү хатка алыспас дээш

«Кок-Тей» совхозтуң № 1 хову-трактор бригадазының тураа турар бедик долгае уе бээрге, долгавдыр чаттыглан шөлдер ала-токар апарган чыткылаар. Совхозтуң моделериниң кырында чемнеттиг довурааш хат чылдым-ва аажок чула шаап ап турар. Ынчангаш совхозтуң механизаторлары хөрзүнү хат алыр чорукка удур демисежир сорулганы салгаш, янзы-бүрү аргаларны ажыглап турар. Бир чугула хемчег болза, шөлдерни кезек-кезек дилиндектер кылдыр тарыыры болуур. Дилиндектериниң каазала 100 метр хире. Ийи ыдыг дилиндектиң аразында база-ла ол хире калбак хемчээлдиг дилиндек андартынмайн хевээр артып каар.

Чер ажылынып дилиндектей тарыыр системалыг «Кок-Тей» ам эдээ ында чыл уламчылаттынмайн турар бис. Хемчегленнип бүтү комплексизин алыр херек. Оон ыдай, бистиң ажылдап эгелээн чүвениг болза, «БИГ-3» дей чаа илинир. Ыдыг илиирни артыкы чылын-на эккелгей чүве. Ынчалзаакок шоодуг ажылгаттынмайн барган. Бо чылын чериниң ыыры ооң-биле базырып турар, «БИГ-3» дең үш атрегат бар.

— Бөлүк агрегаттың ажылдарының принцини кандыгыл?

— Аяа илирер болза, черни үлүретпинаан, харыы-да хат алырыга белен кылып каар болгай. А бо «БИГ-3» дең илинир ыдыг эвес. Моон өрген бистеп ажекте дилиндектиг хөрзүр болганда, хөрзүнүң аяа илирер шинаан, чара-тыртпас, харыы хөрзүнүң хат албас кылдыр таптай басшынаан, черни өрген диштери-биле үзүдүрдир кезе базып, ында бок үнүштериниң дазылдыкын тура тыртып чоруур. Ынчангаш бо кончуг ажыктыг илинир.

«Кок-Тей» бо чазын ыдыг агрегаттар-биле 500 гектарны болбазыратқан. Чамдык черни таптай бастырар илинир-биле болбазыраксыр муруунда, аяа суперфосфатты түскей агрегат-биле тарады чаштырып ап турар.

Таптай бастырар илинир сөөртүп турар тракторист Василий Сурихин бо хүннерге муруку одурүүда чоруп, хүнде 28 га нормаңы орнуктыр 40–42 га чедирип турар.

Ам «Кок-Тейниң» механизаторлары илинирлөөшкин-биле чергелештир ажыг-ажыраалыгын база кылып турар. Чер ажыраарыга трактористерий Кондрашев, В. Дацилов болгаш оскелер-даа нормаңы доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң чер ажыраын турар механизаторлары дүштеки кыска чаптаар үезинде.

А. КУЛАРОВ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ЗВЕНОЛАРЫ

Партияның организастыг үндезинлерин ажылдап кылып турган, В. И. Ленин ооң эге организацияларының дайынчы организозин бедидериниң улуг кичээнгейин салып турган. Чүге дээрге эге организациялар — материалдыг түүлерин будуруп база үгаан-бодалдың байлакшылын ажылдап кылып турар мээсе чоп-биле ажылдаар, оларны эвилелдөр, организастаар күш. Партия эге организацияларыбыле чергелештир ооң дайынчы звенолары — бригадаларда, цехтерде, фермаларда парторганизацияларар болгаш партболуктер база ажылдап турар. Олар эге организацияларның амыдыралынга улуг рольдуг.

Бистиң республиканың үлегүр, тудуг, транспорт коллективтеринде, колхозтарында, совхозтарында болгаш ажылагыйлы оске-даа ады-ларында 218 парторганизация болгаш 234 партболүк бар. Бо сеннар партия организацияларының сөөлгү чылдарда озуулезии болгаш оларның улам бызыглы база структуразының улам сайзырааңгайкын турарын хереченлеп турар. Парторганизациялар болгаш болуктер коллективтиң иштинге улуг ажылагыйлыын планныг даалгаларын күүседири дээш политиктиг организакчы ажылдарны чорудуп, ажыл-ишчилерге партийжи салдарны чедирип турар.

Бригаданын, цехтин партия организациялары болгаш партболуктериниң организакчы, кижизидикчи ажылын улам күштелдиреринин дугайын СЭКП-ниң XXIV съездизининң документилеринде тодаргай айыткан. Оны удуртулга болдурган, партия райкомнары, чер-черде партком-нар сөөлгү үеде чамдык организастыг хемчеглерни ап келген.

Кандыг-даа ажылдарны чедишкинниг шинтирлээри кадрларны шын шилип, таарыштыр тургузарындан хамаарыжыры амыдырал бадытткан турар. Моны барымдаалаан, арткен отчёт-сөңгүдалыг хуралдарга бригаданың, цехтиң партия организациязының секретарьларынга, партболуктер организакчыларынга ажыл-херекти партийжи принципиалдыг ёзу-биле анализтеп билир, коммунистерниң бедик хүндүткелии чедип алган, эң мурнакчы, төлептиг коммунистер сонгуттурган. Отчёт-сөңгүдалыг хуралдар арткеннинг соонда СЭКП райкомнарың, колхозтарда, совхозтарда парткомнар чаа сөңгүткен секретарьларның сургаалдалыг семинарын эрттиргилеп. Оон аңгыда олар партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының чанында доктаамал ажылдап турар партия активиниң школазының дыңнакчылары болуп тураалар.

Амгы үеде бо талазы-биле чоруткан ажылдарны анализтеп көөрге, цехтерде, бригадаларда, фермаларда партия организацияларының ажылын райкомнар, партком-нар хынзы-биле сонуургап, оларга практиктиг дузаны бүгү талазы-биле чедирип турар черлерде коллективтиң планныг даалгаларын чединиккинниг күүсеттинин, политмассалыг ажылдар бедик дээрледе. Чижээ, «Тиилелге» совхозтуң Шазбалыг салбырында, Тее-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң № 1 хойжу бригадазында, «Саян» совхозтуң Могайда, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүнде сүт-бараан фермаларында партия организацияларының секретарьлары Б. Овдар, Ч. Алдын-Херел, Й. Попова, В. Байлак олар партийжи даалганы толептиг күүседип, коллективтиң иштинге партийжи политиктиг кижизидилге ажылын күштелдирип, коммунистерни будуруллеге таарыштыр хуваап. социалистиг чарыштыг дээштиг организастан кезегиндеп салбыр, бригада, сүт-бараан фермалары планныг даалгаларын чылдың-на күүседен, бедик көргүзүлүүр ажылдап турар.

«Тээлп» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында ажыл-ишти көрүп көрээл. Каш чылдар мурунда фермага ийи-үш-ле коммунистер ажылдап турган. А ферма совхозтуң сүт будурер кол чери. Мону барымдаалаан, ферма коллективинге партийжи салдарны күштелдирип, ацаа коммунистерни бижыглап, чогуур организастыг хемчеглерни совхозтуң парткому ап чорукка. Байдал ооң соонда үндезинии-биле чаартывган. Ам ында партия эге организациязы тургуступ турган. Ол бодунуң хүрээлеринге ажыл-ишке, амыдырал-чурттазага эң эки мурнакчы кижилерни хүлээп ап, коммунистерниң ажыл-херекке ролюн бедиткен. Партия организациязының секретары Иргит Сарыг-Тараа дамскан ажылын биилдиг удуртуп, коммунист бүрүүн ферманың ажылынын чугула черлеринде таарыштыр тургускан. Ында хой-ниити организациялары тодаргай удуртуп, оларның чаңгыс демнег ажылдарын чедип ап пыдаан. Ооң түңелинде ферма эртекен чылын бир иненке опаалтыр саар сүдүүң планын ажыргаи болган бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Цехтерде партия организацияларының эки ажыл-чорудулгазының чижээн «Тыва даг-дүгү» комбинаттың сеннелге цехинде. Шуурмакта ыяш участогунда парторганизациялардан база көрүп болур.

Партияның дайынчы звеноларының кол черинге партия болуктери хамаарыжыр. Оларның дайынчы арга-шинээзинден, дээштиг, иденкейлиг ажылындан будуруллеғиниң ажылы улуу-биле хамаарыжыр. Тее-Хем районда «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүң шудурсу ажылының ачызында ол улуг эвес коллектив районда мурнакчыларның одуруүвда кирип турар.

Будуруллеғиниң экономиказының ажыктыг чоруун бедидерииге төлептиг үлүгүн киприп турар оске-даа хой-хой партболуктерни адап болур. Олар коллективти сырый каттыштырар, ажылды тодаргай, таарымчалыг байдалдыг тургузар, будуруллеғиң бедик түңелдин чедип алыр дээш кижи бүрүүзү пегелделиг болгаш харыысаалгалыг ажылдаарын чедип ап турар.

Чамдык районнарның парторганизацияларының часкы, күскү кампаниялыг ажылдар үезинде тур партболуктер тургузуп, коммунистерниң мурнакчы ролюн, дээштиг саздарын чугула ажылдарда хаара тудуп ап турары — партия организацияларының дайынчы шинээзин улам күштелдирип турар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, планныг даалгаларны күүседиринге база чон оргуузунга организакчы ажылдарны чорударында партиянын цех, бригада, салбыр организацияларының, болүктериниң ролюн моон сонгаардаа бедидери, оларны сайзырангайжыдары эргежоо чугула. Ынчалзаакок чамдык парторганизацияларда бо талазы-биле азаа чедир кылдыңмайн турар чүүлдер эвээш эвес. Чижээ «Россия» совхозта партком (секретары А. Нанкратов) ооң составында тургустурган дөрт партболуктериниң ажылын удуртур, ооң дээштиг болуүнүн чедип алыр дээш чоруктан ажылы чок, оон түңелинде партболуктер чүгле ёаазын кырында санаттынып турар.

Тоогулуг, чугула болуушкунарны күшажылты белектер-биле үткуруу — совет улуска чаагай чаңчыл апаарган. Ындыг хүннерниң биргизии ССРЭ-ниң тургустугазындын бээр бежен чылы болур. Ону толептиг үткүүр дээш будуруллеғиниң дедиеки ажылдаарын хандырып, партияның эге болган цехтерде, бригадаларда организациялары болгаш болуктери коллективтерге ёаулуг дайынчы организакчылар болуп, ажылды калбартып, четвеетерии чайладыр дээш боттуг хемчеглерин алыры оларның кол соругазы болуур.

АЖЫЛ КАЛБАРГАН

БАЙ-ХААК. 1971 чылда Бүгү-россияның социалистиг чарыжының тиилекчизи, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугу-биле шаңнаткан Таңды районуң «Мөжегей» совхозунуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынче бүгү талазы-биле белеткедип киргеп, организастыг чорудуп турар.

Совхоз чер ажылының культуразын бедидеринче кичээнгейни салган. Тараа культуралары шиптизи-биле 155 муң гектарны эзлээр. Чайны сес муң гектар, күзүн чеди муң га черни чарып белеткээн. Бо чазын 5 муң га черни андырар, ону ийи муң чеди чүс гектар чедире бергеп.

Часкы хову ажылдарында чүс хире трактор ажылдап турар. Оларның моорби сезиг ыык базырыышкыны чорудуп, доозарыга чөөкшулай бергеп. № 1, 2 трактор-хову бригадалары илиирлөөшкин баштай доозкан.

Эки шынарлыг үрезин четчир, ону удавас чаштырып эгелээр. Дужүттү бедидериниң бир магалыалы 480 тонна минералдыг чемнигчидилге бар. 15 муң тонна одекти шөлдерде токкеп.

Ында ажылдың будуруккүлүүнүң кайы хирел, Виктор Васильевич?

— Бригадалар арасында социалистиг чарыш калбарган. Ооң негелдезин ажылдап кыптан. Бирги чер дээш чаңгыл чорун турар. Энтер Н. Непомящийнин, В. Кузьминаның бригадазары Студенческая кудумчузун асфальтылап турар. Ам дээштүг четкен. Ында трактористер Д. Гөрдеев, Н. Шүльмин, чоланы И. Волвенко, слесарь Н. Медиков бедик будуруккүдүг ажылдап турер—деп, ол бадыткады.

Асфальт материалы ажылдан кылыр «Д-22Б» дең агрегат мурнунда чылдагы эдээ чедө-27 тонна асфальтлыны шыны тургаш. Ол агрегаттың башкарыкчылары Л. Шаронин, Г. Елисеев, В. Савин, К. Шароняя оларның чогаалыктыг инициативазы-биле агрегаттар элчедө 50—60 тонна кара шыныны кылып, бедик будуруккүлүг ажылдап турар. Ооң түңелинде хой үеңээкты камнаан ап турар апаргап.

Юлия Афанасьевна Кузьминаның коммунистиг күшажыл бригадазы коллективте мурнакчы бригадаларның бирозо. Бригада бо чылын 500 муң чечек остүрер планныг. Хоорүн ажылчыннар Л. Квеет биле Ю. Кузьмина бо хүннерде хоорайга чурттакчыларга садар чечектериң хой келеңи остүрүп турар. Ам хааржакчыгаштарда остүрген чечектерин ыыктыглыг черинге одуруглырында солуй олургур ажылдарны кылып эгелеп.

Хоорай организацияларының погаанчымдыгазында чүү берип болур сиңер?

— Машиналыг организациялар доврак алыр даже эки доваруктыг черни шилеп бир, ында чүдүрер машинаны турбаскан. Оз шыкаш дең чылдыг сиген үрезинии хереглеп организациялар кондит-даа үелеңир чокка оны биктеп ап болур, четчир сайгыг үрезин бор—деп, инженер идегел-биле чугаалады.

Бо коллективтиң кылган ажылдары ыяшал-ла хөл. 900 кг люцерна үрезинии белеткеп. Тараан ыяштың чечекти болган сиген шөлдерни чемнигчидер-биле органиктиг база минералдыг чемнигчидилеңи 15 тонналы бодеткеп алган.

Чамдык организациялар баш бурууган белеткел ажылдарын эгелеп. «Тыва сүт үүдүг» трест, № 1 цехтың алыы заводу, № 3 АТБ, № 19 школа болгаш оске-даа организациялар бөстараалыг деваскаарларын арыглап аптаан болган ыяш чечек олургур черлерин кылыстаан.

А. СОДУНАМ.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш Облпрофэвилелдер чөвүлелинде

Мурнакчыларны киирген

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылыга алдар болдурган социалистиг чарышка эки түңелдерин чедип алган үлетурунуң, тудугуңу, транспортуң, эмнээлеңиң, улус ореелгелеңиң, культуразың болган улус ажыл-агыйының оске-даа ады-ларының 67 мурнакчыларын республиканың Хүндүлел самбыразына киирерин СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш областың профэвилелдер чөвүлели шиитирлээн.

Хүндүлел самбыразына киирерлериниң аразында Бай-Тайга районнуң «Тээлп» совхозунуң хойжузу Б. Күжүгет, Чадаана-ның Кызыл хооргай» совхозунуң механизатору Ю. Соломащин, Шагаан-Арыг АТБ-ниң чоланчызы А. Воронов, Таңды районнуң Көрө ажыл-агый дүрээлиг станциязының сааңчызы О. Даваар, «Коммунизмниң херели» колхозтуң механизатору К. Седип-оол, Кызыл хооргай Советиниң «Кок-Тей» совхозунуң механизатору Н. Бабина, Кызыл-Садының «Саян» университединиң генеция эргелекчизи Н. Гребенникова, «Кызыл тудуг» эргелениниң дапчылар бригадазының бригадири С. Саидан болгаш оске-даа мурнакчылар бар.

Улусчу контролёрларның республика чөвүлел хуралы

Дүүн Кызылга садыг организациялардың улусчу контролёрларының республика чөвүлел хуралы болуп эртпеп. Анаа республиканың болгаш районнарның улусчу контроль комитеттериниң ажылдакчылары, садыг организациялардың улусчу контроль бөлүктериниң дараалары, республиканың Садыг министерствозунуң болгаш садыг организациялардың, ведомстволарның удурукчулары, «Комсомолчу прожектор» питөбтарының дараалары, оске-даа харыысалгалыг ажылдамчылар киришкен.

Чөвүлел хуралга «СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың январь 7-де хүлээп алганы «Садыгны болгаш оон техниктиг дериппкиниң улам ажыктыг хемчеглер дутпында» доктаалы-биле хол-бөштүр улусчу контроль организацияларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының «Доктаалда чедип алган ажыктыг хемчеглерни дутпында» айтырыгның талазы-биле ылгеедеп Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазының орлакчызы А. И. Поздняев ылгаан.

(Чөвүлел хуралдың дутайында отчёт дараазында солуңга үмеп).

(БИСТИҢ КОРР.).

Найысылалывысты—сад-хоорай болдураалы!

Чаагайжыдылга уламчылавышаан

Ногаанчыдылга талазы-биле чарыштың эгелекчилериниң бирээзи губернаторлёвка удур дисспансерниң коллективи хоорай чаагайжыдылгазының аянында 130 ыяштыг, 7200 чадаг ыяштыг, 3 муң чечекти девискээрнее тарып остүрер болгаш оон аажактың хайгаараалың экижеңер хүлээлгеп алган. Эмчилер аңгы үеде ыяш олургур онгаларны каскаа, кара хөрзүнүг довуракты четчирип-биле баш бурунгаар белеткеп алган. Чечек тарыыр черлерии довуракпан дескилээн.

Күрүнениң ойнаа чок чер комитеди ногаанчыдылгага хереглеер довуракты соортуп, онгаларны алмаан, ыяш турун соортуур ажылче кирген. Чечектер олургур черлерииң довураш содуп кылгаан.

Кызылдың чурттазга-коммунал ажыл-агый эргелеги хоорайның ногаанчыдылга, чаагайжыдылга оруу-сепгелее ажылынче кол киче-гейии салган. Хоорайның бүгү организациязының ол талазы-биле материалдыг дуза көргүзеринии чеги болбур.

— **Ногаанчыдылгага хамаарыштыр бирги кварталда кандыг ажылдар кылдынганыл?**— деп, Кызылдың чурттазга-коммунал ажыл-агый эргелениң экижеңер хүлээлгеп алган. Эмчилер аңгы үеде ыяш олургур онгаларны каскаа, кара хөрзүнүг довуракты четчирип-биле баш бурунгаар белеткеп алган. Чечек тарыыр черлерии довуракпан дескилээн.

— Үүле хоорай иштинге тарыыры-биле 220 муң чечекти остүрүп турар бис. Чурттакты чонга 20 муң организациялара 1800 чечекти садарыбыле остүрүп турар. Онгаларны калын белеткээн, 7000 ыяштың олургаа болгаш 15 муң дорбеңнии мегге тротуарны сөөлгө кылгаа. Кудумчу болгаш тротуар сөөлгелеринде Мария Бургаңнаның, Валентина Кузьминаның, Татьяна Баркованың болгаш Николай Непомящийнин бригадалары ажылдап турар.

— **Ында ажылдың будуруккүлүү кайы хирел, Виктор Васильевич?**

— Бригадалар арасында социалистиг чарыш калбарган. Ооң негелдезин ажылдап кыптан. Бирги чер дээш чаңгыл чорун турар. Энтер Н. Непомящийнин, В. Кузьминаның бригадазары Студенческая кудумчузун асфальтылап турар. Ам дээштүг четкен. Ында трактористер Д. Гөрдеев, Н. Шүльмин, чоланы И. Волвенко, слесарь Н. Медиков бедик будуруккүдүг ажылдап турер—деп, ол бадыткады.

Асфальт материалы ажылдан кылыр «Д-22Б» дең агрегат мурнунда чылдагы эдээ чедө-27 тонна асфальтлыны шыны тургаш. Ол агрегаттың башкарыкчылары Л. Шаронин, Г. Елисеев, В. Савин, К. Шароняя оларның чогаалыктыг инициативазы-биле агрегаттар элчедө 50—60 тонна кара шыныны кылып, бедик будуруккүлүг ажылдап турар. Ооң түңелинде хой үеңээкты камнаан ап турар апаргап.

Юлия Афанасьевна Кузьминаның коммунистиг күшажыл бригадазы коллективте мурнакчы бригадаларның бирозо. Бригада бо чылын 500 муң чечек остүрер планныг. Хоорүн ажылчыннар Л. Квеет биле Ю. Кузьмина бо хүннерде хоорайга чурттакчыларга садар чечектериң хой келеңи остүрүп турар. Ам хааржакчыгаштарда остүрген чечектерин ыыктыглыг черинге одуруглырында солуй олургур ажылдарны кылып эгелеп.

Хоорай организацияларының погаанчымдыгазында чүү берип болур сиңер?

— Машиналыг организациялар доврак алыр даже эки доваруктыг черни шилеп бир, ында чүдүрер машинаны турбаскан. Оз шыкаш дең чылдыг сиген үрезинии хереглеп организациялар — кондит-даа үелеңир чокка оны биктеп ап болур, четчир сайгыг үрезин бор—деп, инженер идегел-биле чугаалады.

Бо коллективтиң кылган ажылдары ыяшал-ла хөл. 900 кг люцерна үрезинии белеткеп. Тараан ыяштың, чечекти болган сиген шөлдерни чемнигчидер-биле органиктиг база минералдыг чемнигчидилеңи 15 тонналы бодеткеп алган.

Чамдык организациялар баш бурууган белеткел ажылдарын эгелеп. «Тыва сүт үүдүг» трест, № 1 цехтың алыы заводу, № 3 АТБ, № 19 школа болгаш оске-даа организациялар бөстараалыг деваскаарларын арыглап аптаан болган ыяш чечек олургур черлерин кылыстаан.

А. СОДУНАМ.

КИЕВ. Электрилиг каңнаашкынның Е. О. Патон аттыг институдунуң коллективи демир каңнал, тудуштурар чаа херекселерни тургузар, каңнаашкынның чаа-чаа аргаларын ажылдап кылгаш, ажыглаага киирер талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдап турар.

ЧУРУНТА: демир тудуштурар, каңнаар чаа агрегатты шинеп турары. Оон ачызы-биле рольстерни болгаш хлорзаларны мурнукузумдан дыка шалыпкын каңнап бөөр.

А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

ЧУРТТУҢ БҮГҮ УЛУСТАРЫ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНГЕ БОТТАРЫНЫҢ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ КАЙЫ ХИРЕ БАЙЛАК УРЕ-ТҮҢНЕЛДЕРНИ БЕРИП ТУРАРЫН, ОЛ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН КЕЛИР ҮЕДЕ КАЙЫ ХИРЕ КАЛБАК АРГАЛАРНЫ АЖЫДЫП ТУРАРЫН ХӨЙ ЧЫЛДАРДАГЫ АМЫДЫРАЛЧЫ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН БҮЗҮРЕП КӨРГЕН.

МАТЕРИАЛДЫГ ХӨРЕҢГИЛЕРНИ БОЛГАШ КҮЖЕНИИШКИННЕРНИ МӨӨҢНЭЭНИ, СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ БОТ-БОТТАРЫНГА АК СЕТКИЛДИГ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ БҮГҮ РЕСПУБЛИКАЛАРГА БЕДИК САЙЗЫРАЛДЫГ ҮЛЕТПҮРНҮ БОЛГАШ МЕХАНИЗАСТААН УЛУГ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ТУРГУЗАР АРГАНЫ БЕРГЕН.

(«СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА» СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫНДАН).

Апрель 5-те үнген № 80 «Шында» республиканың экономиказының болгаш мультуразының 1945—1965 чылдарда хогжулдезиниң дугайында беседаны парлаан.

Бөгүнгү беседа Тыва АССР-ниң улус амыл-агыйының 1966—1970 чылдарда хогжулдезиниң дугайында болур.

ССРЭ-НИҢ ЭРТЕМНЕР академиязының геология институдунуң улуг артем ажылдакчызы В. П. Еремеев 1966 чылдың июль 6-да үнген «Тувинская правда» солунда түүлүнге мындыг сөстерни бижээн: «Тывага эң-не баштай 20 чыл бурунгаар келген мен. Эртиен үе иштинде маяа-даа —ыраккы Камчатканга ийикпе, ширимин Колымага болгаш Якутияга азы изиг Моолга-даа чораш, неязэде катап-да Тываже келиксей бээр мен...

Чээрби чыл иштинде бо крайы таныттынмас кылдыр өскерилген-дир... Дараазында кээрингге Тыва моон-даа артык чараш болгаш сонуургаичыг апарган турарынга бүзүрээр мен».

Төрээн чурттуң, ында бактаан түс-түс республикаларның эртекен беш чылдарда шапкын бурунгаар хогжүдезинге совет кижилерниң ындыг бүзүрелиниң үнер дөзү, магадылалы — улус ажыл-агыйын хогжүдер талазы-биле партияның болгаш чазактың хүлээп алганы беш чыл планнары болган. Шынап-ла, сөөнгү, беш чылдарда Советтиг Тыванның ары улам чараш, көрүштүг апарган.

Сескн беш чылда Тыванын бүдүрүкчү күштерин дүрген темпилер-биле хогжүдерин партия болгаш чазак онзагай кичээнгейге ап. ава сагышчовашкынны салган.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелдери 1966—1967 чылдарда Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын хогжүдериниң талазы-биле түскай доктаалдарны хүлээп алган турган. А «Тыва кобальт» комбинатты ажыгзалга киирер дугайында шиитпир партияның XXIII съездиниҢ Директивазынга бижиттинген турган.

Ол доктаалдарда көрдүнген хемчегларни амыдыралга боттандырганы республиканың бүдүрүкчү күштерин хогжүдеринге, улустуң культуразын болгаш чаагай байдалын көдүрериңге, беш чыл планын чедиишкинниг күүседиринге улуг ужур-дүзалыг болган.

СЕСКИ БЕШ чылдың төнчүзүнде республикага 65 үлетпүр черлери ажыдап турган, оларның он бежи 1966—1970 чылдарда ажыгзалга киргеи. Чамдык улуг күүлүт, нарын бүдүрүлге черлерин ажыгзалга киргеи. «Тыва кобальт» комбинатты. Терлиг-Хаяның моңгүн суу бүдүрер черин ажыглап эгелээнн-биле бисте үлетпүрүнүң перспективалыг адыры—өнүүг металлургия үлетпүрү тургустунган. Баа-Хемнин хөмүр-даш разрези, Кызылда тудуг материалдарының комбинады. «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың, Хову-Аксының электростанцияларында чаа күүүлер — бо бүгү, улус ажыл-агыйының моон соңгаарры хогжүдезинге шиитпирлиг салдар чедирер түүлдер болур.

Эрткен беш чылның дургузунда 41 үлетпүр бүдүрүлге черлери планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининг чаа системазын ёзугаар ажылдап турар апарган.

Үлетпүр бүдүрүлгезинин эргелеп башкарарының, планнаарының болгаш материалдыг идиг бәрининң чаа хевирлерин ажылдап кылган СЭКП Төп Комитединиң сентябрь (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, республиканың экономиказын хогжүдеринге улуг ужур-дүзалыг болган.

Планнаашкынның болгаш материалдыг идиг бериишкининң чаа системазын бүдүрүлгеге боттандырар талазы-биле ап чоруткан хемчегларнин түннелинде ажыл-агыйның удуртулгазы улам тодаргай, бедик деннелдиг апарган, бүдүрүлгенин кол фондуларын ажыглаары экижээн, бүдүрүлге черлеринин техниктиг эде чепсегларээшкини боттанып, бүдүрүлгенин технологизазы экижип, ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейи көдүрүлүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип келген.

1965 ЧЫЛГА деннээрге, 1970 чылда республиканың үлетпүр продукциязының нииги хемчээли 147,7 хуу, оон иштинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың — 189,9 хуу, Кызылдың электрн станцнязының — 222,3 хуу, Баа-Хемнин хөмүр-даш разрезинин — 179,9 хуу, «Тыва кобальт» комбинаттың — 144,2 хуу, Кызылдың алгы заводунуң — 140,3 хуу, Ак-Довуракгың хлеб заводунуң — 157,4 хуу өскен.

Республика сескн беш чылда план ёзугаар 249 млн. 761 мун рубльге үлетпүр продукциязын бүдүрер түргаш, херек кырында 259 млн. 69 мун рубльге бүдүрген азы күүсеткени 103,7 хуу болган.

ҮЛЕТПҮРНҮҢ КОЛ-КОЛ продуктуларын бүдүрелнин талазы-биле сескн беш чыл планының күүселдези мындыг болган:

	Планы	Бүдүргени
Хөмүр-даш (мун тонна)	1674	1974
Электроэнергия (млн. квт.-шак)	559,1	599,2
Даг-дүгү (тонна)	110640	123348
Дилген ыяш (мун куб. м.)	467	495
Хөм идик (мун әжеш)	205	244
Кижис идик (мун әжеш)	303	309
Лаазаныгга кылыглары (мун руб.)	3630	3847
Колбаса кылыглары (тонна)	3860	4523
Хлеб (тонна)	74010	78234
Дус (тонна)	24200	25361

Чөөн Сибирьниң амгы специализастаашкынының бир утланыышкынынга дүгжүп турар үлетпүр адыры — өнүүг металлургияның нииги продукциязының хемчээли 14,6 катап өскен.

Ол үеним дургузунда үлетпүр хогжүдезинин темпизи дүргедээн болгаш чаартылгазы улам күштелген. Оларга түдүг материалдарының, . одаага, электроэнергетика үлетпүрлеринин бүдүрүлгелери хамаарыжыр. Оларның бүдүргеи нииги продукциязының хемчээли 2 катап өскеи.

Республиканың бүгү улус ажыл-агыйының нииги продукциязында үлетпүрүнүң улуг-хуузу 1965 чылда 40 хуу турганындан 1970 чылда 43,8 хуу апаргаи.

Сескн беш чылда үлетпүр бүдүрүлгезинин хөй-хөй ажылчыннары бодунуң кызымак күш-ажылы-биле шылгараанар. Оларның аразында Кызылдың алгы заводунуң хоочун ажылчыны, Ленин орденнинң эдилекчизи Б. Б. Хүүрекпен, даараныгга комбинадының даараныкчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Е. А. Ерчукова, Ак-Довуракта арыгдал фабриказының машинизи, СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү З. Л.-С. Бүжүгет, Чадаананың хөмүрдаш разрезинде экскаватор машинизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Е. Н. Фроленков болгаш оон-даа өске чүс-чүс ажылчыннар шылгарап үнгеннер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ ажыл-агыйын хогжүдеринге СЭКП Төп Комитединиң март (1965 ч.) Пленумунуң шиитпирлери овзагай ужур-дүзалыг болган.

Планнаашкынның болгаш продукциняны күүрнеге садарының чаа чуруму, белеткел өртектерин үлгаттырганы, продуктуларны планнан ажыр садарынга идиг бериишкин, техника өртээнин чинээнн, оруга үндүрүүнүң база колхозтарга чээлиниң чаа чуруму, партияның болгаш чазактың чоруткан өске-даа хемчегларни көдээ ишчилерни шудургу күш-ажылче мобилизастаарынга, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин хогжүлде темпилерин дүргедедиринге улуг салдарны чедирген.

Көдээ ажыл-агыйны специализастаарын ханыладыр болгаш таарыштыр хуваай тургузар талазы-биле сескн беш чылда республикага нииги-зибиле база чамдык бойдусклнчаттыг зоналар болгаш ажыл-агыйлар айбы-биле чугула ажылдар чоруттунган. 1967—1968 чылдарда республиканың база районнарнын органнары бүгү колхозтарны, совхозтарны специализастаарының болгаш таарыштыр хуваай тургузарының чангыс аай схемазын хүлээп алган. Ол чурумга дүүштүр боттарының хогжүдезинин аайыбиле түс-түс ажыл-агый бүрүзү кол болгаш немелде адырларлыг бооп, түскай үлганыышкынның апарган.

Специализастаашкын беш чыл планын чедиишкиннг күүседиринге база көдээ ажылагый бүдүрүлгезинин экономика талазы-биле үре-түннелинин улам ынай бедидеринге дузалаан. Эрткен беш чылда республиканың көдээ ажылагый бүдүрүлгезинин нииги өзүлдезинин ортумак хемчээли 1961—1965 чылдарга деннээрге 23,3 хуу хөй болган.

СЕСКИ БЕШ чылда Тывага 1 млн. 58 ажыг мун тонна тараа, 172,5 мун тонна эът, 284,5 мун тонна сүт, 70 млн. 700 мун борбак дагаа чуургазы, 10,1 мун тонна дук бүдүртүнген.

Тывада колхозтарның болгаш совхозтарның кол хөренгизи 1970 чылдың төнчүзүнде 121 миллион рубль түнге чедир көвүдээни — оларның техника-биле әки чепсеглейгеининиң, күш-шыдалдыг апарганының хереглзи болур.

Колхозтар болгаш совхозтар 1633 тракторму, 813 комбайнны, 1856 автомашинаны, өске-даа техниканы немей алганнар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Бир әвес 1965 чылда колхозтарга болгаш совхозтарга чылда ортумаа-биле бир ажылдакчыга онаштыр 1493 рубль түнүг нииги продукцияны бүдүрген болза, 1970 чылда 1999 рубльдин нииги продукциязын бүдүрген.

1966—1970 чылдарда республикага малдың баш саны көскү өзүлделиг болган. 1970 чылдың төнчүзүнде нииги-зибиле 194,1 мун баш мыйыстыг бода мал, 1 млн. 119 мун хой, өшкү, 38,5 мун баш чыгты, 27,2 мун хаван санаттыныл турган.

Малдың продуктулуг чоруу бедээн. Бир әвес бир инекке онаштыр колхозтарга болгаш совхозтарга 1965 чылда ортумаа-биле 1271 кг. сүт саап алган болза, 1970 чылда 1567 килограммны саган. Семиртилгени экижиткенинин түннелинде күүрнеге хужаагаи мыйыстыг бода малдың ортумак дириг денэини 300 кг, шээр малдың — 40 кг. четкен. Күүрнеге көдээ ажылагыйның продуктуларын садарының талазы-биле беш чыл планының күүсеттингени:

	План	Херек кырында
Тараа (мун тонна)	300	424,6
Эът —«—	111,6	113,9
Сүт —«—	104,4	114,2
Дук —«—	11,5	11,9

1970 чылда республиканың көдээ ажыл-агыйынга 30 мун ажыг кижи ажылдап турган. Беш чыл планын күүседиринге көдээ ишчилерниң киирген салышкынын Коммунистиг партия база Совет чазак бе-

ФАКТЫЛАР

Төрээн чурттувустуң бүгү улустарының ақы-дуңма дузаламчызының ачызында бистиң республиканың экономиказы эрткен беш чылда шапкын хогжүделикг болган.

● СЭКП-ниң XXIII съездизининң Директивазынга киргеи, Тываның өнүүг металлургиязының баштайгызы Хову-Аксының кобальт комбинады ажыглалга киргеи.

● 1970 чылдың төнчүзүнде республикага 65 үлетпүр бүдүрүлгелери ажылдап турган, оларның он бежи сескн беш чылда туттунган.

● 1965 чылга деннээрге 1970 чылда республиканың үлетпүр продукциязының нииги хемчээли 147,7 хуу өскеи.

● Республика сескн беш чылда 249 млн. 761 мун рубльдин үлетпүр продукциязын бүдүрер планын 103,7 хуу күүсеткеи.

● Бистиң республикавыс эрткен беш чылда көдээ ажылагый продуктулары садарының планнарын ажыр күүсеткеп. Ол беш чылда ажылчы чоннар 1 млн. 58 мун ажыг тонна тараазы, 172,5 мун тонна эът, 284,5 мун тонна сүтту, 10 мун тонна ажыг дуктуг, 70,7 мин борбак чуургаиы бүдүрген.

● 1970 чылдың төнчүзүнде биске 194,1 мун баш мыйыстыг бода мал, 1,1 млн. шээр мал, 38,5 мун баш чыгты турган. Семиртилгени эки тургусканының ачызында күүрнеге дужаагаи бода малдың бирээзинин-не дириг денэини 300 кг, шээр малдың — 40 кг четкеи.

● Эрткеи беш чылда республиканың ажыл-агыйлары 1633 тракторму, 813 комбайнны, 1856 автомашинаны болгаш өске-даа техниканы немей алган.

● Кызылдың болгаш оон чоок-кавы суурларының чурттакчылары ол үеде 10,5 мун телевизорлуг садып алган.

● Республикада культура бажыңнарының база клубтарның саны 188 четкеи, 211 киноустановкалар ажылдап турар.

● Сескн беш чылда 16 кижи эртемнер кандидаттары болган, ам бисте 23 кижи эртемден.

ПАРТИЯ БОЛГАШ ЧАЗАК Тываның капитал тудуун хогжүдеринче улуг кичээнгейни салып, аңаа акша-хөренгини харам чокка үндүрүп турар. Республикага сескн беш чылда тудутга капитал салышкыны 274 млн. 92 мун рубль болган азы 1961—1965 чылдарга деннээрге 30,3 хуу хөй.

Нииги-зибиле 214 млн. 790 мун рубльдин кол фондуларын ажыглалга киирген, ол болза 1961—1965 чылдарда турганындан 1,5 катап көвүдээн. Оларның аразында «Тыва» совхозту Күш-ажылдың Кызыл тук ордени-биле шанналн. «Элегес» совхозтуң мурнакчы хойжузу Уин-оол Андреевич Бавун-оолга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысканы. Он үш кижи Ленин орденнин, 20 кижи — Октябрь революциязы орденнин, 65 кижи Күш-ажылдың Кызыл тук орденнин, 85 кижи Хүндүлеллин демдээ орденнин эдилекчилери болган. 114 кижи медальдар-биле шанналткан.

1970 чылда Бүгү-россиянын социалистиг чарыжынын түннелдерин ёзугаар, шилчил мунизминиң херели» колхоз алган.

Ажыл-ижин чазактың бедик үнелээни болур. Ю. Н. Зюзин ол будургээгее 25 чыл иштинде ажылдаан. Беш чылдың планын ол барык бүдүн чартык катап ажыр күүсеткеш. 1970 чылдың төнчүзүнде 1972 чылдың май айның үлүүнге киирнштир ажылдап турган. Ю. Н. Зюзин Тыва АССР-ниң транспортунуң ажылдакчызы. Пассажирлер АТБ-ниң чолаачызы Х. Б. Ондар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады № 3 АТБ-ниң чолаачызы Б. А. Амыртаа. Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы, Ленин орденнин эдилекчизи М. Г. Мамзева болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдакчылар республиканың транспорт болгаш харылзаа ажылдакчыларының улуг отрядын төлептиг төлээлеп турарлар.

1966—1970 чылдарда республиканың харылзаа четкизи, өске адырлар-биле бир дөмей, көскү чедиишкиннерни чедип алган. Беш чылдың соолгу чылында радиоточкаларның саны 36756, телефоннарның саны 6732 четкеи. Кызылдың болгаш чоок-кавы районнарның чурттакчы чону 10,5 мун телевизорлуг апарган.

БИСТИҢ ЭКОНОМИКАНЫҢ бүгү адырларының хогжүлдези-биле катай улус чырыдыышкыны болгаш культура хогжүлдези сескн беш чылда көскү базынларны кылган.

1970 чылда школалар тудуунга капитал салышкыны беш чылдың баштайгы чылынга деннээрге ийи катап өскеи. Беш чыл иштинде 6614 олуттуг 26 школаны туткан. Республиканың 168 школаларынга нииги-зибиле 54 мун хире өөреникчилер өөренип турар апарган. Бир дээди болгаш беш ортумак тускай өөредилге черлеринде студентилерниң саны 5000 ашкан. Республиканың чурттакчы чонунун дөрттүн бирээзи-ле өөреникчи. Бүгү чонның соолгу ийи чизе бүрүткелининг көргүзүглерин деннээр болза мындыг: 1000 ажылдап турар чурттакчы чон бүрүзүнге Тывага 1959 чылда 128 дээди болгаш ортумак артемнит кижилер онаажып турган болза, 1970 чылда ол сан 260 кижи четкеи.

1970—1971 өөредилге чылында республиканың школаларынга 3153 башкы ажылдап турган оларның 22-зи «РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы», 36-зы — «Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы» деп бедик аттыглар, 123 башкы «Улус чырыдыышкынының шылгаракчызы» деп демдектин эдилекчилери. Бүгү башкыларның барык чартык кезии дээди артемнит. 1968 чылда Ак-Довуракгың ортумак школазының башкызы Сарыглар Саятыевна Тамдын-оолга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тывысканы.

Тывада чускай артем ажылын кылып чоруур кижилерниң саны көвүдээн. Сескн беш чылда тывалардан 16 кижи артемнер кандидады деп атты кампалап алганнар, ам бисте ындыг артемденнериниң саны 23 кижи четкеи.

Сескн беш чылда культура объектилерин тударынга 1 млн. 738 мун рубль капитал салышкынныларын шиигээдип алган. Ол болза оон мурнунда эрткен беш чылдарга бодаарга дөрт катап хөй. 2460 олуттуг 13 клубтар туттунган болгаш республикада культура бажыңнарының база клубтарның саны 188 четкеи. 211 киноустановкалар ажылдап турар, оларның сези эрткен беш чылда тургустунган. 153 библиотеканың 22-зи 1966—1970 чылдарда ажыттыгаи. Библиотекаларда номнарның саны 1 млн. 743 мун четкеи. Чылдын-на республиканың чурттакчы бүрүзү ортумаабиле 29 катап кино көрүп турар. 10 мун чурттакчы чон бүрүзүнге 8 клуб болгаш 6 библиотека онаажыр.

Тывайың ном үндүрер черн түс хире аңгы-аңгы аттарлыг номнарны чылда үндүрүп турар апарган.

1966—1970 ЧЫЛДАРДА оон-даа өске түүлдер кылдынган. Кадык кампалалы, садыг, коммуиал болгаш амыдырал хандырылгазы, социал хандырыга дээн ышкаш адырлар база көскү бедиктерни чаалап алганнар. Улус ажылагыйының бүгү-ле адырларының нииги эң чугула сорулгазы болза, ажылчы чоннуң өзүп олурар материалдыг болгаш үгаан-бодал негелделерин улам долу хандырары болур. Бо сорулга эрткен беш чылда Тыва АССР-ге, бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, чедиишкиниг күүсеттинин келген.

Эң кудукгу шалынны 60 рубль чедир өстүргениниң, планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелерде ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин материалдыг деткинче фондузунуң күселя-биле бедиткенинден, пенсияларның хемчээлин өстүргениниң чонинуң акша орулгазы 66 хуу, оон иштинден ажылчыннарның база албан-хаакчыларның 68 хуу көвүдээн.

Сескн беш чылда чедип алган чедиишкиннерни быжыглавышаан, ажыгнаттынмаан арга-күрлавырларны барымдаштап тургаш, улус ажыл-агыйының 1971—1975 чылдарда хогжүлдезинин тоскү беш чыл планнарын ажылдап кылган.

Д. ТИНМЕЙ,
республиканың Күрплан дәргазының орлаанчызы.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ—ЛЕНИНЧИ ОРУКТАП КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ БУРУНГААР!

(СЭКП ТК-НЫҢ 1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ХҮНДҮТКЕЛДИГ АЛБАНДА

Бистиң республикавыс колхозтарында, совхозтарында, үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудугларында болгаш өске-даа коллективтерде улусчу дружиналар чер-черге хөй-нитгинниг корум-чурумун кампаларынга идепкейлиг киржип келген. Улуг-Хем районунуң Чодураа суурда коммунист Василий Дамдынның удуртканы эки туранын улусчу дружиназының ажылы база үлегерлиг. Сөөлгү иви чылда ол суурда кемниг херек үүлүдир болгаш хөй-нитгинниг корум-чурумун үрээр чорук кызырылган, а бо чылын кемниг херек үүлгединшкин ында шуут болбаан. Дружинниктер маңаа улуг салымыкмынны киргеи.

Хөй-нитгинниг үлегерлиг корум-чуруму, бедик культуразы дээш республикага шимчээшкининиң эгелекчилери «Көк-Тей» совхозтуң болгаш Кызылдың автосеептелге заводунуң йолдективлериниң эгелээшкининиң профовилелдериниң Тыва область Чөвүлели биле Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу деткеен. Ол чаагай херекке Таңды районнуң Марачекка, Доора-Хадың, Успенка, Каа-Хем районнуң Ильинка суурларының, Балгазынның № 11 көдээ профессионал-техниктиг училищезиниң коллективтери база хаара түттүнгеи. Хөй-нитгинниг корум-чурумун, күш-ажылдың сагылгачурумун бижиглээр, культурлуг аңдырааа-чурттагга дээш бичe эвес ажылдарны хөй-хөй коллективтер чорудуп турар.

Республикада корум-чуруи үрээр таварылгаларның хөй кезии арагалаашкынның үржүү болуп турар. Ынчангаш бо талазы-биле демиселди күштелдирери бүгү-нитгинниг чугуда херээ. Хулиганнаар чоруктар-биле демиселди күштелдиреринче утланган хемчегларни республиканың Иштиги херектер министерствозу партияның Тыва обкому-биле кады ажылдап кылган. оны боттандырар дээш ажылдар калбарган, чер-черде байдалды район, хоорай, көдээ болгаш суур Совет-териниң сесселларынга, ажылчыннар коллективтеринге чугаалажып көрүп турар.

Специализастаан дружиналар милиция органнарынга улуг дузаны чедиргеи. Чүгле 1971 чылда ол дружиналарның болгаш күравтоинспекция ажылдакчыларының күжү-биле транспорт шимчээшкининиң чурумун үрээн 8 муң ажыг чолаачыны туткан болгаш чогуур хемчегларни чоруткан Кызылда № 2 АТБ-ниң дружинниктери С. Кузнецов, В. Бродников, М. Капленко олар автомашина оорлап мунган В. Яковлев дээрэни туткан болгаш аңаа чогуур харымаалганы хүлээткеи.

Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарында чамдык дружинниктер айыылдыг кеннг херектер үүлгедикчилерин тударынга серемчилелдиг, аваангыр, тывынгыр чоруун көргүзкеи. Дружинниктерниң ак сеткилдиг, эрее-шудургу ажыл-херээниң чижектерни хөй-биле чугаалап болур.

Дружинниктерниң кол сорулгазы болза, корум-чуруи үрээр, кеннг херек үүлгедир чоруктарны болдурбас дээш баш удур хемчегларни алырынга милиция органнарынга дузалажыры болур. Бо ажылды боттандырарынга будургелерниң, организацияларның удуртукчуларының кичээнгей салыры, дружинниктерниң недээнин ёзугаар корум-чуруи үрекчилерни хөй-нитгинниг муруунга шиигпы чугаалажыры хоорайларга, суурларга чогуур корум-чурумну тургузарыынга идигни бээри чугаажок.

ЧУРУКТА: Кызылдың аэропортунда дуржулгалыг дружинниктерниң бирээзи Куулар Эрее-оол.

Ю. НЕПОМНЯЩИЙ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң инструктору.

КОММУНИСТ МАЛЧЫН

Аныяк коммунист Өлзей Аракчаның кадарган хою «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң өскө малчыннарынны ышкаш эрткен кыштан хүр ашкан. Малчынның кадарган 287 хою догере ооладшкан, ооң чаш төлүн четче алган.

— Тоску беш чылдың пйнги чылында төрүүр чүс хойдан 98 хурээнны, хойдан-на 1,8 килограмм дуктуг албыштаан, 5 тонна сигенни кезип белеткеп алыр мен—деп, ол колхозчуларның хуралынга хүлээнген.

Аракчаларның өг-бүлези 1961 чылдан бээр төрээн колхозунуң хоюн кадарып келген. Бо аразында мал ажылынга оларның арга-иергежи дыка өскеи. Чыл бүрүде алган хүлээлгезин эш Аракчаа үргүлчү ажыр күүседип, колхоз, баштаар черниден таңнал-макталды ап келген. 1970 чылда Москва — Ленинград — Киев — Одесса — Волгоград маршруттуг поезд-биле экскурсиялаар халас путёвка-биле шаңнадып, калбак делгем Төрээн чурттуң төөгүлүг черлерин сонуургап көргеи.

С. ОНДАР.
Мөңгүн-Тәйга район.

ТРАКТОРНУҢ ДЫНЫН ТУТКАН...

Бис ооң-биле Бии-Хемниң механизаторлар хуралыга чапсар аразында ужураашы берген бис. Шевергнии аажок кылдыр кеттинникен, күдер-шыыраандан артында аныяксыг, хүреп шырайлыг кижи-биле, аная «Хадың» колхозта партбюро семретары М. О. Бичии-Уруг таныштырып каан чүве.

Бо дээрге районда база бир эрес, соруктуг ажыл-ишчи кижилерниң бирээзи болган. Бодунуң эрткен амыдыралының дугайын бирден-бирээ чокка хөөреп берип, амгы кылып турар ажыл-херээ-биле, бо часты канчаар уткаанын чугаалап берген.

Э. Д. Долчуңмаа амыдыралының аайы-биле түгле 7 класс доозар аргалыг болган. Ынчан ооң төрээн колхозунга машина-техника ковүдеп, ону башкарар кижилер тыпар агаар ышкаш чугула апарган. Ол чылдарның аныяк-оскелең үениг байдалынга дүүштүр, чолаачы, тракторист, комбайнер болуксаар, аная хандыкпыыр турган. Долчуңмаа база-ла бодунуг үе-чергээ-биле бир домей механизатор мергежилдиг ыяап-ла чедип алыр-дыр деп шинтпирлеп алган. 1950 чыл ооң амыдыралында уттундурбас болуп арткан, ынчан Эник-оол Долчуңмаа район төвүнге турган Туран МТС-инге трактористер-машинистер курузун чедиишкинниг доозуп аскан.

Чедип алыр дээш күзелдеттаанының сеткилин хаңган аныяк оол төрээн колхозунга артында-ла чалгынналы берген халдып чаныш келген. Өскен черинің ховушөлдери аныяк механизаторну ажыл-ишче кыйгыра бергеп. Ол чылын-на колхоз баштаар черя аная кац аътты дыныш тутсуп каапты. Эник-оол Дадар-оолович Долчуңмааның чээрби ийи чыл үзүктел чок улажып турар механизаторжу оруунуң эгези ол болган.

Чазын, чайын ону трактор хөрээнде олурупкан чер ацдарган, тараа чаштырган, илиртээп, сиген кестирген, бөлдүргеп, пресстээп чоруурун көрүп болур. Кыш болурга дуржулгалыг механизатор ол-ла тракторунда олурупкан малчыннарга сиген, савац соорткеп, суг дажыглаан чоруур. Тараажыларның болгаш механизаторларның ажыл-ишчиниң түңнелин көөр үе күс келирге, бедик дүжүттү чидириг чокка ажаар дээш шудургу демиселчилерниң мурнуку одуруунга база-ла комбайнер Э. Долчуңмаа кирер. Шак-ла мынчаар чыл келген тудуйда ооң ажыл-ишчи улажып чоруй барган.

Ажылдап келген чылдарының дургузунда дуржулгалыг механизатор Эник-оол Дадар-оловичиниң адрезинге бөгөй ажылдаан тең чемелдап туруп көрбээн. Харындаа айлар, чылдар эрткен тудум ыпак мергежилдеринге ол улам-на хандыкпын, бачым-чымыш ажыл-ишти бүдүрүп турар кадыында бодунуң арга-дуржулгазын байыдып келген.

Кижиниң сеткилинден тилип алган мергежилгеге чаңчыга бээрииниң чылдагаанды ол ажылынга ханы бердингеининден улуу-биле хамаарыжыр деп, хоочуп механизатор мээп-биле беседазынга чугаалаан.

— Бодумга быжыглаан техниканың ажылдаары меңээ бичии-ле тоарымча чок ышкаш сагындыра берзе, мен ол дорааи ооң чылдагаанын тыва чаңчылдыг мен — деп Эник-оол Дадар-оолович чугаалап турар. — Ажылдың кыдыг-даа чай-хое чок үеинде мен ол чаңчылымны черле өскертпес кижи мен. Ынчангаш хензиг-даа үреливиинин, чедир кылдыммаан ажыл алызында барын тракторму-даа, комбайнны-даа сандан үндүрүп болур болгай.

Э. Д. Долчуңмааның эдилээн техниказынга кайы хире хумагалыын ооң чылдынна ап турар шаңнал, мактаалдары бадыткап турар. Амгы үеде ооң эдилелинде МТЗ-50 маркалыг трактору капитал септелге чокка беш чыл болган. Колхоз баштаар черн эдилээн техниказынга ооң ыңдыг камныг чоруу дээш чыл санында-ла 600 рубль түңнүг шаңнал акшаны берип келген.

Механизатор болуп ажылдап келген чылдарының иштинде 1966 чыл аная уттундурбас болуп арткан. Ынчан Эник-оол Долчуңмаа часкы хову ажылдарынга ыяк белеткелдиг ужурашкан. Трактору, кожуг машиналарды белеп болгаш харып-даа культивация кылыр, каток сөөртүр, тараа чаштырар черлерииде ол херекселдерин пагда-ла чедирип алган. Эрткен чылын коммунист Долчуңмаа чыда чымчак черже шилчидерге 700 ганы ажылдап ямыр хүрээлгезин ажыр күүсеткеш, ажылагыйда механизаторлар аразында чарыштың тиилекчилерииң бирээзи болуп үнген. Ам бо чылын база-ла ооң авазжесес онаалданы күүседир сорулганы салган ажылдап турар.

Механизатор коммунист бодунуң байлакшылдыг дуржулгазын өске эш-өөрүнге домчыдып бээрииден ойталавас. Ооң деткимче-дузазы-биле, сүмези-биле механизатор болу берген аныяктар амгы үеде «Хадың» колхозта хой. Оларга ол ажыл-агыйда 6 чыл механизатор болуп ажылдап турар Иван Некрыловту, 5 чыл стажтыг — Алексей Масчык-оолду болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Олар база-ла ооң боду ышкаш дуржулгалыг механизаторлар апарганнар. Ооң ыңай бодунуң үр чылда доктаамал ажылдап келгеии мергежилге школачыларны хандыкпыдар, оларны өөредиринче Эник-оол Дадар-оолович улуг кичээнгейни салып турар. Эрткен өөредилге чылында ону Хадың-да 8 чыл школазының өөреникчилерн тускай мергежилдер кежээзинге чалап, ооң солуң чугаалын дыңнаанар. Кодээ ажылагыйга механизатор кадрларның кайы хире чугулазын, оларның мергежилиин хүндүлүүп, харыысалгалын ыңчап ажылчызы уругларга тайылбырлап берген.

Төрээн колхозунга хөй чылда ак сеткилдии-биле ажылдап берип турары даап коммунист эш Долчуңмаанын хөрээн чазактың дөрт медалы каастап чоруур, ону районнуң болгаш колхозтуң баштаар черлериниең каш удаа шаңнап келген. Трактөрнүң дыныи тутқан эрес-кежээ механизатор ам-даа хой чылдарда хүндүлүг хөрээн уламчылаар дээрзинге чигзивиг чок.

О. НАМЧЫЛАК.

Өртту болдурбас

Чер — бистиң байлаавыс. Ону өрт аймылындан камгалаар айтырыг кижи бүрүзүнүң хөрээ.

Аңчылар, балыкчыларның оваарымча чогундан одагларыны өжүрбейн кааптарындан, оттуг ыяш шаккаш ийикпе тыртқан таакпызын өжүрбейн октаптарындан болгаш өскедаа чылдагаанналдан өрт болу бээр.

«Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Олчамай баштаан хойжулары алаактан ыяап кезип тургаш, чанарда одаан өжүрбээвинден бир гектар черниң ыяжы өртteгеп. Бурүүлүг кижилерге хемчетнн коргускен. Мурнунда чылдарда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының Чаш-Талда туткан инек кажаазының чоогунда арыг өрттенгевиинден кажаа өрттенип, совхоз улуг котаралга тамарышкан.

Өртту болдурбазының хемчегларин Ак-Туруг ыяш ажылагый салбырының ыяш камгалал ажылдакчылары хамаарышкан участоктарында эки тургускан. Орук белдирлеринде коску агитацияның плакаттарын аскылаан. Өртту болдурбазының талазы-биле беседаларны чон ортузунга чорудуп турар. Ногаан эзимарганың хайгыылчылары Дүмен Аспан-оол, Дагбажык Сандан, Салчак Бичс-оол, Маҥын Сайын-оол чон ортузунга беседаларны эрттиргилээн. Салбырның ыяш камгалал ажылдакчылары ниитизи-биле 30 беседаны чоруткан.

Ыяш камгалалының ажылдакчыларындан хамаарышкан участогунга ак сеткилдиг, серемчилелдиг ажылдап турарларның бирээзи — Дүмен Аспан-оол. Ооң хайгаралынга Ак-Хем, Шаңчы хамааржыр. Өртке удур демисеч талазы-биле лекция, беседаны кылып, өрт болган таварылгада ону өжүрүнииң хемчегларин ап, чонну эвилелдээринге организакчы чоруун ол көргүзүп келген.

Салбырда өрт өжүрениинң хереклеери: 6 хүүрек, 2 балды, өрт өжүрүнге хереглээр 10 шоодай бар, бир автомашинаны тускайлап тургускан. Чамдык четпестерни ыыттавайн барып болбас. Ыяш камгалалының 6 ажылдакчызы мунар аъттарын чидиргеп. Ону төледнрп чугула. Эрткен чылын салбырның девискээринге 30 ажыг черге өрт болган. Аная 9900 рубльдиг чарыгдалын үндүргеп.

К. КОМБУ.

Коммунист дугайында чугаа

Аргалар бар

Каргы, Балыктыг болгаш Кундус хемнериҥ баштарында Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозунуң 1490 баш сарлыктарын одарладып кадарып турар. Ол делгем девискээргө хар чуга дүжер, чамдык кыштарда хар чагбайн баргылаар. Кадыр-каскакка таарышкан сарлыктың чогум-па ораны ол.

Сарлык кадарчылары ам бо хүннерде чаш малды хүлээп ап эгелей берген. Ам бызаалаан 83 сарлыктың чаш төлү бүрүн мөндн доругуп турар.

Сарлык—дошкун мал. Ооң аажы-чаңын эки билбес кижиге ону ажаап тежээри берге. Колхозта сарлыкты шагдан бээр малдан келген дуржулгалыг кадарчылар хөй. Коммунист Макар Идам он чыл ажыг сарлык кадарып келген. Ооң коданында ам 282 сарлык бар. Ооң 36-зы төрээн. Бызаалары шупту мөндн. Бо чылын төрүүр чүс сарлыкка онааштыр 90-дан эвээш эвес бызааларны камгалап алырын хүлээнген. Ооң аңгыда Карма Эрес, Баадыр Шулуу олар үр чылдарда сарлык кадарып келген, дуржулгалыг малчыннар. Эвээш чарыгдал үндүрер, сарлыкты өстүрүп, колхозка чыл бүрүде биче эвес орулганы олар киирип келгеннер.

Колхозтуң хоочун сарлыкчыларының бодап турары-биле алырга, Тере-Хөлдүң девискээринге сарлыкты 5—6 муң баш чедир өстүрүп болур.

Колхоз баштаар черн, партком сарлыкты өстүрериие кичээнгейни салып, ооң кадарчыларынга чурттапга-амыдыралдың таарымчалыг байдалын тургузар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Сарлыкчылар колхоз төвүнден барык-ла чүс километр ыракта чурттап турар. Ол девискээрде — Каргы, Алдыы болгаш Үстүү Балыктыгларда кижи болгаш мал эмнелгезиниң пунктуларын тургузуп, салыгны организастаан. Эртежок чугула эй аймаан, ажылчем болгаш үлетпүр бараанарын үзүктел чок чедирип берип турар. Сарлыкчыларның уруглары школада хаара туттунган, интернатта чурттап, күрүненнң долу хандырылгазында өөренип турар. Бо чылын сарлыкчыларны сууржуң чурттаптаже шилчидерин, ээлчеглиг кадатты организастаарын шинтпирлээн.

Бо колхозта сарлыкты сагбайн турар, ооң сүдү инектиинден ийи катап артык үелүр болгай. Ону саап, үс-саржаг бүдүрер болза ажыктыг. Ооң аңгыда сарлыктың чоогун дырап, аныяк сарлыктарны кыргып ап база болур. Дүк планынга немелде курлавыр ол.

Тере-Хөл чижектиг кадырберт, арга-зэмниг черге сарлыктың шарыларын транспортка чаңчыктырар болза база ажыктыг. Колхозтуң сарлыының баш сапы өзүп тураада кызыраар чорук узуткатынмайн турар.

А. НАМЗЫН.

Бо чылдың бирги кварталында нөдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алган «Нөкн-Тей» совхоз Кызыл хоорнүүскомунуң ажыл-агыйларының социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Ол совхозтуң ажыл-ишчилери бирги кварталда куш чуургазын бүдүрүп үндүрерин элээн көвүдеткен. А эрткен чылда совхоз 680 муң рубльдиг орулгазын алган. Долу бот-орулга-чарылгаже кирген бо совхозтуң ишчилериниң материалдыг болгаш культурлуг деңнели чылдан чылче бедип турар. Чыл төнчүзүнде-ле ажылчыннарның хөй иезии 13-ку шалыңны ап келген.

Амгы үеде кушчуларның, сүт-бараан фермазының болгаш часны тарылгаже эки белетнелдиг кирген механизаторларның аразында Май байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуурунуң социалистнг чарыжы калбарган.

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнакчы ажылчыннары (солагай таладан) Валентина Назарова, Лилия Лыткина дагаа чуургазын механизастаан арга-биле маркалап, савалап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Словакияның Коммунистиг партнязының ТК-ның болгаш Национал фронтунуң ТК-ның кыйгырыын ёзугаар «часкы эолчеглер» дээр коммунистиг субботникти бүгү республикага организастаан. Ук субботникти В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 102 чыл оюига алдар болдурган.

Хоорайларның болгаш кодээ суурларның кудумчуларынче үүс-үүс муң ажылчы чоннар үнген. Садтарны болгаш парктарны чурумчуткан, ыяш олуртқан, чаа чечектерни тараан.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк шериг-агаар күштериниң «В-52» дээр стратегтиг бомбалакчы самолёттары Мурнуу Вьетнамның Анлок хоорайының чоогунда хосталган районнарже кадыг-дошкун халдаашкынны кылган. Ол хоорайның бүгү соңгу талазы чоогунда кодээ суурлар-биле кады хүл ыйбл болган.

Анлок хоорайның девискээри кадыг-дошкун тулчуушкуннарның шолу болуп артпышаан. Хоорайның чоогунда болгаш ооң кудумчуларында кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар. Америк-сайгон командылал № 13 оруктa бо чугула туруштү канчап-даа тургаш, холдан салбаалын орлдажып турар. Чалча армияның чаа курлавыр кезектерни тулчуушкуннуң ол участогунче чорудуп турар.

Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң танк кезектери Төп шатта дайынчы чорудулгаларын калбарткан. Патриоттар Танкань шериг баазалының болгаш Контум хоорайның аразында № 14 оруктa дайзынның быжыглал пунктуларын артиллерия-биле бооваан.

Национал хосталганың шериглери Танкань хоорайда чөде берген болгаш ооң чоогунда дайзынның аэродромун эелеп алган. Дакто девискээринде «Яики», «Фьонгхоанг», «Зулу, «Виендинь» шериг базаларын патриоттар бүзөөлеп алган ужурунда чалча шериглер ол базалардан вертолёттар-биле дезин үнген. Америк ужар күүл күштүг деткимчелип көргүскен болза-да дайзын ол туруштарын быжыглап ап шыдаваан.

Куангчи можуда Кыавьет хемниң мурнуу талакы эриинде кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар. Патриоттар Дананг хоорайда шеригниң улуг аэродромун ракеталар-биле бооваан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дамчыткапы болза, апрель 9-тан 19-ка чедир үеде Мурнуу Вьетнамның патриоттары Виньдиниь можута дайзынның 3.800 хире солдат, офицерни сандан үндүрген, 84 шериг машиназын, ооң иштинде 15 танкыны болгаш бронетранспортёрбу узуткаан, 12 самолёт, вертолёттуу дүжүр аткан болгаш берткеп, 1.000 хире бөө-чепсекти хунаап алган.

Ийи неделя дургузунда Контум можунуң соңгу талазынга болган тулчуушкуннар үезинде мурнуу-вьетнам патриоттар чалча армияның 1.300 солдадын одургеп, балыглаап болгаш тудуп алган.

АКШ-тың шериг-агаар күштериниң ужар чүүл ВДР-ге удур халдаашкыннарын үргүлчүлевиттаан.

Апрель 22 болгаш 23-те АКШ-тың самолёттары, корабльдери Хатинь, Куангбинь можуларныц, Виньлинь зонаның чурттакчылыг районнарын бомбалаан болгаш бооваан. Апрель 24-түн эртенинде америк самолёттар, ооң иштивдо «В-52» дээр бомбалакчы самолёттар Тханьхоа можунуң девискээрин бомбалаан.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи медеглелди кылып, АКШ-тың бо үүлгедиишкиниерин шыдгыы буруу шаңкап, бомбалаашкынны, ВДР-ниң тускай догуиналшкынына болгаш айыл чок чоруурга удур оске-даа бүгү үүлгедиглерни доп-дораан соксадырын негээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриотчу күштери Кампот можунуң Кампонгтрать хоорайында дайзынның туруштарынче халдаан. Хоорайның төп шодүнде кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар. Хоорайда гарнизонның шеригларининиң хөй кезии сайгон ёзу-чурумнуң солдаттары болуп турар. Мурнуу-чоон Камбоджаның делгем девискээри патриоттарның холунда туруп турар. Сайгон болгаш пномпень шеригларнн ында үгле үш быжыглал пунктузуп холдан салбайн турар.

Деткип турар

БОНН. СЭТА-ның корреспондентизи И. Масловтуң дамчыткапы болза:

Федеративтиг республиканың Москвага болгаш Варшавага ат салган керээлерин деткээн кыйгырыларга ат салышкынын чыырын ГФР-ниң будүрүлгелериниде болгаш япазы-бүрү хоорайларында чорудуп турар.

Барыын Германияда металлистерниң эң улуг профэвилели ССРЭ болгаш ПУР-биле ГФР-ниң чарган керээлерин дүрген бадылаары дээш туржуп турар. Бо профэвилелдиң баштаар черн бундестагтың депутаттарынга ажык чагааны чорудуп, керээлер дээш бадылаарынче оларны кыйгыртан. «Чөөн талакы керээлерни бадылаары дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынын политиказын үргүлчүлээри ол болур дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис» деп, чагаада чугаалаан.

Ажылчын металлистерниң Бадкрейцнахка болган конференциязы Москва болгаш Варшава керээлерни амыдыралга боттандырар дээш идепкейлиг хөделиишкиннерни-биле Май бирии демделгээр дутайында шинтпирни хүлээп алган.

Чурттуң өске-даа профэвилел каттыжыышкынары Москва болгаш Варшава керээлерин деткип турар. Полиграфия болгаш саазын үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң Бавария организациязының даргазы В. Бауманның демделгээни болза, бо керээлерни бадылаарын чедип алыры чурттуң бүгү демократтыг күштериниң сорулгазы болур.

Почта ажылдакчыларының профэвилелиниң 10 муң ажыг кежигүннериниң өмүнээзинден профэвилел конференциязының делегаттары ССРЭ болгаш ПУР-биле Федеративтиг республиканың керээлерни чүүлдүгүнериие буидестагтың депутаттарын кыйгырган.

ЛАОС. Лаостуң патриоттары Соңгу Лаоста америк колелиленнякчилериниң кол чери — Лонгчеиг девискээринде дайын чорудулгаларын үргүлчүлевиттаан. Ында берге байдалды орталандырарын оралдажыр дээш америк ужар-хемелер ол черни улам күштүг бомбалап турар. Ооң-биле кады аңдара аттырган америк самолёттарның саны база-ла немежип турар. Ынчангаш Лаостуң агаарынга дүжүр аттырган америк самолёттарның болгаш вертолёттарның саны амгы үеде 2.323 четкен.

ЧУРУКТА: улустуң хосталга шеринииң хоочун дайынчыларының аныяк солдаттарны миномёт-биле боолаарынга ооредип турары.

ВИА-СЭТА-ның фотозу.

КОНФЕРЕНЦИЯ ДООЗУЛГАН

ПАТНА (Бихар штат). (СЭТА). Индияның Бихар штадының кол хоорайынга культурлуг харылзааларны хөгжүдер талазы-биле индий-совет ниитилелдиң 10-гу национал конференциязы ажылын дооскан. Конференцияга соолгу чылдарда ниитилелдиң ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрүп, моон соңгаргы ажылының планнарын айыткан. Тускай семинарларга делегаттар индий-совет харылзааларны хөгжүдериниң янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле сапал-опалдарын солушкан.

Конференцияның киржикчилери «Патаның декларациязын» чангыс үн-биле хүлээп ап, империализмге болгаш неоколониализмге удур демиселге тайбыңның болгаш национал хосталганың күштерия быжыглаарынга Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралдың аажок улуг ужур-дузазын демделгээн.

АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның кодээ ажыл-агыйында ажыл чоктарның саны ковүдеп турар. Бо чылдың февральда ажыл чок кодээ ишчилер 70.300 кижи болган. Ол болза эрткен чылдыыдан 4,3 хуу хой дээни ол. Аңгылаашда ажыл чоктарның саны ооң-даа хөй болган.

Вьетнамга тайбың!

ДАККА. «Бүгү делегейниң тайбыңга ынакшылдыг улустары, ооң иштивдо Каттышкан Штаттарның улустары Вьетнамда агрессивны улам күштелдиргенинге удурланып турарын—деп, Бангладеш Улус Республиказының дащтыкы керектер министри Абдус Самад медеглээн. Делегейниң ол кезээниң улузунга боттарының салым-хуузун даштыкыдан хомаарлаашкын чокка хостуу-биле шинтпирлээр эргеш бербиттаан, Индий-Кыдаттың айтырыын тайбың арга-биле шинтпирлеп болур деп, ол опзалап демделгээн.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-тың дыка хой хоорайларынга, ооң иштивде Нью-Йоркка, Лос-Анджелеске, Сан-Францискога, дыка хой америк университеттерге-даа АКШ-тың Вьетнамда чорудуп турар дайынынга удурланыышкынны илередириниң чыскаалдары болгулаан. Эрге-чагыргалар студентилерге удур национал гвардияны болгаш полицияны ажыглап турар. Чүгле Мэрилеид университединге беэнп 175 кижини тудуп хоругдаан.

АКШ-тың 28 штаттарында туруп турар студентилерниң дайынга удур организацияларының 600 ажыг төлээлекчилери Нью-Йорктуң Колумбия университединге болган, дайынга удур национал конференцияга барып киришкенвер.

• • •

СТОКГОЛЬМ. Вьетнам улустуң демиселинге деткимче кылыры-биле ол хоорайга болган митингниң киржикчилери америк терриглерни шупгузуп доп-дораан долузу-биле, кандыг-даа чугаа чокка үндүрерин пегээп. Ол митингге хүлээп алган резолюцияда бомбалаашкыннарны дораан соксаткаш, Парижте чугаалажышкыннарга катап киржип эгелээрнп АКШ-тан ыңгыы негеп турар.

• • •

РИМ. Вьетнамның улузунга ап-сеткил каттыштырарын илереткен күчүлүг чыскаал Болонья хоорайга боол эрткеп. Ада Болоньяның ажылчыннары Вьетнам Демократтыг Республиканың улустарында болгаш Мурнуу Вьетнамны Хостаарының национал фронтузунга деткимче кылып, ап-сеткил каттыштырып турарын чаңгыс үн-биле медеглээннер.

Ында-ла Флоренцияга боол эрткен чыскаалдың киржикчилери Вьетнамның девискээрнн бомбалаарын соксадырын болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаал Италияның хүлээп көөрүп тыңгыызы-биле негээн.

• • •

ПРАГА. Тайбың камгалалының чехословак комитединиң Тайбыңның чех човулелиниң, ЧССР-ниң Национал фронтузунуң Төп Комитединиң адынга Индий-Кыдатта америк агрессияга удурланып, ада киленээшкинии илереткеп чүс-чүс чагаалар болгаш резолюциялар хөй-иишти организацияларындан бүдүрүлге болгаш өөредилге черлериниң коллективтеринден үзүк-соксаал чок кээп турар.

• • •

ДЕЛИ. «Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин бомбалап турарынга индий улус удурланып, буруу пюап турар». Ол дугайын парламентинин чүүл-бүрү партиялардан соңгуттурган 115 кежигүннериин кады кылган медеглелинде ынчаар чугаалап турар. Бистер Мурнуу Вьетнам Республиканың революстуг Түр чазаап Индияның чазаа хүлээп көөр дээрзинге идеген турар бис деп ол-ла медеглелде демделгээн.

• • •

МАДРИД. Чүс-чүс писаннар вьетнам улустуң демиселин деткээн плакаттар тудуп алган, Барселоннуң кудумчулары-биле чыскаалып эртккиипер.

• • •

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнамның Данаиг хоорайының 25.000 ажыг чурттакчылары Вьетнамда америк агрессияга удурланыышкынның чыскаалынга кириткеп. Студентилер болгаш өөренпкчи аныяктар колдаан ол чыскаалдың киржикчилери дайынны болгаш патриоттарны тудуп хоругдаарын доп-дораан соксадырын негээн кыйгырыларны тудуп алган хоорайның кудумчуларынче чыскаалып үнгеннер.

(СЭТА).

„Аполлон-16“ черже ужупкан

ПЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 25-тиң эртенинде космонавтар Джон Янг, Чарльз Дьюк болгаш Томас Маттингли башкарган космос корабли «Аполлон-16» Ай чанынын орбитазындан үнгеш, Черже ужударының траекториязынче шилчээн.

Апрель 24-те космонавтар эртем шинчилелдерин кылган. Дүн ортузу турда корабльдиң Айга хонар кабиназының ужугуп үнер кезээн октап бадырган. Ол Ай кырынче дүшсүн дээш ону программа ёзугаар Черден команда ёзугаар тормозтап бадырар ужурлуг турган. Ынчалза-даа космонавтарның частырыының уржуундан Айдан ужутуп үнер кезекти таарыштыр углап шыдаваан. Ооң түшелинде ону тормозтаар арга чок болган, ынчангаш ол барык бир чыл дургузунда Айны долгаиыр апаар.

Черже ужудар траекторияже шилчнринин элээп каш шак мурнунда эртем аппаратуралырлыг Ай спутнигин корабльден салган.

Москваныы-биле эртенгиниң оп шак 30 минута хире турда космонавтарның дыштаныр үези эгелээн.

«Аполлон-16» апрель 27-де кежээ Оожум океанга кээп хонар ужурлуг.

ЧАЙЫННАНЧАК ТАЛАНТ, БЕДИК МЕРГЕЖИЛ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединиң даргазы Н. С. Тихонов-биле беседа.

СЭКП Төв Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының комитединиң саналын чугаалажып корген. 1972 чылдың Ленинчи шаңналдарының лауреаттарының ат-даңзызын бадылаан.

Комитетке хынадып кордурери-биле киирген чогаалдар болгаш ажылдар хөй национал совет социалистиг культураның чечектелиишкинниң дугайын херечилел турар дээрэнн Н. С. Тихонов демдеглээн.

Литература талазы-биле Ленинчи шаңналды «Гулаада кижилер» болгаш «Чаңныктың дыңыжы» деп романнары дээш сураглыг белорус чогаалчы Иван Мележке тывыскан. Бо дилогия бистиң литературавыста улуг болуушкун апаргаш, Чаурбай чылдарның ийиги чартында — ужен чылдарның эгезинде Полесьениң тараачыннарының амыдыралын ол дилогия коргускен. Автор аңгылар демселиш чечен-чогаалдың улуг күжү-биле дамчыдып, кедээнин мурнакчы кижилериниң, партижи удуртукчуларының чаңныңавчак характерлерин тургускан. Тараачының угаан-бодалында, оскерилгелерин, чаа амыдыралче оон шилчээшин ол бүүрелдиг көргүскен.

Хоочун совет чогаалчы Мариатта Шагинянга В. И. Ленининиң дугайында: «Оглуунуң төрүттүнгенин» («Ульяновтарның өг-бүлезин»), «Биргэ бүгү-россияжы», «Төөгү талазы-биле билеп», «Ленинге дөрт кижилээ» деп номнары дээш хүндүлүг шаңналды тывыскан. Бо номнарның баштайгызын бижээн үезинден бээр соолгүүн үндүрериниң чедир он чылдар эрткен. Бо номнар бистиң чуртувустуң болгаш делегейниң амыдыралының чугула болуушкуннарын, хөй кижилериниң салымчолун көргүскен. Савап четпес хөй санныг бо болуушкуннарның дугайында бодал, дедиглэшкиннер Ленининиң овурунуң аң чугула бүдүшмөзүлерин чаңныңавчак плеределр арганы чогаалчыга берген. Мариэтта Шагинянның тетралогиязы дээрге, оон бүгү амыдыралының эрес-маадырлыг чоруу, оон чогаадылгазының бедик-дир деп хоорем чок чугаалап болур.

«Кола бронзон» (чаа редакторлааны) деп операның автору — ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Дмитрий Кабалевский Ленинчи шаңналдың лауреады болган. Бо чогаал совет музыка культурazының үе-чадазы апаргаш. «Кола бронзон» — композиторнуң 30 чылда күш-ажылының түңнели-дир. Ынчангаш оон автору — эң тергиин мергежилдиг кижилериниң бирээзи. Бо бүгүнүң түңнелинде Кабалевскийниң ол операзы онаа улуг күштүг болган ужур-дузалыг чогаал боон турар.

ССРЭ-ниң улустуң артизи дирижёр Евгений Светлановтуң ады музыкага сонуургалдыг кижилериниң аразында дыка сураглыг. Аңаа 1969—1971 чылдарда концерт программазы дээш Ленинчи шаңналдың лауреады деп атты тывыскан. Ында аңгы-аңгы улустарниң дешилгелиг музыка уран үүлүнүң хөй-хөй чогаалдары кирип турар.

Чурулга-сиялбидге уран үүлүнүң талазы-биле ССРЭ-ниң улустуң чуруктчузу Николай Томский—Бердинде В. И. Ленин аттыг төлде баштыңчыга тураскаал дээш Ленинчи шаңналды алган.

Томскиниң ол чаа ажылы — В. И. Ленининиң овур-хевээрии көргүскен скульптура чогаалынга улуг салыышкын. В. И. Ленинге ол тураскаал ленинизмниң өзүм чок идеяларының интернационалчы чоруунуң демдээ болу бергэн.

«Уругларга литература болган уран үүл чогаалы дээш» Ленинчи шаңналды бистиң чуртта болган даштыкыда-даа сураглаан чогаалчы Агния Барто шүлүктер чыындызы дээш алган. Шүлүкчү бодувуң чогаалы-биле аныяк номчукчуларны күш-ажылчы чоруккa, Төрээн чуртка ынакшылга кижизидип турар.

Кинематография талазы-биле Ленинчи шаңналды «Хосталга» деп болук фильмнерни тургускан авторларның коллективи алган. Оон сценарийниң авторлары — Юрий Озеров, Юрий Бондарев, Оскар Курганов, оператор Игорь Слабневич, чуруктчу Александр Мягков олар совет болган даштыкы-даа көрүкчүлерге үнелеткен фильмнерни тургузуп шыдаан.

В. И. Ленининиң төрүттүнгэн хүнүнден бээр 100 чылын демдеглээри-биле Ульяновскиде улуг мемориалдыг тураскаалды тургускан. РСФСР-ниң алдарлыг архитектору Б. Мезенцевке баштаткан оон авторларынга база-да Ленинчи шаңналды тыпсырын доктаалда айыткан. Мемориал—совет архитектурада улуг болуушкун. Оон авторлары амгы үениң мемориалдыг архитектуразынга чаа үүлүдүү кылганнар.

(СЭТА).

ЛЕНИНГРАД. Электри хемчээшкин техникалының херекселдерин сайзырангайжыдары — чурттуң электри-прибор тудуумун бүдүрүлгелериниң кол утланышкынарының бирээзи.

«Вибратор» заводтуң эртем-шинчилел килдизинде нарын схемалар өзүгаар кандыг-даа шаптыктаашкынга чаңыг чок ажыддаар саналга херекселдерин чогаадып кылган. Ыңдыг айтыкчылар часпас, идегелдиг болгаш чиик, хереглээр тогу хемниг болганда эртем болгаш техниканың хөй-хөй адырларынга калбаа-биле ажыглаттынар аргалыг.

ЧУРУКТА: эртем-шинчилел килдизинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Галина Попова чаа саналга вольтметрлерин таарыштыр тургузуп тур.

М. БЛОХИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МОСКВАНЫҢ ЧАА ШИНЗИ

Москваның «Ромэн» деп цыган театры азербайджан шүлүкчү Джахан Афруатун «Гаңгтың улуг чалгыы» деп шинзин коргускен.

Ону очулдурган болгаш спектаклькан кижи В. Тучков. Шинде Индияның цыганнарының дугайын, дешилгелиг болгаш реалсылыг күштерин демселиниң дугайын, совет болган янди улустуң найыразының дугайын чугаалап турар.

Шинни тургузарын РСФСР-ниң уран үүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы С. А. Баркан удуртқан, режиссёруу — Б. Р. Ташкентский, чуруктчуу — М. Л. Мотин, композитор — Н. А. Егиков, балетмейстер — В. В. Бочарова.

ЧУРУКТА: шинден көргүзүр.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чайгы сезон ажыттынган

Ак-Довурак хоорайның «Асбесто» стадионунга чайгы спорт сезонунуң байырлыг ажыдыышкыны болган.

Баштай чедиг чарыш эстафеталының маргылдаазы эгелээн. Аңаа хоорайның 14 командазы киришкен. Эстафетага «Энергетик» командазы тинилеп, арыглакчылар шинги черни алган.

Футбол шөлүнге солдарның дөрт, улуг улустуң тос командазы боттарының күжүн, арга-мергежилин шевешкен. Аныяк футболистерден «Спутник» командазы кымгадаа аштырбаан. Эр улустан эрткен чылгы хооран чемпионну арыглалга фабриказының спортчулары бирги черни алган.

В. ФИЛИППОВ,
хоорайда «Спартак» ЭСН даргазы.

Ажыктыг маргылдаа

Каа-Хем районнуң «Урожай» ажы тура спорт шинтилели Сарыг-Сепнің шымырак шыдыраачыларының аразынга бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазын эрттирген. Аңаа ниитизи-биле 16 шыдыраачы киришкен.

Маргылдаа неделя дургузунда үргүлчүлээш доозулган. 15 салыгдан 13-13 саннарны алгаш, бирги-ийиги черлерни пенсионер башкы В. Комбуй-оол биле район эмнелгезиниң төлөөлекчизи И. Лавриненко олар чаалап алган, а үшкү-дөрткү черлерни И. Хмельницкий, В. Зайцев олар үлешкен.

Маргылдаанын киржикчилери район төвүнүң бүдүрүлгелер, организациялар аразынга эки хуузунуң ужуражылгаларын чорударын дугуруушкан. Мергежилди бедидеринге ол ажыктыг болур.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ,
маргылдаанын судьязы.

телевидение

АПРЕЛЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

17.05—«Акы-дүңма өг-бүледен». ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга. Баштайгы дамчыдылга. 18.05 — Спортчу гимнастика талазы-биле делегей маргылдаазы. Ригадан дамчыдылга (бижидилге). 19.05 — Мелодиер. 19.05—«Чыраа аттың маны». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — Телемедээлер (орус дылга). 20.45 — Уругларга. Мультфильм. «Кршемилек биле Вохомурка дагаа чуургазын шанакка канчаар сөөрткенил». 20.50 — «Челээш». Дамчыдылга. 21.20 — «Иван Петров ырлап тур». Документалдыг фильм. 21.40 — Телемедээлер (тыва дылга). 21.55 — Чарлаалар, реклемалар.

МОСКВАДАН

22.00 — Медээлер. 22.10— «Дириг амытаннар ораанында». 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Чурумчуткан

Өвүр районнуң «Коммунизм-че орун» колхозундан бо чылдың февраль эгезинде редакцияга чагаа келген. Колхоз баштаар черинин талазындан колхозчуларның негелде-хомудалын тоон көрбес, контора ажылдакчылары, млалрын бухгалтерия аппаратының составы ажыл шагы барымдаалавайн турарын мында шүүмүлээн.

Районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы эш И. Балдырния бистиң чоруткан бижиивиске харыылында дыңнатканы болза:

Колхоз баштаар черинин удуртулгазында чамдык четпестерни авторнуң илередип бижээни шын. Баштаар черинің хуралында бухгалтерия аппаратының ажылдакчыларының ажыл шагы барымдаалавайн келгенин чугаалажып, чогуур хемчегин алган.

Колхоз баштаар черинин партбюро-биле маттышкан хуралында шүүмүлделдиг чаганы сайгарып көрген, чамдык организастыг хемчегерни ажыддан кылган. Колхозчуларны хүлээп алырының чурумун, шагын болган машина-техниканың хуваалдазын, оларга нарад боорының чурумун доктаткан.

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кымыл шуурган» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Таарымчаның джентльменнери». 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүткүл» 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Россияның чүрээ» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.20 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Иван Володыёвский» (1-ги, 2-ги келектерни). 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛ ОЮ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Сайха» (1-ги, 2-ги келектерни) 17.20, 20.30 шактарда.

КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЕИНГЕ!

«Өнүүк» болгаш № 2 (Восток) магазинчилерде бажын кырынга аарар туктарны садып турар. Орта 3 рубль 30 көпеек.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

Шоколадтарны садып алыңар!

Шоколад — какаону болгаазыратканывыдан кылыр продукт, сахарлыг какао-уске ямы-бүрү амданыг чүүлдерни холаашкынын кылыр. Эки пингээчел, нерв системазынга база чүрек-даммырга дээштиг, амданыг продукт. Шоколад кижиниң сергедир, организмни бижыглаар.

Туристер, геологтар ыракы орукче чоруурда шоколадты ыяап-ла ап алыры тавырылга эвес. Шоколадко уругларда, улуг-даа кижилер ынак. Шоколадты байырлаалдар үезинде, төрүттүнгэн хүнде кандыг даа белектер-биле кады сунуп болур.

Кызыл-садыгның аъш-чем магазинчериниң шоколадты калбак ассортимент-биле садып алырынче чаалап тур бис!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

1972 чылдың апрель 27-де Кочетов судумчузунда № 40 магазин шоколадтың делгелге садының ажыдар.

Делгелге үезинде магазинге келириниче бүгүдениң чаалап тур.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

«Четтирдивис, эмчи!» *Чурумал*

Мөнгүн-Тайганың бажынга ыраа булуттар дургелип келген соонда, Мутур-Аксы суурга шуурганның медээзи—дүвүлүг хат сымладып келген. Суурлуу шуурган-биле маргыжып өскеп олура, аъттыг херээжен кижи эмнелгеже дыка далаштыг углап бар чорааның эскердивис.

— Эмчи чалап келген хире кижи-дир, бир-ле кижизи аараан-на-дыр ийин—диижи чоруй, хат, дүвүден дезиш, эмнелгеже кире бердивис.

Улуг эмчи Эрес-оол Арбастовичиниң кабинединде демги кижиниң үнү дыңналы-дыр. Чугааның аяны—бөжүүр дээн кижиге эмчи чалап чоруур шинчилиг.

— Дузалаар деп чүнер боор, ол дээрге бистиң дорт хүлээлгевис-тир—деп, эмчиниң үнү дыңнадып келди.— Аъттарывыр шыырак ийиет. Хоомай болза, хорлок. Тоолайлыгның дожу, чалым хаалары кавдыг ийик. Любовь Овчатпановна мындыг тавырылгада кезээде белен эмчи-ле болгай.

Эмчи чалап келген Көскек Дагбаевна улуг эмчиниң бижип берген саазының ап алгаш, Любовь Овчатпановнага чедө бергеш, ону тутсуп берген.

— Мевде чүү боор, хаптар бис харыы. Көскек Дагбаевна. Шуурган харыы канчап тур бо?

— Мунар аъттарывыс-даа ыыдаар. эмчи—деп. Саадак таңгазынче углай коргулээш, Көскек Дагбаевна чугаалаан.

«Берге-ле ыыглада болур ышкаш-тыр» кылдыр Любовь Овчатпаевна питтинде бодавгылап, эмнерин, дерип-керек кежигүннерин аъш-чемниң хораннаныышкынынан, хаадавырлыг ижин-шөйүнду аарыгларын камталаарыбиле, **аъш-чемге чүгле эки шынарлыг продуктуларны хереглецер.** Хевири, шынары бигий хиреңг чемнерни аъшчемге хереглевецер.

Чайгы үеде дүрген үреликчел чемнерни «температураам +3°, +4° соок черге шыгжаар. Чемнерни бажың температуразынга үр шыгжаарга хоралыг микробтар дүргеп сөүп мөвүдөш, олар үрелир.

Аъш-чем хораннаныышкынын болдурбазы-биле дүрген үреликчел чемнерни соодукчуга безин тускай үеде шыгжаар: тыртқан эттэ—6 шак, эът болган балыктан кылган котлетти—12 шак, эътти—18 шак хиреде шыгжаар. Колбасалы—7 шактан эрттирбес. Хайындыргап балыкты — 36 шак хиреде шыгжаар. Ногаа аймаанган кылган салат, винегретти—12 шак шыгжаар. Сүт продуктуларны: **творогтуг быштак, творогтуг кремкефир, творогту—24 шак, сүттү—20 шак хиреде шыгжаар.**

Чемни белеткеп турар үеде ылаңгыя ногаа аймаан, **кат-чимисти эки чүнар.**

Эът, балык аймаан эки хабындырар, быжырар. оон соонда духовкага шуут белеңинге чедирер.

Мурнунда белеткеттинген чем артынын хереглээрде хайындырар азы быжырар апаар.

Ижин-шөйүнду аарыгларын болдурбазы-биле аръг-шеверниң дүрүмнерин шыңгыы сагыры - негеттинер. Чугдуммаан ногаа аймаа, кат-чимис, хирзиг холдар дыка хөй аарыгларның тывылдырыкчылары болур.

Шынар чок, ижин шөйүнду аарыгларының кавдыг-бир бактериязы халдаан чемнерни хереглээн соонда аарыгның бирги демдектери тыптып келир: кустурар, ижин аарыы, куду олуртур: баш аарыы, пинти байдал бакшыраар, чамдыкта угаан осқүдурар.

Аарыгның бирги демдектери тыптып келген тавырылгада дүрген дуза чедирер эмчиниң чаалаар ийикпе азы эң чоокку эмнелге черинге аарыг кижиниң чедирер.

КАНДЫГ-ДАА ТАВАРЫЛГАДА БАЖЫҢГА БОДУҢАР ЭМНЕТТИНМЕЦЕР. ОЛ ААРЫГ КИЖИНИҢ БОДУҢГА, ОНУ ДОЛГАНДЫР ТУРАР КИЖИЛЕРГЕ УЛУГ ХОРАНЫ ЧЕДИРИП БОЛУР.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ПОРЫВ

Республиканың кино-экраннарында «Чүткүл» деп чаа кино үнүп эгелээн. Ук фильмни «Узбекфильм» киностудия үндүрген.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Бравченко судумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партижи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, хөлө ажылдың киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 21-27, информацина база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун нелеляда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Бравченко судумчузу 1). ТС—00179.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыл-за үнезилеттинген

ШЫН

ЄЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 27 ЧЕТВЕРГ № 99 (6887) Ортаа 2 коп

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ УЛУСТАРЫНГА АКЫ-ДУҢМАНЫҢ БАЙЫРЫ! ДЕЛЕГЕЙНИҢ АЖЫЛЧЫН АҢГЫЗЫНЫҢ ТӨӨГҮЛҮГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫНЫ, АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ДЕМИСЕЛГЕ ШИИТПИРЛИГ КҮШ, ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИҢ ЧӨЛЕНГИИЖИ — СОЦИАЛИЗМНИҢ ДЕЛЕГЕЙ СИСТЕМАЗЫ ХӨГЖҮП, БЫЖЫГЫП ТУРЗУН!

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ! НАЙЫРАЛДЫ БОЛГАШ ЧАҢГЫС ЭПТИ БЫЖЫГЛААРЫ ДЭЭШ, АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ УЛАМ ХӨГЖҮДЕРИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЖИНЕР! СОЦИАЛИЗМНИҢ ДАЙЗЫННАРЫНЫҢ ЧИМЗЕНИИШКИННЕРИНГЕ ХАМААРЫШТЫР СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУҢАР!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ЮБИЛЕЙГЕ МЭӨҢ БЕЛЭЭМ

КӨДЭӨНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ! КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ БҮГҮ КУЛЬТУРАЛАРЫНЫҢ ДҮЖҮТТҮҮН БОЛГАШ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУН БЕДИДИҢЕР, ПРОДУКЦИЯ БҮДҮРҮП ҮНДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИҢЕР, ООҢ БОТ-ҮНЕЗИН ЧИИГЕДИҢЕР! *(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).*

БӨГҮН ДҮҮНГҮЗҮНДЕН УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР

Бо чыл бистиң уруг Төрээн чурттувустуң төөгүзүнде кайгамчыктыг үе. ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга хөй националдыг бүгү чурт белеткениң турар болгай. Ынчангаш ажыл-ишчи бүрүзү-ле ол байырлалга тодептиг белээн тудар дээш, ылаң түткүл-биле, сорук кириштиин-биле ажылдап турар. Мен маңаа бодувуңу амгы ажыл-херээжиниң дугайын чугаалаар бодадым.

Ачам шаанда бо черге совхоз тургустунганда базар малчын чораан. Мен аңаа дузалажып, мал кадарып турган, база-ла малчын апаргаым бо. Совхозтуң малын малдаат, таптыг-ла 26" чылдың иүүрүп көрүп тур мен. А хой кадарып эгелээш, 15 чыл болдум. Бо аразында кандыг бергелер турбаан дээр. Малчын бодур мергежилдиң бедиинче орук белеп эвес дээрэи билдингир болгай.

Амгы үеде малчын киижи хүвдуткел болгаш сагыш човаашкыны-биле дүрзилеткен магалыг-дыр. Малчынның ажылы чымыштыг, аар берге. Ынчалза-даа малчынар дугайында хүн бүрү сагыш салып, чүрттаар орап-турлаан, малдың чемин болгаш кажа-хороалын белеткеп берип, оларның ажылынга дузалажып турарының түңнелинде ажыл бүдүнгүр, үреэлиг болгай.

Маңа бодуүн хойлуңуун, күш-ажылымны Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. Сескиеп чыл планының түңнелинде мени Совет чазак Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлыг деп бедик атты тывысныпшаан, чурттуң дээди хавыязы Ленин орденн-биле база «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медаль-биле шаннады. Бо бедик шаннал иеин уламна күжениишкиннииг ажылдаарымче сорук киирген. Мээң күш-ажылга чедиишкиннеримни чүгле чаңгыс мээнии эвес дээрзин билир мен. Чижээ, өнөр чылын төрүүр 100 хойга оваапшыр 125 хураганны, бир хойдан-на 4,5 кг дүктүг алдым. Маңаа совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери киржилгелиг болган. Мал чимир сигенин, тараанны, хой турар чылыг кажаанны, мээң чурттаар бажың-балгадымны белеткеп бербээн, мээң дугаймда сагыш новаавас болза, мен часкаан чүвү канчаш шыдаар мен? Ол бүгү чүүлдерни белеткээринге хөй-хөй ажыл-ишчилер киришкен. Ооң ачызы-биле мен хөй малды өстүрүп, мыялыг бедик атка, дээди хавыяга четкенним ол-дур. Ынчангаш бистиң чуртувуста кылып бүдүрүп турар бүгү-ле чүүлдер бот-боттарының аразында харылзалыг, хөй-хөй киижилерниң демнег күш-ажылының түңнели дээрзин хөйжүнүп ажылының чижээлеп безин тодаргай шыкажыл. Совет киижилер шупту-зуу чаңгыс дээш, чаңгыс шупту-зуу дээш деп принцип-биле ажылдап турарының үзүүрү болгаш, бергедей бөзүр дээрзин барымдаалаш, апрельде төрүүр кылдыр, ынчаар таарыштыр тарып боостаткан чүве. Тогуларым ам кидиң чүдүк болдап эгеледи. Чаш хураганнары мендиг. Чаңгыс-даа хураган оскунмас дээш, шудургу ажылдап тур бис.

Совхозтан мээң бергеп планы 100 хойга оваапшыр 90 хураганны, бир хойдан 3,6 кг. дүктү алыр. Тогду хойлардан ыядыг көргүзүгүү безин чедип алыры чиик эвес дээрзин малчыннар билир болгай. Ынчалза-даа мен бодумнуң болдувар ергаларымны, курлавыларымны санап көргеш, юбилейлиг чылда төрүүр 100 тогудаан 110 хураганны, хой бүрүзүнден 4,0 кг. дүктү алыр деп хүлээдим. Мээң бо хүлээлгем күүсединнер болгаш херек кырында биттүг дээрзинге бүзүрээр мен. Хөйүү болгаш ооң чаш төлүн ажаап өстүрер талаазы-биле арга-дуржулга менде бар. А кол-ла чүве — мээң часкаан эвелим. Мээң дүгаймда совхозум, ий-өөрүм сагыш човап, дузалажып, эргежок чүгүлә бүгү-ле чүүлдерни берип турар-дыр. Ынаңгыя юбилейлиг чылда кажаатпышкыдаа артык ажылдаар херек.

Тываның кедөө ажыл-агый ажылдакчыларының профсоюзунуң VIII съездинге делегат болуп киржир аас-кежии бо чылын мендө база таварыштыг. Ол улуг шуулганга СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары эки Л. И. Брежнев чүве чугаалаваш, мынча дээнин бодум кулаам-биле дыңнадым: «Амгы беш чыл планын бис шупту-зуу ажылдан түрегиивистан бөгүн база даарта улам эки ажылдаар үшүрлүг бис дээрзин барымдаадап тургускаш. Бо болза, беш чыл планын чедиишкиниг күүседиринип аргежок чүгүлә негелдеп дең чүвеин шуут-ла ажыы-биле чугаалаар апаар бис. Бир эвес мурнунда ажылдан түргаивыстан эки ажылдап өөренип албас болзувусса, план биске кончуг улуг чымыштыг апаар, а бир эвес ынчаар ажылдап өөренип алыр болзувусса, планда көрдүнгениинден харын-даа хөйнү чедип ап болур бис, келир үеде ооң-даа дүрген улам-на бурунгаарлаарыга эргежок чүгүлә магадыллалды тургузуп ап шыдаар бис».

Ынчангаш бистиң кижи бүрүвүс бөгүн ажылдап тургаивындан даарта удам эки ажылдаар хүлээлгелиг. Чедип алдыгаш чүүл биске кыыгаар эвес. Даарта ооң-даа улугну чедип алыр ужурлуг бис. Профсоюзтарының XV съездизинге кончуг чугула айтырыгларны шиитпирлээш партияның XXIV съездизиниң төөгүзүг шиитпирлериң амыдыралга боттандырар талазы-биле тодаргай сорулгаларны ажыл-ишчилериниң мурнунга салгаш. Ону боттандырары ам бистерден хамаарыштыр.

Бистиң республикада Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары-даа, республиканың алдарлыг аттарын алганнар-даа, чазактың дээди орден-хавыязы-биле шаннатканнар-даа аазап эвес болгай. Бо юбилейлиг чылда ол ат-өөрүүк кончаар ажылдап, кандыг бедиткен хүлээлгелер алганын, боттарының мурнунда кандыг сорулга салганын билип алыры күзенчиг-дир. Оларга мээң бо чүүлүмүү номчаашаа, боттарының ажыл-херектериниң дугайын солунга бижиир боор деп идеген олур мен.

У. БАВУН-ООЛ,
«Элегес» совхозтуң хойжузу. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

РЕДАКЦИЯДАН: «Юбилейге мээң белээм» деп эге-биле солувнун арыннарынга болуң материалдарны моон соңгаар парлап эгелээрин Уш-оол Андреевич Бавун-оолдуң бо чүүлү-биле ажыттывыс. Шынап-ла, бистиң республиканың улус ажыл-агыйывыш ыяы-бүрү адыырларында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, «Алдарлыг малчын», «Алдарлыг механизатор», «Алдарлыг эмчи», «Алдарлыг баш-ки» деп, ооң ээске-даа алдарлыг аттар чедип алган киижилер хөй. Ынаңгыя юбилейлиг чылда оларның чүүлү кылып, дүүнгүзүүдеп бөгүн улам эки ажылдаар дээш кандыг сорулганы салыш турары шиитпирлээ-даа солуп. Моон соңгаар мурнакчылар ажыл-херээниң дугайында чагаалары редакцияга чорудары чугаажок. Ынчангаш, силерниң чагаалаарыңарны маңаа тур бис, эргим эштер!

РЕСПУБЛИКАДА ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Мурнакчы трактористиң вымпели

«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының тараажылары баштайгы беш хоноктуң түңнелин үндүрерге, шанчылыылар бирги черде болган. Социалистиг нарыштың негелделерин ёвүлгаар механизаторларның аразында чарыштыг түңнелин үндүреривиске, Бадарчы Серенбил бирги черни алган, ынчангаш шилчиир вымпелди аңаа тыскыр-дыр-деп, бригадир Б. Сандакбак чугаалаарга, трактористер өөрүшкүлүг адын часкадылар.

Бригадир бодувуң чугаалынга трактористер Ч. Арапгап, П. Шадын, П. Даржаа, Г. Наскыл оларны база мактап демдеглээн.

С. Бадарчының күүлүг күреп-кызыл тракторунуң кабининде кызыл вымпел киисский берди. Бо шаннал оңу күш-ажылче улам сорук киирген. Хурал соңнда ол хамыкты мурнай чер чарып киирипти, өскелери ооң соо-биле чоруптулар. Трактордар элээн ырай берди. Бригадир-биле чугаалажы бердивис.

— Черниң тыгын базырыы апрель 18-те доозан бис. Улаштыр чер аңдарылгавынче бирдивис. 600 гектарны удур аңдаргаш, тараа чаштырар планывыс бис. Бо ажылда он бир тракторну быжыглаан. Апрель 24-ке чедир 500 гектарны аңдарган. Демги трактористер хүнде ДТ-75-биле 6 гектарны аңдарар тургаш, 9—10 гектар чедирип турар. Чаанкыы соңнда черниң ийи дугаар иширтээшкинниче бажа киридивис, 370 ажыг гектар черни ийи удаа илиртедивис—деп, бригадир тайылбырлайдыр.

Ховудан чоруткаш, бригада төөгүзүнге келдивис. Кызыл-булуңнуң дериге, шимелдези-ээки. Бижилерни адыыл-ишке сорук киирген лозун, плакаттар бар. Агитхүүдүстүң 2-ги үндүрүлгезин агитатор Сат Суктер азыткы.

Механизаторлар хостуг шагын ажыктыг эртиреринге таарымчалыг. Кызыл-булуңда шыдырга, шашки, домино болгаш солуунар, журналдар шуупту бар. Тараажылар аңаа ийи удаа кино көрүп, бир удаа Чаа-Хөл ажылчын кооперациязының коллективиниң бот-тывыгыр артистериниң концертин көргеп.

Ында столоваяның ажылы мактадыг. Кол повар Л. Хадуңцева, ооң дузалакчылары И. Даржай, С. Даржай тараажыларга амданныг чемнерни кылып берип турар. Кызыл-булуңга механизаторлар беседа, лекцияны дыңнап турар.

Шанчының тараажылары ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чылынга толептиг ужуражыр дээш, соруктуг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

Хамнааракчылар ырлап турда...

Хиндининде хир чок аяс дээр. Ынаар ыракта Таңды-Уланың оорганын шыпкан хар хүн херелинге улам өң кирип мөңгүннелир. «Элегес» совхозтуң Кулуузуң фермазының дезиксээри. Кайнаар-даа көөрге, андарган хөөү аңгыс дилиндектери-биле аралаштыр чаптылган. Чер чарган тракторларның барааны ында-мында бо-ла көстүр.

Шыгын базырып илиртээн чер хүн караанга дөгелеиип, оон чылын бодунче сиңирип ап чыдар. Ооң ачызында хөөүүн чыды часкы аян бирип, хүнзүг, ирип-бышкан өзүт-сигензиг апарган.

Апрель 25. Ооң мурнундагы хүн база тергиин эки болган. Тараажыга оон артык өөрүшкү турбас. Чылыг, тыык хөрзүнче үрезиниин ам-на чажыы болур. Ол хүнүү четтикпейн маңап турган тараажыларының түрлаанга дан бажында-ла совхозтуң кол агроному А. И. Зайцев, кол инженер Ю. А. Клепиков чедип келген.

— Эгелээр бис бе?—деп, айтырыгга харыы чаңгыс болган: «Эгелээр».

Кулузуң хөөүзүнүң кедөө талазы хүнзөректиг шат. Ынчангаш ооң шыгы дүргеи кургаар. Үсүн эртирип болбас, даарталаткан херек чок дээрзин ферманың эргелекчизи И. В. Куршаков демдеглээш, тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге эртиреринии соруглаарын чугаалаан.

Баштайгы хүн 4 агрегат кыыл-тас чаштырылгазынче киргеи. Оларны Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору А. Овчинников баштаан. Ооң-биле кады дуржулгалыг хоочун тракторист И. Колчин, бирги, ийиги класстың механизаторлары В. Фитер биле П. Штар кап аттарынга сеялкаларын кошкаш хапкан. Механизаторларның арымда оөрүшкү илдеп. Кедөөр хөөүга келгеш, сеялкаже үрезии уруп турар аралында олар шуптузуу тракторларының кабиназындан үнүп, агрегатты кошкан эриидерии быжырымчалыг дыпзытканын катап-катап хынап көрдүзер. Дээрже бажын кодурун кээп, аас хүнче уткуй ужуткан хөөүүн аян тудукчузу — хамнааракчын үнүп дыңнавалай бердилер.

Сеялкалар долган. Үүле бүдүүр болурун күзешкеп, трактористер «аътганывыглар». Оларның соондан чүгле куу доозун бурузаар. Хүнде норма — бир агрегат-ла 50 га черге үрезин чаштырар. Дуржулгалыг, тарылгага мык белеткеигеи бо механизаторлар нормавы бүдүп чартык катап ажыр күүсединнер.

Совхозтуң өске фермалары, бригадалары база тараа чаштырарынга белеткелди күш телдиргеи. Часкы хөөү ажылдарын бедик темпилиг, ыныарлыг чорудуп турар коллектив болза, Кулузуңда механизаторлар. Ында П. Грачев биле И. Глызинниң бригадалары илиртээшкинии ыныарлыг чоруткан, 800 гектар черни чазын удур аңдаргаи.

«Элегестиң» механизаторларының чазын удур аңдарар черн хөй. 4750 гектар черниң 2000 бичe-ле ажыы ам аңдарылыгаи. Моон алырга, бо ажыл элээи ооржум чорун турар. Үрезии база четче соорт түмзээн. Бай-Хаакта ам-даа 100 тонна хире кызыл-тас, сула үрезиниг чыдып турар. Ону дарый соортуп экскаватор чугула. Ынчала-даа совхозтуң автопарыгының хөй нуруузу тускайлаан машиналар болганда, үрезии соортур, агрегаттарны хандырар автомобильдер чедишпес. «Сельхозтехника» каттыжышкыны совхозче автомашиналар чорудар дээн дугуржулгазыи соңгаарлатпышаан. Ам дээрзинде 7 автомашина хөөүга ажылдаар арталыг. Ам-даа 5—6 машина чедишпес. Чаштырыкчыларыны ам-даа чедир четчелевзиин демдеглээр апаар.

Часкы хүнүүң хереглери ыжык мөгүлдарны-даа, кедөөр шаттарны-даа, Таңды-Уланың эдээ-даа харам чогу-биле чылыдып, чарган черии үрезии хүлээп алырынга таарымчалыг болдуруп турар. Ооң-биле кады тараажының амыдыралында харыысалгалыг, чымчыгыг үе келген. Чаштырылга эгелээн. Бедик дужүт дээш!

М. ДУЛУШ.

ЧУРУКТА: «Элегестиң» тараажылары чаштырылганын баштайгы хүнүнде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

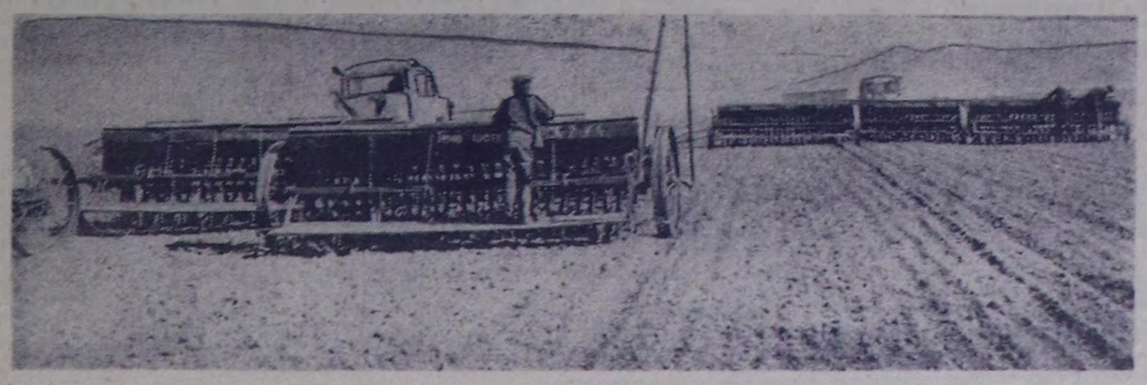

Л. И. Брежнев ЧССР-ниң Федералдыг хуралының делегациязы-биле ужурашкан

Апрель 25-те СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чалаавы-биле албан бүзүүнүң найырачы аян-чоруун ылыпп, Совет Эвилелиинде чорун турар ЧССР-ниң Федералдыг хуралының делегациязы-биле ужурашкан.

Чехословак эштер—ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Даргазы А. Индра (делегацияның баштыңы), ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Даргазының бирги орлакчызы Я. Марко, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Улус палатазының Даргазы В. Давид, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Националдар палатазының Даргазы Д. Ганес, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының депшаттарының Я. Мутах, Э. Риго, Г. Чермакова, И. Месарошова олар эрге-чыргаашың совет дээди хоолайжудулга болгаш чер-чер органнарының ажылының дуржулгазы-биле, совет улустуң күш-ажылы болган амыдыралы-биле таныжар арганы тывысканы дээш СЭКП ТК-га болгаш ССР Эвилелиниң Дээди Совединиг өөрүн четтиринишкинии илергейлээн. Делегацияның кежигүннери Совет Эвилелиниг чорун турган дугаймда боттарының болалдарын солчуп, Москвага, Минскиге болгаш Волгоградка ажылчы чоннарның оларны акы-дуңмалышкы найырачы хүлээп алганывга, чүректиг ханызындан ужуражыышкыннарга сеткил ханаавын илергейлээн.

Чехословак делегация социалистиг чаазал алышкынарны улам ыяш быжыглаарынче, чехословак ниитилелди бүгү талалыг хогжудеринче болгаш социалистиг чурттары-биле акы-дуңма харылзааларны бүгү хемчег-биле быжыглаарынче углаадыр ЧКП-ниң XIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чехословак ажылчы чоннарның кылып турар улуг ажылынын дугайын чугаалаан.

Эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан сорулгаларын боттандырар талазы-биле совет улустуң чедишкиннериниң дугайын, тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чорууи бижыглаар талазы-биле СЭКП-ниң база Совет күрүнеэниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайын чехословак оңнуктерге чугаалап берген.

Найырлыы ужуражыышкын үезинде ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында акы-дуңма бузулбас найыралдың база ыяш-бүгү талазыг кады ажылдажылганың харылзаалары тургустунганын болгаш чыл келген тудум-на бижыгын, калбарып турарын демдеглээн. ЧССР-ниң Федералдыг хуралының делегациязының аян-чоруу Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг Чехословакияның улустарын каттыштырган интернационалчы ханы харылзааларны улам ыяш бижыглаарынга бараан болур дээрзинге бүзүрелиг илергейлээн.

Чүректиг ханызындан, эш хүүлүнүң байдалынга эрткен беседага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палатазының Даргалары А. П. Щитиков, Я. С. Насриддинова, СЭКП ТК-ның кежигүү К. В. Русаков, а ол-ышкаш ЧССР-ниң Совет Эвилелиниг элчини Я. Гавелка киришкен.

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунда

1972 чыадың апрель 24—25 хүннеринде Совет Чепсектиг Күштериниң удуртукчу составының чөвүлел хуралы боор эрткен. Ол чөвүлел хуралга шериглериниң дайынчы болгаш политиктиг белеткелдериниң айтырыгларын чугаалаткан.

Чепсектиг Күштериниң ангы-ашгы хевирлериниң кол командылакчылары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Кол штабының — начальниги, Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодуның Политиктиг Кол Эргелелиниң начальниги, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Тылының начальниги, ССРЭ-ниң Хамааты камгалалының начальниги, командылакчылар болгаш Шериг чөвүлелдериниң кежигүннери ялаа каш округтарның, шериг бөлүктериниң болгаш флоттарның политработчителдериниң начальниктери чөвүлел хуралга чүве чугаалаавнар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко түңнел сөс эп, чүве чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан. Ол бодуүнүң чугаазында чурттуң иштики болгаш даштыкы-даа байдалының айтырыгларын болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери-биле дүүштүр Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодуның мурнунда туруп турар соруулгалар дугайында айтырыгларны ханызы-биле, бүгү талазыг тайылбырлап чугаалаан.

Эш Л. И. Брежнев партияның, бистиң Төрээн чурттувустуң ажылчы чоннарының сагыш салышкынының ачызында дайынчы болгаш политиктиг белеткелин чорударынга бүгү аргалар тургустунганын демдеглээн. Совет Чепсектиг Күштер моон мурнундагы ышкаш, боттарының мурнунда турар соруулгаларны чедишкиннииг күүседир, коммунизмни тургузукчузу—совет улустуң тургузукчу күш-ажылын идегелдиг камгалаар дээрзинге бижыг бүзүрелиг илереткен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери эш Л. И. Брежневтиң чугаазын чылыы-биле, чүректиг ханызындан дыңнаавнар.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели дыштанылга хүнүн май 6-ның субботадан 1972 чылдың май 8-те понедельникче шилчидер деп доктаатқан.

ФИДЕЛЬ КАСТРО ССРЭ-ГЕ КЕЛИР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чалаавын ёзугаар Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус албанның найырачы аян-чоруун кылып, бо чылдың июнь төнчүзүнде Совет Эвилелиниге келир.

АНВАР САДАТ ССРЭ-ГЕ КЕЛИР

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың чалаавын ёзугаар Египет Араб Республиканың Президентиниң болгаш Араб социалистиг эвилелдиң Даргазы Анвар Садат аян-чоруун кылып, бо чылдың апрель 27-де Совет Эвилелиниге келир.

ПРОФЭВИЛЕЛ АМЫДЫРАЛЫ

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ БЕДИДЕР ДЭЭШ

Профэвилелдериниң чоокта чаа болуп эрткен XV съездаи — ооң амыдыралынга улуг болуушкуннарның бирээзи. Съездиге СЭКП ТК-ның бакырлыг чагаазында, Төп Комитеттиң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни, совет профэвилелдериң Ленин ордени-биле шаңналаны ол массалыг хөй-ниити организациязының кежигүннерин улам чаа-чаа сорулгаларже хөй-аът киирип турар.

Ажылчы чоннарның ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылды улам экижидерин съезд бодунуң шинтпирлеринге чугулаган айытказан. Маңаа бирги залчегде профэвилелдериниң эге организацияларының ажылынче кичээнгейни күштелдирер апаар. Профэвилелдериниң үндезини, чоннуң ортузунга шуут ажылдан турар эге организацияларының ажылынга дээштии болгаш чедишкинниң хамыктың мурнунда оларның дайынчы шинээзиндеп хамааржыр. Экономиктиг сорулгаларны шинтпирээринге профэвилелдериниң салдар чедирер кол аргазы — социалистиг чарыштың улам калбартыр талазы-биле үре-түнелдиг, идепкейлиг ажылдан турар ыңдыг организациялар бистиң республикада хөй.

«Кок-Тей» совхозтуң ажылчын комитединиң организастыг ажылының чижээн маңаа көрүп болур. Совхоз республикада мурвакчы ажыл-агыйларның бирээзи болгай. Коллективтиң хүндэлгелерни ажылдап кылырда аңаа ажылчыннары, тускай эртемнилерни болгаш активчилерни киириштирип, экономиктиг үндезилээшкиннерге даянып турар. Ооң ажылчыннары кижи бүрүзү социалистиг хүндэлгени алган. Совхозтуң директиязы болгаш ажылчын комитеди (даргазы М. Паварин) ол хүндэлгелерни күүседирде кижи бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш хемчегларни ап турар. Ажылчыннарның амыдырал байдалының дугайында доктаамал кичээнгейни салып келген. Сүт-бараан болгаш куш фермаларында кызыл-булуңну үлегерлиг кылдыр дерип тургускан, ону телевизор, янзы-бүрү ооң хереселдерибиле четчелээн, ында бүфетер ажылдап турар. Совхоз ажылчыннарының хөй кезиниң бажыңнарында газты киирген. Социалистиг чарыштың типлекчилеринге моралдыг болгаш материалдыг шаңналар-макталды тыпсып турар.

Бүдүрүлгениң айтырыгларынче, ылаңгыя күрүнениң планныг даалгаларын болгаш алган хүндэлгелерин күүседирин чедип алырынче «Межегей» совхозтуң ажылчын комитеди улуг кичээнгейни салган. Совхоз чүгле эрткен чылын беш чүс муң ажыг рубль орулганы алган, аңаа профэвилел организациязының органнастыг ажылы улуг салдарны чедиргени чугаажок. Билдилиг ажыл-агыйжы чоруктуң, хөй-ниити организацияларының кижизидилге ажылының дээштинин, коллективти удуртуп башкарар ажылга ооң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының калбак киржилгезиниң ачызында совхоз республиканың мурвакчы ажыл-агыйларының бирээзи болгаш. Эртекен чылда совхозтарның Бүгүросси социалистиг чарыжының типлекчизи болган дээш ол совхозка РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун болгаш 7000 рубль түңнүг бирги шаңналды тывыскан.

«Кок-Тей» совхозтуң ажылчын комитединиң организастыг ажылының чижээн маңаа көрүп болур. Совхоз республикада мурвакчы ажыл-агыйларның бирээзи болгай. Коллективтиң хүндэлгелерни ажылдап кылырда аңаа ажылчыннары, тускай эртемнилерни болгаш активчилерни киириштирип, экономиктиг үндезилээшкиннерге даянып турар. Ооң ажылчыннары кижи бүрүзү социалистиг хүндэлгени алган. Совхозтуң директиязы болгаш ажылчын комитеди (даргазы М. Паварин) ол хүндэлгелерни күүседирде кижи бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш хемчегларни ап турар. Ажылчыннарның амыдырал байдалының дугайында доктаамал кичээнгейни салып келген. Сүт-бараан болгаш куш фермаларында кызыл-булуңну үлегерлиг кылдыр дерип тургускан, ону телевизор, янзы-бүрү ооң хереселдерибиле четчелээн, ында бүфетер ажылдап турар. Совхоз ажылчыннарының хөй кезиниң бажыңнарында газты киирген. Социалистиг чарыштың типлекчилеринге моралдыг болгаш материалдыг шаңналар-макталды тыпсып турар.

Бүдүрүлгениң айтырыгларынче, ылаңгыя күрүнениң планныг даалгаларын болгаш алган хүндэлгелерин күүседирин чедип алырынче «Межегей» совхозтуң ажылчын комитеди улуг кичээнгейни салган. Совхоз чүгле эрткен чылын беш чүс муң ажыг рубль орулганы алган, аңаа профэвилел организациязының органнастыг ажылы улуг салдарны чедиргени чугаажок. Билдилиг ажыл-агыйжы чоруктуң, хөй-ниити организацияларының кижизидилге ажылының дээштинин, коллективти удуртуп башкарар ажылга ооң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының калбак киржилгезиниң ачызында совхоз республиканың мурвакчы ажыл-агыйларының бирээзи болгаш. Эртекен чылда совхозтарның Бүгүросси социалистиг чарыжының типлекчизи болган дээш ол совхозка РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун болгаш 7000 рубль түңнүг бирги шаңналды тывыскан.

Социалистиг чарыштың база бир солун хевири—«мергежил талазы-биле эң дээре» дээш чарыш болур. Ону сайзырангайжыдар талазы-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчын комитеди (даргазы О. Хуна) хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Ажылчын комитеди тускай эртемниглерибиле кады бүдүрүлгениң колкол адырларынга мергежил айыы-биле чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, ону ижи бүрүзүнге чедирген. Чижээ, ында саанчы кижи бедик мергежил чедип алыр дээш каш килограмм сүт саарыл, инвекторнин ажаалдаанынга, чемгерилгеанинге хамаарыштыр чүүл кылырыл, мергежилин бедидер дээш каяа, канчаар өөренирил дээш ышкаш чүүлдерни киирген. Чарыштың тиклекчилериниң дуржулгазын доктаамал пропагандалап, оларның ажыл-үүлезин, аттарын көскү чеңгерге бижип азып, хуралдарга дыңнадыл информастап турар. «Кым мурнап турарыл?» деп самбыраны кызыл-булуңнарда хүнүн-не белеткеп үндүрүп турар, ооң кижи бүрүзү бодунуң, өөрүнүң канчаар ажылдап турарын тодаргай танывыл көрүп турар. Ыңдыг организакчы ажыл дээштиг болбас аргажок.

Амгы үеде республикада «мергежил талазы-биле эң дээре» аттарны 511 кадарчыга, 415 механизаторга, 465 чоланчыга, 312 гудугжуга болгаш ескелерге-даа тывыскан.

Бүдүрүлгениң ажылын өкижидер, күш-ажылдың сагыыга-чуруумун бижыглаар, кижилерниң чогаадыкчы идепкейин калбартыр талазы-биле ажылче Кызылдың түүйбу заводунда профэвилелиниң нестком доктаамал кичээнгейни салып келген. Завод эрткен чылдың планын бир ай хуусаа бетинде күүседип, 50 муң рубльдиг орулганы алган. Бо чылдың бирги кварталының бүдүрүлге планнарын бүтүн көргүзүлгер талазы-биле март 10-да күүсеткеш, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш, чыл планын декабрьның 5-те күүседир деп бедиткен хүндэлгелиг ажылдап турар.

Коллективтиң хүндэлгелери-биле чергелеттир, инженер-техниктиг ажылдакчылар, бүдүрүлгениң чаартыкчылары, ажылдакчы кижи бүрүзү хууда планныг ажылдаар чорукту деткиири, ону нептередир дээш профэвилел организациялары доктаамал сагыш салыр ужуруут. Айтырыг чүл дизе, беш чыдың планын күүседири кижи бүрүзүнүң шудургу ажылындан хамаарыжыр болгай.

Ажыл-агыйны эргелеп-башкарарынга бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаар деткиил хуралдары, ажылчыннар хуралдары, коллективтиг кероолер, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның инитиледери база улуг рольду ойнап турар. Соруулга чүл дээрге, оларның ажыл-херээнге кижилерни хөй-биле киириштирерин, оларның ажылының дээштинин бедидерин эге организациялар чедип алыры болур.

Бүдүрүлге коллективиниң үре-түнелдиг ажылы — ында кижизидилгениң хемчегларын бедик деңнеелге тургускандан улуу-биле хамаарыжыр. Бо талазы-биле бисте эвээш эвес дружулга бар болгай, ону чеп ажыглаар херек. Профэвилел организацияларының агитмассалыг болгаш кижизидилгелиг ажылы бүдүрүлгениң тодаргай соруулгалары-биле дүүшпейн турар, коммунистиг кижизидилгеге коллективтиң күжүн болгаш ооң ролюн чедир үнелевейн турар таварылгалар бисте эвээш эвес. Клубтарның, кыызыл-булуңнарның, библиотекаларның ажылын экижидери лекциялар, илеткеддер, тематиктиг кежээлерни болгаш ажылчы чоннарның дыштаныга кежээлерин үргүлчү эрттирери—профэвилел организацияларының доктаамал кичээнгейинге турар ужуруут.

Ылаңгыя амгы үеде, часкы хову ажылдары эгелей бергенде хову турлагларын эки дерип, аңаа көскү агитацияны белеткээри, район бүрүзүнге агиткультбригадаларның ажылын идепкейжидери, олар тараажылардың доктаамал ажылчылары болурун чедип алыры—бистиң дарый чорудар хемчегларивис болур. Моңу план ёзугаар, ажыл-агыйжы соруулгаларга дүүштүр чорудар херек. Ховуда ажылдап турарларның амыдырал хандырылгазын доктаамал кичээнгейге ап, ол дээш сагыш салып, күш-ажылдың кампалалы болгаш техниканың ова-оңактыг чоруун болдурбас, күш-ажылдың бүтүн байдалдарын таарыштыр тургузарын чедип алыр дээш, профэвилел организациялары күжениишкинниң ажылдаар аңаар.

Бистиң соруулгаларывысты тодаргай айтып турар ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң материалдарын болгаш аңаа эң Брежневтиң чугаазын чон ортузунга таныштырып, тайнырлаарга амгы үеде биске соңгаардын болбас бир соруулга ол.

Профэвилелдериниң эге организацияларында бодунуң идепкейин, дайынчы арга шинээзин улам бедидер бүтүү ергалар бар. Олар, бирги кезекчеге, партия организацияларының хузаазынга болгаш деткимчеанинге даянып турар. Фабрика, заводтарның болгаш чер-черде месткомнарның эргелерин хоойлуда магадылап турар. Бо бүтүү эге организацияларның ат-алдарын улам көдүргеп, оларга чаа-чаа ергаларын берген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң профэвилелдериниң партийжи удуртулгазы моон соңгаар-даа сайзырангайжыларын айытказан. Соруулга чүл дээрге, парторганизациялар оларның инициативазын бүтүү талазы-биле деткип, кадрлар-биле бижыглап, ында ажылдап турар коммунистерден негелдени күштелдиреринде. Профэвилелдериниң эге организациялары организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазының бедик деңнеелге тургузуп, ооң арга-методун болгаш стилин сайзырангайжыдып турган боттарының мурнунда саадынган соруулгаларын чедишкинниг шинтпирлээр дээрзинге читинип турбас.

П. ГОРЕЛОВ,
облпрофчөвүлелиниң секретары.

Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң токары Анатолий Беликов бо чылын өнза шалыпчы амыдап, бүдүрүлгеге организастаан дээре ажылчын деп конкурска киришкеш, бирги черни бүзүрелдиг чаалап ап, акша шаңнал болгаш дыштаныга бажыңы баар путёвка-биле шаңнатнан.

Дуржулгалыг токарь А. Беликов ам Май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнге туруп, ажылының шынарын болгаш темпизин дыка бедиткен.

ЧУРУКТА: Токарь А. Беликов.

Ф. ФЁДОРОВТУҢ фотозу.

Ленинчи „Правданың" 60 чылынга

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ХҮННҮҢ ҮНЕР СОЛУНУ

„«Уран чуруга нарыалгазының эштежилгезининиң» Иванов кудумчузунга турган типографиязынга ажылчыннар Петербурттуң бүгү-ле булуңнарындан белүк-белүү-биле, яйлап, чаңгыстап-даа үзүк-соксаал чокка изәп-ле турган. Дың адар дей бергенде Петербургның ажылчы чонунуң төлээлекчилери коридорларны, чадаларны, өрүүр цехти, типографиянның херимининг иштин дола берген—кижи бүрүзү солуннуң үнерин манап турганы ол. Машиналар , даажы дыңналган соонда ажылчыннарның хүнүң үнер солуну—«Правданың» бирги номери—ооң баштайгы номчукчуларынга холунда турган. Петербургтуң ажылчыннарының төлээлекчилери мырыңай чаа парлаттынган солуннү камныбиле алгаш, бодунуң тускай солуун манап турган ажылчынварже, заводтарже дүүдалаш-биле чоруп тургулаан.

Ол алдан чыл мурнунда — 1912 чылдың апрель 22-де (чаа сан-биле майның 5-те) болгаш.

«Правда» дугайында чугаалаарывыска мурнунда төлептиг черни эзлеп турган парлалга органнарының дугайында — баштайгы марксисчи сеткүүдер дугайын изиг өөрүп четтиришкин-биле сактып кээр бис. Оларны «Правданың» эң баштай парлаттынып үнериңе чедир В. И. Ленин 12 чыл дургузунда редакторлап келген.

Бүгү Россияга баштайгы марксисчи политиктиг солуун ленинчи «Искра» болган. В. И. Ленин партия парлалгазының революстуг демиселге үндезин принципнерин, ролюн болгаш ооң хүндэлгезин тодаратказан. «Солуун — чүгле коллективтиг пропагандист, коллективтиг агитатор эвес, харын-даа коллективтиг организатор база болуур» деп, Владимир Ильич Ленин ол чылдарда бижээн. «Искра» болгаш ооң мурнундагы-даа солуннар ажылчын аңгының парлалгазының ленинчи принципнерин —партийжи, бедик идейлиг чорукту, улус-биле үзүүбес харылзаанны, шынныг чорукту, пролетарскиң интернационализмин боттарының ажылынга кол чүүл кылдыр сананказан келген.

«Искраның» соонда, «Правданың» мурнунда үнүп тургулаан чажыт болгаш ажык-даа большевик солуннар — «Вперёд», «Пролетарий», «Социал-демократ», «Рабочая газета» болгаш адактың сөөлүнде «Звезда» дээр солуннар турган. Ленинчи-большевиктер боттарының массалыг парлалгазын канчаар могаг чокка тургузуп, нептередип келгенин, партияга кызыгаар чок бердингеп партийжи журналистерни болгаш «Правданың» ажылчын активистерни канчаар кижизидип турганың, парлалга сөөз-биле пролетаржы массаларны кайы хире хаара тудуп келгенин бодүн, хөй-хөй чылдар эрткен соонда безин тодаргайы-биле көрүп турар-дыр бис:

Россияның ажылчын аңгызы, революсчу бүгү күштери «Правданың» баштайгы номерин өөрүшкүлүг уткуп хүлээп алганнар. Ол болуушкунга В. И. Ленин изиг байыр чедирбишаан, ону бединбиле үнелээн. 1912 чылдың июль болгаш август айларында «Правдага» парлаттынган «Чартык чыл ажылының түңнелдери» деп чүүлүнге Владимир Ильич мынча деп бижээн:

«Петербурттуң ажылчыннары ажылчыннарның хүнүң үнер солунун тургускаш,

— улуг, төөгүлүг херекти бүдүргеп — деп, көөрем чокка чугаалаан болур.

...ынчангаш «Правданы» тургускааны орус ажылчыннарның медереллиг чорууунун, күштүүнүн» болгаш сырый каттыжышкынының шылгарангай бадыткалы боон артар».

«Правда» солун Россияга революстуг кодураалушкунуң улам күштелиишкинининг үезинде улуг эгелээн. Ынчан даштыкыга тураа-даа, Владимир Ильич солун-биле үзүк чок харылзажып, ооң кол редакторлуун чугула ажылдарын херек кырында күүседип, бодунуң чагаалары болгаш сүмелери-биле ону үргүлчү сорук киирип, утпаң баштап келген. Ынчангаш чогум-на ленинчи удуртулга болгаш ленинчи ёзу-биле ажылдаары «Правданың» политиктиг шугумун, ооң идейлиг утка-шынарын тодаредип турган. Солуннуң баштайгы ийи-ле чылдарында безин аңаа Ленинниң 280 ажыг чүүлдери парлаттынган.

«Правда» солун эң калбак пролетаржы массаларга Төп Комитеттиң болгаш чер-черде большевикчи организацияларның эң чугула шинтпирлериниң дугайын дыңнадып, партияның идеяларын болгаш айтыышкыннарын массаларга чедирип, бүгү хевирниң дайыннары: меньшевиктерге, узугкакчыларга, ревизионистерге болгаш оппортунистерге удур демиселшиилеан, марксисчи өөредигниң арыг-чаагай болур чорууга чайгылыш чокка камгалап турган. Большевиктер партиязының чаңгыс эптиг чорууда демиселге принципиалдыг маркөзисчи шугумну Владимир Ильич «правдам» деп адаар турган.

«Правданың» тургустугаимының баштайгы чылдарында партийжи журналистерни кижизидерининг талазы-биле кайгамчыктыг үлегер-чижээ, ооң тургусканы революсчу публицистиканың чаа-чаа хевирлерин партийжи болгаш совет парлалганың төөгүзүнге кезээ-моңгеге артып калыр. Чогумна ыңдыг үлегер-чижээ «Правданы» ажылчын бүрүзүнүң революсчу кижи бүрүзүнге эң чоок болдурган. «Правда» ажылчыннарга шын орукту — революстуг шинчээшкинге медереллиг-биле киржириниң оруун ажыдып берген.

«Правданың» революция мурнунда эрткен оруу аарберге болган. Реакция ону үзүк-соксаал чокка истеп сүрүп турган. Солуннуң үнүп турганы баштайгы ийи чыл ийи айның дургузунда (1912—1914 чылдар) хаанныг чазак «Правдага» удур 200 хире өнчүк-чөңгээлиг хемчегларни ап, солуннуң номерлерин хавырып, торгаашкынга таварыштырып, редакторларны болгаш редакция ажылдакчыларын тудуп хорутдап турган. Хаанныг эрге-чагырга ол-ла үе дургузунда солуунну сес удаа хаган, ынчалза-даа олар боттарының соруулгазын чедип ап шыдаваан. Ынчаарда солуун аңгы-аңгы: «Рабочая правда», «Северная правда», «Правда труда», «За правду», «Пролетарская правда», «Путь правды», «Трудовая правда» деп аттар-биле улаштыр-улаштыр үнүп-ле турган. Ол чылдарда большевиктер «Правданың» дузазы-биле чуртуң пиитиге ленинчи ТК-ның удуртулгазыбиле ажылдап турган чаңгыс аай большевикчи организацияны тургузуп ап шыдаан. Ынчангаш ыңдыг организацилар Россияның пролетариадының демиселиниң бүгү талаларынга чугула черни эзлеп, профэвилелдерни, ажылчыннарның культура-чыгыдыышкын организацияларын, страхованне шимчээшкинин боттарының соонган эдертии баштаан. Правдачы, ленинчи утланыышкынныг дыка хөй солуннар болгаш журналдар «Правданың» үлегери-биле үндезилеттинип тургустугаан, чуртка нептерээн болгаш ажылчыннарның дайынчы органының үлегери-биле Россияның бүгү күш-ажылчы улууун революстуг демиселдиг кадыг-дошкун шылгалдаларынче баштап турган.

— Революция мурнунуң кадыг-берге үезинде чаа революстуг частың баштайгы медээнгаи ужуруп үнүпкен алдарлыг хүнден бээр алдан чыл арткен. Ынчангаш «Правданың» болгаш правдистерниң баштайгы салгакчыларының партияның улуг херээнин тиилелгези дээш маадырлыг демиселиниң үлегер-чижээ биске кезээде чоок боон, кажан-кезээде сорук, киирикчи күш болуп артар.

В. ЧИЖОВ.
(СЭТА).

ЭСТОН ССР. Таллинниң «Пунанс рэт» заводунуң коллективи Май бирниң күш-ажылчы эзлчээнге туружуп, бо хүннерде улуг кодураалушкунбиле ажылдап турар.

Заводтуң бүлүрген «Эстония стерео» дээр радиолары чоннуң ортузунга калбабиле сурагиваан. Бо чылын пландан ажыр 1000 радиоланы магазинге дужаар дээн.

ЧУРУКТА: «Эстония стерео» конвейерде.

Ю. Белинский биле П. Кузнецовтуң фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникази).

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдери — эң чугула сорулга

Малдың баш саны чүге кудулап турарыл?

„Шынның" рейдизи

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары тоску беш чылдың ийиги чылынның бирги кварталында чаржып турары Улуг-Хем райондан мал ажылынның чамдык көргүзүлери-биле ажыын, багай эвес ажылдаан. Чижээ, хой малды 142.497 баш чедирер планныг турган болза, херек кырында 177.695 четкен ийикке, азы планын 124,7 хуу күүсеткен, а Улуг-Хем—182.050 баш чедирер планын 221.910 кылдыр азы 121.8 хуу күүсеткен. Сүт садарынын планы 4000 центнер турда, ону 4.845 центнерге азы 121.1 хуу күүсеткен, а Улуг-Хем 5000 центнер сүт дужаар планын 5.429 центнерге азы 108.5 хуу күүсеткен. Эът садар планын, чаржып турар районунга четпес дээрден башка, база 104 хуу кылдыр, ажыр күүседип алган. Малдың чаш төлүүн менди ап, доруктурар талазы-биле мергежилдиг мурвакчылар районда эвээш эвес. Бо чылын «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурвакчы хойжулары Ооржак Доржу төрүүр 267 хойдан 322 хураганны алган, азы чүс хойга онаалтыр 120 хураганны менди доруктурган, ооң кожазы Сарыглар Эртине 277 хойдан 280 хураганны менди алган. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжуу Моңгуш Ырыш 287 хойдан 295 хураганны менди доруктурган.

Малды өстүрериниң, ооң продуктулуун бедидериниң болгаш тоску беш чылда ол талазы-биле салдыңган улуг соруулгаларны күүседип болуруң үстүнде саннар херечилеп турар.

Ынчалза-даа малдың баш санының өзүлдезинде, ооң чаш төлүн алырында улуг четпестер Чөөн-Хемчикте бар болуп турарын солуннуң чоруткан рейдиниң көргүскен. Чижээ, эртекен беш чылда малдың баш санының өзүлдезин ап көрээлиңер. Районнуң 7 ажыл-агыйынга 1966 чылдың январь 1-де 15.672 баш мыйыстыг бода мал санаттынып, ону беш чыл дургузунда 21.650 баш чедирери көрдүнген турган. Херек кырында ол түңге 4.594 баш четпейн барган азы план чүгле 78,8 хуу күүсеттингеп. Шээр мал 1966 чылдың эгезинде — 98.841 баш, а план 170.940 баш, херек кырында 155.689 башка өскен азы беш чыл планын 9 хуу чедирбээн.

Малдың өзүлдезин ооң чаш төлүн менди алырындан хамаарыжыр. Ыңдыг түрбүже беш чыл дургузунда төрүүр чүс малга онаалтыр: 54 бызааны, 81 хураганны алганын эки деп саналар арга чок. Сески беш чыл дургузунда төрүүр инектиң чартык кезии чаш төл бербээн. Бир эвес өлүп хораан, читкен, самчыгдаан малды ап көөр болза, байдал ооң-даа дүвүренчиг.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери сески беш чылда дүктүүлдеп өскези күүсеттинмээн. Күрүнеге ол продуктуларны садып турганыбиле бүдүргенниң арасында улуг карышкактар бар. Чижээ, сески беш чылда дук бүдүрериниң планы күүсеттингеп-даа болза, ону күрүнеге садары 3,6 хуу чедир күүсеттинмейн барган.

Малдың баш санының өзүлдези, ооң продуктулуу сески беш чылда бедивейн келген деп түңнелди үстүнде көргенивис фактылардан кылып болур. Ооң кол-да чылдагааны районнуң ийи-даа ажылагыйынга малдың ажаалда, хайгаралын кошкак чорудун келгенинде. Мал ажылында байдал ыңдыг дүвүренчиг болуп турда, СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому (секретары Ш. Д. Күүлар), райкүүском (даргазы Б. Б. Чюдюк) бо чугула айтырыгта хамаарыштыр шыңгыы анализти кылбаан, ажыл-агыйларның болгаш районнуң, удуртукчуларының тускай эртемнигеринин, мурнунга тодартай соруулгаларны салбаан-дыр. Даавырган ажыл-херек дээш харыысалганың кошкаанының, негелденн күштелдирбээнинин түңнелинде ол-ла четпестер ам-даа катаптап удажып турар.

Рейдиниң киржикчилери Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларынга барып, мал ажылының амгы байдалы-биле танывыл, тускай эртемнигер-биле, малчыннар-биле чугаалажып көргүлээн. Мал бажының өзүлдезинде бурунгаарлаашкын чок дээрзин фактылар бадыткаан. 1972 чылдың апрель 1-ге чедир байдал-биле алырга, районнуң ажыл-агыйларынга мыйыстыг бода мал 1971 чылда 17.072 баш турган болза, ам ооң ковдээринин улуу харын-даа 1012 баш эвээжээн азы эртекен чылдың деңнелиндеп 6 хуу кудулап дүшкен. Ооң иштинде саар инек 8,1 хуу эвээжээн. Чүгле хой 2949 башка кызырылган. 1970 чылга деңнээрге мыйыстыг бода мал 1971 чылда 600 башка, ооң иштинде инек—400 башка, хой—2 муң баш эвээжей бергенин айтырга-да четчир. Чамдык удуртукчулар болгаш тускай эртемнигер малдың баш санының бо чылдың бирги кварталында өспейн турарын малдың оолдаашкынының орайтаанывыле таймылбырлаарын ораалдажып турар. Ынчаарга малдың алыр продуктуларының база кудулаанын чүүл-биле таймылбырлаарыл? Ыңдыг бадыткалдарда кандыг-даа бодтут үндезин-барымдаа чок. Чижээ, 1970 чылдыы-биле деңнээрге 1971 чылда бир саар инекке онаалтыр сүт саалдазы 123 килограмм азы 9,1 хуу, бир хойдан кыргып алыр дүк 200 грамм кудулаан. Ыңдыг янзылыг ылергей фактылар түрбүже, оске чылдагаанпарже чаа кааң турар чорук бо четпестерни эдерээре дузалыг бе, ынчаш?

Мал ажылында бар четпестерниң үнүп келгенинин, оларның уламчылавышаан турарының бир кол чылдагаапы, рейдиге киришкен тускай эртемнигерниң мартыш чок бадыткап турарын ёзугаар алырга, районда мал чемнин белеткелиниң четпес болуп турарында. 1971 чылда район белеткеп алза чогуур мал чемнин чүгле 23,4 хуузун күүсеткен. Кайы-даа районнарга бодаарга, Чөөн-Хемчикке мал чемнин күралвыларын тургузарының бүгү-ле болдунар ергалары бар. Малды чаймагладып семиртир эки одарлар, мал чемин тарып өстүрүп болур сугтаттыг шөлдер ында хой. Районнуң кодээ ажыл-агый эртелези (начальниги К. Ч. Куулар) бо айтырыгже ам-даа хапылаан кирбээн, ону аналязтеп көрбээн. Малга четчир саннын чем күралвырын тургусбайн турган, мал бажын өстүрериниң, ооң продуктулуун ковдеприниң планнарын күүседири берге дээрзин районнуң удуртукчулары уттуп алган эвее прги бе? Малга чем белеткээринин айтырыын бо хире чугулага корбейн турарын ооң өскээр таймылбырлаар арга чок-тур.

Ускажыдылга ажылын, малдың эдержилгезин тарып боозадылгазын чогуур негелдеге тургузуп болурувун аргазы районда бар. Күрүнеңиң районнар арасында уксажыдылга станциязы Чадаавада төнчүттүнген, ооң-биле кожа малды тарып боозадыр станция туруп турар. Бо ийи станциянын байызыынында штадты улуг болгаш ажылдакчылары күрүнеден хөй түүнүг акша шалыңны ап турар, машина техника-биле бүрүн хандыртынган. Ол хирезинде-ле боттарының девискээринде малдың уксазы экиживейн, ооң бит саны өспейн, чүс-чүс бап мал кыызырап, төл бербейн турда, ажылхеректи харылаары-биле ында олурган каан кижилер олче кичээнгей салбайн турары мырыңай элдептир. Бодап көөрге, ол станциялар районда уксажыдылганы болгаш малдың продуктулуун экижидерининг айтырыын бүрүнүбиле холга алган турту дег. Шынында херек сыр-дедир:

Совет Россиянын күш-ажылчы базымы

РСФСР-ниң үлетпүрү 1972 чылдың бирги кварталында

Россия Федерациязының үлетпүрүүн ажыдакчылары СССР-ниң тургустувганының 50 чылын төлептиг утхуур болгаш тоску беш чылдың яйгы чылының планын чедимишкиниг күүседир дээш чарышпышаан, үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш эң чугула кылыгларның хөй кезиин бүдүрүп үндүрер талазы-биле 1972 чылдың бирги кварталының планиарын ажыр күүсеткен деп РСФСР-ниң Министрлер Совүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадымыда чугаалап турар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде озулдези эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге 7 хуу хөй болган. 1971 чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу улгаткан.

Үлетпүрүүн чугула адырлары продукция бүдүрерин мынчаар улгаттырган: электроэнергетика — 11 хуу, оттулар чүүл үлетпүрү — 6 хуу, кара болгаш оңнүг металлургия—7 хуу, химия болгаш нефть-химия үлетпүрү — 9 хуу, машина тудуушкуну болгаш демир болбазырадыры — 11 хуу, ыяш, ыяш болбазырадыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 4 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 5 хуу, чиик үлетпүр — 4 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 2 хуу, культурамыдыралдың болгаш ажыл-агый хереглелдериниң барааннарын бүдүрери—9 хуу ковүдээн.

Россия Федерациязының бүгү үлетпүр министерстволары болгаш Коми база Калмык Автономнуг республикалардан, Астрахань областан аңгыда бүгү автономнуг республикалары, крайлары болгаш областары квартал планнарын ажыр күүсеткен.

Эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге, моон адаанда үүлдерин хөйнү бүдүргем: электроэнергия — 12,7 миллиард киловатт-шак, нефть—5,2 миллион тонна, газ—931 миллион кубометр, хомүр-даш—1,8 миллион тонна, шой—606 мүн тонна, кач—645 мүн тонна, кара металлдар прокады — 642 мүн тонна, минералдыг чемнишдилгелер — 540 мүн тонна, химиктиг волокно—5,6 мүн тонна, демир чазаар станоктар — 13 миллион рубльге, дарганнаар-таптаар машиналарны—2,3 миллион рубльге, автоматчыдылга хереклерининң приборлары болгаш оларга артык кезектер—45 миллион рубльге, саналга техниказының хереклери — 33 миллион рубльге, химия дериг-херекселдери болгаш оларга артык кезектер — 7,7 миллион рубльге, чүүк автомобильдери болгаш автобуслар — 5,4 мүн, чиик автомобильдер—50 мүн, автомобильдериң артык кезектери — 18 миллион рябльге, тракторлар —5,1 мүн, кодээ ажыл-агый машиналары—32 миллион рубльге, цемент—573 мүн тонна.

Ол ышкаш өңнүг металлдарны, нефть-химия продуктуларын, нефть продукциязының өске-даа хөй-хөй хевирлерин бүдүрери ковүдээн.

Улусчу хереглездиң барааннарын бүдүрүп үндүрери эрткен чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге мынчаар улгаткан: бүгү хевирниң посгери — 50 дорбелчин метр, даараныла кылыглары — 41 миллион рубль, эът—76 мүн тонна, колбаса кылыглары—16 мүн тонна, мал саржаа—12 мүн тонна, шаажак-фаянс савалар—10 миллион кезек, электропылесостар—43 мүн кезек, сооцдукчулар—32 мүн кезек, бажың хереклерде—35 миллион рубльге.

Үлетпүр нииттизи-биле планны күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге черлери доктаатказ даалгаларны күүсетпээнин Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадымыда демдеглеп турар.

Эртем-шинчилел, төлевилел болгаш конструктор организацияларыбиле кады үлетпүр бүдүрүлге черлери үлетпүр продукциязының чаа-чаа хевирлерин тургузуп, бүдүрүлгеге шинээдиргинин, бүдүрүлге ажылдарының дешилгелиг аргаларын, комплекстиг механизасташкының болгаш автоматчыдылгазын ажыглаарының талазы-биле ажылды үргүлчүлээн.

Россия Федерациязының үлетпүрүүн ажыдакчылары 1972 чылдың бирги кварталының планын чедишкиниг күүсеткеш, бо чылдың даалгаларын күүседиргинге эки үндезин эгеэн салгаанар деп РСФСР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадымыда демдеглеп турар.

(СЭТА).

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегия хуралындан

Школачының хөй-ниитичи идепкейжизин... Бо айтырыг чүгле башкыларны дүвүредип турар эвес. Чогум-на харын школачы чылдарында аныяк хамааты хөй-ниити ажыл-чорудулганың баштайгы чанчылдарын ап турар. Чогум-на харын кижи болуп доругуп өзеринииң шинтпиринг чүүлдери болу бээр мөзү-шынарлар школачы чылдарда болур.

Ынчаарга школачыларның хөй-ниитичи идепкейжизин деп чүл? Оон үндезинээнде Н. К. Крупскаяның мындыг сөстери салдынган: ол дээрге амыдыралды хайгаарап, көрүп билири, ону экижидеринге киржирп-дир. Тодаргайлаарга, хажымыындан хайгааракчы болбас. А коммунизм тургузукчуларының ниити одуруунга баспышаан, аңаа идепкейлиг киржири-дир.

Бо бедик негелделерни барымдаалаш, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязы Ивановo областың улус өөредилге органнарының болгаш школаларының башкылар коллективтериниң ажылының дүржулгазын чугаалажып көрген.

Үстүкү класстарның өөреникчилерн-биле ажылдың тодаргай хевирлерин илеткевишаан, Иваново областың улус өөредилге килдиннинин эргелекчизи М. А. Вяткинниң демдеглээнин болза, өөреникчилерниң хамааты болгаш хөй-ниитичи идепкейжизин хевирлээри-биле холбаштыр школаларның ажыл-чорудулгазы партия райкомнарының болгаш хооркомунуң доктаамал контролюнда турар. Школачыларның коммунистиг кижизидилгеэнииң айтырыгларын школалар удуртукчуларынга, башкылар биликин бедидериниң область институдунуң башкыларынга чорудар бүгү курстарның болгаш семинарларның программазынга киирген.

Бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның дилээн баргаар школачылар күш-ажылчы воскресниктерин организастап турар. Каникуллар үезинде школачылар улуг кижилериниң бүдүрүлгө бригадаларынга ажылдап турар. Культура эргелели өөреникчилерни агитация болгаш концерт бригадаларынга, музыка клубтарынга, лекторияларга киириштирип турар.

Областың бүгү ортумак школаларында комсомол комитетериниң чанында, культура бажыңнарында, зову турлагларында болгаш мал ажылының фермаларында лекторлар бөлүктерин тургускан. Ам илеткелдериниң база бир колтемазы болза, ССРЭ-ниң тургустувганының 50 чыл ою, совет улустарның найыразы болуп турар.

«Школачы бүрүзүнге —хөй-ниитичи даалга» деп девизтп удуртулга болдурбушаан, Ивановoнуң башкылары боттарының өөреникчилериниң сонуургалдарын болгаш түткүлдерин, илаңгыя базы-харын барымдаалап, чогаадыкчы ажылдап турар.

Н. В. Подгорный ЧССР-ниң Федералдыг хуралының төлээлерин хүлээп алган

Апрель 25-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ЧССР-ниң Федералдыг хуралының даргазы, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү Алоис Индрага удурткан төлээлерин Кремльге хүлээп алган.

Хүндүткелдиң, эп-пайыралдың ёзузу-биле бооп эрткен беседага чехословак таладан төлөө кежигүннери — ЧССР-ниң Федералдыг хуралының даргазының бирги оралакчызы Ян Марко, Федералдыг хуралдың Улусчу палатазының даргазы Вацлав Давид, Федералдыг хуралдың Национаддар палатазының даргазы Далибор Ганес, Федералдыг хуралдың депутаттары Ян Мушал, Эмиль Рило, Гелена Чермакова, Ирена Месарошова, а ол ышкаш ЧССР-ниң Совет Эвилелинде элчизи Ян Гавелка киришкен.

Совет болгаш чехословак парламент кежигүннериниң аразында аксы-дуцма ёзузуның харылзаалары ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга дүүштүр чыл келген тудум улам калбарып, бижыгып турарын Н. В. Подгорный сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Н. В. Подгорный парламентилер аразынга харылзааларның улуг ужур-дузалыын демдеглээш, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның Коммунистиг партияларының аразында, ийи чурттуң болгаш оларның улустарының аразында чарылбас чаңгыс эпти көргүзүп турарын айыткан.

Бистиң аравыста аксы-дуңма харылзаалар социалистиг дем каттыштырылгазын бижыглаарынга, бүгү делегейге тайбың дээш чедишкиниг демиселге идиглиг деп Н. В. Подгорный чугаалаан.

Алоис Индра төлээлериниң Совет Эвилелинге чоруп турганының дугайын чугаалаан. Ол эптиг-ээлдек, оорушкулуг хүлээп алышкын дээш совет кижилерге хамызы-биле өөрүп четтиргенин илереткеп. Алоис Индра Чехословакияның чедишкиннериниң дугайын чугаалаан, ол дээрге социалистиг чурттар-биле, эң ылаңгыя Совет Эвилели-биле бижыг эп-пайыралдың түңнели болуруун демдеглээн.

ЧССР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң аразында политика, экономика болгаш культура амыдыралының талазыбиле бот-боттарын аксы-дуңма ёзузу-биле билчир чоруу улам чедишкиниг хогжүп турарын аалчы сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ол ышкаш күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарының болгаш чер-чер советтериниң аразынга кады ажылдажылга база улам калбарып турар.

Совет таладан беседага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталар даргалары А. П. Шитиков болгаш Я. С. Насраддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе олар киришкеннер.

(СЭТА).

Чер-чер Советтеринде

Улуг-Хем районнуң Хевдерге көдээ Совединиң сессиязынга Ак-Тал, Холчук, Арыг-Адаа салбырларның эргелекчилериниң часкы тарылгага белеткелининг талазы-биле илеткелин дыңнаан.

Ак-Тал салбыр 1900 га черге көдээ ажыл-агый культураларын тарыыр. Тарылгага бүгү талалыг белеткевген. Кызыл-тас, арбай, сула үезинин четчирп-биле тып ап, чажар шынарынга чедир арыглаан. Баштайгы үндеп эгелээн 620 га черниң шыгын базырган. Кывар-чаар материалдар бар. Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машинадарының септелгезин чогуур үезинде кылган.

«Улуг-Хая», Жданов аттыг совхозтар тарылгага белеткелдерин чогуур үезинде доосказп, шык базырыышкынынче организастыг киргеп. «Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң Холчук салбырының (эргелекчизи Т. Санчп) часкы тарылгага белеткели организасас чок, үреэнп четче эвес болгаш техника септелгезин чорутпайн турарын санал берген депутаттар шыгыы шүүмчүлээн, четпестерни чайладырынче угланган ажыктыг саналдарны бергеннер.

М. САНДАК.

• • •

Ол-ла район Совединиң депутадары, Шагаан-Арыг АТБ-зиниң начальныгы Сергей Антонович Данилов Кок-Чыраа көдээ клубунга соңгукчулар-биле ужурашкан.

Депутат эрткен сессияларның шиитпирлерин болгаш бирги кварталда районнуң ажыл-агый түңнелдери-биле соңгукчуларны таныштырган. Шагаан-Арыг АТБ-зи пассажирлер сөөртүүнүң квартал планын 120 хуу күүсеткен. Ындыг болзажок чүүк сөөртүүнүң планын күүсетпээн болгаш чамдык суурлар аразында пассажирлер дажыглаашкынында четпестер барын чугаалаан, ол талазыбиле чогуур хемчеглер алдынып турарын соңгукчуларынга дыңнаткан.

Район төвү-биле аргыжылгага тускай автобусту доктаамал ажылдадырып, чоннуң ыяш, хомүр-даш сөөртүп алырынга чүүк сөөртүр машинаны тускайлаарын санал берген соңгукчулар депутатка чагаан.

О. ТАВАА.

• • •

Баян-Кол соңгулда округундан соңгуткан Тыва АССРниң Дээди Совединиң депутады, колхозтуң хоочун хөй-жузу Бичe-оол Хемчикович Байкара-биле соңгукчуларның ужуражышкынын Баян-Кол суурга болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессияларының шиитпирлерин, чоннуң культурлуг амыдыралын улам экижидер талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериниң амыдыралга боттанып турарын, ССРЭниң тургустувганындан бээр 50 чыл болур ооңга күш-ажылчы чедишкинин ужуражыр сорулгалар дугайын соңгукчуларынга ол чугаалаан.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

• • •

Хевдерге көдээ Советтиң сопиалистиг хоойлу-дүүм болгаш хөй-ниитпинг корум-чурум камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязы чоруткан ажылының түңнелин үндүрген.

Көдээ Советтиң девискээринде үш кезек черде эң хуузунуң судтары, экп туранның улусчу дружиналарының штабтары-биле доктаамал комиссия бир деминг ажылдап келген. Хоойлу-дүүм пропагандалаар талазы-биле ажылдарны комиссия экп чорудуп, чоп ортузунга хөй лекция, беседаны кылган. Ак-Тал суурда К. Маадыр-оол даргалаан эң хуузунуң судунииптпге ажыктыг күш-ажыл кылбас, арагалаар кижилерни эдс кижизидип, шын орукче киирер дээш ажылды күштелдирген. Чыл эгезинден бээр эң хуузунуң судун 12 удаа арттырген. Аңаа 15 хереқти корген. Буруулугларга 5-тен 30 рубль чедир штрафты оңнаган. Сагылга-чурум үреэп Ланмаа Дамдып, Кандан Самбуу олар ышкап эптер ындыг харыысалганы хүлээп, оон чогуур түңнелди үндүрүп турар.

Ажылга үнмес, прогулдаар, арага-дарыга хандыыр кижилер-биле ажылды чамдык экп туранын улусчу дружиналары, эң хуузунуң судтары холга албайн турарын комиссиязының хуралынга демдеглээн. Чоп ортузунга хоойлудүүм тапыдылгазы ам-даа кошкак. Бо ажылды экижидип, хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалын холга алырын комиссия Хөлчүкте эң хуузунуң судунуң даргазы Т. Бюрбю-Сээге, экп туранын улусчу дружиналарының штавының командири Ш. Бюрбюжукке даскоп.

С. МОНГУШ.

Даштыкыда ❀ Даштыкыда ❀ Даштыкыда

ИНДИЙ-КЫДАТТЫҢ ФРОНТУЛАРЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 25-те АКШ-тың шеригаар күштериниң самолёттары Мурнуу Вьетнамның девискээрниче массалыг халдажышкынын үргүлчүлээн. «В-52» дээр стратегтиг бомбалакчы самолёттар 900 тонна хире частыр чүүлдерин Контум можуже октаан. «Ужудуп чоруур щивээлер» Куангчи можуже болгаш Анлок хоорайның чоогунче база халдаан.

Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Контуң можуда № 14 стратегтиг орукту дургаар дайынчы хемчеглерин чорудуп турар. Сайгон ёзу-чурумунуң немелде шеригнерин бо девискээрже чоруткан болза-даа хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары чедя шериг баазазындан дайзынны үндүр сывырган. Патриоттар Дакто хоорайны ээлеп алган болгаш Контум хоорайның чоогунда тулчуушкуннарны чорудуп турар. Төп шатта бо улут можунуң девискээрниң дөрттүң үш кезин ам хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң холунда турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы Төп шатта улуг шериг баазазы — Плейкуну бооладп. Хосталганың дайынчылары Биньдинь можунуң эриинде 22-ги сайгон дивизияның болгаш мурпуу-корей дивизияның туруштарынга согугларны таварышгырып турар. Четче эвес медээлерни ёзугаар алырга, апрель 10-дан 20-ге чедир үеде патриоттар дайзынның 500 ажыг солдадын чыскаалдан үндүрген, 5 самолёт, вертолётту дүжүр аткан, 13 танкыны узуткаан. Анлок хоорайны долгандыр чалча армияның туруштарын соксаал чок боолап турар.

Мурнуу Вьетнамның соңгу секторунда дайынчы чорудулгалар Донгх хоорайның чоогунда бооп турар.

Бо чылдың баштайгы үш айларында чурттуң мурнуу талазынга дайын чорудулгаларының үезинде Лаостуң Улусчу-хосталга армиязының дайынчылары барынын үзелдиг күштериниң болгаш таиланд холезилешкичлериниң 2.000 ажыг солдат, офицерин сандаи үндүргеп, 34 вертолётту дүжүр аткаш, кывар чүүлдүг болгаш ок чемзектиг ээлэн каш складтарны буза тевискеп. Ол дугайын Кассан Патет Лао агентилел дыңнаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриоттары кадыгдошкун тулчуушкуннарның үезинде пномпень армиязың Свайриенг хоорайның шуут чоогунда чугула чоленгнижи —Спеантрампы ээлеп алган. Соолгу алды хонуктуң дургузунда хосталганың шеригнерп чурттуң чөөп талазында сес чугула быжыглал пунктузундан дайзынны сывырып үндүргеп.

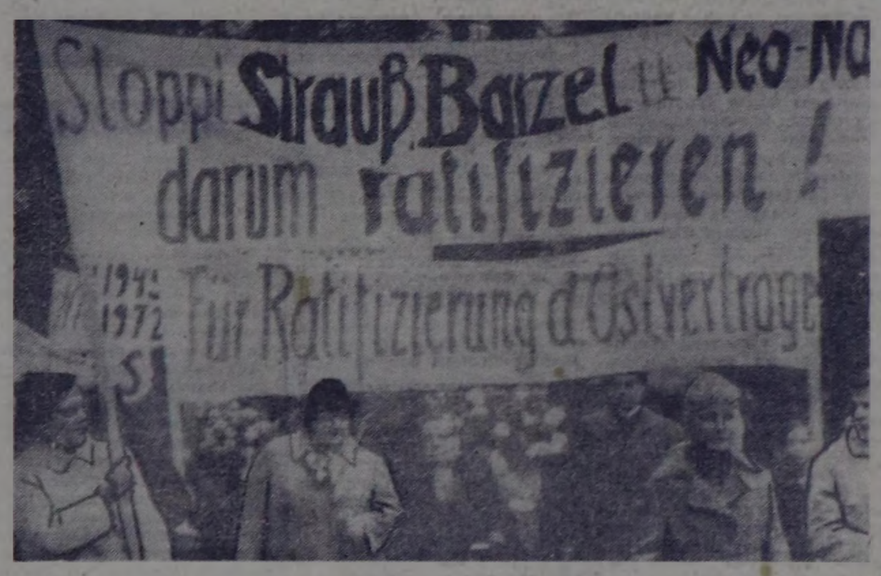

Совет Эвилели болгаш Польша-биле ГФР-ниң керээлерин соңгаарладыышкын чок бадылаар дугайында негелде — бо хүннерде Германияның Федеративтиг Республиказының хоорайларында эртип турар массалыг чыскаалдарның кол лозуңу апарган. Чыскаалдарга муң-муң ажылчыннар болгаш албан-хаанчылар, солдат болгаш кыстар, профэвилелдериниң, политиктиг партияларның болгаш хөй-ниити организацияларының кежигүннери киришкеп. Керээлер чурттуң эрге-ажыктарынга дүгжүп, тайбыңны быжыглаар дээрзинге бүзүрелдиг кижилер кудумчуларже үнүп турар.

ЧУРУКТА: Дортмунд Ромберг-паркта чыскаалчылар.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

БУНДЕСТАГ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ШИИТПИРИ

БОНН. (СЭТА). Бундестагтың даштыкы херектер талазы-биле комиссиязы Совет Эвилели болгаш Польша-биле ГФР-ниң чаргап керээлерин бадылаар дугайында хоойлу толевилелдерин чугаалажып көөрүн дооскаш. Комиссия бо керээлерни бадылаарын бундестагка сүмелээн шиитпирин хүлээп алган. Бо шиитпирин хүлээп алыр дээш чазак коалициязының партияларының толээлекчилери бадылаан. ХДЭ-ХСЭ дээр чазакка удур партиялардан комиссияның кежигүннери удур бадылаан.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Республиканың Садыг министерствозунуң Кызылда садыг баазазы күрүс садының четкилерин үлетпүр болгаш аъш-чем барааннары-биле хандырарынга улуг рольду ойнап турар.

ССРЭ-ниң тургустувганындан бээр чартык чүс чыл болур юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарыштың бирги кварталда түңнелинде базазының коллективи моонпеп садар бараи саварылгазының планын 107,5 хуу күүседип, пландан ажыр 564 мүн рубльдиң бараанын савапн.

Коллективте социалистиг чарыш калбаган. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде 120 кижи, 19 бригада, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы ат дээш 42 кижи демисежип турар. Бодунуң мергежилиниң талазы-биле эң эки ат дээш чарыш түс-түс кижилер аразында калбаргап.

Мурнакчыларның саны өскен. Складтар эргелекчилери эптер Толстикова, Козулина, Черепанов олар күш-ажылга коскү үлегерин коргүскен.

Херегдел барааннарының шимчээшкинин шын боттандырар, ону чонга садыл сайгарарын организастаар талазы-биле товароведтер эптер Козловская, Макоркина, Шашкова оларның дуржулгазы улуг. Баазаның коллективи 1971 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында өре самчыдал чок ажылдаан.

К. САТ.

ыйыстыг бода малдың 8,3 мүң баш хиреэн уксаалыг, а оларның арыг уксаалыының бот деңнели куду, үгле 0,4 хуу. Арыг уксаалыг хойлар база-ла эвээш, районда ындыг хойлар 809 баш, ол дээрге хойнуң ниити санының 1,2 хуузу. Күрүнениң районнар аразында уксаажыдылга станциязы (директору А. Д. Ренев) болгаш тарып боозадылга станциязы (директору Е. В. Строганов) малдың уксаазын экижидер, тарып боозадылганы чогуур негелде ёзугаар чорудар ажылды багай тургускавып оларның туруп турары районда байдал-ла тодаргай хереченл турар ышкажыл. Ында харыысалгалыг тускай эртемниглер ажыл-агыйларның зоотехник-селекционерлеринден, тарып боозадылга техниктеринден негелденп коткаткан. Бо дег байдал чүгле ында эвес, өске-даа ындыг станцияларда бары харааданчыг.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозка (директору Т. К. Пичен-оол, зоотехник К. П. Бартанова) чоруткан хынаддадан илереэнин ёзугаар алырга, бо чылдың апрель 15-ке чедир эдержилгеге кирген 114 инектиң 90 хуузу быгаалаан соөдүнде 21 хонуктан 1 ай чедир хуусаада чоруттунган болган. Бо ышкап ындыг берге чазын хүжү кошкак инекти ол хире үзе эдержилгеге киирери организмге багай салдарлыг, харын-даа төл бербейн, үре-түңнел чок артар. Ажылды ынчаар ат чалап, ёзу барымдаалап кылып болбас.

Малдың чаш төлүн, ылаңгыя чаш быгаапы менди алыры «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарда чыл бүрүде улам кудулап турар. Ол дээрге мал ажылының тускай эртемниглериниң, малды ажаап-тежээп турар малчынларның кошкак ажылдаанып, харыысалга чогунуң уржуу-дур.

1971 чылда шупту 7.818 баш улуг болгаш хуваажып инектерден 4060 инек азы 51,9 хуузу быгаалаан артказп 3758 инек төл бербээн. Бо хире хөй мал кызыраң турар чорук чер-черде партия, совет органнарын хүнүң айтырыы кылдыр дүвүретпейн келген кайгамчык. А ооң чылдагааны колдуунда-ла үрелиг бүдүрүкчү бугаларны болгаш инектерни эдержилгеге белеткевейн турарында, тарып боозадылга техниктериниң ажылынга харыысалга чогунда, үчёту багай тургускапында.

Тарып боозадылга пунктуларының улуг кезиин эргежок чугула дериг-хереқселдер-биле чепсеглевээн. «Сүт-Хөл» совхозта ындыг пункт сандаргай, арыг-силпг эвес. 12 будүрүүчү бугапы сула эдержилгедо салып каан, а техник болгаш тускай эртемниглериниң талазыдан ону хайгаарабайп турар. Фермада 157 инектиң хөй кезиин демдек чок, шолазы билдинмес, саанчыларга доктаамал быжыглаттынмаан.

Малдың учёт-отчёдун аңаала саазын шокарлаар ажык чок ажыл кылдыр көөр чоруктар бар. Зоотехниктиг болгаш бухгалтер учёду кайы-даа ажыл-агыйларда чогуур негелдезинге чедир тургуступмаан. Ай топчүзү келирге, ыяча быгаа азы хураган төрүттүнген деп бижээн, бригадир ат салып каан эрелгей докумептилер бо-ла таварышкылаар. Кажап, кандыг инектеп азы хойдан, кымның кодазындан, кандыг деңнелиг эр азы кыс төл төрүттүгенин айытпайн турар. Ол канчап-даа шын эвес. Тускай доктаатказ майыкты ылап шын бүрүткээп, аңаа зоотехник, эмчп, бригадир, ажаакчызы адын салыр ужурлуг. Ону кылыры ыяап-биле албан. Хорамчага таварышкаш, аараан малды база бүгү чурум ёзугаар дацзыга ой-таанда кирер ужурлуг. Өлген, читкен, төрээп малдың отчёт-учёдун сандаргай тургузар чорук чамдык оптуг-кажар кижилерниң ону чажырып, орнап солуур, оорлаар, будацпаар чоруунга орукту ажыдып турар.

«Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар ышкап ажыл-агыйларда соолган инектерни быгаалаже оске, сагбас кодазнарга аппарып каар, оон дедир фермаларга экээр чоруктан улуг будулгаазын үпүп турар. Ындыг инектерниң быгаалааны-даа, кызырааяы-даа билдинмейн бартылаар, чамдыкта толу ис чок чидер таварылгалар бар. Ажыл-агыйның кол зоотехниктери малчынларны мал документацпязын шын тургузарынга ооредир, шиитпиниң малының баш санын онча-мепди тургузары дээш оларның зэ-харыысалгалыг болуруп негээр хүлээлгелиг.

Ол ышкаш эдержилгенин, тарып боозадылганың чоруп турарын, ооң түңнелин үндүрбес, анализин кылбас, уксаажыдылга ажылынче ханылавас, бедик продуктулуг малды уксаалыг малдың озаэ кылдыр мөөнүевес, аарыг болгаш чаш төл бербес малды аңгылавас, бошитировканы ойпаанда чорутпас чоруктар ажыл-агыйларның кайызындаа бар болуп турары четпес.

Мал ажылында четпестерни чугаалап тура, кадрлар-биле ажылды айытпас аргажок. СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта амгы үеде Улап-Удэнин кодээ ажыл-агый институдун эрткеп чылын доосказп, аныяк уруг—Клара Бартанова кол болгаш селекционер зоотехниктиң хүдээлгелерин катай күүседип турар. Ол ажыл-агыйга зоотехниктер, техниктериниң солчур чоруу чаңчыл болган. Чаа келгеп, ооң-биле кады чаа-ла ооредилге дооскаш спецпалистер кандыг негелде турар боор. Мындыг байдал оске-даа ажыл-агыйларда бар болгаш ол ажылды чогумчалыг чорударынга шаптыктыг болуп турарыг мартылдаа чок.

Мал эмчилериниң ажылында улуг четпестер од бүгүге немежип, малдың баш санын остүрериниң херээнге шаптыктыг болуп келген. Өлген малдың чылдагаанын бадыткавайн, эрелгей акт тургузуп каары-биле ойлежип турар эмчилер бар. Аарыг болгаш арып, чудаан малды баш удур эмневес, ону шинчип хайгааравас таварылгалар хаая эвес.

Мал баш санын остүрериндс бар четпестер чүгле бо райопда ындыг дүвүреичиг дээр болза шынга дүүшпес. Ындыг байдал оске-даа районнарда бар болуп турар.

Ниитиниң малын самчыгдаар болгаш оорлап, будацнаар чоруктар-биле демиселди күштелдирерин, мал ажылының тускай эртемниглериниң, малчынларның ниитиниң малының баш санын остүрерин, ону онча-мепди кадагалаары дээш харыысалгазын бедидерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң бо чылдың апрель 24-те хүлээп алган докладында онзалап айыткан. Бо талазы-биле эң-пе дүвүреичиг байдал Таңды, Бин-Хем, Чоон-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарда бар болуп турар. Республикада ниитизибиле апрель 2-те чедир медээбиле 4,7 мүң баш мал самчыгдалга болгаш оорлаашкынга таварышкан ниикие, азы эткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 19,2 хуу коэүдээни онаа дүвүреичиг. Улуг-Хемде ол-ла үеге чедир бо чылын 229 баш мыйыстыг бода мал азы эткен чылдыыдан барык 2,7 катап хөй, а шээр мал —630 баш читкен болгаш дудагдаан болуп турары СЭКП райкому (секретары С. К. Буяңды), райкүүском (даргазы К. А. Маспык-оол) дээштиг хемчег албаанын база-ла хереченлеп турар-дыр.

Чамдык колхозчулар, совхоз ажылчыннары болгаш оске-даа хамаатылар хуузунда малды чогуур пормадан ажыр тудуп турарының фактылары эвээш эвес. Ону тударда ниитиниң малы-биле кады, колхозтарның болгаш совхозтарның мал чеми-биле чемтерин турар. Ниитиниң малының чидер, дудагдаар чоруунуң чылдагаапы чогум-на ында. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери, ында партия организацияларының секретарлыры, көдээ Советтер даргалары боже чүге кичээнгей салбайн турарыл? Моон соңгаар ындыг чоруктар-биле эптежир арга чок. Ниитиниң малын остүрер дээр болза, ындыг четпестерни шиитпирлиг чайладыр херек.

Ындыг байдал бо чылдың эгезинден бээр 189 баш мыйыстыг бода малды, 474 баш шээр малды чидирген Таңды (СЭКП райкомунуң секретары Д. К-Х. Ооржак, райкүүском даргазы Ш. П. Куулар), чүгле шээр малды безин 310 башты чидирген Тес-Хем (М. Ш. Артаев, С. М. Байыр-оол) районнарда бар болуп турарын харыысалганың болгаш негелдениң кошкак тургустувганы деп санаар апаар.

Ажылчы чоннар депутаттарының Чоон-Хемчик райкүүскому эрткеп чылдың октябрь айда кыштагларашкынга белеткел айтырыы-биле катай, бо айтырыгны сессияга көрүп, буруулуг кижилерге административтиг хемчегни онаагап. А ол хиреде айтырыг ам-даа чидиг болуп турбуже, суд, истелге органнарының талазы-биле хынаалда кылып шыгыны хемчег онаагап кижилер мынчага чедир чок. Малды самчыгдаар, оорлаар, будацнаар чоруктар илергейлер бар болуп турда, ол талазы-биле харыысалга хүлээтпес, хереқти партийжи ирипиндадыг ёзу-биле анализтеп корбес чоруктар канчап-даа шын эвес.

Районнарның улусчу контроль комитеттери мал ажылында шак ындыг эптежирарга чок четпестер-биле шиитпирлиг демиселдп чорудар хүлээлгелиг. Чоон-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди (даргазы С. К. Ондар) мал ажылын, харын-даа оон чидер, дүдаар чоруун чугаалажып көрүп тура, ол талазы-биле харыысалга чок болгаш кижилерге улуг-ла дээрге шалынындан акша тыптыр кылдыр хемчег алыры-биле кызыгаарлаттынып келген.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, райкүүскомнар, администратиптиг органнар малдың самчыгдал, чарыгдалы-биле демиселди кошкак чорудуп, аңаа буруулугларга харыысалга хүлээтпейн, малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидериниң дээштиг хемчегнерин чоруткан ажылынга түңнелин үндүрген.

Көдээ Советтиң девискээринде үш кезек черде эң хуузунуң судтары, экп туранның улусчу дружиналарының штабтары-биле доктаамал комиссия бир деминг ажылдап келген. Хоойлу-дүүм пропагандалаар талазы-биле ажылдарны комиссия экп чорудуп, чоп ортузунга хөй лекция, беседаны кылган. Ак-Тал суурда К. Маадыр-оол даргалаан эң хуузунуң судунииптпге ажыктыг күш-ажыл кылбас, арагалаар кижилерни эдс кижизидип, шын орукче киирер дээш ажылды күштелдирген. Чыл эгезинден бээр эң хуузунуң судун 12 удаа арттырген. Аңаа 15 хереқти корген. Буруулугларга 5-тен 30 рубль чедир штрафты оңнаган. Сагылга-чурум үреэп Ланмаа Дамдып, Кандан Самбуу олар ышкап эптер ындыг харыысалганы хүлээп, оон чогуур түңнелди үндүрүп турар.

Ажылга үнмес, прогулдаар, арага-дарыга хандыыр кижилер-биле ажылды чамдык экп туранын улусчу дружиналары, эң хуузунуң судтары холга албайн турарын комиссиязының хуралынга демдеглээн. Чоп ортузунга хоойлудүүм тапыдылгазы ам-даа кошкак. Бо ажылды экижидип, хөй-ниитиниң корум-чурум камгалалын холга алырын комиссия Хөлчүкте эң хуузунуң судунуң даргазы Т. Бюрбю-Сээге, экп туранын улусчу дружиналарының штавының командири Ш. Бюрбюжукке даскоп.

С. МОНГУШ.

«ШЫННЫҢ» РЕЙД БРИГАДАЗЫ:

Г. Трошев — РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң уксаажыдылга каттыжыштыкынының кол зоотехниги;

В. Малютин — РСФСР-ниң министерствозунуң Чоон-Сибирь районунуң Кол эргелелиниң улуг зоотехниги;

Ч. Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Н. Дрожжин — Тыва АССРниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги.

М. Дугуржап — Чоон-Хемчик районнуң радиодамчыдыгга редактору.

О. Намчылак — «Шынның» тускай корр.

Пионерияның бежен чылынга уткуштур

Кызыл галстуктугларның одуруунда

Найысылал Кызылдың Ленин кудумчузу. Оон бир талазы-биле ырлыг, хөглүг уруглар чыскаал-биле келгеш, В. И. Ленин аттыг шөлге доктаай берди. Ур-даа болбаанда мындыг сөстерниг даңгырак аттарга чаңгыланып дыңналды: «Улуг Ленинниң чагааны дег, Коммунистиг партияның өөредип турары шыкаш, өөрениримни даңгырагаан тур мен».

Улуг баштыңчы болгаш башкы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 102 чыл болган оюнда бо шөлге 200 бичии хамаатылар боттарының шынчы даңгыраан бергеи. В. И. Ленин аттыг пионер организациязынга Кызылдың 200 октябрьттарын хүлээп алган соонда, оларның хөреткеринге кызыл галстуктар кыпкан оттуп чалбыжы дег чайгынналы берген. Бичии чаштарның арын-шырайын өөрүшкү-маннай болган. Байырланчыын, өөрүнүүн!

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң кызыл дептерженгештерин комсомолдуң хүраелеңинге киргеннерге баалтывыскан.

Салгалдарның харылзаазы. Ол чогум-на чаңаа, байырланчыт өйде, кижи бүрүзүнге билдинип турган. Ленинниң тураскаалының чанында хүндүлүг таныылда коммунист, комсомолчу, пионер болгаш октябрят, чыскаалда солдаттар дег, коңчуг дорт турупкан.

Михаил Бухтуев аттыг №1 школаның төлээлекчилери база ыыда келгеи. Тывага башкайгы пионер организациязы маңаа тургустуунган. 70 чылдарның аныяк ленинчилеринбиле кады 20—30 чылдарның пионерлерни база чыглып келгеи. Оларга В. Ш. Кок-оол, А. И. Мартынова, М. Д. Черноусова, М. И. Шейдеваидт, А. М. Булдакова хамаарышкыр. Пионер чорааи хоочуннарның ырын-шырайының өөрүшкүлүү-даа аажок. Чүге дээрге байырлыг шугум чыскаалының үезинде оларны хүндүлүг пионерге хүлээп алган. Хоочуннарның хөреткеринде кызыл өңнүг галстуктар чымчак салгын аайы-биле эстеп турда, олар боттарының пионерни чалыы үезин база катап сактып турган боор. Кайгамчыктыг чалыы назын кижи бүрүзүнге хөглүг болгаш магалыг. Ол кажан-даа уттуындурбас. Катя Алдын-оол, Витя Пирумов, Тамара Олешникова дээш өскелер-даа В. И. Ленин аттыг шөлге аныяк пионерлериниң одуруунче киргенин база-ла утпастар.

Аныяк пионерлериниң хүраеленинге киргеи 200 уругларның дутайында дружина вовулелиниң шиитпирин аңаа номчаан. Аңаа пионерге киргеи бичии чаштарга «1922—1972 ч. В. И. Ленин аттыг, Ленин орденниг Бүгү-Эвилелдиң пионер организациязының 50 чыл оюнда пионерге киргеи» деп бижип каан хуусту бергеи.

Ада-иелериниң мурнундан В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Кызыл хоорай вовулелиниң даргазы, А. П. Абросимова аныяк пионерлерге байыр чедиргеи.

М. ЯКУШЕВА.

ЧУРУКТА: пионерге хүлээп алыышкын.

Школа, ада-ие, хөй-ниити

АДА-ИЕНИҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Коммунистиг нииттелдиң тургузуп турар бистиң чуртувуста ажы-төлүүнүң кижизидилгези, өөредилгези дээш ада-иениң хүлээлге, харыысалгазы улуг. Бо дугайын коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнде тодаргай айыткан. Оон-биле кады Коммунистиг партияның Совет чазактың улус өөредилгезиниң талазы-биле шиитпирлериниде бо айтырыг кичөөнгейниң төвүнде турар болгай.

Ынчалза-даа ийи-чанчыс ада-иелериниң талазындан боттарының ажы-төлүүнүң кижизидилгези, өөредилгези дээш хүлээлге, харыысалгалын кошкыыштар чоруктар таварышкылаар-дыр. Бо талазы-биле бистиң Өвүр районнуң Чаа-Суур 8 чыл школазынга хамаарышкан чамдык чижектерни бижип көрейн. Бистиң Чаа-Суур 8 чыл школазында «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур, Сарыг-Хөл, Чалаатының салбырларының ажылчын, элбэн-хакчыларының 250 ажыг уругларының өөрешип турар. Оон иштинде малчыннарның 80 уругларының күрүенниң долу хандырылгазында.

Оон аңгыда совхоз төвүнде Торгалыг ортумак школазында 460 чыгыы өөреникчилер база шуптуг салбырлардан катай өөренип турар. Ийи школаның аразы 8 километр. Школа бүрүзүнде доктаамал быжыглаттынган девискээр бар-даа болза будалчак. Сарыг-Хөл болгаш Чалаатының салбырларының малчыннары боттарының уругларын кайы-даа школага экчеп өөредип турарлар. Чамдык малчыннар школада өөренип турар уругларывче сагыш салбас, школабиле харылзашпас. Олар 2—3 чыл иштинде бетин школага чаңгыс-даа катап келбейн барбылаар. Малчыннар нииттиниң малын кадарып турар, чайшөлээн чок, чымыштыг ажылдыг, харыысалгалыг, хүлээлгелиг кижилер дээрзин бистер башкылар биилиө турар бис. Чер аразы ырак—30—50 км черде турар чамдык малчыннар машина оруудан хайыыны билдингир.

Ынчалза-даа шупту малчыннар ыыдыг эвес. Оң ырак, хайыы-даа черде чурттаи турар чамдык малчын ада-иелер албаң-биле чорук кылып, школага каш, уругларынга ужуражып, кичөөлдерге олуржуп, башкылар-биле чугаалашкаш бээр-дыр. Моон аллаш көөрге чамдык ада-иелер уругларының дутайында чогуур кичөөнгей салбайн турарының тодаргай-дыр. Шынап-ла школада өөренип турар уругларывыс канчаар өөренип турар ирги, ядык-хеви кандыгыл, аъш-чеми кандыгыл, өөредилге хереклелдери четчир бе деп сагып чөвээр болза уе-шак черле тыпты бээр.

Ыыдыг аргалар бир турбуже «Торгалыг» совхозтуң Чалаатының салбырында малчын Чүдүм-оол Тумат бистиң школавыска 3 чыл иштинде келбеди. Чүдүм-оолдуң ийи уруу күрүенниң долу хандырылгазында, 3 уруу суурда оон бажыңында 2 чыл иштинде боттарының чурттап, өөренип турарлар. «Көржең-оолдаар» деп болаар болза суурга чурттап болур кижи-дир ийин. Хайгаарал тогуудан уругларның өөредилгези багай. Башкылары үргүлүү барып, дузалажып, хайгаарап турар Чүдүм-оолдуң уругларының бирээзи Люда ийиги класска өөренип турган. 1972 чылдың январь дыштанылгазында залынче чеде баарге, өөренип шыдавас, угааны багай кижи-дир» дээш уруун ол хевээр школаже чорутпайн барган.

Чалаатының салбырында малчыннар Хаяң-оол Куулар, Сүтдер-оол Саваа олар белеткел болгаш бирги класска өөренип турган уруглары дыштанылгада аалынга чеде бээрге, ол-ла хевээр школаже чорутпаанар. Башкылар Торгалыг көдөө Советиниң даргазы Бадырыгга, Өвүр райкүүскомуң таныыда административтивиг комиссиягa 2—3 удаа дилег бижиктерни, биилиришкинерни кииргеп бис. Түңнел чок болган. Ол өөреникчилериниг школада өөренмейн ада-иезиниң аалында хой кадаржып, «дузалажыл» турарлар.

Чаа-Суур салбырының Кадыл-Бажында хойжу бригадада малчын коммунист Айыр-Саваа Кыргыс школада өөренип турар оолдарының өөредилгезинге кичөөнгей салбайн келген. 2-ги класста өөренип турар оглу Валерийың доктаамал турар черi чок, аңгы-аңгы бажыңнарга турар, кичөөл үзер, өөредилге хереклелдери үргүлүү чок болур.

Чаа-Суурда чурттап турар зоотехник коммунист Дашоолдуң 8-ки класска өөренип турган оглу Сергей школаны маапкаш чоруй барган. Аваазы —ферма эртелекчиги коммунист Анайбан болгаш адазында оглунуң кижизидилгезинче кичөөнгей салбайн турар. Оон уламындан оглунга «күш четпес» болганнар. Ажы-төлүүнүң өөредилге, кижизидилгезинче кичөөнгей салбайн келбес мындыг ада-иелерге хоойлу бүүгаар негелдерни тургузуп, ыңгыы айтырары чугула.

Школа-биле өг-бүлениң база хөй-нииттиң организацияларының доктаамал, быжыг харылзаазы өөреникчилериниң быжыг сагыыга-чүрүмүүнүң болгаш эки өөредилгениң үидемин болур даарын утпаза чогуур.

В. ШАРЫЙ-ООЛ.

1972 чылдың Май 1-де Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлал чыскаалының дугайында

Ажылчы чоннарның чыскаалы 1972 чылдың Май 1-де 10 шакта эгелээр. Ажылчы чоннар чыскаалга колонналар аайы-биле келир.

№ 1 колонна—Май 1-ге уткуштур социалистиг чарыштың тиилекчилери коллективтер: түүйбу заводу, «Кок-Тей» совхоз, № 1 АТБ, «Тыва сеңгелге-тудуг» трестиң сеңгелге-тудуг эргелели, столоваялар болгаш рестораннар трести, «Кызыл тудуг» эргелели, № 12 АТБ, респотребсоюзтуң ном киилизи.

Чыглыр чери—Октябрьская кудумчузу. С. Г. Красноперов харылаар.

№ 2 колонна — Эвилелдешкен республикаларның туктарын туткан ДОСААФтың мотоциклистери.

Чыглыр чери — Пушкин аттыг библиотеканың бажыңының чаны. Л. Г. Ефимов харылаар.

№ 3 колонна — хоорайның күш-культура коллективтериниң төлөлекчилери.

Чыглыр чери — комсомольская кудумчузу, ИХМ-ниң бажыңының чаны. Н. И. Бражников харылаар.

№ 4 колонна — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. Чыргыышкыр министерствоунуң коллективи.

Чыглыр чери — Комсомольская кудумчузу, № 3 колоннага улаштыр. А. В. Безьяыков харылаар.

№ 5 колонна — башкы институдунуң техникумнарының болгаш училищелериниң коллективтери.

Чыглыр чери — Ленин кудумчузу, уран чүүл училищезиниң чанында. Л. А. Колесников харылаар.

№ 6 колонна —автосеңгелге заводунуң, эът комбинадының, «Демир-бетон» трестиң тудуг-деталь комбинады, сүт комбинады, алгы заводу, дараалыкка комбинады, балык заводу, Улуг-Хемниң ыяш үлеттүр комбинады болгаш харылзаа, ачы-чем, одаар чүүл үлеттүрүүнүң эргелелдери. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствоунуң будурулгелери. Каа-Хемниң хомүр-даш разрези.

Чыглыр чери — Интернациональная кудумчуу. Музей чанында А. М. Самойленко харылаар.

№ 7 колонна — Тываның автотранспорт эргелелиниң коллективтери, аэропорт, оруктуудуунуң болгаш ажыглалының будурулге эргелели, Улуг-Хемниң пароходство чери.

Чыглыр чери —Интернациональная кудумчузу. **№ 6** колоннага улаштыр. В. А. Парунин харылаар.

№ 8 колонна — «Тыва түдүг» трестиң коллективтери болгаш аңаа хамаарышкан организациялар «Тыва көдөө» тудуг, «Тыва сеңгелге-тудуг» трестер, тудуг үлеттүр материалдарының эргелели, комплектиг төлевилел киилизи, № 2 экспедиция, тудуг болгаш архитектура эргелели, «Кызыл ГЭС» тудуг эргелели, Каа-Хемниң сеңгелге-тудуг эргелели, № 72 мехколонна, «Сельэлектротудуг» тудуг-монтаж эргелели.

Чыглыр чери — «Тыва тудуг» трестиң бажыңының чаны. Чыскаалче Комсомольская кудумчуузун тавартыр үнер. В. К. Казак харылаар.

№ 9 колонна—Көдөө ажылагый министерствозу. «Сельхозтехника» каттыжышкыннары, шинчилел экспедициязы. «Скотопром» трест, зооветснаб, ыяш ажыл-агый эргелели, таваа продуктулар эргелели, «Сукпак» совхоз, мелиорация болгаш суг ажылагый эргелели, аэрология экспедициязы.

Чыглыр чери — «Найырал», кинотеатрның чанында. чыскаалче Комсомольская кудумчуузун тавартыр үнер. П. И. Ведиков харылаар.

№ 10 колонна — СЭКП-ниң область болгаш хоорай комитеттери, Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Президиумуу, хоорхүүскомуң, ВЛКСМниң область болгаш хоорай комитеттери, облпрофсовуулел болгаш профсоюзлелдер обкомнары, бүгү солуунарның редакциялары. «Билиг» интителеи эртем-шинчилел институду, ном үндүрер чер, телевидение болгаш радио комители, Культура министерствозу, кинопрокат, кинофикация эргелели.

Чыглыр чери — СЭКП хоорхомуунуң төлээ. Чыскаалче Комсомольская кудумчуулар үнер. М. Л. Калинцев харылаар.

№ 11 колонна — Сагыш министерствозу, Респотребсоюз, курсактыг инспекциязы, нефтебазалар, стандарттар болгаш хемчелге техниказының лабораториязы.

Чыглыр чери — респотребсоюзтуң бажыңының чаны. Чыскаалче Щетинкин-Кравченко кудумчуулар үнгеш, Комсомольская кудумчуузунга № 4 колоннаның дараалыкка чыскаалыр. В. С. Гладилин харылаар.

№ 12 колонна — Тываның «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг комплектиг геология экспедициязы, хандырылга болгаш сайгарылга эргелели, материал-техниктиг хандырылга киилизи, ДОСААФ, гидрометеобсерватория, лаг-техника экспедициязы, аныыр-тывыш ажыл-агый эргелели, күш-культура болгаш спорт комитеди.

Чыглыр чери — Интернациональная кудумчуузу. № 7 колоннага улаштыр. П. Д. Шельвашенко харылаар.

№ 13 колонна — Сан министерствозу, банкылар, ажаалга кассалары, статистика эргелели, судтар, прокуратура, Социал хандырылга министерствозу, уруглар садтары болгаш уруглар яслилери, Чуртталга-комунчаал ажыл-агый министерствозу.

Чыглыр чери — Топ ажаалга кассазының бажыңының чаны. Чыскаалче Интернациональная кудумчуулар үнгеш, № 12 колоннага сагыттыр чыскаалыр. Д. П. Дойбев харылаар.

№ 14 колонна — Кадык камгалал министерствозунуң колдективтери болгаш аптека эргелели.

Чыглыр чери — Интернациональная кудумчуузунга, Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чанында. Я. В. Клят харылаар.

Бүгү колоннадар чыскаалыр черинге 9 шак 30 минутада чедип келгер. Колонналарны чыскаалче өндүрерин болгаш оларны чыскаалче үндүрерин хоорай военкому И. А. Нечаев харылаар.

Чыскаал үезинде нииттиниң коруул-чүрүмүүн хайгаараарын ИХМ-ниң хоорай киилизиниң начальниги М. Н. Акимовка дааскап.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АМ-ДАА ОРАЙ ЭВЕС

Бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс бүгү-нииттиң өөредилгезиниң ботгандырарынче кол кичөөнгейни салып, чаа школаларны тударынга болгаш аңаа таарычалыг байдалдарны гургузарынга хөй түннүг акшаны чыл бүрүде чарыгдап турар. Шак ынаар ада сагыш салыышкынның чижээ бистиң амыдыралывыста хөй.

Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролю улуг. Ынчангаш негелдерни олардан шыгыыраткан. Мындыг негелдерни амыдыралга боттандырарынга хөй-нииттиң организациялары харыысалгалыг болурун база айыткан болгай.

Бистиң Бай-Даг 8 чыл школазында байдалды ап көрээл. Мында школа биле ада-иениң аразында харылзаа кончуг кошкак тургустунган. Школада ада-ие комитеди төрелдер оргулунга ажылды чорутпаанындан чамдык өөреникчилерниң сагыла чуруму, өөредилгези багай. Өөредилгези, чуруму сула уруглардыг ада-иелер школаже ие баспас, класс удуртукчулары-биле сүмелешпес апарганы кончуг четпес дээп бодаар хен. Оон уламындан школада өөредилге программазының күүселдези бо эрткен улдунналда чавыс болган.

Ада-иелериниң школа-биле харылзаазының кошкаадан чамдык өөреникчилер чылдагаан чок черге өөредилгезин ара каар чоруктар бар. Чижээ, Николай Балганның, Сүлдүм Чоодунуң, Даваа Лоовайның, Кан-оол Кырның, Дондук Чымбаның уругларын өөредилгезин каггаш, аңаа-ла аалдарында олуруп турар. Олардан аңгыда Сандак Оруспай, Чалама Минче-Хөө, Александра Сахарова ышкаш ада-иелер уругларынче хайгаарадыг кошкаткан, башкылар-биле бир деминг ажылдаарын тоып көрбейн турар.

Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылды бедик дээнелге тургузарынга башкылар коллективиниң, ада-ие комитединиң, хөй-нииттиң организацияларының күженнишкинниг, бир деминг ажылдаар үези келбээн бе?

Х. ДАНДАА.

Эрзин район.

МУРНАКЧЫЛАР СЛЁДУ

Эрзин районнуң төвүнге ажыл-агыйларның мурнакчыларының слёду болуп эрткен.

Эрзин райкүүскомунуң даргазы С. Сади бо чылдың бирги кварталының түннелдерин чыылгаларга дыңнаткан. Колхозтар күрүнеге эът садарының планын 103,3 хуу, сүттү 116,6 хуу күүсетвенин ол чугаалаш, моон соңгааргы соруглаларга доктааган.

Слётка киришкен Тес-Хем районунуң төлээлериниң удуртукчузу, СЭКП райкомунуң бирги секретары М. Артаев сес алгаш, чаржып турар ийи районнуң ажыл-агыйының байдалын деннеп чугаалаан.

Слёттуң киржикчилери районнуң бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

К. БИЖЕК.

ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

Ойнаашкыннаы шыгжамырга акшаын киирип турар кижилер хөй түңну ойнап ап турар. Ойнаашкыннаы шыгжамырга киирген акшаның чартык чылда артыышкыннарының түңнүүн 25, 50, 100 болгаш 200 хуузун ойнап ап болур. Ынчангаш дыка хөй ажылчыннар, элбэн-хакчылар артыкмаадыг акшаын удуглуг салыышкынга киирип турар.

РСФСР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкыннаы шыгжамырның ойнаашкын тиражы Башкир АССР-ге 1972 чылдың апрель 8-те болуп эрткен. Бо ойнаашкыннаан дыка хөй салыкчылар хөй түңнерниг ойнап алган. Чижээ, Кызыл хоорайда ие-буле эзэн Елизавета Монгуш 250 рубль, Кызыл хоорайның № 2 бажыңнар эргелелиниң ажылдакчызы Лидия Журавлёва 200 рубль, Нефть базазының ажылдакчызы Зара Мартышкина 172 рубль, «Сельхозтехника» каттыжышкынының автобазазының ажылчыны Василий Соловьев 99 рубль ойнап алган.

К. ПОДСАДНИКОВА.

Алды бөрзекти өлүрген

Бай-Тайганың «Кара-Хөл» колхозта чурттап турар хөөчун аңчы, ам пенсионер Хертек Серенчап бо чылдың чазынында Алдыы-Шивилиг бажында шөраанарга чорааш, кыс бөрүдерниң төрүүр дээш аштап турар уяларын эскерип көрүп каан.

Дуржулгалыг аңчы каш хонук эрткенде ол черлерге чорааш, алды бөрзектиг бөрүну өлүргеш, белеткел конторазынга дужаагаан.

А. АДЫГБАЙ.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Байырлал мурнуунуң апрель 28, 29, 30 хүннеринде дараазында магазиннернин ажылдаар шактарын уздыр: № 40 (Кочетов кудумчузунда), № 3 (Ленин кудумчузунда), № 26 (Колхоз рыногунда) болгаш төп гастроном — 22 шакка чедир; № 20 (Ленин кудумчузунда), № 22 (Енисейниң он талазында), № 50 (Каа-Хем суурда), № 13 (Востокта), № 19 (чуртталга суурунда), № 18 (алгы заводунда), № 38 (телецентрде), № 41 (Кочетов кудумчузунда) магазиннер болгаш универмаг—21 шакка чедир ажылдаар.

№ 13 (үлетпүр бараанналарының), № 11 (Каа-Хем суурда), № 47 (Телецентрде) магазиннер — 20 шакка чедир ажылдаар.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

ЧАА МАГАЗИН

Кочетов кудумчузунда № 41 магазин ажыттынган. Магазинде граммпластинкаларны, шактарны, фотоаппараттарны, болгаш оон херекселдерин, хичүлларга болгаш балыкчыларга бараанналарны, спорт болгаш музыка херекселдерин садар салбырлар бар.

Ында белектер садар салбыр Кызыл хоорайга эң-не баштай ажыттынган. ЗАГС черинин шынзылгазын өзүүлээр белектерни, иштики хептн, алгы-галантерея кылыгларын, ууй-белек хааржактарын, бөлүк белектерни база садып турар.

№ 41 магазин бүгүдени чалап тур!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

КИНО

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыл шуурган» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Таарымчаның джентльмендери» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хамаарышпас суглар» 15, «Угаан-сарыыл чок делегей» (1-ги, 2-ги кезектери) 17, 20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Россияның чүрээ» 9.30, 11.30, 17.30, 19.20, 21.20, «Шулукчүүн чалыы үези» 13.30, 15.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыынды 16.30, «Тик меридиан» 18.30, 20.20 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночыынды 11, «Рустам дутайында тооҗу» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.20, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛ ЮӨ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Пан Володыёвскийдиң» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Школачыларга. «Хөглүг Карандаш болгаш оон оңнуктери». 13.35 — Мелодиер. 13.45—Школачыларга. «Орленок» телестудиязының аныякқорларының Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы В. И. Севастьянов-биле ужуражылгазы. 14.50 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Эртем-техниктиг дешилгени дүргедедири дээш СЭКП-ниң демиселі». ССРЭниң Эртемнер Академиязының корреспондент кежигүүзү Б. А. Сахаров болгаш Москва хоорайның Октябрь партия райкомунуң бирги секретары Т. П. Архипова дамчыдылгада киржип турар. 15.20 — «Оң үш даалга». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

16.10—«Океаннар планетазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.10—Якут АССР-ниң түргүстунганындан бээр 50 чыл болганынга. «Ол-оңхо чурттуңуң уран түүлүү». Документалдыг фильм. 17.30—Уруглларга «Тоол, чедип кел». 18.10—«Цирк келгеи!». Документалдыг фильм. 18.30—Телемедиелер (орус дылга). 18.40 — «Чүрээмнин уругларга барааллаттым». Документалдыг кино. 18.50—Телемедиелер (тыва дылга). 19.05—Чарлаалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

19.15—«Моге болгаш кээүн». Уран-чечен фильм. 20.50 —«Эш КамАЗ». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.40 — Бистиң шуптувуска музыка». ССРЭниң Күрүнениң симфония оркестриниң концерти. Дирижёру—ССРЭ-ниң улустуң артизи Евгений Светланов. 23.00 — 23.30 — «Үе». Информастыг программа.

аглаар

Бүгүн республикага биче булуттаар, чагбас. Барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Чөөн утланыышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы 20—22 градус чылыг.

Шоколадтарны садып алыңар!

Шоколад — какаону болгаларатканындан кызыр продукт, чигиргяг какао-уске яңзы-бүрү амданныг түүлдерни холаап оны кылыр. Эки шинчилел, черле системазынга база чүрек-ламырга дээштиг, амданныг продукт. Шоколад кижиниң сергедир, организмни быжыглаар.

Туристер, геологтар ыраккы орукче чоруурда шоколадты ыяап-ла ап алыры таварылга эвес. Шоколадка уруглар-даа, улуг-даа кижилер ывак. Шоколадты байырлалдар үеэнде, төрүттүнгеи үүнде ынчангы-даа белектер-биле кадыг-даа сүүп болур.

Кызыл-Садыгның аъш-чем магазиннеривиден шоколадты калбак ассортимент-биле садып алырыңар чалап тур бис!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

1972 чылдың апрель 27-де Кочетов кудумчузунда № 40 магазин шоколадтың делгелге-садының ажыдар.

Делгелге үеэнде магазинге келиринче бүгүдени чалап тур.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

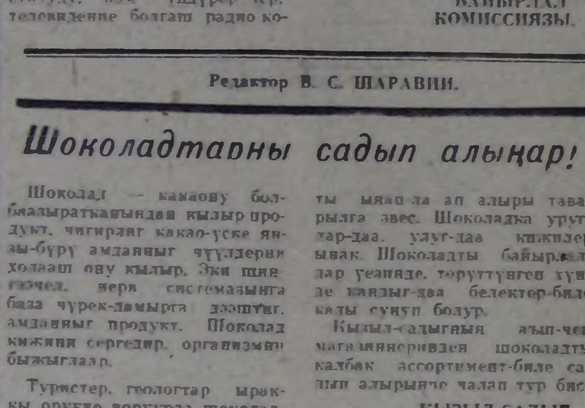

КРАСНАЯ МЕТЕЛЬ

КЫЗЫЛ ШУУРГАН деп чаа кино үнүп эгелээр. «Молдово-фильм» киностудиязга ук кинону үндүрген.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторааң орлакчыларының 35-24, пропаганда киилизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-38, партийжи амыдырал киилизиниң 37-13, культура киилизиниң 23-54, көдөө ажыл-агый киилизиниң 21-47, үлетпүр киилизиниң 22-64, чагаа киилизиниң 11-27, информация база совет тургузуу киилизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республиканың типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00183.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
28
ПЯТНИЦА
№ 100 (8868).
Өртээ 2 кеп

Тайбың болгаш социализм күштериниң чөленгиижи — бистиң улуг Совет Төрээн чуртувус быжыгып база чечектелип турзун!

(СЭКП ТК-НЫҢ 1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ДҮКТҮ—КҮРҮНЕГЕ

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң төөгүзүнге артар бо юбилейлиг чылда республиканың колхозтары болгаш совхозтары көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының планнарын күүседир дээш, боттарынга бедитмен хүлээгелерни алгаш ажылдап турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйының кол адыры болур мал ажылында хой өстүрери, ооң продуктулуун бедидери чугула черни эзелээн. Хой малдың ниити баш саны бистиң республиканың ажыл-агыйларында амгы үеде бир миллион чедир санаттынып турар.

Хой ажылындан алыр кол продукт болур дүкту бүдүрерин көвүдедиринче бисте улуг кичээнгейни салып турары маргыш чок. Тоску беш чылдың төнчүзүнде — 1975 чылда республиканга ону бүдүрери 2775 тонна чедер, а күрүнеге 3200 тонна дүкту садар азы 1970 чылда турганындан 18 хуу көвүдээри көрдүнген.

Ону чедиишкинниг күүседиринге ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, түскай эртемниглеринден, чер-черде партия, совет органнардан улуг организакчы амылды үргүлчү чорудары негеттинер апаар. Ол айытыгнаң улуг сорулгаларны боттандырарынга ниитиниң малының баш санын шалыпкын өстүрер кол рольду ойнаар. Ындыг турбуже шээр малдың өзүлдези кудулап турары чамдык районнарда хевээр артпышаан. Эртиен сескиден беш чылда Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларынга чылда-ла ортумаа-биле 5500—11300 баш чедир мал хорап турган, а бо тосну беш чылдың баштайгы чылында Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның колхоз, совхозтарынга хой малдың чидирии 7—9,5 муң баш четкен. Бо хире хой мал хорап турда, аяза чогуур продуктуның бот деңзизи кудулавас аргажок. Ындыг дүвүренчиг байдал бо чылдың эгезинде база катаптавышаан.

Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемниглер, партия организациялар малдың өлүп хораар, чидер чоруу-биле шыңгыы демиселди чорудар ужурлуг. Малды оорлаар, самчыгдаар чорукту болдурбазының шыңгыы хемчеглерин суд, истелге, улусчу контроль органнары боттандырып чорудар херек.

Малдан алыр продуктуларны көвүдедиринiң херээнге, ылаңгыя дүкту хөйну бүдүрерине мал чеминиң курлавырларын четчелээри чугула черни эзлеп турар. Бистиң республиканга бо беш чылда малдың бадуун чемин 565 муң тоннаны, чулуктуун —610 муңну болгаш 140 муң тонна мал чеминге хереглээр тарааларны чыл бүрүде белеткеп алыры көрдүнүп турар болгай. Бо айтырыгже чамдык районнарга эртиен чайын кошнак сагыш салганындан бо кыжын маая чеми бергедээшкиннинг болган. Күжү кошнак ыыш ашкан хойларның дүгү база эвээш болур дээрзи билдингир. Дүк будуреринi көвүдедирде бо айтырыгны комплексилиг көөрү негеттинип турар.

Бо талазы-биле харыысалгалыг үечаскы хой кыргылдазы келген. Оът-сиген четчип үнген часкы үеде хойнуң дүгүн дүлеп, хораар чорукка таварыштырбас дээш, хараганнар болгаш сөөскеннер чок чөрлерге одарладыр, немелде чемгерилгени, суггарылганы таарымчалыг организастаары ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негеттинип турар.

Бистиң республика чыл бүрүде 2600—2700 тонна эки шынарлыг дүкту күрүнеге садып турар. Хой кыргылдазының чугула кампаниязын чедиишкиннинг чорудары кыргылда пунктуларының эки белетиелиндеn улуу-биле хамаарыжыр. Бо айтырыгны чер-черде партия организациялары хүннүң айтырыы кылдыр баш удур, ыяк чугаалажып көөр болза чогуур. Кыргыкчыларның, хой-жуларның ортузунга дүктүң арыг, эки шынарлыы, чидириг чок болуру дээш ону кыска хуусаада чогумчалыг эрттирери дээш социалистиг чарыштыы дээштиг организастаары, чер-черде партия организацияларының, ажыл-агыйның удуртучуларының, СЭКП райкомнарының, райкүүскомнарның соңгаарлатгынмас сорулгаларының бирээзи ол болур.

Эртиен ажыл-агый чылында бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары дүк садар талазы-биле күрүне мурнунга улуг өрелиг артып, чылда бердинген онаалдазын күүседип шыдаваан болгай. Ооң кол-ла чылдагааны хой кыргылдазынга белетиелди баш удур чорутпаанындан, ону өй-шаанда эрттирбээнинден эвээш эвес дүктү чидиргенинде болгаш ол ажылды чорудуп турар үеде кадагалалын, хайгаараалын кошнак контрольдаанындан болдунган. Кыргылда пунктуларынга ажылдың организастаашкынының сулазын ажыглап алгаш, чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер ону самчыгдап, будаңнаар чоруктар таваржып турган. Эртиен чылын ниитиниң малындан кыргаан дүкту бир баш хойга онааштыр алырга ортумаа-биле 2 килограмм хире болуп турда, а чамдык районнарга кижилерниң хууда малындан кыргаан дүкту бир башка онааштыр алырга 11—16 килограмм чедип турганы таварылга эвес.

Амгы үеде сорулга болза, эртиен чылдың ол четпестерин катаптавас дээш, хой кыргылдазын чогуур ой-шаанда, тудум-даа дүкту чидириг чокка алыр төлээде, колхоз, совхозтарның удуртучулары, партия, совет база өске-даа хөй-ниити организацияларының шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудар херек.

Май мурнунуң шалыпчы ээлчээ

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Хову-Аксында «Тыва кобальт тудугда» партком секретары Н. Е. Конохов-биле беседа үезинде ол биске комбинаттың, суурнуң ажылчы чоннарының мурнунда кол сорулганы мынчаар тайылбырлады:

— 1974 чылдың ноябрь 7-ге чедир комбинаттың төлевилээн күүзүн шиңгээдип алыр дугайында одуругдар социалистиг хүлээлгеге айытынган. Бо улуг сорулганы күүседириинче ам үеде бүгү күш, чогаадыкчы энергия мөңгеттингеш.

Ам үеде гидрометаллургия цехының коллективи май мурнунуң шалыпчы ээлчээнде ажылдап турар. Ук ээлчегде ол дээре көргүзүглерни чедип алган коллектив май байырлалының демонстрациязын баштаар эргеин чаалап алыр.

Цехте партия организациязының секретары Ю. Г. Качаев мурнакчылар-биле бисти таныштырды. Автоклав салбырында слесарьлар Зелявир Ямасыпов, Петр Бегзи, аппаратчиктер Оюн Кызыл-оол, Анатолий Омельяненко, цехтың профбюрозунуң председатели Надежда Степанова, эш Степановту турукка тыртырганының көрүкер.

Гидрометаллургтар апрельде руда болбаазырадып ажылдаарының төлевилээн күүзүн шиңгээдип алырынга чөөкшуулаан. Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, ам бо талазы-биле темп 3,5 катап өскен. Ол дээрге инженерлерниң, техниктериниң соруктуг, чогаадыкчы ажыл-ижиниң ачызы-дыр.

Руда болбаазырадырының хемчээлин өстүргениинден продукция бүдүрериниң планы база күүсеттинип турар. Ам гидрометаллургтар графиктен 1,5 хүн мурнап чорун орарын баш удур савалгалар көргүскен.

Апрельдиң планын хуусаа бетинде боттандырган. Май 1-ге уткуштур алган хүлээлгени күүседир быжыг сорулга-биле металлургтар ажылдан турар болду.

В. СМИРНОВ.

ЧУРУКТА: слесарь И. И. Степанов.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СЭКП Төп Комитединде

АЖЫЛДАП ТУРАР БОЛГАШ АЖЫГЛАЛГА ЧАА КИИРИП ТУРАР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ, АГРЕГАТТАРНЫҢ ТӨЛЕВИЛЭЭН КҮЧҮЛЕРИН ДҮРГЕН ШИҢГЭЭДИП АЛЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БАРЫЫН-СИБИРЬНИҢ МЕТАЛЛУРГИЯ ЗАВОДУНУҢ БОЛГАШ КЕМЕРОВО ОБЛАСТЫҢ ӨСКЕ-ДАА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ ЧОРУДУП ТУРАР АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитеди ажылдап турар болгаш ажыглалга чаа киирип турар бүдүрүлгелериниң, агрегаттарның төлевилээн күчүлерин дүрген шиңгээдип алыр талазы-биле Барыын-Сибирьниң металлургия заводунда болгаш Кемерово областың өске-даа бүдүрүлгелериниң чорудуп турар ажылдың дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның хүлээп алган доктаалында демдеглээни болза, Кемерово областың партия, совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый организацияларының «ССРЭ-ниң кара металлургиязының бүдүрүлгелериниң ажылдап турар болгаш ажыглалга чаа киирип турар агрегаттарның төлевилээн күчүлерин дүрген шиңгээдип алыр дээш социалистиг чарыштың калбартыр талазы-биле Барыын-Сибирьниң металлургия заводунуң коллективиниң инициативазының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын күүсеттингеш, кол фондуларны ажыглаар болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алырынче ажылчы чоннарның коллективтерин мобилизастаар дугайында организакчы болгаш масса-политиктиг улуг ажылды кылып турар.

Областың бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын улуу-биле экижиткен, оларны шиңгээдип алырының хуусаалары кызырылган, төлевилээн көргүзүглерни чедип албайн турар цехтериниң болгаш агрегаттарның саны эвээжээн. Барыын-Сибирьниң металлургия заводунда домна суугуларының, кислород конверторларының, кокс батареяларының, агломерация машиналарының болгаш өске-даа агрегаттарның төлевилээн күчүлерин хуусаа бетинде шиңгээдип алган болгаш ажыглан. Ол чорук шөйүң 700 муң тонна, кааны 400 муң тонна болгаш коксту 200 муң тонна хойну бүдүрер арганы берген. 1971 чылда заводка шиитпирлинбиле арыг оругла 1968 чылга удур яйы катаптан хой өскен. Хомүр-даш, химия үлетчүрүүлде, улустуң хереглел бараанарын бүдүрүп турар бүдүрүлгелерде бүдүрүлге фондуларын ажыглаар талазы-биле эки түннелдер база чедип алдынган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсеттинмээн, областың бүдүрүлгелериниң коллективтери тоску беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, бүдүрүлгени техника талазы-биле сайзырангайдырынга болгаш бүдүрүлге күчүлерин эң долу ажыглазырынга үндезилээш шынар көргүзүглерни улам ыцай экижидер дээш социалистиг тарышты улам калбарткан. Беш чыл планын продукция сайгарарының хемчээлинiң талазыбиле 1975 чылдың декабрь 5-те күүседирин, үлетпүр продукциязының бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң күселеп-биле адырын Күзбасстың ажылчы чоннарының хүлээлгелериниң баш бурунгаар көргеп.

СЭКП Төп Комитеди кол фондуларны ажыглаарынга болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге бедик көргүзүглерни чедип алыр талазы-биле Кемерово областың бүдүрүлгелериниң чорудуп турар эки талазыг ажылды социалистиг экономиканы улам ыцай көдүрер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиннинг боттандырарынга төлептиг салыпкынын киирериниче областың ажылчы чоннарының чүткүлүг кылдыр чүүлдүг деп санаан.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ — ТУКТАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС 1972 чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың болгаш куштуң продуктулуун бедидер дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш автономнуг областарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген.

Чарыштың тиилекчилеринге сапаттырганнар: Соңгу-Барыын зона талазы-биле — Ленинград болгаш Вологда областар, Төп зона талазы-биле — Кострома область, Волга-Вятка зона талазы-биле—Марий АССР болгаш Киров область, Төп Кара хорзуңгур зона талазы-биле — Белгород болгаш Тамбов областар, Поволжье зона талазы-биле — Пенза область, Урал зона талазы-биле — Удмурт АССР, Барыын-Сибирь зона талазы-биле — Алтай край болгаш Омск область, Чөөн-Сибирь зона талазы-биле — Иркутск, Чита областар болгаш Красноярск край, Ыраккы Чөөн чүк зона талазы-биле — Сахалин область, Соңгу зона талазы-биле—Карел АССР болгаш Магадан область.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын база акша шаңналдарны (тиилекчи бүргүзүнге 10 муң рубльди) Карел АССР-ге, Алтай крайга, Ленинград, Белгород болгаш Пенза областарга тыпсыр.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын Марий АССР-ге, Иркутск болгаш Сахалин областарга хевээр арттырарын база акша шаңналдарны (тиилекчи бүргүзүнге 10 муң рубльди) тыпсырын шиитпирлээн.

Удмурт АССР-ге, Красноярск крайга, Вологда, Кострома, Киров, Тамбов, Омск, Чита болгаш Магадан областарга 5—5 муң рубль акша шаңналдарны тыпсыр.

(СЭТА).

Түңнелди үндурген

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бюрозу, райкүүском бо чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндурген.

Эът, сүт бүдүрүлгезин болгаш күрүнеге садарын көвүдеткен «Мөрен» колхозка партия райкомунуң база райкүскомуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Хойжу бригадалардан «Мөрен» колхозтуң А. Монгуш, «Чаа оруқ» колхозтуң С. Алдын-оолга удурткан бригадалары эки түңнелдерниг болганын демдеглээн.

М. ДАЛАА.

Ажыл-иш шапкынчаан

Бүгү делегейниң ажылчы чонунуң эң-сеткил каттыштырылгазының хүнүн — Май Бирээниг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Бай-Тайга районнуң «Тээлиг» совхозунуң механизаторлары часкы хову ажылдарын пландыкын чорудуп турар.

Совхозтуң механизаторлары пык бөзмурыыпкының чедиишкиннинг дооскаш, 976 га черни андарган. Бо ажылда трактористер Мунзук Совет, Даржаа Чечек-оол олар хүн нормазын 170—170 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда киргеп.

Тараа чаштырылгазында үш агрегат ажылдап турар. Олар бо хүннерге чедир 653 ганың тараазын чаштырган.

Совхозтуң 27 суггатчылары Эдер-Куйнуң бугазының суубиле 942 ганы суггарган.

ЧАҢГЫС ОРУК-БИЛЕ—НИИТИ ЭЧИС СОРУЛГАЖЕ

Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл болур юбилейи — бистиң чуртувустуң улустарының интернационалчы улуг байырлалы. Оларның бузулбас найыралының, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга оларның бүгү делегей ужур-дузалыг тиилелгелериниң организакчызы болгаш хей-аът киирикчизи лениичи партияның алдарлыг тугунуң адаабиле олар чаңгыс кижи дег улам сырый каттышканнар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткаңы канчаар-даа аажок улуг тургузукчу планнарның күүседээш дээш кады демиселге социалистиг нацияларның ак-дуңма чоруу база бот-боттарынга дузалажылгазы, бүгү талалыг кады ажылдажылгазы улам-на бижыгып база хаплылап турар. Коммунистиг тургузуушкунунуң амгы үе-чадазында чаңгыс ог-бүлеге бактаар турарының күзел-соруу онзагай күштүү-биле илереттиниң турар. Шынап-ла күчүлүг күрүне эвилели болуп каттышкан улустарның кайгамчык патриотизми болгаш интернационализми ында шуут-ла тудуш сырый мөөнгеттингеш. Ооң мурнунда төөгүге ындыг чүве турбаан-даа, ол төөгү ындыг чүвени билбес-даа чораан.

Хөй национальдыг социалистиг күрүне болур ССРЭ болза, төөгүлүг чогаадыкчы ажыл-херектиң бедиктеринче Октябрь революциязының кодуруп үндүргеш бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчын ангыларының, бүгү нацияларының болгаш улус чоннарының кайчаар-даа аажок улуг чаалап алышкывы болур. Эрткен үениң эң дээре кижилери улустарының хосталгазының болгаш ак-дуңма чоруунуң дугайында чүс-чүс чылдарда күзел-бодап чораапнар. Чүгле Октябрьның одуңдан төрүттүнген Советтер чурту ол чырык күзел-бодалдың дириг боттанышкыны болган. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустуганының 50 чылына белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглеп турары болза, аңгы талазы-биле болган националь дарлалдың эрги делегейниге, националь оскөөнешкек чорукка болган онзалыкгаар чорукка удур Коммунистиг партия, ажылчын аңгы бодунда кижини кижи, бир нацияны өскези дарлаар, кандыг-даа националь ямбы-хүндүүн—арлык эргениң соргал-даа чок ажылчы чоннарның чаңгыс авиязын шак ындыг чаа делегейни удурланыштыр тургускан.

Социал болгаш националь дарлалдың кынчы-бегин үе-шаңкаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы националь айтырыгны чөптүг шиитпирлериниче, хосталган улустарның эки тура-биле каттыжарынче оруктуг ажыктаң. Октябрьның тиилелгезиниң соон дарый хүлээп алгылаан Россияның улустарының эргелеринiң Декларациязынга, ажылчы болган молгуттургеп улустуң эргелеринiң Декларациязынга, РСФСРниң болгаш өске-даа совет республикаларның Конституцияларынга партияның болгаш улустуң баштыңчызы В. И. Ленининиң ажылдап кылганы национал политиканың принциптерин чарлаан. Ол дээрге, улустарның дең болгаш бот-эргези, мырыдай ажыглаңырыпга болгаш тускай күрүнезин тургузарынга чедир оларның хостуг баш шиитпирлеттинериниң эргези-дир. Ол дээрге, бүгү-ле база кандыг-даа национал болгаш национал-шажыңчы ямбы-хүндүлеглерни күш чок болдурганы-дыр. Ол дээрге, бичe национал-дарның база аймак болуктерниң хостуг хөгжүлдези-дир.

Хостуг нацияларның хостуг эвилелин тургузарынче Ленин кыйгырып турган. Бис улуг күрүнени тургузарын болгаш өзулут-ла демократтыг, өзулут-ла интернационалчы баа-

(Төнчүзү 2-ги арыында).

«МААДЫР-ИЕ» ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫВЫСКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу 1972 чылдың апрель 26-да Чарлыы-биле оон болгаш ооң хой уругларны бөжаан болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты тывысыышаан, «Маадыр-ие» орденни база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң шаңнал биижиктерин тыпсыр деп шиитпирлээн. Ооң иштинде Тыва АССР-деп:

1. Сачылак Бакаагайевна Амгалан — Тес-Хем районнуң «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

2. Кара-оол Монгушевна Долума — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

3. Саая Маңнаевна Долума —Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунуң колхозчузу.

4. Кызыл-Уруг Байыр-ооловна **Маады** — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны, Кызыл хоорай.

5. Чудурукпан Анчымовна **Очур-оол** — Улуг-Хем районнуң «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

6. Настык Карасаловна **Санчаа** — Шагаан Арыг хоорайда өг-бүле эзаш.

ЧАҢГЫС ОРУК-БИЛЕ—НИИТИ ЭЧИС СОРУЛГАЖЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

зага нацияларның чоокшулажымышкының, харын-даа шуут каттыжышкының күзеп турар бис деп, ол бижээн. Улустарны чаңгыс эвилел кылдыр каттыштырбышаан, партия республикаларның чурттакчы чонунуң санындан, девискээрининг хемчээлиндеп болгаш экономиказының хөгжүлдезиниң дединелиндеп хамаарылга чокка шупту деп эргелиг болгаш эрге-хүзөлгелериг болур ужурлуг деп чүвени барымдаалап көргеп. Чогум-на шак ындыг үндезинге ССРЭ — хостуг болгаш дең эргелиг улустарның эвилели тургустуушаан болгаш хөгжүп сайзырап турар. Ону тургузарынга болгаш быжыглаарынга чурттуң бүгү нацияны, хамыкты мурвай бүгү-ниитиниң хүлээп көрүүшкүнүң болгаш хүндүткелин чаалап алган улуг орус улус төлептиг салыышкының киирген.

Нацияларның хосталгазын болгаш дең эргелиг улустарны чарлааш, бистиң хөй националдыг күрүневис оларның боттуг хөгжүлдезин хандырган. ССРЭ-ниң улустары делегей империализминиң, кижи төрелгетенниң ең аймылдыг дайзыны — фашизминиң халдавышкынарындан бодунуң ат-алдарын, хамаарышпас чоруун болгаш революсчу чаалап алышкыннарын ниити күш-биле камгалап ап шыдаан. Күрүне талаазы-биле чаңгыс эптиниң ачызында совет Төрээн чурт совет улустарның хосталгазының болгаш алдарының бузулбас шивээзи, оларның тайбың тургузуучу күш-ажылының бүзүреддиг чөленгижи болу бергеп.

Улустарның хостуг национал хөгжүлдезин болгаш дең эргезин бистиң социалистиг ниитилелиивистиң бүгү-ле политиктиг, ажыл-агыйжы, угаан-бодал амыдыралының бүгү талазары магадылап турар. Чурттуң бүгү улустары социализминиң кежиин шупту деп-дески ажылап турар. Бисте уттундурган кыдыг кызыгаар чер-даа, хожудаңгай нациялар болгаш улус чоннар-даа чок. Совет Эвилелиниң бүгү-ле республикалары — улуу-даа, бичээн-даа — шупту бир деп, бирги черге-ниң өндүр сыдыстары болуп чырып турар.

«Правданың» бөгүнгү номериңде үндүрүп турар материалдары ССРЭ болуп тургустунган республикаларның экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң дединелиниң дединежиишкининиң болгаш кодурлүүшкүнүнүң дүрүм ёзугаар чорудулгазының дугайында билиишкинни берип турар. Ол чорудулга болза, оларның дүргеп болгаш бүгү талазыг ниити деңнилгезиниң чугула фактору болур. Улустарның чогаадыкчы арга-мергежилдериниң болгаш талантыларының үндезиннери чогум-на аксы-дүңма чоруктуң чаңгыс эвилден канчаар-даа аажок долузу-биле илереп турар.

Демократтыг централизминиң болгаш социалистиг федерализминиң, совет социалистиг демократизмиң принциптеринге үндезилеттинген, эвилел болгаш национал күрүне болурунуң бузулбас чаңгыс эви болгаш улам ындайгы хөгжүлдези социалистиг нацияларның херек кырында деп эргелиг болурун бадыткап тургузарынга канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг. Бүгү улустарның ооллары болгаш кыстары чурттуң күрүне эрге-чагыргазының органнарын төлээлеп турарлар. Ниитилелдиг ажыл-херээн шинтпирлээрине бүгү нацияларның ажылчы чоннарының дженкейлиг киржиринге эргежок чугула байдалдарны тургускан.

Бүгү аймак-сөөктүң болгаш нацияларның ажылчы чоннарынга ёзулуг хосталганы болгаш дең эргелиг болур чорукту чүгле социализм берип турар деп чүвени бүгү деңнилгелиг кижи торелгетен Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл дургузунда дуржулгазындан илап-ла бүзүреп билген. Ынчаарга национал дең эргелиг болур чорукту ёзу барымдаалап чарлаан буржуаз демократия ону практика кырынга кажан-даа боттандырбас, чогум-на харын социалистиг демократизм деп эргени болгаш бүгү аргаларны улустарга херек кырында берип турар. Бистиң социалистиг күрүневисте национал харылзаалар бүгү ниитилелдиң эрге-ажыктары-биле нацияның бүрүзүнүң эрге-ажыктары бир аай дүгжүп турер шак ындыг үндезинге үндезилеттинип хөгжүп турар. Бүгү ССР Эвилелиниң ниити эрге-ажыытарын-даа, ол мыкаш ооң тургустунуп турары республикалар бүрүзүнүңдаа эрге-ажыктарын, улустарның национал онзагай байдалдарын кичээнгейлиг доктаамал өөренип көөрү — партияның национал политикасының ажыс ужур-утказы-даа ол.

Бо ленинчи политика республикаларның экономиктиг, социал болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң дединелин улам ындай дединештиреринг болгаш ниити кодурлүүшкүнүн, ССР Эвилелин быжыглаарын көрүп турар тоску беш чыл планында чайынналчаа-биле илергейлеттингеп. Коммунистиг тургузулганың ниити хөрээнге боттарының салыышкынын киирерин көвүдедирин оралдашпышаан, беш чылдың онаалгаларын чедиишкинниг күүседир даэш янзы-бүрү националдарның ажыл-шынчилери социалистиг чарыштыг уламна калбартып турар.

Бистиң чурттуң хостут болгаш дең эргелиг улустары СЭКП-ниң XXIV съездизининиң айыткан оруу-биле, хөй националдыг социалистиг күрүненің күчүзүн улам ындай быжыглаарының оруу-биле бүзүредилдиг бар чоруур. Ол бүрүнгаар шинчээшкининиң организакчы болгаш башкарыкчы күжү Коммунистиг партия болур. Ол бистиң чурттуң улустарын чаңгыс аай интернационалчы акы-дүңмалышкы кылдыр каттыштырган. Нация бүрүзүнге ооң канчаар-даа аажок улуг сагыш салыышкыны, кичээнгейин болгаш хүндүткели, ооң организакчы болгаш политиктиг ажылы чаа, социалистиг националдар аразының харылзаалларын бадыткан тургузарынга, ёзулуг интернационалистиниң салгадарын кижизидеринге улуг салдарлыг болган. Партия моон соцгаар-даа бүгү ажылчы чоннарны социалистиг интернационализминиң ёзузунга, национализминиң болгаш шовинизминиң, национал кызыгаарланчак болгаш хоозун шуугашкынының илергейлээшкиниерининге аптеп чок болурунуң ёзузунга, бүгү нацияларны болгаш улус чоннарны ханызы-биле хүндүлеп көөрүнүң ёзузунга кижизидер деп, эш Л. И. Брежнев XXIV съездиге СЭКП ТК-ниң Отчёт илеткелинге демделээн.

СЭКП-ниң чайгылыш чок боттандырып турар ленинчи угланыышкыны нацияларның улам ындайгы чечектелиишкининче болгаш чоорту чоокшулажылгазынче утланган. Ол шылгаттынган угланыышкын кайгамчык үре-түнелин берип турар. Бодунуң бузулбас күрүне эвилелиниң 50 чылыг бүгү он беш республика шыдалдыг-шыырак, чечектелиишкин-биле, чаа тинилелгелерни чедип алырынга долу тургузукчу энергия-биле ужуражып турар. Коммунистиг партияның баштап турары аксы-дүңма улустар күжезиишкининиң ниити эчис сорулгаже—коммунизмни тургузарын чедип алырынче утландырып турар. Партияның удуртулгазы — бистиң бүгү тинилелгелеривистиң үндезини, ССРЭ-ниң—хостуг болгаш дең эргелиглериниң Эвилелиниң бузулбас күчүзүнүң кол чүзүү.

Бистиң хөй националдыг социалистиг күрүневисти быжыглаан тудум-на бүгү кижи төрелгетенниң социал дешилгезиинге ооң ролю улам-на улгадып турар. Совет Эвилели — делегейниң революсчу-хосталга шинчээшкининиң күчүлүг чөленгижи. Пролетаржы интернационализминиң принциптериниң дириг боттанышкыны болуп ол социал болгаш национал хосталга дээш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш бүгү демиселчилерге сорук киприкчи үлегерчижек болуп келген болгаш болур-даа.

Май бирниң бүдүүзүнде СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединиң даймчы кыйгырыгларының совет черинің кырында чаңгыланып турар:

— АКЫ-ДҮҢМА УЛУСТАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ АДА-ЧУРТУ, ХӨЙ НАЦИОНАЛДЫГ БУЗУЛБАС ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ, ПРОЛЕТАРЖЫ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ПРИНЦИПТЕРИНИҢ ДИРИГ БОТТАНЫЫШКЫНЫ—СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИ ДЕЛГЕРЕЗИН!

(«Правданың» апрель 26-да мурнуку үүлү).

ЭСТОН ССР. Таллиннің Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг М. И. Калинин аттыг электротехниктиг заводу. Бо будуруглеңниң продукциязын электрониктиген демир оруктар, металлургия болгаш өске-даа заводтар ап турар. Ам будуруглеңниң коллективи Май бирниң күш-ажылчы эвилелинде ажылдап турар. Орустар болгаш эстоннар, украиннер болгаш белорустар, удмурттар болгаш молдаваннар хол-холундан тутчун алгаш шалыпчы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чартык проводник приборларның база бир эң эки хынакчызы комсомолчу Лейля Мөкөр. Май бирниң күш-ажылчы вэлчээнин хүннеринде ол даалгаларын ажыр күүседип турар.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ болгаш П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

К. Х. Шактаң-оол хөй ажылынга ам чөэрби чыл ашкан. Бо аразында чеже аныяк малды немей остурбээн, күрүнеге чеже тонна эттти болгаш дуктуг белеткеп бербээн дээр. Өгнүң хөрээжен ээзи — кадайы Уруй-оол Донгаковна күш-ажылга база онза кыымак, ылаңгыя чаш хураган ажаап остүрөнге мергежилдиг, тос уругнуң иези.

Ол өг-бүленің коданында ам 300 хой ооллаан, ооң 347 хураганы шупту менди. Эш Шактаң-оол хоюн ам часкы одарже шилчидип, чайгы семиртилгеге белеткеңип эгелээн.

Жданов аттыг совхозтуң сураглыг малчыны Кызыл-оол Ховалыгович бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураган остүрөр хүлээлгеэин ыракта ажыр күүсеткен. Хой бүрүзүнден 2700 грамм дук алыр дээнин база чедиишкинниг боттандырып шыдаар.

А. СОСКАЛ.
Улуг-Хем район.

* * *

Кундустугнуң бир кудумчуузунда «Мурнакчы чолаачының ажыыны» деп, даштында бижимелдиг чурттагга бажының, аңаа баштай баргаң кижилер дораан-на эскериптер. «Октябрь 30 чылы» колхоз өске-даа сураглыг кижилерин ынчаар алдаржыдып турары өөрүнчүт.

С. Д. Чадра он чыл ажыр механизаторлап келген. Ол аразында тракторлуг чеже гаңы аңдарбаан, комбайнныг чеже тонна тарааны ажаабаан, автомашиналыг чеже километрни чүктүг артпээн дээр. Ам «ГАЗ-52» сүт сөөртүр машинаның башкарыкчызында мактадыг ажылдап турар.

Эрткен чылын ол колхоз күрүнеге сүт дужаар планын ажыр күүсеткеп, арыг, шынарлыг сүт киргени дээш 5700 рубль-биле, а Сергей Дойтукпанович 120 рубль-биле шаңнаткан.

Н. КАРА-ООЛ.
Каа-Хем район.

„Бедиктерже базымнар"

Тываның ном үндүрер черн республиканың Күрулан даргазының оралакчызы Дозуроол Лайзаповичиң Тинмейниң «Бедиктерже базымнар» деп номун чоокта чаа парлап үндүрген. Ук номда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының совет үеде хөгжүлдезиниң дугайында бүгү тала-биле көргускен.

Тываның социалистиг орунтап эң-не дүргеп, бурунгаар хөгжүлдезиниң эгези—хөй националдыг Совет Эвилелиниң составында эки тура-биле каттышкан үези—1944 чылдан эгелээш, бөгүнге чедир кайгамчыгыг чаартылгаларны, оларны чедип алырынга Коммунистиг партияның, совет улустуң улуг деткимчезин, дузаламчызын автор демделээн.

Тыва АССР-ниң улус ажылагыйының хөгжүлдезинде сеспи бөш чылдың түңнелдериниң болгаш тоску бөш чыл планының сорулгаларының, курлавырларының, ол ышкаш Совет Тываның 1968 чылга чедир эрткен үезинден чамдык деңнелгелерни ында кылган.

Бүгү совет улус ышкаш, Тываның ажылчы чону партияның XXIV съездизининиң төөгүлүг шинтпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүсетпиттаан, Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болур алдарлыг юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш политиктиг улуг кодурлүүшкүнүнүң чогаадыкчы үеэ-биле ажылдап, чурттап турар. Бо үеде республиканың экономиказының, культуразының хөгжүлдезин, чонунуң арткен оруун көргускен сан-чурагайлар, фактылар ленинчи национал политиканың бистиң амыдыралывыста канчаар боттанып турарын номучукчуларның ханы билип алырынга дузаалаар.

Үш кезектең тургустунган номда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының, ылаңгыя ооң аныяк үлетпүрүнүң, кадэ ажыл-агыйның, капитал тудугнуң, харылзаа, транспорттуң, артем, культураның болгаш өске-даа адырларының хөгжүлдезин тодаргай чижектерге, деңнелгелерге автор көргускен.

Д. Тинмейниң «Бедиктерже базымнар» деп номунуң материалдары партия, совет, профсөвилел ажылдакчыларынга, пропагандистерге, лекторларга, политинформаторларга болгаш өске-даа номчукчуларга ажыктыг, ооң хой чүүлдү билип ап болур.

Номну республиканың ном магазиннеринде садып эгелээн.

Х. ЮМБУУ.

Эжиндириишкин мурнуу чарыында

Кылын дош шуглаан ап октапкаш, кышкы дыш соонда терең суун Каа-Хем биле Бии-Хем Кызыл хоорай чанында болчаанче далаш-биле төө каап эгелээр үе ырак эвес. Хемниң дожу арлы бээри билек Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагайының Ырбан участогунга кыштыг өттүр белеткээн тудут ыяжын хереглекчилерге чедирери-биле салдадыш бадырып эгелээр. Ону Енисей пароходствозунуң Кызылда ажыглал участогунуң деминг коллективи күүседи турар болгай. Хөмчилер чыдың-на чүк сөөртүрүнүң программазын ажыр күүседип, салдынган сорулгаларга дүүштүр ажылдап келгеп.

Олар кыжын пароходтарны, баржаларны септеп, коллектив кежигүннериниң мергежилин бедидер курстарны организастап турар. Бо хүннерде участокта эжиндириишкинге белеткелдиң соодгу үечадазы чоруп турар. Судоларның шимчедикчи кезектеринің септелгеп доозулган. Ам ийиги чергенің дузалал ажылдарын боттандырып, пароходтарның корпустарын дозулап, будуп турар.

Чайын эжиндириишкинге киржир составтар боттары пароходтарны септеп, башкарыкчылар, капитаннар даргаанаар, дуңзаалаар, слесарьлаар мергежилдерни шиңгээдип ап, ажылдың шынарыче онза кичээнгей салып турарыны демделексенчиг.

Септелгеге «Радон» деп катерниң капитанының солукчуузу В. Монастыршин дуңзаалакчылап ажылдаан, эш-өөрүнүң макталын чаалап алган.

«МБВ-235» судноның капитан-механиги А. Глуцкий (чурукта)—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Эртнеп чылдың эжиндириишкин сезонунда ооң удуртканы экипаж ыяш салдадырының талазы-биле социалистиг чарышка бирги черни алган. Александр Глуцкий септелге үезинде дуңзаалакчылап, слесарьлап, бызаңчылап ажылдаап. Ону алдын холдут мастер дижирп-даа чоп.

Аныяктарга арга-дуржулганы дамчыдар, оларның мергежилин бедидер ажылче участок улуг кичээнгейни салып турар. Ооң уламыдан маңаа келген аныяктар мергежин, мурнакчыларның дединелинге чедип турар. Чижээ, моторист Г. Дресвянков, капитанның дузалакчылары А. Петров биле А. Радыгин шалыпчы чоруун көргүзе бергеннер. Септелге үезинде олар слесарьлаан.

«Заря» теплоходка селгүүстээшкин, аргыжылга бо сезонда база үргүлчүлээр. Пассажирлер хүлээп алырынга ол ам белеп. Ону капитан Г. Кириллов боду септеп алган.

Аас-кежиктиг эжиндириишкинни оларга күзээр бис.

А. СОКУРОВ.
Авторнуң фотозу.

САЛДА ЧҮГЕ КУДУЛААНЫЛ?

Эрзиниң бир улуг колхозу «Чаа оруктуң» Сувураада сүт-бараан фермазы районнуң сүт садар планын күүседиринге төлептиг үлүүн киприп, ооң саанчыларының шилиндектери бүгү районга безин тергиндеп тургулаан. Эрткен чылын ферма планныг даалгазын чедиишкинниг күүсеткен. Моон ап көөрге, байдал эки болгу дег. Ынчалза-даа Сувураада ажыл-херекти хандыр таныжып көөрге, шинтпирлеттинмээн, а шинтпирлээри колхозтуң экономиказынга эргежок чугула чамдык айтырыглар бары илереп кээр.

Бо чылын «Чаа орук» колхоз күрүнеге 83,5 центнер сүт садар. Бо планны күүседирип берге болур деп фермаңың ажылдакчылары санап турар. 140 инекти саап тургаш, 75 центнер сүттү садар планын дөңгүп-ле күүседир аргалыг болганын бодап көөрге, ам ол-да хире саанныг инектен үстүнде айытқан планны күүседиринге олар чиганнып турар. Бир эвес ажыл эрги байдал ёзугаар уламчылаар болза, ол чигзиниишкин шын болуп болур. Бо беш чылдың бирги чылында 9 саанчының чүгле үжүг: А. Манзай, С. Баазаң, Б. Дандаа олар планын күүсеткен. А план болза бир инектен 900 кг сүт саап турган. Социалистиг хүлээлгезин (910 кг) чүгле чаңгыс саанчы А. Манзай күүседип, 963 кг сүт сагган. Маңаа деңнеп беш-алды чыл бурунгаар

Фермада дүвүренчиг байдал

бир инекке онааштыр саалда кандыг турганын көрээл. Ынчан ферманың дээре саанчызы Б. Иргит ортумаа-биле инек бүрүзүндеп 1500 кг сүт саап ап турган-дыр. Саалданың кудулаан бир фактызы ол.

Бо чылдың байдалындан база бир чижек. Бирги кварталда дээре дээп саанчы бир инектен 408,7 кг сүттү сагган, а ең кошкаанның көргүзүү — 187,8 кг болган.

Чогум черле саалданың кудузунуң чылдагааны чүде үүвел деп айтырыг тургустунар боор. Фермаңың үчётчиги, саанчылар-биле чугаалашкаш, ындыг ниити түңнелге келбее аргажок болду. Инектериниң уксазы сүткүр эвес, тус черниң. Мурнунда турган симменталь инектер кыраан кудуладып турар база бир үүл болза, инекти бызаазынга эдирип саап турары. Мында тускай бызаа ажанакчызы чок, ол алды инээнин бызааларын еке коданче үскүже чедир саанчылар боттары өстүрүп турар. Харын-даа кошкак молдургалар келир чылында безин саанчыга артар. Оларны ажаары белен эвес. Ындыг болганда саалда кудулаза-даа бызааларны эки тоттур эмзирериниге саанчылар соңуургалдыг болу бербес бе?

Күрүнеден садып аар концентрат чемпердеп ацыда, өске чемперни фермага четчири-биле белеткеп алыры чугула. Инектиң сүткүр болзурунга улуг дөмектиг кукуруза силозун, тарымал сигенниң курлавырын тургузуп ап болур аргалар «Чаа орук» колхозта бар.

Механизасталшкын дугайында база каш сөс. Ол дээрге күш-ажылды чиигедир, бүдүрүнчүлүүн бедидер дээрзи билдингир. Элээп каш чылдар мурнунда мал чемин дажыглаар, инек өдээн ырадыр вагончугаштарлыг аскылыг орук турган, ол үрелген, ооң үреливишкини шоолуг эвес. Баптайгы удазында соода ону эдип ап болбас бе?

Колхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары кылыр деп-ле амга чедир аазавышаанын саанчылар чугаалады. Бо чылдың социалистиг хүлээлгелеринде ону кылыры база киргеп. Ол кылына бээрге, саанчылар ырак чердеп сигеп чүктевес, кажаалар чанынга инек өдөө тейленип чытпас апазары чугаажок. А ооң дараазында өске механизастаашкынче киргей. Эптеп дооска-даа ажылдавайн барган, улуг үнелиг дерип-херекселдиг одалга системазы база бар. Ону тургузарының аргазы чүл?

Бодавыже, чамдык ындыг база өске-даа чүүлдерни эдс көрзе, сүт саалдазы ковүдээр.

А. ДЕМБРЕЛЬ
«Шынның» корр.

Ниитиниң өнчүзүн камгалаар, көвүдедир

(Садыг организацияларында улусчу контролёрларның республика чөвүлел хуралы)

«Садыгны болгаш ооң техниктиг дериишкинни экижидер талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың январь 7-де доктаалы садыгны, ниитиниң чемненилгезин организастаарынче онза кичээнгейни салган. Ол доктаалды күүседир дээш контрольду күштелдирери-биле холбашкан айтырыгны улусчу контроль организацияларының ажылдакчыларының бо чылдың апрельде Москвага болуп эрткен чөвүлел хуралынга чугаалажып көргеп болгаш контролёрларның мурнунга улуг сорулганы салган. Бо дугайын, чоокта чаа Кызылга болуп эрткен, садыг организацияларында улусчу контролёрларның республика чөвүлел хуралынга илеткиленнге Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы А. И. Пожидаев тодаргай чугаалап, республикада байдалды анализтээн.

Республикада садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлеринің материал-техниктиг баазазы калбарып, хөй магазиннерни болгаш складтарны эрткен беш чылда туткан. Садыгның дешилгелиг методу нептерең, ажылдың культуразы элээн бедээн 'СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шинтпирлерин күүседиринге биче эвес салыышкын болуп турарын илеткелчи болгаш санал бергеп эштер демделээн. Республиканың күрүне болгаш кооперативтиг садыглары, ниитиниң чемненилгезининиң четкилери эрткен чылдың болгаш бо чылдың бирги кварталының планнарын күүселкилээн. Ынчалза-даа улуг четпестерниң барын, планныг онаалгаларны күүседиринге биче эвес бергелер таваржып турарын хуралга айтып, контролёрларның шинтпирлээр ужуруглуг айтырыгларынче кол кичээнгейни салган.

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезининң ажылынга самчыгдал болгаш дудагдал кылыр, социалистиг өнчүзүү оорлаар кеминг үүлгединишкиннер ажылга эң-не таарымча чок чоруктар болуп турар. Ону болдурбазын чедип алыр дээш дээштиг ажылды чорудары чугула айтырыг. Материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни, акша-көреңгини камгалаарын хандырарынче утланган ажыл сула. Ооң уламыдан тургустунган улуг четпестерни хуралга шыгыны буруу шаап көргеп. Эрткен чылын республикалык потребсоюзтуң будурулгелеринге 280 муң рубльдиң дудагдалы болгаш самчыгдалы болган. Эрткен чылдың баштайгы кварталынга деңнээрге бо чылдың ол үезинде хереглел кооперацияның системазында самчыгдал 2 катап, Садыг министерствозунуң организацияларында 3,5 катап көвүдээн. Ындыг четпестер-биле эштеп чок болурун санал бергеп эштер илергейлээн.

Бараанны чедир хемчээзинде, ааш-чем продуктуларын чедир дензилевес, акша-көпеекти чедир санавас чамдык садыгжыларның бары хынаддадардан илерээнин күрсадыг инспекцияның начальниги Г. Н. Балакина санал бергеп тодаргай чижектер-биле сайгарган. Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлыкта, Эрги-Барлыкта магазиннерде бараннар ассортиментизин кызырлып, бар барааннар безин үзүктели бээр. Чамдык черлерде садыгжылардың талазындан садыл алыкчыларны негелээрин бодаар чыдып калган чоруктарны эш Балакина айытқаш, совет садыгның чурумун хажылдар фактылар-биле демиселдп күштелдирерин, кадрлар ортузунга кижизидилге ажылын экижидерин чугула деп саналдаан.

Четчир ассортиментилиг бараннар-биле чонну үзүктел чок хандырар айтырыгны Байтайга, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Тожу райполары, Балгазын, Сесерлиг сельполары, Сүт-Хөлдүү, Найыралдыш, Өөктүү ажылчын кооперацияларының, Садыг министерствозунуң садыг ковторазы онза четпес боттандырган. Ылаңгыя чонга хлеб садарын үзүктелдирери кайы ковей. Моон чижээнге Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязын айтып болур. Ажылдакчыларның харыысалга чогундан Сүт-Аксында, Ишкинде хлеб быжырар черлер багай ажылдап, чурттакчылыг черлерже хлебти өй-шаанда чедирерин хандырбайн келген. Бо ажылды сударатканы даэш Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының даргазы эш Ховалыгны, садыг кылдызының аргелекчизи эш Куулары Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди шыңгыы хемчет алганы чөптүү. Улуг-Хем районнуң чурттакчылыг черлеринде магазиннерде хлеб садарын багай организастаан. Районнуң улусчу контроль комитеди, райпода контроль бөлүктери ооц-биле эштежип олурбайн, ажылдың байдалы дээш харыысалгазын бедидер үе келгеп.

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезининң шугумунда дудагдал болгаш самчыгдал кылган кижилериниң чедиргеп когараладарын толедир ажылды, оларга харыысалганы онаарын, материал талазы-биле харыысалгалыг ажылга кижилерин хүлээп алырда бүгү талалыг ооренип көөрүн чогуур деңнелге тургузары негеттинип турар. Бо талазыбиле четпес ажылдың хөй чижектерин хуралга санал бергеп эштер айытқан. Чамдык садыг организацияларды самчыгдакчыларның хереэн истелге, суд органнарынче киирбээн турар. Чижээ, Бай-Тайга райпозу 11, Сүт-Хөлдүү ажылчын кооперациязы база ында самчыгдакчының хереэн суд истелге органнарынче киирбээн. Мурнунда өре-самчыгдал кылын чораан, идегел чок чамдык кижилерни Кызыл-садыг, Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязы, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа райполар материал талазы-биле харыысалгалыг ажылдарга үлээп ап турган. Байдал мындыг турда дудагдал, самчыгдал канчаш эвээжээрил? Улусчу контроль комитеттери, бөлүктери бо талазыбиле саналдарын, сүмелерин киприп, оларны боттандырып турарын хынаар, ниитиниң өнчүзүнүң үчёт болгаш камгалалыгга, кадрлар-биле ажылга садыг организацияларының удуртукчуларындан шыгыны негелдеглиг ажылдаарының чугулазын хуралга демделээн.

Чонунуң хереглел, негелделерин өөренип корбейн турар садыг организациялары хөй. Барааннарны хереглелдиң үчёдун барымдаалавайн сөөртүп, нормадан ажыр складтарга моөлпеп турарындан оларның фасоннары, модельдери эргижирел калыры билдингир.

Базааларда 817 муң рубльдиң барааннары ындыг яжылыг чыдып турар чорукбиле ким-даа эптешпес. Товар барааннарны таныш-көрүш тыртып садар, чонунуң хомудалдарында дыннангыр эвес чорукту, садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылында өске-даа четпестерни хуралга демделээн. Оларның кол чылдагаазы чер-черде удуртулганың кошкаанда, кадрларны шилип, таарыштыр тургузар, кижизидер ажылдың, контроль болгаш негелдениң четпес тургустунганында болуп турар.

Ажылдың чедиишкинниг болуру улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажыл-чорудулгазының идепкейлиинден, дээштиинден улуу-биле хамаарыжыр. СЭКПниң XXIV съездизининиң шинтпирлерин, «Садыгны болгаш ооң техниктиг дериишкинни экижидер талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир дээш контролёр бүрүзүнүң харыысалгазын бедидерп улусчу контроль комитеттериниң, бөлүктериниң, постуларының чугула сорулгазы болуп турарын республика чөвүлел хуралының киржикчилери онза чугулаган корген.

Хуралдың ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов киришкен болгаш чүве чугаалаан.

В. МААДЫР,
«Шынның» түскай корр.

Партийжи амыдырал

Хүлээп алыр...

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге хүлээп алыр-дыр...

Ажыл-ишчи кижиниң амыдыралынга оон өөрүнчүг чүү турарыл! Ол дээрге хүндүлүгдээ, харыысалгалыг-даа.

Партияга хүлээп алышкын дугайында чугаалажышкын СЭКП Каа-Хем райкомуның бюрозунга чоокта таа болган.

Анаа «Совет Тыва» совхозта партия организациязының СЭКП кежигүнүнге кандидат ыядыр хүлээп алганы Куулар Мукур-оолович Очурның дугайында айтырыгны база корген. Ленинчи партияның хүрээленинге киреринь күзээн совхозтуң малчыны Очурның билдиришкинин секретарь номчаап, ында коштунган чогуур документилерни кылганын, билдиришкинин эге организациязының бюрозунга, оон ниити хураалынга база парткомга чугаалашкан, партия кежигүнүнүң кандидадынга ону хүлээп алыр деп хураадың бир үн-биле шиитпирлээнин дыңнаткан. Кирип турар кижилерни ынчаар хөй катап чугаалажып көөру ёау барымдаалаашкыны авес. Коммунистер бодунуң хүрээленинге кымны хүлээп аап турарын эки билген, кайы хире төлептиг эжил деп чүвениң дугайында боттарының шиитпирин үндүреринге ол чурум дузалаар.

Райком бюрозунуң кежигүннери айтырыгны кичээнгейлип-биле сайгарып эгеледи.

— Эш Очур, допчу намдарынарны чугаалап көрүңерем.

— Бо чылын дөртеп бештээр мен. Төрээн черим Хемчиктиң Ак ооруу. Ада нем малчын араттар... Сес чыл бурунгаар «Совет Тыва» совхозка кээп ажылдадым. Чажымдан тура малчын болгаш, маңаа база-ла кадарчылап эгелээш, бо хүнге чедир ыядыг үүле-биле холбашкан чор мен... Эге билигліг мен. Амгы үеде совхозтуң семиртилгеде шарыларын малдап турар мен. Ажыл-агый багай авес, өөм-ишти база кадарчы өөрүм-биле кызып-кылаймп, күрүнеге эки деңгелдиг мал дужаар дээш хемчегларни ап турар бис...

Бюро кежигүннери оларның мурнунда турар кижиниң эрткен оруун үнелеп, ол дээрге бодүүн ишчи кижи-дир дээраинге база-ла бүзүрелдиг болган... Районнуң партия организациязының хүрээленинге колдуунда колхоз, совхозтарның ишчилери-биле өзүп турар, а оларның намдарында ниити чүве-ле хөй: салгакчы хоочун малчыннар, тараажылар, механизаторлар, көдээниң мурнакчы ишчилери.

Очурнуң амыдыралының дугайын, өг-бүлези-биле кайы хире пайыралдыг, бот-боттарын деткижип чурттап турарын, бодунуң политиктиг биливин кандыг арга-биле бедидип турарын, хөй-ниити ажылынга киржилгезин, ажылынга бедик мергежил дээш чүнү кылып турарын бюро кежигүннери сонуургадылар.

— Кады ажылдап, чурттап турар өөрүм мээзэ улуг идегелди коргузуп келген. Баштай көдээ Советтиң депутадынга, а эрткен чылын район Советинге сонгаан. Депутат—чоннуң айбычызы болганда, улуг харыысалганы хүлээндирип турар. Бодумнуң шаамбиле солун-сеткүүлдү кичээнгейлиг номчуп, нам, чазактың шиитпирлерин сонгукчуларга таныштырып, күш-ажылды коммунистиг ёау-биле көөр, бөгүн, дүүнгүден-даа артык ажылдаарын чедип алыр дээш оралдажып турар бис, —деп, Куулар Мукур-оолович шынна күзелин илереткен.

Эш Очурнуң дугайында характеристика берип, чүве чугаалаары-биле совхозтуң партком секретарынга сес берген.

— Ажылынга кызымак, шудургу, өскелерге үлегерлиг эш. Чижек кылдыр, эрткен чылын семиртир үжүрлүг шарыларындан төөрбп үш тонна немелде деңзи алыр турган, ону үш чартык тонна ажыр күүсеткен. Очурнуң ажыл-херек дээш бодун бердиңген чоруун база бир чижек бадыткап турар: совхозтуң дирекция черинпп, оон хөй-ниитизиниң мурнунга аныяк кадарчылар белеткээр, эолчеглиг ажылче шилчиир айтырыгларны кызымаа-биле тургузуп турар. Үлегерлиг ажылы, идепкейлиг чоруу-биле эш-оорунуң хүндүткелин чедип алган кижи. Бо бүгүнү өөреңип көргеш, эш Очурну партияга хүлээп алырынга төлептиг деп санап турар бис.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң кежигүннериниң саналы чаңгыс-аай болган.

— Партия эге организациязының шиитпирин бадылаар, Куулар Мукур-оолович Очурну Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алыр.

Эш Очур коммунистерниң идегелин бадыткап шыдаардаа.

О. ИРГИТ.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХЕМИ

Аму-Дарьяның шаңкын суу Копет-Дагның чанындан эгелээш кижиниң холу-биле кылдыңган улуг хем болур Каракумнуң В. И. Ленин аттыг каналы-биле катай агып бадыткан. Ол канал шаг шаанда курган чыткан 330 муң ажыг гектар черни суггарып чыдар. Оон эриктерин дургаар хөвең тараан делгем ховулар, тараалаң шөлдер чаттылып чоруп баргылаан, чазын маңаа садтар хөлчок чечектели бээр.

Аму-Дарьяның суун чоокта чаа-ла Геок-Тепениң чанынга үткүп турган ышкаш сагындырар. А ам ону мырыңай Бахарден чанында маңап турар апарган. Каракум каналының дөрт дугаар эолчээ Геок-Тепе—Казанджик арадында трапшей казышкынының эге ажылдарын баштайгы он километр черде чоруда бергеп. Тоску беш чылдың төнчүзүнде каналдың суун Кызыл-Арваттың тараажылары үткүүр апаар. Амыдыралдың хеми муң хире километр шөйлүп чоруй баар!

...Туркменистанның девискээри кончуг улуг — барык чартык миллион дөрбелчин километр. Ындыг-даа болза оон бештиң дөрт кезиң кээргел чок хүнүң изиг хереллеринге кадың кургаан, төктүп чыдар элезининг ховулар, бүүрелчиннер. Үүгле бичии сыык суглуг хемчигештер үнүп дургаар үнүштерлиг чиңге ногаан дилиндектер тойлуп чоруткан болгулаар.

Үүгле он чыл мурнунда шак ындыг турган. Амыдыралдың үндезини —сугнуң дугайында туркменнер чүс-чүс чылдар дургузунда күзеп келген. «Суг алдындан артык үнелиг», «Черден үнүш үнмес, сугдан үнүш үнер» дээр туркмен үлегер чугаалар бар. Суг дугайында ырларны, тоолчургу чугааларны чогаадып чораан. А суг кезээ шагда чедишпес турган.

1913 чылда Закаспий облазының (амгы Туркменистанның) тарылга шөлүү 300 муң гектардан ашпас турган. А шынында суггарып алыр турган болза хөвең, тараа, катчимис өстүрүп болур беш миллион гектар тарылга шолдүү край турган.

Хөй суг дугайында күзелдя туркменнер үүгле чаңгыс боттары чедип ап шыдавас чорааннар. Нацияларның эвилели, оларның экономиктиг сырый кады ажылдажылгазы, бот-боттарынга дузаламчызы, эвин, биливин кадары, күчүлүг техника, хөй хөреңги эргежок чугула турган. Ындыг эвилел үүгле Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соонда болдунар аргалыг болган.

Ортаакы Азияга суггарылга ажылын акша-биле хандырар дугайында 1918 чылдың май 17-де үнген ленинчи декрет Туркменистанга сут тудуун эгелеп чорударының суурун салган. Курут чыткан ховулардан чаа-чаа черлерни чаалап ап эгелээн. Элезининг ховуларже ногаан зоналар халылап чоруп ваан.

1954 чылда Каракумга төөгүде туруп көрбаан тудут эгелээн. Аму-Дарьяның суу агар улуг каналды чүс-чүс километрге каазып кылыр турган. Бо тудут шынап-ла бүгү улустуң тудуу апарган, ону найыралдың тудуу деп адай бергенин таварылга авес. Каракумну штурмнаарынга бүгү чурт киришкен. Туркменнер-биле кады орустар, белорустар, литвалар, азербайджаннар, грузиннер, узбектер, таджиктер—бистиң чуртувустуң 32 националдарының төлээлери ажылдап турган. Курут ховунуң чагырыкчыларынга техникалары, тудут материалдарын, херекселдерни чурттуң 200 ажыг бүдүүрүге черлерп чорудуп келген. Ленинградтан, Челябинскиден, Харьковтан күчүлүг бульдозерлер, Москвадан, Горькийден — автомобильдер, Костромадан, Ковровтан, Саранскиден — экскаваторлар, Рыбинскиден, Свердловскиден—насостар, Вольскиден—цемент болгаш өскедаа херекселдерни чорудуп турган.

Беш чыл дургузунда каналдың баштайгы эолчээ—400 километрни кылган. Чеди ай дургузунда ийиги эолчээ—Мургабтан Тедженге чедир 140 километрни, сес ай иштинде үшкү эолчээ—Ашхабедка чедир 257 километрни кылып доозган.

Каракум каналдың суун кыжын халас эрттирбези-биле 650 миллион кубометр суг сыңа бээр Хуаханның суг шыгжаар черии тургускан. Ашхабадтың чанында ийи кылымал далайлар база чаттыла берген. Копет-Даг чанында база бир далай бар, бирээзи — 500 миллион кубометр суг кирер шыгжавырны Геок-Тепе чанында тудуп турар. Аму-Дарьядан каналче секунда санында-ла 300 кубометр суг агып чыдар. Дүне-даа, хүндүс-даа, кыжын-даа, чайын-даа шаңкын суг Мургаб болгаш Теджениң уунче, чоокта чаа-ла курут чыткан ховуларже агып чыдар апарган. Каналда гидротехниктиг тудутлар, насостар станциялары, көвүрүглер хөй. Олбо талаларынче арыктар чоруткулаан.

Туркменистанның черииден аас-кежиктиг чаа чурттагла чечектели бергеп. Маңаа хостуг кижилерниң кылып тургусканы канал эвээш эвес рольду база ойнаан.

Партия болгаш чазак тудуглуларның күш-ажылын төлептии-биле үнелээн. Бедик шаңналды тывысқан кижилерниң аттары улуг хемни тудуп каан хөй националдыг коллектив дугайын чугаалап турар. Төлевилелдиң авторлары орустар И. В. Болтенков, К. Ф. Ефремов, украиннер В. Т. Захарченко, В. С. Мишенко, туркменнер К. Н. Иомудский, А. Чорлиев, грузиннер К. Е. Церетели оларга ленинчи шаңналдарны тывысқан. Туркмен тудугжулар Т. Бишимовка, Б. Ямухамедовка, В. Патрииге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыныскан. Тудугнуң чүс-чүс киржиичилери — туркменнер, узбектер, таджиктер, казактар болгаш өске-даа националдарның төлээлери орденнер болгаш медальдар-биле шаңнатқылаан. Кол ажылды кылып турган «Каракум тудугэ эргелели Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнатқан.

Амгы үеде каналдың чоокка-вымында республиканың ап турар хөвеңиниң 40 хуузун бүдүрүп турар. Эрткен чылын каналдың ачы-дузазы-биле Туркменистанда хөвеңниң кайгамчык дүжүдүн алган—920 муң тонна ажыг болган. Республиканың 50 чылы—1974 чылда туркмен хөвең ажаакчылары миллион тонна хөвеңни алырлар. Сөөлгү он чылда республикага хөвеңниң ниити чылдазы барык ийи бүдүн чартык катап көвүдээн, а бир гектарның дүжүдү 7 центнер көвүдээн.

Суггаттыг черлерде хөвең, тараа, ногаа болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын берип турар 10 ажыг кур чер совхозтарын тургускан. Тоску беш чылда үлетпүрге үндезилээш ээт, сүт, дагаа чуургазын бүдүрер талазыбиле чамдык ажыл-агыйларны тургузары көрдүнүп турар.

Шаанда курут хову чыткан черде хем суднолары чорун турар апарган. Каналдың 500 километр дурттуг черинде суднолар чорун турар. Каракум флотилиязының 300 ажыг судноларын курут ховуже тудут материалдарын, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын чедирип, хөвеңни, дүктү, каракульду болгаш каракумнуң өске-даа байлаан үндүр сөөрүп турар. Ашхабад уланап порт хоорай апаар.

Каракум каналы республиканың географиялың үндезини-биле өскерткен. Оон эриктеринде ногаан садтарның, шөлдериң ортузунда школаларлыг, клубтарлыг, магазинперлиг, сут, газ, радио, электри-биле хандыртынган чаа-гайжыды туттунган суурлар өзүп сайзырап турар.

Адак сөөлүнде канал Ашхабад хоорайны, Безмени болгаш Туркменнииның өске-даа улут, бичe чурттакчылыг черлерни ижер болгаш бүдүрүлгеге ажыглаар сут-биле долу хандырган.

Каракум хем Атрек хемниң бассейнинге келир үе ырак эвес. Маңаа чүс-чүс гектар черни шингээдирип, чиңге волокнолуг хөвеңни бүдүрүп үндүрер, субтропиктиг культуралар өстүрер он-он улуг ажыл-агыйларны тургузарын көрүп турар.

Каракум каналы — туркмен улустуң чоргаараалы, оон күш-ажылга хандыкшыдыгының, күжүнүң, чечектелишкинниң хереглиг, төрээн чурттуң бүгү нашиялары болгаш улустары-биле мөңге найыралдың үндезини болур.

И. РОГАЧЕВ,
СЭТА-ның корреспондентиниң.

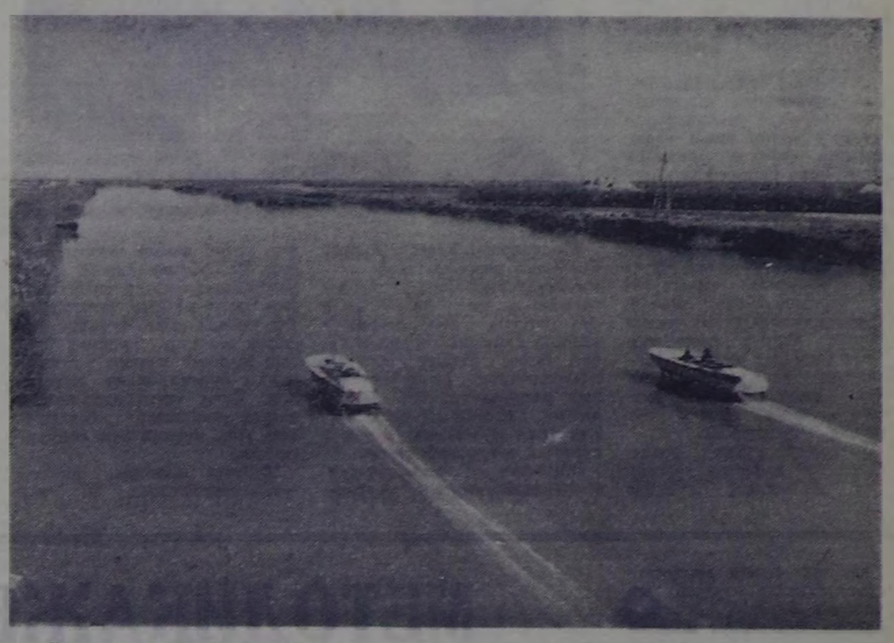

Туркмен ССР. Каракум каналы.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң пленуму

ССРЭ-ниң Дээди Судунуң пленуму А. Ф. Горкинниң даргалаашкыны-биле база ССРЭ-ниң Чиңгине прокурору Р. А. Руденковуң киржилгези-биле болуп эрткен.

Кемниг херектер-биле демисел талазы-биле чорудуп турар хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, суд чорудулгаларының кижизидикчи салдарын бедидериниң эргежок чугулазынче, судтарның хөй-ниити-биле, күш-ажылчы коллективтер-биле харылзааларын калбартып быжыглаарынче судтарның кичээнгейин пленум угландырган.

Бойдус камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы судтарның канчаар боттандырып турарын пленум база көргеп. Судтар бойдус байлаан камгалаарын хандырарыбиле ол талазы-биле хоойлужудулганы чайгылыш чок боттандырар, бойдус байлаан камгалаарының дүрүмнерни хажыткаңы дээш кеземче, административтиг болгаш өскедаа харыысалгаларны шыңгызы-биле опаар ужурлуг дээрзин пленум айыткан.

Балык камгалалының, аргарыг камгалалының, аңныыр инспекцияларының болгаш бойдус камгалалының өскедаа органнарының, а ол ышкаш ол албаннарның хөй-ниити инспекторларының амы-тынызына база кадыызына халдап, кыжаңтан кижилерге хоойлуда көрдүнгенин ёзугаар яла опаарының эргежок чугула болуп турарынче судтарның кичээнгейин угландырган. Боттарының хөй-ниити үүлээлгелерни күүседип чораан ыядыг хамаатыларның, азы ажылдакчыларның амытынызына азы кадызына кыжаңнышкын кылган буруулуг кижилерге РСФСР-ниң Кеземче Хоойлузунуң 193-кү үүлүүн ёзугаар, ол ышкаш эвилелдепкен республикаларның Кеземче Хоойлуларында айытканын ёзугаар кеземче харыысалгалын опаарын судтарга дааскан.

«Шенелдеге хостадгазын калып шиитпишаан, шиитпиргеп кижини күш-ажылга ыяап-ла хаара тудар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң Президиумунуң 1970 чылдың июнь 12-деги Чарлыын судтарның канчаар боттандырып турарының дугайында плетке-лерни ССРЭ-ниң Дээди Судунуң пленумунга дыңнаан.

Ниитилелден аңгылавайн турган, кижизидери берге кижилерге, чижээ, арагачыларга, ниитиге ажыктыг күш-ажыл кылырындан ойталап чоруур кижилерге хамаарыштыр ук Чарлыкты ажыглап болбас деп пленум санаан.

Негелде болгаш кемниг херектер талазы-биле судтарның шиитпирлериниг хамаарыштыр ССРЭ-ниң Дээди Судунуң даргазының болгаш ССРЭ-ниң Чиңгине прокурорунуң удурланыышкыннарын ССРЭ-ниң Дээди Судунуң пленуму корген.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Сөөлгү хүннерде ГФР-ге Москва болгаш Варшава керээзиниң удурланыкчылары «Москва керээзиниң талазыбиле чугаалажышкынналарның протоколдарындан үшта бижээн чүүлдер» дээр чүвезин хөделдире берген. Парлап турар материалдарга хамаарыштыр чүвениң үжүр-утказын пледе-ле билбээченнээн чамдык барыын-герман солуннарның арынналарынга ол хоозун чүвелерни парлаан. Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга удур, Совет Эвилели болгаш Польша Улус Республика-биле Федеративтиг Республиканың керээлерин бадылаарынга удур демиселге кандыг-даа аргаларны ажыглаарынга чалданмайн турар ГФР-де ол күштер бо хоозун үүлдү ажыглаан.

ГФР-ниң чазаа «үшта бижээн үүлдерни бодунуң канчаар көрүп турарын айыткан болгаш оларны нүүлдээшкин-дир деп демдеглээн.

Айытқан материалдарның текстизи-биле таныжып көөрге, чугаа болза чугаалажышкынналарның херек кырында утка-шыпары-биле үүлдежир чүү-даа чок иледе нүүлдээшкин дугайында бооп турар дээрзин медеглээрни СЭТА-га төлөолеткеп.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРГА ХАМААРЫШТЫР

ПАРИЖ. (СЭТА). ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында делегациялары 1972 чылдың апрель 27-де 148-кн пленарлыг хуралга киржириигге чоп-шээрешкенин медеглээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринче америк самолёттарның халдаашкыннарын АКШ соксадыр ужурлуг деп негелдени ВДР-ниң делегациязының медеглелинде айыткан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанының делегациязының медеглелинде Вьетнам талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылын Каттышкан Штаттар үскен болгай, айтырыгны таарыштыр шиитпирлээри-биле америк тала вьетнам улустуң кол национал эргелерин хүндүлээрииге үндезилээш боттуг чугаалажышкынналарны чорудар ужурлуг деэн.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ Вьетнам талазы-биле Париж чугаалажышкынналарынче катап баарын шиитпирлээн деп, Ак бажыңның төлөөлекчизи чарлаан.

Гвинеяның (Бисауның) патриоттары португаль колонизаторларның шериглеринге удур чепсектиг демиселди күштелдирип, оларга аштырышкынны удаа-дараа таварыштырып турар.

Бо үеде хостадгалыг демисел чидигленген, ынчангаш португал дайынзырактар харын-даа быжыглал районнарга болгаш хоорайларга безин боттарын айыыл чок байдалда эвес бис деп санап турар апарган.

ЧУРУКТА: патриотчу армияның зенит расчеду.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СЪЕЗД АЖЫТТЫНГАН

ПРАГА. (СЭТА). Көдээ ажыл-агый кооперативтериниң VIII республика съездиин Прагада ажылдап эгелээн. Съезд чурттуң көдээ ажыл-агыйының чедип алган түүнелдерин үндүрер болгаш ЧКП-ниң XIV съездиинiң шиитпирлерин барымдаалаш, көдээ ажыл-агый улуг бараанныг бүдүрүлгеин улам ыңай хөгжүдериниң оруктарын айтыр. Съездиниң ажылынга ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентиэи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазаанның Даргазы Л. Штроугал болгаш республиканың өске-даа удурткучулары киржип турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарының делегациялары съездиде база олуржуп турар.

Л. Штроугал делегаттарның мурнунга плеткеп кылган.

ССРЭ-НИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

РИМ. (СЭТА). Италиянның Социалистиг партиязының органы «Аванти (ВСК)» солун ССРЭ-ниң тургустугаңындан бээр 50 чыл оюнга холбаштыр совет үлетпүрүнүң улуг чедиишкиннериниң дугайында материалдарны парлап үндүрүп турар. Миланга бооп эрткен делегей ярмарказында совет делгизирлерни ол солун дыка үнелеп бижээн.

Совет станок тудуушкынуунуң болгаш демир каннаарының талазы-биле совет дужулганы италь болгаш даштыкы тускай эртемнигтер дыка сонуургаан дугайын «Аванти (ВСК)» солун бижээн.

Ол ышкаш космоска шиитчилел кылырының совет аппараттары база дыка сонуургалдыг болгаш ынчангаш Миланга болган ярмаркага келген-не кижилер «Луноходтуң» моделин ёзулуг ховар чүүл деп сонуургап көрүп турганнар.

ИНДИЙ-ПАКИСТАН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

МАРРИ. (СЭТА). Ийи чурттуң аразында харылзааларны таарыштырар дугайында индий-пакистан чугаалажышкыннар Исламабадтың чоогунда Марри деп черде эгелээн. Пакистан делегацияны даштыкы херектер министерстводзунуң чиңгине секретары Азиз Ахмед, а индий делегацияны Индияның Даштыкы херектер министерстводзунуң политиктиг планнаашкын комитединиң даргазы Д. П. Дхар баштаан.

ДОПЧУ МЕДЭЭ

ДЕЛИ. ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында агаар харылзааларын калбартыр дугайында чугаалажышкынналар Делиге доозулган. «Аэрофлоттуң» болгаш «Эйр Индиа» деп индий уламнай үүл компаниязының аразында кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажышкынналарга көрген.

(СЭТА).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 26-да АКШ-тың стратегтиг ужар үүлүү Мурнуу Вьетнамның девискээринче мөңкеттинген халдаашкынналарын үргүлчүлеп хүнээн. «В-52» дээр самолёттар хостаган районнарже, ылаңгыя Контум можуже, а ол ышкаш Анлок хоорайның чоогунче 2 муң тонна хире бомбаларны октаан.

Ылаңгыя Төп шатта дайын чорудулгалары онза кадыг-дошкун болган. Хостаганың Улусчу чепсектиг күштериниң ыйыышкынынга таварышкан сайгын шериглер апрель 26-да «Браво» шериг базазын наггаш чорутнан болгаш Контум хоорайдан соңгу талаже 17 километр ырак черде намгаланган. Төп шаттың соңгу талазында Бенхет шериг базазы бүзээлеттирген. Хостаганың Улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы Контум болгаш Плейку аэродромнарны бооваап турар. Төп шаттың мурнуу талазында турар 23-ну сайгын дивизиниң элээн каш мезектерии ол хоорайның девискээринче чоруткан.

Апрель 26-да Биньдинь можуга патриоттар Мурнуу Вьетнамның далай эрии дургаар шөйүлген № 1 стратегтиг оруктү үзе кирген. Оон мурнунда патриоттар № 14 болгаш № 19 оруктарга контрольду холга алган. Мынчангаш хостаганың күштери Төп шаттың девискээринде нүргаг черниң кой-кой оруктарын контрольдап турар. Сайгонда хайгаракчыларның билингени-биле алырга, Мурнуу Вьетнам ийи мезек кылдыр үзе кирдирген. Патриоттар Бонгшон район төвүн болгаш далай эрииниң чоогунда № 1 оруктa Фуми шериг базазын бүзээлээн. Фуми базаны артиллерия-биле бооваан түңнелинде ок-чевезек шыгжаан склад чазыларган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Апрель 25-те Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң танк кезектери Сайгондан соңгу-барыын талаже 40 километр ырак чанча армияның туруштарынче халдаан. Анлок хоорайны долгандыр кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан.

Апрель 24-те бо девискээрге патриоттарның агаардан халдаашкынга удур намгалаа күштери сайгон шериглериниң 4 вертолёдун дүжүр аткан. Апрель 22-де хостаганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзынның танк колонназының халдаашкынын ойтур шаппышаан, оон 11 шериг машиназын чок кылган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Апрель 25-те Лаостуң Улусчу-хостаага армиязы Луангпрабанг хоорайдан соңгу талаже 18 километр ырак турар барыын үзелдиг күштериниң быжыглал пунктузун эзлеп алган. Дайзын чүс хире нижизин оскунуп когараан.

Патриотчу күштер ол хоорайдан соңгучеен талаже 32 километр ырак турар база бир баазаны бүзээлеп алган болгаш артиллерия-биле ону соңсаал чок бооваап турар.

Лаостуң Улусчу-хостаага армиязының артиллериязы-биле Вьентьян—Луангпрабанг оруунга барыын үзелдиг күштериниң бир батаяьонун бооваан.

КЫДАТТА АШТАЛГА ДУГАЙЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ЮПИ агентилелдиң тараткан дыңнадыын ёзугаар алырга, Кыдатта Линь Бяо-биле кады улуг дужаалдыг 40 хире кижи аштал-гага таварышкан. Линь Бяобиле кады аштал-гага таварышканнар болза: оон калайы, ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Е. Цюнь, ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери, чепсектиг күштериниң кол штабының начальниги Хуан Юн-шэн, шериг-агаар күштериниң командылакчызы, кол штабтың начальнигиниң оралакчызы У Фа-сянь, шериг-далай күштериниң бирги комиссары, кол штабтың начальнигиниң оралакчызы Ли Цзопэн, тыылдың кол эргелелиниң начальниги, кол штабтың начальнигиниң оралакчызы Цю Хуэй-цзо.

Оон аңгыда бо медээлерни ёзугаар алырга, боттарының албан-дужаалдарындан дужуртеннер болза: ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, кол штабтың начальнигиниң оралакчызы Ян Чжун-цюань, тыылдың кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчылары Чжан Миньюань, Ван Си-кэ, Ян Цюнь, шериг-агаар күштериниң командылакчызының оралакчылары Чжоу Энь-цэн, Чжан Чижин-и, шериг-агаар күштериниң комиссарларының оралакчылары Ван Бин-чжан, Цзэн Го-хуа, Дан Чжиа-шэ, Хо Чэнь-я, оперативтиг командылал черииин командылакчызының оралакчылары Линь Ли-ко, Линь Пи-сун, шериг-агаар күштериниң штабының начальнигиниң оралакчылары Ван Фэй, Хун Шин, Лю Минь.

Пионериянын 50 чылынга уткуштур

„КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН“ ДЕП МАРШТА

Хову-Аксыда ортумак школа өредилге-кижизидилгелиг ажылдың болгаш боттывынгыр уран түүлдүг-даа талаазы-биле Тандының школаларында дээрелериниң бирээзи.

Школада Аркадий Гайдар аттыг пионер дружиназы В. И. Ленин аттыг пионер организациязының удавас болур 50 чыл оюнга уткуштур Бүгү-эвилелдиң пионерлериниң «Кезээде белен» деп марыжының чеди маршрудун ёзугаар эки ажыл-херектерни кылып чоруткан.

Ында 227 пионер бар. Олар «Билигле» чуртунче алынчорук» деп маршрут-биле чоруткан. багай демдек алыр азы катап олурар чорукту шуут узуткаар деп улуг ажылды кылган. Эрткен өредилге чылының бо үезинде пионерлериң ортузундан 15 кижи багай демдектерлиг турган болза, ам оларның саны дөрт чедир кызырылган. Бо болза өредилге талазы-биле чарыштыг отрядтар аразынга калбартыл, түс-түс эртемнер вайы-биле болгумнери, кежээлери, викториналарны организастап, кошкак өредилгиг уругларны пионерлериң шефке алганының ачызы-дыр.

Өредилге талазы-биле отрядтар аразында чарыштыг бирги черни 4 «а» класстың Болодя Дубинин аттыг отряды алган болгаш шилчиир вымпел-биле шаңналган. Пионерлер башкы Галина Владимировна Масленникованың удуртулгазы-биле чаңгыс эп сеткилдиг, найырлыг коллектив болган өреник, чуртап, бо өредилге чылын 100 хуу өредилгелиг болгаш, организациязының 50 чылына төлептиг уткуур дээш чүткүлүг ажылдап турар. Дружинаның өске отрядтары дөртку классчыларның деңнелинге чедер дээш улуг ажылды чорутпушаан.

«Пионержи тукка деңнежинер» деп маршрут ёзугаар Совет Армиянын хүнүнде

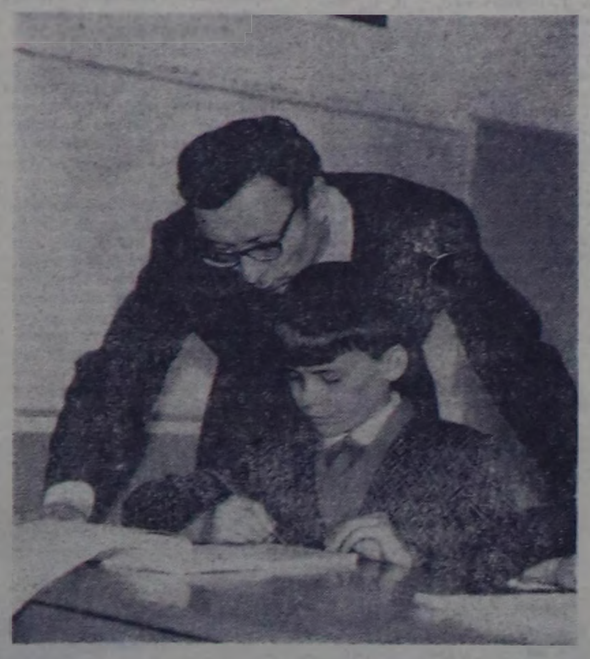

Школаның класс бүрүзү ССРЭ-ниң эвилелдешкен республикаларын түс-тузунда хуваажып алган «ССРЭ—мээң Ада-чуртум» деп маршрут ёзугаар ажылды чорудуп турар. Класс бүрүзү болуунда эвилелдешкен республиказының пионерлери-биле чагаалажып, канчаар өреник, хөй-ниитиниң ажысынга киржип турарын сонуургап турар.

ССРЭ-ниң эвилелдешкен республикаларынга туросаакаткан кежээлерин эртиреп эки чаңчылдарның бирээзи апарган. Чоокта чаа 4 «а» болгаш «б» класстарның өреникчилери Түркмен болгаш Кыргыс ССР-лерге тураскаатканы кежээлерин эртиреп турган. Анаа өске отрядтарның пионерлери түс-түс республикаларның национал хөөмейин кедип алгаш аалдап келген. Республикаларның экономиказын болгаш культурazын кысказы-биле таныштырган соонда ураа түүлдүг кежээни эгелээн. Түркмен болгаш кыргыс ырлар, танцыларны өреникчилер күүсеткен. Өске республикалардан келген «аалчылар» боттарының урен түүлүг база сонуургаткан.

Майның эгезинде, пионер организациязының 50 чыл ойнун будүүзүнде бүгү республикаларның фестивалын эртиреринге пионерлер белеткенип турар. Уругларның интернационалчы кижизидилгезинге бо ажыл улуг ужурдузалыг.

Пионерлер октябряттарны шефке ап, оларның өредилгезинге дузалажып турар. Олар бичии оңнуктерине радиодамчыдылгаларны организастап, солун тоолдарны, шүдүктерни чапсар үезинде номчуп турар. Март айда «Тоолдар оранында» деп утренникти октябряттарга организастаан.

7 «а» класстың өреникчилери «Аңмак маадырларның тураскаалы» деп чыштыг эртиргеп. Анаа пионер маадырларның дугайын уругларга улуг сонуургал-биле дыңнаан болгаш олар шыкаш болурун дамчыраглаан.

«Эп-сеткил каттыштырылгазы» деп маршрут ёзугаар «Чалыг назын империализмин сойгалап тур» деп дириг солунну үндүргеп. «ГДР-ниң пионерлери» деп радиодамчыдылганы организастаанды дыка солун болган. Ол шыкаш школада чуруга студиязының өреникчилериниң «Хүн кежээде хүнден турзун» деп темага делгелгеен база-ла өски эрткен.

Пионерлер улуг вожатыны Вера Антоновна Свистунованың удуртулгазы-биле «Алло, талантылыгларны дилеп тур бис» деп конкурсту, хөглүлерниң база тывынгыларының кежээлерин эртиргеп.

Хову-Аксының ортумак школазында Аркадий Гайдар аттыг дружинаның пионерлери өредилге чылының дургузунда чорудуп келгеен ажылларын организациязының 50 чыл оюнун будүүзүнде түнээр.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: Хову-Аксы ортумак школазында уругларның чуруга студиязында кичээлдя башкы Н. А. Филямонов чорудуп тур.

Авторлуң фотозу.

Кызылга күш-ажылчы хүн агелээн. эртенги эрлеглиин ажылчыннары далаштыны сургей, ынай-бээр чоруп, чамдыктары автобустарже түүржүп кирип турган. Мен база ажылче далажыттым.

Кызыл биле Каа-Хем суур аразында чоруп турар автобуска Каа Хем суурдан олурупкан мен. Кижи-даа хөй, ыт четкен херээженнер автобуска кирип келгеен. «Грина, Грина» дигилээш, ыяш бодунче чышпыр тыртынаваш, олут дилээн. хевирлиг «а-бо сыйбангылаан туру. Машинаның сөөлгү олуттарында сымырлашкан улус деңнин херээженниң карактары көзүлбес кижи-дир деп билгеен бөөр, бир олутту хостап берди.

Востокта автобус доктаар черге келгеш, кижи бүрүзү өске автобустарга олурупкан. Демги ыт ээзин эдертип алган № 5 автобусче кире бердим. Автобуска чораан ыт четкен херээженнин карактарының көзүлбезин эскерип билгеш, «Грина оон орук башкарыкчызы-дыр» деп бодап чордум.

Каяа көзүлбестерниң өредилге-будүрүлге черии Кызылда организастап тургусканын каяа көзүлбестер ниитилелиинин Кызыл хоорай эң организациязының даргазы И. Якимовтан дыңнаан кижи мен. Өредилге-будүрүлге черинин ажыл-чорудулгазы-биле, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазы-биле таныжарымны эте организациязын даргазы сүмелеп, будүрүлгенің турар черии айтып берген чүве.

Иван Степановичиниң сүмеи-биле № 5 автобуска олурупкаш. Складская кудумчузунда чангыс каът ыяш бажынга бир катап чеде бердим. Будүрүлгеже кире бээримге цехтерни дерип, шимеп каан, ары-силии ажжок, ажылчын бүрүзү кылган түүлдериниче сиивикпеен. ажыл хайнышкыныг, чаа материалларның чыды кижиниң думчуурга кедир болду. Каяа көзүлбес ажылчыннарның ажылдап турарын сонуургап көрүп, бир-бир кижиниң чанынга баргыладым. Өредилге-будүрүлге черинің будүрүп турар продукциязының хөй нуруузун хөвеп салган чоорган эдеп турар. Чоорганнарны каът-каът кылдыр чыып үндүрүпкен.

Кызылдың пединститудувче киреринин экзаменнерин дужаап турган абитуриентилер тыва дылга база-ла кошкак чоруун көргүзүп турарлар. Оларның четпестери аас-биле болгаш бижимел-даа экзаменге тодаттынып турар. Шын бижиите дээш, өске-даа түүлдерге частырыглар хөй болгузаар.

Тыва дыл башкылаашкынынга хамаарышкан дуза-ламчы литературе эвээш, дээрэн шын. Оон дутайын чоокта эрткен педвомчулгага база демдеглеп тургаш. Сорулга түү дээрге бистең дуржулгалыг башкылар боттары бо ажылга идепкейлиг киржир болза эки. Мурнакчы башкыларның кичээлдер планнарын тема аайы-биле ажыдап кылгаш, үндүрер болза эки. Оны башкылар билиң бедидер институт организастаар хемчелгерни алыр боор деп идегээр бис.

Тыва дылга тускайлаан шак өөскүн база шын. Тургустунган байдалдан ушпаар дээш өске аргаларны, ылаңгыя факультет кичээлдерин, кежээлерин, немелде кичээлдерни ажыглаар болза чедер эки. Кол-ла түүл уругларын билиң быжыг, ханы болдурары дээрэн тыва дыл башкыларыг удуртулга болдурор апаар.

К. МАРТ-ООЛ,
пединститудуң башкызы, педагогика эртемнериниң кандидазы.

Өөредилге-будүрүлге чери

Будүрүлгеде каяа көзүлбес 48 ажылчын бар, олар тус-тузунда социалистиг хүлээлгелериг болгаш аразында чарыштыг. Өөредилге-будүрүлге чери 1970 чылда 282 муң рубльдиң продукциязын будүрүп үндүрери планнаттынган. Бирги кварталда ниитии продукция будүрүп үндүрер даалга 102 хуу, продукция сайгарары — 144 хуу күүсеттинген. күш-ажылдың будүрүкчүлүү — 14 хуу бедээн. Каяа көзүлбестерниң өөредилге-будүрүлге чери планныг даалгаларын болгаш социалистиг чарышка алган үүлдүлтелерин чыл санында ажыр күүсеңнің келгениң каяа көзүлбестер ниитилелиинин регионнуң эргелелиниң даргазы А. Десяткин күзел ханышкыйнаг мактап чугаалаан.

Будүрүлгеде хаара туттунган ажылчыннар бот-боттары аразында пайыралдыг ажылдап турар. Олардың чамдыктарының бажыңнарынга барып, чуртталгазы-биле танышып көрген мен. Монгуш Кажай-оол, оон кадабы Катя ийи ангы эдлегеге ажылдап турар, бичии оолдут. Оларның кайызының-даа каяктары көзүлбес, ыяшталгада чурттап турар чери арыг-силиг, культурлуг. Оглу школа доозуптарга, музыка школазынга өөредирин Монгуш биле Катя ылаңнап алган.

Катя 12 хардыг турган, аварияга таварышкан каяа көзүлбес апаргаң Бийскиде. Уралда каяа көзүлбестер өөредип тускай өөредилге-будүрүлге черлеринге өөренип чораан, дааранылгага мергежилдиг чедип алган. Монгуш Кажай-оол ажылдап турары өөредилге-будүрүлге черинге мергежилдиг чедип алган. Кажай-оол будүрүлгенің база бир мурнакчылы.

Будүрүлгенің ажыл-чорудулгазын сонуургап көрүп турган, каяа көзүлбес ажылчыннарның даараныл, аргыл турар аргаларын база билип алган мен. Продукцияларны будүрүп кылырда үлегер майыктарны утуглаалап, оюн каяа клеёнкаларның кырынга салыш алган, даараар болду. Удазыннарны ап, инеени сыптап алыры карактыг кижилер-биле бир домей. Каяа көзүлбестерни ажылга өөредир, продукцияны шынарлыг, чарат хевирлиг кылдыр будүрериниге мастерлер, башкылар удуу-биле дузалап турарлар. Консультация пунктузунуң эргелекчизи В. Огневаны мактаап чылыг сөстерни каяа көзүлбестерден хөөнү дыңнаан мен.

Өөредилге-будүрүлге черинге чоруп турган, бир катап Каа-Хем суурдан автобуска олурупкан. Востокта автобус доктаар черге кады келгеним, ыт чедип алган чораан хереженни танып кагдым. Ону Татьяна Егоровна Доржу дээрэнги мастерлерден билгеп мен. Будүрүлгеге Татьяна-биле чугаалажыр аргавыс чок болган. Бир катап бажыңынга чеде бергеш, чугаалаткан мен. Оон бажыңы ийи өрээлдиг, кухнялыг, коридорлуг, эт-херекселдиги шевергин кыядыр салгылап каан, арыг-шевер, культурлуг чурттап турар. Уруу Лена Каа-Хем суурда урулар садында, чүтле улуг-хүнде бажыңынга хүнээр. Орук башкарыкчызы Гриназы бар.

Бичиинээде-ле каяктары көзүлбес апаргаң Татьяна Каа-Хем районда ниитилиг бажыңынга хеп, шала чуп, ыяш чарын ажылдап турган. Күш-ажылга кызымак ажылчын Удаа-Удоже чоруй баргаш, каяа көзүлбестер будуруулгезинге өөренип, ажылдаа түүлгезинге өөренип, ажылдаа түүлгезинге өөренип, ажылдаа түүл

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тургускаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
29
СУББОТА
№ 101 (8863).
Өртээ 2 көп

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидиңер! Күрүне планнарын күш-ажылчы болгаш материалдыг эң эвээш чарыгдалдар-биле күүседир дээш демисежиңер, камналга чурумун шыңгыы сагыңар, ажыл шагының минута бурузун бүдүрүкчүлүг ажыглаңар!

(СЭКП ТК-НЫН ПЛЕНУМУНУҢ ЧЫГАРЫЛГАЗЫНДАН).

ЧОННУҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин ёзугаар ийи дыштанып беш ажыл хүнүнүг неделяже бистиң чуртувус чөөрту шилчээн. Бо болза Коммунистиг партияның болгаш социалистиг күрүнениң кижи дугайында доктаамал сагыш салыышкынының илергейлээшкини болур.

Неделяда ийи дыштанып хүн совет улустуң сагыш-сеткил болгаш күш-дамыр сайзыралынга камчаар-даа аажок уяыг арганарны, хөй үе-шаанты берген. Уруглар кижизидилгезинге, өөренирингe, уран чүүл белгүнеринге, спорт маргылдааларынга киржирингe, туристиг поход кылырынга, кино, шии, концерт көөрүнге болгаш өске-даа ажыктыг, хөглүг дыштанылгага улам таарымчалыг болуу берген. Ынчангаш партия, совет, профзвилел, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларының мурнунда ажылчы чоннуң дыштанылгазын ажыктыг организастаарынче негелдени улаш күштелдирген. Дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузары, кижи бүрүзүнүң назы-хар аайы-биле негелделерин билип, ону хандырары амгы үеде коп сорулгаларның бирээзи апарган.

«Кажан хостуг үе-шаак кижиниң бүгү талалыг хөгжүлдезининг, ооң арга-мергежилиниң эрге-ажыктарынга, ооң-биле кады бүгү ниитилелдиң материалдыг болгаш угаан-бодал байлаан улам-на көвүдедиринге ажыглаттынып турар болза, ынчаарда ону ниитилелдиң ёзулуг байлаа деп санап болур» — деп, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профзвилелдериниң XV съездизинге чугаалаан.

Совлгу үеде бистиң республиканың партия, совет, профзвилел организациялары болгаш культура албан черлери ажылчы чоннуң дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче киичээнгейни салып келгенин биляр бис. Ынчангаш бо болза-даа чамдык Культура бажыңнары, клубтар, библиотекалар чогуур шагында ажылдавас, солуң, утка-шынарлыг, баш бурунгаар белеткээн темалыг кежээлерни, диспуттарны, лекцияларны чорутпайн турар. Оларга Кызыл хоорай Советиниң Кара-Хаакта, Тес-Хемниң Берт-Дагда, Үшаада культура чыры-дыышкын албан черлери хамаарыжыр.

Ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгезин эжижиринче чер-черде партия, профзвилел, комсомол, спорт органнарының, талазындан сагыш салыышкын ам-даа кошкак. Аныяктарны спортче хаара тудар хемчегларни, бедүүн стадионнарны дерип кылырын, маргылдааларны чамдык черлерде чорутпайн турар. Ону бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга организастап болурунуң аргалары бар.

Күш-ажылчы неделя соонда ажылчы чоннуң ийи дыштаныр хүнүн янзы-бүрү, солун кылдыр эрттиреринiң таарымчалыг үези чай келген. Ону организастаарының белеткелин баш бурунгаар чорудары чугула хемчегларниң бирээзи. Дыштанылга зоналын каяа тургузарын, хоорайлар, суурлар кыдыында наас, чараш бойдус чурумалдыг черлерже массалыг дыштанылганы, туристиг походтарны экскурсиялаарын болгаш дыштанылганың өске-даа хевирлерин планныг чорудары чугула.

Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгези, сайгарылга баазазы Дус-Хөлде дыштанылга бажыңнарын боттарының күсели-биле тудуп алган, ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы неделя сөөлүнде дыштанырынга ол таарымчалыг болган. Бо эки эгелээшкинни өске коллективтер эдерер умурлуг.

Культура чырыдыышкын албан черлери, спорт организациялары ажылчы чоннуң культурлуг дыштанылгазынга биче эвес рольдуг болганда, ооң ажылдакчыларының бо амылга харыысалгазын бедидер, ийи дыштаныр хүнде массалыг хемчегларни доктаамал, тодаргай чорударын чедип алыр херек.

Областтың туризм чөвүлели Шушенское, Ак-Довурак, Хову-Аксы болгаш өске-даа төөгүлүг, бойдус чурумалдыг черлерже экскурсияларны, туристиг походтарны чорударын планнап турар. Аңаа хөй кижилерни киириштирери-биле ажылыды билдилиг организастаар херек.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш Тываның ажылчы чоннары чер болганда социалистиг чарыштыг улам калбарткан соруктуг амылдап турар. Оларның дыштанып хүннерин ажыктыг, утка-шынарлыг эрттиреринче кичээнгей салыры — чугула айтырыгларның бирээзи.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хемниң ажыл-ишчилери тарылга төлүнүң хөрзүнүн болбаазырадып, сөңзырадырын база шык базырыышкынын Май бирниң байырлалынга чедир доозарын хүлээтеш, чедиишкинниг ажылдан турарлар. Шык базырыышкынын 26 муң ажыг тага чорудар, ону доозар чоокшулаан. Колхозтар болгаш совхозтарның трактористери чер аңдарылгазын дүргедеткен.

Районнуң чамдык ажыл-агыйлары тараа чаштырылгазын эгелээн. Баштайгы хүннерде 1400 га кызыл-тас тарытынган.

Каа-хемчилер сөглээн сөзүн эдээр.

Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москваның Кызыл шөлү Май бир байырлалының бүдүүзүнде.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Анвар Садат Москвада келген

Египет Араб Республиканың Президентизи, болгаш Араб Социалистиг эвилелдиң Даргазы Анвар Садат аан-чорук кылыры-биле апрель 27-де Москвада келген.

ЕАР-ның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, шимаан Внуково аэродромга Анвар Садатты болгаш оны үдеп чоруур кижилерни эштер А. Н. Косыгин, М. А. Суслов болгаш албанның өске-даа кижилери утказын.

• • •

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң болгаш Египет Араб Республиканың Президентизи, Араб Социалистиг эвилелдиң Даргазы Анвар Садаттың аралыында чугаалажыышкынналр дүүн Кремльде эгелээн.

(СЭТА).

Чаштыра берген

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң механизаторлары шык базырыышкынын 6 ажыл хүнүнде чедиишкинниг доозаннар.

Механизаторлар Ондар Болат-оол, Александр Сонгуваа хүн бүрүде 50—60 гектар черниң шыгын базырып, мурнакчы ажылдааннар. Тараажылардың мурнунда 1000 гектар шөлдү удур аңдарар улуг соруда салдынган. Олар ооң 400 гектарын аңдарып алган. Чер аңдарып кирер мурнунда механизаторлар 100 гектар черни дискалаан.

Амгы үеде хову ажылында, ыланыыг чер аңдарылгазында 10, илиптээшкинде 4, дискада 4 санныг «ДТ-75» маркалыг тракторлары болгаш минералдыг чемиштидилгенни ховуларже аппарып турар «МТЗ-50» маркалыг 7 трактору амыр-сөксээл чок ажылдап турар. Ниитизи-биле 310 тонна минералдыг чемиштидилгенни 1400 гектарда чашкап.

Органиктиг чемиштидилгедп хову-шөлдерге чедирер темп оожумнап турар. Беш муң тонна өдектп аппарып төгер турган, чүгле 1100 тонна чедирген.

Совхоз бо ажыл-агыйы чылында 1100 гектар суггаттыг шөлдү ажыглаар планныг. Ынчангаш 30 кижи составтыг суггатчыларны ийи звено кылдыр үскен. Оларны идик-хеп, херексел-биле бүрүн хандырган. Бо хүннерде 300 гектар черни суггарган. «ДТ-75» деп 2 трактордуң башкарыкчылары буга-сумун тыртып ажылдап киргеп.

Ажыл-агыйның Аңлыг-Ой, Болдыр-Шатта № 1, 2 хову бригадаларының төптерин коскү агитация-биле шимеп, тараажылар турар оран бажыңнарны дериг дереселдер, аъш-чем-биле долу хандырган.

Апрель 25-тен эгелеп эрте чажар тараажыларны олар таштырып киргеп.

О. ЧАН-ООЛ.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Часкы хову ажылдарының ажыг-төлүк үези эгелээн. Республиканың совхозтары болгаш совхозтарны илиптээшкинниг бла чер аңдарылгазының улуг күжегишкин-биле чорудуп, суггаттыг черлерни суггарып, шөлдерже одекти соортуп, минералдыг чемиштидилгени тош турарлар.

Апрельдиң 27-де медээ-биле алырга, республикада ниитизи-биле 210 муң гектар черниң шыгын базырып илиптээшкини азы планнан 10 муң гектар арткан. Ол чугула агротехниктиг хемчегни Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Таңды болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары доозан. Шык базырыышкынынга 430 агрегат ажылдап турган. Часкы илиптээшкинни Таңдыда «Революцияның чалбыыжы», «Коммунизмниң херели», Каа-Хемде «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтар, «Саян», «Ооң», «Тиилелге», «Барлык», «Алдан-Маадыр» совхозтар чогуур үезинде бедик шынарлыг чоруткан.

Ам ажыл-агыйлар хөрзүнүү үезин чажарынга белеткеп, тодаргайлаарга, чашты рыышкын мурнунуң болбаазырадыгазын, аңгыс аңдырылгазын кылып турар. Часкы чер аңдарылгазында 470 агрегат ажылдап киргеп болгаш 55 муң гектарны аңдарган, ол болза планның 49 хуузу. Аңдарылганы Улуг-Хем район организастыг чорудуп, 10,857 га планнан 8400 ганы аңдарган. Бии-Хем 8808 ганың 5500 ганын, Тыва хоорай Советиниң ажыл-агыйлары 3045 ганың 2446-зын аңдарган.

Тараажылардың чугула ажылы болза, черни чаның суггарары болур. Ам суггарылганы экижидиргече онза кичээнгей салдынып турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 8 муң га хире черни суггарган азы планның 21 хуузу. Бо чугула ажылды «Алдан-Маадыр» совхоз организастыг чорудуп, 1000 ажыг гаңы суггарган. «Барлык» 960 гаңы, «УТКА 25 чылыг» 810 гаңы, Тес-Хемниң ажыл-агыйлары 500 гаңы суггарган. Ам чылыг хүннер эгелээли-биле чергелештир суг улгадыр. Ынчангаш суггарылганы амга чедир чогуурубиле аайлап албаан «Найырал» совхоз ышкаш ажыл-агыйлар ону ажылдаарывче онза кичээнгейни салыр херек.

База бир чугула ажыл болза, минералдыг болгаш органиктиг чемиштидилгелерни чогуур үезинде төгерп болур. Бо хүнге чедир республиканың ажыл-агыйлары 24,865 га шөлдө 3300 тонна минералдыг чемиштидилгенп. 173 муң тонна органиктиг чемиштидилгеден 52 муң тоннаны төккеп. Чемиштидилге төгерип Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары организастыг чорудуп турар.

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары тараа культураларын чаштырарывче киришкен. Апрель 27-де медээ-биле алырга, 115 муң гектарла чаштырган. Бай-Тайганың ажыл-агыйлары ол ажылче баштай киргеш, 1000 гада, Барыын-Хемчиктиң — 1691 гада, Бии-Хемниң — 4331 гада чаштырган. Тараалаң район Таңдыда чаштырылганы «Тиилелге», «Межегей» совхозтар, «Революцияның чалбыжы» колхоз эгелээн.

Амгы үеде тарааларны массалыг чаштырары эгелээн. Республиканың тараажыларының сорулгазы болза, беш чылдың ийиги чылында чаагай дүжүттү алыр дээш чаштырылганы чогуур хуусаазында бедик шынарлыг кылдыр чорудары болур.

Чарыштыг районнар

Тоскуу беш чылдың ийиги чылының планнарын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюн чаагаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш Эрзин биле Тес-Хем районнар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

1972 чылдың бирги кварталында кашчаар ажылдаанының түңнелдерин үндүрүп көөру-биле ийи районнуң мурнакчы малчыннары кайыдал районнарның ажыл-агыйларын удур-дээр хынажып, дуржулгалар солушканнар.

Эрзин районнуң «Мөрен», «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар бирги кварталдың эът, сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүседирин чедип алган. «Чаа орук» колхоз эътти — 126,7, сүттү — 105,2. «Коммунизмче орук» колхоз эътти — 106,7, сүттү — 101,1 хуу кылдыр күүсеткилээн болгаш төрүүр чүс хөйгө онаштыр колхозтар бүрүзү ниитизи-биле 85-тен 87 чедир хураганнарны менди доруктурган. Төрүттүнген бызаалар, авайлар, кулуннар, бодаганнар онча-менди болуш турар. Эрзин районнуң бирги кварталда эът садарының планын 103,3, сүт садарын 116,6 хуу күүсеткен.

Малдың чаш төлүн менди доруктурарының талазы-биле хөйжү бригадалардан «Мөрен» колхозта А. Моң бригадирлээн № 3 хөйжү бригада, «Чаа орук» колхозта С. Алдын-оол бригадирлээн № 1, Ленин аттыг колхозта С. Сүге бригадирлээн № 2 бригада тиилекчи болган. «Ак-Эрик» колхозтуң малчыннары малдың чаш төлүн камгалап өстүрериниң болгаш эът, сүт будуреринiң көвүдериниң база күрүнеге садарының талазы-биле районнуң өске ажыл-агыйларындан дээре түңнелдерин бирги кварталда чедип ап, мурнакчы болгаяның демдеглээн. Малдың чаш төлүн менди камгалап алырын «Чодураа» колхозта И. Дашзурунга удуртқан хөйжү бригада, сүт саалдазын көвүдедип, бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 136 хуу күүсеткеп. «Чодураа» колхозтуң Хөрээл-Тейде Ч. Батнар эргелекчилээн сүтбараан фермазының арга-дуржулгазы солуп, коргузуглерге бедик болгаш. Ийи районнуң бирги кварталда коргузуглерин деңнеп көөрге, Эрзин районнуң коргузуглери Тес-Хемниниңден дээре болганын районнарның төлөөлөри түңнеп үндүрген.

Ийи районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малының баш санын өстүрериниң, мал ажылының продуктулуун бедидериниң ажылы четпес турустунганын, малдың олун хоорай чоруу ажыл-агыйларда хөй болуп, малдың чем-суурун четче тургусканын, малчыннарның ажылдаарыны, чурттаарыны таарымчалыг байдалдарны чедир организаставаанын, кайы-даа районнарда дүк будуреринi көвүдедир ажылдың куду деңнелде туруп турарын база бо талазы-биле боттандырар темчегларни тутаалашкан.

М. ДАЛАА.

Хойжуларның чедиишкини

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжу бригадаларының кадарчылары боттарының аразында социалистиг чарышты малбарткан.

Ниитиниң малын мендп кыш ажырар, чаш төлдү бүрүн доруктуруп алыры-биле хойжулар улуг күжегишкинни үндүрген. Оргу-Шолдуң, Шекпээрниң, Чушкуттуң, Шаттың, Чодураалыг-Сайырның, Маңчүректиң, Чечектиниң хойжу бригадаларының ишчилери кышкы одарларны чоп ажыглап, бар-ла мал чемерин чоп ажыглап ажылдаан. Шээр малдың кышкы ажаалдазын экижидер дээш бригада, малчын бүрүзү аргалдужулгаларын удур-дедир солужуп, хуралдарынга чугаалажып, четчегерни плереткеш, ону чайладырының хемчеглерин чогуур үезинде ап келген. Ооң түңнелинде ажыл-агыйның төөр малы кылтан ажы ашкан.

Хойнуң кышкы «дүжүдү» — өзүлдениң үндезини. Ынчангаш чаш маңды мендп доруктурарынче хойжулар кичээнгейни кошкатпаан. Ооң түңнелинде бирги кварталда совхоз төрүүр чүс баш хойдан-на 80 хураганы алган. Тодаргайлаарга, төрээн 13.738 хойдан 13.857 хураган мендп алдынган. Алдан-Маадыр салбырының кадарчылары дээре коргузуглуг болган. Төрүүр чүс баш хойга онаштыр 83 хураганны доруктурган. Ол салбырының хою 114 ийистерин берген. Чаш хураган камгалап алыр талазы-биле эки коргузуглуг Оргу-Шол, Шекпээр хойжу бригадалары чедип алган. Бо бригадаларның малчыннарының кызымак ажылдаанының ачызында чүс башка онаштыр 90—92 хураганны алган.

Хойнуң ажаалда, чемгерилгезин экижидип тургап, элээн хөй кадарчылар бедик коргузуглерлиг болгулаан. 65 кодан төрүүр мал кадарган малчыннардан 100 баш төрүүр хойга онаштыр 100—120 хураганы 3 кижи, 90—100 хураганны 19 малчын алган. Ооң ниитинде дуржулгалыг малчын Доржу Аныянович Ооржак төрүүр 100 хойдан-на 120 хураган алган.

С. МОНГУШ.

Суггарылга техниказын чөп ажыглаар

Чоокта таа Көдээ ажыл-агый министерствозу «Барлык» совхозка черни чаашкынналдырып суггарар машиналарның суггарыкчы машиністерининг семинарын эрттирген. «Найырал», «Кара-Хаак», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Барлык» совхозтарның тракторист-машиністери орта база киришкен. Аңаа шупту 36 кижи чыыдаан.

Семинарга көдээ ажыл-агый культураларын суггарарының хуусаазын суггаттың, нормачиженнин, тараа бүдүрүлгезинде суггу ажыглаарының болган чаашкынналдырып суггарар машиналар-биле суггарар черлерге минералдыг чемиштидилгелерни хереглээринiң дүтайында тодаргай тутаалашкан.

Суггарылгага күш-ажылды, социалистиг чарышты организастаары, күш-ажыл төлевири чергелиг айтырыгларны Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кол гидротехниги М. В. Скороходов бодунуң чугаазында чыыткан. Чаашкынналдырып суггарар машиналарның база деригелериниң тургузуун болган ажылын, ол ышкаш ыыдыг машиналарны болган агрегаттарны чыын эптерин, кол белдирлерин таарыштырарын, техниктиг ажаалдаашыны болган септелгеанинiң дүтайында «Барлык» совхозтуң кол инженери эш Эрес-оол чыылганнарга чугаалап берген.

Теория талазы-биле тайылбырларның соолунде тарылга шөлүнге чаашкынналдырып суггарар машиналарын семинарның ажылдаарын семинарның киржикчилеринге практика кырында коргускен. Тракторлар соорткоп «ДДА—100М» деп ыыдыг деригелеги эдээн хөй трактористер-машиністер боттары башкарып шенээнивер. Оларга билдинмейн турган дыка хөй айтырыгларны аңаа тайылбырладып алганнар.

Кожазында Хакас автономнуг областтың Таштып районунуң бот-тывынгыр артистери — аалчылар үк семинар киржикчилеринге концерт көргүскен.

Ажыл-агыйларның гидротехниктери, кол агрономнар, инженерлер, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң болган Көдээ ажыл-агый эргелелиниң удуртукчулары аңаа киришкен. Семинар ажыл-агыйжы бедик деңгелге эрткеп.

ЧУРУКТА: семинарның киржикчилери «Найырал» совхозтан барган механизатор-лар Б. Чапай биле А. Кошкулак оларның «ДДА—100М» деп машинаны көрүп тур-ры.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фото.

ыжыг тай-
д чок чоруктуп
күрүнелер • аразынга
түңнелдиг кады ажылдажылганың девискээри болдурар дугайында Совет Эвилелиниң чаа тайбын эгелекчи саналын улам хөй-хөй кижилер деткип, ону ханылы-биле билип турар.

Делегейнiң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның 1-де чер бөмбүрзээнiң күш-ажылчы кижилерп тайбын, демократия, социал депшилге дээш демиселге боттарының зайынчы чангыс эвин болгаш ангы талазы-биле улам сырый каттыжышкынын база катап көргүзердер.

Анатолий БЛАТИН.
(ПМА).

ЧАРЫШТЫН ТҮҢНЕЛИ

Барыын-Хемчик районуң үлетпүр бүдүрүлгелери 1972 чылдың бирги кварталында продукция бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган. Ниити продукция бүдүрелиниң планы 102 хуу, үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 105 хуу күүседиттингеп. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнеэргe, өзүлдениң темпизи 9,9 хуу болган.

«Тыва даг-дүгү» комбинатының коллективи (директору эш Ухов, партком секретары эш Сваильский, рудком даргазы эш Сарыглар, комсомол комитединиң секретары эш Павловец) үлетпүр продукциязы бүдүрелиниң планын 100 хуу, ону сайгарарын 105 хуу күүседиттингеп болгаш Төрээн чуртка пландан ажыр 761 тонна соорттуг даг-дүгүн берген. Бирги кварталда планның онаалдаларны күүседир талазы-биле Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу (директору эш Андросов, партия организациязының секретары эш Труникина, местком даргазы эш Швалов), үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады (директору эш Харченко, партия организациязының секретары эш Ковалев) эки түңнелдерни чедип алганы СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском демдеглээн.

Социалистиг чарышка тиилекчи болган «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниг районуң шилчир Кызыл тудуп тывыскан. Чоннуң амыдырал хандырыгга комбинады, болгаш Кызыл-Мажалыктың саржат заводу бирги кварталда бүдүрүлге планның ажыр 3809 мун рубльдиң продукциязын бүдүрген. Азы 1970 чылга деңнээргe, 8346 мун рубльди хөйнү алган.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир янзы-бүрү чылдагаанналрның ужурунда элээн каш бүдүрүлгелер 1971 чылда продукциязының нол хевирлерни бүдүрелиниң планын чедир күүседип шыдаваан. Ынчангаш 281 мун рубльдиң продукциязын чедир албаан-дыр бис. 1970 чылдың деңнелиниг бодаарга, продукция бүдүрелиниң хемчээли 13 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өскенинiң ачызында продукцияны белеткеп үндүрери 48 хуу өскен.

1970 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң нол фондузуунуң ортумак артыкшылыы 33,1 хуу өскенинден фонд эгидилгези ниити продукция бүдүрелиниг дүүшпейн, 19,8 хуу болган. Бүдүрүлгениң нол фондузунуң 1 рубликге хамаарыштыр продукция бүдүрери 0,666 көпеек, сайгарылга — 0,643 көпеек болган. 1 рубльге онаштыр орулга алырының деңнели ам-даа чавыс.

Республиканың бүдүрүлгелериниң күчү-күжүн шингээдип алыры чавыс деңнелде. Тургуспаан болгаш аңаа турар артык дериглелериниң өртээнiң ниити түңү 2193,6 мун рубль, азы 1972 чылдың январь 1-ге чедир нол фондуларының артыкшылыының ниити түңүнге хамаарыштыр 2,2 хуу четкен. «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажыглалга кирбээн 433 санныг дериглелер бар. Оларның өртээ 384,5 мун рубль. Артыкка сеорттуң экелген 23 дериглелериниң өртээ 26,3 мун рубль. «Тыва кобальт» комбинатта 535,3 мун рубльдиң 346 санныг дериглелери база ажыглалга кирбээн. Ол шыкаш Терлиг-Хаяның моңгун суунун бүдүрүлгезинде болган өске-даа бүдүрүлгелерден чижектерни көргүзүп болур. Хөй акша-хөренгини чарыгдан тургап, эптеп тургускан механизмнерниң ажык чок турары бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерге шаптыктап турардыр.

Улус ажыл-агыйында күш-ажылчы курлавырларның бирээзи болза, кижи күжү болгаш шак-үени шын ажыглавры болур. 1971 чылда республиканың бүдүрүлгелериниң ажыктыын бедидерге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерге моондактыг болуп келген.

Амгы үеде республиканың бүдүрүлгелериниң 70 хуузу планнаашкыныың болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазы-биле ажылдап турар. Ынчалза-даа чаа система ёзугаар ажылдаврының аргалары долуулу-биле ажыглаттынмайн турар Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында, Хову-Аксының хлеб заводунда, Чадаананың сайгарылга базазында, ында хлеб заводунда ажылчыннарыы хөйү-биле ажылга кирип алгавыннан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өскен болуп келген. Шекинонуң химия комбинадының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында эки эгелээшкинин бистинде калбак нептерелдэ ам-даа албаан.

Бүдүрүлге черлериниң ажылын шулуудадырынга болгаш эде организастаарынга дуза чедирер түүдүн бирээзи — кадрларның үнер чоруун ыдырары болур. Олче кичээнгей база кошкак. Оон түңнелинде ажылчыннарның 60 хуузу бүдүрүлге черлериндеи боттарының эки туразы-биле ажылдан хостадып, азы сагылга-чурум үрээш үндүртken болгулаар. Кижилерниң ажылдан үнер чоруундан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулаар, шынары чавыс болур, үрөй кылышкыннар хөй таваржыр. Дериглелерни болгаш механизмнерни долу ажыглаар. Кадрларны тускай мергежил айгы-биле белеткээрине чарыгдалар көвүдээр.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериндe, балык заводунда, даараныла комбинадында, тудуг детальдарының комбинадында, «Тыва септелге-тудуг» тресте, Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң эргелелинде, Кызылдың сүт комбинадында, «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинаттарында кадрларның ажылдан үнер чоруу хөй. Ажыл-агый удуртукчулары ажыл-ишчилериниң ажылдан үнүп чылдагааны-биле үнүп турарын тодарадып көрбейн, ажылчыннарның, тускай эртемниглериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чугула кичээнгей салбайн турар.

1971 чылда республикага ортумаа-биле 6538 ажылчын бар турган. Чылда 4878 кижиниң хүлээп алган. Яизы-бүрү чылдагаанналрдан 4322 кижи үнген. Бүдүн чылда 4233 кижи ажылдаан-дыр. Бир коллективтен үнгеш өске бүдүрүлгеге барып кирип турар үезинде олар үнер, киреринге барымла 20—30 хире хүнүү халас оскунуп турар. 1971 чылда үнер, киреринге чоруктуң чылдагааны-биле 3 миллион рубльдиң продукциязын чедир албайн турарывыс саналгалардан тодарап турар. Ынчангаш үлетпүр бүдүрүлгелериндеn кадрларның ажылдан үнерин база ажыл-шагы үзерин кызырып, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, бүдүрүлгениң ажыктыы база чедип алдынар дээрзин үстүнде көргүскен чамдык чижектер бадыткап турар-дыр. Бүдүрүлгени эртелеп башкарарынга ажыл-чы чоннуң калбаа-биле киржирин чедип алыры—бистиң партиявыстың экономиктиг сорулгаларының бирээзи болур. Партияның экономиктиг политиказын боттандырарынче, ниитики курлавырларны долу ажыглаарынче ажыл-ишчи бүрүзүн эвилелдээринден бүдүрүлгениң ажыктыы бедидир.

Ф. ПОНОМАРЕВ.

Тыва АССР-ниң Күрүне банкызының чээли-план килдизиниң начальныгы.

Хой ажылында чугула айтырыг

Уксаажыдылга

Бистиң колхозтуң экономиказының нол адыры мал, ылаңгыя хой ажыыл, бүгү оруглагның тозан хуузу оон кирип турар. Ниити хойнуң баш саны 26 мун (төрүүрү 9250) хире, бо чылгы чаш хураганы-биле кады 34700 ажыл турар. Ветеринария эртемнериниң кандидады Илья Кызыл-оолдуң «Хой ажылында дүвүренчиг байдал» дугайында чүүлүн, аңаа холбаштыр «Шын» солунга парлаан өскедаа материалдарны номчаш, Мөген-Буренде хой ажылының амгы байдалын допчу-даа бол, бижиир бодадым.

Малдың өзери эрээнiң эки ажаалда-хайгааралыында, оон чаш төлүн менди алырында. Кыжын күжү семис чыл ашкан малдың продуктулуу-даа бедик, оон чаш төлү база ботkур, дүрген мандыычал болур. Маңаа хамаарыштыр база бир чугула айтырыг—малдың уксаазын экижидеринче кичээнгей салыры. Колхоз баштаар черниң болгаш ниити хураадың шиитпирин ёзугаар чыл бүрү 5000 хойну тарып боозадыр ужурлуг, а ол сорулганы янзы-бүрү чылдагаанныбиле боттандырбайн келген.

Сула эдержилге талазы-биле кичээнгей база кошкак. Колхозта 110 кошкар бар: бир талазында — оларның хой кезии кырган, ийи талазында — немелде чем бербес, ажаалданың багайындан күжү арган, үш талазында — оларны төрел салгалын ылгаштыр ажыглаавайн турарындан төлү кошкак, шынары куду болгуваар. Ол ышкаш кошкарларның саны ниити төрүүр хойга чедишпес.

Мал ажылында база бир чугула негелде болза, оларга таарымчалыг кажаа-турлагны хандырары, четчир чем баазаны белеткээри болур. Мөген-Бүрен ышкаш агаар-бойдүзу кадыг-дошкун, ылаңгыя кыжын бергелер болган-на чок таваржыр черге кажаа биле мал чемниң дутайында айтырыг кичээнгейниң төвүнге турары албаа, а херек кырында байдал ындыг эвес.

Бо бүгү база өске-даа четпестерниң, ажыл-ишчи эвес удуртулганың уржуудан, даандырган ажылга бот-харысалганың кошкаандан колхозтуң хонгда өзүлде чок, харын каража чыл бүрү ковүдеп, продуктулуу амдыгаа чедир чавыс болбушаан. Чижээ, бүдүрүлге планында бир хойдан кыргып алыр дүк 1500 грамм кылдыр көрдүнгеп, а херек кырында ап турары үүгле 900 грамм, эки дээни-ле 1300 грамм болуп турар. Ол ышкаш малдың янзы-бүрү чылдагаанналрдан хораар, ону будагдап самчыгдаар чорук чайлаттынмаан, кызыраашкын-биле демисел, аарыгларга удур хемчеглер кошкак.

Мал, ылаңгыя хой ажылында мындыг четпестер колхозтуң удуртукчуларынга: даргазы Хертек Хөлүгү, кол зоотехник Чыдым Демир-оол, мал эмчизи Донгак Хойлак-оол база көдээ Совет даргазы Хомушку Эрес-оол оларга билдингир турбуже, ону чайладыр талазы-биле боттуг хемчег ылбайн келгени харааданчыт. «Хой ажылының продукциязын бүдүрерин улам ындай ковүдедир болгаш оон шынарын экижидер талазы-биле хемчеглер дутайында» СЭКП Топ Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын боттандырар дээш түңнелди үндүрүп ажылдаар уе келгеп.

Кандыг-даа ажыл-херекти кижилер, кадрлар шиитпирлээр болгай, малчыннарның ортузунга кижизидикчи, организакчы ажылды четпес тургускан. Кижилерни ажылга шын шилчир, бот-харысалганын бедидер херек. Сая Самбаа, Иргит Шагдыр, Хомушку Самбың ышкаш мал ажылынга таарышпас кижилерни амга чедир халаваапы канчаадаа таарышпас. Ол ышкаш хууда малды ниитиниң малындан амдыгаа чедир аңгылаваан.

«Мөген-Бүрен» колхозтуң экономиказының нол адыры мал, ылаңгыя хой ажылы болганда олче кичээнгей салыры чугула. Хойнуң баш санын остүрбүшаан, оон уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер талазы-биле арга-курлавыр бар, ону чөп ажыглаар херек. Хамыктың мурнунда малдың кажаа-турлаанче, чем баазазынче кичээнгей салыры, тарып боозадыр пунктуну дүрген белеткээри, кызыраашкынга болгаш аарыгларга удур шыңгыы демисежирп онза негеттинип турар.

И. УСПУН-ДОРЖУ,
колхозчу.

Беш чылдың кижилери

ҮЕНИ МУРНААН ЧОЛААЧЫ

— Адыр, бичии мааптыңар, көрүптейн—деп, диспетчер кыс чугаалаан, кылын дептерин ажыл чоруй, чолаачының адын дораан-на тып алды.—Ол хоорайның септелге-тудуг эргелелиниде барган-дыр.

Септелге-тудуг эргелелиниң херииниң ниитиндеn чүүлбүрү тудуг материалдары сөорткеп машиналар шуужуп-ла тур. Оларның соондан түүйбу чүдүрүп каан самосвал машина бо үнүп ор. Тываның оруктарын дургаар муң-муң километрни эрткен-даа болза, элеп байырааны билдиртпес автомашинаның тудазының артында хереглеп чораанывыс Иван Федосовичиивис олурупкан, бүүрелдиг долгаан, далашкан хевирлиг үнүп келдi.

Кежээ дүшкен. Чолаачы-биле дугуржуга ёзугаар оон бажыңында чеде бердим. Кадабы аъш-чемин белеткээн, ол чаа келген солуннар болгаш журналдар номчаан олуруп тур.

Иван Вертипраховтуң күш-ажылчы намдарын сонуургап, чугаалажып ор мен.

— Чажымдан тура чолаачы болурун күзеп чораан мен деп мегелевес мен. 50 чылдарда Совет Армиязың хүрээлелиниге баргаш, чолаачылар курузунга өөренип, ол чылдардан эгелээп-ле чолаачының берге болгаш хүндүлүг ажылынга хандыкшыл берген мен. Кызылга чанып келгеш, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобүдүрүлгезиниге баарымга, дораан-на хүлээп алган. 1953 чылдан бээр оң-на коллективте чүгээр ажылдап чоруур ыыдыг мен. Эрткен он тос чыл дургузунда Тываның машина чедер бүлүнгарының шуптузунга чораан мен — деп, ол чугаалады.

— Бөгүн септелге-тудуг эргелелиниге ажылдап турдум. Элээп каш кезек черде чуртталга бамцынары септеп турар. Кижилерге эки шынарлыг чуртталга төлүү херек. Оны бодап келгеш, аргалыг-ла болза, хөй рейстерни кылырын, хөй түдуг материалдарын чедирип бээрин күзээр-дир мен. Хүн бүрү ынчаар ажылдаар апаар. Ай билдиртпейн эртер. Көөрүгге, бүдүн чартык ажыг нормаңы күүседипкен болур сен.

Иван Федосович кады ажылдап турар өөрүнүң дугайында чылыг сөстерни чугаалап орду. Коммунист Иван Антонович Машининиң удуртуп турары коммунистиг күш-ажыл бригадазында он беш чолаачы ажылдап турар. Олар «шуптузу—чаңгызы, чаңгызы—шуптузу дээш» деп принципти ажылывга болгаш чурттаагазында удуртулга болдурган...

Тываның эң ырак булуңу Мөңгүн-Тайгаже тудуг материалдары чедирер даалганы Иван Вертипраховка болгаш оон эжи Борис Новицкийге берген. Олар 540 километр оруокa, кыш будүүзү берге үеде чоруп орда, бирээзиниң машиназы үрели берген. Каш хонук иштинде аал, суурлардан хоорук, сутдан ырак черге берге шылгалданы ийилээ эрттирип, даалганы чедишкиниг күүседткен. Ол хире шылгалданы Иван Вертипрахов ышкаш чаагай сетkилдиг, туруштуг кижилер шыдаар.

Тожуже кышкы орук ажыттынарга, ынаар чүүл-бүрү чүктү чедирер дээш Кызылдың чогаалчылары кызып ажылдаар чаңчылдыг. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зиниң Тожу баар баштайгы колонназын баштап чоруурун Иван Вертипраховка дагзыры чаңчыл апарган.

Колоннаның начальныгы Владимир Герасимович Беляевтиң чугаалап турары болза:

— Иван Вертипрахов — коллективтиң чоргаарланыр кижилериниң бирээзи. Берге болгаш харысалгалыг даалгаже аътkарар, ынанылыгтыг чолаачыларның одуруунга ону киирер улус бис.

— Бисте тергиин дээн чолаачыларның бирээзи Иван Вертипрахов беш чылдың ийиги чылын база-ла эки коргүүлер-биле эгелээн. Бирги кварталдың бүдүрүлге планын 160 хуу күүседткен. Ол эрткен чылын 862 литр кывар чүүлүг камнаң алган болгаш январьның баштайгы, неделязында ол бензинни-биле ажылдаан. Оон камнаңга фондузунда бир комплект авторезина база бар—деп, бүдүрүлгениң экономизи Моисей Михайлович Никитин чугаалады.

— ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чыл оюнга белеткелдер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын мен улуг сонуургал болгаш оорушкү-биле хүлээп алган мен. Ол чугула документтиге харыы кыдыр бо чылдың бүдүрүлге планын 7 ай дургузунда күүседип, ук чедиишкинниң алдарлыг юбилейге бедек болдурар мен—деп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Иван Федосович Вертипрахов чугаалады.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: И. В. ВЕРТИПРАХОВ.

ЧАРЫШТЫН ТҮҢНЕЛИ

Барыын-Хемчик районуң үлетпүр бүдүрүлгелери 1972 чылдың бирги кварталында продукция бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган. Ниити продукция бүдүрелиниң планы 102 хуу, үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 105 хуу күүседттингеп. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээргe, өзүлдениң темпизи 9,9 хуу болган.

«Тыва даг-дүгү» комбинатының коллективи (директору эш Ухов, партком секретары эш Сваильский, рудком даргазы эш Сарыглар, комсомол комитединиң секретары эш Павловец) үлетпүр продукциязы бүдүрелиниң планын 100 хуу, ону сайгарарын 105 хуу күүседттингеп болгаш Төрээн чуртка пландан ажыр 761 тонна соорттуг даг-дүгүн берген. Бирги кварталда планның онаалдаларны күүседир талазы-биле Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу (директору эш Андросов, партия организациязының секретары эш Труникина, местком даргазы эш Швалов), үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады (директору эш Харченко, партия организациязының секретары эш Ковалев) эки түңнелдерни чедип алганы СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском демдеглээн.

Социалистиг чарышка тиилекчи болган «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниг районуң шилчир Кызыл тудуп тывыскан. Чоннуң амыдырал хандырыгга комбинады, болгаш Кызыл-Мажалыктың саржат заводу бирги кварталда бүдүрүлге планның ажыр 3809 мун рубльдиң продукциязын бүдүрген. Азы 1970 чылга деңнээргe, 8346 мун рубльди хөйнү алган.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир янзы-бүрү чылдагаанналрның ужурунда элээн каш бүдүрүлгелер 1971 чылда продукциязының нол хевирлерни бүдүрелиниң планын чедир күүседип шыдаваан. Ынчангаш 281 мун рубльдиң продукциязын чедир албаан-дыр бис. 1970 чылдың деңнелиниге бодаарга, продукция бүдүрелиниң хемчээли 13 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу улгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өскенiниң ачызында продукцияны белеткеп үндүрери 48 хуу өскен.

1970 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң нол фондузуунуң ортумак артыкшылыы 33,1 хуу өскенинден фонд эгидилгези ниити продукция бүдүрелиниг дүүшпейн, 19,8 хуу болган. Бүдүрүлгениң нол фондузунуң 1 рубликге хамаарыштыр продукция бүдүрери 0,666 көпеек, сайгарылга — 0,643 көпеек болган. 1 рубльге онаштыр орулга алырының деңнели ам-даа чавыс.

Республиканың бүдүрүлгелериниң күчү-күжүн шингээдип алыры чавыс деңнелде. Тургуспаан болгаш аңаа турар артык дериглелериниң өртээнiң ниити түңү 2193,6 мун рубль, азы 1972 чылдың январь 1-ге чедир нол фондуларының артыкшылыының ниити түңүнге хамаарыштыр 2,2 хуу четкен. «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажыглалга кирбээн 433 санныг дериглелер бар. Оларның өртээ 384,5 мун рубль. Артыкка сеорттуң экелген 23 дериглелериниң өртээ 26,3 мун рубль. «Тыва кобальт» комбинатта 535,3 мун рубльдиң 346 санныг дериглелери база ажыглалга кирбээн. Ол ышкаш Терлиг-Хаяның моңгун суунун бүдүрүлгезинде болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден чижектерни көргүзүп болур. Хөй акша-хөренгини чарыгдан тургап, эптеп тургускан механизмнерниң ажык чок турары бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерге шаптыктап турардыр.

Улус ажыл-агыйында күш-ажылчы курлавырларның бирээзи болза, кижи күжү болгаш шак-үени шын ажыглавры болур. 1971 чылда республиканың бүдүрүлгелериниң ажыктыын бедидерге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерге моондактыг болуп келген.

Амгы үеде республиканың бүдүрүлгелериниң 70 хуузу планнаашкыныың болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазы-биле ажылдап турар. Ынчалза-даа чаа система ёзугаар ажылдаарының аргалары долуулу-биле ажыглаттынмайн турар Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадында, Хову-Аксының хлеб заводунда, Чадаананың сайгарылга базазында, ында хлеб заводунда ажылчыннарыы хөйү-биле ажылга кирип алгавыннан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен болуп келген. Шекинонуң химия комбинадының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында эки эгелээшкинин бистинде калбак нептерелдэ ам-даа албаан.

Бүдүрүлге черлериниң ажылын шулуудадырынга болгаш эде организастаарынга дуза чедирер түүдүн бирээзи — кадрларның үнер чоруун ыдырары болур. Олче кичээнгей база кошкак. Оон түңнелинде ажылчыннарның 60 хуузу бүдүрүлге черлериндеи боттарының эки туразы-биле ажылдан хостадып, азы сагылга-чурум үрээш үндүртken болгулаар. Кижилерниң ажылдан үнер чоруундан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулаар, шынары чавыс болур, үрөй кылышкыннар хөй таваржыр. Дериглелерни болгаш механизмнерни долу ажыглаар. Кадрларны тускай мергежил айгы-биле белеткээрине чарыгдалар көвүдээр.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериндe, балык заводунда, даараныла комбинадында, тудуг детальдарының комбинадында, «Тыва септелге-тудуг» тресте, Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң эргелелиниде, Кызылдың сүт комбинадында, «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр бүдүрүлгелер комбинаттарында кадрларның ажылдан үнер чоруу хөй. Ажыл-агый удуртукчулары ажыл-ишчилериниң ажылдан үнүп чылдагааны-биле үнүп турарын тодарадып көрбейн, ажылчыннарның, тускай эртемниглериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чугула кичээнгей салбайн турар.

1971 чылда республикага ортумаа-биле 6538 ажылчын бар турган. Чылда 4878 кижиниң хүлээп алган. Яизы-бүрү чылдагаанналрдан 4322 кижи үнген. Бүдүн чылда 4233 кижи ажылдаан-дыр. Бир коллективтен үнгеш өске бүдүрүлгеге барып кирип турар үезинде олар үнер, киреринге барымла 20—30 хире хүнүү халас оскунуп турар. 1971 чылда үнер, киреринге чоруктуң чылдагааны-биле 3 миллион рубльдиң продукциязын чедир албайн турарывыс саналгалардан тодарап турар. Ынчангаш үлетпүр бүдүрүлгелериндеn кадрларның ажылдан үнерин база ажыл-шагы үзерин кызырып, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, бүдүрүлгениң ажыктыы база чедип алдынар дээрзин үстүнде көргүскен чамдык чижектер бадыткап турар-дыр. Бүдүрүлгени эртелеп башкарарынга ажыл-чы чоннуң калбаа-биле киржирин чедип алыры—бистиң партиявыстың экономиктиг сорулгаларының бирээзи болур. Партияның экономиктиг политиказын боттандырарынче, ниитики курлавырларны долу ажыглаарынче ажыл-ишчи бүрүзүн эвилелдээринден бүдүрүлгениң ажыктыы бедидир.

Ф. ПОНОМАРЕВ.

Тыва АССР-ниң Күрүне банкызының чээли-план килдизиниң начальныгы.

ФЕРМА ЭРГЕЛЕКЧИЗИ

Чөөн-Хемчик районуң Ленин атыг колхозунуң кежигүнү Ондар Алажык партия, комсомол ажылынга киржип, херээженнер чөвүлелиниң даргазы чораан, хей-ниитим ажылынга улуг дуржулгадыг коммунист. Партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип келгенин партком өөренип көргеш, ону сүт-бараан фермазының эргелекчизинге чорутkан. Фермаңың ажылын ол чыл удуртуп келген. Фермаңың коллективи сүт бүдүрелиниң болгаш күүседир садарының планнарын чыл бүрү ажыр күүседип келген.

Бо чылдың бирги кварталында алган социалистиг хүлээлгезин фермаңың коллективи ажыр күүседткен. В. И. Ленинниң төрүттүнгенiнiден бээр 100 чыл болган оюнда Алажык юбилей медалы-биле шаңнаткан.

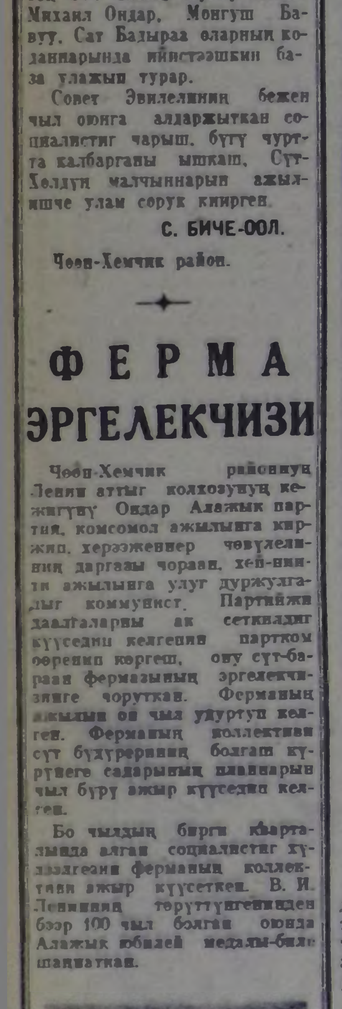

„ӨШКҮЛҮГДЕ БАЙЫЫР“

Тыва улустуң «өшкүлүгде байыыр» деп үлегер чугаазы үжүрлүг. Ишкинiнер, Шом-Шум ол ынчаар чогум-на өшкү малдың ораны. «Сүт-Хөл» совхозтуң ында өшкүлүг үш бригадазы бар. Магалыг өзүүчел мал, ында түгле төрүүр өшкү безин 7460 ажыг, амгы үеде солдаашкын массалыг.

Ондар Канчыыр-оолдуң коданындан 240 өшкү төрээн, оон 270 анайы шупту мейдi. Михаил Ондар, Монгуш Бавуу, Сат Бадыраа оларның коданнарында ийистээшкин база улажып турар.

Совет Эвилелиниң бежен чыл оюнга алдаржыткан социалистиг чарыш, бүгү чурттa калбарганы ышкаш, Сүт-Хөлдүң малчыннарын ажылышче улам сорук киирген.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

КӨРҮЛДЕГЕ УТКУШТУР

ОРГАНИЗАСТЫГ БОЛГАШ БЕДИК ДЕҢНЕЛ ДЭЭШ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл юбилейинге тураскаатkан көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүдезинге белеткел Чөөн-Хемчик районда калбарган.

Чыл эгезинден бээр районда культура албан черлериниң ажылдакчыларының хуралы ийи удаа болуп, аңаа республика көрүдезинге белеткелде, культура бажыңы, клуб, библиотека бүрүзү ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын төлептиг үткүүрүнге [illegible] салынгыкшыны киирер [illegible] чүүл кылырын чугаалап. Район көрүдезинiң [illegible] оргкомитет (даргазы [illegible]) дөрт удаа болган. [illegible] ында көдээде [illegible] даргаларын[illegible] бажыңнарын[illegible], клуб, [illegible]лерни[illegible]ылдан[illegible] уран [illegible]ледил[illegible]ашкын[illegible] чедип алганы СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском демдеглээн.

Районда культура албан черлериниң ажылдакчыларының хуралы ийи удаа болуп, аңаа республика көрүдезинге белеткелде, культура бажыңы, клуб, библиотека бүрүзү ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын төлептиг үткүүрүнге салынгыкшыны киирер чүүл кылырын чугаалап. Район көрүдезинiң оргкомитет (даргазы [illegible]) дөрт удаа болган. [illegible] ында көдээде [illegible] даргаларын[illegible] бажыңнарын[illegible], клуб, [illegible]лерни[illegible]ылдан[illegible] уран [illegible]ледил[illegible]ашкын[illegible] чедип алганы СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском демдеглээн.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл юбилейинге тураскаатkан көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүдезинге белеткел Чөөн-Хемчик районда калбарган.

Чыл эгезинден бээр районда культура албан черлериниң ажылдакчыларының хуралы ийи удаа болуп, аңаа республика көрүдезинге белеткелде, культура бажыңы, клуб, библиотека бүрүзү ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын төлептиг үткүүрүнге салынгыкшыны киирер чүүл кылырын чугаалап. Район көрүдезинiң оргкомитет (даргазы эш Ч. Ондар, профэвилелдиң ажылчын комитединiң даргазы эш О. Хуна клубтарның материалдыг баазазын быжыглаарынче кичээнгей салып турар. Алдан-Маадыр клуву чоокта чаа 200 олуттуг чаа диваннарны алган.

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Хайыракан суурунда Культура бажыңында (директору эш О. Буян) көрүдеге үткүштур белеткел багай эвес чоруп турар. Мурнакчылар болгаш сураглыг хоочун кижилер-биле ужуражылга кежээлери доктаамал болуп турар. Чижээ, чогаалчы Салчак Токаның «Хайыракан чылар» деп номунуң маадыры Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, ажыл-агый удуртукчузу Т. К. Пичев-оол, башгайгы тыва механизаторларның бирээзи К. С. Чавыдак, дуржулганыг башкы Л. В. Новикова, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс, Максим Мунзуктар-биле ужуражылга кежээлерни организастаг эртkен. Ол ышкаш хой национал совет улустарының интернационалчы наймаалывга турасkаатkан кежээлер, ыыткыр номчулгалар, сайгарылгалар эртип турары солуп.

Көдээ клубтар, культура бажыңнары, библиотекалар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чылына уткуштур күш-ажылчы кыйгырыглар-биле, стендилер-биле дериттингеп. Оон-биле кады культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле сагыш салыышкынның ачызында Чадаанада уругларның музыка школазының, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта культура одагларының баазазы чыл бүрүде быжыглып турар. Оларда амдыгаштан эгелеп келир кышка белеткел — одалга түүлүү соортуп белеткээринче, септелгже киришкен.

Райкүүскомуун культура килдизи (эргелекчизи эш Д. Идам-Сюрюн) көрүдеге болгаш культура чырыдыышкын албан черлериниң кышка белеткелдериниң дугайында айтырыгны культура ажыл-дакчыларының хуралында чугаалажырын планнаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг үткүүр дээш күш-ажылчы болгаш политиктиг кодурлүүшкүнге сорук киргеп көдээ ишчилер уран талантыларын чонга баравлгадырынга сонуургалы бедик. Ындыг турбуже көрүдеге белеткелде четпестер база хой. «Искра» колхозта көрүдеге белеткелди удуртур оргкомитеттиң даргазы эш С. Таспай ам-даа дээштиг хемчег албайн турар. Колхоз баштаар черн, партия, комсомол организациялары бо чугула ажылды боттуг удуртпайн турар.

«Тыва» совхозтуң Тээ-Хая суурунда профэвилел клувунуң материалдыг баазазынче, культура-массалыг ажылывче профэвилелдиң ажылчын комитедн (даргазы В. Монгуш), совхоз дирекциязы, партком сагыш салбайн турар. Клубта музыка хереkселдери бар-даа болза, ону удуртур кижи болгаш баяшст-даа чок. Ол суурга квартал концерттери ооладап эрткен. Ол ышкаш Баян-Тала, Хайыракан, Бажың-Алаак Культура бажыңнарында белеткел организастыг эвес. «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Тыва» совхозтарның удуртукчулары культура одагларына кадрлар шилчирин четпес чорудуп турар, солчур чорук хой.

Көрүдеги организастыг, идейлиг бедик деңнелге эртирер дээш СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, партия организациялары, районнуң болгаш көдээниң оргкомитеттери, райкүүскомнуң культура килдизи удуртукчу ролюн амдаа бедидери негеттинип турар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

ТЫВАНЫҢ МУРНАКЧЫ МАЛЧЫННАРЫНГА АЛДАР!

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУЛАР

Фамилия, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Сафонов И. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	123
Доржу А. О.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	120
Тойбу С. С.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	116
Ырыш М. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	112
Седип-оол М. С.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	109
Самбал О. Х.	«Элегес» с-з	Танды	108
Шожак-оол К. С.	—«—	—«—	108
Данзурун Е. Д.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	107
Лопсан К. Д.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	107
Очур-оол М. С.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	106
Тенек-оол О. Б.	—«—	—«—	106
Орамбал О. Э.	«Элегес» с-з	Танды	106
Бады-Наазын Х. О.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	105
Оолак Х. С.	«Мурнакчы» к-в	Бай-Тайга	105
Сырат Б. Ч.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	104
Көржең-оол С. Т.	«Элегес» с-з	Танды	104
Мандай-оол Д. О.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	103
Бадыр Х. А.	«Большевик» к-з	Барыын-Хемчик	103
Хенинг-оол К. О.	Дуржулга станциязы	Танды	102
Намдал О. С.	«Мөрен» к-з	Эрзин	102
Оттук М. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	101
Эртине С. Д.	—«—	—«—	101
Адыг-оол Д. Б.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	101
Бичe-оол С. Д.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	101
Севен-оол М. С.	—«—	—«—	101
Даржаа И. Д.	«Малчын» к-в	Мөңгүн-Тайга	101
Кара-оол С. Т.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	101
Сүктер Х. Ч.	—«—	—«—	101
Балдан С. Н.	«Чаа орук» к-з	Эрзин	101
Маажый К. С.	«Коммунизмче орук» к-в	—«—	101
Серен Д. Д.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	100
Суваңды М. Д.	—«—	—«—	100
Самба С. С.	«Тес-Хем» с-в	—«—	100
Натпит М. С.	«Сүт-Хөл» с-в	Чөөн-Хемчик	100
Калдар-оол С. К.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	100
Серин-оол Х. Э.	—«—	—«—	100
Олчамай Д. К.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	100
Даржы С. Д.	—«—	—«—	100
Шымырлай К. Т.	«Улуг-Хая» с-з	—«—	100
Шимээ С. Ш.	«Мөрен» к-з	Эрзин	100
Сертеп-оол М. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	99
Кызыл-оол Ш. К.	Жданов аттыг с-з	Улуг-Хем	99
Чадамба С. У.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	98
Оскур С. Н.-Х.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	98
Доржу С. Д.	—«—	—«—	98
Уйнукай А.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	98
Ендан Э. Л.	Ленин аттыг к-з	Эрзин	98
Даажы-Памчал О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	97
Дадар-оол М. С.	—«—	—«—	97
Медээчи М. К.	—«—	—«—	97
Сүге С. С.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	—«—	97
Хертек А. У.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	97
Чалзан С. Ш.	—«—	—«—	97
Озер-оол С. М.	«Тээли» с-з	—«—	97
Лопсан И. Ч.	«Мөген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	97
Нанчыт К. Б.	«Коммунизмче орук» к-з	Эрзин	97
Алдын-Херел М.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	96
Дижитмаа О. Б.	—«—	—«—	96
Бадый К. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	96
Чымбал-оол М. К.	«Сүт-Хөл» с-в	—«—	96
Чүлдүм С. Ш.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	96
Деспи Х. Б.	—«—	—«—	96
Комбу И. Ч.	«Мөген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	96
Өлчей-оол А. Х.	—«—	—«—	96
Доржу Д. Д.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	96
Чаш-оол М. Т.	—«—	—«—	96
Чиприк О. Ш.	«Кызыл тук» к-з	Өвүр	95
Монгальбин С. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	95
Доржу О. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	95
Шагдыр К. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—«—	95
Лопсан-Доржу М. Х.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	—«—	95
Даажи-Серен О. Т.	«Тинлелге» с-з	Танды	95
Бадан Х. М.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	95
Өргүмчү Х. М.	—«—	—«—	95
Моңге С.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	95
Тас С. А.	«Малчын» к-з	Мөңгүн-Тайга	95
Очур М. А.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	95
Чаш-оол М. Х.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	95
Сынаа М. С.	«Чаа орук» к-з	Эрзин	95

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Бир дагаадан алган чуурга
Булавина Л. П.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	110,8
Петрушкина П. Д	—«—	—«—	100,0
Ваникова Н. Ф.	—«—	—«—	93,5

ДЭЭРЕ САНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен сагган сүт (кг)
Курастикова З. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	959
Тимшина М. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	852
Сарапчик О. С.	—«—	—«—	840
Долгенина В. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	832
Конобеевская Т. З.	—«—	—«—	831
Романова Л. Г.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	723
Подаруева Т. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	716
Семиранова Т. А.	«Межегей» с-з	Танды	715
Волошина Н. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	708
Иванова Д. К.	«Межегей» с-з	Танды	702
Осипова Н. Н.	«Россия» с-з	—«—	697
Хроменко Ф. Ф.	«Межегей» с-з	—«—	692
Мартыненко М. Ф.	—«—	—«—	682
Дүктүг О. Д.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	678
Чадамба В. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	675
Оюн Т. С.	«Межегей» с-з	Танды	674
Сат Б. Д.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	664
Реодько З. С.	«Межегей» с-з	Танды	661
Маады Н. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	660
Хайдывай Г. П.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	656
Дыбина А. И.	—«—	—«—	655
Памчыл В. Б.	«Россия» с-з	Танды	655
Гусакова А. К.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	649
Вьюшанина А. А	«Элегес» с-з	Танды	646
Алдын-кыс М. С.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	645
Шаннал О. Я.	«Элегес» с-з	Танды	643
Иргит Н. П.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	637
Кочкина А. В.	—«—	—«—	625
Попова М. К.	—«—	—«—	625
Демек-оол Н. С.	«Кызыл тук» с-в	Каа-Хем	620
Ширап С. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	615
Федорова Н. П.	—«—	—«—	600
Сергеева Н. Б.	«Кызыл тук» с-в	Каа-Хем	597
Шахова М. С.	«Кок-Тей» с-в	Кызыл х/с	588
Вялкина В. К.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	587
Матина Т. И.	«Саян» с-з	—«—	580
Седипей З. А.	«Кызыл тараачын» к-в	—«—	570
Симакова Л. П.	«Саян» с-з	—«—	563
Шавлак З. И.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	557
Ролдугина В. М.	«Кок-Тей» с-в	Кызыл х/с	555
Чимба А. В.	«Саян» с-з	Бии-Хем	554
Чефонова А. М.	«Кок-Тей» с-в	Кызыл х/с	553
Копцева Ан Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	552
Симакова Н. Д	«Саян» с-з	—«—	542
Моисеенко М. М.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	540
Седипей М. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	536
Кол З. В.	«Коммунизмче орук» к-з	Каа-Хем	532
Кирикова Е. С.	—«—	—«—	530
Сарыг-оол Ф. М.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	519
Адарченко В. Н.	«Саян» с-з	—«—	517
Санчай-оол К. К.-К.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	503
Арачаш С.	«УТКА 25 чылы» с-в	—«—	502
Канаат Ч.	«Найырал» с-з	—«—	501

хөй сүт алган фермалар

Бригадирлиң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен сагган сүт (кг)
Махмутов М. М.	«Межегей» с-в	Танды	628
Сенгижеп С. Ч.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	608
Ничугин Н. С.	«Кок-Тей» с-в	Кызыл х/с	602
Доровин Д. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	561
Балдынова Г. Я.	«Элегес» с-з	Танды	504
Төгүе О. О.	—«—	—«—	488
Шубин В. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	486
Фогель Я. М.	—«—	—«—	445
Чамын О. М.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	442
Мальковец М. Г.	«Межегей» с-в	Танды	436
Бланк И. И	—«—	—«—	431
Смирнов В. А.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	422
Лебедев П. М.	«Россия» с-з	Танды	419
Алдын-кыс М. С.	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-в	Чөөн-Хемчик	409
Лямзина Н.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	408
Пирогов П. И.	Дуржулга станциязы	Танды	406
Горбатов А. А.	«Коммунизмче орук»	Каа-Хем	400
Даржаа М. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	390
Кенден Х. Д.	«Тинлелге» с-з	Танды	388
Серин К. К.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	376
Чульдүк К. К.	—«—	—«—	348
Шойзат Т. И.	«Найырал» с-з	—«—	346
Смышляев В. П.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	347
Доржаа Т. М.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	331
Мартан-оол Х. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	332
Амбаржи А.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	325
Ильиных Е. Ф.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	310
Борисенко В. И.	«Ленинчи орук» к-з	Каа-Хем	307
Кривопуск В. Ф.	«Хадың» к-з	Бии-Хем	300
Ючкин Н. И.	«Өөк» с-з	—«—	286
Баткар Ч. Н.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	280

ХӨЙ НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ АЛГАН БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонукта ортумах немелде деңзи (грамм)
Никифорова М. П.	«Кызыл тук» с-в	Каа-Хем	978
Чернобай А. А.	«Өөк» с-в	Бии-Хем	965
Анай Ч. К.	«Саян» с-з	—«—	860
Сургакчы К. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	854
Бульбат Х.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	836
Узуйген С. М.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	833
Белянина М. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	825
Грудинина Н. М.	—«—	—«—	825
Гончарова М. Г.	«Саян» с-з	Бии-Хем	822
Куртукова Н. Л.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	806
Лапшина В. Т.	«Октябрь 14 чылы» к-з	Каа-Хем	795
Ючкина Ф. Н.	«Өөк» с-в	Бии-Хем	780
Бочкарева О. С.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	760
Кымыскаак С. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	751
Исаева П. Е.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	744
Болот Н. Х.	«Межегей» с-з	Танды	742
Казанцева А. М.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	737
Алексеенко М. С.	«Хадың» к-з	—«—	735
Кызыл Т. С.	«Кызыл тараачын» к-в	—«—	734
Бушуева А. А.	«Межегей» с-з	Танды	728
Жаркова Г. М.	«Саян» с-в	Бии-Хем	723
Кашпык-оол А. М.	—«—	—«—	721
Шишигина П. Г.	«Хадың» к-з	—«—	716
Агапова А. Г.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	715
Киселева Е. А.	«Хадың» к-з	Бии-Хем	715
Кара-кыс Д.	«Большевик» с-в	Чөөн-Хемчик	710
Чашина Г. М.	Дуржулга станциязы	Танды	708
Макарова М. Ф.	«Өөк» с-в	Бии-Хем	705
Сайын А. М.	«Большевик» с-з	Чөөн-Хемчик	700
Очур К. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	688
Үдүйген А. С.	—«—	—«—	677
Вожакова М. И.	«Саян» с-в	—«—	677
Демина П.	«Коммунизмче орук» к-в	Каа-Хем	670
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	663
Баева Т. Р.	«Кызыл тараачын» к-з	—«—	655
Фролова А. С.	«Ленинчи орук» к-з	Каа-Хем	655
Горелова М. Ф.	«Тинлелге» к-з	—«—	652
Алексеенко Н. С.	«Хадың» к-з	Бии-Хем	650
Черниговцева С. Д.	«Кок-Тей» с-в	Кызыл х/с	637
Розарева Е. П.	«Хадың» к-з	Бии-Хем	635
Полушина М. Ф.	«Тинлелге» к-з	Каа-Хем	630

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Кызыл-оол Ч. М.	«Кызыл тук» к-в	Каа-Хем	1259
Давалай И. К.	«Бурунгаар» с-в	—«—	797
Наксы К. И.	«Россия» с-з	Танды	710
Борисенко Ю. И.	«Ленинчи орук» к-в	Каа-Хем	697
Березин М. С.	Дуржулга станциязы	Танды	656
Терешин В. П.	«Октябрь 14 чылы» к-в	Каа-Хем	647
Попова Е. Т.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	640
Кудрявцев С. В.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	570
Касимова М. Ф.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	567
Бабкин М. А.	Дуржулга станциязы	—«—	566
Воробьев П. Ф.	«Октябрь 14 чылы» к-в	Каа-Хем	541
Нагорных П. Т.	Дуржулга станциязы	Танды	529
Кону М. О.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	522

дээре хойжу бригадалар

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Төрүүр 100 хойдан алган хураган
Браун В. К.	«Элегес» с-з	Танды	102
Данзурун И. С.	«Чодураа» к-в	Тес-Хем	99
Бугаев В. М.	«Элегес» с-з	Танды	98
Сырат Т. Т.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Танды	97
Сюртук Т. Д.	«Найырал» с-з	Улуг-Хем	96
Кокутенко М. Г.	«Элегес» с-з	Танды	94
Серен Ш. С.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	93
Оттук М. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	92
Чаш-оол М. Ч.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	92
Кускун-оол Х. М.	«Мөген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	91
Серен О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	90
Мөң А. Т.	«Мөрен» к-з	Эрзин	88
Өлчей-оол О. Ч.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	88
Чимит-Доржу О. А.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	87
Сандык С. Д.	Ленин аттыг к-в	Эрзин	87
Кара-оол Х. Ш.	«Мөген-Бүрен» к-з	Мөңгүн-Тайга	86
Чымбал-оол М. К.	«Сүт-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	86
Алдын-оол С. С.	«Чаа орук» к-з	Эрзин	86
Намзырай А. С.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	86
Хөм-Оттук Х. Д-Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	85
Дамдын Л. Ш.	«Мөрен» к-з	Эрзин	85

Революсчу күштерниң Май бир көрүлдези

ЧАСТЫҢ болгаш күш-ажылдың байырлалының хүнү — Май 1-де Чернин миллион-миллион кижилери тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселдин лозуннары-биле хоорайларның, суурларның кудумчуларынга болгаш шөлдеринге үнүп келир. Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил катгыштырылгазының ол хүнүнде байырлалдың күүдүлүг чыскаалдар колонналарындан күш-ажылдың кижилери боттарының күжүн, ангы талазы-биле бузулбас чангыс эвин, кижи төрелгетенниң аас-кежии дээш демиселчилер болур боттарының төөгүлүг хүлээлгезин онза тода билип алыр.

Майның бири дайынчы болгаш алдарлыг төөгүлүг. Делегей ажылчыннарының эштежилгезинин Париж конгреси ону ажылчы чоннарның массалыг чыскаалын үнүүшкүннеринде чыл бүрү демдеглээрин 1889 чылда шиитпирлээн. Капиталистиг Американың эрге-чагыргаларынга кээргел чок дорамчылаткан Чикаго хоорайның пролетариадының бүгүнниити ажыл соксадыышкынының дугайында тураскаал ынчалдыр мөңгежээни ол.

Баштайгы маёвкалар 1890 чылда Германияга, Францияга, Англияга, Бельгияга болгулаан. А 1892 чылдың маёвкалары онза күштүг болган. Немец ажылчыннарының удуртукчузу Август Бебельге эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң бирээзи Фридрих Энгельстин чоргаарланыышкынынбиле дыннатканын ёлугаар алырга, ол хүн Лондоннуң кудумчуларынга 600 мун чыскаалчылар үнүп келген болгаш оларга хөрээ адазындан магалыг тып келгеш, демократтыг национал хөгжүлденин оруунда туруп алган. Дайынны болдурбас, империализмни, колониализмни кынчыктырбас деп улам ыыткыр болгаш тода сесперии социализм биле коммунизм чугаалап турар. Күш-ажылды хостаар дээш, чырыткылыг идеалдарның тиилелгезин дээш демиселчилерниң күжү хөй катап өзүп, быжыккан.

Политиктиг эрге-чагырганы чаалап алган ажылчы чоннар боттарының ажыл-агыйжы чединшкиннери-биле делегейнин революстуг хөгжүлдезинге улам улуг салдарын чедирер деп чүвени Совет күрүненин үндезилекчизи В. И. Ленин өөредип чораан. Совет чурттуң бүгү төөгүзү ол өөредигнин чырыткылыг бадыткалы-дыр. Делегейде баштайгы социалистиг күрүне улам күчү кирип, оон экономиктиг болгаш камгалал күчүзү дүрген өскен түдүм-на, делегейге оон ат-алдары, салдары улам улуг болур болгай. Чер бөмбүрзээниң бүгү булуннарында дарлаттырган болгаш мөлчүттүрген улустарның биске идегели база улуг болур.

Боттарының салым-чолунун, боттарының амгы болгаш келир үезинин алызындан хостуг ээлери болуп, Майның 1-ни төөгүде бир-ле дугаарында совет ажылчыннар болгаш тараачыннар 1918 чылда байырлаан. Ол үеден бээр Советтер чурттунга Майның бири хостуг күш-ажылдың, улустар аразында найыралдың, Маркс биле Ленинниң чагааны социалистиг принциптерниң тиилелгезинин байырлалы апарган.

Делегейге эп-сеткил катгыштырылгазының хүнү амгы, 1972 чылда, совет кижилерге онза кайгамчыктыг. 50 чыл мурнунда бистин чурттун улустары боттарының чаңгыс эттиг улуг салдарын чедирер деп чүвени Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели кылдыр каттыжып алган. Чартык чүс чылдың дургузунда ССРЭ оон девискээринде чурттаан бүгү нацияларның болгаш улус чоннарның үндезин эрге-ажыктарын илередип, бүгү ажылчы чоннарга, Европаның, Американың, Азияның болгаш Африканың бүгү ажылчын кижилеринге национал айтыргыны шиитпирлээринин хандыдыкчы үлегер-чижээ болуп турар. «ССРЭ-нин тургустунганы болгаш оон челинишкинниг хөгжүлдези делегейге аажок улуг ужур-дузалыг болуп, бүгү кижи төрелгетенниң социал депшилгезинге чугула үе-чада болуп турар» деп, «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында чугаалап турар.

ССРЭ-ниң тургустунган чылы — 1922 чылдыынга дең-нээрге, чурттун национал оруглазының 100 ажыг катап өскени совет улустун алызындан магалыг улуг чедип алышкыны-дыр. Эвилелдешкен болгаш автономнуг бүгү республикалар экономика болгаш культура талазы-биле бедик хөгжүлделиг апарган.

Социалистиг будүүлгени бүгү хемчег-биле хөгжүдерин, эртем-техниктиг революцияның сорулгаларын боттандырарын, күрүненин экономиктиг күчүзүн улам быжыглаарын совет кижилер эң чаагай интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизи 1971—1975 чылдарда боттандырар экономиктиг болгаш социал чаа программаны ажылдап кылган. Амгы беш чыл чурттуң будүрүкчү күштерин улам-на шапкын көдүрериң көрген. Аар индустрияның болгаш чиик үлетпүрүнүң чүе-чүе тудуглары чуртта чаптылган.

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында совет ниитилелдиң идей-политиктиг болгаш социал улам сырый каттыжышкыны, ССРЭ-ниң нацияларының болгаш улус чоннарының чоокшулажышкыны болуп турар. Совет ниитилелдиң идей-политиктиг болгаш социал улам сырый каттыжышкыны, ССРЭ-ниң нацияларының болгаш улус чоннарының чоокшулажышкыны болуп турар. Совет Эвилелиниң ажылчын ангызы чедип алыр дээш демисежип турар херээн кезээде бүгү чурттарның пролетарийлериниң делегейге демиселинин чарылбас кезээ кылдыр көрүп келген деп демдеглээн. Бозунун тургустунганының баштайгы базымнарындан эгелээш-ле ол ажылчын ангы интернационалчы күш болуп келген.

Социализмниң оруунда кирген чурттар экономиканың болгаш культураның хөгжүлдезинге боттарының чединшкиннерин он-он чылдар дургузунда Май бирде көргүзүп келген. Социалистиг күрүнелер, ол чурттарның марксизм-ленинизмниң эртемниг принциптеринге шынчы коммунистиг болгаш ажылчын партиялары кижини кижи мөлчүүр чүве чок чаа ниитилелдиң буянныг чаагай чүүлдерин ажыглавышаан, боттарының улустарының чаагай байдалының дугайында сагыш салырының магалыг чижээн бүгү кижи төрелгетенге көргүзүп турар.

Делегейнин ажылчын шимчээшкини ам кажангызындан-даа артык күчүлүг апарган. Делегей пролетариадының хүрээленинде 570 миллион ажыг кижи санаттынып турар, оларның аразында профэвилелдеринин кежигүннери 260 миллион ажыг кижи. Ниити эвис сорулганы чедип алырынче чангыс аай күчүлүг күш кылдыр каттыштырыптар болза, ол дээрге өндүр улуг күш-тур.

Делегейнин капиталистиг системазы национал-хозяйлалыг шимчээшкиннин согуушкуннарының уламындан уламна девидеп турар. Колониалдыг дарлалдың артыышкынынарынга удур, ламыкы монополияларның күчү түрүүшкүннеринге удур Азияның, Африканың, Латин Американың улустары шиитпирлиг демисежип турар. Социалистиг чурттарның дузалажылгазынга даянып алгаш, Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджанын патриоттары америк агрессорларга болгаш оларның коштанчыларынга бо хүннерде улам олуттуг согуушкуну таварыштырып турар. Араб чурттарга удур Израильдиң агрессиязын депшилгелиг кижи төрелгетен килеңнээшкин-биле буруу шаап турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизинин чарлааны, тайбының программазынга, ол программаны чайгылыш чокка күүседип турарынга делегейнин хөй-нийтизи байыр чедирип турар. Л. И. Брежнев ССРЭ-нин профэвилелдериниң XV съездизинге чүве чугаалап тургаш, заштыкы политика талазы-биле ол кол угланыышкынынны Совет күрүне моон сонгаар-даа амыдыралга боттандырар дээрзин база катап бадыткаан. Ынчангаш оон ол дугайында медеглелин делегейнин бүгү хөй-нийтизи база чүүлдүгүнүп уткаан.

Европа дипти быжыг тайбыныын, айыыл чок чоруктуң болгаш күрүнелер аразынга үре-түннелдиг кады ажылажылганын девискээри болдурар дугайында Совет Эвилелиниң чаа тайбын эгелекчи саналын улам хөй-хөй кижилер деткип, ону ханызы-биле бижип турар.

Делегейнин эп-сеткил катгыштырылгазының хүнү — Майның 1-де чер бөмбүрзээнин күш-ажылчы кижилери тайбың, демократия, социал депшилге дээш демиселге боттарының зайынчы чангыс эвин болгаш ангы талазы-биле улам сырый каттыжышкыныны база катап көргүзерлер.

Анатолий БЛАТИН.
(ПМА).

Делегеп бо хүннерде

Э. Хонеккериң интервьюзу

БЕРЛИН. (СЭТА). «Нойес Дойчланд» солуунга болгаш АДН агентилелиг берген интервьюзунга ГСЧП ТК-ныц Бирги секретары Э. Хонеккер бо хүнде ГФР харылсалгалыг шинитпирлээшкиниинг мурнунда туруп турар дээрзин демделээн. «ГФР дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының болгаш байдалды тиглендирериниң арасында, кады ажылдажылганың болгаш соок дайынның арасында, ылангыя ГДР-биле харылзааларны тогумчударының болгаш конфронтацияны күштелдирериниң арасында шилилгеин кылыр үжүрлүг» дээрзин Э. Хонеккер чугаалаан.

Барыын германя бүндестагтың депутаттары боттарының шыңгыы харылсалгаазын мерееп билип, ССРЭ болгаш ПУР-биле керээлерин бадылаанының түнелинде бүтүү улустарга таарымчалыг байдалдар Европага тургустунган турар төлээде бүтүү арганы ажыглаар боор дээрзинге идегелин Э. Хонеккер илергейлээн.

ГСЧП ТК-ныц Бирги секретары Барыын Берлин дугайында дөрт таланың дугуржулгазын, транзит харылзаанның дугайында ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында дугуржулганы, ГДР-нип чазааның болгаш Барыын Берлинниң семадының аразында дугуржулгаларны сагындырып, бо бүтүү дугуржулгалар ССРЭ болгаш ПУР-биле керээлерни бадылаан таварылгада түгле ынчаарда боттанган туруп болурун демделээн. ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында транспорт керээзи, ам безин хей пунктулар талазы-биле чедип алдынган дугуржулга ол-ла байдалларда күштүг болуп турар болур.

Аргыжылгалар дугайында таарыштыр шинитпирлээшкиниерин тур үеде күштүг болдурар дугайында ГДР-ниң еуралыг шинитпири, бир эвес керээлерин бадылаан таварылгада ол таарыштыр шинитпирлээшкиннер доктаамал күштүг болу боор үжүрүнда кайы хире ажыктыг артык түүлдерни алырын ГФР-ниң болгаш Барыын Берлинниң хамаатыларынга көргүзекен деп, интервьюда чугаалаан. «ГСЧП-ниң VIII съездиниинии шинитпирлериниг болгаш социализмниг дем каттыштырылгазының чурттарының кады таарыштыр чорудуп турар даштыкы политиказының дүүштүр бистиң политикавыс бижыт тайбынны хандырарынче утланган» дээрзин Э. Хонеккер чугаалаан.

Э. Хонеккериң демделээни: керээлерни бадылаарын үзеп чүгле ССРЭ болгаш ПУР биле ГФР-ниң харылзааларын дорайтадыр эвес, харын Европаның улустарынга шыңгыы айыылды тургузар ийик.

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында транспорт керээзиниң дугайында ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында статс-секретарь М. Кольдуң болгаш ГФР-ниң федералдыг каанилеринің албан черинің статс-секретары Э. Барның аразында чугаалажымышкыннар чедиишкинниг доозулган.

АДН агентилелдиң дыңнадыында айытканы-биле алыр-га, ийи күрүненин чазактарындан керээниң дугурушкаа техниин түүдүгүзүүп көргөн соонда керээни бадылаарының хүүн доктаадыр болган ону бадылаары Боннга болур ужурлуг.

Чугаалажымышкыннар доостуру билек М. Коль болган Э. Бар медеглелдер кылган.

Ол-ла хүн ГДР-ниң сан министрииниң болган ГФР-ниң юстиция министрииниң бүрүн эргелиг толээлекчилерги автомобиль оожал-ондактарынга холбашкан когаралдың орнун эгидер дугайында дугуржулгага ат салган. Бо дугуржулга аңаа ат салган үезинден эгелээш күштүг болур.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЭРГЕЛЕРИ ДЭЭШ

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Уругвай ажылчы чоннарның демократтыг эргелерин, конституциядa айытkан магадылалдарны катап тургузаар дээш ажыл төлевирининг талазы-биле чазактыг политиказынга удур демисели улам калбарып турар.

Ажылчы чоннарның Национал конвентизинин (АНК-ның) кыйгырыын ёзугаар порттар, ажылчыннары, транспортчулар, чырыдыышкын ажылдаачылары ажыл соксадыышкынын организастаан. Хуу секторнуң чамдык бүдүрүлгелериниң чоннары оларны деткээн.

Профсөвилелдериниң хей бүдүрүлгелерге болгулаан хуралларынга демиселдиң платформазын чугаалашкан. Май бирииң байырлалынга белеткел талазы-биле комитет ол платформавы санаалдан кирген. Бо документиге Уругвайның ажылчы чоннары чуртту хаара тутkан кризисти улуткаарын, банкыларны, эът үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин национализастаарын негээн. Аграр реформазын боттандырарының эргежок чугулазын ында база демделээн.

Уругвайның ажылчы чоннары Вьетнамның демисежин турар улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илерглеэн.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-ның Сеймиинг сессиязы Варшавада ажылдан эгелээн. Депутаттар 1971—1975 чылларда чурттуң улус ажыл-агый планының төлевилелин чугаалажып көөр, а ол ышкаш ПУР-ның болгаш ГФР-ниң аразында харылзаларны чогумчудар үндезинниериниң талазы-биле керээни бадылаар дугайында ПУР-ның даштыкы херектер министри С. Ольшовскийиң информациязын дыңнаар.

• • •

БАГДАД. (СЭТА). Иракты соңгу талазында Салах-эд-Дин хоорайда Курдистанның херээженнер эвилелиниң үшкү съезилизи ажыттынган.

Съездиниң ажылында делегенниң хей чурттарындан херээженнер организациялары-ның делегациялары, ооң иштинде совет делегация киржип турар.

Съезд ажыттынган соонда Курдистанның херээженнер эвилелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында отчёт илеткелди эвилелиин даргазы Закия Исмаил Хаки кылган.

• • •

БОНН. (СЭТА). Чазакка удур ХДЭ/ХСЭ партиязын Брандтының чазаанга бүзүревес деп киирген бижиин ГФР-ниң будестагы херекке албазы.

Чазакка бүзүревес дугайында бижик дээш 247 депутат бадылаав. Ынчангаш В. Брандт ГФР-ниң канцлери болуп хевээр арткан.

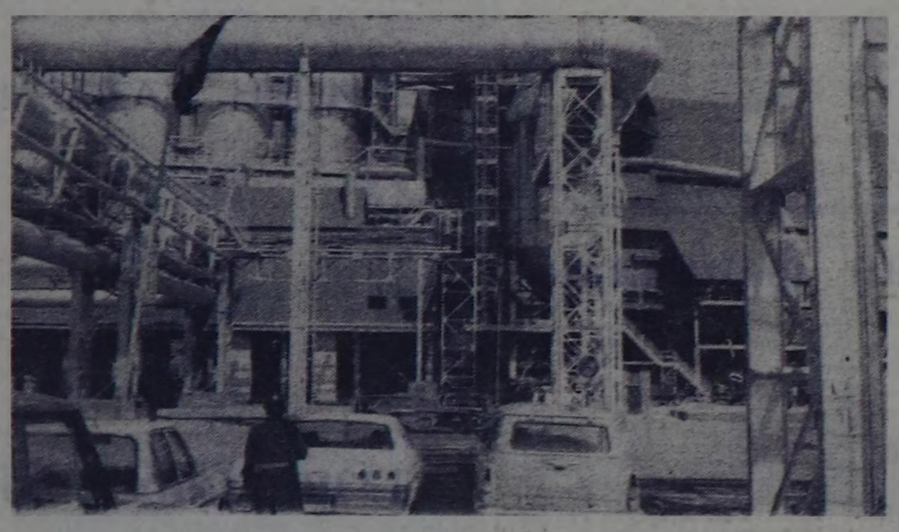

ИРАН. Совет Эвилелиниң дузалажулгазыбиле Исфаганда туткан металлургия заводу ийи чурт аразында ажыктыг кады ажылдажылганың үлегер-чижээ боон турар. Дөрт чыл мурнунда иран металлургиялың ол баштайгы бүдүрүлге черинин тудуунун эгээни салган. 1971 чылдың төнүүзүнде ол завод баштайгы коксту болгаш шойну будурүп үндүргеп, а бо чылын баштайгы бакны болгаш прокатты алыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: Исфаганның металлургия заводунуң баштайгы сууглуу.

Н. ПОЛОНСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА ДЕЛГЕЛГЕ

Россияда чурулга уран чүүлүүге тураскаатkан хүннер ортип турар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенниинден бөөр 102 чыл болганынга ук хүннерни тураскаатkан.

Тывалыың Чурукчулар эвилели маңаа хамаарышкан хемчеглерни база чоруткан. Республиканың Культура министерствозу, Чурукчулар эвилели болгаш Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейи чурукчу-график Михаил Александрович Петровтуң ажылының делгелгезинге ажыттынган.

Республиканың чурт-шинчилел музейинде ажыттынган ук делгелгени кызылчылар болгаш музейниң калчылары сонуургал-биле көрүп турар.

Чурукчунуң делгелгезинде 35 ажылды киирген. Ында колдуунда графиканың линогравюра хевири-биле кылдынган ажылдарны делгээн. Тыва улустуң шапкын хөгжүлделит чаа амыдыралының боттуг түүлдерин оон көрүп болур. Колхозчу бодуүн ишчилериниң ажыл-ижинин тодаргай көргүзүп турар ажылдар бар.

ЧУРУКТА: чурукчу М. А. ПЕТРОВТУҢ делгелгезинге көрүкчүлерге тайылбырлап турары.

С. ОЮН.
ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ташкент-Ленинград: университеттерниң кады ажылдажылгазы

...Ташкентиниин В. И. Ленин аттыг күрүне университединиин биология-хөрүзүн факультединиин хүн бүрү болур кичээлдеринге чаа лекция немешкен: дениелге генетикаының талазы-биле лениниинг Ленинградтың А. А. Жданов аттыг күрүне университединиин профессору Татьяна Степановна Фадеева номчуп эгелээн.

Узбекистаниың хоочун дээди өөредилге черинің биологтары соңгу чүкте өөнүктерибиле шагдан бөөр-ле кады ажылдап, харылзажып турар. Кады ажылдажылганың эгези 1920 чылда салдынган. Совет Чөөн чүкке баштайгы дээди өөредилге черин тургузар дугайында декретке В. И. Ленин ат салган уе ол. Узбек өөнүктериниге дуза көргүзер дээш Питерниң болгаш Москваның эртемденнери ыракаруккче аъттанып чоруп турган. Бестужевчи херээженнерниң дээди курузуун доозукчуу Илария Алексеевна Райкова база оларның аразында турган. Петроград университединиин үндезинин ук өөредилге чёри болгай. Ийи дээди өөредилге черлериниң аразында харылзааны быжыглап тургузарыга эң Райкованың идепкейлиг киржилгези улуг рольду ойнаан.

Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүү профессор И. А. Райкова биофак кафедразын удуртуп тура хой-хой эртемденериниң кижилиптен. Ол мындыг чаңчылды доктаткан: бот-тускайлаң чогаадыкчы кузел чүткүлдүг кижи бүрүзүн Ленинградта өөнүктеринче чорудуп, арга-сүме алыр турган. Ам доцент Джура Азимбаевич Мусаев профессорлар М. Е. Лобашев болгаш Т. С. Фадеева улам консультация алган. Көк таразының, честек каттыг болгаш редистиң генетиктиг коллекциязының улуг рольду ойнаан.

Аңаа Кызылдан башкы институдунуң, башкы училищелиниң болгаш Кызылдың «Спартакэ эки тура спорт шинитилелиниң чыынды командалары киришкен.

Тээн-Хемчик районнуң чыынды командалының мөгелери спортчу белеткелдиин көргүзүп, бирги черни чаалап алган, кубокту боттарынга арттырган. Мөгелер Владимир Мамдан-Хорлуу, Биялар Бады-Очур, Долаан Доржуккай, Ондар Дарый-оол олар боттарының денжиниинге бирги-ийиги черлерни ап, командалык тиилелеге чедирген. Ийиги-үшкү черлерни «Спартак» биле башкы училищелиниң командалары алымнаан.

А. КУМАЯК.

КЫЗЫЛДЫҢ «Спартак» эки тура спорт шинитилел үшкү, ийиги разрядчы шыдыраачыларның мережилиг бедидер болгаш шыырак шыдыраачылармың шеревири-биле маргылдааны чоруткан.

С. АЛЕКСЕЕВ.

Республиканың спортчу амыдыралындан

КЫЗЫЛДЫҢ коллективтериниң аразында боодалга талазы-биле хоорайның бирги черн дээш маргылдаа болуп өртекен.

Кызылдың электростанцизының командазының кежигүннери часпас адар талазыбиле өскелерден шылгараан. Олар пөрт чүс санны адарын 378 чедиргеш, бирги черже үнген. Командага хоорайның ДОСААФ болгаш спорт комитеттериниң шилчир ыымпелин, бирги черженің дипломун тывыскан. Коллектив оку ийи чыл удаштыр алдан. Кызыл садыының спортчулары энергетиктерге 13 сан четпейк барган, ийиги черни эзээн. Үшкүзүн № 3 кодээ профессионал-техникти училищениң төлээлекчилери алган. Оларга II. III черженің дипломнарын, ыымпелдерин тывыскан.

Эр улустан электростанцизының абыжызы Н. Шумилов чүстек 98 сафны аткаш, бирги черни алдам. Херээженнерден Г. Гриськ (электростанция) чүстек 94-ту аткаш, тиилекчи болган.

Маргылдаанын түүнчели-биле алырга 7 кижи ийиги, 14 кижи үшкү разрядтың нормаларын күүсеткен.

А. ЕФИМОВ,
маргылаанын кол судьязы.

• • •

ВЛКСМ КЫЗЫЛ хоорайомуның кубогу дээш чаңчыл болган волейбол маргылдаазы доозулган.

Эр улустуң 12 командазындан түүнел оюнга «Динамо-1» биле башкы институдунуң спортчулары ыымга-дээ үдүртүвейн келген. Бирги черге дээш спортчу демисел шыңгыы болган. Динамочулар дуржулганы улуг болганындан кедиг үеник башкыларын үдуп алган.

Херээженнериниң 6 командазындан эмчи училищезининиң, № 2 ортумак школаның кыстары түүнел оюнга одылам. Аңаа эмчи училищезининиң сурулулары тиилээн.

Т. ХЕРТЕК.

• • •

ТӨӨН-ХЕМЧИК райониуң «Аңаа эмчи училищезининиң башкымы В. Базыр 10,5 санны алган, тиилээн. Республика чемпионы чораан хоочун шыдыраачы А. Дазаа ийиги черни алган.

Башкы институдунуң студенттиги үшкү разрядчы М. Ондар, «Тыва үдүүгө» трестиг К. Тапшаа, Тывынмың комплекстиг геология экспедициязында Н. Бойко олар үштен беш дугаар черлерни үзүшкен.

Үстүнде ады киргеш беш шыдыраачы ийиги разрядтың нормазын күүсеткен ийикпе бадыткаан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

• • •

БАЙ-ТАЙГА районнуң Тээлиг чайзын спорт сезонунуң ажыдымышкыны болган.

Чиик атлетиканың маргылаашынга Тээлиг ортумак школаның командазы төлеширгээн. Ийиги черни «Мурнакчы» колхозтуң спортчулары алган. Хол бомбузунге эр улустуң болгаш терээженнериниң маргылдааларында райкуткомнуң шагдаа киидизикиин база «Мурнакчы» колхозтуң командалары шилгараан.

Тиилекчилерни районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң мактал бижиктери-биле шаннаан.

С. АЛЕКСЕЕВ.

ШЫҢГЫЫ ДЕМИСЕЖИР

Чылдагааны чүдел, чугаалажыылы!

Бо чылдың март 24-те үнген № 70 «Шын» солуунга журналист С. Маадының «Суд келди, турунар!» деп чүүлүнге хамаарыштыр хууда бодалымы илердикседи.м.

С. Маадының бижээни ышкаш, шынап-ла кижи бүтүдеан оор, хулиган боон терүттүнмээн-не болгай. Багай хелектерни үүлгедип чоруур кижилер кымнарын дээрге-ле, бо магатыг чаагай өйде төрүттүнген, амыдыралдың аар-бергезин-даа көрүп чорбаан, ажыы-биле чугаалаарга, чурталгага «чаг иштинде» бүүрек дегэ өпейледип өскен нинчангыс чаңдыг кижилер боор чүве-дир. Кижи бодаарга, шак мындыг тайбың, аас-кежиктиг үеде чурттаан, ажылдап турар кижилер харыдаа оорушкү-маңнайлыг, хөглүг-омак, чурту, чону дээш сагыш-човаңгыр, күш-ажыллыг болгу дег.

Мен база-ла хөй ажы-төлдүг кижи болгай мен. Инээмниң бызаазын дөрт чыл улаштыр оорладып келдим, Бо талазы-биле районнуң шагдаа киидизиниге биидирилишкиниидаа киирип келдим. Ооң харыызын ыынчага чедир дыңнаваан мен. Ол хевээр баргап. Ол ышкаш суурда чурттап олурар чамдык кижилериниң инээн сүре бөөр азы машинага оорлап чүдүре бөөр чоруктар ам-даа бар болуп турар. Чүгле хуу кижилериниң малмаганын оорлап турар эвес, а совхозтуң малчыннарының каларын турары күрүне малын безин үзе сүре бөөр. Школада склад эргелекчизи Монгуш Медечи-оол адашкыларның (үш өгнүк) үш пээзин эрткен хуузун одарындан сүре берген. Малчыннарда аът оорлатпаан малчыннар ховар деп чугаалап болур. Оор талазы-биле, кысказы-биле чугаалаарга, ыындыг. Маңаа школаның хеп складын ийи лаишыр оорлаан чорук база хамааржыр. Ол оорларны тудуп алза-даа, кандыг-даа түнел чок ажаа салыпкан, амдаа хостуг чоруп турарлар. Оорларны тудуп ап турза-даа, шагдаа черн 2—3 хонук бажыңнаап, салыптар таварылгалар дыка хөй болгулаардыр.

Школа доозкаш, өөредилгениң үзамчылаваан, ажылхожул чок, ада-неэниң азыралында олурар чамдык аныяктар кем-херектерин үүлгедип турар. Садыгларга, клубка, кудумчута байыр-наадымга, шайлалгага оларны кижи бо-да көөр. Даштыкы хевиринден-не оларны көрген кижи дораан эскерип каар. Башкарының дүктери, уругларның дег үзүп, борттеринин хавактарын дүжүр соккулап алган чоргулаар. Оларның амыр-менди солчур кижилери чок, оскө кижилерин олар тоомчага-даа албас, базып каа дег, улуг, бичө-даа дивес, хөмө таварып чоруур, харыдаа аңаа-ла чораан кижилерже чоңгээлеп каап чоргулаар.

Эрткен күзүн болук арагалаашкынның түүнелинде Ч. Ондар бодупуң күдээзи С. Арын-оолду кем чок чөрге эттээн. Ооң соонда октябрь айда Алдан-Маадыр суурнуң чурттакчылары А. Монгуш биле С. Ондар Бора-Тайга суурга арагалап алган улус аъды хунаап мунуп турган... Улус эттээр, улустуң амытыныга кыжаныр ийи-чаңгыс кижилерин Сут-Аксы суурда шагдаа салбыры та чүге хемчег албайн турар чүве?

Шак мындыг үүлгедиишкинге кым бурууазугул? Бир дугаарында, ол-ла хулиганнап чоруп турар аныяктарның ада-иезин, ооң ат-бүдезин кол бууруулуг деп санаар мен. Школа назылыг чамдык оолдар база-ла оларның суртаалынга кирип, хулиганнап чоруп турар апаргаш. Ол хулиганнар бичии кижилерни таакпылаарынга, оорлаарынга, улус аттээрингe, соңга, хаалга буза таварынга, улустуң аки-бак соглаэринге өөредип турза-турза, өөредилгенин ара каарынга чедирип турарлар. Маңаа база бир чижекти көрүп болур. Бора-Тайга ортумак школазының сески класының «өөреникчизи» В. Сарыглар бөлүк хулиганнар-биле катчыл турганының түүнелинде арагалап, улус-биле шош-содаа кылып чоруп турган, адактың соонда школа складын оорлашкан, школаның ара каггап, ам кандыг-даа ажыл кылбайн, суурлар кезип чоруп турар. Моон алгап көөрге, чамдык ада-неэер ажы-төлүүнүң кижизидилгезинге кичээнгей салбас, түгле школага чарбыыр, ол түгле башкыларның херээ дээр ялаылыг. «Башкылар силер-ле канчаар ийик силер, бис черле чадаштывыс» дигилээр-дир.

Бичии чаштарны кижизидерин школаның херээ дээри база шыя-на харыы. Ынчадаадаа үеник хой кезинде өөреникчилер бажыңнарга эртиирер болгай. Ынчангаш кол-ла кижизидилге ада-иелерден чок, ээн бажыңга болуп тургузуп каап, амыр-тайбың чоруп тургулаар-дыр. Олар бажыңында хонуп-дүжүп турар бе, турбас бе дээрээ-даа билбес, хайгаараавайн турарлар. Мындыг чоруктарның түүнелинде өөреникчилер өөредилгезин ара каап, чүрүм чок кижилер-биле катчыл, кемхерек үүлгедир чоруктарже кире бээрининг чылдагааны бо.

Ада-не кандыг болдур, ажылтолу база ындыг болур. Бичии кижилер ада-неэининг аажы-чаңын кончуг оттуукседр болгаш олардан өөренип ап чоруурлар. Харын-даа чамдык арагалаар, алгыжар-чошкур ада-иелериниң уругларының аажы-чаңын алгап көөрге, куруг шилдерге сут кудуп алган «арагалап» ойнаар, аразында бак соглежип, хөрекteнип ойнаар ийикпе, чогушкан улус оттуүнүп ойнаар... А чамдык күш-ажылгыр ада-неэиң ажы-төлүү күш-ажылга ынак, бажың-балгадының иштин хамааржыр ужурлуг. Бичии уругларны кежээкиниң 6 шактан соңгаар сууг, хөй-ниитии черлерни кезидип чорутпас деп чазактың шиитпири турда-ла, өөреникчилер дүве киино, концерт көрүп клубтан, сууг кезип, ында болүк-болүк боон алгаш чурум үреп чоруп турар.

Чамдык малчыннар ажылтолун кандыг-даа хайгаарал ажылче хоорай, суурларда партия, комсомол, профвилел организациялары, хөрээженнер човүлелдери, дружинниктер кол күштү салыр ужурлуг.

Чамдык кижилер дөргүлтөрел тыртыжар, эттедип, оорладып-даа алган болза, бир черден түке-даа оорлап экелгенин биле-даа, ол хереклери илеретпес, олчаар балыптар чоруктар кайы хөй. А бир чамдык кижилер ол хулиган азы оорлардан коргар чөөлүнде баргаш кижиниң та кайчаттар түке, аваа-ла кулак дыш чоруүнү» дээр хөөннерге алып чоруур. Ынчангаш оорларны болгаш хулиганнарны биле тура-да, оюу шаретпээн кижилерни база ол херекке кириштирер деп санаавышаан, шыңгыы хемчег алыр болза экя.

Ол ышкаш оорлар талазыбиле база бир мындыг бодалым бар. Оорлаар чорук базала ог-бүдеден кол хамаарыштыг деп бодаар мен. Ада-не азы алган кадайы ол кижиниң үргүлчү чагып, сургап, хоруп турар болза, ол кижи база миннир, сөкпээр ужурлуг. Чамдык ажыл чок, шак мындыг «туткуушталыыр» амыдыраар ийи-чаңгыс кижилериниң амыдыралы акша-шалыңныг кижилерниң амыдыралындан түдлүк чок чурттап олурар. А олар ыынча акшаны кайын ап турарыл дээрге, чүгле оор күжү-биле улустуң ийи-чаңгыс малын, күрүненин эт-хөреңгизин оорлаап, садып-сайгарып турарындан тып ап турар.

Хулиганнарга болгаш оорларга удур ыыңгыы демиселди чер-черде партия, комсомол, профвилел организациялары болгаш кижи бүтүдеин чорулар ужурлуг.

Александр ОНДАР.
Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда Бора-Тайга школазының башкызы.

Телевидение

АПРЕЛЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

13.00—Дайчыдылгалар программазы. 13.05—Школачыларга. «Спортчу чалыы назын». 13.35—Медээлер. 13.50—Уругларга ураи-чечен кино. 14.25—Эфирде—«Чалыы назын». «Мастерлер хоорайы». Ритадан дамчыдылга. 15.25—«Минскиниң трактор заводунуң чеди хонуу». Алдыгы дамчыдылга. 15.40—«Дүнеги эллеги». Ураи-чечен фильм. 17.05—17.15—Часпар. 17.15—«Чаңгыс эш». Бүгү-делегеи программазы 17.55—Спортчу программа. 18.45—Медээлер. 19.55—«Таварның дүшкеви». Ураи-чечен фильм. 20.25—Дамчыдылгалар программазы.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер (орус дылга). 20.45—ССРЭ-ниң 50 чылынга Тыва АССР-ниң агитацияураи-чүүл бригадаларының телекөрүүлеэн. 21.15—Телемедээлер (тыва дылга). 21.30—Тыва телевиденнеиниң болгаш радионуң симфония оркестри.

МОСКВАДАН

22.00—«Ураи чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Я. Станицын. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Генералды тутканы» 10.15, 13.20, 15.20, 17.10, 19.05, 21; «Акнаашкыны дугайында рассказтар» 12.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Россиянын чүрээ» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Таарымчаның джентльмендери» 15.45, 17.30, 19.15, 21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун чаштыг чараш кыс Варвара», 9.30, 13.30, 15.30. «Чүткүл» 11.30, 17.20, 19.30, 21.20 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, кедээ ажылагый киидизиниң 21-47, үдептүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киидизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаап.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00190.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
АПРЕЛЬ
30
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 102 (8870)
Өртээ 2 нов

ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

1972 чылдың Ленинчи шаңналдарының лауреаттарының дипломнарын болгаш демдектерин чаңчыл ёзугаар Москва Кремлиниң Свердлов залынга апрель 28-те тывыскан.

Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының Комитединиң даргазы Н. С. Тихонов байырлыг ёзулаалы ажытказ, лауреаттарга изиг байыр чедиргеп.

Чогаалчылар И. П. Мележ, М. С. Шагинян, А. Л. Барто, дирижер Е. Ф. Светланов, скульптор Н. В. Томский, кино уран чүүлүнүң ажылдакчылары Ю. Н. Озеров, Ю. В. Бондарев, О. И. Курганов, И. М. Слабневич, А. В. Мягков, архитекторлар М. П. Константинов, Г. Г. Исаакович, Л. Б. Фабрикант, А. Т. Мягков, И. С. Рогашов, В. Н. Мелчанов олар, а ол ышкаш шөвээн архитектор Б. С. Мезенцевтиң надайы олар шаңналдарны байырлыг байдалга алганнар.

1971 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреаттарының дипломнарын болгаш хүндүлүг демдектерин композитор А. И. Хачатурян болгаш ыраажы Б. А. Руденко олар база алганнар.

Шаңнатпаннар оларның ажылын бедим-биле үнелээнин дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка чүректиң хамызындан өөрүп четтиргенин илереткеннер.

ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцева, ССРЭ-ниң композиторлар эвилелиниң баштаар черинің бирги секретары Т. Н. Хренников, ССРЭ-ниң архитекторлар эвилелиниң баштаар черинің бирги секретары Г. М. Орлов, ССРЭ-ниң улустуң артизи С. А. Герасимов олар шаңнатпаннарга байыр чедирип, чедишкининнерни ыыжаан.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙНИ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЧЕ!

С. К. ТОКА,
СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

—⊙—

Тываның тараажыларында — күжениишкиниг ажылдың үези республиканың бүтүн-ле колхозтарында болгаш совхозтарында часкы хову ажылдары калбак фронт-биле чоруп турар. Кедээниң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң төлептиг утказуур дээш массалыг социалистиг чарышты калбартыпшаан, тоску беш чылдың йиити чылында чаагай дүжүттү алыр, кедээ ажыл-агыйн продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле планнарны база хүлээптелерин күүседир дээш, часкы тарылганы организастыг чорударынче ам боттарының күжениишкиннерин салып турар.

Хову ажылдарын дүргеп темпилиг, эки шынарлыг чорудары бо хүнерде республиканың ажыл-агыйларының хөй шуруузунуң тараажыларының кол сагыш салыр үүлү болу берген. Оларның чогаадыкчы чарыжындан эвээш эвес чаагай ажыл-херектер төрүттүнүп турар. Ол ажыл-херектериниң эгелекчилери Каа-Хем болгаш Таңды районнарының колхоз, совхозтарының партия организациялары, коммунистери, мурнакчылары болур. Ол болза хову ажылдарыга техниканы болгаш депшилгелиг технологияны мергежилдиг ажылгап, калбарыңгеп масса-политиктиг ажылга үндезилээш, механизаторларның күжениишкиннерин часкы тарылгага бедик бүдүргүлүг күш-ажылче мобилизастап турар кижилердир. Бот-бодунга пайырадыг дузалажылга, дуржулганы калбаа-биле солчуру ол черлерде күш-ажылдың болгаш амыдыралдың норма-чижээ болу берген.

Каа-Хем районунуң ажыл-агыйларының үдуртукчуларының болгаш кол специалистериниң чөвүлел хуралы чоокта эртикен хүннерде «Коммунизмче орук» колхозтуң хову бригадазынга болган. Олар часкы хову ажылдарының чоруп турорын чүгаалажыр. массалыг чаштырыышкының баштайгы хүнүнде механизаторларның күш-ажылын организастаанывда четшестерни база чедир кылдынмаан үүлдерни чайладыруның талазы-биле дыка хөй ажыктыг сүмелерни болгаш савалдарны киирген. Шөл бүрүзүнүң хөрээн-иламат байдалдарын бармындаалап турган, бүгү хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге, эң-не чогумчалыг хуусаалдарда чорулар деп ол кыска чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс эң-сеткил-биле дугурушкан. Ол-ла районда «Тилелге» колхозтуң баштаар чери болгаш партия эге организациязы ажыл-херекти база-ла ынчаар көрүп турар. Хову ажылдарынга эки болгаш бүгү талалыг белеткедип хандырар дээш, ол колхозтуң коммунистери эвээш эвес күженишкинни үндүрген. Ооң түңнелинде ам ховуга чаңгыс-даа машинаның ажык чок туруптар чоруу болбастаан. Апрельдиң 29-ка чедир ыда 2600 гектар черге тараа культураларын эки шынарлыг кылдыр чаштырган. Кедээ ажыл-агый культураларының чаштырарының тааримчалыг хуусазының эрттирбес дээш, ук колхозтуң тараажылары Май 1-ни төлдерге шалыпчы күш-ажылбиле демдеглел арттырер болгаш кол культураларның чаштырышкының Тилелге Хүнүнге чедир доозар деп шиитпирлээнер. Ол эгелекчи чорукту Таңды районда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң, өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйларның тараажылары детклээн.

Юбилейлиг чылдың чаагай хүүдү дээш демиселге мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп турар. Часкы хову ажылдарынга бедик көргүзүглерни «Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары А. Сорокин, В. Ылаан олар чедип ап, чер аңдарылгазынга ажыл нормазын хүнде 200—260 хуу күүседип турар. «Революцияның чалбыжы» колхозта трактористер В. Фукалов, К. Чапыян, К. Платонов олар часкы тарылгага шалыпкын ажылдап турар. Чижээ, Владимир Фукалов апрель 26-да 28 га черге чаштырар нормалыг турган. 90 гектарга ажыл-тасты чаштырган. Бир эвес бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста бар болуп турар улуг курлавырларны ажыглалга киирер болза, ылгыг бедик бүдүргелни көргүзүглерни кижи бүрүзү чедип ап болур.

Ындыг болза-даа хову ажылдары түлүктеп турар ажыл-агыйларда белиг ол ажылларны организастаарывында шынгыы четшестер барын фактылар хереченип турар. Чижээ, «Россия» совхозтуң бирги хову бригадазынга чаштырылга агрегаттары түгле эртеңгиниң 9 шакта ажылче кирип турар, түге дорге бо хүнерде механизаторлардан кым-даа хову турлаанга хоңмайын турар. Ындыг янзылыг байдал «Көк-Тей» совхозта болгаш өске-даа ажыл-агыйларда бар.

Дыка хөй ажыл-агыйлар черни чаштырышкынга белеткээрин тоомча чок көрүп турарлар. Чижээ, «Бурутгаар» совхозтуң Хайырлыг деп черде шөлдү балбаалыраткаңы холчок багай, аңаа та канчап тараа чаштырар түве йиик. Ында шөлдерни оргалай тараан, аңдарганы дескиг эвес. Ынчангаш ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистер чаштырылга хөрээнде шыкты канталаарының база бир баштайгы кол белеткели болгаш бедик дүжүттүң быжыг магадызалы болур. Чүгаа болза чер болганда хову ажылдарынга шак бүрүзүн үнелээр, чаштырылганы эртенден эгезээш хүн ашкыжеге чедир чорудар дугайында боол турар. Таңдыда «Революцияның чалбыжы» болгаш Каа-Хемде «Тилелге» колхозтарда шак ынчаар ажылдап турар болгай.

Часкы тарылга үезинде колхозтарның, болгаш совхозтарның партия эге организацияларының, кедээ бүгү коммунистериниң соруглазы болза, мурнакчыларның дүржулганын ой-шаанда эскерип, ооң дугайын хава парлалгазынга, агитаторларның беседаларынга бүзүрелдиг тайылбырлап бээринде болур. Часкы хову ажылдарының мурнакчы аргаларын чер болганга практика кырында неттередир, аңаа үндезилеп чаштырылганың темпизин улам ынай дүргедедирип чедип алыр үүлүрүт.

Ам часкы тарылга кампанизының түлүктүг үезинде, партия организацияларының хову ажылдарының бедик темпилери болгаш шынары дээш тараажыларның социалистиг чарыжын улам калбартыр үүлүрүт. Бригада бүрүзүнге, levено бүрүзүнге күүсетсе чоруур сорулгаларны илалтыг айтып алыр херек. Ол болза чарыштыг калбаа-биле неттерегей болдурар, ооң түңнелдерин үргүлүг үндүрүп турар дээн сөз-дүр. СЭКП Теп Кожуун комитединиң даргазы Ю. Ф. Ефимов, райисполкомнуң даргазы Ш. Ш. Ооржак, райпромсоюзтуң даргазы Ч. Ш. Ооржак, райкомсомолд

Улусчу контроль

Бөлүктер, постулар

Бистиң районнуң улусчу контроль органнары партиниң болгаш чазактың директиваларын совет, ажыл-агый болгаш өске-даа организацияларда күүседип турарын хынаар, күрүнениң сагылга-чүрүмүн болгаш социалистиг хөйлу-дүрүмүү бижыглаар херекке ажылчы чоннарны халбаа-биле хаара тудар талазы-биле элээн ажылды кылган. Контроль органнарының ажылын организас талазы-биле бижыглаар, бо ажылга халбак массаны хаара тударынга эрткен чылын улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының отчёт болгаш соңгуудаларын эрттиргени чүтүлә рольдуг болган. Бөлүктериң болгаш постуларның кежигүннериңе мурнакчы, эң-не идепкейлиг чонга хүндүткелдиг кижилер соңгуткан.

Олар күрүне планнарының күүселдезин хынаарынга, бүдүрүлгениң курлавырларын илередириңге болгаш ажыглаарынга, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарны узуткаарынга, социалистиг өөрүкөрениң камгалаар дээш демисеглеге дээштиг дузаны чедирип келген. Эрткен чылын бистиң районнуң улусчу контроль комитеди 105 хынаалданы органнастаган. Хынаалдаларның түңнелдерин чугаалажып көрүп, чогуур хемчеглерни алганы эки түңнелдерни берген. Гаражка 2—3 чыл иштинде ажылдавайн тургулаан станоктарны хынаалдалар соонда ажыладдың эгелээн. Силос траншеязын тударда төлевилелди хажытканын хынаалда үезинде илеткеш, ооң ханалын чугайлаткан. Бөлүктүң саналын ёзугтаар бетон ажылдарының хемчээлин эде саналан болгаш төлевирин 1160 рубльге эвээжеткеш. Ол түңнү төлээрин соксаткан, дүрүм чок чеге ажыр төлээр чоруктуу болдурбазын сагындырган.

Совхозтуң Кызылче дужаар суду ажыг, шынары багай болганын хынаалда үезинде илерткен. Саанчылар болгаш ферма ажылдакчылары-биле беседалажып, ону экижидер хемчеги алган соонда сүттүң шынары экижээн. Хынаалда мурнуунда Кызылдың сүт заводунга дужаар сүттүң үскүрү 3,5—3,6 хуу турган болза, хынаалда соонда 4,0—4 хуу четкен. Кызыл-тестың сооктан өлген-дир дээш үндүр бижип, силоска ажаап ап турда, контролёрлар бүгү шөлдү хынаап, ону кеспейн, бышкыже арттырарын саналдаан. Ооң түңнелинде 100 га ажыг черниң га санындан-на 4 центнер тарааны алган. Контролёрлар Т. Я. Шнурова, П. Е. Стерхов, А. Н. Санаров, В. Е. Лямзин олар хынаалдаларга идепкейлиг киржип келген.

Бүрен-Хем көдээ Советтиң чанында улусчу контроль бөлүү (даргазы Н. В. Никитин) дээштиг ажылды чоруткан. Сөөлгү дөрт ай иштинде 7 удаа хынаалданы кылган. Столованың ажылын, саван болгаш мал чемнинң сөөртүлгезин, мал чемнин хууда малга тотчеглээр чоруктарны, картофель, цемент кадагалалын хайгаарап, четпестерниң шалыстарын болгаш акша-хөреңгилерни каминг чарыгдаар дээш демисештиргеен, районнуң улусчу контролёрлары 63200 рубль түңнүг тараазын, минералдыг чемнигчилдилгени, цементтиң үрелиштикиден баш удур камгалаан. Контролёрларның, хынаалдаларының түңнелинде күрүнениң болгаш колхозтуң 57836 рубль түңнүг хөреңгизин хөйлуну хажыдып, ажыр төлөриниден чайлаткан.

«Бүрен» совхозта 55 контролёрну каттыштырган бир бөлүк болгаш 7 пост ажылдап турар. Постуларны ажыл-агыйның бүгү бүдүрүлге участоктарынга: сүт-бараан фермазынга, № 1 бригадага, машина-трактор мастерскаязынга, автотөрежка, тон шөлгө, тудут бригадазынга, хой фермазынга таарыштыр тургускан. Контроль бөлүү (даргазы Е. Д. Паздерин) 21 хынаалданы органнастаган. Хынаалдаларның түңнелдерин чугаалажып көрүп, чогуур хемчеглерни алганы эки түңнелдерни берген. Гаражка 2—3 чыл иштинде ажылдавайн тургулаан станоктарны хынаалдалар соонда ажыладдың эгелээн. Силос траншеязын тударда төлевилелди хажытканын хынаалда үезинде илеткеш, ооң ханалын чугайлаткан. Бөлүктүң саналын ёзугтаар бетон ажылдарының хемчээлин эде саналан болгаш төлевирин 1160 рубльге эвээжеткеш. Ол түңнү төлээрин соксаткан, дүрүм чок чеге ажыр төлээр чоруктуу болдурбазын сагындырган.

Совхозтуң Кызылче дужаар суду ажыг, шынары багай болганын хынаалда үезинде илерткен. Саанчылар болгаш ферма ажылдакчылары-биле беседалажып, ону экижидер хемчеги алган соонда сүттүң шынары экижээн. Хынаалда мурнуунда Кызылдың сүт заводунга дужаар сүттүң үскүрү 3,5—3,6 хуу турган болза, хынаалда соонда 4,0—4 хуу четкен. Кызыл-тестың сооктан өлген-дир дээш үндүр бижип, силоска ажаап ап турда, контролёрлар бүгү шөлдү хынаап, ону кеспейн, бышкыже арттырарын саналдаан. Ооң түңнелинде 100 га ажыг черниң га санындан-на 4 центнер тарааны алган. Контролёрлар Т. Я. Шнурова, П. Е. Стерхов, А. Н. Санаров, В. Е. Лямзин олар хынаалдаларга идепкейлиг киржип келген.

Бүрен-Хем көдээ Советтиң чанында улусчу контроль бөлүү (даргазы Н. В. Никитин) дээштиг ажылды чоруткан. Сөөлгү дөрт ай иштинде 7 удаа хынаалданы кылган. Столованың ажылын, саван болгаш мал чемнинң сөөртүлгезин, мал чемнин хууда малга тотчеглээр чоруктарны, картофель, цемент кадагалалын хайгаарап, четпестерниң шалыстарын болгаш акша-хөреңгилерни каминг чарыгдаар дээш демисештиргеен, районнуң улусчу контролёрлары 63200 рубль түңнүг тараазын, минералдыг чемнигчилдилгени, цементтиң үрелиштикиден баш удур камгалаан. Контролёрларның, хынаалдаларының түңнелинде күрүнениң болгаш колхозтуң 57836 рубль түңнүг хөреңгизин хөйлуну хажыдып, ажыр төлөриниден чайлаткан.

Сэкп ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның «Будүрүлге курлавырларын ажыглаарын эки-жидер болгаш улус ажыл-агыйынга кампалага чүрүмүн күштелдүрер дугайында» Чагаазы контролёрларның мурнунга чүтүлә сорулганы салган.

Чер — бистиң бәйлавыс. Каа-Хемниң колхозтары болгаш совхозтары 259 муң га черлиг, ооң 70 муң ажыг газы тарылга шөлү, 6216 газы сиген шөлү, 175792 газы мал одары. Ажыл-агыйларга чер четчир. Көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрериң болгаш садарын дыка ковүдедир арганы од берип турар. Ынчалза-даа бижыглаар черни ажыктыг, чөп ажыглаар дээш демисел районда чогуур деңнелде тургустунмаан. Хамыктың мурнунда хөрээн болбаазырадырынга агротехниканың чүрүмүн хажыдар чоруктар-биле ховуларда хөй белдирлешкек оруктарның бары-биле эптежип турарывыс четпес. Шөлдерниң ужун тарывайн, ооргаларны аштавайн турарывыстан бок үнүштер ону хөме алы бээр чоруктар бар.

Чернн суттарары, дүжүт ажаалдаанының шынарын экижидери ышкаш агротехниктиг хемчеглерже кичээнгей салыры негеттинип турар. Черни эргижирээн метод-биле суттарар чоруктуң үламындан ховулар кандан, үнелиг сут үнүштериниң хажыныы-биле агый бадып, хөрээнүнүң үнүш-дүжүктүр кезии үрелип турар.

Амгы үеде бистиң районнуң контролёрларының кичээнгейи ССРЭ-ниң тургустунганывдан бээр 50 чыл болур оюнга алдар ылдыр алган социалистиг хүлээлгени күүседир дээш демисеглеге боттарының үлүүн киирериңче утланган. Малдың ажаалдаанын болгаш чайны семиртилгезин, фермаларның санитарлыг байдалын, часкы тарылгага белеткөл, үреэниниң белеткели болгаш кадагалалы, хоран химикаттарны, минералдыг чемнитерин ажаары, ажыглаары, материал талазы-биле үнелиг түүдерни кадагалап турары, мал оолдаашкыны, ооң чаш толүн өйлаанда даңзылап бүрүткээри болгаш өске-даа ажылдар контролёрларның кичээнгейниң төвүнге турар үжурлут.

Я. САВКИН.
Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Өвүр районда «Кызыл тук» колхозтуң хоочун кадарчылары Дырыш Шүжүкеевич Сая болгаш өг-бүленииң хереэжеэ ээзи Бичен Дүктүг-ооловна Сая олар бо чылын төрүүр 400 хойдан 400 хураганны менди алган. 14 чыл иштинде хой ажылынга ажылдап келген кадарчылар үлегерлиг ажыл-ижи, бедик көргүүлери дээш каш удаа шаңнадып келгеп. Дырыш Шүжүкеевич юбилей медалы-биле, а Бичен Дүктүг-ооловна «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) Б. Д. Сая, Д. Ш. Сая, Д. Х. Комбу.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Эки хепти — чонга

Эртем болгаш техника кайгамчык сайзыраан бистиң үевисте үлегпурүңү бүгү адырлары шапкын хөгжүп, чонуң культуразы бедээн. Ол чорук амгы үениң өзүп турар негелделериңе дүшкен, чараш, бижыг шынарлыг идик-хепти чонга кылып бээр бедик болгаш харысалгалыг сорулганы чоннуң амыдырал хандырылга ажылдакчыларының мурнунга тургускан.

Ооң-биле чергелештир, будүрүлгениң технологиязын бүгү талалыг сайзырадырып, кадрларның билиг-мергежилин бедидерин үе негеп келген. Ынчангаш бистиң фабриканың дааранык чылары түр курстарга, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлериңде өөренип, боттарының билиг-мергежилин чүткүлдүг бедидип турар. Чижээ, бижыкчылар Полежаева, Чебоксарова, Боробьева олар түр курстарга өөренип, мергежилин бедиткеп, Таня Шагдыр херээжен даштыкы хеп бижыкчызынга Курскиде өөренип турар, а фабриканың бодунуң өөредилге курузунда 7 кижи дааранык чылың мергежилинде өөренип турар.

Бистиң дааранылга фабриказы амгы үеде 50 ажыг хевириниң ачы-дузазын чонга чедирип турар, ооң иштинде чүүл-бүрү хептер даараар, әр, херээжен, оол, кыс бөрттер бижар, аргыыр, янзы-бүрү оңнуг кылдыр будуур аргалар бар. Чүгле бо чылдың эгезинден бээр эртнең үеде даараар 6 муң, септээр болгаш будуур 1,5 муң чагыгны күүсеткен бис. Маңаа демдеглеп каары чугула чүве болза, бодунуң дурт-сынынга, даштыкы хевириңге тааржыр, чараш аянныг хеп аймаан даараадып алыр дээн улуг негелделиг чагыкчыларның биске көөп турары болур. Оларның биске идегеп, өөрүшкү-биле көөп турары дыка чоргааранчыг. Ынчангаш кандыг-даа чагыг бүрүзүн шынарлыг, бижыг, көрүштүг, чараш хевирлиг күүседир негелдени салып, фабриканың ажылчын бүрүзүнден негелдени шыңгыярадыр, оларның харыысалгазын бедиткеп.

Канчаар кеттинерил, бөгүн кандыг хеп эң чаражыл, кандыг хепти шилип алырыл? Эрткен чылдың хептеринден бо чылдың хептеринииң ылгалы чүл? Ындыг янзылыг айтырыглар бистиң чагыкчыларывысты ам ажаок сонуургадып турар.

Ол талазы-биле чамдык сүмелерни берип-даа турар бис. Бо чылдың чайгы үезинде кыстарга дорт, чиңге белдиг хеп тааржыр. Ол хепти кайыдаа дурт-сынның азы назы-харның кижилериңе таарыштыр даарап ап болур.

Юбка, узун чүвүр, платьебиле катай кедер, дыгыш пөс аймаавдан даараан чепи чок хөректээштер амгы үеге база тааржыр хеп болур. Кандыг хепти шилип алыры дээрге, кижи бүрүзүнүң бодунуң херээ-дир, ынчангаш кайы-бир кижиге ол-бо хепти ыяап-ла кедиңер деп база албадап болбазы билдиңгир.

Трикотажтан кылган костюм, платье, узун чүвүр, жилет болгаш өске-даа хевириниң хептери ам нептерең-гей, ажылдап-даа, байырлалда-даа көдеринге таарымчалыг боон турар. Трикотажтың эки талазы болза, ооң дырыштаазы, кыскалап чыырылбазы бижыг, чугдунгур шынары болур.

Фабриканың коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн толептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, тайбыңның болгаш күш-ажылдың байырлалы Май бирии багай эвес күш-ажылчы чеднишкиннер-биле уткуп турар. Дааранылга фабриказында 214 кижи ажылдап турар, оларның 204-үү херээженнер болгаш наңысыладыр база ооң чоок-кавыаныңы чурттакчы чонунуң барык үштүң бир кезии хирезиниң чагыгларын ылып берип турар. Оларның эң-не хоочуну Нина Михайловна Худорожкованың дааранычы ажыл стажы ам 25 чыл ашкан, ооң бышкан костюмнерин чижеглеп сананар болза, Кызылдың бүгү ар кижилериңе четчир ийик. Ол ышкаш Неля Мишцева, Анна Полежаева, Лидия Болотова олар база дуржулгалыг ажылчыннар-дыр.

Даараныкчылар Т. Соловьева, К. Лалетина, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Содунам, В. Пьянькова, З. Амирова, Н. Логинова, А. Дулова, К. Көшкендей, Л. Монгуш, С. Четчеткина олар ак сеткилдиг ажылыбиле чоннуң хүндүткелин чедип алганнар.

Бо чылдың баштайгы дөрт айында бараанныг продукция сайгарар планны комбинат 101 хуу күүсеткеп. Апрельде ачы-дуза чедириниң планын ол айның 25-те хуусаа бетинде күүсеткеш, 2 муң рубльдиг продукциязын планнан ажыр кылган.

Фабриканың коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга белеткелди күштелдүрбишаан, күш-ажылчы чеднишкиннерин бижыглап, чон-биле харылаазазын калбарткан. «Чечек» ателье чаа хептериниң көрүндезин найысыладыр өөредилге черлериңе, будүрүлгелерге, организастап эрттирип, телевиденне дамчыштыр чонга көргүскен болгаш парлалгага чырыткан.

Орус, тыва, украин, татар болгаш хой националдыг улуг Төрээн чуртувустуң өске-даа улустары дег деминг, найыралдыг ажылдап турар бистиң коллектививис бодунуң мурнунга салган сорулгазын чедип алырынга бижыг бүүрелдиг.

Т. МОРДВИНКОВА,
Кызылдың дааранылга фабриказының директору.

Күжениишкинни негеп турар

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер, ооң материал-техниктиг базазын бижыглаар талазы-биле Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни салып келген. Ада ёзунуң ол чаагай дузаламчызынга даянгаш, Бай-Тайга районнуң ажылчы чону, ылаңгыя көдээ ишчилер чамдык чедиишкинниг болган.

«Кара-Хөл» болгаш «Мурнакчы» колхозтарның девискээринге хар улуг болган-даа болза, арткен чылдың бо үезинден малдың өлүп хораары эвээш болган, үайокга ындыг чорук 382 баш кызырылган. Маңаа хамаарыштыр мурнакчы малчыннарны база айтып болур. «Мурнакчының» Салчак Тойбу төрүүр чүс хойга онаштыр 118 хураганны өстүрген; «Кара-Хөлдүң» Николай Дертен-оол, Ирги? Балчый, «Тээли» совхозтуң Күжүгет Дүүчүп-оол, Салчак Бышкак ышкаш төрүүр чүс хойга онаштыр 95—100 хураганны менди доруктурган хойжуларны хөйну адап болур.

Эрткен чылдың берге байдалын өөренип көргеш, республиканың партия, совет органнары, ылаңгыя Көдээ ажыл-агый министерствозу Бай-Тайгага боттуг дузаны чедирген. Тодаргайларга: «Кара-Хөл» колхозка 190 тонна холуксаалыг чемни, 120 тонна саванны, «Мурнакчы» колхозка 50 тонна холуксаалыг чемни, 47 тонна саванны, «Тээли» совхозка 50 тонна холуксаалыг чемни болгаш өске-даа чүүлдерни берген.

Мал чемнериниң талазы-биле ол улуг дуганы чөп ажыглаар, совхоз, колхозтарда бар мал чемнерин шын чарыгдаар талазы-биле четпес хемчег ап келгенин база айтыр херек. «Тээли» совхозтуң Эөр-Хавак сут-бараан фермазынга саванны хээндектеп, чымчадыр хайындырып бээрин организаставаан, чемгериглге рационун тургуспаан, хөй күш негеттинер ажылдарны механизаставаан. Шак ындыг байдал районнуң колхозтарындан база илерээн. Ол ышкаш ниитиниң малынган хууда малды ангылавааң чорук мал чемнин төтчеглеп будаанаарынга база идиглиг болуп келгенин фактылар бүзүреткеп.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхоз болгаш колхозтарның мал талазы-биле тускай эртемнигленриниң ажылында база четпестер бар. Эртемге үндезилеттинген чедиишкиннерни пропагандалаар, мурнакчыларның дуржулгазын калбартыр хемчеглерни четпес боттандырып келген. Инекти тарып боозадырының эртемге үндезилеттинген үнелиг арганарын «Тээли» совхозтуң зооветеринария ажылдакчылары эрткен чылын багай организастаан. Ооң үламындан бо чылын бызаалаашкын орайтаан, инектериң кызыраары ковүдээн, саар инек саны мурнуку чылдардан кудулаан.

Мындыг харысалга чок чоруктуң уржуундан эрткен чылдың бо үезинге деннээрге районда сүт бүдүрери 5,6 тонна, күрүнеге садары 14,6 тонна кызырылган, эът бүдүрери база 26,3 тонна кудулаан. Ол ышкаш күрүнеге садар малды баш бурунгаар үэүп семиртээнинден дужаган малдың чамдыызы арган болган. «Мурнакчы», «Кара-Хөл» колхозтарда мынчага чедир деңзи безин чок, ынчыг болганда кайы малчын чеже немелде деңзини алганын шын тодаралыры берге.

«Тээли» совхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге саткан шарыжыктарын багай семиртКенинден ортумактан куду деңгейделиг болган. Шак ындыг багай ажылдың түңнелинде совхоз бирги кварталда эът садар планын күүсетпээн, 23,7 тонна эът четпес болган. Күрүнеге саткан чүгле бола эвес, шээр малы база арган, ол хиреэе совхозтуң складында 248 тонна мал чеми концентрат кур ашканы элдептиг. Боос база чаш малды минералдыг болган немелде чемнер-биле багай хандырып турар, ооң үламындан совхозтуң өлүп хораан малы эрткен чылдың бо үезинден ковүдээн. Шак ындыг байдал, ылаңгыя күрүнеге арган мал дужаап турар чорук «Мурнакчы» колхозтан база илерээн.

Районда күрүне инспекциязы, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемнигленри-биле кады совхоз, колхозтарга хыналданы доктаамал чорудуп, ооң түңнелин түс бүрү ажыл-агыйларга чугаалажып турган. Малды багай ажааганындан бо чылдың бирги кварталында 94 улуг, биче бода, 1300 ажыг шээр мал өлүп хораан.

Чондан күрүнеге мал садып алыр айтырыгны база четпес организастап турар. Маңаа хамаарыштыр Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» семиртилге совхозуун (директору Ч. Дожулаа) база айтыр херек. Бо чылдың бирги кварталында чондан хүлээп алган малдың өртээн үр үеде төлевейн турар, чүгле мартта безин беш муң ажыг рубль төлеттинмээн. Чондан мал садып алырынга ол ышкаш шаптыктыг байдал-биле моон сонгаар эптежип болбас.

Бо юбилейлиг чылда районнуң ажылчы чону Төрээн чуртка 1712 тонна эът, 188 тонна дүктү болгаш 360 тонна сүттү садарын хүлээнген. Бай-Тайганың байдалынга улуг, харыысалгалыг сорулга, олар ону чедиишкинниг күүседип шыдаар.

А. АДЫГБАЙ,
көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш шынарының талазы-биле Бай-Тайга районда күрүне инспектору.

ЗОНА ААЙЫ-БИЛЕ СЕМИНАР

Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ, суур болгаш районнуң хоорайлар Советтериниң күүсекомнар секретарьларының зона аайы-биле семинарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу биле республикамың Министрлер Чөвүдели организастап эрттиргеп. «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге лүүштүр ажылчы чоннар депутаттарының организас-массалыг ажылын экижидер дугайында» лекцияны ооң киржикчилери дыңнаан. Ону Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарының көдээ, суур, хоорай Советтериниң секретарьларынга Министрлер Чөвүлелиниң инструктору Ч. А. Яндараа. Кызыл зонаынга республиканың Дээди Совединиң Президиумуунуң Секретары К. Д. Будуп-оол, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга зоналарынга республиканың Министрлер Чөвүлелиниң оргинетруктор кылдызының эргелекчизи М. М. Сүге-Маадыр, Тес-Хем, Эрзин районнарының көдээ Советтер секретарьларынга Министрлер Чөвүлелиниң инструктору Ч. А. Яндараа. Кызыл зонаынга республиканың Дээди Совединиң Президиумуунуң оргилдызының эргелекчизи К. Е. Кошкаров номчаан.

Ленинчи „Правданың“ алдан чылынга

ФЕВРАЛЬДАН ОКТЯБРЬЖЕ

Үр үеде чыткаш саргарып калган солуннарның арыннары... Эгелер: «Правда», «Рабочий солдат», «Пролетарий», «Рабочий путь»...

«Правданың» 50 чыл мурнунда үнүп турган ол дугаарларын бо хүннерде безин кижи дүвүрээнин чок номчуп шыдавас. Ынчан бижиттинип турган үүл бүрүзүнде кадыгдошкун болуушкуннарның, Россияны чимдинеддир силгип эгелээн революстуг шуургананың тывыжы плдеп...

1917 чылдың февраль революциязы хаанныг чазакты дүжүр октаан, ынчалзажок эрге-чагыргага келген буржуазия ажылчы чоннарның ветелдеринге хандырып бээрлеп ойталап турган. Ынчангаш чүс-чүс чылдарда уламчылап келген хаанныг дарлалдан хосталган ажылчыннар болгаш тараачыннар ол болуушкуннардан шын оруктуу тып алырып орлалдажып, ёзулуг хосталганы чедип алыр дээш туржуп турганнар. Ынчалзажок буржуаз Түр чазактың эмиссарларының, меньшевиктериниң болгаш өске-даа аңгы дайзынналарының үжүру биндинмес хоозуп чулчуруушкуннарындан шын үүлдү тодарадып алыры берге тургаш.

1917 чылдың майда үнген «Правданың» бирээзинге В. И. Ленин мынча деп бижээн: **«Правдадан» өске солуннарга бүзүревезин база кат-кат диледи».**

Ажылчыннарга болгаш тараачыннарга карэ чаңгыс шын орук—социалистиг революциже оруктуу чүтүлә большевиктер партиязы, Ленинниң партиязы айтып берген болгаш ону херек кырында боттандырарының сорулгазын оларның мурнунга салган «Правданың» арыннарынга ол үеде бижиттинип турган бүгү үүдерни номчаш, бистиң чонувустуң эртнең орууң бодап ораргa большевиктер солуунунуң бүгү ажыл-чорудулгазы Октябрьның социалистиг Улуг революциязы-биле, Коммунистиг партия-биле, Совет социалистиг күрүнениң төөгүзүү-биле тудуш харылзаалыг болуп турар. Большевик парлалганың ленинчи идеязары болгаш чаңчылдары — партийжи чорук, марксисчи идейлиг чорук, чоннуң амыдыралы-биле бижыг харылзаа, солунга калбак массаларның идепкейлиг киржилгези «Правдага» тывылган болгаш ооң ыцайгы хөгжүлдени алган.

«Правданы» 1912 чылдың май 5-те В. И. Ленин үндезилеп тургускан. Ук солуннуу тургускының Ленин орус ажылчыннарның төөгүлүт хөрээ деп санаан. Ынчан Ильич ол солунга хүн бүрү бижип турган.

Революция мурнунда чылдарда «Правда» үнүп эгелээнинии соонда чүгле ийи чыл ийи ай дургузунда безин хаанныг эрге-чагырга бо солуннуу 8 катап хаттаан, ынчангаш солун янзы-бүрү аттар-биле үнүп турган. Делегейниң бирги дайыны эгелээни-биле «Правданы» үндүрериң шуут хораан турган.

Февраль революциязы тиилээн соонда партия бодунуң төп органы болур «Правда» солуннуу (үш чыл дургузунда үзүктелиишкин соонда) база катап үндүрүп эгелээн. Ынчан ооң бирги дугаары 1917 чылдың март 5-те (18-те) үнген. Ол солуннуун мурнуку үүлүнге мынчаар бижээн: «Ажылчыннарның «Правда» солуну хаанныг эрге-чагырганың кадыг-дошкун үезинде ажылчын аңгының революсчу органы болуп турган.

Ажылчыннарның «Правда» солуну революция хүннеринде болгаш хосталганың хүннеринде ажылчын аңгыга бараан болур».

«Правданың» катап үнүп эгелээнин даштыкыга турган В. И. Ленин ишин-биле деткип, байыр чедирип турган. Кады ажылдап турган иштеримге бижээн чагааларынга солунну деткиринче кыйгырып, олче үргүлүү бижиниринииң чугулазын онзалап демдеглеп турган. Ильич болу дораан-на «Правдаже» «Ырактан чагаа» деп үүлүн бижээн.

Солун катап үнүп эгелээн соонда бир ай болганда апрель 5-те үнген ооң дутаарынга В. И. Ленинниң чедип келгенининг дугайында отчёту парлаан. Ол отчёттан чамдык одурутларны номчуп көрээлиниер:

«Апрельдиң 3-те кежээ Финлянд демир-орук вокзалынга РСДРП-ниң революстуг кезээниң баштыңчызы эш И. Ленин чедип келир деп чугаа нептерей берген. Ол хүн солун үнмээн, заводтар ажылдаваан. Ынчалзажок Россияның революсчу пролетариадынга өөрүвүүт бо медээ бүгү районнарга тарай берген. Оя чыл ажыг үениң дургузунда даштыкыга чурттап, кадыгберге байдалга турган болзажок, революсчу пролетариатты бодунуң соонган бүзүреледин-биле адертип келген кижиге канчаар-даа аажок улуг ужуражышкынны ажылчыннар белеткеп эгелээнинер». Финлянд вокзалынга баштыңчыны уткуур дээш чедип келген ажылчыннарның улуг чыскаалының дугайын биживишаан, солуннуң ооң ыцай айтыканы болза:

«Хаанныг дарлалдан Россияны чүгле хостап алган эвес, бүгү делегей хемчээлинге социал революциянның эгезин салган революсчу орус пролетариатка болгаш революсчу орус армияга эш Ленин куяк машина кырынга туруп алгаш байыр чедирип, орус пролетариаттың диңим базымнарынче бүгү делегейниң пролетариады идегел-биле көрүп турар деп чугаалаан...»

Петроградка чедип келген дораан-на Владимир Ильич «Правданың» редакция составынга киргеп болгаш партияның Төп органын удуртуп эгелээн. Апрель 7-де (20-де) «Правдага» Ленинниң «Амгы революцияга пролетариаттың сорулгаларының дугайында» деп кайгамчык ажылы парлаттынган. Буржуаз-демократтыг революцияның социалистиг революцияже шилчиприниң оруун ол ажылга айтыкан:

«Россияда амгы бо үениң онзагай байдалы чүдел дизе, пролетариаттың четпес медерелдиниңг болгаш четпес организастаттынганының ужурунда буржуазияга эрге-чагырганы берген революциядан,—пролетариаттың болгаш тараачын чоннуң эң ядыы кезектериниң холдарынга эрге-чагырганы берген турар ужурлуг ооң ийиги чадазынче шилчип кирери болур».

В. И. Ленин апрель, май, июнь айларда «Правдага» бодунуң улуг, биче хемчээлдиг чүүлдерин барык хүн бүрүде парлап келген. Ол чүүлдерге революсчу демиселдиң эң-не парын болгаш чидиг айтырыгларын бижип турган. Большевиктерниң дайынчы органы революцияның дайзыннарын—Түр чазакты, ол үеде Советтерге колдап турган меньшевиктерниң болгаш эсерлерниң чайгылчак политиказын бодунуң дугаар бүрүзүнге сойгалап илередип турган.

Ажылчын аңгының социализм дээш, бүгү улустуң тайбың дээш, тараачыннарның чер дээш, Россияның дарлаткан улустарының национал-хосталга дээш демиселин большевиктер партиязының чаңгыс революсчу агым кылдыр каттыштырып турарын болгаш бүгү революсчу күштериниң Ленинниң тутунуң адаа-биле чоруп орарыа «Правда» калбак массаларга тодаргай дыңнадып, оларны социалистиг революцияже мобилизастап турган.

Түр чазактың политиказынга удур чоннуң киленээшкини июнь 18-те «Дайын совезин!», «Капиталист-министрлер сөнезин!», «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуңнарның адаа-биле эрткен демонстрацияга илергейлеттинген. Июль 3-те Петроградтың кудумчуларынга база ыцдыг хевирлиг демонстрация эгелээн. Ажылчы чоннарның тайбың чыскаалынга удур Түр чазак пулемёттарны болгаш ланчыларны ажыглаан. Ол дутайын «Правда» июль 5-те үнген дугаарынга тодаргай бижээн. Ол-ла хүнүң кежээзинде солуннуң редакциязы болгаш типографиязы турган бажыцны юнкерлер буза шапкан, дыка хой ажылдакчыларны тудуп хорутдаан. Ынчалзажок дараазында хүн «Правда» «Листок Правды» деп атбиле үнген. Ол солунга Ленинниң «Эрге-чагырга кайдал, база контрреволюция кайдал?», «Каргыш сос болган фактылар», «Алыс уткаавынче чоокшулаан» деп ажылдары парлаттынган. Ол ажылдарында «Түр чазакты, ол үеде Советтерге колдап турган меньшевиктерниң болгаш эсерлерниң чайгылчак политиказын бодунуң дугаар бүрүзүнге сойгалап илередип турган.

Ажылчын аңгының социализм дээш, бүгү улустуң тайбың дээш, тараачыннарның чер дээш, Россияның дарлаткан улустарының национал-хосталга дээш демиселин большевиктер партиязының чаңгыс революсчу агым кылдыр каттыштырып турарын болгаш бүгү революсчу күштериниң Ленинниң тутунуң адаа-биле чоруп орарыа «Правда» калбак массаларга тодаргай дыңнадып, оларны социалистиг революцияже мобилизастап турган.

Түр чазактың политиказынга удур чоннуң киленээшкини июнь 18-те «Дайын совезин!», «Капиталист-министрлер сөнезин!», «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуңнарның адаа-биле эрткен демонстрацияга илергейлеттинген. Июль 3-те Петроградтың кудумчуларынга база ыцдыг хевирлиг демонстрация эгелээн. Ажылчы чоннарның тайбың чыскаалынга удур Түр чазак пулемёттарны болгаш ланчыларны ажыглаан. Ол дутайын «Правда» июль 5-те үнген дугаарынга тодаргай бижээн. Ол-ла хүнүң кежээзинде солуннуң редакциязы болгаш типографиязы турган бажыцны юнкерлер буза шапкан, дыка хой ажылдакчыларны тудуп хорутдаан. Ынчалзажок дараазында хүн «Правда» «Листок Правды» деп атбиле үнген. Ол солунга Ленинниң «Эрге-чагырга кайдал, база контрреволюция кайдал?», «Каргыш сос болган фактылар», «Алыс уткаавынче чоокшулаан» деп ажылдары парлаттынган. Ол ажылдарында

Ленин «Лозуңнарга» деп ажылынга мынчаар бижээн: **«150.000 петроград солдукчуларының органын харганы, юнкерлерниң ажылчын Войновту (июль 6-да) типографиядан «Листок Правды» деп хуудусту аккелгени — ол олурукчу чорук эвес бе? Ол Каменьиктарның херээ эвес бе?**

Хамыкты мурнай чон чүвениң бүгү шынныын—күрүне эрге-чагыргазы херек кырында кымның холунда дээрзин билир ужурлуг. Улуска бүгү шынны: эрге-чагырга Каменьиктарның, (Керенскийниң, генералдарның, офицерлериң болгаш өскелериндаа) шериг бөлүүмүң холунда, ...оларны буржуазия аңгы кыддыр деткип турарын чугаалаар херек».

Контрреволюстуг күштериниң июльда болган халдаашкынызры-биле революцияның тайбың хөгжүлдези доозулган. Бүгү эрге-чагырга буржуазияның холунче шилчээн. Түр чазактың эдериичиги болу берген эсер-меньшевиктери Советтерге кандыг-даа революсчу ходелиишкин кылып шыдаар арга-шинээ чок апарган. Ындыг байдалдың үезинде В. И. Ленин «Лозуңнарга» болгаш «Политиктиг байдал» деп ажылдарынга «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозуңнуг түр үеде дүжүреринин дугайында айтырыгны тургускан.

Большевиктериниң партиязын болгаш ооң парлалгазын контрреволюция истеп-сүрүү эгелээн. Ынчалзажок ол кадыг-берге үеде безин партияның сөзүү, ленинчи шынныг сөзүү мурнуку хевээр чидинбиле чаңгыланып турган. Июль 23-тен (август 5-те) эгелээш, эрге-чагырганың хоруп казаны «Правданың» орнунга «Рабочий и Солдат» деп солун үнүп эгелээн. Ооң арыннарынга партияның IV съездизиниң ажылынын дугайын чырыткан. Ленин чажыт байдалга турган болгаш съездиге олуруушпаан, ынчалзажок ооң бүгү ажыл-чорудулгазын башкарып, ооң шиитпирлерин ажылдап кылырынга киришкеп. Эрге-чагырганы чепсектиг тура халыышкын-биле чавлап алыр дугайында сорулганы съезд массаларның мурнунга салган.

«Рабочий и Солдат» солуннуң чүгле 16 дугаары үнген, ону хаан каапталга большевиктериниң солуну «Пролетарий» деп ат-биле үнүп эгелээн. Ооң чүгле 10 дугаары үнген. Түр чазак ол солуннуу хаан каапталга дараазында хүн Петроградтың ажылчы чоннары «Рабочий» деп эгелиг солунну ап эгелээн.

Революцияны шуут чылча шавар сорулга-биле контрреволюстуг күштер сентябрьда Корниловтуң үймээнин белеткеп эгелээн. Большевиктер ол үймээнии чылча шапкап. Бо бүгүнүң түңнелинде ажылчы чоннар большевикчи идеяларын шынныынга шуут бүзүрээнивер, ажылчыннар болгаш солдаттар чер-черде Советтерден меньшевиктерни болгаш эсерлерни үндүр ойлаадып, оларның орнунга большевиктерни депшидип эгелээн. «Бүгү эрге-чагырганы Советтерге!» деп лозун база катап тургустунган. Эрге-чагырганы тайбың арга-биле эвес, а буржуаз чазакка удур чеспектиг тура халыышкынбиле, пролетариаттың диктатуразын тургузары-биле чодиң алыр деп чаа сорулга тургустунуп келген.

Бодунуң мурнунда үнүп турган өөредилге ышкаш «Рабочий» солун сентябрь 3-тен эгелеп «Рабочий путь» деп атбиле үнүп эгелээн. Солун ол ат-биле Октябрьның чепсектиг тура халыышкынының типлээнинин хүнүнге чедир үнүп келген. 1917 чылдың сентябрь болгаш октябрь айларда «Рабочий путь» солунга В. И. Ленин «Компромисиялар дугайында», «Кризис туюлунда четкен», «Революцияның сорулгалары», «Эштерге чаагаа» болгаш өске-даа ажылдарын парлаан. «Рабочий путь» солун капиталистер

Ногаан өңнүктү камгалап, өстүрери —

бүгүденин херээ

Арга-ыяш—чоннуң байлаа

Республиканың ыяш ажылагийлыг будурулгелери тосну беш чылдың баштайгы чылында чамдык өөрүнчүг түңнелдерни чедип алганнар. Улетпүр продукциязы будурер планны эргелел хуусаа бетинде чедишкинниг нүүсеткеш, ыяштан 118 муң рубль продукцияны улус ажыл-агыйынга пландан ажыр берген.

Калбак хереглелдиң бараанарын будурер планны 116 хуу нүүседип, 58 муң рубльдиг продукциязын пландан ажыр кылган. Чадаанада, Шагаан-Арыгда, Кызылда ыяш ажыл-агыйлары ол талазы-биле эки ажылдаан. Төмунуң ыяш ажыл-агыйы ширбиил, баялы сывы, шаңан, дуга ышкаш чүүлдерни кылып турар.

Ыяш тарып олуртур планны нүүсеткен. 2213 га чөрге ыяш культураларын тараан, 2120 га черниң арга-зэминн чаагайжыткан. Арга-ыяшты өрттерден камгалаар хемчегларге 132 муң рубльди шиңгээткен.

Эртиен чылдың нургаг, наңдаашкынныг сезонунда арга-ыяшты өрттен камгалаар ажылды Төмү, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарда ыяш ажыл-агыйлары эки боттандырган. Ужар чүүл дузазы-биле хайгаарал аңаа улуг ужур-дузалыг болуп, республиканга өскөзөн өрттериң 98 хуузун ооң дузазы-биле илереткен болгаш оларның 80 ажыг хуузун өмүрген.

Эргелелдиң ажыл-агый чорудулгазынга хүн бүрүде эки түңнелдерни чедип ап, идепкейлиг ажылдап турар мурнакчыларның саны өскен.

Т. Хертен (Барыын-Хемчик), Н. Хаяртаң (Чадаана), Г. Кочетков (Каа-Хем), С. Монгуш (Тес-Хем) ышкаш мурнакчы нижилерни оларга хамаарышгырып болур.

Республиканың ыяш ажылагый эргелелиниң коллективи чаа беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын күүседир дазып иүжүн мөөнеп, чоннуң байлаа болуп арга-ыяштың нурлавырларын элбедип, ону бүгү хемчег-биле камгалап өстүрер болгаш камналгалыг ажыглаар талазы-биле улуг ажыл-агыйжы сорулгаларны моон соңгаар-даа боттандырар.

Ф. ГВОЗДОВСКИЙ,
республиканың ыяш ажылагый эргелелиниң инженери.

Тайгага өрттү болдурбас

Совет чурттуң арга-ыяш байлаа өгээртинмес хөй. Ооң кижиге ажык-дузазы база улуг. Ынчангаш оларны камгалап өстүрер, угаазылалдыг ажыглаар айтырыгны бистиң чурттувуста күрүне ужур-дузалыг айтырыг кылдыр көрүп келген болгаш көрүп-даа турар.

Арга-ыяшты камгалап өстүрер, өрт айыылындан камгалаар ажыл бүгү чоннуң, хөй-ниитиниң херээ болур. Ол ажылга улуг рольду ужар чүүл ойнап турар.

Чай дүжүп, кургаг үе келген. Ынчангаш өрт камгалалының ажылдакчылары хуралсуглаарларны, семинарларны арттырып, өрттү болдурбазының бүгү талалыг хемчегларин ап турар. Өрт-химия станцияларын тургузуп, өрттү парашютист отрядтарны четчелээн болгаш оларның баштайгы өөредилгелерин арттыргылаан.

Эрткен чылын Кызылдың авиаторлары арга-ээмге 70 өрттү өжүрген. Ол ажылга чүгле парашютистер эвес, ыяш ажыл-агый черлериниң ажылдакчылары болгаш чурттакчылар база киришкен.

Өөскээн өрттү өжүрери шүүделдиг болгаш улус ажыл-агыйынга шаптыктыг ажыл болур, а оларны болдурбайын барып болур аргалар бисте бүрүн бар. Арга-ээмге иштинге чораан кижи бүрүзү өөаарымчалыг болуп, от таккаш азы олаг салгаш, ону өжүрбейн чорүй ёаарын болдурбас херек. Хову-шөлдерге, арга-арыглар иштинге өрт айыылын болдурбас ажылды кижи бүрүзү, хөй-ниити холга алыр, ол талазы-биле калбак демиселдя чер болганга боттандырар ужурлуг.

Сиген, тараа саваңы өрттеткен черлерден улуг өрттер өөскүп үнер таварылгалар бар болуп турар. Чижээ, Бин-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң трактористери Коньков биле Лопсаң шөлге саван өрттеткеш, өжүрбейн каапторга, Билелиг суур чоогунга улуг өрт үнген. «Тиилелге» совхозтуң № 5 трактор-хову бригадазының бригадири В. Бүрбү саван өрттедириниң негелделерин кошкак хайгаарал тургыныңдан тракторист К. Чемчик саван өрттедип турган, өрт өөскүүп үндүрүп, 170 га черниң эзимин өрттеп каан.

Ындыг таварылгалар кончуг хөй. Колхоз, совхозтарның, будурулге, организация улустарывыстың шинги антиимпериалистиг демисели-биле чергелештир элбек сүт саап турар мурнакчылар, бичии чаштарны коммунистиг аажы-чаңга чаңчыктырып, эртем-билиг-биле чепсегленп турар башкылар, сураглыг эмчилер, хойжулар, кобальт концентрадын будурүүп турар инженер, ажылчын херээженнер-ле хөй.

Херээжен ишчилерни ниитилелге ажыктыг ажыл-херектерже организастаар, нелерниң база чаштарның эргелажын камгалаар, оларны интернационализмниң, коммунистиг моральдың ёзузунга кижиилдер талазы-биле чугула ажылды чер-черде херээженнер чөвүлелдерни чорудуп турар. Республиканың херээженнер чөвүлелдериниде неп-

Интернационализмниң ёзузунга кижизидер

терээн агитквартираларны дамчыштыр херээженнер ортузунга ажылды улам-ва дээштиг организастаар турар. Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын уткуурунга тураскаатқан социалистиг чарышпа киржип, хүлээлекыны улут. Ынчангаш оларның ортузунга организакчы, кижиилдикчи ажылдарны чорудуп тургаш, чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылганына, ажы-толдуу бүгү ниитиниң өөредилгезинче бүрүн хаара тударына, ёзулут ниитерниде цехтериниң херээженнер болуктериге даянып, боттуг ажылдарны чорудуп турарын, чамдык айтырыгларны суур Советиниң күүсекомунун, партия организацияларының хуралдарынга чугаалажып турарын адаа демдеглээн.

Суурның херээженнер чөвүлелиниң инициативазы-биле ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатқан кежээдиң организастыг арттырып турар. Семинарга келген ажылчылар (районнуң херээженнер чөвүлелдериниң активчилери болгаш Каа-Хем районнуң төлээзи—партия райкомунуң кижиниг эргелекчизи Е. Ажи) «Чаңгыс ог-бүледээ» деп эвилелдешкен республикаларга тураскаатқан кежээлериниң бирээзин — Украин ССР-ниң кежээзин сонуургаан. Найырал дугайында шүлүктүг байлак Украина дугайында сеткил хайныышкынныг чугаалар, ол республиканың арыг хөөг аялгалары, дайын киржикчизиниң чугаазы, документалдыг фильмниң кадрлары, казыргы дег кашпагайларның танцылары, солуп турган. Клубтуң фойезинде украин паннонал аъш-чемниң делегелгеин хову-аксыжылдар сонуургап, ындыг кежээлерни уругчу организастаарының чугулазын демдеглеп турганнар.

Бо медээни семинарның киржикчизи, республиканың сураглыг саанчызы, эрткен чылын бир инекке онаастыр 3693 кг. сүт сапташ, Тывата бирги черни алган мурнакчы Галина Корауунуң чугаазы-биле төнүлүүл:

— Хову-Аксының херээженнер чөвүлелиниң ажылы-биле танышкаш, «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехин, металлургтарның кадыкшылга зоназы — магазыт чаагай профилаторийин, тематиктиг кежээни организастыг, утка-шынарлыг эрттиргенин көргеш, бистиң «Межегей» совхозтуң бүгү салбырларынга ажыл-херекти мынчаар тургузуп ап болур, мынчаарда херээженнериниң харыысаалгазы, идепкейи улам бедиир-дир деп бодадым — деп, ол чугаалаан.

М. СМИРНОВА.

Кады ажылдажылга дээш

КАИР. (СЭТА). Каир парлалга ЕАР-ның президентиниң Анвар Садаттың Совет Эвилелинде эгелээн ажыл-чоруун калбаа-биле чырыдың, совет-египет найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглап, үре-түңнелдиг хөгжүдеринге ол ажыл-чорук чаа салыышкынны киирер дээрзинге бүзүрелин илергейлеп турар.

«Президент А. Садаттың амгы ажыл-чоруу болгаш совет удурткучулар-биле ооң чугаалажышкыннары, мурнунда эрткилээн ужуражышкыннар-биле бир дөмей, совет-египет найыралды быжыглап, хөгжүдеринче угланган, бистиң улустарывыстың шинги антиимпериалистиг демисели-ниң херээнге боттуг салыышкыны болуру читалинг чок» деп, «Аль-гумхурия» солун демдеглээн.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Хостуг немец профсоюзилелдер каттыжышкынының Төп башкаар чери Герман Демократтыг Республиканың хамаатыларының пенсияларын бедиидер, социал хандырылгазын болгаш чурттарга байдалдарын экижидер талазы-биле хемчегларни баш бурунгаар көргеш шиитпирлэн кады хүлээп алган.

ГСЧП-ниң VIII съездиниң айытканы улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планының кол сорулгазын бодтандырарынче угланган бо чугула хемчеглөр улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидерин айтып турар дээрзи шиитпирде илдең.

ТӨӨГҮЛҮГ ХҮН

Он чыл журнунда, 1962 чылдың апрель 30-де, Бирманың Революстуг чөвүлели «Бирманың социализмче орруу» деп программаны хүлээп алган. Ынчангаш Революстуг чөвүлел ынчан капиталисмни болгаш буржуаз парламент эрге-чыргелин узуткаар, молчугделди чок кылыр, ажылчы чоннарның амыдыралын экижидер, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның деткимчезинге даянгаш, социализмче чайгылыг чок шилчиир деп быжыг-биле шиитпирлээн.

Эрткен чылдар дургузунда Бирмада хогжудениң калбаталистиг аъш-чемниң делегелгеин хову-аксыжылдар сонуургап, ындыг кежээлерни уругчу организастаарының чугулазын демдеглеп турганнар.

Бо медээни семинарның киржикчизи, республиканың сураглыг саанчызы, эрткен чылын бир инекке онаастыр 3693 кг. сүт сапташ, Тывата бирги черни алган мурнакчы Галина Корауунуң чугаазы-биле төнүлүүл:

— Хову-Аксының херээженнер чөвүлелиниң ажылы-биле танышкаш, «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехин, металлургтарның кадыкшылга зоназы — магазыт чаагай профилаторийин, тематиктиг кежээни организастыг, утка-шынарлыг эрттиргенин көргеш, бистиң «Межегей» совхозтуң бүгү салбырларынга ажыл-херекти мынчаар тургузуп ап болур, мынчаарда херээженнериниң харыысаалгазы, идепкейи улам бедиир-дир деп бодадым — деп, ол чугаалаан.

М. СМИРНОВА.

Ажыктыг ажыглаар

Сураглыг совет чогаалчы Л. Леоновтуң «Арга-арыг дээрге, бистиң аал оранывыс-тыр» деп бижээни кончуг шын. Хөй га черниң арга-ыяжын ажыглаары-биле чыл бүрүде кезиң, чаа тудугларже, үлетпүр бүдүрүлге черлеринче чорудуп турар.

Бистиң районда түгле «УТКА 25 чылы» совхоз безин чыл бүрүде 1500 кубометр токпакты, 500 ажыг кубометр тудуг ыяжын белеткеп турар.

Чер-черге ыяш кескен участоктарның девискээринге пиломиктерге өстүрген чаш ыяштарны олуртуп турар. Ынчалза-даа ол чаш ыяштарныдаа, арга-ээмнин-даа кайы хамаанчок талтай базып, үргеп деп кааптар таварылгалар барын айтыры артык эвес. Чижээ, Ак-Туруг ыяш ажылагый черинин Кара-Сугга 1965 чылда тараан чаш ыяштарын «Искра» колхозтуң (Чөөн-Хемчик район) Сарыг-Хөлчүкке чайлаглаар малчыннарының хөй малы чаза базып, чип каапкан.

Ийи-чаңгыс төтчеглекчи кижилер арга-арыг иштинден, камгалалдыг черлерден чөпшээрел чок ыяш төтчеглеп кезип, амы-хууда ажыглап турар. Оларның-биле демисел кошкак. Чижээ, бисте Ондар Базыр-оол деп кижи бар. Ооң доктаамал ажылы чок. Анаа харыысалга онаарга, торгаал төлээр акшазы чок болур. Арга-ыяшты төтчеглеп, хууда ажыглаарынга ол ынак.

Арга-ыяш чонуң байлаа болганда, ону ниитилелге ажыктыг ажыглаар херек.

К. КОМБУ.
лесник.

Ногаан эзим шилезин!

Кызыл—Тээли аразының улуг чазаглыг оруунуң мурнуу талазында, Хайыракан даанның дүжүнде чавызааш дагларның аърга чартында кезек хадылыг ногаан эзим ырактан хүннээректеп көстүп, сеткил-сагышты өөртүп келир.

Ол болза, Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агыйының хумагалыг өстүрүп, девискээрин делгемчиткен хады эзими-дир. Ооң доктаамал леснигинге Ленин орденнин эдилекчизи Ч. Аракчаанны быжыглаан.

Ам аңаа баарга, магалыг-да: арга куштарының чүүл-бүрү аялгалыг ырызы чүк болгандан куттулуп кээр, кижини сергедип кээр сүүзүннүг, чаагай чыт салгын аайы-биле эстеп-хадып турар. Эликтер безин турумчуп, өзүп көвүдээн.

«Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери ол ногаан эзимниге чоргаарланып, ооң даглар шаттары кежилдир, одуртур ырактан ногаарарып көстүп чыдар аайы-биле чеваап хады эзими деп чоргаарал-биле адап турээрлер.

А. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.

Көдээ библиотека

Библиотекаже кирип келирге, ооң арыг-силии, корум-чурумнуу кижиниң кичээнгейин чайгаар-ла хөөра туда бээр. Узун столда янзы-бүрү чаа журналдарны, солуннарны шевергин салган. Ооң ужунда сааңчыларга, хойжуларга болгаш өскелерге-даа херектиг помнарны аңгы-аңгы бичии хаажакчыгаштарда суккулап каан, улус хереглээн литератураларын ооң хостуу-биле шилип алырынга дыка таарымчалыг.

Солагай талада ханаже көргеш, «Тыва мээң чоргааралым» деп чараштыр бижээш аскан домакты номчудум. Ол чурт-шинчилел булуңу болду. Ында Тываның үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агыйының, культураазының хөгжүлдезиниң дугайында номнарны, альбомнарны, чуруктарны делгээн.

Бо болза Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң Чал-Кежигде кодээ библиотека-дыр.

— Политиктиг болгаш уран чечен литератураны чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Ону кылырда активтиг күжүмге даянып турар бис. Библиотека чөвүлелиниң кежигүннери план тургузарынга, нөжээлер, диспуттар, номчулга конференцилялары белеткээринге, эртиреринге күзелдип-биле киржип келген. Организакчы болгаш тайылбыр массалыг ажылды ажылчы чонуң ортузунга үргүлчү чорудуп келгенивистен суурда база малчыннарның аразында номга хандыкшылдыгларның саны көвүдээн деп, библиотека эргелекчизи Салчак Чамбил бодунуң ажылымның дугайында доңчу чугаалады.

Чал-Кежиг библиотеказынга мурнунда чылдарда чамдык чедир кылдымаан чүүлдер тургулаан. Капсиниң библиотека-техникумун доозкаш, Чамбил ажылдап эгелээн соонда библиотека районда дээрелерниң бирээзинде санады берген.

Номчукчуларның саны 240 ашкап. Фермада, кадарчыларда 18 кожер библиотекажыгаштыр тургускан. Ооң номнарын доктааткан үелеринде үргүлчү еолуп, кымга кандыг ном хереглеттинип турарын бижип алгаш, дараазында ол номнарны чедирип бээрин чурумчуткан. Салчак ол чорааш, чүгле номнар солуу-биле кызыгаарлаттынмас, беседа, номчулгаларны малчыннарга кылып бээр чанчылдыг.

Библиотеканың номнарын делгинрде улустуң мергежилиниң, назы-харының аайы-биле корум-чурумнуг еалган. Номчукчулар хереглээн литературазын боду хостуу-биле шилип алырынга таарыштыр кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдарын пропагандалаар талазы-биле биче эвес ажылдарны библиотека кылган. Съездиниң материалдарының делгелгелерин организастаан, бо талазы-биле бесседаларны ажыл-ишчилерниң ортузунга чорудуп келген.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга толештиг ужуражыр дээш белеткел ажылдарын библиотекада чорудуп турар. Совет улустуң хөй националдыг улустарының наймыралының дугайында бижээн чогаалдарны пропагандалап, нептередир хемчегларин. оларның делгелгелерин болгаш өске-даа ажылдарны план ёзугаар чорудуп эгелээн.

Т. ХЕРТЕК.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ХҮНҮ

Часкы серии салгын кызыл туктарны кинскидин турар. Барык 125 чыл бурунгаар Маркстың болгаш Энгельстиң «Коммунистиг партияның Манифестиниде» чарлааны «Бүгү делегейниң пролетарийлери, каттыжыңар!» деп дайынчы кыйгырыгын янзы-бүрү дылдарга бижээш ол туктарда кинскиткен. Чер бөмбүрээзинң миллион-миллион ажылчы чоннары Май 1-ниң хүнүнде кызыл туктарын тудуп алгаш, тайбың, демократия болгаш социализм дээш империализмге удур демиселге боттарының эп-сеткилин каттыштырып, чыскаалдарже үнерлер.

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары боттарының хуу-салымының долу эргелиг ээлерп апаргаш, ынчангаш олар чаа амыдыралды тургузуп турарының чедишкиннерин байырлап, чыскаалдарже үнер, а капиталистиг чурттарның ажылчы чону монополистиг капиталга удур демиселге боттарының туруштуун, ажылчы чоннарның политиктиг, социал-экономиктиг эргелери, социалистиг идеалдар дээш демисежирине шиитпирлэнп илергейлеер дээш кызыл туктары-биле чыскаалдарже үнер.

Делегейниң ажылчын аңгызы социализмниң делегей системазын бодунуң төөгүлүг чаалаан алышкынны кылдыр көрүп турар. Социализм делегейн-биле, делегейниң ажылчын шимчээшкинин-биле болгаш бүгү делегейде национал-хосталгалыг шимчээшкинин-биле боттарының ханы харылзаалыын бүгү чурттарның коммунистеринин Май 1-ниң кыйгырыгларына демдеглеп турарының ужуру-даа мында. «Бистиң чурттувустуң ажылчын аңгызы бодунуң демисежип турар херээн бүгү чурттарның пролетарийлериниң делегей демисеминиң чарылбас кезээ кылдыр көрүп турар. Бодунуң тургустунганының баштайгы базымнарындан эгелээш, ол интернационалчы күш болуп турукун келгенө» деп совет профсоюзилелдеринин XV съездиниң индиринден СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазының бүгү делегейге улуг деткимчиниин алганының ужуру-даа мында.

Пролетаржы интернационализмниң чаңчылдарынга тыныч бистиң чурттувустуң ажылчы чоннары Май 1-ниң хүнүнде капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеер. Монополиялар капиталлизмниң иниги кризизиниң үезинде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-ажылын бичиндаа барымдаалавайн турар. Оон чижээнге бөгүнгү Каттыкан Штаттарны—капиталлизмниң агресчи чурттуп хамаарыштырып болур.

АКШ-та ажыл чоктарның саны беш чартык миллион, азы бүгү ажылчын күжүнүң алды хире хуусу болуп турар. Америк монополиялардың бүжар-бак ажылдаткынының түңнели ол ыпкажыл. Ажыл чоктарның өг-бүлелериниң кежигүннерин катай санаар болза «уттундурган американнарның» саны миллион-миллион. Капиталистер ам дээрезинде ажылдап турар кижилерин кара турарында албадап ажылдадып тургаш, кавчаар-даа ажок улуг хемчээлдиг орулгаларны ап, байып турар. Сөөлгү медээлерни ёзутаар ап коорге, АКШ-тың 669 улуг корпорациялары бо чылдың бирги кварталында 3 миллиард 562 миллион доллар арыг орулганы алган болуп турар. Бо дээрге, эртиен чылдың бо-за үезиниден 12 хуу хөй-дур. «Вестингауз электрик» корпери ол талазы-биле «рекорд» тургузуп, орулга өзүддезини 27 хуу чедиргеп. Ол-ла үезинде дургузунда АКШ-та аъш-чем продуктуларының ортаа 3-тен 23 хуу чедир аартаан.

Май 1-ни, делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүп, Чикагоның ажылчыннарының маадырлыг демиселинге тураскаал болдуруп, 2-ги Интернационалдың бирги конгреси 1889 чылда чарлаан. 8 шактыг ажыл хүнүн негеп. Чикаго ажылчыннарының кылган масслалыг чыскаадынче америк полицейжилер 1886 чылдың май 1-де халдаан. Полицейжилер чыскаалганнарны эттеп, соп турган, а үш хүн эртиненде удурланыышкын митингизи болуп турда, чаа чоңгээни үүгедип, ыяап наш бомбаларны чавыдырганының түңнелинде хөй кижи өлген болгаш балыглаткан. Оон эгелээш-ле полицейжилерниң бооларының огу, шаагайлары чоннуң хөделиишкиннерин баларының чепсээ апарган. Америк чагырыкчы бөлүктериниң дерии аажылаашкыннарынга даймына удурланган чыскаалдарның киржикчилери, хамааты эргелер дээш демиселлчилер, күш-ажылдың байдалын экижидерин негээн ажылчыннар таварышкан. Маадырлыг коммунист Анджела Дэвис-биле кады дешилелиг болгаш демисежин турар бүгү Американы карабиймичке кирер октаарын америк реакция күзеп турар.

Океан индында «акыларындаң» чыдып калбас дээш англи капиталистер база шыргайып турар. Олар эртем-техниктиг революциянның чедишкиннерин боттарының мөлчүкчү сорулгаларынга ажыглап, ажылчы чоннарның малбак кезиин бүдүрүлге чорудулгазындаң кыяп үндүрүп турар, ооң түңнелинде Англияда ажыл чоктарның саны миллион ашкан. Кажан аажок килеңнеп хорадаан ажылчыннар ажыл сокседып, негелде кылырга, буржуаз күрүнеңниң шаажылакчы механизминиң «пружиназы» ажылдап эгелей бээр. Чижээ, ам үеде англи чазак ажылдың байдалын экижидерин негээн демир-орук ажылчыннарының демиселин бооп тударын орлалдажып турар. Англи чазак ажылчыннарга удур хоойлуга даанын алгаш, демир-орукчуларны деткээн трансспорт болгаш мергежилэн чавыс ажылчыннар профсоюзилерин 50 муң фунт стерлингиге торгаан.

Ынчалза-даа ажылчын аңгы боттарының дарлакчыларынга шыңгыы ойтур шавышкынны таварыштырып турар. Май 1-ниң бүдүүзүнде бүгү Японияга чоннуң ажыл сокседышкынының ийиги хөделиишкинин калбарган. Анаа 3 миллион ажыг кижи киришкеп. Май 1-ниң хүнүнде япон хоорайларның кудумчуларывче миллион-миллион чон үнер. Ажылчы чоннарның улуг хемчээлдиг ажыл сокседышкынынга кодээниң тараачыннары база каттыжып турар. Монополиялар тараачыннарның продукциязын чиниже чорук-биле, чипк ортен-биле садып алгаш, ону улут ортекке садып, байып турар.

Ажылчы чоннар чүгле экономиктиг эрге-ажыктарын камгалаары-биле кызыгаарлаттынмайн, политиктиг негелделерин идепкейжидип турар. Италияда, Францияда, Англияда, ГФР-де, Каттыжкан Штаттарда, Японияда болгаш өске-даа чурттарда улут профэвилелдери америк ужар чүүлдүк ВДР-ни аралдаазыбиле бомбалап турарынга шыңгыызы-биле удурланып, Индий-Кытаттың улустарынга удур бүжар дайынны сокседырын негеп турар. Европа чурттарының профэвилелдери ол дишке коллективтиг айыыл чок чорукту системазын тургузарының орунтарын дилеп, быжыг тайбыңны, бот-бодунга таварымчалыг кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглап, ажылчы чоннарның амыдыралының деңнелин бедидер дээш туржуп турар.

Айыыл чок чорукту быжыглаары дээш Европаның хөй-ниитиниң калбак кезии хөделип турар. Ооң сөөлгү херечиин болза Европага айыыл чок чорук дээш хөй-ниитиниң күштериниң Ассамблеязын чылдырар талазы-биле инициативтиг комитеттиң сессиязының Брюсселге болуп эрткени болур. Ындыг Ассамблеяны июньниң эгеезинде Бельгияның наймыылалы Брюсселге чылдырар дээнин ук комитет 25 чурттуң хөй-ниитизиниң өмүнээзинден бадыткаан.

Ниити-европа чөвүлел хуралын дүргени-биле чылдырар дээш шимчээшкинниң калбарып турарының дугайын Европага айыыл чок чорук дээш демиселдиң англи комитединиң Лондонга эртиргеи национал конференциязы хереглеп турар. ГФР-ниң ССРЭ болгаш Польша-биле көрээлерни бадылаар чорук Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга опза ужур-дузалыг болур ийиг деп конференциязының резолюциязында демдеглээн.

Барыын Германияның ажылчын аңгызы Май 1-ни эки үүле-херек-биле уткуп турар. Олар Москва болгаш Варшава көрээлерин бадылатпас дээш оралдажып турар реаксылыг болгаш ожээн негекчи күштериң чимаевиишкинниерине удурланыышкынын илергейлеп турар. Мунуң ажылчынар Кельн болгаш өске-даа хоорайларның кудумчуларынче үнүп, реаксияның планы боттанмас деп медеглеп турган. Дортмундада «Вестфален-хюттен», «Феникс», «Унион» деп металлургия заводтарының хөй-хөй муң кижилиг коллективтери удурланыышкынның саамдырыг ажыл сокседышкынынарын байыр чедирип турарын илергеп болгаш Москва, Варшава көрээлерин тоол көөрүп бүндестагтың депутаттарындан негээн. Штраустуң болгаш Барцелдин хоралакчы хөделиишкиниерин сагыпдырып тур бис, көрээлерни бадылаары дээш демиселге белеп бис деп ол резолюциялэ айыткан.

Май 1-де пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының тугунук адаанга чыскаалгаш үнер янзы-бүрү чурттарның ажылчы чоннарының мурпулэ янзы-бүрү тодаргай сорулгалар туруп турар. Ынчалза-даа оларны Май 1-ниң маржызына чүгле туктарның оңу эвес, харын сорулгаларының чаңгыс аайы каттыштырып турар. Күш-ажылдың киржилериниң сорулгазы болза Тайбың, Аны-дунма чорук, Дең эрге болгаш Азо-көзинниң дугайында кижи төрелиттеңиниң шаг үезин бээр күзел келгея тура-соруун ачыдырарга боттандырары болур.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

Ираның мурнуу талазынга күштүг чер шимчээшкини болган. Ширазтың мурнуу-чоон талазынче 160 километр ырак эпицентрге ооң күжү 8—9 балл болган. 4 муң кижи амы-тынындан чарылган, 40 муң хире кижи эт-хөрсүнү чок арткан. Чер шимчээшкини узун дурту 20 километр болгаш чамдык черлерге ханызы элээн каш метр чедир чер кырын тиглендирген. Ираның чазаа чонга дуза көргүзер талазыбиле далаштыг хемчегларни алган.

ЧУРУКТА: чер шимчээшкини болган девискээрде.

А. АХМЕДЗЯНОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хакас өңнүктер Тывада

Совет Эвилелиниң хөй националдыг аңыдукма улустарының бот-боттарының аразында экономика болгаш культура талазы-биле харылзаазы хүн келген түлүм-ил быжыгып турар.

Ооң бир чижезинге бистиң кемавыс аңыдукма Хакас автономнуг областың Таштып районнуң төлээлери райкүүскемнуң даргазы П. К. Кулагашевтиң удуртулгазы-биле Май байырлавының бүдүүзүнде Барыын-Хемчик районга аалдап чоразы хамаарыпыр.

Аалчылар районнуң үлетпурүнүң, кодээ амыл-агыйының болгаш культуразының чедишкиннери-биле танышкан. Хакас автономнуг областың Таштып районнуң амыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аддар болдурган социалистиг чарышма Барыын-Хемчик районнуң амыл-ишчилерин кыйгырган. Өңнүктериниң кыйгырыын барыын-хемчиктер хүлээп алган.

Таштып районнуң бот-тывынгыр артистери районнуң хөөү турлагларынга, сүт-бараан фермаларынга болгаш Кызыл-Мажалыкка, Ак-Довуракка концерттерни көргүскен. Оны районнуң амыл-ишчилери сонуургап көргөн.

ЧУРУКТА: Таштып районнуң бот-тывынгыр артистериниң «Барыын» совхозтуң хөөү турлаанда концерт көргүзүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Пионериянның 50 чылынга

УЛУГ БАЙЫРЛАЛДЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

1970 чылдың июль 3-те Ленинград хоорайга пионерлериниң дөртку Бүтүн-эвилел слёдунга «Кезээде белен!» деп маршка стартты берген болгай. Ооң бээр ам ийи чыл чоокшулай берген. Бо үениң иштинде республиканың школаларында пионер организациялары болгаш дружиналары пионерлериниң ортузунга тус-тус маршрут аайы-биле көскү ажылдарны кылып чоруткан. Маңаа чижек кылдыр «Билигленнің чуртунче» деп маршрутту ап көрөлү. Бо маршрутка хамаарыштыр бистиң республикада пионер организациялары эртем-техниканың аңгы-аңгы адыр аайы-биле болгумнерин организастап, улуг чедиишкиннерлиг болганың марштың бирги чылында демдеглээн. 1970—1971 өөредилге чылында бээп 225 янзы-бүрү болгумнер ажылдап турган, аңаа 3309 уруглар хаара түттүнген. Ол болгумнериниң ажылы пионерлерни коллективизмге, күш-ажылга, үүлеп совуургап билиргеге, бижыг тура-соруктуг болурунга, идеяжейлиг чорукка киржиткен. Ооң чижезинге Бяя-Хем районнуң Туран школаларында пионерлериниң техниктиг болгумнери радиотургузуглары, боду башкартынар автомобильдерни эки кылган. Ол болгумнерниң ажылын ооң удуртукчулары В. И. Костенко, Н. И. Репин бедик деңделге тургузуп, өөреникчилериниң техниканга совуургалын чедип алганнар. Бо школаларга өөреникчилериниң техниктиг чогаалдыга делгелгеэн багай эвес түңнелди көргүскен. Бүтүн-эвилелдиң пионерлериниң «Кезээде белен!» деп маршрудувуң түңнели бо чылдың майда үнер. Бо хүнерде республиканың түс-түс пионер организациялары эрткен ийи чылдарның дургузунда аңгы-аңгы маршрут аайы-биле кылган ажылдарын түңнээр-дер.

Аңаа эки киржир дээш Кызылдың Пионерлер бажыңы база-ла шудургу ажылдап келген. Ылаңгыя Бүтүн-эвилелдиң пионерлериниң «Кезээде белен!» деп марыкыының негелделерин күүседир дээш хөй ажылдарны октябряттарның болгаш пионерлериниң ортузунга чоруткан. Ону кылып чорударынга хоорайның түс-түс школаларында пионер организациялары, дружиналары, отрядтары идеяжейлиг киришкен. Чижээ, № 4 школадан Павлик Морозов аттыг пионер дружиназының Аркадий Гайдар аттыг отрядында 31 пионер 100 хуу өөредилгени чедип алган. Отрядта пионерлериниң хөй кезии 4—5 демдектерге өөренип турар. Эртем бүрүзүн хаңы шиңгээдип алыр соруулга отрядтың мурнунда салдынган.

Ооң аңгыда боттарының иштин билиин бедидер соруулга-биле «Аныяк техник», «Пионер», «Вокруг света» журналдарда, «Пионерская правда» солуда парлаттывган солун, чугула материалдарны киңээнгейлиг номчуп, пионер ажылынга хереглеттинге бээр чугула түүлдерни ажыглаары чаңчыл болуп бар чыдар. Неделя саныңда солун лекцииниң номчуурунга отрядтың пионерлери эки киржилгезин көргүзүп турар аңартаа.

Час дүшкен. Өө-баазың чечектериң өстүреринге уруглар ынак. Ынчангаш янзыбүрү чечектериң үрезиннерин шагда-ла белеткеп алган. Участокка ажылды башкарып чорударын отряд чөвүлелинге дааскан. Ам школа участогунда ажыл-иш янзы-түрүк чоруп турар.

Бо отряд школаның девискээрин арыглап, аштаарынга идепкейлиг киришкен. Пляж ёзугаар 2 тонна демир коскындызын чыыр тургаш, ону шагда-ла ыракта ажыр күүсеткен.

Аркадий Гайдар аттыг пионер отряды мындыг темага материалдарның чыылдазын шагда-ла эгелээн:

«1941—1945 чылдарда Тываның пионерлериниң фронтуга дузаламчызы». Материалдарның чыылдазын шууту бир деминг организастап киргизип кеп.

Октябряттар-биле ажыл Пионерлер бажыңында баган эвес тургустунган. Хоорайның школаларының октябряттар бөлүктериниң вожатыйларының слёдун чоокта чаа эртиргеп. № 6 школада октябряттарның ортузунга «Октябряттар деп кымнарыл?», «Бистиң дүрүмнеривис ылаңгыя бээ», «Бистиң ынчаар адаалы аңаа эвес» деп темаларга солун бесседаларны бөлүктерниң вожатыйлары кылган. Беседа бүрүзүн октябряттар улуг совуургал-биле дыңнаан.

Ол ышкаш отрядтың пионерлерге 50 чылдарның хоочун пионери Мария Ивановна Шейдеванат-биле солун ужуражылганы организастыг эртиргеп. 1930 чылдарда Тывага пионер организациялы кажаар ажылдап турганың, ийи-чаңгыс кулактарның артынчыларыг-биле эрестиг демисежин турганын ол чугаалаарга пионерлер дыка сонуургаанвар. Ооң-биле холбаштыр пионержи даалганы, хүлээлгени ак сеткилдиг күүседиргеп, эртем бүрүзүнге эки демдектерлиг өөренирпеп, эң-ниирээдиг болурун, күн-ажылга кезээде ынак болурун отрядтың пионерлеринге Мария Ивановна Шейдеванат чаңын чугаалаан. Хоочун пионерниң шак ол үениг чагыгсестерин отрядтың пионерлери амыдыралга күүседир боор хүлээлгэзин алган.

Кызылда Пионерлер бажыңында болгумнер ажылының дугайын ооң директору А. Абросимовадан билип алган бис. Ооң чугаазаны бо:

— Бисте 24 болгум доктаамал ажылдап турер. Оларның иштинден таңцы, фотоболгумүүн дугайын кыскаазы-биле чугаалап көрейн. Таңцы бөлгумүүнүң киржикчилери ССРЭ-ниң улустарының таңцыларын сонуургал-биле өөренип алган. Ооң аңгыда «Ак-бөк хем» деп чаа таңцыны, «Штраустуң вальзын», «Бистиң-биле кады таңцылаңар» деп таңцыларны эки күүседип билирлер.

Фотоболгумде 10 кижи киржип турар. Оларны чуруктуң композициязы шилип тывыпкан, аяс болган бораң хүнгерде чурукка тырттырарынга, чурукту кылырынга, ону чуруурга белгүмүүн удуртукчузу Г. П. Сиротин эки өөредип турар. Болгумүүн киржикчилери чурук тырттырарынга мегелеттинг чоруун көргүзе бергеннер.

Май 19-та, В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнүнде, майның 1-де Ленин шөлүге пионерлериниң слёдун ажыттынар. Ону Пионерлер бажыңы В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл ооңга турасказадыг турар. Слёт-парадтың кыйгыры «Кезээде белен!» Аңаа холбаштыр Пионерлер бажыңынга хоорайның пионер организациязының төлүзүнүң дугайында хөй материалдарның делгелгеэн база болур. «Кезээде белен!» деп маршруттуң түңнелин үндүрер. Ленин аттыг шөлге эртер Кызылдың пионерлериниң байырлал слёдунга түс-түс школалардан ураа номчукчу пионерлер партия. Төрээн чурт, тайбың, хостуг күшкажыл, майрал дугайында шүлүктерни номчуурлар. Аңаа белеткел шагда-ла эгелээн.

Ол слётка пионер ажылынга шылгаран үнген аттың хөй отрядтарга шалыпчы отряд деп атты тыпсыр.

К. ТАБУРАК.

Чаа шүлүктер

М. КЕНИН-ЛОПСАН

Хадыг чочагайы

Чочаг хадым чочагайым
Шоодай долдур чыып алдым,
Чогум кажа тарыыр дээрзин
Чорук кылып айтырбаан мен.

Эрте-бурун Тыва бойдуу
Эмзиг-чаагай чочагайым
Ырак черже шуудуттарга,
Ынчан ковчуг бодаңган мен.

Чаъзаг орук кыймынга-даа,
Саналторий чанынга-даа,
Хайыралыг заңзын боон
Хадыларым өзер болгуп.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Чодураалар

Хевтер үнү
Чаңгыланып, аян гутнан
Хемнер үнү
Чаптып баткан шынааларда.
Агаарлыг
Саглалчыңнаан чодураалар
Аныяк чаш
Чалыы вазын сагындырар.
Шала күскүр
Чимис-каттар кидиш быжып.
Салбактары
Чиге черже эглеп турда.
Дозурумнуң
Шолбанналган карак ышкаш,
Торгалыгның
Чодураазы таан чараш.

* * *

Кылыктанган кызанаашкын
Кырның кырын кымчылаарга,
Үйгузулап улаараан дег
«Улуг үнү—улажы бээр.
Чаъстың шыгы часкы черни
Сагыш хандыр часкыткан
бооp—
Черним, дээрим сеткилим бооп.
Чеди чүзүн чеваап турду.

—•—

М. ДОРЖУ.

Херечизи болуп чордум

Агаар аяс ынчалаа-даа.
Арттың кыры хадып турар.
Ужар-хеме үшпас дээрге,
Улуг тынган улус-ла хөй.

Чүге дээрге, үш хүн улай
Чүдерээн дээр аяскыже
Шагдап баскан кижилериниң
Сагыштары саарлык болгай.

Аалында ажы-төлү сагышсыраан.
Арттың үүнче көрүп турар
Сургакчылаан чамдыктарның
Сүрүн сөзү чаңыс утпут:

Ye келир, бо дег черни
Үнден дүрген самолеттар
Каш-ла минут ужуп эртер
Хатка, чаъска торулбастар.

Аразында сөстер солчуп.
Аалчылар бажыңымче
Кезек кижи чоруп орда
Кедезинге базып ордум.

Төрээн чурттуң янзы-бүрү
Дергул-төрел улустары
Келир ойге бүдүүзүр-дир
Херечизи болуп чордум.

Төөү, апрель 1972 чыл.

Уттундурбас ырлар дугайында

Чоя үе-шагдан бээр-ле уттундурбас ырларны ырлажып, теолдарны ыдып чораан. Ужурдузазы, тарап нептереэнин делегей хемчээли-биле тодаратпынар ырлар безин бар. Оларны ам бис ырлажып турар бис. Маңаа өлүм чок «Интернационалдың» дугайында каш сөс чугаалаксаан мен. Париж Коммуназы бастырган соонда ооң шүлүбүзүү, ийи революциялларга француз ажылчыннарының барриказа тулчуушкынарының киржикчизи Эжен Потье 1871 чылдың июньда үк ырның сөзүн бижээн болган 1887 чылда ажылчын композитор Пьер Дегейтер аңаа аялга чогаатканын билир бис. Үк ырны ээ-не баштай ажылчыннар хуралынга ырлап күүсеткен. Ооң соонда үк ырны делегейниң пролетарийлериниң гимнизи апарган.

Ая «Интернационалды» оңон эвес, чүс-чүс миллион кижилер ырлап турар. Ырның амыдыралга кайы хире ужуругузалының билип алыры берге эвес. Кандыг-даа улус ыры чокка чурттавайн чораан болгаш чурттан шыдавас-даа. Тыва улустуң эрткен амыдыралын көргүскен чамдык ырлардан одуругларны маңаа киирип көрейн:

Одуругчу Сеңгинчилкти
Озеп каар дээш бодалым бар
Озеп калыкан өртээнейге
Өскүе болум бартай менде.

Баржы-дошкун байларга, феодалдарга дарлалып, базымча хлинчекке чораан чонның ежээн килеми канчаар хайнығып, от дег хып чораанын тода көргүзүп турар одуруглар ол болур. Ол дээрге эрткен үениң арыннары-дыр.

Бөгүнгү амыдыралывыс кандыг-дыр. Ам ырлар чаартынган, оларда өөрүшкү, аас-кежии, ынакшыл, чоргаарал, күш-ажылчы сеткил ханышпын илереттинген. Композитор Чыргал-оолдуң Степан Сарыг-оолдуң сөзүнге бижээн «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», С. Серенниң сөзүнге Александр Лаптанның бижээни «Авай» дээш оске-даа оңон ырлар хөйге билдингир.

Шылгарангай совет чогаалчы Алексей Сурков мынча деп бижээн:

Ыры болган шүлүк
Бомба болган тук
Ыраажының үңү-даа
Аңгыны көдүрүттер.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет композиторларның чогаатканы кайгамчыктыг ырлары бүгү совет кижилерни тинилегеже кыйгырып турар тук болуп, дайынчыларның сөк-аъдын көдүрүп, аар-берге дайынчы амыдыралды чингедип, оларга база бир түскай хевирнин чепсээ болу берген. Шак ындыг ырларга бодумнуң билип турарым-биле «Ыдыктыг дайын», «Айлан куштар» «Хүннээректиг азынчыганта», «Рейдиде кежээ» дээш оске-даа ырларны хамаарыштырып болур.

Соловьев-Седойнуң «Москва чоогунун кежээлери» деп ырызы кижиниң сагыш-сеткилин чайгаар-ла хайныктырып хаара түдуп келир күштүг. Ырның сөзүнде тайбың, эң-сеткил каттыштырылгазының дугайында чаңгыс-даа одуруг чок, янчаза-даа бүгү-ле ужуражылганы ону ырлаанкан болур. Ол дээрге композиторнуң далай ышкаш талантызының күжү деп бодаар мен.

Б. ДОҢДУП.

Тес-Хем район.

Хандагайты ортумак школазының эге классчар башкызы Сенденмаа Дугаровна Күжүгет 100 хуулуг өөредилгени чедип ап турар. Шак ындыг эки түңнелди бо башкы ада-иелер-биле хүн бүрүде сырый харылзааны доктаамал түдүп тургаш, класында өөреникчилер-биле хөй талалыг ажылдарны организастыг чорукканының уламыдан чедип алган. Ооң аңгыда Сенденмаа Дугаровна Күжүгет школада башкыларның комсомол комитединиң секретары хүлээлгезинги эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: Сенденмаа Дугаровна Күжүгет 2-ги классета кичээл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАА СТАДИОНГА

Барыын-Хемчик районнуң төвү Кызыл-Мажалыкта чаа стадион ажыглалда киргеп. Ону ажыбарынга тураскаатканы спортчу марсылбаалар болган.

Волейбол ойнаарынга 6 команда киришкен, аңаа Эрги-Барлык ортумак школазының башкылары бирги черни алган. Баскетболга Кызыл-Мажалык суурнуң командазы шылгаран.

Тыва хүреш солун болган, аңаа районнуң 32 шилиндек могелеп күжүп, аргалын шеишкен. Районнуң шаттыг херектер киидизиниң ажылдаачылары Монгуш Бейлаң-оол шүлгеп, Ооржак Кара-Кыс ужуурлашкан.

Т. САРЫГЛАР.

КИРИП МООРЛАҢАР!

Бо чылдың чалы хат, сырый чок, харын-даа хаая ымыраап чаъстарлыг, чылыг хүннерлиг дыка чаагай болган. Найысылалдың кудумчуларында сеседриктер, шөлдерде садчыгаштар, паркта ыяштарның чочургалары эрте чазында хөөп, шыргайланып, Май бүдүүзүнде бүрүлер частып, дээскиндир от-көк иогаарара берген. Байырлалга уткуштур шиниик кылдыр шиметтингеп хоорайны, ооң чайгаар үнгеп делгеп парыгын бойдустуң оттуушкуну узам аян киришкен.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш Кызылдың Гастелло аттыг парыгының коллективи бүгү-ле үвени чонның дыштанылгазынга таарыччалыг болдурарынче утланцырган. Улус олурар сандайлардан эгелээп, уруглар ойнаар каруселдер, аткымыштар, шөлдерде тураскаалдар болгаш лекторий, кинотеатр ышкаш бажыннарга чедир септелгени кылып, оларны өө бээлин будук-биле чаартып дозулаан. Янзы-бүрү үнүүг куштар таалынчыг ырлап турар часкы арыгга кижиниң сагыш сеткилин бо бүгү улам хаара түдүп турар.

Ооң теп шөлүнде фоитан чанынга паркның директору К. П. Воронковка ужуражы бердим.

— Константин Петрович, бо чылгы сезонда паркта чаа немешкен кандыг чүвелер барыл?

— Совет улустуң улуг байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш бистиң коллектив паркның ажыттынар хүнү Май 1-ге уткуштур эглээн ажылдарны кылган. Чурук, плакат, лозунгнарны үенин байдалынга дүүштүр чаартып, дыштаныкчылар сугга селгүүстээрде манапшалын дээш 30 хемнең немей тыптыныш, ааттынар бир черни база немей кылган бис. Таңцы шөлүнүң шимелдези болгаш ооң репертуары чаартынган. Джаз аллагар ойнадыр музыка керекселери немешкен. Олурар сандайларлан эгелээп, черже ниити чаан долулаан чүүлдер ол чүзүнүнүң, ниити хевиринин талазы-биле чонның сеткилинге чедир кылырынче кол кичээнгейни салган бис. Мындыг чаагай үүлеин будүреринге коллективтин чоргаарланып турары мурнакчылар В. Королёв, Е. Курочкина, О. Огиева олар күжүн, билиин харамнанмайн эки ажылдааннар.

— Константин Петрович, чоокку үеде болур массалыг ажылдар талазы-биле хемчегларинің болгаш моон сонгааргы чаартыгаларның дугайын чугаалап көрүнерем?

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатканы Тываның чурукчуларының делегелгеэн келир айда ажыттынар. Ооң белеткели эглээн.

Майның ортадан бээр дыт, халың чергелиг 400 хире ыяшты олуртур болгаш кускуүеде база эглээн хөй ыяшты немей олуртуруп планнаан бис. Паркның кирер төп ковругун демир бетон-биле бо кварталда кылыр улуг соруулга салдынган. Ону күүседип киреринге № 5 ковруг отряды белеткенип турар.

Паркның дирекция черн хөй-ниитининг күжүнге заңгаш, чамдык чымыштыг ажылдарны кылып чоруткаңы черле эки. Ынчалаа-даа «Хүреш» стадионга (директору В. Андреев) болгаш оон хол бомбуу база баскетбол, бег катар шөлдериниң шимелде дерилгелинге чогуур кичээнгей салбааны четпес. Бо талазыбиле хооркүүскемнүң чанында «Спартак» эки тура спорт ниитилели чогуур удуртулга бербейн келген. Паркка битүм шиверлиг чаа баскетбол шөлү болган ескелдээ күш-дамыр культура сайыралынга ажыктыг черлер кылыр дээш хооркүүскемнүң апрель эгезинде-ле үндүргени шиитпири саазын кырында күүселде чок арткан.

Бо чылын паркка Кызыл-садыгның 2, столоваялар трезинин 4 киоскилери ажылдаар. Ол дээрге, мурнуку чылдар ышкаш, мун-мун дыштаныкчыларның негелдезинге хандырып шыдавас. Паркның дирекциязы ажылчы чоннуң негелдезинге даянгаш, ресторан чанында уруглар чемгерер павильончугаш ажыдарын ресторан болгаш столовыялар трезинге саналдап келген.

Оон кандыг-даа түннел умнаан. Дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш хооркүүскем ноокку үеде боттуг хемчегler алыры чугула.

Даарта Май 1, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгы чалап тур, кирип моорлаңар!

С. ТАС-ООЛ.

Байырлал хүннеринде каяа, чүү болурул?

МАЙ 1-ДЕ

Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май бирге турасказаткан Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы эртен 10 шакта эгелээр. Ол-ла хүн хүндүскүүнү 12 шакта культураның болгаш дыштанылганың **Гастелло аттыг парыгы ажыттынар.** Оркестр ойнаар, янзы-бүрү аттракционнар, ойыннар паркка ол хүн болур. Таңцы шөлүү база силерни чаъс-лаап тур.

Май 1-де онза солун болуушкуннарның бирээзи — «Шыны» солунның шаңналы дээш хүреш.

Волейболга болгаш баскетболга дүрген ойнаарының маргылдаазы хүндүскүүнү 14 шакта паркның спорт шолугүне болур. «Хүреш» стадионга «Динамо» болгаш «Спартак» командаларының футбол маргылдаазы 17 шакта эгелээр.

МАЙ 2-ДЕ

Паркка массалыг селгүүстээшкин ол хүн үргүлчүлээр. Вокалдыг инструменталдыг ансамбльдиң конперти 16 шакта ногаан театрга эгелээр. Хүндүскүүнү 12 шакта эстрада конперти ол-ла театрга болур.

Май 1-де эгелээн маргылдаалар ол хүн база үргүлчүлээр. 11 шакта паркның шаңналы дээш шыдыраа маргылдаазы эгелээр. 13 шакта футбол маргылдаазы болур.

Хоорайның кивотеатрларынга **«Кызыл шуутаң», «Чүткүл», «Кара даг», «Россияның чүрээ», «Генералды тутканы»** дээш оске-даа солун кинолар көрүп болур силер.

«Найырал» болгаш **«Пионер»** кивотеатрларның чанында «хроника-документалдыг фильмилерни кежээ» 20 шактан эгелеп кудумчуга көргүзээр.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

13.10—Дамчыдылгалар программазы. 13.15—Медээлер. 13.30—Школачыларга. «Будильник». 14.00—«Эш ырыс». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор С. Левашов дамчыдылганы чорудар. 15.00—Хий сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүргеэги. «Цивиль штыгы ужуралдарын». 1-ги, 2-ги, 3-ъү кезектери. 16.30—«Минскиниң трактор заводунуң чедиг хоомуу». Чедиг дамчыдылга. 16.45—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

17.00—Телемедээлер (орус дылга). 17.15—Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ге тураскаатканы дамчыдылга (Тыва, орус дылдарга). 18.15—Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН

18.30—Дамчыдылгалар программазы. 18.35—«Төрээн чуртувус Май мурнунда: Москва. Ленинград. Киев. Минск. Рига. Ташкент. Тбилиси. Кишинёв хоорайларның будурулгелери байырлал мурнунда. 19.35 — «Цирк». Уран-чечен фильм. 21.10—«Кежаакы аялгалар». Эстрада концерти. 22.00—Европаның футбол таазы-биле чемпионады. Югославиянын командазы-биле—ССРЭ-ниң командазы ойнаар. Югославиядан дамчыдылга. 22.50—23.00 — Часпар. 23.00 — Футболдуң уланчыазы. 23.45 —0.00—«Цирке болган таварыла аазы пайырал дуза болган». Документалдыг телефильм.

аагаар

Кызылдың аагаар станциязының медээлеп ёзугаар алырга бүгүн республиканга биче булуттаар, чагбас. Барыын улаңнышкыныг хаттын дүргени секундада 10—15 метр чедер. Аагарның температуразы эрткен дүне даглыг черлерге бир градус сооктан 4 градус чедир чылыг, ескелериниге 2—7 градус чылыг болган. Хүндүс даглыг черлерге 10—15, ескелериниге 23—28 градус чылыг болур.

Кызылга аныс булуттаар, чагбас. Барыын улаңнышкыныг хаттын дүргени секундада 10—15 метр чедер. Аагарның температуразы дүне 3—5 градус чылыг болур, хүндүс 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 30-ДА.

«НАЙЫРАЛ»: «Генералды тутканы». 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21. «Аңмаашкын дугайында рассказтар» 9.25, 10.25 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг моортай» 10, 11.40. «Улуг мөөңнээшиннер» 13.20, 15.10, 17, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Негаан ырычыбелер» 9, 11.10, 13.20. «Чуткүл» 15.30, 17.30, 19.30, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Таарымчаның джентльменнери». 10.30, 12.15, 14, 15.45, 17.30, 19.15, 21 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Халдаачы бомбардировщик дугайында хроника» 12. «Шулбустуң чанчаары». 15, 17 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Тиң меридиан» 15, 17 шактарда.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛ ОЮ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Рустам дугайында төөнү» (1-ги, 2-ги белектери). 14, 17 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, ажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгазыг секретарьның 23-35, партияжи ажылдарал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үдеттүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 21-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кевейин фаргамда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00192